F. D. 363

~~Res. 1091 bis~~
R. 52568

20- ~~84~~ 57

De la casa de prouacion de la Comp. de Jhs. de S. Luis de Sevilla
pertose con licencia del P. Provincial al P. Alo de Carho

SCHOLIA
IN QVATVOR EVANGELIA, EX
selectis Doctorum sacrorum sententiis collecta.

PER R. P. EMANVELEM SA,
Doctorem Theologum Societatis IESV.

ADDITA ET QVÆDAM
ab eodem Auctore.

EDITIO RECENS, ET
à mendis accuratè vindicata.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCX.

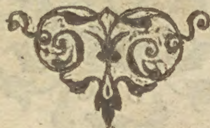
pajoze

REVERENDO ADMODVM IN CHRISTO PATRI FRANCISCO BORGIÆ PRÆPOSITO GENERALI Societatis Iesu,

Emanuel Sà S.

EN tibi, Reuerende in Christo Pater, quod imperasti vt facerem, feci, si non quàm velles fortè perfectum, at quantum potui, alijs multis, vt scis, occupationibus impeditus: spero tamen opus hoc, cùm Deo gratum, cuius est præcipuè causa elaboratum, tum nostris quibus hoc compendio consultum voluisti, & aliis etiam qui vti volent, vtile futurum. Vale Pater plurimum in Christo Reuerende, méque, vt soles, Deo commenda.

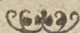
LECTORI.

ID quid ſit quod damus, & titulus indicat, & notationes operi præfixæ oſtendunt, quanto verò tuo commodo, aſsidua diligénſque lectio aperiet. Fecimus quod in nobis fuit, vt res tota & breuiter, & apertè traderetur. Eſt id quidem præſtare difficile, ſed non deſpero fore, vt Lector hîc multa eáque præclara, & ſumma cum breuitate, quæ nuſquam fortè alibi tam facilè, reperiat. Quod nobis quanto labore conſtiterit, nolo multis exaggerare: Illud tantùm peto ab iis qui legent, vt pro me Deum orent, id mihi pro eo ſatis fuerit, ſi bene opere hoc de Lectoribus merui. Vale.

NOTATIONES AD SCHOLIORVM INTELLIGENTIAM.

CONFLATVM *opus magna ex parte ex sanctorum Doctorum sententijs, itémque ex Interlineari Glossa, & ea quæ dicitur Ordinaria. addidimus & nos alia, vt inferiùs dicetur.*

2. *Ex Interlineari, ob eius maximam apud omnes auctoritatem, multa accepta, ea verò posita ferè semper in principio interpretationum. Multa quidem in illa ob breuitatem obscura, sed ipsi hîc sæpè citantur auctores vnde ea sumpta, qui rem eamdem fusiùs explicant; nonnulla deprauata, aut alieno loco posita, sed id nos, quidquid est erroris, collatis variis exemplaribus, consultísque auctoribus, quoad eius fieri potuit, emendauimus. Multa in suum (vt putamus) certè in cõmodiorem, quàm quo antea fuerant, locum, reposuimus, quædam etiam prorsus corrupta, nullúmque efficientia sensum, ne Lectori negotium facesserent, prorsus omisimus; itémque illa quæ indoctos possent in errorem inducere: multa denique vno aut altero verbo addito illustrauimus.*

3. *Ex Glossa ordinaria ea tantùm exscripsimus, quæ ad institutum oportuna videbantur, ea tamen diligentia, vt nihil scitu dignum ex ea Lector posit desiderare: vsi verò in ea citanda hoc signo Glo. nec voluimus illorum authorum nomina adscribere, qui in ea citantur, quòd deprehenderimus multis in locis erratum esse. Maluimus itaque Glossæ nomen adponere, sicuti quod certum est, idq; cauentes, ne Lector erraret, dum putat esse Augustini, aut Hieronymi, aut aliûs Doctoris, quod eis falsò in Glossa tribuitur.*

4. *Sanctorum sententiis colligendis id egimus sedulò, vt nec prolixitate Lector grauaretur; nec aliquid desideraret, quamquam si id minus à nobis præstitũ est primis Matthæi capitibus, mirum nulli debet videri; fuit enim illud operæ nostræ principium rudius, vt fit, & impolitius. Fuimus verò vsi ferè verbis quibus D. Thomas in cathena, quamquam sæpè auctoribus ipsis consultis nonnulla mutauimus, simul vt breuitati consuleretur, quæ nobis maximè cordi fuit.*

5. *Cùm auctoris alicuius nomen solùm adscribitur, intelligendum est illud dixisse in Commentariis ad eum locum; nã cùm alibi dixit, id additione aliqua significatur, quod potest Lector facilè aduertere, quamquam in hoc fidem D. Thomæ, eorumq; qui nuper eius opera emendarunt, secuti sumus. Itaque si quando id*

fallet, non ea nostra culpa est, quibus non tantum otij fuit, vt semper auctores ipsos consulere possemus, fecimus id quidem sæpè, correximusq́; non pauca, multa certè commodiùs certiúsque posuimus.

6. *In Euangelium Matthæi cùm citatur Chry. intellige auctorem operis imperfecti: cùm verò Chrys. in hom. Chrysostomum ipsum in Commentariis in Matthæum. Fecimus id distinctionis necessariæ causa, quòd ille author falsò citetur sub Chrysostomi nomine: fuisset quidem apertius, si adscripsissemus, auctor operis imperfecti, sed id nimis longum visum breuitati studenti. Satis verò semel hîc monuisse.*

7. *Ne quis fortè miretur in Interlineari, quæ sic notatur. Inter. aliquando auctoris alicuius nomen præponi, aliquando verò postponi: sciendum est, cùm in principio ponitur post signum. Inter. esse partem ipsius Interlinearis, quæ sic interdum solet citare auctores: quando verò in fine adijcitur, illud nostrum est, qui plerisque in locis indicare voluimus, vnde illa Interlinearis accepta sit. quia verò accidet vt post eiusmodi Adiectionem, citetur statim auctor alius, tum intelligendum, priorem auctorem esse vnde, quemadmodum diximus, Interlinearis accepta est: posteriorem autem esse auctorem sententiæ quæ sequitur. Semper enim Doctorum sententiis eorum nomina præfigimus. Id verò quod diximus, vel hæc addita nota ¶ quam distinctionis gratia apponendam curauimus, Lectorem poterat facilè admonere. Aduertendum tamen aliquando, auctorem quem post Interlinearem citamus, eumdem esse qui & sequentia dixerit, & ex quo præcedens interlinearis sumpta sit. quod vt Lector intelligeret, vsi sumus huiusmodi dictionibus, enim, autem, quia, & similibus; quia verò interlinearis Glossa solet in eumdem locum diuersa notare, nos ea ita reposuimus, vt signo hoc ¶ inter se distinguerentur.*

8. *Commentaria in Marcum quæ Hieronymi nomine & circumferuntur, & citantur à D. Thoma in catena, in Glossa ordinaria sub Isidori nomine citata interdum reperimus; id quod Lectorem admonere volui, ne erraret: quamquam & ego sub Hier. nomine cito, secutus in hoc & in aliis quibusdam quod est vulgo receptum.*

9. *Quæ interdum citantur hoc modo. Græc. Græci auctoris sunt, quem Photius in catena Græca ἄδηλον, id est, incertum vocat, id quod ex illustrißimo & doctißimo Cardinali Sirleto intellexi.*

10. *Vsi sumus catena aurea D. Thomæ, non solùm impressa, sed etiam manu scripta, codice scilicet vetustißimo ex Bibliotheca Marcelli Secundi Summi Pontificis, cuius nobis perliberaliter copiam fecit Reuerendißimus Dominus Heremius eius ex fratre nepos: quamquam quod suprà indicaui, sæpè sim coactus ipsos authores consulere, quòd mihi multa suspecta essent, nempe deprehendebam aut esse*

deprauata, aut eis auctoribus tribui, quorum non essent: itaque ne miretur Lector si viderit hæc nostra non per omnia cum D. Thomæ citationibus consentire. qui volet periculum facere, auctores ipsos legat, deprehendétque quàm multa restituerimus.

11. *Distinximus, quò tota res esset facilior, vniuersam interpretationem in sensum Litteralem & Mysticum, quamquam non ignoramus, quædam posita in Litterali quæ ad Mysticum, nonnulla etiam in Mystico quæ ad Litteralem potiùs quibusdam fortè pertinere videbuntur, noluimus in re hac nimia vti religione, contenti viam aperuisse quam doctiores poßint facili negotio explanare.*

12. *Addidimus numeros ad singulos locos, quò essent interpretationes inuentu faciliores. quia verò necesse interdum fuit quædam suis etiam Scholiis illustrare, quæ fuerant inter dictandum omissa, ne iam adscriptos numeros perturbaremus, adhibuimus alphabeti litteras, & alia interdum signa, quod Lector facilè animaduertet.*

13. *Vsi sumus editione Complutensi, quòd ea emendatißima haberetur, certè maxima diligentia ad correctißima exemplaria emendata: nemo itaque miretur, si qua viderit aliter scripta quàm nunc soleant, frequentißimum id in antiquis codicibus.*

14. *Adiunximus tandem aliunde collecta quædam, in eos præsertim locos qui lucem maiorem requirere videbantur, eáque seorsim posuimus sub Additioni titulo: noluimus enim cæteris immiscere, quòd nō essent tantæ auctoritatis; quamquam multa meo quidem iudicio non sunt, quod ad veritatem attinet, inferiora: sed de hoc, vt de opere toto, iudicabunt doctiores, & nostræ ignoscent exiguitati In iis cùm scribitur*, Græ. *in principio quidem sententiæ legendum, Græcè, in fine verò, Græcismus. Sic* Heb. *in principio, Hebraicè; in fine, Hebraismus.*

VANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM.

CAPVT I.

LIBER generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Isaac.

SENSVS LITERALIS, IN CAP. I.

GL o. Hebræi libris à principiis nomen imponunt. Chry. in hom. Librum generationis nominat, quia Deum hominem factum esse, totius est dispensationis summa, & radix bonorum om-n:hoc enim facto, cætera sequebantur. Auctor. Notandum hîc obiter, mysterium Incarnationis & emptionis dici à Græcis doctoribus Oeconomiam seu dispensationem: fuit enim illud singularis-im quoddam Dei prouidentiæ opus, quo, velut domui paterfamilias, hominum generi consuluit. Glo. Singulariter dicit, vnius enim generationis Christi causa generationes cæteræ hîc inducũtur. Int. Saluatoris, non perditoris. Remig. Nouerat scriptum liber generationis Adæ: opponit itaque li-n libro, Adámque nouum, per quem omnia restaurata; Adæ veteri, per quẽ omnia corrupta. 4. Gl. ia & Sacerdotalis dignitas indicatur. Aug. lib. de qu. vet. & nou. Test. qu. 49. Et Reges & Sacerdotes ebantur. 5. Chry. Et Abrahæ & Dauid meminit, quia ad vtrũque promissiones factæ de Christo ex nasciturо. Item, quia Christus, Rex, Propheta, & Sacerdos. Abrahã enim, Propheta & Sacerdos. Da-Rex & Propheta. Ostendit ergo promissiones in Christo impletas, & triplicẽ dignitatẽ in eo ori-li iure recognoscendam. a. Int. Cui promissum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes: & istus est semen illud. 6. Glo. ab eo congruè exorditur, cui Christus primùm promissus est. com-at autem generationem descendendo, quia humanitatem ostendit per quam ad homines descẽdit. as verò à baptismo in Deum ascendit, ostendens baptizatos ascendere ad hoc, vt sint filij Dei.

SENSVS MYSTICVS, IN CAP. I.

IN T. Liber hic apotheca gratiæ, in qua omnis anima, quod necesse habeat, inueniat. 5. Glo. Abraham & Dauid duæ columnæ in lege, quasi in vestibulo, ante ostium, quod est Christus, quas am-funiculus duodecim cubitorum, id est, Fides Apostolorum. Auctor. Alludit ad illud quod 3. Reg. 7. itur de duabus columnis in templi porticu. 6. Int. Abraham fides, Isaac spes, Iacob charitas. August. consens. Euang. li. 2. cap. 4. Lucas quia Christum tanquam Sacerdotem in expiandis peccatis magis gnat, non ab initio Euangelij eius generationes enarrat, sed à Baptismo, vbi testimonium illud da-n, Ecce qui tollit peccata mundi. Item descendens Matthæus, nostrorum peccatorum à Christo ceptionem significat; Lucas verò ascendens, eorum abolitionem.

ADDITIO AVCTORIS.

Euangelium, Latinè, bonum seu iucundum nuncium. s. describitur hic Christi in mundum aduentus, & quæ pro hominum salute præterea gessit. 1. *Non est titulus libri, [illegible] procemium, explicans d primò dicendum sit. Liber verò, id est, scriptura, sic Ier. 32. libri, id est, scriptur. . Quidam tamen titu-vocant, à quo more Scripturæ sacræ incipiatur. Sic Isa. 1. Visio Esaiæ, &c. & Ier. 1. Verba Ieremiæ &c. Id est, generis, seu genealogiæ, scilicet, maiorũ seriei, nempe catalogus eorum à quibus Christus secundùm nem genus duxit; vult enim ostendere Christum esse ex semine Dauid: scilicet Iudæis scribebat. At Lu-qui Gentibus, ad Deum seriem ducit, indicans Christi gratiam ad omnes homines pertinere: non enim Iu-rum Deus tantùm, sed & Gentium.* 8. *Id præcipuè vult ostendere in initio.* 6. *Hinc incipit, quòd ab solerent Iudæi genealogias texere, quódque ei primò facta de Christo promissio.*

[7] Isaac autem genuit Iacob.[8] Iacob autem genuit Iudam:[9] & fratres eius. [10] Iudas autem ge-
nuit [11] Phares,& [12] Zaram de [13] Thamar.Phares autem genuit [14] Esron. Esron autem genuit
[15] Aram.Aram autem genuit [16] Aminadab. Aminadab autem genuit [17] Naason. Naason autē
genuit [18] Salmon. [19] Salmon autem genuit [20] Booz de [21] Raab. Booz autem genuit Obeth ex
[22] Ruth.[23] Obeth autem genuit [24] Iesse. Iesse autem genuit

Sens. Liter. In Cap. I.

9 Glo. Fratres Iudæ memorat,non autem Isaac & Iacob fratres, quia hi à populo Dei repulsi quasi alieni,illi verò in libro vitæ scripti,in quibus etiam Apostolorum numerus signatus est. 13. Hier. in genealogia Christi nulla sanctarum mulierum assumitur, sed quas scriptura reprehendit: nempe propter peccatores venerat,vt omnium peccata deleret. Ambr.in Luc.cap.3.simul ne puderet Ecclesiā de peccatoribus congregari,cùm Dominus de peccatoribus nasceretur. Postremò ne quis putaret originis maculam impedimento esse posse virtuti. 14. Glo. in Ægypto. 17. Int.iste fuit princeps tribus Iuda. Glo. sub Moyse per desertum, in quo genuit Salmon. 18. Glo. qui princeps in tribu Iuda, cùm Iosue in terram promissionis intrauit, vbi genuit Booz. 21. Chry. Hanc accepit Salmon, cùm esset nobilis,quòd videret fidelem,Deóque dilectam,& quasi magnam aliquam constitutam. 22. Glo. Elimelech de tribu Booz cum vxore Noemi iuit ad Moabitas:eóque ibi mortuo & filiis, Ruth cum socru venit in Iudæam. 24. Glo.qui & Isai.

Sens. Myst. In Cap. I.

7. Chry. Vt Isaac natus in vltima senectute lætitia suis: ita Christus in nouissimo tempore gaudiū cunctis:ille de anu,iste per virginem;ambo contra spem naturæ. 8. Remig. Iacob supplantator, & de Christo dicitur,Supplantasti insurgentes in me. Glo. In prædictorum patrum semine Christus intrauit in Ægyptum;quod præsagiens inimicus,populum Dei premebat,& nō feminas,sed mares interimebat,vt eum extingueret. 10. Int.Iudas confitens.Et Christus, Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ. 11. Int. Id est diuisio. Glo. Illum significans qui segregabit oues ab hœdis. 12. Ambr. Per geminos gemina describitur vita, vna secūdùm legem, altera secūdùm fidem. Chry. Zaram populus Iudaicus,qui velut de tenebrosa vuluæ vmbra procedens,primus apparuit in luce fidei,coccus, Circumcisionis signum. Maceria lex ante faciem eius posita, quæ rupta per Christum. Primus ad fidem procedit Phares,id est,populus gentilis. Int. Zaram,oriens,Thamar,amaritudo. 13. Glo. Agnus in Pascha immolandus iussus assumi ex capris & ouibus,nēpe erat Christus ex iustis & peccatoribus generandus. 14. Int.i.sagitta vel arcus. Glo.vel atrium. Christus enim penetrat corda auditorum,& latitudine charitatis etiam inimicos dilexit. 15. Int.i.electus vel excelsus. Glo. & de Christo dictum: Ecce puer meus quem elegi, & excelsus super omnes gentes Dominus. 16. Int.i. spontaneus, vel voluntarius. Glo. Et Christus,voluntariè sacrificabo tibi. 17. Int.i. augurium vel serpentinus. Glo. nouit Christus præterita,præsentia,& futura, & more serpentis omnes cauit insidias. 16. Int. i. sensibilis. Glo.omnia enim sentit Christus. 20. Int.i. fortis. Glo. Dominus in fortitudine veniet. 21. Int. i.latitudo. Glo.vel fames,aut impetus. Ecclesia enim quam de Gentibus princeps ex tribu Iuda Christus accepit,dilatata est per orbem terrarum doctrinæ impetu,esuritq; iustitiā. Coccinus in fenestra, in ore confessio passionis Christi. Iericho præsens seculum muris vitiorum vallatum tubísque prædicationū circumuallatum septem dierum tempore donec in nouissima tuba muri omnes corruant,& nouissimè destruatur mors. 22. Int.i.festinans. Glo.vel videns. Ecclesia enim puro corde Deum videns festinat ad brauium supernæ visionis,estq; de Moab,id est,gentibus, & ex petra deserti, id est, idololatriā, de qua suscitati filij Abrahæ, quæ oblita prioris gentis, venit ad fortem Christum, qui suscitat semen fratris sui,id est,Moysi.neminem enim ad perfectum adduxit lex. 23. Int. i. seruiens vel seruitus,quia non venit Christus ministrari, sed ministrare. 24. Int.i. incendium vel incensum; & Christus est sacrificium vel incensum,qui pro nobis hostia factus est.

Addit. Auct. In Cap. I.

9. *A quibus Iudæi omnes originem ducebant.* 13. *Huius meminit ob mysterium eius partu significatū, scilicet Iudæorum & gentium.* 20. *Putant quidam hunc fuisse Abesam Iudicem.* 24. *Potest Hebraicè legi & Isai & Iessæ punctis variatis.*

[25] Dauid Regem. [26] Dauid autem rex genuit Salomonem [27] ex [28] ea quæ fuit [29] Vriæ. [30] Salomon
autem genuit [31] Roboam. Roboam autem genuit [32] Abiam. Abia autem genuit Aſa. [b] Aſa
autem genuit [33] Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. [34] Ioram autem genuit [35] Oziam.
[36] Ozias autem genuit Ioatham. [37] Ioatham autem genuit Achaz. [38] Achaz autem genuit
[39] Ezechiam. Ezechias autem genuit Manaſſem. [40] Manaſſes autem genuit Amon. [41] Amon
autem genuit [42] Ioſiã. Ioſias autem [43] genuit Iechoniam, [44] & fratres [45] eius in tranſmigra-

SENS. LITER. IN CAP. I.

26. Glo. non quia ſolus in hac genealogia rex, ſed quia primus de Iuda. 28. Glo. ſilentio nominis quod turpe eſt, tegit; nomen autem viri ponitur, vt immanitas ſceleris memoretur. 35. Glo. nõ Oſiã genuit, ſed Ochoziam. Ochoſias verò Ioaz. Ioaz autem Amaziam. Amazias verò Oziã, qui & Azarias. tres ergo reges de Chriſti generatione excluſit. vel quia propoſitum erat Euangeliſtæ tres teſſaradecadas ponere, vel vt Iotam quod ſe miſcuit generi Iezabel memoria tolleretur vſque ad tertiam generationem. Aug. de q. no. & vet. Teſt. q. 85. vel quia iſtorum continuata impietas ſine interuallo. 43. Glo. Poſt Ioſiam regnauit Ioachaz filius, eóque capto à rege Ægypti regnauit Ioachim frater eius, cui ſucceſſit filius Ioachim, qui & Iechonias. Chry. Ioachim qui & Eliachim ſublatus de numero regum, quia non à populo, ſed à Pharaone regnum accepit. Aug. lib. de conſenſ. Euang. 2. cap. 4. vnus bis numeratur Ioachin. ſ. à quo facta eſt quædam ad exteras gentes deflexio, quando in Babyloniã migratũ eſt: vbi autem deflectitur angulus fit: & quod in angulo eſt bis numeratur. Chry. numeratur ante tranſmigrationem vt rex, pòſt, vt priuatus. Hier. Iechonias priori loco poſitus. Ioakim per k, & m, ſecundo autem loco poſitus Ioachin per ch, & n. Amb. in Luc. cap. 3. Eſt & pater & filius ſignificatus ab Euangeliſta, vterque enim Iechonias dictus eſt. 44. Glo. Fratres ponit quorum ſimilis vt iniquitas ita & miſeria. Remig. quos Euãgeliſta ſimul ponit, ſimiles fuerunt fama, vt Iudas & fratres, Phares & Zaram; aut infamia, vt Iechonias & fratres. 45. Glo. non in tranſmigratione genuit: non enim trãſmigrauit, ſed ſecundùm prædeſtinationem Dei ad tranſmigrandum. Remig. ad hoc enim nati ſunt, vt pro ſuis & aliorum peccatis captiui ducerentur.

SENS. MYST. IN CAP. I.

25. Int. Dauid manu fortis vel aſpectu deſiderabilis. Glo. Chriſtus enim Dominus fortis & potens & ſpecioſus forma præ filiis hominum. 29. Glo. Dauid in ſolario, Chriſtus qui in ſole poſuit tabernaculum ſuum, Berſabee lex, Vrias Iudaicus populus, qui per legem de luce gloriatur, dúmque legem implere nititur, quaſi epiſtolam fert, vnde damnatur. huic Chriſtus legem abſtulit, noluit ille intrare domum, id eſt, in ſpiritualis legis intellectum, quia arca Domini in tabernaculis, id eſt, in figuris. Item Chriſtus Goliam. i. diabolum ſuperauit. Item Vrias, id eſt, lux mea, nempe diabolus qui dixit: ſimilis ero altiſſimo, ſeque in Angelum lucis transformat, huic coniugatam Eccleſiam cùm Chriſtus de ſolario paternæ maieſtatis adamaſſet, ſibi matrimonio copulauit. Amb. in Luc. cap. 3. plerumque in illuſtribus viris grauia peccata reperias, vt quaſi homines tentationi ſuccumbere potuiſſe cognoſcas.

30. Glo. Chriſtus Salomon. i. pacificus: ipſe enim eſt pax noſtra quæ fecit vtraque vnum, & ipſe Roboam, id eſt, populi impetus: velociter enim populos conuertit ad fidem. 31. Int. i. populi latitudo. Glo. de hoc dictum, dabo Roboam tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid cunctis diebus. quod ad literam non poteſt accipi, ſed Chriſtus eſt lucerna æterna in cæleſti Hieruſalem. dicitur verò ſedere ſuper ſolium Dauid, quia Dauid regnum, figurauit Chriſti regnum æternum. 32 Int. Pater Dominus. Glo. & Chriſtus tanquam Dominus omnia quæcumque voluit fecit. b. Int. i. attollens. Glo. abſtulit enim Chriſtus peccata mundi. 33. Glo. i. Iudicans vel iudicium Dei. Chriſtus enim iudicat orbem terræ. 35. Int. i. excelſus. 36. Int. i. robuſtus Domini, & de Chriſto dicitur: Fortitudo mea Dominus.

37. Int. i. profectus. ſ. Chriſtus, de quo Eccleſia quotidie in melius proficit. 38. Int. i. comprehẽdẽs. ſ. Chriſtus, quia nemo nouit Patrem, niſi Filius. 39. Glo. i Fortis Dominus. 40. Int. i. obliuio. Glo. obliuioſus Chriſtus enim non recordatur iniquitatũ conuerſi peccatoris. 41. Glo. i. fidelis vel nutritius, Chriſtus enim fidelis eſt in omnibus viis ſuis; & conuocat filios vt gallina pullos. 42. Glo. i. ſalus Domini. 45. Aug. lib. 2. de conſen. Euang. cap. 4. tranſmigratio in Babyloniã ſignificat tranſitum Apoſtolorũ ad gentes, in quo Chriſtus factus lapis angularis, quod oſtẽditur per Iechoniã bis poſitũ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

29. ſ. vxor. 43. qui dictus etiam Ioacim, & Eliacim, & Sellum, eiuſq; frater Ioachaz. 44. quorum duo etiam reges fuere. ſ. Ioachaz & Sedechias, qui & Matthanias. 45. pro imminente tranſmigratione. Fuerunt autem tres tranſmigrationes: Prima ſub Ioacim, qua abductus Ezechiel & Daniel. Secunda, ſub filio Ioachin poſt tres menſes, qua abductus Mardochæus. Tertia, ſub Sedechia poſt vndecim annos.

tione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis[46], Iechonias[c] genuit Salathiel. Salathiel[47] autem genuit Zorobabel. Zorobabel[48] autem genuit Abiud. Abiud[49] autem genuit Eliachim. Eliachim[50] autem genuit Azor. Azor[51] autem genuit Sadoch[52]. Sadoch autem genuit Achim. Achim[53] autem genuit Eliud. Eliud[54] autem genuit Eleazar. Eleazar[55] autem genuit Matham. Matham[56] autem genuit Iacob. Iacob[57] autem genuit Ioseph[58] virum[59] Mariæ[60], de qua[61] natus est Iesus qui vocatur Christus[62].

SENS. LIT. IN CAP. I.

47. Glo. At in lib. Par. dicitur Zorobabel filius Phadaiæ. tradũt Hebræi trinomiũ fuisse Salathiel, vel dic Salathiel & Phadaiam fratres fuisse, & vtrumque filium suum vocasse Zorobabel, quanquã multa in lib. Par. dicuntur scriptorũ vitio esse deprauata, ex quo secutę interminabiles genealogiæ, quas iubet Apostolus vitari. Amb. in Luc. cap. 3. quomodo ex semine Iechoniæ Christus, cùm dicat Ieremias neminem ex illius semine sessurũ in throno Dauid? Christus nõ seculari honore regnauit. dicit enim, regnum meũ non est de hoc mundo. Chrys. De Salathiel nihil legimus, putamus tamen sanctũ fuisse.
48. Chrys. Sacerdotale & regale genus mistũ in Zorobabel. huius fuit illa sententia; Fortiorem esse omnibus veritatẽ. 49. Glo. ab Abiud vsq; ad Ioseph nulla inuenitur historia in Par. lib. Sed fuerũt annales apud Hebræos, de quibus multos Herodes comburi fecit, vt confunderetur ordo stirpis regiæ.
58. Glo. Mathan & Mathat de eadem vxore genuerunt, Mathan quidem Iacob, Mathat verò Heli. Iacob verò ex vxore Heli sine filiis defuncti genuit Ioseph, natura quidẽ suũ, sed secundũ legẽ Heli filiũ. Ducta est aũt generatio ad Ioseph qui nõ genuit Christũ, quia nõ solet Scriptura genealogiã per mulieres texere. Erat verò Ioseph ex Mariæ tribu, vnde & in Bethlehẽ vterq; profitetur. Aug. de nupt. & conc. lib. 1. cap. 11. nihil deperit veritati, nam ex semine Dauid erat & Maria. Idem cont. Faust. lib. 23. cap. 9. vtrumque Scriptura dicit, & Christum ex semine Dauid, & eius matrem Mariam virginem.
59. Hier. solet Scriptura sponsas vxores vocare, & sponsos viros. Glo. Inuenitur autẽ in Maria etiã nuptiarum fructus. Aug. de nupt. & con. lib. 1. cap. 11. omne nuptiarum bonum hic impletum proles Christus, fides quia nullum adulterium, Sacramentum quia nullum diuortium. Idem de cons. Euang. lib. 2. cap. 1. Hoc exemplo magnificè insinuatur fidelibus pari consensu seruata continentia coniugiũ permanere. 61. Int. non de quibus, quia sine virili coitu, de sola virgine natus. Aug. de Hæresib. cap. 11. Est hoc contra Valentinũ, qui Christũ dixit nihil assumpsisse de virgine, sed per eam vt fistulam transiisse. Idem contra Faust. lib. 26. cap. 7. honorauit Christus vtrumque sexum, assumendo formam viri, & nascendo de fœmina. 62. Aug. cont. Felicianum cap. 2. Idem Christus Dei & hominis filius: aliud tamen hominis, aliud Dei filius, aliud inquam, pro discretione substantiæ, non aliud pro vnitate personæ; sicut in vno homine, aliud animus, aliud corpus.

SENS. MYST. IN CAP. I.

46. Int. i. præparatio Domini, quod conuenit Christo qui dicit: vado parare vobis locum. Glo. prior Iechonias resurrectio Domini. alter verò, præparatio Domini, vtrũque cõgruit Christo, qui est resurrectio, & vita. 47. Glo. i. petitio mea Deus. Conuenit id Christo, qui dicit: Pater sancte serua eos quos dedisti mihi, &c. 48. Glo. i. magister Babylonis, conuenit id Christo, qui mundum ab errore ad veritatem reuocauit. 49. Glo. i. Pater meus. Ipse inuocabit me pater meus es tu. 50. Glo. i. Dominus resuscitans; & ego resuscitabo eum, &c. 51. Glo. id est, adiutus. Ecce enim Deus adiuuat me.
52. Glo. i. iustus, Iustus Dominus, & iustitias dilexit. 53. Glo. id est, frater meus, narrabo nomen tuum fratribus meis. 54. Glo. id est, Deus meus; Deus meus vt quid dereliquisti me? 55. Glo. id est, Deus meus adiutor; Deus meus, sperabo in eum. 56 Glo id est, donans vel donatus; dedit dona hominibus; & datus est à Patre. 57. Int. supplantator vel luctator. 58. Glo. i. apponens: Christus enim Iudæis gentes apposuit. Christus itaque horum patrum in se gerebat officium, dignúmque est per eã lineam sanctitatis ascendere in ipsum, per quam descendere ad nos dignatus est. 60. Int. Maria stella maris. Beda in Lucã, lib. 1. cap. 3. & Domina Syriacè, quia & lucem salutis, & Dominũ mundo edidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

46 Hic prioris Iechoniæ filius, dictus etiam Ioachim & Neri. c. scilicet in Babylone. 60. quæ cùm fratres non haberet, adeoq; possideret patris hæreditatem, necessariò nubere debuit viro eiusdem familiæ ob præceptum Num. cap. vltimo.

Omne

[63] Omneis itaque [d] generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim. Et à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. Et à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim. Chriſti autem [e] generatio [64] ſic erat. Cùm eſſet [65] deſponſata mater eius Maria [66] Ioſeph: * antequam [67] conuenirent, [68] inuenta eſt [69] in vtero habens [70] de Spiritu ſancto.

Sens. Lit. In Cap. I.

63. Glo. Prima ſeries vſque ad Dauid incluſiuè. Secunda à Salomone ad priorem Iechoniã. Tertia à ſecundo Iechonia ad Chriſtum. Chry. Ab Abrahã ad Dauid, ſub Iudicibus Iudæi fuerũt: à Dauid ad tranſmigrationem, ſub Regibus; hinc ſub Pontificibus, vſque ad Chriſtũ Iudicem, Regem, & Põtificem. Cuius figuræ, primi, Iudicũ quidem Ieſus Naue; Regũ, Dauid; Põtificũ, Ieſus filius Ioſedech. e. Int. per quã dignatus eſt venire. 64. Glo. vt dictum eſt, & mox dicetur. Chry. non ſic vt patrũ præcedentium. 65. Glo. Ideo deſponſata, vt per Ioſeph eius origo oſtenderetur, vel vt is eſſet teſtis caſtitatis, & vt viri ſolatio ſuſtentaretur, & diabolo partus occultaretur. Fiebat verò deſpõſatio per aliquot dies ante aſſiduã cohabitationem, & interim erat vxor ſub cuſtodia viri. Chry. Et deſponſata, & domi habita. nam in ea quæ extra domum concepit, ſuſpecta coniunctio. 67. Chry. in hom. nõ dicit antequam duceretur in domũ ſponſi, iam enim intus erat, ſolebant enim olim domi deſponſatas habere. Glo. non quòd poſtea conuenerint, ſic enim dicimus, antequã eũ pœniteret, mortuus eſt. Hier. cont. Helui Sic etiam dicimus, antequam in portu pranderem, nauigaui. Remig. antequam ſolẽnia nuptiarum celebrarent. Aug. de nup. & conc. lib. 1. cap. 12. non fuit concubitus, quia fieri non poterat in carne peccati ſine concupiſcentia, quæ accidit ex peccato, ſine qua concipi voluit qui futurus erat ſolus ſine peccato. Idem Serm. de Natiu. Fas non erat vt per corruptionem incorruptio naſceretur, nouóque ordine aduentare debuit qui vetuſtum mortis imperium deſtructurus venerat. 68 Int. à Ioſeph. Hier. qui penè licentia maritali omnia nouerat. Chry. quando geſta ſunt quæ narrat Lucas de aduentu Angeli, abſens erat Ioſeph. Aug. de conſ. Euang. lib. 2. cap. 5. ſi quis velit vnam narrationem ex dictis à Luca & Matthæo, poteſt ſic ordinare, Chriſti generatio ſic erat. Fuit in diebus Herodis, &c. manſit autem cum illa, &c. & reuerſa eſt in domum ſuam, & inuẽta eſt in vtero, &c. 69. Int. non aliunde quàm ex ſe gignendo: ecce illud nouum, mulier circumdabit virum. 70. Int. de poteſtate, non ex ſubſtantia, Aug. Serm. de temp. 191. non enim, vt quidam ſceleratiſſimè opinantur, Spiritus ſanctus pro ſemine fuit. Aug. Serm. de natiu. qui ſcripſit lapideas tabulas ſine ſtylo ferreo, ipſe grauidauit Mariam de Spiritu ſancto. Idem in Enchir. cap. 38. etſi verò vna perſona nominatur in opere, vniuerſa tamen operari Trinitas intelligitur.

Sens. Myst. In Cap. I.

63. Glo. Tres diſtinctiones, Trinitatis fidem ſignificant, quam legis & Euangelij doctrina aſtruit: nam quatuor doctrina Euangelica, decem, legis inſtitutio. Notantur verò tria tempora. Nam ante legem, Abraham naturale ſeruat mandatum; poſt legem, Iudæi præuaricantes captiuantur, poſt gratiã, de captiuitate omnes ſoluuntur. in ſingulis bis ſeptem, quia gratia in homine geminatur. cor & carnẽ iungens; faciénſque exultare in Deum. Item ter 14. veram religionem ſignificat, via enim ad Chriſtũ per decem verba legis, & quatuor Euangelia. idque in fide Trinitatis. Item Chriſtus terra promiſſionis, ad quem per 42. manſiones venitur. Fides autem quæ in Abraham reputatur ad iuſtitiam, initium eſt viæ. Item 42. tempus Eccleſiæ præſens ſignificat, ſex enim ad opera, ſeptem ad requiem pertinẽt, ſepties autem ſex quadraginta duo. Item quatuor temporum curſu vita labitur, decem ſunt legis pręcepta, duo verò teſtamenta, quibus nos regi oportet, vel duo præcepta charitatis, in quibus tota lex continetur. Aug. lib. 2. de conſen. Euang. ca. 4. numerus 40. qui eſt in generationibus, Chriſto excepto, ſignificat tempus hoc quo nos oportet à Chriſto regi; quatuor enim anni tempora & mundi partes, fiunt autem 10. progrediente numero ab vno ad quatuor, quater verò decem quadraginta. Auctor, intellige fieri decem ex 1. 2. 3. & 4. ſimul iunctis. 65. Glo. ideo deſponſata vt ſignificaret Eccleſiam quæ eſt virgo & ſponſa. 66. Chry. ideo fabro lignario deſpõſata, quia Chriſtus ſalutẽ erat operaturus per lignũ crucis. 70. Aug. Ench. cap. 38. inſinuat hic natiuitatis modus gratiã Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis verbo Dei copulatus eſt in perſonæ vnitate.

Addit. Avct. In Cap. I.

*d. Id eſt, perſonæ generantes & genitæ. e. pro, natiuitas. * ſic dicuntur iudices antequam cauſam cognoſcerent iudicaſſe, quo non ſignificatur poſtea cauſam cognouiſſe. 69. pro grauidam eſſe.*

Ioſeph autem [71] vir eius cùm eſſet [72] iuſtus,& nollet [73] eam traducere;[74] voluit occultè di-
[75] mittere eam. [76] Hæc autem eo [77] cogitante: [78] Ecce [79] Angelus Domini [80] apparuit in [81] ſomnis
Ioſeph, [82] dicens: [83] Ioſeph fili [84] Dauid, Noli timere [85] accipere Mariã [86] coniugem tuam.
[87] Quod enim [88] in [89] ea natum eſt,de [90] Spiritu ſancto eſt.

SENS. LIT. IN CAP. I.

71. Int.id eſt,ſponſus. 72. Glo.Iuſtus eſt conſcientia caſtitatis ſeruans innocentẽ,ſciebat incul-
pabilem,ſed vnde.vel quid eſſet,ignorabat:elegit ergo effugiendi viam, vt nec innocentẽ proderet,
nec rei incognitæ conſentiendo , ſe reum faceret corã Deo. Aug.Serm.de natiu. Æſtuabat ſecũ diſ-
putans,ſi prodo,vitiũ crudelitatis incurro:ſi taceo,malo conſentio; quia ergo tacere malum, adulte-
rium prodere peius,dimittam.Chry.in hom.iuſtum dicit,id eſt,omni virtute perfectũ,eſt enim iuſti-
tia vniuerſalis virtus. 73. Glo.i.in coniugiũ ducere,ne videretur celare quod ignorabat,vel tradu-
cere ad pœnã.Int.pro traducere,Græcè habetur propalare.Aug.de ver.Dom.Ser.14 noluit diuulgare
quia ſolus ſciebat,voluit prodeſſe peccãti,non punire.Orig.hom.1.ex variis locis:dimittere volebat
quia magnum in ea Sacramentum cognoſcebat,cui appropinquare ſe indignũ exiſtimabat. 74. Int.
ne ſi palàm eſſet,vt adultera puniretur. 75. Int. ne ſi retineret neſciens euẽtũ rei,quaſi cõſcius eſſet
peccati.Amb.in Luc.cap.2.quam volebat dimittere fatebatur acceptã, nemo enim dimittit quã non
accepit. 76 Int.vt occultè dimitteret. 77. Chry.in hom.notatur mãſuetudo Ioſeph qui nulli enar-
rat ſuam ſuſpicionem. 78. Remig.quia ſi dimitteret, multi ſuſpicarentur Mariam adulterã, conſi-
lium Ioſeph diuino mutatum eſt cõſilio.Chry.Apparuit Angelus Ioſeph,ne homo iuſtus ignorãs,fa-
ceret rem iniuſtam,deinde ob honorẽ virginis,quæ ſi dimiſſa fuiſſet,apud infideles turpi ſuſpicione
carere non poterat, nõ venit autẽ ante conceptionẽ, ne culpã infidelitatis incurreret,vt Zacharias.
Incredibilius enim virginem poſſe concipere quàm anum. 79. Int.non deluſor.Aug.Ser.de nat.Ga-
briel. 80. Int.ne vlteriùs premeret dubietas quem commendabat æquitas. 81. Chry. in hom. non
manifeſtè,vt paſtoribus,quia valdè fidelis erat,paſtores autẽ rudes;virgini verò apertè, quia fuit de
maximis inſtruenda. 82. Int.familiarem & notum oſtendit, cuius nomen & genus dicit. 83. Glo.
recognoſce quod promiſſum eſt domui Dauid,& vide impletum. 84. Chry.in hom.timebat ne offẽ-
deret Deum,quaſi adulteram habens,oſtendit verò Angelus ſe cognitorem cordis eius, vt dicẽdis fi-
dem faceret,& ſe à Deo miſſum,cuius eſt ſolius ſcire cordis ſecreta. Ideo autẽ virgo nõ dixit Ioſeph
nunciata ſibi ab Angelo, quia non putabat ſibi crediturum, præſertim iam in ſuſpicionem adductũ.
85. Chry.in hom. retinere Raba:vel accipere nuptiarum celebratione , & aſſidua cohabitatione.
86.Glo.cõiux dicitur à prima fide deſpõſationis.Hier.cont.Helui. Solet Scriptura appellare ſponſos
viros,& ſponſas vxores,vnde in Deut.Si quis dormierit cum virgine deſponſata viro,morietur, quia
humiliauit vxorem proximi ſui. 87. Int.ne ſuſpiceris quòd de alio fit.Quod enim,&c.Chry.in hom.
non ſolùm timorem aufert,ſed lætitiam addit. 88. Glo.in ea naſci,eſt concipi; de ea naſci,in lucem
produci. 89. Int.id eſt, conceptum. 90. Glo. Spiritus ſanctus dicitur Charitas,& charitas ſola eum
fecit incarnari. Aug.de q.vet.& nou. Teſt.q.52. dicitur & Sapientia ædificaſſe ſibi domum, Chriſtus
ſcilicet Corpus ſuum,Factura Spiritus ſancti,factum Filij eſt propter naturæ & voluntatis vnitatem.
Idem in Ench.cap.38.non dicimus autem Chriſti Patrem Spiritum ſanctum: fecit enim Chriſtũ ho-
minem,non genuit,nec verò quicquid de alio naſcitur Filius eius dicitur,naſcitur enim capillus de
homine,& homo ex aqua & Spiritu Sãcto,filiiq; nõ dicũtur,neq; capillus hominis, neq; homo aquę.

SENS. MYST. IN CAP. I.

72. Amb.in Luc.lib.2.Iuſtus opprobrio cõiugis deprehenſo,ſe incruentum ab homicidio, & caſtũ
ab adulterio præſtare debet. 77. Glo. docemur diu deliberare in incertis ne peccemus temeritate.
81.Int.non manifeſta viſione,quia dubietate animi premebatur, velut ſomno infidelitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

*72. Perſectus ſeu eximia probitate vir,certè qui deprehendens ſponſam grauidam, nec cum ea expoſtu-
larit,nec verò apud aliquem queſtus fuerit. 73. id lex permittebat,ſed non præcipiebat, Græcè παραδειγ-
ματίσαι.q.d.exemplificare,ſeu exemplum facere.hic videtur ſignificare propalare ſeu palam facere. 74. aut
diſcedendo, aut dato libello occultè , ſed repudij cauſa non explicata. 75. Adulteram putans ſecundùm
Chry.& Aug.at ſecundùm Baſil: reueritus conceptum de Spiritu ſancto,ſeq; reputans indignum tali vxore.
77. Græcè, cùm cogitaſſet. 81. Græcè ,κατ' ὄναρ per ſomnium: virgini facta apparitio vigilanti.& quia
eius expetebatur liber conſenſus,& ad maiorem rei certitudinem. 84. quaſi ea re Deum offenſurus. 85.
id eſt,retinere ſeu recipere animo iam dimiſſam,vel in vitæ conſuetudinem adiungere, iam enim in vxorẽ
acceperat. 89. pro,conceptum. 90. Græcè & hic & ſuprà ex Spiritu ſancto, id eſt, opera Spiritus ſancti,
ſic illud,vnus Deus Pater ex quo omnia.*

Pariet

[91]Pariet autem filium,& [92]vocabis nomen eius [93]Iesum.[94]Ipse enim [95]saluum faciet [96]populum suum [f]à peccatis [97]eorum.[98]Hoc autem [g]totum [99]factum est, vt [100]adimpleretur quod dictum est à Domino per [101]Prophetam, dicentem: [102]Ecce [103]virgo [104]in vtero habebit, & [105]pariet filium: & [106]vocabitur nomen eius [107]Emanuel, quod est [108]interpretatum [109]nobiscum Deus. [110]Exsurgens autem Ioseph à [111]somno, fecit [113]sicut præcepit ei [114]Angelus [h]Domini: & ac-[115]cepit coniugem suam. Et non [116]cognoscebat eam [117]donec peperit filium [118]suum primo-[119]genitum:& [120]vocauit nomen [121]eius Iesum.

Sens. Lit. In Cap. I.

91. Glo.ne videretur Ioseph non esse necessarius Virgini.q.d.necessarius eris procurationi. Chrys. in hom.etiam ex futuris Angelus dicta confirmat.Chrys.non dixit, pariet tibi filium, non enim de ipso conceperat.Chrys.in hom. significat parituram orbi terrarum. 92. Int.non impones quod ab æterno impositum est. 93. Int.Saluatorem.Hier.totius mundi. 94. Int.subdit causam nominis.

95. Int.quod solius est Dei. 96. Int.id est, quos prædestinauit. f. Hier. saluat non armis pugnando,sed peccata relaxando. 97. Int.quæ ex eis sunt. 98. Int. hoc quod narrat testimonio prophetico certiùs facit.Glo.citatur vetus Testamentum in Euangelio,vt confirmetur fides: faciliùs enim credimus cùm videmus impleta prædicta. Aug. cont. Faust.lib.12. quæ Apostoli nunciabant demonstrantur à Prophetis prædicta, etsi enim attestabantur miracula, non defuissent qui ea magicæ potentiæ tribuerent. g. Glo.hoc quòd propinquo desponsata, quòd inuenta in vtero habens,quòd peperit virgo,quòd Iesus vocatus,quòd saluat. 99. Remig.factum dicit in præscientia Dei,vel quia quando hoc scripsit iā totum factum erat. 100. Glo.Prophetia non sapit necessitatem eorum quæ prædicit,sed signum est præscientiæ Dei. 101. Inter.Esaiam. 102. Glo.admiratur Propheta,& quasi omnes de somno suscitat. 103. Hier.עלמה, Halma apud Hebræos ambiguum est.dicitur enim & adolescentula & abscondita, nempe virgo quæ nunquam virorum aspectibus patuerit. lingua etiam Punica,virgo Halma appellatur, nec vnquam memini me legisse Halmam de nupta, sed de virgine in annis adolescentiæ.& alioquin quale signum esset si puella non virgo pareret? 104. Int. quasi ex substantia suæ carnis,non aliunde tanquam per coitum viri.Glo. Sequitur Isaiæ sensum,nō verba, pro concipiet,ponens, in vtero habebit, & vocabunt,pro, vocabis vel vocabitur. 105. Leo in epist.ad Flauianum,ita salua virginitate editus,vt salua virginitate conceptus.Aug.Serm.de nat.quod in matre integrum inuenit,non violauit nascendo. 106. Int aliàs,vocabunt. s.primò Angeli psallentes,inde Apostoli prædicantes vel alij credentes.Chrys.in hom.non aliud est, vocabunt nomen eius Emanuel, quàm videbunt Deum cum hominibus.Hier.70.& reliqui interpretes transtulerunt,vocabis, pro quo hîc est vocabunt.Hebræum autem verbum potest intelligi,vocabit,scilicet,virgo quæ concipiet.

107.Glo.proprium id Christi,vt Iesus,quia cum his quos saluat, semper adiuuando perseuerat.

108. Remig.interpretatur non Euangelista,sed translator.significatur autem Diuinitas & humanitas in vna persona.Hier.super Esa.7.cap. Putant Hebræi hoc prophetatum de Ezechia, quòd ipso regnante capta sit Samaria.at cùm cœpit regnare Achaz,cuius primo anno hæc prophetia facta, iā nouem annorum erat Ezechias.Est autē sensus, iste puer qui nascetur ex virgine ô domus Dauid, nunc à te appelletur Emanuel,probabis enim à duobus regibus liberata,Deum te habere præsētem, postea autem vocabitur Iesus,quòd sit vniuersum hominum genus saluaturus. ne ergo mireris si virgo Deū pariat qui tantam habeat potestatem,vt multo pòst tempore nasciturus, te nunc liberet inuocatus.

109. Int.i.in homine Deus.Remig.i. factus per omnia nobis similis absque peccato. Int.Verbum caro factum est,& habitauit in nobis. 110. Glo. perfecta obedientia, fecit enim non solùm quæ præcepit,sed sicut præcepit. 114. Glo. non relinquitur mentiendi locus, vbi officium Angelorū celebratur. h. Int.non malignus. 115. Int.propter prædictas causas. Glo.ad vitandam virginis infamiam,& celandum Saluatoris aduentum, & ad necessarium pueri obsequium. Chrys.non in domum accepit,nondum enim dimiserat,sed in animum de quo deposuerat.Remig.accepit celebratis nuptiis. Chrys.in hom. omnem malam suspicionem virgo effugit, vir enim zelotypiam passus eam suscepit, & post conceptionem seruauit. 116. Int.scilicet,ad opus coniugale. 117. Hier.cont. Heluidonec in Scriptura sæpe significat infinitum tempus,vt illud,donec consenescatis ego sum,numquid post nō erit Deus?item,vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi,nunquid pòst abscedet?item,oportet regnare donec ponat inimicos,&c.numquid pòst regnare desistet?nempe indicauit Euāgelista nō eam cognitam vsque ad partum, vt multo magis intelligeremus non fuisse cognitā post. An Ioseph templum Dei post tanta miracula ausus esset attingere?Hilar.Si faciem Moysi nō poterant Iudæi in-

tueri, quanto minùs agnosci poterat quæ Deum in vtero habebat? Glo. dicitur quòd Ioseph facie ad faciem Mariam videre non poterat vsque ad partum. 118. Int. substantiæ suæ. 119. Int. ante quē nullus, post quem non alius. Glo. Primogenitum dicitur omne quod aperit vuluam, siue aliud sequatur, siue non. Propriè autem dicitur Christus vnigenitus Dei Patris vel Mariæ. Hier. Si primogenitus non est nisi quem sequuntur fratres, non deberentur sacerdotibus primogenita, donec alia essent procreata. 120. Int. Die octauo quo fiebat circumcisio, & nomen imponebatur. 121. Remig. notum hoc nomen Patribus & Prophetis: vnde illa, Defecit in salutari tuo anima mea; Defecit cor meum in salutari tuo, Exultabo in Deo Iesu meo.

SENSVS MYST. IN CAP. I.

110. Glo. qui à Deo monetur soluat moras, surgat à somno, faciat quæ iubetur. 111. Int. dubietatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

93. Sic vocati etiam alii. 1. Paralipom. 24. 2. Paralipom. 31. 1. Esd. 2. significat autem ישוע *salutem vel Saluatorem. vide Isa. 45. 103. Græcè ἡ παρθένος, virgo illa scilicet insignis Heb. apud Isa. 7. cap.* עלמה *quod absc̄ditam virginem significat, & quidem 70. illic παρθένος verterunt, & Punica lingua quæ est ab Hebræa deducta, virgo Alma dicitur. 106. q. d. & credetur Deus esse & homo, talisq; dicetur. Vide Isa. 8. 9. 62. Ier. 23. 169.* עמנו *nobiscum* אל *Deus. 110. Græcè experge actus seu excitatus. 117. sic Gen. 8. dicitur non reuersus coruus donec siccarentur aquæ. Et 2. Reg. 6. Michol non esse natus filius vsque in diem mortis suæ.*

CAPVT II.

C[1]VM ergo natus esset Iesus in Bethlehem[2] Iudææ[3], in diebus[4] Herodis regis[5]. ecce[6] Magi[7] ab Oriēte[8] venerunt[9].

SENS. LIT. IN CAP. I.

1 INt. Ecce natiuitas. Glo. quatuor ponuntur à Prophetis roborata, natiuitas, nomen, locus, & tempus. a. Int. nomen. 2 Int. locus. Glo. Bethlehem priùs dicta Ephrata. 3. Hier. puto scriptum ab Euangelista Iudæ, non Iudææ. ad differentiam alterius, quæ & ipsa in Iudæa est. Glo. nempe in tribu Zabulon. 4 Int. tempus. Glo. hoc ponit vt videatur illud impletum, non deficiet princeps de Iuda, &c. occupauerat enim regnum Herodes alienigena. Chrys. demonstratur impleta prophetia Danielis. ex illo enim tempore ad regnum Herodis 70. hebdomadæ transierunt. Glo. impleta est prophetia quæ dicit, cùm venerit Sanctus sanctorum, cessabit vnctio vestra. Amb. super Lucam lib. 3. fertur ab Idumæis latronibus Antipatrum Ascalonitam captum, imbutum fuisse mysteriis Iudæorum, & ab Hircano Iudææ rege legatū missum ad Pompeium. Eius filius Herodes, sub Antonio, Senatusconsulto Iudææ regnum adeptus est. 5. Chry. in hom. alius fuit qui Ioannem interfecit. 6. Chry. confestim vt natus est. 7. Glo. i. philosophi Chaldæorum, & (vt dicitur) de genere Balaam, per quē de Israel nasciturum regem audierunt. Fuerunt verò reges, qui, etsi tria obtulerunt, non ideò tres tāt ùm fuisse probantur. Remig. quidam Magos Chaldæos dicunt, alij Persas, alij venisse de vltimis finibus terræ: alij, quod est verisimilius, fuisse nepotes Balaam, in quibus fides gentium, vt primitiæ, Deo consecratur Aug. Serm. de Epiph. 2 pastores Israelitæ, magi gentiles, illi propè, isti longè, vtriq; tamen ad angularem lapidem cucurrerunt. 8. Remig. est enim illa regio Orientalis Iudæis. 9. Glo. non post annum [non enim inuenissent in præsepio] sed decimatertia die. Remig. nec mirandū tredecim diebus venisse. non enim longè distabant à terra promissionis si fuerunt successores Balaā. Aug. Serm. de Epiph. biennio antè visa est stella, sed nato Christo, intellexerunt reuelatione, cuius esset, & tunc profecti sunt. Chry in hom. multo antè apparuit, quia multum temporis consumpturi erant in itinere. Fulgent. hom. de Epiph. die natiuitatis apparuit.

SENS. MYST. IN CAP. II.

2 GLo. Bethlehem, id est, domus panis. quia ibi nasciturus erat panis viuus; in præsepio verò natus, vt irrationales faceret Angelorum socios. Ecclesia etiā domus est in qua panis viuus comeditur. 8. Remig. Omnes qui ad Dominū veniunt, ab ipso & per ipsū veniūt; ipse enim est oriens. Chry. ex oriente dies nascitur, & fides lumen est animarum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

3. Interdum Iudæa pro Iuda sumitur. vt inf. quòd regnaret in Iudæa &c. 7. vox Persica (etsi quidam Græcam putant) sapientem significans, seu philosophum. Erant verò hi Chaldæi, vt & Sibylla Erythræa, quæ filia Berosi (Chaldæi) & successores Balaam. An fuerint etiam reges incertum, sed vulgò receptum. tres quidem fuisse testatur Leo primus. 9. die 13. à natiuitate Christi, vt habet Ecclesiæ traditio.

Hiero

Hierosolymam[10], dicentes: vbi est[11] qui natus est[12] rex Iudæorum? vidimus[13] enim stellam[14] eius[15] in Oriente[16], & venimus[17] adorare[18] eum. Audiens autem Herodes rex,

SENS. LIT. IN CAP. II.

10. Int. vbi erat caput regni. Remig. crediderunt non nisi in vrbe regia nasciturum. Glo. per stellam intellexerunt natum in Iudæa, ideo Hierosolymam veniunt. 12. Int. ne de Herode quærere videantur. Glo. confusio Iudæorum qui à gentibus Christi natiuitatem discunt. Aug. Ser. de Epiph. vnde hoc sciuerunt? reuelatione aliqua. Leo Ser. de Epiph. præter stellam fulgentior claritatis radius eorum corda perdocuit. August. li q. vet. & nou. Test. q 63. sequebantur traditionem Balaã qui dixit Orietur stella ex Iacob. videntes ergo stellam extra ordinem mundi, hanc intellexerunt quam ille prædixerat regis Iudæorum indicem. 13. Int. signa non fidelibus sed infidelibus data sunt. Glo. Ingressi Iudæam deferuntur indicio stellæ, vt cogantur ex lege inquirere. Chrys. ad confusionem Iudæorum, qui quem gentiles per alienas prouincias requirebant, ipsi in finibus suis natum non susceperunt. 14. Glo. noua stella, nouum hominem indicabat. hæc mox peracto officio esse desiit. Greg. hom. 10. Christum nondum loquentem muta stella prædicat, postea loquentem Apostoli nuntiarunt. Iudæis vt ratione vtentibus Angelus nuntiat, magos nondum ratione vtentes stella perducit. August. Ser. de Epiph. vtrisque tamen loquitur lingua cælorum, quia cessabat lingua Prophetarum. Greg. in homil. hinc Priscillianistæ confirmant errorem suum de fato, putantes nasci homines sub constitutionibus stellarum. sed absit à cordibus fidelium, vt esse quid fatum dicant. Chrys. si aliquis fit adulter vel homicida per stellam, magna est iniquitas Creatoris: & cur mali puniuntur, si non voluntate sed necessitate peccant? Ipsa Dei mandata ne peccemus, & hortamenta vt faciamus bonum, hanc insipientiam destruunt. quis enim iubet quod fieri non possit? Greg. Nyss. lib. 6. philos. cap. 1. destruunt ij contingentis naturam, tollunt liberum arbitrium, & omnia euertunt. August. lib. 5. ciuit. valent quidem siderei afflatus ad corporum differentias, Solis enim accessibus & decessibus variantur tempora, Lunæ incrementis & decrementis, augentur quædam & diminuuntur. Voluntates autem animi positioni siderum non subduntur: quanta enim diuersitas in accidentibus & euentibus geminorum? sunt tamen qui non astrorum constitutionem fatum dicunt, sed omnium connexionem causarum. si quis ergo humana fato tribuit, Dei voluntatem vel potestatem fatum appellans, sententiam teneat, linguam corrigat, non enim solet ita accipi fatum. Idem 2. cont. Faust. c. 5. si sub fato nullius est hominis genesis, quanto minus illius qui est omnium Dominus? Stella ergo illa non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur. nec erat ex illis quæ sunt initio creatæ. non ergo ideo Christus natus, quia stella exstitit, sed illa exstitit, quia Christus natus; est enim ad eum demonstrandum exorta. Itaque si dici oportet, non stellã Christi, sed Christum stellæ fatum diceremus. ipse enim illi, non illa ipsi nascendi attulit causam. Chrys. in hom. nec est astronomiæ à stellis scire nascentes, sed ab hora natiuitatis futura prædicere. Hæc etiam non vna cælestium fuit, nulla enim hac via procedit, scilicet, ab Oriente in Meridiem, nec media die apparet, nec subinde occultatur, vt hæc quæ se occultauit cùm intrarent Hierosolymam, rursumque se ostendit: denique nunc ibat nunc stabat vt columna nubis in deserto. 15. Int. scilicet, propriam, quia hanc creauit ad ostensionem sui. 16. Glo. dubium in Oriente ne orta, an visa. 17. Leo, Ser. de Epiph. Sufficere poterant illis credita & intellecta, sed diligentia illa quærendi vsque ad videndum puerum perseuerans, nobis seruiebat, vt profuit quòd Thomas vestigia vulnerum explorauit. 18. Int. quia Deum intelligunt stella famulante. August. Ser. de Epiph. talem natum didicerant in quo adorando se salutem consecuturos non dubitarent. Chrys. Dum considerant regem futuram, non timent præsentem, adhuc non viderant Christum, & iam parati erant mori pro eo. ô beatos qui ante crudelissimum regem, antequam Christum cognoscerent, Christi facti sunt confessores.

SENS. MYST. IN CAP. II.

10. Int. Ciuitas Dei toto orbe refulget, in qua minùs docti erudiuntur Diuina lege. 11. Aug. Ser. de Epiph. annuntiant, & interrogant, credunt, & quærunt, tamquam significantes eos qui ambulãt per fidem, & desiderant per spem. 14. Glo stella, Christus; quem sequi debemus. item stella, illuminatio fidei quæ ad Christũ ducit. dum diuertunt ad Iudæos, eam amittunt, quia dum à malis cõsilium quæritur, vera illuminatio perditur. Leo Ser. de Epiph. ad credendum promissioni Abrahæ factæ de posteritate stellarum multitudini comparata, ortu noui sideris excitantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

14. τὸν ἀστέρα, s. certam quandam, & eximiam stellam. quid hæc significaret, maiorũ traditione acceperant. 15. indicem natiuitatis eius. 16. existentes. s. vel ipsa ad Orientem apparuerat. 17. præteriti temporis ἤλθομεν. 18. An vt Deum, ex verbi significatione non constat, nam & homines adorantur in Scriptura.

[19] turbatus est: & [20] omnis Hierosolyma cum illo. Et [21] congregans omnes [22] principes sacer-
dotum, & [23] scribas populi: [24] sciscitabatur ab eis [25] vbi Christus [b] nasceretur. At illi [26] dixerunt
ei, [27] in Bethlehem Iudæ. [28] Sic enim scriptum est per [29] Prophetam: Et tu Bethlehem terra
[30] Iuda, [31] nequaquam minima es in [32] principibus Iuda. [34] Ex te enim exiet dux [35] qui [c] regat
[36] populum meum Israel. Tunc Herodes [37] clàm vocatis Magis, [38] diligenter didicit ab eis

SENS. LIT. IN CAP. II.

19. Aug. Ser. de Epiph. Magi desiderant redemptorem, Herodes timet successorem. Glo. timet ob Romanorum iram, qui decreuerant ne quis eis inconsultis rex diceretur. 20. Glo. sæpe populus iis iniustè fauet, quos crudeles sustinet. 21. Glo. diligenter inquirit, vt si inueniat, faciat quod volebat. sin autem, excusatus sit Romanis. 22. Int. id est Pontifices. 23. Int. id est, moralium latores præceptorum. Remig. Erant hi legis doctores. 24. Int. palam quasi ex bono affectu. Glo. explorat, tristes ne eos an lætos faciat eorum rex. 25. Int. sic vocat eum, quia nouerat inungi reges Iudæorum. 26. Glo. patet, eos non ex ignorantia, sed cordis duritia credere noluisse. 27. Leo, Ser. de Epiph. qui formam serui susceperat, Bethlehem prælegit natiuitati, Hierosolymam passioni. 28. Glo. non verba, sed sensum quodammodo ponunt. Hier. reprehenduntur de ignorantia; Propheta enim dicit, tu Bethlehem Ephrata. Chry. præcidentes prophetiam, causa fuerunt necis paruulorum. Si enim Herodes intellexisset quod sequitur, scilicet, dies eius à diebus sæculi, non illos occidisset. Hier. Illud Iudæi tacuerũt, & alia mutauerunt, vel ob ignorantiã, vel, vt Herodes meliùs intelligeret. 29. Int. Micheam. 30. Int. ad tribum Iudæ pertinebat. Hier. Est alia in Galgalis. 31. Hier. Propheta dicit, minima es in millibus Iuda, id est, & si paruus es vicus, inter millia ciuitatum Iuda. 32. Remi. id est, inter vrbes principatum habentes. Hier. inter ciuitates ex quibus principes prodierunt. Int. in Hebræo, in millibus: arguuntur verò scribæ obliuionis, quòd non ipsis verbis Prophetæ vsi sunt. 34. Chry. in hom. Quomodo quidam id dictum putant de Zorobabel, qui in Babylonia natus est? 35. Chry. in hom. non dixit Filius Dei, ne scandalizarentur. 36. Chry. in hom. id est, credentes ex Iudæis; tacuit verò de gẽtibus, ne scandalizaret Iudæos; mirabilis verò Dei dispensatio, discunt enim Iudæi à Magis, eósque docent vt Magi geminato testimonio stellæ, & Prophetæ ardẽtiùs expeterent. 37. Chry. ne si Iudæi scirent, quos habebat suspectos, consilium proderent. Glo. Christúmque occultarent. 38. Remig. cùm esset callidus, timerétque ne non reuerterentur, diligenter inquirit, vt possit occidere puerum.

SENS. MYST. IN CAP. II.

19. Chry. semper grandis potestas maiori timori subiecta est. rami excelsarum arborum leui etiã aura flante mouentur, humiles in tranquillitate consistunt. Aug. Ser. de Epiph. quid erit tribunal iudicantis, quando superbum regem facit timere natiuitas infantis? Leo, Ser. de Epiph. superfluo Herodes timore turbaris, non capit Christũ regio tua, quem in Iudæa regnare non vis, vbique regnat, cruciatur diabolus vocatione gentiũ, & quotidiana potestatis suæ destructione torquetur. Chry. timet successorem regni sui Herodes terrenum, diabolus cælestem. 20. Chry. de aduentu iusti non poterãt gaudere iniqui. 29. August. Serm. de Epiph. similes isti fabris arcæ Noë, qui aliis vbi euaserunt præstiterunt, ipsi diluuio perierunt: Et lapidibus qui viam ostendunt, nec ambulant. 27. Glo. Bethlehem, domus panis: Ephrata, speculum, vel frugifera; fidelium enim mentes panem Angelorum mãducant, & gloriam Domini speculantur, colúntque agrum vitæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

20. pro, maxima ciuium pars, turbata verò ob rei nouitatem, aut timore Romanorum, aut quòd Herodi fauerent, itaque additur, cum illo. 22. id est, primarios sacerdotes, vel qui functi fuissent summo pontificatu, vt apud Romanos consulares dicebantur, qui consules fuissent. Sub Herode quidem venalis esse cœperat pontificatus, multiq́; vicissim pontifices erant, fortè verò intelliguntur principes XXIV. familiarum, de quibus 1. Par. 24. 23. id est, doctores qui consulti ex Scripturis respondebant. Lucas vocat iurisperitos. a Heb. ספרים. q. librarij, à quibus sacris custodiendis & explicandis, à כפר id est, libro, vel q. enarratores à ספר narrare. Græcè γραμματεῖς, quia scribæ publici, seu cancellarij, quorum est scripta publica asseruare, promere, lectitare. b. id est, nasci deberet, scilicet, secundùm Scripturas. 31. Mich. 5. paruula es in millibus Iuda. Septuaginta, minima es vt sis in millibus Iuda. Matthæus sensum reddidit. s. etsi paruula illa quidem, multis Iuda ciuitatibus comparata, vbi multa hominum millia, tamen non paruam habendam, quæ tantum esset principem datura, & fortè Matthæus Syriacam editionem aliquam quæ ita haberet, est secutus. 32. id est, præcipuis ciuitatibus. c. ποιμανεῖ, pascet, seu pastoris more reget. 36. id est, fideles quorum ille populus figura. 37. ne Iudæi putarent eum velle regi nato insidiari.

tempus

[39]tempus ſtellæ quæ apparuit eis. Et mittens eos in Bethlehem dixit, Ite & [40]interrogate
diligenter de [41]puero : & cùm [d]inueneritis renunciate mihi : vt & ego veniens [42]adorem
eum. Qui cùm audiſſent regem, [43]abierunt. Et [44]ecce ſtella quam viderant in [e]oriente,
antecedebat eos [f]vſque dum veniens [45]ſtaret ſuprà vbi erat puer. videntes autem ſtel-
[46]lam, gauiſi ſunt gaudio magno valde. Et intrantes [47]domum inuenerunt [48]puerum cum
[49]Maria matre eius, & [50]procidentes [51]adorauerunt [52]eum : [53]& apertis theſauris ſuis obtu-
lerunt ei munera, [54]aurum, thus, & myrrham. Et [55]reſponſo accepto in [56]ſomnis ne redi-
rent ad [57]Herodem : per [58]aliam viam

SENS. LITER. IN CAP. II.

39. Int. quia locum didicerat, quando naſceretur explorat. 40. Int. cognito loco, & tempore, reſtat cognitio perſonæ. 41. Chry. in hom. non regem vocat, non enim ferebat principatus nomẽ. 42. Int. hoc ſubiungendo, ad renunciandum inuitat, vt alacriùs redeant, & ne Iudæi, quia rex eorum futurus erat, occultent. Chry. deuotionem promittit, & gladium acuit. 43. Int. æſtimantes vera quæ dixerat. 44. Chry. apparet ſtellam deduxiſſe, & propè Hieruſalem fuiſſe abſconditam. 45. Int. quaſi diceret, hic eſt quem natum teſtabar. Aug. Ser. de Epiph. deinde diſceſſit. Glo. domui vicina erat vt diſcernerẽt. 46. Int. inuento quod deſiderauerant. Chry. intelligebant dignitatem regis. 47. Int. diuerſoriũ illud quod Lucas commemorat. 48. Leo. Ser. de Epiph. quantitate paruum, alienæ opis indigum, fandi impotentem, & in nullo ab humanæ infantiæ generalitate diſcretum. Chry. vix vnam habẽtem tunicam ad tegumentum nuditatis. Glo. ſæpe puer nominatur, vt agnoſcatur is de quo dictum eſt, puer natus eſt nobis. 49. Glo. Cur non Ioſeph? ne aliqua malæ ſuſpicionis occaſio daretur gentibus. 50. Int. ſignũ humilitatis, ſine qua nullus verè adorat. 51. Chry. vident hominem, & agnoſcunt Deum. 52. Int. ſcilicet in carne verbum. 53. Int. fidem ſuam myſticis profitentur muneribus. Glo. reges Perſarum cum muneribus ſolent adorare, magis tamen id diuina inſpiratione factum eſt, ad ſignificandum in Chriſto regiam poteſtatem, diuinam maieſtatem, & humanã mortalitatem. 54. Int. aurum regi, thus Deo, myrrham mortali. Greg. in hom. Congruit enim regi aurũ, thus in ſacrificio ponebatur, myrrha cadauera condiuntur. Glo. Confunditur in thure Arius, qui ſoli Patri vult ſacrificari : in myrrha Manichæus, qui mortuum non credidit: in auro vterque. Iſte enim Chriſtum negat de ſemine Dauid, ille ſeruum dicit. Chry. hæc etſi illi non intelligebant tunc quid ſignificarent, at Dei gratia quæ facere hortabatur, ipſa ordinauerat vniuerſa. Rem non ſinguli ſingula, ſed ſinguli tria obtulerũt. 55. Int. quia intus quærebant quid vellet diuina voluntas de reuerſione ad Herodem, Dei meruerũt reſponſionẽ. Glo. non loquitur puer ad eos, ne diuinitas ante tempus reueletur. 56. Chry. in hom. non ſunt ſcandalizati dicentes, quid neceſſe eſt occultè recedere? fides non quærit cauſas præcepti.

SENS. MYST. IN CAP. II.

42. Glo. Hypocritæ qui Deum fictè quærunt non merentur inuenire. 43. Remi. boni auditores faciunt bona quæ à prædicatoribus audiunt, ſed eorum opera mala non imitantur. 46. Remi. magis gaudẽt homines de rebus perditis quàm de ſemper poſſeſſis. 53. Glo. munera clauſa, fides cordis aperta, confeſſio oris. 54. Greg. hom. 10. aurum offerimus, ſi ſapientiæ lumine ſplendemus; thus, ſi orationis ſtudio redolemus; myrrham, ſi carnis vitia mortificamus. Glo. offerenda primùm fides Chriſto, deinde oratio, tertiò operatio: tres Magi ſignificãt gentilem populũ de tribus filiis Noe procreatum ad fidem Chriſti venientem: Stella, ſermo propheticus; Herodes, diabolus, à quo recedentes ad Eccleſiã, in qua Chriſtus eſt, gentes perueniunt. munera, phyſica, ethica, logica, vel hiſtoria, tropologia, allegoria, vel Trinitatis fides. 56. Int. quia cognita veritate non licet retroire. 57. Int. i. diabolum. Chry. qui relicto diabolo venit ad Chriſtum, quia gaudet in bonis quæ inuenit, & recordatur mala quæ euaſit, difficilè redit ad diabolum. 58. Int. i. fidem, ſpem, charitatem. Glo. non eſt ad diabolum redeundum, ſed per ſemitas virtutum ad patriam veniendum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

d. volebat occidere, priuſquã Iudæi natum reſciſcerent. e. apparet non eos duxiſſe, ſed viſam tantùm in Oriente. 47. id non negat fuiſſe præſepium. 53. Orientalium mos, non ſine muneribus regem adorare.
54. aurum eleemoſyna, thus oratio, myrrha ieiunium. 55. χρηματισθέντες, id eſt, oraculo admoniti. χρησμὸς quidem oraculum petentibus redditum. Apparet conſuluiſſe Dominum quid facere deberent, dubios an ad Herodem redeundum eſſet.

reuersi [59] sunt in [60] regionem suam. Qui cùm recessissent, [61] Ecce Angelus Domini apparuit in [62] somnis [63] Ioseph, dicens: Surge & accipe [64] puerum, & [65] matrem eius, & [66] fuge in [67] Ægyptum: & esto ibi vsque dum dicam tibi: [68] futurum est enim vt [69] Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens [70] accepit puerum, & matrem eius [71] nocte: & secessit in [72] Ægyptum. [73] Et erat ibi vsque ad [74] obitum Herodis: vt [75] adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: [76] Ex Ægypto vocaui [77] filium meum. Tunc Herodes videns quoniam [78] illusus esset à Magis,

SENS. LIT. IN CAP. II.

59. Chry. si quæsissent vt regem terrenū, apud illum mansissent, nūc verò reuersi Deum prædicāt & multos erudiunt, sunt verò postea, Thoma eò veniente, baptizati. 61. Rab. cùm rumor de puero inciperet dilatari Int. impleto purgationis tempore priùs, & Christo oblato in Hierusalem. Rab. quāuis enim timerent Herodem, non sunt ausi transgredi legem Aug. lib. 2. de consens. Euang. cap. 11. quieuisse videtur Herodes, aliis impeditus, ab inquisitione pueri. itaque tutò templum ascendere potuerunt. 63. Int. hic Ioseph non quasi maritus, sed vt nutritius & custos adsciscitur. 65. Chry priùs puerum dicit, quàm matrem. propter puerum enim mater, non propter matrē puer. Dio. Areopag. Cœlest. Hier. cap. 4. vide vt Iesus subditur Dei Patris per Angelos dispositionibus. 65. Int. gloriosā. Hilar. non coniugem vocat post partum, vt ostendatur virginitas. Chry. vides vt Ioseph ad ministerium Mariæ erat electus. 68. Int. ecce quòd fraudes non latent Deum. 69. Aug. serm. de innoc. putabat infelix se Christi aduētu solio detrudendum, sed Christus non venit alienam gloriam inuasurus, sed suam donaturus. 72. Hila. idolis plenam. Remig. prædixit hoc Esaias, dicens: Ecce Dominus ascēdet super nubem leuem (glo. id est, carnem sine peccato) & ingredietur Ægyptum, &c. 73. Glo. septem annis in Ægypto latuit. 75. Remig. solet Matthæus confirmare quod dicit quia Iudæis scribit. 76. Hier. de opt. gen. interp. ita est Hebraicè apud Oseam, at Septuaginta verterūt ex Ægypto vocaui filios eius. vtitur autem Euāgelista hoc testimonio, quia typicè refertur ad Christū. Chry. in hom. Prophetiæ lex est, dicere de aliis, & in aliis compleri. sicut illud dictum de Simeone & Leui, Diuidā eos in Iacob, &c. In nepotibus impletum est; potest & sumptum esse testimoniū ex lib. Num. vbi dicitur: Deus ex Ægypto vocauit eum, gloria eius sicut vnicornis. 77. Int. consubstantialem, quia Verbū caro factum est, & habitauit in nobis. 78. Int. inde accumulatur ira iam turbato per natiuitatē. Glo. credidisse videtur magos fallaci stella deceptos, ideóque ad se non reuersos. quieuit ergo à pueri inquisitione. vulgatis verò iis quæ in templo acta fuerāt, sensit se illusum à Magis, desæuitque in pueros, post annum & quatuor dies (vt videtur) à Christi natiuitate. Romā enim profectus est, vel ideò se continuit tandiu ab inquisitione pueri, vt eum deprehenderet, nec elabi posset.

SENS. MYST. IN CAP. II.

60. Int. i. paradisum, vel cælestem Hierusalem. Greg. hom. 10. regio nostra paradisus, à qua recessimus, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo: redeundum ergo flendo, obediendo, visibilia contemnendo. 62. Remig. qui à terrenis quiescunt curis & negotiis, visione angelica frui merētur. 66. Glo. mira Christi humilitas, fugit qui est aliorum refrigerium, instruit verò fugiēdo suos vnde illud, si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. 67. Chry. quare in Ægyptum? recordatus Dominus quanta mala fecerit super Ægyptum, mittens filium, dat reconciliationis signum, vt decem plagæ vna medicina sanentur, & populus antè persecutor populi primogeniti, custos fiat filij vnigeniti, nec ad mare rubrum demergatur, sed ad aquas baptismi viuificetur. Aug. Ser. de Epiph. Moyses in Ægypto diem clauserat, Christus adueniens lucem reddidit. 70. Glo. prædicatores Christum cum matre. i. Christi fidem & Ecclesiæ tulerunt ad gētes, relicta Iudæorum infidelitate. 71. Glo. relicta Iudæis nox. Chry. omnis persecutionis angustia nox est. Item in hom. si te incipiēte in re spirituali deseruire, videas tribulari, ne turberis, sed viriliter fer. hoc habens Christi exemplum. Glo. quando redit, non fit mentio noctis, in fine enim mundi illuminabuntur Iudæi suscipientes Christum tamquā ab Ægypto reuertētem. 74. Int. i. vsque in finē infidelitatis, qua Iudæa cōtra Ecclesiā sæuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

76. id de populo quidem Iudaico dictum, sed in figura Christi, & quia in Christum verè competit, ideò dicitur impletum.

iratus

[79] iratus eſt valdè,& [80] mittens occidit [81] omnes pueros qui erant in Bethlehem,& in omni- [82]
bus finibus eius,à [83] bimatu & infrà : ſecundùm [84] tempus quod exquiſierat à Magis. [85] Tunc
adimpletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam [86] Prophetam,dicentem : [87] Vox in Ra-
ma audita eſt,[88] ploratus & [89] vlulatus multus. [90] Rachel [91] plorans filios ſuos, & [93] noluit con-
ſolari,quia [94] non ſunt.Defuncto autem [95] Herode, Ecce Angelus Domini apparuit in
[96] ſomnis Ioſeph in [g] Ægypto, dicens: Surge, & accipe [97] puerum , & [98] matrem eius:

SENS. LIT. IN CAP. II.

79. Chry. inextinguibilis ira eſt, quam regni zelus accendit. 80. Int. Lingua vſus eſt pro gladio.
Chry.vt fera vulnerata quidquid oculis occurrit,tanquã authorem vulneris dilaniat. Glo.in his for-
ma martyrij naſcitur.Aug. ſer.de Innoc.ô paruuli de veſtra corona dubitet qui paruulis baptiſmum
prodeſſe non putat. 81. Int.vt hic qui natus erat non effugeret. 82. Int. vt in tanta multitudine
latere non poſſet. 83. Int.vt nec loco nec tempore celaretur.Aug.ſer.de Epiph.intellexerat à Magis
viſam ſtellam ante fermè biennium.Idem ſer.de Innoc. vel timuit ne puer ſpeciem ſuã transforma-
ret,ætatíſque tempus occultaret,vel fuerat impeditus aliis curis ab illa pueros interficiendi.84. Int.
ſcilicet ab ortu ſtellæ. 85. Chry. in hom. quia horrore impleuerat auditorẽ, mitigationem apponit
prædicta eſſe hæc. 86. Hier.lib.6.in Ierem.cap.31. non ita eſt Hebraicè,nec apud 70.vt hic citatur.
Auctor.vide Græca quæ nunc extant,& confer cum 70. eadem enim ferè ſunt. Glo. & ſi ad imminẽ-
tem captiuitatem prophetia reſpicit,figura tamen eſt cædis infantium. 87. Int.in excelſo. Glo. locus
eſt iuxta Gabaa,12.milliario à Bethlehem.Hier.nõ putemus loci nomen,ſed in Rama.i. in excelſo.ſ.
longè latéque diſperſa.88. Chry.id eſt,fletus paruulorum. 89. Chry.i.matrum lamentum. 90. Hier.
quia ſepulta eſt iuxta Bethlehem,matris iſtorum nomẽ accepit,vel intellige multos etiam de Benja-
min fuiſſe cæſos.Aug.q.vet.& nou.Teſt.q.62.quia filij Benjamin ad Rachel pertinentes fuerãt olim
extincti,atque in futurum etiam ſeculum eraſi, videns Rachel ſororis filios æternæ vitæ futuros hæ-
redes,ex alterius felicitate infauſta ſua luget. 91.Glo.hyperbole eſt,plorat verò non tam morte trãſ
latos,quàm ſupplicio peremptos. 93.Int.ſcilicet eo modo,vt in mundum reuocarentur. 94. Int.ſci
licet reuocandi.Hier.i.de hoc quod non eſſent.Hil.non enim non erant qui in æternitatem efferebã
tur. 95. Int.de quo prædictum eſt,Euſe.2.Eccleſ.hiſt.cap.10.morbus hunc inuaſit,qui(vt refert Ioſe
phus (eiuſmodi erat vt à Vatibus diuina vltio diceretur.curauit verò interficiẽdos nobiles Iudæorũ,
vbi ſpiritum exhalaſſet,vt ipſius obitum omnis Iudæa defleret inuita.necauerat antè filios Alexan-
drum & Ariſtobulum.Et paulò ante mortem,Antipatrum filiũ iugulauit. Hier.huius filius,& Arche-
lai frater fuit,qui Dominũ in paſſione irriſit,quem Tiberius Cæſar Lugdunũ relegauit. 97. Int.
non filium tuum. 98. Int.non coniugem. 99. Glo.non determinat in quam partem, vt ad dubitantem
iterum reuertatur.quia verò non diſtinxerat,Ioſeph intellexit Iudæam,quæ dignior erat pars regni:
putauit enim tali puero non niſi Hieroſolymis habitandum. Angelus verò Galilæam intellexit.

SENS. MYST. IN CAP. II.

80. Beda hom de Innoc.omnes martyres parui,id eſt humiles, & innocentes,bimíque.i.doctrina
& oratione perfecti. qui verò infrà,ſimplices.quòd verò Chriſtus euaſit, ſignificat perimi quidẽ poſ-
ſe,ſed ab eis Chriſtum non auferri. 82. Beda hom.de Innoc.vbique ſæuitura perſecutio in Eccleſiam
ſignificatur. 87. Glo. vox Eccleſiæ de nece membrorum gementis vſque ad Deum aſcendit. 90.Glo.
Rachel ouis,ſeu videns Deum, Eccleſiam ſignificat, quæ Deum contemplatur, éſtque ouis paſtoris
humeris reportata,doléτque pro ſuis,nec vult conſolari in præſenti,vel quia ſcit in æternũ victuros,
vel ob eos quos æſtimat in æternum mortuos, vel quia omnem ſpem & conſolationem in æternam
vitam tranſmittit;vel plorat,quia dum parit,triſtitiam habet.Hilar.vel quia ſui ab his perẽpti quos
filios retinere voluiſſet.Eccleſia etiam vt Rachel diu ſterilis non fœcunda. 95. Beda hom. de Innoc.
Sopita Iudæorum perfidia , Helia & Enoch prædicantibus, Iudæa verbum Dei recipiet.Glo.ceſſante
perſecutione,Eccleſia ad cæleſtia inuitatur. 96. Int.quia nondum publicè reuelabatur cui Angelus
hoc officium deferebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

83. i.qui duorum annorum eſſent,aut minores, tanta tamen ætate quantum erat tempus ab ortu ſtellæ.
86.iuxta ſeptuaginta. 87. i.excelſo.q.d. longè latéq;. I. regio Bethlehemitica vbi Rachel ſepulta.
94. i.quod periiſſent. g. vbi manſiſſe dicitur circiter annos quinque.

& vade in terram Iſrael.[99] Defuncti[100] ſunt enim qui quærebant animam[101] pueri. Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius, & venit in terram Iſrael. Audiens autem quòd Archelaus[102] regnaret[h] in Iudæa[103] pro Herode patre ſuo, timuit illò ire:[104] & admonitus[105] in ſomnis ſeceſſit[l] in partes Galilææ.[106] Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth.[107] vt[m] adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas,[108] quoniam Nazaræus[109] vocabitur.[n]

SENS. LIT. IN CAP. II.

100. Int. quia Scribæ & Phariſæi mortem Chriſti meditabantur cum Herode. Remig. dicitur autem Herodes occidiſſe nobiliores Iudæorum, aut defuncti dixit, pro defunctus. 101. Int. vitam. Remig. deſtruuntur qui negarunt Chriſtum ſumpſiſſe animam. 162. Int. Herodes, Philippus, Archelaus, & Lyſanias, fratres fuerunt. Auctor. de hoc vide Luc. 3. Ioſephus lib. 17. cap. 1. habuit Herodes filios Antipatrum, Alexandrum, & Ariſtobulum, quos interfecit. Archelaum Iudææ & Idumææ tetrarcham, Herodem Antipam Tetrarcham Galilææ, Philippum Ituræ & Trachonitidis regionis. 103. Int. de qua putabat ſe admonitum. 104. Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 10. at ibant per omnes annos in Hieruſalem, verum, ſed latenter, cum ingenti turba mox reuerſuri, vel tunc aſcendebant cùm non eſſet timendi cauſa. Chry. in hom. adde quòd impetus omnis erat aduerſus Bethlehem & fines eius. 105. Int. non mutat Angelus præceptum, ſed manifeſtiùs corrigit errorem pietatis. 106. Int. quæ & ipſa terra eſt Iſrael, quia & ipſam populus Iſrael incolebat. 107. Int. quæ eſt in Galilæa. 108. Hiero. ſi fixum poſuiſſet de ſcripturis teſtimonium, non diceret per Prophetas, ſed per Prophetam. Oſtendit ergo ſe non verba ſumpſiſſe, ſed ſenſum. vel illud intelligit Eſaiæ, Exiet virga de radice Ieſſe. Et Nazaræus de radice conſurget. Chry. fortè legerat aliquos Prophetas ita dicentes. 109. Inter. id eſt, ſanctus, quod conuenit Chriſto. Chry. vnde Chriſtiani priùs Nazaræi vocabantur.

SENS. MYST. IN CAP. II.

100. Beda, hom. de Inno. Eccleſiæ perſecutiones perſecutorum morte vindicantur, pacéque reddita ſancti ad ſua loca reuertuntur. l. Glo. illis abſcondetur Chriſtus. in quibus regnabit Antichriſtus.

106. Rab. Galilæa tranſmigratio, Nazareth flos, quo enim ardẽtius Eccleſia ad cæleſtia tranſmigrat, eo magis virtutum flore abundat. 107. Glo. ſignificatur Chriſtus in ſanctitate nutritus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

100. *ſingulare pro plurali. Sic Moſi dictum, Exodi 2.* h. *Toparcha nomine, ſed regia poteſtate.* 104. *fortè cogitarat ad templum adire, gratias Deo acturus.* m. *pro atque ita impletum eſt.* 108. *vide Iſa. 11. Zach. 6. Nazaræus quidem per* ר *ſignificat ſeparatum, ſeu ſanctificatum, per* צ *verò florem, ſeu floridum, aut virgultum.* 109. *Marcus Latinos imitatus* Ναζαρηνὸς *ſcribit, Euangeliſtæ reliqui* Ναζωραῖος. n. *pro, erit. Hebr.*

CAPVT III.

IN diebus[1] autem illis venit[2] Ioannes Baptiſta[3] prædicans[4] in deſerto[5] Iudææ, & dicens:

SENS. LIT. IN CAP. III.

1. INT. Cùm adhuc Chriſtus habitaret in Nazareth. Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 6. decimoquinto anno Tiberij, vt ait Lucas. Glo. Multa Matthæus omittit. 3. Remig. niſi priùs baptizari homines conſueſcerent, baptiſmum Chriſti abhorrerent. 4. Glo. præparans viam Domino. Chry. in hom. teſtimonium perhibens Chriſto, ne ſi de ſe Chriſtus perhiberet, Iudæi dicerent, tu de teipſo teſtimonium perhibes. 5. Int. ſic notans deſertum pœnitentibus conuenire.

SENS. MYST. IN CAP. III.

2. CHRY. Præcedens aurora aduentum diei demonſtrat. 5. Hier. prædicatur gloria Domini in deſerta gentium multitudine. Glo. Iudæos deſertos à Deo per pœnitentiam redire oportebat.

[6] Pœnitentiam agite, [7] appropinquauit enim [8] regnum cælorum. [9] Hic eſt enim de quo [10] dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem, [11] Vox clamantis in [12] deſerto, [13] Parate [14] viam [15] Domini, [16] rectas facite [17] ſemitas eius. Ipſe autem [18] Ioannes habebat [19] veſtimentum de pilis [20] camelorum, & [21] zonam pelliceã circa [22] lumbos ſuos: [23] eſca autem eius erat [24] locuſtæ, & [25] mel

Sens. In cap. III.

6. Int.puniat quiſque mala prioris vitæ, quia appropinquabit ſalus quam perdidimus, & facultas redeundi vnde cecidimus. Auguſt. lib. de pœnit. nouam vitam inchoare non poteſt quẽ veteris non pœnitet. Glo. hoc præco nunciat, quod poſtea veritas. Eſt autem pœnitere anteacta deflere, & deflenda non committere. Quem verè pœnitet, punit in ſe præteritos errores, erigítque animum ad cæleſtia: concipitur autem hæc virtus timore, & dicitur pœnitentia à puniendo, quod illicitè commiſſum eſt. 7. Int.opere. Glo. pœnitentiam agere, eſt dignos pœnitentiæ fructus agere. 8. Int. hac promiſſione eriguntur animi. Chry. pœnitentia ad Chriſti ſuſceptionem præparat Aug. de conſenſ. Euang. hęc verba alij Euangeliſtæ omiſerunt. 9. Glo. id eſt, Chriſtus, vel Euangelium. Chry. benigni regis nuntius non minas intendit, ſed indulgentiam promittit Glo. regnum cælorum primus Ioannes prædicauit. Chry. in hom. quod nunquam Iudæi adierant. Remig. Regnum cælorum Chriſtus, Scriptura, Eccleſia, & ſupernum ſolium, quæ hîc omnia poſſunt intelligi. 10. Int.q.d. ſic prædicauit, ſic enim Propheta de eo prædixit. Aug. de conſenſ. Euang. dubium verba ne ſint Ioannis, an Euangeliſtæ. 11. Int. præco verbi verbum præcedit. Glo. nullum verbum ſine voce auditur. vox viam verbo declarat. 12. Rab. Fortitudo prædicationis indicatur, clamatur quidem longè poſitis & ſurdis, & per indignationem. Beda. clamauit quidem per alios Deus, ſed iſte ſolus vox, quia præſens verbum oſtendit. 14. Int. id eſt, praua abiicite opera, recta facite, non pro terrenis ſeruientes. 15. Int. Fides eſt via qua verbum ad cor aſcendit. Glo. Via Domini ad cor dirigitur, cùm ſermo eius diligenter auditur. Greg. hom. 20. parat viam Domino, qui rectam fidem & bona opera prædicat. 16. Int. id eſt, mores in melius mutare, & ſic fient ſemitæ rectæ bene viuendo. 17. Int. ſtrictas, ſed mundas. 19. Chry. ipſe teſtificabatur de Chriſto, & vita de ipſo. 20. Int. non de lana, quia hoc auſteritatis indicium eſt, illud luxuriæ mollities. Chry. de virtute animæ habitus corporis loquebatur. 21. Rab hac & Elias cinctus, mortificationis ſcilicet indicium eſt. 22. Int. vbi magis regnat luxuria. 23. Int. non ſtudio parata ſicut conuenit eremitæ. 24. Int. minuta animalia. Rab. quæ coctæ in oleo pauperem guſtum præbent. 25. Int. de truncis, vel de herbis. Rab. dicuntur in deſerto Iudææ eſſe arborum lata folia & rotunda, lactei coloris, & melliti ſaporis.

Sens. Myst. In Cap. III.

13. Int. quia ſolatium redemptionis nuntiat Iudææ iam deſertæ. Glo. deſertum eſt ſanctorum vita à mundi illecebris ſegregata. 18. Remig. Ioannes, id eſt, Dei gratia Chriſtum ſignificat qui mundo gratiam attulit, eius veſtimentum Eccleſia eſt gentium. 19. Glo. habitus & victus conuerſationem indicant. aſperis vti veſtibus monemur, & cibo non arte parato. 21. Int. zona eſt corporalis continentia. Hil. Zonæ præcinctio efficax in omne bonum opus apparatus. 22. Int. lumbi, voluptas peccati. 23. Hier. habitatori ſolitudinis non deliciæ quærendæ, ſed neceſſitas. Rab. dulcis eius prædicatio turbis, ſed citò finita; mel enim dulce, locuſtarum volatus citò deciduus. Hil. fugaces locuſtæ, nos olim voluntate vagi, nunc Sanctorum ſumus alimonia & ſatietas Prophetarum.

Addit. Avct. in Cap. III.

6. Hæc ſumma prædicationis Euangelicæ. Græcè μετανοεῖτε, id eſt, reſipiſcite, ad meliorem mentem redite, vbi ex vſu Scripturæ multa præterea intelliguntur, vt dolor, ſollicitudo, ſatisfactio, &c. vide Corinth. 7. at quidem verbum Hebræum cui reſpondet μετανοεῖν ſignificat affici pœnitudine. 8. id eſt, propè eſt. alij legunt appropinquabit, ſcilicet, præteritum pro futuro. nam Græc. ἤγγικε, appropinquauit. 9. Hic verò pluſquam Propheta, qui primus annunciat regnum cælorum, id eſt, quo regnat Deus in fidelibus per gratiam, & gloriam, ipſique reges fiunt. 11. ſequitur editionem Septuaginta. 12. id eſt, palàm & liberè aperteq; prædicantis. 16. explicatio eſt proximè dicti. quaſi dicat, auferte quæ aduenientem offendere poſſunt aut remorari. Id poſtea etiam declarat, dicens: Facite fructus, &c. 20. ſ. contextum. 21. Eliæ ſimilis. 24. animalia ſunt quibus veſci licitum. vide Leui. 11. dicuntur quidem Ægyptij iis veſci. vide Pli. l. 6. c. 30. & li. 11. c. 29. & Hier. Ioan. cap. 4. 25. quidam putant rorem cæleſtem ex arboribus collectum, alij folia quædam agreſtium arborum melliti ſaporis: probabilius, eſſe mel apium agreſtium.

ſylue ſtre.

ſylueſtre. [26] Tunc [27] exibat Hieroſolyma,& [a] omnis Iudæa,& omnis regio circa Iordanem: & [28] baptizabantur ab eo in [29] Iordane, [30] confitentes peccata ſua. Videns autem multos [b] Phariſæorum & [31] Sadducæorum [32] venientes ad baptiſmum ſuum, [33] dixit eis: [34] Progenies viperarum [35] quis [36] demonſtrauit vobis fugere à ventura [37] ira? [38] Facite ergo [39] fructum [40] dignum [41] pœnitentiæ. Et ne [42] velitis [43] dicere intra vos, Patrem habemus [44] Abraham: [45] dico enim vobis, quoniam [c] potens eſt Deus de [46] lapidibus [47] iſtis ſuſcitare [*] filios [48] Abrahæ. Iam enim [49] ſecuris ad radicem [50] arborum [51] poſita eſt. [52] Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, [53] excidetur,& in [54] ignem mittetur. [55] Ego quidem

SENS. LIT. IN CAP. III.

26. Int.propter nouitatem prædicationis,& aſperitatem veſtitus & cibi. Chry. plus reſonabat eius conuerſatio,quàm vox. 27. Chry.in hom magnum in eo Eliam videbant, gratiáque Prophetarum reuerſa videbatur, nouum etiam prædicationis genus erat, non de prœliis & victoriis, ſed de regno cælorum,& ſupplicio gehennæ. 28. Int.Baptiſmo præcurrente,non peccata dimittente. 30. Glo.Iã tunc dabatur exemplum baptizandis confitendi peccata,& promittendi meliora.Chry.confeſſio peccatorum teſtimonium eſt conſcientiæ timentis Deum: perfectus enim timor ſoluit pudorem.Iubet verò Deus confiteri,vt verecundiam patiamur pro pœna.31.Glo.hi ſunt ex hæreticis Iudæorum,negant enim reſurrectionem,dicentes animam mortalem, Prophetaſque reſpuunt. 92. Int.non confitentes peccata ſua. 33. Greg.lib.3.paſto.cap.1.pro qualitate audientium formandus ſermo doctorũ. 34.Glo.i.venenati,venenatorum filij.vipera patrem occidit,Iudæi Prophetas:item iſti vt viperæ foris ſpecioſi,venenoſi intus. 35. Int.q.d.nemo quia non pœnitetis,ſed ſine pœnitentia non effugietis,vel, nullus,niſi Filius Dei,quem vobis annuntio.36.Int.demonſtrabit,vel demonſtrauit. 37. Int.vindicta. 38.Int.vt ſic effugiatis.Chry.multa diligentia neceſſaria eſt poſt conuerſionem & baptiſmũ, vt vulnus peccatorum perfectè ſanetur. 39. Int.carnis mortificationem. 40. Int. ſecundùm quantitatẽ culpæ. quod fit ex diſcretione quæ neceſſaria eſt pœnitenti. 41. Glo. pœnitentia timorem Dei, & metum pœnarum antę oculos ponit,gratia dolorem vulnerum ſentit,& ſanitatem quærit. 42. Glo.ad humilitatem prouocat:in ſuperbia enim nulla eſt pœnitentia. 43. Int.cogitando, vel reputando. 44. Int. in ſemine Abrahæ non confidatis,quaſi ex hoc ſolo ſalus ſit.Chry. magis erubeſcite quia patrem non imitamini. 45. Int.quia non filij carnis hi ſunt in ſemine,ſed qui filij Dei.vnde ſubdit,potens eſt,&c.

46. Int.i.gentibus quorum corda erant inſenſibilia.Rab.& lapides coluerunt.Chry.non difficultate crediderunt,ſed firmiter fidem retinent.Hier.in lapide duritia,in carne mollitudo,vnde,auferam cor lapideum,& dabo carneum. 48. Int.ſi autem vos Chriſti,ergo ſemen Abrahæ eſtis. 49. Chry.i.acutiſſima ira.Hier.prædicatio Euangelij. 51. Chry.quare non prædicit?quia rationabiles ſunt arbores quæ bonum facere poſſunt,aut non facere. 52. Chry.in hom.etiamſi ſit nepos Abrahæ.53.Int.ſ.per ſecurim. 54. Int.gehennæ. 55. Int. redit ad ſe,modum ſui baptiſmi determinans Glo.ne videatur ſua authoritate minari,oſtendit quantę dignitatis ſit is,cuius præſentia minatur,vel beneficiis perſuadet.

SENS. MYST. IN CAP. III.

27. Glo.niſi quis à malis exeat,non abluitur. 28. Remig. figura catechiſmi. 29. Remig.ibi aperitur regnum cęlorum,vbi factus aditus ad terrã promiſſionis.Glo Iordanis.i.deſcenſio de ſuperbia,ſcilicet ad humilitatem confeſſionis,& emendationis. c. Hier.prima fidei rudimenta credere Dominũ poſſe quidquid voluerit. 49. Greg.in hom.Chriſtus ex manubrio & ferro.i. humanitate qua tenetur, diuinitate qua incidit. 50. Glo.arboris,id eſt,humani generis,rami aridi,pagani;ſine fructu,hypocritæ;venenoſi hæretici;bonum fructum ferentes,Catholici.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

a.pro,maxima pars. 30. vel in genere,vel aliqua grauiora.vide Act.19.Leu.16.Nu.5. Eccle.4. b. Phariſæi.q.d.ſeparati,vel expoſitores,ſ.legis à פרש *ſeparo,expono,declaro. 31. ſic dicti quia iuſti* צדיק *iuſtus.*

*34. q.d.peſſimorum patrum peſſimi filij venenati & callidi. 35. Admirantis verba. q.d. quid hoc noui eſt?quæ hæc mutatio?mira Dei benignitas qui talem mentem dederit. 37. id eſt, gehennæ ſupplicio. vide infrà cap.23. 41. id eſt,qui pœnitentiam decet. 43. adeò q; ſecuri eſſe, putantes id ſufficere. 47. Apparet demonſtraſſe lapides.videtur autem alludere ad Saræ ſterilitatem quæ petra dicitur.Iſa.51. * poſteritatem. 48. datiuus eſt. 53. Greg.exciditur & mittitur,ſed præſens pro futuro.*

baptizo

[56] baptizo vos [57] in aqua in [58] pœnitentiam;qui autem [59] post me [60] venturus est , [61] fortior me est: cuius non sum [d] dignus [62] calceamenta portare. [63] Ipse vos baptizabit [64] in Spiritu sancto & [65] igni. Cuius [66] ventilabrum in [67] manu sua:& [68] permundabit [69] aream suam : & congregabit [70] triticum in [71] horreum suum , [72] paleas autem comburet igni [73] inextinguibili. [74] Tunc venit [75] Iesus [76] à Galilæa in [78] Iordanem , ad [79] Ioannem , [80] vt baptizaretur [81] ab eo. Ioannes autem [82] prohibebat eum,dicens,

SENS. LIT. IN CAP. III.

56. Greg.in hom.nasciturum nascendo,baptizaturum baptizando præuenit. Chrys.missus ad baptizandum vt ad se venientibus Christi præsentiam prædicaret. Aug in Io.tract.4. Missus vt Christum baptizaret,non solùm autem Christum baptizauit,ne eius baptismus maior quàm Christi putaretur.
57. Int.tantũ,non spiritu. 58. Int.i.docendo pœnitere. 59. Remi.nascendo,prædicando, baptizãdo,moriendo,& ad inferos descendendo. 60. Int.ad prædicandũ,& ad baptizandum. 61. Glo.quia ego baptizo in pœnitentiam,ille in remissionem,regnum cęlorum prędico,ille dat.Remig.ego homo,ille Deus & homo. 62. Glo.alij Euangelistæ,soluere corrigiam calceamenti:sed potuit vtrumque dicere, eodem vel diuerso tempore. Aug lib.2.de consen.Euang cap.12.sententiæ ipsæ sunt necessariæ cognoscendæ veritati,quibuslibet verbis fuerint explicatæ. non est mendacium cùm quis voluntatẽ explicat dicentis,etiamsi aliquid dicat quod ille non dixit.Chry.in hom.i.non sum dignus vilissimam ministerij particulam suscipere. 64. Glo.Spiritu sanctificationis.Int.quia sanctificat à peccatis, & accẽdit amore Dei. Chry.in ho.copia gratiæ ostenditur. 65. Chry.in hom. vehementia gratiæ demonstratur. Int.tribulatione,vel purgatorio igne.Chry.tentationibus. ille tentandi habet licẽtiam,qui remunerandi habet potestatem.Hier.Ignis est Spiritus sanctus.Hil.baptizatis Spiritu sancto,reliquũ est consummari igne iudicij. 66. Int.i.discretio iudicij. 67. Int.i.potestate.Glo.Pater enim omne iudiciũ dedit Filio. 68. Int.à palea.Glo.à varijs tentationibus,vel eiiciendo de Ecclesia peruersum ob manifesta peccata.Chry.non dixit mundabit,sed permundabit.leui tentatione mundatur,grauiore permũdabitur.Rab.purgatio fiet missis Angelis qui colligent de regno omnia scandala.69. Int.i. præsentem Ecclesiam.Chry.ager est mundus,vnde præcisæ gentes à messoribus , id est,prædicatoribus,grana in palea,homines in carnalibus.Fidelis,& boni cordis leuiter tribulatus, venit ad Dominũ ; qui modicæ est fidei,vix cùm grandi tribulatione:at infidelis, quantumcũque contritus fuerit,nõ transit ad Deum. ventus autem est persecutio. 70. Int.i.immobiles à spe æternorum.Hil.perfectos. 71. Int.s.cæleste.
72. Int.i.leues.Hil.infructuosorum hominum inanitatem. Rab.fidei sacramentis imbutos,sed non solidos:paleæ enim ex tritici semine:zizania verò de diuerso,nẽpe professione à bonorum sorte congregati. Glo.non fit zizaniorum mentio hìc:qui enim non credit,iam iudicatus est. 73. Glo.non extinguetur,nec extinguet,sed æternaliter puniet,alius ille est de quo,igne nos examinasti.Remi.Ignis purgatorij ad tempus accenditur & extinguitur. 74. Int.vt qui diu latuerat, manifestaretur. Glo.vt baptisma Ioannis cõprobaret,omnémque impleret iustitiã,& aquam sanctificaret,& vt nemo,quamuis sanctus,baptismum recusaret.Chry.vt prædicationem Ioannis confirmaret , atque ab eo testimonium acciperet. 75.Glo. cùm triginta esset annorum ; debet enim sacerdos & prædicator virilis esse ætatis,illa ætate Ioseph regnum suscepit,& Dauid.Et prophetiam Ezechiel promeruit, 76. Int.quia in Nazareth habitauerat. 76. Int.maior ad minorem.Remig.Deus ad hominem, dominus ad seruũ, rex ad militem,lux ad lucernam. 80. Aug.vt nobis fluenta mundaret : ex quo enim mersus est in aquam,hæc peccata abluit:fluens enim de Christi baptismo benedictio , omnium gurgitum tractus & fontium venas impleuit.Item voluit facere quod faciendum aliis imperabat. 81. Int. dominus à seruo,nullus ergo dedignetur inferiorem. 82. Int.humilitatem regis imitatur miles.

SENS. MYST. IN CAP. III.

62.Glo.calceamentum,incarnationis mysterium;corrigia,ligatura. Hil.Apostolis prędicationis gloriam derelinquit.Chry.Christi pedes,Christiani,calceamenta,infirmitates. 76.Glo.Galilæa,transmigratio;qui ergo vult baptizari,transmigret à vitiis. 78. Int.quia in eo figura baptismi præcessit,& ex nomine descensum de superbia exigit. 79. Chry. lux solis non expectat occasum Luciferi , sed eo præcedente egreditur,eiúsque lumen obscurat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

60. Gr.præsens ἐρχόμενος,sed futuri significatione. d. ἱκανὸς idoneus. 65. pro,qui velut ignis purget,illuminet,& inflammet. 66. Instrumentum est,quo grana in altũ proiecta, à paleis repurgantur. 82. agnouit eum Spiritus sanctus inspiratione quæ confirmata signo columbæ.vide Io.1. ita duobus modis cognouit.

Ego[83] à[84] te[e] debeo baptizari[85], & tu[86] venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit[87] ei, Sine[88] modò: sic[89] enim decet[90] nos[91] implere[92] omnem[93] iustitiam. Tunc[94] dimisit[95] eum. Baptizatus autem Iesus confestim[96] ascendit[97] de aqua[98]. Et ecce aperti[99] sunt ei cæli[100], & vidit[101] Spiritum[102] Dei descendentem sicut[103] columbam[104], &

Sens. Lit. In Cap. III.

83. Int.qui egeo. 84. Int.qui non eges. 85. Int.ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei, qui tollis peccata mundi. 86. Int.cuius generatio non est vitiosa. 87. Hil.prohibetur vt Deus, docet vt homo fieri oportere. 88. Int.s.impleri illud ad quod veni.Glo.à te baptizari,vt postea quod vis,spiritu baptizeris.Chry. indicatur postea Ioannem à Christo baptizatum. 89. Int.subdit quare veniat baptizari:quia vita mea morum est disciplina. Sic,id est,dum ego superior, & non indigens à te suscipio.Chry.sic implere omnem iustitiam,sicut iustitiam baptismi,faciendo scilicet priùs, & postea prædicando.Glo.scilicet,per humilitatis exemplum reducere ad vitam.

91. Int.me suscipiendo,te baptizando. 92. Int.scilicet, ad baptismum inuitare, quia baptismus est consummatio omnis iustitiæ.Hil.per eum solum impletur iustitia,per quem lex. 93. Int.omne præceptum iustificans.Hier.& naturæ,& legis. Glo.humilitas est omnis iustitia, cuius gradus primus & sufficiens,subdere se maiori,& non præferre æquali;secundus & abundans,subdere se æquali.nec præferre minori;tertius,in quo omnis iustitia,subesse minori. 95. Int.id est,consensit. Glo. veram humilitatem obedientia comitatur; docuit Spiritus quod priùs nesciuit; itaque humiliter impleuit quod priùs timuit. 96. Int.sine mora. 98. Int.quæ est fundamentum ascensionis. 99. Hier.non reseratione,sed spiritualibus oculis. Chry.vnde dicitur aperti sunt ei. Chry.in hom.in principiis spiritualium rerum sensibiles apparent visiones,propter rudiores,vt si postea non fiant,ex semel factis fides habeatur. 101. Int.Iesus vidit,& Baptista, vt Ioannes ait. 103. Glo.verum corpus formatum ad horam in specie columbæ,expleto officio desiit, vt reliquæ figuræ in quibus Deus apparuit. Int.Spiritus in columba, Filius in homine, Pater in voce, ita Trinitatis præsentia baptismum consecrauit. Aug.2. de Trin.cap.6.Similis hæc visio flammæ quæ in rubo apparuit, & quam populus in eremo sequebatur. & fulgoribus ac tonitruis factis dum lex daretur.

Sens. Myst. In Cap. III.

97. Int.quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent.Chry.dignè baptizati ad cælestem dignitatem subleuantur. 98. August.ser.de Epiph.Christum genuit mater, & casta est, lauit vnda & sancta est,Spiritus sanctus in vtero adfuit,in gurgite circumfulsit. 99. Glo. nobis per acceptum baptismum,aditum cæli patere,qui per Adam clausus fuerat,monstratur.Flammam vibrantem quæ viã prohibuit,aqua baptismi extinxit.Chry nullam animam ante Christum arbitror ascẽdisse in cælum. baptizato Christo aperti cæli,victo autem tyranno per crucem,dicunt Angeli, tollite portas;non enim necessariæ erant cælo nunquam claudendo.baptizati cælestia vident spiritualibus fidei oculis.

100. Chrys.omnibus propter eam. 102. Remig. omnibus in baptismo dantur dona Spiritus sancti. 104. Chry.columba præ cæteris animalibus cultrix charitatis, quam solam non possunt immũdi spiritus imitari, & nihil sic indicat Spiritum sanctum vt gratia charitatis, Glos.columba simplex & mansueta,Spiritus sancti natura simplex,Christus mitis. Item columba sine felle, non ore vel vnguibus lædit, puro vescitur grano, alienos pullos vt suos fouet, gemitum pro cantu habet, super aquas sedet,vt accipitrẽ præuisa vmbra declinet; docemur ergo iram vitare, studere innocentiæ,abstinentiæ, charitati,compunctioni, & esse solliciti. Remig. secus Scripturæ fluenta residentes incursum diaboli euadunt, sanas sententias eligunt,alios doctrina erudiunt,& exemplo,vtque columba in cauernis,nidificant in Christi plagis.Chrysost.in hom. in diluuio columba ramum tulit oliuæ, orbis tranquillitatem annuntians. Glo.in columba super Christum Spiritus apparuit; venit enim nos per mansuetudinem colligere; super discipulos verò in igne, quos ad consumendam rubiginem peccati veniebat accendere.

Addit. Auct. in Cap. III.

e. χρείαν ἔχω, opus habeo. Indigebat, scilicet, vt peccator, à Christo mundari. 91. *id est, me, vel, & me & te.* 92. *scilicet, præeundo cæteris exemplo.* 94. *quod Deo gratum est, seu quidquid præcepit Pater.*

99. *Aperti non re, sed apparitione.* 101. *scilicet, Christus, vidit & Ioannes.Ioan.*1. 103. *non vera fuit columba, sed species columbæ.*

venientem[105] [106] super se. Et ecce[107] vox de cælis dicens;[108] [106] Hic est[110] Filius meus dilectus[111], in quo mihi complacui.[112]

SENS. LIT. IN CAP. III.

105. Aug.2.de Trin.hæc operatio visibiliter expressa,missio Spiritus sancti dicta est:non est autem creatura hæc sic assumpta in vnitate personæ,vt à Christo humanitas.nec possumus dicere spiritum sanctum Deum & columbam,vt Christum Deum & hominem. 106. Int.ad quẽ illa vox fiebat. Hier. Sedit super caput Iesu,ne quis putaret vocem ad Ioannem factam. 107. Int.hæc vox,non vt ei indicet quod nesciat,sed quod auditoribus proficiat. 108.Aug.de fide ad Pet.cap.2.solus Pater est qui dixit,solus Filius super quem vox insonuit, solus Spiritus sanctus qui in specie columbæ descendit. 109. Int.demonstratiuè ad homines. 110. Int.consubstantialis. Hil. proprius & verus origine,non adoptione;natiuitate,non creatione. 111. Aug.in Ioan.tract.14. vt vnicus. 112. Glo. i.beneplacitum meum cõstitui,vt per te,& in te,id est,tibi fide & charitate iuncti,alij placeant. Rem.i.istũ solum reperi sine peccato:quòd si legas complacuit,scilicet per eũ genus humanum redimere. Int. in Adam displicuit.vnde,pœnitet me fecisse hominem.Aug.2.de cons. Euang.14. variant alij Euangelistæ,locutione,sed salua sententia.

SENS. MYST. IN CAP. III.

110. sic qui baptizatur ostenditur filius Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

110. ὁ υἱὸς, *ille filius, scilicet vnicus, naturalis. &c.* 111. ὁ ἀγαπητὸς, *ille dilectus vnicè,* 112. εὐδόκησα, *q.qui mihi singulariter gratus.vide Isa.42.*

CAPVT IIII.

TVnc[1] Iesus ductus est in desertum[2] à spiritu[3], vt tentaretur[4] à diabolo. Et cùm ieiunasset,[5]

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. GLo.post baptismum. 2.Int.locum certaminis.Glo.in deserto quod est inter Hierusalem & Iericho.Christus diabolum vicit,vbi figuraliter dixerat Adam incidisse in latrones. 3. Greg. in hom.s.sancto.Glo.sine quo in pugna citò caditur.Chry. non ducitur vt à maiori,nã & Andreas Simonem duxit ad Christum. 4. Aug.4.Trin.cap.13. vt mediator esset ad superãdas tẽtationes etiam per exemplum.Chry. quia diabolus contra Christum ire non poterat,Christus cõtra diabolum processit. sciebat diabolum velle tentare,vt qui intellexisset Christum natum,Angelis,pastoribus, Magis & Iohanne referentibus.Greg.in hom.16.tentatio suggestione,delectatione & consensu agitur.in Christo verò sola suggestio fuit,omnisque tentatio foris,non intus. Glo. non fuit indignũ Christum tentari, qui venerat occidi. 5. Int. quod ieiunat, diuinæ est potentiæ. Chry.tamdiu non esurire,non erat hominis.Glo.ieiunat vt tentetur,& exemplum det.Aug.ser.de Quadrag.non quia Christus post baptismum ieiunauit ,post baptismũ nos continuò ieiunare necesse est,sed tũc ieiunãdum,cùm est acriore certamine cum tentatore confligendum,vt castigatione impleatur militia,& humiliatione impetretur victoria.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

1. GLo.Nulla mora est in tentatione. 2. Glo.post acceptã gratiam,contra diabolũ præliandum, & mente seculum deserendũ,& vitæ æternæ gaudium quasi manna,esuriendũ. Chry.in hom. ideo arma accepisti cùm baptizatus es,vt prælieris, non vt vaces. tum maximè instat diabolus cùm viderit solitarios,vnde Euam tentauit sine viro inueniens. Glo.ad Christum euntes grauiores tentationes patiuntur. 4. Chry.in hom.ideo tentari permitteris,vt discas te fortiorem factum. 2.ne extollaris. 3.vt diabolus experiẽtia discat te ab eo discessisse. 4.vt fortior reddaris. 5. vt scias tibi creditum thesaurum,nec enim alioqui tẽtaret diabolus.Hir.diabolus victoriã magis optat de Sãctis 5.Chry.in hom.post baptismũ ieiunio intẽdere oportet.Glo.nisi gula priùs frenetur,frustrà cõtra alia laboratur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

3. ὑπὸ τοῦ πνεύματος, *illo.s.spiritu,de quo proximè dictum.*

[6] quadraginta diebus, & quadraginta [7] noctibus, postea [8] esuriit. Et [9] accedens [10] tentator dixit ei, Si [11] Filius Dei es, [12] dic vt [13] lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit, [14] Scriptũ est, Non in [15] solo pane [16] viuit homo, sed in omni [17] verbo quod procedit de [18] ore Dei. [19] Tunc [20] assumpsit eum diabolus in [21] sanctam ciuitatem, & statuit eum super

Sens. Lit. In Cap. IIII.

6. Chry. vt quadragesimæ nostræ ieiunij mensuram poneret. 7. Int. hoc addit ne in nocte comedisse putetur. Chrys. in ho. nõ vltrà processit quàm Moyses & Elias, ne incredibilis videretur carnis assumptio. 8. Chry. ne manifestè intelligeretur Deus. Glo. latet potestas, patet infirmitas. Hil. naturæ suæ hominem dereliquit. 9. Chry. qui videns quadraginta diebus ieiunantẽ, desperauerat, esuriẽtem videns, cœpit sperare. 11. Int. hoc explorat quod timet, nec ideò se ab eius tentatione abstinet. Glo. Deum confiteri videtur, & homini illudere conatur. nouerat venisse Filium Dei per Prophetas, vel Angelum, vel Ioannem, sed humilia videns de diuinitate, ex superbia dubitauit. Chry. magis quia tãdiu non esuriit, intelligere debuit esse Deũ, quàm quia esuriit pòst, esse hominem. nõ enim illis diebus vt Moyses & Elias esuriebat, & sustinebat. 12. Int. quia sciuit scriptum esse, dixit & facta sunt. 13. Int. tẽtatio de gula, à gula incœpit, quo ordine deiecit Adã. Glo. voluit eiusmodi mutatione virtutem cognoscere, & si purus homo esset, panis oblectamento illudere. Hier. si potest hoc facere, frustra tentas; si non potest, frustra filium Dei suspicaris. 14. Rab. s. in Deuter. Int. temperat responsum ne cognoscat eũ esse Deũ. Hier. propositum erat humilitate vincere, non potestate, & honorare hominẽ, cùm ab eo diabolus vinceretur. 15. Glo. quasi dicat inferior pars hominis pane sustẽtatur, alia verbo Dei. qui ergo agis de inferiori parte, patet quòd tentator sis. 16. Chry. non dixit vino, ne de se dictum videretur. 17. Int. verbũ Dei de ore procedit, quia voluntas Dei reseratur per Scripturas. 18. Int. i. iis per quos loquitur Deus. Glo. ex vno verbo. i. ex sapientia Dei procedit quidquid loquuntur Sancti, qui sunt os eius. 19. Int. hæc tentatio historialiter vltima fuit. Glo. Lucas sequitur ordinem historiæ. Matthæus verò tentationis Adæ. Aug. de consen. Euang. 2. cap. 26. Incertum est quid priùs factum sit. Chry. tunc. s. cùm ex Christi responso nihil certum discere potuisset, essétne Deus an homo, dicebat verò apud se, si Filius Dei non est, tamen sanctus est, qui fame non vincitur, ideóq; cœpit tentare de vana gloria. 20. Int. ex permissione, non imbecillitate, vnde inimicus superbit. Glo. hæc omnia corporeis sensibus sunt cõpleta. quia enim verba ad inuicem cõferuntur, verisimile diabolum in humana specie apparuisse. Greg. in hom. non mirũ hoc permisisse, qui se permisit crucifigi. 21. Int. sanctam ex vsu dicit Hierusalem vbi templum fuit, & cultus Dei. Rab. & sancta sanctorum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

6. Glo. à quatuor partibus mũdi Christus suos cõgregat, & decem præceptis armat. Ieiunauit Christus ante mortem cibo indigens quadraginta diebus, docens abstinendum in hac vita à seculi desideriis, totidem post resurrectionem comedit cibo non indigens, quia ipse est cibus noster omnibus diebus. Greg. in ho. quatuor elementis cõstat corpus, cuius voluntati decalogo contraimus, dignum ergo est vt quater decies carnem affligamus. In quadragesima dierum decimas offerimus, ieiunamus enim triginta sex diebus. 8. Hil. indicat esuriturum se humanã salutem post quadraginta dies, quibus post passionem hìc fuit. 9. Glo. in abstinentia non deest tentatio. 10. Chry. non dicas cùm tentaris perdidi fructum ieiunij, si enim non profuit vt non tenteris, proficiet vt ne vincaris. 13. Int. lapis significat duritiem diaboli. 14. Glo. docet doctrina magis quàm miraculis pugnandũ. Greg. in ho. cùm à prauis aliquid patimur, ad doctrinã excitemur potiùs quàm ad vindictam. Int. sententiis vtitur instruens nos, vt vincamus non potentia, sed humilitate. 15. Int id est Sacramentali specie, seu verbo vitæ. 17. Glo. omne verbum charitas in qua complentur quæcũq; procedunt de ore Dei. Rab. qui non vescitur verbo Dei, iste non viuit. 21. Remig. diabolus etiam in sanctis locis insidiatur.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

9. gradiens. s. corporali specie. 10. *ὁ πειράζων. s. ille qui solet tentare, seu ad malum sollicitare. dicitur & Satan, id est, aduersarius, & diabolus, id est, calumniator. vide 1. Pet. 5. Apoc. 12.* 11. *audierat vocem illã, hic est Filius meus, videbat esurire, dubitans itaque an verus esset Filius, explorat, crediturus esse, si faciat quod ei proponit: sin detrectet, non esse. simul etiam volebat, si posset, ad peccatum inducere.* 12. *id est, iube, effice solo verbo. a. occultat se Filium Dei esse, non negat.* 17. *id est, re, Heb. 20. hæc secunda fuit tẽtatio, dicitur enim postea, Iterum assumpsit, deinde additur, Tunc reliquit eum, &c. Et quidem apud Lucam in quibusdam codicibus, idem est ordo qui apud Matthæum.*

[22] pinnaculum templi,& dixit ei, [23] Si Filius Dei es, [24] mitte te deorſum. [25] Scriptum eſt enim, [26] Quia Angelis ſuis mandauit de te; & in manibus tollent te: ne fortè offendas ad [27] lapidem [28] pedem tuum. [29] Ait illi Ieſus rurſum, [30] Scriptum eſt, [31] Non tentabis [32] Dominum Deum tuum. [33] Iterum aſſumpſit eum Diabolus in [34] montem [35] excelſum valdè, & [b] oſtendit [36] ei [37] omnia regna mundi, & [38] gloriam eorum, & [39] dixit ei: [40] Hæc omnia tibi [41] dabo, ſi [c] cadens [42] adoraueris [43] me. Tunc dicit ei Ieſus, [44] Vade retro me [45] Satana: [46] ſcriptum eſt enim

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

22. Int.i.ſummitatem. ¶ non locus Deo dicatus cohibet eum.Glo. in Palæſtina plana tecta,& in-
de doctores populo loquebãtur, vbi ergo multos ceperat vana gloria, magiſterij honore inflatos,
Chriſtum tẽtat.Remig. in templo tria tabulata,& in vnoquoque pinnaculũ.Chry.ipſe fortè neſciẽte
diabolo,ſic agebat vt à nemine videretur. 32. Int.tentatio de vana gloria,ſicut Adam, cui dixit,eri-
tis ſicut Dij.Hier.in omnibus tentationibus hoc agit,vt intelligat ſi Filius Dei ſit.Glo. Chriſtus verò
ita reſpondet, vt ambiguum relinquat. 24. Chry. quomodo hinc cognoſcat ſit ne Filius Dei. volare
enim per aërem,non eſt proprium Dei,nec qui facit ob oſtentationem,ex Deo eſt.Glo.id ſuggerebat
vt aliquo ſigno exploraret quantũ apud Deum poſſet. 25.Int. Scripturis vtitur,non vt virtutes inſti-
tuat,ſed vt errores ingerat,ſicut & ſui.Ambr.in Lucam cap.4.transfigurat ſe Satanas in Angelũ lucis,
&de Scripturis laqueũ parat.Hier.hoc non de Chriſto,ſed de viro ſancto dictum;malè ergo diabolus
Scripturam interpretatur.Chry.Filius Dei Angelos portat,&, ſi ab eis portatur, non ne offendat,ſed
propter honorem vt Dominus.illud verò aſtutè tacuit,ſuper aſpidem & baſiliſcũ ambulabis. 28. Int.
mentis greſſum. 29. Hier.falſas de Scripturis ſagittas veris frangit Scripturarum clypeis. 30.Int. ſ.in
Deut. 31. Aug.contra Fauſtum:quando homo habet quid faciat,non debet Deum tentare. Glo. vnde
Chriſtus,Si vos perſecuti fu[illegible] in vna ciuitate,fugite in aliam. quod & ipſe facit fugiendo & latẽ-
do,& nunc poterat aliter de t[illegible]lo deſcendere. 32. Hilar.ſe Deum proteſtatur, & Dominũ. Chry.
non dixit,me Dominum Deum tuum,ſed id quod poterat dicere homo tentatus à diabolo, qui enim
hominem Dei tentat,Deum tentat. 33. Int.Etſi victus,tamen non ceſſat.Chry.ruptis ventris & vanę
gloriæ retibus,retia ponit auaritiæ. 35. Chry. vnde ſpatioſior terra videri poterat. 36. Int. non quia
diabolus,ſed virtus diuina hoc poſſit.Glo. Moyſi oſtendit Deus in momẽto totam terram promiſſio-
nis virtute Deitatis;ita mòdò actum eſt. 37. Chry.nõ oſtendit regna,vel ciuitates,ſed partes terræ,in
quibus vnumquodque regnum poſitum erat. 38. Remig.ſ.aurum,argentum,& bona temporalia. Int.
Tentatio de ambitione.Glo. non concupiſcentiæ oculo intuebatur Chriſtus vt nos,ſed vt medici
morbos ſine læſione.. 29. Hier. arrogans & ſuperbus de iactantia loquitur. 40. Int. id eſt,regem te
faciam. tentatio de auaritia. Remig. quanta iactantia diaboli regna terrena promittentis ei qui dat
cæleſtia. 42. Int.quod eſſet cadere.Glo.laborauit diabolus à principio vt ſibi vſurparet quod Dei eſt;
itaque idola in quibus coleretur inuenit. 43. Int.ſ.vt ſuperiorem. 44. Int. à poteſtate quam habebas
retro. ¶ in ignem æternum.Chry.finem tentandi ponit diabolo,ne vlteriùs progrediatur. Hiero.non
ei dicit,vt Petro,vade retro me.i.me ſequere.Chry.in alijs tentationibus nec turbatus eſt, nec diabo-
lum increpauit, ſed dum ille vſurpat honorem Dei, exaſperatus eſt. 45. Int. quia ſaluti aduerſarius.
46.Int.ſcilicet in pentateucho.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

22. Glo diabolus ad alta ſemper ducit,vt per iactantiam præcipitet. 24. Glo. vox eius qui præci-
pitare deſiderat,oſtẽditur verò infirmus qui non poteſt nocere,niſi ei qui ſe ipſe præcipitet. 27. Int.i.
legem in lapideis tabulis ſcriptã, in qua omnes offendebant. 30. Int. ideo à Deut. teſtimonia pro
fert,vt ſecundæ legi Sacramenta confirmaret. 31. Glo.cùm deficit humana ratio, cõmendet ſe ho-
mo Deo.non tentet. 34. Int ſuper montem ſuperbiæ omnis auarus erigitur. 35. Int.alta petit. 38.Int.
quanta eſt ei gloria trahere ad vitia. 41. Chry.dat diabolus per iniquitatem acquiſita. 42. Amb. am-
bitio vt dominetur priùs ſeruit. 44. Chry. Dei iniuriæ nec ad auditum ſufferendæ. 46. Glo. Dauid
Goliam tribus lapidibus de torrente proſtrauit:Chriſtus diabolum tribus teſtimoniis de lege.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

*22. Græ. πτερύγιον. q.d.alam.ſ.extremitatem tecti templi.Sunt autem in Palæſtina plana tecta, & deam-
bulationi apta. 26. Quid opus erat Dei Filio auxilio Angelorum? b. obijciens oculis per ſpecies à ſe firma-
tas. 40. Apertè iam ad peccatum inducit: nec addit, Si Filius Dei es,pro certo habẽs eſſe purum hominem.
c. πεσὼν,proſtratus,pronus. 45. vox Hebræa aduerſarium ſignificans.*

Dominum[47] Deum[d] tuum adorabis,[48] & illi[49] soli[50] seruies. Tunc reliquit[51] eum diabolus:[52] &
ecce[53] Angeli[54] accesserunt,[55] & ministrabant ei.[56] Cùm autem[57] audisset Iesus quòd Iohannes
traditus[58] esset, secessit[59] in Galilæam:[60] & relicta[e] ciuitate Nazareth, venit,[61] & habitauit in
ciuitate Capharnaum[62] maritima,[63] in finibus Zabulon & Nephtalim. vt adimpleretur
quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem: Terra[64] Zabulon, & terra[65] Nephta-
lim,[67] via maris[68] trans Iordanem[69] Galilæa[70] gentium: populus[71] qui ambulabat[f] in tenebris[g]
vidit[72] lucem[73] magnam:[h] & sedentibus[74] in regione & vmbra[75] mortis, lux[76] orta[77] est eis:

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

47. Int.q.d.non ego te, sed tu me debes vt Deum adorare. d. Int. cui soli hoc debetur. 48. Int. ô
homo ex debito. 49. Int.etiam cum hominibus seruis. 50. Int.secundùm Græcam interpretationem.
Aug.10.ciu.cap.1.latriam nostri vbicumque Scripturæ habent, seruitutem sunt interpretati. dulia est
seruitus quæ debetur hominibus. latria, quæ Deo. 51. Int.ad tẽpus, vt Lucas ait, per Iudæos postea
pugnaturus. Chry.recessit virtute Christi excussus. Glo.victus diabolus in gula, vana gloria, & auari-
tia, in quibus Adã vicerat. 52. Int.s.victus, non inueniens iam quid ageret. 53. Int. vt victoris deitas
comprobetur. 54. Glo.Agonem procul aspiciẽs te. 55. Chry.non dixit descenderunt; semper enim ii
terris erant ad ministerium eius; recesserant verò iubente Domino ne fortè videns diabolus eos, ap-
propinquare non auderet. 56. Int.non adiuuabãt. Aug.9.ciu.cap.21.per hæc magis innotescebat dæ-
monibus quantus esset. Greg.in hom.& homo est quem diabolus tentat, & Deus cui ab Angelis mi-
nistratur. 57. Glo.prætermittit primum Christi aduentum in Galilæam, vbi post baptismũ aquam
in vinum mutauit, de quo Ioannes qui gesta scripsit primi anni prædicationis. 58. Chry.s.à Deo. nec
enim potest quisquã aliquid in virũ sanctum, nisi eum Deus tradiderit. 59. Int.à Iudæa post Pascha.
Chry.vt passionem suã opportuno tempore reseruaret, & nobis fugiẽdi periculũ exemplum daret.
Chr.in hom.8.vt Iudaicã inuidiã mitigaret, & prophetiã impleret, & Apostolos qui in Galilæa erant,
piscaretur. 60. Chry.gentiũ ad quas abiturus, à Iudęis causã accepit. Glo.duę Galilæę, vna Iudæorum,
altera gentiũ, data à Salomone regi Tyri. 61. Glo.vicus est in Galilæa iuxta montem Thabor. Int.flos
interpretatur. 62. Int.i.villa pulcherrima. Glo.in Galilæa gentiũ est iuxta stagnũ Genezareth. 63. Int.
quæ est in Galilæa Iudæorũ, sicut Nephtalim gentiũ. Glo. hic prima captiuitas ab Assyriis. vbi ergo
prima legis obliuio, ibi prima legis prædicatio. in his tribubus fuere viculi de quibus Apostoli, vnde
illud, principes Zabulon & principes Nephtalim. 68. Hier.mare appellat lacũ Genezareth, qui Iorda-
ne influente efficitur, in cuius littore, Capharnaũ, Tiberias, Bethsaida, & Corozaim sitæ, vbi Christus
maximè prædicauit. Glo.est in tribu Nephtalim vicina Tyriis; altera enim in tribu Zabulon iuxta
Tiberiadẽ; in vtraq; moratus Christus, sed in figurã vocandorũ ex gentibus, ista hîc memoratur. Hie.
in hac dedit Salomõ viginti ciuitates Hirã regi Tyri. g. Chr.in hom.tenebras vocat errorẽ, & impie-
tatem. 72. Int.s.audiuit Christi prædicationẽ & miracula. 73. Hier. ego sum lux mũdi. h. Chry. in
hom.alibi dicitur lumen verũ. 74. Int.vel habitãtibus. Glo. mors in inferno, vmbra mortis, peccata
quæ nunquã sine morte; qui vult ergo mortẽ fugere, vitet vmbrã. 76. Int.i.agnitio veritatis, vel præ-
dicatio Christi. 77. Chr.in ho.nõ n. ipsi quærẽtes inuenerũt, nec n.ambulabãt in tenebris, sed sedebãt.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

51. Chry.tamdiu diabolus tentat, quamdiu Christus permittit. 56. Hil.victo diabolo, Angelorum
ministeria, & in nos officia, non deerunt. 62. Glo.de Nazareth.i. flore figurarum ad spiritualium fru-
ctum transeundum. quæ sunt in pulcherrima Ecclesia, quæ iuxta fluctus seculi posita, illecebris mun-
di inuolutos Euangelij retibus capit. 63. Rem.eo tempore & illis locis prædicandum, quibus multis
prodesse possis. Glo. Zabulon habitaculum fortitudinis, Nephtalim dilatatio. Rab.Apostoli de Iudæa
electi, fortes fuerũt, & gentiũ Ecclesia per orbẽ dilatata est. 64. Int.Circũcisio. 65. Int.præputiũ. 67.
Glo.Ecclesia iuxta mare seculi, & trans Iordanẽ.i.per baptismũ ex erroribus liberata, facta est Gali-
læa, i.transmigratio. 71. Int.ad mysticũ maximè est respiciendũ. 75. Chry. in vmbra mortis gentiles
idolorum & dæmonum cultores; in tenebris Iudæi, quibus Dei iustitia nondum erat manifesta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

*50. λατρεύσεις, quo verbo vsu Scripturæ & Ecclesiæ, significatur seruitus Deo soli debita. 55. s.corpo-
rali specie. 58. Herodi.s.opera inuidentium Pharisæorum. e. i.præterita. 67. Græ.iuxta viam. Heb.via ma-
ris.i.loca maritima. 69. s.respectu Assyriorum, de quibus illic Propheta. f.id est, agebat, viuebat. Heb.75.i.
caliginosissima.*

Exin

[78] Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere: [79] Pœnitentiam agite, [80] appropinquauit enim [81] regnum cælorum. [82] Ambulans autem Iesus iuxta [83] mare Galilææ, [84] vidit [1] duos [85] fratres, [86] Simonem [87] qui vocatur [88] Petrus, & [89] Andream fratrem eius, [90] mittentes rete in [91] mare, erant enim [92] piscatores. Et ait illis, [93] Venite post me, & [94] faciam vos fieri piscatores hominum. At illi [95] continuò [96] relictis [97] retibus, [98] secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

78. Glo. postquam baptizatus est ipse, & Ioannes traditus. Chry. ne si Ioanne prædicante prædicasset, illum vilem reddidisset. Chry. in hom. ne multitudo scinderetur, vnde & Ioannes nullum fecit signum, vt per miracula omnes traherentur ad Christum. 79. Int. consona prædicatio discipuli & magistri. Chry. confirmat Ioannis doctrinam, & eum testem verum fuisse demonstrat. Glo. ostéditur non alius esse quàm qui in voce clamauerat: hæc autem prædicatio Christi in Capharnaum incœpta, vel post annum à baptismo, vel eodem calendis Maij. Int. Pœnitentia est correctio malæ mentis. Chrys. Pœnitentiam prædicat qua omnes indigebant. 80. Chrys. q. d. si mala non terrent, saltem bona delectent. 81. Int. i. Christus qui dat, vel Ecclesia cui promissum est, & paratum. Chry. in hom. nihil adhuc de se manifestè prædicat. nondum enim de eo decentem habebant opinionem, nihil autem graue dicit. sicut Ioannes, securim & arborem incisam, &c. sed in principio benigna proponit. 82. Int. s. ante hæc prædicta, & ideo non apponit tunc, vel deinde, vel forsitan post hæc prædicta. Glo. Cùm Ioannes dicit Christum descendisse Capharnaum cum discipulis, fortè discipulos vocat non qui essent, sed qui futuri essē. Chry. antequam Christus aliquid dicat vel faciat, vocat Apostolos, vt nihil eos lateat verborum Christi nec operum. 83. Int. quod idem dicitur stagnum Genezareth, mare Tiberiadis, lacus salinarum. 84. Remi. non tam corporaliter quàm spiritualiter ad corda eorum respiciens. 86. Int. qui vocatus est quando Andreas duxit eum ad Iesum. 87. Glo. inditum hoc nomen, vel cùm est ab Andrea ductus ad Christum, vel cùm dixit: Tu es Christus Filius Dei viui. 92. Aug. in Ioan. tract. 7. volens Christus superborum ceruices frangere, non quæsiuit per oratorem, piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem, magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator. 93. Int. non tam pedibus quàm imitatione & affectu. 94. Aug. 2. de consen. Euang. cap. 17. hoc ait Lucas dictum Petro solùm, sed potuit priùs Petro dici, & postea vtrique. 96. Glo. etsi postea resumauit, sed non cupiditate. 97. Int. vbi magis pensatur affectus quàm sensus. Greg. in ho. multum reliquit qui sibi nihil retinuit. & cùm re possessa concupiscentiis etiam renunciauit, tanta sequentes dimiserunt, quanta non sequentes concupiscere potuerunt. 98. Int. pedum incessu, sed magis obedientia & affectu. ¶ ampliùs ad propria non reuersi. Glo. sequuti. Io. 1. non inseparabiliter adhæserunt, sed ad propria sunt reuersi. Greg. in hom. nulla miracula Christi viderant, nihil de æterno præmio audierant, & tamen ad vnum præceptum, quod possidere videbantur, obliti sunt.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

78. Int. euacuata voce ipsum verbum venit. Rab. complens quod prædicauerat vox. Glo. Baptismus idoneos facit ad prædicandum. Chry. ille debet Christi iustitiam prædicare, qui ventri suo contradicere potest, & seculi bona contemnit, vanámque gloriam non desiderat. Hier. tradito Ioanne Christus incipit prædicare; desinente enim lege oritur Euangelium. 1. Remi. duo fratres, duo populi; Simon, id est, obediens Iudaicus populus; Andreas, id est virilis, seu decorus; Gentilis, quia cognito Deo viriliter in fide permansit; Iudaicus etiam Iacobus, id est diaboli per Dei cognitionem supplantator. gentilis Ioannes, id est sola gratia saluatus. 85. Int. quia vnitatem fraternæ dilectionis probauit, sine qua nullus in ordine prædicatorum admittitur. 86. Int. qui interpretatur obediens. 89. Int. id est virilem. Glo. Doctorem virilem esse oportet, priùs autem ponitur obediens & fortis, quia sine obedientia non intratur; sine fortitudine non perseueratur. & sunt hæ germanæ virtutes. 90. Int intentos lucris vitæ præsentis. Glo. tales Christus solet cælestibus desideriis ad se vocare, & per eos alios de profundo iniquitatis eripere. 91. Int. mundum. Glo. piscaturus, per piscatoria vadit loca, nauis est Ecclesia, pisces boni & mali homines. 92. Int. electi ad spiritualem piscationem secundùm gratiæ electionem. Chry. qui rete iactat, nescit quos pisces comprehensurus sit. sic prædicator. Remig. de his piscatoribus illud per Hier. Mittam in vobis piscatores, &c. 94. Int. Frustra laborat doctor, nisi Deus faciat vt proficiat. 95. Glo perfecta obedientia est, sua imperfecta relinquere. 96. Chry. nemo potest terrena possidere, & perfectè ad cælestia peruenire. 97. Greg. in hom. non perpendit Deus quantum offeras, sed ex quanto regnum Dei tantum valet quantum habes.

alios[99] duos[100] fratres, Iacobum[101] Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui[m] cum Zebedæo patre eorum reficientes[102] retia[103] sua: & vocauit[104] eos. Illi autem statim relictis[105] retibus & patre, secuti sunt eum. Et circuibat[106] Iesus totam Galilæam[107]: docens[108] in synagogis[109] eorum[110], & prędicans Euangelium[111] regni[112]: & sanans[113] omnem languorem[114], & omnem infirmitatem[115] in populo. Et abiit[116] opinio[117] eius in totam Syriam[118], & obtulerunt ei omnes malè habentes, variis languoribus[119] & tormentis[120] comprehensos: & qui dæmonia[121] habebant, & lunaticos[122], & paralyticos[123],

Sens. Lit. In Cap. IIII.

102. Int.i.reparantes ad lucrum. Chry.indicium magnæ paupertatis; noua enim vnde emerent non habebant.magna etiam pietas patrem habere in naui,non vt ab eo iuuentur, sed illum præsentia cōsolentur.Chry.in hom.magna virtus inopiam facilè ferre,ex iustis laboribus viuere. 104. Glo.vocauit & alios,sed sufficit nominare istos. nihil his promittit vt prioribus, illorum enim obedientia iis viam præparauerat.audierant etiam ij multa de ipso tamquam familiares & consanguinei. 108.Glo. de moribus docet,prædicat de futuris. 110. Int.s.Iudæorum. 111. Int.non fabulas,sed quæ ad regnum æternum valent. Glo.ad Euangelium pertinet beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio,resurrectio,cælestis hæreditas, Angelorum societas. 112. Int.quo reges fiunt,quo datur regnum.Glo.Iustitiæ labor nō suscipitur,nisi merces operis exspectetur. 114. Int.corporum,vel morbum inueteratum. 115. Int.aliam,vt animarum.non enim pauciores morbi animam vexant,quàm corpus.Chry.vel languor,aliqua animi passio,infirmitas,infidelitas, vel languor grauior morbus,infirmitas leuior.priùs docet,postea sanat.illud enim magis necessarium. deinde quia verba per miracula commendantur,non contra.Glo.non magnum sanare postea morituros,sed sic erant erigendi ad regnum. Chry.in hom.in introductione legis consueuit Deus miracula facere, vt suam virtutem ostendat, & dictis fidem faciat. 116. Int.s.sic. 117. Int.i.fama quam Iudæi offuscant. 118. Glo.Syria, in qua Palæstina, omnis regio ab Euphrate ad mare magnum, & à Cappadocia vsque in Ægyptum. n. Chry.in homil.breuiter transcurrit signorum copiositatem. 119. Int.s.grauibus.

120. i.grauioribus, & acutis. 122. Glo.quorum scilicet morbus in ascensione lunæ crescit, non faciente luna insaniam,sed diabolo qui lunæ tempora seruat,vt creaturam infamet in Creatoris blasphemiam. 123. Glo. Paralysis Græcè, Latinè dissolutio. Fuerunt verò inter hos quidam,de quibus Marcus & Lucas plenius.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

99. Greg.in hom.duo præcepta claritatis,& minùs quàm inter duos charitas haberi non potest.

100. Chry.sic in veteri Testamento super Moysem & Aaron fratres posuit initium ædificationis. Glo.in his quatuor numerus Euangelistarum præfiguratur.Remig.designantur in Petro prudentia,in Andrea iustitia,in Iacobo fortitudo,in Ioanne tēperantia.Glo.aduerte quod narrat Lucas de captura piscium,priùs factum esse,nec tunc fuisse à Domino vocatos,vt sequerentur.101. Glo.Zebedæus fugitiuus.s.diabolus,Iacobus supplantator,qui à Ioanne,id est,Dei gratia iuuatur. m. Rab.duæ naues, duæ Ecclesiæ ex circumcisione.s.& præputio. 102. Chry.primi fortè propter Petrum,qui Euangeliū prædicauit,& non composuit,dicti, retia mittētes;isti, propter Ioannem qui Euangelium composuit, componentes.Remig.retia mittunt concupiscentiæ in mundum iuuenes;reficiunt verò qui post peccata recuperant quæ perdiderunt. 103.Int.concupiscentiarum. 104. Int.ostendit personas non esse accipiendas. 105. Int.perfecta est conuersio,vbi cum cupiditate rerum carnalis quoque rumpitur dilectio.Chry.venienti ad Christum relinquenda tria.s.retia,id est,carnales actus,nauis.i.substātia mūdi,& parentes. 106. Glo.impigrum oportet esse doctorem. Chry. congregato exercitu procedit rex ad pugnā,& medicus quærit ægrotantes. 107. Int.Ecclesiam. 109. Glo.vbi plures sunt prædicandum.

113. Int.benignus sit doctor,dare quæcumque beneficia potest. 117. Int. fama propter eos qui foris sunt,quærenda est, non tamen amanda. Glo. opera salutis sine fama non satis relucent, nec fama sine opere proficit. 118. Glo.Syria,id est,elata, Galilæa,id est, volubilis.s. superbus mundus ad ima semper rotatur. 121.Glo. dæmoniaci idololatræ.lunatici instabiles,paralytici remissi, & torpentes.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

118. *quæ ab Oriente Euphrate terminatur.* 122. *id est, comitiali morbo laborantes, qui ferè laborant nati interlunio,vel à dæmone vexatos,secundùm certa lunæ tempora.*

& cura

[124]& curauit eos: [125]& secutæ sunt turbæ multæ de Galilæa[126], & Decapoli,[127]& de Hierosoly[128]mis,& de Iudæa,& de trans [129]Iordanem.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

124. Chry. significātur omnes curati: Chry.in hom.à nullo verò eorum fidem requisiuit. nondum
enim virtutem suam ostenderat,& venientes à longè non paruam fidem ostenderant. 125. Glos.alij
ob cælestia,alij ob curationem,alij fama & curiositate ducti,alij per inuidiam volentes in aliquo ca-
pere,& accusare. 127. Int.quædam regio est decem tribuum. Remig.decem vrbium.Auctor.Erant
quidem in ea decem ciuitates , vt nomen ipsum indicat , sed ipsa vna erat ex regionibus decem tri-
buum,quanquam fortè Interlin.vrbium dixit,non tribuum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

126. Int. qui transmigrant ad virtutes. 127. Int. qui decem præcepta seruant. Remig. Decalogi
transgressores. 128. Int.quos visio pacis , & confessio illustrat. 129. Int.qui baptismo transposito,
terram promissionis intrant gressu fidei Christum sequentes.

CAPVT V.

V[1]IDENS autem turbas,[2]ascendit in mon[3]tem;& cùm sedis[4]set ,accesse[5]runt ad
eum [6]discipuli eius,& aperiens os suum , do[7]cebat eos, dicens. Bea[a]ti pau[8]peres

Sens. Lit. In Cap. V.

1. CHry.Omnis artifex opportunitatem operis videns, gaudet , vt faber arborem bonam,sacer-
dos Ecclesiam plenam:ita Dominus videns turbam,excitatur ad docendum. 2. Int.multitu-
dinem vitans,vt solis discipulis loqueretur. 3. Remig. discedere solebat è turba Dominus in nauim
vel montem,vel in desertum. Hier. erat hic mons in Galilæa,vel Thabor,vel alius excelsus. 4. Int.
dignitas magisterij notatur. Aug.2. de consen. Euang. cap.19. Lucas ait sermonem habitum in loco
campestri stante Domino.Fuit ergo ille alius sermo:vel intelligendum , cùm in aliqua parte montis
elegisset duodecim,descendisse in campestrem locum, id est,in aliquam æqualitatem in montis late-
re;ibique stetisse donec turbæ congregarentur,postea sedisse 5. Int.s.vocati. Aug. de serm. Dom.in
monte,vt corpore viciniores essent audiendis præceptis,qui implendis animo appropinquabant.
6. Int. hæc circumlocutio longiorem promittit sermonem. Qui priùs aperuit ora Prophetarum,
¶ thesaurum sapientiæ aperit vt bona diuidat suis. Remig.cùm legitur Dominum aperuisse os, ma-
gna sunt quæ sequuntur. 7. non tantùm verbo,sed intus in corde scribendo, vt Deus.August.de serm.
Dom. Est in hoc sermone perfectus vitæ Christianæ modus , vnde ita concluditur , Omnis qui audit
verba mea,&c. a. Glo.Beatus est qui nihil mali vult,& omnia habet quæ vult. 8. Int.id est,humi-
les,Deum timentes,vnde bene incipit, quia initium sapientiæ timor Domini. vt superbia est initium
peccati,qua petitur regnum terræ,hîc verò regnum cælorum.Glo.paupertas(cuius nutrix humilitas)
duas habet partes,rerum abdicationem,& spiritus contritionem.

Sens. Myst. In Cap. V.

3. CHry.in hom.docet à tumultibus discedere. Chry. impletur prophetia Esaiæ , super montem
ascende tu:docet verò in altitudine virtutum consistendum iustitiæ doctori,& auditori.vel
ad discendum mysteria veritatis,in Ecclesiæ montem ascendendum,de quo,mons Dei mons pinguis.
Hil.in Paternæ maiestatis celsitudine positus,cælestia vitæ præcepta constituit.August.in serm.Dom.
ostendit maiora per Filium , quàm per Prophetas à Deo præcepta dari.Glo.Nouum testamentum in
monte scribit in cordibus filiorum,incipiens à beatitudine,qui in monte Sinai vetus in lapidibus de-
dit seruis,incipiens à terrore. 4. Int.sessio est incarnatio , in qua docet. Glo.vnde , & mundus eum
non cognouit ante incarnationem.Hier.non poterant eum intelligere in sua maiestate fulgentem.
5. Int. per fidem interius. Glos.vt à monte suscipiant pacem populo. 6. Int.oris apertio , myste-
riorum quæ in Prophetis est reseratio.

Addit. Avct. In Cap. V.

2. *scilicet,craturus,& Apostolos electurus.* 5. *eligendi , vt ait Marcus,* 6. *scilicet , postquàm descen-
disset in locum campestrem,vt ait Lucas,significat autem phrasis hac Hebraa prolixè locuturum. vide Iob.
3.Danielis.10.* 8. *πτωχοὶ n endici.s.qui summè egent.*

• Sà,in Euangelia.

[9] spiritu:[a] quoniam ipsorum [10] est regnum [11] cælorum. Beati [12] mites: quoniam ipsi possidebunt [b]
[13] terram. [c] Beati qui [14] lugent: quoniam ipsi [15] consolabuntur. Beati qui [16] esuriunt, & [17] sitiunt
[18] iustitiam: quoniam ipsi [19] saturabuntur. Beati [20] misericordes: quoniam ipsi [21] misericordiam
[22] consequentur. Beati [23] mundo corde: quoniam ipsi [24] Deum videbunt.

SENS. LIT. IN CAP. V.

9. Int. id est voluntate. Aug. de serm. Dom. vulgò etiam magnum spiritum superbi habere dicuntur, & rectè; nam spiritus ventus, illi verò inflati. Chrysost. in hom. quòd rerum necessitate aliqui humiles sunt, laus non est. Glo. Beatitudo incipit ab humilitate. Hier. spiritu, id est, propter Spiritum sanctum voluntariè pauperes. Ambr. 1. de offic. c. 16. inde incipit beatitudo iudicio diuino, vbi ærumna æstimatur humano. 10 Int. in spe, quæ beatos facit. 11. Int. pauperibus conuenienter in præsenti promittuntur diuitiæ cælestes. Chry. reliqua vitia dimittunt ad inferos, maximè tamen superbia. Sic omnes virtutes inducunt in cælum, maximè tamen humilitas. 12. Int. s. sine asperitate mentis & sine liuore. Amb. in Lucam. 6. cùm contentus fuero inops, superest vt mores tẽperem. Glo. non est mitis qui priùs pauper non fuerit. Aug. de serm. Dom. mites sunt qui cedunt improbitatibus, & nõ resistunt, sed vincunt in bono malum. Amb. in Luc. 6. non est minoris virtutis cohibere iracundiam, quàm non irasci. Glo. mitis est qui omnia æquanimiter sustinet, nec nocere cogitat. 13. Int. s. viuentium, quæ terra dicitur ob stabilitatem & soliditatem. Amb. in Luc. 6. à qua euelli non possunt. Chry. corpus nostrum nunc est terra mortuorum, in gloria erit terra viuorum. Idem in ho. quia Propheta dixerat, mansueti hæreditabunt terram, à consuetis verbis contexit sermonem. 14. Int. s. pro suis peccatis, & aliorum, & desiderio cælorum. Amb. in Luc. 6. Cùm sis pauper & mitis, meméto quia peccator es, & lugeto peccata tua. Chry. Beati qui lugent peccata sua, sed beatiores qui aliena. Hier. sic fleuit Samuel Saulem, & Paulus eos qui post immunditiã pœnitentiam non egerunt. 15. Int. Spiritu paracleto, & æterna lætitia. Chry. consolabuntur indulgentiam consecuti. 16. Int. esuries iustitiæ, spiritu fortitudinis fulcitur ne in via lassescant. Amb. Luc. 6 postquàm delicta defleui, esurire incipio & sitire iustitiam: æger enim in graui morbo non esurit. Hier. non sufficit velle iustitiam, nisi esuriamus. Chry. esurit iustitiã qui secundùm Dei iustitiam desiderat conuersari; sitit, qui scientiam eius acquirere cupit. 18. Chry. in ho. vel vniuersalem, vel particularem auaritiæ cõtrariam. Glo. iustitia est sua cuique tribuere. s. sibi, proximis, & Deo: hæc plenè non implebitur donec Deus sit omnia in omnibus. Ideo hîc possumus esurire, non saturari. 19. Int. adepto quod desiderant. Chry. maiora præmia Dei quàm Sãctorum desideria. 20. i. qui aliis in quibuslibet assistunt, quibus hoc à Deo rependitur, vt liberentur à miseria. ¶ misericordia est dare, & dimittere. Glo. misericordia iustitiæ lumen; iustitia, misericordiæ virtus: misericordia sine iustitia, remissio & tepiditas; iustitia sine misericordia, seueritas & austeritas. Initium misereri sui, finis pro alio mori, vt Christus pro peccatoribus. Remig. misericors, qui alterius miseriam, vt suam reputat. Hier. misericordia hic nõ solùm in eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus. 21. Int. Iudiciũ sine misericordia fiet ei qui noluit misereri. Hil. in tantum Deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, vt suam misericordiam solis sit misericordibus præstaturus. 22. Chry. in ho. videtur esse æqualis retributio, sed est multo maior: non enim est æqualis humana misericordia diuinæ. 23. Int. i. quos non arguit conscientia peccatorum; templum enim Dei sanctum est. Amb. Luc. 6. misericordiam amittit, qui non mundo corde miseretur. Aug. de serm. Dom. hoc est simplex cor quod mundum cor. 24. Int. hîc per spem, illic per rem. Glo. tantum videmus quantum seculo morimur. Hier. mundus Deus à mundo corde conspicitur. Augu. 1. Tri. ca. 8. visio, merces fidei, per quam corda mundantur. Idem 12. sup. Gen. ad lit. cap. 27. nisi huic vitæ qui funditus moriamur, siue omnino exiens de corpore, siue ita alienatus à sensibus, vt nesciat sit ne in corpore an extra; in illam non subuehitur visionem.

SENS. MYST. IN CAP. V.

14. Amb. in Luc. 6. bene tertia beatitudo est peccata deflentis, quia Trinitas peccata condonat. Chry. in ho. qui filios vel alios defunctos lugent, non tunc desiderant pecuniam, aut gloriam, nec passione alia capiuntur, quod multo magis faciendum peccata lugentibus. 23. Glo. sexto loco munditia cordis, per quam sexta die homo conditus restituitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

9. *id est, voluntate, non necessitate.* 12. *magna affinitas. Hebraicè inter pauperem, humilem, & mitem* עני *pauper* ענו *mitis, humilis.* b. *κληρονομήσουσι, hæreditabunt. vide Psal. 36.* c. *hæc in Complut. codice sequitur statim post primam beatitudinem.* 23. *scilicet, ab omni vitio.*

Beati [25] pacifici : quoniam [26] filij Dei [d] vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter [27] iustitiam : quoniam ipsorum est [28] regnum cælorum. Beati estis cùm [26] maledixerint [30] vobis homines , & [31] persecuti vos fuerint , & [32] dixerint [33] omne malum aduersum vos, [34] mentientes propter me : [35] gaudete & [36] exultate , quoniam [37] merces vestra [38] copiosa est [39] in cælis : [40] sic enim [41] persecuti sunt [42] prophetas, qui fuerunt ante [43] vos. [44] Vos estis [45] sal

SENS. LIT. IN CAP. V.

25. Aug.19.ciu.cap.12. Pax est tranquillitas ordinis , ordo autem parium dispariúmque sua cuique loca tribuens dispositio. volunt autem omnes pacem,etiam qui bella gerunt.Hier.pacifici qui primũ in corde suo,deinde inter dissidentes faciunt pacem.Aug.de serm.Dom.pacifici ij sunt qui motus animi rationi subijciunt,& hanc Deo.& hæc est pax quæ datur hominibus in terra bonæ voluntatis.Ch. pacifici ad alios sunt, non solùm qui inimicos reconciliant , sed qui malorum immemores diligunt pacem.Gl.pacifici similes Patri suo,qui est summa quies.pax bona volũtate nutritur,eã mundus dare non potest,sensũ superat, sed fide capitur. 26. Hil. pacificorum beatitudo adoptionis est merces. 27. Int.non propter scelera.Chr.in hom.propter virtutem,defensionem aliorum,& pietatem. Chry. qui propter causam Dei aliquid patitur, mercedem martyrij habet. 28. Chry. per illa quæ in cæteris beatitudinibus adduntur etiam intelligitur regnum cælorum. 29. Int.ex odio in faciem cõtumelias dixerint. Glo.antiqua translatio, cùm oderint vos homines, & dixerint omne malum,& expulerint: sed idem est sensus. 30. Glo.ad præsentes loquitur,sed & aliis hæc conueniunt.vt verò Moyses posita præcepta per partes explicauit,ita Christus obscurè dicta latiùs exponit, præsertim octauam beatitudinẽ. 31. Int.persequi,est vim inferre,vel insidiis appetere. 32. Int.cùm absentium famã læserint. 33. Int.i.omnia genera verborum malignantiũ. 34. Int. qui mendaciter blasphematur , & propter Deum,beatus est: sed si alterum deest, non est merces beatitudinis. 35. Int. quia pro iustitia gaudere ¶ mente. 26. Int. corpore. 37. Int. hoc est quod supra regnum cælorum. 38. Int. quia tanto merces vberior,quanto gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. 39. Int. superioribus partibus mundi. Aug.Spiritualibus firmamẽtis,vbi habitat sempiterna iustitia. 40. Int.i.maledictis & persecutione,nec tamen à veritate defecerunt.Glo.exemplo temperat rigorem passionis. 41.Glo. fit persecutio odio,dictis,factis. 42. Int.quorum exempla vos inuitant, quorum prophetias in me cõpletas videtis:cur ergo non potestis quod illi sine exemplo?Remig. mementote vos eius esse Apostolos,cuius illi Prophetæ. 43. Chry.in ho.monstrat,eos Prophetas iam factos. 44. Int.dat causam quare non debent deficere. Glo. hoc specialiter ad Apostolos. Chry. in hom.quia excelsa præcepta dederat, eos laudibus mitigat. 45.Int.secundùm intellectũ & sciẽtiã.Glo.cõdientes alios doctrina, & vitæ exẽplo.

SENS. MYST. IN CAP. V.

28. Aug.octaua ad caput redit, quia perfectum ostendit,& probat.Glo. significatur resurrectio post sabbathum,& numerus Pentecostes,quo missus Spiritus sanctus.septies enim septem 49.& addito vno quasi octauo,fiunt quinquaginta.Amb in Luc.6. Propositum est regnum cælorum sanctis, & post mortem,& post resurrectionem.Aug.de ser.Dom.diligenter attẽdendus numerus harũ sententiarum, qui congruit cum septiformi gratia Spiritus sancti,de qua Esaias,nisi quod ipse à summo incipit docetur enim Filius Dei descensurus,hîc verò ab imo ascenditur, nempe ad Dei similitudinẽ. congruit ergo timor humilibus,pietas mitibus,scientia lugentibus,fortitudo sitientibus & esurientibus:consilium misericordibus,intellectus mundis corde,sapientia pacificis.Glo.vt hæ beatitudines impleãtur, dona septem petuntur in orationis Dominicæ septem petitionibus. septem dona,& vnus spiritus; septem petitiones,& vna oratio,septem beatitudines,& vna charitas.29.Glo.qui gloriã cæli optat,non timet opprobrium in terra. 32. Greg.in hom.9.in Ezech. linguas detrahentium non debemus excitare,ne pereant:sed excitatas æquanimiter tolerare,vt nobis meritum crescat;aliquando tamẽ detractores debemus compescere,ne innocentium,qui à nobis audire bona poterãt,corda corrũpant,dum de nobis malè disseminant. 39. Aug.hanc mercedem sentiunt,qui spiritualibus gaudent. 45. Glo.sal sterilem terrã reddit,vnde victores destructas vrbes sale seminabant,ne quid oriretur. Apostoli peccati regno destructo,germen vitiorum compescebant.Sine sale non sapit cibus : nec vtilis sermo sine doctrina Apostolica,fit sal ex aqua.s.Spiritus sancti,& igne.s.tribulationis. Remig. nullũ sacrificium sine sale.i.sapientia cælesti.Hil Apostoli quasi salientes,corpora æternitati seruant.Remig.Sapientia cælestis exsiccat honores,fœtorem aufert, & putredinem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

25. id est,pacis conciliatores εἰρηνοποιοί.d.vt qui reuera tales sint. 27. id est,rectè & iustè factum.33.i. quoduis.Hebr. 37.id est,præmium.

terræ[46]: quòd[47] si[48] sal euanuerit, in quo[49] salietur? ad nihilum[50] valet[51] vltra, nisi vt mittatur foras[52], & conculcetur[53] ab hominibus. Vos[54] estis lux[55] mundi[56]. Non[57] potest ciuitas[58] abscondi[59] supra montem[60] posita: neque[61] accendunt lucernam[62], * & ponunt eam sub modio[63], sed super candelabrum[64], vt luceat omnibus qui in domo[65] sunt. Sic[66] luceat lux[e] vestra coram[67] hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent[68] Patrem[69] vestrum[70] qui in cælis[71] est. Nolite[72] putare quoniam veni soluere[f] legem[73], aut Prophetas: non veni soluere; sed adimplere[74]. Amen[75] quippe dico vobis, donec[76]

SENS. LIT. IN CAP. V.

46. Chry.in hom.quasi dicat, pro vniuerso mundo vos mitto.Hier. ad hominum genus vniuersum condiendum Remig. Terræ.i.terrenorum hominum. 47. Int.aliorum fortitudo. 48. Int.i.si doctor errauerit,aut in tribulatione defecerit. 49. Hier. i.quo alio doctore emendabitur?Int.per quos infirmus populus confirmabitur?Glo.per quos à vobis error auferetur? 50. Glo.quia nec terræ vtilis,nec sterquilinio,quod non sinit fœcundari. 51. Int.s.sal infatuatum. i. tribulationi cedentes. 52. Int. ab officio docendi,vel ecclesia. 53. Int. i. dum vita eius contemnitur quæ ad nihilum valet, irrideatur ab hominibus carnalibus.Aug.non conculcatur qui patitur persecutionem: est enim in cælo corde fixus, sed qui eam timendo infatuatur. 54. Int.s.percipientes in Christo lucem veritatis. 55. Int. per quos.s.omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ.Glo.priùs sal quàm lux.i.vita quàm doctrina. vita ad scientiam ducit,nec scientia caret qui Deum timet. 56. Int. nomine mundi, vel vniuersi, vel qui sunt de mundo electi,accipiuntur. 57. Int.q.d.aspicite quo positi estis.Chry.in hom.decet esse solicitos,quasi in oculis omniũ positos. 58. Int.i.soliditas Apostolicæ doctrinæ.Chry. Ecclesia sanctorum quæ posita super montem Christum.Aug.de Serm.Dom.vel supra magnã iustitiam. 59. Int.non licet clam esse bonos. 60. Int.i.Christum,vel Ecclesiam.¶ Ipse mons manifestat ciuitatem. 61. Int.alia similitudo. 62. Chry.i.verbum diuinum quod accendit Trinitas. 63. Int.scilicet timoris, vel cõmodo vitæ præsentis.64. Int.i.vitæ integritatẽ. Chry.Ecclesiam. 65.Int. i.Ecclesia,vel mundo. 66. Int. s. vt dico non sub modio posita,sed super candelabrum.Glo.quasi dicat, ita hæc agite, vt non finem boni operis in laudibus hominum constituatis. 67. Int.verè docet,qui facit quod docet, aliter condemnat seipsum. 68. Int.in vobis. 69. Int.non vos.Chry.disciplina Domini ex moribus familiæ demõstratur.

70. Int.cuius opus est quod cæli faciunt. 72. Glo. docet quid facturi sint. 73. Int. Christus est legis & Prophetarum virtus,per quem omnia implentur. 74. Glo.ve.faciendo quod dicit,vel supplendo quod deerat, & imperfectum erat. Int. implet qui figuras cessare docet, postquam res facta est. Glo.soluit qui spiritualiter facere vetat.Chry.in hom.cõpleuit Christus dicta per Prophetas,&, quod lex per literam facere non poterat,iustificauit homines per fidem. Aug.lib.18. cont. Faust. cap.7. In charitate Dei & proximi pendent lex & Prophetæ. 75. Int.implentúr ne?Amen,&c. Remig. Amen.i. verè,fideliter, seu fiat: vtitur verò ea voce Christus vel ob duritiam tardorum ad credendum, vel vt credentes attendant. 76. Int.i. antequam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

55. Chry.sal rem tenet ne deterior fiat;lux autem illustrando ad melius perducit.Itaque Apostoli, sal propter Iudæos Deum cognoscentes,lux propter gentes.Remig.Christus sol. 58. Hil.ciuitas,caro assumpta,in qua velut quædã congregatio humani generis;non potest autem abscõdi, quia admiratione operũ offertur omnibus. 53. Aug.de ser.Dom.modius mensura.recipiet enim quisq; quæ gessit in corpore;temporalia etiã bona dierũ mensura trãseunt.Chry modij,homines mũdi,desuper vacui. s.in spiritualibus,subtus,pleni.i.in terrenis sapiẽtes.Hil.Modius, Synagoga, certum obseruantiæ modum continens.Amb.in Luc.nemo fidem intra legis mensurã includat,sed ad Ecclesiã conferat.Beda: in hom.Christus accendit lucernã, qui testam humanæ naturæ flamma suæ diuinitatis impleuit,nec abscondit; aut intra vnius gentis terminos cohibuit. Hil. Christi lucerna in ligno per passionem suspensa. 71. Int.qui vos faciet cælestes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

46. scilicet, vniuersæ. 48. μωρανθῇ infatuatus fuerit.i. factus insipidus. 49. i. per quid eius virtus restituetur? ¶ pro, vt ponant. 64. i.Ecclesiam. vide Apoc. 1. e. i. perfectio vitæ & doctrinæ. 68. pro, videntes glorificent. Heb. f. καταλῦσαι, dissoluere, destruere. 73. scilicet datam per Mosem. 74. s. seruando legem, implendo promissa, addendo noua præcepta, aut dando implendi virtutem.

[77] tranſeant [78] cælum & terra, [79] iota vnum, aut vnus [g] apex nõ [80] præteribit à lege: [81] donec [82] omnia [83] fiant. [84] Qui ergo ſoluerit vnum de mandatis [85] iſtis [86] minimis, & docuerit [87] ſic homines: [88] minimus vocabitur in [89] regno cælorum. Qui autem fecerit & [90] docuerit, hic [91] magnus vocabitur in regno cælorum. [92] Dico [h] autem vobis, quia niſi [93] abundauerit [94] iuſtitia veſtra plus quàm [95] Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in [96] regnum cælorum. [97] Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non [98] occides: qui autem occiderit, reus erit [99] iudicio. Ego [100] autem dico vobis, quia omnis qui [101] iraſcitur [102] fratri ſuo,

SENS. LIT. IN CAP. V.

78. Int.i.donec elementa mutentur de hac mutabili forma in immutabilitatem. 79. Aug.de ſer.do. Iota minima eſt literarum, apex verò eius particula in ſummo. ſignificat ergo minima quæq; ad effectum perducenda. 80. Int.nõ remanebit quin impleatur in capite vel in corpore. 81. Int.pro, quin. 82. Glo.Spiritualiter impleantur, vel imperfecta perficiantur, & ſignificantia impletione conſummentur. 83. Int.quia omnia fient, ergo qui, &c. 84. Int.vel non agendo, vel non credendo. 85. Chr.ſ. quæ modò dicturus ſum. 86. Chr.in hom.loquitur de præceptis ſuis humiliter, Int. minima ſunt quæ inchoãt homines. Aug.de ſer. Do.præcepta legis minima, Chriſti magna. 87. Int.i.ſicut ſoluit. 88. Int. i.deſpectiſſimus eſt in Eccleſia ſanctorum. 89. Int.ſ.ab illis qui ſunt in regno cælorum. Chr.in hom. intellige ſupplicium & gehennam. Regnũ enim dicitur etiam tempus reſurrectionis. 90. Int. ſ. ſic. 91. Int licet in præſentia abiectus. Aug.nõ qui illa minima, ſed qui ea quæ Chriſti fecerit & docuerit, magnus. 92. Int. quomodo ergo faciendũ? dico. Glo.magnam vim & profundam intelligẽtiam habet illud, Dico autem. 93. Int.quod fit ſpiritu conſilij, & gratia miſericordiæ Dei. Glo.i.niſi impleueritis etiam præcepta quæ addo. 94. Chry.iuſtitiam dicit vniuerſalem virtutem. confirmat autem hîc vetus teſtamentum comparando ad nouum. 95. Int.quæ eſt in præceptis vitæ inchoatiuis. Aug.9.de ciu.qui dicunt, & non faciunt. q.d.niſi faciatis quod docetis, non intrabitis, &c. 96. Aug.con.Fauſt.hoc nomen neſcio an quiſquam in veteri Teſtamento inueniat: propriè enim pertinet ad reuelationem noui. 97. Glo.oſtendit quæ ſit iuſtitia Phariſæorum. Chry.oſtendit ſe eſſe qui locutus eſt in lege, ponẽs primam prohibitionem eorum quæ ſunt contra proximũ. 98. Aug.1.de ciu.c.20. non intelligitur de irrationabilibus; eorum enim vita & mors noſtris vſibus ſubditur, ſed de homine. ſ. non occides, nec alterum, nec te. contra quod tamen non faciũt qui poteſtate publica ſceleratos puniunt, aut Deo iubente aliquem occidunt. Excuſatur verò Samſon ſe occidens, quia latenter Spiritus hoc iuſſerat. 99 Int.vt iudicio puniatur legis. 100. Int.plus impono, non iraſci. Chry.in hom.nullus antiquorum ita locutus eſt, erãt enim ſerui quæ ſunt Domini annũciãtes. 101. Glo. neſciebãt homicidiũ eſſe, niſi peremptionẽ. oſtendit ergo motũ animi ad nocendũ in homicidium computari. 102. Int.non fratri iraſcitur, qui peccato iraſcitur. Glo.quidã addunt ſine cauſa, quia naturale eſt iraſci. vnde: iraſcimini, & nolite peccare. iuſta ira mater eſt diſciplinæ, ira cum cauſa iudicium eſt, non ira. Aug.9.de ciu.ca.4. in diſciplina Chriſtiana non tã quæritur vtrum pius animus iraſcatur, ſed vnde. Chry. qui cum cauſa iraſcitur, reus non erit. Si enim ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia ſtãt, nec crimina compeſcũtur. qui cũ cauſa nõ iraſcitur, peccat. Patiẽtia enim irrationabilis vitia ſeminat, negligẽtiã nutrit & ad malũ etiã bonos inuitat. Hie.in veris codicibus non additur ſine cauſa. Aug lib.1. Retr.c.19. qui fratri, non peccato iraſcitur, ſine cauſa iraſcitur. Idem 14.ciu.c.9. Iraſci vt proximus corrigatur, non reprehenditur.

SENS. MYST. IN CAP. V.

77. Int.quia nõ omnia iã, ſed ſenſim fiẽt. 79. Rab.Iota Græcis decẽ, Decalogi verò apex & perfectio, Euãgeliũ. Glo.oſtẽditur Sacramẽtis plena eſſe quæ minima putãtur in lege. 89. Gre.in ho.cuius vita deſpicitur, reſtat vt prædicatio cõtẽnatur. Hie.nõ prodeſt docere doctrinã quã minima culpa deſtruit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

79. Iod minima Hebræarum literarum. g.i.ſummum literarum faſtigium: vel quæ puncta dicuntur, & accentus. Quidam hæc poſt Hieronymi tempora inuenta dicunt: eſt autem hyperbole. non enim de literis ſermo eſt, quæ poſſunt interire, ſed de rebus. 85. ſ.legis, vel meis quæ addam. 86. i. etiam ſi ex minimis ſit. 87. ſ.non eſſe ſeruanda. 88. i.indignus erit qui admittatur in cælum, aut qui inter fideles numeretur. h.ſ.omnia. 91. ſ. quia fecit, & docuit. l.Græ.enim. 95. quæ ferè ſita in exterioribus. Scribæ & Phariſæi optimi habebantur. 99. ſ.ſecundùm explicationem Scribarum. iudicio autem.i.pœnæ, ſeu cõdemnationi. 101. Græ. additur εἰκῆ temerè, ſeu ſine cauſa. 102. i.proximo. Hebr.

[103] reus erit [104] iudicio. [105] Qui autem [m] dixerit fratri suo, [106] racha: reus erit [107] concilio. Qui autem [108] dixerit, [109] fatue: reus erit [110] gehennæ ignis. [111] Si ergo offers [112] munus tuum ad [113] altare, & ibi recordatus fueris quia [114] frater tuus [n] habet aliquid aduersum te: [115] relinque ibi munus tuum ante altare, & vade [o] prius [116] reconciliare [117] fratri tuo: & tunc [118] veniens [119] offer munus tuum. [120] Esto [121] consentiens [122] aduersario tuo.

Sens. Lit. In Cap. V.

103. Int.i.dignus accusatione. 104. Aug.de serm. Dom.in primo est ira sola, in secundo ira,& vox iram significans,in tertio vituperatio.tria etiam in reatu,iudicium, concilium, & gehenna. in primo defensioni locus,in secundo sententiæ prolatio,in tertio certa damnatio. 105. Int. qui de motu prorumpit in vocem indignationis. m. Aug.sub. sine causa. 106. Int.interiectio est indignationem exprimens.Chry.in hom.est verbum contemptus.Hier.significat vacuum, vt si diceremus hominẽ absque cerebro.Chry.indignum est hoc dicere homini habenti Spiritum sanctum.Auctor. vide additionem. 107. Int.i.consessui iudicum.Hil.concilio sanctorum. 108. Aug. sub. sine causa. Paulus quidem Galatas stultos vocauit.sed non sine causa. 109.Int.i.vsq; ad conuitia processerit.Chry. Racha, Iudæi non ex odio aut ira,sed ex motu vano dicebant. itaque differt à nomine fatui dicentis proposito, 110. Rab.i.inferni cruciatui.ductum nomen ex valle idolis consecrata iuxta Hierusalem, & cadaueribus plena.Chry.in hom.non parum æstimes fratrem stultum vocare, auferens ei intellectum quo homines sumus.Chry.concilium & iudicium pœnæ in præsenti, Gehenna in futuro. 111. Int. quia non licet irasci,ergo multò minùs odio habere.112.Int.boni operis sacrificiũ. 114.Int. scilicet,quem læsisti.Aug.de ser.Dom.nam si ille te læsit,habes aliquid contra ipsum,nec opus est pergas ad reconciliationem,sed tantùm dimittas.Chry.si ille te læserit,& priùs rogaueris,magnã habebis mercedem. 115.Int.coram Deo.Glo.donec placabilius offeras.non enim munus repellit, sed charitatẽ proximi quærit.Chry.non vult Deus sacrificium à discordantibus,vide autem vt Deus plus hominum vtilitates respiciat quàm suos honores. o. Aug.Absurdum est credere relicto munere quærendum illũ esse per mare,si trans mare sit.pergendum ergo est,non pedibus corporis, sed motibus animi ad reconciliationem. 116.Chry.qualis præcessit offensa, talis sequatur reconciliatio.s.vel cogitatione,vel verbis,vel opere. 117. Int.quantum in te est, emendando quod peccasti,quod facere nequit nisi spiritu humilitatis fundatus, & timens Deum. 118. Int. intentionem reuocans ad id quod cœperas. 119. Int. ex spiritu lenitatis. 120. Int. hactenus de proximo, hic pacem iubet habere cum aduersario. 121. Hier. Græce beneuolus,seu benignus. 122. Aug. de serm. Dom. vel Deo qui superbis resistit, & vbique est, vel eius præcepto, quod aduersatur peccare volentibus. Hieronymus & ad concordiam proximi hortatur. Chrysostomus. Festinandum ad amicitiã inimicorum,quamdiu viuimus.

Sens. Myst. In Cap. V.

113. Int. id est, ad Christum.

Addit. Avct. In Cap. V.

183.i.obnoxius,ἔνοχος. 106.vox Chaldæa. רקה רקא *nam Hebr.* רק *à* ריק *euacuare,quasi vacuus cerebro, seu fatuus. 107.συνεδρίῳ.i.iudicium consensui,s.trahetur in ius. 110. pro,gehennæ incendio.Hebr.dicta autem gehenna à Gehinnon seu Geben hinnon,i.valle filiorum Hinnon.vide Ios. 15. & 19. & Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exustos offerebãt.dicta etiã Tophet,à Toph.i.tympano,quod pulsantes adolerẽt infantes. Sumitur verò gehenna pro inferno. Nota verò loci huius totius, alioqui obscuri, & haud scio an à quoquam intellecti eorum qui commentaria scripserunt,facilem explicationem acceptam ab eo qui mè docuit prima Hebraicæ linguæ rudimenta.Sic ergo legendus locus,Qui dixerit fratri suo Racha,&c.sub.dictum antiquis,id enim ex persona illorum dicitur,non ex persona Christi. qui autem dixerit, fatue, sub.dico ego. itaque sensus est, vestra doctrina homicidam condemnat,ego irascentem etiam.vestra dicentem Racha seu fatuum, ad concilium vocat, ego in infernum mitto. Similem loquendi modum lege inf. ca. 23. vbi dicit Christus,Et quicumque iurauerit in altari, nihil est, vbi,sub.dicitis vos, nec enim Christus ex propria,sed ex illorum id persona dicit.Sic & Luc.7.Magister dic,Duo debitores.sub.dixit Christus,alioqui ex contextu videntur verba Simonis. n. similis phrasis Apoc.2.o.si.s. opportunitas est loci,temporis,&c.120 exemplo humano,& veluti parabola concordiam commendat.nempe vt præstat aduersario reconciliari,potius quàm ab eo in ius vocari,ita fratri læso priusquàm ad Dei iudicium voceris. 122.id est,qui in ius trahit,seu qui litem intendit ἀντιδίκῳ.*

[123] citò dum es cum eo in via: [124] ne fortè [125] tradat te [126] aduersarius iudici, [127] & iudex tradat te ministro, [p] & in [128] carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies [129] inde donec reddas nouissimum [130] quadrantem. Audistis quia [131] dictum est antiquis, Non mœchaberis. [132] Ego autem dico vobis, quia omnis qui [133] viderit mulierem ad [134] concupiscendam eam, iam mœchatus [135] est in corde suo. Quòd si [136] oculus tuus [137] dexter [138] scandalizat te, [139] erue eum, & [140] proiice abs te: [141] expedit enim tibi vt [142] pereat vnum membrorũ tuorum, quàm [143] totum corpus tuum mittatur in [144] gehennam. Et si [145] dextera manus tua scandalizat te, [146] abscinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi vt [147] pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum [148] corpus tuum eat in gehennam. [149] Dictum est autem, Quicumque dimiserit vxorem suam,

SENS. LIT. IN CAP. V.

123. Glo.ne differas in crastinum.Int.nemo enim nouit quando de hac vita exeat. 125. Glo.nõ aufert pœnitentiæ locum. 126. Glo.causa sit cur tradaris.Hil.manans in eum ira, te arguit. 127. Aug.de ser.Dom.Iudex est Christus, ministri Angeli. 128. Int. in tenebras exteriores. 129. Int.s.numquam. Aug.de ser.Do.semper soluet quadrantẽ quia pœna æterna. Chry.illic etiam de leuibus peccatis exigentur supplicia. 130. Hier.i.minuta peccata soluas, quadrãs enim duo habet minuta.Aug.de ser.Do. nihil impunitum relinquitur. 131. Int. s à Moyse. Chry.in hom. procedit ad soluendum præceptum. 132. Aug.19.con.Faust.c.23.putabant illi solam corporalem commistionem vocari mœchiam, illud enim; Non concupisces vxorem proximi, non de concubitu, sed de ablatione putabant intelligendum. 123. Int.si anima titillata fuerit, propassio dicitur; quæ, etsi culpam habet, non tamen crimen. Hier.si consenserit, de propassione transiuit ad passionem, & huic non voluntas deest peccati, sed occasio. Glo. visus ponitur pro omni motu qui est ad delectationem, etiã interior. Propassio est subitus animi motus sine deliberatione: passio autem affectio deliberati animi, si sit locus perficiendi. 134. Gl.i.hoc sine & animo, vt concupiscat, quod iam non est titillari, sed planè consentire. Int.concupiscentia est mater adulterij.Greg.21.mor.ca.2.non debet videri, quod non licet concupisci. 135. Chry.quod viris dicit, hoc etiam ad fœminas loquitur.Glo.vt bona volũtas, cùm deest facultas, remuneratur, ita deliberatio cum vitiorũ molimine damnatur. 136. Aug.de serm.Dom.in oculo contemplatio, in manu actio rectè intelligitur. 137. Aug de serm.Dom.fortè hoc additum ad augendã vim dilectionis. dextrũ enim oculum magis timemus amittere.q.d.quidquid ita diligis, vt pro dextero oculo habeas.non erat autẽ opus meminisse sinistri, quandoquidem nec dextro parcendum est.Hier.in dextro oculo & manu propinquorum affectus intelligitur. 138. Aug.de serm.Dom.impedimento est ad beatitudinẽ. 139. Int. ne noceat errore, vel exemplo. 140. Int.ne aspicias quo malè pereas. Glo.eruitur oculus, cùm frangitur malus vsus: proiicitur, cùm nec intrare permittitur. 141. Chrysostom.id est, expendit sine vno respectu, aut vno opere bono saluari. 142. Int.i.ille quem habes, vt vnum membrum. 143. Int.id est, tu & ipse. 144. Glo.populus Israel relicto templo, immolabat idolo Baal filios suos, ad radicem montis Moria in valle irrigua, & plena deliciis, nomine Gehennon, id est, vallis Hennon, quo nomine futura supplicia designantur. 145. Int.id est, operatio prospera. 146. Glo.non membra corporis abscindenda, sed morum improbitas, & actionum. 147. Int.i.ille quem tu habes, vt membrum. 148. Int.i.tu cum illo. 149. Int. hîc abundantior iustitia, quia ibi licet dimittere, hîc non nisi causa fornicationis.

SENS. MYST. IN CAP. V.

124. Glo.Sermo Dei nobiscum est in via Christi, in via autem seculi aduersarius. 128. Chry.in angustias huius mundi plerumque peccantes mittuntur à Deo. 130. Aug.i.terrena peccata. terra enim elementorum quarta pars, & nouissima. Glo.prima ignis.i.charitas: secunda aër.i.vita: tertia aqua, qua renascimur: vltima terra.i.carnalis vita. 133. Chry.in hom. Femina quæ se ornando oculos omnium ad se attraxerit, etiamsi nulli plagam intulerit, pœnam patietur extremam, venenum enim confecit, etiamsi nullus bibat. 136. Aug.de serm.Dom.oculus, consiliarius: dexter, in diuinis, sinister, in terrenis. 139. Glo.si contemplatio vertitur in tædium vel arrogantiam, dimitte eam; & transi ad actiuam, quia melius est per actiuam saluari, quàm per contemplatiuam perire. Chry. non solùm pro nostris peccatis, sed etiam proximorum quos prohibere possumus, dabimus rationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

p. id est, executori sententiæ. 130. *Est quarta pars assis. dicitur etiam Teruncius à tribus vnciis. Mar.12. duo minuta.* 137. *id est, charissima quaque & necessaria.*

det

[150] det ei libellum repudij. [151] Ego autem dico vobis, quia omnis qui [q] dimiſerit [152] vxorem ſuam, excepta cauſa [153] fornicationis, facit eam mœchari: & qui [154] dimiſſam duxerit, adulterat. [155] Iterum audiſtis quia [r] dictum eſt antiquis, Non periurabis: [156] reddes autẽ Domino iuramenta tua. [157] Ego autem dico vobis, [158] non iurare omnino; neque per [159] cælum, [160] quia thronus Dei eſt: neque per [ſ] terram, quia ſcabellum eſt pedum eius; neque per [161] Hieroſolymam, quia [t] ciuitas eſt magni regis; neque per [162] caput tuum iuraueris, [163] quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. [164] Sit autem [165] ſermo veſter, [166] eſt, eſt: [167] non, non:

SENS. LIT. IN CAP. V.

150. Int. promiſſio fuit, non præceptum. Chry. ideo iuſſit hoc, non quia bonum, ſed quia remedium maioris mali: ne. ſ. interficerent. erant enim illi genere Iſraelitæ, ſed moribus Ægyptij. Hier. ob hoc duritiam cordis, non enim concedebatur diſſidium, ſed homicidium auferebatur. Aug. 19. con. Fauſt. c. 26. nolebat vxorem dimitti, qui hanc interpoſuit moram ſcribendi libelli, vt. ſ. refractus animus deſiſteret, præſertim cùm eſſent adeundi Scribæ, quorum erat concordiam ſuadere. 151. Int. non ſoluo, ſed ſuppleo. Aug. de ſerm. Dom. non contra hoc facit, qui cum vxore ſpiritualiter viuit, non carnaliter: beatiora enim coniugia pari conſenſu continentiam ſeruantium. 152. Int. non concubinam.

153. Aug. de ſerm. Dom. cæteras moleſtias iubet pro fide coniugali fortiter ſuſtineri. Glo. in hoc rumpitur fides caſtitatis, & connubij, eſtque ipſa cauſa reatus ſui, non ille eam facit mœchari. Qui autem dimittit, à fornicatione debet eſſe immunis, nec aliam ducere dum illa viuit. Aug. de ſerm. Dom. nihil autem iniquiùs quàm vxorem dimittere eum qui & ipſe conuincitur fornicari. Chry. Si aliorum onera portare debemus, quanto magis vxorum? 154. Int. quia debet manere innupta, vel viro reconciliari. Chry. in hom. etiam poſtquàm dimiſſa eſt, remanet dimittentis vxor. 155. Int. item in hoc non ſoluo, ſed ſuppleo legem. 156. Glo. id eſt, ſi iurare contigerit, per Creatorem iurabis, non per creaturam. Hier. hoc tamquam paruulis conceſſum, vt iurarent per Deum, nõ quòd rectè facerent, ſed quòd melius eſſet Deo hoc quàm dæmonibus exhibere. 157. Int. longè facio à periurio, dum iurare prohibeo. Chry. nemo frequenter iurat, qui non aliquando periuret. 158. Int. ſerm. fidelis pro iuramento debet haberi. Aug. cont. mend. vult Chriſtus, vt quantùm in nobis eſt, iuramentum non affectemus. itaque non contra hoc fecit Paulus ſæpe iurans. Glo. Paulus neceſſitate iurauit, vt ei crederetur. Non penitus iurare prohibuit Chriſtus, ſed quod perfectius eſt, docuit; quod infirmitatis, indulſit; alterius infirmitas ad iuramentum cogit, dum veritati non credit. 159. Hier. Iudæorum peſſima conſuetudo per elementa iurandi, adeoque creaturas venerandi honore Dei, cùm eis eſſet præceptum non iurare niſi per Deum. Aug. de ſerm. Dom. non putabant ſe teneri iuramento, cùm per iſta iuraſſent. Glo. qui per creaturam iurat, illi debet iuramentum qui eam creauit, & regit. 160. Int. & ita in eum per Deum iuras. Aug. de ſer. Dom. non habet Deus collocata membra, ſed dicitur ſedere in cælo tamquam præſentior ſit illic vis diuina: terram autem calcare, quòd minimam ſpeciem ordinet in extremis.

161. Int. quamuis iures per eam, non propter eam, ſed quia culturæ Dei deputata eſt. 162. Int. quãuis ad te nihil magis videatur pertinere. 163. Int. q. d. quomodo noſtrum eſt, qui poteſtatem faciendi, vel commutandi non habemus? 164. Int. quando neceſſitas iurare non cogit. 165. Int. qui iurare prohibuit, loqui docet. 166. Int. de re quæ eſt. 167. Int. de re quæ non eſt.

SENS. MYST. IN CAP. V.

159. Int. id eſt, per iuſtum. ſ. Int. id eſt, per peccatorem. Glo. qui per iuſtitiam in infimis ordinatur. 166. Glo. ideo bis dicitur, vt quod ore dicis, operibus comprobes: & quod verbis negas, factis non confirmes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

150. *ſcilicet vt poſſit alteri nubere.* 154. *etiam ob fornicationem dimiſſa vxor manet, nec poteſt alteri nubere. r. Leuit.* 19. 156. *fortè eſt explicatio, ſeu adiectio Scribarum, quaſi dicat, præſtabis quod iuraſti.* 158. *ſ. quantum in vobis eſt.* 160. *ſumptum ex Iſaia vltimo. ſignificatur verò per hæc Dei magnitudo, imperium, & in omnibus præſentia. t. ſumptum ex Pſal.* 47. 163 *q. d. quia caput tuum non eſt, ſed omnia Dei, adeoq; per illa iurare, eſt per Deum iurare.* 166. *apparet Chriſtum dixiſſe Amen, Amen: Græcè enim ναι, id eſt, verè, ſeu certè. vide 2. Cor.* 1. 167. *vide Iacob.* 5. 12. *eſt autem ſenſus, de re quæ eſt, dicite eſt: de re quæ non eſt, dicite non eſt.*

quod autem his [168]abundantius est, [169]à malo est. [170]Audistis quia dictum est, [171]Oculum pro
[172]oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non [173]resistere [174]malo: sed si quis te
[175]percusserit in [176]dexteram [177]maxillam tuam, [178]præbe illi & [179]alteram: & [180]ei qui vult tecum in
[181]iudicio contendere, [182]& tunicam tuam tollere, [183]dimitte ei & [184]pallium. [185]Et quicumque te
[u]angariauerit [186]mille passus, [187]vade cum illo & [x]alia [188]duo. [189]Qui autem petit à te,

SENS. LIT. IN CAP. V.

169. Glo. non tuo, sed illius qui iurare cogit, eius enim infirmitas malum est. Chry. in hom. ab infirmitate horum quibus lex iurare permisit. 170. Int. nec hîc legem soluo. 171. Int. scilicet, reddet. 172. Int. in lege retributio. Aug. 19. cont. Faust. 25. præceptum hoc ad reprimendas flammas in se inuicem sæuientium. quis enim facilè contentus est tantum rependere vindictæ, quantum accepit iniuriæ? immoderatæ ergo vltioni lex modum figens, pœnam talionis instituit. 173. Int. gratia in Euangelio. Glo. iustitia legis, non plus reddere, quàm illatum est: iustitia Euangelij, non resistere malo. Int. agitur hoc spiritu mansuetudinis. Hier. in lege culpa emendatur, hîc peccatorum auferuntur exordia. Aug. de serm. Dom. non excedere vindictæ modum, pacis inchoatio: perfecta autem pax, nolle vindictam. vult autem Dominus, non solùm non rependere irrogatum, sed etiam non resistere, quominus aliud irrogetur. 174. Int. non peccato, sed temporali, de quo subdit, si quis te percusserit. 177. Int. tuam. 178. Int. non offerendo, sed non resistendo. Aug. de menda. ad Consent. cap. 15. cùm Christus alapa percussus est, ostendit præbitionem alterius maxillæ in corde faciendam. fuit enim paratus, non solùm in alteram maxillam cædi, sed toto corpore crucifigi. Chry. qui repercutit, non compescit, sed magis excitat, vt iterum percutiat. Aug. de serm. Dom. non prohibetur vindicta, quæ ad correctionem valet. pertinet enim ad misericordiam, nec impedit propositum plura perferendi: faciendũ tamen hoc habenti rerum ordine potestatem. Punierunt Sancti quosdam morte, vt & viuẽtes timerent, & illi non grauiùs peccarent. quod posset accidere si viuerent. Idem Epist. 50. multis profuit priùs dolore, vel timore cogi, vt postea possent doceri, aut quod didicerãt facere. meliores quidem dirigit amor, sed plures sunt quos corrigit timor. Christus Paulum priùs coëgit, & postea docuit. 179. Int. id est, totum corpus ad affligendum. 180. Aug. de ser. Dom sicut suprà intelligebantur omnia, quæ restitui non possunt, nisi vindicta: ita hic significantur quæ sine vindicta restitui possunt. id quod etiam ad præparationem cordis, & non ad ostensionem operis præcipitur. Et quod de tunica dicitur, intelligendum in aliis temporaliter nostris. 187. Int. s. altercationis. Aug. de ser. Dom. omnia ergo intelliguntur de quibus iudicio contendi potest. 182. Int. vestem interiorem. 183. Int. spiritu fortitudinis. Glo. infirmis licet sua repetere, sed nõ contendere. Chry. indigna res est fidelẽ stare in iudicio, ante iudicem infidelem. adde, quòd omne iudicium irritatio cordis est, & cogitationum malarum. Aug. de ser. Dom. si seruus rectiùs à te regitur quàm ab illo qui cupit auferre, nescio vtrum quisquam audeat dicere, eum vt vestimentum debere contemni. Greg. 31. Mor. c. 10. prohibendi quidam sunt ne rapientes non sua, seipsos perdant. 184. Int. exteriùs. 185. Int. non solùm tua sine altercatione, sed teipsum præbe. Aug. de ser. Dom. tertium iniuriarum genus, quod etiam sine vindicta potest restitui. u. Chry. in hom. angariare est iniustè trahere, & sine ratione vexare. 186. Glo. iter sabbathi. 187. Int. nõ tam pede, quàm animo. 188. Aug de ser. Dom. s. millia, vt tria compleri voluerit, quo numero significatur perfectio: adde, quòd veluti gradus sunt in dictis: in altera enim maxilla minus perferre paratus es, quàm pertulisti. fuerat enim dextra percussa. In pallio, aut tantumdem est, aut non multo amplius: hîc autem duplum additur. 189. Int. hoc addit, quia parum est omnia tolerare, nisi des beneficium.

SENS. MYST. IN CAP. V.

175. Int. disputando. 176. Int. s. conscientiam, quæ secũdùm Deum est culpando quod in nobis præcipuum est. 179. Hier. non sinistra, sed altera dextra mystico intellectu præbenda (iustus enim sinistram non habet) itaque oppugnanti vnum dogma, opponendum alterum. 184. Glo. pro tunica, id est, anima, pallium. i. corpus dimittendum. Item cùm exigitur confessio vitiorum interiorum, ne erubescas etiam exteriora confiteri. 188. Glo. alia duo vadit, qui dum corpore in seruitutem redigitur, spiritu & anima i. ratione, & voluntate redigi paratus est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

168. *ipsum s. iuramentum.* 169. *s. proprio, aut alieno.* 182. *Lucæ 6. dicitur, tollenti vestimentum, seu pallium, & tunicam dimittendam: itaque sensus est, tollenti vnam vestem, etiam alteram dimittendam. u. id est, compulerit, seu inuitum deduxerit. x. Gr. non est alia.*

[190] da ei : & [191] volenti mutuari à te, non [192] auertaris. Audiſtis quia dictum eſt, [193] Diliges [194] proximum tuum, [195] & odio [196] habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, [197] Diligite [198] inimicos veſtros, [199] benefacite his qui oderunt vos : & [200] orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos : [201] vt [202] ſitis [203] filij [204] Patris veſtri qui [205] in cælis eſt, qui [206] ſolem [207] ſuum [208] oriri facit [209] ſuper [210] bonos & [211] malos, & [212] pluit ſuper

SENS. LIT. IN CAP. V.

190. Int. rem, vel correptionem, quia iucundus homo qui miſeretur, & commodat; diſponit ſermones ſuos in iudicio, quia in æternum non commouebitur. Aug. de ſerm. Dom. da quæ honeſtè & iuſtè potes. non enim dixit omnia petenti da, ſed omni petenti. Glo. ſi deeſt facultas, da affectum verbo, vel obſequio, da ita, vt nec tibi noceat, nec alij. Aug. epiſt. 48. vtiliùs eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiam negligat. Idem de ſerm. Dom. aliquando meliùs aliquid dabis, cùm iniuſtè petentem correxeris. 191. Glo. aliquando qui donat, non vult commodare. 192. Int. ne alienes voluntatem. hilarem enim datorem diligit Deus. Aug. cùm ex præcepto Dei facis, non poteſt eſſe infructuoſum. non ergo auertaris quaſi Deus non ſit redditurus, cùm homo reddiderit. Chry. mutuum dandum, ſed non ſub vſuris. hoc enim eſt non ſua dare, ſed aliena tollere. 193. Int. beneficium, quod inchoantis iuſtitiæ eſt. Gloſ. qui legem implere venit, in fine ad charitatem plenam perducit, quæ eſt impletio legis.

194. Aug. 1. de doct. Ch. c. 30. nullus homo excipitur, vt patet ex parabola ſemiuiui relicti. 195. Glo. fortè intelligendum iuxta illud, oculum pro oculo; vel ſubtrahendo officia humanitatis. 196. Int. maleuolum, quod eſt infirmis permiſſum, non præceptum. Aug. 19. cont. Fauſt. ca. 24. oderimus inimicum propter iniquitatem, diligamus verò in eo rationalem creaturam, quod bonum eſt. Ferebantur Iudæi, cùm audirent, oderis inimicum tuum, odio in homines, cùm deberent ſolum vitium odiſſe, & naturam diligere. 197. Int. quod perfectum eſt, non impoſſibile. Greg. 22. Mor. cap. 10. & 11. quem quis cecidiſſe lætatur, aut non vult eſſe meliorem, aut non eum amat : poteſt tamen accidere, vt non amiſſa charitate & inimici ruina lætificet, cùm eo ruente, quoſdam bene erigi credimus; & gloria contriſtet, cùm eo proficiente pleroſque iniuſtè opprimi timemus. Congaudendum quidem iuſtitiæ iudicis, ſed condolendum miſeriæ pereuntis. 198 Int. non ſolùm non odio habeatis. ¶ hæc eſt latitudo conſummatæ charitatis. ¶ diligendi inimici, non tamen vitia odio, natura dilectioni eſt habenda. Glo. at Ioannes tantùm videtur monere, vt fratres diligamus: ſed fratres vocat etiam qui credituri ſunt, pro quibus orandum, vt fraterno nobis fœdere ſocientur. 199. Glo. pugnant aduerſarij contra Eccleſiam, odio, verbis, cruciatu : hæc verò contrà diligit, benefacit, & orat, vt omnes partes malitiæ, bonitate vincantur: benefacit etiam, qui dicit, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. omnia enim eò ſpectant vt fratres fiant. 200. Hier. hoc Chriſtus fecit, dicens : Pater ignoſce illis. Aug. de ſer. Dom. imprecationes Prophetarum, ſunt futurorum prædictiones. Quod autem Ioannes ait, non orandum pro peccante ad mortem, indicat eſſe aliqua peccata in fratribus, inimicorum perſecutione grauiora. Stephanus enim pro perſequentibus orauit, iiſque, qui nondum Chriſto crediderant. illa verò petitio martyrum in Apocalypſi, vt vindicentur, non contra homines eſt, ſed contra regnum peccati, vt euertatur. quod fit partim correctione hominum, partim damnatione perſeuerantium in peccato vel clamant, non voce, ſed ratione, vt ſanguis Abel. non enim tam impatientes ſunt, vt vrgeant fieri, quod ſciunt præfinito tempore eſſe futurum. 201. Int. vt dignitatem ſuam hæredes intelligant. Chr. in hom. quia magnum erat præceptum, præclarum præmium ſubdit. ſ. fieri ſimiles Deo. 202. Int. in re quod iam eſt in ſpe.

203. Glo. non degeneres. 204. Glo. iam dicitur Pater, videte vt ſitis filij. Aug. de ſer. Dom. Si quis præcepta Dei cuſtodiat, filius Dei efficitur. 205. Int. qui ſimiliter facit. 206. Int. id eſt, in ſanctis electis. 207. Int. hoc exemplum pietatis eſt, quamuis & ſpiritualiter poſſit accipi. 208. Int. iuſtitiæ, vnde dicitur, Vobis orietur Sol iuſtitiæ, vel hunc viſibilem. Auguſt. iniqui in libro Sapientiæ plangunt, Sol non ortus eſt nobis. Et ſcriptum eſt, Mandabo nubibus ne pluant. Gloſ. Item, ſuper vnam ciuitatem pluit, & non ſuper alteram. 209. Aug. quem ipſe fecit, quanto ergo magis nos præſtare debemus, quod eius munere accepimus? 210. Int. beneuolos. 211. Int. maleuolos. 212. Int. imbrem doctrinæ, vel pluuiam, vt terra fructificet.

SENS. MYST. IN CAP. V.

208. Hil. In baptiſmi & ſpiritus Sacramento tribuit ſolem & pluuiam. Aug. de Serm. Dom. Sol iuſtitiæ, pluuia doctrinæ. bonis enim & malis apparuit, & euangelizatus eſt Chriſtus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

192. *id eſt, aduerſeris, reijcias, vel ne ab eo auertaris.* 195. *ſic Scribæ legem interpretabantur, cùm alioqui Exod. 23. contrarium dicatur.* 202. *imitatione, vel vos eſſe demonſtretis.*

[213]iustos & [214]iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, [215]quam [216]mercedem habebitis? nónne & [217]publicani hoc faciunt? Et si [218]salutaueritis fratres vestros tantùm, [219]quid ampliùs facitis? nónne & [220]ethnici hoc faciunt? Estote [221]ergo vos [222]perfecti, [223]sicut & [224]Pater vester cælestis [225]perfectus est.

SENS. LIT. IN CAP. V.

213. Chry. Omnia bona Deus dat propter Sanctos, sed non separat peccatores, ne desperent, sicut à flagellis quæ propter peccatores, non separantur iusti, ne glorientur. Aug. 1. de ciu. cap. 8. & tēporalia bona & mala, vtriusque communia, vt nec bona cupidiùs appetātur quando habent etiam mali, nec mala turpiter euitentur, quibus & boni afficiuntur. 214. Int. Amare amantem, naturæ est; inimicum, charitatis. 215. Int. s. ex dilectione. q. d. in cælo nulla. 216. Int. merces filiorum adoptio est. 217. Int. qui publica vectigalia exigunt, vel publica negotia sæculi & lucra sectantur. Glo. exactores Romanorum, ita à Iudæis dicti, quòd de republica curam gererent: quamquam dicuntur nomen traxisse à Publio Romano primo eorum institutore. 218. Int. salutatio est quædam species orationis. 219. Int. q. d. in hoc non plus facitis, quàm Gētiles, ex humano effectu hoc faciētes. 220. Int. i. gentiles, ἔθνος Græcè, Latinè gēs. 221. Int. vt filij Patris esse mereamini. 222. Int. secūdum modū hominū, vt quæratis prodesse inimicis. 223. Int. imitatione, non æqualitate. 224. Int. tota Trinitas hîc intelligitur per Patrē. 225. Int. secūdū quod Deus per naturā Rem. Deus perfectus, vt Omnipotēs; homo autē, vt à Deo adiutus. Chry. Filij carnales similes patribus in corpore, spirituales autem Deo in sanctitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

214. *sub. tantum.* 217. *infames hi apud Iudæos.* 219 *περισσὸν eximium, aut supra cæteros.*

CAPVT VI.

A[1]TTENDITE ne [2]iustitiam vestram faciatis coram [3]hominibus, vt [4]videamini ab eis: alioquin [5]mercedem non [6]habebitis apud [7]Patrem vestrum qui

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1 INT. q. d. in his omnibus finem iustitiæ ne ponatis in hominum laude. Glo. hactenus de misericordia, & Euangelij iustitia, nunc de cordis munditia. Chry. in ho. inuisibilis serpens est, quem obseruare iubemur, & latenter ingreditur. 2. Int. id est, opera iustitiæ, quæ abundat plusquàm Scribarum & Pharisæorum. 3. Int. s. appetendo laudem eorum. 4. Int. s. hoc fine. Chry. in hom. qui non facit vt videatur, non videtur coram hominibus fecisse. solum enim Deum in corde habet propter quem facit. Aug. de ser. Do. Paulus omnibus per omnia placebat, vt eos ad Deum conuerteret. Sunt qui faciunt opera, non vt videantur ipsi, sed opera, vt glorificetur Deus. Glo. non prohibet Christus videri, vt Deus laudetur, sed vt ipsi laudentur. 5. Int. hoc enim deputatur pro mercede, cuius amore fit. 6. Chry. quod enim propter Deum non fit, non Deo datur. 7. Int. cuius amore non fecistis. Glo. cuius gloriam filij quærere debent.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

4 CHRY. Concupiscentia vanæ gloriæ magis vexat seruos Dei, quàm seruos diaboli. Prosp. li. sent. Aug. sent. 317. quas vires ea nocendi habeat, non sentit, nisi qui ei bellum indixerit. difficile quidem est gloria nō delectari cùm offertur. Greg. 8. mor. cap. 38. infirmi quia perfectè cōtemnēdo laudem, vanam gloriam non superant, necesse est vt bonum quod operantur abscondant. Chry. qui te laudat, si non propter Deum te agere putaret, vituperaret magis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

2. *id est, beneficentiam, seu eleemosynam. hanc enim Scriptura solet iustitiæ nomine appellare. Et quidem nunc exemplaria Græca eleemosynam habent.* ἐλεημοσύνην. *& paulò pòst sequitur. Cùm ergo facis eleemosynam.* 4. *s. captantes humanam gloriam.*

in cælis eſt. Cùm ergo [8] facis [9] eleemoſynam, noli [10] tuba [11] canere ante te, [12] ſicut [13] hypocritæ faciunt in [a] ſynagogis, & in vicis, [14] vt honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, [15] receperũt [16] mercedem [17] ſuam. Te autem faciente eleemoſynam, [18] neſciat [19] ſiniſtra tua quid [20] faciat dextera tua: vt ſit eleemoſyna tua [21] in abſcondito, & [22] Pater tuus qui [23] videt in ab-[b]ſcondito, [24] reddet tibi. [25] Et cùm oratis, non eritis ſicut [26] hypocritæ, qui [27] amant in ſynagogis, [28] & in angulis [c] platearum [29] ſtantes orare, [30] vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, [31] receperunt [32] mercedem [33] ſuam. Tu autem cùm oraueris, [34] intra in [35] cubiculum tuum,

Sens. Lit. In Cap. VI.

8. Aug. de ſerm. Dom. generaliter dicta per partes explicat. Chry. ponit verò eleemoſynam, orationem, & ieiunium, contra tria de quibus tentatus Chriſtus. ſ. gulam, auaritiã, & vanam gloriam. Ambr. incipit ab eleemoſyna, quia ſumma diſciplinæ Chriſtianæ in miſericordia & pietate eſt. 9. Int. eleemoſyna eſt pars iuſtitiæ. 10. Int. id eſt, nolui velle innoteſcere. 11. Glo. fortè hoc faciebãt, vt omnes irent quaſi ad ſpectaculũ. 12. Int. ad gloriã tuam. Glo. vt ante alios lauderis. 13. Int. hypocrita eſt, qui ſimulat quod non eſt. Iſid. 10. Etym. cap. 8. ductũ nomẽ ab his qui in ſpectaculis alterius perſonam agunt. 14. Int. eo fine. 15. Int. merces ſua laus humana quam acceperunt. 16. Int. & non Dei. Aug. de ſerm. Dom. à Deo accipiunt fallaciæ ſupplicium. 17. Int. quia ſunt aliqui qui fauorem quærunt cum aliqua mercede æterna. 18. non ſe miſceat laudis appetitus, vel vitium aliquod. Glo. quod agit virtus, neſciat elatio. Chry. in ho. id eſt, ſi poſſibile eſt, tu ipſe ignora. 19. Glo. i. delectatio laudis. 20. Int. dum præcepta Dei implere contendis. Glo. dextera, intentio implendi præcepta Dei. 21. Int. id eſt, in bona conſcientia, vbi homo non videt. 22. Int. qui eſt diſcretor intentionum. 23. Glo. videre Dei, eſt approbare. 24. Aug. de ſerm. Dom. in multis Latinis exemplaribus habetur, reddet tibi palàm, ſed non in Græcis. Chry. manifeſtat Deus in hoc ſæculo bonum opus, & in altero glorificat. Chry. in ho. ſi vis habere inſpectores, non ſolùm Angelos habes, ſed & Deum. 25. Chry. Eleemoſyna præparatio eſt orationis. excitat enim fidem, & dat animæ confidentiam. itaque poſt eleemoſynam de oratione nos inſtruit. Aug. de ſer. Dom. non monet vt oremus, ſed quo modo oremus; vt ſuprà non eleemoſynam faciendam, ſed quo animo. Chry. Oratio eſt velut tributum de viſceribus animæ Deo oblatum. 26. Chry. in hom. qui ſe fingunt orare vt homines circumſpiciant. 27. Chry. In conuentu fidelium orare laudabile eſt, iuxta illud: In Eccleſiis benedicite Deum, modò ne vt ab hominibus videamini. Qui ſolum Deum aſpicit, etſi oret in ſynagoga, in deſerto videtur orare. 28. Int. vt melius videri poſſent. Glo. anguli platearum vbi quadriuium fit. 29. Int. non humiliati. 30. Int. hoc fine, quia in hoc conſtituunt finem orationis. Aug. de ſer. Dom. non, videri nefas, ſed id agere vt videaris. 31. Chry. vbi quis ſeminat, ibi metit. 32. Int. laudem hominum quam petierunt. 33. Int. ſuam, non Dei. 34. Int. non extra quærendo Deum. Chry. Teſtis orantem grauat, non adiuuat. Cypr. de Orat. Dom. ſer. 6. conuenit orare in abditis locis, vt ſciamus Deum vbique præſentem. 35. Aug. de ſer. Dom. i. Cor.

Sens. Myst. In Cap. VI.

13. Greg. 13. mor. cap. 11. aliud eſt infirmitate peccare, aliud callida ſimulatione, quod eſt hypocritarum. 21. Int. nihil extra quærat, ſed abſcondatur; ſic, quòd vita tua cum Chriſto ſit abſcondita. Glo. nullis miſceatur tenebris. tenebræ enim extra, lux intus. 28. Glo. in angulo orat, qui in abſcondito ſe orare ſimulat: eſt tamen in platea cùm famam captat. 35. Glo. id eſt, cordis ſecretũ. oſtium autem eſt carnalis ſenſus, cui reſiſtendum eſt. intrandum eſt autem, id eſt totus homo interior colligẽdus in ſe: vel oſtium eſt amor & timor ſæculi, quibus clauſis, id eſt, ablatis, orandum.

Addit. Avct. In Cap. VI.

11. tubæ ſonitu pauperes ad locum eleemoſynæ conuocabantur, quod Dominus non improbat, ſed abuſum. 13. hypocrita dicitur qui fictam perſonam in fabula agit. Inde pro eo ſumitur qui fingit & ſimulat ſanctitatem. a id eſt, conuenticulis. 15. laudem humanam quam venabantur. 18. hyperbole, quaſi dicat, ita ſit occulta, vt ne tu ipſe quidem ſcias, ſi fieri poteſt. b. conſcientiam ſcilicet tuam. 28. Flexibus viarum, quaſi dicat iuxta compita & triuia. c. id eſt, latarum viarum, vbi maior populi concurſus. 29. ſic ferè orabant Iudæi, vt apparet ex oratione Phariſæi apud Lucam. 30. πρὸς τὸ θεαθῆναι, vt ſpectarentur velut in theatro.

& clauſo

[36] & clauso ostio,[37] ora Patrem tuum in [38] abscondito: & Pater tuus qui videt in abscōdito, [40] reddet tibi.[41] Orātes autē nolite multū [42] loqui, sicut [43] ethnici faciunt: [44] putant enim quod in multiloquio suo [45] exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis: [46] scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequā petatis eum. [47] Sic ergo [d] vos [48] orabitis, [49] Pater [50] noster qui es in [51] cælis

Sens. Lit. In Cap. VI.

36. Int. repulsis omnibus quæ improbè se ingerunt. Cypr. de orat. Dom. ser. 6. Non clamoribus oris orandus Deus, sed tacito corde. Cass. coll. 9. ca. 34. orandum in silentio, vt inimicos nostros lateat petitionis nostræ intentio. 37. Int. sic ora, vt filius. s. secundùm quod renatus, & ad quod renatus. Glo. Patrem quē intus per fidem habes. Int. qui adoratur in spiritu, & veritate. 38. Int. i. cordis intimo. 40. Int. s. fructum orationis, & mercedem fidei. Chry in hom. debitorem se tibi constituit. 41. Int. vult Deus vt oretur, ideò, vt desideranti det, & ne vilescat quod dederit. 42. Cass. colla. 9. ca. 35. Frequenter, sed breuiter orandum. Aug. epist. 121. cap. 10. non est multiloquium si diutiùs oretur, & Christus prolixiùs orauit, vt nobis exemplum daret. Dicuntur in Ægypto monachi crebras habere orationes, sed breuissimas, ne per productiores moras hebetetur intentio; quæ tamen si perduret, non est rumpenda. Multum loqui, est rem superfluis agere verbis, multum autem precari, est diuturna cordis excitatione pulsare. Nam plerumque hoc negotium plus gemitibus & fletu, quàm sermonibus agitur. 43. Glo. qui magis exercendæ linguæ operam dant, quàm menti mundandæ. 44. Glo. putant Deum persuasibilibus verbis mulceri, aut verborum ambagibus doceri. 45. verbis cor accēditur, & precibus serenatur. 46. Glo. cur ergo oramus? vt excitemus piæ deuotionis obsequium. Chry. in hom. non oras vt Deum doceas, sed vt flectas, vt familiaris efficiaris, vt humilieris, & peccatorum tuorum recorderis. Aug. ep. 121. nobis sunt necessaria verba quibus cōmoueamur, & inspiciamus quid petamus, nō quibus Deum docendum aut flectendum credamus. Idem de serm. Dom. Oratio cor purgat, & capacius efficit ad diuina munera. Deus semper paratus est dare, nos autem non semper accipere, cùm inclinamur in alia, sed oratione conuertimur ad Deum. 47. Int. q. d. ergo docendi estis quid petatis. ¶ etsi aliis verbis, tamen sic. Cypr. de Orat. Dom. docuit orare, vt dum oratione quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, faciliùs exaudiamur. agnoscit enim Pater Filij verba. Glo. non his solis verbis orandum, sed & aliis, sub eodem tamen sensu contentis. 48. Int. de malis remouendis, & bonis acquirendis. 49. Int. breuis beneuolentiæ captatio præmittitur, *Pater noster qui es in cælis*. Glo. breuibus verbis orationem composuit, vt cōfidamus citò daturum, quod breuiter vult rogari. nulla oratio magis spiritualis, quàm ista. Aug. de ser. Dom. Patris nomine charitas excitatur (quid enim charius filiis quàm pater?) & supplex affectus, & quædā impetrandi præsumptio. quid enim non det filiis, qui dedit vt filij essent? Chr. in hom. significatur peccatorum remissio, adoptio hæreditas, fraternitas ad Christum, & spiritus largitio. 50. Aug. de serm. Dom. Fraternitatis admonemur, hoc non possunt dicere qui se fratres esse non agnoscunt Glo. nemo dicat meus, quod solùm Christo cōuenit. vnde, Vado ad Patrem meum. solus enim Filius per naturam. Chry. in hom. quid noceat inferior cognatio, quando secundùm superiorem sumus copulati? Cypr. de orat. Dom. Pacis & vnitatis magister noluit priuatim precem fieri, vt quis pro se tantùm precetur, sed pro omnibus, quia vnum sumus, & omnes ipse portauit. Chry. pro se orare necessitas cogit, pro altero autem charitas fraternitatis hortatur, quæ est apud Deum dulcior oratio. 51. Int. i. Sanctis. Chry. in hom. nō in cælis Deum cōcludit, sed à terra abducit orātem. Aug. de ser. Do. terra peccator dicitur, iustus cælum dici potest. Conuertimur verò ad Orientem, orantes, vnde cælum surgit, vt admoneatur animus se ad Deum conuertere. adde, quòd qui non possunt aliquid incorporeum cogitare; tolerabilius est vt Deum potiùs in cælo esse credant, quàm in terra.

Sens. Myst. In Cap. VI.

48. Aug. de ser. Dom. congruit iste numerus petitionum, septenario beatitudinum: Timore Dei, Beati pauperes spiritu, & sanctificatur Dei nomen. Pietate, Beati mites, & regno Dei non resistitur. Scientia, Beati qui lugent, quod non facient cùm fiet perfectè voluntas Dei. Fortitudine, Beati qui esuriūt, pane verò quotidiano ad saturitatem plenam venitur. Consilio, Beati misericordes, qui debita dimittunt. Intellectu, Beati mundo corde, quod duplex fit consentiendo tentationibus. Sapientia, Beati pacifici, & liberi sunt à malo filij Dei. 51. Chry. erubescant se substernere terrenis, qui Patrem habent in cælis.

Addit. Avct. In Cap. VI.

40. *quanta bonitas etiam mercedem reddere pro eo quod rogatur.* 42. *βαττολογεῖν futili verborum profusione vti.* 47. *id est, in hanc sententiam, etsi alijs verbis vti contingat.* d. *Emphasim habet. distinguit enim à Iudæis & Ethnicis.*

[52] Sanctificetur [53] nomen [54] tuum. [55] Adueniat regnum tuum. [56] Fiat [57] voluntas tua, [58] sicut in cælo, & in terra. [59] Panem [60] nostrum [61] supersubstantialem [c] da nobis [62] hodie. [63] Et dimitte

Sens. Lit. In cap. V.

52. Int.i.tales fac in quibus sanctus appareas. Aug.dictũ est, quis sit qui petitur, & vbi habitet: nunc quæ petenda. Sanctificetur i.sanctum habeatur ab hominibus. Chr.in hom.id est, glorificetur per nostram vitam. 53. Int.quo filij dicimur. 54. Int. s.in nobis, vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod cœpimus perseueremus. Chr.de orat.Dom.opus est nobis qui quotidie delinquimus, cõtinua sanctificatione. 55. Glo.post adoptionem filiorum, regnũ petimus quod filiis debetur. Aug. de serm. Dom.adueniat, vt manifestetur hominibus. Hier. vt diabolus in mundo regnare desistat, nec regnet peccatũ in nostro mortali corpore. Cypr. vt Christo dominante regnemus qui antè sæculo seruiuimus, vel vt Christi aduentus citò nobis repræsentetur. Aug.de bono pers.c.2.qui iã sancti sunt, orãt vt in sanctitate perseuerent. perseuerantibus enim adueniet regnum Dei. 56. Chry.in hom. virtus non est studij nostri solùm, sed superioris gratiæ. petitur autẽ, vt vbiq; terrarũ soluatur error, & plantetur veritas, expellatur malitia, & reuertatur virtus. Aug. de bono perseu.cap.2.ex hoc ostẽditur initium fidei esse Dei donũ. 57. Glo.voluntas Dei est præceptorum eius custodia. 58. Aug. de serm. Dom. sicut in Angelis, ita in sãctis qui sunt de terra, quãtum ad corpus attinet, vel sicut in iustis, ita in peccatoribus, vel sicut in spiritu, ita etiam in carne, vt.s.non resistat spiritui, vel sicut in Christo, ita in Ecclesia. Chry hoc etiam est intelligendum in superioribus.s.sanctificetur nomen, & adueniat regnum, sicut in cælo & in terra. Et nota quòd non dicitur sanctifica, aut fac voluntatẽ, &c.nec sanctificemus, aut faciamus voluntatem, &c.sed impersonaliter, vt & Dei & hominis simul opus esse intelligatur.

59. Aug.tria prædicta hîc inchoantur, & quantum proficimus, augentur in nobis, perfectè verò in futura vita possidebuntur. Nunc quæ petuntur reliqua sunt tẽporalia ad æterna consequenda necessaria. Glo. Panis, Christi corpus. 60. Glo.quia Christus noster est factus. Greg.24.Mor.c.7. Panis, Dei est ex munere, noster autem per acceptionem. Chry.qui de iustitia acquisitum mãducat, suum panem manducat, qui autem cum peccato, alienum. Hier. Græcè ἐπιούσιον, quòd Septuaginta περιούσιον dicũt. vbi verbum Hebraicum præcipuum, vel egregium seu peculiarem significat: nempe petimus panem qui de cælo descendit, in Euangelio secũdùm Hebræos habetur, panem nostrũ crastinum.i. futurum, da nobis hodie. Cypr.hunc panem quotidie dari petimus. s. Christum, ne qui Eucharistiam quotidie accipimus, grauiore aliquo delicto à pane cælesti prohibeamur, & à Christi corpore separemur. Hier.Domini corpus omnes superat creaturas, quidã tamen intelligunt peti præsentem cibum. Aug. Epist.121.Sufficientiam petimus, nomine panis totũ significãtes. Chry. non solùm petimus panem, vt habeamus quid manducemus, quod est etiam peccatorum; sed vt de manu Dei accipiamus, quod est tantùm Sanctorũ, qui cum iustitia præparant. vel vt quem Sacerdoti offerimus panem, ab eo sanctificatus nobis porrigatur. c. Int.qui solus potes. Aug.Epist.121.Sufficientia vitæ non propter se appetitur, & cùm habetur, vt teneatur, cùm non habetur, vt habeatur orandum est. 62. Int. dum dicitur hodie, Cass.coll.9.c.20.ostendit quotidie esse sumendum, vel hodie potest intelligi.i.dum in hoc sęculo commoramur. Chry.in hom.non vult nos conteri sollicitudine superuenientis diei. Cypr. qui in vno conuiuio tantũ expendit, quantum potest multis diebus sufficere, non quotidianũ cibum manducat, sed multorũ dierum. 63. Int.vt liberi redeamus ad patriã. Glo.post cibum petit veniã peccatorum, vt qui à Deo pascitur, in Deo viuat. Chry.Instruitur se peccare quotidie, dũ pro peccatis quotidie iubetur orare. Aug.c.5.de bono pers.Confodiũtur hoc telo Pelagiani, qui dicunt, iustũ in hac vita nullum habere peccatum. Chry.in hom.apparet contra Nouatianos post baptismum peccata dimitti.

Sens. Myst. In Cap. VI.

52. Int.donum est sapientia, virtus verò pax. 55. Int. donum est intellectus, virtus verò munditia cordis. Hier.grandis audaciæ, & puræ conscientiæ, postulare regnum Dei, iudicium non timere. Cypr. de orat.Dom.qui se Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat. 56. Int.donũ cõsilium, virtus misericordia. 59. Int.donum fortitudo, virtus esuries, & sitis iustitiæ. Glo. Panis Dei verbum, vel ipse Deus, quo quotidie egemus, quique est super omnes substantias, vel spiritualia præcepta, quę semper sunt exercenda. 63. Int.donum scientia, virtus luctus.

Addit. Avct. In Cap. VI.

52. id est, sanctè colatur, & prædicetur, & id verò, & sequentia verba optantis. 61. ἐπιούσιον, *significat etiam quotidianum & crastinũ. & quidem Heb.* מחר, *id est crastinum, secũdùm Hier. Græci enim,* ἐπιούσιον *dicunt, subsequens ab* ἔπειμι, *accedo, quasi succedens. hic videtur significare ad substantiam nostram pertinentem, seu ad quotidianum essentiæ nostræ vitam necessarium, vt ait Basil. quamquam Hier. putat idem esse quod* περιούσιον *.i.eximium, peculiarem, præcipuum.*

nobis

[64] nobis [65] debita noſtra,ſicut [66] & nos dimittimus [67] debitoribus noſtris.[68] Et ne [69] nos inducas in
tentationem,[70] ſed libera nos à [71] malo.[72] Amen.[73] Si enim [74] dimiſeritis hominib.[75] peccata eorũ:
[76] dimittet & [77] vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra.Si autem nõ dimiſeritis homini-
bus:[78] nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.[79] Cùm autẽ ieiunatis ,[80] nolite fieri ſi-
cut [81] hypocritæ [82] triſtes. [83] exterminant enim facies ſuas , [84] vt appareant hominibus ieiu-
nantes. Amen dico vobis,quia [85] receperunt mercedem ſuam. [86] Tu autem cùm ieiunas,

SENS. LIT. IN CAP. VI.

64. Int.conuerſis. 65. Int.quibus tenemur peccata. 66. Int.eo pacto,aliter nullus totius orationis eſt fructus.Çyp.de orat.Dom.certa nos conditione conſtringit.Gregor.10.Mor.quod à Deo petimus primùm proximo faciamus.Chryſ.qua ſpe orat qui inimicitiam ſeruat? 67. Int. veniam petentibus. Glo.pecuniam repetere conceditur, ſed non peccatori veniam petenti negare. 68. Chry.humilitatis doctrina.Aug.de ſerm.Dom.quidam codices habent,Ne nos inferas, ſed idem eſt.ſ.ne nos patiaris induci tuo auxilio deſerendo.Cypr.nihil poteſt contra nos aduerſarius niſi Deus permiſerit. 69. Aug. de ſerm.Dom.non petimus vt non tentemur (nemo enim ſine tentatione probatur) ſed ne inferamur in tentationem.Int.in tentationem inducitur,qui tentatione frangitur.Cyp.admonemur imbecillitatis noſtræ.Aug.de bono perſeu.cap.6.quid hîc petunt ſancti,niſi vt in ſanctitate perſeuerent? vbi admonemur à quo perſeuerantiam accipiamus. 70. Glo.hæc petitio tantum continet,quantum omnes ſuperiores. 71. omni viſibili & inuiſibili. Chry.in ho. malum vocat diabolum propter excellentiam malitiæ.in quibuſdam codicibus additur,Quoniam tuum eſt regnum,& virtus,& gloria. 72. Hier.i. fideliter,ſeu verè.Aug.epiſt.121.deſiderium orantis exprimitur. Rab.ſignificat indubitãter conferenda quæ ritè poſtulantur ab iis qui conditionem additam non negligunt.ſ.ſi dimiſeritis. &c.Aug.epiſt. 121.cùm oramus rectè & congruenter,non aliud dicimus,quàm quod in iſta oratione Dominica poſitum eſt,etiamſi aliis verbis vtamur:qui autem id dicit quod ad hanc precẽ pertinere non poſſit,carnaliter orat , & illicitè. 73 Int.commendat conditionem. 74. Glo.in noſtra poteſtate poſuit qua conſcientia iudicium Dei prouocemus erga nos, & ſententiam temperemus, non aliud exigit Iudex, quàm vt qualem volumus eum erga nos,tales nos præſtemus fratribus. Aug.de ſer.Do. miſericordes nos eſſe vult.Idem Ench.c.73.non putet quis ſibi dimitti à Deo, ſi non dimittat fratri roganti & pœnitenti.Chry.non dixit vt priùs Deus dimittat,& poſtea nos:ſcit enim homines mẽdaces, nec ſi priùs acceperint remiſſionem,fratribus remiſſuros debita. 75. Int.qui in hoc quod peccant homines ſunt.
76. Int.ecce fiducia magna. 77. Chry.in hom.cælorum & Patris meminit, vt prouocet auditorem: nihil enim ſic Deo ſimilem facit,vt ignoſcere in te peccanti , nec decet ad cælum vocatum terrenum habere ſenſum. 78. Int.Iudicium ſine miſericordia fiet eis qui non faciunt miſericordiam. 79. Glo. & ieiunium ad munditiam cordis pertinet.Chry.Infirma eſt oratio ſine ieiunio : itaque de ieiunio loquitur poſt orationem. 80. Glo.non virtutem prohibet , ſed fictam virtutis ſpeciem. Chry.ſpinã vanæ gloriæ in bona terra naſcentem iubet præcidi,ne ſuffocet ieiunij fructum. 81. Int.i.repræſentatores alterius perſonæ,qui non virtutibus ſtudent,ſed fauorem vulgi excitant. 82. Int.ipſa vultus triſtitia oſtentare ieiunium. 83. Int.pro , demoliuntur. Hier.exterminantur exules, quia extra terminos mittuntur.demolitur hypocrita faciem , vt triſtitiam ſimulet Glo.exterminant,id eſt, extra terminos humanæ conditionis abducunt. 84. Int.vt diſſimiles aliis videantur , & ipſa vilitate vltra homines prædicentur. ¶ Finem intentionis vt ſuprà reprehendit hîc. 85. Int.laudem quam voluerunt , non adoptionem filiorum. 86. Int.ſic vni dicit,quaſi omnibus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

68. Int.donum pietas,virtus manſuetudo. 70.Int.donum timor,virtus paupertas. 83. Leo.ſerm.de ieiun. Non ſunt caſta ieiunia quæ veniunt de arte fallaciæ,non de ratione continentiæ. Chry.ſi ieiunans & triſtem ſe faciens,hypocrita eſt,quanto iniquior qui cùm non ieiunet,ſimulat? Augu.etiam in ipſis ſordibus poteſt eſſe iactantia,eóque perículoſior quòd ſub nomine ſeruitutis Dei decipit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

69. ſcilicet deſerendo.q.d.Ne nos permittas tentatione ſuperari, vel ne ſinas in tentationem incidere.
71. id eſt diabolo,vel malitia. 82. σκυθρωποὶ tetrici.q.d.ne triſtitiam vultu præferatis. 83. ἀφανίζουσι demoliuntur,corrumpunt,ſcilicet affectato pallore,& ſeueritate.

vnge

[87] vnge caput tuum,& faciem tuam laua : ne videaris hominibus [88] ieiunans , sed Patri [89] tuo qui est in [90] abscondito:& Pater tuus qui videt in [91] absconso,reddet tibi. Nolite [92] thesaurizare [93] vobis thesauros in terra [94] , vbi [95] ærugo & [96] tinea [97] demolitur : & vbi fures effodiunt,& [98] furantur.Thesaurizate autem [99] vobis thesauros in [100] cælo : vbi nec ærugo [101] nec tinea demolitur,[102] & vbi fures [103] non effodiunt,nec furantur. Vbi enim est [104] thesaurus tuus , ibi est & cor tuum.[105] Lucerna corporis tui est oculus tuus.Si igitur [106] oculus tuus fuerit

SENS. LIT. IN CAP. VI.

87. Hier.id est,lætum te ostende. Palæstini in diebus festis solent capita vngere. 88. Int. hominibus ieiunat qui fauorem eorum captat Glo.Deo ieiunat,qui pro eius amore se macerat, & quod sibi subtrahit,alteri largitur. 89. Int.cælesti.Rem.Sufficit vt qui est inspector conscientiæ,sit remunerator. 90. Int.abscondito, vel absconso. 91. Int.i. in conscientia , vbi ipse est. 92. Int.pendet de hoc quod dictum est,ne videaris hominibus ieiunans. Glo.ad munditiam cordis terrena erogari præcepit. Aug.de serm.Dom.non est cor mundum quod in terra volutatur , sordescit enim quod inferiori miscetur naturæ. Chry.in hom.Expulsa vanæ gloriæ ægritudine, docet contemnendas diuitias,quas illa maximè facit concupiscere.Chry.docet quæ pertinent ad illa tria.s.eleemosynam, orationem,& ieiunium,de quibus suprà, vt primò de eleemosyna. 93. Int diuitias reponendo spem vobis collocare in terrenis. 94. Int.id est,in transitoriis. 95. Glo.ærugo metalla consumit,tinea vestes;quod ab his intactum est,tollunt fures. 96. Chry.alia litera,vbi tinea & comestura. comedunt enim domini luxuriosè viuentes. 97. Int.i.dissipat & consumit. 99. Int.non mihi, cui non prodest, sed vobis. 100. Int. in spiritualibus,& æternis. Aug.omne enim corpus pro terra habendum est, & cùm cælum debeat transire, non in eo collocandus thesaurus. 101. Int. quia futuræ diuitiæ sanctorum incorruptibiles sunt. 102. Int.id est,dissipat,& in nihilum redigit. 104. Int.vniuersaliter de pecunia,& omnibus voluptatibus huius sæculi.huiusmodi thesaurus est gula, libido,& similia.Hier. 105. Glo.persequitur munditiam cordis,per exteriora docens officium interioris hominis, vt enim oculus membra dirigit,sic intentio & lux fidei,omnes virtutes.Chry.in hom. quasi dicat, à corporalibus interiora disce. quod enim oculus corpori,hoc intellectus animæ. 106. Int.id est,intentio, cuius merito opera lucis an tenebrarum sint,discernuntur.Aug.intentione munda & recta,facta munda sunt. nec quod quis faciat, sed quo animo,considerandum est. Aug.cont.mend.cap.7. quæ constat peccata esse , nulla velut bona intentione facienda sunt.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

87. Int. Caput vngit qui spirituali lætitia interius pinguescit. Glo.reficienda mens lætitia, vt odor dilectionis fragret in operibus misericordiæ. Facies etiam,id est , cor mundandum à sordibus. Christus factus nobis vnguentum,& in passione effusum. Ecclesiam suo odore impleuit , eius causa ieiunandum est.Chry.facies animæ conscientia, quæ tum placet Deo si munda sit: hâc exterminant hypocritæ.semper enim vulnerata est conscientia peccantis.Leo ser. de Ieiu. nullum magis sectandũ continentiæ genus,quàm vt simus ab iniusta voluntate sobrij,& ab inhonesta actione ieiuni. Chry. Caput vngit qui Christum potat,cibat,&c.Aug.caput, ratio qua debemus de ieiunio gaudere. 90. Int. per fidem in corde. 94. Glo.qui ieiunat seruando quod non edit,vel gloriã quærendo, in terra thesaurizat,qui propter Deũ,in cælo thesaurum in terra cõdit, qui sensus in terrenis occupat , quos ærugo.i. libido cõsumit. 95. Int.i. superbia. Rab.ærugo, superbia ; tinea,inuidia ; fures,hæretici, & dæmones. 96. Int.i.inuidia.98.Int.i hæretici,& dæmones,qui semper ad hoc sunt intenti, vt spiritualibus expolient.Rab. 100. Chry.quæ stultitia,illic relinquere vnde exiturus es, & non illuc permittere quò iturus es? Thesauriza vbi patriam habes.Glo.ponenda est spes in cælo,gradiendum fide,& amplectenda charitas. 103. Int.quia ibi aduersus electos Dei nulla diaboli fraus præualebit. 104. Chry.qui collocat thesaurum in terra,non habet quid speret in cælo : & quid eò aspiciat vbi nihil repositum habet?

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

87. Metaphora est,pro dissimula ieiunium. Est quidem id apud Palæstinos , & quod etiam de facie dicitur, laterum: vt contra tristium, vnctione abstinere & lotione. vide Ruth 3.2. Re.12. & 14. 104. videtur id fuisse prouerbium illo tempore. 105. totus locus metaphoricus , à corpore ad animam transferendus. q.d. lucerna vice fungitur oculus. oculi autem nomine intelligendus animus ,corporis verò, opera.

[107]simplex,[108]totum corpus tuũ [109]lucidum erit. Si autẽ oculus tuus [110]nequam fuerit,totũ corpus tuum [111]tenebrosum erit. Si [112]ergo [f]lumen quod in te est,tenebræ sunt : ipsæ [113]tenebræ [114]quantæ erunt?Nemo potest [115]duobus [116]dominis seruire:aut enim [117]vnum odio habebit,& [118]alterum diliget : aut vnum [119]sustinebit,[g]& [120]alterum contemnet.Non [121]potestis Deo [122]seruire & [123]mammonæ.[124]Ideo dico vobis,ne [125]solliciti [126]sitis [127]animæ vestræ quid [128]manducetis , neque corpori vestro quid induamini.Nonne anima [131]plus est quàm esca: & corpus plus quàm vestimentum?Respicite [132]volatilia cæli, quæ non [133]serunt;neque metunt , neque congregant in horrea : & [134]Pater vester cælestis [135]pascit illa. Nonne vos [136]magis pluris estis illis? Quis autem vestrum [137]cogitans , potest [138]adiicere ad staturam suam [h]cubitum vnum ? Et

Sens. Lit. In Cap. VI.

107. Int.i.vnus,& purus,de quo in Canticis,vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.i.charitate.Chry.si de corporali oculo loqueretur,sanum aut infirmum dixisset,non simplicem,aut nequam.
Hier.simplex oculus & purus,simplicia intuetur & pura,lippientibus vnum multa esse videntur.
108. Int.i.congeries virtutum , vel actio tota. Aug. 109. Chry.i.sine peccato. 110. Int.intentio
peruersa. 111. Glo.quia quod non est ex fide , peccatum est. intentio enim sequens opus informat.
112. Greg 28.mor.cap.13.i.si quod bene agere cœpisti , mala intentione offuscas. 113. Int.i.mala
quæ fiunt intentione peruersa. 114. Int.quasi dicenti,non possum thesaurizare, & Deo seruire.
115. Int.vitiis & virtutibus.i.in cælo & in terra thesaurizare. 116. Int.inter se diffidentibus.Chry.
in hom.contraria iniungentibus.concordia enim multos vnum facit. 117. Int.id est,diabolum.
118. Int.i.Deum.Glo.quidquid facis,ex amore Dei,aut ex seruitute diaboli facis. 119. Int.i.diabolum.
Aug.quem super se dominantem vitiosi sustinent. 120. Int.i.Deum postponet.Glo.Deum contemnunt homines concupiscentia victi,& diaboli persuasione, nec diabolum diligunt , sed cupiditate
implicati eum patiuntur. 121. Int.exprimit qui sunt duo domini. 122. Int.bonus dispensator, non
est seruus. 123. i.diuitiis.habere quidem licet eas,sed non seruire eis. Hier.mammona sermone Syriaco diuitiæ nuncupantur.aliud autem est seruire diuitiis,aliud habere. 124. Int.ne curâ eorum retrahamini ab æternis,quia nihil sunt. 125.Hier.labor exercendus,sollicitudo autem quæ mentẽ perturbat,tollenda.Chry.non sollicitudine spirituali,sed labore corporali acquirendus panis. 126. Int.
quia hoc est diuitiis seruire. 127. Aug i.animali vita. 128. Hier.in quibusdam additur,nec quid bibatis.de spiritualibus cibis & vestimentis semper debemus esse solliciti, non de corporalibus. Aug.de
hæret.c.57.Euchitæ hæretici dicebant,nõ licere sustentandæ vitæ causa operari.Hier.qui maiora præstitit,vtique minora præstabit.Chry.nisi voluisset conseruari, non creasset. 131. Int.i.vita. 132. Int.
quæ perpetuò non erunt.Hil.possunt intelligi nomine volucrum immundi spiritus. 133. Int.Dei prouidentia aluntur absque cura. 134. Int.multo magis vos qui filij eius. Chry animalia enim propter
hominem,hominem verò propter se fecit.Hier.si volatilia Deus alit, quanto magis homines , quibus
æternitas promittitur? 135. Int.multo magis vos,qui rationales estis, quibus promittitur æternitas.
136. quia rationales,& in filios adoptati. 137. Int.id est,sua sollicitudine,& sagacitate. 138. Aug.
curam ergo corporis relinquite ei qui ad hanc mensuram perduxit.

Sens. Myst. In Cap. VI.

108. Hil.si lumen cordis simplex,& lucidum manebit,splendorem corpori infundet in resurrectione,alioquin vitiis mentis natura corporis subiacebit. 113. Rem.si rector errauerit,quanto magis populus. 132. Glo.Sancti vt aues cælum petunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

107. *id est,purus.* 109. *id est,illuminatum.* 110. *πονηρὸς malus,vitiatus.* f. *id est,oculus qui pro lumine datus.f.mens vel intentio.* 114. *& id videtur fuisse illo tempore prouerbium.* g. *ἀνθέξεται adhærebit.* 113. *Chal.vox diuitias significans.* 125. *anxiè & timidè.* 127. *id est,vita.* 137. *μεριμνῶν, anxiè & sollicitè cogitans.* h. *ideo meminit cubiti, quia a staturæ mensura est.f.habet quisque cubitos suos 4. in longitudinem à capite ad pedes,totidemq; extensis brachiis.*

de [139]vestimentis quid solliciti estis. [140]Considerate [l]lilia agri quomodo crescunt: non [141]laborant, neque [142]nent. [143]Dico autẽ vobis, quoniã nec [144]Salomon in [145]omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim [m]fœnum agri, quod [n]hodie est, [146]& cras in [147]clibanũ mittitur, [148]Deus sic [149]vestit: quanto [150]magis [151]vos modicæ fidei? [152]Nolite ergo [153]solliciti esse, dicẽtes: [154]Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia [155]gentes inqui- [o]runt. [156]Scit enim Pater vester quia his omnibus [157]indigetis. [158]Quærite ergo [159]primum re- [p]gnum Dei, [160]& iustitiam [161]eius: Et hæc [162]omnia [163]adiicientur [164]vobis. [165]Nolite ergo [166]solliciti esse [167]in crastinum. [168]Crastinus enim [169]dies sollicitus erit sibiipsi, [170]sufficit [171]diei [132]malitia sua.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

139. suprà de esca, hìc de vestimento. 140. Int. hoc de indumento. ¶ non sunt hæc allegorica, sed vt de minoribus persuadeantur maiora. Aug. 141. Int. s. coloribus se ornando. Chry. viros confortat. 142. Int. vt indumenta sibi conficiant. Chry. confortat mulieres. 143. Int. tamen. 144. Int. qui præ aliis floruit. Hier. quæ purpura, quæ pictura potest floribus comparari? 145. Chry. in hom. toto tempore sui regni. 146. Hier. cras in scripturis, futurum tempus significat. 147. Glo. aliàs in ignem.

148. Int. id est ornat. 149. Int. s. procurabit in necessariis. 150. Int. s. vestiet qui ad imaginem Dei estis, & ad æterna vocati. 151. Glo. modica fides est, quæ nec de minimis est certa. 152. Int. non ait, nolite quærere. 153. Int. i. talium cura nolite impediri quominus cælestibus insudetis. Glo. sollicitudo suffocat verbum, & facit similẽ gentili. Remig. Repetit vt arctiùs cordi infigatur. est enim necessariũ.

154. Rab. arguuntur qui lautiora requirunt, præ his cum quibus viuunt. 155. Glo. quibus de futuris cura non est. Chry. nec Dei prouidentiam credunt. o. Aug. 12. ciuit. cap. 18. Omnis infinitas ineffabili modo Deo finita est, quia eius scientiæ incõprehensibilis non est. 156. Int. qui bonis filiis viscera sua non claudit. ¶ dum Patrẽ audis, ne dubites de voluntate. 157. Int. & dat, nisi infidelitas vestra auertat.

158. Int. Summa hæc nostra sit intentio. Glo. regnũ quęrere est iustitiã operib. implere, vt Deus glorificetur, & nos ei per omnia placeamus. 159. Int. præcipuè omnia propter illud facite. Aug. cùm dicit primum, significat hoc posterius quærẽdũ, non tẽpore, sed dignitate illud enim tamquam bonum nostrum, hoc verò vt necessarium. p. Chry. regnũ Dei est retributio bonorum operũ, iustitia & via pietatis. 160. Int. per iustitiam venitur ad regnum, iustitia regni est quam suprà docuit, Nisi abũdauerit iustitia, &c. 161. Int. vt per eũ, non per vos, iusti sitis. 162. Int. vtenda in via, propter illud, nõ propter se. 163. Int. quia intentionem æternorũ hæc comitantur. Aug consequenter, sine vllo impedimento, Chry. in ho. non dixit, dabuntur, sed apponẽtur, vt intelligas præsentia nihil esse ad magnitudinẽ futurorũ. 164. Glo. s. etiã non quærentib. aliquando tamen subtrahuntur ad probationẽ. Aug. nouit medicus quando apponat, & quando detrahat. 165. Int. quia omnia adiicientur. 166. Int. non labor & prouidentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans. 167. Hier. i. in futurum. 168. Int. i. futurus.

169. Int. tunc enim de ipso, & non ante curabitis. Hier. afferet sollicitudinem suam secum. 170. Int. non eget alterius. 171. Int. dies malus non est, sed in eo fiunt mala. 172. Int. non peccatum, sed labor & angustia sæculi. Hier. Chry. in ho. nihil ita dolorem infert vt sollicitudo & cura. Aug. necessitatem vocat malitiam, quia pœnalis est nobis. pertinet enim ad mortalitatem quam peccando meruimus. Cùm videmus seruum Dei prouidere necessaria, non putemus agere contra Domini præceptum; nam & Dominus propter exemplum loculos habuit. & in Apostolorum actis legimus procurata necessaria in futurum ob imminentem famem; non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

139. Hil. de specie corporum in resurrectione, non oportet nunc esse sollicitos eos qui intelligunt Dei potentiam. Aug. vlt. de ciu. Dei. cap. 15. Accipiet quisque mensuram, quam vel habuit iuuenis, vel fuerat habiturus, si ante defunctus est. l. Hil. cælestium spirituum claritatis. m. Hil. fœnum, gentes iudicij igni destinatæ. 170. Hil. Satis est vitæ nostræ malitia dierum id est, vt meditatio, & labor versetur circa purganda vitæ nostræ peccata; nam æternæ claritatis profectus, Dei procurante bonitate, iam non sollicitis præparatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

l. i. flores. 141. s. vt viri. 142. s. vt fœminæ. 145. quãdiu regnauit. n. s. in agro. 151. ὀλιγόπιστοι parũ fidentes, seu credẽtes. 159. i. ante omnia, maximè, præcipuè. 161. Dei. s. qua corã Deo iusti sumus. 163. s. quantũ saluti expediet. 167. i. tempus futurum. 171. s. præsenti. 172. i. afflictio quam affert, vt nõ debeas addere eam quæ pertinet ad diem sequentẽ. solet Scriptura aduersa & molesta mala vocare vt & vulgo vocãtur.

CAPVT VII.

NOLITE[1] iudicare[2], & non iudicabimini[3]. In quo[4] enim iudicio[5] iudicaueritis, iudicabimini[6]: & in qua mensura[7] mensi fueritis, remetietur vobis. Quid[8] autem vides festucam[9] in oculo fratris tui? & trabem[10] in oculo[11] tuo non vides[12]? Aut quomodo[13] dicis fratri tuo; sine eiiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs[14] est in oculo tuo? Hypocrita[15], eiice[16] primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis[17] eiicere festucam de oculo fratris tui. Nolite sanctum[18] dare[19] canibus[20]: neque mittatis[21] margaritas[a] vestras ante porcos[22]: ne fortè conculcent[23] eas pedibus suis:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. AVG. Incertum enim quo animo procuret quis temporalia in futurum. 2. Glo. de dubiis. Aug de consen. Euang. quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem vult nos interpretari. 3. Int. s. à Deo. 4. Aug de serm. Dom. temeritas qua punis alium, ipsa te puniet, nocet semper iniquitas iniuriam facienti. 5. Int. bono vel malo. ¶ id est, ipsum iudicium est causa quare à Deo iudicemini. 6. Int. id est, pœnis iudicij tui mali punieris. Glo. in qua voluntate feceris, recipies. 7. Int. iuxta mensuram culpæ, erit mensura pœnæ, etsi æternæ. Glo. iustè, quorum voluntas non habuit fidem peccandi, nec habebit finem torquendi. 8. Hier. loquitur de his qui cum detineantur crimine mortali, minora peccata fratribus non concedunt. 9. Int. i. leuius quid quod conturbat oculum mentis, sed non obcæcat. 10. Int. i. grauius crimen. Glo. in eo quod temerè iudicas, in oculo trabem habes. 11. Int. interiore intentione mentis. 12. Int. i. consideras. 13. Chry. si ex charitate vt sanes, te priùs ipse sanares. 14. Int. trabs, alia littera trabes. 15. Int. appetens videri quod non es. Aug. accusare vitia, officium bonorum, quod cùm mali faciunt, alienas partes agunt. Chry. in hom. vbi vult ostendere Christus magnum aliquod peccatum, à contumelia incipit. 16. Int. redi ad cautelam tui, primùm te curans, deinde fratrem. Glo. non est idoneus aliis mederi qui nondum se sanauit. 17. Int. antea cæcus, quia caligine peccati pressus. 18. Int. monet dispensatores Ecclesiæ, ne dent sanctum canibus. Chry. quasi dicat, mãdaui diligere inimicos, & benefacere de corporalibus vestris, nõ de spiritualibus meis, passim. Aliquando benedictionẽ damus malis, non quia merentur, sed ne scãdalizati dispereant. Aug. de ser. Do. non est putandus Dominus cõtra hoc fecisse cùm loqueretur præsentibus iis qui resistebãt, vel contemnebant. non enim his dabat, sed aliis qui capere poterant, & vtiliter audiebant. 19. Int. verbum prædicationis quod non debet corrumpi. Aug. Sanctum, quod nefas est corrumpere. Glo. eadem res dicitur sanctum, & margarita. s. Euangelium & Sacramenta. Aug. dicitur ex eo sanctum quod non debet corrumpi; margarita, quia non contemni. Chry. Sanctum vt baptismus, & gratia corporis Christi, &c. margaritæ mysteria veritatis inclusa diuinis verbis in maris profundo, id est, Scripturę altitudine. Glo. res abscondita auidiùs requiritur; diu quæsita, chariùs tenetur. 20 Aug. canes, impugnatores veritatis; porci, contemptores. Rab. canes, ad vomitum reuersi; porci, nondum conuersi. Chry. canes gentiles omnino immundi; porci, hæretici. 21. Int. non facilè inuenies quod ei placeat, qui margaritas calcat. a. Int. quia possunt resipiscere ab immunditia. 23. Int. id est, vilipendant, porci scilicet.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

8. GLO. Vix quisquam inuenitur hoc vitio carens, vt suis fauens, aliena facilè reprehẽdat. 9. Chry. peccatum laici festuca, sacerdotis trabs. Hil. Peccatum in Spiritum sanctum, tantum cætera excedit, vt trabs festucam. 13. Aug. cùm necesse est alium reprehendere, si inuenerimus nos in eodem vitio, non obiurgemus, sed congemiscamus, & ad pariter conandum inuitemus, si habuimus aliquando illud vitium, tangat memoriam communis fragilitas, vt correctionem misericordia præcedat; si nunquam habuimus, cogitemus nos homines, & habere potuisse. rarò verò & ex magna necessitate obiurgationes adhibendæ sunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

2. *scilicet temerariè, malignè.* 4. *scilicet vel condemnationis, vel benignitatis.* 7. *fortè hæc erant illo tempore prouerbia sensus est, perinde nobiscum Deum acturum, vt nos cum proximis egerimus.* 9. *κάρφος, ligni particulam.* 17. *Græcismus, pro despicies vt eiicias.* 20. *oblatrantibus veritati & immundis.* a. *i. pretiosam doctrinam.* 22. *i. immundos.*

[25] & canes conuerſi [26] dirumpant vos. [27] Petite, [28] & dabitur vobis : [29] quærite , & [30] inuenietis:
[31] pulſate , & aperietur vobis. [32] Omnis enim qui [33] petit [34] accipit : & qui [35] quærit inuenit : &
[36] pulſanti aperietur. [37] Aut quis eſt ex vobis homo , quem ſi petierit [38] filius ſuus [39] panem:
numquid [40] lapidem porriget ei ? Aut ſi [41] piſcem petierit, numquid [42] ſerpentem porriget
ei ? [43] Si ergo vos, [44] cùm ſitis mali, noſtis [45] bona [46] data dare filiis veſtris : quanto magis [47] Pater
veſter [48] qui in cælis eſt , dabit [49] bona petentibus ſe ? [50] Omnia ergo quæcumque [51] vultis vt
[52] faciant vobis homines, & vos [53] facite illis. [54] Hæc [55] eſt enim lex & [56] Prophetæ.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

25. Int.ſ ad voluptates & vitia.Chry.in hom.fingunt manſuetudinẽ vt addiſcant, & cùm didicerint, detrahunt. 26. Int.canes impugnando veritatem. 27. Int.fidei veſtræ ſimplicitatem,non arcana Dei, quæ incorruptibilia ſunt.28.Int.ita mundatis oculis, ad Deum & proximum , petite fide vires. Hier. oſtendit quid petere debeamus: ſuper enim carnalia vetuerat poſtulari. Chry.petite precibus die ac nocte orantes,quærite ſtudio & labore.donum enim Dei non datur negligentibus;pulſate oratione, ieiuniis, & eleemoſynis. Qui oſtium pulſat,manu pulſat.vel petite pro malis,quærite pereuntes,pulſate erroribus concluſos.Remig.petimus orando, quærimus rectè viuendo, pulſamus perſeuerando. Aug.petitio pertinet ad impetrandam ſanitatem,inquiſitio ad inueniendam veritatem,poſſeſſio ipſa aperitur pulſanti.Idem lib. 1.tetrac.c.19.tria iſta ad inſtantiſſimã petitionem referuntur. Chry.in ho. cum multa inſtantia peti iubet. 29. Int.ſpe. 30. Int.vitam. 31. Int.charitate,ad oſtium quod eſt Chriſtus, & inuento inſtate. 32. Int.hoc enim diffidendum.Chr.omnis, ſiue iuſtus, ſiue peccator. Aug.in Ioan.trac.44.exaudit Deus peccatores.Idem lib.ſent.87.quid infirmo ſit vtile magis nouit medicus. itaque Deus aliquando miſericorditer non audit.Idem ad Paulinum,Epiſt 43. negat Dominus ſæpe quod volumus,vt tribuat quod mallemus.Idem de ſerm.Do. cùm Deus tardiùs dat, cõmendat dona, non negat.diu deſiderata dulciora, citò data viieſcunt. petendo & quærendo appetitus creſcit, vt capias.Glo.non negat ſe petentibus,qui ſponte obtulit ſe non petentibus. & quærentes inuenient eum, qui non quærentibus dedit vt inuenirent: & pulſantes aperiet, qui clamat, ecce ſto ad oſtiũ , & pulſo.

33. Int.piè & perſeueranter. 34. Int. qui non accipit, conſtat eum non bene petere. 35. Int. piè & perſeueranter. 36. Int.piè & perſeueranter. 37. Int.oſtendit per ſimile quid ſit petendum. 38. Chry.ſi propter peccata noſtra deſperamus,propter paternam bonitatẽ ſperemus. 43. Int.ſ. amatores ſæculi.

44. Chry.in hom.ad comparationẽ Dei omnes mali videntur,ſicut ad comparationem ſolis omnia obſcura.Hier.Cor hominis ad malum pronum ab infantia.Aug.malos vocat ſæculi dilectores.45.Int. id eſt,vtilia.Aug.aurum & argentum bona,non quod te faciunt bonum,ſed vnde facias bonũ.46.Int. non veſtra. 47. Int cuius eſt omne quod eſt. 49. Int.æterna , quæ dantur filiis tantùm. ¶ Spiritum ſanctum bonum.Chry.Deus non dat omnia petentibus, ſed bona tantùm.Remig. Lucas dicit, dabit ſpiritum bonũ.omnia enim bona per gratiam Spiritus ſancti dantur. 50. Int.quia regnum cælorum quærendum eſt, & iuſtitia eius,ergo, &c.Cyp. de orat. Dom.grande compendium præceptorũ Chriſti.

51. Int.voluntas hîc tantùm de bonis dicitur.Aug in malis enim propriè dicitur cupiditas, non voluntas. 52. Int.dictante charitate.53.Int.i.diliges proximum tuum ſicut teipſum.Chry. & tunc poteritis impetrare orando.Greg.10.Mor.c.6.ſic malis bona,bonis meliora reddetis. Chry.in hom.apparet ſcire omnes quæ doceant,nec aliquem ignorantia excuſari. 54. Int.quantum ad proximum diligendum.Aug.itaque non addit tota lex.Idem 8.Tri.cap.7. ideò hîc tantùm dilectio proximi cõmemoratur,quia qui proximũ diligit,conſequens eſt vt præcipuè diligat Deũ. 55. Int.i.In hoc vno impletur.Chr.vt innumerabiles rami in vna arboris radice,continentur. 56.Int.ſpiritualiter intellecta.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

39. Int.charitatẽ,vel Chriſtum, qui eſt panis qui de cælo deſcendit.Glo ſine pane inops eſt menſa: ita ſine charitate nihil ſunt cætera. 40. Int.cordis duritiam.Chry.ſcandalum offenſionis.Rem.panis, doctrina ſpiritualis;lapis ignorantia. 41. Int. inuiſibilium fidem inter aquas ſcripturæ latitantem. Glo.fides de inuiſibilibus locis capitur, & fluctibus huius mundi non frangitur. Rem. piſcis , verbum de Chriſto,vel vnda baptiſmatis.ſerpẽs diabolus,vel infidelitas. Rab.Lucas addit ouũ,quod ſignificat ſpem; & ſcorpionẽ.i.deſperationem. 42. Int infidelitatem: ¶ venenum perfidiæ. 48. Int.in ſanctis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

26. lacerent, lanient, ῥήξωσιν. 28. per iſta tria ſ. quærite, petite, pulſate , orationis inſtantia ſignificatur.ſ. orandum fideliter, diligenter, ardenter, & perſeueranter. 34. ſ.ſi ſaluti expediat , & nihil ſit quod impediat. 51. ſ. rationabili voluntate.

Intrate

[57] Intrate [58] per angustam [59] portam: quia lata [60] porta & [61] spaciosa [62] via est quæ ducit ad perditionem, [63] & multi sunt qui intrant per eam. [64] Quàm [65] angusta porta, & [69] arcta via est quæ ducit ad vitam: [67] & [68] pauci sunt qui [69] inueniunt eam? [70] Attendite [71] à falsis [72] prophetis qui [73] veniunt ad vos in [74] vestimentis ouium, [75] intrinsecus autem [76] sunt lupi rapaces: [77] à fructibus eorum cognoscetis eos. [78] Numquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis [79] ficus? [80] Sic [81] omnis arbor bona, fructus bonos [82] facit: mala autem arbor, fructus malos facit. Non potest autem arbor [84] bona [85] malos fructus facere: neque [86] arbor mala bonos fructus facere. [87] Omnis [88] arbor quæ non facit fructum bonum, [89] excidetur, & [90] in ignem mittetur. [91] Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Non [92] omnis [93] qui dicit mihi, Domine

SENS. LIT. IN CAP. VII.

57. Int. s. ad vitam. Aug. incipit loqui de inuestiganda sapientia. Chry. pertinet hoc ad iustitiam ieiunij. 58 Int. etsi hæc dura, labores, ieiunia, tamen amantibus iugum suaue est. Chry. porta angusta; Christus humilitatis ratione, porta perditionis, diabolus effrænatæ superbiæ licentia dilatatus. via vitæ omnis iustitia, per quam qui non ambulat, non potest ad portam. i. Christum peruenire. via perditionis iniquitas, spaciosa, quia intra regulam disciplinæ non inclusa. 59. Int. i. charitatem quam pauci inueniunt. Greg. in Eze. lata quidem charitas, sed per angusta ducit. satis angustum omnia prætermittere, vnumque solũ diligere. 60. Int. s. sæculi voluptas. 61. Int. vbi nulla corporis angustia. 62. Int. s. errantium. 63. Int. non quærunt eam, quia spontè se offert. Hier. 64. Chry. in hom. erigit Dominus desiderium. animosior enim fit miles cùm videt principem labores admirantem. 65. Int. s. in egressu.

66. Int. s. in progressu. Chry. in hom. arcta via, sed non ciuitas. 69. Hier. nec qui inuenit statim ingreditur. multi enim capti voluptatibus sæculi de itinere reuertuntur. Glo. nemo intrat sine labore, & animi puritate. 70. Int. q. d. & quia pauci inueniunt, ergo diligenter cauete. 72. Int. qui in humilitate ambulant ex falsa religione. 73. Int. vt decipiant. 74. Chr. oues, Christiani; vestimentũ, spes Christianitatis. Glo. hæretici quadam pietatis veste teguntur. 75. Int. & ideò cauete ne vos dilaniẽt blanditiis & simulationibus. 76. Chry. Catholici doctores, etsi peccatores, non lupi rapaces: non enim propositum habent perdere Christianos. 77. Int. quomodo illi dignoscantur? Aug. fructus quibus cognoscimus arborem malam, sunt opera carnis, de quibus Apostolus ad Galatas. Chry. in hom. Hypocritæ facilè capiuntur, quia laborem non amant. Glo. non à veste, sed ab operibus manifestis, maximè verò per impatientiam in aduersis. 78. Int. etsi super eas pendeãt vites, non tamen de eis, quia non sunt in vite. 79. Int. q. d. non. 80. Int. s. vt de spinis non colliguntur vuæ. 81. Int. i. voluntas bona. Aug. de hominibus loquitur. arbor est anima, fructus opera. Idem lib. 1. contra Iulianum, ca. 3. opera mala, ex mala voluntate: mala autem voluntas fit, quia de nihilo facta est. 82. Int. i. voluntas mala. Glo. non natura mala, sed voluntas. 84 Int. s. dum bona est. Glo. non dicit, non potest arbor bona mala fieri, aut mala bona. 85. Int. quia à radice fructus arboris pullulat. Glo. sicut arbor in terra radicatur, ita voluntas in anima. 86. Int. s. dum mala est. 87. Int. sed non impunè. 88. Int. i. anima. 89. Int. i. de numero fidelium separabitur. 90. Int. qui paratus est diabolo & angelis eius. 91. Int. quia mala arbor non potest facere fructum bonum. 92. Int. confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hier. vtrumque necessarium seruis Dei, vt opus sermone, & sermo operibus comprobetur. Chr. in ho. maximè tangit Iudæos. 93. Aug. ille propriè dicit qui voluntatem, & mentem suam voce enunciat, & sic intellige illud Pauli, nemo potest dicere Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto: hîc autẽ Christus generaliter vsus est verbo dicendi.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

68. Chry. in ho. non multorum prosperitatibus attendendum, sed paucorum laboribus. 71. Chr. quia Deus non sine iudicio vult seruos habere, ideo mittit tentationẽ; quia verò non vult perire per ignorantiam, præmonet. 78. Chry. botrus, Christus: grana, fideles: ficus, Ecclesia, vbi multi fideles dulci charitate coniuncti, vt multa grana in vno ficu: spinæ & tribuli, hæretici pleni aculeis iniquitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

71. i. falsa docentibus. 81. loquitur de fructiferis. 82. σαπρὸν putris, marcida. 89. Græc. Exciditur, & mittitur, scilicet, excidi solet & comburi.

Domine, [94] intrabit in regnum cælorum: [95] sed qui facit voluntatem [96] Patris mei qui in [97] cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Multi dicent [98] mihi in illa [99] die, Domine, [100] Domine, nonne in [101] nomine tuo [102] prophetauimus, & in nomine tuo [103] dæmonia eiecimus, & [104] in nomine tuo [105] virtutes multas fecimus? [b] Et tunc [106] confitebor illis, [c] Quia nunquam [107] noui vos: Discedite à me omnes [108] qui operamini iniquitatem. Omnis [109] ergo qui [110] audit [111] verba mea [112] hæc: & facit ea, assimilabitur [113] viro sapienti qui [114] ædificauit [115] domum [116] suam [117] super petram, & [d] descendit [118] pluuia, & [119] venerunt flumina, & [120] flauerunt venti, & [121] irruerũt [122] in domum [123] illam, & non cecidit: fundata enim [124] erat [125] supra petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit [126] viro [127] stulto, qui ædificauit domum suam

SENS. LIT. IN CAP. VII.

94. Glo. iter regni Dei est obedientia, non nominis nuncupatio. Chry. qui non cõuersatur secundùm verbum Christi, non intrabit in regnum cælorum. 95. Aug. isti sunt fructus. 96. Chry. in ho. non dixit meam, propter imbecillitatem eorum: eadem tamen voluntas Filij & Patris. 98. Chry. in ho. monstrat se esse Iudicem. 99. Chry. quando opera singulorum loquentur, & ora tacebunt, nec alter pro altero interueniet. 100. Chry. significantur angustiæ. non enim semel sufficit dicere, Domine, timoris necessitate astricto. 101. Int. vt Balaam & Cayphas. 102. Int. q.d. organo nostro tu prophetasti. 103. Int. vt in Actibus Apostolorum filij sacerdotis exorcistæ. 104. Chry. in nomine Christi, sed in spiritu diaboli. Hier. virtutes facere interdum non est eius meriti qui operatur, sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad aliorum vtilitatem. 105. Int. ecce non magnum est virtutes operari. Greg. 20. Mor. cap. 8. probatio sanctitatis non est signa facere, sed proximum vt se diligere, de Deo vera, de proximo meliora quàm de se sentire. Hil. de nostro est beata æternitas promerenda, præstandúmque est aliquid de proprio. 106. Int. qui aliquãdo dicere dissimulaui. Hier. Chry. grandem enim iram, grandis dilatio præcedere debet, vt sit Dei iudicium iustius & dignior peccatorum interitus.

107. Int. id est, in nullo approbaui, sed reprobaui. Glo. Non nouit lux tenebras, id est, non aspicit, si enim aspiceret, tenebræ non essent. 108. Hier. non dixit, operati estis, ne videretur tollere pœnitentiam; sed operamini, id est, habetis adhuc peccandi affectum. 109. Int. quia non hos nouit, igitur eos qui mandata eius custodiunt. 110. Int. i. intelligit. 111. Int. non sonum. 112. Aug. s. in monte habita. ostenditur hic sermo omnibus præceptis perfectus quibus vita Christiana informatur. 113. Int. in futurum prouidenti. 121. Int. s. hæc omnia. 123. Int. aliàs suam.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

97. Int. qui modò sanctos per fidem inhabitat, perducit eos ad visionem pacis. 114. Chry. Christus ædificauit Ecclesiam supra fortitudinem fidei. diabolus impios super inconstantiam infidelitatis. carnales homines dicuntur arena ob sterilitatem, & quia innumerabiles, nec sibi cohærentes. pluuia, est doctrina; nubes bonæ Apostoli & Prophetæ; malæ, hæretici; venti boni, spiritus virtutum & Angeli: mali autem venti, spiritus immundi: flumina bona, Euangelistæ & Doctores; mala, Philosophi & secularis scientiæ professores. Ecclesiam Christi non corrumpit mẽdax pluuia, nec diabolicus flatus mouet; domum diaboli euertit veræ doctrinæ pluuia, ventique, id est, spirituales gratiæ, aut Angeli & flumina, id est, Euangelistæ, & cæteri sapientes. Factáque ruina gentilitatis magna, solutis erroribus, & destructis idolis. Glo. ille ædificat in Christo, qui, quod audit ab illo, facit. 115. Int. aurum, argentum, vel lapides pretiosos. 116. Int. vnam cælestem. 117. Int. Christum. d. Glo. tribus modis diabolus impugnat, carnis concupiscentia, exterioribus mundi oblectamentis, vel per se. 118. Int. aëreæ potestatis impugnatio. 119. Int. potentum persecutio. 120. Int. minæ, blanditiæ, vel maligni spiritus. 122. Int. ædificium virtutum. 124. Int. quia stat fundata, non sibi, sed Christo tribuitur. 126. Int. gentili, vel Iudæo, vel diabolo. 127. Int. qui non prouidet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

99. *celebri. s. & expectata, nempe iudicij.* 100. *Hebræi geminatione exaggerant, vehementiam aut frequentiam, aut certitudinem significantes.* 101. *id est, tua virtute seu auctoritate.* 102. *i. explicuimus mysteria diuina, qui diu dissimulauerant.* 106. *id est, apertè dicam, Hebr. c. ne tum quidem cùm causam meam agere videremini, fortè loquitur de prædestinationis notitia.* 107. *id est, inter meos agnoui.* 121. *id est, impegerunt.*

super

[128] super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irrue- [129]
runt in domum illam, & cecidit[130]: & fuit ruina[131] eius magna[132]. Et factum est, cùm con-
[133] summasset Iesus verba hæc, admirabantur[134] turbæ[135] super doctrina eius. Erat[c] enim do-
cens eos sicut potestatem[136] habens, & non sicut Scribæ[137] eorum & Pharisæi.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

133. Int. quia nihil imperfectionis habet hîc sermo. 134. Rab. aut infideles non credentes, aut omnes venerantes excellentiam sapientiæ. Chry. admiratur intellectus victus. quod enim dignè laudare non possumus, admiramur, isti si in Christum crederent, non mirarétur. minora enim sunt omnia Dei potentia. 135. Chry. populus vulgaris, non principes. Aug. de consen. Euang. lib. 2. c. 19. Forte intelligitur turba discipulorum, ex quibus duodecim elegerat. 136. Int. vt Dominus Moysi addebat quæ minus erant, vel commutabat figuras in lucem. Chry. in ho. ostendebat se Dominum, apponens, Ego autem dico. 137. Int. qui tantùm ea quæ in lege data sunt infirmis, docuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

128. Int. in spe æternorum, qui arenæ comparãtur, propterea quia labiles, & à vento citò mutabiles. 129. Int. maligni spiritus. 130. Int. periit. Glo. omnis conscientia non fixa spe in Deum, in tentationibus non subsistit. 131. Int. Ite maledicti in ignem æternum. Rab. 132. quia æterna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

134. *ἐξεπλήσσοντο stupuerunt, attoniti facti sunt. e. id est, solebat docere.* 136. *ἐξουσίαν, auctoritatem seu faciendi ius.*

CAPVT VIII.

VM autem descendisset[1] Iesus de monte, secutæ[a] sunt eum turbæ[2] multæ:
& ecce[3] leprosus[4] veniens, adorabat[5] eum dicens: Domine[6] si vis[7], potes me
mundare. Et extendens Iesus manum[8],

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. Glo. quanto pòst, Capharnaum intrauerit, non apparet. 2. Int. aliæ à prædictis. Orig. hom. 5. in diuersos locos. Quidam propter charitatem, alij ob doctrinam, nonnulli ob curationem, & admirationem. 3. Hier. offertur occasio doctrinam per miracula confirmandi. 4. Aug. de consens. Euãg. lib. 2. c. 19. hoc Lucas narrat, sed non eodem ordine. 5. Int. cum humilitate postulat. Chry. adorabat vt Deum, opus fidei oratio. 6. Orig. per quem omnia facta sunt. 7. Int. voluntati potestatem tribuit. Chry. Dominum eum fatetur, & potestatem omnium ei tribuit. Glo. non dubitat autem de Christi voluntate, sed an sibi expediat curatio illa.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

1. Orig. ho. 5. in diuer. loc. Inclinauit se Dominus ad infirmitatem turbarum, quæ in montem. i. mysteriorum altitudinem peccatis depressæ, ascendere non poterãt. Aimo. antequàm humanitatem assumeret, notus tantùm in Iudæa Deus, postea verò secuta est turba nationum. ascendunt doctores in montem, cùm perfectiores docent, descendunt cùm infirmiores. 2. Int. qui ad altiora ascendere non valuerunt. 4. Int. qui nec ipse cum lepra tam alta audire poterat, sed sanatur, vt possit implere. Chry. lepra enim peccatum. Glo. non exprimitur locus; non enim vnum populum, sed omnes sanauit.
6. Chry. Spirituali medico spiritualem offert mercedem. s. fidelẽ orationem, quia nihil dignius Deo offerimus. 8. Int. qui misericordiæ tendit effectum. Beda in hom. extendit Deus manum, & contigit humanam naturam in Incarnatione, & eiectos à castris populi Dei, templo reddidit, vt possint offerre corpora sua hostiam viuentem, illi, cui dicitur, Tu es sacerdos in æternum. Remig. extendit Dominus manum, quando auxilium diuinæ misericordiæ impendit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

1. *id est, & sermonem habuisset, ante sermonem enim descendit, vt superius dictum est. a. s. aliò migrantem.* 5. *id est reuerentiam exhibebat, se inclinans.* 7. *non dubitat, sed se eius voluntati submittit.* 8. *extensis in cruce manibus erat mundum sanaturus.*

[9] tetigit eum [10] dicens, [11] Volo: [12] Mundare. Et [13] confestim mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, [14] Vide [15] nemini [16] dixeris, sed [17] vade, ostende te sacerdoti, & [18] offer munus quod [19] præcepit Moyses [20] in testimonium [21] illis. Cùm autem introisset [22] Capharnaum, [23] accessit ad eum [24] Centurio, [25] rogans eum, & [26] dicens, Domine, [27] puer meus [28] iacet in domo [29] paralyticus, & [30] malè torquetur. Et ait illi Iesus, [31] Ego veniam, & curabo eum. Et respondens Centurio, ait, Domine non sum

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

9. Int. contra legem quam superat gratia. Chry. non fecit contra intentionem legis. iubebat enim hæc non tangere lepram, ne tangens inquinaretur. Chry. in hom. nemo eum incusat, quia nondum tenebantur inuidia auditores. Dama. lib. 3. c. 15. per corpus, vt per organum, diuinæ actiones perficiebãtur. Chry. in hom. non manus à lepra facta immunda, sed lepram sanauit. cùm autem posset solo verbo curare, tetigit; ostendens se supra legem. 10. Chry. poterat tacitè curare, sed nesciretur cuius virtute sanatus esset: loquitur ergo propter inspectantes. 11. Chry. in hom. confirmat opinionem plebis, & leprosi de eius potestate. 12. Hier. imperatiui modi est. 13. Int. dixit & facta sunt, nihilque est medium inter præceptum & opus. 14. Int. forma nostri est, ne nos iactemus de bonis operibus. Chry. in hom. docet non diligere ostentationem, & honorem. alibi verò iubet vulgari, vt detur gloria Deo, & nõ simus ingrati. 15. Int. non erat necesse vt sermone iactaret, quod corpore præferebat. Hier.

16. Glo. Marcus ait illum prædicasse vbique hoc, non quòd aliquid voluerit Dominus, & non potuerit: sed exemplum suis dedit, vt latere velint, sed vt prosint aliis, prodantur inuiti. 17. Hier. mittit ad sacerdotes ob humilitatem, vt eis deferre videatur, deinde vt illi vel credentes saluentur, vel fiant inexcusabiles, denique ne legem infringere videatur. Chry. in ho. quandoque legem soluebat, præparans sapientiæ futuræ viam, quandoque non Iudæorum imbecillitati condescendens. Orig. mittit ad sacerdotes, vt cognoscant non legis consuetudine, sed gratiæ operatione mundatum. 18. Orig. vt omnes qui viderent portarì munus, miraculum crederent. 19. Chry. in hom. non dicit, quod ego iubeo, sed Moyses. Beda in ho. approbauit sacrificium Moysis, quia nondum corpus suum obtulerat per passionem. 20. Int. s. vt credant virtutem Dei magnam esse. Chry. in hom. non dixit in emendationem eorum. præuidit enim ex hoc nihil profecturos. 21. Int. hoc miraculum factum est sanato leproso continuò. 23. Int. fide & desiderio. Glo. Lucas enim dicit misisse seniores Iudæorum. Chry. in hom. credendum Centurionem, volentem ire ad Christum, prohibitum à Iudæis dicentibus, nos ibimus, & adducemus. videtur autem postquàm misit amicos, & ipse venisse. 24. Int. Alienigena. Aug. de verbo Dom. serm. 6. iam enim Iudæa habebat militem Romani imperij. Chry. iste primus fructus è gẽtibus.

25. Int. per internuncios. 26. Int. nullus alius pro seruo. 27. Int. id est, seruus. 28. Int. non in vno tantùm miserabilis, sed quòd est paralyticus, & quòd torquetur. hæc enim omnia cum dolore nominauit. Raba. vt angustias suas indicaret, & Dominum ad misericordiam commoueret. Chry. vide fidem; non enim dixit, veni & salua, sed infirmitatem tantùm exponit. 31. Int. s. virtute. virtus enim Christi præsens fuit, quæ suscitauit eum. Glo. ad filium reguli noluit venire, ne diuitias honorare videretur. hîc autem ne seruilem conditionem spernere videretur, iturum se dicit. poterat verbo curare (& curauit in itinere, ne præsentia necessaria videretur) sed ob humilitatem visitare dignatur.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

9. Int. in quo humilitas. Chry. in hom. tetigit, ostendens mundo nihil esse immundum. sic non prohibebat manibus illotis manducare. Non corporis, sed animæ lepra impedimentum est ad virtutem.

11. Int. in hoc pietas. 12. Int. in hoc maiestatis potentia. 13. Orig. quia ille non distulit confessionem, non est dilata mundatio. 17. Int. disciplina nostri est, vt nos ostendamus sacerdoti nostro.

22. Amo. Capharnaum. i. villa pinguedinis, seu ager consolationis, nempe Ecclesia ex gentibus collecta, spirituali pinguedine plena, inter pressuras sæculi de cælestibus consolatur. 25. Remig. primitiæ gentium pro salute totius gentilitatis Deo supplicauerunt. 28. Hilar. iacebant in sæculo gentes peccatorum morbis dissolutæ. 30. Int. repentina diaboli aggressione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

9. supra legem se esse ostendit, quæ leprosi contactum vetabat. 12. Imperatiuum passiuum, καθαρίσθητι, di[illegible] ait ille, si vis potes, respondet se velle, & imperat. 20. s. meæ potestatis, vel quòd non sum legis destructor, vel vt ipsi testes sint, aut apud istos testatum sit te verè liberatum. 27. pro, famulus. Græcis.

dignus

[32]dignus vt intres sub [33]tectum meum: sed [34]tantùm [b]dic verbo, & sanabitur puer meus.
[c]nam & [35]ego homo sum sub [36]potestate constitutus, habens sub [d]me milites: & dico huic,
[e]vade, & vadit: & alij, veni, & venit: & seruo meo, fac [38]hoc, & facit. [39]Audiens autem Ie-
sus, [40]miratus est: & sequentibus se dixit: [41]Amen dico vobis, non [f]inueni tantam fidem in
[42]Israel. [43]Dico autem vobis, quòd [44]multi ab Oriente & [45]Occidente [46]venient, & [47]recumbent
cum [g]Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cælorum: [48]filij autem regni [49]eiicientur in
[50]tenebras [h]exteriores: ibi erit [51]fletus & [52]stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni,
Vade: & [53]sicut credidisti, [54]fiat tibi. Et [55]sanatus est puer ex illa hora.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

32. Int. ecce humilitas. Raba. ob conscientiam vitæ gentilis. etsi enim fide præditus, nondum tamen Sacramentis imbutus. Aug. de verbo Dom. serm. 6. dicendo se indignum, dignum præstitit, in cuius cor Christus intraret, nec tanta fide & humilitate diceret, nisi Christum corde gestaret. 34. Int. magna fides quæ Dei dicere, credit esse facere. 35. Int. ecce prudentia. Hier. vidit enim latentē diuinitatem. 36. Int. s. habens alium dominum. 37. Int. mira fides in gentili. 38. Int. ita Angeli tibi seruiunt. 39. Int. quia suam intelligit maiestatem. 40. Int. non vt turbati animi, sed docentis nos, quos opus est moueri de huiusmodi, & mirari. Orig. attende quantum sit, aut quale quod Deus miratur. Aug. in Genes. cont. Manich. lib. 1. c. 8. ille fecerat in eo fidē qui admirabatur: miratur ergo, nobis mirādū esse significans. tales enim motus eius non perturbati animi signa sunt, sed docētis magisterium. 41. Aug. cont. Faust. lib. 22. c. 74. Fidem laudat, non desertionem militiæ imperat, 42. Int. s. præsentis temporis. inuenit enim in antiquis. Hier. de præsentibus loquitur, non de Patriarchis & Prophetis. Chry. bonum laudatur secundùm quantitatem personæ: v. g. magnum est rusticum dicere aliquid sapienter, quod de philosopho non est mirum 43. Int. q. d. vnde prædico vobis quod multi ad exemplum istius, in quo fides gentium præfiguratur, &c. 44. Aug. de verb. Dom. non dicit omnes. Orig. electi per singulas generationes, pauci, simul verò congregati, multi. 45. Int. q. d. ex omni gente. Aug. de verb. Dom. istis duabus partibus totus orbis designatur. 46. Int. s. ad fidem. 47. Int. i. requiescent feliciter epulaturi. Ori. in regno vbi lux, exultatio, & longæuitas vitæ æternæ. g. Aug. 16. cont. Faust. cap. 42. quod fidem tenuerunt Dei iustorum. 48. Int. s. Iudæi in quibus antea regnabat Dominus. Hier. Aug. de verb. Dom. qui legem acceperant & futurorum figuras celebrabant. Chry. in hom. quibus regnum erat præparatum. 49. Int. s. à facie Domini. 50. Hier. expulsi foras à Domino. 51. Hier. demonstratur vera corporum & eorumdem membrorum resurrectio. Aimo. per metaphoram pœnas describit intolerabilis caloris, & frigoris, secundùm illud Iob: Transient ab aquis niuium ad calorem nimium. 52. Rab. significatur indignantis affectus quòd serò pœniteat. 53. Int. pro mensura fidei, quia credit omnia posse. ¶ Indicat per fidē meruisse. 54. Int. cuique sicut credit ita fit. 55. Int. probatur fides Domini, dum sanitas serui sequitur. Rab. potest meritum Domini etiam famulis suffragari. Chry. in hom. non solùm curare, sed in momento temporis hoc facere, virtutem Christi ostendebat.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

33. Orig. quando corpus Domini manducas, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditūr: tu ergo dic, Domine non sum dignus, &c. d. Aimo. subiecti Centurionis naturales virtutes, quibus plurimi gentilium pollebant. e. Aimo. cogitationibus malis dicendum, vt abeant; bonæ autem vocandæ, seruumq́; corpus subiiciendum voluntati diuinæ. 42. Hier. Fides gentium in Centurione præponitur Israeli. 45. Aimo. ab Oriente veniunt qui ab infantia Deo seruiunt, ab Occidente, qui in decrepita ætate conuertuntur. 52. Glo. strident dentes, qui de edacitate gaudebant, flent oculi qui per concupiscentias vagabantur; per fletum significatur animæ tormentum, per stridorem corporis. 55. Aug. de verb. Dom. ser. 6. Christus apud Iudæos corpore fuit, apud gentes virtute. Iudæa cognouit & crucifixit, Gentes audierunt, & crediderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

b. pro, impera. Heb. c. pro, etenim. 49. secundùm scientiam experimentalem, vel composito vultu in modum mirantis. f. s. ex quo cœpi prædicare, & facere miracula. 41. i. populo Israëlitico Græc. ne in Israël quidem, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ. 48. quibus regnum peculiariter promissum, vel regno destinatis. h. i. quæ extra regnum, vel quæ à luce longè sunt.

Et cùm [56] venisset Iesus in [57] domum Petri, vidit [58] socrum eius iacentem & febricitantem: & [59] tetigit manum eius, & dimisit eam febris, & [61] surrexit, & ministrabat ei. [62] Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiiciebat spiritus verbo:& [63] omnes [64] malè habentes curauit:vt [65] adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras [66] accepit, & [67] ægrotationes nostras [68] portauit. [69] Videns autem Iesus turbas multas circum se, [70] iussit [71] discipulos ire [72] trans fretum. Et [1] accedens [73] vnus Scriba, [74] ait illi, [75] Magister, [76] sequar te, quocumque ieris. Et [77] dicit ei Iesus, [78] Vulpes foueas habent,

Sens. Lit. In Cap. VIII.

56. Int. ostendit non sequi ordine præditum miraculum, quia ante sermonem montis fuit factum. Aug.de conf.Euang.lib.2.c.21.intelligitur recoluisse quod priùs omiserat. 57. Rab. quæ erat in Bethsaida.Chry.in hom.intrauit Christus cibum sumpturus.sequitur enim, Et surgens ministrabat eis, diuertebat Christus ad discipulos honorans eos,& ex hoc faciebat auidiores 59. Chry.in ho.non semper solis verbis curat vt lateat.Glo.Lucas dicit quòd rogauerunt pro ea. 61. Chry.in ho.perfecta sanitas.Hier.solent corpora post febrem lassescere. 62. Chry.in hom.erat iam aucta credentium multitudo,nec à Christo discedere patiebantur.Aug.de conf.Euang.indicatur eodem die factum. 63, Chry.in hom.quantam multitudinem miraculorum vno verbo complectitur? 65. Chry.in hom.ne incredibile illud videretur,cõfirmat ex Propheta. 66. Int.nõ vt sibi haberet,sed vt à nobis auferret.Rab. ¶ Remig.vt nos fortes faceret. Hier.Passione corporis sui infirmitates nostras absorbuit. 67. Chry. in ho. cùm hoc de peccatis magis sit à Propheta dictum,Euangelista exponit de ægritudinibus.plures enim sunt ex peccatis.Int.à nobis.s.abstulit. 68. Int sustinuit in Cruce. 69. Int.post sanationem istorum.

70. Aug.de conf.Euang.li.2.c.22.non postridie eius diei quo socrus Petri sanata. eo enim die Marcus & Lucas dicunt abiisse diluculo in desertum. 71. Hil. plures erant discipuli præter Apostolos.

72. Chr in ho. non solùm curabat corpora,sed animas,ostendens nihil faciendum ad ostẽtationem, simul etiã mitigabat Iudaicam inuidiam.Rem.volebat quasi homo turbarũ importunitatem declinare.Chr.in hom,non turbis dixit,recedite,sed discipulos iubens abire, spẽ dedit turbæ eundi etiã illuc.

1. Aug.de conf.Euang.lib. 2.c.23 hoc,vt ait Lucas, factum, cùm essent in via venientes.s.ad fretum.

73. Int.literæ occidentis seruus. 74. Int.hoc desiderans,quod Simon Magus voluit emere,vt de miraculis lucraretur.Hier. 75. Hier.si dixisset,Domine, non fuisset repulsus, sed æstimabat vnum magistrũ de pluribus,& non erat spiritualis auditor,ideò Christus in eo non potest caput reclinare.76.Chr. in hom.magnus tumor dedignantis connumerari cum turba,& se ostendentis super multos esse.Hil. interrogat an sit secuturus,infidelitatis ergo affectũ sub diffidentia interrogationis expressit. 77.Chr. in hom.respondens non ad verba sed mentem. 78.Int q.d.dolositas latet in te profunda.Aug. de ver. Dom.Hier q.d.quid me propter diuitias & sæculi lucra sequi vis,cùm nec hospitiolum habeam?Chr. in hom.arguit malum consilium , concedit tamen si velit pauperem sequi : sed disce eius malitiã qui correctus non dixit,paratus sum sequi.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

57. Chry in hom.non dedignatur vilia tuguria piscatorum intrare, docens humilitatem. 58 Rab. per leprosum intelligitur genus humanum,per seruum Centurionis,Gentilis populus,per socrum Petri, Synagoga.Beda in hom.Synagoga quodam modo est mater Ecclesiæ Petro commissæ; febris autem inuidiæ æstus dum persequebatur Ecclesiam.Rem.per socrum Petri intelligitur lex quæ infirmabatur per carnem,id est,carnalem intelligentiã.Rab.anima carnis concupiscentiis,vt febribus æstuãs, diuina misericordia tacta conualescit. 62. Glo.Occasus solis,mors Christi.Hier.quando granũ tritici in terra moritur,multos fructus affert. 64. Int.per iram & odium. 72. Glo. amaros sæculi fluctus transeundos docet.

Addit. Avct. in Cap. VIII.

57. scilicet,quam antea habitare solebat,aut quam eius cognati possidebant cum eo olim communem.66.i. abstulit curando.

[79] & volucres cæli nidos: Filius autem [m] hominis [80] non habet [81] vbi caput [82] reclinet. Alius autem [83] de discipulis eius ait illi, [84] Domine permitte me primùm ire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi, [85] Sequere me, & [86] dimitte [87] mortuos [n] sepelire [88] mortuos [89] suos. [90] Et ascendente eo in [91] nauiculam, secuti sunt eum [92] discipuli eius: & ecce [93] motus magnus factus est in mari, [94] ita vt nauicula [95] operiretur fluctibus. [96] ipse verò [97] dormiebat. [98] Et accesserunt ad [99] eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, dicentes, Domine, [100] salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus, [101] Quid timidi [102] estis modicæ fidei? Tunc surgens [103] imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas [105] magna. Porrò

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

79. Int. elatio nidum fecit cor tuum. Aug. de verb. Dom. dolosus, & elatus non me sequeris. Idem de q. Euang. q. 5. intelligitur hîc miraculis motus ob iactantiam sequi voluisse, quam significant aues, & discipuli obsequium finxisse, quæ fictio vulpis nomine significata est. m. Glo. ita se vocat humilitatis causa. 80. Int. in te locum mea humilitas. 81. Int. humilitatem mortis. 82. Int. quem ad discipulatum vocabat, dignus in quo diuinitas quiescat. 83. Int. non de duodecim. 84. Int. non respuit esse discipulus, sed expleta pietate paterni funeris, vult liberior sequi. Glo. ille vocauit magistrum vt elatus, iste humiliter Dominum. 85. Aug. de ver. Dom. serm. 7. quando Dominus parat homines Euangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis huius temporalisque pietatis. 86. Int. illi carne mortuos condant, tu autem mortuos anima resuscita. Chry. in hom. non iubet contemni amorem ad parentes, sed docet nihil magis necessarium, quàm cælestia negotia. adde quod post sepulturam necesse erat testamenta scrutari, hæreditatis diuisionem, & alia huiusmodi quæ poterant à veritate abducere. denique erant qui possent officium hoc facere. 87. Int. scilicet, culpa, vel non credentes. 88. Int. natura. 89. Int. carne. Chry. in hom. ostendit illum mortuum, non esse huius, erat enim (vt puto) ille infidelis. Hil. inter fidelem filium & patrem infidelem ius paterni nominis relinqui admonuit. Glo. Lucas addit, Tu autem vade, & annuntia regnum Dei. minora enim bona propter maiora dimittenda. 90. Orig. hom. 6. in diuersa loca cùm miranda fecisset in terra, similia facturus transit ad mare, vt se terræ & maris Dominum ostenderet. 91. Int. infirmi, & spretores mundi. Orig. firmi & stabiles in fide. 92. Chry. in hom. athletas orbis terrarum, tentationibus & timoribus exercet. 93. Int. vt magna virtus liberatoris videatur. Orig. nō ex se orta tempestas, sed Christi imperio, qui volebat magnum opus ostendere. 94. Int. tanto magis conturbat timor discipulos. 95. Int. aliâs mergeretur. 96. Int. hic homo ostenditur. 97. Int. vt Apostolos suscitare faceret. Chry. in hom. vt daret tempus formidini: si enim vigilasset, vel non timuissent, vel non rogassent, vel nō crederent posse tale quid facere. Orig. dormiebat corpore, vigilabat Deitate. 98. Int. adeò territi, vt non molestè irruerent & suscitarent. Orig. sed turbulenter. 99. Int. semper vult rogari. 100. Int. quasi adhuc paruuli, & infirmi. 101. Orig. q. d. cognouistis potentiam in terra, cur non etiam in mari potentem creditis? Qui modicū credit arguitur; qui nihil, contemnitur. Chry. in hom. non decentem habebant de ipso opinionem. poterat enim etiam dormiens liberare. 102. Chry. in hom. ideò non fecit signum hoc præsentibus turbis, ne ab eis damnarentur discipuli modicæ fidei. 103. Int hîc Deus ostenditur. Hier. sentiunt omnes creaturæ Creatorem, & quæ apud nos insensibilia, illi sunt sensibilia. 105. Int. magna potestas, quia de magna tempestate fit magna tranquillitas. Origen. decet magnum, magna facere. Chry. in hom. confestim soluta est tempestas, & nihil turbationis mansit, impletúmque illud, dixit, & stetit spiritus procellæ.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

79. Greg. 19. Mor. c. 1. vulpes fraudulentæ in specubus absconduntur, & tortuosis anfractibus currunt, aues volatu se subleuant. significantur ergo fraudulenta & elata dæmonia in illius corde habitare, nec posse Christi humilitatem in superba mēte quiescere. Rab hæretici, vt vulpes versuti; volucres, i. maligni spiritus in Iudæorum cordibus nidos habebant. n. Greg. 4. Mor. mortui mortuos sepeliunt, cùm peccatores peccatoribus fauent. 97. Glo dormit Dominus. i. fides Domini, cùm negligentius agimus, & ideò tempestas. si verò fides resurgit, imperat vētis & fluctibus. Hier. figura huius, cùm Ionas dormiret, cæteris periclitantibus. 98. Chry. erat hæc turbatio typus futurarum tentationum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

93. pro, tempestas. 102. *scilicet, parum fidentes me præsente tutos esse.*

[106] homines mirati sunt, dicentes, [107] Qualis est hic, quia venti & [108] mare [o] obediunt ei! Et cùm venisset Iesus trans fretum in regionem [109] Gerasenorum, occurrerunt ei [110] duo habentes [111] dæmonia, de [112] monumentis exeuntes, [113] sæui nimis: ita vt nemo posset transire per viam [114] illam. Et ecce clamauerunt dicentes, [115] Quid nobis & tibi Iesu [116] Fili Dei? Venisti huc [117] ante tempus [118] torquere nos? Erat autem non longè ab illis

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

106. Int.non discipuli, sed nautæ, & cæteri qui erant in naui. Orig.numquam enim sine honore nominantur discipuli, sed semper aut Apostoli, aut discipuli. Hier. si quis cōtendat significari discipulos, dicendum appellari homines, quia nondum nouerant potentiam Saluatoris. 107 Int.dormit vt homo, imperat vt Deus. Orig.non interrogant, sed asserunt talem esse, & tantum cui mare & venti obediunt. 109. Rab.Gerasa vrbs Arabiæ trans Iordanem, iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longè à stagno Tyberiadis, quò porci præcipitati. 110. Aug.2.de cons.Euang.ca.24.Marcus & Lucas vnum commemorant.s.eum qui clarior erat, & formosior, & pro cuius salute regio illa magis sollicita. Chry.in ho.non dicunt illi fuisse vnum solum. 111. Int. legionem. 112. Chry.in ho. volebant imponere perniciosum dogma, animas.s.morientium dæmones fieri. Vnde & dæmoniaci clamant (vt decipiant audientes) anima illius ego sum. 113. Chry. in ho. quia nemo afferre audebat ad Christum propter sæuitiam, Christus ad eos vadit. 114. Int.non est voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, quia timent eius præsentiam. Hier. vt si serui fugitiui post multū temporis dominum videntes, de verberibus deprecentur: putabant ij venisse Christum ad se iudicandos. 115. Int q.d. nobiscum tibi nihil est commune, ne quis ergo dicat quod in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Remi.nihil commune dæmonum malitiæ & gratiæ Christi, itaque rectè dicunt. 116. Aug 9.de ciui. c.21.tantum innotuit eis per sua virtutis effecta, quantum voluit; tantum voluit, quantum oportuit. Hier.suspicari magis Filium Dei quàm nosse intelligendi sunt. Aug.lib.de q.nou.& vet.test.q.66.magis ex suspicione, quàm ex cognitione dixisse credendi sunt. si enim cognouissent, nunquā Dominum gloriæ crucifigi permisissent. Remig.cum eius virtute torquebantur, & miracula videbant, putabant filium Dei. cùm viderent esuriem, sitim, & similia pati, credebāt hominem purum; damnari verò merentur Iudæi & Arriani etiam dæmonum confessione. 117. Aug.8.de ciu.c.23.s.ante tempus iudicij, vel subitum illis fuit quod tardius futurum putabant. Chry.in ho.existimabant ob mala quæ fecerāt, non expectandū in eis tempus extremæ punitionis, quæ erit in die iudicij. 118. Chry.in ho.ab experientia clamant. flagellabantur enim inuisibiliter, intolerabilia patientes ex Christi præsentia. Hier. præsentia Saluatoris tormenta sunt dæmonum. Glo.torquentur dum de corporibus eiiciūtur, in quorum tortura delectabantur. Aug.de cons.Euang.lib.2.cap.24.diuerso modo verba dæmonum referunt Euangelistæ, sed vel in vnam sententiam redigi, vel omnia dicta esse intelligi possunt.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

108. Orig.Omnes in Ecclesiæ nauicula cum Domino per vndosum mundum supernatamus, dormit autem, id est, nostram patientiam, & pœnitentiam expectat, imperat ventis, id est, dæmonibus, qui concitant fluctus: id est, principes mundi ad persecutionem sanctorum: facit tranquillitatem, reddens Ecclesiæ pacem. Rab.mare, æstus sæculi: nauicula, arbor crucis, cuius auxilio venitur ad cælestis patriæ littus, posito Christo in cruce, commotæ discipulorum mentes; dormire Christi, mori est. excitant discipuli, dum quærunt resurrectionem; ipse resurgens increpat duritiam eorum, imperat ventis, id est, diaboli superbiam prosternit; & mare, id est, Iudæorum vesaniam. o. Orig.soli homines Deo resistunt, & ideo in iudicio damnabuntur. 109. Rab.Gerasa, id est, colonum eiiciens, vel aduena propinquans, gentilitas.s.quæ diabolum à se eiicit, & propè facta est à Christo visitata per prædicatores. 110. Amb.in Luc.cap 8.Gentes de duobus filiis Noë exierunt. nam familia Sem. in possessione Dei fuit. Rab.duo, id est, Iudæi & Gentes qui non in domo, id est, conscientia quiescebant, sed in monumentis, id est, operibus mortuis delectabantur, nec sinunt per viam fidei, quam impugnant, quēquam transire. 112. Rab.Sepulchra sunt perfidorum corpora. 113. Glo.Lucas dicit, ruptis vinculis agi in deserto; Gentes enim nullo legum vinculo poterant cohiberi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

106. *scilicet qui simul nauigabant.* 109. *Gerasa quæ & Gargasi, vrbs Arabiæ iuncta monti Galaad, à qua non longè Gedara ciuitas, sortè à Gad tribus dicta, in cuius sortè erat. Est & Gadara alia in tribu Iuda. Ios. 15.* 115. *id est, quid tibi nobiscum rei est? quid nostra curas?*

grex

[119] grex porcorum multorum [p] pascens. Dæmones autem [120] rogabant eum dicentes, Si eiicis nos [121] hinc, [122] mitte nos [123] in gregem porcorum. Et ait illis, [124] Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos: & ecce magno [125] impetu abiit totus grex per [126] præceps in [q] mare: & mortui sunt in aquis. Pastores autem [127] fugerunt: & venientes in ciuitatem, nunciauerunt hæc omnia: & de his qui dæmonia habuerant. Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu, & viso [128] eo, rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

120. Greg.2.Mor.c.8.scit diabolus non se sufficere quodlibet agere ex semetipso. 123. Remig non petunt mitti in homines, quia eum, cuius virtute torquebantur, humanam speciem gestare videbant, nec in pecora, quia munda animalia & in templo offerebantur. nullum autem animal porco immundius. vnde porcus quasi spurcus. nec in aërem, ob cupiditatem nimiam nocendi hominibus. 124. Int. permittit, vt sit occasio salutis hominum per interfectionem porcorum. Hier. Chry. in hom. non hoc fecit persuasus à dæmonibus, sed vt doceat magnitudinem nocumenti dæmonum qui illis hominibus insidiabantur; deinde nec contra porcos audere, nisi ipse concesserit, postremò grauiora facturos in homines, quàm in porcos, si Deus permitteret. voluit etiam discerent homines illius regionis suam virtutem. 126. Chry. in ho. ideo porcos occiderunt, quia de hominum perditione lætantur, augebat etiam damni magnitudo facti famam. à multis enim diuulgabatur. s. à vexatis, à porcorum dominis, & à pastoribus. 128. Chry. in ho. cùm deceret adorare, & admirari virtutem. Quanta autem Christi mansuetudo, qui non restitit, sed recessit, dans eis doctores liberatos, & porcorum pastores. Hier. ex humilitate hoc faciunt, indignos se Christi præsentia iudicantes.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

119. Int. significat irrationales, & immundos homines. p. Inter. in monte superbiæ. 121. Int. de electis. 122. Int. in eos dominari, siue qui in immunditia permanserint. 123. Hil. videntes dæmones non sibi relinqui locum in gentibus, vt patiatur se habitare in hæreticis deprecantur. Glo. nisi quis porci more vixerit, non in eum (nisi ad probandum) diaboli accipiunt potestatem. 125. Hil. liberato populo gentium increduli agunt sacrilegos ritus in abditis, cæca & profunda curiositate submersi. 127. Glo. quidam principes impiorum, etsi fugiunt fidem Christi, potentiam tamen eius mirando prædicare non cessant. 128. Glo. quidam consuetudine ligati mirantur quidem, & venerantur legem Christi, sed nolunt pati.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

122. *Græ. permitte ire.* q. *id est, lacum.* 128. *s. timentes rebus suis qui porcos amiserunt, vel se eius præsentia indignos iudicantes.*

CAPVT IX.

ET ascendens Iesus in [1] nauiculam, [2] transfretauit, & venit in [3] ciuitatem suam. Et ecce [a] offerebant ei [4] paralyticum iacentem in

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. CHRY. in hom. poterat pede transire, sed non semper voluit mirabilia facere, ne incarnationis noceret rationi. 2. Int. de terra Gerasenorum. 3. Aug. de cons. Euang. potuit Galilæa dici ciuitas Christi, quia in Galilæa erat Nazareth. 5. Chry. in hom. ciuitatem suam vocat Capharnaum, vbi continuè habitabat. Hier. ciuitatem eius intelligamus Nazareth. Aug. de cons. Euang. dicemus Matthæum prætermisisse gesta in Nazareth.

Sens. Myst. In Cap. IX.

3. HIL. Dei ciuitas, fidelium plebs; nauis, Ecclesia. a. Glo. Doctores sunt, qui offerunt Christo monendo, & intercedendo. 4. Int. animam illecebris carnis resolutam.

Addit. Avct. In Cap. IX.

3. *scilicet Capharnaum, vbi ex quo reliquit Nazareth, habitare solebat.*

lecto. videns autem Iesus [6] fidem [7] illorum, dixit paralytico, [8] Confide [9] fili, [10] remittuntur tibi peccata tua. Et ecce [11] quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic [12] blasphemat. Et cùm [13] vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, [14] Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? [15] Quid est facilius, [b] dicere, [16] Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, [17] Surge, & ambula? Vt autem [18] sciatis quia Filius hominis habet [19] potestatem in [20] terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, [21] tolle lectum tuum, & [22] vade in [23] domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ, [c] timuerunt, & [24] glorificauerunt [25] Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Et cùm [26] transiret inde Iesus, [27] vidit hominem [28] sedentem in [29] teloneo, [30] Matthæum nomine. Et ait illi, [31] Sequere [32] me. Et [33] surgens,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

6. Glo. quantum valeat apud Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, vt intus & extra sanaret hominem? 7. Chry. credebat etiam infirmus, alioquin non se permisisset submitti per tectum. 8. Int. in hoc innuit se Deum. 9. Hier. mira humilitas despectum hominem, & quem sacerdotes non dignabantur attingere, filium vocat, filium verò dicit, quia dimittuntur ei peccata. 10. Hier. fortè priùs dimittit peccata, vt ablatis causis morbi sanitas restituatur. 11. Chry. in hom. Fecerunt isti æmulatione clarere hoc factum. 12. Int. quia in Prophetis dicit Dominus, Ego sum qui deleo iniquitates. ¶ Cùm sit homo, quod Dei est, arrogat sibi. Hier. 13. Int. Deum se esse, & occultorum cognitione, & operum virtute indicat. 14. Int. q.d. qua potestate cogitationes vestras video, & peccata possum dimittere. Hier. Chry. in hom. Si non esset æqualis Patri, dixisset, non vt vos putatis; me affirmo habere potestatem dimittendi peccata. 15. Hier. quamquam eiusdem virtutis est, corporis & animæ vitia dimittere, inter dicere tamen & facere, multa est distantia. 16. Int. quod solus Deus nouit. 17. Int. quod ipsi viderent. Chry. in hom. per manifestum, occultum demonstrat. 18. Int. non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi, vel Christi. 19. Int. quia idē est Filius hominis, & Deus. Chry. in hom. se ostendit Patri æqualem. 20. Int. s. positus. 21. Int. vt maius miraculum sit. Glo. vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. 24. Int Iam quodammodo credentes.

25. Int. id est, hominem tam potenter operantem inter homines. 26. Int. de Galilæa. Chry. in hom. à loco vbi fecerat miraculum, ne Iudæorum zelum accenderet. 27. Int. non tam corporeo, quàm miserantis intuitu. Aug. 2. de Cons. Euang. c. 26. videtur memorare prætermissa: sunt enim electi duodecim ante sermonem habitum in monte, vt ait Lucas. 28. Int. pertinaciter lucris inhiantem. 29. Glo. telos Græcè vectigal. Chry. in hom. cur non de aliis Apostolis dicitur, quomodo, & quando vocati, vt de Petro, Iacobo, Andrea, Ioanne & Matthæo? quia horū studia humilia & inconuenientia. nihil enim piscatione vilius, nec telonij officio deterius. 30. Hier. dicitur & Leui. 31. Int. amodò. 32. non lucra.
33. Chry. in ho. nec restitit, nec domū abire rogauit. Remig. officij sui rationes imperfectas reliquit.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

5. Int. in corpore vbi iacet anima. ¶ in voluptate sæculi. Hil. paralyticus, vniuersitas gentiū ab Angelis Deo oblata, filius dicitur, quia Dei opus. 6. Int. non vecordiam ægri. 10. Glo. quinque modis contingūt infirmitates: vel vt meritum augeatur, vt Iob: vel ne superbiant, vt Paulo: vel vt corrigantur peccata, vt huic paralytico: vel ad Dei gloriam, vt cæco nato: vel ad initium pœnæ, vt Herodi. 22. Int. ne Christiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorum. 22. Rab surgere est animā à desideriis carnalibus abstrahere: lectū tollere, est carnē attollere ad voluntatē spiritus: domum ire, est ad paradysum redire, vel ad sui custodiam internam. Hil. nullus in domum æternam reditus, nisi dimissis peccatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

8. *i. bono esto animo.* 10. *ἀφέωνται, præteritum Atticum, ponitur verò hic pro præsenti.* 12. *i. tribuit sibi quod Dei est solius.* b. *sub. efficaciter, propriaq́; authoritate.* 18. *æqualis enim vtrumque potestatis. certè efficaciter alterum per alterum probatur. nam falsum miraculo non potest confirmari.*

c. *Græc. admiratæ sunt, ἐθαύμασαν.* 29. *locus est in quo sedent publicani exigentes tributum, quòd Græcè τέλος.* 30. *quidam putant accepisse id nomen, postquàm est ad Apostolatum vocatus, cùm antea Leui diceretur.*

[34] ſecutus eſt eum. Et factum eſt, diſcumbente eo in [35] domo: ecce multi [36] publicani & pec-
[37] catores venientes, [38] diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et videntes [39] Phariſæi, di-
[d] cebant [40] diſcipulis eius, [41] Quare cum publicanis & [42] peccatoribus manducat magiſter ve-
ſter? At Ieſus audiens, [43] ait, [44] Non eſt opus [45] valentibus [46] medicus: ſed [47] malè habentibus.
[48] Euntes autem [49] diſcite quid eſt, [50] Miſericordiam [e] volo, & non [51] ſacrificium. [52] Non enim ve-
ni vocare [53] iuſtos, ſed [54] peccatores ad pœnitentiam. Tunc acceſſerunt ad eum [55] diſcipuli
Ioannis, dicentis, [56] Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter: diſcipuli autem
tui non ieiunant? Et ait [57] illis Ieſus: Numquid [58] poſſunt [59] filij [60] [61] ſponſi [62] lugere,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

34. Glo. relictis omnibus, vt ait Lucas. Hier. maieſtas diuinitatis quæ in facie refulgebat, poterat videntes ad ſe attrahere primo aſpectu. Chry. in hom. vocatus eſt poſt multa miracula, & multã Chriſti famam, quando eum aptiorem ad obedientiã Chriſtus ſciuit. 35. Int. ſ. Matthæi. Aug. 2. de Conſ. Euãg. cap. 27. vt dicunt Marcus & Lucas. 36. Int. qui publica vectigalia exigunt, & conducunt; & qui lucra ſæculi per negotia ſectantur. Chry. in hom. conuocauit eos qui erant eiuſdem artis. Glo. iam poſt ſe multos trahit, Apoſtolus & Doctor futurus. Hier. Tertullianus ait hos fuiſſe ethnicos, quaſi verò Matthæus non fuerit Iudæus, aut Chriſtus conuiuaretur cum ethnicis. 37. Hier. videntes Publicanum locum inueniſſe pœnitentiæ, non deſperant ſalutem. 38. Int vt ab eo ſpiritualiter paſcerentur. Chry. in hom. conueſcens emendabat ſæpe malè diſpoſitos. 39. Int dupliciter errabant, quia ſe iuſtos putabãt, cùm ſint ſuperbi, & illos reos cùm iam pœniteant. Rab. 40. Chry. in ho. volebant ſeparare à Doctore diſcipulorum corda. 41. Aug. de Conſ. Euang. Lucas aliquando aliter. indicat enim Chriſto & diſcipulis obiectum; ſed cùm diſcipulis obiicitur, Magiſtro obiicitur, vna ergo eſt ſententia. 42. Int. quos lex damnat. 43. Glo. Pœnitentes ampliùs in fide cõfortans, ſuperbos ad humilitatem, & pietatem prouocans. 44. Int. q. d. vos declino, quia non egere vos putatis. 45. Int. qui gratiam non quærunt. 46. Rab. ſe medicum dicit. 47. Int. hos iuuo, quia pœnitendo dant locum gratiæ, ſed ſi ſanari vultis, eũtes, &c.

48. Int. ſ. à temeritate vituperationis. Rab. 49. Int. i. diligẽtiùs Scripturas inquirite. Rab. Chr. in ho. q. d. cùm me accuſetis, & meum Patrem accuſatis, qui vult peccatorum emendationem. 50. Int. teſtimonium de Propheta. Hier. ex Oſea. Sugillat verò illos qui ſe iuſtos æſtimantes peccatorum conſortia declinabant. 51. Int. ſ. ſine miſericordia, ſine cõpaſſione delinquentium. 52. Int. q. d. miſericordiam ſequimini, ſicut ego. 53. Int. id eſt, falsò ſe iuſtificantes. Hil. non erat neceſſe venire propter iuſtos. Chry. in hom. Ironicè loquitur, nullus enim iuſtus erat: omnes enim peccauerunt, vt ait Paulus. 54. Int. ſ. peccata attendentes. Aug. de conſ. Euang. Lucas addidit, in pœnitentiam, ad explanationem ſentẽtiæ, ne putentur peccatores diligi quia peccatores ſunt. 55 Aug. de Conſ. Euang. à pluribus quæſitum eſt hoc. nam Lucas & Marcus ab aliis quæſitum indicant. Chry. in hom. Phariſæi hos ſecum acceperunt, vt Lucas indicat Hier. reprehendendi Ioannis diſcipuli, & ob ieiunij iactantiam, & quia ſe iungebant Phariſæis à Ioanne condemnatis, & quia calumniantur à Ioanne prædicatum 56. Int. ſuperba interrogatio, & plena ſupercilio Phariſæorum. Hier. 57. Chry. in hom. pro publicanis reſpondens, vt eorum turbatam animam mitiget, exprobrantes vehementiùs incuſat, pro diſcipulis autem manſuetè. 58. Int. aufert ieiunium triſtitiæ diſcipulis, propter præſentiam ſuam. 60. Int. ſ. Apoſtoli quos de Eccleſia genuit. 61. Int. ſ. Chriſti Chr. in hom. in memoriam reducit verba Ioannis, qui habet ſponſam ſpõſus eſt.

62. Int. i. ieiunio affligi, dum eos oportet de ſponſi præſentia gratulari; ſpirituali enim ieiunio nondum ſunt apti, donec à me aſſumpto Spiritu ſancto ſint confirmati.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

36. Rab. per Matthæum, & publicanorum vocationem, fides gentium exprimitur, per ſuperbiam Phariſæorum, inuidia Iudæorum de ſalute gentium.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

36. Non erant ij Gentiles, vt putauit Tertullianus. 37. publici. ſ. ſeu manifeſti. 39. qui aderant, non conuiuæ, ſed ſpectatores. d. ſ. poſt conuiuium. 46. ſ. vt curentur. e. ſic Septuaginta. Hebraicè enim, volui. 51. pro. potius quàm ſacrificium. Sequitur, n. & ſcientiam Dei pluſquàm holocauſtum. 61. i. ad quos pertinet cum ſponſo verſari, & nuptialibus gaudijs frui, 62. pro, ieiunare.

quan

quamdiu[63] cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies cùm auferetur[64] ab eis ſponſus: & tunc ieiunabunt.[65] Nemo[66] autem immittit commiſſuram[67] panni rudis[68] in veſtimentum[69] vetus.[70] tollit enim plenitudinem eius à veſtimento[71]: & peior ſciſſura fit. Neque mittunt vinum[72] nouum in vtres veteres, alioquin rumpuntur[73] vtres,& vinum[74] effunditur; &[75] vtres pereunt. Sed vinum[76] nouum in vtres nouos mittunt, & ambo[77] conſeruantur. Hæc illo loquente ad eos,ecce[78] princeps[f] vnus acceſſit,& adorabat eum, dicens; Domine,filia mea modò[79] defuncta eſt:ſed

Sens. Lit. In Cap. IX.

63. Chry.in hom q.d.gaudij tempore non ſunt introducenda triſtia; eſt quidem delectabile ieiunium perfectioribus,ſed imbecillioribus triſte.oſtendit verò Chriſtus non gulæ eſſe quod fiebat, ſed diſpenſationis cuiuſdam. 64. Int.ſ.tempore paſſionis. Hier. ¶ Glo. erunt enim tunc in mœrore & luctu,donec per Spiritum S.conſolati ieiunium lætitiæ celebrabunt,non ſolùm à cibis,ſed à terrenis omnibus abſtinentes.Hier.huius teſtimonij occaſione Montanus etiam poſt Pentecoſten facit quadrageſimam. 65. Int.non ſolùm à cibis. 66. Chry.in hom.q.d. nondum mei diſcipuli effecti ſunt fortes. itaq; non ſunt grauandi præceptis: qua in re docet manſuetè tractandos ad fidem venientes.Aug.de Conſ.Euan.ſignificat per ſequentes ſimilitudines,veterem ſenſum habentibus nõ conuenire illud ieiunij genus quod pertinet ad gaudium mentis in ſpiritualia ſuſpenſæ,& ob hoc alienatæ à corporalibus cibis. 67. Int.i.partem. 68. Remig.Euangelicam doctrinam ſignificat, cuius particula quædam ieiunium. 69. Remig diſcipulos ſuos intelligit. 70. Int.q.d. ſi hoc ſolũ eis importunè traditur,quibus præualet vetus conſuetudo, citò quod habent,auferetur.Glo.q d.perfectio vitæ nouæ diuiditur, & veteri fides aufertur. 71. Int.ſ.veteri. 72. Int.q.d.nouæ vitæ myſteria non ſunt committenda mentibus nondum innouatis.Remig. 73. Int.q.d.id ſi fit, nec rudes mentes pati poſſunt. Remig.poſt reſurrectiónem vinũ nouum receperunt diſcipuli,vnde quidam dixerunt,muſto pleni ſunt iſti. 74. Int. i.ipſa doctrina nihil prodeſt. 75. Int.i.ipſæ mentes pondere præceptorum ſuffocantur. 76. Int. noua myſteria mentibus innouatis committuntur. 77. Int. i. doctrina memoriæ traditur, & mens non eſt ſine fructu. 78. Chry.in hom.adiungitur opus quo Phariſæi obſtruantur. Aug.de conſ. Euan. alio ordine narratur hoc à Marco & Luca.f.Glo. Archiſynagogus nomine Iairus. 79. Aug. de conſ. Euang. alij duo Euangeliſtæ dicunt morti proximam.Matthæus ergo breuitatis cauſa nõ verba patris retulit, ſed voluntatem,qui deſperauerat viuam poſſe reperiri: itaque volebat(quod Dominus fecit)vt mortuam ſuſcitaret.non mentitur autem, qui aliis verbis dicit, quod alius voluit,cuius verba non dicit. debent enim verba voluntati ſeruire.Chry.in hom.dixit mortuam,vt augeret calamitatem: ſic enim ſolent rogantes,vt impetrent.

Sens. Myst. In Cap. IX.

64. Hier.cùm propter peccata à nobis receſſerit,tunc indicendum ieiunium, & luctus recipiendus. 69. Hier.veſtimentum vetus,& vtres veteres,Scribæ & Phariſæi,veſtimentum, & vinum nouũ,præcepta Euangelica,quæ illi non poterant ſuſtinere maiorũ traditionibus deprauati. 76. Rab. vino intus reficimur,veſte foris regimur.veſtis ergo bona opera quæ foris agimus;vinũ autem, feruor, fidei, ſpei,& charitatis,quo intus reformamur. f. Glo.Iairus.i.illuminans,vel illuminatus,Moyſes.ſ. qui videns dominũ in carne venturũ,rogat pro filia.i.Synagoga,quæ lege & Prophetis educata, erroribus languens,in peccatis moritur.in domo tamen.i.Dei cultu.At Hęmorrhoiſſa.i.gentilitas in itinere ſanatur,præripiens ſalutem Iudæis paratam.Erogauerat verò ſubſtantiam omnem in medicos. quanto enim magis gẽtilitas vires naturalis induſtriæ in philoſophorũ pręceptis expendit,tãto minus potuit à ſordib. liberari. 12. annis laborauerat quot nata filia Archiſynagogi. ex quo enim ſynagoga cœpit Deo ſeruire,cœpit gentilitas idololatria pollui;acceſſit,credidit,locuta eſt:fide enim, verbo, & opere ſalus acquiritur.tetigit fimbriã,non veſtem:nõ enim vidit in carne Dominũ,ſed fidem per Apoſtolos accepit Hil.princeps, lex quæ pro plebe à ſe inſtituta Dominũ orat.Rab.Synagoga 12.anno.i.tẽpore pubertatis,errorũ languore conſternata eſt.Fluxus ſanguinis,idololatriæ pollutio, vel carnis & ſanguinis delectatio;veſtimentum,Chriſti Incarnationis myſterium;fimbriæ,verba de Incarnatione.

Addit. Avct. In Cap. IX.

68. *idest à fullonibus nondum appar.ti, ἀγνάφου.* 70. *ſenſus eſt, aufert id quod additum eſt à veſtimento, plenitudinem eius.ſ.rumpens.* 79. *id dixit poſtquàm intellexit defunctam.nam in principio, id quod Marcus & Lucas,ſ.eſſe in extremis.vel ſub.quantum credo,qui penè mortuam reliquerim.*

veni,

[80] veni, impone [81] manum tuam super eam, & viuet. Et [82] surgens Iesus, sequebatur eum, &
[83] discipuli eius. Et ecce [84] mulier quæ [85] sanguinis fluxum patiebatur duodecim [86] annis, ac-
[87] cessit [88] retrò, & [89] tetigit [g] fimbriam vestimenti eius. [90] Dicebat enim intra se, [91] Si tetigero tan-
tùm vestimentum eius: [92] salua ero. At Iesus [93] conuersus, & [94] videns eam, dixit, [95] Confide
[96] filia, [h] fides tua te [97] saluam fecit. Et salua facta est mulier [98] ex illa hora. Et cùm [99] venisset Ie-
sus in domum principis, & vidisset [100] tibicines, & turbam tumultuantem: dicebat,
[101] recedite, non enim [102] mortua est puella, sed [103] dormit. [104] Et deridebant eum. Et cùm [105] eiecta
esset [106] turba, intrauit: & [l] tenuit [107] manum eius, & dixit, Puella surge.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

83. Chry. in hom. assumpsit, vt ait Marcus & Lucas, Petrum, Iacobum, & Ioannem, hos honorans, vt alij eis similes efficerentur. 85. Chry. habebatur immunda hæc passio apud legem, ideò non liberè accessit, sed occultè. g. Remig. habebat Dominus fimbriam iuxta legis præceptum. 95. Int. i. habe spem. Rab. robur, & perseuerantiam fidei postulat: credebat enim quæ salutem petebat. 96. Int. ideò filia, quia fides tua, &c. h. Chry. in hom. nondum de Christo perfectè sentiebat: non enim putasset eum latere, Dominus verò primò soluit ei timorem, secundò se non latuisse, deinde eius fidem commendat. 97. Int. iam in eo quod credidisti. Hier. 99. Chry. in hom. tardiùs ibat, & plura locutus est mulieri curatæ, vt moreretur interim puella, & manifesta fieret resurrectionis demonstratio.

100. Glo. carmen lugubre canentes. Amb. in Luc. adhibebantur hi olim ad excitandos luctus.

102. Rab. q. d. vobis mortua est, Deo autem dormit. 103. Int. quia Deo viuunt omnia. Chry. ostendit sibi facile esse mortuos suscitare; sic de Lazaro dixit: simul docet non timendam mortē, ipso enim accedente somnus est. 104. Chry. in hom. ipsa derisio, tibiæ, & alia; mortem demonstrabant, vt negari postea non posset miraculum. 105. Int. non enim digni erant videre quod non credebant. Hier. indigni qui viderent mysterium resurgentis, suscitantem enim irriserant. 106. Glo. cum Petro, Iacobo, & Ioanne, & puellæ parentibus. Chry. quos introduxit, ne posset dici aliter curata.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

80. Int. i. incarnatus. 81. Int. s. misericordiæ, vel potentiæ. 82. Int. ad deuotionem patrum respiciens, Iudæis priùs verbum vitæ per se, & per Apostolos prædicauit. Chry. in hom. mira Christi humilitas & mansuetudo, statim sequentis rogantē. Prælatis etiam hîc sollicitudinē demonstrauit. 84. Int. i. Ecclesia gentium. 85. Int. carnalium delectationum. 86. Int. s. superabundans vitiis. 87. Int. s. fide.

88. Int. i. post ascensionem. ¶ quia eum sequitur. 89. Int. s. manu fidei. 90. Int. corde credebat ad iustitiam. 91. Int. i. si suscepero fidem incarnationis eius. 92. Int. i. ab omni iniquitate mundabor. 93. Int. s. à iudicio ad misericordiam. 94. Int. quia quos præsciuit, & prædestinauit, hos & vocauit. 98. Int. ex hora Dominici aduentus cœpit habere salutem. Rab. 99. Int. assumptis electis gentium, fides Christi prædicatur in populo Iudæorum. 101. Int. q. d. dimittere persuasiones, quia quidquid mentiamini de Christo, electio salua erit. 102. Int. non fornicata est post Deos alienos.

104. Int. quod faciunt Iudæi, assensum dare nolentes veritati. 105. Greg. 18. Mor. c. 28. eiicienda de corde secularium curarum multitudo, vt anima mortua resurgat. Rab. puella in domo mortua, anima mortua in cogitatione, dicitur dormire, quia potest per pœnitentiam suscitari; tibicines adulatores: suscitatur in domo coram paucis, Lazarus coram multis, iuuenis extra portam; publica enim noxa publico eget remedio, leuis leuiori, & secreta potest deli pœnitentia. Glo. reprobatis irrisoribus intrauit Christus in electorum mentes. Hier. vsque hodie iacet mortua synagoga, & qui videntur magistri, tibicines sunt, carmen lugubre canentes, & turba Iudæorum non credentium est, sed tumultuantium. Hil. vt rarus electionis numerus intelligatur, turba expulsa est. 107. Hier. nisi priùs mundatæ fuerint manus Iudæorum quæ sanguine plenæ sunt, synagoga mortua non surget.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

88. *clàm quòd fœdus esset morbus, & pollueret etiam tangentes.* 95. *q. d. bono esto animo, ne time displicuisse mihi quod fecisti.* 97. *s. impetrando, & merendo.* 100. *qui concentu luctum excitabant in amicis defuncti.* l. *id est, apprehendit.*

Et surrexit puella.[108] Et exiit fama hæc[109] in vniuersam terram illam. Et transeunte[110] inde Iesu,[111] secuti sunt eum duo cæci[112] clamantes &[m] dicentes, Miserere nostri fili Dauid.[113] Cùm autem[114] venisset domum,[115] accesserunt[116] ad eum cæci. Et dicit[117] eis Iesus, Creditis[118] quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Vtique Domine. Tunc tetigit[119] oculos eorum dicens, Secundùm[120] fidem vestram fiat vobis. Et aperti[121] sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus, dicens,[122] Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes, diffamauerunt[123] eum in tota terra illa. Egressus autem illis, ecce obtulerunt[124] ei hominem mutum,[125] dæmonium[126] habentem: & eiecto[127] dæmonio, locutus[128] est mutus, & miratæ sunt turbæ,[129] dicentes, Numquam[130] apparuit sic[n] in Israel. Pharisæi[131] autem dicebant, In principe[132] dæmoniorum

Sens. Lit. In Cap. IX.

108. Chry. iussit (vt dicunt alij Euangelistæ) ei cibum dari, vt probaretur vera resurrectio.

112. Aug. 2. de Cons. Euang. c. 29. de duobus cæcis, & muto, solus Matthæus narrat. nam cæci de quibus alij, non sunt isti, sed simile factum. m. Chry. ostenditur desiderium misericordiam postulantium, voluit autem Dominus sæpe sanare rogatus, vt ne putaretur captandi honoris causa miracula facere: vnde & hîc non in itinere curat, sed in domum ducens. 115. Remig. virgo enim Maria de stirpe Dauid. 117. Int. non quasi nescius interrogat, sed vt fides orando impetret, quod ipse vult dare. Chry. item vt ostendat illos dignos curatione, ne quis dicat, si misericordia solùm saluabat, omnes saluari oportebat; adde quod dixerant eum filium Dauid. docet ergo oportere de se maiora sentire.

118. Int. fidem confessio promat. Remig. vt dum confitentur, digna fieret fides ampliori mercede.

120. Int. i. sicut fides illuminat mentem, ita oculis restituat lucem. 122. Int. exemplum fugiendæ iactantiæ. Chry. at alteri dicit, annuncia gloriam Dei. Nempe docet prohibendos qui nos volunt laudare propter nos, non autem si propter Domini gloriam. Greg. 19. Mor. ca. 18. exemplum dat seruis vt virtutes suas occultari desiderent, tamen vt aliis prosint exemplo, prodantur inuiti. 123. Int. propter memoriam gratiæ, non possunt tacere. ¶ Nota aliquod iustum inter se esse contrarium. 125. Hier. in Scriptura quod dicitur Græcè κωφὸς cophos, vel surdum, vel mutum significat. Chry. erat hæc passio non ex natura, sed ex dæmonis insidiis, itaque oportuit alij ducerent; colligabat eum lingua, animam dæmon, vnde Christus non ab eo fidem petit, sed statim sanat. 130. Int. quis similis tui in fortibus Domine? non Patriarcha. Chry. præponebant cæteris quia velociter curabat, & infinitas ægritudines, & insanabiles. 131. Int. quia virtutem negare non possunt, opera calumniantur. Remig. iuxta illud, In multitudine virtutis tuæ mẽtientur tibi inimici tui. 132. Chry. quid dementius, dæmon enim dæmoni consentit; adde, quod Christus non solùm dæmones eiiciebat, sed sanabat, suscitabat, peccata soluebat, regnum Dei prædicabat, &c. quæ dæmon facere non potest.

Sens. Myst. In Cap. IX.

108. Int. s. de morte infidelitatis. Glo. ostenditur facilis correctio peccati nondum opere perpetrati.

109. Int. quia in omnem terram exiuit sonus eorum. 110. Int. transire volente de mundo ad Patrem. 111. Int. s. secundùm humanitatem assumptam. 112. Int. s. aliqui ex Iudæis & gentibus, qui fuerant sine lumine veritatis. 113. Int. quem veram credimus assumpsisse carnem. 114. Int. i. cùm cælos ascendisset. 115. Int. domus in qua cæcos illuminauit, sancta Ecclesia est. 116. Int. i. in vnitatem fidei conuenerunt. 119. Int. confessio oris tactum meretur pietatis. 121. Int. non tamen in itinere sanati sunt, sed postquàm venit domum, id est, cælos ascendit. 124. Int. s. prædicatores. Remi.

125. Int. scilicet, à confessione fidei. Glo. significatur populus gentilis, vel omne hominum genus. Hil. gentium plebs vndique malis circumsessa. Remi. in laudem Creatoris os aperire nõ poterat, muta idola colebat & diaboli imperiis subdita erat. 126. Int. s. idololatriæ deditum. 127. Int. id est, ablata idololatria. 128. Int. i. confessus est Christum. 129. Int. in turba nationum confessio. Hier.

131. Glo. Iudæorum infidelitas significatur. Hier.

Addit. Avct. In Cap. IX.

113. *Messiam significant, sic Matth 15. & 20. Mar. 10. Luc. 8.* 120. *scilicet, coniunctam cum fiducia obtinendi.* 123. *id est, diuulgarunt, seu eius famam sparserunt.* n. *pro, quis talia faciens.*

eiicit dæmones. Et [133] circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum, & [134] prædicans Euangelium regni, & [135] curans omnem languorem, & [136] omnem in-[137]firmitatem. [138] Videns autem turbas, [139] misertus [140] est eis: quia erant vexati, [141] & iacentes [142] sicut oues non habentes [143] pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis [144] quidem multa, opera-[145]rij autem [146] pauci. [147] Rogate ergo Dominum [148] messis vt mittat [149] operarios in [150] messem suam.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

133. Int. vbique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credẽtium quærens. Chry. post contumelias beneficia præstat Dominus. 134. Int. i. prædicationem quæ ducit ad regnum cæleste. Remig. lex non dicitur Euangelium, quia non promittebat cælestia, sed terrena. 135. Int. vt quibus non persuadebant verba, persuaderent miracula. Remig. 136. Remig. quos sanabat corpore, sanabat & mente. 137. Int. i. in populo. 140. Int. compassus est. Glo. viam veritatis aperiendo, & molestias corporales auferendo. 141. Rem. i. attriti infirmitatibus & languoribus. 143. Chr. Principes Iudæorum nocebant his potius more luporum, cùm enim admirarentur turbæ, isti dicebant, in principe dæmoniorum, &c. 144 Int. i. turba populorum; suscipiendo verbo, & ferendo fructui apta. 145. Int. i. prædicatores. 146. Remig. paruus numerus Apostolorum ad comparationem tantarum segetum.

147. Chry ostendit magnum donum esse decenter prædicare, dum dicit hoc esse orandũ. 148. Chry. latenter se Dominũ ostendit: misit enim Apostolos metere quæ per Prophetas seminauerat. 149. Chr. multiplicauit Christus duodecim, non numerum adiiciens, sed virtutem. Remig. auctus numerus operariorum designatis aliis 72. & quando descendit Spiritus sanctus. 150. id est, prædicatores ad congregandam electorum Ecclesiam.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

133. Hil. salute gentibus data, ciuitates omnes, & castella, Christi virtute illuminantur, & sanantur. 138. Int. s. clementiæ intuitu. 139. Int. i. genus humanum. 141. Int. s. per varios errores dæmonum. Rab. 142. Int. id est, vana securitate torpentes. & hoc ex vitio doctorum qui eos in viam veritatis non adduxerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

141. *scilicet malis.* 142. *ἐρριμμένοι, disiecti, sparsi.*

CAPVT X.

T [1] conuocatis [2] duodecim discipulis suis, dedit illis [3] potestatem [4] spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent [5] omnem languorem,

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. INT. s. per gratiam. vnde dicitur non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Remig. quod paulò antè hortatus est, implere videtur. Glo. relata à curatione socrus Petri hucusque, facta sunt ante sermonem in monte habitum, quod patet ex electione Matthæi: fuit enim electus in monte. hîc ergo redit ad ordinem rei, post curatum centurionis seruum. 3. Remig. hoc est misereri turbis. Hier. non inuidet benignus Dominus seruis suis virtutes suas. Glo. datur potestas hæc ad authoritatem prædicationis. 4. Int. s. tam visibiliter in corpore, quàm inuisibiliter in anima vexantium. 5. Int. s. tam intrinsecus, quàm extrinsecus.

SENS. MYST. IN CAP. X.

2. REmig. Duodenarius numerus perfectus, nascitur enim ex senario in quo perfectio: constat enim ex partibus aliquot. Rab. duodenarius ex ternario & quaternario, significat Prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes: significatus in 12. filiis Iacob, 12. principibus filiorum Israel, 12. fontibus Helim, 12. lapidibus Rationalis, 12. panibus propositionis, 12. exploratoribus, 12. lapidibus, vnde factum altare, 12. lapidibus sublatis ex Iordane, 12. bobus sustinentibus mare æneum, 12. stellis in corona sponsæ, de quibus in Apocalypsi, 12. fundamentis ciuitatis, 12. portis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

4. *scilicet eyciendorum.*

& omnem infirmitatem. Duodecim autem[6] Apoſtolorum[7] nomina, ſunt hæc: Primus,[8] Simon[a] qui dicitur[9] Petrus,[10] & Andreas[11] frater[12] eius, Iacobus Zebedæi,[13] & Iohannes[14] frater eius, Philippus[15] & Bartholomæus[16], Thomas[17] & Matthæus[18] publicanus, & Iacobus[16] Alphæi[20], & Lebbæus[c] qui cognominatus eſt Thaddæus[21], Simon Cananæus[22], & Iudas[d] Iſcariothis[23], qui & tradidit eum. Hos[24] duodecim miſit[25] Ieſus: præcipiens eis, &

Sens. Lit. In Cap. X.

6. Hier. ponitur catalogus Apoſtolorum, vt excludantur pſeudoapoſtoli. Glo. & vt eorum nomina in libro vitæ ſcripta ſignificentur. 7. Int. aliàs diſcipulorum. 8. Hier. ordinem Apoſtolorum, & meritum diſtribuere, eius eſt qui corda rimatur. 9. Hier. Fuit enim alter Simon Cananæus ex Cana Galilææ.

10. Rab. Græcè & Latinè Petrus, Syriacè Cephas. nomen à petra deriuatum in vtraque lingua. Gloſſ. dictus ob primatũ Apoſtolici ordinis Petrus, id eſt, firmus. 11. Hier. Euangeliſta paria Apoſtolorum conſociat. Chry. Marcus poſt Ioannem Andream numerat, dignitatis ordinem ſecutus. 12. Chry. non parua hæc laus eſt. 13. Int. ad differentiam, quia ſequitur Iacobus Alphæi. Hier. 14. Chry. non ordinat ſecundùm dignitatem: mihi enim videtur Ioannes etiam fratre maior. 16. Int. Syrum nomen. Re.

18. Hier. cæteri Euangeliſtæ priùs ponunt Matthæum quàm Thomam, nec publicanum vocat, ipſe verò contrà, vt ſuperabundet gratia, vbi ſuperabundauit delictum. 20. Rab. iſte in Euangeliis vocatur frater Domini, itemque in epiſtola ad Galatas. Maria vxor Alphæi, ſoror matris Domini quam Ioannes vocat Mariã Cleophæ, quia fortè idem Alphæus & Cleophas, vel defuncto Alphæo, nupſit Cleophę. 21 Rem. hunc Lucas appellat Iudam Iacobi: ſcilicet fratrem, cuius epiſtola in Eccleſia legitur. Aug. 2. de Conſ. Euang. ca 50. quid prohibet duobus vel tribus nominibus vnum vocari? 22. Int. i. æmulator. Hier. ab alio Euangeliſta vocatur Zelotes: Kana enim zelus. 23. Hier. vel à vico in quo ortus eſt, vel ex tribu Iſſachar. 24. Aug. lib. 18. de ciu. cap. 49. elegit hos Dominus natos humiliter, inhonoratos, vt quidquid magnum eſſent, & facerent, in eis ipſe eſſet, & faceret. 25. Int. ſ. principaliter. Chry. tunc eos mittit, cùm virtutem eius intellexerant per verba & opera.

Sens. Myst. In Cap. X.

a. Remig. Simon obediens, obediuit enim verbis Andreæ, & Dei præceptis, vel, vt quidam aiunt, deponens mœrorem, & audiens triſtitiã: depoſuit enim mœrorem ſurgente Domino, & audiuit, alius te cinget, &c. 11. Remig i. virilis, relictis enim omnibus, ſecutus eſt Chriſtum. b. Remig. Iacobus ſupplantator: ſupplantauit enim vitia carnis, & hanc Herode trucidante contempſit. 14. Remig. Ioannes Dei gratia: meruit enim præ omnibus à Domino diligi, vnde ſupra eius pectus recubuit. 15. Int. i. os lampadis, quia oris officio lumen quo intus illuſtratus eſt, mox inuento fratri propinauit. 16. Rem. id eſt, filius ſuſpendentis aquas. i. Chriſti, qui corda prædicatorum ad cæleſtia ſubleuat, & ſuſpendit, vt auditorum corda prædicationis guttis inebrient & infundant. 17. Remig. i abyſſus, ſeu geminus, qui Græcè Didymus, quo diutiùs dubitauit, profundius myſterium diuinitatis agnouit. Glo Geminus ob dubium cor in credendo. 18. Int. donatus, vel aſſumptus. ſ. à maſſa perditorum. Remig. Dei enim munere de publicano factus eſt Euangeliſta. 19. Int. Iuſtus in principio accuſator ſui eſt. 20. Int. i. docti. Rem. ſeu iuſti. contempſit enim carnis curam, carnem numquam comedit, vinum & ſiceram non bibit, balneis, & laneis veſtibus non eſt vſus, die noctuque orabat genibus flexis. 21. Rab. Thaddæus ſiue Lebbæus corculus. i. cordis cultor. d. Aug. lib. 18. de ciuit. cap. 49. hoc malo bene vſus eſt Dominus in impletione ſuæ paſſionis, & tolerandorum malorum præbuit exemplum Eccleſiæ. 23. Hier. Iſſachar. i. merces. nempe proditoris pretium. Remig. i memoria Domini: ſecutus eſt enim Dominum, ſeu memoriale mortis, cogitauit enim tradere Dominum in mortem: ſeu ſuffocatio, ſe enim ſtrangulauit. per Iudam Iacobi ſignificantur perſeuerantes in fide, per illum verò, qui fidem relinquunt.

Addit. Auct. In Cap. X.

9. *id eſt, cognominatur. vide Act. 10.*

20. *ſcilicet filius. c. is apud Lucam vocatur Iudas Iacobi ſcilicet frater. Lebbæus autem interpretatur corculum ſecundùm Hier.*

dicens, in viam [26] gentium ne [27] abieritis, & in [c] ciuitates Samaritanorum ne intraueritis:
ſed potius ite ad [28] oues quæ [f] perierunt domus Iſrael. Euntes autem prædicate, dicentes,
Quia [29] appropinquauit regnum cælorum. [30] Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, [31] leproſos
mundate, dæmones eiicite: [32] gratis [33] accepiſtis, gratis date. [34] Nolite [g] poſſidere [35] aurum,
neque argentum, neque [36] pecuniam in [h] zonis veſtris, non [37] peram in via, neque [38] duas tu-
nicas, neque [39] calceamenta, neque [40] virgam: [41] dignus eſt enim operarius

Sens. Lit. In Cap. X.

26. Int. non priùs ad extraneos, ſed ad proprios. Hier. hoc ante reſurrectionem, ne Iudæi dicerent ſe non recepiſſe Dominum, quòd Apoſtolos ad gentes miſerit, at poſt reſurrectionem, docete omnes gentes. Chry. priùs ad Iudæos mittit, vt in Iudæa exercerentur velut pulli ad volandum, priuſquàm ad agones orbis terrarum intrarẽt. Hil. minor excuſatio Iſraël quæ plus ſedulitatis in admonitione ſenſit. 27. Chry. nec viam quæ ad gentes ducit pertingere concedit. 28. Int. vt ab eis repulſi ordine ad gentium vocationem tranſeatis. Hil. licet oues vocentur, in Chriſtum tamen vt lupi & viperæ ſæuiebant. 29. Rab. ſ. per fidem. Chry. in hom. non ſenſibilia iubentur dicere, vt Moyſes & Prophetæ, ſed noua & inopinata. 30. Int. vt magnitudinem promiſſorum, probaret magnitudo ſignorum. ¶ Greg. in hom. vt fidem verbis daret virtus oſtenſa, & noua facerent qui noua prædicabant. Hieron. poſt plantatam fidem rara miracula fuerunt. 32. Int. ſicut ego ſine pretio do vobis talem poteſtatem, & vos gratis date, ne Euangelij gratia corrumpatur venalitate. Hier. dona ſpiritualia ſi media merces ſit, viliora fiũt. Glo. damnat perfidiam Simoniacæ hæreſeos. Greg. in hom. præſciebat aliquos donum ſpiritus ad vſum negociationis inflexuros. 33. Greg. ſuperbiam cõprimit, quaſi dicat, nihil de veſtro largimini. 34. Int. qui alios ad cõtemptum diuitiarum hortamini. Chry. radicem omnium malorum euellit. Remig. reuocat prædicatores ad primi hominis dignitatẽ, qui quamdiu cæleſtes poſſedit theſauros, iſta non concupiuit. Chry. in ho. non priùs hoc dixit Dominus, quàm eis prædictam daret poteſtatem, felix verò commutatio. 35. Hier. ſi hæc habuiſſent, viderentur cauſa lucri prædicare, non ſalutis hominũ. Chry. non vult diſcipulos eſſe ſuſpectos, præterea liberat omni ſollicitudine. 36. Chry. in hom. ſola doctrina cura vult detineri. Int. propè neceſſaria amputat, ne curẽt de craſtino, qui docẽt omnia regi à Deo. Hier. 37. Int. non cellariũ ſecum vehant, nec ipſa neceſſaria. Glo. duo genera neceſſariorum, quo emuntur. ſ. pecuniæ; & quæ emuntur, per peram ſignificata, vbi reponuntur. Hier. arguuntur philoſophi cellarium ſecum vehentes 38. Int. nihil præter indumentum quo contentus eſſe potes. Hier. in tunica veſtimentum intelligamus, ne ſcilicet alio veſtitu, aliud timore futurorũ reſeruemus. Chry. in hom. nihil ita virtutem oſtendit, vt nõ ſuperfluis vti. 39. Hier. & Plato præcipit non velandum caput, nec pedes, nec aſſuefacienda molliriei. Aug. 2. de Conſ. Euan. cap. 30. Marcus dicit. calceatos ſandaliis, vel ſoleis, quibus ſcilicet pes nec tectus deſuper, nec nudus ad terram. nempe volebat Dominus non occultandum Euangelium, nec terrenis commodis innitendum; dixit ergo Dominus omnia quæ narrant Euangeliſtæ, ſed alia propriè, alia figuratè. 40. Int. i. auxilium baculi. ¶ nec minima. Hier. qui Domini habet auxilium, cur quærat baculi? 41. Int. ecce quare præcipit nihil ferre, quia omnia dabuntur eis. Hier. ſeueritatem præcepti temperat. q.d. tantum accipite, quantum in victu & veſtitu neceſſarium eſt. Chry. in hom. vult ali à diſcipulis, vt nec ſuperbiant, quaſi omnia dantes, & nihil accipientes; nec deſpiciantur ab illis.

Sens. Myst. In Cap. X.

26. Hier. nõn eſt eundum in errorem. 30. Remig. infirmi ſunt, qui non habent vires bene viuendi; leproſi, immundi opere, vel delectatione carnali; mortui, operá mortis agentes; dæmoniaci, in diaboli poteſtatem redacti. 31. Int. i. hæreticos. 35. Hier. aurum pro ſenſu, argentum pro ſermone, æs pro voce legimus, quæ non ab aliis accipienda, ſed data à Deo poſſidenda. Glo. aurum, ſapientia ſecularis; argentum, facundia; pecunia zonæ, ſapientia abſcondita; pera, onus ſæculi; calceamenta, mortuorum operum exempla. Hil. pera, id eſt, cura ſecularis ſubſtantiæ relinquenda: omnis enim theſaurus in terra pernicioſus eſt; duæ tunicæ, poſt intelligentiam veram, falſa.

Addit. Avct. In Cap. X.

26. i. ad gentes ducentem. e. Græ. ciuitatem. ſing. pro plu. q.d. in nullam ciuitatem. Hebr. ſic, os non comminuetis, pro oſſa, ſeu nullum os. Io. 19. f. pro, perditas. ſic Pſal. 118. ouis quæ perijt. i. perditũ. g. Græ. parare. h. olim itinerantes, & milites pecuniam in zonis geſtabant. 38. i. binas, ſeu mutatorias.
40. ſ. vltionis aut defenſionis cauſa, nam ad innitendum conceditur. Mar. 6.

[1] cibo suo. In [42] quamcumque autem ciuitatem, aut castellum intraueritis, interrogate [43]
quis in ea [44] dignus sit, & ibi [45] manete donec [46] exeatis. Intrantes autem in domũ, salutate [47]
eam dicentes, [48] Pax huic domui : & si [49] quidem fuerit domus illa digna, veniet [50] pax ve-
stra super eam: si autem non fuerit digna, [51] pax vestra [m] ad vos reuertetur. Et quicum-
que non receperit vos, neque [52] audierit sermones vestros : [53] exeuntes foras de domo
vel [54] ciuitate illa, excutite [55] puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, [56] tolerabilius
erit [n] terræ [57] Sodomorum & Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce ego [58]
[59] mitto [60] vos sicut [61] oues in [62] medio [63] luporum. [64] Estote ergo

Sens. Lit. In Cap. X.

1. Chry. accipiant prædicatores sustentationem à populo, mercedem à Deo. Aug. de Cons. Euan. non præceptum est vt ab his sumant, quibus annunciant; Paulus enim victum labore manuum quærebat, sed potestatem dat, quam virgæ nomine significauit apud Marcum. 42. Int. quomodo accipiemus?
43. Hier. fama hospes eligendus est populi, ne prædicatoris dignitas suscipientis infamia deturpetur: nondum autem eis dat vt sciant quis sit dignus, sed iubet scrutari. Ambr. in Lucam. ideo domus eligenda præcipitur, vt mutandi hospitij causa nõ suppetat: nõ tamen hæc cautio receptori mãdatur, ne dum hospes eligitur, hospitalitas minuatur. 44. Chry. in hom. quare ergo Christus ad publicanũ diuertit? dignus fuerat factus ex conuersione. Hier. hospes magis se nouerit gratiam accipere quàm dare. 45. Int. non est cursitandum per domos. Glo. constantiæ mãdatum. Hier. ne alioquin suscipiens contristetur, & ipsi opinionem accipiant leuitatis. 46. Int. scilicet ad alia migraturi. Hier. 47. Int. pacem hospitio precamini, vt sopiatur omnis repugnantia cõtra veritatem. Chry. in hom. docet anteuertere alios salutando & honorando. 48. Hier. quod Græcè χαῖρε chære, & Latinè Aue, hoc Hebraicè scalem lach שלום לך, id est, pax tecum. q. d. Christus, quantum in vobis est, discordiæ bella sedate.
49. Int. id est, si fuerint ibi prædestinati ad vitam. Remig. 50. Int. id est, quam optatis. 51. Int. id est, prædicationis merces à Deo vobis recompensabitur. 52. Int. id est, obedierit. 53. Hil. existenti enim in loco, cum loco videtur esse communio. 54. Int. scilicet in signum terreni laboris inaniter expensi, vel vt ostendatis appetitum terrenorum non esse in affectibus vestris. 56. Int. quia cui plus commissum est, ab eo plus exigitur. Hier. ergo diuersitas est inter supplicia. 57. Int. quibus lex naturæ tantùm, hi autem & legem litteræ spreuerunt, & dicta Prophetarum & Apostolorum. Remig. horum meminit, quia Deo magis odibilia peccata cõtra naturam. 58. Int. scilicet, qui elegi, qui docui. Chry. in hom. malorum consolatio mittentis virtus. 59. Chry. in hom. prædicit futura mala, primò, vt discant eius præscientiam. secundò, vt ne putentur ex infirmitate magistri contingere. tertiò, vt ne inopinantes opprimantur, nec turbentur tempore crucis. Glo. simile illud apud Ioannem, Sicut misit me Pater, scilicet ad passionem, & ego mitto vos. 60. Int. ideo sitis mansueti & humiles, innocentes.
61. Greg. in hom. sensum innocentiæ seruate, morsum malitiæ ne habeatis. 62. Chry. in hom. In eo apparet magis eius virtus, quòd oues in medio luporum existentes eos superant & conuertunt.
63. Int. scilicet Scribarum & Pharisæorum. Hier. ¶ Hilar. vesano furore in vos sæuiturorum.
64. Chry. in hom. oportet vt à vobis aliquid afferatis.

Sens. Myst. In Cap. X.

55. Rab. puluis, terrenæ cogitationis leuitas, à qua etiam summi doctores immunes esse nequeunt.

Addit. Avct. In Cap. X.

1. alibi dicit mercedem id est, debitum quoddam à similitudine operariorum, Paulus vocat stipendium à similitudine militum quibus datur, non vt merces : quantum enim ad periculum quod subeunt? sed vt sustentatio debita. 43. ἐξετάσατε *exquirite. 44. id est, probatæ vitæ, vel dignus tali hospite, aut pace Euangelica. Lucæ 10. dicitur filius pacis. 48. Salutatio more Hebræorum, qui dicunt, Pax tibi, Scalem lach.* שלום לך *imprecantes omnia prospera & læta. m. pro, vestrum erit meritum. fecistis enim quod debuistis, vel nihil inde detrimenti accipietis. Græ. reuertatur. f. imperatiuus pro futuro. Hebr. 54. In testimonium laboris vestri, & quod nihil ab illis accipere velitis, nec cum illis in aliquo communicare. 56. i. mitiùs punietur. n. id est, habitatoribus. 58. qui scio ita expedire, & possum subuenire. 59. id quidam referunt ad missionem post ascensionem. 62. non ad lupos.*

pruden

[65] prudentes sicut serpentes, & [66] simplices sicut [67] columbæ. [68] Cauete autem ab [69] hominibus. [70] Tradent enim vos in [71] conciliis, & in [o] synagogis suis [72] flagellabunt vos: & ad præsides & [73] reges ducemini [74] propter me in testimonium [75] illis, & gentibus. [76] Cùm autem tradent vos, [p] nolite cogitare [77] quomodo aut [78] quid loquamini: [79] dabitur enim vobis in illa hora [80] quid loquamini. [81] Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in [82] vobis. [83] Tradet autem frater [84] fratrem in mortem: & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient: & eritis [85] odio [86] omnibus hominibus [87] propter nomen meum. [88] Qui autem [89] perseuerauerit vsque in [q] finem, hic saluus erit. [90] Cùm autem [91] persequentur vos in ciuitate ista,

SENS. LIT. IN CAP. X.

65. Int.s.vt vitetis insidias, vt fidem seruetis. Hier. serpens exposito toto corpore, occultat caput. 66. Int.s.vt non faciatis mala. Hier. ¶Remig. simplicitas sine prudentia facilè decipi potest, prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur. 67. Chry. in hom. ira non per iram extinguitur, sed per mãsuetudinem; non sufficit pati mala, sed nec turbari cõceditur. quod est columbæ. 68. Int. hîc aperit quos lupos dixerit. Rab. 69. Int. id est, à persuasionibus hominum. 70. Int. præmunit eos. 71. Int. vbi potiori sentẽtiæ dandus est locus. 72. Int. sub specie corrigendi, quia ille locus correctionis est. 73. Int. quasi ad maiorem audientiam, cùm per se vobis inferre vim non poterunt. 74. Chry. in hom. vnicuique malorũ mitigationẽ adiungit; nõ parua consolatio propter Christum pati. 75. Greg. in hom. s. qui persequendo mortem intulerunt, vel videndo non sunt mutati; mos Sanctorum bonis in adiutorium, qui inde exemplum capiunt, malis in testimonium, qui sine excusatione pereunt. Gl. Lucas, continget vobis in testimonium: persecutio enim testimonium malitiæ Iudæorum & gentium, & innocentiæ Apostolorum. 76. Int. contra terrores consolatio. q.d. nolite turbari. 77. Int.s. de modo proferendi ornatè an inornatè. 78. Int.s. de modo inueniendi. Remig. Christus enim subministrabat ei verba & sapientiam. 79. Hier. offerte voluntatẽ pro Christo, ipse pro se loquetur. Hil. sic Abraham non defuit aries ad victimam. 80. Int.s. materia dicendi. 81. Int. quia non ex ingenio vel arte vestra verba procedunt, sed ex Spiritus sancti gratia. Hier. ad Prophetarũ dignitatem reduxit, qui Dei spiritu sunt locuti. Remig. vos acceditis ad certamen, ego prælior. 82. Int.s. velut organis. Remig. vnde Paulus, an experientiã quæritis eius qui in me loquitur Christus? 83. Int. adeò crescit persecutorum rabies, vt nullus sit inter eos affectus, quorum diuersa est fides. 84. Greg. in hom. minorem dolorem ingerunt illata ab extraneis. 85. Chry. tamquàm communes orbis terrarum hostes. 86. Int. non tantùm amicis. 87. Int. quia amatores mundi sunt, inimici Dei. Chry. rursũ consolatio apponitur. 88. Chr. alia consolatio. 89. Hier. non cœpisse, sed perfecisse virtutis est. Chr. indicat numquam defutura quæ patiantur. 90. Int. non debetis desistere, sed ad tempus declinare, vt aliis possitis prodesse. Chr. in hom. ducit ad mansuetiora. 91. Int. non ante. Hier. hoc pertinet ad illud tempus, In viam gentium ne abieritis: itaque orta persecutione Hierosolymis dispersi sunt in vniuersam Iudæam, vt tribulationis occasio fieret Euangelij seminarium.

SENS. MYST. IN CAP. X.

65. Rab. Serpens per strictas rimas transiens, veterem pellem exuit: ita prædicator per angustã viam veterem hominem deponat. Remig. Serpens decepit primum hominem. q.d. callidus fuit hostis ad decipiendum, vos sitis prudentes ad liberandum; laudauit ille lignum, vos laudate crucis virtutem. Hil. ille molliorem sexum aggressus est, & immortalitatem spopondit: ita cuiusque natura inspectanda, & futurorum spes reuelanda, quódque ille mentitus est, verè prædicandum, futuros fideles Angelis similes. q. Glo. vnde hostiæ cauda iubetur offerri.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

65. scilicet ad cauendum. 66. s. ad mansuetè conuersandum. Gra. ἀκέραιοι sinceri. 69. ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ab illis hominibus. s. malis, de quibus statim loquitur. 70. s. examinandos, & iudicandos. 71. i. consessu senatorum seu iudicum. o. id est, congregationibus. 75. s. de me ferendum à vobis, vel erunt hæc in testimonium contra illos, qui conuerti noluerint, tam multis ad id prouocati. p. μὴ μεριμνήσητε, ne solliciti & anxij sitis: nec enim prohibet cogitare. vide Marc. 13. Luc. 12. 86. i. omni hominum generi. 87. i. propter me. 89. ὁ ὑπομείνας qui sustinuerit. s. patienter tolerans. vide Marc. 13.

[92] fugite in aliam. [93] Amen dico vobis, non [r] consummabitis [s] ciuitates Israel, donec veniat
Filius hominis. [94] Non est [95] discipulus [96] super magistrum, [97] nec [t] seruus super dominũ suum:
[98] sufficit discipulo [99] vt sit sicut magister eius: & seruo sicut [100] dominus eius. [101] Si [102] patremfamiliâs [103] Belzebub vocauerunt: [104] quanto magis [105] domesticos eius? [106] Ne ergo timueritis eos.
[107] Nil enim est [108] opertum, quod non reueletur: & [109] occultum, quod non [110] sciatur. Quod dico vobis [111] in tenebris, [112] dicite [113] in lumine: & quod [114] in aure auditis, prædicate [115] super tecta.
[v] Et nolite timere eos qui occidunt [116] corpus, animam autem non possunt [117] occidere: sed
potius timete eum qui potest [118] animam & corpus perdere in

SENS. LIT. IN CAP. X.

92. Aug. contra Faustum: non vult Deus se tentet homo quando habet quid faciat, vt quod cauere oportet, euadat. Idem epist. 180. ad Hono. Fugiant qui à persecutoribus quæruntur, & ab aliis qui non ita quæruntur non deseratur Ecclesia, cùm autem omnium commune est periculũ, aut omnes ad loca munita transeant, aut hi quibus alij indigent, maneant. Remig. licentia fugiendi infirmis concessa.
93. Int. q. d. non mirum si à quibusdam fugitis, quia consummatio Israel nõ fiet in fide, donec Christus à mortuis resurgat. Chry. in hom. non præuenietis me circumeuntes. Palæstinam, donec vos assumam. 94. Chry. in hom. consolatur à seipso. Hier. vt gloriæ loco ducant, si Domino vel passionibus adæquentur. 95. Chry. in hom. s. donec fuerit discipulus. 96. Chry. in hom. secundùm honoris rationem, intellige verò secundùm quæ accidunt in pluribus. 97. Remig. se magistrum & dominum appellat. t. Chry. in hom. s. donec fuerit seruus. 98. Int. perfectio est discipuli non vlcisci iniurias, sicut ego feci. 99. Int. s. priùs faciens, quàm docens. 100. Int. qui potuit. 101. Remig. explicat quod dixit. 102. Int. cui famulantur cælestia & terrestria. 103. Hier. Idolum Acharon vocatur in libro Regum Belzebub, id est, idolum muscæ, zebub enim musca. Glo. Ninus Rex Assyriorum, posuit patri Belo statuã, quam suscipientes Chaldæi vocabant Bel, Palæstini Baal, Moabitæ Belphegor, Dei cultores Belzebub, id est, virum muscarum. s. ob spurcitiam sanguinis immolati. 104. Int. q. d. quid mirum de famulis? 105. Chry. in hom. multam familiaritatem ostendit: non enim dixit seruos. sic alibi, non dicam vos seruos. 106. Remig. s. persecuturos. 107. Hier. q. d. veniet dies iudicij, in quo & vestra virtus & illorum nequitia demonstrabitur. Hil. dies iudicij inania fuisse illorum facta reuelabit. Chry. in ho. q. d. vocant vos magos, & seductores, sed paulo pòst apparebitis saluatores orbis, & benefactores.
108. Int. s. corde. ¶ hoc ad bonos. 109. Int. hoc ad malos. 110. Int. s. actu. 111. Int. id est, in mysterio. Remig. q. d. cur timeatis persecutores, cùm tantæ sitis dignitatis, vt per vos mysteria legis & Prophetarum sint manifestanda. Chry. in hom. postquàm à timore liberauit, opportunè loquitur de libera propalatione. Hil. non legimus Christũ in tenebris docuisse, sed sermo eius carnalibus tenebræ sunt. Remig. in tenebris, id est, inter Iudæos incredulos. Glo. id est, dum adhuc in timore estis. 112. Int. id est, prædicate apertè. 113. Int. id est, Spiritu sancto. Hil. cum libertate fidei. Remig. i. fidelibus. Glo. i. cum fiducia veritatis. 114. Int. id est, priuatim. Remig. secretè. 115. Int. id est, palàm seu publicè Rab. iuxta morem Palæstinæ loquitur, vbi in tectis resident: quia non sunt cacuminata, sed æqualia. Chry. in hom. q. d. principium dedi, vos reliqua explete. Glo. quod docui in proprio Iudææ loco, in toto mundo prædicate. v. Chry. in hom. omnibus reddit superiores, mortem etiam contemnendam docens. 116. Int. scilicet tantum. 117. Int. scilicet quin eam Deus reddat corpori. 118. Int. scilicet mittendo in æterna supplicia.

SENS. MYST. IN CAP. X.

92. Hier. cùm persequentur in vno libro, aut testimonio, fugite ad alia volumina: veniet enim præsidium Saluatoris. 115. Int. id est, calcate carnalia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

92. scilicet alibi prædicaturi. r. id est, perambulabitis, vel non facietis prædicandi finem. s. Iudæorum, vel fidelium. q. d. etiamsi expellamini à multis ciuitatibus. semper erit vbi prædicetis, vsque in diem iudicij. 94. solet Christus sæpè vti vulgò receptis sententiis, & ad suum propositum accommodare. 103. *id est, Satanicum, vel cui satanas fauerit. vide cap.* 12. *num.* 61. 111. *id est, secretò, quod etiam vocat in aure.* 113. *id est, palàm, quod etiam vocat super tecta.* 115. *sunt hæc in Palæstina plana, non cacuminata.*

[119] gehennam. Nonne [120] duo [121] passeres [x] [122] asse veneunt? & vnus ex illis non [123] cadet super terram [124] sine Patre vestro? [125] Vestri autem & [aa] capilli capitis omnes [126] numerati sunt. [127] Nolite ergo timere: multis passeribus [128] meliores estis vos. [129] Omnis ergo qui [130] confitebitur me coram hominibus, [131] cōfitebor & ego eũ coram Patre meo qui in [132] cælis est. Qui autē [133] negauerit me [134] coram hominibus, [135] negabo & ego eum coram patre meo qui est in cælis. [136] Nolite arbitrari quia [137] venerim [bb] pacem mittere in terram: nō veni pacem mittere, sed [138] gladium: veni enim [139] separare hominem aduersus [140] patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & [141] inimici hominis, [142] domestici eius.

Sens. Lit. In Cap. X.

119. Hier. in valle quæ Gehenon dicta est, id est, vallis filiorum Enon, estque iuxta Hierusalem ad radices montis Moria, Iudæi Baal immolabant, filiosque dæmoni incendebant, hanc Deus comminatus est olim se impleturum cadaueribus mortuorum; significantur ergo per eam supplicia perpetua peccatorum. 120. Int. q.d. nolite timere mortem corporis, qui mori non potestis sine nutu Dei, quod in minoribus liquet. 122. Glo. Lucas, nonne quinque passeres veneunt dipondio? dipondius enim ex duobus assibus. 123. Int. non moritur sine prouidentia Dei, quanto magis vos? Glo. quid ergo illud? numquid de bobus curá est Deo? aliud est cura, aliud est scientia. 124. Int. id est, sine nutu Dei.

125. q.d. vt taceam de corporis massa, etiam minimæ particulæ Dei prouidentia cōseruantur. Hier. immensa Dei prouidentia, & ineffabilis affectus. 126. Hil. in numerum aliquid colligi diligentiæ est, indicat autem nihil ex nobis periturum. Hier. non dicit omnes capillos saluandos, sed numeratos esse. indicatur ergo scientia numeri, non numeri conseruatio. 127. Int. q.d. omnem curam in eum proiicite apud quem capillus non perit. 128. Int. quia rationales, quia æterni. 129. Int. ergo prædicate super tecta, quia omnis, &c. 130. Int. fidem corde, & ore. ¶ ne quis tempore persecutionis sufficere sibi putaret fidem cordis. ¶ ore confessio fit ad salutem. Chry. huius verbi obseruatio multos ad Apostolos adduxit. 131. Int. id est, perducam ad cōfessionem Patris, Venite benedicti Patris mei. Rab. confitebitur apud Patrem, habebit enim per Filium accessum ad Patrem. 132. Int. i. consortio Sanctorum. 133. Int. s. timore. Rab. confitetur quis fide per dilectionem operante mandata implendo, negat non obediendo. 134. Int. s. vbi prodesse debet mei nominis confessio. 135. Int i. nō perducam ad visionem Dei Patris, qua perfruentur Sancti. 136. q.d. sicut timor mortis non debet retrahere, sic nec carnalis affectus. 137. Int. q.d. non ad hoc inter homines veni, vt carnales affectus confirmem, sed spirituali gladio dissociem. Hier. missum est bonum bellum, vt rumperetur pax mala.

138. Int. s. verbi Dei. Chry. non dixit prœlium, sed quod difficilius, gladium, asperitate verborum excitans. 139. Chry. illorum malitia hoc facit, sed dicit se facere Scripturæ more: sic illud, dedit oculos vt non videant. Glo. id est, priuatos carnis affectus extinguere. 141. Inte. non possunt inter eos esse iura pacis, inter quos est bellum fidei. Rab. ¶ Hier hic locus prope eisdem verbis est apud Micheam. 142. Int. scilicet, qui non credunt.

Sens. Myst. In Cap. X.

121. Hil. duo, anima & corpus, quæ peccato venduntur; & cùm sint nata ad volandum in cælum, capiuntur, & præsentium voluptatum pretiis venduntur, fitque ex ipsis vnum in terram cadens.

aa. Remig. caput, Christus; capilli, Apostoli, quorum nomina scripta sunt in cælis. 128. Hil. meliores electi infidelibus qui cadunt in terram. 139. Int. Verbum Dei diuidit tria in duo. i. corpus, animam, & voluntatem, contra patrem corporis, id est peccatum, & animæ matrem, id est infidelitatem.

140. Glo. Pater, ante diabolus, mater synagoga, eadémque socrus, filia, Ecclesia, eadémque de gentibus nurus, sponsus, Christus.

Addit. Avct. In Cap. X.

x στρουθία passerculi. 122. *Asses decem faciunt denarium argenteum numum. Assis duplum dupondium dicitur Lucæ 12. quia verò hic Græcè est ἀσσάριον, videtur significari numus minor asse.* 126. *ad[illegible] Deo curæ, vt quæ sub numero commendantur.* 129 *pro, omnis autem. vide Lucæ 12.* bb. *scilicet, mundanam, vel exteriorem.* 138. *id est, dissidium, discordiam.*

Qui[145] amat patrem aut matrem plusquàm me,non est[cc] me dignus:&qui[144] amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui[145] non accipit[dd] crucem[146] suam, & sequitur[ee] me, non est me dignus. Qui[147] inuenit animam[148] suam,perdet illam:& qui perdiderit[149] animam suam propter me,inueniet[150] eam. Qui[151] recipit vos,me recipit[152]:& qui me recipit, recipit[153] eum qui me misit[154]. Qui recipit Prophetam in nomine[155] Prophetæ,[ee] mercedem Prophe[156]tæ accipiet: & qui[157] recipit iustum in nomine[158] iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicumque[159] potum dederit vni ex minimis[160] istis calicem[gg] aquæ frigidæ[161] tantùm[hh] in nomine[162] discipuli:tamen dico vobis,non perdet mercedem[163] suam.

Sens. Lit. In Cap. X.

134. Int.& hic religioni pietas non est anteponenda,quod facit, qui quod Deo minus amandum est,plus amat quàm Deum. Hier.amandi parentes, & filij post Deum; quòd si vterque amor seruari non possit,odium in suos,pietas in Deum est.Chry.& in Deut.dicitur,qui dixerit patri & matri,nescio vos,&c.hi custodierunt eloquium tuum. 144. Int.s.qui præponit carnalem affectum spirituali.Rab. 145. Chry.ad altiorem sermonem ducit. dd. Int.s.vel carnem domando,vel proximo compatiendo,& hoc intuitu æternorum. 146. Chry.in his erudit, vt sermonem de passione eius magis suscipiant.Greg.in hom.Crux à cruciatu,hanc baiulamus vel per abstinentiam,vel per compassionem proximi.Glo.Peccata proximorum,Sanctorum frixorium. ee. Greg.in hom. s.propter me patiendo.

147. Int.q.d.nec aduersa timenda sunt,quia qui inuenire temporaliter viam vult,æternaliter perdet eam. 148. Rab.i.præsentem vitam. 149. Int.i.paratus est eam hîc perdere, omnia postponens amori meo. 150. Int.s.in futuro. Chry. vtilitatem præceptorum quæ grauia videbantur ostendit maximam. 151. Hier.præceptorum austeritatem temperat. Glo.ad susceptionem magistrorum discipulos prouocat. 152. Int.s.qui in vobis sum. Chry.quid huic honori æquale? 153. Int.quia non aliud recipit in Apostolis, quàm quod est in Christo. 154. Int.& in me est. 155. Int.i.pro eo quod nominatur Propheta. Hier.non personas suscipiendas esse,sed nomina docet, nec perire mercedem etiamsi indignus suscipiatur. ff. Remig. quidam hîc per Prophetam, & iustum Christum intelligunt,in cuius nomine recipientes Prophetam vel iustum,mercedem accipient. 156. Chry.s.qualem decet accipere Prophetam aut iustum,vel hos suscipientem.Chry in hom.cum eo iustitiæ præmia recipiet quem sustentando adiuuit. 157. Int.ne & pseudoprophetam timeant recipere. 158. Int.i.pro eo quod nominatur iustus. 159. Int.ne quis se ab hospitalitate per paupertatē excusaret, hoc leui præcepto diluit.Hier. 160. Remig.non Prophetæ aut iusto,sed alicui ex minimis.Hil.etiamsi peccatores sint quibus meo nomine hoc fit. Glo. minimi sunt qui nihil habent in hoc seculo. 161. Int. ne dicas deesse vnde calefieret.Hier. 162. Int.id est,pro eo quod nominatur discipulus. 163. Int.s. quam ex bono affectu meruit potius quàm ex actu.Glo.respicit magis Deus ad pium affectum quàm ad quantitatem rei datæ.

Addit. Avct. In Cap. X.

cc. Indignus qui sit meus discipulus.vide Luc.14. 145. *id est,qui non æquo animo fert molesta.*

ee. scilicet,imitatione,vel propter me patiens. 147. *qui indulget,perdit;qui mortificat, saluat, est autem inuenit præter.temp.* 150. *id est,custodiet in vitam æternam.* 155. *scilicet,quia Propheta est.*

156. *id est,particeps erit mercedis Prophetæ.* 158.*s.quia iustus est. gg. ποτήριον poculum.* 161. *id est, minimum quoduis beneficium. hh. potest coniungi cum præcedentibus,vel sequentibus.*

CAPVT XI.

Et[1] factum est, cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis,[2] transiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.[3] Iohannes autem, cùm audisset in vinculis[4] opera Christi: mittens[5] duos[a] de discipulis suis,[6] ait illi,[7][b] Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et respondens[8] Iesus ait illis,[9] Euntes renunciate Iohãni quæ audistis[10] & vidistis. Cæci[c] vident, claudi ambulant, leprosi[11] mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes[12] euangelizantur:[d] & beatus[13] est qui non fuerit scandalizatus[14] in me. Illis autem abeuntibus,[15] cœpit Iesus dicere[16] ad turbas de Iohãne: Quid[17] existis in desertũ[f] videre? arundinẽ[18] vento agitatam?[19] Sed quid existis videre? hominem[20] mollibus vestitum? Ecce qui mollibus[g] gestiuntur, in

Sens. Lit. In Cap. XI.

1. INT. scilicet sermones. 2. Int. fecit, quod docuit prædicans Iudæis, non Samaritanis, non gẽtibus, vt secundùm promissa priùs offeratur Iudęis salutis occasio. Rab. Chry. in hom. subtraxit se, dans eis locum, ipso enim præsente nemo ad discipulos accederet. 3. Int. s. Iudæorum. 4. s. pósitus. 5. Int. ne alium à se prædicatum putarent. Hil. ¶ Hier. discipulos mittit, vt per occasionem hanc interrogationis, videntes Christi signa, in eum crederẽt. a. Chry. in hom. fortè hos nouerat posse faciliùs, quàm cæteros persuaderi. 6. Int. s. per illos. 7. Int. hoc dicite. Greg. in hom. 6. non dubitat esse mundi redemptorem, sed quærit an sit ad inferni claustra descensurus. Hier. non dixit, qui venisti, sed qui venturus es. q. d. debeóne te etiam inferis nunciare, an alium? Hil. non suæ, sed discipulorum ignorantiæ consulit. 8 Int. non ad interrogata, sed ad scandalum nuntiorum. 9. Int. non respondit Iohãni, quia non dubitabat, sed illis. 10. Int. cessent verba, loquantur opera. Chr. in hom. à miraculis vult discant, testimoniũ enim à rebus credibilius est. 12. Int. pauperes spiritu, vel opibus, intus illuminantur, vt in prædicatione nulla distantia sit inter pauperes & diuites. Hier. 13. Int. in hoc nuntios percutit, sicut pòst ostenditur. Chry. latenter eos redarguit. Hil. ostendit cui rei Iohannes cauisset: misit enim eos ne scandalizarentur. 14 Glo. i. de diuinitatis potentia non dubitauerit. Greg. in hom. infideles scandalizati, cùm post tot miracula morientem Christum viderunt. 15. Chry. in hom. ne videretur homini adulari. 16. Int. quæ nesciebant mysterium interrogationis eius, ne suspicentur Iohannem liuore motũ, & vt sciant illum non sibi, sed discipulis quæsisse. Chry. in hom. ostendit se nosse eorum occulta, nec durè loquitur, quia ex ignorantia peccabant. 17. Chry. in hom. docet per ea quæ ipsi egerant. non enim dimissis ciuitatibus in desertum venissent, nisi magnus fuisset Iohannes, & miraculis. 16. Int. qui omni vento agatur, vt leuitate mentis de me ambigat, quem prædicauit. Hier. ¶ Chry. in hom. dubitabant turbæ de leuitate Iohãnis. Gre. in hom. carnalis animus fauore, & detractione tactus in partem quamlibet flectitur. 19. Int. q. d. non. 20. Int. an vana gloria ductus, lucra quærat, pro dapibus, vel vestibus, qui locustis viuit, & pilis camelorum induitur? Hier. ¶ Chry. in hom. si vellet mollibus vestiri non eremum habitasset.

Sens. Myst. In Cap. XI.

4. HIL. lex, ne Christus posset intelligi, peccatis plebis, quia vinculis continebantur. 3. Int. lex ad gratiam Euang. mittit. a. Ambr. in Lucam c. 7. duo populi, Iudæorum. s. & gentium. c. Int. id est, per doctrinam Euangelij illuminantur. f. Hil. desertum, vbi non habitat Deus. arundo, inanitate vitæ speciosi, & fructu veritatis vacui, & ad omnium malorum spirituum flatus mobiles; mollis vestis, lasciuiens corpus. Domus regum. i. dæmonum, qui mundo dominantur.

Addit. Avct. in Cap. XI.

1. i. fecisset præcipiendi finem Græcis. 3. s. Iudæorum. sic Psal. 98. adinuentiones eorum, non Aaron, & Samuel, qui præcesserant, sed Iudæorum. b. ἐρχόμενος ille venturus. s. à Prophetis prædictus. c. de quo Isa. 31. Græc. ἀναβλέπουσι. i. visum recipiunt. d. εὐαγγελίζονται. i. Euangelium audiunt, & recipiunt, seu docentur, q. d. pauperibus prædicatur Euangeliũ. vide Isa. 61. 14. s. humili conuersatione mea, seu abiectione offensus, occultè notat discipulos Iohannis, simul ostendẽs se illorum corda nosse. g. i. vestimentis splendidis, & preciosis.

[21] domibus regum sunt. Sed quid existis videre?[22] Prophetam? [h] Etiam dico vobis, & [23] plus
quàm Prophetam. Hic est enim de quo [24] scriptum est, Ecce [25] ego mitto [26] Angelum meum
[27] ante faciem tuam, qui [28] præparabit viam tuam ante te. [29] Amen dico vobis, non surrexit
inter natos [30] mulierum [31] maior Ioanne Baptista: qui autem [32] minor est in [33] regno cælo-
rum, [34] maior est illo. A [35] diebus autem Ioannis Baptistæ vsque [36] nunc, regnum cælo-
rum [37] vim patitur, & [38] violenti [39] rapiunt illud. Omnes enim [40] Prophetæ & lex vsque ad
[41] Ioannem [42] prophetauerunt: & [l] si vultis recipere, ipse est [43] Helias, qui venturus est. [m] Qui
habet [44] aures audiendi, [45] audiat. [46] Cui autem [n] similem æstimabo [47] generationem [48] istam? Si-
milis [49] est [50] pueris sedentibus in [51] foro: qui clamantes [52] coæqualibus dicunt, [53] Cecinimus

SENS. LIT. IN CAP. XI.

21. Int.s.vbi aliquid venentur. 22. Int.ponit quod erat. 23. Int.qui me non tantùm venturum prædixit,sed etiam digito demonstrauit. Greg. ¶ Hier. ad priuilegium prophetale,accessit baptismi præmium,vt suum Dominum baptizaret. 24. Int.s.in Malachia. 25. Int.verba Patris ad Filium. 26. Int. id est,nuncium. Hier.non Angelus natura,sed officio. 27. Int. id est, manifestationem tuam. Chry.in hom.prope te. 28. Int.id est,peruia, reddet tibi corda auditorum prædicando & baptizando. 29. Int. vt summam virtutum eius comprehendam. 30. Int.non virginis. Rab. mulieres enim propriè corruptæ vocantur,quamquam Maria aliquando vocatur mulier, id est, femina. 31. Int.etsi æqualis. Hier. non enim statim sequitur,si alij maiores non sunt,vt ipse sit maior. 32. Int.s.tempore. Glo. ego,quem multorum opinio minorem facit. 33. Int.id est,in cordibus Apostolorum.Aug. 2. cont. aduer. leg. & pro cap. 5. in gloria,vel Ecclesia,vt significet vel beatos,vel se,qui minor tempore Ioanne,sed tunc ita legendum,qui minor est,in regno cælorum maior est illo. Hier. omnis beatus maior est hîc viuente: aliud enim est possidere coronã victoriæ,aliud in acie dimicare. 34. Int.s.dignitate. 35. Int.alia commendatio Ioannis. 36. Int.quàm diu dicetur nunc,i.semper. 37. Hier.grandis violentia in terra genitos cælum quærere,& possidere per virtutem, quæ non tenuimus per naturam. 38. Int. quibus non erat promissum. 39. Hil.gloria Israël promissa,& oblata,fide gentium occupatur & rapitur. 40. Int.s. præcedentes. 41. Int.vbi Christi tempus ostenditur,quem Ioannes ostendit.Hier. 42. Int. vel prædicauerunt. l. Chry.aliam coniecturam ponit aduentus sui,dicit autem vultis, ostendens libertatem.

43. Int.hoc esse mysticum,& indigere intelligentia ostendit,cùm subdit,qui habet.Hier. Helias.i.in spiritu & virtute Heliæ veniens. 44. Int.s.cordis.Rem. 45. Int.i.quod dixi mysticè intelligat. 46. Hil. exprobrat infidelitatem.Chry.ostendit nihil omissum ad eorum salutem pertinens. 47. Int. tot monita salutis audientem,& non obedientem. 48. Int.s.Iudaicam. 49. Int.s. huic toti negotio.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

21. Hier.rigida vita,& austera prædicatio,aulas regum,& mollium hominum palatia vitare debet. Greg.in hom.si in studio preciosarum vestium culpa nõ esset,non laudasset Dominus Ioannem,de vestimenti asperitate. Aug. 3. de doctr.cap. 12. in talibus non vsus rerum,sed libido vtentis in culpa est.

50. Int.sicut Dauid,& Hieremiæ.Hil.Prophetæ in simplicitate sensus,vt pueri prædicauerũt. 51. Int. i.Hierusalem,vbi lex & iura promũtur.Hil.i.in medio synagogæ. 52. Remig erant omnes de vna stirpe. 53. Hil.i.ad confessionem Dei prouocauimus.Hier prouocauimus ad bona opera..Chr.remissam vitam ostendit,& non estis persuasi.Ioannes duram vitam sustinuit, & non attendistis. dicit verò numero plurali,quia vtriusque vna intentio erat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

h. Græ.veq.i.certè. 23. s. quia Christi præcursor, regni cælorũ prædicator,baptismi institutor, Angelus Dei. 27. pro,ante te.Hebr. 31. s. Propheta,vt patet ex Luc. 35. s. quibus cœpi prædicare. 37. i. vt inuaditur, seu occupatur. 38. i.qui ei vim afferunt,per sui mortificationem. 42. s. de Christo venturo,vel populum pro ratione illorum temporum docuerunt viuendi rationem. l. i.si attentè aduertatis. m. pro, erat. 45. indicat aduenisse iam Messiam. n. pro,assimilabo. 47. i.genus hoc hominum. 50. s.qui ludendo solent repræsentare nunc læta,nunc tristia. 51. foro rerum venalium. 52. i. coætaneis,sodalibus. 53. tibijs scilicet.

vobis

vobis,&[54] non ſaltaſtis:[55] lamentauimus , & non[56] planxiſtis.[57] Venit enim Ioannes neque [58]manducans,neque bibens: & dicunt ,Dæmonium habet. Venit Filius hominis man[o]ducans & bibens,& dicunt, Ecce homo vorax,& potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et[59] iuſtificata eſt[60] ſapientia à filiis[61] ſuis. Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus , in quibus fac[p]tæ ſunt plurimæ virtutes eius: quia non egiſſent pœnitentiam. V[q]æ tibi[62] Corozaim,væ tibi[63] Bethſaida , quia ſi in[64] Tyro & Sydone factæ eſſent virtute[r]s, quæ factæ ſunt in vobis,olim in[65] cilicio &[66] cinere pœnitentiam egiſſent.[s] Verumtamen[67] dico vobis, Tyro & Sydoni[68] remiſſiùs erit in die iudicij quàm vobis.Et tu Capharnaũ[69] [70]numquid vſque in cælum exaltaberis ? vſque in infernum deſcendes:[71]quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te,[72] fortè[73] manſiſſent vſque in hanc diem. Verumtamen dico vobis,quia terræ Sodomorum[74] remiſſiùs erit in

SENS. LIT. IN CAP. XI.

57. Int. exponit prædictam ſimilitudinem. 58. Int. exemplo abſtinentiæ ſuæ pœnitentiam vobis indicens,& noluiſtis humiliari cum eo.Aug.16.cont.Fauſt.cap.31.non enim vtebatur victu , quo Iudæi. 59. Int.q.d.quicquid me putetis , ego tamen Dei virtus,& Dei ſapientia,iuſtè facere intelligor ab Apoſtolis.Hier. 60. Hier.i.Dei diſpenſatio,& doctrina , vel Chriſtus. 61. Int. quibus Pater reuelauit,quæ prudentibus abſcondit.Aug.de quæſt. Euang. intellexerunt Apoſtoli regnum Dei non eſſe in eſca & potu.Hier,quidam codices habent ab operibus ſuis. p. Hier.ſ.cùm circuiret ciuitates & vicos,vt ſuprà legimus. q. Aug.2.de conſ.Euan.cap.32.& hoc Lucas commemorat,rei geſtæ,vt videtur ordinem ſecutus,niſi malimus bis fuiſſe hæc à Chriſto dicta , vt nonnulla alia. 62. Int.quæ quõdam myſterium Dei tenuiſti.Rab.Corozaim , id eſt, myſterium meum. 63. Int. quæ fructum gignere debuiſti,ad quam ſpirituales venatores miſſi ſunt.Rab.Bethſaida,id eſt,domus fructuũ,vel venatorum. ciuitates ſunt hæ Galilææ,in littore maris. 64. Int.id eſt;in ciuitatibus gentium, quas diabolus venator in anguſtia tentationum comprehendit.Rab.Tyrus,anguſtia;Sydon venatio. vrbes ſunt hæ Phœnicis.Au.lib.de perſeu.Tyrij & Sydonij Dei iudicio in maſſa perditionis relicti,quibus, vt crederent, non eſt datum,& vnde crederent eſt negatum. 65. Int.ſcilicet pro memoria pungentis peccati.

66. Int.ſ.pro mortis conſideratione.Greg.35.Mor.cap.2.vtrumque adhiberi ſolet ad pœnitentiam; vt in punctione cilicij cognoſcamus quid fecimus;in cinere,quid facti ſumus,mortui.ſ.pungẽte peccato. 67. Int.ſed nec factæ ſunt in eis, nec pœnituerunt,& tamen, &c. 68. Int. ſicut minor fuit culpa eius,quæ nuncios veritatis non habuit,quàm eius quæ refutauit,ita minor pœna.Hier.tantùm enim naturalem legem calcarunt. 69. Int.quæ,& ſimili culpæ ſubiaces.Remig.Metropolis hæc Galilææ.

70. Hier.alia lectio,& tu Capharnaum,quæ vſque ad cælum exaltata es.ſ.meo hoſpitio,& ſignis: vſque ad inferna deſcendes,quia.ſ.credere noluiſti. 71. Int.ideo maioribus ſuppliciis punieris , quia credere noluiſti viſis virtutibus.Hier. 72. Int.id eſt,certè.Remig.indicatur liberum arbitrium.

73. Int.id eſt,non contigiſſet eis ſubuerſio,vbi fuiſſet correctio. 74. Int.quia minor culpa. Remig. diuerſa ſupplicia in inferno,vt diuerſæ manſiones in cœlo.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

54. Int.id eſt,non aſſurrexiſtis operando. 55. Int. id eſt , pœnitentiæ lachrymas neceſſarias vobis prædiximus,& non acquieuiſtis,nec adhuc acquieſcitis. 56. Int. ſ. per compaſſionem. 57. Hil. Iudæis,& lex grauis viſa eſt,potibus & cibis præſcriptis,& dæmonium,id eſt , peccatum habere , nec in Euangelio vitæ libertas placuit. o. Int.id eſt,cibo & potu lætitiam futuri regni præſignans,& noluiſtis cum illo gaudere,ſed calumniati eſtis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

59. id eſt,laudata,approbata,ſuſcepta;vel deſeuſa,vt quæ nihil omiſerit ad ſalutem neceſſarium.
61. i. ſui participibus,& amicis,nempe verè ſapientibus. q. Execrantis vox. r. id eſt,miracula.
65. 66. ſic olim fiebat pœnitentia. 67. pro,propterea. 70. videtur legiſſe ἢ, nunc enim ἢ.q.d. num putas tibi iſtam gloriam diu duraturam?erras.

die iudicij, quàm tibi. In illo[75] tempore respondens[76] Iesus dixit, Confiteor[77] tibi Pater[78] Domine[79] cœli & terræ, quia abscondisti[t] hæc[80] à sapientibus[81] & prudentibus, & reuelasti[82] ea paruulis[83]. Ita[84] Pater, quoniam sic fuit[85] placitum[86] ante te. Omnia[87] mihi tradita[88] sunt à Patre meo. Et nemo[u] nouit[89] Filium nisi Pater; neque Patrem quis nouit nisi[90] Filius[91], & cui[92] voluerit Filius[93] reuelare. Venite[94] ad me omnes qui laboratis[95], & onerati[96] estis, & ego reficiam[97] vos. Tollite iugum[98] meum super[99] vos[100], & discite[x] à me, quia[z] mitis[101] sum, & humilis[102] corde[103], & inuenietis requiem[104] animabus vestris. Iugum[105] enim meum suaue[106] est, & onus[107] meum leue[108].

Sens. Lit. In Cap. XI.

75. Int.s.cùm exprobrasset Iudæis. 76. Glo.s.tacitæ obiectioni, cur Christum, quem gentilitas recepit, Iudæi reiecerunt? Chry. 77. Int.id est, gratias ago, in te exulto. August. de verb. Dom. serm. 8. Laudo te, non accuso me: est enim confessio alia laudantis Deum, alia accusantis se. 78. Int.s.mi. Hie. si creatura esset, Dominum suum non Patrem appellasset, aut cæli etiam, & terræ patrem dixisset.

79. Int.non pater. 80. Int.id est, Sacramentum mei aduentus. Hier. 81. Int. s. Scribis & Pharisæis, qui sibi sapere videntur. Hier. ¶ Aug. de verb. Dom. id est, à superbis: sequitur enim paruulis, id est, humilibus. Hil. sapientibus stultitiæ suæ præsumptione. 82. Int.& hoc per me. Chry. non vult discipulos de se magna sapere: reuelatio enim erat, non illorum studium. 83. Int. id est, humilibus spiritu. Greg. 27. Mor. cap. 9. non dixit stultis, damnat enim tumorem, non acumen. Hil. paruulis malitia, non sensu. Chry. ob id lætatur, non quia sapientibus absconditum. 84. Hilar. facti æquitatem, paternæ voluntatis iudicio confirmat. Hier. blandientis affectu loquitur, vt inceptum in Apostolis beneficium compleatur. 85. Int.s.vt humilis redeat, qui superbiendo recessit. 86. Greg. 25. Mor. cap. 18. iniustum esse non potest, quod placuit iusto, ne temerè ergo discutiamus Dei consilia de aliorum vocatione, aliorum repulsione. 87. Int. Omnipotens est, & consubstantialis Patri. 88. Chry. hoc additum, ne quia gratias egerat, putaretur virtute priuatus. Hier. non cælũ, & elementa dicit tradita, sed eos, qui per Filium accessum habent ad Patrem. Aug. cont. Maxim. lib. 3. cap. 12. non minor est potestate Patre, qui omnia habet, quæ Pater: dedit autem Pater gignendo. u. Chry. latenter se ostendit consubstantialem. Hil. eandem in mutua cognitione docet esse substantiam. 89. Chry.s.cognitione, qua ille.

90. Int.non quòd solus. Aug. 1. de Tri. c. 8. non separatur propter substãtiæ inseparabilitatem Spiritus sanctus. 91. Int.hoc naturæ. 92. Int.hoc gratiæ. 93. Aug. 7. de Trin. cap. 3. reuelatur Pater per Filium, id est, verbum suum. Idem de qu. Euang. & Pater, & Filius per filium reuelatur, & id significatur hoc loco. 94. Int.q.d.& quia per me habetis accessum ad Patrem, venite, credendo & obediendo. 95. Int.quasi victi. 96. s.peccatis, vel iugo legis. Hil. 97. Int.non tantùm exonerabo. Rab. Chry. in omni quiete constituam. 98. Rab. i. Euãgelium, quod Iudæos & gentes cõiungit. Glo. i. præcepta mea.

99. Rab. i. in honore habete. 100. Int.s.in fide combinatos. x. Glo. s. docente verbo & exemplo.

101. Int.s.moribus, quia nullum lædo. 102. Int.quia nullum despicio. Aug. de verb. Dom. ser. 10. magnus esse vis? à minimo incipe. vis ædificare? priùs cogita de fundamento humilitatis. 103. Int.i. mente. ¶ non fictè. 104. Int.s.hîc spe, postea re. 105. Int.i. Euangeliũ. 106. Int.s.non detrectãtibus, sed dilatato corde currentibus. Rab. Ad supra dicta via arcta, augusto quidem initio incipitur, sed in progressu, dilectione dilatatur. Aug. de verb. Dom. gustata requie spirituali, leuia videntur, quæ aspera sunt alioquin & grauia; omnia sæua & immania propè nulla efficit amor. 107. Int.i.disciplina.

108. Glo. momentaneum tribulationis, æternum gloriæ pondus operatur.

Addit. Avct. In Cap. XI.

76. *pro, subiungens. Heb. vide Matth. 17.* 77. *i. laudo, gratias ago.* t. *scilicet non reuelando.* 81. *quales, Scribæ & Pharisæi. vide* 1. *Cor.* 1. 83. *νηπίοις infantibus, stultis, s. mundo, seu simplicibus.* 84. *ναὶ. i. certè. approbantis & confirmantis.* 89. *s. perfectè, seu comprehensiuè.* 93. *i. patefacere.* 95. *s. molestia aliqua.*

96. *s. curis, peccatis, miserijs, legis veteris onere.* 97. *i. recreabo, requiescere faciam: nam Græ. ἀναπαύσω.*

98. *id est, legem Euangelicam, quæ ligat, ne quis à iustitia discedat.* z. *pro, quod, vel q. d. sum enim mitis, non asper.* 106. *Græ. χρηστὸς commodum, placidum, blandum, facile, suaue.*

CAPVT

CAPVT XII.

IN illo tẽpore[1] abiit[2] Iesus per sata[3] sabbato[a]: discipuli autem eius esuriẽtes[4] cœperunt vellere spicas[5], & mãducare. Pharisæi[6] autem videntes dixerũt ei, Ecce[7] discipuli tui faciunt, quod[8] non licet facere sabbatis. At ille dixit[b] eis, Non legistis quid fecerit[9] Dauid quando esuriit, & qui cum eo erant? quomodo intrauit in domum[c] Dei, & panes propositionis comedit, quos non[10] licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi[11] solis sacerdotibus? Aut[12] non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant[13], & sine[14] crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo maior[15] est hîc[16]. Si[17] autem sciretis quid est, Misericordiam[18] volo[d], & non sacrificium: numquam condemnassetis innocentes[19]: Dominus[20] enim est Filius hominis[21] etiam sabbati. Et cùm inde transisset[22], venit[23] in synagogam eorum. Et ecce homo[24] erat

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. GLo. transit Matthæus ad facta post mortem Iohannis. Aug. 2. de cons. Euan. cap. 34. fortè Matthæus rei gestæ ordinem tenuit; Marcus autem, & Lucas suæ recordationis. 2. Int. iterum datur occasio contradicendi Iudæis. Chry. dat occasionem soluendi sabbatum. 4. Chry. itaque nõ erant accusandi. Hieron. nec vescendi habebant locum, vt alibi legimus. Chry non eos à Christo vehemens fames separabat. 5. Int. austeræ vitæ est, non præparatos, sed simplices cibos quærere, vel comedere. Hier. ¶. Aug. 5. cont. Faust. cap. 6. non prohibet vellere spicas, vt futuros Manichæos conuinceret, qui herbam nõ euellunt, ne homicidium perpetrent. 7. Int. nota, quòd Apostoli litteram sabbati destruunt. Hier. 8. Int. de vinea vel fruge vicini licebat edere, sed non falcem mittere, vel foras efferre. Aug. de ope. mon. præceptũ lege Iudæis, vt in agris furem nullum tenerent, nisi qui aliquid vellet auferre, comedentem tantùm, liberũ impunitumq; abire sinerent; itaq; non eos arguunt furti Pharisæi. a. Glo. vult sabbatum non ad litteram, sed spiritualiter intelligamus. 9. Chry. Dauid in mediũ adducit, quòd eius multa gloria apud Iudæos. Hier. q. d. si illum fames excusauit, cur nõ hos? Chry. si quis dicat fuisse Prophetam illum: at eius socij non erant. adde quòd nec Prophetis illud licebat. 10. Hier. melius arbitratus est Achimelech homines de famis periculo liberare, quàm Deo sacrificium offerre. hostia enim Deo grata, hominum salus. 11. Chry. plus erat sacram illam mensam tangere, quàm sabbatum transgredi. 12. Glo. exempla duo attulit regis, & sacerdotũ, rex, & sacerdos, & sabbati Dominus. Aug. 1. de q. Euan. q. 2. 13. Int. s. dum tauros cædunt, pueros circumcidunt; & dum vnam legem seruãt, sabbatum destruunt. Hier. 14. Int. pro, & tamen. 15. Int. ipse Iesus Dominus templi. 16. Int. id est, in hoc loco. 17. Chry. sermo cum vehementia. 18. Int. quam & Abimelech fecit, dum esurientes pauit. 19. Int. i. Apostolos. 20. Int. id est, præest, & non subest veteri obseruantiæ, & ideo non peccat, qui secundùm eius ordinationem obseruat. 21. Remig. quem vos purum Dominũ putatis, Deus est. 22. Int. s. alio sabbato, vt Lucas ait. Aug. 2. de cons. Euan. ca. 31. 23. Hil. præmissa enim in cãpo gesta sunt. 24. Hier. dicitur fuisse cæmentarius in Euangelio Matthæi, quo vtuntur Nazaræi, & Ebionitæ.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

1. HIL. Sabbato in agrum profectio, est Domini in legis otio progressus in mundum 3. Glo. sata, auditores, quorum salutem doctores esuriunt, vellúntque spicas, dum à terrenis retrahunt, comedúntq;, id est, in corpus Ecclesiæ traiiciunt sabbato, id est, spe salutis æternæ, vel sata Scripturæ, vnde testimonia assumuntur, & discutiuntur in sabbato, id est, quieta mente. 6. Int. peccatorum conuersio stultis sabbati defensoribus displicet, sed à sabbati Domino probatur. 18. Hil. opus salutis nostræ non in sacrificio legis, sed in misericordia est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

a. quodam scilicet. c. id est, templum, nempe atrium. 13. s. occupati sacrificiis, ob qua multa faciunt alioqui seruilia. 16. i. hoc loco. d. id est, misericordiam antepono sacrificio. Hebr.

manum

manum habẽs aridam,&[25] interrogabant[26] eum dícentes,Si licet Sabbatis[e] curare? vt accuſarẽt eum.Ipſe autem dixit illis,[27]Quis erit ex vobis homo qui habeat ouẽ vnam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueã,nonne[28] tenebit,& leuabit eam?Quãto[f] magis melior[31] eſt homo oue?[29]Itaq; licet ſabbatis bene[30]facere. Tunc ait homini,Extende manũ tuam. Et extendit:& reſtituta eſt ſanitati ſicut altera. Exeuntes[32] autem Phariſæi, conſilium faciebant[33] aduerſus eum,quomodo perderent eum.Ieſus autem ſciens[34] receſſit[35] inde: & ſecuti[36] ſunt eum multi,& curauit[37] eos omnes:&[38] præcepit eis ne manifeſtum eum facerent,vt adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam, dicentem[39], Ecce[g] puer[40] meus quem[41] elegi,dilectus meus in quo bene[42] complacuit animæ[43] meæ. Ponam[44] ſpiritum meum ſuper eum[45], & iudicium[46] gentibus nunciabit[47]. Non contendet[48], neque clamabit[h],neque audiet aliquis in plateis[49]

Sens. Lit. In Cap. XII.

26. Hil.arguendi occaſionem ex reſponſione quærentes.Hier.ſi non curet,crudelitatis aut imbecillitatis:ſi curet,tranſgreſſionis volunt accuſare.Aug.de conſ.Euan.priùs illi interrogarunt,deinde Dominus,vt ait Lucas & Marcus. e. Rab.præcipuè in ſabbatis docebat Dominus, & operabatur ob frequentiam populi,quærens omniũ ſalutem. 27. Hier.ſic ſoluit quæſtionem, vt eos auaritiæ condemnet.Rab.illi ex cupiditate violabant ſabbatum,cùm Chriſtus ex charitate ageret. 28.Int.ſ.nõ animali,ſed ſuæ auaritiæ conſulens. Hier. 29. Int.ſ. quia illa die licet ſibi vtile facere. 30. Int.ſ.alij. 33. Int. ſ.liuore permoti,non enim culpa fuit vel hominem manum extendere,vel Chriſtum ſanare. 34. Int. ſ.eorum inſidias.Hier. 35. Int.vt homo fugit odientes.Remig.quia nõ erat locus,nec tempus patiendi.Hier.ſeceſſit occaſionem impietatis auferens.Glo.nota exemplum.ſi vos perſequuti fuerint in vna ciuitate,&c. 36. Int. acceſſit vbi inuenit ſequentes. 37. Remig. quia ſequebantur dilectione, deſiderij effectum conſequuntur. 38. Hil.iactantiam declinat. Remig. ideo præcipit, ne perſequentes deteriores fierent. 39. Int. ſ. in perſona Patris de Filio. g. Remig.hoc teſtimonio multa confirmantur.illud enim,ecce puer,ad illud refertur,hic eſt Filius meus;ponam Spiritum,ad id quod deſcendit Spiritus ſanctus ſuper baptizatum,iudicium gentibus,&c.ad illud,cùm ſederit Filius hominis,&c.nõ contendet,&c.ad illud,quod pauca reſpondit Pontifici,Pilato,& Herodi,arundinem, &c. ad id quod perſecutores declinauit,ne fierent deteriores,& in nomine,&c.ad id,euntes docete,&c. 40. Int.quia in forma ſerui.Remig. 41. Int ſ.ad opus quod nullus alius poterat facere.ſ.redimere genus humanũ. Rab. ¶ Remig.alia lectio,electus quem elegi. 42. Int.quia ipſe ſolus eſt agnus ſine macula. Rab.

43. Int.id eſt,voluntati meæ.Remig.ſignificatur Dei affectus. 44. Int.quod alibi,requieſcet ſuper eum Spiritus Domini. 45. Int.non Dei verbum,ſed puerum.Hier. ¶ Remig.hoc factum cùm eſt incarnatus, tunc enim accepit plenitudinem Spiritus ſancti. 46. Int.ſ.futurum, & modò iuſta iudicia agit. 47. Int.ſ per prædicatores noui teſtamenti. 48. Int. quia cùm malediceretur, non maledicebat, ſed ſicut ouis ad occiſionem ductus eſt,& non aperuit os ſuum.

Sens. Myst. In Cap. XII.

25. Rab.manus hominis,quia ad pomum extenſa,arefacta eſt,manus etiam in ſynagoga arida,quia vbi maior ſcientia,ibi grauior tranſgreſſio.Hier.manus Iudæorum aridæ vſq; ad aduentum Domini.

31. Rab.debilitas animæ eleemoſynarum largitate curatur.erat languida dextera,quia ab eleemoſynis torpebat;ſiniſtra ſana,quia ſuæ ſaluti intendebat,ſed veniente Domino, quod congregauit cupiditas,diſtribuit charitas 32. Int.id eſt,à lumine recedentes. 49. Int.myſticè, qui latam viam inſiſtunt,& non audiunt vocem Chriſti.Hier.¶ Remig.platea Græcè,latitudo;Chriſtus autem ſuis dilectoribus,non delectabilia in hoc mundo promiſit,ſed aſpera.

Addit. Avct. In Cap. XII.

f. διαφέρει *præſtat.* 30. *i. afficere beneficio.* 38. ἐπετίμησεν *interminatus eſt. g. citat partim ſecundùm Hebraicum, partim ſecundùm 70. editionem. affert verò id teſtimoniũ ad demonſtrandũ Chriſti manſuetudinem, de qua ſuprà, & euulgandum eſſe Euangeliũ in gentes, repellentib. id Iudæis, vt Marcus indicat.*

40. *i. ſeruus, ſeu miniſter, vel filius.* 42. *i. in quo placata anima mea, vel quem diligo vehementiſſimè.*

43 *pro mihi.* 46. *id eſt, quod iuſtum & æquum.* 48. *id eſt, litigabit. h. ſcilicet contentioſè.*

[l] vocem eius, [50] arundinem quaſſatam non confringet,& [51] linum fumigans non extinguet:
[52] donec eiiciat ad victoriam iudicium: [53] & in [54] nomine eius Gentes [55] ſperabunt. [56] Tunc obla-
tus eſt ei dæmonium habens, [m] cæcus & [n] mutus,& [57] curauit eum, ita vt loqueretur , & vi-
deret. Et [58] ſtupebant omnes turbæ,& dicebant, Nunquid hic eſt Chriſtus filius Dauid?
[59] Phariſæi autem audientes dixerunt , Hic non eiicit [60] dæmones niſi in [61] Beelzebub prin-
cipe dæmoniorum. Ieſus autem ſciens [o] cogitationes eorum, [62] dixit eis , Omne regnũ di-
uiſum contra ſe , [63] deſolabitur:& omnis [64] ciuitas,vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit.
[65] Et ſi [66] ſathanas ſathanam eiicit , aduerſus ſe diuiſus eſt : quomodo ergo [67] ſtabit regnum
eius ? [p] Et ſi ego in Beelzebub eiicio dæmones : [68] filij veſtri in quo eiiciunt ? Ideò ipſi

Sens. Lit. In Cap. XII.

50. Hier. qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris, quaſſatum calamum confringit, qui ſcintillam fidei contemnit in paruulis, lignum extinguit fumigans. Aug. 20. de ciu. ca. 30. perſecutores Chriſti, perdita integritate, quaſſato calamo,& amiſſo lumine, lino fumanti comparantur, quibus pepercit, quia non venit iudicare. Hil. oſtendit ſe poſſe eos facilè frangere, vt arundinem contritam,& eorum furorem extinguere. Rab. quaſſatæ gentes, non ſunt contritæ, ſed in ſalutem reſeruatæ, nec Iudæi à vento agitati, condemnati ſtatim, ſed ſupportati patienter. 51. Ra. Gentes quę extincto naturalis legis ardore fumi amariſſimi,& oculis noxij, tenebroſæque caliginis inuoluebãtur erroribus, à Chriſto ſunt in maxima incendia ſuſcitati. 52. Chry. omnibus completis, vltionem inducet, cùm. ſ. claram fecerit ſuam victoriam. Rab. donec iudiciũ, quod in eo agebat, ad victoriam perueniat. Glo. tandiu prædicatio eius lucet mundo, donec ponat in terra iudiciũ, & impleatur. Fiat volũtas tua ſicut in cælo & in terra. 53. Chry. non ſolùm puniet, ſed & orbem terrarũ ad ſe trahet. 54. Int. quia non eſt aliud nomen ſub cælo in quo oporteat ſaluari. 55. Aug. 20. de ciu. cap. 30. hoc iam videmus impletum. 56. Remig. cùm exiſſet ex ſynagoga, vel aliquanto pòſt. m. Aug. 2. de conſ. Euang. c. 37. Lucas mutum dicit tantùm,& non cæcum, ſed de alio videtur loqui. 57. Beda tria miracula , cæcus videt, mutus loquitur, à dæmone liberatur. 58. Int. mirantur minus eruditi, & ob miſericordiam & beneficium, filium Dauid prædicant. 59. Int. qui ſapientes videntur, vel negant, vel detractant, quaſi non ſint opera Dei , ſed immundi ſpiritus. 60. Int. in quo neſcientes confitentur diuiſionem dæmonum. 61. Remig. Idem Beel à patre Nini,& Baal, quia in excelſo colebatur.& Beelphegor à monte phega. 62. Int. ſ. vt vel ſic crederent in eum qui cordis occulta videbat. Hier. 63. Hier. vt concordia paruæ res creſcunt, ita diſcordia maximæ dilabuntur. Glo. neceſſaria complexione arguit. q. d. ſi virtute Dei eiicio dæmones, cur calumniamini; ſi dęmonis, regnũ eius diuiſum eſt. 65. Int. pro & ideò.
66. Int. cuius intra ſe bellum, pax eſt hominum, vt iam non habeat in mundo locum. Hier. 67. Int. id eſt, non ſtabit, vt iã ſit finis mundi. Hier. p. Chry. ſecunda ſolutio. 68. Int. ſ. exorciſtæ Iudæorum, qui ad Dei nominis inuocationẽ eiiciebãt dęmones. Hier. vel Apoſtoli, quod magis intelligere debemus. Chry. non rebus ij, ſed Chriſto aduerſabãtur. Itaq; oſtendẽs inuidiã, Apoſtolos in mediũ addùcit.

Sens. Myst. In Cap. XII.

57. Beda. in conuerſione expellitur dęmon, illuminatur anima,& Deum laudat. 64. Hil. excidium Hieruſalem denunciatur, quæ in Chriſtum furore exarſit,& Apoſtolos fugauit.

Addit. Avct. In Cap. XII.

l. ſ. tumultuoſam, aut iactabundam. 51. *id eſt, ellychnium. q. d. fouebit infirmos.* 52. *pro, donec faciat, vt iudicium vincat, vel atque ita fiet, vt veritas in orbe obtineat.* 56. *id eſt, illo tempore, factum enim poſteà, vt patet ex Mar. & Luc. n. vox Græca etiam ſurdum ſignificat: hic tamen videtur ſolùm mutum ſignificare, nihil enim de auditu dicitur.* 61. *Non à Belo, vt quidam putant, ſed à Beel, ſeu potiùs Baal, id eſt Domino. ſic enim Dij gentium vocabantur quaſi Domini, inde Beelphegor, ſeu Baalphegor , Deus Moabitarum, & Baalberith. Iud. 9. Beelzebub, Deus Accaronitarum. 1. Reg. 4. q. Idolum muſcæ, zebub enim muſca, aliquando Baal accipitur pro Deo Tyriorum, & Sydoniorum. 3. & 4. Reg. o. ſ. animum quo dicerent, nempe calumniandi. & populum auertendi.* 66. *id eſt, ſi princeps dæmonum, vt vos putatis , alios dæmones vi eiicit.* 68. *ſcilicet; exorciſtæ; quales illi de quibus Act. 19.*

[69] iudices vestri erũt.Si autem ego in [70] Spiritu Dei eiicio dæmones:igitur [71] peruenit in vos [72] regnum Dei.[73] Aut quomodo [74] potest quisquam intrare in [75] domum [76] fortis,& [77] vasa eius diripere:nisi priùs [78] alligauerit fortem?& tunc [79] domum illius diripiet.[80] Qui nō est mecum, contra me est: & [81] qui non congregat mecum,[82] spargit.[83] Ideo dico vobis,omne [84] peccatum & [85] blasphemia [86] remittetur hominibus:[87] spiritus autē blasphemia non remittetur.Et [88] quicumque dixerit verbum contra [89] Filium hominis,remittetur ei: qui autē dixerit contra [90] Spiritum sanctum,non [91] remittetur ei,neque in hoc seculo,neque in [92] futuro.Aut [93] facite

SENS. LIT. IN CAP. XII.

69. Int.s.nō potestate,sed cōparatione,quia Deo tribuũt,quod illi Beelzebub.Hier. vel quia Apostoli sedebunt in duodecim soliis,iudicātes duodecim trib. Israël. Rab.cōscij erant Apostoli nihil se malæ artis à Christo didicisse. 70. Glo.Lucas in digito.i.Spiritu sancto. 71. Int.q.d.incipit destrui potestas Diaboli,vt regnet Deus in vobis.Chry.q.d. vobis veniunt bona : itaque vestram impugnatis salutem.

72. Hier.vel se dicit,vel regnum,quod Iohannes , & ipse prædicauerunt : est & regnum Scripturæ, quod ablatum à Iudæis,traditur Gentibus.Hil.diminutio regni diaboli , augmentatio est regni Dei. Aug.1.de q.Euan.q.3.regnum Dei dicit,quo impij à fidelibus secernũtur. 73. Chry.tertia solutio.q.d. tantum abest,vt vtar diabolo adiutore,vt prælier cum eo,& eius principem ligem. 74. Int.s.nisi prævaleret diuina potentia. 75. Int.i.mundum,qui in maligno est.Hier. 76. Int.i.diabolus,à quo nemo poterat se eruere.Hier.non debemus esse securi,quando victoris voce aduersarius noster fortis comprobatur.Chr.fortitudo eius ex nostra desidia orta est. 77. Int.i.homines deceptos. 78. Int.i.à seductione electorum compescuerit,& potestatem ademerit.Aug.de q.Euang. 79. Int.i. ereptos diabolo per diuersos gradus Ecclesiæ ordinat. 80. Int.s.diabolus.Chry.quarta solutio Glo.qui dissimilia meis opera facit,mihi contrarius est. 81. Int.q.d.opera mea non possunt operibus Beelzebub comparari, quia ego congrego,ille dispergit.Chry.ostendit illos contra se esse,qui spargant quæ ipse congregat.

82. Int.quia diabolicum est congregata dispergere. 83. Chry. excusando responderat,nunc terret. Hil.seuerissima definitione condemnat illorum peruersitatē. 84. Int.s.facti. 85. Int.dicti. 86. Remi. si pœnitentiam agant:conuincitur autem hinc Nouatiani error.Auctor.negabant isti pœnitentiæ remedium lapsis post baptismum. 87. Int.est spiritus blasphemia,contra veritatē,cùm eam cognoueris, induratio.Aug.de verb.Dom.ser.11.idem est illud Lucæ,qui blasphemauerit in Spiritum sanctum.

88. Aug. de verb. Dom.exponit,quod dixit. 89. Hier.scilicet,scandalizatus carne mea,& me hominem tantùm arbitrans. 90. Hier.i.qui Dei opera calumniatur,inuidia stimulatus,& opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub. Hil.quid tā extra veniam est,quàm Christo paterni Spiritus substantiam adimere? 91.Glo. exigentibus enim meritis suis non perueniet ad pœnitentiam.Aug.de verb.Dom. serm.11.an paganis,Iudæis,& hæreticis,qui blasphemant Spiritum sanctum,nulla est spes veniæ?Fortè in tota Scriptura nulla quæstio difficilior.est aliqua blasphemia cōtra Spiritum sanctum, quæ nullam remissionem meretur,videlicet impœnitentia, quæ est contra Spiritum sanctum , in quo peccata dimittuntur,de nullo tamen desperandum est,quamdiu viuit.Idem de serm.Dom.in monte lib.1.peccati,quod Iohannes dicit ad mortem; id est , cùm quis post agnitionem Dei fraternitatem oppugnat, aut inuidet gratiæ,tanta est labes, vt deprecandi humilitatem subire non possit , si in hac peruersitate mentis finiat vitam,de nullo enim desperandum est, dum viuit , & hoc fortè est peccare in Spiritum Sanctum,id est.post acceptam gratiam,per malitiam , & inuidiam fraternam impugnare charitatem. Chry.Ignorabant Christum quis esset,ac Spiritus sancti sufficiens experimentum acceperant, itaque ineuitabilis eorum condemnatio. 92. Rab.conuincitur hæresis Origenis,dicentis,post multa sæcula omnes veniam cōsecuturos.Gr.in dial.lib.4.c.39.datur intelligi,quasdam culpas in hoc sæculo,quasdā verò (paruas.s.) in futuro relaxari. 93. Int.i.existimate,vel iudicate. Chry.vult eos corrigere.Hier. ineuitabili syllogismo constringit.q.d.si diabolus malus est,bona facere non potest,si bona facio,non ex diabolo sum.Hil.arborem se ostendit fructibus vberrimam. Aug de verb.Dom.ser.12. hoc præceptum est.s.vt simus arbores bonæ,illud verò,facite arborem malam,&c.monitio est,vt caueamus,nec putemus si mali simus,bona opera habere.priùs enim est mutandus homo,vt opera mutentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

69. q.d.id quod agunt illi,vos condemnabit , approbatis enim in eis , in me calumniantes. 72. i.Messias promissus. 77. i. bellica instrumenta. Hebr. q.in ouile. s. 87. i. contra Spiritum sanctum.sic suprà,potestas spirituum immundorum. r. i. aliquid.Heb. 93. q. d. aut me simul cum operibus laudate, aut condemnate: at cùm opera non possitis meritò condemnare,fateamini necesse est,me spiritu bono agi.

[94] arborem bonam,& fructum eius bonum : aut facite arborem malam,& fructum eius malum ; [95] si quidem ex fructu arbor agnoscitur. [96] Progenies [97] viperarum , quomodo potestis [98] bona loqui,cùm sitis [99] mali? [100] ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo [101] de bono thesauro profert bona : & [102] malus homo de [103] malo thesauro profert mala. [104] Dico autem vobis,quoniam [105] omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines: [106] reddent rationem de eo [s] in die iudicij. Ex verbis [107] enim tuis [t] iustificaberis, & ex verbis [108] tuis condemnaberis. Tunc [u] responderunt ei [109] quidam de Scribis & Pharisæis,dicentes, [x] Magister , volumus à te [110] signum videre. Qui respondens,ait illis, Generatio [111] mala & [112] adultera [113] signum quærit:& signum non [aa] dabitur ei,nisi signum [114] Ionæ Prophetæ. [115] Sicut enim [116] fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus : sic erit [117] Filius hominis in [118] corde terræ [119] tribus diebus,& tribus

SENS. LIT. IN CAP. XII.

94. Glo.Arbor bona Christus;fructus,prædicatio,curatio,& redemptio.Mala, diabolus,& sui fructus,inuidia,detractio,&c. 95. In.vtrum autem bonus sit auctor an malus,ex fructu cognoscitur. 96. Int.id est,filij diaboli,eius veneno corrupti.Chry.quia pro Spiritu sancto loquitur, ita increpat. Glo.ostendit eos, vt malam arborem fructus blasphemiæ afferre. 97. Chry.separat à cognatione Abraham,de quo gloriabantur.Rab.detrahere bonis operibus diabolicum est. 98. Int.q.d.fructus vester est blasphemia. 99. Int.id est , cùm sitis arbor mala. 100. Int.non enim potest de ore vestro procedere nisi malitia,quæ abundat in cordis intentione. Chry.si dicta ab istis ita sunt mala , quantum putamus habebant in corde malitiæ, vbi solus Deus testis? 101. Int.quia tantum quis boni facit,quantum intendit. 102. Int.tantum quoqué mali,quantum intendit. 103. Glo.ostendit ex quali thesauro proferant blasphemiam:vel significat,nec se posse mala, nec diabolum bona facere .104. Chrysosto. timorem incutit. 105. Int.id est,quod sine loquentis vtilitate dicitur , & audientis, vt de friuolis,& fabulis,at scurrilia non sunt odiosa,sed criminosa.Greg.in hom.6.scurrilia replicans,& cachinnis ora dissoluens,& aliquid proferens turpitudinis, criminosi verbi reus tenetur. 106. Hier. quanto magis vos de calumnia? 107. Int.s.si bona,& bona intentione.Remig. 108. Int.scilicet malis.Remig. 109. Int.s.quærentes adhuc calumniam. x. Chry.verba adulatione , & ironia plena,& ideo vehementer eos arguit , cùm tamen ad conuicia mansuetè respondeant , ostendens se vtraque passione superiorem,qui nec in conuiciis irascatur , nec adulatione molliatur. 110. Int.de cælo, vt alius Euangelista ait.Hier. 111. Int.s.malos fructus faciens.Chry.ingrati semper,& beneficiis deteriores facti. 112. Int.quæ dimisso viro , multis amatoribus se copulauerat. Hier. 113. Int.s.potentiæ,qua indigna est. 114. Int.s.de profundo,non de sublimi; passionis,non gloriæ. 115. Int.exponit signum Ionæ. 116. Int.s.vt Niniuem à subuersione liberaret. 117. Int.s.mundum redempturus. 118. Int.id est,in sepulcro. 119. Int.Synecdoche.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

116. Rab.Ionas,id est,columba,vel dolens, Christus,super quem Spiritus sanctus in specie columbæ descendit , & qui nostros dolores portauit.piscis deuorans, mors quam passus est in mundo; eiectio in aridam,resurrectio in gloriam.ostendit verò Christus istos,nisi pœniteant, subuertẽdos,quòd sint criminosi,vt Niniuitæ. 119. Glo.tres dies,tria tempora,ante legem,sub lege, & sub gratia:tres noctes,tres mortui à Christo suscitati,ante legem latebat peccatum,& puella in domo iacebat, tamquam peccatum in conscientia,sub lege proditum peccatum , & filius viduæ ante portam , sub gratia peccatum grauius,& Lazarus fœtebat;cor terræ,habitantes in terra,in quibus iacet fides Christi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

s. scilicet particulari in morte,vel vniuersali in fine mundi. t. id est , iustus pronuntiaberis. u, s.cùm admirari & flecti oportebat. Respondere autem pro alloqui.Heb. 109. alij à prioribus, vt patet ex Luc. 110. scilicet de cælo,vt patet ex Luc.scilicet,probes te ista Dei virtute facere,& esse Messiam,&c. 113. s.vt petunt,vel toti genti Iudæorum. aa. pro sed.sic Gal.2.nisi per fidem,pro,sed per fidem. 118. pro,intra terram.Hebr.

[120] noctibus. Viri [121] Niniuitæ surgent in [122] iudicio cum generatione [123] ista, & [124] condemnabunt
eam:quia pœnitentiam [125] egerunt in [126] prædicatione [127] Ionæ. Et ecce [128] plusquàm Ionas [129] hic.
[130] Regina [bb] austri surget in iudicio cum generatione [131] ista,& [132] condemnabit eam : quia [133] venit
[134] à finibus terræ audire sapientiam [135] Salomonis : [136] & ecce plus quàm Salomon hîc. [137] Cùm
autem [138] immundus spiritus [139] exierit ab [140] homine,ambulat per [141] loca [cc] arida, [dd] quærés requiem,
& non [142] inuenit. Tunc dicit : Reuertar in [143] domum [144] meam vnde [145] exiui. Et veniens inue-
nit eam [146] vacantem,scopis [147] mundatam,& [148] ornatam.Tunc vadit,& assumit [149] septem

Sens. Lit. In Cap. XII.

120. Aug.de conf.Euang.quidã ignorantes Scripturæ locutionem noctem dixerunt tres horas, quibus obscuratus est sol,& tres insequentes, diem;sed vbi erit tertius dies?intellige ergo à parte totum. Idem 4.de Trinit.primus dies à parte extrema numeratur,tertius à prima.s.nocte. 121. Int. qui sunt Assyrij,gens incredula. 122. Int.s.in communi omnium resurrectione. Remig.etiam mali resurgent cum bonis,sed non ante diem iudicij,vt fabulantur Iudæi. 123. Int.quæ est populus Dei. 124. Int.s. non potestate,sed comparatione. Hier. 125. Int.s.non videntes signa.Hier. 126. Int. paucis diebus facta.Hier.triduo secundùm Septuaginta. 127. Int.scilicet minoris me. 128. Int.quia tanto tempore signa facio. 129. Int.s.in medio vestrum.Hier.aduerbium est. 130. Int.q.d.non tantùm gens Niniuitarum condemnabit eam,sed etiam regina. 131. Int.quæ Dei sapiẽtiam sibi loquentem non modò non audit,sed & blasphemat. 132. Int.s.comparatione facti melioris. 133. Chry.non expectauit vt Salomon ad se veniret,sed venit,& mulier,& barbara,& tantùm remota. 134. s.cum magna difficultate,& imperio relicto. 135. Int.s.quem fama nouerat. 136. Int.id est,inter vos. 137. Int.q.d.inter vos est maior Iona,vel Salomone,sed diabolus ad vos reuersus, dominatur.Chry.futuram in eis pœnam sub ænigmate indicat. 138. Glo.ego polluta mundo,sathanas mundata contaminat. 139. Int.s. in baptismo. 140. Int.s.hæretico , & malo Catholico. Hier.s.à Iudæis quando acceperunt legem, ad Iudæos enim,& non ad hæreticos, & quoslibet homines referenda parabola. 141. Hier.id est , gentium solitudines. Remig. corda gentium à Scripturis , & spiritualibus donis aliena.Rab.corda fidelium à mollitie cogitationum expurgata explorat. Greg.23.mor.cap.5. terrenorum mentes humore concupiscentiæ repletæ,fluidæ sunt. 142. Remi.credidit enim gentilitas. 143. Hier.id est,Iudæos, quos dimiseram. 144. Int.quæ per incuriam vacat. Hier. templum Iudæorum Christum hospitem non habebat,nec Dei & Angelorum præsidia. 145. Int.s.per virtutem Sacramenti. 146. Int.s.à bonis per negligentiam.Rab. 147. Int.s.à vitiis per baptismum.Rab. 148. Int.s.simulatis virtutibus. Hier. superfluis obseruationibus legis , & traditionibus Pharisæorum. 149. Int.id est, vniuersa vitia, quæ enim vel hæresis,vel cupiditas arripit,in imo omnium vitiorum prosternit.Hier.septem dicuntur,vel propter violationem sabbati,vel ob criminalia peccata contraria septem donis Spiritus sancti.

Sens. Myst. In Cap. XII.

121. Glo.Niniue,Gentilitas. 130. Hier.in Niniue,& regina Saba,fides nationum præfertur Israeli. Rab.Niniuitæ, qui peccare desistunt;regina, qui peccare nesciunt; peccatum enim pœnitentia abolet, sapientia cauet.Remig.Ecclesia gentium regina,quia mores regit.Austri verò,qui ardore Spiritus sancti abundat.Salomon,Christus , qui est pax nostra. dd. Aug.lib.1.de qu.Euang.q.8.cupiditas carnis expulsa per pœnitentiam , auidiùs redit. 142. Glo.dormit diabolus sub vmbra.i.tenebrosa conscientia,in secreto calami.i.simulatoribus,foris nitidis,intus vacuis,& locis humentibus.s.lasciuia.

Addit. Avct. In Cap. XII.

120. *adiiciuntur noctes. more Hebr.cùm satis esset dicere , tribus diebus.* 134. *id est,hoc loco.* bb. *Ex Æthiopia erat,vbi imperabat,& in Ægypto,dicitur & Saba regina. erat autem regio in Meroe insula intra Nilum,in qua prærant fœminæ quæ Candaces dicebantur,vt Reges Ægypti aliquãdo Pharaones,aliquando Ptolomæi.Ita quidam hunc locum edisserunt;sed nos aliter sentimus.s. Arabiæ fuisse reginam, vide Scholia nostra 3.Reg.10.Iosephus quidem 8.Antiq.cap.6.eam reginam dicit Æthiopiæ & Ægypti;sed ego magis Scripturæ credo,quæ loco citato Arabiæ reginam dicit,Felicis s.quæ est inter Persicum sinum, & Arabicum, ad Oceanum,eoq; ad Austrum dicitur respectu Iudææ.* 131. *id est,contra hoc hominum genus.* cc. *Greg. aquis carentia.* 149. *id est,multos.Hebr.*

alios ſpiritus ſecum nequiores ſe:& intrantes habitant ibi: & fiunt nouiſſima hominis illius[150] peiora prioribus. Sic[151] & erit generationi[152] huic peſſimæ. Adhuc[153] eo loquente ad turbas,[154] ecce mater eius & fratres[155] ſtabant foris[156], quærentes loqui ei. Dixit[157] autem ei quidam, Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te. At ipſe reſpondens dicenti ſibi:ait.Quæ[158] eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos,dixit,Ecce mater mea,& fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt,ipſe meus frater,[159] & ſoror[160] & mater eſt.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

150. Int. quia faciunt eos,ad quos redeunt,deteriores quàm prius eſſent. melius eſt viam veritatis non cognoſcere, quàm poſt agnitionem retroire. Chry. Grauior eſt pœna poſteriorum peccatorum, vnde dictum paralytico,Noli peccare,ne deterius tibi contingat.Hier. multi nunc à pluribus dæmonibus poſſidentur,blaſphemantes in ſynagogis Chriſtum,quam in Ægypto ante legem.Chry. maiora paſſi,quia grauius occidere Chriſtum,quàm Prophetas. 151. Int.quò tendat parabola,exponit.
152. Int.ſcilicet Iudææ. 153. Int.dum occupatus eſt officio prædicandi. 154. Auguſt. 2. de conſ. Euang.cap.40. Lucas non tenuit rei geſtæ ordinem,ſed præoccupauit,& recordatum ante narrauit.
155. Int.id eſt,conſobrini more veteris ſcripturæ. Hier.contra Helu.fratres vocat Scriptura natura, vt Eſau & Iacob;gente,vt omnes Iudæos;cognatione ſcilicet omnes ex eadem familia, affectu denique. erant autem hoc loco fratres filij matertera Domini,quæ dicitur mater Iacobi minoris,Ioſephi & Iudæ. 157. Hier. inſidias tendit, vtrum ſpirituali operi carnem præferat. 158. Hier.nõ negat matrem,ſed docet carni ſpiritum prçferendũ;ſe paternis affectibus,plus quàm maternis debere demonſtrans. 159. Int.pro vtroque ſexu. 160. Greg.in ho.3.frater & ſoror credendo; mater prædicando, ſi per eius vocem amor Domini in proximi mente generatur. Chry. vna nobilitas eſt, Dei facere voluntatem.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

159. Glo.mater,& frater,populus Iudæorum,qui intus docente Chriſto,non poteſt intrare;id eſt, ſpiritualiter verba eius intelligere negligit, ſed Chriſtum ad carnalia docenda vult exire, ſed non agnoſcitur à Chriſto,quia eis non aſſentit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

155. *id eſt,cognati.*

CAPVT XIII.

IN[1] illo die[2] exiens Ieſus de domo[3], ſedebat ſecus mare[4], & congregatæ ſunt ad eum[5] turbæ multæ, ita vt in nauiculam[6] aſcendens ſederet:& omnis turba[7] ſtabat in littore,& locutus eſt eis multa[8] in parabolis[9],dicens,Ecce exiit[10]

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. AVG. 2.de conſ.Euang.cap.41.aut conſequenter, aut non multò pòſt illud,quod proximè narratum eſt.vel dies pro tempore(more Scripturæ)ſumitur. 6. Chry. volebat omnes ante ſe habere,& nullum à tergo. 8. Int.non omnia, quædam enim apertè, vt per ea ad obſcura prouocentur. Hier. 9. Int.id eſt,ſimilitudinibus.Chry.vt manifeſtatiorem ſermonẽ faciat, ſub aſpectum reponens, magiſque memoriæ infigat. Hier. quia turbæ diuerſarum ſunt voluntatum, ideò in multis parabolis loquitur. 10. Int.ſ.de ſinu Patris in mundum,vel de domo Iudæorum,parte aſſumpta ad gentes.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

2. RAB. relicta Iudæa,ad gentes ſignificat ſe tranſiturum. 3. Int.ſ. Iudæorum. 4. Int.ſ.gentium. 5. Int. i. ad prædicationem eius per Apoſtolos factam. 6. Int.id eſt, Eccleſiam in medio non credentium, & contradicentium ædificandam. quam gratia ſua illuſtrat, & in qua manſionem ſibi conſecrat. 7. Int.i. in ſoliditate fidei,nondum tamen per gratiam baptiſmi recepti. Rab.

qui ſeminat,ſeminare.[11] Et dum ſe[12]minat, quædam ceciderunt ſecus [13] viam, & venerunt volucres [14] cœli,& co[15]mederunt ea. Alia autem ceciderunt in [16] petroſa, vbi non habebant terram [17] multam: & conti[18]nuò exorta ſunt, quia non habebant [a] altitudinem terræ. [19] Sole [20] autem orto, [21] æſtuauerunt; & quia non habebant radicem, [22] aruerunt. Alia autem ceciderunt in [23] ſpinas: & [24] creuerunt ſpinæ, & [25] ſuffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram [26] bonam, & dabant fructum: [27] aliud centeſimum, aliud [28] ſexageſimum, aliud [29] trigeſimum. [30] Qui habet [31] aures [b] audiendi, audiat. Et accedentes [32] diſcipuli dixerunt ei, [33] Quare in parabolis loqueris [34] eis? Qui reſpondens ait illis: Quia [35] vobis datum eſt noſſe [36] myſteria regni cælorum: [37] illis autem non eſt [38] datum. [39] Qui enim [c] habet, dabitur ei, & [40] abundabit: [41] qui autem non habet, & quod [42] habet [43] auferetur ab eo. [44] Ideo in parabolis loquor eis: quia [45] videntes non [46] vident, & [47] audientes non

SENS. LIT. IN CAP. X.

11. Chry. ſolet enim & ad alia exire, vt ſcindat terram, ſpinas euellat,&c. 12. Int.ſ.ſemina. 13. Int. hi ſunt, qui nec prædicatione compungũtur, nec benè agere incipiunt. Rab. via eſt mens malis cogitationibus trita & arefacta. 14. Glo. id eſt dæmones, qui cæleſtis naturæ, & per aëra volitant. 15. Int. id eſt rapuerunt. 16. Int. id eſt, in duritiam proteruæ mentis. Rab. ¶ Chry. in animabus quæ petra eſt, poteſt fieri terra pinguis,& quæ via, non conculcari,& ſpina deſtrui: omnibus Chriſtus loquebatur,& ſi præuideret futura. vt poſſet dicere, quid me oportuit facere, & non feci? in quo docet diſcipulos ne deſides ſint, etiam ſi plures audientium pereant. 17. Int. id eſt, lenitatem animæ obedientis, & probatæ. Rab. 18. Int. quia dulcedine tantùm auditi verbi, & promiſſionis ad horam delectantur, ſed radicem non figunt. 19. Glo. ſ. deſiderij ſalutaris. Rab. altitudo terræ probitas animæ diſciplinis cæleſtibus inſtitutæ. 20. Int. i. feruore perſecutionis. Rab. 21. Int. ſ. per impatientiam, quia verbum non firmiter hæſerat menti. 22. Int. id eſt; virorem fidei perdiderunt. 23. Int. id eſt, in corda diuitiarum ambitione ſollicita. 24. Int. ſ. multiplicatæ ſunt diuitiæ. 25. Int. id eſt, occupauerũt mentem, vt fructus ſpiritualis in ea proficere non poſſit. 26. Int. id eſt, fidelem,& deuotam conſcientiam. 27. Int. cùm omnia æternitatis intentione nos facere docet. Remig. cùm vitam æternam promittit: centenarius enim de læua tranſit ad dexterã. Auctor. Intelligitur id in numeratione antiqua per digitos vtriuſque manus, ſeu articulos. 28. Int. cùm perfectionẽ bonæ operationis docet. Remig. Glo. in numero ſenario mundi ornatus expletus eſt, ideoque bonam operationẽ ſignificat. 92. Int. cùm fidem ſanctæ Trinitatis inſinuat. Remig. 30. Int. quia hoc myſticũ eſt. Glo. cùm talis admonitio interponitur, myſticum inſinuat eſſe quod dicitur. 31. Int. i. interiores ſenſus audiendi, obediendi, faciendíque: Remig.

32. Hier. fortè cum ipſo nauem aſcenderant. 33. Int. i. per ænigmata. 34. Chry. pro aliis ſunt ſolliciti. 35. Int. ſ. ſolis,& veſtris ſequacibus, qui ad me introeunt, non his qui foris ſunt. 36. Int. i. abdita ſcripturarum. Remig doctrinam Euangelicam. 37. Int ſ. qui clauſis ſenſibus non curant intrare.

38. Chry. ipſi ſunt cauſa ſibi malorum, vt patet ex ſequentib. 39. Int. q. d. vos verò verbo intendite, quia qui habet verbi amorem, dabitur ei ſenſus intelligendi. Remi. qui habet ſtudium legendi, dabitur facultas intelligendi,& habenti charitatem, dabuntur cæteræ virtutes. 40. Int. ſ. intelligentia. 41. Int. ſcilicet amorem verbi æterni. Chry. qui non affert, quod ad ſe pertinet. 42. Int. ſ. vel naturali ingenio, vel ſtudio literarum. 43. Chry. ſ. quia ſe indignum fecit. Hier. Iudæis non credentibus in Chriſtum, etiam naturæ bonum tollitur, non enim poſſunt ſapienter intelligere, qui ſapientiæ non habent caput. Hil. perdiderunt Iudæi legem, non habentes fidem. 44. Int. nunc reddit cauſam Apoſtolis, quare turbæ loquitur in parabolis. 45. Int. id eſt, videre ſe præſumentes ingenio ſuo. 46. Int. id eſt, priuantur ſpirituali intellectu. Glo. ſic auarus nullas habet opes, quia ei inutiles ſunt. Chry. voluntaria cæcitas, videntes enim non vident. 47. Int. ſ. foris.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

14. *i. dæmones morantes in aëre caliginoſo, qui natura ſubtili, veloci, & ſuperba. a. Græ. βάϑος. i. profunditatem.* 21. *i. exuſta ſunt, vel æſtu perierunt.* 31. *ſ. mentis, quæ non omnibus à Deo dantur. vide Deut. 29. b. id eſt, vt poſſit audire.* 34. *ſ. qui non credunt. c. ſ. quod debet.* 41. *ſ. quod debet.* 46. *ſcilicet ipſorum. culpa & meritis.*

audiunt,

audiunt[48],neque intelligunt[49],& adimpletur[50] in eis prophetia Esaiæ dicentis[51], Auditu audietis,& non intelligetis:& videntes[52] videbitis,& non videbitis[53]. Incrassatum[54] est enim cor[55] populi[56] huius,& auribus grauiter[57] audierunt: & oculos[58] suos clauserunt, ne quando[59] videant oculis,& auribus audiant,& corde intelligant: & couertantur[60], & sanem[61] eos. Vestri[62] autem beati oculi[63] quia vident[64], & aures[65] vestræ quia audiunt[66]. Amen quippe dico vobis,quia multi Prophetæ & iusti cupierunt[d] videre quæ videtis[67], & non viderunt[68]: & audire quę audistis,& non audierunt. Vos[69] ergo audite[70] parabolam seminantis. Om[e]nis qui audit verbum regni[71], & non intelligit[72]; venit malus[73], & rapit quod seminatum est in corde eius:hic est qui secus viam[74] seminatus[f] est. Qui autem super petrosa[75] seminatus est:hic est, qui verbum audit[76], & continuò cum gaudio[77] accipit illud;non habet[78] autem in se radicem[79],sed est temporalis[g]:facta[80] autem tribulatione & persecutione[81] propter verbum[82], continuò[83] scandalizatur[84]. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit,& sollicitudo[85] sæculi istius,& fallacia[86]

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

48. Int.scilicet intus.Chry.visis & auditis aduersantur, ideóque aufertur eis videre,& audire,nihil
enim eis proficiunt nisi ad iudicium.Itaque in parabolis eis loquitur,cùm antea apertè loqueretur.
49. Int.s.expositionem litteræ,& si exponatur eis.Hier.perstrepentibus fluctibus nō audiunt ad li-
quidum, quæ dicat Dominus, qui ab eo diuiduntur. 50. Chry. inducit Prophetiam, ne videatur vt
inimicus locutus. 51. Int.s.exteriori. 52. Int.s.oculo corporis. Chry. s. carnem. 53. Int. s. oculo men-
tis.Chry.s.diuinitatem. 54. Int. s. abundantia malitiæ. Rab. 55. Int. s. Iudæorum. 56. Int. aliàs eius.
57. Int.s.quia ingratè susceperunt verba Dei.Rab. 58. Int.id est, intuitum mentis per inuidiam auer-
terunt.Hier.ostenditur culpa arbitrij. Aug.de q.Euang.cap.14.alius Euangelista dicit, excæcauit ocu-
los eorum,sed ipsi causa fuerunt,peccatísque suis meruerunt, vt non intelligerent,sed excæcarentur,
adeóque non crederent:potest etiam dici quibusdam Iudæorum expediuisse, primò non credere, vt
non credentes,& crucifigentes,post resurrectionem miraculis exterriti, & criminis sui, reatu com-
puncti,prostrati ad pœnitentiam,& humiliati conuerterentur: nempe tanta eorum superbia tali hu-
miliatione erat deiicienda. 69. Int.non ad horam,sed cum tanta mentis impœnitudine, vt nunquam
conuertantur ad fidem. 60. Int.s.ad pœnitentiam. Glo. quia oculos & aures clauserunt, non merue-
runt conuerti. 61. Int.id est,reddam innocentes.Chry.sanaret,si conuerterentur. 62. Int. non Scriba-
rum. 63. Int.s.interiores.Hier. 64. Int.s.per fidem quod visuri sunt,quandoque per speciem. 65. Int.
s.interiores.Hier. 66. Int.i.obediunt. d. Chry. si Prophetæ contrarij Deo fuissent, Christum non cu-
piuissent. 67. Int.s.in præsentia. 68. Int.s.nisi à longè per aliàs species visionum, vos autem in præsen-
tia cognoscentes,& quæ vultis interrogantes: Hier. 69. Int. quia vobis datum est nosse mysterium
regni Dei. 70. Glo.exponit primam parabolam,vt idem attendant in cæteris. 71. Int.id est,per quod
promittitur regnum. 72. Int.id est,ad actum non perducit,nulla fide, nulla saltem occasione vtilita-
tis accipit. 73. Int.id est,diabolus. 74. Int.s.vbi meatus cogitationum, verbum abolet,nec quicquam
boni incipit. 75. Int.id est,in duritiam proteruæ mentis. 76. Int.s.ad tempus.
77. Int.quia & vtilitatem probant,& desiderium gustant. 78. Int.cœpit,sed non perseuerauit.
79. Int.s.charitatis. 80. Int.s.in loco suo. 81. Int.s.de loco ad locum. 82. Int.s. fidei. 83. Int. distat
enim inter hunc & eum,qui multis pœnis compellitur,Christum negare. 84. Int. id est tranquillita-
tem mentis perdit. 85. Int.id est, spes acquirendi, timor perdendi. 86. Int. s. quia promittunt quod
non dant,voluptatem & iucunditatem.Hier.lubrica est diuitiarum possessio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

51. citatur secundum. 70. quod fortè factum ab interprete Græco. 63. s. corporis & mentis. e. pro, cùm
quis audit. f. suscepto semine. g. id est, ad tempus tantùm durat. 86. pro, fallaces diuitiæ. s. à via dedu-
centes, id enim significat ἀπάτη.

diuitiarum [87] suffocat verbum,& sine fructu efficitur. Qui verò in terram [88] bonam seminatus est:hic est qui [89] audit verbum,& [90] intelligit, & [91] fructum affert, & facit aliud quidem [92] centesimū,aliud autem sexagesimum,aliud verò tricesimum. Aliam [93] parabolam [94] proposuit illis,dicens:[h] Simile factum est [95] regnum cælorum homini, qui [96] seminauit bonum semen in [97] agro suo: cùm autem [99] dormirent [100] homines, venit [101] inimicus eius, & [102] superseminauit [103] zizania in [104] medio tritici,& [105] abiit. Cùm autem [106] creuisset herba,& [107] fructum fecisset: tunc [108] apparuerunt & [l] zizania. Accedentes autem [109] serui patrisfamiliâs,dixerunt ei,Domine nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis:Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur imus,& [111] colligimus ea? Et ait. [112] Nō:ne [113] fortè colligentes zizania, [114] eradicetis simul cum eis & [115] triticum. [116] Sinite vtraque [117] crescere vsque ad [118] messem: & in tempore messis dicam [119] messoribus, [120] Colligite primùm zizania,& [121] alligate ea in [122] fasciculos ad comburendum: triticum autem [123] congregate in [124] horreum meum. Aliam parabolam proposuit eis,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

87. Int.quia dum bonum desiderium ad cor trahere non finit,quasi aditum vitalis flatus claudit.

88. Int.id est,fidelem & deuotam conscientiam. 89. Int.s.foris. 90. Int.id est,intus ædificatur.

91. Int s. boni operis perducit ad maturitatem.Hier.primùm debemus audire,deinde intelligere, pòst,fructus reddere. 92. Aug.de q.Euan.cētesimus martyrū,sexagesimus virginum, tricesimus coniugatorum.Hier.centesimus virginum,sexagesimus viduarum,& continentium,tricesimus coniugatorū Remig.tricesimus in bona cogitatione,sexagesimus in bona locutione,centesimus in fructu boni operis. 93. Hier.diuersis cibis reficit, vt quisque secundùm naturam stomachi sui recipiat. 94. Int. s.sedens in naui. 95. Int.id est,Ecclesia.Remig.id est, Christus. 96. Int.bonum non seminat nisi bonus,qui semen bonæ voluntatis ad bona opera studet perducere. 97. Int.id est,mundo. 99. Int.id est, inertia torpent. 100. Aug. de q.Euang.i. Præpositi Ecclesiæ negligentiùs agerent, vel Apostoli mortui essent. 101. Int.id est,diabolus. 102. Int.s.præcedente nomine Christi.Chry. error post veritatem existit. 103. Int.quæ non sunt de semine tritici,paleæ verò sunt hi,qui, etsi non vita,fide sunt de Ecclesia.Aug.de q Euang. 104. Int. id est, hæreticos permiscuit electis. Aug. de q.Euang. 105. Int. id est,latuit,& occultissimus factus est.Aug.de q.Euang. 106. Int.id est,proficeret. 107. Int.id est, bonæ spei opera monstraret. 108. Int.id est,manifestauerunt se hæreticorum dogmata. Chry. tunc hæretici venenū effundunt,cùm aliquis sermone eis participauerit. Aug. de q. Euan.cùm homo cœperit esse spiritualis, tunc ei errores incipiunt apparere. l. Remig. s. mentis desiderio. 109. Int.id est, custodes messis. 111. Int.id est,vt excommunicemus eos. 112. Hier.datur locus pœnitentiæ, non citò amputandus frater,potest enim resipiscere.Glo.non exarsit in iram,nec mox vlcisci voluit. 113. Int. ecce discretio. 114. Int. sic nec tu reddas vicem malis, vt scandalizes bonos; sed patere.August.de q. Euan.boni dum sunt infirmi,opus habent malorum commixtione,vt per eos exerceantur,aut eorum comparatione inuitentur ad melius. 115. Aug.de q Euan.multi primò zizania sunt,postea fiunt triticum,qui nisi patienter tolerentur,dum mali sunt,nō fient triticum. Hier.dum herba est, magna est similitudo inter triticum,& lolium;itaque difficilè discernuntur. Aug.lib.1.contra Episc.Parme.cap.7. cùm quis dignus est anathemate, puniendus est;non ad eradicandum,sed ad corrigendum, si periculū schismatis non timetur:alioqui patienter ferendū,quod non possis corrigere. 116. Int.longanimitas, quæ vsque ad finem necessaria est. 117. Int. s. in Ecclesia. 118. Int. i. iudicium.Aug.de q.Euang.cùm non restat tempus commutandæ vitæ. 119. Int.non vobis. 120. Int. i. separate à bonis. 121. Int. s. hîc vagos. 122. Int.non vnum fascem,quia pro modo peruersitatis suæ vnusquisque punietur. Aug. de q. Euang. 123. Int.vt qui vnitatem amauerunt. 124. Int.id est,in cœlestes mansiones.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

h. pro,simile quid accidit in regno cælorum,ac si,&c. vide Mar. vel similis est Christus. 99. q.d. nactus opportunum tempus. 105. id est,latere studuit. 109. scilicet ministri iustitiæ.

dicens

dicens, Simile est regnum[125] cælorum grano[126] ſinapis,quod accipiens[127] homo[128] ſeminauit[129] in agro ſuo, quod minimum[130] quidem eſt omnibus ſeminibus; cum autem creuerit[131], maius eſt omnibus oleribus[132], & fit arbor[133], ita vt volucres[134] cæli veniant, & habitent in ramis[135] eius. Aliam[136] parabolam locutus eſt eis: Simile eſt regnum[137] cælorum fermento[138], quod acceptum[139] mulier[140] abſcondit[141] in farinæ ſatis[142] tribus[143],donec fermẽtatum[144] eſt totum. Hæc omnia[145] locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas[146]: & ſine parabolis[147] non loquebatur eis,vt impleretur[148] quod dictum erat per Prophetam

Sens. Lit. In Cap. XIII.

125. Hier.i.prædicatio Euangelij,& notitia Scripturarum,quæ ducit ad vitam.126. Int.quod quan-
to plus teritur,tanto plus redolet.Aug de q.Euang granum ſinapis, feruor fidei. 127. Int.i. acceptum
habens.128.Hier.i. Chriſtus ſecundùm quoſdam, qui ſeminat in animis credentium, vel ipſe homo
ſeminans in corde ſuo. 129. Int. Deus in iuſto, vel iuſtus vir in corde ſuo granum prædicationis fo-
uet. 130.Int. hæc prædicatio primò humillima eſt omnium diſciplinarum propter ſcandalum crucis.
Hier. ¶ Chry. imbecilles diſcipuli, ſed in eis magna virtus. 131. Glo.i.quantæ ſit virtutis innotuerit.
132. Chry. i. dogmatibus. 133.Hier. Phariſæorum dogmata creſcunt in herbas quæ citò areſcunt.
134. Hier.i.credentium animæ. 135. Hier.i. variis dogmatis. Greg. 19.Mor.cap.1. in Apoſtolorum
dictis reſpirant ſanctæ animæ à terrenis ſubleuatæ. 136.Int.vt pro varietate morborum,varia ſit me-
dicina. 137. Int.i.vita iuſtorum. 138 Int charitatis feruorem intellige,vel ſanctam doctrinam.
139.Int.ſ. à gratia Dei. 140.i.mater Eccleſia, vel ſapientia Dei.Hier.i prædicatio Apoſtolica.Hil.fer-
mentum Dominus;mulier ſynagoga, quæ eum per iudicium mortis abſcondit. 141.Int.i.commendat
hominibus de tribus Noë filiis,originem ducentibus,quos Eccleſia ad fidei vnitatem colligit.Chry.q.
d.cùm fueritis ſubiecti impugnatoribus, tunc ſuperabitis,ſuffoditur fermentum,ſed non deſtruitur.
142. Hier.ſatum menſura eſt,modium, & dimidium continens. 143. Chry. tria pro multis poſuit.
Aug.de q.Euang.intellige tria illa ex toto corde,ex tota anima,ex tota mente, vel centeſimum, ſexa-
geſimum,triceſimum.Hier.ſpiritus,anima & corpus,quæ redacta in vnum,non diſcrepant inter ſe:vel
rationale,iraſcibile,& concupiſcibile:vel ſecundùm quoſdam credulitas Patris,Filij & Spiritus ſancti:
quę nos ad vnius diuinitatis notitiam perducit Hil.in ſatis tribus,quia quod lex conſtituit,& Prophe-
tæ nuntiarunt, euangeliorum profectibus expletur. 144. Raba. Charitas creſcens totam mentem in
ſui perfectionem commutat, quod hîc inchoatur, in futuro perficitur. 145. Int. non quia nihil pro-
priè, ſed quia nihil vbi non ſit aliquid parabolæ. Aug. de q. Euan.Chry aliquando ſine parabolis, ſed
tunc nihil.146.Int.non ad diſcipulos, quibus volebat apertè loqui.147.Remig.Parabola Latinè ſimi-
litudo.Chry.loquebatur idiotis & indigentibus per hæc induci.148.Int.pro,&, ſic impletum eſt.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

126. Greg.19.Mor.cap.1.Chriſtus in horto ſepulturæ plantatus, arbor magna ſurrexit, granum per
humilitatem & mortem,arbor per reſurrectionem & potentiam excedit, qui ſunt Iudæis,vt ægrotis
olera dati.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

130. *ſcilicet, proportione, ſi conſideres quod ex eo naſcitur,& quod ex alijs ſeminibus, vel q.d. paruum
eſt valdè inter omnia olerum ſemina. 133. ſ. in Palæſtina. q.d. regnum hoc quod in eo paruis incrementis,
tandem ſummum euadet. 142. ſatum, modius, qui apud Hebræos videtur paruus fuiſſe,vt patet Ruth.3.
eſt autem tertia pars ephi. Ruth. 2. Gomer verò decima, ephi autẽ decima pars cori,ſeu chomer. Ezec.45.
aliquando tamen pro ephi vertitur modius,vt Leu.19. Deut.25.Iud.7.& pro ephi ponitur ſatũ, & pro Ba-
tho,quæ eſt menſura liquidorum æqualis ephi, quæ eſt aridorum. Nu.5.2. Par.2. Hic per tria ſata intellige
ephi: ſic enim ſolebant illo tempore ſeminæ, vt Sara, Anna. Chal.ſeu Syr.סאת. Hebr. סאה dicitur capere
quantum. 144.oua gallinacea. 147.παραβολὴ collatio.ſeu comparatio,vertit aliquando interpres ſimilitu-
do,ſumitur etiã pro parœmia.ſeu prouerbio.i rou.1.& pro allegoria.Luc.14.pro ænigmate.i.obſcura allegoria.
Ezech.17.denique pro ſententia graui & obſcura. Heb. משל. m. ſ.tunc vel ſermè.*

dicentem[149], Aperiam[150] in parabolis os meum: eructabo[151] abscondita à constitutione mundi. Tunc dimissis[152] turbis venit in domum Iesus: & accesserunt ad eum discipuli[153] eius, dicentes[154], Edissere[155] nobis parabolam zizaniorum[156] agri. Qui respondens ait illis. Qui seminat bonum semen, est Filius[157] hominis: Ager autem est mundus. Bonum verò semen hi sunt filij[158] regni. Zizania autem, filij sunt nequam[159]. Inimicus autem qui seminat ea, est diabolus[160]. Messis verò[161], consummatio sæculi est. Messores autem, Angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania[162], & igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis Angelos[163] suos, & colligent de[164] regno[165] eius omnia scandala[166], & [c] eos qui faciunt[167] iniquitatem[168]: & mittent eos in caminum[p] ignis. Ibi erit fletus[169] & stridor dentium. Tunc iusti[170] fulgebunt[171] sicut[172] sol in regno patris eorum. Qui habet aures[173] audiendi, audiat[174]. Iterum simile est regnum[175] cælorum thesauro[176] abscondito in agro[177]: quem qui inuenit[178] homo, abscondit[179], & præ gaudio illius vadit[180], & vendit[181] vniuersa quæ habet, & emit[183] agrum illum. Iterum simile est regnum cælorum homini

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

149. Int.s.in Psalmo 77.ex persona Domini. Hier.ille Psalmus Asaph Prophetæ inscribitur. Itaque quidã codices habent per Esaiam Prophetam dicẽtem. vitio. s scriptoris, pro Asaph, Esaiam ponentis. Continet autem Psalmus ille historiam Israëlis, sed quæ sit parabolicè intelligenda. 150. Int. s. qui prius aperui ora Prophetarum. 151. Int. i. de profundo eiiciam. 152. Chry. nullus enim cùm interrogauit quid illæ parabolæ significarent. 153. Int.s.familiares. 154. Hier. secretò interrogant, quæ populus nec merebatur audire, nec poterat. 155. Chry. liberè interrogant, quia audierant, vobis datum est nosse mysterium regni. 156. Chry. Parabolam fermenti & sinapis omittunt, vt manifestiores, hæc autem conueniebat cùm parabola de semine. 157. Remig. ita se appellat, vel humilitatẽ docens, vel, quia futuri erant, qui eum negarent verum hominem. 158. Int. s. omnes iusti. 159. Aug. lib. 18. contra Faust. cap. 3. s. omnes impij & maligni. 160. Chry s. cuius est semper veritati inserere errorem.

161. Chry. alibi aliter messis accipitur, vt cùm dicitur messis multa, operarij autem pauci. 162. Int. omnis immunditia in segete zizania dicitur. Aug. de q. Euang. 163. Int. s. bonos, quorum officio vindicta implebitur. Aug. de q. Euang. Chry. vide Dei amorem, per se seminat per alios punit. 164. Int. s. priùs, quia in tribulatione præcedente separabuntur impij à piis. Aug de q. Euang. 165. Aug. 20. de ciu. cap. 9. id est, Ecclesia. 166. Hier id est, hæreticos. 167. Int. non qui fecerunt. 168. Hier. s. schismaticos. 169. Int. nota duplicem pœnam. Remig. s. nimij caloris & frigoris. 170. Int. quorum vita hîc æstimatur insania. 171. Remig. fulgent nunc in exemplum, tunc autem ad Dei laudem. 172. Int. s. sine defectu. 173. Rab. i. intellectum. 174. Int. quia mysticè omnia. Rab. 175. Int. i. conuersatio iustorum. 176. Int. thesaurus, cæleste desideriũ est. Greg. in hom. Hil. prædicatio est Euangelica. Hier. thesaurus verbum Dei in carne absconditum, vel Scriptura. 177. Int. ager est cœlestis studij disciplina. Greg in hom. 178. Int. i. qui impetrat à gratia Dei. 179. Int. deprædari desiderat, qui thesaurum publicè portat in via. Greg. in hom. cæleste itaque desiderium ab humanis laudibus ascondendum.

180. Int. incipit ire, cum incipit diligere. 181. Int. s. omnibus terrenis renunciat. Hil. cælestes diuitiæ non sine damno sæculi possidentur. Aug. de q. Euang. cùm quis ex parte attigerit Scripturam, contemptu temporalium comparat sibi otium, vt sit diues cognitione Dei. 183. Int. i. per contemptum terrenorum venit ad studium æternorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

152. Int. Mysticè à tumultuantibus secessit ad electorum corda, qui digni erant instrui.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

151. *proferam.* 158. *i. ad cæleste regnum præparati, seu idonei.* 159. *τοῦ πονηροῦ diaboli, vel malitiæ.* 166. *id est, eos, qui alijs cadendi ocasionem dederunt vita mala, aut doctrina. o. pro. i. p. i. fornacem.* 178. *præteritum est.* 179. *præteritum est.*

[184]negotiatori, quærenti bonas [185]margaritas. Inuenta autem [186]vna pretioſa [187]margarita, abiit, [188]& vendidit omnia quæ habuit, [q]& emit eam. [189]Iterum ſimile eſt regnum cælorũ [r]ſagenæ [190]miſſæ in mare, & ex [191]omni genere piſcium congreganti: quam cùm [192]impleta eſſet, edu- [193]centes, & [194]ſecus littus ſedentes elegerunt [195]bonos in vaſa, malos autem [196]foras miſerunt. Sic erit in conſummatione ſæculi: [197]exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iu- ſtorum, & mittent [198]eos in caminũ ignis. ibi erit fletus & ſtridor [199]dentium. Intellexiſtis hæc omnia? Dicũt ei, Etiam Domine. Ait illis, [200]Ideo omnis [s]Scriba [t]doctus in regno cælorum, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de [u]theſauro ſuo [201]noua & [202]vetera. Et factum eſt, cùm conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, [203]tranſiit inde. [204]Et veniens in pa- [205]triam ſuam, docebat eos [206]in ſynagogis eorum: ita vt [207]mirarentur, & dicerent, Vnde huic [208]ſapientia [209]hæc, & [210]virtutes? Nõne hic eſt [211]fabri filius? Nõne mater eius dicitur Maria, &

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

184. Int.ſ.qui, cùm ſit pauper, multis laboribus negociatur. 185. Int.i.bonos homines cum quibus viuat, vel bona præcepta, vel bonos intellectus. Aug.de q.Euang. Hier.legem & Prophetas.

186. Chry.vna eſt veritas. 187. Int.i.cæleſtis vitæ dulcedine, præ qua omnia vileſcunt. Hier.i.ſcientia Saluatoris. Pro qua Paulus omnia contemnit, cuiuſque comparatione omnis alia gemma vilior eſt. Chry.qui margaritam habet, ſcit ſe diuitem, alij neſciunt: ſic infideles Euangelij theſaurum neſcientes, diuitias noſtras ignorant. Aug.de q.Euang.id eſt, vno Chriſto ſine peccato, vel dilectione proximi, in qua omnia continentur, vel cognitione verbi, quod eſt in principio, & in quo omnia, quod lucidum eſt & pulchrum veritate, & ſolidum æternitate. 188. Int.id eſt, renunciat omnibus ſuis, & ſibi ipſi. Aug.de q.Euang.non habemus maius pretium quàm nos ipſos: non tantum valet, ſed plus dare non poſſumus. q. Int.aliâs comparauit. 189. terret timore pœnæ, quos præmij amore inuitauit.

r. Hier.contexta eſt ſagena Euangelicorum dogmatum ex veteri & nouo teſtamento. 190. Int.i.in mundum. 191. Int.ad veniam vocat omnis generis homines. 193. Int.id eſt, in fine ſeculi. 194. Int. quia tunc verum iudicium ſecernendorum patebit. Hier. 195. Int.id eſt, in æterna tabernacula.

196. Int.ſ.in infernum. 197. ſ.ad opus ſibi iniunctum. 198. Int. apertè dicit de tormentis malorum, ne quis ſe excuſet per ignoratiã. Greg.in hom. 199. Int.hæc ad Apoſtolos, qui ſunt futuri magiſtri, quos non vult audire tantùm vt populum. Hier. 200. Int. intelligentibus dignum teſtimonium reddit, dicens eos ſimiles eſſe ſibi. Chry.quia intellexerunt, laudat. 8. Hil. Diſcipulos vocat Scribas ob ſcientiam. Hier. Apoſtoli Scribæ dicuntur, quaſi Notarij Saluatoris, verba illius, & præcepta in tabulis cordis ſignantes. 201. Int.Nouum teſtamentum præponit dignitate. Aug.20.de ciu.cap.16.

202. Greg.i.vtriuſque Teſtamenti prædicamentis vtitur. vetus eſt, pro culpa interire. nouum, conuerſum viuere. q.d. ille doctus prędicator in Eccleſia, qui & ſuauitate regni inuitat, & ſupplicio terret.

203. Aug.2.de conſ.Euan c.42. videntur potius Marcus & Lucas ſecuti ordinem rei geſtæ, dum aliud ſubiungunt, quod Matthæus ſupra recolens interpoſuit. 204. Int.ſ.vt ibi doceat apertiùs. 205. Int. i. Galilæam, vel ſpecialiter Nazareth. 206. Int.i. conuentibus. 207. Int. mira ſtultitia, mirantium vnde habeat ſapientiam ſapientia, & virtutes virtus. 208. Int.ſ.ad doctrinam. 209. Int.tanta. Græci ſapientiam, Iudæi ſigna petunt. 210. Int.i.miracula. 211. Aug.Ser.de natiu. Eſt quidem eius, qui fabricatus eſt mundum, qui mentes rigidas explanat, cogitationes ſuperbas excidit. Chry.inſenſati, quaſi non extiterint inſignes viri ignobilibus orti, vel ob hoc maximè honorare debuerant, qui talia ageret, talis (vt illi putabant) filius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

194. *ſcilicet piſcatores.* 201. *q.d. quandoquidem intelligitis, ſcitote quod omnis.* s. *i. doctor.* t. *Græc. ad regnum cœlorum, ſcilicet prædicandum.* u. *id eſt penario.* 201. *pro, abundanter & varia, quæ ſatisfaciant cuiuſque guſtui; ſic Cant.7. poma noua & vetera. id eſt, abundanter, ad ſatisfaciendum cuiuſque appetitui.* 211. *quidam fabrum ferrarium fuiſſe putant, alij lignarium. vox Græca ſignificat, quod Itali dicunt Artegiano, Galli Mecanique.*

[212] fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas: & sorores eius nónne omnes apud nos sunt? Vnde ergo [213] huic omnia ista? Et [214] scandalizabantur in eo. Iesus autem [215] dixit eis, [216] Non est Propheta [x] sine honore, nisi [217] in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas [218] propter incredulitatem illorum.

Sens. Lit. Cap In. XIII.

212. Int.i.cognati, more Scripturæ, Hier.cont. Heluid.s.filij materteræ. 213. Int.hinc magna, hinc humilia. 214. Hier.error istorum, salus nostra, & hæreticorum condemnatio: in tantum enim cernebant hominem, vt putarent filium fabri. 215. Chry.vide Christi mansuetudinem. 216. Int.vel ego, vel quilibet alius. 217. Hier.s.in populo Iudæorum. Int.quia mos est ciuibus ciues inuidere, & recordari fragilitatem infantiæ. Hier. 218. Hier.ne ciues incredulos condemnaret. Chry ne pœnam eis augeret. Fecit tamen pauca quædam, ne dicerent, si facta essent signa, credidissemus. Hier.pauca fecit, ne inexcusabiles essent, maiora quotidie in gentibus facit, nõ tam in corporũ, quàm in animarum salute.

Addit. Avct. in Cap. XIII.

214. *id est, offendebantur generis humilitate.* x. *q.d. contemptior vsquam magisque inhonoratus, quàm in patria sua.*

CAPVT XIV.

N [c] illo [2] tempore [a] audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu: & ait [b] pueris suis, Hic [3] est Iohannes Baptista: ipse [4] surrexit à mortuis, & ideò [5] virtutes [*] operantur in eo. [6] Herodes enim tenuit Iohannem, & alligauit eum: & posuit

Sens. Lit. In Cap. XIV.

1. AVG.2.de cons Euang.c.33.non dixit illo die, vel hora. Narrant idem Marcus & Lucas, post missos Apostolos ad prædicandum, non tamen est necesse intelligere factum illo ordine. 2. Chry.in hom.negligentia, & superbia tyranni, qui non à principio didicerit virtutem Christi, sed post multum tempus. a. Remig.mortuo Herodi, quo regnante natus est Christus, successit filius Archelaus, diuisum deinde regnum ab Augusto in tetrarchias. 3. Chry.magnum quid virtus, nam & defunctum Herodes timet. Aug.2.de cons.Euang.cap.53.vel hoc dicit dubius adhuc, vt ait Lucas, vel confirmatus ex aliorum verbis. 4. Rab.potuisse resurgere Iohannem fatetur alienigena, Iudæi ex inuidia de Christo negant. 5. Rab.omnium sententia est maiorem fore potentiam sanctorum, vbi resurrexerint. 6. Aug.2.de cons.Euang. cap.44. Lucas hoc alio ordine narrauit præoccupans quod multò pòst factum est.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

6. HI i.Iohánes, lex quæ Christum prædicauit; Herodes, Iudæi; fratres, gentiles populi; (ex eodem enim omnes parente.) Admonebant ergo à lege, ne sibi gentium opera iungerent. Herodias, voluptas ex infidelitate orta, quæ Iudæis se obtulit illecebræ cursibus, venalesque sibi fecit, & infidelitatis instinctu, caput Iohannis, id est, legis gloriam auferri impetrat, conceduntque illi peccatis, tamquam Sacramento coacti, principumque adiacentium metu, & exemplo deprauati.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

1. *scilicet circa tempus tertij Pascha, cùm in Galilæa Christus post missum Iohannem in carcerem plusquàm annum prædicasset.* a. *Marcus regem vocat, quòd esset eius potestas velut regia, & quidem tetrarchias antiqui regna vocabant. Fuit autem hic Herodes filius eius, qui infantes trucidauit, & frater Archelai.* b. *id est, famulis, quamquam vox Græca etiam filios significat.* 3. *primum dubitauit, vt ait Lucas, aut id per interrogationem legendum, aut per ironiam Iudæi quidem plerique credebant animarum transmigrationem.* 5. *id est, miracula, seu potestates miraculorum.* * ἐνεργοῦσι, *id est, efficaces sunt. q. d. per eum miracula fiunt.*

in

in carcerem, propter [7]Herodiadem vxorē [8]Philippi fratris ſui. Dicebat enim illi Iohannes, [9]Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, [10]timuit populum: quia ſicut [11]Prophetam eum habebant. Die autem [12]natalis Herodis [13]ſaltauit filia Herodiadis in [14]medio; & placuit Herodi: vnde cum [15]iuramento pollicitus eſt ei dare quodcumque poſtulaſſet ab eo. At illa [c]præmonita à [16]matre ſua, Da mihi, inquit, hîc in diſco caput Iohannis Baptiſtæ. Et [17]contriſtatus eſt rex: [18]propter iuramentum autem, & [19]eos qui pariter recumbebant, iuſſit dari. Miſitque, & [20]decollauit Iohannem in carcere. Et allatum eſt caput eius in diſco: & datum eſt puellæ, & illa attulit [21]matri ſuæ. Et accedentes diſcipuli eius, tulerunt [22]corpus eius, & ſepelierunt illud: & [23]venientes [24]nunciauerunt Ieſu. [d]Quod [25]cùm audiſſet Ieſus, ſeceſſit [26]inde in nauicula, in locum

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

7. Hier. hæc filia Aretæ regis Arabū, qui eam à genero ablatam ob inimicitiam, Herodi huic dedit, generi ſui fratri. Auctor. vide additionem. 9. Int. ſ. fratre adhuc viuente, mortuo enim non prohibebat lex. 10. Int. facilè à iuſtitia deuiat, qui non habet Deum in cauſis. Hier. vincebat vxoris amor. Glo. timor Dei corrigit, timor hominum differt, ſed voluntatem non aufert. 11. Int. ſ. non tantùm populus, ſed & Herodes. 12. Hier. ſolos Herodem, & Pharaonem legimus obſeruaſſe diem natalis ſui, vt quorum erat par impietas, vna eſſet ſolemnitas. 13. Remig. impudica mulier impudicam filiam nutriuit, non pudorem docens, ſed ſaltationem; nec minus reprehendendus Herodes, qui paſſus ſit regiam aulam fieri à muliere theatrum. 14. Int. ſ. triclinio. 15. Hier. ad hoc fortè iurauit, vt futuræ occiſioni machinas præpararet. 16. Int. ſ. timente ne Herodes aliquando cum fratre ſuo conueniret. Hier. & nuptiæ ſoluerentur. 17. Int. ſimulator triſtitiam præferebat in facie, cùm lætaretur in mente. Hier. contriſtatus dicitur, quia id diſcumbentes putabant. Glo. talis triſtitia eius, qualis pœnitentia Pharaonis. 18. Int. ſub occaſione pietatis impius fuit, dum iuramento ſcelus excuſat. Hier. ¶ Iſid. in malis promiſſis reſcindenda fides, impia promiſſio eſt quæ ſcelere adimpletur. Glo. promiſſio quæ in peiorem vertitur exitū, conſilio ſalubriori mutanda. 19. Int. vt omnes fierent conſortes ſceleris. Hier. luxurioſóque conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. 20. Int. ſ. in Paſchalibus diebus. Rab. erat propè Paſcha: ait enim Iohannes, cùm factum eſt miraculum panum, fuiſſe proximum Paſcha. 21. Int. ſ. vt habeat in poteſtate linguam, quæ illicitas nuptias arguit. Hier. 22. Rab. in caſtello Macheronte ſecundùm Ioſephum truncatus, ſepultus autem (vt dicitur in Eccleſiaſtica hiſtoria) in Sebaſte, quæ olim Samaria dicta eſt. Glo. Iuliani tempore cremauerūt pagani oſſa Iohannis, & diſperſerunt, ſed à monachis Hieroſolymitanis collecta maxima pars, & Hieroſolymā delata, miſſa deinde Athanaſio, & Alexandriæ ſeruata vſq; ad Theophilum Epiſcopum. 24. Int. ſ. quod Iohannes paſſus eſt. 25. Aug. 2. de conſ. Euang. cap. 55. poſt hoc facta ſunt illa, quibus Herodes motus dixit, hic eſt Iohannes. Hier. non ſecedit timore mortis, ſed parcens inimicis, ne homicidium homicidio iungerent. vel differens mortem in Paſcha, vel dans exemplum vitandæ temeritatis, vltrò ſe morti offerentiū, vel vt credentium probaret fidem. Chry. in hom. non ſeceſſit antequàm ei nunciaretur, vt demonſtraret Incarnationis veritatem, alioqui ſciebat antè per ſe quod factum erat. 26. Chry. in hom. vt nullus ſequeretur.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

8. Int. i. gentilis populi. 20. Hier. Iudæi Chriſtum Prophetarum caput perdiderunt. Rab. apud Iudæos & linguam & vocem perdidit Propheta. Glo. mors Iohannis finis legis, qua finita, ad Chriſtum itur, qui eſt finis legis. Greg. 3. Mor. cap. 4. premit Deus in infimis, muneraturus in ſummis, quid patientur reprobi, quando ſic cruciat Deus quos amat? 23. Hil. finitis legis temporibus, venitur ad Euāgelium. 25. Hil. Dominus, finita lege, Eccleſiam adiit, & ſequitur turba de ſynagoga, ſ. ad Eccleſiam tendens: curat autem, id eſt, ab infidelitate emundat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

7. ſ. filiam Ariſtobuli filij Herodis maioris, ſecundùm Ioſephum, non Aretæ regis, vt habet mendoſus codex Euſebij, vbi legendum, vxorem Herodis legitimam fuiſſe filiam Aretæ. 13. vt ſolet in choreis. c. id eſt, priùs inſtructa. 22. ſ. in Sebaſte, quæ olim Samaria dicta. d. ſ. Herodis de Iohanne opinionem vide Luc. 9.

desertum[27] seorsum:& cum[28] audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres[29] de ciuitatibus.[e]
Et[f] exiens vidit[30] turbam multam, & misertus est eis, & curauit[31] languidos eorum.
Vespere[32] autem facto[33] accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Desertus[34] est locus,
& hora iam præteriit: dimitte[35] turbas, vt euntes in castella, emant[36] sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent[37] necesse ire, date[38] illis vos manducare. Responderūt ei: Non
habemus hîc nisi quinque[39] panes & duos pisces. Qui ait[40] eis, Afferte mihi illos huc. Et
cùm iussisset turbam discumbere[g] super fœnum[41]: acceptis[h] quinque panibus & duobus
piscibus, aspiciens[42] in cælum, benedixit[l] & fregit,[43] & dedit[44] discipulis panes:[45] discipuli[46] autem turbis. Et manducauerunt[47] omnes, & saturati sunt.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

29. Int. vt mentis ardorem ostenderent. Hier. 30. Int. i. amauit. Gl. delectatur Dominus credentium deuotione. 31. Int. magna retributio laboris eorum. Chry. magna misericordia, quòd omnes curat, & fidem non expectat. 32. Chry. in ho. fides turbarum ostenditur, quæ tam diu famem patientes expectarunt. 33. Chry. in hom. expectat se rogari, vt miraculum faciat, non prior insiliens, sed vocatus.
34. Chry. in hom. non dicunt, ciba eos, erant enim adhuc imperfecti. ideò verò Dominus in desertum exierat, vt fieret miraculum sine suspicione allati panis ex aliquo castello. 37. Chry. in hom. vide sapientiam, non dixit, ego cibabo eos, non enim facilè suscepissent. 38. Hier. prouocat vt illis se non habere testantibus miraculi magnitudo appareret. Aug. 2. de cons. Euang. c. 45. post ea, quæ dixerunt discipuli, intelligendum est dixisse Dominum Philippo quæ Iohannes narrat. Glo. quod Philippus respondit, Marcus ait discipulos respondisse, quia ex cæterorū ore Philippus respondit. 39. Chry. contemptibilia eis erant corpora, cùm enim essent duodecim, quinque panes tantùm habebant.
40. Chry. poterat ex nihilo creare cibū, sed obstruit Marcionis, & Manichæi os, qui creaturas alienant à Deo. 42. Int. vt nos sursum corda habere doceret. Hier. ¶ Oportebat credi eum esse à Patre, itaque ad ipsum omnia referebat. Notandum verò quòd in minoribus cælum respicit, vt intelligatur etiam in minimis à Patre virtutem habere. 43. Int. integri non in tot diuiderentur. Hier. 45. Chry. vt honoraret eos, & ne increduli essent, aut obliuiscerentur. 46. Chry. augebantur panes, & pisces in manibus discipulorum. Hilar. fragmenta fragmentis succedunt, crescitque materies in mensurarum loco, an in sumentium manibus, nescio. 47. Int. edent pauperes, & saturabuntur,

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

27. Glo. i. in locum Ecclesiæ, quæ ante non habebat virum. 28. Int. cùm prædicatio Christi fieret in gentibus, multitudo credidit in eum. e. Hier. i. relictis pristinis conuersationibus, & dogmatis.
32. Hier. s. quando occubuit sol iustitiæ. 35. Rab. fastidium Iudæorum contra gentes, quas volebant quærere cibum in conuenticulis Pharisæorum, potiùs quàm pasci in Scripturis. 36. Int. s. à suis Pharisæis. 37. Int. s. vt aliundè quærant, cùm ego sim panis. Hil. non egent cibo venalis doctrinę, nec opus habēt à Iudæis mercari. 38. Glo. indicat per eos pascēda ieiuna corda. 39. Hil. quinque panes, quinque leges libri; duo pisces, Prophetarum & Iohannis prædicatio. Rab. pisces, prophetiæ & Psalmi, totum enim Testamentū vetus continetur Lege, Prophetis, & Psalmis. Gl. quinque libri Mosis panes hordeacei iumentorum rudium cibus, intus tamen medulla suauissimi sensus. 40. i legis intellectū ad me referte. g. Glo. discubuerunt quinquageni, & centeni; diuersi enim in Ecclesia discubitus quinquageni. i. qui à malis quiescunt actibus; centeni, qui etiam à prauis cogitationibus. 41. Int s. studio continentiæ calcata carne. Hier. h. Rab non noua creat cibaria, non enim alia, quàm quæ prædicta sunt, prædicabat, sed Legis & Prophetarum scripta mysteriis plena demonstrabat. 42. Chry. docet non priùs tangendam mensam, quàm Deo gratias agamus. 43. Hier. frangitur lex & Prophetæ, cùm aperiunt mysteria. 44. Int. qui priùs Apostolis dederat sensum vt intelligerent Scripturas, quæ per ministerium Apostolorum aliis exponuntur. 47. Int. id est, intellexerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

f. s. de naui, vel aliquo loco, quò se receperat. 32. *id est, in.* *l.* *i. bene precatus est, vel gratias egit.*

Et [m] tulerunt [48] reliquias, [49] duodecim [n] cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus [50] quinque millia virorum, [51] exceptis mulieribus & paruulis. Et statim [52] compulit Iesus discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans [53] fretũ, donec [54] dimitteret turbas. Et dimissa turba, [55] ascendit in [56] montem solus [57] orare. [58] Vespere autem facto [o] solus erat [59] ibi, nauicula [60] autē in [61] medio mari iactabatur [62] fluctibus, erat enim contrarius [63] ventus. [p] Quarta autem vigilia noctis venit ad eos Iesus [64] ambulans super [65] mare. Et videntes eum discipuli supra mare ambulantem, [66] turbati sunt, dicentes, Quia [q] phantasma est. Et præ timore [67] clamauerunt. [68] Statímque Iesus locutus est eis, dicens, Habete [69] fiduciam: ego [70] sum, nolite timere. [r] Respondens autem [71] Petrus, [72] dixit, Domine si tu es, [73] iube me ad [74] te venire super aquas. At ipse ait, Veni.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

48. Chry. vt absentes disceret miraculũ. Hier. vt ex reliquiis appareret veros fuisse panes. 49. Chry.
vt & Iudas suum cophinum portaret, fecit duodecim superabundare. 52. Hier. indicatur, recessisse in-
uitos, nolebant enim à Domino separari. 53. Glo. ad Bethsaidam (vt ait Marcus) ad quam etiam per-
tinebat desertus locus (vt ait Lucas.) 54. Chry in hom. docet vitandam multitudinis gloriam. Glo. vt
crucifixoribus oc urrit, vt. s. simus parati ad aduersa, cauti ad blanda. 55. Glo. pauit turbam vt Deus,
ascendit orare vt homo. 56. Aug. 2. de cons. Euang. cap. 47. de monte in planiora descenderat, cùm
turbam pauit. 57. Int. s. non pro se, sed pro nobis Aug. 2. de con. Euang. cap. 47. Iohannes ait fugisse in
montem, sed & tunc magna est causa orandi, cùm est fugiendi. 59. Hier. id est, in monte. 60. Int.
dum Iesus aberat. Chry. paulatim ducit eos ad maiora. non enim vt antè cum illis est periclitantibus.
p. Aug. de verb. Dom. serm. 13. i. extrema noctis parte: habet enim quatuor vigilias: vigilia autē tres
horas. Hier. vigiliæ militares in trina horarũ spatia diuidũtur: tota itaq; nocte sunt periclitati. 64. Int.
etsi pondus carnis habens. 66. Chry. soluturus Dominus mala, difficilia, & terribilia inducit, volensque vt ampliùs lucrentur iusti, auget certamina. 67. Int. magni timoris indicium est cõfusus clamor,
& incerta vox. Hier. 68. Int. quia propè est, omnibus timentibus eum. 69. Int. contra desperationem.
70. Int. non fantasma. Hier. ex voce nota poterant eum agnoscere. 71. Int. quia vbique ardentissimæ fidei est. Hier. 73. Int. quasi dicat in tua iussione fiant aquæ solidæ, & corpus leue contra naturam. Hier. ¶. Chry. quantus feruor fidei, non dixit, ora, sed iube. 74. Chry. quæsierat enim non propter ostentationem, sed propter amorem.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

m. Rab. quæ à rudibus capi nequeunt, ab Apostolis & eorum successoribus diligenter inquirenda.
n. Rab. cophinis seruilia opera aguntur, & Deus infirma mundi elegit. 50. Rab. quinque sunt cor-
poris sensus, significantur autē hi qui rectè exterioribus vti nouerunt. 51. Hier. sexus fragilis, & ætas
minor numero indigni sunt. Glo. nempe infirmi fide, nondũ pugnæ idonei. 55. Int. sic qui bene orat,
mentem sursum à terrenis eleuat. 56. Aug. de verb. Dom. serm. 14. mons, cælum, in quod Christus so-
lus ascendit. s caput cum corpore, interpellat autem illic pro nobis Patrem. 57. Aug. de verb. Dom.
non mergitur Ecclesia orante Christo. 59. Int. nocte tribulationis appropinquante dissimulat opem
ferre. o. Hil. tempore passionis solus Christus, cæteris ab ipso trepidatione dilapsis. Hier. turba ad
sublimia sequi non potest. 61. Int. significat labores Ecclesiæ in hoc seculo, dum tendit ad patriam.
62. Hil. periculum est vsque ad aduentum Christi. 63. Int. s. malorum spirituum flatus 64. Aug.
de verb. Dom. in fine sæculi veniet ad iudicium iniquitatis nocte transacta. Hil. veniens autē Christus
inuenit Ecclesiam fessam, & Antichristi Spiritu, totiúsq; sæculi motibus circumactam: & quia ex An-
tichristi consuetudine ad omnem tentationũ nouitatem sollicíti erunt, etiam ad Domini aduentum
expauescent, falsas rerum imagines metuentes. Rab. cùm humana fragilitas in pressuris suas vires
considerat, tenebras cernit, sed ad supernum auxilium erecta, Luciferi ortum conspicit. 65. Int. s. com-
primens pressuras sæculi. 72. Int. s. in persona præsentis Ecclesiæ & laborantis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

n. id est, sportas. 58. *scilicet post solis occasum. q. scilicet spectrum quale solet opera dæmonis apparere. r. pro, locutus. Heb.*

Et

Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquam, vt veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum,[75] timuit:[76] & cùm cœpisset mergi,[77] clamauit, dicens: Domine, saluum me fac. Et continuò[78] Iesus extendens manum, apprehendit[79] eum: & ait illi, Modicæ[80] fidei, quare dubitasti?[81] Et cùm ascendissent in nauiculam, cessauit[82] ventus. Qui[83] autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum, dicentes,[84] Verè Filius[f] Dei es. Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genesar.[85] Et cùm cognouissent[86] eum viri loci illius, miserunt[87] in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum, vt vel fimbriam[88] vestimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt, salui facti[89] sunt.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

76. Hier. quod maius est superans à minori turbatur. talis est natura nostra, sæpe in magnis rectè habens in minoribus deficit. demonstrabat verò timor iste differentiã magistri, & discipuli. 77. Glo. relinquitur tẽtationi, vt augeatur fides; quod ambulauit super aquas, diuinæ potẽtiæ; quod mergitur, humanæ infirmitatis, ne superbiat. 79. Chry. vt mater pullum solet ante tempus ex nido exeuntem, & casurum alis reducere in nidum. 80. Int. quia vel parum timuit. 81. Int. ardebat fides, sed humana infirmitas in profundum trahit, & in hoc ei ostenditur, quòd nõ Domino æqualis sit. Chry. ostendit periculum non ventum, sed modicam fidem fecisse. 83. Int. s. nautæ & vectores. Rab. vel Apostoli. 86. Int. ita nominatam à vicinia lacus. Rab. est iuxta stagnum Genezareth. 86. Int. alij rumore, alij quoque facie. Hier. 87. Int. magna fides, quod non contenti salute suorum, aliorum quærebant salutem. 88. Chry. in hom. hanc sapientiam docuit mulier illa Hæmorrhoissa.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

75. Int. id est, persecutionem vehementem. 76. Hil. Petrus tempore passionis conatus est mortem contemnere, sed timore mortis Christum negauit, clamor autem eius pœnitentiæ gemitus est. Rab. conuertit eum Dominus ad pœnitentiam; & indulgentiam tribuit, manum extendens. 78. Int. id est, impendens auxilium, quia non est volentis nec currentis, sed Dei miserentis. 79 Int. sic nullus prædestinatus perit. 82. Rab. cùm Dominus per gratiam adest, omnia bella quiescunt. Hil. æterna Ecclesiæ pax, & tranquillitas indicatur, post Christi aduentum. 84. Hil. veniet enim manifestus, eritque tunc confessio publica vniuersorum. 85. Hier. Ecclesia ex persecutione liberata ad portum tranquillissimum perducitur. Rab. Genesar interpretatur hortus principis, tunc enim plena erit tranquillitas, cùm paradisi hęreditas restituetur. t. Hil. finitis legis temporibus, & Iudæorum quinq; millibus conuersis, reliqui ægroti offeruntur Domino: tactu fimbriæ, id est, virtute à Christo exeunte, & Apostolis data, salutem consecuturi. 88. Hier. fimbria assumptio corporis, per quam venimus ad verbum.

89. Chry. quanto ergo magis sanabimur, qui corpus Christi comedimus?

Addit. Avct. In Cap. XIV. 81. *i. vacillasti. s. s. Messias.*

CAPVT XV.

TVnc[1] accesserunt ad Iesum ab Hierosolymis[2] Scribæ & Pharisæi, dicentes: Quare[3] discipuli tui transgrediuntur traditiones[4] seniorum?[5] Non enim

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. AVG. 2. de cons. Euang. cap. 48. seruatur ordo consequentium rerum. 2. Chry. hom. erant per omnes tribus disseminati Scribæ & Pharisæi, sed Hierosolymitani omnium pessimi. 3. Int. mira stultitia, Filius enim Dei traditionibus hominum non est subiectus. Hier. 4. Remig. quæ fuerint, aperit Marcus. 5. Chry. multa noua induxerant.

Addit. Avct. In Cap. XV. 2. *id est, qui ab Hierosolymis venerant.*

[6] lauant manus ſuas cùm pan[a]em manducant. Ipſe autem reſpondens,ait illis,[7] Quare & [8] vos tranſgredimini mandata Dei propter traditioné veſtrã?Nam Deus [9] dixit, [10] Honora patrem & matrẽ;& qui [11] maledixerit patri vel matri,[12] morte [13] moriatur. [14] Vos autẽ dicitis: [b] Quicũque dixerit patri vel matri, Munus quodcũque eſt [15] ex me,tibi [16] proderit: [17] & non honorificabit patrem ſuum aut matrem ſuam:[c] & [d] irritum feciſtis man[e]datum [18] Dei propter [19] traditionem veſtram.[20] Hypocritæ,[21] bene [22] prophetauit de vobis [23] Iſaias,dicens,Populus hic labiis me [24] honorat, cor autem eorum [25] longè eſt à me. [26] Sine [27] cauſa autem colunt me docentes doctrinas & [28] mandata hominum. Et [29] conuocatis ad ſe [30] turbis, dixit eis, [31] Audite,& intelligite. Non [f] quod intrat in os [32] coinquinat hominem : ſed [33] quod procedit ex ore,hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt ei:

SENS. LIT. IN CAP. XV.

6. Beda.carnaliter illud accipiebant,lauamini,mundi eſtote. Chry. Diſcipuli iam ſuperflua deſpi-
ciebant,qui etiam neceſſarium cibum contemnebant.Remig. Superflua erat illa traditio ſeniorum.
7. Chry.docet qui magna peccant,non debere pro aliorum paruis peccatis eſſe ſollicitos: nec verò
probat factum diſcipulorum,ne det occaſionem calumniæ,nec vituperat, ne approbet traditiones il-
las. 8. Hier.ſ.Qui reprehenditis diſcipulos meos ſeniorum iuſſa paruipendentes,vt Dei præcepta cu-
ſtodiant. 9. Int.ſ.imbecillitati conſulens.Hier. 10. Int.ſ.dando neceſſaria. Hier.honor in Scriptura
eleemoſynas,& munera ſignificat:honora,inquit,viduas,&c. 11. Int.i.debitis obſequiis parentes indi-
gnos iudicauerit. 12. Int.ſ.æterna. 13. Chry.demonſtrans eos dignos morte. 14. Hier.ſ.impietatem
ſub pietatis nomine inducentes. b. Glo.i.dicere poterit. 15. Int.ſ.Deo deuotum. 16. Hier.q.d.non.
Itaque non audebant Deo conſecrata tangere,ne ſacrilegium incurrerẽt.Glo.q.d.tibi proderit,ſi Deo
dedero. 17. Int,ſub,ita. c. Int.ſ.de ſuſtentãdis parentibus. 18. Aug.2.contra aduer.legis, & Propheta-
rum c.1.Lex Dei eſt,quam hæreticus blaſphemat.Auctor.loquitur de hæreticis,qui in vetus teſtamen
tum inuehebantur , vt Manichæi. 19. Int ſ.quæ veſtræ ſeruit auaritiæ. Aug.1.contra aduer.legis &
Prophetarum,c.1.has traditiones Paulus vocat prophanas fabulas. 20. Int.id eſt,ſimulatores.Remig.
qui ſub honore Dei terrena lucra cumulatis. 21. Int.ſ.quia bene conuenit veſtris moribus. 22. Rab.ſ.
præuidens ſimulationes Iudæorum. 23. Int.in perſona Domini.Rab. 24. cùm dicerent,Magiſter,ſci-
mus,quia verax es. 25. Remig.viſis enim ſignis,non crediderunt,nec ſuſcipere voluerunt. 26. Int.
ideo. 27. Int.ſ non habituri mercedem cum veris cultoribus.Rab. 28. Int.ſ.contemptis diuinis.Rab.
29. Chry.illis non emendatis,ad turbas conuertitur. 30. Int.quæ in Dei mandatis ſitiebant.
31. Chry.id eſt,attendite. 32. Int.Aug.nõ timeo immunditiam obſonij,ſed cupiditatis.Hier.com
municare,verbum Scripturæ proprium. vocant Iudæi communes cibos , quibus omnes alij homines
vtuntur,vt ſuillam carnem,lepores,&c. immundum ergo commune dicunt.Aug.16.cont.Fauſt.cap.31.
non eſt hoc teſtamento veteri contrarium , fuerunt enim illæ figuræ tempori congruentes , nec ſunt
animalia immunda natura, ſed ſignificatione. Omnis enim creatura Dei bona eſt , vt ſi hoc nomen
ſtultum , natura quidem dicamus mundum, ſed ſignificatione immundum , ſic porcus & alia in lege
prohibita.Hier.quare idolothytis non veſcimur?idolorum inuocatio facit ea immunda apud eos,qui
cum conſcientia idoli manducant,vt ait Apoſtolus. Vide verò vt vno ſermone Dominus omnem Iu
dæorum ſuperſtitionem eliſerit, qui in cibis ſumendis & abominandis religionem ſitam arbitraban-
tur. 33. Int.ſcilicet,verba malitiam cordis exprimentia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

a. pro, cibum.Hebr. 6. Iudæi etiam inter manducandum ſæpe lauabant. 9. Gr.præcepit. 14. ſ. ſacer-
dotes , qui ferè erant Scribæ & Phariſæi. b. ſententia eſt recitata ex Rabinorũ doctrina,ideo obſcura,deeſt
enim aliquid,verbi gratia rectè facit,aut quid ſimile. 15. ſ. Deo oblatum. 16. ſ. apud Deum. 17. pro,
ac ita fit vt non honorificet. c. pro, itaque. d. i. infirmaſtis, ſeu robore priuaſtis. vide Mar. 26. id eſt
fruſtrà. f. de cibis loquitur, qui licitè edi poſſunt , & quidem non cibus ipſe etiam prohibitus coinquinat,
ſed inobedientia 32. Gr. communicat. Iudæi enim commune vocant,quod Latini prophanum,aut impu-
rum. 33. Non tamen omne,neque verò id ſolùm.

Scis quia Pharisæi,[34] audito verbo hoc,[35] scandalizati sunt? At ille respondens ait, Omnis [36] plantatio quam non plantauit[g] Pater meus cælestis, eradicabitur.[37] Sinite illos[38], cæci[39] sunt, & duces[40] cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam ca-[41]dent. Respondens autem Petrus dixit ei: Edisse[42]re nobis parabolam[43] istam. At ille dixit[44], Adhuc & vos sine intellectu[45] estis? Non[h] intelligitis quia omne[l] quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum[46] emittitur? Quæ autem procedunt de ore[47], de corde[48] exeunt, & ea coinquinant[49] hominem: & de corde[50] enim exeunt[51] cogitationes malæ[52], homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ[m]. Hæc sunt quæ[53] coinquinant[54] hominem. Non lotis[55] autem manibus manducare, non coinquinat hominem.[56] Et egressus inde Iesus, secessit in partes[n] Tyri & Sidonis.[57] Et ecce mulier[58] Chananæa[59] à finibus[60] illis egressa

SENS. LIT. IN CAP. XV.

4. Int. quorum religio est in cibis. 35. Chry.in hom. quia fuerant conuicti, non contradixerunt.
Hier.scandalum, offendiculum significat, vel ruinam & impactionem pedis, vnde scandalizare est di-
cto vel facto occasionem ruinæ dare. 36. Int.s.doctores cum sequacibus suis qui non habent funda-
mentum Christum, cor figentes in terrenis. ¶ carnalis cupiditas cui consulunt. Remi.f.l.s. doctrina &
superstitiosa obseruatio. 37. Int.s.de terra viuentium. Hier.non eradicabitur quod plantauit Paulus,
erat enim Dei cooperator. Dei, inquit, agricultura estis, plantationem quidem Dei, quia in voluntate
arbitrij est nemo potest, nisi hac consentiente eradicare. Ego te plātaui vineam veram, quomodo ver-
si estis in amaritudinem vitis alienæ? 38. Hier.ita Apostolus. hæreticum post primam & alteram cor-
rectionem deuita, &c. 39. Int.id est, traditionibus tenebrosis, luce mandatorum Dei priuati. Rab.
40. Int.quia non solùm sibi non prospiciunt, sed etiam alios in præcipitium trahunt: Rab. 41. Int.s.
ad prædicta 42. Int.quasi mystica sit in hoc intelligentia. 43. Remig. putauit Dominum paraboli-
cè locutum. 44. Int.increpatiuè Remig.omnes reprehendit, quia ex persona cæterorū Petrus fuerat
locutus. 45. Int.q.d.putatis mysticum, quod est propriè dictum. Chry.in hom.increpat, quia fuerant
scandalizati. 46. Aug.de vera relig.ex alimentis, quæ apta sunt, assumuntur in membrorū fabricam,
non apta verò per congruos meatus abiiciuntur. 47. Int.vt verba turpia & nociua. Aug.15 de Trin.
c.10.os hic non corporis, sed cordis intelligit. 48. Int i de cordis immunditia. 49. Int.s.inquinatum
cogitatione, magis inquinant sordida locutione. Chry. 50. Hier.principale animæ non in cerebro, sed
in corde secundum Christum. 51. Hier.non à diabolo ergo immittuntur, sed ex propria voluntate
nascuntur. est ille quidem adiutor, & incensor, sed non author, nec occulta quæque cordis rimatur, sed
ex corporis habitu & gestibus æstimat. Chry.hoc primò ponit, quia Iudæorum vitium qui ei insidia-
bantur. 53. Int.s.intus latentia. 54. Remig.i impurum reddunt. 55. Int.q.d.exteriora autem.
56. Hier.s.relictis calumniatoribus. 57 Int.quæ fuerunt ciuitates gentilium. Remig. Tyrus enim
Chananæorum metropolis, Sidon autem terminus ad Aquilonem. Chry.in hom. at dixerat, in viam
gentium ne abieritis: primò, non erat obnoxius præcepto: secundò, non abiit prædicaturus; vnde & se
occultauit, vt ait Marcus. Remig.iuit vt per Gentilis fidē Pharisæorū nequitiam cōdemnaret. 58. Aug.
de conf.Euang.venit hæc priùs in domum, vbi erat Iesus (vt indicat Marcus) post secuta est egressum.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

56. CHry.in hom. Ereptis Iudæis ab obseruatione escarum, gentibus ianua aperitur. sic Petrus
iussus hanc legem soluere, ad Cornelium mittitur. Remig. relictis Iudæis transiturus erat
Christus ad gentes. 59. Int.i.Ecclesia de gentibus. Remig. 60. Int.i.à pristina conuersatione. Remig.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

g. prædestinatione.s. 38. q.d.ne curetis illorum scandalum. 43. id est, sermonem illum obscurum.
h. Græc.nondum ἔπω. l. non dicit totum, sed omne.s.cibi genus. vide Mar.vbi ait. sic purgari escas.s.re-
manent puro alimento in corpore. m. id est, conuitia in Deum, aut homines, vel sermones impij derogantes
Dei honori. n. i.loca vicina, vel ad eam regionem pertinentia. 59. s.à Chanaam descendens.

clamauit

clamauit[61], dicens ei, Miserere[o] mei Domine[p] Fili Dauid:[62] filia mea malè à dæmonio vexatur. Qui[63] non respondit ei verbum. Et accedentes[64] discipuli eius rogabant eum dicentes: Dimitte[65] eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens, ait: Non sum missus[66] nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. At illa[67] venit[q], adorauit[68] eum dicens, Domine[69] adiuua me. Qui respondens, ait: Non est bonum sumere panem[70] filiorum[r], & mittere canibus[71]. At illa dixit[72], Etiam Domine[73], nam & catelli[74] edunt de micis[75] quæ cadunt de mensa dominorum[76] suorum. Tunc respondens Iesus ait illi, O mulier, magna[77] est fides tua:[78] fiat tibi sicut vis[s]. Et sanata[79] est filia eius ex illa hora. Et cùm transisset inde Iesus, venit[80] secus mare Galilææ[t]; & ascendens in montem, sedebat[82] ibi[u]. Et accesserunt[83] ad eum[84] turbæ[85] multæ, habentes[86] secum mutos[87], cæcos[88], claudos[89], debiles[90],

Sens. Lit. In Cap. XV.

63. Int. vt probaret patientiam & longanimitatem. Hier. ne videretur contrarius illi sententiæ, In viam gentium ne abieritis, & calumniantibus occasionem daret. 64. Int. mysterij ignari, vel misericordia moti, vel importunitate eius carere cupientes. Hieron. 65. Int. s. quam tenes non exaudiendo. 66. Int. s. corporali missione. Remig. 67. Chry. s. vbi vidit Apostolos nihil posse. q. Int. quæ à longè clamabat, consecuta est eum. 68. Int. s. vt Deum. 69. Int. suprà, Fili Dauid. 70. Glo. verbum salutis, quod priùs debetur Iudæis. 71. Rab. Gentiles vocantur ob idololatriam, canes, qui esui sanguinis dediti & cadaueribus, vertuntur in rabiem. Hier. de Iudæis tamen illud dictũ, Circũdederunt me canes multi. 72. Int. id est, verum est. 73. Int. q.d. non mereor panem, vel sedere ad mensam, sed contenta sum reliquiis. Hieron. 77. Chry. ideò tardauerat Dominus, vt tanta mulieris virtus appareret.

78. Chry. similis hæc vox illi, fiat firmamentum. 79. Chry. impetrauit oratione quod non Apostoli: vult Dominus pro nostris noxis à nobis magis rogari quàm ab aliis. t. Hier. ita dictum ob adiacentẽ Galilæam, dicitur & Tyberiadis ob Tyberiadem ciuitatem. 81. Int. vt auditores erigat ad superna. Rab. 83. Int. s. mente deuota. 90. Hier. Græcè κυλλοὺς, id est, debilem manum vnam habentes.

Sens. Myst. In Cap. XV.

61. Int. scilicet, per fidem, vnde nouit clamare Filium Dauid. Glo. Christi Incarnationem confitens.

o. Remig. datur exemplum catechizandi paruulos, vbi fides pro eis promittitur. Non enim hæc dicit miserere filiæ, sed mei; & adiuua me. 92. Glo. rogat Ecclesia pro anima, vel homo pro fœdata cõscientia. Aug. 1. de q. Euang. cap. 18 Ecclesia sibi est & mater, & filij, simul omnes mater, singuli filij.

r. Rem. filij intelliguntur Patriarchæ, & Prophetæ illius temporis. 72. Glo. mira Ecclesiæ fides, patientia & humilitas 74. Rem. mensa, Scriptura; micæ, minima præcepta, vel interna mysteria; catelli, humiles; crustæ, præcepta carnalia, quæ Iudæi obseruant. 75. Int. s. quas Iudæi vilipẽdebant. 76. Int. scilicet Iudæorum, quibus Scriptura primo loco apposita est. 77. Rab. magna fides gentium, quæ in auditu auris obediunt, nec lege, nec Prophetis instructæ. 79. Aug. 1. de q. Euang. cap. 18. quod puerum Centurionis & hãc, non veniẽs ad eos, sanat, significat gentes, ad quas nõ venit, saluas fore per verbũ eius. 80. Rab. cùm plenitudo gentium intrauerit, tunc Israel saluus fiet. 82. Int. quia requies non nisi in cœlestibus est quærenda. Rab. u. Rab. s. in cælorum arce. 83. Int. s. mente deuota. 84. Int. s. regnantem in cœlo. 85. Int. s. fidelium. 86. Int. s. quos secum ducunt doctrina & exemplo. 87. Int. s. à confessione Christi. 88. Int. scilicet, à lumine fidei. 89. Int. per deuia praui operis, non rectè euntes. 90. Int. scilicet sarcina peccatorum.

Addit. Auct. In Cap. XV.

p. sic Messiam vocabant. 66. scilicet, corporaliter. 71. κυναρίοις. catellis, id est, gentilibus, sic enim à Iudæis vocabantur ob idololatriam, & peccatorum sordes. 72. ναὶ certè. 73. καὶ γὰρ etenim. confirmat quod Christus dixerat. q.d. ita est sanè, catelli enim solùm micas comedunt. Indicat verò se mica contentam, Christo enim velut micam esse quod illa petit. Magna fœminæ prudentia Dei sapientiam velut proprijs ipsius verbis illaqueans. s. id est, petis. 90. κυλλοὺς mancos, seu manu altera truncatos. Ioan. 5. dicuntur aridi.

& alios multos:[91] & proiecerunt eos ante pedes[92] eius: & curauit[93] eos:ita vt turbæ mirarentur[94] videntes mutos loquentes,[95] debiles sanos, claudos ambulantes,[96] cæcos videntes,[97] & magnificabant[98] Deum Israel. Iesus[99] autem conuocatis[100] discipulis suis, dixit, Misereor[101] turbæ, quia triduo[102] iam perseuerant[103] mecum, & non habent[104] quid manducent: & dimittere[105] eos ieiunos[106] nolo: ne deficiant[107] in via. Et dicunt ei discipuli:[108] Vnde ergo nobis[109] in deserto[110] panes[x] tantos, vt saturemus turbam tantam? Et ait[111] illis Iesus: Quot[112] panes habetis? At illi dixerunt, septem,[113] & paucos[114] pisciculos. Et præcepit turbæ vt discumberent super[115] terram. Et accipiens[116] septem panes,[z] & pisces, gratias agens, fregit,[117] & dedit[118] discipulis, & discipuli dederunt populo, & comederunt[119] omnes, & saturati[120] sunt. Et quod[121] superfuit de fragmentis, tulerunt[122] septem

SENS. LIT. IN CAP. XV.

93. Chry.in hom.scilicet statim,non quia meliores Chananæa, sed vt Iudæorum ora obstrueret.
94. Chry.in hom.s.ob multitudinem & facilitatẽ curationis. 99. Int.scilicet Deum non recentem.
100. Hier.vel vt exemplum det maioribus cum minoribus consilia communicandi, vel vt intelligāt
discipuli signi magnitudinem. 101. Int. compatitur vt homo, pascit vt Deus. Rem. 103. Int. s.pro
curatione suorum. 104. Chry.in hom.quos secum attulerant cibos iam cõsumpserant,ideo Christus
hoc fecit die tertio,constitutis.s.illis in necessitate. 105. Int.priùs aufert debilitatem,post cibos offert
sanis. 107. Chry.in ho.apparet de longè venisse. 108. Int.rudes in fide, qui non recordantur quin-
que panibus,quinque millia hominũ satiata fuisse. 110. Chry. in hom. facit hoc in solitudine, vt ne
quis suspicetur allatis aliunde panibus fuisse istos satiatos. 111. Int. non ignarus,sed docẽdo respon-
surus. 112. Chry.in hom. reducit in mentem priùs facta. 113. Chry. in hom. non illis multa mensæ
cura. 115. Int. s.super ipsius montis soliditatem,nullo fœno interposito. 122. Chry.Quare pauciora
nunc colligunt? vel quia sportæ maiores cophinis,vel vt ex diuersitate,vtriusque miraculi recordẽtur.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

91. Int. quia mediatori per humilem aduentum curandos subiiciunt, sancti prædicatores. 92. Int.
quasi confitendo humanitatem Christi. 94. Int. quia fideles inæstimabili gaudio exultant,quando hæc
vident. Rab. 95. Int. id est, Christum confitentes. 96. Int.s.per bona opera. 97. Int.s.credendo.
98. Int. dicunt, quis Deus magnus sicut Deus noster? 102. Int.in fide Trinitatis, lucidi, pro suis
suorúmque peccatis instanter supplicant. Remig.se opere,sermone,& cogitatione ad Dominum con-
uertunt,peccata per pœnitẽtiam corrigentes. Rab.tertium tempus est,quo gratia datur. primum enim
ante legem. secundum sub lege. quartum erit in futurum, ad quod tendens reficitur in via. 104. Int. s.
pabulum Scripturæ. 106. Int. id est à sacra admonitione vacuos. 107. Int. perit qui sine cælesti pane
ad patriam tendit. 110. Int. Ipsi Apostoli desertum,quia adhuc infœcundi. x.Glo.panes, prædicato-
res.q.d.vnde nobis facundia, quæ sufficiat tam auidis auditoribus? 113. Int. s.Scripturam noui Testa-
menti.Glo.in quo gratia Spiritus sancti reuelatur,& datur.non sunt hordeacei,quia non in figuris ali-
mentum,quasi palea tectum,non pisces duo.i.vt in lege rex & sacerdos.sed pauci,sancti.s.de seculi flu-
ctibus erepti.illic super fœnum,celsitudo enim Christi carnali spe & desiderio tegebatur propter car-
nales.hîc remota omni cupiditate carnali soliditas spei permanentis conuiuas continet.illic quinque
millia,id est,quinque sensibus subditi,hic quatuor virtutibus præditi,prudentia,temperátia,fortitudi-
ne,iustitia.vtraque refectio in monte. vtraque enim Scriptura cælestia & Christum prædicat. 114. Int.
scilicet, Sanctos illius temporis,quo ea condita est,vel quorum fidem,vitam,& passiones continet.
116. Int. primùm complens in se præcepta quæ dabat,& Sanctorum vitā in se præfigurans. z. Glo.
septiformi spiritu pascit,adiuncta Apostolica authoritate,quasi piscium sapore reficientium exemplo
vitæ & mortis. 117. Int.id est,Sacramenta aperuit. 118. Int. quia ministerio Apostolorum voluit Ec-
clesiæ distribui cibaria vitæ. 119. Int. s. audiendo, & exempla intuendo. 120. Int. s. memoria recon-
dendo,& operando. 121. Int. vt est,si vis perfectus esse, vende omnia, &c. 122. Int. intelligitur spi-
ritualium summa perfectio. Glo.perfectorum corda septiformi gratia illustrata Apostoli implent.

[aa] ſportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, [123] quatuor millia hominum, extra
[124] paruulos & mulieres. Et dimiſſa turba, [125] aſcendit in nauiculam, & venit in fines
[126] Magedon.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

125. Chry. ne turba eum ſequatur. 126. Aug. 2. de conſ. Euan. cap. 51. dicitur à Marco Dalmanutha, nempe duobus nominibus appellata, quamquam quidam codices etiam in Marco, habent Magedam.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

a a. Glo. Sancti vt ſportæ, qui vt iuncus in aqua non areſcunt: habent enim cor in fonte vitæ, retinéntque in corde palmam æternæ retributionis. 123. Int. ſ. noui Teſtamenti populus, non quinque ſenſibus obnoxius, ſed quatuor animi virtutibus exornatus. Hier. hic numerus ſemper in laudibus ponitur, in quo & Euangelia conſecrata, & quadrangulus lapis non fluctuat. 124. Int. i. exceptis leuibus, & infirmis, qui in virum perfectum non creuerunt. 126. Rab. interpretatur poma, vel nuncia, & ſignificat hortum vbi creſcunt poma virtutum, & nunciatur nomen Domini: docentur autem prædicatores, miniſtrato verbo intra cordis cubiculum, refici virtutum pomis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

a a. id eſt, quantum tot ſportæ capere poſſent: neque enim neceſſe eſt fuiſſe in deſerto tunc ſportas, quam quam potuit etiam id accidere, vt illa turba ſportas haberet. 126. Marcus dicit Dalmanutha. ſ. venit in fines vtriuſque loci, vel fortè alterum regionis nomen eſt, alterum vici.

CAPVT XVI.

T acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentãtes, & rogauerunt eum vt
ſignum de cælo oſtenderet eis. [3] At ille reſpõdens, ait illis, [4] Facto veſpere, dici-
tis, ſerenum erit, rubicundũ eſt enim cælum: & [5] manè, hodie [6] tempeſtas: rutilat enim
[b] triſte cælum. [c] Faciem [7] ergo cæli diiudicare noſtis: [8] ſigna autem [d] temporum non pote-
ſtis? [9] Generatio [10] mala & [e] adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur [11] ei: niſi

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. INT. Legis fiducia inſolentes, dedignantes opera virtutum. 2. Remig. mira cæcitas, quaſi verò non feciſſet ſigna: quod autem ſignum peterent, Iohannes indicat, nempe manna de cœlo. Glo. petunt vel ignem de cœlo, vel tonitrua, &c. quaſi verò & illa non poſſent calumniari. 3. Remig. videns nec ſic credituros. 4. Hier. hoc Græcè non habetur in pleriſque codicibus. 7. Int. ſ. ex iſtis ſignis. 8. Glo. ſ. prædicta à Prophetis de me. 9. Int. nota eadem ſuperius dicta. Aug. 2. de conſ. Euang. ca. 51. ſæpe Dominus eadem dixit: quod ergo exiſtente contrario ſolui non poterit, bis dictum intelligatur. 10. Int. id eſt, incredula. e. Int. id eſt, pro ſpirituali carnalem intellectum habens. 11. Int. ſ. de cælo. Rab. Apoſtolis datum ſignum de cœlo cùm aſcendit, & ſpiritum ſanctum miſit.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

4. INT. Ita in morte mea debetis reſurrectionem peccatorum per meum ſanguinem intelligere. Aug. 1. de q. Euang cap. 20 indicatur primus & ſecundus aduentus, ſanguine enim Chriſti primo aduentu indulgentia peccatorum datur, & ſecundo igne præcedente venturus eſt. 5. Int. id eſt, futurum iudicium præuidere per præcedentes tribulationes Sanctorum. 6. Glo. patiuntur Apoſtoli: quòd ſi eis non parco, nec parcam aliis in futuro.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. id eſt, potentiæ eius periculum facere volentes. 2. non vt crederent, ſed vt calumniari poſſent, ſi non faceret. 6. id eſt, rubicundum eſt, idem enim verbum quod ſuprà πυῤῥάζει. b. id eſt, turbulentum, vel triſtitiam afferens hominibus. c. id eſt, diſpoſitionem. 8. ſ. quæ Prophetæ dixerunt futura in aduentu Meſſiæ, vel miracula. d. ſcilicet aduentus Meſſiæ.

[12] signum Ionæ Prophetæ. Et [13] relictis [14] illis [15] abiit. Et cùm venissent [16] discipuli eius trans [17] fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis, [f] Intuemini, & cauete à fermento [18] Pharisæorum & Sadducæorum. At illi [g] cogitabant [h] inter se, dicentes, [19] Quia panes non accepimus. [20] Sciens autem Iesus, dixit, Quid cogitatis [l] inter vos [m] modicæ fidei, quia panes non [21] habetis? [22] Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, & quinque millium hominum, & quot [23] cophinos sumpsistis? neque septem panum, & quatuor millium hominum: & quot [24] sportas sumpsistis? [25] Quare non intelligitis quia non de [26] pane dixi vobis, Cauete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum? [27] Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum. Venit autem Iesus in partes [28] Cæsareæ Philippi, & [29] interrogabat discipulos suos, dicens: [30] Quem dicunt [31] homines esse [32] Filium hominis? At illi dixerunt, [33] Alij Iohannem Baptistam, alij autem [34] Heliam, alij verò Hieremiam, aut

Sens. Lit. In Cap. XVI.

12. Int.s.de inferiori. 13. Int.vt infidelibus non dimissis. Rab. non dimissi dicuntur, sed relicti vt infideles. 16. Remig. ne ad punctum quidem ab eo recedere volebant. 17. Remig. nec necessaria curant. Glo. veri panis dulcedine capti. 18. Int. id est, à vanis traditionibus. Hier. modicum fermentum totam massam corrumpit, ita doctrina hæretica. 19. Int. non vult vt de panibus eorum accipiamus.
20. Int.s.cogitationes eorum. m. Chry. hæc increpatio opportuna, cùm dixerunt, vnde nobis panes? &c. sed noluit tunc reprehendere, quia aderant turbæ: item ne se videretur ingerere ad miracula, nunc meritò reprehenduntur, qui duplex miraculum vidissent. 21. Glo. q. vobis defuturi sint.
22. Int. q.d. nec mysterium intelligitis, nec virtutem in memoria habetis. 23. Int.s.expensorum.
24. Int.s.expensorum. 25. per occasionem docet quid significarint panes, & hi quos pauerat. si enim fermentum traditiones peruersas significat, & hæretica dogmata, panes illi significabant veram integrámque doctrinam. 26. Int.s.corporali. 27. Chry. in hom. quamuis Christo non interpretãte, eorum enim mentem erexerat. 28. Int. quam in honorem Tyberij Cæsaris, Philippus frater Herodis extruxit. Glo. hic Iordanis oritur ad radicem Libani, ex Ior & Dan duobus fontibus. Chry. in ho. longè educit è Iudæis, vt liberè dicant quod sentiant, est autem alia Cæsarea Stratonis. 29. Int. vt veræ confessionis mercedem reddat, non quasi nesciat. Rab. ¶ Orig. interrogat vt ex responsione discamus diuersas fuisse Iudæorum opiniones de Christo, & vt etiam nos scrutemur opiniones hominum de nobis, &c. Rab. quærit quid alij sentiant, vt expositis errantium sententiis probentur discipuli non opinione vulgi veritatem, sed reuelatione didicisse. 30. Hier qui de Filio hominis loquuntur, homines sunt; nam qui diuinitatem intelligunt, dij appellantur. Chry. non Scribarum & Pharisæorum; sed plebis mentem inuestigat: erat enim hæc à malitia libera. 31. Int. non dicit me, ne insolenter loqui videatur. Hier. 32. Hier. vbi in veteri testamento legimus hominis, Hebraicè est filius Adam. 33. Orig.s. Herodis æstimationem secuti. 34. Hier. sic turbæ errare potuerunt in Helia & Hieremia, vt Herodes errauit in Iohanne.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

14. Int.s.Iudæis. 15. Int.s.ad gentes.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

f. pro, diligenter cauete. 18. suprà in bonam partem acceptum, cap. 13. hic in malam, vt 1. Cor. 5. Gal. 5. g. διελογίζοντο potest verti disceptabãt, scilicet alij in alios culpam reijcientes. vide Marc. 8. h. iungẽdum id, & hic, & in Marco, cùm dicentes. l. pro, intra. 25. πῶς οὐ quomodo non. 28. sita est, ad fontem Iordanis, priùs Paneas dicta, postea à Philippo tetrarcha in honorem Cæsaris Augusti, Cæsarea vocata, tandem Cæsarea Philippi dicta ad differentiam eius, quam Herodes pater in Iudæa ædificarat in honorem Cæsaris, in loco qui turris Stratonis priùs dicebatur. Hæc autem Philippi postea ab Agrippa rege ornata in honorem Neronis, dicta Neroniana. 31. sic se vocare solet modestia causa, & humilitatis, habet autem articulum, quo certus quidam significatur.

vnum

vnum ex Prophetis. [35] Dicit illis Iesus, [36] Vos autem quem me esse dicitis? Respondens autem [37] Simon Petrus dixit, Tu ex [38] Christus [39] Filius Dei [40] viui. [41] Respondens autem Iesus dixit ei, [42] Beatus es Simon [43] Bariona: quia [44] caro & sanguis non [45] reuelauit tibi, [46] sed Pater meus qui in cælis est. [47] Et ego [48] dico tibi, quia tu es [49] Petrus, & super hanc [50] petram ædificabo Ecclesiam meam: & [51] portæ inferi non [52] præualebunt aduersus eam. [53] Et tibi dabo [54] claues [55] regni cælorum.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

35. Chry. euocat ad opinandum aliquid maius de ipso. 36. Int. s. discreti ab aliis, non homines, sed Dij. Hier. ¶ Chry. qui mecum semper estis, & maiora signa vidistis, non enim eos interrogauit, nisi post multa signa, & ideò non ab initio prædicationis. 37. Int. sciunt & Apostoli, sed Petrus respondet pro omnibus. Chry. Petrus tanquam os Apostolorum, & caput pro omnibus respondet. 38. Int. omnia complexus est, qui & naturam, & nomen expressit. ¶ verum hominem, & verum Deum credit, & confitetur Orig. hæc nesciebant Iudæi, credebant hoc quidem discipuli, cùm priùs mitterentur ad prædicandum, sed profecerunt in cognitione. 39. Chry. Filium Dei propriè ex Patre natum confitetur, alioqui nō erat opus reuelatione, nec digna cōfessio beatitudine. Vnde nec illi beati dicti, qui in naui dixerunt, tu es Filius Dei: nec Nathanael, nō enim confessi sunt talem filiationem, qualem Petrus, s. ex substantia patris. 40 Orig. qui solus habet immortalitatem, id est, fons vitæ. Hier. alij, qui putantur Dij mortui sunt, Saturnus, Iupiter, & cætera idolorum portenta. 41. Int. in Petro omnibus respondit. 42. Int. s. tam altæ fidei confessione. Hier. reddit vicem Christus pro testimonio. 43. Chry. ostendit se naturaliter Filium Dei, vt Petrus est Filius Ionæ eiusdem cum eo substantiæ. 44. Int. id est, carnalis quilibet. 45. Int. s. tantum arcanum. 46. Int. qui illustrat mentes hominum. 47. Int. qui credis in me. 48 Int. tu dixisti mihi Filius Dei, & ego dico tibi, cuius dicere est facere. Hier. 49. Hier. sicut ipse lumen Apostolis donauit, vt lumen mundi appellentur, ita Simoni credenti in petram Christum Petri nomen dedit. Aug. 2. de cons. Euan. cap. 53. non hic accepit hoc nomen, sed vbi Iohannes dictum ait, tu vocaberis Cephas. Glo. est Petrus ob fidei fortitudinem, & confessionis constantiam.

50. Int. id est, Christum in quem credis. Chry. ¶ Hier. id est, ædificabo Ecclesiam super te. Aug. 1. lib. retract. ca. 21. aliquando exposui in Petro ædificatam Ecclesiam, sæpe verò super petram, id est, Christum, quarum sententiarum, quæ sit probabilior lector eligat. 51. Hier. i. vitia & peccata, vel hæreticorum doctrina. Rab. tormenta, & blandimenta persecutorum. 52. Int. id est, non separabunt eam à charitate mea & fide. Chry. nec præualebunt contra petram, neque contra Ecclesiam. Chry. lib. thesau. Petri Ecclesia ab omni seductione, & hæretica circumuentione manet immaculata, super omnes Episcopos & Primates Ecclesiarum, soláque regnat inquassabiliter omnium hæreticorum ora obturans.

53. Rab præ cæteris donatus est clauibus, qui regem cælorum maiori deuotione confessus est, vt constaret neminem sine ea confessione & fide, regnum cælorum posse intrare. 54. Int. id est, præsentis iudicij potestatem. Rab. discretionem, & potentiam. 55. Int. id est, Ecclesia.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

43. Int. id est, filius columbæ. Syriacè. Glo. quia Dominum pia simplicitate sequebatur, vel quia plenus gratia. Filius dicitur Spiritus sancti, qui ostensus est in columba. Hier. ex confessione sortitur vocabulum, quod reuelationem ex Spiritu sancto habeat: quòd si, vt quidam volunt, Bar. Iohanna, id est, filius Iohannis legendum sit, significatur Domini gratia, & donum spirituale.

Addit. Auct. In Cap. XVI.

38. ὁ χριστὸς ille Christus, habent & tria verba sequentia articulum. q. d. ille verus Messias singulariter Filius Dei veri, viuentis, &c. 43. Bar. Filius Chal. Iona verò abreuiatio est more Hebræi, pro, Iohanna. vide Io. vlt. significat Iona columbam, Iohanna Dei gratiam. solent Hebræi vice cognominum, quibus carent addere patris nomen. 44 id est, homines. vide Gal. 1. 49. iam sic vocabatur secundùm August.

50. de qua proximè dixerat, Tu es Petrus. Græcè enim idem πέτρος & πέτρα, & quidem Cephas, seu Cepha, qua voce Christus vsus, Syriacè lapis, seu saxum. Heb. Ceph. 51. id est, potentia Sathanæ, præsidia enim militum in portis ciuitatum. vide Genes. 22. n. vltimo Iohannis data. 54. id est, plenam & supremam potestatem gubernandi Ecclesiam. vide Isa. 22. Apoc. 3. 55. præcipuè potestas est Petri circa spiritualia scilicet, ad regnum cæleste pertinentia.

[56] Et quodcumque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcumq; [57] ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis. Tunc præcepit diſcipulis ſuis, vt [58] nemini dicerent, quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde cœpit Ieſus [59] oſtendere [60] diſcipulis ſuis, quia oporteret eum ire Hieroſolymam, & multa pati à ſenioribus & ſcribis, & principibus ſacerdotum: & [61] occidi, & tertia die reſurgere. Et aſſumens [62] eum Petrus, [63] cœpit [64] increpare illum dicens: [65] Abſit à te Domine, [66] non erit tibi hoc. Qui [67] conuerſus, [68] dixit Petro, [69] Vade poſt me [70] Sathana, [71] ſcandalum es mihi: quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, [72] ſed ea [p] quæ hominum. Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis: Si [73] quis [74] vult poſt me venire,

Sens. Lit. In Cap. XVI.

56. Int. id eſt, quemcumq; indignum remiſſione iudicaueris dum viuit, apud Deum indignus iudicabitur. Orig. vide quantam poteſtatem habet petra ſuper quam ædificatur Eccleſia. 57. Int. i. quemcumque ſoluendum iudicaueris dum viuit, remiſſionem peccatorum cõſequetur à Deo. Rab. hæc poteſtas ligandi & ſoluendi, etiam cæteris quidem Apoſtolis data, eſtq; etiam nunc in Epiſcopis, & preſbyteris, ſed ideo Petro ſpecialiter, vt omnes intelligant ab vnitate fidei, vel ſocietate eius ſe ſegregantes, nec à peccatis abſolui poſſe, nec in cœlũ ingredi. Glo. ſoluunt miniſtri Eccleſiæ à peccato, nec audiendi (vt ait Auguſt.) qui negant Eccleſiam poſſe omnia peccata dimittere. Concil. Conſtant. 5. Non ſolùm hoc de viuis intelligendum eſt. Sancta enim Romana Eccleſia quoſdam Epiſcopos etiam poſt mortem anathematizauit. 58. Hier. aliud eſt prædicare Chriſtum, quod ſuprà auſi ſunt facere, aliud Ieſum Chriſtum, quod hîc prohibentur. Chriſtus cõmune dignitatis eſt nomen, Ieſus verò, proprium Saluatoris. Orig. ſuprà, eum vt magnum virũ & mirabilem prædicabant, non autem vt Chriſtum, vel ſi hoc etiam, leuiter tamen. inutile verò erat prædicare Chriſtum tacendo eius crucem, quod conueniebat fieri poſt reſurrectionem. 95. Hier. quaſi dicat, tunc me prædicate cùm paſſus fuero. non enim prodeſſet eius Maieſtatem prædicare, quem eſſent viſuri poſtea crucifixũ. Glo. prodeſſet verò vbi reſurrectio diuinitatis potentiam oſtendiſſet. Orig. nõ ait dicere, aut docere, ſed oſtendere; oſtendebat enim Chriſtus quæ loquebatur, quamquam tunc cœpit oſtendere, quod poſtea capacioribus plenius demonſtrauit. 60. Int. non aliis, ſed prouectioribus. 62. Int. ſeparatim, ne coram aliis magiſtrum arguat. Hier. 63. Orig. indigna hæc arbitrans Filio Dei, quaſi verò is poſſit facere dignũ aliquid increpatione. 64. Int. ſcilicet, amantis affectu. Hier. 65. Int. optando. Hier. Græcè eſt, propitius ſis tibi Domine. 66. Int. id eſt, non poteſt eſſe vt Filius Dei occidatur. Hier. 67. Int. ſcilicet, à laude ad vituperium. 68. Hier. ignorantiam exprobrans. 69. Int. id eſt, ſequere ſententiam meam. Hil. id eſt, exemplo paſſionis meæ ſequere me. 70. Int. id eſt, aduerſarie meæ voluntati. Hier. Sathanas enim aduerſarius, ſeu contrarius interpretatur. Orig. per ignorantiam Deo contrarium ſentiebat. Hil. in diabolum, per quem opinio illa ſuggerebatur, conuerſus hoc adiecit, nec enim Petrum ita appellaſſet, poſt illa beatitudinis & poteſtatis præconia. Hier. illa beatitudo & poteſtas in futuro promiſſa, nõ in præſenti data, alioquin nõ ita erraſſet. Chry. in ho. apparet quæ fuerat de Chriſto confeſſus, nõ ex ſe locutum, qui ita turbatur in his, quæ non ſunt reuelata. 71. Int. q. d. offendis me volendo præire. Orig. ſcandalo eſt Chriſto omnis qui peccat. 72. Hier. q. d. voluntatis meæ & Patris eſt pro ſalute hominum mori. 73. Int. quaſi dicat, ego verè patiar, & ſi quis vult me imitari, renunciet voluptatibus ſuis. Chry. in hom quaſi dicat, nec ſaluari poteris, niſi vitæ abrenuncies. 74. Chry. in hom. qui libertatem auditori relinquit, magis attrahit: qui vim infert, ſæpè impedit.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

61. Orig. vt liberatis hoc donaret, vt baptizentur Spiritu, anima, & corpore, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

Addit. Auct. In Cap. XVI.

o. Qui ſcilicet Iudæorum rempublicam ſua auctoritate gubernabant. 62. ſcilicet, ad ſe, vt ſolent qui familiariter loquuntur. 64. ſcilicet amantiũ more. 65. ἵλεώς σοι propitius tibi ſcilicet, ſis, vel ſit Deus; ſic enim ſolent Hebræi aliquid deprecari, propitius ſit mihi Dominus, vide Geneſ. 18. & 44. 2. Reg. 23. 3. Reg. 21. 69. Græc. Abito poſt tergum meum, ſeu poſt me, pro, recede hinc. Hebr. 70. id eſt, aduerſarie. Hilarius putat Diabolo id dictum, non Petro. 71. id eſt, impedimentum. 72. quaſi dicat, Dei decretum non capis. p. id eſt, humana, quale fugere aduerſa.

abneget

[75] abneget ſemetipſum,& tollat [76] crucem ſuam,& [77] ſequatur me. [87] Qui enim voluerit animam ſuam [79] ſaluam facere, [80] perdet eam: qui autem perdiderit animam ſuam propter [81] me,inueniet eam. [82] Quid enim prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum [83] lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? [84] Aut quam dabit homo [85] commutationem pro [86] anima ſua? [87] Filius enim hominis venturus eſt in [88] gloria [89] Patris ſui cum Angelis ſuis: & tunc [q] reddet [90] vnicuique ſecundùm [91] opera eius. [92] Amen dico vobis, ſunt [r] quidam de hic ſtantibus, qui non [93] guſtabunt mortem, donec [94] videant Filium hominis venientem in [95] regno ſuo.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

75. Greg.in hom.niſi quis à ſe deficiat,ad eum,qui ſuper ipſum eſt,non appropinquat: tunc autem nos abnegamus,cùm vitamus, quod per vetuſtatem fuimus. 76. Chry.ſe oportet abnegare vſque ad mortem crucis,& non ſolùm vſque ad contumelias. Greg.in ho.tollitur crux afflixione corporis,vel compaſſione proximi.Hier.tollit crucem,qui mundo crucifigitur. 77. Int.ſ. faciendo hoc ex charitate.Chry.non ſufficit paſſio malorum,nam & latrones multa patiuntur: patienda ſunt mala propter Chriſtum,eiuſque virtutes adiiciendæ.Hier.Dominum ſequitur is,cui mundus crucifixus eſt.

78. Chry.mitigat ponens præmia. 79. Int.ſ.hic. 80. Int.ſ.in futuro. q. dicatur agricolæ, ſi frumentum ſeruas,perdis;ſi ſeminas,renouas.Orig.vel ſenſus eſt,qui vult veram ſalutem,perdet animam ſe abnegans. 81. Int.non propter vanam gloriam,vel aliud quodlibet. 82. Int. cùm deeſt perſecutio cuſtodiatur cor.Greg.in hom.perſecutionis tempore ponenda eſt anima, pacis tempore frangenda deſideria,diſtinxit itaque Dominus tempora in præceptis. 83. Orig.lucratur mundum quantum ad voluptates,qui ſe non abnegat.Chry.toto orbe non poteſt animam emere. 84. Int.Quid retribuã Domino pro omnibus,&c. 85. Int.nihil dabit pro anima, quia Filius hominis ſecundùm opera dabit. 86. Glo.ſ.nihil terrenum poterit dare pro anima perdita. 87. Hier. triſtibus læta ſuccedunt. Glo.ne videatur durum pati, non enim ſunt condignæ paſſiones,&c. 88. Int.qui priùs venit humiliter. Orig.non decebat in gloria conſtitutum peccata noſtra portare. 89. Chry.oſtenditur eadem gloria Patris & Filij,atque adeò vna ſubſtantia. q. Chry.ſ.ſupplicia & coronas. 90. Int.i.omni conditioni,omni ſexui.Hier. 91. ſtella enim differt à ſtella in claritate. Hier.non perſonæ, ſed opera conſiderantur. 92. Int.quod quia incertum eſt,Amen, &c.Hier.præſentem timorem præſenti compenſat præmio. r. Chry.non dicit qui,ne alij velut deſpecti grauiter ferrent. 93. Int. à Sanctis mors quaſi libando guſtatur, vitam verò poſſident in futuro. Rab. 94. Chry.Reuelata illis gloria vt poterant capere,ne in Domini morte dolerent. 95. Int.id eſt, in ea claritate in qua erit peracto iudicio,quod completum eſt in transfiguratione,de qua ſtatim agit Euangeliſta.Remig. ¶ Greg.in hom. Regnum Dei præſens Eccleſia,quam aliqui ex diſcipulis conſtructam, & contra mundi gloriam erectam conſpecturi erant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

75. *ſ.vale dicendo propriis affectibus.* 76. *ſ.ferendo patienter & libenter aduerſa.* 86. *ſ.perdita redimenda.* 93. *Metaphora ab epotãtibus venenum.* 96. *i.in gloria regni ſui apparentem.loquitur verò de transfiguratione,fortè autem de reſurrectione etiam,& Euangelij propagatione.*

CAPVT XVII.

T [1] post dies sex assumpsit Iesus [2] Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem
eius, [3] & duxit illos [4] in montem excelsum [5] seorsum: & [6] transfiguratus [a] est ante
eos. Et [7] resplenduit facies eius sicut sol: [8] vestimenta [9] autem eius facta sunt al-
[b] ba sicut nix. Et ecce [10] apparuerunt illis [11] Moyses, & [12] Helias cum eo [13] loquentes. [c] Respōdens
autem [14] Petrus, dixit ad Iesum, Domine, [15] bonum est nos hic esse: [16] si vis, [17] faciamus hic [18] tria
[19] tabernacula: tibi vnum, Moysi vnum, & Heliæ vnum. Adhuc eo loquente, [20] ecce nubes

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

1. HIer. Lucas octo dicit, numerat enim primum & extremum. Chry. in hom. non statim à pro-
missione duxit, vt interim qui assumendi erant, vehementiùs cuperent, adeoque sollicita
mente accederent. 2. Chry. ideò hos, quia aliis potiores, non occultat autem Matthæus sibi præposi-
tos, erant enim Apostoli ab æmulatione & vana gloria mundi. 3. Int. s. gloriam maiestatis ostēsurus.
4. Int. vt discant gloriam non in profundo huius sæculi, sed in regno supernæ beatitudinis esse quæ-
rendam. Remig. 6. Int. non substantiam carnis amisit, sed gloriā futuræ resurrectionis ostendit Hier.
talis apparuit, qualis futurus est tempore iudicij 7. Hier. non substantia tollitur, sed gloria commu-
tatur. 8. Int. non habet clarius quid, cui compareт. Chry. 10. Int. vt ostendant eum esse quem lex &
Prophetæ promiserunt. Chry. vt appareat differentia seruorum, & domini, dicebant enim turbæ Chri-
stum esse vnum ex Prophetis. Item vt vitæ & mortis Dominus ostēdatur, duxit enim mortuum, & vi-
uum. Item, vt mitigaret crucem ducit in medium qui se exposuerunt morti pro Dei voluntate. Deni-
que vt discipuli imitentur Moysis mansuetudinem, & Heliæ zelum. 11. Int. Legislator. 12. Int. exi-
mius Prophetarum. Hier. Apostolis signum de cælo datur, & ab inferis vt augeatur eorum fides, de-
scēdit enim Helias de cælo, Moyses ab inferis resurrexit. 13. Int. s. de passione eius, & resurrectione.
14. Int. oblitus regnum non in terra, sed in cælis esse promissum, nec mortali carne circūdatos pos-
se intrare. Orig. quia audiuit à Christo eundum Hierosolyma, pro eo timens, volebat vt hîc maneret.
15. Remig. adeò est delectatus, vt temporalia obliuiscerentur. 16. Remig. deuotio subditi, & obe-
dientis. 17. In his non respondet Dominus, ostendens non improbum esse, sed inordinatum, quod
cuperet. Hier. erras Petre. & sicut alius Euangelista testatur, nescis quid dicas. Remig. errat, volens re-
gnum electorum constitui in terra, seque & socios sine gustu mortis esse felices. Rab. cælesti conuersa-
tioni non erant necessaria tabernacula. 19. Orig. illic semper volebat esse. 20. Glo. vt discat in re-
surrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gratia protegendos.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

1. RAb. Post sex ætates futura resurrectio. Orig. sex diebus factus mundus, quem qui trāscendit,
potest Dei gloriam aspicere. 2. Hil. ostenditur de trium origine, Sem, Cham, & Iaphet, futu-
ra populi electio. Rab. multi sunt vocati, pauci verò electi. fruentur verò æterna visione qui fidem in
corruptè seruant. Glo. sit quisque Petrus, id est, firmus in fide. Iacobus, id est, supplantator vitiorum.
Iohannes, id est, omnia gratiæ diuinæ adscribens. 4. Remi. qui contemplari vult, non in voluptatibus
iaceat, sed ad cælestia erigatur. Glo. qui resurrectionem expectant, in excelsis habitēt, precibúsque
continuis insistant. 5. Remig. Sancti separati sunt à malis, & separabuntur in futuro. a. Orig. appa-
ret Deus vnicuique vt capax est. 9. Int. id est, Sancti, quicumque baptizati estis, Christum induistis.
Orig. id est, sermones Euangelici, quibus indutus est Christus. 10. Glo. oracula legis, & prophetiæ
electis in futuro patebunt. 12. Hil. cum his Israëlem, quibus testibus prædicatus est, iudicabit. Orig.
qui spiritualiter legem & Prophetas intelligit, videt Moysem & Heliam in gloria cum Christo. Glo.
significantur regnaturi cum Christo. s. mortui, & qui viui inuenientur. 15. Glo. si ita afficitur videns
gloriam humanitatis, quid putandum de videntibus diuinitatem? 18. Hier. errat, vnum enim est ta-
bernaculum Euangelij, in quo lex & Prophetæ recapitulanda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

4. *s. Thabor, qui distat à Nazareth duabus leucis ad Orientem: altitudine, secundùm Iosephum, triginta
stadiorum, planitie verò supra verticem viginti.* b. *Græ. φῶς lux.* 11. *Hic assumpto corpore aliquo, He-
lias verò in proprio.* c. *pro, locutus. Hebr.*

lucida

[21] lucida obumbrauit eos. Et ecce [22] vox de nube dicens: Hic est [23] Filius meus [24] dilectus, in [25] quo mihi bene complacui: [26] ipsum [d] audite. Et audientes discipuli, [27] ceciderunt [e] in faciem [f] suam, & [28] timuerunt valde. Et [29] accessit Iesus, & [30] tetigit eos: dixítque eis, [31] Surgite, & nolite timere. Leuantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi [32] solum Iesum. Et descendentibus illis de monte, pręcepit eis Iesus, dicens, [33] Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat. Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes: [34] Quid ergo [35] scribæ dicunt, quòd Heliam oporteat primùm [36] venire? At ille respondens ait eis, [37] Helias quidem venturus est primùm, & [38] restituet omnia. Dico autem vobis, quia [39] Helias iam [40] venit, [g] & non [41] cognouerunt eum, sed [42] fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic & Filius hominis passurus est ab

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

21. Chry.in hom.non tenebrosa,vt in Sina, non enim terrere volebat,sed docere. Glo.in baptismo Spiritus sanctus in columba, hîc in nube lucida,vtrobique sanctæ Trinitatis mysteriũ ostenditur: videbimus enim quod credimus. 22. Chry.ſ.Patris.Hier.quia imprudenter interrogauerat, responsum Domini non meretur.respondet verò Pater pro Filio,iuxta illud. Qui me misit,testimoniũ perhibet de me. 23. Hier.illi autem serui. 24. Chry.ne timeas ergo Petre, diligit enim eum Pater. 25. Int. qui priùs dixit,pœnitet me fecisse hominem. Chry.id est,in quo requiesco,quẽ accepto,quare si crucifigi vult,non contrà dicas,vna enim Filij & Patris voluntas. 26. Remig.q.d.recedant vmbræ,lumẽ Euangelij sequimini.ostẽditur verò ille esse,de quo Moyses; Prophetam suscitabit vobis Deus,&c.habuit Dominus testes;è cælo vocem Patris;è Paradiso Heliam;ex inferis Moysem;ex hominibus Apostolos,vt in nomine Iesu omne genu,&c. d. Glo.altiore sensu vnam vtriusque Deitatẽ intellexerunt.

27. Int.homo fragilis maiorem gloriam non sustinet,sed cadit.Hier. 28. Int.non solùm de Patris, sed & Filij maiestate Hier.terrentur,quia se errasse cognouerant,vel quia operti nube,vel quia Patris vocem audierant.Chry.quare non simile accidit audita voce in baptismo? solitudo,altitudo,silentium multum,transfiguratio,lumen,& nubes causa erant stuporis. 29. Int.quia per se surgere non poterãt. Hier. 30. Int.vt metum fuget,& membra solidet. Hier. 31. Int.quos manu sanauit,sanat imperio. Hier. 32. Int.vbi cœpit filius designari, serui discesserunt. Hier.si mansissent,incertum videretur,cui vox testimonium daret. 33. Hier.non vult prædicari,ne incredibile esset,& post tantam gloriam sequens crux rudes scandalizaret Remig.ne si eius maiestatem populus intelligeret,passionem impediret. Hil.silentium imperat,vsque dum essent Spiritu sancto repleti. 34. Int.ſ. cùm iam te in gloria viderimus. 35. Hier.traditio Pharisæorum est iuxta Malachiam,venturum Heliam ante Saluatoris aduentum.interrogant ergo: si iam venisti in gloria,quomodo præcursor non apparet? 36. Int.ſ.ante aduentum Domini.Chry.in hom.Scripturæ duos Christi aduentus dant,Scribæ autem plebem euertentes tantùm secundum commemorabant,vt non haberetur Christus,quem Helias non præuenisset.

37. Int.ſ.præcursor Iudicis, vnde constat hunc non esse secundum aduentum. 38. Glo. ſ. à Propheta prædicta. Aug.1.de q.Euang.ca.21.id est,perturbatos Antichristi persecutione.Chry.quare non tũc missus,quandoquidem conuersurus erat Iudæos? putabant illi Christum Heliam, non tamen illi credebant;cùm autẽ venerit Helias post tantam expectationem,credetur ei. 39. Int.ſ.præcursor Redemptoris,vnde constat primũ aduentum completum.Chry.Iohannẽ Heliam vocat. 40. Int.ſ.non corpore,sed virtute & spiritu.Hier. 41. Int.i.amauerunt. 42. Int.ſ.spreuerunt,decollauerunt.Pharisæi enim consenserunt.Hier. ¶ Hil.aduentum prænuncians, passionem quoque Domini præcurrit.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

27. Hier.quanto quis ampliora quæsierit,tanto magis ad inferiora labitur,si ignorauerit mensuram suam. e. Remig.Sancti in faciem cadunt,impij retrorsum. 32. Hier.discedente legis & Prophetarum vmbra,vtrumque in Euangelio reperitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

f. pro, nam. seu quia. Hebr. 34. sub.cùm te Helias non præcesserit. 35. qui ex Malachia id colligebant. 38. scilicet conuertendo incredulos. g. pro, sed. Hebr.

[43] eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Et cùm [44] venisset ad turbam: accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, dicens, Domine mi-[h]serere filio meo, quia [45] lunaticus est, & malè [46] patitur: nam sæpè cadit in ignem, & crebrò [47] in aquam: & [48] obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait, O [49] generatio incredula & [l] peruersa: [50] quousque ero vobiscum? vsque-quò patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et [51] increpauit [52] illum Iesus: & exiit ab eo dæ-moniũ, & [53] curatus est puer ex illa hora. Tunc [54] accesserũt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt, Quare [m] nos non potuimus eiicere [n] illum? Dixit illis Iesus: Propter [55] increduli-tatem vestram. Amen quippe dico vobis, Si habueritis [56] fidem sicut [57] granum sinapis, [o] dicetis [58] monti huic, [59] transi hinc illuc: & [60] transibit, & nihil [61] impossibile erit vobis.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

43. Int.s. à Iudæis, Herode consentiente. Hier. 45. Orig. hanc passionem dæmon operatur, lunæ cursum obseruans, vt culpabilis Dei creatura existimetur. Glo. hunc Marcus surdum & mutum dicit. 46. Int. deprecans exponit omnia incommoda ægroti. 48. Hier. latenter accusat Apostolos, cùm tamen impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed eorum, qui curandi sunt, fidem referatur. Chry. itaque Christus discipulos ab accusatione liberat. 49. Chry. nõ in infirmum inuehitur, ne ipsum conturbaret, sed in omnes Iudæos. Probabile est enim multos malè de discipulis cogitasse. Orig. ad discipulos dicit hoc, qui non potuerant sanare ob modicam fidem. 50. Remig. à multo tempore Iudęorum improbitatẽ passus erat. Orig. hoc dixit quasi grauatus malitia humani generis. Hier. non tædio victus id dicit, sed vt Medicus videns ægrotum contra sua præcepta agere, ait, vsque quò artis perdam industriam? 51. Int. per ipsum Iudæos arguit. Hier. 52. Int. s. puerum, non dæmonem, vt ostenderet traditum esse immundo spiritui propter peccatum suum, vel parentũ. Chry. Dæmon increpatur, non infirmus. 53. Int. quia ibi nullus morbus præualet, vbi omnipotentis interuenit manus. Rab. 54. Chry. in hom. dubitabant, perdidissent ne potestatẽ, quam acceperant. 55. Hil. crediderant quidem, sed non perfectè, absente enim Domino torpor quidam eorũ fidem retardauerat. Chry. non aderant illæ columnæ. s. Petrus, Iacobus, & Iohannes. 56. Int. vnde alibi, quæcumque in nomine meo petieritis, credite, quia accipietis. Hier. 57. Int. quod minimum contra montem. Greg. 10. moral. Grani sinapis, nisi teratur, virtus non agnoscitur: sic sanctitas in persecutione apparet. Orig. Modicum quid & vile apparet fides hominibus, sed consecuta bonam animam, in arborem magnam crescit. 58. Hier. non est parua fides quæ montes transfert. 60. Rab. facit fides, vt omnia impetremus. Chry. vbi hoc fecerunt Apostoli? maiora fecerunt mortuos suscitantes, dicuntur & quidã Apostolis minores, montes transtulisse. quod potuerunt Apostoli, sed noluerunt, quia opus non fuit, nec Christus dixit quòd facerent, sed quòd possent facere. adde quòd non omnia miracula, quæ fecerunt scripta sunt. 61. Int. nulla incommoditas insanabilis.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

44. Orig. quasi de monte diuinitatis descendit ad turbam, vt his qui ob infirmitatem ascendere non poterant, proficiat. h. Orig. orat Angelus custos pro anima medicum. 45. Hier. lunaticus est qui per horas mutatur ad vitia, nunc in ignem concupiscentiæ, nunc in aquas voluptatum. Aug. 1. de q. Euang. cap. 22. ignis ad iram pertinet, aqua ad voluptates. Orig. de inconstantia peccatoris dicitur, stultus vt luna mutatur. 47. Int. in aquam voluptatis, quæ emollit. 57. Aug. 1. de q. Euang. cap. 29. admonentur per fidei humilitatem, elationem curare. 58. Int. id est, superbo diabolo. 59. Int. s. ab obsesso corpore, in altum maris, id est, in profundum inferni.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

43. *scilicet impijs. 49. id est, natio, seu vt vulgò dicitur, gens. l. διεστραμμένη distorta, quæ se dirigi non patitur, seu ad finem adduci. vide Deut. 32. 50. significat se molestè ferre illorum incredulitatem. 52. s. Dæmonem. vt patet ex Marco, fuit verò increpatio imperium quo exire coëgit. m. s. quibus olim potestatem dedisti eiiciendi dæmonia. n. s. dæmonem, cùm potiùs dicendum illud, quia præcessit dæmonium, sed vt comicus dixit scelus qui. 55. i. fidei imbecillitatem. 56. s. cum fiducia impetrãdi coniunctam. 57. id est, acrem feruentẽ, vehementem efficacem. ita quidam. vide Mat. 21. fortè. q. d. vel exiguam. o. pro, si dixeritis.*

[62] Hoc autem genus non eiicitur nisi [p] per orationem & ieiunium. [63] Conuersantibus autem eis in Galilæa, [64] dixit illis Iesus. Filius [65] hominis tradendus est in manus hominũ, & occident eum, & [66] tertia die resurget. Et [67] contristati sunt vehementer. Et cùm venissent Capharnaum, accesserunt [68] qui didrachma accipiebant ad [69] Petrum, & [70] dixerunt ei: Magister [r] vester non soluit didrachma [*]? Ait, [71] Etiam. Et cùm intrasset in domum, [72] præuenit eum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt [73] tributum, vel [74] censum: à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo [75] liberi sunt [76] filij. Vt [77] autem nõ scandalizemus eos, [78] vade ad mare, & mitte hamum: & eum [79] piscem qui [f] primus ascenderit, tolle: & aperto ore eius, [80] inuenies staterem: il[81]lum sumens, da eis pro [82] me & te. [t]

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

62. Rab. docet modum grauiora quæque superandi. Chry. de vniuerso dæmonum genere loquitur.
p. Chry. nihil potentius homine decenter orante. 63. Remig. Ieiunium est non solùm à cibis, sed à peccatis abstinere, & oratio etiam in bonis operibus cõsistit: de qua Apostolus, sine intermissione orate. Chry. Ieiunium & oratio duæ alæ ventis leuiores. 64. Remig. sæpè prædicit passionem, vt quando accideret, leuiùs ferret, quasi præcognitam. Orig. suprà simile quid dixit, sed hîc plura. 65. Orig. s. à patre, & à contrariis potestatibus. 66. Int. si illud contristat, hoc lætificat. Hier. 67. Hier. non ex infidelitate, sed dilectione magistri. 68. Int. id est, exactores tributi. Hier. post Augustum Cæsarem Iudæa facta est tributaria, subiacebat autem Nazareth, vbi nutritus Christus, vrbi Capharnaum, ideò hic petitur tributum. 69. Hier. pro signorum magnitudine non audent à Christo petere. Chry. in hom. videbatur Petrus primus esse discipulorum. 70. Chry. mansuetè, nec incusantes, sed interrogantes. Hier. malitiosè interrogant, vtrum reddat tributum, an contradicat Cæsari. 71. Int. id est, verè non.
72. Hier. ne scandalizarẽtur discipuli ad postulationem tributi videntes eum nosse se absente gesta.
73. Int. s. de terris. 74. Int. s. de capitibus. 75. Aug. 1. de q. Euan. cap. 23. id est, non vectigabiles.
76. Int. quanto magis Dominus regum? Aug. 1. de q. Euan. cap. 23. quanto magis filij regis sub quo sunt omnia regna? Hier. Dominus & secundùm carnem, & secundùm Spiritum filius regis Dauid. s. & Dei Patris, itaque tributa non debebat. Chry. proprium se filium ostendit, & Petri reuelationem confirmat. 77. Int. id est, ne simus eis causa offensionis. Orig. prohibet Dominus hominibus scandalum fieri, ne ampliùs peccent, siue vt saluentur. aliquando verò contemnit scandalum Pharisæorum. est enim cùm cõtemnendum est. Greg. in Ezech. hom. 7. quantum sine peccato possumus scandalum proximorum vitare debemus: si autem de veritate scãdalum sumitur, vtiliùs nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. 78. Hier. tantæ paupertatis Dominus, vt vnde tributa solueret, non haberet. Chry. vult ostendere se maris & piscium Dominum. 79. Int. præscientia. Hier. 80. Int. mira potentia, quæ hoc dicendo creauit staterem. Hier. ¶ Item, stater duo habet didrachma. 81. Orig. non Christus accipit, ne sit aliquando imago Cæsaris, apud imaginem inuisibilis Dei.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

S. Hil. ostenduntur ascensuri plures. Stephanus primus ascendit, in cuius ore duo denarij. Dei enim gloriam, & Christum in passione prędicabat. Hier. primus piscis Adam, qui per secundum Adam liberatur. Orig. de fluctibus auaritiæ rationabili hamo subleuatur auarus ab aliquo veritatem docente, & de eius ore verbum pecuniæ auferente. Glo. Christus piscis, qui se in hoc mari primus morti obtulit pro redemptione, os eius prædicatio est, hamus mors. 82. Hier. similitudo carnis ostenditur, dum eodem Dominus & seruus pretiò liberantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

*62. s. pessimorum dæmonum vbi diu possederunt hominem. 63. s. addita fidei. r. pro, nonne solet soluere? soluebatur autem Romanis à singulis viris didrachma pro tributo quotannis. ¶ * sic est etiam Græc. s. numero plurali τὰ δίδραχμα. 7. pro, certè. q. d. solet quidem soluere. 76. adeoq; ego cum tota familia, qui Filius sum Regis regum. 80. continet 2. didrachmas, seu drachmas quatuor, drachma autem denarius Romanus, stater & siclus, idem. t. vel tunc solus erat Petrus cum Christo, vel pro eo soluit, non pro aliis, volens illum præ cæteris honorare.*

CAPVT XVIII.

IN illa hora[a] accesserunt[1] discipuli ad Iesum, dicentes: Quis, putas,[2] maior est in regno[3] cælorum? & aduocans[4] Iesus paruulum[5], statuit eum in medio[b] eorum, & dixit, Amen dico vobis, nisi conuersi[6] fueritis, & efficiamini sicut[7] paruuli[8], non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque[9] ergo humiliauerit[10] se sicut[11] pusillus iste[12]: hic est maior in regno cælorum. Et qui susceperit vnum[14] paruulum talem[d] in nomine[15] meo, me[16] suscipit: qui autem[17] scandalizauerit vnum de pusillis[18] istis qui in me credunt, expedit[19] ei vt suspendatur mola[20] asinaria in collo eius, & demergatur[21] in profundum[e] maris. Væ[22] mundo[23] à scandalis[24]. Necesse[25] est enim vt veniant[26] scandala: verumtamen

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

1. HIER. Soluto tributo pro Petro & Domino ex æqualitate pretij arbitrati sunt omnibus Petrum esse prælatum. Chry. in hom. aliquid humanum passi sunt, cùm viderunt in vnum solum collatum honorem. 2. Orig. sciebant non esse æqualitatem sanctorum in regno cælesti. 3. Int. i. in collegio iustorum. Chry. in ho. nihil eorũ quæ sunt in terris quærunt. Glo. Regnũ Dei doctrina Euangelij. 4. Int. contra ambitionem gloriæ humilitatem proponit. 5. Chry. s. omnibus passionibus exutum. Hier. vt similitudinem innocentiæ demonstraret. 6. Int. s. à vestra elatione. 7. Int. s. non sensibus, sed malitia. Hier. 8. Int. s. innocentes & humiles per virtutes. Hil. i. credentes vt pueri, qui patrem sequuntur, matrem amant, velle malum nesciunt, non insolescunt, non oderunt, nõ mentiũtur, dictis credũt. 9. Int. qui de se maiora non senserit, innocens erit. 10. Int. quia aliter non intratur. 11. Int. s. talem per virtutem, qualis iste per naturam. Hier. 12. Int. s. quem propono, vel q.d. qui me imitatus fuerit, qui me exinaniui, formam serui accipiens. Hier. 13. Rem. s. in cognitione gratiæ, vel æterna beatitudine. 14. Int. id est, humilem, meæ innocentiæ imitatorem. Hier. 15. Int. ne putent se honorari. Hier. 16. Chry. susceptibilem sermonem facit pœnam inducens. 17. Hier. generalis quidem sententia, sed etiam contra Apostolos dicta; poterant enim scandalizare alios, videntes ipsos de honore pugnare. 18. Int. magnus enim non potest moueri. Hier. qui scandalizatur paruulus est, nam maiores scandala non recipiunt. Aug. 1. de q. Euang. cap. 24. id est, ex humilibus. 19. Glo. melius est breuem pœnam suscipere, quàm æternam, non enim iudicabit Deus bis in idipsum. 20. Hier. Iudæi maiora crimina ligato saxo, & demerso reo puniebant. Chry. consequens erat dicere, me non suscipit; quod omni pœna amarius, sed ea pœna non fuissent commoti. 22. Int. ergo væ, &c. 23. Orig. i. hominibus qui sunt de mũdo. 24. Int. s. quæ non cauet. Gl. non iudicatur quis secundùm vtilitatem ex scandalo prouenientem, sed secundum exitum, quem intendit. 25. Chry. in ho. non destruit libertatem arbitrij, sed futurum omnino prædicit. q.d. omnino venient. 25. Int. s. vt qui probati sunt meliores fiant. Hil. humilitas passionis scandalũ mundo, erat autem necesse compleri in Christo passionis humilitatem.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

20. GReg. 6. Mor. cap. 6. mare, sæculũ; mola asinaria, actio terrena, in laboris circuitũ mittens mentem per stulta desideria. expedientius ergo peruersæ menti occupari terrenis negotiis, quàm contemplationi ad multorum perniciem vacare. 21. Aug. 1. de q. Euang. c. 24. congruit vt cupiditas temporalium, cui cæci alligantur, pondere suo deducat ad interitum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

a. i. tempore. 3. regnum Messiæ intelligunt, quod etsi cuiusmodi futurum esset, nesciebant, futurum tamen cæleste & diuinum putabant. 5. creditur fuisse Martialis; postea à Petro ad prædicandum in Germaniam missus. b. pro, inter eos. Hebr. 6. s. ab ambitione ista. 11. i. cor, seu animum. 12. q.d. vt iste est ætate, & corpore, ita animo sit humilis. c. ὁ μείζων. i. maior ille de quo quæritis. d. qualem depinxi. s. humilem. 17. i. ruinæ spiritualis occasio fuerit, nam scandalum significat ruinæ occasionem. s. id in quod quis impingit, seu offendit in via. 19. pro, melius ei esset, seu minus damnosum. 20. id erat supplicium apud Iudæos maiorum criminum, asinaria autem dicitur, quod ab asino circumagatur. e. Græ. pelagus. s. in medium vbi mare profundius est. 22. pro, malè erit hominibus, siue quia scandala euadere non poterunt, siue quia pro his pœnas dabunt. 25. s. præsupposita hominum prauitate, sic 1. Cor. 11. oportet hæreses esse.

[27] væ homini illi per quem [f] ſcandalum venit. [28] Si autem [29] manus tua vel [30] pes tuus [31] ſcandali-
zat [32] te:abſcinde [33] ea,& proiice abs te: [34] Bonũ tibi eſt ad vitam ingredi [35] debilem vel clau-
dum,[36] quàm duas manus,vel duos pedes habentem mitti in ignem æternũ. [37] Et ſi oculus
[58] tuus ſcandalizat te,erue eum,& proiice abs te: bonum tibi eſt vnum oculum haben-
tem in vitam intrare,quàm duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis. [39] Videte
ne contemnatis vnum ex his [40] puſillis: dico enim vobis, quia Angeli [41] eorum in cælis
[42] ſemper vident [43] faciem Patris mei qui in cælis eſt. [44] Venit enim Filius hominis ſaluare
[45] quod perierat. [46] Quid vobis videtur? Si [47] fuerint alicui [48] centum oues, & [49] errauerit [g] vna
ex eis: [50] nonne relinquit [h] nonaginta nouem in [51] montibus, & [52] vadit quærere [53] eam quæ er-
rauit?& ſi contigerit vt inueniat eam:amen dico vobis,quia

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

27. Hier. percutitur Iudas, qui proditioni animum præparauerat. 28. Chry. ex his diſce non eſſe
neceſſitatis abſolutè ſcandala. 29. Int. id eſt, quantumcumque vtilis adiutor. Chry. non de membris
corporalibus loquitur, ſed de amicis. Hier. omnis truncatur affectus, ne per occaſionẽ pietatis ſcan-
dalis pateas. 30 Int. id eſt, diſcurſor in tuos vſus. 31. Int. id eſt, lædit te in cauſa animæ. ¶ ſcandalizat,
qui dicto vel facto minus recto occaſionem dat ruinæ. Rab. 32. Int. id eſt, rumpe affectu. 33. Int. id
eſt, deuita eius ſocietatem, quem caſtigare nequis. Hier. 34. Hier. melius eſt ſolitariam vitam duce-
re, quàm ob vitæ huius neceſſaria æternam perdere: 35. Int. id eſt, ſine pernicioſo adiutore, vel diſ-
curſore. 36. Int. id eſt, quàm cum his. 37. Int. id eſt, prouiſor in conſiliis. 38. Int. id eſt, in errorem
vult inducere. 39. Hier. auſteritatem ſententiæ ſubiecto præcepto temperat. quaſi dicat quantum in
vobis eſt nolite contemnere, ſed poſt veſtrã ſalutem etiam illorum quærite ſanitatem; ſin autem per-
ſeuerent in peccatis, melius eſt ſaluari ſolũ, quàm perire cum multis. Chry. in hom. ſupra docuit ſcan-
dalizantium abſcindere amicitias, hîc exhibere ſanctis honorem & curam. 40. Orig. puſilli ſunt nu-
per in Chriſto nati vel quaſi nuper nati. Chry. perfecti æſtimantur apud multos paruuli, id eſt, paupe-
res, & cõtemptibiles. 41. Int. id eſt, deputati eis ad cuſtodiã. Hier. magna dignitas animarum, quòd ha-
beat vnaquæq; ab ortu natiuitatis in cuſtodiam Angelum delegatum. Greg. in hom. ait Dionyſius ex
minoribus ſolùm mitti ad miniſterium. Hier. ſaluandorum orationes Angeli quotidie Deo offerunt.
42. Greg. 2. Mor ca. 3. non ſic à diuina viſione foras exeunt, vt contemplationis gaudiis priuentur.
43. Aug. vlt. de ciu. facies Dei eius manifeſtatio eſt. 44. Int. quaſi dicat non debetis curam homi-
num parui pendere, pro quibus ego veni. Chry. alia ratio priori maior, cur non debeant contemni.
45. Remig. ſ. genus humanum. 46: Int. ad clementiam prouocat, qui præmiſit, videte ne contemna-
tis. 47. Int. aliud de eadem re ſubdit exemplum. 50. Int. alias relinquit.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

29. Orig. Eccleſiæ oculi ſacerdotes; manus, diaconi, & cæteri miniſtri; pedes, populus, quibus non
parendum ſi ſcandalum Eccleſiæ facti fuerunt, vel actus animæ peccans, manus; inceſſus, pes; viſus,
oculus; quæ præſcindenda, ſi ſcandalum præbeant, ſæpe enim in Scriptura opera pro membris ponun-
tur. 48. Greg. in hom. centenarius perfectus numerus. Deus ergo centum oues habuit cùm Angelo-
rum & hominum ſubſtantiam creauit. 49. Int. quia rationalis creaturæ numerus pereunte homine
fuit diminutus. g Hil. in vnius Adæ errore omne hominum genus aberrauit. h. Hier. quidam in no-
naginta intelligunt iuſtos, in vna verò peccatores, iuxta illud, non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.
Hil. 50. relicta cæleſtis gloriæ multitudo eſt. Beda, nonaginta nouem ſuperbi, quibus ad perfectionem
vnitas deeſt. 51. Int in deſerto, id eſt, cœlo ab homine derelicto. ¶ Alius Euangeliſta dicit in monti-
bus, id eſt, excelſis. 52. Int. ſ. in terram. 53. Int. id eſt, hominem, vt ſumma reintegretur. Rab.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

f. ſcilicet perſecutione, læſione, malo exemplo aut doctrina. 32. id eſt, ſepara tales à tuo conſortio.
34 pro, melius. Heb. 39. id eſt, cauete. 41. ſcilicet, cuſtodes.

gaudet

[54] gaudet super eam, magis quàm super nonaginta nouem quæ non errauerunt. [55] Sic non
[56] est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cælis est, [57] vt pereat vnus de pusillis istis. [58] Si
autem [59] peccauerit in [60] te frater tuus, vade, & [m] corripe [61] eum inter te & ipsum solum [62]: si te
[n] audierit, [63] lucratus eris fratrem tuum: si autem non te audierit, [64] adhibe tecum adhuc
vnum vel duos, [65] vt in [o] ore duorum vel trium testium [p] stet omne verbum. Quòd si non
[66] audierit eos, [67] dic Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit, [68] sit tibi sicut ethnicus [69] &
[70] publicanus. [71] Amen dico vobis, quæcumque

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

55. Int. s. sicut non est voluntas pastoris, vt vna de ouibus pereat. 56. Int. docet parabolam ideò pro-
positam, vt pusilli non contemnantur. Hier. 57. Int. sed omni beneuolentia etiam ab hjs quos offen-
dunt, corrigantur: si perit, non voluntate eius perit. 58. Chry. in hom. vult scandalizantes redargui.
Aug. de ver. Dom. serm. 16 admonet non negligere inuicem peccata. Glo. sic scandala vitanda, vt pec-
cantem tamen zelo iustitiæ corripiamus. 59. Int. s. iniuria vel cõtumelia affecerit. 60. Hier. si enim
in Deum, non est nostri arbitrij: si autem in nos, dimittendi habemus potestatem, immò necessitatem.
m. Chry. s. tamquam sanus ad ægrotum. 61. Aug. 1. de ciuit. c. 9. si quis non corripit, quia opportunius
tempus quærit, aut quia metuit ne deteriores ex hoc fiant, vel aliis noceant, consilium charitatis est:
longè autem grauior est causa præpositorum Ecclesiæ, vt peccantes corripiant. Chry. faciliùs sustinet
correptionem qui fecit iniuriam, ab eo qui passus est, cùm videt suam salutem quærere, & non vindi-
ctam, maximè si solus corripiat. Aug. de ver. Dom. serm. 16. si amore tui corporis, nihil facis: si amore
illius, optimè facis. vnde sequitur, Si te audierit, &c. faciẽdum enim est vt illũ lucreris. Glo. ita peccat,
qui videns fratrem peccare, tacet; sicut qui pœnitenti non indulget. 62. Int. s. ne publicè correptus ve-
recundiam perdat, qua perdita in peccato permaneat. Hier. ¶ Aug. de verb. Dom. serm. 16. corripe stu-
dens correctioni, parcens pudori, fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatum, & quem vis
facere correctiorem, facis peiorem. Est quidem aliquando frater coram omnibus corripiendus (vt ait
Paulus) at quãdo in te peccauit, id est, secretò, & te solo sciente, secretò corrigendus: nam si corã mul-
tis peccat, etiam in alios peccat. n. Rab. non passim dimittendũ peccanti, sed audienti, id est, obedien-
ti, & pœnitentiam agenti, ne vel difficilis sit venia, vel remissa indulgentia. 63. Int. & per alterius sa-
lutem salus tibi acquiritur. Hier. ¶. Aug. de verb. Dom. serm. 16. periit qui in alium peccat. Chry. osten-
ditur damnum commune vtrique ex discordia. 64. Int. s. studio corrigendi, vel conuincendi sub testi-
bus. Hier. ¶ Chry. nõ sit hæc correctio vindictæ gratia, sed emendationis; itaq; non statim iubet duos
accipere, sed quando ille corrigi non voluerit. 65. Chry. q. d. habes testimonium, quòd totum fecisti
quod tuum erat. 66. Int. id est, adhuc incorrigibilis extiterit. 67. Int. s. vt obiurgatio plurimorum eum
corrigat. Hier. vt qui non potuit pudore saluari, saluetur opprobriis, multis dicendum est, vt detesta-
tioni eum habeant. Chry. Ecclesiæ, id est, his qui Ecclesiæ præsident. 68. Aug. de verb. Dom. serm. 16.
q. d. noli illum deputare in numero fratrum. Orig. non est intelligendum hoc de minimis, & nõ mor-
tiferis peccatis. 69. Int. id est, gentilis. 70. Hier. ostenditur maioris detestationis esse qui sub nomine
fidelis agit opera infidelium, quàm qui apertè gentiles sunt. Int. id est, exactor publicorum vectiga-
lium. Hier. per fraudes, furta, & periuria. 71. Hier. potestatem tribuit Apostolis, vt sciant qui à talibus
condemnãtur, humanam sententiam diuina corroborari.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

54. Int. quia maior gloria reformantis est, perdita restaurare, quàm ea quæ sunt immota retineri.
Bed. mirabiliter Angelos creauit, sed mirabiliùs hominem restaurauit. Greg. in hom. quantum gau-
dium est, si humiliter plangat iustus, cùm gaudium sit si quod malè gessit, damnat iniustus? Beda cùm
inuenerit peccatorem, magis super eum gaudet, id est, suos gaudere facit, quàm super iustos falsos.
Glo. magis gaudet Dominus de nostra reparatione, quàm de Angelorum immutabilitate.

Addit. Auct. In Cap. XVIII.

54. *scilicet, actuali gaudio. 60. id est, te lædendo, vt patet ex seq. & Luc. 17. quamquam etiam reli-
qua peccata comprehendi charitas postulat, vel te præsente & vidente. l. id est, fidelis vel proximus.
o. pro, sermone. p. pro, firmetur res tota, id est, vt duorum testimonio possit conuinci. 60. Iudæi ab Ethnico-
rum consortio prorsùs abstinebant.*

alligaueritis[72] ſuper terram,erunt ligata & in[73] cælo; & quæcumque ſolueritis[74] ſuper terram,erunt ſoluta & in cælo. Iterum[q] dico vobis: quia ſi duo[75] ex vobis[r] conſenſerint[ſ] ſuper terram de omni[76] re quamcumque petierint, fiet[t] illis à Patre meo qui in cælis[77] eſt. Vbi[78] enim ſunt duo vel tres congregati in nomine[79] meo,ibi ſum[u] in medio eorum. Tūc accedens Petrus ad eum dixit,Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam[80] ei?vſque ſepties[81]? Dixit illi Ieſus,Non dico tibi vſque ſepties,ſed vſque ſeptuagies[82] ſepties.Ideo[83] aſſimilatum eſt regnum[84] cælorum homini regi,qui[85] voluit rationem[86] ponere cum ſeruis[87] ſuis.Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus[88] qui debebat ei decem[89] millia talenta.Cùm autem non haberet[90] vnde redderet,iuſſit[91]

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

72. Int.ſ.vinculo anathematis. Hil.i.peccatis innexos reliqueritis. 73. Int.ſ.diuino iudicio.Chry. in hom.duplex pœna,proiectio ab Eccleſia,de qua ſuprà,& futurū ſupplicium. 74. Hil.ſ.veniam dando. r. Chry.in ho.ſ.qui conuerſationē Euangelicam oſtenditis. s. Orig.vt in muſicis,niſi fuerit concentus,non delectatur auditor,ita nec Deus,niſi ſit in Eccleſia conſenſus. 76. Int.ſ.quæſita pro ſalute corrigendorum. t. Chry. in hom. non impetrant aliqui, quia non petunt expedientia, vel quia ſunt indigni,vel petunt miſericordiam peccantibus,qui non pœnituerunt. 77. Int.i.ſanctis. 78. Int.q.d. in omnibus quæ iudicando aguntur in terra ad ſalutem hominum, adſum cooperator. ¶ monuit ad concordiam,nunc præmium pollicetur,quod eſt in medio eorum. 79. Chry.in hom.i. propter me. 80. Int.ſ.pœnitenti. 81. Chry.in hom.putauit ſe aliquid magnum dicere. 82. Aug.de verb.Dom.ſer. 15.q.d.quoties peccauerit,ignoſce. Hier.toties dimitte,quoties peccare poteſt.Chry.nō numero concludit remiſſionem,ſed quod continuè & ſemper eſt, ſignificat. 83. Chry. ne videretur graue quid iniunxiſſe,adiicit parabolam. Hier. familiare Syris ad omnem ſermonem parabolam iungere,vt ab auditore teneatur. Præcipit verò Dominus ſub hac comparatione Petro, vt dimittat conſeruis peccantibus.Orig.vult nos eſſe faciles ad indulgendum his,qui nobis nocuerunt, maximè ſi ſatisfaciant & deprecentur veniam. 84. Int.i.vita iuſtorum.Remig.i.Eccleſia. 85. Int. huic toti negotio.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

75. Hier.i.ſi ſpiritus,anima,& corpus conſenſerint. Orig. in quo duo teſtamenta conſentiunt ſibi, eius oratio de omni re acceptabilis Deo. 82. Aug.de verb.Dom.ſerm.15. decem legis præcepta,vndecim,peccatum, eſt enim tranſgreſſio denarij,ſeptem totum, ſeptem enim diebus voluitur tempus, ſepties verò vndecim,ſeptuagies ſepties, omnia ergo peccata dimitti voluit. 85. Int.typicè Chriſto, qui merita cuiuſque examinat.Orig.regnum cœlorū,id eſt,Filius Dei,factus eſt ſimilis homini regi, vniens hominem ſibi.Remig.poteſt hic intelligi Pater & Filius. 86.Orig.vitæ noſtræ ratio ponenda, omnes enim oportet ſiſti ad tribunal Chriſti,faciétque tūc Deus ineffabili virtute,vt omnia geſta ab omnibus,ſingulis quibuſque citò in mentem veniant. 87. Orig.id eſt, diſpenſatoribus verbi.Remig. id eſt,omnibus hominibus. 88. Int.id eſt,populus Iudaicus,qui decalogo cōſtrictus,multarum tranſgreſſionum reus erat.Rab. 89. Aug.de verb.Dom.ſerm.15. ſignificantur omnia peccata, decem enim præcepta legis. 90. Int.id eſt,viribus ſuis hoc explere non poſſet.Remig.homo non poteſt à peccato ſuo conatu ſurgere. 91. Int.permiſit iuſto iudicio malignorum ſpirituum ſeruum fieri. Chry.non iuſſit ex crudelitate,ſed amore,vt territus ſupplicaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

q. pro,præterea,ſeu rurſus. 79. id eſt,propter me,ſeu cauſa rei ad me pertinentis. v. pro, adſum adiuturus. 82. pro ſeptuageſies & ſepties.ſ.77.vicibus,vt ita dicam.vide Gen.4.Græ.vtrobique ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.q.d.ſeptuagies ſeptem.Ideo quidam intelligunt 490.vices.vtcumque ſit,ſenſus eſt, vt ſi Latinè dicas ſexcenties.ſ.numero finito pro infinito. 83. pro,ideo ſimile quiddam accidit in Eccleſia,vt ſi,&c. 89. faciunt coronatorum ſexies mille millia,talentum enim 600. coronati,decem ergo talenta, ſex millia coronatorum,ſeu aureorum,decem millia verò,ſex milliones,vt ita dicam.

eum dominus eius venumdari, & [92] vxorem eius,& filios,&omnia quæ habebat,& reddi.[93] Procidens autem seruus ille,adorabat eum,dicens:Domine,[94] patientiam habe in me, & [95] omnia reddam tibi.[96] Misertus autem dominus serui illius,[x] dimisit eum : & debitum [97] dimisit ei. [98] Egressus autem seruus ille, inuenit [99] vnum de conseruis suis,qui [100] debebat ei [101] centum denarios:& tenens [102] suffocabat eum,dicens, [103] Redde mihi quod debes. Et procidens conseruus eius ad pedes eius , [104] rogabat eum,dicens, patientiam habe in me , & [105] omnia reddam tibi.Ille autem [106] noluit,sed [107] abiit,& misit eum in [108] carcerem , donec [109] redderet debitum. Videntes autem [110] conserui eius quæ fiebant, [121] contristati sunt valdè : & [112] venerunt,& [113] narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc [114] vocauit illum dominus suus , & ait illi , Serue nequam , omne [115] debitum illud dimisi tibi , quoniam rogasti me:nonne ergo oportuit & te [116] misereri conserui tui , sicut & ego tui misertus sum?Et [117] iratus dominus eius,tradidit eum [118] tortoribus,

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

93. Chry.non multo pòst,sed quasi in auribus habens adhuc beneficium. 102. Int:non sinebat eum reddere rationem.Aug.de verb.Dom.serm. 15. acriter insistebat,vt vindictam exigeret. 104. Orig. non adorabat,vt alter regem,sed rogabat.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

92. Aug.1.de q.Euan.c.25.pro cupiditate,& prauis operibus, tamquam vxore & filiis pœnas soluit. Remi.vxor stulti,stultitia,& cupiditas.Glo.non solùm populum,sed etiam prælatos cum tota familia, vel substantia tradidit exteris nationib. 93. Int.cùm sponte nollet,coactus populus ille pœnitet.Remig.peccatoris humiliatio,& satisfactio demonstratur. 94. Int.i.parce peccatis. Remi.petit viuendi tempus,& spatium pœnitendi. 95. Int.s.credendo in te. qui es finis legis. 96. Remig.larga Dei clementia;semper enim paratus est per baptismum aut pœnitentiã peccata dimittere. x. Glo.i.pondere carnalium obseruationum absoluit & dimisit priores transgressiones. 97. Glo.non solùm misericors Dominus soluit captiuitatem Iudaicam , sed etiam peccatorum omnium veniam in aduentu Christi se daturum promisit Remig.i.à peccatis absoluit.Chry.quantus amor Dei,plus dat,quàm petitur:dedisset etiam non rogatus,nisi vellet nõ solùm suum esse donũ,sed & supplicationis illius voluit etiam priùs ponere rationem,vt ille intelligeret quantis debitis liberaretur. 98. Int.s.in libertatẽ fidei,vel de captiuitate liberatus. 99. Glo.s.Gentilem populum quem fatigabat gratiam Christi non necessariam dicens,sed carnales obseruationes. 100. Int.i.recognoscebat ab eo salutem præstitam sibi. 101. Aug.de verb.Dom.serm.15.sumitur etiam hic numerus à decem,qui est legis,significantur ergo peccata vt in superiori numero,omnis enim homo &debitor est Dei,& debitorem habet fratrem. Chry.tanta,imò maior est differentia peccatorum in Deum & in homines,quàm istorum debitorum. Remig.per illum debitorem intelliguntur qui grauiora committunt crimina , per istum qui minora. 103. Int.i.obserua carnales obseruantias. 105. Int.i. quicquid lex præcipit, spiritualiter implebo. 106. Int.s.spiritualia. 107. Int.i.à spiritualium intellectu recessit. 108. Int.i.arctam tribulationem. 109. Int.hoc intendens vt legem carnaliter impleret,quod videbatur debere. 110. Int.i.Angeli,qui referunt Deo gesta hominum,vel prædicatores Euangelij.Remig.vel quicumque fideles,qui contristantur cùm quis non miseretur fratris. 111. Int.s.propter afflictionem Christiani populi. 112. Remig.s.corde. 113. Int.pro salute credentium contra dolũ persecutorum Dominum implorant.Remi. narrare est dolores cordis in suo affectu demonstrare. 114. Remig.i.iussit migrare ex hoc sæculo. 115. Int.i.omnes præuaricationes. 116. Int.i.dignas misericordiã gentes reputare , quoniam omnes peccauerunt , & egent gratia Dei. 117. Int.s.iusta animaduersione. Remig. ira Domini dicitur vindicta. 118. Int.i.in manus Romanorum, vel Tartareis ministris.Remig.tortores dæmones,semper ad hoc parati,vt perditas animas suscipiant & torqueant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

102. *scilicet,iniecta manu,obtorto collo trahebat,vt Græca indicant.*

[119] quoadusque redderet vniuersum debitum ei. Sic & Pater meus cælestis [120] faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de [121] cordibus vestris.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

119. Int.s.in perpetuum. Rem.nullum respõsum legitur dedisse.nam post hanc vitam omnis excusatio cessabit. Chry.ostenditur æternaliter puniendus.etsi autem sunt irreuocabilia Dei dona, tamen malitia tantum valuit,vt hanc legem soluere videatur.Rem.semper soluet,sed numquam persoluet. 120. Int.i.repetet à vobis dimissa.Aug.de verb.Dom.serm. 15.si non dimiseris,replicabo tibi quicquid dimiseram. Glo.quod per pœnitentiam dimissum erat,non dimittenti exigitur. 121. Int.id est, non ficta pace.Hier. ¶ Aug.de verb.Dom.serm. 15.si per charitatem imponitis disciplinam, de corde lenitas non recedat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

120. *scilicet puniet grauissimè ob ingratitudinem & inhumanitatem,ac si nihil priùs remisisset. Alioqui nemo punitur ob culpas semel à Deo remissas.*

CAPVT XIX.

ET factum est cùm consummasset Iesus sermones istos, migrauit à Galilæa,& venit in fines [1] Iudææ trans Iordanem: & [2] secutæ sunt eum turbæ multæ, & [3] curauit eos ibi. Et accesserunt ad eum [4] Pharisæi tentantes eum,& dicentes, [5] Si licet homini dimittere vxorem suam [6] quacumque ex causa? [7] Qui respondens,ait illis,Non legistis quia qui [a] fecit hominem ab initio,[8] masculum & feminam fecit [9] eos?[*] & [b] dixit, [10] Propter [c] hoc dimittet homo patrem & matrem;& [d] adhærebit [11] vxori suæ:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

1. REMIG. Tota prouincia Israelitarum Iudæa dicebatur, sed specialiter pars Meridionalis, in qua habitabat tribus Iuda,& Beniamin. 2. Int.scilicet de Galilæa. ¶ ex pietate,vt doceantur, & infirmi sanentur.Chry.quasi paruuli patrem peregrè proficiscentem. 3. Int.s.in Iudæa. 4. Int.s.ex liuore,vt decipiant.Hier.vt quasi cornuto eum teneant syllogismo:si dixerit dimittendam,& aliã ducendam,pudicitiæ prædicator sibi videbitur dicere contraria;si negauerit,contra Moysis doctrinã facere. 5. Chry.in hom.intuere malitiam,ita enim interrogant,quasi Dominus de hac re nihil dixisset, opinantes nimirum eum oblitum eorum quæ dixerat. 6. Int.s.earum causarum quæ scribebantur in libro repudij. 7. Int.non sua respondit,sed historiæ veteris,& mandatorum Dei recordatur. Hier. ¶ Chry.in hom.non dixit,non licet,ne turbarentur,sed per probationẽ hoc constituit. 8. Hier.dicendo masculum & feminam:non autem feminas,ostendit duarum vitãda coniugia. 9. Rab.facta fœmina de viro,ne vir putaret à se diuersam. b. Aug.q.super Genesim.cap.19.cùm Scriptura testetur verba fuisse hominis,hîc intelligimus ea diuinitus,tamquam Prophetam dixisse. 10. Chry.in hom. ex modo legislationis monstrauit oportere vnum vni coniungi, & numquam rescindi. d. Chry.in hom.ex modo locutionis indiuisibilitas ostenditur. 11. Int.non vxoribus.Hier.

SENS MYST. IN CAP. XIX.

3. ORIG. sanantur trans Iordanem vbi dabatur baptismus,in hoc enim omnes à spiritualibus infirmitatibus saluantur.Rab.curat Galilæos in Iudæa,vt peccata gentium in eam veniam,quæ Iudææ parabatur, admitteret. c. Rem. Christus quasi Patrem deseruit cùm de cælis descendit: deseruit verò matrem,id est,synagogam ob infidelitatem,& adhæsit vxori,s.sanctæ Ecclesiæ,súntque duo in vno corpore.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

5. *pro,licet ne.* 9. *iungendum cum ab initio. vide Mar.10.* * *homines, scilicet.* b. *scilicet per os Adæ.* d. *scilicet amore,cohabitatione.*

& erunt [12] duo in [13] carne vna. Itaque [14] iam [e] non sunt duo, sed vna caro. [15] Quod ergo [16] Deus [17] coniunxit, [18] homo non [19] separet. [20] Dicunt illi, [21] Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij, & dimittere eam? Ait illis, [22] Quoniam [23] Moyses [f] ad duritiam cordis vestri per- [24] misit vobis dimittere vxores vestras: ab [25] initio autem non fuit sic. [26] Dico autem vobis quia quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob [27] fornicationem, & aliam duxerit, mœ- [28] chatur: & qui [g] dimissam duxerit, mœchatur. Dicunt ei discipuli eius, [29] Si ita est causa hominis cum vxore, non [30] expedit [h] nubere. Qui dixit illis, [31] Non omnes capiunt [32] verbum [l] istud, sed [33] quibus datum est. [34] Sunt enim [35] eunuchi, qui [36] de matris vtero sic nati sunt: & [37] sunt eunuchi qui [m] facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui se ipsos

Sens. Lit. In Cap. XIX.

12. Int. non tres. 13. Int. in carnali copula. Hier. præmium nuptiarum est ex duobus vnam carnem, scilicet prolis fieri. 14. Chry. in hom. quod dixit, interpretatur, & legem inducit. 15. Int. quia vnum facit carnalis cõiunctio. Chry. in hom. vt carnem incidere scelus est, ita mulierem à viro diuidere iniquum. Aug. 13. de ciu. vnum dicuntur, vel propter coniunctionem, vel quia de viri latere femina creata est. 16. Chry. in hom. ostendit non solùm esse præter naturam vxorem dimittere, quia vna caro diuiditur, sed etiam præter legem, Deus enim iussit non dimitti. 17. Int. scilicet, faciendo vnã carnem. Hier. 18. Int. sed Deus. Hier. 19. Aug. 19. cont. Faust. cap. 29. ecce Iudæi ex libris Moysi conuincũtur non esse vxorem dimittendam. 20. Int. ecce aperiunt calumniam. Hier. 21. Int. q. d. quandoquidem Deus sic ordinauit, quare Moyses superordinauit? 22. Chry. in hom. si Dominus esset alienus à veteri Testamento, non certasset pro Moyse, nec sua monstrasset veteribus conuenire. 23. Int. non Deus. Glo. seruus permisit, ego Dominus præcipio. Hier. consilium fuit hominis, non Dei imperium. maluit Moyses indulgere discordiam, quàm odia & homicidia perseuerare. 24. Int. non imperauit. Chr. quod præcipimus, semper volumus; quod permittimus, nolentes indulgemus. permisit ergo facere mala ne facerent peiora, sed à peccato abstulit culpam peccandi, vt quasi secundùm legẽ agentibus peccatum, non videatur esse peccatum. 25. Int. id est, non sic habuit lex naturalis. ¶ doctrina Christi concordat legi naturali. 26. Chry. in hom. cum authoritate legem inducit. 27. Int. quæ vnam carnem diuidit in alteram, & separat. Hier. cùm illa se fornicatione separauerit à marito, non debet teneri. Chry. vt est crudelis & iniquus, qui castam dimittit, sic fatuus & iniquus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui crimen celat vxoris. Rab. vna solùm est carnalis causa. i. fornicatio; vna spiritualis, i. timor Dei. vt vxor dimittatur, nulla autem causa est, vt viuente ea, quæ relicta est, alia ducatur. Hic. sic priorem iubetur dimittere, vt secundam, prima viuente, non habeat. 28. Int. i. mœcham facit.

29. Int. s. vt nullo modo sit dimittenda, nisi pro fornicatione. 30. Int. i. bonum est continere. Chry. in hom. leuius est contra concupiscentiam præliari, & contra seipsum, quàm contra mulierẽ malam.

31. Glo. quasi consentit quod non expedit. 32. Glo. non dixit, non possunt. 33. Int. quia non valemus nisi ex gratia Dei. Glo. non omnes possunt implere præceptum continentiæ, quia non omnibus datum est à Deo. Hier. his datum est à Deo, qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt. Chry. ideo non omnes possunt, quia non volunt. auxilium gratiæ volentibus non denegatur. dicit enim Dominus, Petite, & inuenietis. 34. Chrys. in hom. ostendit esse possibile. 35. Int. id est, continentes. 36. Int. siue instrumentis, vel frigidæ naturæ. 37. Int. quorum neuter præmium habet, quia necessitate abstinet, non voluntate. m. Hier. possunt etiam intelligi, qui persuasione hæretica simulant castitatem, vt mentiantur religionis veritatem.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

13. pro, vna caro, id est, homo vnus, adeoq; separari non poterunt. e. id est, posthac. 17. Græc. coniugauit seu eodem iunxit iugo. nempe, omnes coniuges ita voluit esse coniunctos, vt numquam, dum viuunt, possint separari. f. pro, ob. 24. repudiare permissum, dare libellum, præceptum. vide Mar. 10. Dicunt verò quidam & fuisse peccatum dimittere, & non licuisse matrimonium contrahere cum alio. Alij vtrumque negant, & probabilius, dispensabat enim Deus. g. s. etiam ob fornicationem. 29. i. si ita habet negotium. h. id est, matrimonium contrahere, sic Græci. 32. id est, suscipiunt, amplectuntur, vel non sunt capaces. l. scilicet non expedire nubere.

[38] caſtrauerunt propter regnum cœlorum. [n] [39] Qui poteſt capere,capiat. [40] Tunc oblati ſunt [i]
[41] ei paruuli,vt [42] manus eis imponeret,& [o] oraret. [43] Diſcipuli autem [44] increpabant eos. Ieſus
[45] verò ait eis, [46] Sinite paruulos, & [47] nolite eos prohibere ad me venire: [48] talium eſt enim
regnum cœlorum. [49] Et cùm impoſuiſſet eis manus,abiit inde. Et ecce [50] vnus accedens,
ait illi, Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? [51] Qui dixit ei,
[52] Quid me interrogas de bono? [53] Vnus eſt bonus, [p] Deus. Si autem [54] vis ad vitam ingre-
di,ſerua [55] mandata. [56] Dixit illi, [q] Quæ? Ieſus autem [57] dixit, [58] Non homicidium

Sens. Lit. In Cap. XIX.

38. Int.ſ.qui voluntate ſe deuouerunt caſtitati.Chry.illa eſt glorioſa continentia quam complectitur voluntas ſancti propoſiti. Hier.iſtis promittitur præmium, ſuperioribus autem quibus neceſſitas eſt caſtimonia,& nō voluntas,nihil debetur.Chry.in hom.non membrorum dicit abſciſſionem,maledictioni enim obnoxius qui membrū abſcindit,ſed malarum cogitationum interemptionem: nec ita abſciſſio membri comprimit tentationes, vt cogitationum frenum. 39. Hier. hortantis vox eſt, & milites ad pudicitiæ præmiū concitantis.q.d.qui poteſt pugnare,pugnet,ſuperet,ac triūphet. 40. Int. ſ. cùm de caſtitate eſſet ſermo. 41. Chry. ſ. caſtitate mundiſſimi, putabant enim offerentes, corpore mundos tantùm à Domino laudatos. 42. Int.ſ.vt eis manu & voce benediceret,quaſi laudaret caſtos neceſſitate,non virtute continentiæ.Orig.erant experti impoſitione manuum eius,& oratione expelli mala.Remig.Solebant veteres paruulos offerre ſenioribus,vt eorum manu vel ore benedicerentur.

43. Int.infirmi fide.Hier.nondum habentes pleniſſimam fidem. 44. Int. ſ. timentes eum importunitate offerentium laſſari.Hier. ¶ Chry.in ho.expellebant pueros cauſa dignitatis Chriſti. 45. Chry. in hom.docens tumorem mundanum calcare,accepit pueros,& in vlnis tenuit. 46. Int.non enim perſonarum acceptor eſt Deus. 47. Chry. quis mereatur appropinquare Chriſto,ſi repellitur ab eo ſimplex infantia?Glo.q.d.ſi ſancti futuri ſunt,cur prohibetis?ſi mali,cur ſententiā pręfertis ante culpam?

48. Hier.non dixit iſtorum,ſed talium,oſtendens non ætatem regnare,ſed mores. 50. Rab.audierat fortè ſolos paruulis ſimiles dignos eſſe regno cæleſti.Hier.erat iſte diues,& ſuperbus,nec voto diſcentis,ſed tentantis interrogat.Chry.in ho.ego eum auarum non recuſo dicere, at ſimulatorem nequaquam.nō enim eſt ſecurum de incertis iudicare,præſertim cùm Marcus dicat eum genu flexo rogaſſe,Chriſtúmq; inſpicientem,eum amaſſe:quòd ſi tentans acceſſiſſet,indicaſſet hoc Euangeliſta; & Chriſtus vel manifeſtè, vel occultè inſinuaſſet. 52. Int. i. quid me vocas bonum magiſtrum, quaſi aliquem hominem.Aug.2.de conſ.Euan.ca.63.intelligitur vtrumque dixiſſe,& hoc.ſ.& quod alij referunt,quid me dicis bonum? Orig.ſciebat propoſitum interrogantis non eſſe,vt faceret; ideo ita reſpondit. 53. Hier. Sancti comparatione Dei non ſunt boni. Glo.non ſe magiſtrum bonum negat,ſed magiſtrum abſque Deo vllum bonum eſſe.Hier.bonitatis teſtimonium non renuit,ſed magiſtri abſq; Deo excludit errorem,docétq; cognoſcere eum,qui verè eſt bonus. 54. Aug.de verb.Dom.ſerm.57. non dixit vitam æternam,ſed vitam,eam definiens vitam,quæ fuerit æterna. 55. Int.ſ.viam, quæ ducit ad vitam.Remig.demonſtratur his verbis, quòd lex ſuis impletoribus non ſolùm temporalia dabat,ſed etiam vitam æternam. 56. Int.ſ.tentando quaſi non legerit, vel Dominus poſſet iubere contraria Deo.Hier.¶ Chry.in hom.non dixit tentans, ſed exiſtimans alia eſſe præcepta præter legalia, quæ eſſent vitæ cauſa. 57. Remig.clementiſſimè legis præcepta exponens:commemorauit autem ſola præcepta ſecundæ tabulæ,quia dilectio proximi gradus eſt ad dilectionem Dei.Orig.fortè ita pręcepta ſufficiunt,vt quis in vitæ principiū ingrediatur.58. Int.hæc eſt puerilis innocentia,& caſtitas.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

41. Orig.paruuli ſunt adhuc carnales in Chriſto,& lacte opus habentes;qui non debent contemni, aut prohiberi venire ad Chriſtum.Hil.infantes gentium formæ ſunt,quibus per fidem & auditum ſalus redditur. 49. Int.vt humiles ſua benedictione dignos ſignificet.Remig. ¶ Chry.docentur parentes filios ſacerdotibus offerre,in Chriſti enim nomine manus imponunt.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

38. *ſ. continentiæ perpetuæ propoſitio. n. ſ. certius conſequendum,* 39. *conſulentis verba, non præcipientis. poteſt verò quiſque capere,quia poteſt petere,& qui petit,accipit. o. i. benè eis precaretur.* 48. *ſ. innocentium,& ſimplicium. p. ſub.bonumq; dicis,vt eſt in Mar. & Luc.*53.*ſolus Deus natura bonus,& bonitatis fons,ille Chriſtum purum hominem putabat. q. neſciebat de quibus Chriſtus præceptis loqueretur.*

facies,Non adulterabis,Non facies furtum,Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum, & matrem tuam. Diliges [59]proximum tuum sicut teipsum. [60]Dicit illi adolescens,Omnia [r]hæc custodiui à iuuentute mea: [61]quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, [62]Si vis [63]perfectus esse,vade, & [64]vende [65]omnia [66]quæ habes,& da [67]pauperibus,[68]& habebis [69]thesaurum in [70]cælo: & [71]veni,sequere me. Cùm audisset autem adolescens verbum,[72]abiit tristis: [73]erat enim [74]habens [75]multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis,Amen dico vobis,quia [76]diues [77]difficilè [t]intrabit in regnum cęlorum. Et iterum [78]dico vobis,facilius est [79]camelum per foramen [u]acus transire, quàm diuitē intrare in regnum cælorum. Auditis autem his,discipuli mirabantur valdè,dicentes:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

59. Int.non quod facit, sed quod factus, non vitium tuum,vel suum. 60. Glo. non tentans, nec mentiens,alioqui non eum intuitus Dominus dilexisset (vt ait Marcus.) 61. Chry. in hom.signum vehementis desiderij. 62. Int.quia ex voluntate est. Rab.duæ vitæ proponuntur;actiua,ad quam pertinent legis mandata;contemplatiua,ad quam pertinet,si vis perfectus esse, &c. actiua,ad legem pertinet;contemplatiua,ad Euangelium:sicut enim vetus Testamentum præcessit nouum,ita bona actio contemplationem. 63. Int.s.in dilectione Dei. 64. Genadius de Eccl.dog cap.71.bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare,melius est pro intentione sequendi Dominum simul donare,& absolutum sollicitudine egere cum Christo. 65. Int.non partem.Remig. 66. Remig.illa habemus,quæ iustè possidemus. 67. Remig.non dixit proximis aut diuitibus.Orig.qui pauperibus tradidit bona sua, ipsorum orationibus adiuuatur. 68. Int,s.sic dando. 69. Int.i.retributionem. Chry.in hom.in thesauro copia & permanētia retributionis ostenditur.Aug.cont.Faust.non tamen soli qui dimittunt omnia sua,pertinent ad regnum cælorum. 70. Int.ecce contemplatiua,quæ ad Euangelium pertinet. 71. Int.non sufficit relinquere mala,nisi sequatur Dominum.i.imitetur.Hier.faciliùs enim sacculus contemnitur,quàm voluntas. 72. Orig.scribitur in Euangelio secundùm Hebræos, vbi illa Dominus dixisset,cœpisse diuitem scalpere caput.Hier.hæc est tristitia quæ ducit ad mortē. 73. Int. quare?erat enim,&c. 74. Int.s.cum amore. 75. Int. quæ semen Dei suffocauerunt. Hier. ¶ Chry.in hom.adiectio diuitiarum maiorem accendit flammam. Aug.ad Paulinum, & Therasiam, cùm superflua terrena diligūtur,arctiùs adepta,quàm concupita constringunt.aliud est enim nolle incorporare quæ desunt,aliud iam incorporata diuellere. 76. Int.s.amator diuitiarum.Chry.in hom.non pecuniis detrahit,sed his qui detinentur ab eis.Hil.habere diuitias criminis non est,sed modus in habēdo retinendus est.Remig.exponens Dominus apud Marc.dixit,confidentes in diuitiis.i.omnem spem suam in diuitiis collocantes. 77. Int. non impossibile est,sed rarum,quia difficulter contemnuntur diuitiæ. Hier.Hil.periculosa cura velle ditescere, & graue onus innocentiæ subit, incrementis opū occupata, rē enim sæculi,famulatus Dei non sine sæculi vitiis assequetur. t. Glo qui esse diuites desierūt,intrabūt. 78. Chry.in hom.dixit esse difficile,ostēdit esse impossibile. 79. Int.ingentib.membris enormem.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

79. Hier.quondam curui,& vitiorum grauitate distorti, deposita graui sarcina peccatorū,& totius corporis prauitate,intrare possunt per arctam viam, quæ ducit ad vitam,(sicut legimus apud Esaiam) cameli Madian & Epha veniunt in Hierusalem. Chry.Gentium animæ vt tortuosi cameli, cognitio enim Dei erectiò est animarum:acus autem Dei filius,parte subtili constans,id est diuinitate,& crassiori,id est,humanitate: totus verò rectus, per cuius passionis vulnus gentes ingressæ sunt in vitam. hac acu consuta est immortalitatis tunica, hæc spiritui consuit carnem, hæc Iudaicum populum,ac gentilem iunxit, hæc amicitiam hominum,& Angelorum copulauit:facilius ergo est gentiles,quàm Iudæos diuites intrare in regnum cælorum. Greg 35. Mor.camelus per foramen acus transiit, cùm Christus per angustias passionis intrauit.passio enim vt acus corpus dolore pupugit,& nisi ipse ita se humiliasset,non se nostra superbia inclinaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

r. futura pro imperatiuis, more Hebræo. s. quantum Iudæi sufficere putabant. f. neminem lædendo, communiaq; charitatis officia exhibendo. 71. simulatione. 72. id est, tristitiæ affectus. v. s. quod habet acus, aut quod facit.

Quis

Quis[80] ergo poterit saluus esse? Aspiciens[81] autem Iesus, dixit illis, Apud homines hoc impossibile[82] est: apud Deum autem omnia possibilia[83] sunt. Tunc respondens Petrus dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia[84], &[85] secuti[86] sumus te: quid[87] ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quòd vos qui secuti[88] estis me, in regeneratione[89], cùm[x] sederit Filius hominis[90] in sede maiestatis suæ, sedebitis[91] & vos super sedes duodecim[92], iudicantes[93] duodecim[94] tribus[95] Israël. Et omnis[96] qui reliquerit[97] domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem[z], aut filios, aut agros propter nomen[aa] meum, centuplum[98] accipiet[99], & vitam æternam possidebit[bb]. Multi[100] autem erunt primi, nouissimi[101]: & nouissimi[102], primi.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

80. Aug. de q. Euan. cùm pauci sint diuites in comparatione pauperum, intelligẽdum est aduertisse discipulos omnes qui diuitias cupiunt, in diuitum numero haberi. 81. Int. suo aspectu attentos facit. Chry. in hom. mansueto oculo timidam eorum mentem mitigauit. 82. Int. s. vt per se à cupiditatibus suis conuertantur. Chry. in hom. multa opus est gratia vt homo in diuitiis dirigatur. 83. Remig. non intelligas possibile diuitem auarum, & superbum intrare in regnum cœlorũ, sed conuerti, & intrare.

84 Int. i. voluntatem habendi. Orig. & si minima reliquerunt, sed ex tanta dilectione, vt si multa habuissent, omnia reliquissent. 85. Int. i. etiam. 86. Int. quod est perfectio. Hier. 87. Int. s. præmij.

88. Int. non qui reliquistis tantùm, quod & Socrates fecit. Hier. & multi alij, sed qui secuti estis me, quod est propriè Apostolorum, & credentium. 89. Int. s. quando mortui resurgent incorrupti. Hier. ¶ Aug. 20. de ciu. ca. 5. sic caro regenerabitur per incorruptionẽ; vt anima per fidem. Glo. duæ regenerationes, altera ex aqua & Spiritu sancto, altera in resurrectione. Ita duæ adoptiones, & duæ resurrectiones. Chry. ex quo gentes cœperunt credere, regenerati. s. per baptismum, sedit Christus in sede maiestatis, iuxta illud, Regnabit Deus super gentes, &c. & ex tunc Apostoli sederunt super duodecim thronos, id est, in omnibus Christianis iudicantes Iudæos, per hoc quod recepta est fides à Gentibus.

90. Glo. i. cum serui forma, quæ iudicata est. 91. Chry. in ho. honorem & gloriam ineffabilem significauit, quam tamen Iudas nõ est cõsecutus. est enim lex posita per Ieremiam, si fecerit malum, pœnitebo & ego de bono &c. id est, si indignos se promissione faciant, nõ faciam quod promisi: addo quod nõ simpliciter hîc promittit, sed his qui se secuti fuerint. 92. Aug. 20. de ciu. ca. 5. duodenario numero vniuersa significatur iudicãtium multitudo, ob duas partes numeri septenarij, quo plerumq; vniuersitas significatur. s. 3. & 4. quorũ altera per alteram multiplicata, 12. faciunt, alioqui Paul. vbi sederet, qui de se dicit, nescitis quia Angelos iudicabimus? Idem lib. de pœnit. hoc numero intelligantur qui propter Euangelium omnia reliquerunt, & secuti sunt Dominũ. 93. Hier. i. condemnantes. 94. Aug. 20. ciu. c. 5. intelliguntur hoc numero omnes iudicandi. 95. Int. quia vobis credentibus, credere noluerunt. Hier. ¶ Chry. in ho. non dixit orbem terræ, sed tribus Israël, quia eisdẽ erant educati legibus Apostoli & Iudæi. 96. Int. non tantùm vos. 97. Int. i. omnes affectus charitati supposuerit. Hier. congruit hoc illi sententiæ, Veni separare hominem, &c. z. Chry. in ho. non vult simpliciter nuptias diuelli, sed omnibus præferri fidei pietatem: nec haberi pro patribus aut coniugibus qui ad impietatem trahant. 89. Hier. qui carnalia pro Christo dimiserit, spiritualia recipiet, quæ comparatione & merito, centenario numero comparantur. Aug. 20. de ciu. c. 7. centuplum pro vniuersitate ponitur aliquando. vnde Apostolus veluti hoc explicans, ait, Nihil habentes, & omnia possidentes. 99. Orig. i. in hoc sæculo multos inuenient fratres secundùm fidem, & patres, & filios, &c. Glo. Mar. addit in tẽpore hoc cum persecutionibus, in hac enim vita persecutionibus plena gaudium regni degustant. 100. Int. multi, priùs feruentes, postea torpent, multi subitò inardescunt. Orig. per hoc exhortatur nuper accedentes ad fidem, vt festinent ad perfectũ ascendere. 101. Int. vt Iudas. Orig. vt Israëlitæ. 102. Int vt latro. Orig. vt gentes: multi etiam natura nouissimi, fiunt per vitam Angelis quibusdã superiores.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

80. sub. cùm tam multi cupidi diuitiarum, itemq; multi peccata faciant? 84. sub. nec tamen vt requiris pauperibus dedimus. 80. s. corporum. x. s. Iudex. 91. alloquitur collegium Apostolorum, vnde Iudas cecidit, sed suffectus Matthias. dicuntur verò sessuri. i. cum gloria adstituri. 93. Nõ solùm approbatione, id enim omnium iustorum, sed etiam auctoritate, tanquam principes regi propinquissimi. 94. i. vniuersos homines. aa. i. me. 98. i. multo plus, vt explicat Lucas. Gr. singula centuplicata, seu centies tanto amplius, bb. Gr. hæreditabit.

CAPVT XX.

S[1]IMILE est [2]regnum cælorum hominí [3]patrifamiliâs, qui exiit primo [4]mane cõducere operarios in vineam suam. [5]Conuentione autem facta cum operariis ex [6]denario [a]diurno, [7]misit eos in vineã suam. Et egressus circa horam [8]tertiam, vidit alios stantes in [9]foro [10]otiosos, & dixit illis, Ite & vos in vineam meam, & quod [11]iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa [12]sextam & [13]nonam horam: & fecit similiter. Circa [14]vndecimam verò [15]exiit, & inuenit [16]alios stantes, & dicit illis, Quid hîc statis tota die [17]otiosi? Dicunt ei, Quia [18]nemo nos [19]conduxit. Dixit illis, Ite & vos in vineam meam. Cùm [20]serò autem factum esset, dicit [21]dominus vineæ [22]procuratori suo, [23]Voca operarios, & [24]redde illis mercedem, incipiens à [25]nouissimis vsq; ad primos.

SENS. LIT. IN CAP. XX.

1. INT. exponit per simile. 2. Int. i. præsens Ecclesia, vel vita iustorum. 3. Int. paterfamiliâs conditor, qui possidet electos in mundo, vt dominus subditos in domo. Chry. Christo cælum & terra quasi vna est domus, familia autem cælestium, terrestrium, & infernorum creaturarum. Vinea, iustitia, vites virtutes omnes, quæ generaliter iustitia appellantur; homines, vineæ cultores; sumus enim mercenarij conducti: quare debemus primùm aspicere quæ ad Dei gloriam pertinent, deinde quæ ad vtilitatem nostram: priùs enim aspicit mercenarius opus, quàm cibum, totúmq; diem insumit in opere, vnam autem horam circa cibum, quem etiam petere erubescit, si opus non fecerit. Greg. in ho. Paterfamiliâs Deus, vinea Ecclesia, palmites Sancti: nullo verò tẽpore destitit mittere operarios, Patres, Legis doctores, Prophetas, & ad extremum Apostolos: quamquam operarius etiam fuit quisquis cum recta fide bonæ actionis extitit. 4. Greg. in hom. mane, fuit ab Adam vsque ad Noë. Orig. totum hoc sæculũ modicus dies est ad Dei vitam. Greg. vel mane pueritia, tertia adolescentia, sexta iuuentus, nona senectus, vndecima decrepita ætas. 5. Remig. laborat quisq; in Ecclesia pro spe futuræ remunerationis. 6. Remig. designatur per denarium obseruati decalogi præmium. 7. Int. prima hora ab Adam vsque ad Noë. 8. Int. à Noë vsque ad Abraham. Greg. 9. Int. quasi venales, si quis dignè emere vellet à bono tamen opere cessantes. Orig. forum est, quicquid extra vineam. i. Ecclesiam Christi est.

10. Greg. otiosus est, qui fructum diuini operis nõ sectatur. Chry. otiosus est, qui opus Dei nõ operatur. 11. Chry. sub incerto pacto conducit. Fecit quidem Dominus certum pactũ ad Adam, ne quando diceret se neglexisse iustitiã, quia nesciebat quæ præmia esset recepturus, cum istis autẽ non fecit pactum, quia paratus est retribuere quantum mercenarij recipere nõ sperabant. Orig. poterant isti facere æquale opus vocatis manè. 12. Int. ab Abraham vsque ad Moysem. Greg. 13. Int. à Moyse vsque ad aduentum Domini. Greg. ¶ Chry. ideo coniunxit sextam & nonam, quia in his vocati Iudæi.

14. Int. ab aduentu Domini vsque ad finem mundi. Greg quo tempore vocati gentiles. 15. Int. id est, per seipsum apparuit, qui priùs per patres innotuit. 16. Int. s. Gentilem populum à bono opere torpentem. 17. Int. id est, omni tempore pro salute laborare negligitis. Greg. ¶ Glo. q. d. vel in vltimis resipiscite. 18. Int. id est, vias vitæ nemo nobis prædicauit. Greg. Chry. in hom. hoc nõ dicit Dominus, sed operarij: ipse enim omnes quantum ad se pertinet, à prima ætate vocat. Exit enim primo mane, &c. 19. Chry. conductio, promissio vitæ æternæ, gentes verò nec Deum, nec Dei promissa sciebant. 20. Int id est, cùm finis mundi, vel cuiuslibet venisset. Chry. adhuc sæculo isto stante futurum est iudicium, & vnicuique reddenda merces. 21. Int. Pater. 22. Int. id est, filio cui omnia dedit in manus. Orig alicui Angelorum, qui super mercedes retribuendas est positus. Rem. Christus ipse paterfamiliâs, & procurator, sicut ipse ostium, & ostiarius. 23. Int. id est, statue ante tribunal tuum. 24. Int. s. vnicuique secundùm opera sua, prout gessit. 25. Chry. nimia misericordia ordinem non aspicit. Aug. de spiritu & littera ca. 24. velut priores reperiuntur hi, quia minus dilati sunt. Greg plerumq; antè remunerãtur, qui vltima ætate vocati sunt. priùs enim de corpore exeunt ad regnum, quàm qui in pueritia vocati. Glo. à nouissimis incepit, dum priùs latronem quàm Petrum in paradisum introduxit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

1. Gre. simile enim, redditur enim ratio præcedentium; sensus est, simile quid accidit in Ecclesia militante, & triumphante. 4. Gr. mox vt diluxit. a. s. dando per opera vnius diei.

Cùm [26] venissent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acceperũt singulos dena-[27]rios. Venientes autẽ [28] & primi, arbitrati sunt quòd [29] plus essent accepturi: acceperũt autẽ & [30] ipsi singulos denarios. Et accipiẽtes [31] murmurabãt aduersus patrẽfamilias, dicentes, Hi nouissimi vna hora fecerunt: & pares illos nobis fecisti qui [32] portauimus pódus diei & [33] æstus? At ille [34] respõdens vni eorũ, dixit, Amice, non [35] facio tibi [36] iniuriã. nonne ex denario conuenisti mecum? [37] Tolle quod tuum est, & [38] vade: [39] volo autem & huic nouissimo [40] dare [41] sicut & tibi. [42] Aut non licet mihi quod volo facere? An [43] oculus tuus [44] nequam est quia ego bonus sum? [45] Sic erunt [46] nouissimi, [47] primi: & primi, nouissimi. Multi enim sunt [48] vocati, pauci verò [49] electi. [50] Et ascendens Iesus Hyerosolymam, [51] assumpsit duodecim discipulos [52] secretò: [53] & ait illis, [54] Ecce ascendimus [55] Hierosolymã, & Filius hominis [56] tradetur Principibus sacerdotum, & Scribis: & condemnabunt eum morte:

SENS. LIT. IN CAP. XX.

26. Int.s.gentiles, vel qui decrepiti sunt vocati. 27. Int.i.eãdem æternitatem cum his qui ab initio mundi vocati sunt. Greg. æqualem vitæ æternæ retributionem. 28. Int.i.Iudæi. 29. Int.s.digniorem locum in regno, qui priùs in tabernaculo. 30. Int.i.conformitatem claritati corporis Christi.

31. Greg. quia Patres antiqui vsque ad aduentum Domini non sunt ducti ad regnũ, hoc ipsum murmurasse est. Chry. in hom. non oportet in parabolis totum quod dicitur inuestigare, sed intentionem. non ergo significantur aliqui inuidi, sed hos esse tanto potitos honore, vt aliis potuerit inuidia generari. Hier. Iudæi gentilibus inuident, & in Euangelij torquentur gratia. Glo. non omnes murmurabãt, sed quidam mali. s. qui bonum, quod inceperant, ad finẽ non perduxerunt, itaque præmio priuati, murmurant. 32. Int.i.qui diu sub onere legis sudauimus, & longiora carnis tentamenta sustinuimus.

33. Int.carnis. 34. Int. quia par erat omnibus murmurandi ratio. s. primæ horæ operatio. Remi. possunt intelligi per vnũ omnes, qui ex Iudæis crediderunt, quos amicos propter fidẽ nominat. 35. Int.s. reddo quod debeo. 36. Int. non enim promisi tibi nisi conformitatem meam. Hier. denarius figuram regis habet, recepisti similitudinem meam, quid quæris amplius? 37. Int.q.d. reddo tibi secundum opus tuum, in te itaque iustus sum. 38. Remig.s.in gloriam. 39. Int.q.d. gratia est & misericordia vt coæqualis & concorporalis tibi fiat populus gentilis. 40. Remig.s.secundum meritum. 41. Aug. de sancta Virginitate c. 26. omnibus datur vita æterna, sed in ea multæ mansiones sunt, honoratur enim alius alio clariùs. 42. Int.q.d. nonne est potestas Iudicis, vel iustitiam facere, vel misericordiam cui vult impendere? 43. Int.i.intentio qua ad primatum niteris. Remig. Iudæi de salute gentium dolebant. 44. Int.i.inuidia plenus, cui mea non placet benignitas. 45. Int.s.sicut ostensum est. 46. Int.s. gentiles, vel qui minoris videntur meriti. Chry. nõ significat nouissimos digniores esse primis, sed coæquari, & nullam esse temporis causa differentiã. Chry in ho. insinuat eos, qui à malitia reducti multos superarunt. Remig. Iudæi de capite versi in caudam, & nos de cauda in caput. 47. Int.i. Iudæi, qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Glo. nec omnes primi, nec omnes nouissimi ad numerum electorum pertinent. 48. Int.s. ad fidem. Gre. 49. Int.s. ad regnum. Greg. plerique enim Dominum vocibus sequuntur, moribus fugiunt. 50. Int. secundùm situm loci. 51. Orig. in quibus adhuc Iudas erat, fortè dignus audire cum aliis seorsum quæ Christus esset passurus. 52. Chry. semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur, si autem alij audissent passionem futuram, fortè turbarentur ob infirmitatem fidei. 53. Chry. in hom. s. manifestè. 54. Chry. q.d. ecce, iam tertiò prædico vobis passionem meam, vt altiùs insideat mentibus vestris sæpius repetitum. Hier. crebrò de passione sua eis dixerat, sed quia poterat de memoria labi ducturus Apostolos Hierosolymã, ad tentationem eos parat. Chry. leuior est tribulatio cùm expectata aduenit. 55. Chry. in hom. q.d. voluntariè vado ad mortem. Orig. sæpe oportet se offerre persecutionibus & periculis. 56. Int.s.à Iuda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

33. *Gra. & æstum. s. difficultatem. q.d. per totum diem cum maximo labore.* 44. *id est, inuidus, parcus. q.d. illine inuides meam liberalitatem & benignitatem?* 48. *Sensus est, etsi multi vocantur, tamen cum quibusdam agitur benignius.* 52. *id est, sensim.* 53. *scilicet, iam tertiò eis mortem suam prædicens.*

[57]& tradent eum [58]gentibus ad [59]illudendum,& flagellandum, & [60]crucifigendum, [61]& tertia die [62]resurget. Tunc accessit ad eum [63]mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, [b]adorans, & [64]petens aliquid ab eo. Qui dixit ei, [65]Quid vis? [66]Ait illi, [67]Dic vt [68]sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam,& vnus ad sinistram in [c]regno tuo. Respondens autem Iesus dixit, [69]Nescitis quid [70]petatis. Potestis bibere [71]calicem quem ego [72]bibiturus sum? Dicunt ei, [73]Possumus. Ait illis, [74]Calicem quidem meum bibetis: sedere auté ad dexteram meam vel sinistram, [75]non est meum dare [76]vobis; sed [77]quibus paratum

Sens. Lit. In Cap. XX.

57. Int.s. Iudæi. 58. s. Pilato,& ministris Romanorum. 59. Int. Aue Rex Iudæorum. 60. Rab. ideo voluit Dominus grauia pati, vt ostenderet qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus. Aug. 18. c. 49. Passione ostendit quid sustinere pro veritate; resurrectione, quid sperare in æternitate debeamus. 61. Int. vt tam cita resurrectio euacuet scandalum crucis. 62. Chry. in hom. hoc dicit, vt cùm tristia viderent, resurrectioné expectarent. Aug. 4. de ciu. vna mors Christi duabus mortibus nostris. s. animæ & corporis saluti fuit. Vna resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit. 63. Hier. putauit post resurrectionem Christum regnaturum, & auiditate feminea præsentia cupit immemor futurorum. Chry. hæc est Salome, cuius magna laus, quòd etiam ipsa virum reliquerat, Christum secuta, nisi quis dicat illo tempore iam mortuum Zebedæum. contulit autem se diabolus ad consueta arma, volens, vt Adam per mulierem spoliauit, ita istos per matré superare. 64. Chry. fecerat ad petendum audacem naturæ affectus, petit verò reuerentia exhibita, vt impetret. 65. Int. non de ignorantia, sed vt illa palàm proferat, & ipsa sit occasio docendi. Chry. vt illa exponente appareret irrationabilem esse petitionem. 66. Aug. 2. de cons. Euang. c. 64. quia filiorum voluntatem afferebat, dixit Marcus, hæc à filiis esse dicta. Chry. in ho. videbant se honoratos præ aliis, primatúmque cathedræ appetebant, timebant verò Petrum sibi præferri, non habebant autem intelligentiam regni superioris. 67. Glo. bonum desiderium, sed inconsiderata petitio. 68. Orig. muliebri simplicitate vel imperitia, talia petenda existimauit. Chry. non terrena, sed cælestia filiis optabat. 69. Int. matre petente, filiis respondet, quorum voluntate illa petierat. Hier. non mirum est si ista arguatur imperitiæ, cùm de Petro dicatur, nesciens quid diceret. Chry. patitur sæpe Dominus discipulos aliquid non rectè dicere, aut agere, vt occasionem inueniat exponendi regulam pietatis. Chry. in hom. ostendit eos nihil spirituale petere, vel non fuisse ausuros tantum petere, si scirent quæ petebant. Hil. nesciunt quid petant, quia nihil de Apostolorum gloria ambigendum erat; iam enim dixerat iudicaturos. Rab. nesciebant quid peterent, quia sedem, quam nondum merebantur inquirunt. 70. Int. q. d. quid ante humilitatem passionis vult exaltari? Chry. sciebat ipsos posse imitari passionem, sed interrogat vt omnes intelligãt, neminem posse cum eo regnare qui non eius passionem fuerit imitatus. 71. Hier. Calix in Scriptura passionem significat. Chry. in hom. q. d. vos mihi de honore & corona loquimini, ego vobis de agonibus,& sudoribus; non est enim hoc præmiorum tempus. 72. Chry. in hom. ex modo interrogationis eos attrahit. Remi. vt ex cõmunione ad ipsum auidiores fiant. 73. Int. in expertis leuius videtur, quod experti timuissent. Chry. ¶ Chry. in ho. ex desiderio promittunt. 74. Hier. Iohanni martyrij animus non defuit, missus enim est in dolium feruentis olei, & relegatus in Pathmon insulam. 75. Hier. regnum Dei non est tantùm dantis, sed etiam accipiẽtis, quicumque se dignum præbuerit, accipiet; quod non personæ, sed vitæ paratum est. Non dixit autem, neque, non sedebitis, ne duos confunderet, neque sedebitis, ne cæteros irritaret. Chry. in ho. q. d. si alius maiorem virtutém afferat, non vobis primatum dabo Aug. 1. de Trin. c. 12. secundum formam serui loquitur. 76. Int. s. nondum humiliatis. Remi. i. superbis, sed humilibus corde. 77. Chry. in hom. his. s. qui ab operibus possunt fieri clariores.

Addit. Avct. In Cap. XX.

59. id, & flagella inuentum gentilium, crucem Iudæi petierunt. b. i. inclinans. s. se, & reuerentiam exhibens. 64. alibi filij dicuntur petiisse. s. per matrem petierunt. c. id in terra futurum putabant. 69. nesciebant quale esset regnum, aut quomodo assequendum. 71. i. poculum. Accipitur in Scriptura interdum pro prosperitate, hic pro aduersitate. Metaphora à potione quæ bibitur. 74. i. pro me patiemini, seu idem quod ego passurus sum. idem significat baptismo baptizari. 75. s. vt putatis, aut vt vultis.

est à

est à Patre meo.[78] Et audientes decem,[79] indignati sunt de duobus[80] fratribus. Iesus autem vocauit[81] eos ad se, & ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores[d] sunt, potestatem[e] exercent inter eos. Non ita erit[82] inter vos, sed quicumque[83] voluerit inter vos maior[f] fieri, sit vester minister:[84] & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester[85] seruus: sicut[86] Filius hominis non venit ministrari,[87] sed ministrare, & dare[88] animam suam redemptionem[g] pro multis.[89] Et egredientibus[90] illis ab Iericho,[91] secuta est eum turba[92] multa. Et ecce duo[93] cæci sedentes secus viam, audierunt[94] quia Iesus

SENS. LIT. IN CAP. XX.

78. Aug.1.de Trin.cap.12.quod paratum est à Patre,& à Filio paratū est,sunt enim vnum. 79. Glo. vt illi carnaliter petierant, ita isti carnaliter contristati sunt. 80. Int.non de matre,quam illi miserant ad grandia petenda, ignorantes mensuram suam. Hier. ¶ Chry.in hom.ex increpatione intellexerūt petitionem esse discipulorum. Chry.velle esse super omnes vituperabile est. 81. Hier.humilis magister & mitis,nec duos arguit cupiditatis,nec reliquos indignationis.Chry.in hom.turbatos cōsolatur de propinquo eis loquens: duo enim propius stabant,seorsum,Domino loquentes. 82. Chry.Principes Ecclesiæ fiunt,vt seruiant minoribus,& ministrent eis accepta à Christo, suísque neglectis,illorū vtilitates procurent,& mori non recusent pro illorum salute:primatum Ecclesiæ cōcupiscere nec iustum est,nec vtile,nullus sapiens vltrò se tali periculo subiicit,vt det rationem pro omni Ecclesia.

83. Int.cùm è contrà ad summam virtutē veniatur non imperando,sed ministrando. 84. Int.s.non primatum ambiendo,sed humiliter deuitando. 85. Int.quod charitas,non conditio exigit. 86. Int. exemplū ponit,vt si verbis non credunt,erubescant ad opera.Hier. 87. Int.scilicet,non tantùm prædicando,vel miraculis admonendo,sed animam quam pro nobis accepit,impendendo. 88. Orig.scilicet,in mortem.Chry.in hom.quantumcumque humiliatus fueris,non poteris tantū descendere quātum Dominus tuus. 89. Int.non omnibus,sed prædestinatis. 92. Chry.neminem labor itineris impediuit,amor enim spiritualis fatigationem non sentit. 93. Aug.2.de cons.Euang.ca.65.Marcus vnū cæcū dicit,qui scilicet,ex duobus istis erat famosissimus in illa ciuitate.& vt eius nota calamitas erat, ita fuit clara miraculi fama.quod verò Lucas narrat,in alio cæco factum intelligendum est,nēpe cùm appropinquaret Christus Iericho:hoc enim quod Matthæus narrat,fecit cùm inde egrederetur.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

90 INT. Post resurrectionem gentes credunt in eum. Glo.redeunte Christo de præsentis vitæ defectu ad cælos,cœpit vterque populus diu perfidia cæcus,spem salutis & illuminationis habere visum. 91. Int.id est, luna, & significat defectum nostræ mortalitatis. Rab. ¶ Orig.Iericho mundum significat,in quem Christus descendit. 93. Int.vterque populus sine Christo cæcus.Orig.duo cæci,Iuda & Israel,sedentes secus viam legis & Prophetarum,& secundùm carnem tantùm intelligētes.Hier. quidam intelligunt Pharisæos, & Sadducæos, vel significantur quidam de vtroque populo credentes dispensationem temporalē, secundùm quam Christus via est,& desiderantes illuminari,id est,aliquid de verbi æternitate intelligere,quod impetrare cupiunt transeunte Iesu,id est,per fidem,qua creditur natus,& passus. Chry.quidam duos cæcos dicunt gētiles ex Cham & Iaphet,qui iuxta viam,id est, veritatem, quam inuenire non poterant, conuersabantur. 94. Int.iam voto Christum cognoscere cupientes,aduentus eius præconia audierunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

d. scilicet,inter eos.Græ.μεγάλοι. Magnates cognomentum regum, præsertim Persarum. e. scilicet,imperiosè cum fastu pro libito. Græc.potestatem exercent contra eos.id est,illorum malo seu incommodo,sic supra dominantur contra eos. potestatem autem, id est,ius seu authoritatem,eorum autem, & eos,pro earum & eas.sic Psalm.9. Indicentur gentes: constitue legislatorem super eos. f. μέγας,magnus. 84. q.d.optet quiddam in quo cæteris seruiendum,&c. 87. id est,vtilitati omnium seruire. 88. id est, ponere vitam. dicitur autem dare,quia patri obtulit eam, vt pretium in redemptionem humani generis ab eius ira, adeóque diaboli potestate. g. λύτρον pretium. 89. scilicet efficaciter, vel multis positum pro omnibus, more Scripturæ.sic Rom.5.Peccatores constituti sunt multi,id est,omnes.

transiret:&[95] clamauerunt,dicentes,[96] Domine miserere nostri Fili Dauid.[97] Turba autem [98] increpabat eos,vt tacerent.[99] At illi magis clamabant,[100] dicentes: Domine miserere nostri Fili Dauid.[102] Et stetit Iesus,&[103] vocauit eos, & ait:[104] Quid vultis vt faciam vobis? Dicunt illi: Domine vt aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus,[105] tetigit oculos eorum:&[106] confestim viderunt, &[107] secuti sunt eum.

SENS. LIT. IN CAP. XX.

95. Int.magno desiderio illuminari postulauerunt,confessi Dauid filium. 96. Int.quem Deũ credimus,Filium hominis factum. 98. Chry.videbant sordidas vestes,& non considerabant conscientię claritatem.Hil.acerbè audiunt quod negabant,Dominum.s.esse Filium Dauid. Orig. qui crediderant nolebant appellarent Filium Dauid,sed Filium Dei.Chry. in hom. permittebat eos Christus vetari,vt plus eorum desiderium appareret. 99. Hil.Fides quando vetatur,magis accenditur, & ideò in periculis secura est,& in securitate periclitatur. 100. Int.orando,pulsando,insistebant,donec strepitũ turbæ vincerent. 102. Hier.ideo stetit, quia cæci quò pergerent ignorabant, nempe vt venire ad se possent. 103. Hier.ne turbæ prohiberent.Aug.1.de q.Euan.cap.28.pulsanti aperitur.104.Int.non ignorat,sed audire vult confessionem,qui nouerat intentionẽ.Hier.interrogat,vt ex responsione debilitas appareat,& virtus ex remedio cognoscatur.Chry.Interrogat,vt dum cæci Dei Filium cõfitentur,confundantur videntes,qui eũ tantùm hominem putant. 105. Int.oculos tangit,qui radiis suæ lucis conscientiã illustrat.Chry.tetigit vt homo,sanauit vt Deus. 107. Hier.non tã pedibus,quàm virtutibus.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

97. Int.scilicet,carnalia desideria, vel persecutiones obstabant.Hier. ¶ Aug.de verb.Dom.Serm.10. bonos volentes facere præcepta Dei,mali & tepidi prohibent. 102. Int.transeunte Iesu cæci admoniti sunt,vt illuminentur,& à stãte illuminati sunt.Aug.1.de q.Euang.cap.28.Fides enim incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat,temporalia transeunt,æterna stant. Orig.vt quasi de fonte stante misericordia defluat ad eos. Glo.transiens audit,stans illuminat,per humanitatem enim misertus,per diuinitatem lumen reddidit. 106. Int.scilicet,fide. 107. Int.scilicet,imitatione.

CAPVT XXI.

E[1]T cùm appropinquasset[2] Hierosolymis, & venisset Bethphage[3] ad montem[4] Olueti,[a] tunc Iesus misit[5] duos[6] discipulos[7], dicens eis: Ite in castellum[8] quod

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

a. GLo.prætermittit Matthæus facta ante ingressum in vrbem. 3. Remig.Bethphage viculus sacerdotum,in latere montis Olіueti,vno miliario distans ab Hierusalem,in quem se recipiebãt sacerdotes expleto ministerio. 7. Glo.quidam dicunt fuisse Petrum & Philippum.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

1. INT.Salute data credentibus,ingredi cupit pacis vrbem,& visionis Dei.Hier. 2. Glo.appropinquauit Dominus per incarnationem Ecclesiæ,in qua est visio pacis. 3. Int.domus buccæ interpretatur.Orig.domus maxillarum. maxilla enim pars erat propria sacerdotum in lege. 4. Int. Mons Olіueti significat Ecclesiam,vel celsitudinem Dominicæ dilectionis. a. Glo.oleum ministrat lucem,solatur in laboribus,& doloribus, & excellit cæteris liquoribus. 5. Int.scilicet, quando misericordiæ recordatus est. 6. Int. quia lucernam, quam accendit, non vult sub modio poni. 7. Int.id est,duos prædicatorum ordines,alterum in gentes,alterum in Circumcisionem.Rem.siue quia duo sunt præcepta charitatis,& duo testamenta,& litera & spiritus.Hier.duplex scientia,theorica,& practica. 8. Int. q.d.penetrare barbara & indocta mũdi latera,quasi contra positi castelli mœnia.Hier.mundus contra Apostolos erat, nec lumen doctrinæ volebat accipere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

3. *id est,domus maxillarum.Beth.domus.Pag.Chal.maxilla,vel domus oris vallis. Pe, os; Ge, vallis.erat autem villa sacerdotum in monte Oliueti, vnde in Hierusalem victimæ deducebantur, a.* ἐλαιῶν. *id est, oliuarum,quibus,scilicet,consitus erat. 8. id est,vicum,oppidum,scilicet Bethphage.*

contra[b] vos est: & statim inuenietis[9] asinam alligatam, & pullum cum ea:[c] soluite,[10] & adducite[d] mihi: & si quis vobis aliquid dixerit,[11] dicite,[12] quia Dominus his opus habet:[13] & confestim[14] dimittet[e] eos.[15] Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum[f] est per Prophetam,[16] dicentem, Dicite[17] filiæ[18] Sion, Ecce[19] Rex[g] tuus venit tibi[20] mansuetus,[21] sedens super asinam[22] &[*] pullum filium[23] subiugalis. Euntes[24] autem discipuli, fecerunt[25] sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum,[h] & imposuerunt super eos vestimenta[26] sua:& eum desuper[27] sedere fecerunt. Plurima autem

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

13. Int.s.omnium rerum cui seruire debet omnis creatura. Chry.ipse solus Dominus omnium hominum. 14. Chry.in ho.non paruum hoc est,quis enim suasit non velle contradicere? ostendit verò se posse Iudæos prohibere, sed nolle. 15. Int.s.veri Domini seruitio mancipandos. 16. Int.s.Zachariam. 17. Int. s. prædicatores. 18. Rab. filia Sion dicitur Hierusalem sita in monte Sion. 19. Int. q. d.Spiritu videte,nō oculis.Chry.multi ante tempora dicebant,ecce quia iam erat antequam nasceretur. g. Chry. cùm ergo videritis nolite dicere, Non habemus regem nisi Cæsarem. 20. Chry. si intellexeris,vt saluet te,alioqui contra te. 21. Int.s.vt ametur,non vt per potentiam timeatur.Chry.

22. Int.ecce mansuetudo.Aug.de cons.Euang.Matthæus asinam dicit commemoratam à Propheta, secus tamen habent 70.qui eodem spiritu interpretati sunt,quo erant,quæ interpretabatur dicta. Itaque nonnulla variarunt,à voluntate tamen Dei nō recedendo,in quo ostenditur nō esse mendacium, cùm aliquid diuerso modo narratur,si ab eius voluntate,cui est consentiendum,non receditur:tacent etiam cæteri Euangelistę de asina,quod non magis debet permouere lectorem,quàm si Matthæus de pullo tacuisset:vbi enim vtrumq; pōtest intellig: factum,nulla repugnantia est, præsertim cùm vnus vnum, alius vtrumque commemoret. 24. Int. Christi virtus,qui cor illius Domini ad dandum animal parauit. 25. Int. ministerium Apostolorum. 27. Int. non ad litteram super vtrumque sedit, sed in præcordiis vtriusque populi.Hier.¶ Remig. Fieri potuit vt super vtrumque sederit. Chry. in hom. non propter mysterium solum super asinam sedit, sed demonstrans non esse necesse equis ferri, sed sufficere asino vti,interroga verò Iudæos quis alius Rex super asinam intrauerit Hierosolymam.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

9. Int.id est,Iudæos legis iugo domitos, sed tamen peccatis irretitos.Hier.asina synagoga, pullus gentium populus,cuius Iudæa,secundum Deum,mater est. Rab. vnde Matthæus, qui Iudæis scripsit, asinæ meminit,vt Iudæi salutem sperent,si pœniteat.Chry. homines ante Christi aduentum, vt asini immundi,irrationabiles,stulti,ignobiles,& erroribus onerati,ligata verò asina,id est,diaboli erroribus impedita,& nisi Deus soluat peccatis, ligatum vsque ad mortem in eorum vinculis permanebit. Hil.asina & pullus duplex gentium vocatio.s.Samaritanorum,& reliquarum gentium:per Philippum Samaria credidit, per Petrum Cornelius gentium primitiæ. 10. Int.s.à peccatis. ¶ quæcumque solueritis,solutā erunt.Chry.per doctrinam & miracula soluite.d.Chry.id est ad gloriam meam conuertite. 11. Int.i.obedientiam eorum denegare voluerit. 12. Int.q.d.non desistatis prædicando. Remig. 22. Int.non in curru,vel equo superbiæ, vel belli,sed in asina pacis, quia in humilibus & quietis requiescit.Chry. 23. Int. quia exemplo Iudæorum gentilis populus credidit. 26. Int. id est, fidem & mores.Hier.Vestis Apostolica,doctrina virtutum, vel discretio Scripturarum,vel dogmatum Ecclesiasticorum varietates,quibus nisi anima ornata sit,sessorem habere Dominum non meretur. Remig. Apostoli gloriam,quam acceperunt à Christo,gentibus dederunt. 27. Remig.Ecclesiæ præsides, animas,quas in sæculo regunt,ad cælestem patriam introducunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

*• b. i. è regione vestri,seu in conspectu vestro.vide Luc.19. 9. volebat præter morem equitare,vt aliquod regni sui exhiberet specimen, coniunctum tamen humilitati, & paupertati: illud enim iumentum vile & alienum. e. id est,permittet,seu concedet vobis. f. sensum refert,non verba. 18. id est, ciuibus Hierosolymitanis,sic filia Tyri,filia Babylonis. Psal.44. 139. Sion autem arx erat regia, & regni Dauid sedes. * super vtrumque videtur vicissim sedisse. h. s. ignorantes super vtro eorum vellet sedere,vel eos positum,pro alterum,per synecdochen. 30. s. pallia,seu summas vestes.*

[28] turba [29] strauerunt [30] vestimenta sua in via. Alij autem cædebant ramos de [31] arboribus, & sternebant in via: [32] turbæ autem quæ [l] præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, [33] dicentes: Osanna [m] filio Dauid, [34] benedictus [n] qui venit in [35] nomine Domini, osanna [36] in altissimis. Et cùm [37] intrasset [o] Hierosolymam, [38] commota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis [p] est hic? [39] Populi autem dicebant, Hic est Iesus [40] Propheta, à Nazareth Galilææ. Et intrauit Iesus in [41] templum Dei, & [42] eiiciebat omnes

Sens. Lit. In Cap. XXI.

28. Int.s.Iudæorum. Hier.qui egressi de Iericho, secuti fuerant Christum. 29. Int. s. vt illæso pede pullus incederet. Hier. 31. Hier.s.fructiferis, quibus mons Oliueti consitus est. 33. Int id est, O Domine salua Hier.pro eo quod in 70.habetur Psalmo 117.ὦ κύριε σῶσον δὴ, O Domine saluum fac, Hebraicè legimus, אנא יהוה הושיעה נא Anna Iehoua osianna, quod Symmachus vertit: Obsecro domine, saluum fac obsecro. 34. Int.& tu à peccato immunis, qui priùs in forma serui, tandem appariturus es in gloria Domini. 35. Int. vnde & ipse, veni in nomine Patris mei. Hier. 36. Int.Excelsis, aliàs altissimis. Hier.ostenditur aduentus Christi totius mundi salus esse: terrena iungens cælestibus. Orig.laudant humanam Christi dispensationem dicentes, Osanna filio Dauid, &c: restitutionē autem in sancta, dicentes, Osanna in excelsis. Hil.redemptionis in eo exprimūt potestatem, filium autem Dauid nūcupant, vt in quo agnoscerēt æterni regis hæreditatem. Glo.in excelsis, quia etiam Angelorum salus, quorum numerum implet. 37. Int. s. cum tanta turba. Rab. fuit introitus hic quinto die ante Pascha, vt constat ex Iohanne, & quidem decima die mensis primi iubebantur agnum immolandum in domum introducere. o. Glo.vt tempore passionis posset inueniri, in quo ostendit se non inuitum pati. 38. Int.s mirans frequentiam, nesciens veritatem. Hier. ¶ Chry.videbant rē mirabilem, laudabatur homo quasi Deus. puto verò quòd nec laudantes sciebant quid laudarent, sed spiritus in eos ingressus, veritatis verba fundebat. 39. Int. à minoribus incipit confessio. 40. Int.sicut & Moyses eum Prophetam dixit. Hier. 41. Chry.proprium boni filij ad domum currere patris, eíque honorem reddere. fecit etiam vt bonus medicus, primum intendens ad originem morbi: si enim sacerdotium integrū sit, tota Ecclesia floret: si corruptum, marcida est. Glo.exemplum dat, vt quocūque imus, primùm orationis domum, si sit, adeamus. 42. Int.s.ardore spiritus concitatus. Hier. ¶ Aug.2.de cons.Euāg. cap.6.eiecerat & aliàs (vt Iohannes ait) sed hæc vltima eiectio, de qua alij Euangelistæ. Chry.in hom. maior Iudæorum accusatio, quòd cùm hoc aliàs factum fuisset, in sua tamen dementia persistebant. Hier.mihi inter omnia Domini signa, hoc videtur mirabilius, quòd homo tantopere contemptibilis illo tempore, Scribis & Pharisæis contra sæuientibus, vno flagello tantam potuerit eiicere multitudinem; igneum enim quiddam & sydereum radiabat ex oculis, & diuinitatis maiestas lucebat in facie.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

29. Int.Iudæi legis mandata sternunt. Remig.credentes Iudæi gloriam, quam habebant ex lege contemnebant, vel vestimenta sunt corpora pro Christo tradita ad martyrium, vel per abstinentiam domita. 30. Int.idest, fidem & mores. 31. Remig.rami, exempla. Glo.rami, verba, & sententiæ de libris patrum excerptæ. 32. Int.primitiui Patres, & eorum sequaces, cum magno affectu fatebantur, quia salus adscribenda est homini à verbo Dei assumpto. l. Hier.vterque populus.qui.s.ante Euangelium, & qui post credidit, Christum consona voce laudauit.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

33. Peculiaris apud Hebræos acclamatio, vt apud Græcos Io Pæan, apud Romanos Io triumphe: vtunturq; sæpe in festo tabernaculorum, vbi & frondes gestant, & palmarum ramos, id quod Spiritu sancto impellente, ad Christi in vrbem aduentum fecerunt: vtuntur & sæpe se ad laudem Dei inuicem excitantes. Lucas affectum tantū acclamantiū expressit. fortè ea verò etiam præterea dixerūt, quæ Lucas scribit. Heb. הושיע נא i. salua, seu saluifica obsecro: dicitur etiam הושע, vnde Hosanna, cum ב dagessato. m. pro filium Dauid. Heb. s. precantur Messiæ omnem à Deo felicitatem, vt solent, qui dicunt, Viuat Rex. 34. i. benedicatur à Deo, prosperet Deus eius regnum. n. ὁ ἐρχόμενος, ille qui venturus. s. erat vel expectabatur. 35. i. à Domino missus. 36. sub. qui es, aut habitas. sic Psal. 148. Laudate eum in excelsis. s. habitātem, vel qui in excelsis estis, vel q. d. salua salute cælesti & æterna. p. s. cui sic acclamant, quemq; pro Messia suscipiunt. 42. anticipatio est. factum enim id sequenti die, vt ait Marcus.

vendentes

[43] vendentes & ementes in [44] templo: & mensas [45] nummulariorum, & cathedras venden- [46] tium columbas euertit, & dicit eis, [47] Scriptū est, Domus mea [48] domus orationis vocabi- tur: vos autem fecistis illam speluncam [49] latronū. [50] Et accesserunt ad eum [51] cæci, & claudi in templo: & [52] sanauit eos. Videntes autem principes sacerdotum & Scribæ mirabilia, quæ fecit, & pueros clamantes in tēplo, & dicentes, Osanna filio Dauid: [53] indignati sunt, & dixerunt ei, [54] Audis quid isti dicunt? Iesus autem dixit eis, [55] [s] Vtique: numquam legistis, Quia ex ore [t] infantium & lactentium [56] perfecisti laudem? Et [57] relictis illis, abiit [58] foras extra ciuitatem [59] in Bethaniam: ibíque [60] mansit. [61] Manè autem reuertens in ciuita- [62] tem, esuriit. Et [63] videns fici arborem vnam [64] secus viam, venit ad [65] eam: & nihil inuenit [66] in ea nisi folia tantùm, & [67] ait illi, [68] Numquam ex te fructus nascatur in

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

43. Hier. confluente in templum innumera multitudine, plurimæ hostiæ offerebantur, maximè fe-
stis diebus, quæ ne deessent de longè venientibus, sacerdotes animalia ad sacrificia vendebant: cúmq;
aliqui vnde emerent, non haberent, constituerunt nummularios, qui mutuam sub cautione pecuniam
darent. 44. Orig. in quo orationibus tantùm vacandum. 47. Orig. scilicet, in Esaia. 48. Int. vnde
Augustinus, nemo in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen habet. 49. Hier.
latro est, qui lucra de religione sectatur. 50. Int. calumniatoribus virtutis potentiā ostendit. 51. Int.
testes vocis puerorum. 53. Int non ausi manum mittere, opera calumniabantur, & testimonium po-
puli. Hier. ¶ Chry vt columna modicum inclinata, accepto pondere faciliùs cadit, sic cor peruersum
visis operibus iustis magis ad inuidiam concitatur. 54. Int. q. d. adscribis tibi, hæc esse scripta de te?
55. Int. scilicet, perfidis contemptoribus. s. Hier. moderata responsio, nec dixit, benefaciunt, nec
errant, sed testimonio Scripturæ puerorum dicta firmat. t. Chry. in hom. hæc non parua consolatio
Apostolis prædicaturis, cùm essent idiotæ, daturus quippe erat illis sermonem, qui pueris dederat.
56. Int. perfectio laudis est fieri ab indoctis, in quibus sola veritas operatur, nō ingenium hominis.
57. Int. s. incredulis, & contradicentibus. Chry. malum melius locū dando vinces, quàm responden-
do. 58. Hier. tantæ Dominus paupertatis, & ita nulli adulatus, vt in vrbe maxima nullum hospitem
inuenerit. 61. Int. more studiosi operatoris qui manè surgit. Rab. 62. Int. pro veritate carnis. Hier.
67. Hier. passurus Dominus, discipulorum animas voluit signi anticipatione firmare. 68. Hil. Do-
minicæ bonitatis argumentum, exemplum enim procuratæ per se salutis, in hominum corporibus
exercuit, at formam seueritatis in contumaces, in arbore indicauit. Chry. in hom. maledicit, vt discant
Apostoli potuisse eum siccare crucifigentes, si vellet.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

45. Chry. in templo Dei nō debent esse nisi spirituales nummi Dei imaginē habentes. 46. Int. id est,
gratiam sancti Spiritus, vt ordines, &c. Orig. qui tradunt Ecclesias quibus nō oportet: columbas, id est
Spiritus sancti gratiam vendunt. 51. Orig. in Ecclesia Dei non sunt omnes videntes, nec rectè ambu-
lantes. 52. Remig. non possunt homines sanari nisi in Ecclesia, cui data est potestas ligandi, & sol-
uendi. t. Glo. Infantes sunt simplices; lactentes, qui miraculorum suauitate delectantur; panis enim,
doctrina perfecta. 59. Int. id est, in domum obedientiæ, vocationem gentium præfigurans. Orig. re-
quiescit Christus in obediente verbo suo, malósque & peccatores relinquit. 60. Int. s. vsque ad con-
summationem sæculi. 62. Int. s. salutem credentium. 63. Int. s. synagogam. Hier. 64. Int. non in via
spiritus, sed litteræ. Hier. 65. Int. s. immobilem, sine pedibus Euangelij. 66. Int. i. eloquia legis &
Prophetarum. Chry. traditiones Pharisaicas, iactationémque legis absque fructibus veritatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

45. qui pecunias commutabant. 49. allusit ad Ier. 7. s. scilicet, audio. 56. Id secundùm Septuaginta:
nam Heb. aliquanto aliter. 60. id est, pernoctauit. 62. vt qui præcedenti die toto ieiunarat, sobrieq; de mo-
re cenauerat, & totam noctem orauerat, vt ait Lucas, vel dispensatione factum propter mysterium signifi-
candum. 64. Græ. in via.

sempi

[69] sempiternum.Et [70] arefacta est continuò ficulnea. Et [u] videntes discipuli,mirati sunt,dicentes,Quomodo [71] continuò aruit?[72] Respondens autem Iesus,ait eis:Amen dico vobis, si [73] habueritis fidem,& non [74] hæsitaueritis,nō solùm de [x] ficulnea facietis,sed & si [75] monti huic [76] dixeritis,Tollere,& [77] iacta te in mare: fiet.Et [78] omnia quæcumque petieritis in oratione [79] credentes, [80] accipietis. Et cùm venisset in templum,[81] accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum & seniores populi, dicentes, In qua [82] potestate [z] hæc facis? [83] Et quis tibi dedit hanc potestatem? [84] Respondens Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego vnum [aa] sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc [85] facio.[86] Baptismus Iohannis vnde erat?[87] è cælo,an ex [88] hominibus? At illi [89] cogitabant inter se dicentes,Si dixerimus è cælo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis [90] illi? Si auem dixerimus ex hominibus,[91] timemus turbam:

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

70. Chry.in hom.facit miraculū in humidissima planta,vt maius appareret:ne quæras autem causam cur sit siccata,cùm tempus ficuum non esset,sed miraculum inspice,& mirare factorem.Glo.plebem quam docebat facto terruit,ne fortè habens folia,id est,verba iustitiæ, sine fructu operum mereatur excidi:non facit verò Creator iniuriam possidenti,si ad arbitriū suum creatura vtitur. v. Aug. 2.de cons.Euang.cap.6.scilicet,alio die. 71. Int.s.quando maledicta est. 72. Chry. in ho. apparet propter eos factum fuisse,vt s.erigerentur ad cōfidendum. 73. s.quæ nō frangatur aduersis.Glo.per dilectionem operantem. 74. Int.s.vos accepturos quod petitis. 75. Int.id ad litteram, quando ratio exegit,iam in multis factum est,vel monti,id est,superbo diabolo. Hier. quærunt gentiles, vbi Apostoli hoc fecerint.Respondemus multa esse facta,quæ scripta non sunt. 78.Int.s.quæ ad salutem pertinent.

79. Int.s.non hæsitantes. 80. Rab.non exaudimur, quia vel contra salutem nostram petimus, vel eorum,pro quibus petimus,peruersitas obstat,vel differtur in futurum, vt desideria crescant. 81. Int. vt si diceret se Christum velut arrogantem, & superbum, & sacrilegum inuaderent.Chry.videntes Christum cum magna gloria introeuntem,inuidia torquebantur. 82. Int. quasi non Dei, sed Belzebub,vt suprà.Hier. 83. Int.Filium Dei negant,quem non suis,sed alienis viribus operari putant.Hier. ¶ Chry. si credidissent omnem potestatem ex Deo esse,non hoc interrogassent. 84. Hier. poterat aperta responsione calumniam refutare,sed prudenter interrogauit,vt suo ipsi vel silentio,vel scientia condemnarentur. 85. Int.sub. dicite mihi. 86. Aug.super Iohannem, tract. 5.Baptismus Iohannis dicitur,solus enim tale donum accepit, vt baptismus ipsius diceretur: præparabat autem viam Domino,non interius mundabat. 87. Int.id est,ex statuto Dei. 88. Int. id est, an fictione hominum.

89. Hier.quid in sua malitia pertractarent,ostenditur. 90. Int.qui dixit,Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi,qui mihi testimonium perhibuit,& in qua potestate hæc facio,demonstrauit. 91. Int. timent lapidationem,sed magis veritatis confessionem.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

u. Orig etiam discipuli faciunt arescere ficum, cùm ostendunt aliquem vacuum esse Christo, vt Petrus Simonem. 74. Orig.mons,Sathanas;mare,abyssus. Chry.mare,mundus,vbi aquæ salsæ, id est, populi iniqui.Aug.1.de q.Euang.cap. 29. mons, superbia, quam à se seruus Dei debet repellere, vel Dominus à Iudæis in gentes,tamquam in mare translatus. 76. Int.scilicet,de prædestinatis. 77. scilicet,in turbulentos infideles.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

u. scilicet sequenti die,vt ait Marcus. 73. scilicet,fiducia coniunctam. 75. s. Olineti. 76. Gra.tollere & iactare,ἄρθητι καὶ βλήθητι. 79. scilicet,fide & fiducia nihil vacillante,vide Iacobum. 82. ἐξουσία,authoritate. z. scilicet,ingressus tanta pompa,eiiciens templo,docens, &c. aa. pro vnam rem.Hebr. 87. id est, è diuina ne an humana authoritate profectus. 89. διελογίζοντο cogitabant, & inter se conferebant,deliberantes. 90. scilicet,de me testificanti. 91. ne scilicet lapidet nos vt blasphemos.

omnes

omnes enim [bb] habebant [92] Iohannem ſicut Prophetam. Et reſpondentes Ieſu, dixerunt, [93] Neſcimus. Ait illis & ipſe, [94] Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. [cc] Quid autem vobis videtur? [95] Homo quidam habebat duos [96] filios: & accedens ad [97] primum, [98] dixit, [99] Fili, vade [100] hodie operare in vineam meam. Ille autem [101] reſpondens ait, [102] Nolo. [103] Poſtea autem [104] pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad [105] alterum, dixit ſimiliter. At ille [106] reſpondens, [107] ait, Eo domine, & non [108] iuit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? [109] Dicunt ei, [110] Primus. Dicit illis Ieſus, Amen dico vobis, quia [111] publicani & [112] meretrices [dd] præcedunt vos in [113] regno Dei. [114] Venit enim ad vos Iohannes in [115] via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei: publicani autem & meretrices crediderunt ei: vos autem [116] videntes nec pœnitentiam habuiſtis [117] poſtea vt crederetis ei. [118] Aliam parabolam [119] audite. [120] Homo erat paterfamiliâs, qui plantauit

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

92. Int. cuius baptiſma ſuſceperant. Hier. 93. Hier. mentiti ſunt. 94. Int. non ego dico vobis, quia non vultis fateri quod vtique ſcitis. Hier. oſtendit illos ſcire, ſed reſpondere nolle, & ſe noſſe, ſed non dicere, quia quod ſciunt, tacẽt. Rab. ob duas cauſas occultanda veritas, cùm. ſ. quærẽs aut minùs capax eſt, aut indignus, cui debeat aperiri. cc. Hier infert parabolam, qua & illos impietatis arguat, & ad gentes regnum Dei transferendũ doceat. Chry. reos ipſos iudices facit. Magna fiducia iuſtitiæ, vbi aduerſario cauſa committitur. vtitur autem parabola, vt non intelligant quomodo cõtra ſe ſententiam dicant. 95. Int. ſ. Deus, qui paternè diligit omnes quos creauit. Chry. & vult magis diligi vt Pater, quàm timeri vt Dominus. 96. Int. i. populos. 97. Int. ſ. gentilem, qui à Noë. ¶ quia prius fuit gentilis, quàm Iudæus. 98. Int. non in auribus, ſed dans intellectum in ſenſibus. Chry. 99. Int. id eſt, in tempore huius ſæculi Chry. ¶ Glo. ex quo homo conditus eſt, legem habuit, quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. 100. Int ſ quod tibi fieri nõ vis, alij ne feceris. Hier. ¶ Chry. operari in vinea eſt iuſtitiã facere. 101. Int. ſ. ſuperbè cùm bonum reliquit, & malum elegit. 102. Int. hîc liberum arbitrium. Chry. gentes à principio noluerunt facere Dei iuſtitiã. 103. Int. ſ. in aduentu Chriſti. Hier. 104. Int. ſermonis contumaciam labore correxit. Hier. 105. Int. ſ. Iudæum qui ab Abraham. 106. Int. ſ. Moyſi. Hier. 107. Int. omnia quæcumque dixeris, faciemus. Hier. 108. Int. quia filium extra vineam interfecit. 109. Int. vt ſuo iudicio damnentur. Hier. 110. Chry. ſ. populus gẽtium Hier. in veris exemplaribus non hab[...]ur nouiſſimus, ſed primus. quòd ſi legas nouiſſimus, intellige Iudæos nolle dicere quod ſentiunt 111. Int. vt Matthæus. Chry. nomine publicanorum intellige omnes viros peccatores; meretricũ verò nomine, omnes peccatrices. abundat enim prȩcipuè in viris auaritia, aſſiduè enim verſantur in actibus rerum diuerſarũ. in mulieribus autem fornicatio, quȩ maximè ex otio naſcitur. Hier. quidam putant non gentilium, & Iudæorum eſſe parabolam, ſed ſimpliciter peccatorum & iuſtorum. Chry. videbatur dicturus gẽtes præcedent vos in regno Dei, ſed poſſumus id ita intelligere. q. d. in tãtum gentes magis placẽt Deo, quàm vos, vt etiam publicani, &c. Oſtẽdit autem meliores eſſe populares, qui aliquando conuertuntur, quàm ſacerdotes, qui numquam. 112. Int. vt Maria Magdalena.
113. Int. id eſt, in cælo, vel Eccleſia. Rab. in Euangelio. citiùs enim gentes, quàm Iudæi credere voluerunt. 114. Int. quare? Venit enim, &c. 115. Int. ſ. Chriſto, vel præceptis Dei. Rab. Chriſtum, qui conſummatio legis eſt, digito monſtrauit. Chry conuerſatio eius peccatorum corda concutiebat.
116. Int. ſ. viam iuſtitiæ, quam prædicauit. 117. Int. ſaltem poſt completam eius prophetiam.
118. Int. vbi mortem ſuam eis improperauit. 119. Int. aliàs locutus eſt. 120. Int. ſcilicet, Dominus Sabaoth. Chry. homo dicitur ſimilitudine, non veritate: natura Dominus eſt, beneuolentia Pater.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

bb. Græ. habent. 97. primus eſt apud Deum, peccator cùm pœnitet; poſtremus, qui iuſtitia decidit.
107. Græ. Eo pro præſto ſum, ſeu eccum me. Heb. 112. Hæ, & publicani præcipuè apud Iudæos infames. dd. id eſt, potiores partes habent. 115. ſcilicet incedens. q. d. vir integerrima vita, & perfecta doctrina. 116. ſcilicet illorum pœnitentiam.

[121] vineam,& [122] sepem circumdedit ei:& fodit in ea [123] torcular:& ædificauit [124] turrim:& [125] locauit eam agricolis:& [126] peregrè profectus est. Cùm auté [127] tempus fructuũ appropinquasset:misit [128] seruos suos ad [129] agricolas,vt [130] acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis [131] seruis eius,alium [132] cæciderunt,alium [133] occiderunt,alium verò [134] lapidauerũt. [135] Iterum misit alios seruos [136] plures prioribus, & fecerunt illis similiter. [137] Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicens, Verebuntur [138] fortè [139] filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt [ee] intra se, Hic est [140] hæres, venite [141] occidamus eum: & [142] habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum, [143] eiecerunt extra vineam,& occiderunt.

Sens. Lit. In Cap. XXI.

121. Hier.de qua Esaias, Vinea Domini Sabaoth,domus Israël est. 122. Int.i.communionem,scilicet,murum vrbis,vel Angelorum custodiam, vel bellicosorũ virorum, vt Dauid & Machabæorum. Chry.custodiam patrum iustorum. Orig.custodiam Dei. 123. Int.imposuit ei tormenta legalia,per quæ cogeretur ad bene viuendum. Hier.altare,aut torcularia, quorum titulo prænotantur Psalm.8. 80 83.s martyres.Hil.Prophetas,in quos vbertas Spiritus sancti feruẽtis influeret.Chry.Verbum Dei quod cruciat hominem contradicente carne. 124. Int.i.templum.Hier.de quo per Michæam:Et tu turris nebulosa.Hil.eminentiam legis,quæ & in cælũ proueheret,& ex qua speculari Christi aduẽtus posset. 125. Int.qui suprà operarij in vinea.Chry.s.cùm Sacerdotes & Leuitæ populi regimẽ susceperunt. 126. Int.nõ mutando locum,sed operandi relinquens liberũ arbitrium.Hier. ¶ Chry.in hom. Longanimitate vtens,& non semper peccatis eorum pœnas inducens. Orig.non vt olim apparens in nube,& columna ignis. 127. Rab.tempus dixit,non prouentum.nullius enim fructus populi contumacis. 128. Int.s.Moysen & Aarõ legiferos.Chry.in hom.Prophetas. 129. Int.qui se malè colebant. 130. Int.vt inquirerent fructum legis. 131. Int.s.legis custodibus. 132. Int.vt Ieremiam.Hier. 133. Int.vt Esaiam.Hier. 134. Int.vt Zachariam,quem occiderunt inter templum & altare.Hier. 135. Chry.per singulos gradus malitiæ,Dei misericordia addebatur,& per singulos gradus misericordiæ Dei,Iudæorum malitia crescebat. 136. Int.s.Prophetarum choros.Hier. 137. Int.adhuc locum dat pœnitentiæ.Chry.in hom.quare non statim misit? vt ex his, quæ fecerant,ad alios se accusarent,& verecundarentur propter filium aduenientem. 138. Int.ambigere dicitur Deus,vt libera voluntas homini reseruetur. Hier. ¶ Chry.in hom.ostendit quid facere deberent.Orig.impletũ hoc in Iudæis,qui crediderunt. Glo.q d.faciam quod meum est,ipsi videant quod suum est. 139. Chry.conuincuntur ex hoc loco qui dicunt Christum solùm post incarnationem Filium Dei, vt cæteri sancti dicuntur.Filiũ enim vocat,cùm mittere cogitabat:deinde cur non & Prophetas filios vocauit?aut non Christum seruum? 140. Hier.constat hinc Principes Iudæorum non per ignorantiam,sed per inuidiam Dei filium crucifixisse.intellexerũt enim eum esse ad quem Pater,Postula à me,&c. 141. Chry. postquam eiecit ex templo,præcipuè hoc cogitarunt,ne s.populus Christum secutus,sacrificia dimitteret,& ita lucrum perderet. 142. Chry.cogitatio sacerdotum carnaliũ,non quomodo viuat populus, sed quid in Ecclesia offerat. Rab.suam, quæ ex lege est, iustitiam volebant præferre, extincta fide in Christum. Hier.hæreditas Christi,Ecclesia,quam sua morte acquisiuit. 143. Int.quia extra portam passus est, vel priùs à cordibus incredulorum repulsus,deinde crucifigitur. Orig.quantum ad se alienum iudicauerunt à vinea.Glo à suis finibus excluserunt,& gentibus miserunt.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

121. Orig.vinea,doctrina;fructus,vita irreprehensibilis;sepes,littera;torcular,profunditas eloquiorum;turris,verbum de Deo & Christo;coloni,populus ante nos.Rab.vinea cuique colenda commissa est,cùm est baptizatus:seruus mittitur,cùm lex,Psalmus,aut prophetia legitur:eiicitur,cùm contemnitur,vel blasphematur:hæredem occidit, qui Filium Dei conculcat,& spiritui gratiæ contumeliam facit:vinea alij datur,cùm gratiam à superbo spretam humilis accipit.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

122. *scilicet,custodiam Angelorum,vel rectorum.* 123. *i.lacum, quo solet excipi expressum vinum. significat verò legem purum ab impuro discernentem.* 124. *i.tabernaculum, templum, & speculatores.* 138. *significat quod illos facere æquum erat.* ee. *pro,inter se.*

Cùm ergo [144] venerit dominus vineæ [145] quid faciet agricolis illis ? [ff] Aiunt illi, [146] Malos malè perdet,& [147] vineam suam locabit aliis agricolis,qui reddant ei [148] fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus,[gg] Nunquam legistis in Scripturis, Lapidem quem [hh] reprobauerunt ædificantes,[149] hic est in [150] caput anguli : [151] A Domino factum est illud : & est mirabile in oculis [ll] nostris?[152] Ideo dico vobis,quia auferetur [153] à vobis [154] regnum Dei: & dabitur [155] genti facienti [156] fructus [mm] eius:& qui [nn] ceciderit super lapidem istum, [157] confringetur : super quem verò [oo] ceciderit, conteret eum. Et cùm audissent Principes sacerdotum & Pharisæi parabolas eius,cognouerunt quòd de [158] ipsis diceret : & [159] quærentes eum [160] tenere, [161] timuerunt turbas: quoniam sicut [162] Prophetam eum habebant.

Sens. Lit. In Cap. XXI.

144. Int.id est,iudicauerit. 145. Int.non ignorans quærit, sed vt sua responsione eos condemnet. Hier. ff. Aug.2.de cons.Euang.c.70.Marcus ait Dominum ipsum respondisse, sed potest intelligi illorum fuisse responsionem,quòd tamen cùm dixerunt,quia verum erat, de ipsis respondit qui veritas est.Chry.in hom.vtrumque factum est, responderunt & ipsi, & dominus postea iterauit.Aug.de cons. Euang.Lucas ait,respondisse absit,sed intellige quosdam ex plebe respondisse quod ait Matth. quosdam verò quod Lucas,intelligentes nimirum contra se parabolam dictam.Chry.ore dixerunt absit,in corde verò quod Matth.narrat.Chry.in ho.antequam intelligerent parabolam, contra se sententiam protulerunt,postea verò dixerunt,absit. 146. Chry.veritas ipsis violentiam fecit.Orig.Prophetant isti vt Caiphas contra se. 147. Int.i. Ecclesiam de aliis nationibus eliget. Orig. tollenda erant illis eloquia Dei,& danda gentibus,vel alij agricolæ sunt,qui ex Iudaico populo crediderunt. 148. Int.s.verbi vel facti pro competentia temporis. hh. Glo.s.Christi fidem & iustitiam contemnentes. 149. Int. scilicet,suas traditiones.Hier.quos supra operarios & agricolas,nūc ædificatores vocat. Gl.qui de subdita plebe,quasi Deo domum struere videbantur. 150. Int.s.duos populos, in se vno condens.Hil.
151. Int.q.d.non humanis viribus, sed Dei potentia. 152. Int.concludo ex vestra concessione, & prophetica authoritate. 153. Int.s.Iudæis. 154. Int.i.sacra Scriptura. 155. Int.s.gentilibus.
156. Int.s.opera. 157. Hier.qui peccator est,& tamen credit,confringitur,sed non omnino conteritur,reseruatur enim per patientiam ad salutem:at conteritur qui Christum penitus negat. Chry.de eo quod confringitur,aliquid manet,quod autem comminuitur, quasi in puluerem vertitur. Chry.in ho. duas eorum perditiones ostendit,vnam quòd offenderunt,& scandalizati sunt,aliam à captiuitate superuentura.Aug.1.de q.Euang.cap.30.cadunt super eum,qui modò contemnunt,vel iniuriis afficiunt, cadet verò cùm veniet in iudicium perditurus,vt sint impij tamquam puluis quam proiicit ventus.
158. Int.s.illas parabolas. 159. Chry.bonus comprehēsus in peccato gemit,quia peccauit,malus verò magis contra corripientem irascitur. 162. Orig.non tamen magnitudinem eius intelligebant,secundùm quod erat Dei Filius.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

160. Orig.omnes non rectè sapientes de diuinitate, tenere volunt Iesum,& perdere. Chry.omnis malus quantum ad voluntatem suam, manus mittit in Deum, & occidit eum. 161. Rab.quotidie in Ecclesia,qui solo nomine frater est,vnitatem quam non diligit propter bonos vel erubescit impugnare,vel timet.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

gg. respondet ad illud de quo Lucas 19.Absit, &c. 150. *dicitur à Petro & Paulo summus angularis lapis,quia in summo,id est,extremo anguli ponitur:sic à summis cœlis,id est,extremis. ll. scilicet,fidelium. mm. scilicet,regni Dei. nn. scilicet,volens perdere,& conculcare superbè. oo. scilicet, post ascensionem in cælum,descendens & puniens.* 160. *id est,manus iniicere.*

CAPVT XXII.

ET respondens[1] Iesus, dixit iterum in parabolis[2] eis, dicens: Simile[3] factum est regnum[4] cælorum homini[5] regi, qui fecit nuptias[6] filio suo. Et misit[7] seruos suos vocare[8] inuitatos ad nuptias: & nolebant venire.[9] Iterum misit alios[10] seruos dicens, Dicite inuitatis, Ecce prandium[11] meum paraui: tauri[12] mei & altilia[13] occisa[a] sunt: & omnia parata[14]: venite[15] ad nuptias. Illi autem neglexerunt[16], & abierunt, alius in villam[17] suam, alius verò ad negociationem suam: reliqui[18] verò tenuerunt[19] seruos

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

1. INT. Obuiás eorum prauæ cogitationi de morte sua. Chry. in hom. ostendit cui genti sit vinea danda. 2. Aug. 2. de cons. Euang. c. 71. parabolam hanc solus Matthæus narrat. nam quod Lucas, simile quidem est, sed aliud. Greg. in hom. hîc per nuptias præsens Ecclesia, illic per cœnam æternum conuiuium designatur, à quo nemo semel ingressus exibit. si quis verò contendat idem esse, dicere potest ipsum prandium cœnam vocari, quòd apud antiquos hora nona prandium fieret. 3. Int. hîc de persecutione Apostolorum arguit. 4. Int. id est, congregatio iustorum, seu præsens Ecclesia.¶ 5. Int. s. Deo Patri. Orig. Regnum cælorum secundùm eum qui regnat, simile est homini regi, secũdum autem conregnantem, filio regis, secundum verò ea, quæ sunt in regno, inuitatis ad nuptias. 6. Int. id est, per incarnationis mysterium Ecclesiam filio copulauit. Greg. in ho. quando in vtero virginis, qui thalamus fuit, filium naturæ humanæ coniunxit. Chry. cùm erit resurrectio sanctorum, suscipiet hominem vita, qui est Christus, mortalitatem nostram immortalitate sua absorbens: nunc enim quasi arrham futuri coniugij Spiritum sanctum accipimus. Orig. nuptias intellige coniunctionem Christi ad animam, partum autem, bona opera. 7. Int. priùs Prophetas prænuncios incarnationis. Hier. seruum Moysem, per quem legem inuitatis dedit. quòd si legas seruos, vt pleraque habent exemplaria, Prophetas intellige. 8. Int. Iudæos, quibus in Patriarchis hoc promiserat. Chry. inuitati sunt homines à tempore Abrahæ, cui Christi incarnatio promissa. 9. Int. i. credere. 10. Int. Apostolos qui afferunt factum, vnde hîc dicitur, prandium paratum est, id est, mysterium incarnationis impletum. Hier. si suprà legas seruum, intellige hîc Prophetas, alioqui Apostolos. Orig. intellige aliam congregationem Prophetarum. Hil. Serui primò missi Apostoli, secundò autem viri Apostolici illorum successores. 11. Int. i. doctrinam iustitiæ, & mensam Scripturarum ex omnibus Prophetis ordinaui. vel q.d. Introitus regni apertus est in fide meæ incarnationis, qui ante fuerat clausus. Hier. per prandium, tauros & altilia, intellige opes regias, vel dogmatum magnitudinem. 12. Greg. in hom. id est, Patres veteris testamenti, qui ex permissione legis inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant. q.d. Patrum mortes aspicite, & remedia vitæ vestræ cogitate. 13. Greg. in hom. ita dicuntur saginata, ab alendo, quasi alitilia, vel alita. significantur verò Patres noui Testamenti à terrenis ad sublimia contemplatione subleuati. Chry. altilia Prophetæ, tauri autem qui Prophetæ fuerunt & sacerdotes. vt enim tauri gregis duces, ita Sacerdotes Principes populi. Hil. tauri, martyres, qui tamquam hostiæ immolati; altilia, homines spirituales, tamquam cælesti pane saginati Greg. in priori inuitatione non hæc memorantur, sed in secunda. Deus enim cùm audire nolumus, adiungit exempla, vt res non impossibilis, sed facilis appareat. Orig. quia prandium est Dei eloquium, quæ fortia sunt, tauri, quæ suauiora, saginata vocantur. 14. Chry. id est, omnia requisita ad salutem, adimpleta sunt in Scripturis, vel parata dicit, quæ pertinent ad mysterium redemptionis. 15. Int. scilicet, fide cæteris concordãdo. Chry. fide & moribus. 16. Int. scilicet, salutis suæ præconium. 17. Hil. ambitione sæculi, vt villa homines detinentur. Chry. villam colit, qui labore lucrum sectatur: cùm autem sine labore, negociatio dicitur. Glo in villam ire, est terreno labori immoderatè incumbere, negotiari verò, terrenis lucris inhiare. 18. Int. alij non solùm contemnunt, sed & persequuntur. 19. Int. de morte discipulorum dicit, qui suprà in alia parabola de morte suá dixit. Chrysost.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

1. pro, exorsus sermonem. Hebr. 3. Hic incipit c. 22. in codice Complutensi. 6. id est, conuiuium nuptiale, scilicet, doctrinæ Euangelicæ, Sacramentorum, gratiarum, &c. scilicet, ministros noui Testamenti. 10. scilicet, post ascensionem. 13. id est animalia alimento impinguata. a. Græ. immolata, seu mactata: olim enim nuptialia conuiuia sacris epulis agebantur.

eius:& contumeliis affectos, occiderunt. Rex autem [20] cùm audisset, [21] iratus [22] est: & missis
[23] exercitibus suis, perdidit [24] homicidas illos, & [25] ciuitatem illorum succendit. [26] Tunc ait
[27] seruis suis, [28] Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed [29] qui [30] inuitati erant, [b] non fuerunt digni. Ite
ergo [31] ad exitus viarum; & [32] quoscumque inueneritis, vocate ad [33] nuptias. Et egressi [34] serui
eius [35] in [36] vias, congregauerunt omnes quos inuenerũt, [37] malos & [38] bonos: & [39] impletæ sunt
nuptiæ discumbentium. [40] Intrauit autem [c] rex, vt videret [41] discumbentes: & vidit ibi ho-
[42] minem [43] non vestitum veste nuptiali: & ait illi, [44] Amice, [45] quomodo huc [46] intrasti, non ha-
bens [47] vestem nuptialem? [48] At ille obmutuit. Tunc dixit [d] Rex ministris, [49] Ligatis [50] manibus &
pedibus eius, [51] mittite eum in [52] tenebras exteriores: ibi erit

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

20. Hier. cùm inuitabat, & clementer agebat, homo dicebatur, nunc ad vltionẽ veniẽs rex dicitur.
21. Int. s. vocem sanguinis. 22. Int. tamen cum tranquillitate iudicans. Chry. Irasci Deus dicitur quando vlciscitur. 23. Int. s. Romanis sub Tito & Vespasiano. Hier. ¶ Chry. dicitur Romanus exercitus Dei, quia Domini est terra, & quia nisi excitatus à Domino, nõ venisset. Orig. exercitus sunt Angelorum agmina, per quos in homines iudicium exercetur. 24. Int. i. Iudæos interemit. 25. Int. s. Hierusalem. Orig. nõ solùm anima, sed caro quoq; in qua habitauerat, cruciabitur in inferno. 26. Int. adhuc alios inuitat, quia sermo Dei etsi alicubi laborat, alibi requiescit. 27. Orig. s. Apostolis, aut Angelis præpositis ad vocationem gentium. 28. Remig. i. Sacramentum humanæ dispensationis completum est. 29. Int. s. Iudæi. Remig. 30. Int. s. per legem & Prophetas. 31. Int. viæ sunt errores gentium. Remig. ¶ Chry. viæ sunt professiones huius mundi, & philosophiæ, & militiæ, & huiusmodi; iubet ergo cuiusque conditionis homines inuitari ad fidem. Hil. via, tempus seculi, iubetur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur. Greg. in hom. viæ, actiones; exitus, defectus; plerumque enim facilè conuertuntur, quibus prosperè non succedit. 32. Int. i. cuiuscumque conditionis. 33. Int. s. ad fidem. 34. Int. s. de Iudæa. Orig. vel de interioribus Angeli. 35. Int. i. sectas gentium. 36. Int. sicut Ecclesia inter cælum & infernum est, indiscretè malos & bonos colligit. 37. Hier. i. procliuiores ad vitia. 38. Hier. i. virtutibus deditos. 39. Int. s. crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam. 40. Int. ad iudicium veniens illuminabit conscientias. Orig. ingreditur Rex antequàm apponatur prandium, vt habentes nuptialia vestimenta retineat, cæteros condemnet. Chry. vbi vult per iudicium aspicere, ibi dicitur præsens, dies autem aspectionis est dies iudicij. c. Glo. i. vt videri faciat iudicandorum merita. 41. Int. i. in fide requiescentes. Chry. super mensam scripturarum recumbentes. 42. Int. i. omnes, qui in malo sunt vnum. 43. Int. i. fidem habentem, non opera charitatis; per quam Dominus ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. Greg. ¶ Aug. 2. cont. Faust. ca. 19. i. suam, non Domini gloriam quærentem. Hil. vestis nuptialis, gratia Spiritus sancti, & candor habitus cœlestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus vsque in cælestem cœtum immaculatus est reseruandus. Hier. opera quæ complentur ex lege & Euangelio, noui hominis efficiunt vestimentum. Glo. non omnes qui sunt in Ecclesia, digni sunt regno. 44. Hier. amicum vocat, quia est inuitatus ad nuptias.
45. Int. impudentiæ arguit. Hier. 46. Int. s. per fidem, non per operationem. 47. Int. s. noui hominis, sed veteris. Hier. 48. Int. quia non locus negandi ibi est. Hier. ¶ Orig. quia nulla excusatio.
49. Int. ligantur pœna, qui ligati fuerunt culpa. Greg. ¶ Aug. 11. de Trinit. prauarum voluntatum implicatio, vinculum est. 50. Glo. ibi singula membra pœnis subiicientur, quæ hîc singulis vitiis seruierunt. 51. Int. s. inferni. 52. Int. quia hic interiores habent tenebras. Greg. interiores tenebræ, cæcitas cordis; exteriores æterna damnationis nox. Chry. quem Christus videt in Ecclesia sine veste nuptiali tradit magistris seductionis, qui eũ mittunt in errores gẽtium, vel Iudæorum, vel hæreticorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

21. s. quæ acta essent. b. s. se fecerunt indignos. 31. vbi s. viæ concurrunt, vel vbi terminantur s. ad fines terræ. Psal. 18. 39. i. gentiles & Iudæos, qui sibi boni videbantur, vel qui tales in Ecclesia tandem futuri. 40. s. in fine sæculi. 42. significatur ne vnum quidem posse latere. 44. significatur non odio condemnari, sed zelo iustitiæ. 45. reprehendentis est. 47. i. charitatem, seu puram vitam. d. s. Angelis. vide Dan. 7. Matt. 13. 49. significatur violenta detentio, ita vt effugere nunquam possit.
52. id est, obscurissimas, & longè positas à vera luce.

[53]fletus & stridor [54]dentium. [55]Multi autem sunt vocati,pauci [56]verò [57]electi. Tunc abeuntes [58]Pharisæi, consilium inierunt vt [e]caperent eum in sermone. Et mittunt ei [59]discipulos [60]suos cum Herodianis,dicentes,[61]Magister,scimus quia verax es,[f]& viam Dei in [g]veritate doces,& non [62]est tibi cura [63]de aliquo.Non enim respicis [64]personam hominum.Dic ergo nobis,quid tibi videtur,licétne censum dari Cæsari,an non?Cognita autem Iesus ne-[65]quitia eorum,ait:[66]Quid me tentatis [67]hypocritæ?[68]Ostendite mihi [69]numisma census. At illi obtulerunt ei [70]denarium.Et ait illis Iesus,[71]Cuius est imago hæc & superscriptio?[72]Dicunt ei,Cæsaris.Tunc ait illis,[h]Reddite ergo [73]quæ sunt Cæsaris,Cæsari;& quæ sũt [74]Dei,Deo. [75]Et audientes,mirati sunt: & relicto eo,[76]abierunt.[77]In illo die

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

53. Int.s.oculorum in vanis vagorum.Greg. 54. Int.qui de edacitate gauisi sunt. Greg. ¶ Hier.per hæc,membrorum corporalium magna tormenta ostenduntur. 55. Glo.q.d.etsi de vno dixi,de multis est intelligendum. 56. Int.s.ad nuptias fide. 57. Int.s ad regnum. Hil.de iudicio meritorum, probitatis electio est. 58. Int.s.vt aliquid quasi eo ignorante extorquerent ab eo,in quo argui posset.Chry.Iudæorũ malignitas ex vna parte confusa,alium sibi aditum inuenit. 59. Int.s.quasi minus notos,à quibus minus caueret, & reprehensi minus erubescerent. 60. Int.eo tempore Herodes erat Hierosolymis.Hier.Augustus Herodem,Antipatris filium,alienigenam,& proselytum,regem Iudæis constituerat,qui tributis præesset,& Romano pareret imperio.Herodiani ergo dicuntur Herodis milites,vel quos Pharisæi illudentes quòd Romanis tributa soluerent,Herodianos vocabant,Pharisæorum enim erat sententia non esse soluenda.Chry.in hom.volebant aliquid diceret cõtra Herodianos: 61. Int.quasi laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, eósque velit habere discipulos. Chry. 62. Int.s.non timens prælatã personam. Hier.illuc prouocant,vt Deum magis timeat,quàm Cæsarem,& dicat non debere solui tributa. 63. Chry.in ho.Herodem & Cæsarem occultè insinuãt. 64. Int.i.indiscretè dicis veritatem maioribus, & minoribus. 65. Int.id est,dolositate. 66. Int. non secundùm verba eorum blandè,sed secundùm conscientiam eorum asperè.Chry.ita loquitur,vt considerantes eum corda cognoscere,desisterent:blandiebantur illi,vt perderent:Christus confundebat,vt saluaret.vtilior est homini Deus iratus,quàm homo propitius. 68. Hier.sapienter egit,vt suis ipsi sermonibus confutentur. 69. Int.id est,denarium, qui pro censu soluitur,& habet imaginem Cæsaris.Hier. 70. Int.genus nummi,quod pro decem nummis computabatur. 71. Int.satis patet quòd non de ignorantia interrogat,sed vt ad verba eorum competenter respondeat. Hier. 72. Int.s.Tiberij,priuigni Augusti,sub quo passus est Dominus. Hier. ¶ Hier. omnes Romani reges à primo Caio Cæsare Cæsares appellantur. 73. Int.s.tributum. Hier. ¶ Chry. intellige si in nullo pietati noceant, alioqui diaboli tributum est. 74. Int.s.decimas,victimas. Hier. ¶ Hil. oportet reddere Deo corpus, animam,& volantatem. Dei enim numisma homo, in quo Dei imago figurata. 75. Int.qui credere debuerunt, mirantur quòd non habent tentandi locum. Hier. 76. Int.s.infidelitatem reportantes. Hier. 77. Int.scilicet,quo Pharisæi abierunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

73. Orig danda corpori necessaria,Deo verò offerenda, quæ ducunt ad virtutem, qui ergo dicunt de corpore nihil curandum,sunt Pharisæi prohibentes dari Cæsari tributum. Qui corporibus volunt indulgeri,Herodiani sunt; Christus autem vult nec nimis seruiri carni, nec eam nimis grauari, vel reddenda Cæsari,id est,diabolo sua,id est,deponenda vniuersa malitia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

57. Multi enim noluerunt venire,nec qui veniunt omnes saluantur. e. id est, illaquearent παγιδεύσιν,nempe si diceret licere,fieret populi inimicus:si negare,Cæsaris. 60. s. militibus, vel secta aliqua significatur Cæsari fauentium ab Herode primo nomen habens: quidam putant existimasse Herodem esse Christum,quòd defecisset sceptrum de Iuda. f. id est,Deo gratam,qua ad Deum itur. g. id est, verè. 64. id est, non iudicas secundùm personarum qualitatem aliquam externam, sed secundùm causa meritum. Heb. eodem sensu dicitur non respicere in faciem, & personam non accipere. 69. id est,quod solet pro censu,seu tributo solui. h. nempe ab illo acceptata.

[78] accesserunt ad eum [79] Saducæi,qui dicunt non esse [80] resurrectionem: & interrogauerunt eum,dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit,non habens filium,vt [l] ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. [81] Erant autem apud nos [82] septem fratres,& primus, vxore ducta,defunctus est: & non habens semen, reliquit vxorem suam fratri suo.Similiter secundus,& tertius,vsque ad septimum. Nouissimè autem omnium, & mulier defuncta est. In resurrectione ergo [83] cuius erit de septem vxor?omnes enim habuerunt eam.Respondens [84] autem Iesus,ait illis, Erratis,nescien[85]tes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque [86] nubent,neque nu[87][88]bentur:sed erunt sicut [m] Angeli Dei in cælo. [89] De resurrectione autem mortuorum non [90] legistis quod dictum est à Deo dicente vobis,Ego sum Deus [n] Abraham,& Deus Isaac, & Deus Iacob?Non est Deus [91] mortuorum,sed

Sens. Lit. Cap In. XXII.

78. Chry.in hom.oportebat eos confusis aliis,desistere,sed præsumptio inuerecundum quid est, & pertinax. 79. Int.qui interpretantur iusti. Chry. volebant, si non possent ratione superare,saltem per ipsam frequentiam subuertere sensum eius.Hier.duæ hæreses erant in Iudæis,Pharisæorum,id est,di- uisorum.s.à populo qui traditionum & obseruationum iustitiam præferebant,& Saducæorum, id est, iustorum,qui sibi vendicabant,quod non erant,& resurrectionem negabant. 80. Int. Pharisæi crede- bant & animæ & corporis resurrectionem, at Saducæi etiam animas interire cum corporibus. Hier. Orig.¶ Chry.introduxit hanc hæresim diabolus,vt omne faciẽdæ iustitiæ propositũ frangeret.Aug. in Enchiridio,ca.88.in quamcumq; substantiam materia hominum vertatur,anima reddetur in pun- cto temporis. 81. Hier.fabulam fingunt,potest tamen fieri vt aliquando apud eos cõtigerit. 83. Int. opinabantur,quòd si resurgerent,ita tunc sicut nunc in hoc sæculo viuerent. 84. Int.quæ resurrectio- nem afferunt.Chry.calumniatoribus oportet primùm Scripturam proferre,deinde rationem:interro- gantibus autem per ignorantiam contrà:hi enim sunt docendi,illi conuincendi. 85. Int.s. qua potest corpora suscitare. 86. Int.s.viri producent.Hier.nubere de viris, nubi de mulieribus dictũ est. Chry. hîc ducuntur vxores,vt nascendo suppleatur,quod moriendo minuitur:at illic mors non erit.87. Int. s.fœminæ,producentur.88.Int.i.sine labe corruptionis visione Dei fruentur, qui ibi erunt. Chry. in hom.putabant fore resurgentiũ eandem conditionem,& ideò negabant resurrectionem,causam ergo remouit,ostendens futuros alterius cõditionis.Chry.Omnes quidem virtutes res Angelica,præcipuè tamen castitas.Aug.22.de ciu.c.17.melius mihi videntur sapere,qui vtrumque sexum resurrecturum non dubitant.Hier.nemo dicit de rebus,quæ non habent membra genitalia,non nubent, neque nu- bentur. 89. Rab.hactenus de conditionibus resurrectionis, nunc de ipsa resurrectione. 90. Int.s.in Moyse,quem recepistis.Chry.in ho.per Moysem quem interrogantes citauerant, eos confutat.Hier. poterat vti apertioribus testimoniis ex Prophetis,sed Saducæi tantùm Moysis libros recipiebant.

n. Aug.in Iohannem tract.11.specialiter Deus dicitur istorũ, quia in his omnes modi generationis filiorum Dei notantur.s.bonorum ex bonis,&malorum ex malis.vt ex libera Isaac,ex ancilla Ismaël. bonorum & malorum ex bonis,vt Iacob & Esau.bonorum ex bonis &malis,vt filij Iacob ex liberis & ancillis. 91. Hier. probato quòd animæ permanerent post mortem, conuenienter introducitur cor- porum resurrectio, quæ cum animabus bona & mala gesserunt. Chry. in hom. non est illud contra- rium,vt viuorum & mortuorum dominetur,significantur enim illic mortui,qui victuri sunt,non qui vltrà non resurgent.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

82. Aug.1.de q.Euang.cap.32.mysticè significantur impij qui per omnes septem mundi ætates,fru- ctum iustitiæ non potuerunt afferre.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

79. negabant ij (vt ait Iosephus) animæ immortalitatem, & Dei prouidentiam, recipiebantq́ ex Scriptu- ra solum Moysen. l. id est, propinquior, cognatus. 86. olim nubere etiam viri dicebantur, vt & Græ. γαμεῖν. m. scilicet, liberi eiusmodi necessitatibus & rebus.

viuen

[92]viuentium. Et audientes [93]turbæ, mirabantur in doctrina eius. Pharisæi autem audien[94]tes quòd silentium imposuisset [95]Sadducæis, [96]conuenerunt in [97]vnum: & interrogauit eum [98]vnus ex eis, legis [99]doctor, tentans eum: [100]Magister, quod est mandatum [101]magnum in lege? [102]Ait illi Iesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto [103]corde tuo, & in tota [104]anima tua, & [105]in tota mente tua. Hoc est [106]maximum, & [107]primum mandatum. [108]Secundum autem [109]simile est huic, Diliges [110]proximum tuum [111]sicut te ipsum. In his [112]duobus mandatis vniuersa lex [113]pendet, & Prophetæ. [114]Congregatis autem Pharisæis, [115]interrogauit eos Iesus, dicens, Quid vobis videtur de Christo, cuius [116]filius est? Dicunt ei, [117]Dauid. Ait illis, [118]Quomodo ergo Dauid in [119]spiritu vocat eum

Sens. Lit. In Cap. XXII.

92. Hi, erant quorum Deus erat, nihil enim habere poterant, neque Deum, si non erant. Orig. impossibile est vt Deus dicatur esse eorum, qui non sunt, est enim qui est. 83. Int. simpliciter gradientes, miracula venerantes, sequuntur doctrinam. 94. Int. scilicet sapienti responsione. 95. Int. scilicet, non habentibus quid dicerent. Orig. mendacij vocem obmutescere facit claritas veritatis. 96. Hier. Maleuolentia & liuor nutrit impudentiã. Glo. conuenerunt, vt multitudine vincerent, quem nõ poterant ratione. 97. Hier. Qui inter se contrarij sunt, ad tentandum Iesum consentiunt. 98. Int. scilicet, pro omnibus legis doctor, vt si vincat, omnes victores habeantur. si vincatur, solus erubescat. Chry. 99. Int. non scire desiderans. Aug. 2. de cons. Euan. cap. 73. Marcus ait dixisse Dominum, Non longè es à regno Dei; sed potest fieri vt tentans accesserit, Domini tamẽ responsione correctus sit. vel illa tentatio non fuit decipere, sed experiri ampliùs ignotũ volentis. 100. Int. cuius nõ vult esse discipulus. 101. Int. id est, egregiũ. Orig. erat hæc quæstio inter Pharisæos. Chry. de magno interrogat, qui nec minimum obseruabat. 102. Int. id est, diligere debes. Chry. Timere seruorum est, diligere filiorum. vult Deus non seruiliter timeri, sed diligi vt Pater. 103. Int. id est, intellectu, vt nullum in confessione diuinitatis relinquas errori locum. 104. Int. id est, voluntate, vt nihil ei contrarium velis. 105. Int. id est, in memoria nihil reminiscens, quo minus de eo sentias. Aug. 1. de doct. Christiana, ca. 22. ex toto corde, vt omnes cogitationes. ex tota anima, vt omnem vitam. ex tota mente, vt omnem intellectũ in illum cõferas. Orig. ex corde, id est, secundùm totam recordationem, operationem, & cogitationem. ex anima, vt paratus sis eam ponere pro pietate in Deum. in mente, vt nihil aliud proferas, nisi quæ Dei sunt. Glo. in primo integritas fidei, in secundo perfecta obedientia, in tertio perseuerantia ostenditur.

106. Int. scilicet, dignitate. 107. Int. s. ordine. 108. Int. etsi in executione sit primum. 109. Int. quia de dilectione. ¶ Non par. 110. Aug. 1. de doct. Christiana, c. 30. omnis homo proximus: intelligitur verò etiam hoc præcepto contineri angelos, à quibus misericordiæ officia recipimus. Idem 8. de Trin. c. 6. amandi homines, aut quia iusti sunt, & se etiam quisq; sic amare debet. 111. Aug. 1. de doct. Christ. ca. 27. nemo se debet propter se diligere, sed propter Deum. Itaque qui rectè proximum diligit, hoc debet cum eo agere, vt toto corde diligat Deum: non est autem hîc tui dilectio prætermissa: dicitur enim, vt diligas sicut te ipsum. Chry. diligitur Deus in homine, vt in imagine. 112. Int. i. ad hæc duo refertur totus Decalogus, & monita Prophetarum ibi habent finem. 113. Int. i. illò refertur. Aug. 1. de q. Euang. ¶ Rab. præcepta primæ tabulæ ad dilectionem Dei pertinent, secundæ verò ad dilectionem proximi. Aug. 8. de Trinit. cap. 7. non immeritò Scriptura plerumque pro vtroque vnum ponit, ex eadem enim charitate Deum, & proximum diligimus. 114. Int. qui ad tentandum venerant occasionem dederunt suæ confutationis. 115. Chry. in hom. vt ostendat se esse Deum, illi enim putabant hominem purum, alioqui non tentassent. 116. Int. s. secundùm carnem. 117. Int. non reprehenduntur, quòd Dauid filium dicunt, sed quia Filium Dei esse non credunt. 118. Int. s. si purus est homo? Chry. hoc etiam contra hæreticos posuit verbi diuinitatem negantes. 119. Int. q. d. non de corde suo, sed in Spiritu sancto. Hier.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

92. quòd si viuunt animæ, resument & corpora aliquando, vel significat illos velut dormientes aliquando à Deo excitandos, etsi hominibus mortui sint, nam Deo dormiunt. 94. Græ. os obturasset, seu occlusisset. 99. id est, experiri volens, an sibi bene responderet. 101. pro, maximum. 102. futurum, pro imperatiuo more Hebræo. 112. pro, Huc omnis Scriptura pertinet, seu hæc Scripturæ summa. 115. Mar. & Luc. aliquanto aliter, sed eodem sensu.

Domi

[120]Dominum,[121]dicens, [122]Dixit [123]Dominus [124]Domino meo,sede à [125]dextris meis, [126]donec ponam [127]inimicos tuos scabellum [o]pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum [128]Dominum, quomodo [129]filius eius est? Et [p]nemo poterat ei respondere verbum: neque [130]ausus fuit quisquam ex illa die eum ampliùs [q]interrogare.

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

120. Int.qui non ante eum, secundùm vos. 121. Hier.Psal.109. 122. Glo.dicere, est filium sibi æqualem generare. 123. Int.s.Pater. 124. Int.s.Filio. 125. Remig.in honore & æqualitate paternæ dignitatis mane. 126. Int.nō ad horam.Remig.significātur perpetuò subiiciendi. 127. Int.s.inobedientes subiiciam tibi volentes,vel nolentes.Chry.in hom.hoc subdit,vt timeant. 128. Int.quod est secundùm Deitatem. 129. Int.quod est secundùm carnem.Hier.Iudæi ad diluendam interrogationē hanc,multa confingunt,& hæc aiunt dicta in persona vernaculi Abrahæ:sed interrogemus eos, quomodo Abraham sit ante Luciferum genitus,& cætera quæ sequuntur. 130. Int.s.verbis,sed apertè comprehensum tradunt Romanæ potestati.Orig.si discendi voluntate interrogassent,non fecisset vt ampliùs interrogare non auderent.Rab.venena inuidiæ superari possunt,sed difficilè conquiescūt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

125. *pro,à dextera mea,impletum id in ascensione.* o. *pro,subijciam tibi.* p. *scilicet, ex hostibus.* q. *vt solebant,seu illo modo.*

CAPVT XXIII.

TVNC [1]Iesus locutus est ad turbas,& ad discipulos suos,dicens,[2]Super cathedram Moysi [a]sederūt Scribæ [b]& Pharisæi.Omnia [3]ergo [4]quæcumque [e]dixerint [5]vobis, [c]seruate,[d]& [6]facite ea:secundùm [7]opera verò eorum nolitè facere;dicunt enim,& [8]non faciunt. [9]Alligant autem onera grauia & [e]importabilia,& imponunt in [10]humeros hominum: [11]digito autem suo [12]nolunt ea mouere. Omnia verò

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

1. INT.vt confusio illorum istis sit disciplina, confutatur malus,vt corrigatur bonus:quicquid facit malus propter bonos fit. 2. Int.i.doctrinam, quam docuit Moyses. a. Orig. s. legem Moysi interpretari se gloriantes. b. Orig.quia hos erat accusaturus,ne videretur eorum principatum cupere, vel ob inimicitiam facere,primùm à se hanc suspicionem amouet. 3. Chry.in hom.ne quis se excuset,quòd malus sit doctor,hanc tollit occasionem. 4. Int.s.ad cathedrā pertinentia.Orig.quæ corrigunt mores. 5. Int.s.in corde. 6. Int.s.in opere.Chry.in hom.non enim sua dicunt,sed quæ Dei sunt. 7. Int.q.d.doctrinam tene,non vitam.Chry.sic aurum de terra elicitur, & terra relinquitur. 8. Int. quia non concordat vita cum doctrina.Chry.in hom.incipit reprehendere. 9.Int.s.vndecumque traditiones colligant, quæ conscientiam non leuant,sed grauant,quas viribus suis implere non possunt. Chry.non est graue pondus imponendum ad pœnitentiam venientibus,ne aut reiiciant,aut dum sufferre non possunt,ampliùs scandalizentur:deinde si erramus parua imponētes,melius est propter misericordiam reddere rationem,quàm propter crudelitatem.Nō sit dispēsator tenax,vbi paterfamiliâs largus est:si Deus benignus,cur sacerdos austerus?circa te esto austerus,circa alios esto benignus:audiant te homines parua mandantē,& grauia facientem. 10. Int.quasi ad hoc fortes sint. 11. Int.i.nec in minimis perficiunt,quæ sine gratia implenda docere præsumunt. 12. Chry.in hom.non dixit,non possunt.Hier generaliter loquitur contra magistros,qui grandia iubent,& minora non faciunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

2. *authoritas significatur docendi & præcipiendi; sic Petri cathedra dicitur Rom. Ecclesiæ authoritas.* a. *pro sedent. Heb.* b. *Hi ferè erant Sacerdotes & Leuitæ. Not.verò Christum sub hoc nomine Sacerdotes reprehendisse ob reuerentiam sacerdotij.* 3. *modò legi diuinæ non contraria.* c. *pro, præceperint. Græcis & Hebræis,sic inf.dicunt,pro præcipiunt.* d. *pro,id est.* 9. *velut in fasces præcepta varia.* e. *id est,obseruatu difficilia.vide Act.15.*

[13] opera quæ faciunt,vt [14] videantur ab hominibus:dilatant [15] enim phylacteria [16] sua, & ma-[f] gnificant [17] fimbrias. [18] Amant autẽ primos recubitus in cœnis:& [19] primas cathedras in synagogis:& salutationes in foro:& vocari ab hominibus [20] Rabbi. [21] Vos autẽ [g] nolite vocari [h] Rabbi:vnus est enim [22] magister vester, omnes autem vos [23] fratres estis. Et patrem nolite [l] vocare vobis super terram:vnus est enim [24] Pater vester,qui in cælis est. Nec [25] vocemini [m] magistri:quia [26] magister [27] vester vnus est Christus. [28] Qui [29] maior est vestrum,

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

13. Int.hoc per partes ostendit dicens,Dilatant,&c. 14. Int.s.eo fine vt venentur gloriam,& ideo non possunt credere Christo cælestia prædicanti. 15. Chry.in hom.ostendit in vilibus gloriari.

16. Hier.illud,ligabis ea in manu tua,&c.id est,opere complebis,diéque & nocte meditaberis.Pharisæi malè interpretantes,decalogum scribebant in membranis,& in fronte velut coronam gestabãt. Vocabant autem phylacteria,id est,conseruatoria, quod.s. ad sui custodiam ea gestarent. 17. Hier. iusserat Dominus in quatuor angulis palliorum fieri hyacinthinas fimbrias,vt etiam vestibus ille populus discerneretur.superstitiosi ergo doctores captantes auram popularem,& lucra,faciebãt grandes fimbrias,eísque acutissimas spinas ligabant,vt punctione subinde admonerentur seruitutis Dei.

18. Int.q.d.velut mercedem suæ religionis gulam sequuntur,& in publico gloriam quærunt.Chry. non vituperat recumbentes primo loco,sed id amantes.sunt autẽ multi humiles in capite recumbentes,& conscientia se in vltimo esse existimantes:contrà verò multi superbi,qui cùm in vltimo sedeãt, quia laudabile est,cordis tamẽ elatione in capite recumbunt.Chry.in hom.si malũ est diligere,quantum erit studere,vt potiaris? 19. Int.magistros primos sedere nõ vetat,sed eos arguit,qui hæc habita,vel non habita indebitè appetũt.Rab. 20. Int.i.Magistri Chry.nomẽ appetunt,officium negligunt.

21. Int.i.ne quod Deo debetur,vobis præsumatis, nec alios Rabbi vocetis,ne diuinum hominibus honorem deferatis.Chry. ¶ in hom.aliis omissis, quod erat omnium malorum causa,id est,thronum appetere magistralem,in medium adducit. 22. Chry.s.qui omnes homines naturaliter docet.Homines tantùm exercent docendo,non intellectum præstant. 23. Int.s.ab vno facti vnius naturæ. Hier. contra Helui.omnes homines fratres,ex vno enim Patre nati,Christiani etiam fratres vocantur.

24. Int.s.author naturæ,ex quo sunt omnia.Chry.nõ habemus vitæ initiũ ex parentibus,sed per eos transitum vitæ accipimus. 25. Int.i.ne appetatis vocari. m. Hier. at Paulus se dixit doctorem gentium,& in monasteriis se inuicem patres vocãt.Aliud est esse natura patrem vel magistrum,aliud indulgentia:nõ est homo author vitæ,nec magister,nisi ex consortio veri magistri. 26. Int.repetit propter filium,per quem sunt omnia,& per quem reconciliati sumus. 27. Int.cui quicquid scitis attribuendum est. Chry.in hom vt hìc non excluditur Pater, ita nec suprà Christus,cùm dicebatur Deus Pater noster. 28. Int.q.d.de primatu inter vos non sit contentio. Chry.in hom.non solùm prohibet primatus cupere,sed ad contrarium ducit. Glo.certantibus de prioratu discipulis(vt Lucas ait)Christus formam humilitatis ostendit. 29. Glo.id est,maioris meriti,vel præfectus aliis.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

18. ORig.& in Ecclesia Christi primos quidam recubitus appetunt, vt fiant diacones; quidam primas cathedras,vt presbyteri; quidam volunt Rabbi vocari, id est, Episcopi. Sunt verò desiderandi primi recubitus in cœnis spiritualibus, & curandum vt sedere super duodecim sedes cum Apostolis;& salutari in cælestibus congregationibus dignus fias bonis actibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

16. quasi conseruatoria. Erant hæ membranæ,quibus Pharisæi legem,vt eius viderentur obseruatores, scribebant, frontique & brachijs circumponebant. Non bene illud intelligentes. Deut.6. Ligabis ea quasi signum,&c. f id est,magnos faciunt. 17. de quibus Num.15. Deut.22. erant hyacinthinæ,& gestabantur ad distinctionem ab aliis gentibus, & ad legis memoriam. 20. id est, Magister mi. g. Græc.Ne vocemini,sed se vsum interpres expressit. Nec enim in nostra potestate est. Ne vocemur, sed ne velimus vocari, prohibet autem honoris affectationem: nam alioqui & Paulus se doctorem vocat. h. s.propriè, & principaliter. 23. adeoq; non debetis velle cæteris præferri. l. Græ.ne vocetis. 24. s.verè, & propriè à quo omnia habetis. m. καθηγηταί,institutores,gubernatores.

erit

erit minister vester.[30] Qui autem se exaltauerit,[31] humiliabitur:[32] & qui se humiliauerit,[33] exaltabitur.[34] Væ[35] autem vobis Scribæ & Pharisæi[36] hypocritæ, qui clauditis[37] regnum[38] cælorum[39] ante homines; vos enim non intratis,[40] nec introeuntes[41] sinitis intrare.[42] Væ[43] vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum,[44] orationes longas[n] orantes:[45] propter hoc amplius[46] accipietis iudiciū. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare,[47] & aridam, vt faciatis vnum[o] proselytum:[48] & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ[49] duplo[50] quàm vos. Væ vobis[51] duces[52] cæci,[53] qui dicitis, Quicumque iurauerit[55] per templum, [illegible]

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

30. Glo.i.præueniat obsequendo, non superbè dominando, rectorem & matrem exhibeat pietas, &
patrem disciplina, cauendumque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. 31. Int.i.incautè ele-
uauerit. 32. Int.s.à Domino, etsi non coram hominibus. 33. Int.s.de benefactis. 34. Int.s.à Deo.
35. Orig vt verè Filius Dei, qui legem dedit, secundùm similitudinem benedictionum, quæ sunt in
lege, beatitudines saluandorum posuit, & secundùm similitudinem maledictionū in lege positarum,
ponit Væ. non maledicit autem pater filium, quòd velit illum dignum maledictionibus fieri, sed vt
ab eis diuertat. 36. Int.s.qui habetis notitiam legis, & Prophetarum. 37. Int.s.qui aduentum Chri-
sti doctrinæ simulatione absconditis, qui aperit regnum cælorum. 38. Glo s.malo exemplo, vel my-
steria Scripturarum tollendo. 39. Chry.Regnum cælorum Scripturæ, vel beatitudo; ianua, intelle-
ctus, vel Christus; clauicularij sacerdotes; clauis, verbum scientiæ; apertio, interpretatio. 40. Int.i.non
creditis. 41. Int.i.credere volentes. 42. Orig.derogantes doctrinæ Christi, & subuertentes de eo pro-
phetias, eiusque opera blasphemantes. sic etiam in Ecclesia faciunt, qui aliquem sine ratione excom-
municant. 43. Int.s.qui vestra superstitione nihil intenditis, nisi vt prædam de subiecta plebe faciatis.
44. Chry.sexus mulierum incautus est, & facilè flectitur in malum, vel bonum. ideoque sanctitatis
simulatores circa mulieres maximè negociantur, præcipuè autem viduas, quæ non habent virum con-
siliarium, & de facultatibus suis faciliùs dant. 45. Int.q.d.seruus domini voluntatem sciens, & non fa-
ciens, vapulabit plagis multis. 46. Chry.quia & iniqui estis, & auaritiam religionis colore depingitis,
vt ametur iniquitas, dum pietas existimatur. Hil.debent enim pœnam proprij peccati, & alienæ igno-
rantiæ reatum. 47. Int.q.d.totum orbem. Chry.in hom.cùm essent inefficaces ad aliorum salutem,
multo labore indigebant ad vnius conuersionē. 48. Int.i.ad legem conuertatis vnū aduenam de gen-
tibus. Hil.proselyti sunt ex gentibus in synagogam recepti. Chry.non hoc faciebant volentes saluare,
sed ob auaritiam, vt plures essent oblationes, vel ob vanam gloriam. 49. Int.s.dum videns vitia ve-
stra, reuertitur gentilis factus, & pro præuaricatione maiori pœna dignus. Hier. ¶Aug.18.cont.Faust.
c.29.hoc dicit, non quia circumcidebatur, sed quia istorum mores imitabatur. Chry.in hom.cuius o-
pera quis facit, huius filius appellatur: sic dicitur filius perditionis, filius huius sæculi. 50. Hil.s.quia
nec remissionem peccatorum consequitur, & societatem habet eorum qui Christum sunt persequuti.
Chry.Malo enim exemplo magistrorum prouocatus peior eis fiebat. Orig.hinc apparet differentiam
esse tormentorum: vt enim iustus secundùm numerum iustitiarum suarum augetur in gloria, ita pec-
cator secundùm numerum peccatorum in gehenna. 51. Int.s.Scribæ & Pharisæi. 52. Int.s.aliorum.
53. Int.id est, stulti. 55. Hier.s.in iurgio, vel causæ ambiguo.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

47. Hil.maris & terræ peragratione significatur eos in toto orbe Euangelio obtrectaturos, & legis
iugo contra fidei iustificationes aliquos subdituros. o. Hil.significatur raritas, non enim post Chri-
sti prædicationem, Iudæorum doctrinæ fides relicta est.

Addit. Auct. In Cap. XXIII.

35. *ex Luca apparet similia alias dixisse: octies verò dicit Væ, vt octies suprà dixerat Beati.* 37. *In codi-*
ce Complutensi priùs legitur, qui comeditis domos, &c. quàm id, sed nos vulgatam lectionem secuti.
38. *scilicet impedientes introitum.* 41. *id est, conantes ingredi.* n. *Græ. sub obtentu longæ orationis, vt est*
apud Mar. 46. *id est, maiorem condemnationem. s. quàm cæteri.* 48. *id est, aduenam. sic vocabantur ad*
Iudaismum conuersi. q. ad religionem aduentitij. 49. *id est, æternæ damnationi obnoxium.* 50. *communis*
loquendi modus tunc pro, plus.

nihil est:[56] qui autem iurauit in auro[57] templi,debitor[p] est.[58] Stulti & cæci:[59] quid enim maius est, aurum, an templum[60] quod sanctificat[q] aurum? Et[r] quicumque iurauerit in altari, nihil est:[61] quicumque autem iurauerit in dono[62] quod est super illud, debet. Stulti & cæci,quid enim maius est,donum[63], an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari,[64] iurat in eo,& in omnibus,[65] quæ super illud sunt. Et quicumque iurauerit in templo,iurat in illo,& in eo qui habitat in ipso:Et quicumque iurat in cælo,[66] iurat in throno Dei,& in eo qui sedet[67] super eum.[68] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis[69] mentham[70], & anethum, & cyminum: & reliquistis[71] quæ grauiora[72] sunt legis, iudicium,[73] & misericordiam,[74] & fidem:[75] hæc[76] oportuit facere,[77] & illa[78] non omittere.[79] Duces cæci[80], excolantes[81] culicem, camelum[82] autem glutientes.[83] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ:qui mundatis quod[84] deforis[85] est calicis & paropsidis[86], intus[87] autem pleni estis rapina,[88] & immunditia.[89] Pharisæe

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

56. Int.reus periurij non tenetur.Hier. 57. Int.q.d.in pecunia,quæ sacerdotibus offertur,si conuincitur,statim in quo iurauerit,cogitur exoluere. Glo.dicebant esse sanctiora oblata,vt homines promptiores facerent ad oblationem,quàm ad preces.Chry. 58. Int.i.proterui. 59. Int.s.à vero lumine,qui putatis maius sanctificatum,quàm sanctificans.Hier.arguit stultitiæ & fraudulentiæ. 60. Glo.Templum & altare ad Dei gloriam pertinent,& hominum salutem, dona verò magis ad vtilitatem sacerdotum. 61. Int.i.non est reus periurij. 62. Int.id est,in oblationibus,& victimis,& cæteris quæ offeruntur.Hier. 63. Int.s.sanctificatum. 64. Int.s.ex quo oblatorum sanctificatio deriuatur. 65. Int.q.d. astringitur sacramento continentis,& contenti,& sanctificantis,& sanctificati. 66. Orig.hoc subdit ad reprehensionem Iudæorum, qui per cælum iurare solebant. 67. Glo.qui iurat per creaturam, & per diuinitatem præsidentem creaturæ iurat. 68. Int.hîc arguit eos auaritiæ,quia nihil prætermittunt de iis quæ ad commodum suum sunt. Hier. 69. Int.i.qui diligenter exigitis decimas cunctarum rerum.Chry.id est,soluitis decimas minimarum rerum. 70. Int.i.viliora onera. 71. Int.s.incorrecta. 72. Int.s.si negligantur. 73. Int.id est,vt rectè iudicetur in discussione causarum. 74. Int.s.in pauperes & viduas. 75. Int.s.in Deum. 76. Int.s.maiora. 77. Int.principaliter vos,vel populum. 78,Int. s.minora.id est,decimas terrenorum fructuum exigere,vel illos dare. 79. Orig.hoc addidit, ne contemneretur minimarum rerum decimatio.Remig.etiam minima legis præcepta vult impleri. 80. Remig.non prosunt eleemosynæ,nisi à peccatis cesses. 81. Int.excolare, est aliquem liquorem magis purum facere,vt lac. 82. Int.i.onera.Hier.camelus,quæ dixit grauiora, quæ negligentia deuorantur, culex autem decimatio olerum,in quibus adhibetur diligentia. 83. Orig.q.d.committentes maxima delicta,cauentes minima. 84. Int.illud,quod. 85. Int.s.fallaciter. 86. Int.vas quadratum est. 87. Int.i.in conscientia. 88. Int.id est,auaritia. 89. Int.id est,sordibus vitiorum.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

60. Aug.1.de q.Euan.c.34.Templum & altare Christus.aurum & donum, laudes & sacrificia,in eo, & per eum oblata.Orig altare,cor;dona,orare,ieiunare,&c.quæ sancta facit cor. 83. Greg.1.Moral. c.14.Liquauerunt culicem,latronem dimitti petentes;camelum glutierunt, Christum extinguere conantes.culex susurrando vulnerat,camelus sponte se ad suscipienda onera inclinat.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

56. id est,non tenetur. 57. id est per aurum. p. scilicet,pœnæ.q.id est, facit aurum sanctum haberi.s. quod templo offertur. r. sub.dicitis. 69. id est decimas soluitis. 72. id est,maioris momenti. 73. id est, iustitiam. 75. scilicet,in Deum,vel fidelitatem fraudi contrariam. 81. q.d.in paruis diligentes, in maximis negligentes:metaph.à percolantibus vinum si in illud culex. 86. discus est,seu patina, qua apponitur cibus.

[90] cæce, munda priùs quod [91] intus est calicis & [92] paropsidis, vt [93] fiat & id quod deforis est, [94] mundum. [95] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis [96] sepulcris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, [97] intus verò sunt plena ossibus mortuorum, & omni [98] spurcitia: [99] sic & vos à foris quidem [100] paretis hominibus iusti, intus autem [101] pleni estis hypocrisi & [102] iniquitate. Væ vobis Scribæ & Pharisæi [103] hypocritæ, qui [104] ædificatis sepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta [105] iustorum, & [106] dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in [107] sanguine Prophetarum. [108] Itaque [109] testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum qui Prophetas occiderunt. [110] Et vos implete [111] mensuram patrum vestrorum. [112] Serpentes [113] genimina viperarum, quomodo [114] fugietis à [s] iudicio gehennæ? [115] Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos [116] Prophetas, & [117] Sapientes, & [118] Scribas, & ex illis [119] occidetis, & [120] crucifigetis: & ex eis [121] flagellabitis in synagogis vestris: & [122] persequemini de ciuitate in ciuitatem, vt [123] veniat [t] super vos [124] omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

90. Int.s.qui intus non vides. 91. Int.i.cor,& conscientiam à fraude & malis desideriis. 92. Chry. non de sensibili calice loquitur, sed de intelligibili. Chry.in hom.corpus per hæc intelligit. 93. i.vt possis foris veraciter ostendere sanctitatem per opera. 94. Int.alioqui non est mundũ, si quod intus est, sordidũ est. 95. Int.alia similitudine eos arguit. 96. Int.id quod suprà similitudo calicis. Chry. iustorum corpora templa dicuntur (habitat enim in iustis Deus) peccatorum autem sepulcra, est enim mortua anima. 97. Int.sic peruersi magistri, qui alia docent, & alia faciunt. Hier. 98. Int.i.putredine, & fœtore. 99. Int.omnes superiores similitudines breuiter hîc exponit. 100. Int.s.habitu vestis, phylacteriis, longa oratione. Greg.26.mor.cap.28.non possunt excusationẽ habere de ignorantia. qui enim hominibus omnem modum sanctitatis ostendunt, sibi testimonio sunt, quòd bene viuere non ignorant. 101. Int.s.amore vanæ laudis. 102. Int.s.odio veritatis. 103. Int. hypocritæ omnia fallaciter faciunt propter opinionem vulgi. 104. Chry.in hom.non accusat opus, sed intentionem; ad pompam enim faciebant. Chry.sed quid eis prodest laudari vbi non sunt, vbi sunt torqueri? Non gaudent martyres ex illis pecuniis honorari, in quibus pauperes plorant. 105. Int.s.aliorum. 106. Int.si non verbis, at opere, ambitiosè ornando monumenta iustorum, quos à patribus non negant occisos esse. Hier. 107. Int.s.effundendo. 108. Chry.in ho.occultè insinuat malitiæ similitudinem. 109. Glo. s.dum Christum & Apostolos persequimini. 110. Chry.in hom. non dicit iniungens, sed prædicens futurum. Chry.prophetizat interfecturos & se, & Apostolos. Orig.implent mensuram non credendo in Christum. 111. Int.s.à Patribus cœptam. 112. Int.i.dolosi homicidæ. 113. Int.id est, de homicidis nati. Hier. ¶ Chry. filij viperarum vterum scindunt, vt egrediantur: sic Iudæi Patres condemnant, reprehendentes eorum facta. 114. Int.non enim ædificando sepulcra. Chry.sine causa enim iustos honorat, qui iustitiam spernit, nec possunt sancti amici esse iis, quibus Deus est inimicus. 115. Int.s.vt impleatis quod Patribus defuit, de me & meis. 116. Int.s.qui ventura dicant. 117. Int.qui Scripturas exponunt. 118. Int.id est, moralium latores. Hil. Apostoli reuelatione futurorum Prophetæ; Christi agnitione sapientes; legis intelligentia Scribæ. Hier. varia dona discipulorum Christi. Prophetæ, qui ventura prædicunt; Sapientes, qui norunt quando debent proferre sermonem; Scribæ in lege doctissimi. 119. Int.vt Paulum. 120. Int.vt Petrum. 121. Int.vt Apostolos in Actibus Apostorum.

122. Int.de Iudæa ad gentes. 123. Chry.timorem incutit, ne se putent impunè facere. t. Glo. omnem malorum generationem alloquitur, omnes enim vna ciuitas sunt, vnum corpus diaboli.

124. Int.id est, debita vltio pro effusione sanguinis iusti. Rab.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

107. *i.cæde.* 110. *quasi dicat, imitamini mores.* 113. *i.progenies: quasi dicat, pessimorum filij pessimi.* s, *id est, supplicio.* t. *id est, istam generationem malam. vt inf. dicitur.*

[125]Abel iusti, vſque ad ſanguinem [126]Zachariæ filij [127]Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. [128]Amen dico vobis, Venient hæc [129]omnia ſuper generationem [130]iſtam. [131]Hieruſalem, [132]Hieruſalem, quæ occidis [133]Prophetas, & [134]lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt: [135]Quoties volui [136]congregare [137]filios tuos quemadmodum [138]gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & [139]noluiſti? [140]Ecce relinquetur vobis [141]domus [u]veſtra deſerta. Dico enim vobis, [142]Non me videbitis [143]amodò [144]donec dicatis, [145]Benedictus qui venit in nomine Domini.

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

125. Int. quaſi dicat, cuiuſlibet Laici. Hier. Iuſtus comprobatur Abel Geneſis teſtimonio, vbi eius munera narrantur accepta Deo. 126. Int. Sacerdotis. Hier. hunc quidam dicunt ex duodecim Prophetis, & patris nomen conſentit, alij patrem Iohannis, alij Zachariam occiſum à Iohas rege Iudæ in atrio templi. Fuit autem is filius Ioiadæ, & quidem in Euangelio, quo vtuntur Nazaræi, filium Ioiadæ ſcriptum eſt Remig. hos duos commemorauit Dominus, quia per eos Martyres omnes deſignantur, laici ſcilicet, & ſacerdotalis ordinis. Chry. in hom. Abel meminit, oſtendens ex inuidia illos Chriſtũ & diſcipulos eſſe occiſuros, Zachariæ verò, quia ſanctus in loco ſancto interfectus eſt. Orig. eſt quædam traditio, cùm Maria, genito Saluatore, ſtetiſſet in templo in loco virginũ, prohiberéntq; qui nouerant genuiſſe, cùm Zacharias aſſereret eam virginem, dignámque virginum loco, occiſum eſſe inter templum & altare. 127. Int. id eſt, Benedicti Domini. Hier. Barachias, id eſt, benedicens Deum. 128. Int. ne miremini ſuper his, quæ dico: nam dico, &c. 129. Int. ſcilicet ſcelera.

130. Glo. quæ à primo patricida, vſque ad vltimum perditionis filium computatur. Chry. vt quæ meruerunt ſingulæ generationes præcedentes, illis donata ſunt, qui receperunt Chriſtum; ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, ſuper nouiſſimos Iudæos venerunt. Non ſtatim quidem Deus punit gentem, cùm verò punit, videtur præcedẽtium generationum peccata illi reddere: patitur enim quod omnes merebantur. Chry. in hom. qui multos peccantes vidit, & incorrectus manſit, eadem vel grauiora faciens, maiori eſt pœnæ obnoxius. 131. Int. homines, non ſaxa plangit affectu patris. Hier.

132. Chry. in hom. duplicatio, miſerentis eſt, & valde diligentis. 133. Int. Dominum nunciantes Prophetarum. 134. Int. duritia cordis à te repellis, vel corporaliter vt Stephanum. Chry. occiderunt Eſaiam; Ieremiam lapidarunt; Ezechielem per lapides tractum excerebrarunt. dixit autem occidis, & lapidas, id eſt, conſueuiſti occidere, & lapidare. 135. Int. ſ. per Prophetas miſſos à me hactenus. Chry. in hom. quaſi dicat, nec me tuis factis à beneuolentia auertiſti. Orig. Fuit præſens Chriſtus in Moyſe, & Prophetis, & Angelis miniſtrantibus ſaluti humanæ. 136. Int. ſ. in vnitatem fidei. 137. Int. Patriarcharum hæredes. Orig. Ciuium ſucceſſores dicimus præcedentium filios. 138. Chry. in hom. magnitudinem amoris oſtendit. Aug. 1. de q. Euang. cap. 36. magnus gallinæ affectus in filios, eorum infirmitate affecta, infirmatur & ipſa; alis protegens contra miluum pugnat: ſic Dei ſapientia carnis ſuſceptione quodammodo infirmata, protegit nos, & reſiſtit diabolo. 139. Orig. Qui congregatus non fuerit, iudicabitur, quaſi noluerit congregari. 140. Int. ſ. in proximo. 141. Int. id eſt, Templum, vel ciuitas Romanis tollentibus gentem, & locum. v. Glo. id eſt, auxilio Dei nudata. 142. Int. q. d. niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi fueritis me Filium omnipotentis Patris, meam faciem non videbitis. Hier. 143. Int. ſcilicet, poſt paſſionem. Chry. in hom. 144. Hier. habent Iudæi ſtatutum tempus pœnitentiæ, confiteantur quod ſequitur, & Chriſti ora conſpicient. 145. Int. q. d. donec confiteamini Filium omnipotentis, quem benedictum, id eſt, à peccato immunem miſit Pater ad glorificandum nomen ſuum. Chry. in hom. occultè ſignificauit ſecundum aduentum, tunc enim eum adorabunt. Glo. confitebuntur tunc Filium quem crucifixerunt.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

141. Chry. vt corpus recedente anima frigeſcit, putreſcit & ſoluitur: ita nos recedente ſpiritu.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

127. *qui & Ioiada.* 130. *id eſt, hoc hominum genus.* 143. *id eſt, poſt breue tempus quo ſum è mundo diſceſſurus.* 145. *id eſt, fœlix vel prædicandus.*

CAPVT XXIV.

ET[1] egressus Iesus de templo ibat. Et accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei[2] ædificationes templi. Ipse autem respõdens dixit illis, Videtis[3] hæc omnia? Amen dico vobis, non[4] relinquetur hîc lapis[5] super lapidem, qui non destruatur. Sedente[6] auté eo super[8] montem Oliueti, accesserunt ad eum[9] discipuli secretò[10], dicentes, Dic[11] nobis, quando hæc erunt? & quod signum[12] aduentus tui, & consummationis sæculi?[13] Et respondens Iesus, dixit eis, Videte[14] ne quis vos seducat: multi[15] enim venient[16] in [a] nomine meo, dicentes, Ego[b] sum Christus: & multos[17]

Sens. Lit. In Cap. XXIV.

1. GLO. Quod comminatus est verbo, ostendit signo, dum egreditur ab illis. 2. Int. non ignotas, sed tamquam admirandas, quia videbatur quòd numquã destrueretur tale opus, & frustra esset comminatio Christi. Orig. ostendunt, vt flectant ad misericordiam, ne faceret quod erat comminatus. 3. Int. q.d. videtis tam firmam ædificationem. 4. Int. quod quadragesimo anno post passionem Domini factum est à Romanis. Rab. ¶ Remig. diuinitus procuratum est, vt reuelata gratia templum cum ceremoniis tolleretur, ne fortè videns aliquis fidelis illa permanere, ad Iudaïsmum transiret.

5. Chry. in hom. sunt eius partes vsque ad fundamenta destructæ. 8. Glo. Marcus addit cõtra templum. 9. Int. Marcus ait, Petrus & Iacobus, Iohannes & Andreas. 10. Chry. erant enim de magnis interrogaturi. vehementer enim desiderabant gloriam eius videre, itaque cupiebant discere diem aduentus eius. 11. Hier. Tria interrogant; quo tempore destruẽda ciuitas, quando venturus sit, & quando futura sæculi consummatio. Chry. Lucas ait solùm interrogasse de ciuitate, quasi putarent futurum tunc Christi aduentum, & finem mundi, quando illa destrueretur. 13. Hil. primò, de ciuitatis occasu. Chry. de malis, quibus statim obuiandum erat. 14. Int. q.d. ne quis persuadeat, quasi hæc omnia mox sint futura. 15. Int. s. Antichristi, pro Christo, quorum primus Simon Magus, cui omnes in Samaria auscultabant, dicentes: hîc virtus Dei magna est. Hier. Reliquit Simon hic scriptum inter cætera in suis libris, Ego sum sermo Dei, ego omnipotens, ego omnia Dei. Ego verò existimo omnes hæresiarchas, Antichristos esse, & sub nomine Christi, Christo contraria docere. Orig. veritas Christus est, simulata veritas Antichristus. Omnes autem species boni, quas habet Christus in veritate ad ædificationem hominum, habet diabolus in specie ad seductionem. 16. Int. ante horum completionem. Glo. imminente Hierusalem excidio, multi fuerunt qui dicerent se Christos, & tempus libertatis propè esse: multi etiam temporibus Apostolorum dicebant instare diem Domini. b. Orig. numquam legitur Christus dixisse, Ego sum Christus; sufficiebant enim ad id credendum eius doctrina & virtus. Auctor. legitur quidem Ioan. 4. 17. Orig. multi enim sunt qui intrant per largam portam, quæ ducit ad perditionem.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

1. ORIG. Vnusquisq; causa est suæ desertionis, vt egrediatur ab eo Christus. 2. Orig. etiam modò Sancti ante conspectum Christi intercedunt, ne deserat genus humanum propter peccata. 6. Hier. Recedente Domino de templo, omnia legis ædificia, & compositio mandatorum ita destructa, vt nihil à Iudæis possit impleri. Orig. qui postquam peccauit, curam sui non habet; paulatim minuitur, donec ad plenum recedat à Deo, & sic non relinquitur lapis super lapidem mandatorũ Dei, qui non destruatur. 8. Int. i. fructiferam Ecclesiæ celsitudinem. Remig. in Ecclesia quiescens, impiorum superbiam condemnat. Orig. mons Oliueti, mysterium Ecclesiæ è gentibus. 12. Orig. duplex aduentus verbi in animam; primus, quando prædicamus Christum natum & crucifixum: secundus, in viris perfectis, cui adiungitur consummatio sæculi in illis quibus mundus crucifixus est.

Addit. Avct. In Cap. XXIV.

2. ad commiserationem flectere volentes, vel mirantes posse talem molem dirui. 10. seorsum. s. à turbis, vel aliis discipulis. 14. id est, cauete. a. id est, nomen meum præ se ferentes. 18. Factum id ante vastationem Hierusalem, vt refert Iosephus.

[18]seducent. [19]Audituri enim [c]estis [20]prælia, & [21]opiniones præliorum: videte ne [22]turbemini; [25]oportet enim hæc fieri,sed [24]nondum est [d]finis.Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt [26]pestilentiæ,& fames,& [e]terræmotus per loca. Hæc autem [27]omnia initia sunt [28]dolorum. [29]Tunc tradent [30]vos in [31]tribulationem, & occident [32]vos: & [33]eritis odio [34]omnibus gentibus propter [35]nomen meum. Et [36]tunc scandalizabuntur [37]multi, & [38]inuicem tradent:& [39]odio habebunt inuicem.Et multi

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

18. Orig.peius multò arbitror,non secundùm verissimam regulam Scripturarum sentire,quàm inuenire aliquem secundùm mores errantem. 19. Int. scilicet, ante excidium. August. ad Hesychium epis.80.cùm dicat signa,quæ ad illa tria pertinent.s.excidium ciuitatis,aduentũ suum,& finem seculi, quid ad quid referendum sit;diligenter considerandum est. 20. Int.scilicet, hostium. 21. Int. id est, expectationes & rumores.In Luca seditiones.¶ s.ciuium.Orig.qui audit voces, quæ fiunt in præliis, audit prælia:qui verò de præliis longè gestis audit,opiniones audit,vel rumores præliorum. 22. Int. s.quantum ad prælia. 23. Int. constat hæc omnia contigisse tempore Iudaicæ seditionis, ante vltimam prouinciæ euersionem. 24. Hier. i. nondum instat dies iudicij. Rab. nondum finis ciuitatis. Glo.vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur. 25. Int. audituri estis prælia,& opiniones, &c. consurget enim gens. 26. Int.hæ sunt partes præliorum. Chry. in hom. ostendit & se etiam præliaturum contra Iudęos.Rab.cùm dicitur consurget,&c.ostenditur perturbatio hominum;cùm pestilentiæ,inæqualitas corporum;cùm fames,sterilitas terræ;cùm terręmotus,respectus irę desuper.Glo. cùm tempestates secundùm Lucam,inæqualitas aëris:omnia ergo consummanda turbantur,vt qui in omnibus deliquimus,in omnibus feriamur:vnde pugnabit pro eo orbis terræ contra insensatos.

e. Orig.nõ simul vult Deus perdere genus humanum,sed iudicãs per partes,dat pœnitentiæ locum.

27. Orig.vt ægrotant corpora ante mortẽ,ita necesse est ante mundi corruptionem,quasi languentem terram frequentiùs conquassari;aërem fieri pestilentem,excitari bella,&c.Si verò, vt quibusdam placet fames & pestilentiæ,ab angelis Sathanæ fiunt,hæc etiam tunc ab illis fient.Glo. hæc non consummatio,sed initia;quasi præconia Antichristi,vel excidij verbis;pertinẽt enim hæc partim ad euersionem Iudæorum,partim ad diem iudicij,de vtroque enim Apostoli interrogauerant. 28. Int. s. futurorum. Hier. meliùs transfertur parturitionum,vt quasi cõceptus quidam aduentus Antichristi,non partus intelligatur.Chry.in hom.dolorum,id est,Iudaicorũ malorum. Orig. dolorum generalium in vniuerso mundo,& eorũ qui sunt secuturi contra impios. 29. Rab.quo merito hæc Iudæis eueniant, subdit.Chry.in hom.grauia eis prænunciat vt sollicitos faciat.Orig.traditi quidem & antè hæc Christiani in tribulationes,sed tunc maximè,nempè relicto à multis cultu idolorum,dicebant. s. gentiles malorum causam esse Christianos.s famis,pestilentiæ,&c.itaque eos persequebantur. 30. Int.s.ministris. 31. Int. s. exercendos. 32. Int. per Apostolos omnium credentium persona signatur. 33. Int. in fine mundi similes Apostolis tribulationibus sunt probandi. 34. Orig.omnibus, pro multis positum est ad exaggerationem;vel cùm contigerint quæ prædixit Christus, fient persecutiones generaliter vbique contra populum Dei. 35. Int.id est,propter assertionem veritatis.Chry. in hom.consolatur eos,quòd propter se sint passuri. 36. Chry.in hom. posuit prælium duplex.s.à seductoribus & inimicis,nunc ponit tertium.scilicet,à falsis fratribus. 37. Int.scilicet,discedent à fide timore, vel portentis,vel immanitate tormentorum. 38. Int.scilicet,gladio Domini ab inuicem separante eos,quod in principio prædicationis factum est, & maximè tempore Antichristi est futurum. 39. Int.scilicet, frater infidelis fratrem fidelem.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

26. Hier.pestilentiæ, eorum quorum sermo serpit vt cancer; fames,audiendi verbũ Dei;terræmotus, commotio terræ,& à fide separatio;consurgit autem gens in gentem,cùm hæretici cõtra se inuicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt. 30. Orig. qui visurus est aduentum gloriosum Dei in animam suam,necesse est secundùm mensuram profectus,vt quasi magnus athleta patiatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

c. Gracè,autem. 22. id est,rumores.Gra.auditiones. d. scilicet,Hierusalem,& Iudæorum.

Pseudo

[40] pseudoprophetæ [41] surgent, & seducent multos: & [42] quoniam abundabit [43] iniquitas, [44] refrigescet [45] charitas [46] multorum. Qui autem [47] perseuerauerit vsque in [48] finẽ, hic saluus erit. Et [49] prædicabitur hoc [50] Euangelium regni in [51] vniuerso orbe, in [52] testimonium omnibus [53] gentibus: & [54] tunc [55] veniet [56] consummatio. [57] Cùm ergo videritis [f] abominationem [58] desolationis, [g] [59] quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in [60] loco sancto (qui [61] legit [62] intelligat)

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

40. Glo. quorum primus Simon Magus, extremus Antichristus. 41. Int.s.vt miraculis seducant. ¶ Hoc tempore Iudaicæ vastitatis; plenè autem tempore Antichristi. Remig. imminente captiuitate Hierusalem, multi se Christianos dicentes, multos seduxerũt, quos Paulus vocat falsos fratres, Iohannes verò Antichristos. 42. Int. vnde Apostolus, erunt homines amantes se. 43. Int.s.infidelitas. 44. quæ ante tribulationem videbatur calere, vel calebat vtcumque in pace. 45. Remig. id est, vera dilectio erga Deum & proximum. 46. Hier. non dixit omnium, non enim Apostolorum & similium. 47. Int.s.in fide & charitate quocumque tẽpore incipiat. 48. Int.s.præsentis vitæ. Remig.s.vitę suæ. 49. Chry. in hom. promittit quòd non solùm viuerent, sed vbique docerent. Remig. consolatur eos, quòd multò plures crediturι erant de gentibus, quàm de Iudæis perituri. 50. Int.s.ædificatorium Ecclesiæ, ante finem mũdi, sicut ante destructionem Hierusalem. 51. Chry. in hom. prædicatũ est Euangelium vbique ante captam Hierusalem, vnde Paulus, fructificat, & crescit in omni creatura, quæ sub cælo est. Item: In omnem terrã exiuit sonus eorum. Hier. Signum Dominici aduẽtus prædicari Euangelium in toto orbe. Aug. ad Hesychium epist. 80. Non est Euangelium vbique prędicatũ per Apostolos, sunt enim in Africa innumeri, quibus nondum est prædicatum. Illud autem in omnẽ terram, &c. Præteriti temporis est locutio, significat quòd futurũ est: si verò latet quando implebitur orbis Euangelio, & finis sæculi latet. Orig. multæ sunt gentes quæ nondum audierunt Euangelium, cùm autem omnes gentes audierint, erit finis sæculi. Hier. non puto remansisse gentem quæ Christi nomẽ ignoret, ex vicinis enim gentibus opinionem fidei non potest ignorare. 52. Int.s.suæ damnationis. Chry. in hom. in accusationem. 53. Int.s.non credentibus. Chry. in hom. credẽtes condemnabunt non credentes. 54. Int.s.post hæc omnia. 55. Int. non statim, sed non priùs. 56. Chry. in hom. id est, finis Hierosolymorum. Remig. potest totus locus referri ad consummationẽ sæculi. tunc enim multi recedent à fide, videntes malorum multitudinẽ, & diuitias, & miracula Antichristi. 57. Chry. in hom. occultè insinuauerat Hierosolymæ finem, nunc manifestè ostendit. f. Chry. in hom. ostendit viuentibus quibusdã eorum hæc futura. Admiranda Christi virtus, & discipulorum fortitudo, qui in talibus temporibus prædicabãt, quibus omnia Iudaica impugnabantur, ceperunt Romani infinita millia Iudæorum. At duodecim viros nudos & inermes nõ superarunt. 58. Int.i.hominem peccati, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, qui destruet, & ad solicitudinem rediget suscepturos se. Chry in hom exercitũ dicit, quo desolata est ciuitas. Hier. potest intelligi de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo, aut de Adriani equestri statua, quæ in sanctis sanctorũ stetit vsque in pręsentem diem, abominatio enim secundùm veterem Scripturam Idolum dicitur: additur autem desolationis, quòd in desolato templo positum sit. Hil. abõminatio dicitur, quia Antichristus honorẽ sibi Dei vendicabit; desolationis verò, quia bellis & cædibus terrã desolaturus est. 59. Int.i.prædicta. 60. Int. scilicet, in templo Dei, vel vbi non debet, secundùm Marcum, quod idem significat. 61. Int.s.illam prophetiam, vel sequentia. 62. Hier. ad mysticam intelligentiam prouocat.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

60. Orig. Locus sanctus Scripturæ; vbi Antichristus, falsa interpretatio, quod cùm vides, fuge ad veritatis montes.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

44. *scilicet, peribit.* 51. *fortè intelligitur maxima orbis pars. vide Rom.* 10. *Col.*41. 52. *vide suprà cap.* 10. *num.* 75. 56. τέλ☉ *finis, scilicet, mundi, vel Hierusalem destructio.* 58. *id est, exercitum idololatrarum. solet enim Scriptura idola, & eorum cultum abominationem vocare.*
g. *scilicet Hierosolymitana. vide Luc.* 21.
60. *scilicet, Hierusalem.*
61. *scilicet, librum Danielis.*

[63] tunc qui in Iudæa sunt,[64] fugiant ad mõtes:[65] & qui in te[66]cto,[h] non descẽdat tollere aliquid [67] de domo sua:[68] & qui in agro,nõ reuertatur tollere [69] tunicã suam.[70] Væ autẽ prægnantibus [71] [72] & nutrientib.in illis diebus.[73] Orate autẽ,vt nõ fiat fuga vestra in [74] hyeme,vel [m] sabbatho. [75] Erit enim tunc tribulatio [76] magna qualis non [77] fuit ab initio mundi vsque modò, ne-[n] que fiet. Et nisi [78] breuiati fuissent dies illi, non fieret salua [o] omnis caro: sed propter

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

63. Remig.appropinquãtẽ Romano exercitu omnes Christiani(vt refert historia Ecclesiastica)diuinitus moniti recesserũt transito Iordane in ciuitatem Pellã regis Agrippæ,ibique aliquandiu manserunt. 65. Hil.Iudæam deseri monet,ne à mixtione plebis illius Antichristo crediture vis aut contagio afferatur. 66. Chry.in ho.ostẽdit ineuitabilia mala,& infinitam Iudęorũ calamitatem. h. Chry. in hom.eligibiliùs enim nudo corpore saluari,quàm intrare domum,vt tollas vestimẽtum,& occidi.

71. Chry.in hom.prægnãtes non possunt fugere facilè,onere grauatę;nutrientes autẽ detinet compassio filiorum.Orig.non erit tunc tempus miserendi prægnantium,nec lactantium,nec infantium.

74. Int.quia hæc tempora non sunt itineri conuenientia. Hier. in altero prohibet duritia frigoris ad solitudines pergere,& ibi latitare in altero transgressio legis.Orig Arbitrabantur Iudæi nõ oportere in sabbatho ambulare, nisi sabbathi iter. Auctor.f.vnum aut alterum miliare.vide Act.2.Chry. in hom.contra Iudæos est sermo. Apostoli enim sabbathum non erant obseruaturi. 75. Int.hoc propriè temporibus Antichristi.Chrys.in hom.vide dispensationem Spiritus sancti, nihil enim horum Iohannes scripsit, ne videretur ex eorum quæ facta sunt historiam scribere.vixit enim post captam ciuitatem multo tempore,sed qui nihil horum viderunt,ipsi scribunt,vt vndique fulgeat prænunciationis virtus. 76. Int.cuius non concutiatur fides, cùm persecutor pietatis erit operator virtutum? 77. Aug.ad Hesychium epist.80.narrat Iosephus accidisse mala,quæ vix credibilia videantur; quòd si tempore Antichristi maior erit tribulatio, aut talis, intelligendum est illi populo talem non futuram:si enim est Antichristum recepturus,non tribulationem patietur,sed faciet.Chry.in hom.Iudæis propter crucem apertè tanta mala euenerunt. 78. Chry.in hom.q.d.si amplius durasset prælium Romanorum, vniuersi Iudæi perissent. Aug.ad Hesychium, per dies,mala significantur, quæ dicuntur breuiari,vt Deo tolerantiam donante,minus sentirentur: quidam tamen putant dies breuiores futuros cursu solis celeriori. Hier.abbreuiabuntur non mensura, sed numero,ne temporum mora concutiatur credentium fides.Glo.Durabunt enim mala tribus annis & dimidio tantùm.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

63. Glo.f.cùm hæreses & flagitia regnare cœperint. 64. Int.i.in confessione fidei. 65. Int.i.virtutum culmen altiùs ascendant. 66. Int.i.qui excedit carnẽ,animo non redeat ad aliquos actus pristinæ conuersationis. Hil.qui in cordis perfectione constiterit,non descendat in humiliora sæcularium cupiditate. 67. Int.i.carne,vel mundo. 68. Int.i.qui operatur in Ecclesia,vel qui exierit ciuitatem huius mundi.Hil.positus in operatione præcepti ad curas pristinas non reuertatur.Aug.ad Hesychium epist.80. in tribulationibus cauendum, ne aut ad carnalia descendas, aut ad posteriora respicias. 69. Int.i.rem secularem,qua se exuit vt nudus Christum sequatur. 70. Int.Væ ambitiosis.

71. Int.i.diuitias,quas adepti sunt fouentibus, quia sarcina grauati, fugere non poterunt.Hil i.animabus peccatis repletis. 72. Int.i.qui initia fidei habent,& egent nutrimento magistrorum.Hil.infirmis animabus,qui tamquam lacte educantur.Aug.de verb.Dom.serm.20.Prægnans est aliena concupiscens,nutriens qui iam rapuit quod concupierat,istis væ erit in die indicij. 73. Int.q.d non tunc primò incipiatis declinare à malo, cùm morte præueniente, iudicium Dei non potestis effugere.

74. Aug.1.de q.Euang.cap.37.i.tristitia,vel lætitia rerũ temporaliũ.Hil.i.frigore peccatorũ,aut otio bonorum operum.Glo.Lucas dicit,ne grauentur corda crapula & ebrietate, & curis huius vitæ.f.curæ quæ tristes sunt, ad hyemem pertinent, crapula & ebrietas ad sabbathum. 76. Orig quæ maior tribulatio;quàm videre fratres nostros seduci,& nos moueri,& conturbari?

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

l. vt tollat,sed vt fugiat. 69. Græ.pallia,seu summas vestes. 70. facilè enim capientur. 72. Græc. lactantibus. 74. i.tempore ad fugam incommodo: intelligitur verò peccatorum frigus. m. quo non potest fieri longum iter.q.d.in impedimento aliquo intelligitur spiritualiter bonorum operum otium.

75. f.tempore excidij Hierosolymitani. n. f.huic genti, vt patet ex Luca. 78. f.numero.q.d.si tribulatio illa diu duraret,nemo superesset. o. pro,vllus homo. Hebr.

electos

[79] electos [80] breuiabũtur dies illi. [81] Tunc si quis [82] vobis dixerit, Ecce [83] hic est Christus, aut [84] illic: nolite credere. [85] Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ: & [86] dabũt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur ([87] si fieri potest) etiã electi. [88] Ecce prę dixi vobis. [89] Si ergo dixerint vobis, [90] Ecce in deserto est; nolite exire: [91] ecce in [92] penetralibus; nolite credere. [93] Sicut enim [p] fulgur exit ab [94] Oriente, & paret vsque in [95] Occidentem: [96] ita erit & aduentus Filij hominis. Vbicumque fuerit [97] corpus, illuc [98] congregabuntur

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

79. Aug.ad Hesychium, cùm euersa est ciuitas, erant in illo populo Dei electi. 80. Int.s.ne desperent electi. 81. Int.s.in illa pressura. Chry in hom. dixit de ciuitate, nunc de suo aduentu: prætermisit verò quod futurum erat à capta ciuitate, vsque ad initia consummationis mundi. 82. Int.id est, vestris imitatoribus. 83. Int.s.apud Arrianos. Aug. .de q. Euang c. 38. habet vnaquæque hæresis certas mundi partes; aut occultis conuenticulis curiositatem hominum decipit. 84. Int.s.apud Donatistas, vel huiuscemodi. 85. Int.s.membra eius qui se efferet super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Chry.in hom.loquitur de Antichristo, & quibusdam eius ministris, quales fuerunt multi tempore Apostolorum sed ante secundum Christi aduentum multo erunt amariores. Hier.multi tempore captiuitatis Iudaïcæ se Christos dicebant, melius tamen intelligitur de mundi consummatione, potest & tertiò intelligi de pugna hæreticorum contra Ecclesiam. Orig generaliter vnus est Antichristus. species autem eius multæ. 86. Aug lib.83.q.79.q. admonet sceleratos miracula quædam facere, qualia Sancti facere non possunt, quod ideo non omnibus Sanctis tribuitur, ne putent infirmi in talibus esse maiora dona, quàm in operibus iustitiæ: faciunt miracula boni Christiani per publicam iustitiam, Dei.s.iussu, mali verò per signa publicæ iustititiæ. Idem 3.de Trin.malis Angelis non seruit ad nutum visibilium materia, sed Deo, à quo eis potestas datur; spargunt verò rerum semina, & ita generandarum rerum præbent occasiones. Greg. 15.mor.ca.30.cùm Antichristus prodigia fecerit, post se homines trahet. 87. Orig.exaggeratio est, significatur enim valde persuasorios esse sermones hæreticorum. Rab. significantur electi, id est, qui humano iudicio electi videntur. Greg.33.mor.c.36.electorum constantia non mouetur, nec fieri potest vt in errorem capiantur. 88. Int.s.vt præscij vigiletis. Greg. in hom. iacula præuisa minùs feriunt. 89. Int.s.quia præmoniti estis. 90. Glo.multi credent non venire in publicum, sed in deserto. 92. Glo. multi credent Christum dedisse secretiora aliqua præcepta fidei. 93. Int.contra hoc quod dixit, Ecce in penetralibus. Hier.ostendit secùndum aduentum non in humilitate vt primus, sed in gloria demonstrandum. p. Aug.1.de q.Euang c.38.dixit se venturum in nubibus, sed & fulgur maximè solet de nubibus emicare. 94. Int.s.cunctis videntibus, non in secreto. 95. Int.contra hoc quod dixit, ecce hîc, ecce illic. Aug.1.de q. Euang cap. 38. nomine orientis & occidentis totum orbem designat, per quem futura erat Ecclesia. 96. Int.nec vno loco, nec occultus erit aduentus Christi, sed in toto orbe manifestabitur. Hier. Stultum est quærere in paruo loco, vel in abscondito, qui totius mundi lumen est. 97. Int.id est, verus Christus, non fictitius. Hier.possumus per corpus seu cadauer, passionem Christi intelligere. 98. Int.eò festinat intentio Sanctorum, qui in veri splendore solis suos possunt figere intuitus. Greg.14.mor. Christus ad cælestem sedem vbi incarnatus præsidet, animas carne solutas subleuat.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

90. Int.id est, Christus moratur in dogmate gentilium philosophorum. Hier. ¶ Orig.quando hæretici secreta Scripturæ proferunt ad confirmationem mẽdacij, videntur dicere: Ecce in deserto verbum veritatis, sed nos non debemus exire à prima Ecclesiastica traditione, & regula fidei. 91. Int.s.à fide ad doctrinam eorum. 92. Int.s.hæreticorum, qui se iactant arcana Dei nosse. Hier. 94. Orig.s.veritatis fulgur ab initiis Christi vsque ad eius passionem; vel ab initio mundi vsque ad nouissimam Apostolorum Scripturam; vel oriens, lex, occidens autem, finis legis & Prophetiæ Iohannes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

79. scilicet, qui tunc erunt, vel qui nascituri ex superstitibus. 81. id est, post vastatam Hierusalem. Quæ sequuntur ad Christi aduentum secundum pertinent. Alloquitur verò in Apostolis fideles omnes. 85. id est, alsò se Christos esse iactantes. 96. scilicet, subitus & inexpectatus, sed omnibus manifestus & gloriosus. 97. Græ. cadauer.

& aquilæ.[99] [100] Statim autem post tribulationem dierum illorum[101] Sol obscurabitur,[102] & Luna non dabit lumen suum:[103] & stellæ cadent de cælo,[104] & virtutes cælorum[105] commouebuntur:[106] & tunc parebit signum Filij hominis in cælo.[107] & tunc plangent[q] omnes tribus terræ:[108] [r] & videbunt Filium hominis[109] venientem in nubibus[110] cæli cum virtute[111] multa[*] & maiestate.[s] Et mittet Angelos suos[112] cum[t] tuba,[113] & voce magna,&

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

99. Hier.Aquilæ & vultures etiam trans maria dicuntur sentire cadauera:quãto magis ergo multitudo credentiũ,debet ad Christum festinare,cuius fulgur exit ab Oriẽte,&c.Hil.ita sanctos vocat, ob volatum spiritualis corporis, quorum conuentum congregantibus Angelis futurum dicit in loco passionis,vbi claritatis aduentus expectabitur.illic enim gloriam æternitatis nobis passione operatus est.Orig Non dixit vultures,aut coruos , sed aquilas,ostendens magnificos & regales omnes, qui in passione Christi crediderunt Hier.Aquilæ appellantur,quibus iuuentus renouata est,vt aquilæ,pennásque sumunt vt ad Christi veniant passionẽ. 100. Int.non tamẽ tota transactá.Aug.ad Hesychium. ¶ Chry.in hom.Abbreuiabitur tribulatio,ideo addit,statim,ipse enim confestim aderit. 101. Chry. in hom.s.Antichristi,& pseudoprophetarum. 102. Orig.vt ex magnis ignibus succẽdi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli:sic in consummatione mundi ab igne obscurabũtur luminaria lumine ad tempus,sicut factum est tempore passionis Christi,sed innouato mũdo maius lumen recipient,erítque(quod Esaias dicit)lux Lunæ & Solis,&c.Hier.non diminuetur lumen,sed comparatione veræ lucis omnia apparebunt tenebrosa. 103. Int.id est,lumine carebunt.Rab. 104. Int.timebunt Angeli,quanto magis homines?Hier.Angelorum multitudines significantur. 105. Orig.patientes stuporem conturbabuntur,remotæ.s.à primis functionibus suis. 106. Int.vel signum crucis,vt videant in quem trãsfixerunt,vel vexillum signum victoriæ triumphantis.Orig.vt in passione tenebræ factæ sunt,sic apparẽte signo Filij hominis lumina deficiẽt.quasi consumpta signi illius virtute.Chry. in hom ne discipuli verecundentur de cruce,aut doleãt,eam signum nominat cum quadam claritate.

107. Int.serò accusante conscientia.Orig.ob ignorantiam suam & peccata.Chry.in hom.quia crucifixerunt quem adorari oportebat. 108. Hier.qui municipatum non habent in cælis. r. Orig.s.corporalibus oculis speciem humanam. 109. Int.s.ad iudicandum. 110. Int.sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in cælum.Glo.id est,in sanctis.Orig.non super vnam nubem,sed super multas,& fortè veniet super nubibus rationis. 111. Int. qui quasi humilis & infirmus iudicatus est. * Aug. ad Hesychium epist.80.s.magnam virtutem dabit sanctis,ne tanta persecutione vincãtur. 112. Int.de qua Apostolus loquitur.Remig.non corporea,sed Archangelica voce,ad quam omnes mortui resurgent,ad gaudium,ad repræsentandum stuporem , ad dolorem relinquendum. 113. Int. tam aperta & intensa voce,vt vbique à mortuis audiatur.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

102. Aug.ad Hesychium epist.80.Ecclesia non apparebit tunc impiis vltra modum sæuientibus;cadéntque multi qui fulgere videbantur, & fortissimi turbabuntur. Orig.Diabolus,qui se Solem simulat,arguetur;itaque Luna,id est Ecclesia malignantium , & claritatem suam amittet , & stellæ,id est, qui mendaciis seducebant. vnde in prouerbiis ; Lumen impiorum extinguetur. tunc apparebit Dei claritas in his qui portarunt imaginem cælestis. cælestes lætabuntur , terreni plangent. 111. Orig. cum magna virtute venit quotidie ad credentes in nubibus propheticis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

*99. q.d. vt ad cadauer volant statim aquilæ , sic ad me electi. 100. Id dicitur iuxta illud 2. Pet.3. Mille dies ante Dominum sicut vnus. & 1.Ioan 2. Nouissima hora est.vide etiam 1.Pet.4.Iac.5. 101. s. quibus affligendi Iudæi , vel ante diem iudicij Christiani. 102. solet sic Scriptura significare maximam Dei iram & vltionem.vide Isa.13.Ezec.32.Ier.15. Amos 8.probabilius tamen,euentura ad litteram.vide Psal.74.Ioël.3:Agg.2.Heb.12.2.Pet 3. 103. id est,retrahent lumen suum, ita vt videantur cecidisse. 104. id est,astra,quæ dicuntur in Scriptura virtutes, id est,exercitus, & militia cæli. vide Psal.32. vel Angeli,qui cælestes virtutes sunt. 106. id est,crucis imago in maxima claritate obscuratis astris. 107. Græ.κόψονται,quod est,præ dolore se ipsos cædentium, & lacerantium. q. s.infidelium. vide Zach. 12. Apoc.1.tribus verò,pro nationibus. 110. s.ad temperandam claritatem,& declarandam maiestatem. * pro,magna. s. s.priusquàm appareat. t. pro,id est.Idem enim vox,tuba,& iussus.*

congre

[114]congregabunt [u]electos eius à quatuor [115]ventis:à [116]summis cœlorum vsque ad terminos eorum. [117]Ab arbore autem fisci discite parabolam:cùm iam [118]ramus eius tener fuerit, & [119]folia nata, scitis quia propè est [x]æstas : ita & vos cùm videritis [120]hæc omnia, scitote [121]quia propè est in ianuis. [122]Amen dico vobis, quia non [123]præteribit [124]generatio hæc, donec omnia ista fiant. [125]Cœlum & terra [126]transibunt, verba autem [127]mea non præteribunt. [128]De die autem illa & hora nemo sit, neque Angeli cœlorum, nisi

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

114. Int.s.ad iudicium.Orig.congregabuntur omnes qui fuerunt à constitutione mundi, qui vide-
runt diem Christi,& exultauerunt in illam.Chry.congregatos ab Angelis nubes recipient. 115. Int.
id est,mundi climatibus,Oriente,Occidente,Aquilone,Austro.Remig.¶ Aug.ad Hesychium.i.de toto
orbe terrarum. 116. Remig.id est,à medio orbis, medio enim orbis summum cæli præsidet ; per ter-
minos autem, fines terræ significat , vbi cæli terræ insidere videntur. addidit autem hoc ne putaren-
tur non esse congregandi à Mediterraneis etiam locis. Auctor.vide additionem. 117. Int.sub exem-
plo arboris docet de aduentu consummationis.Chry.in ho.vbi dicit quod est omnino euenturum,na-
turales necessitates in exemplum inducit. 118. Hier.s.cùm cauliculi teneri, & gemma erumpit in flo-
rem,cortéxque folia parturit. 119. Int.i.intelligitis æstatis aduentum.Chry.in hom.prænunciat iustis
post hyemem æstatem spiritualem , & tranquillitatem. 120. Int.s.quæ scripta sunt , quæ dixi suprà.
Aug.ad Hesychium:omnia dixit,in quibus est, quod videbitur Filius,&c. 121. Int.ne putetis iam esse
consummationem mundi,sed præcursiones quasdam,quæ ostendunt quòd propè sit in ianuis.Hier.
122. Int.q.d.credite quæ dixi. 123. Int.s.de morte ad immortalitatem, donec veniat dies Domini.
124. Int.vel omne genus hominum,vel gens Iudæorum quæ non deficiet donec veniat dies Domi-
ni.Hier. ¶ Chry.in hom.generatio fidelium quam nulla superabit tentatio. 125. Int.s. aëreum,non
æthereum.Rab. 126. Int. id est,innouabuntur.Glo.permanebit enim substantia, vnde dicitur , terra in
æternum stabit.Hier.q.d facilius est immobilia destrui , quàm sermonum meorum aliquid decidere.
transibunt verò cæli & terra immutatione, non abolitione sui. 127. Int.sed sicut dicuntur, sine vlla
imminutione implebuntur.Hil.cælum enim & terra ex conditione suæ creationis.i.profecta de nihi-
lo,habent id in se necessitatis vt non sint:verba autem Christi ex æternitate deducta,id continent vir-
tutis,vt maneant. Chry.in ho. pretiosiorem ostendit Ecclesiam cœlo & terra. 128. Int. ne Apostoli
quærerent certam horam aduentus Christi,qui intelligitur etiam in morte vniuscuiusque.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

116. Orig.id est,ab eis qui viuunt in initiis Scripturarum , vsque ad eos qui viuunt in consumma-
tione earum : congregabuntur autem tuba & voce, vt audientes se parent ad viam perfectionis , quæ
ducit ad Filium Dei. 117. Hil.Synagoga,ficus; ramus, Antichristus;qui cùm virescere cœperit,pro
ximus dies iudicij sentietur.Remig.cùm synagoga germinabit,fidem accipiens,prædicantibus Enoch
& Elia,propè erit finis sæculi.Glo.Iudæi,ficus damnata;ramus, fides & charitas; folia,verba prædica-
tionis:ablata verò perfidia Israël,propè erit dies iudicij. 126. Orig. transibunt ad futura etiam cæle-
stes homines,vt veniant ad meliora.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

v. etiam mali congregabuntur. vide suprà cap.13. 115. pro orbis partibus , quasi dicat , ab omnibus
mundi partibus. 116. id est,extremis. sic Psal. 18. Deuteron. 4. Est autem idem in Scriptura extremum
cæli,& extremum terræ ; vt patet Deuteronom.4. Fortè quòd vbi terra,ibi videtur etiam cœlum termi-
nari,aut quia cœlum pro orbe sumitur.Sensus ergo est ab vna terræ extremitate ad alteram. 118. Intelli-
git gemmam in surculis , vnde flores erumpunt. x. æstatem intellige , vt distinguitur ab hyeme , & ver
etiam comprehendit. z. s.perfecta redemptio,regnique Dei possessio. 124. scilicet Iudæorum,vel fidelium,
generatio verò,pro,natione,vel gente. 122. scilicet,in die nouissimo,vt dicitur 2. Pet. 3. Psalm. 101.nem-
pe sui mutatione , vel q.d.priùs cæli & terra peribunt , quàm verba mea reddantur inania. vide Luc. 16.
& suprà cap.5.

[129] Pater solus. [130] Sicut autem in diebus Noë: ita erit & aduentus Filij hominis: sicut enim erant in diebus ante diluuium [131] comedentes, & [132] bibentes, [133] nubentes, & nuptui tradentes: [134] vsque ad eum diem, quo intrauit Noë in arcam: & [135] non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: [136] ita erit & aduentus Filij hominis: [137] tunc [138] duo erunt in [139] agro; [140] vnus assumetur, & vnus relinquetur: [141] duæ molentes in mola, [142] vna assumetur, & [143] vna relinquetur. [144] Duo in lecto; [145] vnus assumetur, & [146] vnus relinquetur. [147] Vigilate ergo,

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

129. Int. in quo Filius & Spiritus sanctus intelligitur. Hier. in quibusdam Latinis codicibus additum est, nec Filius, qui tamen non ignorat. omnia enim per ipsum facta sunt, & qui nouit Patrem, quomodo ignorat diem iudicij? Dicitur autem ignorare, quia non expedit hominibus nosse. Aug. 1. de Trin. c. 12. nescit, id est, nescientes facit, sic illud dictum est, nūc cognoui, quòd times Deum, id est, feci vt cognosceres. Hil. quomodo negauit hanc cognitionem, qui omnia dedit Filio? Aug. de ver. Dom. in Patre & Filius scit quid enim est in die, quod in verbo non factum sit, per quod factus est dies? Idem lib. 83. q. dicitur Pater scire, quia facit Filium scire, Filius autem nescire, quia non facit homines scire. Basil. quidam intelligunt filios adoptiuos, non ipsum vnigenitum. 130. Int. s. sic repentinus interitus incredulis superueniet, cùm dixerint, pax, &c. Chry. in hom. apparet ex hoc non eum ignorare diem iudicij. 131. Int. i. gulæ dediti. 132. Int. ebrietati dediti. 133. Rab. non damnantur coniugia, vel alimenta, sed immoderatus vsus. 134. Int. & his toti dediti, & iudicia Dei contemnentes, perstiterunt vsque in eum diem. Hier. apparet post bella, & pestilentias, &c. secuturam pacem breuem, quæ quieta omnia repromittat, vt fides credentium comprobetur, vtrum trāsactis malis sperent Iudicem venturum. Chry. in hom. Pax erit in sensibilibus, vnde Apostolus non dixit, cùm fuerit pax, sed cùm dixerint pax, insensibilitatem eorum ostendens. 135. Int. id est, cognoscere noluerunt, quamuis Noë prædicente. 136. Int. tanquam fur comprehendet filios noctis. 137. Int. s. in illa consummatione. Glo. Lucas in illa nocte, id est, tribulatione. 140. Hil. in promptuarium recondetur. 147. Int. ecce quò tendant quę dixit. q. d. solliciti estote; hæc enim causa cur nescire vult nos diem aduentus sui. Hil. vt incerti quando venturus sit, semper credamus esse venturum. Greg. in hom. Vigilat qui ad aspectum veri luminis oculos apertos tenet; qui seruat operando quod credit; qui à se tenebras negligentiæ repellit. Aug. ad Hesychium: omnibus hoc dicit Christianis. Imparatū inueniet dies ille, quē imparatum inuenerit suę vitæ vltima dies.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

130. Glo. Noë, Christus; arca, Ecclesia, quæ cùm ædificatur, iniqui luxuriantur; cùm intratur, intereunt: ingredietur autem Christus in die iudicij præsentia suæ visionis æternus habitator.
138. Hil. s. fideles & infideles in sæculo. Int. prædicatores. Glo. qui in Ecclesiæ agro laborant, alij enim sincerè Christum annunciant, alij verbum Dei adulterant. 139. Int. in semente quidem pares, sed non æquè metentes fructus. Hier. 141. Int. s. occupati secularibus. Glo. sequentes orbem rerum mobilium. Hil. mola, opus legis, ex Iudæis verò pars credidit; pars opera legis infructuosa molens in cassum relinquetur, non factura cælestis cibi panem. Hier. Synagoga & Ecclesia de iisdem scripturis videntur farinam terere præceptorum Dei, & hæreses ex Scriptura videntur molere farinam doctrinarum suarum. 142. Int. s. qui habuerunt tanquam non habentes. 143. Int. s. qui in incerto diuitiarum sperauerunt. 144. Int. s. continentes, non occupati Ecclesiasticis vel secularibus. Glo. qui otium eligunt, & quietem, quæ significantur nomine lecti. Remig. tres ordines significantur. s. prędicatorum, quibus commissus ager Ecclesiæ; coniugatorum, qui velut diuersarū curarum molas voluunt; & continentium, quorum requies per lectum significatur. Glo. non sunt plura hominum genera, quàm hæc tria in Ecclesia, vnde Ezechiel tres viros liberatos vidit, Noë, id est, rectores; Daniel, id est, continentes; Iob, id est, coniugatos. 145. Glo. s. qui propter Deum continent. 146. Glo. s. qui humana laude, aut aliqua vitiosa intentione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

131. *id est, securi, nihilq́; minùs quàm diluuium expectantes, rebúsque terrenis prorsus intenti.*
133. *id est, matrimonium contrahentes.* 141. *significatur etiam in vilissimo vitæ genere Christum suos habere.*

quia

quia [148] nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. [149] Illud autem scitote, quoniam si sciret [150] paterfamiliâs qua hora [151] fur venturus esset: [152] vigilaret vtique, & non sineret per-[153]fodi domum suam. Ideo & vos estote [154] parati: quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. [155] Quis, putas, est [156] fidelis seruus, & [157] prudens, quem constituit [158] Dominus su-[159]per familiam suam, [160] vt [161] det illis [162] cibum in tempore? Beatus ille seruus quem, cùm venerit [163] Dominus eius, inuenerit [164] sic facientem. Amen dico vobis: quoniam super [165] omnia bona sua constituet eum. [166] Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo; morá facit Dominus meus venire: & [167] cœperit percutere conseruos suos, [168] manducet autem & bibat cum ebriosis: [169] veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat: & di-[170]uidet eum, [171] partémq; eius ponet cum [172] hypocritis: illic erit [173] fletus & [174] stridor dentium.

Sens. Lit. Cap. In XXIV.

148. Hil. non dixit, nescimus. 149. Int. probat quòd debent vigilare & sobrij esse. 152. Int. scili-
cet, in illa hora, quæ sibi esset suspecta. Græ. Vltimam horam Deus voluit esse incognitam, vt semper
possit esse suspecta, vt semper præparemur qui non possumus præuidere. 154. Int. s. sine macula & ru-
ga 155. Int. difficultatem ostendit, non impossibilitatem virtutis Remig. ¶. Chry. in hom. non igno-
rantis est hoc, vt nec illud, Adam vbi es. Hil. specialem Episcopis sollicitudinem mãdat. Glo Rarus est
qui sit vocatus à Deo, & nõ se ingesserit, nec se magis pascat quàm oues. 156. Glo. Rarus est Domi-
no propter Dominum seruiens. 157. Int. s. bene erogando pecuniam domini sui. Chry. in hom. Fide-
lis nihil de rebus domini inaniter consumit, prudens nouit dispensare vt oportet. Orig. esse fidelem
& prudentem rarissimum est. multa quidem sapientia & fidelitate opus est ei, qui bene vult dispensa-
re Ecclesiasticos reditus. 158. Int. s. Christus. Rab. 159. Int. id est. Ecclesiam. Rab. 160. Int. discernens
capacitatem singulorum. 161. Int. s. pro capacitate auditorum. 162. Int. s. Sermonis diuini, vel exem
pli sui. 163. Int. s. Christus. 164. Int. id est, cibum ministrantem. Hil id est, præcepto Domini sui obe-
dientem. 165. Int. non vt soli, sed vt præ cæteris habeant æterna præmia, tum pro vita sua, tum pro
gregis custodia. Rab. ¶ Remig Bonos auditores faciet discumbere, vt Lucas dicit, Bonos prædicatores
super omnia bona cõstituet, magna enim distantia vt meritorum, ita & præmiorum. Orig. id est, cor-
regnabit cum Christo cui omnia Pater tradidit. Hil. vltra Dei gloriam nihil est melius. 166. Int. at
contrà si dissimulauerit iudicium Dei in proximo venturum, securitatem sibi ipsi faciens. Orig. ex iis
patet dominum constituere super familiam suam etiam malos. 167. Int. id est, iniuriis afficere.
168. Int. q. d. ipse autem sit deditus gulæ, vel ebrietati, vel facinoribus, & illecebris sæculi plenus sit.
169. Int. in quo omnes mihi præpositi intelliguntur. 170. Int. s. à consortio fidei. Hier. à consortio
Sanctorum. Orig. redibit spirituale donum ad Deum, anima cum corpore ibit in gehennam. 171. Int.
id est, sortem. 172. Int. licet non fuisset hypocrita. Hier. cum his qui in agro & mola idem facere vi-
debantur. 173. Int. ob calorem. 174. Int. ob frigus. Glo, per similitudinem membrorum magnitudo
tormentorum ostenditur.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

150. Int. id est, Spiritus. Orig id est, sensus hominis. 151. Int. s. Deus in morte. Orig. s. diabolus.
153. Int. id est, corpus. Chry. in hom. confundit eos, qui non tantum student animæ quantum ij pe-
cuniis, qui furem expectant. 167. Rab. id est, conscientias infirmorum verbo vel exemplo vitiare.

Addit. Auct. In Cap. XXIV.

155. *pro, quisnam. τίς ἄρα.* 171. *Solet Scriptura impios & iniquos hypocritas vocare: vide Scholia nostra in vniuersam Scripturam.*

CAPVT XXV.

Tvnc [1] [2] simile erit [3] regnum cælorum decem [4] virginibus: quæ accipientes lampades [5] suas [6] exierunt obuiam sponso, & [7] sponsæ. Quinque autem ex eis erant [8] fatuæ, & quinque [9] prudentes: sed quinque fatuæ acceptis [10] lampadibus non sumpserunt [11] oleum secum; prudentes verò acceperunt [12] oleum in [13] vasis suis cum [14] lampadibus. Moram autem [15] faciente [16] spōso, dormitauerunt [17] omnes, & [18] dormierunt. [19] Media autem [20] nocte [21] clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite [22] obuiam ei. Tunc [23] surrexerunt [24] omnes [25] virgines illæ, & [26] ornauerunt [27] lampades suas. Fatuæ autem

Sens. Lit. In Cap. XXV.

1. Int. aliud de eodem exemplum. Hil. de magno die Domini sermo est. 2. Int. hæc parabola tam ad subiectos, quàm ad prælatos refertur. 3. Int. id est, Ecclesia permixta omnibus tam religiosè quàm superstitiosè continentibus. 4. Glo. Virgines sunt omnes qui se à luxu sæculi continent. Hier. non ad virginalia corpora, sed ad omne hominum genus comparatio pertinet. 5. Int. id est, opera quæ secundùm continentiã fiunt. Orig. id est, organa naturalia. Hier. sensus. Hil. lumen. Aug. de verb. Dom. Serm. 22. opera, iuxta illud, Luceant opera vestra. 6. Int. id est, cōcordauerunt voluntati sponsi, & matris Ecclesiæ. 7. Glo. omnes simul sunt sponsa, nubet verò cùm mortalis immortali coniungetur.

8. Int. quia veritati seruiunt pro laudibus hominũ. Aug. de verb. Dom. ¶ Hier. terrenis fæcibus inhiantes. Chry. in hom. maiorem enim sustinentes laborem, propter minorem omnia perdiderunt, non subuenientes indigentibus; maiori enim labore vincitur carnis cupido, quàm pecuniarum. 9. Int. quia veritati seruiũt pro æternis præmiis. Orig. vt se inuicem sequuntur virtutes, qui enim vnam habet, omnes habet: sic & sensus. itaque necesse est, aut omnes quinque prudentes esse, aut omnes fatuos. Aug. de verb. Dom. serm. 22. quinquepartita est continentia à carnis illecebris. 10. Int. id est, accepta ostensione bonorum operum. 11. Int. id est, gloriam intra conscientiam, lætitiam mentis, quam habet qui intus Deo placet. Hil. oleum, fructus boni operis; vasa humana corpora. Hier. oleum, virtutum opera. Aug. de verb. Dom. oleum, lætitia, iuxta illud, Vnxit te Deus oleo exultationis. oleum ergo non habet, qui non propterea gaudet, quia Deo intrinsecus placet. 12. Int. id est, nitorem gloriæ. Aug. de verb. Dom. lætitiam bonorum operum. Chry. in hom. oleum, charitas, & circa indigentes auxilium.

13. Int. id est, conscientiis suis. Aug. de verb. Do. in corde & conscientia, iuxta illud, Probet se ipsum homo, &c. 14. Int. id est, ostensione bonorum operum. 15. Int. id est, iudicium differente extremum. Hier. ostendit non parum esse temporis inter priorem & secundum aduentum. 16. Int. s. ante mortem languoribus. Greg. in hom. 17. Int. s. electi & reprobi. 18. Int. s. somno mortis. Hier. dormitauerunt, id est, mortuæ sunt, dicuntur verò dormisse, quia suscitandæ sunt. 19. Hier. s. quando grauissimus sopor est. Aug. de verb. Dom. i. nullo sciente, vel sperante. Hier. traditio Iudæorum est Christum media nocte venturum, ad similitudinem aduentus in Ægyptum cùm Pascha celebratũ est, & exterminator venit, &c. vnde reor & traditionem Apostolicam permansisse, vt die vigiliarum Paschæ ante mediam noctem populus nō dimittatur, expectans Christi aduentũ: vbi verò illud tempus transiit, præsumpta securitate festum diem agunt. 20. Int. i. insperato. Orig. in altitudine remissionis. 21. Int. s. in voce Archangeli, & in tuba Dei. Hier. per Angelorũ clamorem & tubas, Christi resonabit aduentus. 22. Int. i. occurrite ei in aëra. 23. Int. s. à somno mortis. 24. Int. s. boni & mali. 25. Int. i. cōtinentes. 26. Int. i. numerauerunt secum opera sua pro quibus remunerationem expectant. Greg ¶ Aug. de verb. Dom. serm. 22. aptarunt lampades. i. rationes reddendas operum. Hil. Lampadarum assumptio reditus est animarum in corpora; lux, conscientia boni operis. 127. Int. s. sua fiducia deceptæ, intus vacuæ. Greg. ¶ Chry. in hom. Fatuæ erant, quia hinc recesserunt misericordia carentes.

Sens. Myst. In Cap. XXV.

1 Greg. in hom. Quinque sunt corporis sensus, iiq; geminati, ex quo denarius efficitur, ex vtroque etiam sexu, multitudo fidelium colligitur.

Addit. Avct. In Cap. XXV.

4. Virgines dicuntur ob fidei integritatem, de fidelibus enim solis sermo est. 11. s. vt possent infundere cùm lampadibus deesset. 16. s. primum. 18. s. tandem. 21. s. comitantium sponsum, vel præcedentium.

sapien

ſapientibus dixerũt:[28] Date nobis de oleo veſtro: quia lampades noſtræ[29] extinguuntur.[30]
Reſponderũt[31] prudentes,dicentes:Ne[b] fortè non ſufficiat nobis & vobis:ite[32] potius ad
vendentes,[33] & emite[34] vobis.Dum autẽ irent[35] emere:venit ſponſus,[36] & quæ paratæ erant,
intrauerũt cum eo ad nuptias:[37] & clauſa eſt ianua.[38] Nouiſſimè verò veniunt & reliquæ
virgines,dicentes,Domine,Domine[39] aperi nobis. At ille reſpondens,ait: Amen dico
vobis,neſcio[40] vos. Vigilate[41] itaque quia neſcitis diem neque horam. Sicut[42] enim homo
peregrè proficiſcens,vocauit[43] ſeruos ſuos,& tradidit[44] illis bona ſua:& vni dedit quin-
que talenta:[45] alij autem duo:[46] alij verò vnum:[47] vnicuique[48] ſecundùm propriam virtutem;[d]
& profectus[49] eſt ſtatim. Abiit[50] autem qui quinque talenta[51] acceperat,

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

28. Int.ſ.teſtimonium laudum,dicẽdo de operibus noſtris quod vidiſtis.Greg.cùm ſe intus vacuas inuenerint,teſtimonium foris quærunt. Aug.de verb.Dom. id ſemper inquirit animus vnde gaudere ſolet. 29. Int.i.opera noſtra,quæ hominibus clara videbantur. 30. Aug.de verb.Dom.quorum facta aliena laude fulciuntur,eadem ſubtracta deficiunt. 31. Int.non auaritia,ſed timore,quia in illo die teſtimonium cuiuſque vix ſufficiet ſibi,ne dũ ſibi,& proximo. Hier.nõ poſſunt in die iudicij aliorum virtutes,aliorum vitia ſubleuare.Aug.de verb.Dom.non iuuatur quis alieno teſtimonio apud Deum, cui ſecreta patent. 32. Int.ite.i.modò videamus quid vos adiuuent,qui vobis laudes vendere cõſueuerant.Aug.de verb.Dom. 33. Glo.adulatores, qui pro aliqua mercede laudant.Aug.de verb.Dom.

34. Int.q.d.venamini laudes veſtro more. ¶ non dant conſilium,ſed ex obliquo cõmemorant crimen earum.Aug.de verb.Dom. ¶ Hier.emitur oleum multo pretio,quod non ſolùm in eleemoſynis, ſed in cunctis virtutibus intelligimus.Orig.vendẽtes,ſunt doctores;emptio,acceptio eſt;pretiũ,perſeuerantia,amor diſcendi,& diligentia. 35. Aug.de verb.Dom.i.dũ ſe inclinarent in externa,& ſolita gaudia requirerent.Hier.exceſſerat emendi tẽpus,nec adueniente die iudicij,locus erat pœnitentiæ. Orig.quidam,qui quando debuerunt vtilia diſcere,neglexerunt,in exitu vitę,dũ diſcere volunt,comprehenduntur à morte. 36. Int.ſ.quibus conſcientia dabat bonum teſtimonium.Aug.de verb.Dom.

37. Int.vbi munda anima verbo Dei copulatur. Aug.de verb.Dom.Hil. nuptiæ,immortalitatis aſſumptio eſt. 38. Int.id eſt, aditus regni cæleſtis, qui precibus nullis patebit poſt iudicium. Hier.poſt iudicium bonorum operum & iuſtitiæ occaſio non relinquitur. 39. Int.dolore repulſionis compulſæ appellationem ingeminãt dominationis.Greg.in hom. ¶ Hier.quid prodeſt voce inuocare,quem operibus neges?Aug.de ver.Dom.non dicuntur emiſſe oleũ,itaque intelliguntur nullo iam remanẽte de alienis laudibus gaudio,in magnis afflictionibus redire ad imploratiõẽ Dei. 40. Int.q.d.ideo vos deſero,quia per vitæ meritũ non recognoſco.Aug.de verb.Dom.Magna eius ſecuritas poſt iudicium, cuius antè ineffabilis miſericordia prærogata eſt.Hier.nouit Dominus qui ſunt eius, & qui ignorat, ignorabitur.Aug.de verb.Dom. non habet Dei ſapientia vt intrent in gaudiũ eius qui non corã Deo, ſed vt placerent hominibus, conati ſunt aliquid ſecundùm eius præcepta operari. 41. Int.ecce quò parabola tendit.Hier.q.d.quia ignoratis diem iudicij,lumen bonorum operũ præparate.Aug.de ver. Dom.qui paratus eſt in morte,paratus erit in die iudicij. 42. Glo.alia de eadẽ re parabola. 43. Gr. Chriſtus in carne aſſumpta,abiit in cælum.Orig.Peregrinatur Dominus per fidem ambulantibus.

44. Int.dedit dona hominibus naturalia,& gratuita.Hier.dedit Apoſtolis Euangeliorũ doctrinam.

45. Int.i.exteriorum ſcientiã quinque ſenſibus acquiſitam.Greg. 46. Int.i.intellectũ, & operationem.Greg. 47. Int.i.intellectum.Greg. 48. Int.non pro largitate, vel parcitate;alij plus,alij minus, ſed pro viribus accipientium. Hier. 49. Glo.non locũ mutans,ſed liberam poteſtatem operandi permittens. 50. Int.i.promouit. 51. Int.ſ.ſcientiam exteriorum,etſi myſtica non penetret.Greg.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

b. ſub.timemus,vel non faciemus, c. ὕστερον: deinde,ſeu poſterius. 40. *pro,non eſtis mihi gratæ.*
42. *ſub.ſic accidit in regno Dei.* 45. *ſ.gratias gratis datas ad alterum vtilitatem, talentum. Hebr.* בכר. *Eſt autem duplex talentum. Alterum ſanctuarij ſiclorum 6000. Alterum congregationis ſiclorum 3000. Siclus autem drachmæ 4. & quidem [illegible] ſi argenteum ducati 2400. ſi aureum 30000. id verò ſi argenteum ducati 1200. ſi aureum 1500[illegible]. d. [illegible], facultatem.*

[52] & operatus eſt in eis,& [53] lucratus eſt alia quinque : ſimiliter qui [54] duo acceperat, [55] lucratus eſt alia duo. Qui autem [56] vnum acceperat, [57] abiens [58] fodit in terram : & abſcondit pecuniam domini ſui. Poſt [59] multum verò temporis [60] venit dominus ſeruorum illorum: & [61] poſuit rationem cum eis. [62] Et accedens qui quinque talenta acceperat, [63] obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidiſti mihi: ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Ait illi dominus eius, [64] Euge ſerue bone & [65] fidelis: quia ſuper [66] pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te [67] conſtituam: intra in gaudium domini tui. Acceſſit autem & qui duo talenta acceperat : & ait : Domine, duo talenta tradidiſti mihi : ecce alia duo lucratus ſum. Ait illi dominus eius, [68] Euge ſerue bone & fidelis : quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam : [69] intra in gaudium domini tui. [70] Accedens autem & qui vnum talentum acceperat, [71] ait : Domine, ſcio quia [72] homo durus es : [73] metis vbi non ſeminaſti : & [74] congregas vbi non ſparſiſti,

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

52. Int.ſ.dum ſe à viſibilium voluptate cuſtodit, ab iiſque etiam alios monendo compeſcit.Greg.
53. Hier.acceptis terrenis ſenſibus,cæleſtiū ſibi notitiam duplicauit,ex creaturis intelligēs creatorem;ex corporalibus incorporalia:ex breuibus,ſempiterna.Hil.populus ex lege credentium,meritum ipſius rectè impletæ,Euangelicæ fidei operatione duplicauit. 54. Int.i.intellectum & operationem.
55. Int.ſ.prædicando,& mira operando,tales iuſtruit,qui itidem florēt ſcientia & opere.Greg.dum vtrique ſexui prædicatur, quaſi accepta talenta geminantur.Hil.gentium populus,fide & confeſſione filij & patris iuſtificatus,Chriſtum Deum & hominem ex ſpiritu & carne confeſſus eſt;& vt Iudæi ſacramentum in quinque talentis.i.in lege cognitum, fide Euangelij duplicarunt : ita iſti incremento duorum talentorum,intellectum & operationem promeruerunt. 56. Int.i.intellectum. 57. Int.per ſe,ſed non rediens per ſe. 58. Int.i.terrenis actibus ſe applicauit,nec lucrū ſpirituale quæſiuit.Gre. acceptum ingenium terrenis actibus implicauit.Orig.virtutem docēdi,animabus proficiēdi occultauit. Hil.Iudæorum populus propter inuidiam ſaluandarum gentium, nouæ prædicationis gloriā ſub obtrectatione corporeæ paſſionis occultauit. 59. Int.ſ.quod eſt ab aſcenſione Domini vſque ad ſecundum aduentum.Hier. ¶ Chry.in hom.non confeſtim rationem expetit,eſt enim longanimis.
60. Int.ſ.ad iudicandum. 61. Glo.i.cœpit ſingulorum actus diſcutere. 62. Int.ſ.præparans ſe ad reddendam rationē.Orig.acceſſus eſt,tranſitus de hoc mundo. 63. Glo.quotquot ab errore conuertit,domino obtulit. 64. Rab.interiectio eſt lætantis. 65. Int.ſ.non tua quærens, ſed quæ Ieſu Chriſti. Chry.in hom.Fidelis nihil eorum quæ Domini ſunt, ſibi appropriat. 66. Hier. quæ in præſenti habemus, comparatione futurorum parua & pauca ſunt. 67. Int.gaudens dominus in gaudium intrare iubet.Aug.1.de Trinit.hoc erit plenum gaudiū noſtrum frui Deo Trinitate,ad cuius imaginem facti ſumus.Hier.quid maius poteſt dari fideli ſeruo,quàm eſſe cū Domino, & videre gaudium eius?
68. Int.ſ.non tua quærens,ſed quæ Ieſu Chriſti.Hier.vtrūque ſimili recipit gaudio,nō conſiderans lucri magnitudinem,ſed ſtudij voluntatē.Orig.fortè nihil minus habiturus eſt apud Deum,qui minorem habuit virtutem,ſed totam ſecūdùm quod oportuit,exercuit,hoc enim ſolùm quæritur,vt quicquid habuerit homo ex Deo, toto eo vtatur ad gloriam Dei. 69. Int.i.accipe quod oculus non vidit, nec auris audiuit. 70. Int.infeliciſſimum habens à ſua conſciētia teſtimonium. 71. Hier.ad pigritiā & negligentiam ſuperbiæ crimen acceſſit,qui enim debuit ſimpliciter inertiā confiteri,calumniatur. 72. Int.aliàs auſterus. Glo.quia ardua eſt via quæ ducit ad vitā. 73. Int.q.d.non parcis,ſed præcidis falce iudicij tui eos quibus legem non commiſiſti.Orig.metit Dominus vbi non ſeminauit,ſibi enim computat eſſe collata quę in pauperes conferuntur.Hier.etiā gentilium philoſophorum bonam vitam Dominus recipit Glo.etiam inexcuſabiles ſunt qui legem vel Euangelium non audierunt, potuerunt enim per creaturam Deum cognoſcere. 74. Int.ſcilicet, in regno tuo bonos etiam ex gentibus,& ex eorum comparatione qui naturalem legem ſeruant,damnas eos qui negligunt Scripturas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

64. id eſt,bene,rectè. 66. ſcilicet, præfectus. 73. quaſi dicat,ſciebam te auarum.

& [75] timens [76] abij, & [77] abscondi talentum tuum in [78] terra: ecce habes quod tuum est. Respondens autem Dominus eius, dixit ei: Serue [79] male & [80] piger: [81] sciebas quia meto vbi non semino: & [82] congrego vbi non sparsi: oportuit ergo te committere [83] pecuniã meam [84] nummulariis: & [85] veniens ego recepissem vtique quod meum est cum [86] vsura. Tollite itaque ab eo [87] talentum: & date ei [88] qui habet decem talenta: omni enim [89] habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non [90] habet, & quod videtur [91] habere, [92] auferetur ab eo. Et [93] inutilem seruum eiicite in tenebras [94] exteriores: illic erit [95] fletus, & stridor dentium. [96] Cum autem [97] venerit Filius [98] hominis in [99] maiestate sua, & omnes

Sens. Lit. In Cap. XXV.

75. Greg.s.melioris vitæ viam aggredi. Hil.populus Iudæorum metu veterum præceptorum se dicit abstinere ab Euãgelio. Glo.quidam cùm se peccatores considerant, sanctitatis viã arripere timẽt, & dum se vident infirmos, nolunt ad meliora progredi, ita dum moriuntur, vitam timent. 76. Int.s. per liberum arbitrium. 77. Glo.s.non prædicaui quod te donante intellexi. 78. Glo.in carnali vita subsistens, sicut habui, sic tenui, non augens vel minuens. 79. Int.id est, superbè, qui calumniã facis Domino. Hier. 80. Int.qui lucrum facere neglexisti. Hier. 81. Hier.quod pro excusatione dixit, in culpam vertitur. Orig.cætera concedit, non autem se durum esse, vt ille arbitrabatur, alioqui verè durus est abutentibus Dei misericordia ad suam negligentiam. 82. Int.quia etiam ab his exigo, quibus non commisi ad erogandum. 83. Int.id est, diuinum sermonem. Hier.eloquia enim Domini argentum igne examinatum. 84. Int.nummularij sunt qui prædicationem auditam valent verbis & opere exercere. Hier.id est, cęteris doctoribus, quod fecerunt Apostoli per singulas prouincias Episcopos & Presbyteros ordinantes; vel cunctis credentibus qui possunt pecuniam duplicare, vt quod dicũt, opere expleant. Greg.exigitur etiam ab auditoribus, vt ex auditis studeant intelligere nõ audita. 85. Int. id est, merita discutiens. 86. Int.s.& te per gratiam bene dispensatam, & per te acquisitos. 87. Int.id est, intellectum. Greg. 88. Int.id est, qui exteriora bene administrauit, sed intellectu adhuc vacuus fuit. Greg. ¶ Hier.maius debetur præmium ei, qui plus in Domini pecunia laborauit. 89. Int.s.studium habenti verbi erogandi, dabitur gratia super gratiam. Greg.quisquis charitatẽ habet, alia etiam dona percipit. Chry.in hom.qui gratiam doctrinæ habet, si nõ vtitur, gratiam perdit, si studium adhibet, amplius attrahit donum. Hier.qui valent ingenio, si sint negligentes, ad comparationem eius qui paulò tardior labore & industria compẽsauit, quod minus habuit, perdũt bonum naturæ, & præmium sibi promissum vident transire ad alios. 90. Int.s.hoc studium vel charitatem. 91. Int.vel naturali ingenio, vel literali studio. 92. Int.quia nulla dulcedine internæ sapiẽtiæ gaudebit. Hier.ei, qui fidem habet, & bonam voluntatem, etiam si quid minus vt homo in opere habuerit, dabitur à bono Iudice; qui autem fidem nõ habuerit, etiam virtutes quas videbatur naturaliter possidere, perdet. Greg.Quisquis charitatem non habet, etiã quæ percepisse videbatur, amittit. Hil. habẽti vsum Euangelij, etiam legis honor redditur, non habenti autem fidem Christi, etiam quod ex lege videbatur esse honoris, aufertur. Glo.qui habet amorem verbi, datur ei sensus intelligendi; alioqui deficit. Et nota quòd quicquid datur in rebus mundanis vel spiritualibus, pro talento imputatur, de quo est reddẽda ratio. Greg. talenti nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum acceperit. 93. Int.id est, infructuosum, qui sponte & negligentia sua corruit in interiores tenebras. 94. Orig.vbi nulla illuminatio, fortè nec corporalis. Greg.in exteriores cadent per pœnam, qui per culpam in interiores deciderunt. Chry.in hom.non solùm punitur qui mala operatur, sed etiam qui bona non facit. Orig.vnde illud væ mihi si non euangelizauero. 95. Int.non delectatio, vt in istis fuit. 96. Rab. post parabolas de fine mundi, exequitur modum futuri iudicij. 97. Int.scilicet, in secundo aduentu. 98. Int.qui est & filius Dei. August.in Iohannem Tract.21.apparebit in forma humana in iudicio. 99. Int.scilicet in diuinitatẽ, qua iudicauit, qui prius venit in humilitate. Orig.cũ gloria reuertetur, vt corpus eius sit quale fuit in transfiguratione. Hier.tradendus cruci & illudendus, rectè promittit gloriam triumphantis, vt secutura scandala, pollicitationis præmio compensaret.

Addit. Avct. In Cap. XXV.

e. Græc.deponere. 84. *scilicet, qui pecuniam cum lucro restituunt.* 99. *id est, gloria.*

[100] Angeli cum eo: tunc [101] sedebit super [102] sedem [f] maiestatis suæ: & [103] congregabuntur ante eum [104] omnes gentes: & separabit eos ab inuicem, [105] sicut pastor segregat [106] oues ab [107] hœdis: & [108] statuet oues quidem à [g] dextris: hœdos autem à [109] sinistris. Tunc dicet [110] Rex his [111] qui à dextris eius erunt: [112] Venite [113] benedicti [114] Patris mei, [115] possidete paratum vobis [116] regnum à [h] constitutione mundi. [117] Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes erã, & collegistis me. Nudus, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Tunc [118] respõdebunt ei iusti, dicentes: Domine, quãdo te vidimus esurientem, & pauimus: sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

100. Glo. qui testes sunt humanorum actuum, sub quorũ custodia bene vel malè egerunt. Chry. in hom. aderunt Angeli, testantes quantum administrauerunt ad salutem hominum. Aug. de pœnitentia. Angelos, id est, nuncios, rectè accipimus omnes qui cælestem salutem hominibus nunciauerunt. Idem 20. de ciuit. ca. 24. in illo finali iudicio, simul homines & Angeli iudicabuntur. Fiet autem virtute diuina vt cuique opera sua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam reuocentur, & mira celeritate cernantur, vt accusat vel excusat scientia conscientiam. 101. Int. id est, regnabit. 102. Int. s. Ecclesiam in qua tunc apparebit omnis potentia eius. Orig. sedes dicuntur quidam perfectiores sanctorum, de quibus illud, Sederunt sedes in iudicio, vel quædam virtutes Angelicæ. 103. Remig. vera hominis resurrectio demonstratur. Aug. 20. de ciuit. Fiet congregatio per ministerium Angelorũ, quibus dicitur, Congregate illi sanctos eius. 104. Int. s. omnis temporis, omnis conditionis, omnis sexus, omnis ætatis. 105. Int. Qui posuit animam pro ouibus suis. 106. Int. id est, bonos. 107. Int. id est, malis. Orig. qui saluantur, oues dicuntur ob mansuetudinem, & quiæ ad occasionem parati fuerunt Christi imitatione, mali verò hœdi, qui aspera & dura saxa ascendunt, & per præcipitia incedunt. Chry. in hom. ouium vtilitas multa; hœdorum nulla. solet verò in Scripturis ouis nomine simplicitas & innocentia designari. Hier. hœdus lasciuum animal, & semper pro peccatis offertur in lege. 108. Int. confirmabit in beatitudine bonos. Chry. in hom. segregat eos etiam situ. 109. Int. in miseria æterna. Orig. Sancti qui dextera opera fecerunt, dexteram accipiunt, in qua requies & gloria: mali verò, sinistram, id est, tristitiam tormentorum. 110. Int. regum. 111. Int. id est, qui ad beatitudinem pertinent. 112. Int. inuitat ad regnum, non expellit ad pœnam. Orig. propinqui sunt, & vocantur vt propinquiores fiant. 113. Glo. id est, beneficio Patris mei promoti ad obtinendam gloriam. Rab. id est, quibus pro meritis debetur æterna benedictio. 104. Rab. ad eum refert potestatem regni, à quo ipse Rex est genitus. 115. Chry. in ho. s. sicut bona paterna, sicut vestra, vobis antiquitus debita. 116. Hier. hæc iuxta præscientiam Dei accipienda sunt, apud quem futura iam facta sunt. 117. Rem. Sex opera misericordiæ cõmemorat, quæ quicumq; implere studuerit, regnum accipere merebitur. Greg. 26. mor. ca. 25. Quidam electorũ iudicantur, & regnant, qui vitæ maculas lachrymis tergunt, & peccata eleemosynis cooperiunt; alij non iudicantur, & regnant, qui præcepta legis perfectionis virtute transcendunt. Glo. Electorũ alij iudicabunt, alij iudicabuntur; reproborũ illi qui extra Ecclesiam sunt, non iudicabuntur. 118. Rab. non diffidentes de verbis Domini, sed stupentes de tanta sublimatione, vel quia paruum eis videbitur, quod fecerũt. Orig. humilitatis causa laude beneficiorum suorum se indignos proclamant.

SENS. MYST. IN CAP. XXV.

103. Orig. non erunt tunc gentes dispersæ in dogmatibus falsis, & multis de Christo, manifesta enim fiet diuinitas eius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

110. *f. bona. f. id est, gloriosam, fortè pro sede erunt nubes.* 103. *f. Angelorum ministerio. g. Græ. pro à dextera.* 114. *pro, à Patre. scilicet electione & gratia.* 115. *κληρονομήσατε, in hæreditatem accipite. s. tamquam filij, & perpetuò possessuri.* 116. *scilicet, prædestinatione. h. imò etiam ab æterno, quamquam à creatione mundi locus præparatus.*

Rex, dicet illis, Amen dico vobis, quamdiu [l] fecistis vni [119] de his fratribus meis [120] minimis, [121] mihi fecistis. Tunc dicet & his qui à [122] sinistris erunt: Discedite [123] à me [124] maledicti [125] in ignem [126] æternum, qui [127] paratus est diabolo, & [128] Angelis eius. Esuriri enim, & [129] non dedistis [130] mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potum. Hospes erã, & non collegistis me: nudus, & nõ operuistis me. Infirmus, & in carcere, & nõ visitastis [131] me. Tũc [132] responde-bunt ei & ipsi, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens, Amen dico vobis, quamdiu non [133] fecistis vni de [134] minoribus his, [135] nec [m] mihi fecistis. Et [136] ibunt hi in [137] supplicium æternum.

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

119. Int. innuit se non dixisse generaliter de omnibus pauperibus, sed de iis qui pauperes sunt spiritu. Hier. ad quos extendens manum dixerat, Fratres mei sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei.
120. Rab. ita vocat quia sunt humiles, pauperes, & abiecti; non intelligit verò per hos solùm Monachos, sed vnumquemque fidelem, fratrem enim baptisma facit, & mysteriorum cõmunicatio. 121. Int. s. capiti in membris. 122. Int. à sinistris sunt, qui sinistra, id est, præsentia quamdiu vixerunt, ardenter amauerunt. 123. Int. vt tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Orig. vt qui modò videntur esse ante eum, postea nec videantur. 124. Int. quia visi sunt esse cum eo, dũ permixti sunt boni malis. 125. Orig. non dicit Patris mei, benedictionis enim ministrator est Pater, maledictionis autem quisque sibi per peccata est author. 126. Int. Iudicium fiet ei sine misericordia, qui non fecit misericordiam. 127. Int. i. præordinatus à constitutione mundi, vt bonis regnum. 128. Orig. qui saluantur Angelis sanctis, qui pereunt, diaboli angelis coæquantur. Aug. 21. de ciui. c. 10. hinc habetur, eodem igne cruciari homines & dæmones, miris, sed veris modis, etiam spiritui potest pœna corporalis ignis affligi. Adhærebũt dæmones, licet incorporei, corporalibus ignibus cruciandi, ex eis pœnam accipientes; nõ eis vitam dantes. Orig. fortè ille ignis inuisibilis est. 126. Glo. quid meretur, qui aliena rapuit, si æternaliter damnatur qui de suo non dedit? 130. Orig. patitur Saluator quæ corpus eius Ecclesia. Chry. in hom. sunt sufficientia ad pœnam. 1. facilitas petitionis, panis enim erat. 2. miseria petentis, erat enim pauper. 3. compassio naturæ, erat enim homo. 4. desiderium promissionis, regnum enim promisit. 5. dignitas accipientis, Deus enim per pauperes accipiebat. 6. superabundantia honoris, ab hominibus enim dignatus est accipere. 7. iustitia dationis, ex suis enim à nobis accipit, contra quę omnia homines per auaritiam excæcantur. 131. Orig. iustorum beneficia per singula numerauit, hic autem præscindens narrationem vtrumque adunauit, misericordiæ enim iudicis est, benefacta largiùs prædicare, malefacta autem abbreuiare. 132. Greg. 26. mora. c. 24. isti sunt mali fidẽles, infideles enim non iudicantur, nam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Glo. excusare se satagunt quasi Deum fallere possint, qui homines fallebant. Orig. considera quod iusti immorantur in vnoquoque verbo, iniusti autem cursim dicunt. proprium enim est iustorum, benefacta in facie relata, diligenter, & per singula refutare causa humilitatis; malorum verò, culpas suas excusationis causa, aut nullas esse ostendere, aut leues & paucas.
133. Int. s. solatiũ charitatis. 134. Int. s. humilibus spiritu. 135. Int. s. vt capiti vos exhibuisse gaudeatis. 136. Orig. suprà prius meminit bonorum, proprium enim Dei prius recordari benefacta, quàm malefacta, hic verò prius nominat pœnam, vt prius vitemus mala, postea appetamus bona. 137. Glo. frustrà ergo Origenes spondet liberationem post multos annos damnatis. Greg. 4. dial. c. 44. at, inquiũt, minatus est, vt à peccatis compesceret, si falsa minatus est, & falsa promisit; ita isti dum Deum perhibent misericordem, fallacem prædicant. At, inquiunt, quomodo finitæ culpæ infinita pœna pertinet ad iustitiam? vt nunquam supplicio careant, quorũ mens nunquam voluit carere peccato. Aug. 21. de ciu. nullius legis iustitia attendit, vt tanta sit mora pœnæ, quanta culpæ: certè eos qui morte multantur, in sempiternum leges auferunt à societate viuentium: & quidem exilium, ignominia, seruitus, &c. quæ solent infligi, ideo æterna non sunt, quia nec homines qui his plectuntur: quid ergo illud.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

l. ἐφ᾽ ὅσον. i. quatenus, inquantum. 119. i. Apostolis, eisq; similibus. 120. s. paupertate, abiectione, &c. vel, q. d. etiam infimis inter eos. 123. pœna damni. 126. pœna sensus. 134. Gr. minimis. m. pro itaque

Iusti autem in vitam æternam.[138]

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

In qua mensura mensi fueritis, &c. non æqualitas temporis significatur, sed mali vicissitudo, vt qui mala fecit, mala patiatur. Factus est autem homo malo dignus æterno, qui in se peremit bonum, quod posset esse in æternum. Greg. 4. dial. c. 25. non pascitur Deus miserorum cruciatu, sed quia iustus est, ab iniquorum vltione non sedatur; cremantur autem iniqui semper, vt iusti tanto se magis debitores Dei gratiæ agnoscant, quanto vident in æternum puniri, quæ eius auxilio vitarunt. Aug. 21. de ciu. c. 17. ita erit anima connexa corpori, vt nullo dolore separetur; non erit nulla, sed sempiterna mors, viuit enim anima Deum habendo. Dixit autem Origenes, Dæmones aliquando illinc eruendos, & sanctis Angelis sociandos, ob quod & alia nonnulla, non immeritò est ab Ecclesia reprobatus. Greg. 4. dial. c. 44. orant quidem sancti pro inimicis, sed tempore, quo possunt ad pœnitentiam vtilem conuerti, at tunc nullatenus poterunt ab iniquitate commutari. Aug. 21. de ciu. quidam ab illo supplicio liberationem, non omnibus, sed solis Christianis promittunt, alij solis Catholicis, sed iis omnibus contradicit Apostolus, dicens, qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. 138. Aug. 19. de ciu. ca. 11. hoc summum bonum nostrum, & finis ciuitatis Dei. Idem 1. de Trin. cap. 13. contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis, & æterna perfectio gaudiorum: de qua Iohan. Videbimus eum sicuti est.

CAPVT XXVI.

ET[1] factum est cùm consummasset Iesus sermones[2] hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum[3] Pascha[4] fiet, & Filius[5] hominis tradetur[6] vt crucifigatur. Tunc[7] congregati sunt Principes[8] sacerdotum, & seniores[a] populi in atrium Principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: Et concilium fecerunt vt Iesum

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

1. HIL. Passurum se admonet post sermonem de reditu in claritate, vt Sacramentum Crucis admixtum esse gloriæ æternitatis, agnoscerent. 2. Orig. non dixit omnes, sed hos omnes, adhuc enim alia dicenda erãt. 3. Rab. Pascha, dies appellatur quo agnus occidebatur. s. 14. luna ad vesperam, 15. verò succedebat festiuitas azymorum, Euangelistæ tamen vnum pro alio ponere solent. Glo. vnde Mar. erat Pascha & azyma post biduum. & Luc. dies azymorum, qui dicitur Pascha. Hier. Pascha quod Hebraicè פסח, Pesac, non à passione, vt plerique arbitrantur, sed à transitu nominatur, quod exterminator videns sanguinem in foribus, pertransierit; vel Dominus desuper ambularit, auxilium præbens Israëlitis. Remig. vel quia transierint Israëlitæ à seruitute in libertatem, & Christus etiam transiuit à mundo ad Patrem, & mundum à seruitute redemit. 4. Orig. s. quale nunquam factum est. 5. Int. prænouit & non declinauit, sed etiam, cæteris ire nolentibus, pergit intrepidus. Orig. præmunit eos, ne postea obstupescant. 6. Orig. impersonaliter posuit, tradidit enim Deus ex misericordia, Iudas ex auaritia; Sacerdotes ex inuidia; diabolus ex timore, ne per eius doctrinam amitteret genus humanum.

7. Int. qui debuerunt se parare ad Pascha, contra verum agnum se armant. Remig. tunc, id est, antequam Pascha celebraretur. 8. Chry. in hom. multi erant tunc Principes sacerdotum, cùm lex vnum tantùm esse vellet, eumque, dum viueret, sed postea annui facti sunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

3. HIER. Post duos dies luminis veteris & noui testamenti, verum Pascha celebratur; etsi terrena dimittentes ad cælestia festinemus, Pascha celebramus. Glo. immolato agno septem dies azymorum sequebantur: passo enim Christo, toto sæculi tempore viuendum est in azymis sinceritatis & veritatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

1. *s. feria tertia: est autem Hebræis. Factum est, pro, &c.* 3. *transitum significat. vide Exod. 12. Hebr.* פסח *Chal.* פסחא, *vnde Pascha sumitur aliquando pro agno Paschali, aliquando pro ipsa festiuitate, 5. vel 7. diebus, quibus durabat, vel prima die. s. 14. ad vesperam, qua 15. incipiebat, vt hic. Putant autem quidam Christum edisse Pascha feria quinta. At Iudæos feria sexta ad vesperam, vt solebant, cùm in diem sextum incidebat, nempe transferebant in sabbathum, ne duo dies simul essent, quibus non liceret operari.* 6. *A Iuda, Pontificibus, & Pilato.* 7. *s. feria quarta.* 8. *fortè intelliguntur Principes 24. familiarum sacerdotalium de quibus 1. Par. 24.* a. *Luc. vocat magistratus.*

[9]dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo:ne[10] fortè tumultus fieret in populo.[11]Cùm autem Iesus esset in[12] Bethania in[13] domo Simonis[b] leprosi,[14]accessit ad eum mulier habés[15] alabastrũ[c] vnguenti[16] pretiosi: &[17] effudit super[18] caput ipsius recumbentis. Videntes autem[19] discipuli, indignati sunt, dicentes, Vt quid perditio hæc?

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

9. Int.nam si palam timebant ne eis tolleretur. 10. Int.non timentes seditionem, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur Leo in serm.de pass.non festiuitati, sed facinori studebant, seditiones enim metuebant,non vt populus peccaret,sed ne Christus euaderet,diuino tamen consilio non nisi in Pascha furorem exercuerunt. oportebat enim manifesto impleri effectu, quæ diu figurato fuerant promissa mysterio.Chry.in hom.furore feruentes mutarunt consilium,& Christum in festiuitate occiderunt. 11. Glo.redit ad diem qui erat ante sex dies Paschæ.Aug.2.de cons.Euang hoc de vnguento,recapitulando Matthæus & Marcus posuerunt,itaque non dixerunt, Post hæc cùm esset Bethaniæ.

12. Aug.2.de cons.Euang.Lucas simile factum commemorat,sed aliud; credibiléque est duos fuisse Simones. 14. Int.olim,sed postea à Christo mundati. Hier.mansit autem nomen pristinum, vt virtus curantis appareat. Chry.in hom. meminit lepræ, vt ostendat hinc fiduciam mulierem accepisse accedendi ad Christum, quod leprosum curasset. 15. Int. est genus marmoris in quo bene seruantur vnguenta sine detrimento. Rab. est autem candidum & variis coloribus intinctum. 16. Hier. alius Euangelista dixit nardum pisticum,id est,verum,& absque dolo.Glo.Marcus spicatum,id est de spicis & foliis confectum. 18. Glo.peccatrix super pedes, non peccatrix super caput. Orig. puto tres fuisse mulieres,vnã,de qua Matthæus & Marcus;alterã,de qua Lucas;tertiam,de qua Iohannes.Hier. alia est quæ super pedes effudit.s.meretrix.alia quæ super caput. Ambr.in Lucam.potest quęstio meriti & temporis diuersitate dissolui,vt adhuc illa peccatrix sit,iam ista perfectior.Chry in ho.eadem est de qua Matthæus,Marcus,& Lucas;altera verò de qua Iohannes,Lazari soror.Greg.in ho. eadem est quam Lucas peccatricem,Iohannes Mariam vocat.Aug.2.de cons.Euan.eadem mulier est,quæ ad pedes accessit,vt narrat Lucas,& Iohannes cõmemorat:& quæ caput vnxit(vt ait Iohannes, Matthæus, & Marcus)vnxit autem tunc non solùm caput,sed etiam,quod Iohannes ait, pedes. Idem 3.de doct. Christiana,c.12.in talibus non vsus rerũ,sed libido vtentis in culpa est, & quod in aliis personis plerumque flagitium est,in diuina vel prophetica magnum signum est;odor enim bonus,fama bona est, &c. 19. Glo. Iohannes dicit hæc Iudam locutum: potuerunt verò alij consentire, vel idem dicere: non gratia cupiditatis(vt ille)sed ob curam pauperum. Chry.in hom.audierant dicentem, misericordiam volo,& non sacrificiũ; cogitabant ergo si holocausta non accipit,multò minùs olei vsum.Hier. synecdoche est;sic Paulus ad Hebræos de vno Esaia loquens,ait,Secti sunt.Aug.2.de cons. Euang.potest intelligi alios discipulos idem sensisse, aut dixisse, sed alio animo. Iohannes verò solius Iudæ meminit,vt ea occasione eius furandi consuetudinem intimaret.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

12. Int.mundum redempturus,moratur in domo obedientiæ. Hier. 13. Glo. per domum hanc accipe populum credentem & curatum. Simon enim obediens. c. Orig. Oleum in Scriptura, aut opus misericordiæ significat,quo verbi lucerna nutrita clarescit;aut doctrinam, qua verbum fidei accẽsum nutritur;est autem oleum vulgare,opus bonum factum ex naturali iustitia non propter Deum, vt fit ab infidelibus;quod ipsum tamen Deus acceptat,sed non ad vitam æternam; si autem propter Deum fit,vnguentum est boni odoris;& quidem factum in vtilitatem hominum, vt faciunt pœnitẽtes eleemosynas pro remissione peccatorum,vnctio est pedum Domini:si autem ad Dei gloriam,vt dum studetur castitati,ieiuniis & orationibus,vnctio est capitis Domini,& vnguẽtum pretiosum, cuius odore tota Ecclesia repletur,& hoc est proprium opus perfectorum: vel doctrina necessaria vnguentum est pedum:agnitio verò fidei ad solum Deum pertinentis,vnguentum capitis. Hil. mulier, gentium populus:caput Christi,Deus:vnguentum boni operis,fructus:pauperes, Iudæi fide indigentes.

17. Glo. significatur Ecclesiæ fides, quæ dum Christi Deitatem prædicat, caput vngit;dum verò humanitatem,pedes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

9. s. occultè,& per insidias. 10. potest verti etiam,ne fortè fiat, eruntq; tunc verba ipsorum. 12. diebus sex ante Pascha id contigit,vt ait Iohannes: itaque hic,per recapitulationem dictum. 14. Apparet à Christo fuisse sanatum,sed nomen à morbo retinuisse. c. s. liquoris suauis, & salutiferi odoris, quales solent esse aquæ odoriferæ. 18. s. postquam super pedes effuderat. 19. pro,discipulus. s. Iudas,synecdoche, quamquam fortè etiam alij indignati,alio tamen affectu quàm Iudas.

potuit

potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis, [20]Quid [21]molesti estis huic mulieri? opus enim [22]bonum operata est in me: nam semper pauperes [d]habebitis vobiscum: [23]me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, [25]ad sepeliendum me [26]fecit. [27]Amen dico vobis: vbi-[28]cumque [29]prædicatum fuerit [30]hoc Euangelium in [31]toto mundo, dicetur & [e]quod [32]fecit [f]hæc in memoriam [33]eius. [34]Tunc [35]abiit vnus de [g]duodecim, qui dicebatur Iudas [36]Scarioth ad Principes sacerdotum: & ait illis, [37]Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei [38]triginta argenteos. Et exinde quærebat [39]opportunitatem vt eum [40]traderet. Prima autem [41]die azymorum

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

20. Chry. in hom. videbat Dominus mulieris mentem, cuius multa religio, & ineffabile studium; itaque permisit effundi vnguentum condescendens sicut Pater eius, odorem victimę & fumum patiebatur. 21. Remig apparet aliquid molesti locutos contra eam. Chry. in hom. vult Dominus bonum, etsi non diligenter factum, suscipi & foueri; loquitur verò hæc ad consolationem mulieris. 22. Int. s. deuotionis & pietatis. Remig. q. d. non perditio est, vt dicitis. 23. Hier. s. præsentia corporali, quomodo nunc vobiscum sum, in omni conuictu & familiaritate. 25. Remig. mos erat mortuorum corpora aromatibus condire; futurum autem erat, vt hæc mulier id Christo officium non posset exhibere cùm vellet, ideo diuina prouidentia factum est, vt viuum vngeret. 26. Rem. i. moriturum me & sepeliendum ostendit. 27. Chry. in hom. rursus mulierem consolatur. 28. Int. id est, quocumque se dilatauerit Ecclesia. Rab. 29. Rab. Iudas contradicens, perfidiam infamiæ adeptus est, ista verò piæ deuotionis gloriam. 30. Int. Nota notitiam futurorum in Christo. Hier. ¶ Chry. in hom. ecce quod dixit factum est, & vbique videbis hanc mulierem famosam, quod multis regibus & ducibus nō contigit, fecit hoc virtus prædicentis: quare autem solùm promittit sempiternam memoriam? cùm opus bonum dixit, satis indicauit mercedem accepturam. 31. Int. i. Ecclesia. 32. Int. i. obsequium quod mihi piè exhibuit. 33. Int. Mariæ. 34. Glo. quando congregati sunt Principes, congregati verò sunt quarta feria, accessit Iudas vt venderet. Chry. in hom. tunc. s. quando audiuit de prædicando Euangelio, &c.

35. Rab. non coactus, nec inuitatus, sed spontè sceleratum iniit consilium. Int. damnum de effusione vnguenti vult magistri pretio cōpensare. Hier. ¶ Orig. vt venderet pretio volentem redimere totum mundum. g. Chry. in hom. q. d. vnus de primo choro sublimiter electorum. 36. Chry. in hom. erat enim alius Iudas. Remig. Scarioth villa vnde ortus Iudas. 37. Hier. quasi vile mancipium tradens in potestate ementium pretium ponit. Leo serm. de pass. Inebriatus veneno dum sitit lucrum, Dominum vendit; Amanti pecuniam vilis est omnis affectio. 38. Int. idem pretium quo Ioseph venditus est à fratribus. Hier. Ioseph non 20. aureis, iuxta 70. interpretes, sed iuxta Hebraicā veritatem 20. argenteis venditus est. Orig. tantam mercedem cōstituerunt quantos annos Christus cōuersatus fuerat in mundo. 39 Int. s. qua sine turbis eum tradere posset, quod Lucas apertè ait. Orig. 40. Int. ecce opportunitas. 41. Int. s. Paschæ. Remig. ¶ Hier. 14. mensis primi, prima dies azymorum, Chry. in hom. quinta feria ad vesperam, numerant autem Iudæi à vespera diem. Remi. eadem nocte qua agnus solebat immolari, tentus & ligatus à Iudæis Christus passionis suæ sacrauit exordium.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

38. Aug. 1 de q. Euan. ca. 41. significantur iniqui, qui persequentes temporalia; quæ ad quinq; sensus pertinent, Christum habere noluerunt: factum autem hoc sexta ætate mundi, sexies quinq; numerum illum efficiunt. 39. Orig. qui volunt perdere Dei verbum tempore persecutionis, opportunitatem hanc quærunt, quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis. Glo. qui pro munere falsum testimonium dicunt, Iudam imitantur, Deum, qui veritas est, vendentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

22. i. egregium, pulcrum. Gra. καλὸν. d. pro, habebitis. 25. q. d. velut sepeliendum vnxit. f. mota à Spiritu sancto, etsi id, fortè non cogitarit, aut intellexerit. 30. f. Historia hæc de iis quæ feci, & passus sum pro hominum salute. e. pro, id quod. f. f. mulier, sic paulò post, eius. f. mulieris. 34. cùm. f. Principes congregati: de quo suprà. 38. intellige siclos. quòd si prophani, singuli valebant didrachmam: si sacri, 4. drachmas. 40. f. feria quinta: ad cuius vesperam edebatur agnus.

accesserunt[h] discipuli[42] ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus[43] tibi comedere Pascha? At Iesus dixit, Ite in ciuitatem[l] ad quemdam[44]: & dicite ei, Magister[m] dicit, Tempus[45] meum propè est: apud te facio[46] Pascha cum discipulis[47] meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus: & parauerunt Pascha. Vespere[48] autem facto, discumbebat[49] cum duodecim[50] discipulis suis. Et edentibus illis, dixit[51], Amen dico vobis, quia vnus[52] vestrûm me traditurus est. Et contristati[53] valdè, cœperunt singuli dicere, Numquid[54] ego sum Domine? At ipse respondens, ait, Qui[55] intingit[n] mecum[56] manum

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

42. Remig. puto inter hos fuisse Iudam proditorem. 43. Chry. in hom. non erat ei domus nec tugurium, nec verò discipulis. 44. Aug. 2. de conf. Euang. quem Marcus & Lucas dicunt patremfamiliâs, vel dominum domus, Matthæus, breuitati studens, tantùm insinuat, alioqui nemo ita loquitur, Ite ad quemdam. Itaque duo hæc verba sunt interposita à Matthæo ex persona sua. Chry. in hom. dixit ad quemdam, ostendēs se ad ignotum mittere, & posse non pati si voluisset, qui huius mēti persuasit, vt discipulos susciperet, cùm esset ignotus, & ea causa multorum odium incurreret. Auctor. vide additionem. Hier. solet Scriptura nomen personarum, locorúmque omittere. 45. Chry. in hom. multiplici passionis mentione præparat discipulos; simul & ostendit se voluntariè pati. 46. Chry. in hom. ostendit se vsque ad vltimum diem non esse legi contrarium. Orig. factus est sub lege, vt eos qui sub lege erant, ex lege educeret. 47. Chry. in hom. hoc addit, vt sufficienter præparet, & ne existimaret ipsum velle occultari. 48. Remi. s. quo agnus immolari solebat. 50. Remig. in quibus adhuc Iudas numero, non merito Hier. omnia sic agit Iudas, vt tollatur suspicio proditoris. 51. Hier. dabat pœnitentiæ locum, vt intelligens sciri cogitationes suas, resipisceret. Leo. ser. de Pass. notam sibi esse proditoris conscientiam demonstrat, non asperè, & apertè confundens, sed leuiter & tacitè conueniens, vt faciliùs corrigeret pœnitendo. 52. Glo. non designat specialiter, ne fiat impudentior. 54. Int. s. quia non erant sibi huius reatus conscij. 54. Orig. Quanta discipulorum bonitas, qui plus Christi verbis credunt, quàm suæ conscientiæ. Glo. timentes fragilitatem, quærunt de peccato cuius non habent conscientiam. 55. Int. qui latenter notatus non resipiscit, manifestiùs arguitur, non tamen ex nomine. Hier. aliis à cibo retractis, quâ impudentia tradidit, eâ manum cum Magistro mittit, vt bonam conscientiam mentiatur. Orig. proditorem demonstrat indicio Prophetæ dicentis, Qui manducat meum panem, &c. 56. Chry. in hom. Facit Christus vt Iudas secum intingeret, magis eum confundens, & in amorem attrahens.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

48. Int. quando verus Sol ad occasum properabat. Rab. 49. Int. quia eis æternam requiem præparabat, & per eos aliis Rab. 56. Orig. tales sunt qui fratribus insidiantur, cum quibus ad eamdem mensam corporis Christi simul fuerunt.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

h. s. à Christo vocati. 43. priùs ipse iusserat parare, vt ait Lucas, quærunt ergo vbi. l. extra Ierusalem non licebat celebrare. vide Deut. 19. 44. i. ad certum quemdam. sic solent qui narrant, cùm tamen res propriis nominibus gesta sit. Hebræi in talibus solent dicere Almoni, & Peloni Hispani Fulano, & Zutano, cùm scilicet certam personam volunt significare, non expresso nomine, vt fit à narrantibus. Sensus ergo, non quidem dixisse Christum, Ite ad certum quemdam, sed misisse discipulos ad certum quemdam. vide 1. Reg. 21. & 2. Reg. 15. m. apparet hunc fuisse vnum ex Christi discipulis, sic enim solebat ipsi Christum appellare, vnde Martha. Magister adest. 45. s. discedendi è mundo, vel aliò abeundi. 48. s. inter duas vesperas, quo tempore præceperat Deus agnum immolari. i. vt quidam interpretantur, inter declinationem Solis ad occasum, & ipsum occasum. At alij, quod magis probo, inter occasum, & noctem ipsam, scilicet, in crepusculo vespertino. vide Scholia nostra in Exod. 12. 49. & id potest dici etiam de eo, qui stat ad mensam, quo gestu probabile est solitos agnum edere, tenentes baculos, more accinctorum ad iter, licebat & ante & post sedere, alia præter agnum edentes. n. Græ. int. nxit, ὁ ἐμβάψας. q. d. vnus ex iis, qui mecum eadem lance vtitur: itaque apud Mar. ἐμβαπτόμενος, pro præterito accipiendum est.

in [57]parop ſide, hic me tradet. Filius quidem [o]hominis vadit, ſicut [58]ſcriptum eſt de illo: [59]væ autem homini illi per quem Filius hominis [60]tradetur: [p]bonum erat ei ſi natus non [61]fuiſſet homo ille. [62]Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego [63]ſum Rabbi? Ait illi, [64]Tu dixiſti. [65]Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus [66]panem, & [q]benedixit, ac [67]fregit: [68]dedítque diſcipulis ſuis, & ait,

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

57. Rab. Marcus in catino. eſt autem catinum vas fictile. 58. Iot. ſ. homo pacis meæ, qui edebat panes meos magnificauit ſuper me ſupplantationem. Remig. ¶ Chry. in hom. hoc dixit ne infirmitatis eſſe exiſtimarent diſcipuli quod paſſurus erat. 59. Hier. pœna prædicitur, vt quem pudor nõ vicerat, corrigant denunciata ſupplicia; quæcumque enim paſſus eſt, priùs à Prophetis prædicta ſunt. Chry. in hom. hoc dixit vt corrigeret proditorem. etſi verò ſcriptum eſt paſſurum Chriſtum, non ideo excuſatur Iudas. non enim eius traditio ſalutem operata eſt, ſed ſapientia Chriſti, aliorũ nequitiis vtebatur.
60. Orig. ſ. à diabolo, cuius Iudas miniſter. 61. Hier. multò meliùs non ſubſiſtere, quàm malè ſubſiſtere. 62. Int. ſ. ne tacendo videretur ſe prodere aliis interrogantibus. Orig. 63. Hier. blandientis fingit affectũ Orig. vel dicit quaſi ſubſannans, quòd magiſter vocaretur, cùm non eſſet hoc vocabulo dignus. 64. Int. q. d. tu prodidiſti, non ego. Remig. tu dicis, & verum dicis; ſiue, tu dixiſti, & nõ ego: datur verò adhuc pœnitentiæ locus, dũ non apertiùs manifeſtatur. Rab. potuit fieri, vt nõ omnes ad hæc quæ dicebantur, aduerterent. 65. Int. finito veteri Paſcha, tranſit ad nouum. Hier. ad verum Paſchæ Sacramentũ tranſgreditur, vt ſe in veritate ſui corporis & ſanguinis repræſentet. Aug. ad Ianuariũ epiſt. 118. Apparet non ieiunos diſcipulos communicaſſe, ſed placuit Spiritui ſancto, vt honorem tanti Sacramenti poſtea non niſi ieiuni Chriſti corpus acciperent. voluit Chriſtus vt vehemẽtiùs myſterij huius altitudinem commendaret, vltimum hoc infigere cordibus, & memoriæ diſcipulorum; ordinem verò quo deinceps ſumendum erat, non præcepit, ſed reliquit Apoſtolis conſtituendũ Glo. oportebat priùs Paſcha typicum conſummari, & ſic veteri Paſchæ Sacramenta ſubſtitui. 66. Aug. in Iohannem tract. 26. commendauit Dominus corpus & ſanguinem ſuum in rebus quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis; pacíſque & vnitati noſtræ myſterium in ſua menſa conſecrauit. Remig. ideo panem vt non eſſet difficultas in acquirendo, & homines de labore manuum ſuarum ſacrificium Deo offerrent. Glo. Poſtquàm carnes agni comederat cum Apoſtolis, panem aſſumit. Amb. 4. de Sacramentis cap. 4. Anteriora ſunt myſteria Chriſtianorum quàm Iudæorum. obtulit enim Melchiſedech panẽ & vinum; Chriſtus autem Sacerdos ſecundùm ordinẽ Melchiſedech. Greg in regiſt. Romana Eccleſia azymos offert, aliæ verò Eccleſiæ fermentatum. Ambr. 4. de Sacramentis. cap. 4. vbi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti, tanta eſt vis in ſermone Domini quo conſecratio fit. Fit ergo ex pane corpus Chriſti, ex vino, ſanguis. Aug de verb. Dom. ſubſtantia panis & vini in corpus Chriſti & ſanguinem conſecratur. 68. Leo in Ser. de Paſſ. etiam traditori, vt oſtenderetur is nulla iniuria exaſperatus. Aug. in Iohannem tract. 26. accepit Petrus ad vitam, Iudas ad mortem. Chryſoſt. in homil. poſtea intrauit in eum ſathanas, vt ait

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

60. Orig. Chriſtum tradit, quicumque eius diſcipulos tradit. Remig. & Chriſtum tradit, qui polluta conſcientia ad eius menſam accedit. 66. Rem. fructum terræ obtulit, venerat enim vt maledictionem auferret, qua ob peccatum Adæ maledicta eſt terra. 67. Aug. lib. ſent. proſ. Cùm frangitur hoſtia, & ſanguis in ora funditur, Chriſti corporis immolatio in cruce, & eius ſanguinis effuſio de latere deſignatur. Glo. fregit, vt oſtenderet ſua ſponte paſſurum. Dionyſ. in Eccleſ. Hierar. cap. 3. oſtenditur per hoc ſimplex Dei verbum per humanationem compoſitum, & viſibile ad nos perueniſſe, nóſque ſpiritualium bonorum diſtributorum participes fuiſſe.

Addit. Auct. In Cap. XXVI.

o. ſ. ad mortem. 58. ſ. in Prophetis. p. i. melius ei fuiſſet. 61. ſed in vtero matris mortuus, vel ſi non fuiſſet conceptus. melius enim ſecundum Hieron. non ſubſiſtere, quàm malè ſubſiſtere. 62. ſ. ſimul cum aliis interrogantibus. 64. ſ. quod res eſt: id enim ſignificare hanc phraſim apparet ex ſimilibus Chriſti reſponſionibus: intelligendum verò id Chriſtum adeò ſubmiſsè dixiſſe, vt alij non intellexerint. 65. poſt cœnam agni lauit pedes diſcipulorum, iterúmque menſæ accumbens, inſtituit Sacramentum. Græc. eſt ἐσθιόντων, edentibus, ſeu veſcentibus. q. i. Deum laudauit, vel conſecrauit panem. vide 1. Cor. 10. 67. Sic olim vnus panis conſecratus fidelibus fractus diſtribuebatur. 68. non ore, vt nunc, ſed manib. excipientibus.

[69] Accipite, & comedite:[70] hoc eſt corpus meum. Et accipiens[r] calicem,[71] gratias[72] egit: & dedit illis, dicens, [73] Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis[74] meus[75] noui teſtamenti,[s] [76] qui pro[77] multis[t] effundetur in remiſſionem peccatorum. Dico autem vobis, [78] non bibam amodò de[79] hoc genimine[80] vitis vſque in diem illum, cùm[81] illud bibam[u] vobiſcũ[82] nouum in[83] regno Patris mei. Et[84] hymno[85] dicto, exierunt in montem Olineti. [x] Tunc dicit illis Ieſus:[86] Omnes vos[z] ſcandalum patiemini in[aa] me in iſta[87] nocte.[88] Scriptum eſt enim,

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

Iohannes. grauiùs enim peccauit tali mente accedens ad myſteria, & non inde factus melior; non prohibuit autem Christus, vt ſcias nihil dereliquiſſe eorum quæ ad correctionem conueniunt. Remi. Reliquit exemplum Eccleſiæ, neminem à ſocietate ſui, aut cõmunione corporis & ſanguinis Chriſti ſegregandi, niſi pro publico crimine. Hil. ſine Iuda factum hoc eſt, diſceſſerat enim. 69. Int. q. d. ntelligite. Aug. de verb. Dom. Inuitat ſeruos, vt præparet eis cibũ ſeipſum. quando mãducatur Dominus, reficit, ſed non deficit: manducatur in Sacramento, & integer manet. 70. Int. ſcilicet, quod ſub ſpecie panis videtur. 71. Rem. oſtendit ſe de noſtra ſalute gratulari. Chry. in hom. docet qualiter myſterium hoc oporteat nos perficere, vtque pati debeamus cum gratiarum actione. 72. Int. ipſe æqualis Deo Patri, quid ergo ſubditus faciet? 73. Chry. in ho. ne turbarentur, primùm ipſe bibit ſanguinem ſuum. Hier. contra Heluid. Dominus conuiuium fuit, ipſe comedens, & qui comeditur. 74. Int. ſ. dedicator.

75. Int. non veteris, quod ſanguine hircorum dedicatum eſt. Chry. in hom. quod promittebat vetus Teſtamentum, nouum continet. ſanguis ille vitulorum, hic Domini. 76. Int. quia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata auferri. 77. Rem. multos enim venerat redempturus de omnibus gentibus. Chry. in hom. oſtendit ſuam paſſionem myſterium eſſe ſalutis humanæ. 81. Int. ſ. genimen. v. Aug. 1. de q. Euang. cap. 43. per hoc ſuis immortalitatem promittit. Hil. ex hoc apparet non habuiſſe Iudam cum eo. nõ enim erat bibiturus in regno. 82. Int. ſ. immortalis, & impaſſibilis. 83. Chry. in ho. id eſt, reſurrectione, vnde illud, Simul comedimus & bibimus cum eo poſtquàm reſurrexit; cùm autem dicit nouum, nouum modũ ſignificat. nõ enim comedit & bibit tãquàm cibo indigens, ſed ad certitudinem reſurrectionis. 84. Orig. Docebat diſcipulos hymnum dicere Patri pro benedictionis pane & calice. Glo. Cantabat Patri gratias agens. 86. Hier. Prædicit quid paſſuri ſint, vt non deſperent ſalutem, ſed agentes pœnitentiam liberentur. 88. Int. ſ. Zacharia vbi dicitur, Percute paſtorem, ſcilicet, ex perſona Prophetæ ad Deum. Hier. ¶ Chry. in hom. oſtendit ſe ſecundùm Dei conſilium paſſurum.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

78. Int. mortalitatem bibit Chriſtus, & legis vetuſtatem, dum ei placuit. Rem. q. d. non delectabor ceremoniis huius populi, in quibus præcipuũ agnus Paſchalis. 80. Int. id eſt, humanitatis. Glo. bibit in reſurrectione factus immortalis. vel vitis, Iudæi, qui ad corpus Chriſti acceſſuri erant, poſt ingreſſas gentes. 83. Hier. Regnum Patris, fides credentium; quam cùm Iudæi receperint à Patre adducti ad Filium, tunc de vino eorum Dominus bibet. 84. Chry. in hom. audiant qui vbi manducarunt, gratias non agunt; & qui in ſacris myſteriis vltimam orationem non audiunt, quæ huius hymni ſignum eſt.

85. Int. Spirituali cibo paſtus conſcendere debet ad montem virtutum, quibus vngatur, vel reficiatur. 87. Int. id eſt, in iſta tribulatione. ¶ nocte congruit ſcandalum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

70. his verbis conſecrauit, vt nunc ſacerdotes. Itemq; ſanguinem ſequentibus. eſt autem ſenſus, id quod ſub ſpeciebus his continetur. eſt autem ſactiua oratio, ideoq; ea finita res completur. r. ποτήριον, poculum.

71. εὐχαριστήσας, vnde dicta Euchariſtia. q. Gratiarum actio. Cum gratiarum enim actione offerri, & ſumi debet. 75. ad diſtinctionem eius, quo firmatum eſt vetus. Exo. 24. ſub. autem, confirmatiuum. s. id eſt, fœderis, pacti. nam Hebr. ברית, & quidem Græ. διαθήκη, diſpoſitionem etiam ſignificat. quamquam poteſt etiam hoc loco pro teſtamento accipi, ſcilicet, diſpoſitione morituri. vide Gal. 3. Hebr. 8. 77. ſcilicet, efficaciter, nam ſufficienter pro omnibus. poteſt & multis, pro omnibus accipi, more Scripturæ. t. ſcilicet, in cruce. Græ. præſens eſt, ſed pro futuro, vel qui nunc effunditur, ſcilicet, dum offertur; obtulit enim Chriſtus tunc ſecundùm Cypr. & quotidie etiam ſecundùm Ambr. effunditur; quia quotidie offertur. 79. vinum, vocat ſuum ſanguinem, quia ſub vini ſpeciebus. ſic Paulus Euchariſtiam panem vocat ob ſpecies; vel loquitur de vino, in menſa poſito, vnde calicem impleuerat. 84. i. cùm laudes dixiſſent Deo, ſeu gratias egiſſent. x. pro, illo tempore, ſeu illa nocte: non enim id factum poſtquàm exierunt, ſed antè, vt patet ex Iohan. & Luc. z. ſcilicet, fide amiſſa, vel vacillante. aa. ſcilicet, propter ea, quæ in me videbitis.

[89] Percutiam pastorem,& dispergentur oues gregis.[90] Postquàm autem resurrexero, præ[91]cedam vos in Galilæam. [92] Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te,ego nunquam scandalizabor. [93] Ait illi Iesus, Amen dico tibi: quia in hac [94] nocte antequàm [bb] gallus [95] cantet,ter me negabis. [96] Ait illi Petrus, [97] Etiamsi oportuerit me [98] mori tecum,non te negabo. [99] Similiter & omnes discipuli dixerunt. [cc] Tunc venit Iesus cum illis [100] in villam quæ dicitur [101] Gethsemani, & dixit [102] discipulis suis,Sedete hîc, donec vadam [103] illuc,& orem. [104] Et assumpto Petro, [105] & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & [106] mœstus esse. Tunc ait illis,[108] Tristis est [109] anima mea [110] vsque ad mortem:[111] sustinete

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

89. Hier.s.vt ponat animam pro ouibus suis. 90. Chry.in hom. non relinquit in tristibus,sed læta prænunciat. 91. Orig.s.Galilæam gentium. 92. Hil.efferebatur affectu Christi, & eius verba, suámque imbecillitatem non considerabat.Hier.ardebat affectu Christi, & eius verba,suamque imbecillitatem non considerabat.Hier.ardebat affectu erga Dominum.Rem.quod dixerat Dominus præuidẽdo,iste negat amando. permisit verò Christus eius casum, naturam humanam de fragilitate conuincens. 93. Petrus ex ardore promittit,Christus vt Deus,futura prædicit. 94. Int.Mar.dicit, Antequàm gallus bis vocem dederit: cæteri, Antequàm gallus cantet. August. de cons. Euang. ante primum galli cantum cœpit negare, quod attenderunt tres Euangelistæ, quamquam & ante primum galli cãtum tantus erat eius timor,vt ter negare potuisset. 95. Int.q.d.timor erit causa ter me negandi.

96. Aug.de cons.Euang.Apparet ex Euangelistis & Petrum ter expressisse præsumptionem suam,& ter illi à Domino responsum. 97. Orig.hîc etiam Petrus nescit quid dicat. 98. Int. intellexit enim quòd timore mortis prædiceret eum negaturum.Rab. 99. Int.scilicet, ex amore & ardore eodẽ.Rab. ¶ Chry.in hom. non sufficit desiderium hominis sine auxilio diuino. 100. Rab.est radicem montis Olineti trans torrentem Cedron. 102. Int.q.d.non inqueamini,sicut nec loco, ita nec mente.Chry.in hom.consueuerat sine discipulis orare,docens quærendam solicitudinem ad orationem. 103.Int.cuius oratio omnium redemptio.Orig.conueniebat priusquàm proderetur,orare.Damas.3.lib.c.24. orat,vt nos doceat à Patre petere;& nobis Patrem reconcilians,ipsumque vt principium honorans, & monstrans non se Deum contrarium. 104. Int.progressus parum. 105 Int.quibus secretiora manifestarat. Remig. 106. Hil.non de se orta est mœstitudo, sed de eis quos assumpserat.Hier.contristabatur non timore patiendi qui ad hoc venerat,sed propter infœlicissimum Iudam,& Apostolorum scandalum,& Iudæorum reprobationem,& euersionem Hierusalem.Damas.3.lib.ca.23. Fugiunt omnia naturaliter non existere,quod fuit etiam in verbo homine facto, vnde habuit mortis timorem naturalem,& tristitiam.Hier.Contristatus est,vt veritatẽ probaret assumpti hominis.Aug.lib.93.q.q.80.habuit Christus affectiones quæ non possunt esse nisi in anima.miratus est enim,iratus & contristatus. Damas.lib. 3 permittebat carni pati propria,sed nihil in Christo coactum,volens enim esuriit, timuit, & contristatus est. 108. Int.s.pro Iuda damnanda. 109. Ambr.in Lucam,non diuina substantia,sed anima.

110. Hier.non propter mortem,sed donec Apostolos sua liberet passione. 111. Int.scilicet pondus tribulationis. Orig.cæteros vt infirmiores sedere iussi, vos vt firmiores volo collaborare mecum in vigiliis & orationibus.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

94. Glo.ante Galli cantum.id est,crescentibus tenebris negat, vicina autem luce culpam lachrymis lauat. 101. Hier.interpretatur vallis pinguissima.Rem.Orans in monte,docet cælestia oratione quęrenda;in villa autem seruandam in oratione humilitatem,in valle pinguedinis, quia pinguedine charitatis mortem suscepit,vultque nos,non aridos esse,sed pingues charitate.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

bb. bis scilicet,vt ait Marcus:est autem secundus galli cantus præcipuus, scilicet, paucis ante lucem horis, nam primus post mediam noctem.vel,q.d.antequàm gallus compleat cantum suum. cc. præsens est,ἔρχεται.

100. *χωρίον agrum,locum.* 101. *Est ad radices montis Oliueti, nec inde procul sepulcrum. Orig.Græ. vallis Heman,pingue.l., leum.* 106. *id est,grauiter angi,ostendit se vt hominem mortem horrere.*

110. *id est,vt parum absim à morte,vel simili tristitia morti,aut ei,quæ in morte accidere solet.*

111. *pro,manete.*

[112] hîc,&[113] vigilate mecum.Et progressus pusillum,[114] procidit in[115] faciem suam orans,& dicens, Pater mi[116], si possibile est[117], transeat à ma calix iste[118]: verumtamen[119] non sicut ego volo,[120] sed sicut tu[121].Et venit[dd] ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes[122], & dicit Petro.[123] Sic[ee] non potuistis[124] vna hora vigilare mecum?Vigilate & orate, vt non[125] intretis in tentationem.Spiritus[126] quidem promptus[127] est,caro autem infirma[128].Iterum secūdò abiit,& orauit[129] dicens,Pater mi,si non potest hic calix transire[ff],nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum,& inuenit eos dormientes,erant enim oculi[131] eorum grauati[132]. Et relictis illis,iterum abiit,& orauit tertiò[133] eumdem[134] sermonem dicens.

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

113. Int.s.à somno infidelitatis & torpore mentis, ne diabolus obrepat. 114. Orig nolebat longè fieri ab eis,vt viderent orantem,& discerent humilia de se sapere,& orare sollicitè. 115. Int.vt humilitatem mentis habitu corporis ostendat. 116. Aug.3.de cons.Euang. q.d. si vis(vt ait Lucas)si enim voluerit,fieri potest. 117. Orig.hoc orat secundum quod cœpit pauere & tristari, suscipiēs enim carnem humanam,eius proprietates impleuit, vt veram carnem habere comprobaretur: & nota quod Iohannes hoc non commemorauit,quia magis diuinam naturam exposuit. Hil.transeat.i.quomodo à me bibitur,ita ab his qui post me passuri sunt,bibatur sine diffidentia,sine metu mortis: dixit verò,Si possibile est,quia est difficile horum acerbitate corpora nō vinci humana. 118. Hier.s.populi Judæorum,quos non excusat ignorantia,quando habent Prophetas qui de me vaticinantur.Orig.transeat vt Iudæi in passione mea non pereant. 119. Int.quasi in se reuersus hoc dicit. 120. Int.s.humano affectu, Hil.vellet suos non pati,ne fortè in passione diffidant.Aug.in Enchir.ostendit priuatam quamdam hominis voluntatem,sed quia rectum esse hominem,& ad Deum dirigi,hoc subdit. 121. Int.docet humanæ voluntati voluntatem Dei præponi.Leo in serm.de Pass.hæc vox omnes fideles instruit,omnes confessores accendit.quis tentationes vinceret & aduersa, nisi Christus in omnibus, & pro omnibus Patri diceret,fiat voluntas tua? 122. Int.præ tristitia somnum vincere non possunt.Chry.in hom.nox erat,& oculi tristitia grauati. 123. Int.quia præ cæteris erat gloriatus, præ cæteris erat increpandus. Hil. 124. Chry.in hom.quia alij idem dixerant quod Petrus,omnium infirmitatem arguit. 125. Int. non ne tentemini,sed ne tentatione superemini.Hier. 126. Hil.non de se hoc dicit.ad eos enim sermo hic conuersus est. 127. Int.s.ad confitendum. 128. Int.s.ad tolerandum. ¶ quia nondum induti virtute ex alto.Remig.dicit spiritum suum promptum ad patiendum, sed carnem timere. 129. Int.s. similiter.Chry.in hom.ex affectu humanæ infirmitatis, quo mortem timebat,orationem repetit, certificans humanitatis veritatem, repetitio enim in Scriptura veritatis demonstratiuum est. ff. Hil. transire non potest, nisi bibat, quia pati nisi ex eius passione non possumus. 131. Int.Languescebant enim eorum oculi vicina negatione.Hier. 132. Orig.non tantùm corporum,quantùm animarum. 133. Orig.docens orandum donec impetremus.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

112. Orig.vnusquisque in gradu suæ vocationis consistat. 122. Orig.absente Domino vigilare nec vna hora potuerunt;vigilat verò,qui facit bona opera. 128. Hier.quantùm de ardore mentis confidimus,tantùm de fragilitate carnis timeamus.Orig.qui spiritualior est,solicitior debet esse,ne magnū ipsius bonum grauem habeat lapsum. 134. Rab.s.vt à peccatis præteritis veniam, præsentibus malis tutelam,futuris periculis cautelam oremus,& vt orationem omnem ad Patrem, Filium, & Spiritum sanctum dirigamus;vtque integer spiritus noster,& anima & corpus seruetur.Remig.ter orat maximè pro Petro,qui ter erat negaturus.Aug.1.de q.Euan.ter.orauit,quia trina est tentatio cupiditatis, & trina timoris:nempe est cupiditas curiositatis,honoris,&voluptatis;timor mortis,ignominiæ,& doloris.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

114. *s.vt possent discipuli spectare quid ageret.* 117. *i.libera me ab hoc acerbissimo mortis genere.* 120. *i.d.siderio naturali.* dd. *& venit, & inuenit, & vtrumque præsens est.sic & inf.* ee. *q.d. Itáne Petre,qui tam multa pollicebaris!* 125. *i.ne succumbatis.* 127. *q.d.etsi spiritu estis prompti, at carne infirma.vel tentator quidem fortis,at homo debilis.* ff. *Gra.vt non.*

Tunc venit ad discipulos suos,& dicit illis,Dormite[135] iam,& requiescite : ecce[136] appropinquauit[137] hora,[gg]& Filius hominis tradetur in manus[138] peccatorum.Surgite,eamus[139] ,ecce appropinquauit qui me tradet.Adhuc eo loquente,ecce Iudas,[140]vnus de duodecim[141] venit,& cum eo turba multa,[hh]cum gladiis[142] & fustibus,[ll]missi à Principibus sacerdotum, & senioribus populi. Qui autem tradidit eum , dedit[143] illis signum,dicens , Quemcumque osculatus fuero,ipse est:tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum , dixit, Aue[144] Rabbi.Et osculatus[145] est eũ. Dixitque illi Iesus,Amice,[146]ad quid[147] venisti? Tunc[148] accesserũt, & manus iniecerunt in Iesum : & tenuerunt eum. Et ecce vnus[149] ex his qui erant cum Iesu,extendens manum,exemit gladium[150] suum, & percutiens seruum[151] Principis sacerdotum,amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus,

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

135. Hil.metum demit.Chry.in ho.non ostendit se non indigere horum auxilio, & oportere se omnino pati.Hil.Calicem bibens Dominus infirmitatem nostram,& timorem,& mortis dolorem absorbuit. 136. Int.interposito aliquo silentio ait,Ecce,&c. Aug.3.de cons.Euang.vnde apud Marcum positum est,sufficit,scilicet,quod iam requieuistis. 137. Chry.in hom.ostendit diuinæ dispositionis esse, quod gerebatur. 139. Hier.i.vltrò pergamus ad mortem. 140. Remig.numero,non merito.

141. Remig.immane facinus , ex Apostolo factum proditorem. hh. Orig.arbitrabantur Christum quibusdam maleficiis posse fugere , ideo multi venerunt. 142. Glo.congruit factum mutatæ menti eius,qui quamdiu in pace fuit,tranquillè egerat. 143. Chry.in hom.sæpe enim detentus ab ipsis pertransierat,ideo signum dedit.Glo.timebat ne transformatus de eorum manibus laberetur. 144. Int. impudens confidentia,magistrum vocare,& osculum iungere ei quem tradidit. 145. Orig.voluit, secundùm quosdam,reuerentiam ad magistrum seruare,non audens manifestè irruere : secundùm alios timebat,ne si manifestè ageret,Christus euaderet.Rab.suscipit Dominus osculum,ne proditionem fugere videatur. 146. Int.ironicè,vt suprà, Amice,quomodo huc intrasti , non habens vestem nuptialem.Orig. 147. Aug.1.serm.de Pass.quasi dicat,oscularis,& insidiaris,amicum fingis cùm proditor sis.

148. Remig s.quando ipse permisit. 149. Int.s.Petrus,eodem ardore mentis quo cætera zelatus sicut Phinees.Aug.22.cont.Faust.ca.70.Moyses post percussum Ægyptium, factus est princeps Synagogæ, Petrus post hoc peccatum,pastor Ecclesiæ.excessit vterque regulam, non detestabili immanitate, sed emendabili animositate. 150. Chry.in hom.audientes discipuli venire persecutores ad Christum capiendum,exeuntes à cœna gladios sumpserunt in auxilium. 151. Hier.s.Malchum.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

135. Orig.post vigilias & orationẽ,inuentóque tabernaculo Deo Iacob dandus oculis somnus.Hil. Primùm obiurgat.2.silet.3.iubet quiescere.nam post resurrectionem primùm diffidentes reprehendit. 2.grauatos oculis ad intuendam Euangelij libertatem misso Spiritu sancto visitauit.3. claritatis suæ reditu quieti,& securitati restituet. 138.Orig.& hoc fit cùm iustus in potestate peccatorum fuerit: habet enim in se Iesum. 142. Orig.& nunc multi spiritualibus gladiis,id est , diuersis dogmatibus militant contra Iesum. 151. Hier.Malchus.i.Rex quondam populus Iudæorum , qui seruus factus est impietatis,dexteràmque perdidit auriculam,vt litteræ veritatem audiat in sinistram.Orig.Iudæi sinistro auditu audiunt legem nunc:Petrus verò gentes significat,qui credentes in Christum causa fuerunt,vt præcideretur Iudæis auditio dextera.Rab.Non tollit Petrus intelligentiam, sed diuino iudicio negligentibus ablatum pandit,restituitur verò his,qui ex eodem populo crediderunt.Glo.auris amputata, & sanata,auditus est ablata vetustate innouatus,quod est regnaturorũ cum Christo, vnde & Malchus, id est,Rex;seruitus autem,vetustas,sanitas,libertas.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

gg. pro,vt Filius hominis tradetur.Hebr. 138. *i. flagitiosorum. ll. id est, lignis.* 145. *videtur pro more patria solitos discipulos alicunde ad Christum redeuntes, ipsum osculando salutare.* 145. *id est,quem amo, vel qui te amicum fingis.* 147. *oratio admirantis facinus.*

[152] Conuerte gladium tuum in locum suum: [153] omnes enim qui [154] acceperint gladium, [155] gladio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem meum: & exhibebit mihi modò plusquàm duodecim [156] legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur [157] Scripturæ, [mm] quia sic oportet fieri? In illa hora [158] dixit Iesus turbis, Tamquam ad [159] latronem existis cum [160] gladiis & fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in [161] templo, & non me tenuistis. [162] Hoc autem totum factum est vt adimplerentur Scri-[163]pturæ [164] Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, [165] fugerunt. At illi tenentes Iesum, duxerunt ad [166] Caipham Principem sacerdotum: vbi Scribæ & seniores [167] conuenerant. [168] Petrus autem [169] sequebatur eum à [170] longè, vsque in atrium Principis

Sens. Lit. Cap. In XXVI.

152. Int.q.d.cesset vindicta,exhibeatur patientia;vt patientiam nostros doceamus,non vindictam. Leo Serm.de Pass.contra Sacramentum redemptionis erat,qui mori venerat,capi nolle. 153. Chry.in hom.vt persuaderetur discipulo comminationem addit. Int. si omnes,ergo & Iudæi. 154. Int.id est, exercuerint vindictã;ipsa vindicta erit eis causa perditionis.Aug. 22.cont.Faust.s.qui gladio vsus fuerit,non legitima potestate. 155. Hier.s.illo igneo,qui vertitur ante paradisum,& gladio spiritus.Hil. gladio oris Domini.Rem.malitiæ suæ gladio. 156. Hier.vna legio apud veteres,sex millibus hominum complebatur,dicit ergo 72.millia Angelorum,in quot gentes hominum lingua diuisa est.Orig. sunt & Angelorum legiones contra dæmones militantium; loquitur autem Christus secundùm Petri æstimationem volentis adiuuare;alioqui potius Angeli auxilio Christi opus habent. 157. Int.in quibus est illud, Tamquam ouis ductus est ad occisionem, &c. Hier. Frustrà cecinissent Prophetæ, nisi Christus eorum dicta passione confirmaret. 158. Orig.vt si præterita beneficia non recordantur, at præsentia recognoscant. 159. Orig.cuius officium nocere,& latitare. 160. Hier. stultum ita quærere se vltrò tradentem. 161. Chry.in hom.non ausi sunt in templo tenere propter turbam, ideò Dominus foras exiuit, vt capere possent. 162. Int. promptum animum ostendit ad patiendum, vt sua passione asserat Prophetarum dicta. Hier. ¶ Chry. in hom. ostendit Euangelista cur capi voluerit. 163. Int. Tamquam ouis ad occisionem ductus est.Hier.Item,Foderunt manus meas,&c. Item,Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. 164. Remig.Omnes Prophetæ prædixerunt Christi passionem.

165. Int.timorem mortis ostendentes.Remig.fugiunt immemores suæ promissionis. 166. Int.s.qui Pontificatum illius anni pretio sibi acquisierat ab Herode Romanorum Principe: priùs tamen ad Annam(vt Iohannes ait)Aug.3.de cons.Euang.primò ad Annam ductus est. Hier. refert Ioseph Caïpham vnius anni Pontificatum pretio redemisse, cùm tamen Deus præceperit Pontifices patribus succedere 167. Rab. vt cum consilio omnia facerent. 168. Int. in hoc diuersus à cæteris. Chry. in hom.multus erat feruor Petri. 169. Int.hoc est, deuotionis. 170. Int.hoc timoris naturæ est: quod negat,obreptionis est,quod pœnitet,fidei est.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

156. Glo.non est timendum si contra Iesum nationes omnes insurgant,habet enim fortiores exercitus. 165. Rab. Petrus culpam lacrymis abluens, labentium in matrimonio recuperationem ostendit:fugientes verò discipuli fugere docent minùs idoneos ad toleranda supplicia.Glo.his enim tutiùs est latere,quàm se discrimini committere. 166. Rab. Caïphas,id est,inuestigator, vel sagax.s.ad implendam nequitiam:vel vomens ore.fuit enim impudens ad mendacium, & homicidium. 169. Remig.s.erat Dominum ad passionem euntem imitaturus. Aug.1.de q. Euang.significatur Ecclesiam secuturam Domini passiones,sed longè differenter,illa enim pro se patitur,ipse pro Ecclesia. 170. Chry. in hom.quia erat Dominum negaturus.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

152. *non prohibet defensionem, sed conflictum pro sui liberatione.* 153. *more suo vtitur sententia vulgò recepta.Sensus est,dignus est qui gladio pereat,quicumque gladio aduersus alterum vtitur, vel alludit ad legem, quæ iubet homicidam interfici.* 156. *λεγεῶνας,vox Latina,continet legio sex millia hominum,quamquam quidam plus etiam dicant.* 157. *sub dicentes, mm. i. talia oportere euenire.*

sacerdo

ſacerdotum.[171] Et ingreſſus intro [172] ſedebat cum miniſtris,vt [173] videret finem. Principes autem ſacerdotum,& omne concilium, quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt eum morti traderent:& [174] non inuenerunt,cùm multi falſi teſtes acceſſiſſent. [nn] Nouiſſimè autem venerunt duo [175] falſi teſtes, & dixerunt: Hic dixit, Poſſum deſtruere templum Dei,& poſt [oo] triduum reædificare illud.Et [176] ſurgens [177] Princeps ſacerdotum, [178] ait illi, Nihil reſpondens ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur? Ieſus autem [179] tacebat. Et [180] Princeps ſacerdotum ait illi, [181] Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei.Dicit illi Ieſus,[182] Tu dixiſti: [183] verumtamen dico vobis: [pp] amodò videbitis Filium [184] hominis [185] ſedentem à dextris virtutis Dei, & [186] venientem in [187] nubibus cæli. Tunc Princeps ſacerdotum [188] ſcidit veſtimenta ſua, dicens, Blaſphemauit: [qq] quid adhuc egemus teſtibus? ecce nunc audiſtis blaſphemiam.quid vobis [190] videtur? At illi [191] reſpondentes dixerunt,[192] Reus eſt mortis.

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

171. Int. ſ. per diſcipulum notum Pontifici. 172. Int. expectans vel amore diſcipuli, vel humana curioſitate.Hier. 173. Int.ſ.quid iudicaret Pontifex de Ieſu.Hier. 174. Int. quia non erant (vt Marc. ait) conuenientia teſtimonia.Orig.maxima Ieſu laus,ſic omnia feciſſe,vt nullã veriſimilitudinem inuenerint in eo reprehenſionis multi mali,& aſtuti. 175. Hier.qui in verbis calumniantur,paucis mutatis,vt iuſtam faciant calumniam, quaſi de Iudaïco templo locutus ſit.Chry.in hom.non attulerunt accuſationem de ſolutione ſabbathi,ſæpe enim ſuper hoc fuerant confutati. 176. Int. motu corporis indicat inſaniam mentis.Hier. 177. Int.iratus quia non inueniebat calumniæ locũ.Hier. 178. Chry. in hom.volebat ab eo inexcuſabilem reſponſionem elicere, vt eum caperet. 179. Int.ſ.ſciens vt Deus quicquid reſpondiſſet torquendum in calumniam.Hier.Chry.in ho.erat ſolùm illic figura iudicij,reuera autem latronum incurſus. 180. Hier. Chriſti ſilentio magis furens. 181. Orig. adiurandi vſum in lege inuenimus,at ſecundùm Euangelium non puto eſſe vtendum, niſi ad dæmonia ex poteſtate Chriſti. 182. Orig.nec negat, nec manifeſtè confitetur, ſed verbum illius qui Chriſti doctrina indignus erat,in eius redargutionem cõuertit.Glo.ſimilis eſt ad Pilatum & Caypham reſponſio, vt à propria ſententia condemnentur. 183. Int.q.d quamuis vt hominem condemnatis.tamen dico, &c.

pp. Orig cœpit impleri hoc à tempore diſpenſationis:viderunt enim diſcipuli reſurgentem:vel quia ſecundùm æternitatem;quæ eſt apud Deum,à principio mundi vſque ad finem eſt vnus dies,ſpatium breuiſſimum ſignificatur 184. Glo.ſ. in forma quam iudicatis. 185. Orig. Firmitas quædam regalis ſignificatur. 186. Int.ſ.ad iudicandum in nube, vel mirabiliter operantem in Sanctis. 188. Hier. furor qui de ſolio excuſſerat,ad ſcindendas veſtes prouocat;ſolent autẽ Iudæi id facere, cùm audiunt aliquid contra Deum Chry.in hom.fecit hoc vt accuſationem redderet grauiorem. 190. Chry.in ho. dicit hoc quaſi cõfeſſo peccato. 191. Chry.in ho.ipſi accuſant,ipſi diſcutiunt,ipſi ſententiã proferunt. 192. Int.quia eum blaſphemum putauerunt, ideò morti addixerunt.Orig.quantus error,principalem omniũ vitam ream mortis pronunciare,& per tot reſurgentiũ teſtimonia,non reſpicere fontem vitæ.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

179. Orig docet cõtemnere calumniantium voces. 187. Orig.nubes,Prophetæ,& Apoſtoli Chriſti, quibus mandat pluere. 188. Hier. per hoc oſtendit Iudæos ſacerdotalem gloriam perdidiſſe; & vacuam ſedem habere Pontificis.Glo.veſtis tamen Domini non poteſt ſcindi:manebit enim ſoliditas Eccleſiæ vſque in finem ſæculi indirupta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

174. ſ. idoneum. nn. ὕστερον. i. deinde,poſterius. oo. Gra.per tres dies, ſeu triduo. 179. ſ. ſciens quicquid dixiſſet in calumniam rapiendum,nec quicquam profuturum. 182. pro,ita eſt vt dixiſti.vide Marc. & ſuprà, num.64. 183. pro, & ſanè. pp. ſ. poſt hoc tempus. q.d.aliquando. 183. pro, conſortem paternæ gloriæ, virtutis autem Dei, poſitum pro potentis Dei.Heb. 188 ſcilicet, fingens dolorem velut de blaſphemia. qq. pro,quid præterea.

Tunc

[193] Tunc expuerunt in faciem eius, & [194] colaphis eum cæciderunt. Alij autem [195] palmas in faciem eius dederunt, dicentes: [196] Prophetiza nobis [rr] Christe, quis est qui te percussit? Petrus verò [197] sedebat foris in atrio: & accessit ad eum vna [198] ancilla, dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille [199] negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicis. [200] Exeunte autem illo [ss] ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait [201] his qui erant ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et [tt] iterum [202] negauit cum iuramento: quia non noui hominem. Et [203] post pu-[204]sillum accesserunt qui stabant: & [uu] dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es: nam & [205] loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit [206] detestari, & iurare, quia non nouisset hominem. Et continuò [207] gallus cantauit. Et recordatus est [208] Petrus [xx] verbi Iesu quod dixerat, Priusquàm gallus [209] cantet, ter me negabis. Et egressus foras, [210] fleuit amarè.

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

193. Hier. vt compleretur illud, dedi maxillam meam alapis, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. 195. Int. aliàs alapas. 196. Glo. id dicunt in contumeliam ei qui se Prophetam haberi voluit. Hier. stultum erat verberantibus respondere, cùm palam percutientis insania videretur. Chry. in hom. vide vt diligenter Euangelista opprobria exponat, gloriam maximã existimans Dominum orbis pro nobis talia sustinere, in his ergo gloriemur. Aug. 3. de con. Euang. inter prædictas Domini contumelias trina Petri negatio facta est. 197. Int. nõ appropinquabat Iesu, ne ministris aliqua suspicio oriretur. Hier. 198. Glo. per feminam seductus Adam, per feminã princeps Ecclesiæ compulsus negat. 199. Int. quia manifestare se expauit, qui adhuc nolebat mori. Rab. ¶ Leo in Serm. de Pass. hæsitare permissus est, vt in Ecclesiæ Principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo de sua virtute confideret. Chry. in hom. breui tempore ter negauit. 200. Aug. 3. de con. Euang. intelligitur postquàm exiit, cùm semel negasset, gallum cãtasse primùm, quod Marcus dicit. 201. Int. s. cum quibus calefaciebat se Petrus. 202. Int. s. ab illis inquisitus quibus ancilla propalauerat. Aug. 3. de con. Euan. Non foris negauit, sed cùm exiret, visóque eo, ancilla illa diceret, regressus ad focum negauit, vel non audiuit, quod dictum fuit, cùm exiret, sed postquàm rediit dictum est ei, quod Lucas commemorat. 203 Hier. friuolum est quod quidam dicunt, negasse hominem, non Deum, sensúmque esse, nescio hominem, quia scio Deum. 204. Int. Lucas ait, quasi facto interuallo vnius horæ. August. 3. de con. Euang. vv Glo. Iohannes & Lucas vnum dicunt, quia vnus præcipuè dicebat, quem cæteri sunt secuti; vel est hîc plurale pro singulari. 205. Int. Hierosolymitæ & Galilæi æquè sunt Hebræi vnius linguæ, sed quæque prouincia habet suũ sonum. Hier. 206. Rab. primùm dicit, Nescio; secundò, cum iuramento negat; tertiò, cum detestatione. perseuerare enim in peccato, dat incrementum scelerum; & qui minima spernit, cadit in maiora. 208. Int. s. respiciente se Domino. Hier. fieri non poterat vt in tenebris permaneret, quem lux respexerat. 209. Int. s. vt haberet liberum locum flendi. Hier.

210. Leo Serm. de Pass. Felices lacrymæ, quæ ad diluendam culpam virtutem sacri habuere baptismatis, citò petra ad soliditatem rediit.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

193. Int. significat eos, qui gratiæ eius præsentiam respuunt. Aug. 1. de q. Euang. 194. Int. colaphis cædunt qui honores suos præferunt. Aug. 1. de q. Euang. 195. Int. significat eos qui eum venisse negant; tamquam præsentiam eius à se repellentes. Aug. 1. de q. Euang. 199. Rab. & Christum negat, qui se negat Christianum esse, cùm sit. 206. Rem. prauorum colloquia coëgerũt Petrum negare; per hoc autem quod ante primum galli cantũ negauit, designantur qui ante resurrectionem Christi non credebant eum esse Deum; per hoc verò, quod negauit post galli cantum, ij, qui in vtramque Domini naturam errant. Prima autem ancilla, cupiditas; secunda, carnalis delectatio; adstãtes, dæmones. Orig. prima ancilla, synagoga: secunda, gentilitas, adstantes, ministri hæresium. Aug. 1. de q. Euan. ter negauit. nam errant hæretici aut de diuinitate, aut de humanitate, aut de vtroque. 207. Rab. i. doctos Ecclesiæ somnolentos increpans, Euigilate iusti, & nolite peccare.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

193. *quod apud Iudæos ignominiosissimum.* 194. *i. pugnis.* 195. *i. alapas, vel colapho intellige percus-*

sum collum aut caput, palmis, faciem. 196. i. diuina. rr. id per ironiam, & conuitium. ss. τ̃ πυλῶνα, in vestibulum. s. priorem atrij partem, intellige ergo ianuam, qua ex vestibulo in atrium ibatur. tt. non statim, sed post id, quod narrat Luc. & Iohan. quosdam illum similiter interrogasse. 204. quasi post horam, vt ait Lucas. 206. καταναθεματίζειν. i. deuouere, execrari. xx. Græc. qui dixerat.

CAPVT XXVII.

[1] MANE autem facto, consilium inierunt omnes Principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti [2] traderent. Et [3] vinctum adduxerunt eum, & [4] tradiderunt Pontio Pilato præsidi. [a] Tunc [5] videns Iudas, qui eum tradidit, quòd [6] damnatus esset, [7] pœnitentia ductus, retulit triginta [b] argēteos Principibus sacerdotum, & senioribus, dicens: Peccaui, [8] tradens sanguinem [9] iustum. At illi dixerunt, [10] Quid ad nos? tu [c] videris. Et [11] proiectis argenteis in [d] templo, recessit: & abiens, [12] laqueo se suspendit. [13] Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, [14] Non licet eos mittere in [15] corbonam: quia pretium [e] sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam [f] peregrinorum: propter hoc vocatus est

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

1. INt. vide quàm sollicìti in malo tota nocte vigilauerũt, vt facerent homicidiũ. Hier. ¶ Aug. 3. de cons. Euang. perduxerat Matthæus narrationem vsque ad gesta manè, interposita ergo negatione Petri, eò redit. 2. Orig. putãtes se ita extincturos eius doctrinam, & fidem. 3. Int. quem vinxerãt in horto, vt Iohannes ait R. b. 4. Int. mos erat, vt quem morti adiudicassent, ligatũ iudici traderẽt. Hier. ¶ Chry. in hom. studuerunt publicè occidere, vt gloriæ eius detraherent, quam tam multi admirabantur. 5. Orig. quod suum peccatum agnouit, ex seminatione virtutis fuit; quæ seminata est in omni anima rationali, quam quia non coluit, cecidit in peccatum. 6. Orig. s. Christus, vel Iudas sensit malum suum, & se damnatum. 7. Chry. in hom. non permittit diabolus videre malum, antequàm factum sit. 8. Int. quanto magis qui emerunt. 9. Leo Serm. de Pass. non Dei Filium, sed hominem credidit. 10. Int. emisse se audiunt, & tamen extra reatum se credunt, & in vendente scelus constituunt. Glo. quasi dicat, quid ad nos pertinet pretium? fac tu inde quod vis. 11. Glo. vt eius pœnitentia infructuosa, ita hæc oblatio execrabilis. 12. Int. vt se ostenderet perosum cælo, & terræ. Rab. ¶ Orig. si locum pœnitentiæ requisisset, fortè inuenisset. 13. Chry. in hom. condemnati à propria conscientia, quia occisionem emerant. 14. Hier. verè culicem liquantes, & camelum glutientes, si hoc non licuit, cur sanguinem effundere? 15. Int. scilicet, gazophylacium. Hier. ¶ Int. corbona interpretatur oblatio.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

12. ORig. diabolus vbi induxit in peccatum, inducit tristitiam, quæ absorbeat. 14. Int. oblatio impiorum abominabilis est Domino, quæ offertur ex scelere. f. Aug. Serm. de cœn. Dom. Christus viuos redimit, & mortuos suscipit; ager, est mundus; figulus, Deus; peregrini, homines toto orbe exules, quibus Christi sanguine requies prouidetur; nempe qui renunciantes sæculo, nihil possident in mundo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

a. scilicet, cùm ad Pilatum ductus esset, vel duceretur. 6. i. à sacerdotibus morti addictus. b. siclos, scilicet, seu didrachmas. solent Iudæi siclos vocare argenteos. vide 1. Reg. 18. Isa. 7. Ier. 32. siclus autem sanctuarij drachma 4. communis duæ. 9. Græc. insontem, seu innocentem ἀθῷον, sanguinem verò pro hominem dictum. Hebr. 10. i. Quid nostra refert? c. q. d. tua est cura, non nostra. 11. s. ante illorum pedes. d. i. atrio templi. 15. i. Gazophylacium, quod erat in atrio. Corbona vox Chald. nam Hebr. Corban. e. id est, quo fuit empta cædes hominis.

ager illе Acheldemach[g],hoc est,ager sanguinis, vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam[16] Prophetam dicentem : Et acceperunt[17] triginta argenteos pretium appretiati[19], quem appretiauerunt[20] à filiis[21] Israel[22] : & dederunt eos in agrum figuli: sicut constituit[h] mihi Dominus. Iesus autem[23] stetit ante Præsidem, & interrogauit[24] eum Præses dicens,Tu es[25] Rex[l] Iudæorum? Dicit illi Iesus, Tu dicis[26]: & cùm accusaretur à Principibus sacerdotum, & senioribus,nihil respondit[27]. Tunc dicit illi Pilatus[28].Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit[29] ei ad vllum verbum,ita vt miraretur Præses vehementer[30]. Per diem autem solemnem consueuerat[31] Præses populo dimittere vnum[m] vinctum, quem voluissent : habebat autem tunc vinctum[32] insignem[33],qui dicebatur

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

16. Hier.hoc in Ieremia non inuenitur,sed in Zacharia,non verbis,sed sensu.Aug.3.de cons.Euang. quidam codices non habent Ieremiam, sed plures habent, & antiquiores;videtúrque deletum ab imperitis.posuit verò Matthæus Ieremiam.insinuans omnes Prophetas vno Spiritu locutos,& quæ dixerunt singula esse omnium,& omnia singulorum; deinde quia est apud Ieremiam aliquid de emptione agri argento,quod etiam huc pertinet:alioqui quod sequitur,quem appretiauerunt,&c. nec apud Zachariam,nec apud Ieremiam reperitur,vnde magis ex persona Euangelistæ accipiendum est,qui reuelatione cognouerit ad hoc quod narrabat pertinere. Hier.de opt.gen.interp. Matthæo cura fuit non verba,& syllabas aucupari,sed sententias dogmatum ponere. Chry.in ho. Legi in quodam Hebraïco volumine Ieremiæ apocryphum,in quo hoc ad verbum scriptum est,mihi tamen videtur sumptum ex Zacharia non verbis,sed sensu Apostolorum more. 17. Int.in Zacharia legitur,appenderunt. 19. Int. s.Christi. 20. Int.s.me. 21. pluris me facientes, quàm vile mancipium. 22. Glo.s.à quibus minùs oportuerat. 23. Aug.de cons.Euang. ad ordinem narrationis redit. 24. Orig.fortè deridens,aut dubitans. 25. Chry.in ho.hoc interrogat, quod aduersarij: scientes enim Pilatum non curaturum legalia, ita accusarant.Glo.non quærit de censu,dandus ne sit Cæsari,quod audierat respondisse reddenda Cæsaris Cæsari. 26. Int.s responsum temperat,vt sermo eius calumniæ non pateat & tamen verum dicat.Orig.Pilati sententiam confirmat.Chry.in ho.confessus est se regem,sed cælestem. 27. Int.vt verum patientiæ det exemplum,sicut flagellatus antè,ita modò silet accusatus. Hier.Pilato, qui inuitus promebat sententiam,aliqua ex parte respondit; istos verò indignos suo sermone iudicauit. 28. Int. Ethnicus est,qui condemnat Iesum,sed causam refert in populum Iudæorum.Hier. ¶ Chry.in hom. volebat eum liberare.si se excusando responderet. 29. Int.s.ne crimen diluens dimitteretur à Præside,& crucis vtilitas differretur.Hier.¶Chry.in ho.quia peruerso iudicio agebantur, tacet; aliquando verò respondet breuiter ne pertinax videatur. 30. Orig.s.constantiam,& inturbabilem grauitatem.

31. Int.non imperiali sanctione;sed ductus populi consuetudine,cui placere volebat.Orig.Fuit hæc consuetudo aliquando apud Iudæos,sic enim liberatus Ionathas petēte populo. Chry.in hom.volebat Pilatus eum liberare per hanc consuetudinem. 32. Int.scilicet,propter seditionem , & homicidium. 33. Int.id est,vulgatum in malitia.Chry.in hom.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

26. Hil.interroganti Pontifici,dixit,Tu dixisti,futurum enim Christum ex lege semper dixerat. Pilato verò,tu dicis,per fidem enim præsentis confessionis salus gentium est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

g. Chald.est חקל Chakal,ager.Dema דמא,sanguis,Ager verò sanguinis.id est,emptus pecunia qua hominis mors empta fuit. 16. Ier.32.aliquid simile est,plus in Zacharia secundùm 70. cuius hic loci sensus potius quàm verba.Hier.ait sumptum ex quodam apocrypho Ieremiæ, quod se legisse testatur.sic Paulus citat Apocryphum quoddam de Iamne & Mambre, 19. id est, æstimati à filiis Israël.sic enim coniungendum, scilicet,tanti est ab eis æstimatus.filiis autem pro filio,scilicet Iudæ. h. pro,præcepit per me. 24. scilicet,post accusationes Iudæorum,de quibus Lucas. l. ὁ βασιλεύς.Rex ille scilicet expectatus. 29. sciens nihil profuturum,& quia vel Pilati ipsius testimonio innocens erat. 30. scilicet,& mansuetudinem, & mortis contemptum. m. scilicet,ex propositis à Præside. 33. scilicet,flagitiis.

[34] Barrabas. [n] Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an [35] Iesum, qui dicitur Christus? sciebat enim quòd per [36] inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro [37] tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi & [38] iusto illi; multa enim [o] passa sum [p] hodie per [39] visum propter eum. Principes autem sacerdotum & [40] seniores persuaserunt populis vt peterent Barrabam: Iesum verò [q] perderent. Respondens autem Præses, ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, [41] Barrabam. Dicit [42] Pilatus: [43] Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur [44] Christus? Dicunt omnes, [r] Crucifigatur. Ait illis Præses, [45] Quid enim mali fecit? At illi [46] magis [47] clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil [48] proficeret,

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

35. Hier. Non dubitabat Iesum potius eligendum. Chry. in hom. q. d. si non vultis vt innocentem, saltem vt cōdemnatum festiuitati dimittite, & vide quòd cùm petitio soleret esse plebis, nunc petente principe plebs ferocior redditur. 36. Int. s. timentes ne omnes crederent in eum. Rem. sic enim est apud Iohannem: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. 37. Rab. Tribunal, sedes Iudicum; solium, Regum; cathedra, magistrorum. o. Aug. Ser. de Passi. terretur iudex in coniuge; & torquetur, antequàm torqueat. Rab. intelligens diabolus se per Christum spolia amissurum, vult per mulierem liberare. 39. Hier. Gentilibus sæpè à Deo somnia reuelantur. Chry. in hom. non Pilatus somniū videt, sed vxor, quia magis digna, vel quia fortè ille non dixisset. 40. Int. egressa est iniquitas à senibus & Iudicibus. Chry. in hom. inuidia excæcati plebem corrumpunt. 41. Glo. filium diaboli elegerunt pro Filio Dei, quæ petitio etiam hodie hæret eis amissa gente, & libertate, qui datorem libertatis perdere voluerunt. 42. Orig. s. volens tantæ iniquitatis pudorem incurrere. 43. Glo. multas quærebat occasiones eum cum populi beneuolentia liberandi. 44. Int. s. Rex vester est. r. Orig. multiplicarunt impietatem, petentes non solùm homicidam ad vitam, sed & iustum ad mortem. Rab. cogitabāt de morte pessima. sed eis non intelligētibus, erat electa à Domino; erat enim crucem, superato diabolo, tamquam trophæum in fidelium frontibus positurus. 45. Int. vt vxor mandauerat, nihil tibi, & iusto illi. Hier. hoc verò dicendo absoluit Iesum. 46. Int. s. quanto plus audiebant quòd Pilatus vellet eum liberare. 47. Hier. vt impleretur illud, Circumdederunt me canes multi, & cæt. & illud Ieremiæ, Dederunt super me vocem suam. 48. August. 3. de con. Euang. multum enim conatus est, vt eriperet Iesum furori eorum, sæpiúsque hoc egit cum Iudæis, vt dimitteretur.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

34. Glo. Barrabas, Antichristus; Pilatus verò, diabolum significat, per quem Dominus vasa sua permittit probari. Hier. Christo Antichristum præfaturi significātur Rab. seditiosus Iudæis dimissus, scilicet diabolus, ideo pacem habere non possunt. 38. Int. in Pilato & vxore eius Christum iustum confitentibus gentilis populi testimonium est. Hier. 41. Orig. qui malè agit, ei solutus est Barrabas, & Christus vinctus; contrà verò si bene agat. 57. Hier. isti nescientes, Sacramēta nobis tribuebant; Christus chlamyde opera gentium cruenta sustentat, corona maledictum soluit antiquum; calamo venenato occidit animalia. Hil. Christus cocco, id est, martyrum sanguine perfunditur: spinis. i. gētium peccatis coronatur, inde enim Christo corona victoriæ contexitur; calamum. i. gentium infirmitatem, & inanitatem firmat. Rem. Chlamys, Domini caro; corona, susceptio peccatorum nostrorum. Rab. percutiunt caput calamo, qui errorem de diuinitate Scripturæ confirmant; conspuunt faciem, qui præsentiam gratiæ respuunt; falsò adorant, qui malis eum actibus despiciunt. Aug. 2. de q. Euang. cap. 51. sua veste exutum alia induunt hæretici, qui verum corpus habuisse negant. Hier. cùm flagellatur Dominus, & conspuitur, non habet propria vestimenta, sed quæ propter peccata nostra sumpserat.

Addit. Avct. In Cap. XXVII.

n. & de more petentibus vnum vinctum ob festi reuerentiam. 38. pro, cum iusto illo nihil tibi sit. id est, illum missum fac. p. pro, hac nocte. 39. id est, in somnis quidam putant agente dæmone, ne Christus occideretur; alij Deo sic volente Christi innocentiam comprobare. q. id est, perdendum curarent.

sed

sed magis [49] tumultus fieret: [50] accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens, [51] Innocens ego [f] sum à sanguine iusti huius: vos [52] videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit, [53] Sanguis eius super [54] nos, & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barrabam: Iesum autem [55] flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc [t] milites Præsidis suscipientes Iesum in [u] prætorio, [56] congregauerunt ad eum vniuersam [x] cohortem, & [57] exuentes eum [58] chlamydem coccineam circumdederunt ei: & plectentes [59] coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & [60] arundinem in dextera eius: & [61] genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue Rex Iudæorum. [c] Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei, exuerunt [62] eum chlamyde: & induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. [63] Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem: hunc [z] angariauerunt vt [64] tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

49. Int.i.rebellionis crimen ei contra Cæsarem impingeretur. Hier. 50. Int.quodammodo contestans, ego innocentem volui liberare. Remig. ita solebant antiqui se ostendere immunes ab aliquo crimine. 51. Int.non in hoc Deum fallit; particeps est, sed innocentior illis, qui dicunt, Crucifige, crucifige. Leo Serm. de Pass. non euasit reatum, qui in crimen transiuit alienum. 52. Int.q.d. ego minister sum legum, vestra vox sanguinem fundit. Hier. 53. Int.i.culpa, & pœna. Hier. perseuerat adhuc hæc imprecatio super Iudæos. Chry. in ho. vide insaniam, sibi ipsis, & filiis maledicunt: sed Deus sententiam eorum non firmauit, sed eos suscepit, qui pœnitentiam egerunt. 54. Int. vnde per Esaiam, Si leuaueritis manus ad me, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. 55. Int. Ideò flagellatus, vt nos à flagellis liberemur. Hier. Romanis legibus crucifigendus priùs verberabatur. 56. Int. quia obiiciebatur ei, quòd vsurpasset imperium in populo Iudæorum, illusionibus hoc ostendunt. Hier. ¶ Glo. ideò Pilatus flagellauit, & illudendum dedit, vt satiati Iudæi, eius mortem ampliùs non sitirent.

57. Int.s.propriis vestimentis. Hier. 58. Int. pro purpura, qua Reges vtebantur. Hier. ¶ Aug. 3. de cons. Euang. est rubra quædam purpura cocco simillima, vnde Mar purpuram dixit: apparet vero Matthæum ista recapitulando commemorasse. sunt enim gesta, antequàm traderetur à Pilato crucifigendus, vt Iohan. indicat. 59. Int. pro diademate. Hier. 60. Int pro sceptro. Hier 71. Int. adorant, vt Regem. Hier. 62. Aug. 3. de cons. Euang. s. cùm duceretur ad crucifigendum, postquàm Pilatus eum tradidit. 63. Chry. in serm. de Pass. extra ciuitatem voluit pati, ne putaretur pro illo populo tantùm oblatus. 64. Hier. priùs Christus portauerat, vt ait Iohannes. Orig. non statim, vt angariauerunt: sed prope locum in quo erant suspensuri, illi crucem imposuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

64. Conueniebat etiam nos crucem portare. Hier. Crucem suscipiunt nationes. Hil. indignus erat Iudæus Christi crucem ferre. Rem. Simon. i. obediens. erat verò iste aduena ex Cyrene ciuitate Lybiæ, & significat gentes Dei testamentorum peregrinas. Glo. venit iste de villa, id est, gentilitate, quæ relicto Pago, id est, paganis ritibus, Christum imitatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

51. q. ego hunc iustum non interficio, sed vos. s. i. cædes, vel vltio sanguinis. 53. i. nobis mors eius imputetur, à nobis & filiis nostris pænæ exigantur. 55. φραγελλώσας, voce Latina vsus est. t. id per recapitulationem, factum enim ante condemnationem ad crucem. u. εἰς τὸ πραιτώριον, & hæc Latina vox. x. est circiter decima pars legionis. 57. s. vestibus omnibus. Hæc omnia iussu ne Pilati fecerint, an Iudæorum suasu, incertum. 58. Chlamys vestis erat Regum & militum, [illegible] & pa[illegible]mentum. s. militare pallium.

59. hanc capiti infixerunt, vt etiam Tertull. testatur lib. de Coron. mil. 60. [illegible] sceptr[illegible]. 62. r. licta, vt apparet corona in capite. z. i. coegerunt: dicitur esse vox Persica. 64. quòd Christus non videretur posse ferre diutius, vt Iudæi mortem accelerarent.

Golgotha,[65] quod est Caluariæ locus.[66] Et dederunt ei vinum[67] bibere cum felle[68] mixtum. Et cùm gustasset[69], noluit bibere. Postquàm autem crucifixerunt[70] eum, diuiserunt[71] vestimenta eius, sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem[72] meam miserunt sortem. Et sedentes[73], seruabant[74] eum. Et imposuerunt[75] super caput[76] eius causam[aa] ipsius scriptam. Hic est Iesus Rex Iudæorum. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones[77], vnus à dextris, & vnus à sinistris.[78] Prætereuntes autem blasphemabant[bb] eum, mouentes[79] capita sua, & dicentes, Vah[80] qui destruis templum Dei, & in triduo[81] illud reædificas, salua temetipsum[82]: si Filius Dei es,

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

65. Int.vt vbi erat area damnatorum,ibi sint vexilla martyrum. Hier. ¶Rab.Golgotha Syriacè,Latinè Caluaria. 66. Int.s.decollatorum.Hier.non est autem vt quidam volunt, illic sepultus Adam,sed iuxta Hebron. 68. Aug.3.de cons.Euang.Marcus ait myrrhatum,Matthæus autem fel posuit pro amaritudine: fieri tamen potest, vt felle,& myrrha mistum esset.Hier.impletur illud, Dederunt in cibum meum fel. 69. Aug.3.de cons.Euang. Marcus ait non accepisse.s.vt biberet. 70. Aug.lib.83.q.q.25. Crucifigi voluit Christus,vt nullum homo genus mortis metueret:hoc enim nihil erat execrabilius, & formidabilius.Chry.serm.de Pass.ideo in excelso ligno passus est,vt aërem etiam mundaret,terrámque decurrente sanguine. 71. Chry.in hom. magna Christi abiectio:diuisio enim vestimentorum fit in valde vilibus,& nihil aliud habentibus. 72. Int s.tunicam inconsutilem. 73. Hier.s.milites.

74. Int.diligentia hæc nobis profecit,vt apertior virtus resurrectionis appareat.Hier. 75. Int.s.Pilatus,& ministri.Hier.forsitan illudentes hoc fecerunt. Remig.diuinitus hoc procuratum fuit, vt intelligeretur nec post mortem imperium amisisse. aa. Glo.pro qua eum Iudæi Pilato tradiderunt.

77. Hier.sicut pro vobis factus est maledictum,ita inter noxios crucifigitur. 79. Int.Sicut mobiles gressu corporis,ita & mente,& sermone. 80. Int.fatuus populus cõcordat voci falsorũ testium. Hier. ¶Remig.Vah,interiectio est insultantis,siue irridentis. 81. Hil.quid ergo veniæ erit,cùm post triduũ resurrexerit? 82. Chry.serm.de Pass.Ideo non descendit quia Filius est,venit enim vt crucifigeretur.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

67. Int.quia omnes conuersi sunt ei in amaritudinem vitis alienæ.Hier. 69. Int.Gustauit quidem mortem ad horam,sed tertia die resurrexit.Aug.3.de cons.Euang. 70.Rab.Crucis latitudo,hilaritas operantis:manus enim opera:altitudo,expectatio retributionis est Dei iustitia:longitudo, tolerantia: profundum, Sacramenti secretum. Glo.ex profundo consurgit,quod eminet:ex occulta enim Dei voluntate vocatur homo ad participationem gratiæ,alius sic,alius autem sic. 76. Orig.portabat sacerdotum Princeps in capite sanctificationem Domini scriptam: & Christus verus Princeps & Rex scriptum habet Rex Iudæorum. Rab. super crucem Regis maiestas fulgebat. 77. Leo ser.de Pass.in ipsa patibuli specie monstrata est omnium hominum in iudicio facienda discretio. Hil.significatur omne humanum genus ad Passionis Sacramentum vocari. Remig.qui à dextris, significat continentes intentione Deo placendi,alter verò continentes non tali intentione. 78. Int.i.non in via veritatis pedem ponentes.Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

65. *Heb.Gulgóleth,Caluaria.Chald.Golgotha.* 66. *illic enim malefici puniebantur, & eorum capitibus locus plenus.* 68. *i.amara myrrha,vt Mar.ait.* 70. *milites.s.* 71. *s.per ludibrium, & auaritiam.idq; in quatuor partes,vt ait Iohan. nempe quatuor erant milites qui crucifixerant: dicuntur autem fuisse vestimenta tria.s.tunica inconsutilis,velut indusium:vestis talaris,& pallium,seu vestis suprema.* 72. ἱματισμόν. *i.vestitum:videntur quidem misisse sortem,non solùm super tunicam, vt ait Iohan.sed etiam super reliquarum vestium partes quatuor, vt indicant alij Euang.quidam tamen putant solùm super tunicam missam sortem.vide Iohan.* 74. *s.ne quis eriperet.* aa. αἰτίαν,*quod etiam accusationem,& crimen significat.* bb. *id est,maledicebant,conuitiabantur.*

descen

[83]descende de cruce. Similiter & Principes sacerdotum illudentes cum Scribis & senioribus, dicebant, [84]Alios saluos fecit: seipsum non potest saluum facere. Si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, & [85]credemus ei. Confidit in Deo, [86]liberet eum nunc si [cc]vult. [87]Dixit enim quia Filius Dei sum. Idipsum autem & [88]latrones qui crucifixi erant cum eo [dd]improperabant ei. A sexta autem hora [89]tenebræ factæ sunt super [ee]vniuersam terram, vsque ad horam [90]nonam. Et circa horam nonam [91]clamauit Iesus voce [ff]magna, dicens: [92]Heli, heli, lama[gg]sabachtani? hoc est, Deus meus, Deus meus, vt quid [93]dereliquisti me? [94]Quidam autem illic stantes, & audientes, dicebant,

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

83. Chrysostomus Sermone de Passione: Imitantur vocem Patris, diabolus enim dicebat, Si Filius Dei es mitte te deorsum. Leo Sermone de passione: Nunquid legistis, ô Iudæi, Dominus descendit de cruce, & non potius Dominus regnauit à ligno? Rab. si descenderet, virtutem patientiæ non demonstraret; qui de cruce surgere noluit, de sepulcro resurrexit. Hieronymus: Hoc suggesserunt dæmones, vt enim Christus crucifixus est, senserunt virtutem crucis, & suas virtutes fractas esse intellexerunt; id ergo agunt, vt de cruce descendat. 84. Int. nolentes verum dicunt, & qui hoc potuit, posset vtique illud: sed minus nolebat vt faceret maius. Hier. sua istos condemnat sententia. Qui enim alios saluos fecit, se etiam, si vellet, saluum posset facere. 85. Hier. fraudulenta promissio: plus enim est resurgere, sed non ideo crediderunt. 86. Chry. in hom. quasi verò Prophetæ & iusti non fuerint, quos Deus à periculis non eripuit. 87 Chry. in hom. volunt ostendere eum pati tamquam seductorem, & superbum. 88. Int. plurale, pro singulari Aug. 3. de cons Euang. sic in epistola ad Hebræos. Clauserunt ora leonum, cùm solus Daniel significetur. Hier. dici potest, priùs vtrumque blasphemasse, sed postea visis signis, alterum esse cõuersum. dd. Gio. Crucifixus est hora quasi sexta. Marcus ait hora tertia, quia tunc Iudæi, vt crucifigeretur clamarunt. 89. Int. s. ne sol pendentem Dominum videret, vel ne impij sua fruerentur luce. ¶ compatiuntur elementa conditori suo. Chry. Serm. de Pass. non poterat creatura ferre iniuriam Creatoris: retraxit ergo Sol radios, ne videret impiorum facinora. Orig. non erat illo tempore cõiunctio Lunæ ad Solem, erat enim plenilunium Dionys. epi. 7. videbamus mirabiliter Soli incidentem Lunam: non enim erat tempus coniunctionis: vidimus etiã eclipsin ex Oriente inchoatam. Orig. narrat Phlegon in Chronicis suis mirabile hoc factum in principatu Tiberij. ee. Orig. s. Iudææ, vel Hierusalem, sic 3. Regum. Non est gens aut regnum scilicet, circa Iudæam, vbi te nõ quæsierit Dominus meus. Chry. in hom. mirandum in omni terra tenebras factas, quod nunquam priùs contigerat: & mirabiliùs hoc fieri eo crucifixo, quàm si fieret ambulante super terram: sufficiebat verò hoc eos conuertere, sed multa malitia, & desidia tenebantur. 90. Int. ne puterur consueta eclipsis, per tres horas tenebræ factæ sunt. Chry. in hom. Eclipsis in momento transire solet. 91. Chry. in hom. ostendit se viuere, & illud miraculum fecisse. 92. Int. susceptæ naturæ in primis parentibus corruptæ deplorat miseriam. Hier. vsus est principio Psalm. 21. Chry. in hom. vsque ad vltimam horam testimonium perhibet veteri Tẽstamento. Hil. querela derelicti, morientis infirmitas est: nõ mireris verborum humilitatem formam serui sciens. 93. Int. humana natura erat derelicta, non Dei Filius. Orig. Fortè videns peccata hominum, pro quibus patiebatur, hoc dixit. Rab. quorum suscepit culpam, deplorat miseriam. 94. Hier. s. Romani milites non intelligentes Hebraïcum sermonem, vel Iudæi, qui suo more Christum imbecillitatis infamant, qui Eliam imploret.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

88. Hil. scandalũ crucis vniuersis fidelibus futurũ significatur. Hier. latrones duo, Iudæi, & gentes, primò Christũ blasphemantes, sed gentes per signa cõuersæ, Iudæos increpant blasphemãtes. 89. Orig. extendẽte Moyse manus in cælũ, factę sunt tenebræ super Ægyptios, tenentes seruos Dei in seruitute: sic nunc super Iudæos: illic tres dies, hic tres horæ: priuati enim lumine Patris, Christi, & Spiritus S.
90. Orig. Iterum enim lumen refulsit, nempe vbi plenitudo gentium intrauerit, Israël saluus fiet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

cc. pro, amat. Heb. s. eum. 88. pro, latro Synecdoche. ee. etiam extra Iudæam, vt ait Dionys. Areopag. epistola ad Apollophanem. ff. ad significandum dolorem. 92. non quæritur, nec causam quærit, sed est expressio quædam doloris maximi, & cruciatus gg. Chald. sabathani. nam Hebr. עבתני.

Heliam

[95] Heliam vocat iste. Et continuò currens vnus ex eis, acceptā spongiam impleuit [96] aceto: & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri verò dicebant, [hh] Sine videamus an veniat Helias liberans eum. Iesus autem iterum [97] clamans [*] voce magna, [98] emisit [99] spiritum. [ll] Et [mm] ecce velum [100] templi scissum est in [101] duas partes, à [102] summo vsque deorsum: & [103] terra mota est, & [104] petræ scissæ sunt: & [105] monumenta aperta sunt, & multa corpora [nn] sanctorum qui dormierant, [106] surrexerunt, & [107] exeuntes de monumentis, [108] post resurrectionem eius [oo] venerunt in [109] sanctam ciuitatem, & apparuerunt [110] multis. Centurio autem, & qui cum [111] eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu, & his [112] quæ fiebant, timuerunt valdè, dicentes: [113] Verè Filius Dei erat iste. Erant autem ibi [pp] mulieres multæ

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

95. Int. ex eo quod dixit Heli. Hier. 96. Glo, hoc factum (vt ait Iohannes) vt illud impleretur: In siti mea potauerunt me aceto. 97. Int. Quid dixerit Lucas aperit, scilicet, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Aug. 3. de cons. Euang. * Chry. in ho. se Deum verum ostendit, homines enim cùm moriuntur, vix tenuem vocem emittere possunt. 98. Int. non alius exorsit. Hier. diuinæ hoc potestatis erat, vnde ipse, Nemo potest tollere animam meam à me, &c. 99. Hier. id est, animam: huius enim substantia spiritus est. Aug. Serm. de Pass. pro seruis mori charitatis immensę. Prima ergo passionis Christi causa, quia sciri voluit quātum amaret hominem Deus. Secunda, vt sententiā mortis aboleret; nec mirandū pro nobis posuisse animam, quam suscepit à nobis, qui tanta pro nobis fecit, & talia largitus est. Idem contra Felic. cap. 18. Mortuus est, non secundùm pœnam iniustitiæ, quam nō habuit, sed secundùm legem naturæ, quam pro hominū redemptione suscepit. Damasc. 3. lib. cap. 27. permansit inseparabilis diuinitas ab anima & corpore. 100. Aug. 3. de cons. Euang. scilicet, cùm emisit spiritum. 103. Hier. crucifixum Dominum suum, cælum, terra, & omnia demonstrant. 106. Hier. non tamen antequàm Dominus resurgeret, vt esset primogenitus ex mortuis. Rem. Resurrexerunt, vt essent testes Dominicæ resurrectionis; credendum verò est ascendisse in cælum, cùm Domino ascendente, nec iterum fuisse mortuos, vt quidam volunt. 107. Int. quo ordine hoc, & quando considerandum est. 108. Int. scilicet, ad testimonium Dominicæ resurrectionis. 109. Hier. quæ sancta appellabatur, ob templum, & sancta Sanctorum, & distinctionem vrbium, in quibus idola colebantur.

110. Int. i. idoneis non omnibus, quia non generalis resurrectio. Hier. 111. Int. scilicet milites.

112. Aug. 3. de cons. Euang. inter quæ & illud, quod Lucas ait Centurionem fuisse miratum.

pp. Chry. in hom. magna mulierum fortitudo, quæ, cùm discipuli fugissent, adfuerūnt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

96. Hil. vinum quod in Adam coacuit, immortalitatis est honor, aut virtus: potauit ergo, ad se in communionem immortalitatis ea, quæ in nobis erant vitiata transfundens. Remig. Acetum, Iudæi à patribus degenerantes: spongia, fraudulenta corda: arundo, scriptura sacra, quæ hoc facto implebatur.

110. Orig. concisum est velum exterius tabernaculi, non quod velat sancta sanctorum: vt ab initio mundi vsque ad finem occultata mysteria publicentur: cùm autem venerit quod perfectum est, tunc auferetur etiam secundum velum. 102. Int. i. ab initio mundi, quando homo conditus est, vsque ad consummationem sæculi. 104. Hil. omnia fortia penetrat Dei verbum. Glo. petræ, corda gentilium, vel terrenorum, qui Christi passione commutantur. 105. Int. in typum futuræ resurrectionis. Hil. erant mortis claustra reserata. 113. Rab. in Centurione, fides Ecclesiæ designatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

95. Apparet dixisse id milites Romanos, non intelligentes Syriacam linguam. hh. i. omitte, q. d. ne des.

96. s. vt celerius moreretur: dicitur enim vinum, & acetum, ex vulnere mortem accelerare. 97. κράξας, cùm clamasset. 98. s. post horam nonam, tempore vespertini sacrificij. ll. Christo scilicet, mortuo. mm. s. quod erat ante propitiatorium. 100. velut templo præ indignatione vestem scindente, nn. pro, fidelium. 106. non tamen ante Christum: quidam putant ad vitam immortalem surrexisse, alij negant. 107. pro nam exeuntes. oo. monumenta enim extra ciuitatem. 113. vel diuinitatem agnouit, vel sanctitatis excellentiam significat, vt Luc. indicat.

à longè,

à longè[114], quæ secutæ erant Iesum à Galilæa ministrantes[115] ei: inter quas erat Maria[116] Magdalene,& Maria[117] Iacobi[118],& Ioseph mater[119]: & mater filiorum Zebedæi. Cùm autem serò factum esset, venit quidam homo diues[120] ab Arimathia[121], nomine Ioseph, qui & ipse erat discipulus[122] Iesu. Hic accessit[123] ad Pilatum: & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpore, Ioseph inuoluit[124] illud in sindone munda[125]: & posuit illud[126] in monumento suo nouo[127]: quod exciderat[128] in petra. Et aduoluit saxum magnum[129] ad ostium monumenti,& abiit. Erant[130] autem ibi Maria Magdalene,& altera[99] Maria sedentes contra sepulcrum. Altera autem die, quæ est post Parasceuen[131], conuenerunt Principes[132] sacerdotum, & Pharisæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus,quia seductor[133] ille dixit[134] adhuc viuens,Post tres[135] dies resurgam.Iube ergo custodiri sepulcrum vsque in diem tertium; ne fortè veniant discipuli eius, &

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

114. Aug.3.de conf.Euang. Aliæ à longè erant,aliæ iuxta crucem,vt Ioannes ait.vel,à longè erāt comparatione turbæ circumstantis;propè verò,quia in conspectu propè aderant,vel cùm priùs iuxta fuissent,recedentes,à longè stabant. 115. Hier.apud Iudæos mos erat,vt mulieres de substantia sua victum & vestitum præceptoribus ministrarent,quod,ne gentibus scandalum faceret,Paulus abiecit.
116. Int.s.de qua Dominus eiecerat septem dæmonia. 117. Int.soror matris Domini. Hier.quæ & vxor Alphæi,quam & Iohānes Mariam Cleophe vocat. 118. Int.s.minoris. 119. Int.quæ regnū suis postulauerat filiis.Orig.hanc Marcus vocat Salome. 120. Hier.hoc refertur,vt ostendat cur à Pilato corpus potuerit impetrare: in alio autem Euangelio appellatur consiliarius,& de ipso quidam putāt illud scriptum,Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. 121. Int.ipsa est Ramata Helcanæ,& Samuelis ciuitas. Remig. éstque sita in regione Chananitica iuxta Diospolim. 122. Glos.occultus priùs,vitans inimicitias Iudæorum,sed de illis non curans nunc. 123. Chry.in hom.in periculum mortis se tradidit,inimicitias ad omnes assumens. 127. Hier.ne surrexisse alius fingeretur. 128. ne si ex multis lapidibus esset,suffossis fundamētis,ablatus furto diceretur. 129. Int.vt non posset aperiri sepulcrum sine auxilio multorum.Hier. ¶ Aug.Serm.de Sabbato sancto,si paruum esset,poterant dicere se dormientibus sublatum. 130. Remig.cæteris abeuntibus, solæ mulieres perseuerant. Hier. expectabant quod promiserat Iesus;ideo meruerunt primæ videre resurrectionem. 131. Int.i.præparationem Paschæ.Rab.Sexta sabbati præparabāt necessaria sabbato. 132. Hier.etiam post mortem Christi nequitiæ virus exercent. 133. Int.non sufficit scelus mortis, nisi post mortem famam eius lacerent.Hier. ¶ Int.quod erant Domino imponunt. Hier.ignorantes, verum dicunt. seductor enim erat Christus à falsitate in veritatem.à vitiis ad virtutes,à morte ad vitam ducens. 135. Remi. dixerat enim,Sicut fuit Ionas tribus diebus,&c.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

125. Remi.Sindon, Christi corpus significat,ex terra.i.virgine sumptum,& per passionis laborem ad immortalitatis candorem perductum.Raba.primitiuæ mos Ecclesiæ sacrificium altaris,non nisi in lino terreno celebrandi;quod à beato Siluestro legitur statutum.Hieron.Corpus Domini linteamine puro obuoluendum est.quod spiritualiter facit,qui pura mente suscipit. 126. Int.in simplici sepultura Domini, condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitiis carent. Hier. ¶ Aug.Serm.de Sabbato sancto,ideo in aliena sepultura,quia pro aliorum moriebatur salute. 127. Hier.nouum sepulcrum Mariæ vterus. 128. Hil.per Apostolorum doctrinam, gentilium durities Christum recepit,nullo ante ingressu timoris Dei peruium. 131. Rab.Sexta die factus homo.Septima Deus requieuit.Sexta Christus moritur, Sabbato quiescit in sepulcro. 135. Aug.in Serm. de Pass. vt in eius passione Trinitatis totius assensus monstraretur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

119. *quæ dicta Salome.Mar.15.* 120. *& nobilis,vt ait Mar. qq. & alia,vt scribit Luc.*
133. *πλάνος,impostor,deceptor.*

[136] furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit nouissimus error, [137] peior priore. Ait illis Pilatus: [138] Habetis [rr] custodiam. Ite, [ss] custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, [139] munierunt sepulcrum, [tt] signantes lapidem cum custodibus.

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

137. Int. ignoranter verũ dicunt, quia peior est contẽptus pœnitentiæ, quàm error ignorãtiæ. Rab.
139. Int. quanto diligẽtiùs seruatur, tanto magis virtus resurrectionis ostenditur. Hil. quanta stultitia, & infidelitas, signare sepulcrum eius, quem viderant mortuũ de sepulcro suscitasse. Chry. in hom. nolẽtes demonstrant veritatẽ resurrectionis: quia enim custoditum est sepulcrũ, nulla fraus facta est.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

136. Raban. ablatam discipuli à Iudæis Scripturam, in Ecclesiæ vsum contulerunt, Christúmque illis in infidelitate torpentibus auferentes, gentibus credendum tradiderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

rr. κουστωδίαν. Latina vox. milites custodes custodia dicebantur, quòd ciuitatem custodirent.
ss. ἀσφαλίσασθε, munite. tt. σφραγίσαντες, sigillantes, ne quid scilicet fraudis fieret.

CAPVT XXVIII.

V[1]ESPERE autem sabbati, [a] quæ lucescit in prima sabbati, [2] venit [3] Maria Magdalene, [4] & altera Maria videre sepulcrum. Et ecce [5] terræmotus factus est magnus. [6] Angelus enim Domini descendit de cælo: & accedens, [7] reuoluit

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

1. AVg. 3. de con. Euang. à parte prima noctis noctem significauit, in cuius fine venerunt, diluculo enim venerunt (vt ait Mar.) Rab. Vespere venire cœperunt, parauerũt enim aromata, &c. sed lucescente mane peruenerunt. Hier. crebrò abibant, & redibant mulieres. 3. Int. s. quãdo primùm licuit operari. Aug. 3. de con. Euang. Glo. Sabbato ad vesperam emerunt aromata, & quia nocte nõ poterant, mane ad sepulcrum venerunt. 5. Hier. quæ foris aguntur ostendunt Filium Dei. Chry. in hom. Factus est terræmotus, vt euigilarent milites: probabile est enim quosdam obdormisse. 6. Int. s. præbens obsequium Domino suo. Beda in hom. inter acta humanitatis Christo Angelorũ ministeria non desunt. 7. Int. nõ vt egressuro ianuas aperiat, sed vt egressum eius pandat iam factum. Beda in hom. qui enim clauso vtero potuit nasci, potuit clauso sepulcro resurgere. Seuerianus in Serm. Paschæ, aduolutus lapis probauit mortem; reuolutus, resurrectionem; sepulcrum, mortem, non mortuum deuorauit; recepit mortuum, viuum reddidit.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

a. REmig. Indicatur noctis illius dignitas, alioqui enim vespera nõ lucescit in diem, sed obtenebrescit in noctem; sed Dominus noctem illam totam luce suæ resurrectionis festiuã, & coruscam reddidit. Beda in hom. antea dies noctẽ præcedebat: cecidit enim homo à luce Paradisi in seculi tenebras, nunc dies sequitur; per fidẽ enim resurrectionis à peccato in lucẽ reducimur. Seuerian. Serm. Paschæ, illuminatur per Christũ sabbatum, non deletur, non enim venit soluere legem. 3. Seuerian. serò mulier currit ad veniam, quæ maturè cucurrit ad culpam. 4. Seuerian. Ecclesia ex duobus populis i. gentilibus, & Iudæis veniẽs, vna esse significatur, vno duarum feminarum nomine. Glo. duæ plebes pari deuotione, Christi passionem, & resurrectionem sunt amplexæ. 5. Hil. cõcusso mortis aculeo, & illuminatis tenebris, inferorum trepidatio commouetur. Beda in hom. terrena corda per fidem passionis & resurrectionis ad pœnitentiam permouentur. Seuer. Serm. Paschæ: Si ita terra tremuit resurgente Domino ad veniam, quid erit cùm surget ad pœnam, dicente Propheta, Terra tremuit cùm resurgeret in iudicium Deus? 7. Remi. lapis, lex quæ in lapide scripta est; reuolutio, Sacramentorum reseratio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

1. id est, in fine noctis, quæ lucescit, &c. itaque significatur crepusculum matutinum. Nota Christum post mediam noctem resurrexisse, & ante ortum solis, quanto verò ante, incertum. Quidam putant diluculo, alij paulò post mediam noctem. 6. ἰδέα, species, forma.

lapidem

lapidem,&[a] sedebat super eum.Erat autem [b] aspectus eius sicut [9] fulgur,& vestimentum eius sicut nix: [10] præ timore autem eius exterriti sunt custodes,& facti sunt velut [11] mortui.[12] Respondens autem Angelus,dixit mulieribus,Nolite [13] timere vos:Scio enim quòd Iesum,[14] qui crucifixus est,[15] quæritis. [c] Non est hîc. [16] Surrexit enim,sicut [17] dixit. [18] Venite,& videte [19] locum vbi positus erat Dominus,& citò [20] euntes dicite discipulis eius,quia surrexit:& ecce præcedet vos in [21] Galilæam,ibi eum videbitis:ecce [d] prædixi vobis.Et [e] exierunt citò de [f] monumento cum [22] timore, & [23] gaudio magno,currentes nunciare discipulis eius. Et [24] ecce Iesus [25] occurrit illis, [g] dicens: [26] Auete. Illæ autem accesserunt,& [27] tenuerunt pedes eius: & adorauerunt eum.

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

8. Seuer.vt fidei doctor,& resurrectionis magister. Aug.3.de cons.Euang.Marcus ait,visum Angelum ab introeuntibus sedentem in dextris;sed fuerunt duo Angeli;vel vnus fuit:intrasse verò dicũtur in monumenta mulieres, id est, in aliquem septum locum ante monumentum. 12. Seuer.in Serm. Paschæ.Surgente Domino terrenis redditur cæleste commercium;& mulieri,cui fuerat cum diabolo lethale consilium,fit cum Angelo vitale colloquium. 13. Hier.q.d.illi timeant,in quibus permanet incredulitas. 14. Int.quia multi hoc nomine dicebantur,determinat qui crucifixus est. 15. Seuer. ita earũ fidem passionis procella turbauerat, vt adhuc mortuum requirerent,cælíque Dominũ quærerẽt in sepulcro. 16. Int.s.per præsentiá carnis.Rab. c. Seuer.in eadẽ carne rediit Dominus,& nos redibimus. 17. Int.impossibile est enim nõ fieri quæ dixit. 18. Int.q.d.etsi verbis nõ creditis,venite,&c.Hier. 19. Seuer.locum ostẽdit,ne alter,& non idem resurrexisse crederetur. 20. Rab. Non solis vobis gaudiũ hoc teneatis. e. Aug.3.de cons.Euang.id est,ab illo loco vbi erat horti spatium ante monumentum. 22. Hier.scilicet,de magnitudine miraculi. 23. Hier.scilicet,ex desiderio resurgentis. 24. Int.quia sic intentæ g. Aug.3.de cons.Euang. bis collocutionem Angelorum habuerũt, prius vnum videntes,de quo Matth.& Marc.postea duos,de quibus Lucas & Iohan.Item,Domini bis, semel cùm Maria hortulanum putauit,& nunc cùm occurrit in via. 27. Rab.pedes præbuit,vt veram se carnem habere demonstraret.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

8. Seuer.lapis,mortem significat omnes prementem, quam Christus sua virtute subiecit. Beda in hom.stans Angelus aduentum Christi prædixit,significans venire ad diabolum debellandum; sedens autem resurrectionem significans sedem regni perpetui. 9. Int.ipso habitu terribilem futurũ reprobis,& blandum significat iustis. Greg.hom.in fulgore enim terror,in candore blandimentum.Seuer. Fulgur de cælo,nix de terra est.significatur ergo claritas cælestis naturæ,& gratia communionis humanæ;figurat autem Angelus nostrum habitum & formam in resurrectione.Hier.in candido vestitu significatur gloria triũphantis: 10. Int.quia terribilis impiis.Seuer quomodo Domini præsentiam sustinebit,qui Angeli non potuit? 11. Int.quia vitam viuere desperabant.Seuer.Ser.Paschæ.stare non potest,quem conscientia destituit,impellit reatus. 12. Int.quia blandus iustis. 20. Seuer.i.q.d.reuertere ad virum mulier iam sanata;& suade fidem,quæ ante perfidiam suasisti. 21. Hier.in volutabrum gẽtilium,vbi antè error,& lubricum.Beda in hom.iam Dominus de morte ad vitam,de corruptione ad incorruptionẽ transierat,Galilæa enim transmigratio.Glo.nos si à vitiis ad virtutes migremus, resurrectionis gloriam videbimus. 25. Rab.itet virtutem inchoantibus Christus adiuuando occurrit. 26. Int.vt maledictum Euæ in mulieribus solueretur.Hier. 27. Seuer.Pedes Christi tenẽt, qui fide adstringunt vestigia Saluatoris; tenuerunt autem istæ pedes,vt scirẽt in Christi capite virum esse,se in pedibus;datúmque sibi virum sequi,non præire.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

12. *id est,alloquens.Hebr.* 21. *Illic plurimi discipuli,& locus securior à Iudæorum persecutione.*
d. scilicet, quod res est. f. scilicet, postquàm intus viderunt duos Angelos,de quibus Lucas. 25. *scilicet, cùm ad eos peruenisset Magdalena, è monumento reuersa, viso Iesu Christo.* 26. *χαίρετε,id est, Auete,gaudete.*

Tunc ait illis Iesus, [28] Nolite [29] timere. Ite, [30] nunciate [31] fratribus meis, vt eant in [32] Galilæam, [33] ibi me videbunt. Quæ cùm [h] abiissent, ecce quidam de [34] custodibus venerunt in ciuitatem, & [35] nunciauerunt Principibus sacerdotum [36] omnia quæ facta fuerant: & [37] congregati cum senioribus, consilio accepto, [38] pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia [39] discipuli eius nocte venerunt, & [40] furati sunt cum vobis dormientibus. Et si [41] hoc auditum fuerit à præside, nos [42] suadebimus ei, & securos [43] vos faciemus. At illi accepta [44] pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et [45] diuulgatum est verbum istud apud [46] Iudæos, vsque in hodiernum diem. [47] Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in [l] montem vbi constituerat illis Iesus. Et [48] videntes eum

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

28. Seueri. Idem dicit quod Angelus, vt quas ille firmauerat, redderet firmiores. 29. Hier. in veteri & nouo Testaméto, cùm augustior apparuerit visio, primùm timor pellitur, vt mente placida possint quæ dicuntur audiri. 30. Glo. vt mulier mortifera serpentis verba narrauit, ita nunc viuificatoris. 31. Glo. ostendit se eamdem humanitatem resumpsisse, & illos idem sperare debere. 34. Chry. in hom. Angeli apparitione, & terræ motu fuerant milites stupefacti. 35. Chry. in hom. veritas à contrariis diuulgata, magis refulget. 36. Int. scilicet, miracula, quæ viderant. 37. Int. astuta duplicitas modum quærit, quomodo adstruat falsitatem. Rab. 38. Int. scilicet, de templo acceptam, sicut priùs triginta argenteos. Hier. 39. Seueri. non contenti interfecisse magistrum, discipulos etiam perdere moliuntur. 40. Seuer. non furto, sed fide, viuum, non mortuum sustulerunt. Chry. in hom. quomodo furarentur, qui nec apparere audebãt? & si viuũ adhuc videntes fugerunt, quomodo mortuo milites non timuissent? & quare nõ prima potius nocte furati essent, quando nemo aderat? & si essent furati, an sudarium reliquissent? an in eo exuendo morarentur? certè confirmant isti resurrectionem, confitentur enim corpus non esse in sepulcro: non esse autem sublatum ostendit custodia militum, & pauor discipulorum. Rem. Si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt? 41. Int. s. furtim eum sublatum. 42. Int. s. ne quicquam à vobis exigat. 43. Int. i. absque periculo. 44. Chry. in hom. non mirum est superatos pecunia milites, quæ Iudam fecit Magistri proditorem. 45. Int. error empti mendacij perseuerat, ne in Christum credant. Rab. sicut & sanguinis reatus, quem sibi & posteris imprecabantur. 46. Seue. non apud Christianos. 47. Beda in hom. iam enim vnus perierat. 48. Int. Credentes, se ante eum humiliauerunt. Aug. 3. de cons. Euang. non illo die, quo Dominus resurrexit, nec octo sequentibus, sed postea. est autem visus Dominus post resurrectionem decies. Primò, ad monumentum mulieribus. Secundò, iisdem in itinere. Tertiò, Petro. Quartò, euntibus in castellũ. Quintò, pluribus, absente Thoma. Sextò, eo pręsente. Septimò, ad mare Tiberiadis. Octauò, in Galilæa, vt ait Matthęus. Nonò, recumbentibus, vt ait Marcus. Decimò, in nube, cùm in cælum ascenderet. Hæc narrant Euangelistæ, sed non omnia scripta sunt. crebrò enim cum illis conuersabatur per dies quadraginta.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

32. Aug. 3. de con. Euan. Galilæa transmigratio, vel reuelatio, gratia autem Christi de populo Israël transmigratura erat ad gentes, præparante Domino viam in cordibus, vnde dictum, præcedet vos in Galilæam. illa autem erit reuelatio tamquam vera Galilæa, cùm eum videbimus sicuti est, ipsáque beata transmigratio ex sæculo in illam æternitatem. 33. Int. s. non in Iudæa, sed in gentibus. Aug. 3. de cons. Euang. ibi membra mea inuenient, viuumque corpus in suscipientibus se agnoscent. 35. Int. Indocta simplicitas fatetur veritatem. Rab. 45. Hil. pecunia, & cupiditate Christi gloria denegatur.

l. Rab. Corpus de terra susceptum, iam super terrena subleuauerat resurgendo; & qui resurrectionis celsitudinem cupiunt videre, ad superna oportet vt transeant; præcedit quidem Christus primitiæ dormientium, sequuntur hi qui sunt Christi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

h. Non secundo isto reditu è monumento, sed priori, de quo alij Euangelistæ. 36. scilicet, de Angelo, qui apparuerat sublato lapide, deque iis quæ mulieribus dixerat. 42. pro, suadebimus, seu placabimus. l. fortè Thabor. 48. scilicet, cum aliis multis, fortè illis. 50. de quibus 1. Cor. 15.

adorauerunt: quidam autem [49] dubitauerunt. Et [50] accedens Iesus, locutus est eis, dicens,
[51] Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo, [52] docete [53] omnes gentes
[54] baptizantes eos in [55] nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos [56] seruare om-
nia [57] quæcumque mandaui vobis. Et ecce [58] ego [59] vobiscum [60] sum [61] omnibus diebus, vsque ad
[62] consummationem sæculi.

Sens. Lit. In Cap. XXVIII.

49. Int. dubitatio horum nostram auget fidem. Hier. ¶ Remig. existimabant, (vt refert Lucas) se Spiritum videre. 50. Remig. vt omnem dubietatem auferret, & corroboraret in fide. 51. Int. vt qui ante regnabat in cælo, per fidem regnet in terris. Hier. ¶ Rab. de assumpta humanitate loquitur. Remig. sic Psalmista, Constituisti eum super opera manuum tuarum. 52. Int. id est, primùm catechizate, quia sine fide impossibile est placere Deo. Glo. Primò docendus est auditor: deinde fidei Sacramentis imbuendus: tum ad seruanda mandata instruendus: non enim potest mundari, si non insistat bonis operibus. 53. Beda in hom. non ad solos Iudæos venit, nec (vt aiunt Donatistæ) in sola est Africa.

54. Int. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum cælorum.

55. Int. In inuocatione nominis. Didymus 2. lib. de Spiritu sancto: si quis contrarius legis datori vnum de prædictis nominibus omittat, sine perfectione baptizabit: nec à peccatis liberare poterit. Colligitur autem hinc indiuisa Trinitatis substantia. 56. Int. quia fides sine operibus mortua est.

57. Int. quæ quidem non sunt pauca, vel leuia. 58. Chry. in hom. quasi dicat: ne dicatis difficile esse iniunctum negotium, Ego vobiscum sum, qui omnia facio leuia. 59. Chry. in hom. sicut vni corpori fidelibus loquitur: non enim ad finem sæculi Apostoli mansuri erant. 60. Int. s. diuinitate. Beda in ho.

61. Rab. nunquam defuturi sunt, qui diuina inhabitatione sint digni. 62. Int. cùm finitis laboribus mecum regnabitis. Chry. in hom. vult futura inspiciant, & sine fine mansura. Beda in hom. finitum pro infinito ponitur, qui enim manet nunc protegendo, manebit etiam post remunerando. Hier. ostendit se nunquam à credentibus recessurum. Leo serm. de Pass. ipse deorsum confortat ad patientiam, qui sursum inuitat ad gloriam.

Addit. Auct. In Cap. XXVIII.

49. scilicet, aliqui illum esse Christum, qui apparebat. 55. id est, auctoritate, virtute, vel inuocatione nominis. 59. scilicet, Spiritu, & in Eucharistia.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

INITIVM[a] Euangelij[1] Iesu[2] Christi[3] Filij[4] Dei: sicut[5] scriptum est in Esaia[b] Propheta: Ecce[6] ego mitto[6] Angelum[7] meum ante faciem tuam[8], qui præparabit[9] viam[10] tuam ante te[11]: Vox[12]

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. HIER. Euangelium, Latinè bona annunciatio, quod propriè ad regnum Dei, & remissionem pertinet peccatorum: quatuor autem Euangelia vnum sunt, & vnum quatuor. 2. Int. i. Saluatoris. Hier. 3. Int. i. vncti Hier. i. Regis, & Sacerdotis. dicitur autem Hebraicè Masciach, Græcè χριστός. 4. Beda. Matth. ait, Filij Dauid: Dei enim & hominis Filius est. Hil. de Trin. Christus Dei Filius verus, & proprius, origine, non adoptione; veritate, non oratione. 5. Beda. & Iudæos ad suscipiendum Euangelium instituit: & gentiles ad suscipiendum authoritatem legis & Prophetarum prouocat. b. Hier. de optimo gen. interpre. c. 3. non in Esaia scribitur, sed in Malachia. Chry. duorum Prophetarum prophetias in vnum congregauit: in Esaia enim est, Vox clamantis. in Malachia, Ecce ego mitto, &c. Aug. de q. vet. & noui Testam. vtriusque Prophetæ verba ad vnum sensum pertinentia, sub vnius Prophetæ persona iungit. Beda, est in Esaia sensus, etsi non verba. 6. Int. Vox Spiritus ad Patrem de Filio, vel Patris ad Filium de Iohanne. 7. Int. s. Iohannem qui Angelus, id est, nuncius, scilicet, nunciat de Christo. Post me venit qui ante me factus est. Beda. Iohannes, Angelus, non natura, sed officio: venientem enim Dominum in carne, mundo nunciauit. Sic Sacerdotes ob euangelizandi officium apud Malachiam Angeli nominantur. Theophil. Iohannes Angelus ob vitam Angelicam. 8. Theophil. id est, iuxta te: iuxta Reges ambulant qui propinquiores sunt. 9. Theophil. s. per baptismum. 10. Int. id est, pœnitentiam. Hier. per hanc enim descendit ad nos Deus: & nos ad illum ascendimus.
11. Int. id est, Filium, vel ante præsentiam, aut Incarnationem. 12. Int. s. Iohannes, de quo clamat Dominus ad Iudæos, Inter natos mulierum non surrexit. Beda, vox, quia verbum Dei sonando præibat, priùs vox sonat vt verbum possit audiri.

SENS. MYST. IN CAP. I.

4. BEda. Matthæus Filium hominis; Marcus, Filium Dei: à minoribus enim ad maiora paulatim assurgendum, & per humanitatis fidem & Sacramenta ad diuinitatis agnitionem ascendendum. aptè etiam descripturus humanam generationem, à Filio hominis cœpit: inchoaturus autem ab initio Euangelicæ prædicationis, Filium Dei nominauit; diuinæ enim potentiæ fuit Euangelium mundo prædicare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

a. s. tale fuit, vel quasi dicat, sic Christi Euangelium cœpit, sicut, &c. quidam id titulum vocant, alij Prooemium, quo ostendit velle à Christi prædicatione incipere, vt & Matthæus à generatione. 1. id est, Euangelicæ prædicationis, seu fœlicis nuncij per Christum mundo allati. b. coniunge id cum, vox clamantis, nam alia Malachiæ sunt. 6. s. pro, mittam. 7. τὸν ἄγγελον, vt certus quidam nuncius significetur. 8. pro, ante te. Hebr.

[13] clamantis in [14] deserto, [c] Parate viam Domini: rectas facite [15] semitas eius. [16] Fuit in deserto [17] Iohannes baptizans, & [18] prædicans baptismum [d] pœnitentiæ in remissionem peccatorum. [19] Et egrediebatur ad [e] eum omnis Iudææ regio: & Hierosolymitæ vniuersi, & baptizabantur ab illo, [20] in Iordanis [21] flumine: confitentes peccata sua. [22] Et erat Iohannes [23] vestitus pilis [24] camelorum, & [25] zona pellicea circa lumbos eius: & [26] locustas, & [27] mel siluestre edebat. Et prædicabat, dicens, [f] Venit [28] fortior me post me: [29] cuius non sum [g] dignus, procumbens, [30] soluere [31] corrigiam [*] calceamentorum

Sens. Lit. In Cap. I.

13. Int. s. Christi ad surdos obturantes aures voci. Hier. clamor ad surdos & longè positos, sicut cum indignatione fieri solet; Iudæi & longè positi, & aures obturarunt, & indignationem, & iram, & tribulationem à Christo audire meruerunt. c. Hier. s. pœnitentiam agite, & prædicate: 15. Int. quas incuruastis declinando ad dexteram vel ad sinistram. Beda, Rectas semitas facit qui mundas cogitationes in animo per prædicationem format. Hier. qui se diligit, & nõ proximum, ad dexteram declinat: qui proximum, & non se, ad sinistram. 17. Int. Beda, vt ita baptismum quo peccata soluuntur, suo baptismate quo peccata solui non possent, præcurreret. Hier. qui cõsummatur per sponsum, initiatur per paranymphum. 18. Beda Baptismum qui peccata solueret, quia dare nõ poterat prædicabat; remissio enim peccatorum in solo Christi baptismo tribuitur. Theophy. Baptismus Iohannis ad pœnitentiam inducebat: suum ergo baptismum pœnitẽtiæ prædicabat, & sic inducebat homines in peccatorum remissionem per Christum accipiendam. Hier. per Iohannem sponsi amicum, inducitur sponsa ad Christum. 19. Int. sub. ideo. 20. Int. Iordane, vel Iordanis. 22. Int. q. d. meritò egrediebantur, & baptizabantur à Iohanne, quia Iohannes erat vestitus, &c. 23. Int. conueniens vestis prædicatori. 25. Beda. vt Helias. Mortificationis indicium est. 28. Int. s. misericordia, gratia. Hier. ¶ Beda. nondum manifestè Dei Filium prædicat, non enim auditores rudes adhuc capere poterant, sed paulatim introducendi erant. 31. Chry. in Matth. q. d. nec in ministri ordine deputari sufficiens sum.

Sens. Myst. In Cap. I.

14. Int. s. Iudæa. Hier. deserti erant Iudæi, à Spiritu Dei, à Propheta, Rege, & Sacerdote. 15. Hier. via, pœnitentia, semitæ, mandata moralia. Theoph. via, nouum Testamentum; semitæ, vetus. 16. Hier. Iohannes & Iesus quęrunt quod in deserto amissum est, vbi vicit, diabolus vincitur; vbi cecidit, homo exsurgit. 20. Hier. Iordanis, id est, descensio aliena. alienati enim à Deo per superbiã, per baptismum humiliati erigimur in alta. 21. Beda. exemplum sumitur confitendi peccata, & meliorem vitam promittendi eis qui baptisma desiderant. 24. Int diuites gentium. Hier. ¶ Theoph. vestis, doloris indicium, oportet enim pœnitentem dolere: zona autem Iudæorum mortificationem significat. 25. Int. pauperes. Hier. 26. Int. sapientes. Hier. ¶ Theoph. Locusta in altum salit, & cadit: ita Iudæi in altum intelligentiæ salientes cadebant. Greg. 31. mor. cap. 19. Iudæi saltabant per vocem promittentis adimpletionem præceptorum, sed cadebant per actionem. Int. habitatores solitudinis non decet ciborum delicias quærere, sed tãtùm necessitatem supplere. Hier. Iohannis vestis, cibus & potus prædicatorum austeram vitam significant. 27. Int. fideles. Hier. ¶ Theoph. Scripturæ mel ex apibus. i. Prophetis, quo vescebantur Iudæi, sed siluestre, quia non bene intelligebant. Greg. 31. mor. cap. 19. mel siluestre est infructuosæ gentilitatis dulcedo. Beda. vestis aspera, peccantium increpatio: zona, mortificatio; locustæ & mel, alacer volatus & dulcedo. dulcis enim illius prædicatio, turbis putantibus esse Christum, sed citò adempta est illa opinio. 30. Int. i. explicare. 31. Int. s. quam fecit sibi de nostra mortalitate. ¶ * mysterium incarnationis Dei. Hier. calceamentum, in extrema parte corporis est, & in fine est Saluator incarnatus: vnde illud, In Idumæam extendam calceamentum meum. Greg. in ho. calceamentum ex morte animalium fit, Christus ergo quasi calceatus apparuit natura nostra assumpta.

Addit. Avct. In Cap. I.

16. s. prope Iordanem, vt ait Lucas. 17. an certa aliqua forma, incertum, quidam putant baptizasse in nomine Christi venturi. d. vel quòd baptizarentur ab illo in testimonium pœnitentiæ, vel quòd ad pœnitentiam, dum baptizaret, hortaretur, vel quòd prædicaret Christi baptismum, per quem remittenda peccata. Baptismus quidem Iohannis peccata non remittebat, sed ad id per Christum faciendum disponebat. e. pro, ex omnibus Iudææ partibus. 25. ablatiuus est. f. præsens, pro futuro. g. ἱκανὸς, idoneus, sufficiens.

eius.

[h] eius. [32] Ego baptizo vos in [33] aqua: [34] ille verò baptizabit vos [35] Spiritu sancto.[36] Et [37] factum est in diebus illis, venit Iesus à [38] Nazareth [39] Galilææ, & [40] baptizatus est à [41] Iohanne in Iordane. [42] Et statim ascendens de aqua, vidit [43] cælos [44] apertos: & Spiritum sanctum tamquam columbam [45] descendentem, & [46] manentem in ipso. Et [47] vox facta est de cælo, [48] Tu es filius meus dilectus, in te [49] complacui. Et [50] statim spiritus expulit eum in [51] desertum. Et erat in [52] deserto quadraginta [53] diebus, & quadraginta [54] noctibus: & [55] tentabatur à Sathana, [56] erátque cum [57] bestiis, & [58] Angeli ministrabant [59] illi. Postquàm autem traditus est [60] Iohannes, [61] venit Iesus in [62] Galilæam, prædicans [63] Euangelium regni [64] Dei: & dicens, Quoniam impletum [65] est tempus, & [1] appropinquauit

SENS. LIT. IN CAP. I.

32. Int.s.quia homo purus. 33. Int.non spiritu. 34. Int.s.Deus. 35. Int.Beda. non solùm in die baptismi, sed quotidie cùm per gratiam Spiritus proficimus. 36. Int. qui ferebatur super aquas. Hier. ¶ Beda. solus Deus gratiam Spiritus sancti dat. 37. Int. scilicet, cùm Iohannes baptizaret. 40. Chry. Baptizatus est, vt notus fieret omnibus, & vt iustitiam impleret, mandatum enim erat hominibus subire baptismum Prophetæ. Beda. Baptizatus est, vt Iohannis baptisma comprobaret, & vt aquam sanctificaret: & vt per columbam monstraret Spiritus sancti aduentum in baptismo. 42. Int. s post baptismum. 44. Beda. non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis. 45. Chry. in Matth. vt ipsum omnibus, tãquam digito demonstraret. Beda. Sedit super caput Iesu, ne quis putaret vocem factam ad Iohannem. 46. Beda. hoc Christo speciale, vt implens eum Spiritus sanctus, numquam recedat. Glo. manet in eo Spiritus ex quo conceptus est. 47. Beda. per quam non ille docetur, sed nos. 48. Int. non Iohannes. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus aliis verbis, sed eadem sentẽtia. 49. Int. s. post Baptismum.
50. Int. s. Sanctus. Beda. vt Lucas indicat, plenus, inquiens, Spiritu sancto regressus est à Iordane.
51. Chry. in Matth. vt doceret baptizatos tentationes patienter sustinere, suumq́ue honorem cognoscere. non enim accedit diabolus, nisi vbi viderit aliquem maiori honore constitutum; dedit verò Christus diabolo occasionem etiam loco. tunc enim maximè se ingerit cùm viderit solitarios. 52. Int. vt & nos mundi illecebras fugiamus. Beda. 55. vt nos post baptismum non solùm ad bona agenda, sed etiam ad mala toleranda accingamur. 56. Int. s. vt homo. Beda. 57. Chry. Ostendit quale esset desertum s. inuium hominibus, & bestiis plenum. 59. Int. s. vt Deo, Beda. 60. Beda. non statim traditus est Iohannes post tentationem in deserto. multa enim Christus ante docuit, & fecit quæ omissa ab aliis Euangelistis Iohannes narrat. 62. Chry. recessit ad doctrinas, & sanationes, priusquàm pateretur se conseruans. Theoph. docet persecutiones non exoptandas; sed si inciderint, sustinendas. 63. Int. i. quod ducit ad regnum. 64. Int. s. hoc quod sequitur. 65. Int. Beda. de quo vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, &c. Theoph. quasi dicat, vsque huc operabatur lex, amodò verò conuersatio secundùm Euangelium.

SENS. MYST. IN CAP. I.

38. Int. id est, flore. 39. Int. id est, tota. Hier debemus de volubilitate mundi post sponsum currere, & per baptismum ad cælestia ascendere, suscepto Spiritu sancto. 43. Int. qui aperiuntur baptizatis, clausi Adæ interposito Cherubim, & flammeo gladio, qui extinguitur in aqua baptismi. 45. Beda. significabatur nobis conferendam gratiam in baptismo: in columbæ verò specie, quia simplicia corda quærit: ostenditur verò mysteriũ Trinitatis in baptismo; Filius baptizatur, Spiritus in specie columbæ, Pater in voce. 53. Int. s. in prosperis. 54. s. in aduersis. Beda, & in prosperis, & in aduersis aduersarius tentat. 40. verò sęculi tẽpus significant. quadripartitus enim mundus. 10 verò præcepta. 58. Chry. vincenti tentationem Angeli ministrant. Beda; bestiales hominum mores impolluta mente tolerantes ministerium merentur Angelorum, ad æternam beatitudinem solutos corpore transferentium.
60. Int. i lex. Beda. desinente lege, oritur Euangelium. Hier. Iohannes in carcere, lex in Iudæa. Iesus in Galilæa, salus in gentibus. 61. Int. i. Euangelium. 62. Int. id est, gentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

h. abundat, more Scripturæ. 44. *pro, diffindi, seu scindi,* σχιζομένους. *l. præt. pro præsenti.*

regnum

[66]regnum Dei. [67]Pœnitemini,& [68]credite Euangelio. Et præteriens secus mare [69]Galileæ, vidit [70]Simonem & [71]Andream fratrem eius, [72]mittentes retia in mare: erant enim [73]piscatores. Et dixit eius Iesus, [74]Venite post me:& faciam vos fieri piscatores [75]hominum. Et protinus [m]relictis retibus, [76]secuti sunt eum. Et [77]progressus inde pusillum, vidit [78]Iacobum [79]Zebedæi, & [80]Iohannem fratrem eius: & ipsos [n]componentes retia in naui: & statim vocauit illos: Et [81]relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. Et [82]ingrediuntur [83]Capharnaum. Et statim [84]sabbatis ingressus in synagogam, [85]docebat eos. Et stupebant super doctrina eius. [o]Erat enim docens eos [p]quasi [86]potestatem habens:& non sicut Scribæ. Et [87]erat in synagoga eorum homo in spiritu [88]immundo, & clamauit, dicens, [89]Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? [90]venisti [91]perdere nos? [92]scio quòd sis [93]Sanctus Dei. Et [q]comminatus est ei Iesus, dicens,

Sens. Lit. In Cap. I.

66. Chry.i.quo Deus regnat in regione viuentium. 67. Int.Beda, Renunciate operibus mortuis. Hier.amaritudinem radicis dulcedo pomi compẽsat; periculum maris spes lucri delectat; dolorẽ medicinæ spes salutis mitigat; qui desiderat nucleum, frangit nucem. 68. Int.aliter non intelligeretis, non fiunt opera vt sit fides, sed fides vt sequantur opera. Hier. 72. Int.s.mundanis intentos lucris.
73. Int.priùs mittuntur piscatores ad prædicandum, vt fides credẽtium in virtute Dei putetur esse, non in eloquentia, vel doctrina hominum. Beda. 74. Theoph.hæc est secunda vocatio respectu eius quæ legitur in Iohanne. 75. Remi.Pisces cùm capiuntur, moriuntur; homines capti prædicatione viuificantur. 76. Int.s.omnino. Beda. quod narrat Lucas, priùs factum est,& ad capturam piscium remearunt, postea verò, quod narrat Marcus. 77. Int.s.post vocationem horum. 81. Int.obliuiscere populum tuum,& domum patris tui. 82. Hier.Marcus nõ historiæ ordinem sequitũr, sed mysteriorum. 84. Theoph.quando Scribæ congregabantur. 85. Theoph.s.arguendo, non adulando, vt Pharisæi. 86. Int.s.substantialem & propriam. Beda. vt Deus addebat in lege,& mutabat. 87. Int.s.cùm doceret. 88. Chry.quia se immundis & prauis operibus immiscet. 89. Int. s.commune. 91. Int. Præsentia Iesu tormẽta sunt dæmonum. Beda. Dominum in terra cernentes dęmones, se continuò iudicandos credebãt. Chry.q.d.nobis non das locum in hominibus dum diuina doces. Theoph.exire ab homine perditionem suam dicit. 92. Glo.non est voluntatis cõfessio, sed necessitatis extorsio. Chry. non firmam & certam habebat aduentus Dei notitiam. Aug.9.de ciu.cap.21.tantũ eis innotuit, quantum voluit, tantum voluit quantum oportuit. innotuit verò per quædam suæ virtutis effecta.
93. Chry.per articulum Græcum significatur vnus, non de pluribus.

Sens. Myst. In Cap. I.

69. Int.i.mundum volubilem. 70. i.obedientem. 71. i.virilem. 74. Int. s.cum retibus Euangelij. m. Hier.relinquenda retia aranearum, quibus velut culices tenebantur. 78. Int.i.supplantatorem. 79. i.fugitiui, 80. Int.i.gratiam. Hier.hac piscatorum quadriga vehimur ad æthera. Sicut Helias: his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei conuertimur, obediẽtes prudentia, viriliter agentes iustitia, serpentem calcantes temperantia,& Dei gratiam merentes fortitudine. Theoph.priùs vocatur Petrus.i.actio, deinde Iohannes.i.contẽplatio. 83. Int. id est, villam consolationis. Hier.Homo in Spiritu immundo.i.genus humanum, in quo immunditia regnauit, requie & consolatione sanatur. Beda. per liberatum à dæmone, intelligimus animum ab immunda cogitatione purgatum, per feminam verò, à febribus curatam, carnem à concupiscentiæ feruore per continentiæ præcepta frenatam. 84. id est, requie.

Addit. Avct. In Cap. I.

n. vel sarcientes, vel complicantes. p. pro, tamquam. 86. nam & præcipiebat Dominus, & mira efficacia docebat, & magna libertate, deniq; miraculis doctrinam confirmabat. vide 1.Cor.2.2.Cor.10. *88. pro, habens spiritum immundum. Hebr. 89. i.quid tibi nobiscum est rei? q.* ἐπετίμησεν, *increpauit.*

[94]Obmutesce,& exi de homine. Et [95]discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce [r]magna exiit ab eo. Et [96]mirati sunt omnes:ita vt [97]conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua? quia in [98]potestate [99]spiritibus immundis [100]imperat:& obediunt ei. [101]Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ. Et protinus [102]egredientes de synagoga,venerunt in [103]domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne. [s]Recumbebat autem [104]socrus Simonis [105]febricitans: & statim [106]dicunt ei de illa. Et accedens [107]eleuauit eam,apprehensa [t]manu eius:& [108]continuò dimisit eam febris,& ministrabat eis. Vespere autem facto cùm [110]occidisset [111]Sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad [112]ianuam, & curauit [113]multos qui vexabantur variis [114]languoribus: & dæmonia multa eiiciebat,& non sinebat ea loqui,quoniam* [116]sciebant eum.

SENS. LIT. IN CAP. I.

94. Chry.nolebat veritas testimonia spirituum immundorum,docétque non credendum dæmonibus,quantumcumque veritatem annuntient. 95. Chry.id permisit Christus,vt ostenderet dæmonem esse qui loquebatur.Theophy.& vt per miraculum crederent,videntes à quo esset malo liberatus,Beda. aliàs conuexans, est autem hoc quod Lucas dicit, cùm proiecisset eum in medium. 96. Int.s.quia exiens ei non plus nocuisset. 97. Beda.ad hoc signa fiebant,vt prædicationi certiùs crederent.

98. Int.s.propria,alij enim in accepta. 99. Int.pro, etiā spiritibus. 100. Int.s.vt Deus. 101. Int. s.quia tanta faciebat. 102. Int.s.Iesus,& discipuli. 104. Theoph.s.vt ibi comederent. 106. Beda. Rogantes(vt ait Lucas.) 108. Int.non remanente molestia ægritudinis,vt solet,sanitas quæ datur, imperio Domini tota simul redit.Beda.Theoph.Considerantes turbæ non licere die Sabbathi curare, Solis occasum expectarunt. 113. Chry.i.omnes iuxta Scripturæ consuetudinē.Theoph.Sanauit eos, qui fidē habebant,infideles autem ob incredulitatem non sunt sanati.Glo.plures sanauit per Apostolos post mortem suam,quàm dum Iudæis prædicaret. 116. Aug.de q.no.& vet.Test. Sciebant esse Christum lege promissum,videbant enim in eo omnia signa dicta à Prophetis,sed diuinitatis mysterium ignorabant. Beda.per signorum potentiam intellexit dæmon, vel potiùs suspicatus est esse Filium Dei:persuasit verò Iudæis vt crucifigerent,quia non præuidebat se illius morte damnandum.

SENS. MYST. IN CAP. I.

94. Beda Lingua quæ prima virus sparsit,primò occluditur;deinde femina,quæ primò seducta,curatur;tertiò,vir mundatur,vt sit idem ordo restaurationis, qui fuit perditionis. 95. Hier.Appropinquante salute,appropinquat tentatio. Pharao dimissus persequitur Israël,diabolus contemptus surgit in scandala. 103. Int.Circumcisionem Petro commissam. 104. Int.Allegoricè synagoga,quodammodo mater Ecclesiæ commissæ Petro. 105. Int.scilicet,inuidia æstibus laborans,& Ecclesiam persequens. 107. Int.i.in spiritualem vsum erexit carnalia eius opera. t. Hier.febris, intemperantia; de qua per manum disciplinæ,desiderij eleuatione sanamur,& sanantis voluntati ministramus.Theoph. Si ratio retineat manum, ira effrenati, surgit,& rationi ministrat. 110. Int.Beda.morte. 111. Int. Beda.Christus,qui dicit,quamdiu in mundo sum, lux sum mundi. 112. Int.i pœnitentiam.Hier.Ianua regni cælorum pœnitentiam cum fide, quæ operatur salutem vitiis variis quibus languescit ciuitas mundi. 114. Int.id est,vitiis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

*95. σπαράξας.i. cùm discerpsisset.s.debilitasset, & huc illuc distraxisset. nam Luc.4. dicitur nihil nocuisse, r. sed nihil significante: prohibitus enim à Christo loqui. s. pro decumbebat. 110. s.quo tempore die Sabbathi operari licebat. 113. pro,omnes,vt est apud Matt.quamquā omnes multi sunt. 114. i.morbis. 115. nolebat Christus se à dæmonibus prædicari.non enim decebat, & quidem eo ipso quod dæmon aliquid dicit,non est credendum,est enim mendax. * q.d.nolebat vt dicerent quòd ipsum nossent.*

Et diluculo[117] valde surgens[118],egressus abiit in desertum locum: ibique[119] orabat. Et prose-
cutus est eum Simon,& qui cum illo erant. Et cùm inuenissent eum,[u] dixerunt ei: Quia
omnes quærunt te. Et ait[121] illis, Eamus[122] in proximos vicos & ciuitates, vt ibi prædicem:
ad hoc enim[123] veni. Et erat[124] prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa; & dæ-
monia[125] eiiciens. Et[*] venit ad eum leprosus[x] deprecans eum, & genu flexo dixit, Si vis,[126]
potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum[127] suam:& tangens eum,[128]
ait illi,[129] Volo,[130] Mundare. Et cùm dixisset,[131] statim[132] discessit ab eo lepra,& mundatus est. Et
comminatus est ei: statímque[z] eiecit illum: Et dicit ei, Vide[133] nemini dixeris:sed vade[134]
ostende te Principi[aa] sacerdotum, & offer[135] pro emundatione tua quæ[bb] præcepit Moyses[136]
in[137] testimonium illis. Et egressus[138] cœpit[139] prædicare, & diffamare sermonem:[cc] ita vt non
iam posset manifestè[dd] introire in ciuitatem, sed foris[140] in desertis locis esset: & conue-
niebant[141] ad eum vndique.

SENS. LIT. CAP. IN I.

119. Chry. non quia indigeret, sed nobis exemplum dans v. Chry. hoc etiam (vt Lucas ait) turbæ dixerũt. 121. Int. s. iam facto sermone. 122. Theoph. transit ad magis indigentes. Chry volebat etiam reliquos participes facere suæ doctrinæ, tãquam nõ multo tempore in mundo moraturus. 123. Chry. ostendit se sponte in mundum venisse. 124. Aug 2. de con. Euang. in hac prædicatione intelligitur etiam sermo habitus in monte, quem Marcus omnino non commemorauit, sed quasdam sententias à Domino aliis locis dictas. 125. Theoph. prædicationem miraculis confirmabat. * Aug. 2. de cons. Euang Iste est quem Matthæus ait mundatum, vbi Dominus descendit de monte post sermonem.
x. Beda. humilitatis, & pudoris signum. 126. Int. ostendit vulnus, remediũ postulat. Beda. ¶ Theoph. si vis, inquit, ipsum credens Deum. Beda. non de voluntate Domini dubitauit sed colluuionis suæ conscius non præsumpsit. 127. Int. in hoc humilitas 128. Int. gratia superat legem, non timet contaminari qui alios liberat. Beda ¶ Chry. ostendit se Dominum legis, alioquin non erat necessarium tangere.
129. Int. in hoc pietas. Beda. ita sanat, vt fuerat obsecratus. Glo. dicit volo, propter Photinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. 130. Int. in hoc potestas. Beda. Imperatiuum est. 131. Int. s. illud, volo, mundare. 132. nihil medium inter præceptum & opus. 133. Chry q. d non indigeo tua prædicatione. 134. Chry. mittit ad probationem medelæ; & ne ille extra templum fieret, sed oraret cum populo. Item, vt legem adimplens, Iudæorum os obturaret. Beda, vt intelligeret sacerdos illum Dei gratia supra legem esse curatum. 135. Theoph. confirmat legem. Beda Iudaicũ sacrificium approbat. nondum enim obtulerat in passione holocaustũ suum, non oportebat autem auferri significantia sacrificia priusquàm significatũ prædicatum esset Apostolorum prædicatione & fide credentium. 136. Int. s. secundùm legem offerri. 137 Int. s. salutis. 138. prohibitus est dicere, at ille egressus, &c. Theoph. oportet beneficiatũ gratias reddere, etiamsi benefaciens non indigeat Greg. 19. mor. ca. 18. taceri Dominus iussit, & taceri non potuit, vt eius membra in magnis quæ faciunt, latere velint, sed vt aliis prosint, prodantur inuiti. 139. Int. q. d. sed nec ad horam potuit abscondi. Greg. 19. mor.

SENS. MYST. IN CAP. I.

117. Int. s. à morte. 118. Int. scilicet. ad gentes. 119. Beda. s. in suis, quorum corda orationis virtute excitabat. 122. Int obediens. 123. Int. non decet otiosum esse prædicatorem. Theoph non conuenit doctrinam concludere in vno loco, sed vbique radios eius extendere. 127. Int. id est, misericordiæ affectum. Beda. Incarnato Dei verbo, & humanam contingente naturam, ab erroris varietate liberata est. 128. nullum spernamus, etsi maculosum videamus. 133. Chry docet ex nostris operibus honorem apud homines pro retributione non quærere. 137. Int. s. si Deo credat, si impietatis lepra discedat. 140. Int. s. tumultuosas carnalium mentes fugit, secretos à mundanis curis visitat. Hier. non manifestatur Iesus propriis voluntatibus seruientibus, sed delectationes mundi deserentibus. 141. Int. Allegoricè hi sunt quos nihil poterit separare à charitate Christi. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

157. *surrexit quidem valdè mane, sed die est egressus, vt ait Luc. vel dies dicitur etiam cùm diluculũ est.*

 130. *Impe*

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

130. Imperatiuum est passiuum. z. pro, ablegauit. a a. apparet huic fuisse reseruatum solemnem mundandi leprosum ritum. b b. fiebat hæc per sacrificia. Leu. 14. c c. pro, rem. Hebr. d d. quin scilicet, plurimi sequerentur, vel non poterat ob vim populi concurrentis.

CAPVT II.

ET [1] iterum intrauit [2] Capharnaum post dies octo: & auditum est quòd in do-
[3] mo esset, [4] & conuenerunt multi, ita vt non [5] caperet neque ad ianuam, [6] & lo-
[7] quebatur eis verbum. Et [8] venerunt ad eum ferentes [9] paralyticum, qui à [10] quatuor por-
tabatur. Et cùm non possent offerre eum illi præ [11] turba, nudauerunt [12] tectum vbi erat:
& [13] patefacientes submiserunt [14] grabatum in quo [15] paralyticus iacebat. Cùm autem vidis-
set Iesus [16] fidem illorum, ait paralytico, [17] Fili, [18] dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem
illic quidam de Scribis [19] sedentes, & [20] cogitantes in cordibus suis, [21] Quid [22] hic [23] sic loquitur?
blasphemat. [24] Quis potest dimittere peccata, nisi [25] solus Deus? [26] Quo statim cognito, Ie-
sus spiritu [a] suo quia sic cogitarent intra se, dicit illis, [27] Quid ista cogitatis in

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. IN T. Beda. s. post desertum, sed quia nec carnales deserit, iterum intrauit in Capharnaum. 2. August. 2. de con. Euang. Matthæus indicat Christum miraculum sequens in ciuitate sua fecisse, quia scilicet, factũ est in Galilæa, in qua erat Nazareth. Chry. dicta est Capharnaum ciuitas Domini, quòd eò sæpius iret, ibique multa miracula faceret. 4. Int. ideo. s. 5. Int. s. domus. 6. Int. Beda. tamen.

12. Int. s. domus. 16. Chry. contingit aliquem conualescere fide alterius. Beda. quantum valet propria fides apud Deum, vbi tantũ valuit aliena, vt totus homo interiùs & exteriùs sanaretur? Theoph. etiam ipsius paralytici fidem vidit: non enim se fineret portari, nisi curationis fidem haberet. 17. Beda. mira humilitas, despectum & dissolutũ, filium vocat; aut filium vocat quia dimittuntur ei peccata.

18. Beda. curaturus, priùs dimittit peccata, vt ostenderet eum ob culpã pati: affliguntur verò homines corporis molestiis, aut ad augmentũ meriti, vt Iob & martyres. aut ad humilitatis cõseruationem, vt Paulus. aut ad correctioné peccati, vt soror Moysi, & hic paralyticus. aut ad Dei gloriam, vt cæcus natus. aut ad initiũ damnationis, vt Herodes. 20. Int. ideo inuident, quia dixit, dimittuntur tibi peccata. 22. Int. despectiuè. 23. Int. s. tam altè. 24. Int. pro, quis enim. 25. Beda. etiam per eos dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem. 26. Int. quia perfidos saluare desiderat, occultorum cognitione, & operum virtute, se Deum esse manifestat. 27. Beda. quasi dicat, qua potentia cogitationes vestras intueor, possum peccata dimittere.

SENS. MYST. IN CAP. II.

2. THeoph. id est, domum consolationis. s. Ecclesiam. 3. Int. Beda. i. in Iudæa. 7. Int. Beda. scilicet, per Apostolos. Beda prædicante Domino in Iudæa, gentiles ad audiendum intrare non valuerunt, ad quos foris positos, locutus est per prædicatores suos. 8. Int. scilicet, doctores. 9. Int. Beda. allegoricè animam mollicie carnis torpentem. 10. Int. quia quatuor libris Euangelij omnis doctrina firmatur. Beda. Quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet, Prudentia, Fortitudine, Temperantia, & Iustitia. 11. Int. s. cogitationum. Beda. anima prisca consuetudine retardatur, & cogitationum turba. 13. Int. s. Scripturarũ mysteria. Beda. ¶ Theoph. tectum, intellectus; tegulæ, terrena, quæ tollenda sunt. 14 Int. s. carnem. Beda. significatur in homine adhuc in ista carne constituto, Christum debere cognosci. 15. Int. i. torpens. 17. Theoph. filius Dei fit aliquis propter mandatorum operationem. 19. Int. s. in incredulitate non surgentes ad fidem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

3. quò se clàm receperat. 5. q. d. non caperent, pro locum non haberent. a. non alieno, vt Prophetæ, qui diuino.

cordibus vestris? [28]Quid est [29]facilius dicere paralytico, [30]Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: [31]Surge, tolle grabatum tuum, & ambula? Vt autem [32]sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra [33]dimittendi[34] peccata, ait paralytico, Tibi dico, [35]surge, [36]tolle grabatum tuum, & vade in [37]domum tuam. Et [38]statim surrexit ille: & sublato grabato abiit inde coram omnibus: ita vt [39]mirarentur omnes, & [40]honorificarent Deum, dicentes, Quia numquam sic vidimus. [41]Et [42]egressus est rursus ad [43]mare, omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cùm præteriret, [44]vidit [45]Leui [46]Alphæi sedentem ad telo-[47]nium: & ait illi, [48]Sequere me: Et surgens [49]secutus est eum. Et factum est cùm accumberet in domo [50]illius, multi [51]publicani & [52]peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui [53]sequebantur eum. Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, [54]dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit [55]magister vester? Hoc audito Iesus, [56]ait illis, Non necesse habent [57]sani medico;

SENS. LIT. IN CAP. II.

28. Int. s. mihi. Theoph. certificat de curatione animæ, per curationem corporis, quod facilius est, sed Pharisæi credebant difficilius. 29. Int. Hier. q. d. eiusdem potentiæ est animam sanare, & corpus. 30. Int. quod spirituale, quod solus Deus nouit, qui facit. 31. Int. quod corporeis oculis videri potest. 32. Int. vt visibile miraculum probet inuisibile. Beda. fit carnale signum, vt probetur spirituale. 33. Chry. hoc dicit, vt ostendat humanæ naturæ diuinitatem vnitam, nec per eam quidquam diminutam, aut impeditam, ne diuina operetur. 34. Glo. s. per diuinitatem. 36. Theoph. ad maiorem miraculi certitudinem, ne putaretur secundùm phantasiam sanatus: simul ostendens non solũ curasse, sed etiam fortitudinem dedisse. 38. Int. mira Domini virtus, sine mora salus in iussu est. Beda. 39. Beda. s. quod minus erat, sed apparebat, corporis. s. sanitatem. 40. Int. damnata blasphemia, ad laudem vertuntur. 41. Int. s. post curatum paralyticum. 42. Int. s. Capharnaum. 43. s. vt maritimos colligat. Beda. vt etiam habitatoribus maris prædicet. Theoph. volebat solitarius esse, sed turba iterum concurrit. 44. Int. oculis misericordiæ. 45. Chry. apud Matthæum, Matthæus dicitur. Sunt & alij in Scriptura binomij, vt Ietro etiam Raguel vocabatur. Beda. Matthæus etiam se Publicanum vocat (quod Mar. & Luc. ob Euangelistæ honorem tacuerunt) vt ostendat neminem debere de salute diffidere. 46. Chry. s. Filium. 47. Int. s. ad curam vectigalium, telos enim Græcè, Latinè vectigal. Beda. 48. Int. i. imitare. Beda. 49. Int. s. pauper pauperem. Beda. reliquit propria qui rapere solebat aliena: reliquit etiam imperfectas rationes vectigalium, & incompositas. Dominus enim ita accenderat, vt mox vocantem sequeretur. 50. Int. Beda. s. fecit ei conuiuium, quod Lucas dicit. 51. Beda. i. publicorum vectigalium exactores, seu conductores, vel lucra sæculi sectantes: videntes ij publicanum ad meliora conuersum, non desperant salutem. 52. Beda. it Christus ad peccatorum conuiuia, vt occasionem habeat docendi. 53. Int. s. pœnitentes. 55. Int. s. cum peccatoribus iustus. 56. Int. magister pro discipulis respondit. 57. Int. s. superbi. Beda. qui suam iustitiam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti: suggillat autem Scribas & Pharisæos, qui iustos se putantes, peccatorum consortia declinabant.

SENS. MYST. IN CAP. II.

29. Int. dixit, & facta sunt. 30. Beda. datur intelligi ob peccata plerosque morbos euenire. 35. Beda. s. à carnalibus desideriis. 36. Int. Beda. i. carnem per continentiam, spe cælestium à terrenis segrega. Theoph. non solùm animas Deus à peccato conuertit, sed virtutem tribuit ad operandum bona. 37. Int. i. paradisum, quæ prima domus hominis fuit. Beda. vel ad tui custodiam internam. 45. Int. id est, additus. Hier. appositus. 54. Beda. torquentur Iudæi de gentium salute.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

39. *Græ. essent attoniti, & velut extra se.* 47. *mensam Publicanorum significat.*

ſed qui malè habent[58]: non enim veni[59] vocare iuſtos,[60] ſed peccatores.[61] Et erant diſcipuli Iohannis & Phariſæi ieiunantes[62]: & veniunt[63], & dicunt illi, Quare diſcipuli Iohannis & Phariſæorum ieiunant: tui autem diſcipuli non ieiunant? Et ait illis Ieſus,[64] Numquid poſſunt[65] filij[66] nuptiarum[67] quamdiu ſponſus[68] cum illis eſt[69], ieiunare[70]? Quanto[71] tempore habēt ſecum ſponſum,[72] non poſſunt ieiunare. Venient autem dies[73] cùm auferetur[74] ab eis ſponſus: & tunc ieiunabunt[75] in illis diebus. Nemo[76] aſſumentum[77] panni rudis[b] aſſuit veſtimento[78] veteri:[79] alioquin aufert[80] ſupplementum nouum à veteri,&[81] maior ſciſſura fit. Et nemo mittit vinum[82] nouum in[83] vtres veteres, alioquin dirumpet[84] vinum vtres, & vinum[85] effundetur, & vtres peribunt[86]: ſed vinum[87] nouum in vtres nouos[88] mitti debet. Et factum[c] eſt iterum cùm Dominus ſabbathis ambularet per ſata: & diſcipuli eius cœperunt progredi[89] & euellere ſpicas: Phariſæi autem dicebāt[90] ei, Ecce quid faciunt diſcipuli tui ſabbathis quod non licet?

SENS. LIT. IN CAP. II.

58. Int.ſ.humiles.Beda.qui Chriſti gratiæ ſe ſubiiciunt. 59. Int.ſub.ideo vos declino. 60. Int.ſ.vos, qui tamquam iuſti fugitis peccatores; qui veſtram iuſtitiam ſtatuentes, iuſtitiæ Dei non eſtis ſubiecti. 61. Int.ſ.qui ſe peccatores agnoſcunt, non per legem iuſtificari ſe videntes, Chriſti gratiæ colla ſubmittunt. ideo ad peccatores declino. 62. Int.cauſam quæſtionis ſequentis præmittit. 63. Aug.de conſ.Euang ſ.conuiuæ qui aderant, quos hoc mouerat. Glo.fuit hoc à pluribus obiectum, à Phariſæis, à diſcipulis Iohannis, à conuiuis, vel quibuſuis aliis. Chry.ſ.diſcipuli Iohānis & Phariſæorū. 65. Int.i. debent 66. Int.i.Apoſtoli. Glo.de ſpirituali connubio Chriſti & Eccleſiæ creâti Apoſtoli. 67. Int.ſ. Chriſti & Eccleſiæ. Aug. 68. Int.ſ.Chriſtus. Chry.deſponſatio eſt datio arrhę, id eſt, gratia Spiritus ſancti. 69. Int.ſ.corporis præſentia. 70. Int.q.d.non. 71. Int.pro, quia quanto. 72. Int.cuius plus proficit præſentia, quàm corporalis abſtinentia. Chry.conſiderans ſponſus filiorum infantiam, dignatur eos tunc non ieiunare. 73. Int.ſ.aſcenſionis, vel paſſionis. 74. Int.ſ.corporaliter. 75. Int.Beda.ſ.tam à cibis quàm à mundi amore. Chry.Ieiunabunt ſponſi aduentum affectantes, vt ſpiritus illi coniungant, per corporales anguſtias emundatos. 76. Int.Ideo non ieiunant, quia nemo,&c. Chry.q.d.prædicatores noui Teſtamenti veteribus legibus ſeruire poſſibile non eſt. 77. Int.ſ. ſeueriora præcepta nouæ vitæ. b. Beda.i.noui. 78. Int.ſ.Apoſtolis veteri conſuetudini deditis. 79. Int.ſ.ſi aſſuit. 80. Int.q.d. repugnat noua vita veteri. 81. Int.quia ſi quid boni inerat, nimio quaſi pondere preſſum perit.
82. Int.ſ.Spiritualia præcepta.Beda. 83. Int.ſ.Apoſtolos.Beda:erunt autē noui cùm poſt aſcenſionem Domini innouabuntur, & nouo vino.i.Spiritus ſancti feruore replebuntur. Theoph.Diſcipulis ob infirmitatem non erat imponenda ieiunij grauitas. 84. Int.non poſſunt pati, quia carnales adhuc. 85. Int. ſ.doctrina ſpiritualis memoriæ non commendatur. 86. Int.i.qui habent, perduntur. 87. Int.i.Spiritualis doctrina. 88. Int.i.ſpirituales. 89. Beda: erant qui veniebant tam multi, vt manducandi ſpatium non haberent. Glo.nota contra Ebionitas, Apoſtolos litteram Sabbathi deſtruere. 90. Aug.de opere monach.c.23.non calumniantur de furto: poterat enim per legem impunè aliquid ex

SENS. MYST. IN CAP. II.

74 Glo.cùm Chriſtus pro peccato recedit, ieiunium indicendum,& luctus multiplicandus. 76. Beda.non debet doctor animæ in vetuſtate malitiæ perduranti, nouorum myſteriorum ſecreta committere. 89. Beda.Diſcipuli, doctores: ſata, inſtituti in fide, quos dum illi viſitant, eorum ſalutem eſurientes à terrenis eruunt,& manibus, id eſt, exēplis à carnis concupiſcentia, quaſi à folliculis exuunt: manducant autem, id eſt, Eccleſiæ membris incorporant: in Sabbatho verò, quia pro ſe futuræ quietis hoc fit, vel ſata, eloquia ſacra. Sabbathum otium à turbulentis cogitationibus: vellunt, cùm meditantur & diſcutiunt, donec medullam dilectionis inueniant. diſplicet hæc refectio ſtultis, ſed Domino probatur. Theoph.qui in paſſionibus habent requiem, alios poſſunt ad virtutem ducere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

67. pro, qui nuptiis interſunt. Hebr. 77. ἐπίβλημα, id eſt, immiſſuram. 82. ſ.muſtum. c. id dicitur propter alteram Phariſæorum calumniam. 89. pro, progrediendo vellere.

Et

Et ait illis[91], Numquid legiſtis quid fecerit[92] Dauid[93] quando neceſſitatem habuit,& eſuriit ipſe, & qui cum eo erant: quomodo introiuit in domum Dei ſub Abiathar[94] Principe ſacerdotum, & panes[95] propoſitionis manducauit, quos non licebat manducare niſi ſolis ſacerdotibus[96]: & dedit[97] eis, & qui cum eo erant? Et dicebat[98] eis, Sabbathum propter hominem[99] factum[100] eſt, & non homo propter Sabbathum. Itaque[101] Dominus eſt Filius hominis etiam Sabbathi.

Sens. Lit. In Cap. II.

agris non quidem auferri, ſed comedi. 91. Int. veterem hiſtoriam obiicit. 92. Int.ſ.in Nobe. 93. Int.ſ.fugiens Saulem. 94. Beda. aderat iſte cum patre Abimelech,ſucceſſitque in ſummo ſacerdotio,& quia excellentior patre, meruit ſui memoriam fieri quaſi ſummi ſacerdotis, etiam viuente patre. 97. Int.ſ.Abimelech. Glo. illud ſecutus, Miſericordiam volo, & non ſacrificium, meliùs iudicauit à fame liberare, quàm ſacrificium afferre. 98. Int. aliter probat idem. 99. Beda. Maior cura ſanitati,& vitæ hominis adhibenda, quàm cuſtodiæ Sabbathi. Machabæi, ob neceſſitatem Sabbatho pugnarunt. 101. Beda. q. d. Si Dauid illud licuit, quanto magis Domino Sabbathi? Chry. Legiſlatori & Domino lex non dominatur.

Addit. Avct. In Cap. II.

94. id eſt, tempore Abiathar, qui paullò pòſt patri interfecto ſucceſſit, vel Achimelech etiam Abiathar dicebatur, ſicut ipſe Abiathar dicebatur etiam Achimelech, vt patet 2. Reg. 8. & 1. Par. 19. 95. pro, propoſiti ſcilicet, ante Dominum. Heb. 96. vide Leu. 24. 100. id eſt, inſtitutum. 101. q. d. dico id factum à meis, vt cognoſceretis me Dominum Sabbathi, qui poſſum illud, quando velim, abrogare.

CAPVT III.

ET introiuit iterum[1] in ſynagogam: & erat ibi homo[2] habens manum aridam. Et obſeruabant[3] eum ſi Sabbathis curaret, vt accuſarent illum. Et ait[4] homini habenti manum aridam, Surge in medium[5]. Et dicit[6] eis, Licet ſabbathis benefacere[7], an malè[8]? animam[9] ſaluam facere, an perdere[10]? At illi tacebant[11]. Et circumſpiciens eos cum ira[12] contriſtatus[a] ſuper cæcitate[b] cordis eorum, dicit homini[c],

Sens. Lit. In Cap. III.

3. BEDA. ſ. calumniari volentes, vt ſi curaret, tranſgreſſionis: ſi non curaret, crudelitatis, aut imbecillitatis arguerent. 4. Int. calumniam præuenit. Beda. 5. Int. vt ab omnibus videatur. Chry. Statuit in medium, vt terrerétur aſpectu, eóque viſo, compaterentur, & malitiam deponerent. 6. Aug. 2. de conſ. Euang. interrogarunt illi priùs Chriſtum (vt Matthæus ait) licétne Sabbatho curare? poſtea Chriſtus, vt refert Marc. & Luc. eos interrogauit. 8. Beda: exiſtimabant illi à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis iuberet. 9 Beda. i. hominem curare, an non: vocat enim Scriptura hominem animam: vel hoc ita dictum eſt, quoniam miracula illa Chriſtus ob animæ ſalutem faciebat. 10. Beda. Dei non ſaluare, Scriptura perdere vocat. 11. Int. non audentes reſpondere. Chry. Sciebant eum omnino curaturum. 12. Int. quaſi incredulitati eorum iraſcens.

Sens. Myst. In Cap. III.

1. INT. Vbi maius donum ſcientiæ, ibi maius periculum culpæ. Beda. 2. Int.ſ. genus humanum. Beda: quod in fœcunditate boni operis arefactum: cuiúſque dextera primo homine vetitum pomum decerpente aruerat, ſed Redemptoris gratia manus in cruce tendentis, reſtituta eſt.

Addit. Avct. In Cap. III.

7. pro, prodeſſe, an lædere. 9. id eſt, vitam. 10. ἀποκτεῖναι, occidere. a. id eſt, condolens, ſeu condoleſcens: συλλυπούμενος. ſ. vitiis iraſcebatur, hominibus condolebat. b. πωρώσει, ſignificat etiam duritiam. c. ait Hier. in Euangelio Hebræo legi iſtum fuiſſe cæmentarium.

[13] Extende manum tuam.[14] Et extendit:& restituta est manus illi. Exeuntes autem[15] Pharisæi[16] statim[17] cum Herodianis, consilium[18] faciebant aduersus eum, quomodo[19] eum perderent. Iesus[20] [d] autem cum discipulis suis secessit[21] ad mare[22]: & multa turba[23] à Galilæa[24] & Iudæa[25] secuta est eum: & ab Hierosolymis[26], & ab Idumæa[27],& trans Iordanem[28]: & qui circa Tyrum[29] & Sidonem[30], multitudo magna,audiẽtes[31] quæ faciebat,venerunt ad eum. Et[33] dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula[34] sibi deseruirent propter turbam, ne comprimerent[35] eum, multos[36] enim sanabat: ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent[37], quotquot habebant plagas[38]. Et spiritus immundi cùm illum videbant, procidebant[39] ei:& clamabant[40], dicentes, Tu[41] es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis[43] ne manifestarent illum[44]. Et ascendens in montem[45], vocauit[46] ad se quos voluit[47] ipse[48], & venerunt[49] ad eum. Et fecit vt essent

Sens. Lit. In Cap. III.

14. Int.s.ilicò. 15. Int.Hier.Similis similem quærit. 16. Int. quia soli non possunt. Theoph. Surrexerat quædam hæresis quæ Herodem Christũ dicebat, quòd defecissent Principes de Iuda. isti ergo cum Pharisæis Christum interficere conabantur. Beda. Herodis ministri ob inimicitiam eius aduersus Iohannem, etiam Christum, quem Iohannes prædicabat persequebantur. 17. Int. magna insania, qui salute indigent, de nece Saluatoris consiliantur. 18. Beda. quasi non ipsi maiora in Sabbathis agerent, cibos portando, & cætera ad victum necessaria exequendo. 19. Int. quia ratione vincuntur, mortem machinantur. 20. Int. Medicus cedit insano populo. d. Int. sub. ideo. 21. Int. odientibus cedit, amantibus accedit. Beda. nondũ venerat passionis hora. Theoph. Secedit, vt plurimis benefaciat. 29. Theoph. alienigenæ sequuntur, propinqui Iudæi persequuntur. 31. Int. quia audierant. 33. Int. sub. ideo.
35. Theoph. gloriam suam occultat. 36. Int. ideo confluebant. 38. Theoph. id est, infirmitates.
39. Beda. vt diuini timoris coacti dæmones, infirmi verò intentione obtinendæ salutis. 40. Int. scilicet, dæmones. 41. Beda. quod vel dæmones confitentur cùm adhuc mortalis Christus. Arriani post resurrectionis immortalitatem negant. 43. Int. s. dæmonibus, & curatis. Beda. 44. Int. s. Deum esse, ne differretur passio. Beda. 45. Theoph. vbi (vt ait Lucas) orauit. 46. Int. nõ meriti id, sed diuinæ gratiæ est. Beda. 47. Int. nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos. Beda. prohibuit dæmonibus se prædicare, eligit qui prædicent. 48. Chry. multi enim sequebantur.

Sens. Myst. In Cap. III.

13. Hier. auaris dicitur, vt manus extendant. Glo. debilitas animæ eleemosynæ largitione curatur: frustra in oratione manus ad Deum expandit, qui eas ad rogantem viduam non extendit.
16. Theoph. Herodiani. i. carnales: Herodes enim, id est, pelliceus. 21. Beda. Exemplum dat, si in vna ciuitate te persequantur, in alteram fugiendi. 22. Beda. relicta Iudæa ob perfidiam, ad gentes diuersis erroribus iactatas transit. 23. Beda. prædicantibus Apostolis multæ nationes ad Christum veniunt. 24. Int. id est, rota. 25. Int. i. confessione. 26. Int. id est, visione pacis. 27. Int. id est, sanguinea. 28. Int. id est, alienam descensionem. 29. Int. id est, angustia. 30. Int. id est, venationem piscis.
34. Int. id est, Ecclesia de gentibus congregata. Beda. gaudet verò Dominus manere in his qui gloriam sæculi spernunt. Theoph. id est, corpore: corpus enim nostrum Christo, id est, rationi debet seruire. 35. Int. scilicet, discordes. Beda. Dominum tangit, qui per fidem & dilectionem corde suscipit: comprimit, qui carnalibus cogitationibus aut factis pacem turbat. 37. Int. scilicet, fideles.
45. Hier. Christus, mons, ex quo fluunt aquæ viuæ, & vbi lac paruulis præparatur, & pinguedo spiritualis agnoscitur. Beda. mons, altitudo iustitiæ, in qua erant Apostoli instituendi, quamque erant hominibus prædicaturi. 49. Int. s. libero arbitrio.

Addit. Avct. In Cap. III.

16. i. Herodis militibus. 43. s. dæmonibus, vel à se curatis, vt ait Matth.

[50] duodecim [e] cum illo:& vt mitteret eos prædicare. Et dedit eis [51] potestatem curandi infirmitates;& eiiciendi dæmonia. Et [52] imposuit Simoni nomen [53] Petrus:[54] & [55] Iacobum Zebedæi, [56] & [57] Iohannem fratrem Iacobi:& imposuit eis nomina [f] Boanerges, quod est filij [58] tonitrui; & [59] Andream, & [60] Philippum, & [61] Bartholomæum, & [62] Matthæum, & [63] Thomam, & Iacobum [64] Alphæi, & [65] Thadæum, & [66] Simonem [67] Cananæum, & [68] Iudam [69] Scarioth qui & [g] tradidit illum. Et [h] veniunt ad domum. Et [70] conuenit iterum

SENS. LIT. IN CAP. III.

51. Beda, vt promissorum cælestium magnitudini attestaretur magnitudo factorum. 52. Theoph. numerat propter falsos apostolos vitandos. Aug. de con. Euang. non tunc imposuit nomen Petro, sed longè antè, vt ait Iohannes. Mar. ergo id recapitulãdo commemorat. Beda. Voluit Dominus aliter eũ priùs vocari, vt ipsa commutatione nominis Sacramentum commendaretur. 53. Beda. idem Græcè, seu Latinè Petrus, quod Syriacè Cephas. petra, Christus, Simoni Petræ nomen dedit, vt lucis nomen Apostolis lux ipse. 54. Int. s. vocauit ad se. Beda. 58. Chry. magna enim, & clara diuinitatis edicta orbi debebant diffundere. 62. Glo alij Euangelistæ Matthæum præponunt, & publicanũ non dicunt: ipse se post Thomam ponit, & publicanum dicit. 64. Int. ad differentiam Iacobi Zebedæi. Glo. Maria Alphæi, matris Domini soror, quam Iohannes vocat Mariam Cleophe. Fortè enim idem Alphæus & Cleophas; vel mortuo Alphæo. Cleophæ nupsit. 65. Beda. hunc Lucas vocat Iudam, Iacobi. s. fratrem, vt ipse in Epistola sua ait. 67. Int. ad differentiã Simonis Petri. Beda. est autem ita dictus à Cana vico Galilææ. 69. Beda. à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar. 70. Int. Felix occupatio Saluatoris, felix studium turbæ confluentis.

SENS. MYST. IN CAP. III.

50. Vt ter quaterni fidem charitatis per quatuor orbis partes prędicarent, vnde ab Oriẽte portæ tres, ab Austro portæ tres, ab Aquilone portæ tres, ab Occasu portæ tres. Hier. Speciem Iacobi dilexit Dominus, vt essent super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Beda. in hoc Sacramẽto filij Israel iuxta tabernaculum castrametabantur, trinis videlicet per quadrum tribubus manentibus ex omni parte. 55. Int. id est, supplantatorem. Hier. qui supplantata habet carnis desideria. 56. Int. id est, fugitiui. 57. Hier. s. qui gratia accepit, quod alij per laborem tenent. Glo. virginitatis gloria meruit supra pectus Domini recumbere. 59. Beda, id est, virilem, à Græco ἀνὴρ, quod est vir, quia viriliter Domino adhæsit. 60. Int i. os lampadis, vel lampadarum. Hier. Solent verò in Scriptura Hebræa nomina ad mysterium significandum imponi. 61. Int. id est, filium suspendentis aquas. s. vnde vberius inebrient corda terrenorum. 62. Int. id est, donatum. Hier. 63. Int. id est, abyssum. vel geminũ. Græcè Didymus. 64. Int. id est, docti, ver. millesimi. Hier. 65. Int. id est, corculum, scilicet, cordis custodem. Hier. 66. Int. id est, ponentem tristitiam. Hier. 67. Hier. id est, Zelotem, quem, scilicet, zelus domus Dei comedit. 68. Int. huius casus confirmat alios in humilitate. Theoph. discimus hinc Deum non repellere aliquem propter futuram malitiam. Hier. Iudas, id est, confitens, vel gloriosus.

69. Int. id est, memoria mortis. Hier. h. Beda. Electos Apostolos domum reducit, admonens post acceptum Apostolatus gradum, ad conscientiam suam redeant. Hier. Domus primitiua, Ecclesia: turbæ impedientes panem manducare, peccata & vitia. Qui enim manducat indignè. &c. Glos. qui aliorum curam susceperunt, debent solliciti conscientiam custodire.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

50. *velut duodecim principes populi Christiani. No. quòd figura duodecim Apostolorum 12. filij Iacob, 12. fontes Elim, 12. lapides rationalis, 12. exploratores, 12. panes propositionis, 12. lapides Iordanis, 12. boues maris ænei, &c. e. id est. illi familiarissimè adhærerent, discerentq; perfectè mysteria regni cælestis. 51. postea id de quo Matth. 10. Marc. 6. Luc. 9. 52. aut tunc, aut illo tempore, de quo Ioan. 1. aut Matth. 16. 54. sub. vocauit, vel designauit. f. Chald. est seu Syriacum: dicendum verò Bonaerges, sed commutata littera in Græc. Hebr.* בנר, *filij,* רעש, *tonitruum, vel strepitus, vel tumultus.*

58. *pro, tonantes, scilicet, diuina dogmata. Hebr. 63. Græcè, Didymus, id est, geminus, à* תאם, *geminare. 64. scilicet, filium. 65. qui & Lebbæus, & Iudas, Iacobi, scilicet, frater. 67. à Cana Galilææ, secundùm Hier. Is frater Iacobi Minoris, & Iudæ Thadæi, dictus & Zelotes, id enim significat Cananæus. Nam,* קנא, *zelus. 69. à vico, vel à tribu Issachar, dicitur & Iudas Simonis, scilicet, filius. Ioan. 6. g. præsens est.*

[71]turba:ita vt non posset [72]neque panem manducare.Et cùm audissent [73]sui,[74]exierunt tene-
re [75]eum:[76]dicebant enim,Quoniam in [77]furorem versus est. Et [78]Scribæ qui ab Hierosoly-
mis [79]descenderant,dicebant, [80]Quoniam [81]Belzebub [82]habet : & quia in principe dæmo-
niorum eiicit dæmonia.Et [83]conuocatis eis,in [84]parabolis dicebat illis:Quomodo potest
[85]sathanas [86]sathanam [87]eiicere? [88]Et si [89]regnum [l]in se [90]diuidatur,non [91]potest regnum illud sta-
re.[92]Et si [93]domus super [94]semetipsam dispartiatur,non potest domus illa stare. Et [95]si [96]satha-
nas consurrexerit [97]in semetipsum,dispartitus est,& non poterit stare,sed finem habet.
[98]Nemo [99]potest [100]vasa fortis ingressus in [101]domum eius diripere : nisi [102]priùs [103]fortem alliget,
& [104]tunc domum eius diripiet. [105]Amen dico vobis, [106]quoniã omnia dimittentur [107]filiis ho-
[108]minum peccata,& [109]blasphemiæ quibus blasphemauerint. Qui autem [110]blasphemauerit
[m]in Spiritum sanctum, [111]non habebit remissionem in [112]æternum : sed reus [113]erit æterni

SENS. LIT. IN CAP. III.

71. Int scilicet,idiotæ minus eruditi. 72. Int.nec etiam. 73. Int.s.discipuli. Theoph.s.propinqui. 74. Theoph.quem faciunt alij magnum,sui despiciunt, quia non est Propheta sine honore,nisi in patria sua. 75. Int.s.tamquam furiosum. 76. Int.quia sapientiæ eius altitudinem capere nõ poterant, alieno sensu locutum putabant.Beda. 77. Int.in hoc errabant discipuli: Theoph.id est, dæmonium habet, & furit:ideóque volebant tamquam dæmoniacum incarcerare. 78. Int.id est,sapiẽtes. 79. Int. hoc quod sequitur. 80. Int.Hier.patitur ipse quod nos pati docuit,dicens:Beati eritis cùm maledixerint vobis homines. 81. Int.vir muscarum.Beda.Deus erat Acharon,ita vocatus ob sordes immolati cruoris. 82. Beda. quod negare nequeunt, sinistra interpretatione peruertere laborant. 83. Int.vt probet ratione,quia neque mente captus est,neque in Belzebub eiicit dæmones. 84. Int.s.vt non intelligant donec capiantur. 86. Int.s.sicut dicitis, me in Belzebub eiicere dæmonia. 87. Int.q.d.nullo modo. 89. Chry.dæmonum regnum in hoc est,vt homines subditos teneant. 90. Int.scilicet,vt dæmones pugnent contra se. 91. Discordia maximæ res dilabuntur. 92. Int.aliter probat idem.

93. Int.id est,contra. 94. Int.s.pugnandó. 96. Int.scilicet, de cuius regno estis. 97. Int.id est, contra. 98. Int.Vos dicitis quia in Belzebub eiicio dæmonia, sed nemo potest,&c. 99. Int.id est, homines à diabolo deceptos. Hier.dæmoniacos. 100. Int.scilicet, diaboli.Beda. 101. Int. Bed. s. mundum in maligno positum,in quo vsque ad aduentum Saluatoris, quasi in pacato imperio sine contradictione quiescebat. 102. Int.s.diabolum. 103. Int.s à seductione compescat. Beda. 104. Int. Christus ereptos à diabolo Ecclesiæ adunauit,& per distinctas graduum dignitates ordinauit.Beda.

105. Int.q.d.dicitis me immundum spiritum habere,sed dico,&c.Beda.ostendit eorum grãde scelus.

106. Int.hæc contra Nouatianum,qui in martyrio lapsis veniam negat.Beda. 107. Int.scilicet,digni pœnitentibus.Beda. 108. Int.scilicet,in quoslibet. 109. Int.s.in Deum. 110. Int.id est.qui intelligens opera Dei,eum negare non possit,ex inuidia contradicit, & opera Spiritus sancti dicit esse Belzebub. m. Aug.de ver.Dom ipsa impœnitentia est blasphemia Spiritus sancti, quo peccata dimittuntur.dono enim remissionis resistit,qui duritiã cordis impœnitentis habet. 111. Int.s.quia pœnitere dignè non potest. Auctor.intellige dum est obstinatus,vel non potest,id est,difficillimè potest,adeóque nõ pœnitet. 112. Beda contra Orig.qui asserit post iudiciũ vniuersale cunctos peccatores veniam consecuturos. 113. Int.s.quia similis diabolo contra conscientiam suam maiestatẽ Dei oppugnat.

SENS. MYST. IN CAP. III.

73. Glo.in propria venit,& sui eum non receperunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

72. *pro,cibum.Heb.* 73. *qui ex illius familia, aut cognatione.* 75. *ne,scilicet, se turbæ committeret.* 77. *pro,mente alienatus est.Græc.ἐξέστη.* 84. *id est,similitudinibus.* l. *Græc.ἐφ' ἑαυτὸν,contra seipsum.* 99. *pro,bellica instrumenta.Heb.* m. *scilicet,tribuendo opus Spiritus sancti spiritui immundo.* 112. *i.numquam.quia.s.tales ferè obstinati,& in sensum reprobum dati.* n. *sub.& in eo eijcit dæmones.*

delicti:

[114]delicti: Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. Et [115]veniunt mater eius,&
[116]fratres:& [117]foris stantes miserunt ad eum [118]vocantes eum,& [119]sedebat circa eum [120]turba: &
dicunt ei,Ecce mater tua,& fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait, [121]Quæ
est mater mea,& fratres mei?Et [122]circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait,
[123]Ecce mater mea,& fratres mei.Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, &
[125]soror mea,& mater est.

SENS. LIT. IN CAP. III.

114. Int.quia ipse æternè delinquit qui numquam pœnitet. Chry.pro hoc alius Euangelista, nec in hoc sæculo,nec in futuro. Theoph.veniam non consequentur nisi pœniteant. Hier. Non merebitur pœnitentiam agere,vt recipiatur,qui Christum intelligens,principem dicit dæmoniorum. 115. Int.s. eo prædicante. Theoph.quia propinqui tenere volebant,vt in furiam versum,venit mater ex compassione. 116. Beda.non filij virginis,nec Ioseph ex alia vxore,sed cognati. 121. Chry.hoc dicit,non matrem & fratres reprobans, sed ostendens super omnem cognationem temporalem, oportere propriam animam præhonorare.Beda.non refutat maternæ pietatis obsequium, sed paternis mysteriis ostendit debere se plus quàm maternis affectibus,opúsque spirituale cognationi carnis præfert, religiosiorem docens cordium copulam,quàm corporum. 122. Int.s.vt attentos faciat. 123. Chry.ostendit propinquos fide præ consanguineis honorandos. 124. Prædicator quasi Dominum parit, quem cordi audientis infundit. Theoph.non negat matrem, sed ostendit eam non solùm dignam honore, quia genuit,sed & propter omnem aliam virtutem. 125. Int. id addit,propter vtrumque sexum fidelium.Glo. Soror & frater credendo,mater prædicando.

SENS. MYST. IN CAP. III.

116. Int.s.populus Iudæorum. 117. Int.s.in littera.Beda. 118. Int.s.foras.Beda.Iudæi Christum ad docenda carnalia volunt exire, ipsi ad discenda spiritualia nolunt ingredi. 119. Beda.i.in spirituali intelligentia quiescebat. 120. Int.s.gentilium.Beda.differente Iudæa, gentilitas fluxit ad Christum. 121. Int.nos,si quoque foris stemus,non cognoscemur.

CAPVT IV.

ET [1]iterum cœpit docere ad [2]mare:& congregata est ad eum turba [3]multa:ita vt
[4]nauim [5]ascendens sederet in mari : & omnis [6]turba circa mare super terram
erat:& docebat eos in [7]parabolis multa,& dicebat illis in [8]doctrina sua,Audite:

SENS. LIT. IN CAP. IV.

1. INt.s.eodem die,vnde Matth.post superiorem sermonem continuò subiunxit, In illo die exiens de domo sedebat iuxta mare,&c.Beda. 5. Chry.s.vt omnes auditores ante faciem haberet.
7. Hier.Parabola est rerum naturæ discrepantium sub aliqua similitudine facta comparatio.Loquitur verò in parabolis,vt qui cælestia capere non poterant,per similitudinem terrenam audita perciperent.Chry.erigit per parabolam audientium mentem. 8. Theoph.non Moysis,aut Prophetarum.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

2. INt.i.gentes timidas & amaras.Hier.Locus indicat auditores amaros & instabiles.Beda.relicta synagoga,ad gentes venit,per Apostolos colligendas. 3. Int.Beda.i.frequentiam populorum, ad fidem confluentium. 4. Beda.i.Ecclesiam in medio nationum ædificandam. 6. Int.s.fidelium.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

8. *id est,iuxta suum docendi genus.*

Ecce [9] exiit ſeminans ad [10] ſeminandum:& dum [11] ſeminat, aliud [12] cecidit [13] circa viam,& [14] venerunt volucres cæli,& comederunt illud. Aliud verò cecidit ſuper [15] petroſa,vbi non [16] habuit terram multam : & [17] ſtatim exortum eſt , quia non habebat [18] altitudinem terræ: & quando [19] exortus eſt ſol,exæſtuauit, & eo quòd non habebat [20] radicem , [21] exaruit. Et aliud cecidit in [22] ſpinas : & aſcenderunt [23] ſpinæ, & [24] ſuffocauerunt illud, [25] & fructum non dedit. Et aliud cecidit in [26] terram bonam:& dabat fructum aſcendentem, & creſcentem,& [a] afferebat vnum [27] triceſimum,& vnum [28] ſexageſimum, & vnum [29] centeſimum. Et dicebat, [30] Qui habet [31] aures audiendi, [32] audiat. Et cùm eſſet [33] ſingularis , interrogauerunt eum hi qui cum eo erant [34] duodecim parabolam.Et dicebat eis, [35] Vobis datum eſt noſſe [36] myſterium regni Dei : illis autem [37] qui [38] foris ſunt,in parabolis omnia [39] fiunt:[b] vt videntes [40] [41] videant,& non [42] videant:& audientes [43] audiant, & non [44] intelligant : [45] nequando [46] conuertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis, [47] Neſcitis parabolam hanc ? & quomodo omnes parabolas cognoſcetis ? Qui ſeminat,verbum ſeminat.

SENS. LIT. IN CAP. IV.

9. Int.ſ.Chriſtus de ſinu Patris in mundum,vel de Iudæa ad gentes.vnde Abacuc,Egreſſus es in ſalutem populo tuo. Chry.exiuit non loco,qui omnibus præſens eſt,ſed diſpenſatione per carnis amictum. 10. Chry.Exit aliquando ſeminans,vt malas herbas euellat,aut aliud operetur:iſte autem ad ſeminandum. 11. Int.ſ.verbum per ſe,vel per ſuos. 12. Theoph.non dicit proiecit.ſeminans enim quantum eſt in ſe,in bonam terram proiicit;ſed illa,ſ. mala ſit,corrumpit verbum. 13. Theoph.Infideles ſunt circa viã,id eſt,extra Chriſtum.Beda via,mens malarum cogitationũ motu trita,vel circa viam ſunt negligentes,& deſides. 14. Beda.Dæmones ita dicti,quòd ſpiritualis naturæ ſint,vel quia in aëre habitent. 15. Beda.id eſt,duritiam proteruæ mentis. 16. Int.Beda.id eſt,lenitatẽ animi obedientis. 17. Int.Beda.quia audito verbo ad horam delectantur. 18. Int.id eſt, probitatem animi cæleſti diſciplina exercitati,& ad obediendum regulariter inſtituti.Beda. 19. Int.id eſt,feruor perſecutionis.Beda. 20. Int.ſ.firmi deſiderij.Beda.ſalutaris deſiderij. 21. Int.quia huiuſmodi ad horam tantùm audito ſermone delectantur. 22. Int.ſ.corda diuitiarum cura ſollicitata.Theoph.animas multa curantes;ſpinæ enim,curæ. 23. Int.id eſt,multiplicatæ ſunt diuitiæ. 24. Int.ſ.vt non poſſet fructificare verbum. 25. Int.& ideo. 26. Int.id eſt,fidelem mentem.Theoph.pauci ſaluantur:quarta enim tantùm pars ſeminis inuenitur ſaluata.Chry.perit ſemen,animæ audiẽtis vitio;poſſibile eſt enim petram fieri pinguem,& viam non conculcari,& deſtrui ſpinas,alioqui non ibi ſeminaſſet. 27. Int.ſ.fidem ſanctæ Trinitatis in coniugatis. 28. Int.ſ.in viduis. 29. Int.ſ.in virginibus. 30. Int.ſignificat ſe alta dixiſſe.Hier.admonitio hæc in Euangelio,& Apocalypſi,indicat myſticum eſſe quod dicitur. 31. ſcilicet,cordis.Hieron. 32. Int.id eſt,intelligat. 33. Int.id eſt, ſecretus à turba. 34. Int.ſ.diſcipuli. 35. Int.ſ.qui mecum,non his qui foris ſunt. 36. Int.id eſt,ſecreta Scripturarum. 37. Int.id eſt,nolũt accedere.Beda.non ſunt digni addiſcere,propter eorum malitiam. 38. Int.non in naui mecũ. 39. Int.non modò verba,ſed & facta,quia non poterant capere ſpiritualia quæ in eis tegebãtur. 40. Int.ſ.exteriùs.Beda.quaſi dicat,vt impleatur Prophetia quæ hæc dicit. 41. Int.ſ.exteriora. 42. Int.ſ.corde. 43. Int.ſ.exteriùs. 44. Int.ſ.corde.Chry.quod audiant & videant,eſt ex Dei gratia, non intelligunt verò,quia gratiam nolunt accipere nec dictis acquieſcere.Theoph.excæcat Deus ne grauiùs peccent,nolentes facere quæ non intelligunt. Aug.de q.Euang Peccatis ſuis meruerũt vt non intelligerent. 45. Int.id eſt,vt non. 46. Int.q.d.ideo non conuertuntur,nec remittuntur eis peccata. 47. Int.excitat attentionem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

18. id eſt,profunditatem. 21. id eſt,exuſtum eſt,ſeu æſtu perijt, ἐκαυματίσθη. a. ſcilicet,ſemen. 33. id eſt,ſolus,ſeu ſolitarius. καταμόνας. 36. id eſt,arcanum,ſeu ſecretum non communicandum prophanis. 37. id eſt, extraneis. b. pro,proponuntur. vel contingunt. 40. q.d.Dei iudicio fit, ob illorum peccata. 47. id eſt, non intelligitis.

Hi autem ſunt qui circa viam, [48] vbi ſeminatur verbum:& cùm audierint, confeſtim ve-
nit ſathanas,& [49] aufert verbum quod ſeminatum eſt in cordibus eorum. Et hi [50] ſunt ſi-
militer qui ſuper petroſa ſeminantur:qui cùm audierint verbum , ſtatim cum gaudio
accipiunt illud:& non habent [51] radicem in ſe,ſed [52] temporales ſunt : [53] deinde orta tribu-
[54] latione,& [55] perſecutione propter verbum,confeſtim ſcandalizantur. Et alij ſunt qui in
[56] ſpinis ſeminantur:hi ſunt qui verbum audiunt,& [e] ærumnæ [57] ſeculi , & [58] deceptio diuitia-
rum,& circa reliqua [59] concupiſcentiæ introeuntes [60] ſuffocant verbum, & ſine fructu effi-
[61] citur.Et hi ſunt qui ſuper terram [62] bonam ſeminati ſunt : qui audiunt verbum & ſuſci-
[63] piunt,& fructificant:vnum [64] triceſimum,vnum [65] ſexageſimum,& vnum [66] centeſimum. Et
dicebat illis, [68] Numquid venit [69] lucerna vt ſub [70] modio ponatur,aut ſub [71] lecto?nónne vt ſu-
per [72] candelabrum ponatur? Non enim eſt aliquid abſcóditum quod non [73] manifeſtetur:
nec [d] factum eſt occultum quod non [74] veniat in palàm. Si quis habet [75] aures audiendi au-
[76] diat.Et dicebat illis, [77] Videte quid audiatis.In qua méſura menſi fueritis, [78] remetietur vo-
bis:& adiicietur vobis. [79] Qui enim [80] habet, [81] dabitur illi:

SENS. LIT. IN CAP. IV.

48. Int.i.in quibus. 49. Beda.quia nulla fide,nullo intellectu,nulla ſaltem vtilitatis occaſione percipiunt. 50. Int.Beda.hi vtilitatem probant, deſiderium guſtant, ſed aduerſa impediunt quæ formidant. 51. Int.id eſt,fidem firmam. 52. Int.ſ.ad tempus credunt. 54. Int.ſ.interiori. 55. Int.ſ.de loco in locum. 56. i.diuitiis quæ diuerſis curis pungunt,quia permultis indigent, qui permulta poſſident. 57. Int.ſ.curarum. 59. Int.ſ.acquirendi. 60. Int.i.ſtrangulant guttur mentis,nec bonum deſiderium ad cor tranſire ſinunt. 61. Beda.excipiuntur à dictis hominum differentiis; Gentiles,qui verba vitæ nec audire merentur. 62. Int.i.fidelem conſcientiam. 63. Beda.hi excipiunt, conſeruant, & fructificant. 64. Int.ſ.fidem Trinitatis in electorum cordibus.Beda.¶Theoph.ſ.laici, & qui in coniugio ſunt. 65. Int.ſ.perfectionem bonæ operationis,quia ſex diebus ornatus mundi expletus eſt.Theoph. continentes,& qui in cœnobio ſunt. 66. Int.Beda.ſ.perpetuam beatitudinem,quia centenarius à læua transfertur in dexteram digitali computatione.Hier.30.60.100.Lex,Prophetia,& Euangelium.

68. Int.quaſi dicat,vobis datum eſt noſſe myſterium regni, ſed cæteris per vos idē myſterium reuelandum,& ideo carnali timore non abſcondatis. Chry.q.d.non eſt dicta parabola, vt occulta maneat, ſed vt dignis manifeſtetur. 69. Int.ſ.verbi Dei.Hier.¶ Chry.Lucerna,eſt intellectualis natura, quæ,ſi negligat meditationes,quæ lumen nutriunt,extinguitur. 70. Theoph.Modius,ciborum cura; lectus, quies:nemo autem qui eſcis ſtudet eſt lucerna omnibus lucens. 71. Int.i.carne.Hier.modius,aut lectus,auditus eſt inobedientium. 72. Int.i.corpus,vt ſ.dominetur.Theoph.id eſt,altitudinem conuerſationis.Beda.ſuper candelabrum lucernam ponit,qui corpus ſuum miniſterio verbi Dei ſubiicit.

73. Int.aliàs,reueletur. 74. Beda.quaſi dicat,nolite erubeſcere Euangelium, ſed inter tenebras perſecutorum , lumen verbi Dei ſupra corporis veſtri candelabrum fixa mente retinentes diem quo illuminabit Deus abſcondita tenebrarum. 75. Int.i.intelligendi verbum Dei.Beda. 76. Int.i.memoriæ mandet,non ſe ſubtrahat,non auditum ad fabulas conuertat.Theoph.q.d.nihil eorum quæ à me vobis dicuntur ſubterfugiatis. 77. Int.quaſi dicat,omnia quæ poteſtis ſolerter facite, quia in qua menſura menſi fueritis,remetietur vobis. 78. Int.ſ.in præſenti ſenſus intelligendi , & effectus operandi,& in futuro bona æterna retributionis adiicientur vobis.¶ Hier.ſecundùm menſuram fidei vnicuique diuiditur intelligentia myſteriorum. 79. Int q.d.i.verbo quod auditis operam date.qui enim habet,&c.

80. Int.ſ.amorem verbi.Hier.qui habet [illegible] verbi habebit intelligentiam myſterij.Chry.qui habet affectum,& voluntatem audiendi,& petendi,dabitur ei. 81. Int.ſ.ſenſus intelligendi, quod amat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

e. μέριμναι.i.ſolicitudines. 58. pro,diuitiæ d.ceptrices. Hebr. d. ſ.vt [illegible] maneat.Græ.Nec factum eſt occultum,ſed vt in palā veniat.Loquitur autem ſecundùm [illegible] de [illegible] pris de ipſo in Prophetis.

& qui non [82] habet, etiam quod [83] habet [84] auferetur ab eo. Et dicebat, Sic est [85] regnum Dei, & quemadmodum si [86] homo [87] iaciat sementem in [88] terram, & [89] dormiat : & [e] exurgat [90] nocte & [91] die: & semen [92] germinet, & increscat dum [93] nescit ille. [94] Vltrò enim terra fructificat primùm [95] herbam, deinde [96] spicam, dein plenum [97] frumentum in spica. Et cùm ex se produxerit fructus, statim mittit [98] falcem, quoniam adest [99] messis. [f] Et dicebat, Cui assimilabimus [100] regnum Dei; aut [g] cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis: quod cùm [h] seminatum fuerit in [101] terra, [102] minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra : & cùm natum fuerit, ascendit in arborem: & fit [104] maius omnibus [105] oleribus : & facit [106] ramos [l] magnos; ita vt possint sub [107] vmbra illius aues [108] cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout [109] poterant audire: sine parabola autem non [110] loquebatur eis. [m] Seorsum autem [111] discipulis suis [112] disserebat [113] omnia. Et ait illis, in [n] illa die cùm [114] serò esset factum, transeamus [o] contrà. Et dimittentes turbam, [p] assumunt eum ita vt erat in naui: & aliæ [q] naues erant cum

SENS. LIT. IN CAP. IV.

82. Int.s.amorem. 83. Int.s.naturali ingenio, vel litteratum exercitio. 84. Beda.i.nulla veræ sapientiæ dulcedine gaudebit. Chry id est, quod contingit habere, scriptæ legis auferetur ab eo. Beda. negligentia amittitur sapientia ab ingeniosis, labore degustatur à tardis. 85. Int.i.Ecclesia Hier. Ecclesia regitur à Deo, & regit homines. 86. Int.s.Filius hominis. 87. Int.i.verbum. 88. Int.i.corda. Chry.mundum. Hier. corda humana. 89. Int.i.moriatur. Hier. e. s.semen. Chry.i. Christus.s.nos ad fructificationem erigat. 90. Int.i.aduersis. Hier. 91. Int.i.prosperis. Hier. 92. Int.s.in opere.

93. Int.i.nescire facit. Hier. 94. Int.quia in arbitrio hominis est. Chry. 95. Int.s.timorem. Hier. 96. Int.s.pœnitentiam lacrymosam. Hier. 97. Int.s.charitatem. Hier. ¶Chry.herba in lege naturæ, spica in lege Moysis, frumentum in Euangelio. Theoph.herba, in principio boni; spica, cùm resistimus tentationibus; fructus, perfecta operatio. 98. Int.s.mortem, vel iudicium. Hier. 99. Int.s finis sæculi. 100. Int.Beda.i.prædicationem Euangelij, quæ ducit ad regnum Dei, de qua dicitur, Auferetur à vobis regnum, &c. h. Beda.s.à Christo, seu ab homine. 101. Beda.i.in corde credentibus, vel in mundo. 102. Int.s.in timore. Hier. ¶ Glo.prædicare Deum hominem mortuum crucifixum, philosophorum sapientię comparatum minus videtur. 104. Int.s.charitate. Hier. 105. Int.omnis caro fœnum. Hier. ¶Glo.s.philosophicis disciplinis. 106. Int.s.prædicatores ex ipsa prædicatione nascentes, vel ramos misericordiæ, & compassionis. l. Theoph.Apostolorum enim quidam Romam, alij in Indiam, alij aliò diuisi sunt. 107. Int.i.protectione Dei, de qua, sub vmbra illius quem desideraueram, sedi, &c. 108. Int.i.sancti. Theoph.contemplatiui, & sapientes. 109. Int.Lac potum dedit nobis, non escam. 110. Theoph.vt mouerentur ad accedendum, & interrogandum. Glo.nulius eius sermo inuenitur, in quo non sit aliquid parabolæ. m. Int.s.à turba. 111. Int.s.spiritualibus spiritualia dignis intelligente. 112. Int.s.apertè. 113. Theoph.s.de quibus interrogabant.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

114. Int.scilicet, appropinquante occasu veri Solis, Beda. q. Beda.scilicet, fide Dominicæ crucis imbuti, non tamen tribulationibus pulsati.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

89. *pro, dormiat nocte, & exurgat die, vel, quasi dicat, & transigat securus, & aliud agens dies & noctes.* f. *pro, Dicebat præterea. Heb.* g. *id est, qua similitudine declarabimus.* 112. ἐπέλυε, *dissoluebat, exponebat.* n. *pro, illo tempore quo in Galilæa prædicabat: non enim die qua parabolas dixit.* o. εἰς τὸ πέραν, *id est, in vlteriorem partem.* p. *id est, susceperunt eum traiiciendum, vt se composuerat in naui super ceruicali, scilicet, iacentem.*

[115] illo. Et facta est [116] procella magna venti, & [r] fluctus [117] mittebat in nauim: ita vt impleretur nauis. Et erat ipse in [118] puppi super [119] ceruical [120] dormiens, & [121] excitant illum: & [122] dicunt illi, Magister, non ad te [123] pertinet quia perimus? Et exurgens [124] comminatus est [125] vento, & dixit [126] mari, [127] Tace, obmutesce. Et cessauit ventus: & facta est [128] tranquillitas magna. Et ait illis, [s] Quid timidi estis? * [129] necdum habetis [130] fidem? Et [t] timuerunt timore magno: & dicebant [u] ad alterutrum, [131] Quis [132] putas est iste? quia [x] ventus & mare obediunt ei.

Sens. Lit. In Cap. IV.

116. Chry. ne discipuli superbirent, quòd eos solos assumpserat, periclitari permittit, vt etiã discant tentationes viriliter sustinere. 117. Int. aliàs, naui. 120. Int. s. corporaliter, vt homo. Chry. vt futuri miraculi maiorem eis sensum imprimat, dat tempus timori, dormiendo. si enim vigilasset, aut non timuissent, aut eum facere tale aliquid non putassent. 121. Chry. quòd surgens posset ventis imperare credebant; quòd dormiens, nequaquam. 123. Int. q. d. non est tibi curæ. 127. Int. imperat vt Deus. Glo. Sentit omnis creatura imperium Creatoris. 128. Int. ideo timidi erant. 130. Theoph. si fidem habuissent, credidissent etiam dormientem posse seruare. 131. Theoph. Videbatur eis Deus qui mare iussu placaret, homo verò dormiret. 132. q. d. verè mirabilis.

Sens. Myst. In Cap. IV.

117. Int. i. Ecclesiã. Beda i. passionis arborem, per quam fideles ad littoris securitatem perueniunt. 118. Hier. i. Ecclesiæ initio. 119. Int. i. corpus, cui diuinitas sicut caput inclinatum recumbit. Hier. 120. Beda i. nauigantibus nobis inter æquoris huius fremitus, amoris flamma interdũ refrigescit. 121. Int. Beda sine diutius resurrectione dilata perirent omnino. 122. Int. s. discipuli turbati precantes resurrectionem. 124. Int. s. à morte: per mortem enim destruxit eum qui habebat mortis imperium. 125. Int. i. diabolo. 126. Int. s. persecutoribus. 127. Int. Beda Iudæorum rabiem per resurrectionem repressit, quæ caput quatiens, clamauit: Si Filius Dei est, descendat nunc de cruce. 128. Int. scilicet, pax in Ecclesia post pressuras: vel theorica post actiuam. Hier. s. Beda. post resurrectionem exprobrat eis incredulitatem.

Addit. Avct. In Cap. IV.

115. scilicet, simul profectæ. r. s. procella. 124. pro, excitatus increpauit. διεγερθεὶς ἐπετίμησε. s. Græ. quid sic timidi estis, id est, tantopere. Dixit autem id priusquàm sedaret tempestatem, vt patet ex Matth. 130. scilicet, perfectam. t. verentes. s. ne non satis dignè de Christo sensissent, eumq; essent venerati. v. pro, inter se. 131. τίς ἄρα, quisnam. x. vide Psal. 64. Isa. 51.

CAPVT V.

ET venerunt trans fretum maris in regionem Gera[1]senorum. Et exeunti ei de naui, statim occurrit de [a] monumentis [2] homo [b] in spiritu immundo:

Sens. Lit. In Cap. V.

1. BEDA. Gerasa vrbs insignis Arabiæ trans Iordanem, iuxta montem Galaad, quam tenuit tribus Manasse, nõ longè à stagno Tyberiadis. Chry. legendũ Gergesenorũ. Gergesa enim ciuitas antiqua iuxta eam quæ nunc Tyberias nuncupata. nam Gerasa vrbs est Arabiæ, nec mare, nec stagnum proximũ habens. 2. Aug. de cons. Euang. Matth. duos dicit, sed eorũ vnus quem Matth. & Lucas commemorant, clarior erat, quemq; regio illa maximè dolebat. Chry. non dicit Marcus fuisse vnũ solum.

Sens. Myst. In Cap. V.

2. INT. Beda s. gentes quæ dæmoniacis illusæ doctrinis, idola colunt. Hier. i. desperatissimus gentium populus, nec lege Dei, nec humano timore alligatus. Glo. Gentes Dominus post resurrectionem suam missis prædicatoribus, visitare dignatus est. Beda. Gerasa, seu Gergese (vt quidam legunt) id est, colonum eiiciens, seu aduena appropinquans: gentes enim hostem de corde repulerunt, & cùm longè essent, factæ sunt propè.

Addit. Avct. In Cap. V.

a. pro, è quodam monumento. b. pro, habens spiritum immundum. Heb.

qui

qui[3] domicilium habebat in monumentis[4], & neque cathenis[5] iam poterat eum quis[6]quam ligare: quoniam sæpe compedibus & cathenis vinctus, dirupisset cathenas, & compedes comminuisset: & nemo poterat eum domare, & semper die[7] ac nocte[8] in monumentis[9] & in montibus[10] erat clamans[11], & concidens se lapidibus[12]. Videns autem Iesum à longè, cucurrit, & adorauit eum: & clamans voce magna dixit, Quid[13] mihi & tibi Iesu Fili[14] Dei altissimi[15]? adiuro[c] te per Deum ne me torqueas[16]. Dicebat[17] enim illi, Exi[d] spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat[18] eum, Quod[e] tibi nomen est? Et dicit ei, Legio[19] mihi nomen est: quia multi sumus. Et deprecabantur eum multum, ne se expelleret[20] extra regionem[21]. Erat autem ibi circa[22] montem grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes.

SENS. LIT. IN CAP. V.

4. Chry.s. vt crederent homines decedentium animas in dæmones conuerti. 12. Int. quoniam arreptis cautibus seipsos furibundi concidebant. 13. Beda. q. d. nihil commune nobis. ¶ hoc contra Iudæos, qui dicunt, eiicit dæmones in Belzebub. Chry. q.d. cur me eiicis ab hominibus cùm sint mei?
14. Int. hoc contra Arrium, qui negat Filium Dei: credunt dæmones Filium Dei, & contremiscunt.
15. Int. aliàs summi. 16. Cyrill. emissionem reputabat tormentum, vel etiam inuisibiliter torquebatur. Beda. Magnum tormentum homini à læsione hominis cessare; & tanto dimittit grauiùs, quanto possidet duriùs. 17. Cyrill. Christi verba, dæmoni ignis & flamma. 18. Theoph. Interrogat, vt cæteri sciant multitudinem inhabitantium dæmonum. Beda. vt confessa publicè peste curantis, virtus gratior appareat. sed & nunc qui per exorcismos dæmones eiiciunt, dicunt non aliter patientes posse curari, nisi, quantum possunt, quod à dęmonibus quolibet corporis aut animi sensu pertulerunt, exponant patenter. 20. Int. sed mitteret in gregem porcorum. 21. Chry. Luc. ait in abyssum. merentur quidem dæmones mitti in tenebras exteriores, sed permisit eos Christus in terra, ne absentia tentatoris homines à victoriæ corona priuaret. Glo. rogant. ne mittantur in abyssum. sciebant enim hoc futurum aliquando, per Christi aduentum Prophetarum dicta recolentes. 22. Aug. 2. de cons. Euang. Lucas ait in monte, sed tam magnus erat grex, vt pars esset in monte, pars circa montem.

SENS. MYST. IN CAP. V.

3. Int. quia gentes mortuis operibus, id est, peccatis delectantur. 4. Int. Beda. perfidorum corpora animæ peccatis mortuæ, sunt sepulcra. 5. Int. s. legibus diuinis, quia non erat dignus. Glo. compedes & cathenæ, duræ gentium leges quibus à peccatis cohibebantur. 7. Int. id est, prosperis. Beda. 8. Int. id est, aduersis. Beda. 9. Int. id est, in fœditate operum. Beda. 10. Int. id est, in fastibus superbiæ. Beda.
11. Int. scilicet, per verba durissima infidelitatis. 12. Beda. id est, idolis. 19. Beda. quia populus gentium diuersis idololatriæ cultibus erat mancipatus. Glo. Legio, scilicet, decem millia, quæ cadunt à dextera Patris, quæ est Christus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

4. quæ Iudæis extra ciuitatem in agris, desertisq́; locis, vel è rupe excisa, vel in speluncis exstructa. c. adiurare in Scriptura aliquando facere iurare, vt Gen. 24. Ios. 2. Aliquando iuramento execratorio maledictioni subijcere. Num. 5. 1. Regum 14. Aliquando religione obstringere, scilicet, metu religionis violatæ ad aliquid faciendum adigere. hic ergo, quasi dicat, per obedientiam Deo debitam te obstringo, vel peto à te vt mihi per Deum iures, quòd me non torquebis. Græ. ὁρκίζω, seu ἐξορκίζω. 16. scilicet, pellendo hinc, vel mittendo in infernum. d. non dixerat vt statim exiret, alioquin iam exijsset. e. pro, quis tu es? 19. λεγεὼν. vox Latina, continet autem cohortes 10. cohors verò 50. manipulos. Manipulus 25. milites. adeoq́; legio 12500. milites: hic verò non tot dæmones, sed significatur tantùm multitudo: vsurpant dæmones nomen militare, vel quòd hostes hominum, & Dei, vel per superbiam, quia illud bonis Angelis conuenit. 21. delectantur dæmones iis regionibus, quibus se putant plus hominibus posse nocere.

Mitte

Mitte nos in [23] porcos, vt in eos introeamus. Et [24] concessit eis statim Iesus. Et [25] exeuntes spiritus immundi, introierunt in [26] porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo [f] millia, & [g] suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant porcos, [27] fugerunt, & [28] nunciauerunt in ciuitatem, & in [h] agros. Et egressi sunt videre quid esset facti: & [29] venerunt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur, [30] sedentem, [31] vestitum, & sanæ mentis: & timuerunt. Et narrauerunt illis qui viderant qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et [32] rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cúmque ascenderet nauim, cœpit illum [33] deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat, vt esset cum [34] illo, & [35] non admisit eum, sed ait illi, Vade in domum tuam ad tuos, & [36] annuncia illis quanta tibi fecerit [37] Dominus, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in [38] Decapoli quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur. Et cùm ascendisset Iesus in nauim rursus trans fretum, conuenit turba multa ad eum: & erat circa mare. Et [39] venit [40] quidam de archisynagogis nomine

Sens. Lit. In Cap. V.

23. Remi. in Matth. non petunt in homines, quia humanã in eo, cuius virtute torquebantur, speciem videbant; nec in pecora: offerebantur enim in templo, vt munda animalia; sed in porcos, quod est immundissimum animal; semper enim spurcitiis delectatur. petunt verò sibi concedi: non enim possunt nocere hominibus, nisi permissione diuina. 24. Int. s. vt porcorum perditio hominibus esset salutis occasio, pastores enim vidẽtes, statim nunciauerunt ciuitati. Beda. ¶ Chry. permisit, vt virtus & furor dæmonũ, quem, si permitteretur, in homines exercerent, appareret. 25. Int. s. accepta potestate à Deo, aliter enim nec pecoribus nocerent. f. Glo. erubescat Manichæus, ex eadem substantia hominum & bestiarum animas dicens: ob vnius enim hominis salutem, duo millia porcorum suffocantur.

27. Titus. s. ne cum porcis perirent. 29. Titus. adduxit illos damni necessitas: sæpe enim Deus cùm in rebus homines damnet, confert beneficium animabus. 30. Glo. s. ad pedes Christi (vt ait Lucas.) 32. Int. s. conscij fragilitatis suæ, adhuc infirmi, pondus sapientiæ eius sustinere non poterant. Theoph. contristati de porcorum perditione Christi præsentiam renuunt. Beda. præsentia Domini se iudicabant indignos. 33. Theoph. timebat ne iterum dæmones intrarent in eum, sed Dominus remittit eum in domum suam innuens se etiam absentem posse custodire, simul vt curatus aliis prodesset. 36. Chry. hoc aliis sanatis prohibuerat, huic verò etiam præcipit. tota enim illa regio dæmonibus detenta, sine Deo manebat. 37. Theoph. vide humilitatem, non enim dicit, quanta tibi feci.

39. Aug. 2. de cons. Euan quanto postquàm transfretarit, non apparet. est autem ante hoc factum conuiuium in domo Matthæi, vt ipse indicat.

Sens. Myst. In Cap. V.

26. Beda. Liberato gentium populo à dæmonibus qui Christo credere noluerunt, sacrilegos agunt ritus. Theoph. intrant dæmones in homines voluptatibus deditos. Glo. non habet potestatem dæmon (nisi fortè ad probandum) nisi in eos qui porcorum more viuunt. 27. Hier. Stulto flagellato sapiẽs prudentior fit. 28. Glos. quidam etsi legem Christianam fugiunt, stupendo tamen & mirando, eius potentiam prædicant. 31. Glos. s. virtutum studio, quod vesana mente perdiderat. 34. dissolui, & esse cum Christo multo melius est. 35. Int. quia manere in carne propter alios necessariũ est. Greg. 7. mor. priùs sudandum in opere, quàm reficiaris per contemplationem. 38. Hier. A Romano regno tunc Iudæi conuertuntur, qui in littera tantùm decalogi pendent. 40. Int. s. Moyses legislator. Hier. cùm intrauerit plenitudo gentium, omnis Israel saluus fiet.

Addit. Avct. In Cap. V.

f. s. porcorum, vt patet ex Græco. h. seu pagos. 35. οὐκ ἀφῆκεν, non permisit, seu passus est, sic inf.

[41] Iayrus : & videns eum, [42] procidit ad [43] pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens, Quoniam [44] filia mea in [45] extremis eſt, [46] Veni, impone [47] manum tuam ſuper eam, vt [48] ſalua ſit, & [49] viuat. Et abiit cum illo, & ſequebatur eũ turba multa, & [50] comprimebant eum. Et [51] mulier quæ erat in profluuio ſanguinis annis [l] duodecim, & fuerat multa perpeſſa à cõpluribus medicis, & erogauerat [52] omnia ſua: nec quicquã profecerat, ſed magis deterius habebat: cùm audiſſet de Ieſu, [53] venit de turba [54] retrò, & tetigit veſtimẽtum eius: dicebat enim, Quia ſi vel veſtimentum eius tetigero, ſalua ero. Et confeſtim ſiccatus eſt [55] fons ſanguinis eius : & ſenſit corpore quia ſanata eſſet à [m] plaga. Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo [56] cognoſcẽs virtutẽ quæ [n] exierat de illo: conuerſus ad turbã, aiebat, [57] Quis tetigit veſtimenta mea? Et dicebãt ei diſcipuli ſui, Vides [58] turbam [59] comprimentem te, & dicis, Quis me tetigit? Et [60] circumſpiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier verò timens, & tremens, ſciens quod factum eſſet in ſe : venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem [61] dixit illi, [62] Filia, fides tua te ſaluam [63] fecit : vade in [64] pace,

SENS. LIT. IN CAP. V.

41. Chry. nomen ponit, propter Iudæos qui tunc erant. 45. Chry. Matth. refert dixiſſe mortuam: eſt enim ei annunciatum, filiam ſuam mortuã eſſe. Aug. 2. de conſ. Euang. ita deſperauerat, vt non crederet ſe viuam poſſe reperire. 46. Theoph. hic ex parte fidelis: procidit enim, ſed nõ quantum oportuit. precatur enim vt veniat, at oportebat dicere, Dic verbo, & ſanabitur. 51. Int. Hæmorrhoiſſa.

54. Chry. non audebat in manifeſto accedere, erat enim ſecundum legem immunda. 56. Chry. ſ. mulierem ſalutem recepiſſe. 57. Int. Beda. interrogat vt ſalus quã mulieri dederat, declarata, & agnita fidei virtute, multis proficiat. Chry. vt mulieris fidẽ prædicaret, & virtus miraculi appareret. Theoph. vt archiſynagogum ad confidentiam prouocaret, & mulierem à timore ſolueret. 61. Beda. ideo Chriſtus interrogauit, vt confeſſa veritatem, confirmaretur in fide, & aliis præberet exemplum. 62. Int. quia fidelis. 63. Int. Beda. non dicit, in eo enim quod credidit, iam ſalua facta eſt. 64. Theoph. id eſt, requieſce. Chry: mittit eam in finem bonorum. in pace enim Deus habitat, vt cognoſcat ſe etiam à peccatis mundatam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

41. Hier. id eſt, illuminans, ſeu illuminatus. ſ. populus Iudaïcus depoſita litteræ vmbra. 42. Int. Beda. humiliat ſe. 43. Int. i. Incarnationem. ¶ caput Chriſti Deus, pedes, Incarnatio. Hier. 44. Int. id eſt plebs Iudaïca. Hier. Abraham, Moyſes, & Samuel, rogant pro plebe mortua, ſequitúrque Ieſus preces eorum. 45. Int. ſ. in deſperatione. 46. Int. ſ. in carnem. 47. Int. ſ. miſericordiæ. 48. Int. ſ. à vitiis. 49. Int. ſ. in virtutibus. 50. Beda. præbens Dominus Iudæis ſalutaria monita, noxia carnalium populorum conſuetudine eſt grauatus. 51. Beda. ſ. Eccleſia de gentibus congregata; fluxus ſanguinis, idololatriæ pollutio, & quæ carnis & ſanguinis delectatione geruntur. Theoph. humanæ naturæ profluuium, peccatũ, medici, ſapientes huius mundi, & lex, & Prophetæ; fimbria, caro Chriſti, quam tangit qui credit Filium Dei incarnatum. l. Glo. puella duodenis, & hæc duodecim annis ſanguine fluxit, adeóque cœpit ægrotare, cùm illa naſceretur. eadem enim fere ſeculi ætate, & Synagoga in Patriarchis naſcitur, & gentilitas idololatria fœdatur. 52. Int. ſ. naturalem induſtriam. 53. Int. ſ. per fidem. 54. Beda. præſentem enim in carne Dominum non vidit. Glo. retrò, i. poſt reſurrectionem.

55. Int. id eſt, radix immũdæ cogitationis. 58. Int. id eſt, inordinatos. 59. Int. ſ. hæreſibus, & prauis moribus. 60. Int. Beda. oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum; iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

41. *penult. prod. eſt enim ει.* 44. *θυγάτριον, filiola.* 55. *id eſt, ſcaturigo.* m. *μάστιγος, id eſt, flagello.* n. *ſ. effectu, ſeu efficacia, vel virtus pro effectu.*

& eſto

&[65] esto sana à plaga tua. Adhuc eo loquente, veniunt nuncij ad[o] archisynagogũ, dicen-
tes, Quia filia tua modò mortua[66] est: quid[67] vltrà vexas Magistrũ? Iesus autẽ audito ver-
bo quod dicebatur: ait archisynagogo, Noli timere[68]: tãtummodò crede.[69] Et non admisit[p]
quemquam se sequi[q], nisi Petrum, & Iacobum, & Iohannem fratrem Iacobi. Et veniũt
in domum archisynagogi, & vidit tumultum, & flentes[70], & eiulantes multum. Et in-
gressus, ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella non[r] est mortua, sed dormit.[71] Et ir-
ridebant eum. Ipse verò eiectis[72] omnibus, assumit patrem[73] & matrem puellæ, & qui se-
cum erant: & ingrediuntur vbi puella erat iacens. Et tenens manum[74] puellæ, ait illi,
Thalita[75] cumi: quod est interpretatum, Puella, tibi dico, surge, & confestim surrexit[76]
puella, & ambulabat[77]: erat autem annorum duodecim: & obstupuerunt stupore ma-
gno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret: & iussit[78] dare illi manducare.

Sens. Lit. In Cap. V.

68. Aug. 2. de cons. Euang. non diffidentem reprehendit, sed credentem confirmat. 71. Hier. q. d. vobis mortua est, mihi dormit. Beda. mos apud Christianos obtinuit, vt mortui, quia resurrecturi sunt, dormientes vocentur. 72. Int. s. irrisoribus. Beda. indigni erant qui potentiam resuscitantis viderent. Chry. eiecit ad vitandam ostentationem: voluit tamen aliquos adesse testes. 73. Int. s. qui miraculum venerentur. 74. Chry. Manus Christi viuificatiua. 75. Hier. de optimo genere interpretandi: addidit Euangelista de suo, tibi dico, vt sensum vocantis, & imperantis exprimeret. 68. Chry. vt ostenderet verè suscitatam.

Sens. Myst. In Cap. V.

65. Int. Beda. s. perseuerando in eadem fide. Qui enim perseuerauerit, &c. 66. Beda. cùm gentium Ecclesia mundata est, Synagoga perfidiæ & inuidiæ zelo soluta est, in Christum credere nolẽs, & quòd Ecclesia crederet dolens. 67. Beda. id etiam dicunt qui statum Synagogæ restaurari posse non credunt. 69. Beda s. si cœtus doctorum credere voluerit, Synagoga eis subiecta salua erit. p. Glo. blasphemis, & irrisoribus non sunt reuelanda mysteria. 70. Beda. Synagoga, quasi inter flentes mortua iacet, quia lætitiam Dominicæ inhabitationis merito infidelitatis amisit. 72. Bed. eiicienda secularium curarum multitudo à corde, vt anima suscitetur. 74. Int. Bed. priùs mundat manus Iudæorum sanguine plenas, aliter puella non resurgeret. 76. Int. Beda. s. à vitiis. Greg. 4. mor. suscitatur puella in domo, id est, qui latet in peccato. Iuuenis extra portam, id est, qui publicè peccat. Lazarus in sepulcro, id est, qui peccati consuetudine grauatur. Beda. Leuiora peccata leuiori pœnitentia curantur: nã puella facili voce suscitatur. at suscitaturus Christus quatriduanum fremit; turbat se, lacrymatur. grauius enim peccatum indiget pœnitentis feruore. Item, publica noxa publico eget remedio, vnde Lazarus publicè suscitatus, at puella paucis arbitris. Glo. puella in domo, consensus in peccatum; iuuenis extra portam, consensus in actum productus; Lazarus fœtens, consuetudo peccati; malè olens, & alios corrumpens. 77. Int. Beda. s. in bonis operibus. 78. Beda. Resuscitata anima cælesti debet pane satiari.

Addit. Auct. In Cap. V.

o. Gra. ab Archisynagogo, id est, domo Archisynagogi. q. s. in domum ingredientem, vt ait Lucas. r. nempe Christo velut dormiebat. 75. legendum Thalita, id est, puella. Chald. est. Cumi autem, id est, surge; Hebræum est.

CAPVT VI.

ET egressus [a]inde, abiit in [1]patriam suam: & sequebantur eum discipuli sui. Et [2]facto sabbatho, cœpit in [3]synagoga docere, & multi audientes admirabantur in doctrina eius dicẽtes, Vnde huic hæc omnia? & quæ [4]est sapientia quæ data est [5]illi, & [6]virtutes tales quæ [b]per manus eius efficiuntur? Nónne hic est [7]faber filius Mariæ, [8]frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? nónne & sorores eius hîc nobiscum sunt? Et [9]scandalizabantur in illo. [10]Et dicebat illis Iesus, Quia non est [11]Propheta sine honore, nisi in [12]patria sua, & in cognitione sua, & in domo sua: & non [13]poterat ibi virtutem vllam facere: nisi [c]paucos infirmos impositis manibus curauit: & [14]mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat [15]castella in circuitu docens. Et vocauit duodecim: & cœpit eos mittere [16]binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid [17]tollerent in via, nisi [18]virgam tantùm: non

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. INT. s. Nazareth, vbi natus fuit. Theoph. non ignorabat se contemnendum, sed voluit occasionem tollere dicendi, Si venisses, credidissemus tibi. 3. Int. s. vt pluribus proficiat. 4. Int. id est, doctrina. Beda. 6. Int. Beda. id est, sanitates, miracula. 7. Aug. de cons. Euang. Matthæus, fabri filius, sed eò credebant fabrum, quò & fabri filium. 8. Int. id est, cognatus. Beda. 9. Int. s. hac de causa. Beda. Iudæorum scandalum, nostra salus est, & Hæreticorum condemnatio. in tantum enim spernebant, vt fabrum, & fabri filium vocarent. 11. Int. Prophetam suscitabit vobis Deus. Beda. 12. propemodum naturale est, ciues ciuibus inuidere: non enim considerant præsentia opera, sed fragilem recordantur infantiam. 13. Theoph. non quia impotens esset, sed parcebat eis, ne maiori reprehensione digni essent, factis etiam miraculis non credentes; adde, quòd in miraculis faciendis requiritur fides recipientium. 14. Beda. quod mirandum Christus intimare vult, mirari se ostendit. 15. Theoph. vt discamus parua non contemnere, sed vicis etiam abiectis prædicemus. 16. Theoph. melius est enim simul esse duos quàm vnum: si autem plures quàm duos misisset, non sufficerent ad multa castella. 17. Beda. Confidere enim debet prædicator, non sibi defutura necessaria. Chry. volebat per habitum ostenderent quantum à diuitiarum desiderio distarent. Theoph. volebat prædicaturos paupertatem, nihil habere. Aug. 2. de cons. Euang. cùm subiecit, vt est apud Matth. Dignus est enim mercenarius cibo suo, demonstrauit, hoc eis deberi ab his quibus prædicarent: alioqui enim aliunde viuere poterant, vt Paulus, labore manuum suarum. 18. Int. id est, potestatem viuendi de Euãgelio. Aug. 2. de cons. Euang. Matth. & Luc. aiunt nec virgam, sed alia significatione. id est, nec minimas quidem res. hîc autem potestas significatur; vtrumque ergo Dominus dixit, sic & calceamenta Matth. dicit non esse

SENS. MYST. IN CAP. VI.

2. INT. malè Sabbathum celebrat, qui vacat à bonis operibus. 7. Hier. Filius est eius qui fabricatus est auroram & Solem, id est, Ecclesiam primam, & sequentem, in quarum figura mulier & puella sanantur. 12. Beda. despicitur Christus in populo Iudæorum. c. Beda. maiora quotidie facit in gentium populo. 16. Int. s. charitate concordes. Greg. in hom. Duo sunt præcepta charitatis, Dei, scilicet, amor, & proximi; & minùs quàm inter duos charitas haberi non potest. Qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere non debet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. scilicet, à Caphernaum. b. pro, per eum. Hebr. 7. τέκτων, artifex. ita vocant, vt solent fabri filij vocari. 13. scilicet, quia illi incapaces, vel non poterant. pro, non conueniebat. sic illud, Non possunt filij sponsi, vel, animus eius non ferebat. 18. id est, baculum ad sustentationem.

[19] peram, non [20] panem, neque in [21] zona æs, sed calceatos [d] sandaliis : & ne [22] induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis, [23] Quocumque introieritis in domum, illic manete, donec exeatis inde : & quicumque non receperint vos, neque audierint, exeuntes inde [24] excutite puluerem de pedibus vestris in [e] testimonium illis. Et [25] exeuntes prædicabant vt [26] pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant [27] oleo multos ægros, [28] & sanabantur. Et [29] audiuit rex [30] Herodes ([31] manifestum enim factum est nomen [32] eius) & [f] dicebat, Quia [33] Iohannes Baptista resurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia [34] Helias est. Alij verò dicebāt, Quia Propheta est quasi [35] vnus ex [36] Prophetis. Quo audito, Herodes ait, [37] Quem ego decollaui Iohānem, hic [38] à mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Iohannem, & vinxit eum in carcerem propter Herodiadem vxorem

SENS. LIT. IN CAP. VI.

portanda, significans prohibitam curam. Marcus autem dicit calceatos sandaliis, mysticè aliquid significans. s. pedem nec tectum desuper, nec nudum ad terram, id est, non occultandum Euāgelium, nec terrenis commodis innitendum, nec induendas duas tunicas, id est, nō dupliciter, sed simpliciter esse ambulandum; nec putandum est non potuisse Christum in vno sermone quædam figuratè, alia propriè ponere. Chry. non portare calceamenta, nec baculum ostenditur, vt perfectissimum; portare verò, vt permissum. 22. Int. s. ne alia induti, aliam in futurum reseruent. non quòd vna tunica in locis glacialibus contenti esse debeamus. Beda. 23. Int. alienum est à prædicatore per domos cursitare, & hospitij iura mutare. Beda. ¶ Theoph. non vult eos de gula reprehendi. 24. Theoph. s. ostendentes longum propter eos vos iter suscepisse, sed nihil profuisse. Item, nihil ab eis accepisse, nec puluerem. Chry. in testimonium suscepti pro eis laboris in via. 25. Int. s. accepta potestate, & auditis præceptis à Domino.

26. Int. quæ est prima via salutis. 27. Chry. hoc solus Marcus narrat. Beda. ab ipsis ergo Apostolis Ecclesiæ mos traditus energumenos, vel alios ægrotos vngendi oleo, pontificali benedictione consecrato. 28. Int. s. sic. 29. Int. s. quia tot signa fiebant. 30. Chry. filius Herodis, sub quo Iesus ductus in Ægyptum, Tetrarcham vocat Matth. dominabatur enim quartæ parti regni patris sui, à Romanis diuisi in quatuor partes. 31. Hier. non est fas lucernam abscondi sub modio. 32. Int. s. Christi.

33. Int. Beda. bene sentit de Resurrectione, quòd. s. maioris potentiæ sunt sancti futuri post Resurrectionem. 34. Theoph. dicebat enim multis, Genimina viperarum. 35. Int. s. esset. Chry mihi videntur hunc Prophetam dicere de quo Moyses, Prophetam suscitabit vobis Deus, &c. sed quia manifestè dicere timebant, Hic est Christus, Moysis voce vtebantur. 36. Int. non Dominus Prophetarum.

37 Int. Beda. hæc pronuncianda, vel affirmatiuè, vel dubitatiuè. 38. Int. Hier. per ironiam. Aug. 2. de cons. Euang. intelligendum est Herodem post hæsitationem, de qua Luc. confirmasse in animo quod ab aliis dicebatur, vel hæc hæsitans dicit.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

19. Int. i. onus sæculi. Beda. 20. Int. i. delicias. Beda. 21. Int. i. occultam sapientiam. Beda. Doctor enim nec secularibus curis deprimi, nec desideriis carnalibus resolui, nec talentum verbi otio abscondere debet. 27. Chry. oleum, labores curat, luminisque & hilaritatis causa est: significat verò Dei misericordiam infirmitatis medelam, & cordis illuminationem. Theoph. significat etiam gratiam Spiritus sancti, per quam à laboribus transmutamur, lumenque & lætitiam spiritualem suscipimus. 30. Int. i. pelliceus. Hier. corpus sepultum, littera tecta; caput in disco, spiritus qui honoratur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

d. genus est calceamenti, plantas solùm pedum defendens, supernè ansulis, seu funiculis alligatum; soleas quidam appellant. Acto. 12. vertit caligas. Quod verò Matth. 10. prohibetur, genus est calceamenti diuitibus conueniens. 22. s. mutatoriis vicissim vtentes. e. quasi dicat, nihil ab eis velitis, nec eis in aliquo communicare. f. alij legunt dicebant, scilicet, quidam de turba.

[39] Philippi [40] fratris sui, qui duxerat eam. Dicebat enim Iohannes Herodi, Non licet tibi habere vxorem fratris [41] tui. [42] Herodias autem insidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. [43] Herodes [44] autem [45] metuebat Iohannem, sciens eum virum iustum & sanctum: & [g] custodiebat eum: & audito eo, multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cùm dies [h] opportunus accidisset, Herodes [46] natalis sui cœnam fecit principibus & [l] tribunis, & primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus: rex ait puellæ, Pete à me quod vis, & dabo tibi: & [47] iurauit illi, Quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cùm exisset, dixit matri suæ, Quid petam? At illa dixit, [48] Caput Iohannis Baptistę. Cúmque introisset statim cum festinatione ad regem, petiuit dicens, Volo vt [m] protinus des mihi in [49] disco [50] caput Iohannis Baptistæ. Et contristatus est [51] rex propter iusiurandum, & [52] propter simul discumbentes noluit [n] eam contristare: sed misso [53] spiculatore præcepit afferri caput eius in [54] disco. Et [55] decollauit eum in carcere, & attulit [56] caput [57] eius in disco, & dedit illud [58] puellæ: & puella dedit [59] matri suæ. Quo audito, discipuli eius venerunt, & tulerunt [60] corpus eius: & posuerunt illud in

Sens. Lit. In Cap. VI.

39. Beda. Filius erat vterque Herodis, sub quo Christus fugit in Ægyptum: duxit verò Philippus Herodiadem filiam regis Aretæ, qui ob simultates quasdam cum genero, filiam suam ab eo ablatam, Herodi, eius inimico, copulauit. Auctor. vide additionem in Matth. 14. 40. Int. Beda. s. Tetrarchæ Ituræ, & Trachonitis regionis. 41. Int. s. adhuc viuentis. 42. Beda. s. timens ne Herodes resipisceret, & nuptiæ soluerentur. 44. Int. vel, enim. 45. Theoph. sed vincebatur à concupiscentiæ rabie. Remig. in Matth. libido coëgit interficere Iohannem, factumque est peccatũ minus, causa maioris. 46. Beda. Soli Herodes & Pharao leguntur diem natalem gaudiis festiuis celebrasse: vterque autem natalẽ sanguine fœdauit. 47. Beda. fortè ideo, vt occasionem occidendi inueniret. 48. Int. Beda. timebat ne aliquando Herodes resipisceret, vel fratri amicus fieret. m. timebat enim ne resipisceret Herodes.

50. Int. dignum saltatione sanguinis præmium. Beda. 51. Int. s. opinione, non re. Beda. putabant hoc discumbentes, dissimulator enim tristitiam præferebat: solet Scriptura sic res narrare, vt ab omnibus credantur, sic Ioseph à Maria appellatur pater Iesu. 52. Int. Beda. vult omnes simul sceleris sui esse consortes, vt in luxurioso conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. 53. Theoph. id est, carnifice.

Sens. Myst. In Cap. VI.

55. Greg. 3. mor. c. 4. premit Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis. quid illi passuri sunt, quos Deus reprobat, si hîc sic cruciat quos amat? Theoph. Herodes, populus Iudæorum; Vxor, inanis gloria; Filia, falsus intellectus Scripturarum; Iohannes decapitatus, verbum Propheticum sine Christo. Hier. Caput legis Christus, de corpore, id est, Iudaïco populo abscissus, datur puellæ, id est, Romanæ Ecclesiæ, quæ matri dat adulteræ, id est, synagogæ credituræ in fine. Glo. truncatur capite Iohannes, id est, fama qua credebatur Christus minuitur, Christus autem in cruce exaltatur. agnoscitur enim Dominus Prophetarũ, qui propheta tantùm credebatur. vnde & Iohannes natus cùm dies minui incipiunt, Christus autem cùm crescere. 56. Int. s. Christum. 57. Int. s. legis. 58. Int. i. Ecclesia, de gentibus. 56. Int. id est, Synagogæ. 60. Int. id est, litteram.

Addit. Avct. In Cap. VI.

g. pro, obseruabat, verebatur. h. scilicet, Herodiadi, vel Dei ordinationi. 46. *Græ. natalitiis suis.*
l. Græ. χιλιάρχοις, id est, præfectis millenorum. n. ἀθετῆσαι. id est, reiicere, repellere. 53. *Græ. σπεκουλάτωρα, Vox Lat.*

monumento

[61]monumento.Et conuenientes [62]Apostoli ad Iesum, [63]renunciauerunt ei omnia quæ egerant,& docuerant. Et ait illis, Venite [64]seorsum in desertum locum,& [65]requiescite pu[66]sillum. [67]Erant enim qui [68]veniebant & [69]redibant multi : & [70]nec spatium [71]manducandi habebant.Et [72]ascendentes in nauim,[73]abierunt in desertum locum.Et [74]viderunt eos abeuntes,& cognouerunt multi : & pedestres de omnibus ciuitatibus [75]cucurrerunt illuc, & [76]præuenerunt eos.Et exiens vidit turbam multam Iesus:& misertus est super eos : quia erant sicut oues non habentes pastorem,& cœpit illos docere [77]multa. Et cùm iam ho[78]ra multa fieret,accesserunt [79]discipuli eius dicentes,Desertus est locus hic, & iam hora præteriit, dimitte illos : vt euntes in proximas villas & vicos, emant sibi [o]cibos quos manducent.Et [80]respondens ait illis,[81]Date illis manducare.Et [82]dixerunt ei,Euntes emamus ducentis denariis panes,& dabimus illis manducare. Et dicit eis,Quot panes habetis?Ite & videte.Et cùm cognouissent,[p]dicunt, [83]Quinque,& [84]duos pisces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes, secundùm [85]contubernia super [86]viride fœnum.Et discubuerunt in [q]partes,[87]per centenos & [88]quinquagenos. Et acceptis quinque [r]panibus,& duobus piscibus:

Sens. Lit. In Cap. VI.

61. Glo.narrat Iosephus truncatum Iohannem in castello Macheronte: Ecclesiastica autem historia,sepultum in Sebaste,quæ olim Samaria dicebatur,postea verò sunt ossa delata Hierosolymam,atque inde Alexādriam, vbi sunt in templo Serapis expurgato,& in honorē sancti Iohannis consecrato reposita. 62. Int.s. riui ad fontem. 63. Int. s. gratias agentes. 67. Int.ideo oportuit discipulos requiescere,erant enim, &c. ¶ Felix verò studium discentium. 70. Int. felix labor docentium. 72. Int. non soli discipuli,sed cum Domino,vt Matth.dicit.Beda. 73. Beda.tentat fidem turbarum,& an sequi curent,explorat. 76. Beda. non in aliam ripam venerant, sed in proxima eiusdem loca. 77. Beda curauitque languidos eorum,vt ait Matt.Theoph.priùs apponit cibum spiritualem,deinde corporalem.
78. Int.s.vespere,vnde Luc.dies autem cœperat declinare.Beda. 79. Theoph.s.turbarum miserti.
80. Theoph.tentat eos. 81. Int.q.d vestrum est officium.Beda.prouocat ad fractionem panis,vt illis se non habere testantibus,miraculum notius fieret. 82. Theoph.s.turbati Aug.de cons.Euang.dixit hoc Philippus, sed ex ore cæterorum, vel posuit Marcus plurale pro singulari. p. Aug.de cons. Euang.plurale pro singulari. Andreas enim dixit vt est apud Iohannem. 85. Theoph. Græcè per distributa conuiuia,id est,diuersis mensis,

Sens. Myst. In Cap. VI.

64. Hier.seorsum ducit Dominus quos elegit. 65. Theoph.qui laborant in opere,& sermone, requiem merentur. 66. int.hîc breuis requies sanctis,longus labor.Hier. 68. Int.s.vt latro. Hier.
69. Int.s.vt Iudas.Hier. 74. Int. ignis non absconditur qui semper lucet. 75. Beda. Christum deserta gentium petentem multæ fidelium cateruæ relicta prisca conuersatione sequuntur. 78. Beda.fine seculi propinquante turbas Christus reficit, vel sole iustitiæ pro nobis occumbente, sumus fame liberati. 83. Int.s.libros Moysi.Beda. 84. Int.s.Prophetas,& Psalmos. Beda. ¶ Theoph. Epistolas, & Euangelium. 85. Int.s.diuersos ordines.Greg.16.mor.ca.26.Ecclesiarum distinctiones significantur, quæ vnam Catholicam faciunt. 86. Int.id est, continentem carnem. Beda.s.calcaris concupiscentiis.
87. Int.s.perfectam requiem. 88. Int.s.requiem. r. Beda. non noua creat cibaria : Christus enim non alia quàm quæ prædicta sunt prædicat,sed legis & Prophetarum mysteria aperit.

Addit. Avct. In Cap. VI.

66. i. parumper. 78. i. multum diei præteriissent. o. Græ. panes pro cibis. Hebr. 85. Græ. conuiuia, pro, per singula conuiuia, seu conuiuiorum ordines. Heb. q. Græ. areolæ, areolæ seu herbaria. q. d. per distinctas areolas, seu viridaria. Hebr. 87. s. vt numerus posset facilè constare.

intuens

[89] intuens in cælum,bene[f]dixit,& fregit panes, & dedit [90] discipulis suis vt [91] ponerent ante eos:& duos pisces diuisit omnibus.Et manducauerunt omnes,& saturati sunt. Et su-stulerunt reliquias fragmentorum [92] duodecim cophinos plenos: & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt quinque [93] millia virorum. Et [94] statim [95] coegit discipulos suos ascendere nauim,vt præcederent eum trans fretum,ad [96] Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum.Et cùm dimisisset eos, abiit in [97] montem [98] orare. Et cùm serò esset,erat [99] nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et [100] videns eos labo[u]rantes in remigando [101] (erat enim ventus contrarius eis) & circa [102] quartam vigiliam noctis venit ad eos [103] ambulans supra mare:& volebat [104] præterire eos. At illi vt viderunt eum ambulantem supra mare,putauerunt [105] phantasma esse,& exclamauerunt. Omnes enim viderunt eum, & turbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis, [106] Confidite,ego sum:nolite [107] timere.Et ascendit ad [108] illos in nauim:& [x] cessauit ventus. Et plus magis intra se [109] stupebant:non enim [aa] intellexerunt de panibus, [110] erat enim cor eorum obcæcatum. Et cùm transfretassent,venerunt in terram Genesaret:& applicuerunt. Cúmque egressi essent

SENS. LIT. IN CAP. VI.

89. Chry.ad Patrem retulit quod erat facturus. Theoph. docet à Deo petere escam, simul etiam ostendit se non esse Deo contrarium. 90. Theoph.vt dum tractant panem,miraculum videatur.
92. Theoph.s.quisq; Apostolorum suum, operatur autem Christus superabundanter tamquam Dominus. 94. Int. quia sicut Iohannes post hanc refectionem statim continuat, venturi erant vt caperent,& facerent eum regem. 95. Chry.difficilè enim ab eo poterant separari. 96. Beda. Luc. indicat hîc esse factũ miraculum,sed intelligendum non ipsum ciuitatis locum,de quo Marcus,sed desertum dicere,ad Bethsaida pertinentem.Glo.Bethsaida ciuitas prope stagnũ Genezareth. 97. Theoph. Requiem enim & silentiũ oratio exigit. 98. Int. Beda.Pro se obsecrat,sed pro me impetrat. Chryst. Orat vt homo. 102. Chry.hora,scilicet,decima, vel post, habet enim vigilia tres horas. 104. Int.scilicet, ad horam,vt gratior esset liberatio.Aug.2.de cons.Euan. Volebat præterire,vt clamorem eliceret,cui subueniri oportebat. 105. Int.non enim putabant super aquas verum corpus incedere posse.Beda.hoc hæretici adhuc putant,scilicet,Christum phantasma fuisse,nec veram assumpsisse carnem. 107. Chry. Cognouerunt eum in voce,& timor solutus est. 109. Int.scilicet, magnitudine miraculorum, & non cognitione Deitatis,& hoc est,non enim,&c,Beda.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

89. Int.sursum dirigendam aciem mentis significat,ad lucem scientiæ quærendam.Beda. 90. Beda. insinuat per Apostolos pascenda ieiuna corda litteris, & exemplis. 91. Int.id est, aperirent. t. Beda. Sacratiora mysteria,quæ rudes capere nequeunt,nõ negligenter omittenda, sed inquirenda perfectis.
93. Beda.s.qui exterioribus bene vti nouerunt,quinque enim sensus sunt exteriores. 99. Int.Sic Ecclesia in fluctibus sęculi tendens ad littus patriæ cælestis, 100. Int. pietatis affectu suos corroborat. Beda.& aliquando manifesto adiutorio liberat. v. Beda. Laborat Ecclesia inter vndas sæculi, ad cælestem patriam nitens peruenire. 101. Int.scilicet,flatus dæmonum. 102. Chry. Prima vigilia vsque ad diuinum.Secunda,vsque ad Moysem. Tertia,vsque ad aduentum Domini. In quarta venit Dominus. 103. Int. Comprimens omnia pericula mundi. 104. Beda. Sæpe Dominus suos in tribulatione deserere videtur. 106. Int.Isid.Videbimus eum sicuti est.Hier. 108. Int.id est, Ecclesiam. x. Beda. In quem Dominus per gratiam ascendit,in eo vitiorum bella quiescunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

s.pro,bene precatus est,vel gratias egit. Heb. z. Græ.λίαν ἐκ περισσοῦ.i. valdè suprà modum. a a. id est, prudentiores facti non fuerant ob miraculum panum,vel non meminerant miraculi.

de naui, [111] continuò cognouerunt eum: & [112] percurrentes vniuersam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se malè habebant [113] circumferre, vbi audiebant eum esse. Et quocumque introibat in vicos, vel in villas, aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos; & deprecabantur eum vt vel [114] fimbriam vestimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, [115] salui fiebant.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

111. Int.s.incolæ.Theoph. ¶ Beda.Cognouerunt rumore, multis etiam notus erat. 112. Int.Mira fides, non præsentium tantùm salute contenti sunt, mittunt ad alios per circuitum, vt currant omnes ad medicum.Beda. 114. Theoph.Miraculum Hæmorrhoissæ ad multorum aures deuenerat.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

114. Beda.i.carnis assumptionem. 115. Int.hoc in futuro, quando aufugiet dolor & gemitus.Hier.

CAPVT VII.

ET [1] conuenerunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis venientes ab Hierosolymis. Et cùm [2] vidissent quosdam ex discipulis eius [3] communibus manibus, id est, non lotis manducare panes, [a] vituperauerunt. Pharisæi [4] enim & [5] Iudæi omnes, nisi crebrò lauerint manus, non [6] manducant, tenentes traditionem [7] seniorum: & [8] à foro venientes, nisi [9] baptizentur, non comedunt, & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare: baptismata calicum & [b] vrceorum, & æramentorum, & [c] lectorum. Et interrogabant eum Pharisæi & Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed [10] communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis: Bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic [11] labiis me honorat: cor autem eorum [12] longè est à me. [d] In vanum autem me colunt: [13] docentes doctrinas & præcepta [14] hominum. Relinquentes enim [15] mandatum Dei tenetis [16] traditiones [17] hominum, [18] baptismata vrceorum, & calicum:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. BEda.non ad quærendum medelam, sed ad mouendas quæstionum pugnas. 2. Int.aperit quare venissent 5. Beda.Prophetarum verba carnaliter accipientes; & quæ de cordis & operis castigatione præcipiebantur, de lauando corpore intelligentes; & superstitiosa hominum traditione seruantes. 7. Int.non Dei. 9. Int.i.lauentur. 10. Int.i.immundus. 11. Int.s.extrinsecus. 12. Int. & quia longè est cor in vanum, &c. 14. Int.non Dei. 15. Int.quasi dicat, necessaria. 16. Int.s.vanas. 17. Int.s.non Dei. 18. Int.pro, scilicet, baptismata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

3. quasi dicat, immundis. Metaphora à rebus quæ communes sunt, & à multis tractantur, eoq; sordes colligunt. a. ἐμέμψαντο, id est, vitio dederunt, seu accusauerunt. 8. scilicet, rerum venalium, vbi gentiles alloqui, & quædam immunda tangere cogebantur. b. Græc. ξεστῶν, vnde apparet fuisse lignea. ξεστὰ enim, quæ tornopoliuntur, aut sculpturis ornantur. c. id est, tabularum lecti. d. id est, frustrà, seu vano cultu.

[19] & alia similia facitis multa. Et dicebat illis, Bene [*] irritum fecistis præceptum Dei: vt traditionem vestram seruetis. Moyses enim dicit, [20] Honora patrem tuum, & matrem tuam: & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, [21] Si dixerit [22] homo patri aut matri, Corban (quod est [23] donum) quodcumque ex me, tibi [24] profuerit: [25] & vltra [26] non dimittitis eum quicquam facere [27] patri suo aut matri: [28] rescindentes [29] verbum Dei per [30] traditionem vestram quam [31] tradidistis, & similia huiusmodi multa [32] facitis. [33] Et aduocans iterum turbas, dicebat illis: Audite [e] me omnes, & intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare; sed quæ de [34] homine procedunt, illa sunt quæ [35] coinquinant hominem. [36] Si quis habet aures audiendi, audiat. Et cùm introisset in domum à [37] turba, interrogabant eum discipuli eius [38] parabolam. Et ait illis, Sic & vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum [39] coinquinare, quia non intrat in cor eius: sed in ventrem vadit, & in secessum [40] exit, purgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem. Abintus enim de [41] corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, [f] impudicitiæ, [42] oculus malus, [43] blasphemia, [g] superbia, & [44] stultitia. Omnia hæc abintus procedunt, & coinquinant hominem. Et inde egressus abiit in [h] fines

SENS. LIT. IN CAP. VII.

19. Int. s. superstitiosa, & inutilia. 20. Int. non tantùm salutatione, & officio deferendo, sed munere, sicut illud est, Honora viduas. i. tribue necessaria. Beda. 21. Int. q. d. bene potest dicere. 22. Int. s. filius 23. Int. id est, quod Deo voui. 25. Int. pro, & sic. 26. Int. scilicet, boni. 27. Int. qui debet sustentari necessariis huius vitæ. 28. Int. q. d. in hoc rescinditis. 29. Int. scilicet, de parentibus.

30. Int. s. vestræ auaritiæ. 31. Int. non Deus. 32. Int. s. contra mandatum Dei. 33. Int. confutatis superbis, humiles aduocat, & docet. Theoph. vult instruere obseruationes escarum, secundum legem, non esse corporaliter intelligendas. 34. Int. id est, de corde hominis. 35. Int. aliàs communicant: commune enim dicunt Iudæi immundum. 36. Int. attentos facit. 37. Int. scilicet, relicta. 38. Int. s. exponere. 39. Int. aliàs communicare. 41. Int. in quo est sedes animæ. Beda. Animæ locus principalis iuxta Platonem in cerebro, iuxta Christum in corde est. Chry. Mens hîc cor nominatur Beda. hinc patet cogitationes ex propria nasci voluntate, quarum tamen diabolus incentor, & adiutor esse potest, aut hoc esse non potest. 42. Int. id est, inuidia. Theoph. odium, & adulatio. 43. Theoph. id est, iniuria in Deum g. Theoph. cùm, scilicet, bonum quod operaris, non Deo, sed tuæ virtuti adscribis. 44. Theoph. id est, iniuria in proximum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

*\ *bene, id est, valde, vel ironia est.* 22. *aliquid subaudiendum, fortè is parentes honorat.* 23. *scilicet, Deo offertur. Corbona Chald. est, quod sumitur Matth. 27. pro gazophylacio, in quod mittebantur pecuniæ Deo oblatæ.* 28. *id est, irritum facientes, seu abrogantes.* e. *quasi dicat, me, potiùs quàm Pharisæos & Scribas.* f. *scilicet, reliquæ præter concubitum naturalem.* 42. *i. inuidiæ. vide Eccl. 14. 31. Matth. 20. vel cupiditas rerum conspectarum.* 44. *Græc. ἀφροσύνη, id est, immodestia, petulantia, stultiloquium, vanitas.* h. *id est, confinia.*

[45]Tyri & Sidonis:& ingressus domum,[46]neminem [47]voluit scire:& non potuit latere. Mulier [48]enim [49]statim vt [50]audiuit de eo,cuius [51]filia habebat [52]spiritum immundum intrauit,[53]& procidit ad [54]pedes eius.Erat enim mulier [55]Gentilis,[56]Syrophœnissa genere. Et [57]rogabat eum vt dæmonium eiiceret de filia eius. Qui dixit illi, Sine priùs [58]saturari filios:non est enim bonum sumere panem [l]filiorum,& mittere [59]canibus.At illa [60]respondit,& dixit illi,[m]Vtique Domine, nam & [61]catelli comedunt sub [n]mensa de [62]micis puerorum. Et ait illi,Propter hunc [63]sermonem [64]vade,exiit dæmonium à filia tua.Et cùm abiisset domum, inuenit puellam iacentem supra lectum,& dæmonium [65]exiisse.Et iterum [66]exiens de finibus [67]Tyri,venit per [68]Sidonem ad [69]mare Galilææ,[70]inter medios fines [71]Decapoleos.

Sens. Lit. In Cap. VII.

45. Chry.Tyrus & Sidon loca Chananæorum erant. Glo.per fidem gentilis feminæ voluit Iudæorum perfidiam arguere. 46. Chry.nondum enim tempus aduenerat gentes adducendi. Theoph.Clàm ingreditur,ne Iudæi occasionem sumerent contra eum,tamquam ad immundas gentes transisset.

47. Aug.de q.vet.& nou. Test. hoc voluit , quod factum est à suis noluit prædicari:nondum enim tempus erat gentibus prædicandi;requiri autem se voluit, & ita factum est. Beda. Præcipit discipulis ne se quis esset aperirent. 53. Aug.2. de cons. Euang. Ingressæ in domum, non respondit Dominus, estque illa secuta egredientem , vt ait Matth. 55. Chry. voluit Dominus discipulis ostendere etiam gentibus apertum esse salutis ostium. 56. Chry. id est, de Syria Phœnicis. 57. Int. hîc fides qua credit filiam posse saluari. 58. Beda.q.d.Futurum est vt vos etiam salutem consequamini, sed oportet priùs Iudæos cælesti pane refici.Chry.poterat quidem omnibus benefacere,sed nolebat Iudæos irritare.

l. Theoph.id est,Iudæorum,quibus panis,id est,beneficium promissum.Non exaudit autem statim Dominus,sed gratiam differt, vt mulieris fidem ostendat, nosque doceat non deficere cùm oramus.

59. Int.id est,gentibus. 60. Int.hîc patientia,qua toties contempta(vt Matth.dicit)perseuerat.

61. Int.hîc humilitas,qua se nõ canibus,sed catellis comparat. n. Int.non ad mensam. 62. Int.mysticè loquitur mulier gentilis.Theoph.q.d.micas postulò,id est,modicam beneficij partem. 63.Beda. scilicet,humilem,& fidelem. 64. Int.Hier.Prudens & humilis meretur quod poscit. 65. Int.scilicet, ab ea. 66. Theoph.noluit illic diutius morari,ne Iudæis calumniandi occasionem daret quasi legem transgrederetur gentibus se admiscens. 70. Int. aliâs contrà 71. Beda. Decapolis , regio decem vrbium trans Iordanem,ad Orientem , contra Galilæam. non intrauit ergo Dominus fines Decapolis, sed ad locum qui fines trans mare positos respiciebat.

Sens. Myst. In Cap. VII.

47. Beda. In exhibitione miraculorum humani fauoris gloriam suos vult declinare ; nec tamen à pio opere cessare,quando vel fides bonorum meretur, vel infidelitas prauorum necessariò requirit.

48. Int.id est,Romana Ecclesia. Hier. filia verò, eius dæmoniaca barbarica,est Occidentalis natio, cuius fides fecit de cane ouem;micas autem spiritualis intellectus , non panem infractum litteræ sumere cupit.Glo.mensa,Scriptura;mica,interna mysteria;catelli,gẽtiles despecti.Theoph.mulier,anima;infirma filia,actus praui. 50. Int.In auditu auris obediuit mihi. 51. Int.s.Occidentalis Ecclesia.

54. Int.id est , ad humanitatem. 62. Int s.intellectus. 63. Beda. datur exemplum catechizandi , & baptizandi infantes; per fidem enim & confessionem parentum liberantur à diabolo paruuli. 67. Int. id est angustiæ.Hier.significatur Iudæa,cui Dominus dicit,coangustatum est statum , &c. 68. Int.id est,venationis.Hier.Fera indomita nostra natio est. 69. Int.id est,fluctuosam volubilitatem. Hier.

71. Int.id est,Decalogi.Hieron.

Addit. Avct. In Cap. VII.

46. Ne Iudæi dicere possent Messiam non esse qui ad gentes iret , aut legem violare , qui cum gentibus conuersaretur. 47. id est, fecit quod in se est vt lateret, sed satis non fuit. 55. Græ. ἑλληνὶς. id est, Græca , sic enim vocantur Gentiles , vt patet ex Actis & Paulo. 56. id est , ex Syrophœnicia. m. sub.dicis quod res est, nam catellis micæ tantùm dantur. 70. sub. transiens. 71. decem ciuitatum regio est partim cis , partim trans Iordanem.

Et adducunt ei [72]surdum & [73]mutum: & [74]deprecabantur eum vt imponat illi [75]manum. Et
apprehendens [76]eum de turba [77]seorsum, misit [78]digitos suos in auriculas eius: & [79]expuens,
tetigit [80]linguam eius: & [82]suspiciens in [83]cælum, [84]ingemuit, & ait illi, [85]Effeta, quod est, adaperire.
Et statim [86]apertæ sunt aures eius: & [87]solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè.
Et [88]præcepit eis ne cui dicerent. Quanto [89]autem magis præcipiebat, tanto magis plus [90]prædicabant, & eo ampliùs admirabantur, dicentes, bene omnia fecit: &
[91]surdos fecit [o]audire: & mutos loqui.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

76. Int. aliàs illum. 77. Chry ne miraculum faceret manifestè, nos instruens vanam gloriam eiicere, & tumorem. 78. Chry. poterat solo verbo sanare, sed voluit ostendere diuina virtute ditatum corpus diuinitati vnitum. 79. Theoph. sputum superfluitas est, sed in Christo omnia diuina fuerunt.
82. Int. quia homo. Beda. 83. Int. quia inde verba mutis, auditus surdis, medela cunctis infirmis. Beda. 84. Int. gemere nos docuit, vel pro nostris, vel pro nostrorum reatibus supplicãtes. Beda. ¶ Chry. ingemuit, naturæ misertus humanæ. 85. Int. vno sermone curauit, quia Deus. Beda. 88. Int. quia non est in altis gloriandum, sed in cruce & humilitate. Hier. ¶ Chry. præcepit occultare miraculum, ne Iudæos accenderet ad homicidium ex inuidia. 89. Int Humilitas præcedit gloriam. Hier. 90. Theoph. qui benefacit, non debet laudes petere; qui beneficia accipit, debet benefactores etiam nolentes prædicare. Aug. de cons. Euang. Voluit Dominus prohibendo docere; quanto feruentiùs eum prædicare debeant, quibus iubet vt prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere, non poterant.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

72. Int. s. genus humanum. Hier. genus humanum in protoplasto cæcatur dum malè videt, surdus fit cùm audit, obmutescit cùm loquitur. 74. Int. s. Patriarchæ vel Prophetæ incarnationem Domini desiderantes. Hier. 75 Int. scilicet, misericordiæ. 77. Int. s. de strepitu mundi. Hier. à turbulentis cogitationibus, actis inordinatis, sermonibusque incompositis educitur, qui sanare meretur. 78. Int. Isid. id est, verba spiritus. Hier. 79. Int. scilicet, sapientiam. Hier. Glo. Sputum Domini sapor sapientiæ, quæ dicit, Ego ex ore altissimi prodij, terræ admixtum, id est, humanæ naturæ, cæcum illuminauit; caput vnde descendit, Deus. 80. Int. scilicet, vt dicat, Credo in Deum Patrem, &c. Hier. 83. Int. Docens cor ad Dominum dirigi. Hier. 86. Int. scilicet, ad hymnos, & cantica, & psalmos. Hier.
87. Int. vt eructet verbum bonum. Hieron.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

74. *Græ. μογιλάλον, id est, vix loquentem, scilicet, balbum, seu impedita lingua, Itaque sequitur, & loquebatur rectè.* 77. *docens fugere popularem laudem.* 84. *scilicet, commiseratione de hominum malis.*
85. *Chald. est. dicit autem, & auribus, & linguæ, seu homini, quantum ad vtrumque membrum.*
o. *Græ. ποιεῖ, facit.*

CAPVT VIII.

IN diebus illis iterum cùm turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod [1]manducarent: conuocatis [2]discipulis, ait illis, [a]Misereor super turbam: quia

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. IN T. materiam miraculi præmittit. 2. Int. scilicet, suis. a. Beda. quod miseretur, affectus est humanæ fragilitatis, quod pascit, diuinæ virtutis opus.

ecce iam [b]triduo [c]sustinent me, nec habent quod manducent: & si [3]dimisero eos ieiu-
nos in domum suam, [d]deficient in via: [4]quidam enim ex eis de longè venerunt. Et re-
sponderunt ei [5]discipuli sui, [e]Vnde illos quis poterit hîc saturare panibus in solitudine?
Et [6]interrogauit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, [7]Septem. Et præcepit turbæ
discumbere super terram. Et accipiens septem panes, [8]gratias agens, [9]fregit, & dabat
[10]discipulis suis, vt apponerent: & apposuerunt turbæ. Et habebant [11]pisciculos [f]paucos:
& ipsos benedixit, & iussit apponi. Et [12]manducauerunt, & [13]saturati sunt: & sustulerunt
quod [14]superauerat de fragmentis [15]septem sportas. Erant autem qui manducauerant
quasi [16]quatuor millia: & dimisit eos. Et statim [17]ascendens nauim cum discipulis suis,
venit in partes [18]Dalmanutha. Et exierunt Pharisæi, & cœperunt [g]conquirere cum eo,
quærentes ab [19]illo signum de cælo, tentantes eum. Et [20]ingemiscens spiritu, ait, Quid
generatio [21]ista signum quærit? Amen dico vobis, [22]si dabitur generationi isti signum. Et
[23]dimittens eos, ascendit iterum nauim: & abiit trans fretum.

SENS. LIT. IN CAP. V.

c. Beda.causam Matthæus docet, infirmorum scilicet curationem. 3. Int.pro,& ideo. 5. Theoph. nondum intelligentes,nec eius virtuti ob miracula priora credentes. 6. Remig.in Matth.interrogat, vt dum illi respondent,miraculum notius fieret. 8. Int.ostendit quantum gaudeat de salute nostra,& nos docet gratias agere de carnali & spirituali refectione. 17. Theo. s.ne propter miraculum ipsum turbæ caperent,& facerent regem. 18. Aug.2.de cons.Euang.qui locus vocatur Magedā apud Matth. & plerique codices non habent secundùm Marcum,nisi Magedan. 19. Theoph.s.vt solem vel lunam sistat,aërem immutet,&c. Credebant enim de cælo signum non posse facere. 20. Int.vt verus homo pro infidelitate eorum. 21. Int.s.incredula. 22. Int.Aposiopesis.q.d.non dabitur, sicut illud est, si Dauid mentiar.Aug.2.de con.Euang.apud Marcum est,signum non dabitur ei.s.quale petebant,nempe de cælo,prætermisit autem Mar.illud de Iona,quod Matth.commemorauit. 23. Int.scilicet,vt infideles. Beda. Non erat dandum cæleste signum tentantibus, sed quærentibus Dominum datum est, cùm cernentibus Apostolis ascendit Christus in cælum.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

b. BEda.tridno sustinent.i.in fide sanctissimæ Trinitatis:vel conuertentes se opere,verbo,& cogitatione. d Glo.deficiunt cōuersi peccatores.si sine doctrinæ pabulo dimittātur. 4. Int.Iudæi de prope,lege & Prophetis edocti;Gētes de longè veniunt ad Christū,nullis doctoribus de eius fide præmonitæ. Beda.qui etiam post flagitia ad pœnitentiā redeunt,de longè veniunt. 7. Int.Hier.s.septem dona Spiritus sancti.Theoph.Spirituales sermones:septenarius enim Spiritus sancti numerus. 9. Int. id est,Sacramenta aperuit.Beda. 10. Int.quia spiritualem scientiam tradidit eis,& per eos aliis.Beda. 11. Int.s.libros noui Testamenti.Hier. 12. Int.s.attentè audiendo. 13. Int.Edent pauperes,& saturabuntur. f. Beda.altiora perfectionis præcepta quæ turba nequit attingere, ad illos pertinent qui populi conuersationem transcendunt. 14. Int.s.mysticus intellectus.Hier. 15. Int.s.primas Ecclesias.Hier.7.Ecclesiast.Glo.Spiritus sancti gratia septiformi repletos.fiunt enim sportę de iūcis,& palmarum foliis; iuncus nascitur iuxta aquas.s.fontis vitæ,palma victorem coronat. 16. Int.vt in ipso numero se doceant pastos esse Euangelij præceptis.Hier. ¶Theoph.s.quatuor virtutibus perfecti:itaque veluti fortiores plura comedentes, pauciora reliquerunt:in miraculo autem quinque panum superfuerunt 12.cophini.erant enim quinque millia,id est, quinque sensibus seruientes. 23. Theoph. vbi spes correctionis est,ibi morandum est;vbi malum incorrigibile est,inde recedendum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

c. i.me expectant.vel me sequendo perdurant. e. pro,quomodo. 8. hoc est, benedicere, de quo paulò pòst. g. i.disputare,altercari,quòd miracula non essent à Deo,aut non sufficienter probarent eum esse quem se haberi volebat. 20. pro,ingemiscens ex intimo cordis,vel intra se. 22. pro,non.Hebr.

Et obliti[24] ſunt panem ſumere: & niſi vnum panem[25] non habebant ſecum in naui. Et præcipiebat eis, dicens, Videte & cauete à fermento[26] Phariſæorum,& fermento[27] Herodis. Et cogitabant ad alterutrum,dicentes,Quia panes[28] non habemus. Quo cognito,ait illis Ieſus, Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoſcitis nec intelligitis[29]? Adhuc[30] cæcatum habetis cor veſtrum?oculos habentes non videtis[31]?& aures habentes non auditis? Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia: & quot cophinos fragmentorum plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei, Duodecim. Quando & ſeptem panes in quattuor millia:quot ſportas fragmentorum tuliſtis? Et dicunt ei,Septem. Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis[32]? Et veniunt Bethſaïda[33],& adducunt ei cæcum,& rogabant[34] eum vt illum tangeret[35].Et apprehenſa[36] manu cæci,eduxit eum extra vicum[37]: & exſpuens[38] in oculos[39] eius, impoſitis manibus[40] ſuis,interrogauit[41] eum ſi quid videret[42]. Et aſpiciens ait,Video homines velut arbores ambulantes[h]. Deinde iterum[i] poſuit manus ſuper oculos eius: & cœpit videre[43]:& reſtitutus eſt,ita vt clarè videret omnia[m].Et miſit illum in domum[44] ſuam,dicens,Vade in domum tuam,& ſi in vicum introieris,

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

24. Int.ſ.diſcipuli..Beda.parum illis curæ erat carnis refectio. Theoph. diſpenſatiuè factum eſt,vt reprehenſi meliores fierent,& ad virtutis Chriſti notitiam peruenirent. 28. Int.q.d. hoc ideo dicit quia panes,&c. 29. Int.ſ.ſpiritualem ſenſum. 30. Int.ſ.poſt tot miracula. 31. Int.ſ.interius.
32. Int.ſ.poſt tot miracula. 35. Beda.ſciebant tactu poſſe illuminare. 37. Theoph.non enim erat vera adducentium fides. 41. Chry.ſignificat ob imperfectam eius & adducentium fidem oculos non eſſe omnino apertos. ¶ Theoph.ſecundùm fidem datur medela. h. Beda.paulatim curat,vt magnitudinem humanæ cæcitatis oſtendat.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

25. Int.myſticè Chriſtum panem vitæ, cuius qui reficiuntur amore, minus curant de terreno pane.
26. Int.ſ.legem Dei traditionibus hominum poſtponere,verbis prędicare;factis impugnare;Dominum tentare,doctrinæ eius vel operibus non credere.Beda. 27. Int.quod eſt adulteriũ,homicidium, temeritas iurandi,ſimulatio religionis.Beda. ¶ Theoph.Fermentũ eſt doctrina damnoſa,corruptiua, & malitia veteri plena. 33. Int.Hier.id eſt,donum vallis, ſcilicet,mundum, qui eſt vallis lacrymarum.Beda. 34. Int.ſ.qui non videt,quod fuit,quod eſt,& quod erit. 35. Int.ſ.vt lamentationem de cæcitate cordis agat,flens cum Hieremia ſubuerſionem ciuitatis Dei,id eſt,animæ ſuæ. ¶ tãgitur,qui compungitur. 36. Int.vt ad bonum opus confortet.Beda. 37. Int.id eſt,ciuitatem malorum.ſ.Corrũpunt bonos mores colloquia praua. 38. Chry.expuit,& manus imponit,volens oſtendere diuinum verbum operationi adiunctum mirabiliter perficere.Beda.ſputum gratia Spiritus ſancti. 39. Int.ſ.vt videant voluntatem Domini per flatum Spiritus ſancti.Hier. 40. Int.ſ.miſericordiæ. 42. Int.ſ.maieſtatem:à magnitudine enim creaturæ cognoſcitur creator. 43. Int.ſ.mundo corde. m. Hier.id eſt, per viſibilia inuiſibilia intelligeret,clarúmque animæ ſuæ ſtatum. 44. Int.id eſt,cor.Hier. ¶ Theoph. domus vniuſcuiuſque noſtrum cælum eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

27. *Fortè Sadducæi Herodiani dicebantur, quòd eis faueret Herodes, aut ipſi Herodi. Fermentum autem doctrinam intelligit.* 32. *ſ.potentiam meam.* 34. *non à natiuitate,nouerat enim arbores.*
37. *ſ.Bethſaida.* h. *coniungendum cum homines,vt patet ex Græco.*

[45] nemini dixeris. Et ingressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ [46] Philippi: & [47] in via interrogabat discipulos suos, dicens eis, Quem me dicunt esse [48] homines? Qui responderunt illi, dicentes, alij Iohannem Baptistam, alij Heliam, alij verò quasi [49] vnum de Prophetis. Tunc dixit [50] illis, Vos verò quem me esse dicitis? Respondens [51] Petrus, ait ei, Tu es Christus. Et [52] comminatus est eis, ne cui [53] dicerent de illo. Et [54] cœpit docere eos quomodo oportet [55] Filium hominis pati multa: & reprobari à Senioribus, & à summis Sacerdotibus & Scribis, & occidi, & [56] post tres dies resurgere. Et [n] palam [57] verbum loquebatur. Et [58] apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui [59] conuersus, & videns discipulos suos, [o] comminatus est Petro, dicens, Vade [60] retro me [61] Sathana: quia non sapis quæ [62] Dei sunt, sed quæ [63] hominum. Et [64] conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis, Si [65] quis vult me sequi, [66] deneget [67] semetipsum: & tollat [68] crucem suam, & [69] sequatur me. Qui enim voluerit

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

45. Theoph. hoc præcipit, ne ab infidelibus in anima læderetur; & ne ipsi, non credentes, grauiùs peccarent. Beda. in Luc. Exemplum dat fauorem vulgi non requirendi. 46. Hier. frater hic Herodis erat, & in honorem Tyberij Cæsaris, Cæsaream Philippi appellauit, quæ nunc Paneas dicitur. Glo. sic eius pater Herodes in honorem Augusti Cæsaris, Cæsaream nuncupauit, quę priùs Turris Strathionis vocabatur. Est autem Cæsarea Philippi ad radices Libani, vbi Iordanis oritur. 47. Int. nec in eundo docere cessat. 48. Beda. priùs hominum sententiam interrogat, ne discipulorum confessio vulgi opinione firmata videretur. 49. Int. non Dominum Prophetarum opinantes. 50. Int. vos s. qui Dij. Chry. ex interrogationis modo reducit eos in maiorem sensum, & æstimationem de ipso. 51. Beda. vnus pro omnibus, omnes enim idem sciebant. Chry. respondet vertex discipulorum, Apostolorum os.

52. Theoph. volebat interim suam gloriam occultare, ne multi scandalizarentur, & pœnam mererentur maiorem. 53. Int. s. eum Filium Dei esse. 54. Int. præmunit ne passione deficiant. Theoph. postquàm confessi sunt Deum verum, reuelat eis crucis mysterium. 55. Int. Nota quòd eum quem tot pati oporteat, Filium hominis appellat, quia passo in carne Christo, diuinitas impassibilis mansit.

56. Int. Spe resurrectionis confortat. 57. Int. s. de morte, & resurrectione. 58. Int. s. seorsum. Beda. s. amantis affectu. Chry. non acceperat Petrus reuelationem de passione. Quòd Christus Filius Dei viui esset, reuelatione didicerat: mysterium verò Crucis & Resurrectionis nondum ei fuerat reuelatum.

59. Int. s. ad discipulos. 60. Int. non contra. Chry. id est, sequere me, & ne passionis consilio resistas. Glo. id est, sequere sententiam meam. 61. Int. id est, aduersarie siue contrarie, quia contraria loqueris voluntati meæ. Theoph. Sathanas Christum pati nolebat, ne genus humanum saluaretur. Petrus ergo sapiebat quæ sunt Sathanæ. 62. Int. s. vt pro salute hominum moriar. 63. Theoph. id est, secundùm affectionem carnalem. Glo. Errabat Petrus pietatis affectu. 64. Int. priùs solis discipulis loquebatur altiora arcana. 65. Int. siue discipulus, siue alius. Chry. q. d. Tu me Petre increpas pati volentem: Ego autem dico tibi quòd saluari non poteris, nisi moriaris. 66. Int. s. alter factus ex altero. Hieron. ¶ Chry. patienter sustinendo aduersa, seq; periculis exponendo, & ita se habendo ac si alius pateretur.

67. Int id est, veterem hominem exuat, nouum induat. vnde Paulus, Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Christus. Glo. nisi quis à se deficiat, ad Deum non appropinquat. 68. Chry. id est, abneget se vsq; ad mortem exprobrabilissimam. Beda. Tollitur crux, cùm per abstinentiam corpus affligitur, aut anima per compassionem. 69. Chry. oportet pati propter Christum, & se ei conformare.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

45. Int. Hier. id est, cæcitatem tui cordis prædica, non virtutem. vnde Paulus, blasphemus fui, & persecutus sum Ecclesiam Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

56. scilicet, ab initio passionis, eum est comprehensus. n. id est, apertè, seu liberè. o. Gr. ἐπετίμησε, id est, increpauit. 62. id est, diuina. 63. id est, humana.

animam

animam[p] suam saluam facere, perdet[70] eam: qui autem perdiderit[71] animam suam propter me, & Euangelium, saluam faciet eam. Quid[72] enim proderit homini si lucretur[73] mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima[q] sua? Qui enim me[*] confessus[74] fuerit, & verba mea in generatione ista adultera[75], & peccatrice: & Filius hominis confitebitur eum, cùm venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis.

Sæns. Lit. In Cap. VIII.

p. Remig. id est, vitam. 70. Int. ac si dicatur agricolæ, frumentum si seruas, perdis. 71. Int. si seminas, renouas. 72. Int. q. d. in aduersitate perdenda est anima, in pace autem cor muniendum omni custodia. 73. Int. s. tempore pacis. 74. Int. scilicet, corde, ore, opere. Theoph. non sufficit fides solùm in mente consistens. 75. Chry. quæ Deum verum animæ sponsum dereliquit, & dæmonibus prostrata, semen impietatis suscepit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

q. scilicet, perdita recuperanda. 74. alij legunt, confusus, & confundetur, id est, quem mei puduerit, & eius pudebit Filium hominis, id est, dedignabitur inter suos numerare, sic enim Græca postulant. 75. scilicet, quòd à Deo defecerit ad idola aut creaturas.

CAPVT IX.

ET dicebat illis[1]: Amen dico vobis, quia sunt[2] quidam[3] de hîc stantibus[4], qui[5] non gustabunt[6] mortem donec videant regnum[7] Dei veniens[8] in virtute. Et post[9] dies sex[10], assumpsit Iesus Petrum[11] & Iacobum, & Iohannem: & duxit illos in montem[12] excelsum solos, & transfiguratus[13] est coram ipsis.

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. THeoph. Quia dixerat de sua gloria, vult ostendere quòd non inania promittebat. 2. Int. consolatoria promissio. 3. Theoph. scilicet, Petrus, Iacobus, & Iohannes. Chry. Non nominauit, ne reliqui aliquid humanum paterentur; prædicit verò, vt dociliores fiant. 4. Int. s. discipulis. 6. Int. s. corporalem. 7. Beda. pia prouisione factum est, vt contemplatione æterni gaudij delibata fortiùs aduersa tolerarent. 8. Int. aliàs venientis, vel viuentis. 9. Hier. post comminationem crucis, Resurrectionis gloria ostenditur, ne timerent opprobria crucis. 10. Chry. Lucas dicit octo, Numerat enim diem quo Christus locutus, & quo assumpsit; ideo verò post sex dies vt vehementiùs desiderátes, sollicita mente attenderent quæ videbant. 11. Int. multi vocati, pauci verò electi. Theoph. Petrum, vt se diligentem; Iohannem, vt dilectum; Iacobum; vt vocalissimum Theologum. 12. Chry. s. conuenientem locum ad gloriæ sublimitatem ostendendam. 13. Int. non substantiam veram carnis amisit. ¶ gloriam resurrectionis ostendit. Beda. ¶ Theoph. non est figura immutata; sed addita inenarrabilis claritas. Beda. talis apparebit post iudicium cunctis electis.

Sens. Myst. In Cap. IX.

10. THeoph. post hoc seculum, quod sex diebus constat, assumet Iesus suos in cælum. 11. Glo. qui fidem Trinitatis incorrupta mente seruauerint, æterna Dei visione merebuntur lætari. 12. Glo. qui fructum resurrectionis expectant, mentem in excelsis habeant.

Addit. Avct. In Cap. IX.

* 8. *Græ. venisse.*

Et [14] vestimenta eius facta sunt [a] splendētia & candida nimis, velut nix, qualia [16] fullo non potest super terram candida facere. Et apparuit illis [17] Helias cum Moyse, & erant loquentes cum Iesu. Et [18] respondens Petrus, ait Iesu, Rabbi, [19] bonum est nos hîc esse: & faciamus tria tabernacula: tibi vnum, & Moysi vnum, & Heliæ vnum. Non enim [20] sciebat quid diceret: [b] erant enim timore exterriti. Et facta est [21] nubes obumbrans eos: & [22] venit vox de [23] nube, dicens, Hic est [24] Filius meus [25] charissimus, [26] audite illum. Et [27] statim circumspicientes, neminem viderunt, nisi Iesum [28] tantum secum. Et [29] descendentibus illis de monte, præcepit ne cuiquam quod vidissent, [30] narrarent: nisi cùm Filius hominis à mortuis [31] resurrexerit. Et [32] verbum continuerunt apud se: [33] conquirentes quid [34] esset cùm à mortuis resurrexerit. Et interrogabant eum, dicentes,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

17. Chry. hos introducit, quia turbæ dicebant Christum Heliam; aut vnum Prophetarum. Item, de transgressione legis accusabant, quod si esset, ei isti non assisterent; dedit enim legem Moyses, Helias verò gloriæ Dei zelator fuit. Item, vt scirent eum vitæ & mortis potestatem habere. Viuebat enim Helias, Moyses mortuus erat. Item, vt ostenderet legis & Prophetarum doctrinam pædagogum ad Christum fuisse; denique coniunctionem noui & veteris Testamenti; quódque in Resurrectione cum Prophetis Apostoli coniungerētur. Glo. vt ostenderet se Lege & Prophetis promissum. 18. Int. s. stupefactus tanta claritate. 19. Int. quamuis stupefactus, insitum tamen sibi affectum indicat Beda. ¶ Theoph. quia propè erat tēpus passionis, nolebat de monte descēdere: quòd si ascenderent Iudæi, satis præsidij putat in Moyse, qui Ægyptios debellauit; & Helia, qui igne misso de cęlo, quinquagenos interfecit. 20. Int. quasi stupefactus Beda. Oblitus est regnū, non in terra, sed in cælis esse promissum. 21. Beda. qui materiale quæsiuit tabernaculū, nubis accepit vmbraculum; vt disceret in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloria sanctos protegendos. 22. Int. s. Patris pro Filio respondentis. Beda. 23. Chry. vt crederetur vox Dei, in nube enim consueuit apparere. 24. Int. q. d. Moyses & Helias serui; huic faciendum tabernaculum, huic seruiendum, non illis. 25. Chry. vna Patris & Filij volūtas ostenditur. 26. Int. & Moyses de eo, ipsum audietis. Beda. 27. Int. vbi cœpit Filius designari, mox serui discesserunt, ne ad illos vox facta putaretur. Beda. 29. Int. scilicet, post transfigurationem. 30. Theoph. s. ne scandalizarentur qui Christum erant visuri crucifixum, tam gloriosa de ipso audientes. Glo. ne incredibile esset pro magnitudine. 31. Theoph. tum enim credibile videretur. 32. Int. s. nemini dicentes. 33. Chry. s. resurrectionis mysterium ignorabant. 34. Int. s. hoc.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

14. Int. id est, sancti. Greg. 32. mor. adhærebunt enim ei in gloria fulgentes. Chry. Vestimenta alba, Euāgelica & Apostolica scripta, omnium clarissima, quibus nullus expositorum similia facere potest. 16. Int. de quo, Ampliùs laua me ab iniquitate mea. Non potest autem in terra dare claritatē fidelibus suis, quā eis conseruat in cælis. Beda. ¶ Remig. in Matth. Fullo, sancti pręedicatores, & animarum purgatores. Orig. in Matth. Fullones, sapientes seculi. 17. Beda. significant hi gloriam omniū Sanctorum, qui. s. iudicij tempore, vel viui reperiētur, vel mortui. Theoph. Significatur nos visuros in gloria legem & Prophetas cum Christo loquentes. i. consonata esse eius gestis; reuelabit & tunc nobis Pater Filium, & obumbrauit Spiritus sanctus. 20. Beda. Imperitiæ notatur, qui legi & Prophetis & Euangelio tria tabernacula facere cupit, cùm hæc nullatenus valeant adinuicē separari. Glo. sed vnum habent tabernaculum. s. Ecclesiam Dei. 22. Beda. Sicut in Baptismo, ita in transfiguratione Trinitatis mysterium declaratur: quod enim in Baptismo confitemur, in resurrectione videbimus; apparuit verò Spiritus sanctus illic in columba; simplici enim corde credendū est; hìc verò in lucida nube, apertè enim videbimus quod credidimus. 28. Beda. cùm se manifestauerit electis, splendebit Christus, caput cum corpore.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

a. Gr. splendentia, candida. q. d. ex splendore candida. b. i. velut extra se, ad tantam rei nouitatem.

[35] Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ, quia Heliam oportet venire primùm?[36] Qui respondens, ait illis,[37] Helias cùm venerit primò,[c] restituet omnia:[38] & quo modo scriptum est in Filium hominis, vt multa[39] patiatur, & contemnatur.[d] Sed dico vobis,[40] quia & Helias venit,[41] & fecerunt illi quæcumque voluerunt, sicut[e] scriptum est de eo. Et veniens[42] ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes[43] cum illis. Et confestim omnis populus[44] videns Iesum, stupefactus[45] est, & expauerunt[46]: & occurrentes,[47] salutabant eum. Et interrogauit[f] eos, Quid inter vos conquiritis?[48] Et respondens vnus de turba, dixit: Magister,[49] attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum: qui, vbicumque[g] eum apprehenderit, allidit[h] illum, & spumat[50]: & stridet[51] dentibus, &[52] arescit.[i] Et dixi discipulis tuis vt eiicerent illum, & non potuerunt. Qui respondens[m] eis dixit, O generatio[53] incredula,[54] quamdiu apud vos ero? Quamdiu[55] vos patiar?[56] Afferte[57] illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset[n] eum:

SENS. LIT. IN CAP. IX.

35. Int. q.d. si iam apparuisti in gloria, quid ergo, &c. 36. Int. non aliter est secundus aduentus, nisi ille præcedat. 37. Int. q.d. non est hic aduentus quem putatis, quem præcedet Helias. Helias enim cùm venerit, &c. 38. Beda. quod Malachias dicit. 39. Int. s. sic & Helias. Beda. ¶ Theoph. Sensus est. si primi aduentus Helias est præcursor, vt putant Iudæi, cùm sit pacificaturus Iudæos, & ad fidem adducturus, quomodo scriptum est Filium hominis debere pati? 40. Int. q.d. venturus est Helias ipse in corpore, sed etiã venit in spiritu & virtute. s. Iohannes Theoph. Erat Iohannes redargutor, & zelotes, & eremita, vt Helias. 41. Int. s. spreuerunt, decollauerunt. 42. Int. s. de monte. 43. Int. i. disputantes. Theoph. absente Christo volebant eos ad se attrahere. 44. Int. indocti, non Scribæ sapientes. 47. Theoph. quidam dicunt aspectum ex transfiguratione speciosiorem factum, turbã ad salutationem attraxisse. 48. Beda. videtur fuisse quæstio quare cùm essent discipuli Saluatoris, saluare dæmoniacum non possent. 49. Int. deprecando per conquestionem exponit incommoda filij. Chrys. infirmum istum in fide fuisse ostẽditur pòst ex verbis Christi. l. Glo. culpam reiicit in discipulos, cùm sæpè curatio, non curantium, sed curandorum vitio impediatur. 53. Chry. in illum & Iudæos accusationem intendit: probabile est enim multos scandalizatos non conuenienter de discipulis cogitasse. 54. Int. q.d. Incredulitas vestra impedit salutem. 55. Chry. ostendit se mortem desiderare, & graue ei esse cum illis conuersari. 56. Beda. apparet nõ homini iratum, sed vitio. 57. Int. scilicet, puerum.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

45. Int. timor non est in charitate. Hier. 46. Int. quasi serui. Hier. timor seruorum, stupescere stultorum. f. Glo. vt confessio pariat salutem. Dic tu iniquitates tuas priùs, vt iustificeris. 50. Int. Hier. allegoricè peccatorum spuma, stultitia. 51. iracundia scilicet. Hier. 52. Int. scilicet, ignauia. Hier. 53. Beda. Christus sursum discipulis mysteria reserat, deorsum turbis infidelitatem exprobrat & spiritus eiicit. 56. Beda. dum post peccatum ad Dominum conuerti volumus, magis à diabolo impugnamur, vt vel odium virtutis incutiat, vel expulsionis vindicet iniuriam. Hier. discerpit dæmon ad salutem appropinquantem per terrores, & damna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

c. [illegible] cùm venerit, vt patet ex Matth. 39. scilicet, sic Eliæ accidet, vel sic eueniet Christo. 40. pro [illegible] e. [illegible] scriptum, incertum, nisi intelligas, venit sicut scriptum est, scilicet, venturum. 45. scilicet, vel ob inopinatum & subitum aduentum, vel ob maiestatem in vultu relucentem. f. scilicet Scribas & discipulos. 48. id est, disputatis. g. vel, quandocumque. id enim etiam significat Græca vox. h. [illegible] est, lacerat. 52. id est, sine sensu efficitur, vel contabescit. m. scilicet, qui aderant. Græc. n. scilicet, puer Christum.

ſtatim ſpiritus conturbauit[58] illum:& eliſus[o] in terram, volutabatur ſpumans. Et interrogauit[59] patrem eius, Quantum temporis eſt ex quo ei hoc accidit? At ille ait, Ab infantia[60]: & frequenter eum in ignem[61] & in aquam[62] miſit, vt eum perderet: ſed ſi quid potes adiuua nos, miſertus noſtri. Ieſus autem ait illi, Si potes[63] credere, omnia[64] poſſibilia ſunt credenti. Et continuò exclamans pater pueri cum lacrymis[p] aiebat, Credo Domine, adiuua[65] incredulitatẽ[66] meam. Et cùm vidiſſet Ieſus concurrentem[67] turbam: comminatus[68] eſt ſpiritui immundo[q], dicens illi: Surde & mute ſpiritus, ego[69] præcipio tibi, exi ab eo: & ampliùs ne introeas[70] in eum, Et exclamans, & multùm diſcerpens eum, exiit ab eo: & factus eſt ſicut mortuus: ita vt multi dicerent quia mortuus[71] eſt. Ieſus autem tenens[72] manum eius, eleuauit eum, & ſurrexit. Et cùm introiſſet in domum, Diſcipuli eius ſecretò interrogabant[73] eum, Quare nos non potuimus eiicere[s] eum? Et dixit illis: Hoc[74] genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio[75]. Et inde profecti prætergrediebantur[t] Galilæam: nec volebat[76] quemquam ſcire[77]. Docebat

SENS. LIT. IN CAP. IX.

58. Chry. hoc permiſit, vt pater pueri hoc videns, ad fidem futuro miraculo traheretur. Theoph. permittit vt appareret dæmonis impietas qui occidiſſet, niſi Chriſtus adiuuiſſet. 59. Int. non quaſi ignorans interrogauit, ſed vt diuturnitas infirmitatis oſtenſa, curationem gratiorem faciat. 60. Beda. Erubeſcant qui negant originale peccatum. Quid enim habuit iſte vt à dæmonio vexaretur, ſi nullo peccati originalis vinculo tenebatur? 63. Int. Libertatem arbitrij indicat. Hier. 64. Int. ſ. quæ in nomine Ieſu poſtulantur. Hier. p. Hier. Fides cum lacrymis optata capit. 65. Chry. incipiens credere, orat vt reliquum apponatur. eſt enim fides introductoria, eſt & perfecta. Beda. alia ſunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud profectio: creſcit virtus gradibus ſuorum meritorum. Hier. Infirma eſt credulitas noſtra, niſi innixa ſubſiſtat adiutorio Dei. 66. Int. aliàs credulitatem. 67. Int. aliàs credentem. 68. Int. comminatio, potentia eſt. 69. Int. cuius præcipere eſt facere. 70. Chry. Promptus erat ad reintrandum: nondum enim ille in fide perfectus. 72. Beda. veram ſe carnis naturam habere tactu declarat. 73. Chry. timebant ne fortè gratiam eiiciendi ſpiritus amiſiſſent. 74. Theoph. ſ. Lunaticorum, vel ſimpliciter omnium. 75. Theoph. ſ. curantis, & curandi. 76. Int. ſ. ſe ibi eſſe. 77. Theoph. ne putaretur inuoluntariè pati. Beda. Miſcet proſperis triſtia, vt cùm repentè venerint, non terreant.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

60. Hier. Gentilis populus à natiuitate coluit idola, & alij ignem, & alij aquam venerabantur.
61. Int. moraliter, iræ vel libidinis. 62. Int. ſ. cupiditatis. Beda. ignis ad iracundiam referendus, aqua ad voluptates. q. Beda. qui peccantem emendare deſiderat, vitium increpando & execrando debet exterminare, ſed hominem amando fouere. 71. Int. ſ. mundo. Greg. 10. mor. Qui ſpiritualiter viuere neſciunt, carnalia bona non ſequentem extinctum arbitrantur. Hier. Sanatis dicitur, mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto. 72. Theoph. Si Ieſus, id eſt, Sermo Euangelicus teneat manum, id eſt, actiuam virtutem, à dæmone liberabimur. t. Theoph. primò Deus nos iuuat, deinde requirit vt operemur, additur enim, & ſurrexit. 75. Beda. grauiora tentamenta, orationibus & ieiuniis ſuperanda ſunt: eſt autem ieiunium generale, non ſolùm ab eſcis, ſed à vitiis abſtinere, & oratio non ſolùm in verbis, ſed in omni Dei obſequio, iuxta illud, Sine intermiſſione orate. Hier. Ieiunio paſſiones corporis, oratione mentis peſtes ſanandæ ſunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

o. pro, lapſus. 66. q. d. etſi eſt imperfecta fides mea, da tamen quod peto. 68. id eſt cum imperio præcepit. s. pro, eiici. t. id eſt, iter faciebant per. 76. ſ. ſe ire inſtituiſſe in Ieruſalem, ne iter impediretur.

autem discipulos suos, & dicebat illis, Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum: & occident eum: & occisus, tertia die [78]resurget. At illi [79]ignorabant verbum: & timebant interrogare eum: & venerunt [80]Capharnaum. Qui cùm domi esset, interrogabat eos, Quid in via [81]tacebant? At illi tacebant. Si [82]quidē in [v]via inter se disputauerant, quis [83]eorum maior esset. Et residens vocauit duodecim, & [84]ait illis, Si quis vult primus esse, [x]erit omnium [z]nouissimus, & omnium minister. Et accipiens [85]puerum, statuit eum in medio eorum: quem cùm [aa]complexus esset, ait illis, [86]Quisquis vnum ex huiusmodi [87]pueris receperit in [bb]nomine meo, me recipit. & quicumque me susceperit, [cc]nō [88]me suscipit, [89]sed eum qui misit me. [dd]Respondit illi Iohannes, [90]dicens, Magister, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non [91]sequitur nos: & prohibuimus eum. Iesus autem ait, Nolite [92]prohibere eum: nemo est enim qui faciat [93]virtutem in nomine meo, & [94]possit citò malè loqui de me. Qui enim non est aduersum vos, pro vo[ee]bis est. [95]Quisquis enim potum dederit vobis calicem [96]aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi [ff]estis: amen dico vobis, non perdet [97]mercedem suam. Et [98]quisquis

SENS. LIT. IN CAP. IX.

78. Theoph. post tristia læta adiungit, vt discamus angustias sequi lætitiam. 79. Beda. non tam ingenij tarditate, quàm Saluatoris amore, putabántque figuratè loqui. 81. Int. scilicet, præ verecundia. 82. Int. id est, quia. 83. Beda. Viderant enim Petrum, Iacobū, & Iohannem seorsum ductos in montem. Item Petro regni cælorum claues promissas. 84. Chry. appetebant illi honorem à Domino: non ergo eorum desiderium impedit, sed humilitatē introducit. 85. Chry. volebat humiles essent & simplices; paruuli enim ab inuidia, vana gloria, & ambitione mundi. aa. Beda. significat humiles, suo dignos complexu, & dilectione. 86. Int. q. d. formam virtutis seruent propter me, rationis auxilio, quam paruuli ætatis beneficio. 87. Beda. Pauperes Christi docet recipiēdos ab his qui volunt esse maiores; vel suadet in malitia paruulos esse. 88. Int. scilicet, solum. 89. Int. scilicet, suscipit. ¶ Int. quia inter eum & me nihil distat. Beda. tantum se credi vult, quantus Pater. Theoph. quantùm valet humilitas, quæ Trinitatis inhabitationem meretur. 90. Beda. excludendum beneficio putabat, qui non rectè officio vtebatur. 91. Theoph. quidam increduli per nomen Iesu signa faciebant; volebat enim Dominus etiam per indignos nomen suum ampliare. Chry. prouocat Dominus ad finem etiam per indignos. 92. Beda Docet neminē à bono arcendum quod habet; sed prouocandum ad id quod nondū habet. 93. Chry hæretici, vt Simon, & Menander, & alij non miracula in Christi nomine faciebant, sed facere videbantur. 94. Chry. honorat enim operando virtutes nomen meum. ee. Aug. 4. de cons. Euang. s. inquantum aduersus non est: prohibebant enim discipuli id in quo aduersus non erat, sed cum ipsis erat, nomen s. Christi commēdant. 95. Int. q. d. quisquis vnum ex huiusmodi, &c. sed ne paupertatis excusationem prætendatis, quisquis enim, &c. Theoph. quasi dicat, non solùm in nomine meo miracula operantem non prohibeo, sed quisquis, &c. 96. Int. Leuissimo præcepto excusationem diluit. Chry. ne quis paupertatem alleget, ponit id quo non contingit egere. 97. Chry. non pretium dati, sed dignitas recipiētium, & affectus dantium facit opus dignum mercede. Aug. 4. de cons. Euang. non tamen securus debet esse, si Christo non incorporetur. 98. Chry quasi dicat, qui honorant vos propter me, mercedem habent: qui inhonorant, vltionem. Glo. Potest hoc etiam referri ad Apostolos, qui de primatu disputantes, poterant alios exemplo perdere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

v. scilicet, antequàm illa contigissent quæ de didrachma scribuntur. Matth. 17. x. pro, sit, vel fiat. z. id est, postremus. aa. Græ. posuit eum in vlnis, vt solemus infantulos. qua re ostenditur quantum diligat innocentiam. bb. pro, propter me. Hebr. cc. pro, non tam me, quam, &c. sic solemus dicere, quod pauperi das, non pauperi das, sed Deo. dd. pro locutus est autem. Hebr. ff. s. discipuli. 97. s. hic, vel in futuro.

[gg] scandalizauerit vnum ex his pu[99]sillis credentibus in me:[100]bonum est ei magis si circumdaretur[101] mola asinaria collo eius,& in mare mitteretur. Et si [bh]scandalizauerit te manus[102] tua,abscinde illam.[103]Bonum est tibi debilem[104] introire in vitam : quàm duas[105] manus habentem ire in gehennam , in ig[106]nem inextinguibilem , vbi vermis[107] eorum non moriatur: &[108] ignis non extinguitur.Et si pes[109] tuus te scandalizat, am[110]puta illum[111]: bonum[112] est tibi claudum introire in vitam æternam , quàm duos pedes habentem , mitti in gehennam ignis inextinguibilis : vbi vermis eorum non moritur , & ignis non extinguitur. Quòd si ocu[113]lus tuus scandalizat te, eiice eum : bo[114]num est tibi [ll]luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem , mitti in gehennam ignis : vbi vermis eorum non moritur , & ignis non extinguitur. Omnis enim igne[115] [116]salietur : & omnis vi[117]ctima [118]sale salietur.Bonum est

SENS. LIT. IN CAP. IX.

gg. Greg.in Ezech.Aliquando in bono opere cauendum scandalum proximi,quantum scilicet,sine peccato possumus;aliquãdo verò contemnendum.vtilius enim nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. 99. Int.magni nullo modo mouentur,pusilli occasiones quærunt.Beda. 100. Chry.ostendit grauius malum manere. 101. Glo.secundùm morem prouinciæ loquitur : erat enim hæc maiorum criminum pœna. 102. Chry.Non de membris dicit, sed de propinquis amicis ,nihil verò tam nociuum,vt perniciosa societas.Beda.Manus,amicus necessarius. 103. pro, quia bonum. 104. Int.i.sine cupito principatu.Hier. 105. Hier.duæ manus,principatus , humilitas & superbia : abscinde superbiam,& tenes humilem principatum. 106. Int.inferni pœnas enumerat, vt exterreat. 107. Int.i.putredo gehennæ. ¶ dolor interiùs accusans eos.Beda. 108. Int.Hier. pœna exteriùs sæuiens inconsumpta.vnde Propheta,Ambulate in lumine ignis vestri , in flammis quas succendistis vobis. Aug.21. de ciuit.Dei.cap.9.Etsi erit illud,dolor corporis & animæ:puto tamen vermem & ignem hoc loco ád corpus pertinere.possunt enim animalia etiam in ignibus viuere potentia Creatoris. 109. Int.i.amicus necessarius , cuius tibi quotidianis vsibus seruit discursus.Beda. 110. Glo.Scandalizat fratrem, qui dicto,vel facto occasionem ei ruinæ præbet. 111. Int.i.cùm corrigere nequeas, amputa à societate tua.Aug.4.de cons.Euang.Hoc ipso separas à societate , quòd mala suadenti non consentis : si tamen innotescat omnibus peruersitas,ab omni societate,& Sacramentorum participatione separandus est. 112. Int.pro,quia bonum. 113. Int.i.qui tibi prouidet.¶ in oculo,nostri carnaliter amici,& spiritualiter aduersarij significantur. 114. Int.pro,quia bonum. 115. Int.id est , Gratia Spiritus sancti , vel tribulatione.Chrysostom.Simile est illud , Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.

116. Beda.Sal, vermis putredinem arcet ; quod verò igne salitur(id est , ignibus sale aspersis reconditur)non solùm vermes abiicit , sed & carnem consumit : condiendum ergo corpus continentia , & mens sapientia : sal enim , sapientia;ignis , Spiritus sancti gratia. Glo. Igne saliri ob Christi amorem,est proximos nobis & dilectos abnegare,de quo suprà. 117. Int.scilicet , humanum genus. Hier. ¶ Beda.Altare,electorum cor;hostiæ,bona opera;sal , sapientia. 118. Int.scilicet,purgatorio igne.Hier.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

101. Greg.in Pastor. Mora secularis vitæ circuitus , & labor ; maris profundum , æterna damnatio: melius ergo erat,qui alios verbo vel exemplo destruit,cõstringi terrenis actibus, quàm in sacris officiis scandalizare.tolerabilior enim pœna si solus caderet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

100. *pro,melius ei esset si, &c.* 101. *Græ.saxum molare.* bh. *i.impedimento fuerit. sine salutem consequaris.* 104. *i.manu altera carentem,seu mancum.Græ.κύλλον.* 117. *i. conscientiæ remorsus, sumptum id ex Isaiæ vltimo.* ll. *μονόφθαλμον,id est,monoculum.* 115. *quasi dicat,oportet electos per ignem transire, more victimarum,& sale condiri,scilicet,multa pati;& sal habere sapientiæ:victimæ in lege cum sale offerebantur , & igni cremabantur vel significat damnatos in inferno velut victimas perpetuo igni cremandos, veluti sale,in supplicio incorruptos.vel,quasi dicat,vt olim nulla hostia sine sale Deo accepta : ita nemo sine tribulatione ei gratus.*

ſal[119]:quòd ſi ſal inſulſum[120] fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis ſal[121], & pacem[122] habete inter vos.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

119. Int.id eſt,ſapientia.¶Int. Hier.Bonum eſt verbum Dei audire,ſale ſapientiæ cor condire, immò cum Apoſtolis ſal eſſe,id eſt,aliis ſapientiam miniſtrare. Theoph.conſeruat ſal carnes, ſic ſermo doctoris,non ſinit in hominibus carnalibus inextinguibilem ignem generari. 120. Int.Hier.Sal inſulſum eſt,qui amat principatum,& qui increpare non audet,nec confiteri, ne de Synagoga eiiciatur, diligens gloriam hominis,magis quàm Dei.Theoph.id eſt,ſi virtutem deſiccatiuam & conſeruatiuam non habet. 121. Int.i.iuſtitiam.¶Int.Hier.Sal correctionis,amor proximi temperet, & dilectionem Sal iuſtitiæ condiat. 122. Int.i.dilectionem. ¶ Qui ſapienter loquitur, magnopere metuat ne eius eloquio vnitas rumpatur.Glo.habere ſal ſine pace,non virtutis eſt donum,ſed damnationis argumentum.quo enim meliùs quiſque ſapit,eò deteriùs delinquit.

CAPVT X.

ET[1] inde exurgens venit in fines Iudææ[2] vltra Iordanem:& conueniunt iterum turbæ ad eum:& ſicut cóſueuerat,iterum docebat illos. Et accedentes[3] Phariſæi,interrogabant eum,Si[4] licet viro vxorem dimittere?tentátes eum. At ille reſpondens dixit eis,Quid[5] vobis præcepit Moyſes?Qui[6] dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere,[7] & dimittere.Quibus reſpondens Ieſus,ait,Ad duritiam[8] cordis veſtri ſcripſit[9] vobis præceptum iſtud. Ab initio autem creaturæ maſculum & feminam[10] fecit eos Deus.Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem: & adhærebit[11] ad vxorem[12] ſuam,& erunt

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. BEDA.Hactenus narrauit geſta in Galilæa,deinceps geſta in Iudæa. 2. Beda.omnis prouincia Iudæorum generaliter dicta Iudæa,ad diſtinctionem aliarum gétium;ſpecialiter tamen,Meridiana plaga ad diſtinctionem Galilææ, & aliarum in eadem prouincia regionum.Theoph.Iudæam ſæpe ob Iudæorum æmulationem reliquerat; non aſcendit verò adhuc Hieroſolymam ob malitiam Iudæorum. 3 Theoph vt per interrogationes eum confunderent,& ab eo turbam auerterent.

4. Glo.hoc interrogant,vt ſi neget,Moyſi contrarius videatur;ſi concedat, ſibi,qui pudicitiam prædicet. Temperauit ergo Dominus reſponſum,Scripturam declarans,naturæque legem,& primam Dei ſententiam,ſecundæ opponens,quæ non Dei voluntate,ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt.

5. Chry.non ſtatim reſpondit,non licet,ne tumultuarentur. 6. Aug.2.de.conſ.Euan.aliter aliquanto Matth.narrat,ſed poteſt intelligi priùs factum quod ait Mar.ſ.illos interrogantes, Dominum rurſum interrogaſſe: cumque reſpondentibus dixiſſet quæ Matth.refert de coniugij inſtitutione, illos idipſum quod dixerant repetiuiſſe,dicentes (vt ait Matth.)quid ergo mandauit Moyſes, &c.tum Dominum oſtendiſſe cauſam,ſcilicet,duritiam cordis,&c. 7. Aug.19.cont.Fauſt cap.26.Nolebat dimitti vxorem,qui hanc interpoſuit moram,vt vir deſiſteret,præſertim cùm ſolis Scribis (vt aiunt) fas fuerit litteras Hebræas ſcribere.ad hos igitur quos oportebat eſſe prudentes legis interpretes, & iuſtos repudij diſſuatores,lex virum mittebat: quod ſi tantum eſſet odium vt extingui non poſſet, tunc ſcribendus libellus, quando non poterat à propoſito reuocari. 8. Aug.19.cont.Fauſt.c.26.Magna duritia quæ nec libelli interpoſitione flecti poterat. Glo.Maluit Moyſes virum vxorem dimittere, quàm interficere,aut in odio perſeuerare 9. Int.ſ.Moyſes.q.d.hominis eſt conſilium, non Dei imperium.

10. Int.non feminas.In hoc oſtendit ſecunda eſſe vitanda coniugia. 11. Chry.inſeparabilitas matrimonij demonſtratur. 12. Int.non ad vxores.Beda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X. 8. *pro,ob duritiam.*

[13] duo in carne vna. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro. [14] Quod ergo Deus coniun-
xit, homo non [15] ſeparet. Et in domo [16] iterum Diſcipuli eius de [17] eodem interrogauerunt
eum. Et [a] ait illis, [b] Quicumque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium
committit [18] ſuper eam. Et ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur.
[19] Et offerebant illi paruulos vt tangeret illos: Diſcipuli autem [20] comminabantur offe-
rentibus. Quos cùm videret Ieſus, indignè tulit, & ait illis: Sinite paruulos venire ad
[21] me, & ne prohibueritis eos: [22] talium enim eſt regnum Dei. [23] Amen dico vobis, quiſquis
non [c] receperit regnum Dei velut [24] paruulus, non introibit in illud. Et [25] complexans eos,
[26] & imponens manus ſuper illos, [d] benedicebat eos. Et cùm egreſſus eſſet in via, [e] procur-
[27] rens quidam genuflexo ante eum, rogabat eum, dicens: Magiſter bone, quid [28] faciam
vt vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei: [29] Quid me dicis bonũ? [30] Nemo bonus,
[31] niſi vnus [32] Deus. Præcepta noſti, Ne adulteres, Ne occidas,

SENS. LIT. IN CAP. X.

13. Int. non tres. 14. Int. ſ. faciendo vnam carnem viri & feminæ. Beda. 15. Aug. 19. cont. Fauſtum. ex libris Moyſi conuincuntur, vxorem non eſſe dimittendam. Beda. Non homo, ſed Deus ſeparat, quando ex conſenſu propter ſeruitutem Dei vxores habentur, tamquam non habeantur. 16. Theoph. qui ſcandalizabantur, quaſi non eis fuiſſet plenè ſatisfactum. 17. Int. ſ. de quo Phariſæi. a. Chry. Matth. ait dictum fuiſſe Phariſæis hoc, ſed intelligendum vtriſque dictum. b. Beda. vna ſola eſt dimittendi cauſa, carnalis quidem fornicatio; ſpiritualis autem, Dei timor: ſicut multi religionis cauſa feciſſe leguntur; numquam tamen licet vxore viuente alteram ducere. 18. Chry. ſ. ſuper ſecunda, quam introducit. 19. Int. forſan quia paruulum ſtatuerat in medium Diſcipulorum, & complexatus fuerat. Theoph. oſtenditur multa turbarum fides 20. Chry. prohibebant ob Chriſti dignitatem. Glo. putabant eum offerentium importunitate laſſari. 21 Orig. & Chriſtus cùm in forma Dei eſſet, humilians ſe, factus eſt puer. 22. Theoph. id eſt, habentium ſtudio innocentiam, & ſimplicitatem, quam habent pueri ex natura. Glo. non dixit iſtorum, ſed talium: mores enim regnant, non ætas. malitia (inquit Paulus) paruuli eſtote. 23. Int. verè talium, quia Amen dico vobis. 24. Beda. id eſt, niſi ſit innocens & purus. Glo. non perſeuerans in ira; videns pulchram mulierem, non concupiſcens; non aliud habens in ore, aliud in corde. 25. Int. vt ſignificet tales ſua dilectione, & gratia, & benedictione eſſe dignos. Beda. 26. Chry. humano modo agebat, tamquam verus homo. 27. Beda. audierat à Domino; tantùm paruulis ſimiles, dignos regno cœlorum. 28. Theoph. alij pro infirmitatibus ad Chriſtum accedebant, hic pro vita æterna. 29. Chry. acceſſerat ille tamquam ad hominem, & vnum ex Iudaicis Doctoribus. 30. Int. ſ. comparatione Dei. 31. Int. qui ſolus bonus ex ſe, alij per ipſum boni. Beda. non excluditur Filius qui ait: Ego ſum paſtor bonus; nec Spiritus ſanctus, de quo, Dabit ſpiritum bonum petentibus ſe: nõ negat ergo Dominus ſe bonum eſſe, ſed ait neminem bonum eſſe, ſine Deo. Theoph. voluit eleuare mentem iuuenis, vt ipſum cognoſceret tamquam Deum; docuit etiam agnoſcendum Deum omnis boni authorem, cùm aliquem laudas. 32. Beda. in his eſt innocentia puerilis, quæ nobis imitanda proponitur. Notandum verò, iuſtitiam legis ſuo tempore cuſtoditam, contuliſſe etiam vitam æternam.

SENS. MYST. IN CAP. X.

24. Beda. Regnum Dei, id eſt, doctrina Euangelij cum metu & obedientia ſuſcipienda eſt, & ſine contradictione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

14. συνέζευξεν, id eſt, coniugauit. 18. pro, contra eam, ſeu in illius iniuriam. 20. ſcilicet, increpabant. c. id eſt, vitam & doctrinam Euangelicam. 24. id eſt, imitando paruuli ſimplicitatem, & innocentiam. 25. Græ. ſuſcipiens in vlnas, ἐναγκαλισάμενος. d. id eſt, bene precabatur. e. pro, accurrens, ſeu præcurrens. f. id eſt, pueritiam.

Ne fureris, Ne falſum teſtimonium dixeris, Ne fraudem feceris: Honora patrem tuum & matrem. At ille reſpondens, ait illi, Magiſter, hæc omnia [33] obſeruaui [f] à iuuentute mea. Ieſus autem intuitus [34] eum, dilexit [35] eum, & dixit ei: Vnum tibi deeſt [36]: vade, quæcumque [37] habes vende, & da pauperibus [38], & habebis theſaurum [39] in cælo: & veni [40], ſequere [41] me. Qui contriſtatus in verbo, abiit mœrens [42]: erat enim habens multas [43] poſſeſ[44]ſiones. Et circumſpiciens Ieſus, ait diſcipulis [45] ſuis, Quàm [g] difficile qui pecunias habent [46], in regnum Dei introibunt! Diſcipuli autem obſtupebant [47] in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis, Filioli, quàm [h] difficile eſt confidentes [48] in pecuniis in regnum Dei introire! Facilius [49] eſt camelum [50] per foramen [51] acus tranſire, quàm diuitem [52] intrare in regnum [53] Dei. Qui [l] magis admirabantur [54], dicentes ad [m] ſemetipſos: Et quis [55] poteſt ſaluus fieri? Et intuens illos Ieſus, ait, Apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud Deum [56]: omnia [57] enim poſſibilia ſunt apud Deum.

Sens. Lit. In Cap. X.

33. Beda. non eſt mentitus, vt patet ex ſequentibus, dilexit enim eum intuitus Chriſtus. 34. Int. ſ. arcana cordis eius. Orig. Vidit eum ex bona conſcientia confitentem. 35. Chry. Amore dignus erat quòd legem obſeruaſſet. Beda. Dilgit Dominus eos qui mandata legis, quamuis minora, cuſtodiunt.

36. Int. ſcilicet, ad perfectionem. 37. Int. omnia omnino non partem, ſicut Ananias. Beda. 38. Int. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Chry. non hiſtrionibus & luxurioſis 39. Int. quem nec ærugo, nec tinea demolitur. 40. Int. ſcilicet, quia hoc ſolum non ſufficit. 41. Int. ſcilicet, imitando, & ſicut ego ambulo, ambulando. 42. Chry. adiectio diuitiarum maiorem flammam cupiditatis accendit. 44. Hier. quaſi ſpinas naſcentes, & tribulos, quæ ſementem dominicam ſuffocauerunt.

45. Chryſoſt. ſcilicet, vt inopiam non erubeſcant, & intelligant cur eos nihil habere conceſſerit.

46. Theoph. ſcilicet, vt retineant & cuſtodiant. Glo. qui multiplicandis diuitiis incumbant, patet quòd alterius vitæ gaudia quærere contemnant. 47. Int. ſcilicet, quia non poterant intelligere. Chry. pro aliorum ſalute dolentes. h. Beda. non ait impoſſibile. Chry. dicens difficile, oſtendit eſſe impoſſibile, idque oſtendit exemplo. 48. Int. non dicit habentes, ſed in eis confidentes. Beda. inter habere & amare multa diſtantia eſt; vnde Salomon non ait, qui habet, ſed qui amat diuitias, fructum non capit ex eis. Glò. non eſt ſcriptum, Diuitiæ ſi affluant, nolite ſuſcipere, ſed nolite cor apponere. 49. Int. verè difficile, quia. 50. Theoph. aut animal dicit, vel funem quo naues magnæ vtuntur. 52. Int. ſ. diuitias amantem. 53. Int. quod eſt pauperum. 54. Int. ſ. quod antè, quia idem repetendo, confirmauit.

55. Int. cùm penè omnes cupiant fieri diuites. Beda. Intellexerunt, qui diuitias amant, in diuitum numero deputari. 56. Beda. qui poteſt cupidos & ſuperbos conuertere. Chry. oſtendit multa eſſe gratia opus. 57. Theoph. ſ. entia: peccatum enim non eſt ens.

Sens. Lit. In Cap. X.

50. Int. id eſt, Chriſtum. Beda. qui infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit. 51. Int. ſ. anguſtias paſſionis: Beda acus, punctiones ſignificat, foramen ergo anguſtiæ paſſionis; qua, ſciſſa noſtra quaſi veſtimenta naturæ reſarcire quodammodo dignatus eſt. Facilius quidem Chriſtum pati pro dilectoribus ſeculi, quàm illos ad Chriſtum poſſe conuerti.

Sens. Myst. In Cap. X.

35. ſcilicet, tamquam ſalutem vehementer appetentem. 36. ſcilicet, ad perfectionem, vel ad ſalutem, quòd, ſcilicet, ad hanc ei eſſent impedimento diuitiæ, ob affectum ad eas nimium. g. multas, ſcilicet, loquitur enim de diuitibus. 49. Hyperbole ſignificans ſummam difficultatem. vide Prouerb. 17. Eccleſ. 22. Ier. 13.

l. περισσῶς, id eſt, ſupra modum. 54. ἐξεπλήσσοντο, id eſt; obſtupeſcebant. m. id eſt, inter ſe, ſeu ad ſeſe mutuò.

[58] Et cœpit ei Petrus dicere, Ecce, nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te. [59] Reſpõdens [60] Ieſus ait, Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros [61] propter me, & propter [62] Euangelium [n]: qui non accipiat centies tantũ, [63] nunc, in tempore hoc: domos, [64] & fratres, & ſorores, [65] & matres, & filios, & agros cum perſecutionibus [66]: & in ſeculo futuro, vitam æternam. [67] Multi autem erunt primi, nouiſſimi [68]; & nouiſſimi, primi [69]. Erant autem in via aſcendentes Hieroſolymam: & præcedebat illos [70] Ieſus, & ſtupebant [71]: & [72] ſequentes timebant [73]. Et aſſumens iterum [o] duodecim, cœpit illis dicere [74] quæ eſſent ei ventura. [75] Quia ecce aſcendimus Hieroſolymam: & Filius hominis [76] tradetur Principibus ſacerdotum, & Scribis, & Senioribus: & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei: & conſpuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum: & tertia die reſurget. [77] Et [78] accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filij Zebedæi, dicentes, Magiſter, volumus vt [79] quodcumque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis, [80] Quid vultis vt faciam vobis? [81] Et dixerunt, Da nobis vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus

SENS. LIT. IN CAP. X.

58. Int. quia audiuit diuites non poſſe intrare in regnum cælorum. 59. Beda q.d. fecimus quod iuſſiſti. 60. Beda. ſcilicet, vniuerſaliter. 61. Beda, non vult relinqui parentes, & non adiuuari; nec ſeparari ab vxoribus; ſed docet præferendũ honorem Dei rebus ſecularibus. Chry. videtur occultè prænunciare futurum, vt multi patres filios; & vxores viros ad impietatem inducerent. 62. Chry. idem eſt quod Lucas ait, propter regnum Dei. 63. Glo. Spiritualia bona ad carnalia ita ſe habẽt, vt ad paruum numerum cẽtenarius. 64. Hier. Petrus vnam domum relinquens, poſtea omnium diſcipulorum domos habebat. 65. Hier. multæ mulieres ſollicitæ erant de Apoſtolorum cibo & veſtimẽtis, & eis miniſtrabant. 66. Int. hoc enim perſecutionibus plenum eſt tempus. Beda. qui propter regnum Dei temporalia bona ſpreuerũt, in hac vita perſecutionibus pleniſſima, eiuſdem regni gaudium fide certa deguſtant. 67. Beda. multi virtutũ ſtudia non qua intentione incipiunt, conſummãt, ſed quod ſpiritu cœperunt, carne conſummant. 68. Int. Iudas de Apoſtolo apoſtata. 69. Int. vt latro. Hier. qui Chriſtum ſecuti ſunt, fuerunt nouiſſimi in hoc ſeculo. 70. Int. quaſi caput, vnus moriturus pro omnibus. Theoph. oſtendit ſe non refugere mortem. 71. Int. ad mortem imperterritus. 72. Beda. Meminerant enim ſermonis de Paſſione. 73. Beda. ſ. ne ipſi cum eo occiderentur, vel ſaltem ille cuius vita & magiſterio gaudebãt. o. Theoph. ſ. ſeorſum. 74. Int. quia videbat eos timere. Beda. præuidebat turbandos ex paſſione. Theoph. volebat eorũ corda confirmare, vt poſtea leuiùs ſuſtinerent, & in repentinis non formidarent; itémque oſtendere ſe voluntariè pati. 75. Int. hæc. ſ. 76. Int. ad quem pertinet pati, quia non poteſt diuinitas pati, vel lædi. Chry. ſingula commemorat, ne, ſi quid prætermitteret cernẽtes, poſtea turbarentur. 77 Chry. vt cõtriſtati ob paſſionem, reſurrectionem expectẽt. 78. Chry. audierant de ſuo regno loquentem, quod non putabant poſt eius mortem futurum; accedunt verò ſeorſum eum aſſumentes: erubeſcunt enim quòd aliquid humanum paſſi erant. Glo. putabant eũ more hominum regnaturum. Theoph. credebant eum Hieroſolyma aſcendere vt regnaret, & poſtea pateretur. 79. Int. aſtutè ſine nomine petunt munus. 80. Int. interrogat, vt ſtultitiam confeſſos, corrigat. 81. Aug. 2. de con. Euang. per matrem (vt ait Matth.) Chry. petierunt ipſi ſimul cum matre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

n. id eſt, doctrinæ Euangelicæ obſeruantiam. 66. pro, etiam in mediis perſecutionibus, vel id etiam beneficij accipient, vt pro Chriſto patiantur. vide Phil 2. 70. ſcilicet, oſtendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem ſubeundam, ſimul diſcipulis metum adimens. 72. ſcilicet, quòd ſic ſe in vitæ periculum daret. 73. ſcilicet, commune periculum.

in gloria tua. Iesus autem ait eis,[82] Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem[83] quem ego bibo: aut baptismo[84] quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt[85] ei, Possumus. Iesus autem ait eis, Calicem quidem quem ego bibo, bibetis: & baptismo quo ego baptizor baptizabimini[86]: sedere[87] autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis[p]: sed quibus paratum[88] est. Et audientes[89] decem, indignati sunt de Iacobo & Iohanne. Iesus autem vocans eos, ait illis,[90] Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes[q] eorum potestatem habent ipsorum? Non ita est autem in vobis: sed quicumque voluerit fieri maior,[91] erit[r] vester minister[92]: & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nam[94] & Filius hominis[95] non venit[96] vt ministraretur ei, sed vt ministraret, &[97] daret[98] animam suam redemptionem pro multis[99]. Et veniunt Hiericho[100]: & proficiscente eo de Hiericho, & discipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus[101] sedebat iuxta viam mendicans. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare, & dicere, Iesu fili Dauid[102] miserere mei[103].

Sens. Lit. In Cap. X.

82. **Int.q.d.regnare vultis, qui non meruistis? culmen honoris sine exercitio laboris?** Theoph.q.d. non sum (vt creditis) temporaliter regnaturus. Chry.q.d.vos de honore loquimini, ego de agonibus: non est hoc tempus præmiorum, sed præliorum. 83. Int.i.passionem, vnde appropinquante passione sua, Pater, si vis, transfer calicem hunc à me. Theoph. Passionem vt potum dulciter suscepit. 84. Int.i. tinctura passionis. Glo.idẽ id quod calix. Theoph. Christi crux nostra peccata emũdauit. 85. Theoph. s.non intelligentes quod dixerat, putabant enim loqui de calice sensibili, & baptismo quo Iudæi vti solebant ante cibum. 86. Chry.i.patiemini vt ego, sed non sufficit hoc, ad id quod vultis, sed illud is obtinebit, qui maiorem virtutem possederit. Beda. Iohanni martyrium animo non defuit; missus enim in dolium feruentis olei, & relegatus in Patmos insulam. 87. Chry.nullus à dextris nec à sinistris sedet; inuius enim creaturæ omni thronus ille: respondit verò ita intentioni illorum condescendẽs, qui primatum petebant, & aliis præesse. p. Beda.s.superbis. Glo.non est acceptio personarũ apud Deum: sed dignus accipiet, quod nõ personæ, sed vitæ paratum est. 88. Chry.s.à Patre, & à me. 89. Int.s.petitionem eorum. 90. Chry.ostendens honorem vsurpare, & desiderare primatum, gentilium esse. Glo. Humilis, & pius, & mitis, nec duos cupiditatis, nec decem indignationis arguit. 91. Int.s.in cælo. 92. Int.in terra. 94. Int.quod debetis amplecti. 95. Int.nota eum qui ministrat, Filium hominis appellari. 96. Int. s.in carne. 97. Int.q.d. intantum vt etiam animam daret. 98. Theoph.quod maius est, quàm ministrare. 99. Int.non pro omnibus, sed pro his, qui credere voluerint. Beda. 101. Beda. Duo erant (vt ait Matth.) sed iste præcipuus. Aug.2.de cons.Euang. Lucas de alio cæco loquitur. 102. Chry.ita vocat, turbæ prætereuntis laudem audiens. 103. Int.s.peccatoris.

Sens. Myst. In Cap. X.

100. Glo.deserentes Hiericho, pacis visioni appropinquant. Beda. Hiericho defectus nostræ mutabilitatis, quò appropinquans Dominus.i.veniens in carne ad passionem, illuminauit cæcum.i.multos ad finem adduxit. Hier.illuminantur Iudæi in fine. Beda. Appropinquans Hiericho, vnum illuminauit: proficiscens, duos. ante passionem enim Iudæis solùm prædicauit, post passionem verò, per suos, & Iudæis & gentibus. 101. Beda.id est, gentium populus, nondum iter veritatis ingrediens. 102. Hier. per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur.

Addit. Avct. In Cap. X.

q. μεγάλοι Magni, seu Magnates. sic 2.Reg.7. iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. 91. μέγας, magnus. r. pro, sit. Hebr. sic inf.

Et

Et [104]comminabantur illi multi vt taceret. At ille multo magis clamabat, Fili Dauid
miserere mei. Et [s]stans [105]Iesus, præcepit illum vocari: & [106]vocant cæcum, dicentes ei, Ani-
[107]mæquior esto: [108]surge, [109]vocat te. Qui [110]proiecto vestimento suo [111]exiliens, venit ad eum. Et
[s]respondens Iesus dixit illi: [112]Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, [113]Rabboni vt
[114]videam. Iesus autem ait illi, [115]Vade, fides tua te saluum fecit: & confestim vidit, & se-
[116]quebatur eum [117]in via.

SENS. LIT. IN CAP. X.

105. Int. qui transiens audiuit. 106. Int. s. per Apostolos. Orig. illum de quo Lucas, non iussit vocari, sed ad se adduci, quasi non valentem per se venire. 112. Beda. petit, vt excitet. Chry. ne putaret aliud dare velle, quàm ille cupiebat. Solebat quidem Christus voluntatem curandorum, manifestam facere; & tunc mederi; vt illos ostenderet gratiæ dono dignè potiri. 113. Int. id est, Magister.

SENS. MYST. IN CAP. X.

104. Int. dæmones compescunt clamorē pauperis, quem exaudiuit Dominus. Beda. Gentibus Christi participes fieri volentibus multi contradicebant. s. Beda. stare Dei, est immutabiliter cuncta disponere. 106. Beda. vocate gentes ad fidem per prædicatores. 107. Int. id est, perseuera in oratione. 108. Int. s. per pœnitentiam. Hier. Primò audimus per Prophetas; deinde clamamus per fidem; postea vocamur per Apostolos; surgimus per pœnitētiam; exuimur per baptismum; interrogamur per voluntatem. 109. Int. s. per baptismum. 110. Int. s. nudus veteri homine. Hier. ¶ Glo. abiectis mundi curis. 111. Hier. Segnitiem enim deponens Iudaïcus populus, Patriarchas, Prophetas, & Apostolos, in altis considerans, ad superna se extendit. 114. Int. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt videam voluptatem Domini. 115. Int. id est, vide. 116. Beda. Christum sequitur qui imitatur. 117. Theoph. id est, in hac vita. Hier. Via est quæ dixit, Ego sum via, veritas, & vita.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

104. *id est, increpabant.* 107. *id est, bono esto animo, seu, confide.* 111. *ἀνάστας, surgens. t. pro, alloquens. Hebr.* 113. *id est, Magister mi, Syriacum est. Hebr. Rabbi.* 114. *ἀναβλέψω, visum recipiam. sic infrà.* 115. *non præcipit, sed permittit.*

CAPVT XI.

ET cùm [1]appropinquarent [2]Hierosolymæ, & [3]Bethaniæ ad montem Oliuarum,
mittit [4]duos ex discipulis suis, & ait illis, Ite in castellum quod contra vos est:
& statim introeuntes illuc inuenietis [5]pullum [6]ligatum: super quem nullus adhuc

SENS. LIT. IN CAP. XI.

3. BEda. Villula est in latere montis Oliueti. Glos. stadiis 12. ab Hierusalem distans. 5. August. 2. de cons. Euang. Matthæus etiam meminit asinæ.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

2. INt. id est, visioni pacis, in qua immobilis felicitas; quæ est mater omniū nostrum. Hier. 3. Beda. Bethania domus obedientiæ; fecit enim ante passionem multos sibi obedientiæ domum. In mōte verò Olíueti; Ecclesiam enim vnctione spirituali, & luce refouet. 4. Int. charitate iunctos. ¶ propter dilectionem Dei & proximi. Hier. Charitas nō consistit cum vno; duo educunt Hebræos de Ægypto, duo portant botrum de terra sancta; duo præpositis iungenda semper. s. opus & scientia, duo vectes arcam Domini portant; & inter duos Cherubim cognoscitur Dominus. Glo. duo ordines prædicatorum, vnus in gentes, alius in circumcisionem. 5. Int. i. Gentes. Beda. pullus lasciuus & liber. 6. Int. s. peccatis. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

1. *alij legunt, appropinquaret.* 3. *iam ex Bethania exierat. vide Matth. & sic etiam Lucam intellige.*

[7]hominum sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est: & continuò illum dimittet huc. Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante [8]ianuam foris in [a]biuio, & [b]soluunt eum: & quidam de illic stantibus dicebant illis: [c]Quid facitis soluentes [9]pullum? [10]Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus: & [11]dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum: & [12]imponunt illi [13]vestimenta sua, & [14]sedit super eum. [15]Multi autem [16]vestimenta sua strauerunt in via: alij autem [17]frondes cædebant de [18]arboribus; & sternebant in via. Et qui [19]præibant, & qui [20]sequebantur clamabant [21]dicentes, [22]Osanna, [d]benedictus qui venit in nomine Domini, [e]benedictum quod venit [f]regnum patris nostri [13]Dauid, Osanna in [24]excelsis. Et [25]introiuit Hierosolymam in [26]templum: & [27]circumspectis omnibus, cùm iam [28]vespera esset hora, [29]exiit in Bethaniam cum duodecim. Et [g]alia die

SENS. LIT. IN CAP. XI.

10. Int. s. quia Domino necessarius est. 11. Int. s. pullum. 14. Chry. non ex necessitate, sed significandi causa. 16. Int. vt inoffenso pede pullus transiret. 21. Hier. multitudo nondum corrupta cognouit quod congruum erat. 22. Int. id est, saluifica. Hier. 23. Theoph. Christus enim de semine Dauid. Chry sæpe Prophetæ Christum Dauid vocant, quia ex eo originem duxit. Beda. aliquando fugit, ne facerent eum regem; nunc passurus, patitur se regem vocari, docens, se non temporalis, sed æterni regem, eóque per cōtemptum mortis venire. 24. Chry. i. hymnus, & gloria sit Deo qui est in excelsis. Hier. saluifica in excelsis, vt iusti ædificentur in ruinam Angelorum. 25. Beda. appropinquabat tempus passionis; voluit ergo ostendere se sponte pati. 27. Int. s. an quis eum hospitio susciperet; tantæ enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tanta vrbe nullum hospitium inueniret. Beda. 29. Int. vt qui in vrbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum & sorores eius haberet hospitium. Beda. non semel autem hoc fecit, sed per omnes quinque dies, vsque ad passionis tempus; per diem enim in templo docebat, nocte verò in monte Olíueti morabatur.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

7. Int. id est, rationabilium doctorum. s. corrigendo. Beda. 8. Int. s. fidei. Hier. id est, extra Ecclesiam. Ambr. super Lucam, Extra Christum. a. Beda. non enim certam viam tenebat, sed plures & dubios sectarum calles sequebatur erroneus Hier. in libertate arbitrij dubitans inter vitā & mortem. b. Ambr. in Lucam. alieni alligant vt possideant; Christus soluit vt teneat. Theoph. Soluunt per Baptismū & fidem. 9. Int. q. d. Quis potest dimittere peccata? Hier. Theoph. Prohibent dæmones, sed Apostoli fortiores. Beda. Hi sunt magistri erroris. 12. Int. s. per baptismum. 13. Int. id est, primam stolam immortalitatis. Hier. ¶ Beda. vestimenta, doctrina virtutum; vel discretio Scripturarum; vel Ecclesiasticorum dogmatum varietas, quibus omnium corda antè nuda & frigida, vt Christus sedeat, operiuntur.
15. Int. Hi sunt qui corpora sua per abstinentiam domant, vt menti iter parent; vel bona exempla sequentibus præbeant. Beda. Martyres etiā se carnis amictu exuentes, simplicioribus viam suo sanguine parant. 17. Int. id est, sententias. 18. Int. id est, de libris. Theoph. arbores, Sancti, de quibus ramos cædit, qui eorum virtutem imitatur. Hier. Iusti vt palma angusti radicibus, lati floribus & fructibus.
19. Int. s. Prophetæ, & Patriarchæ. Hier. Glo. etiam priores salutem à Christo quæsierunt. 20. Int. s. Apostoli. Hier. 25 Int. mane venit ad Iudæos Christus. Hier. 26. Beda. Formam religionis præmonstrat, vt primùm ad Ecclesiam diuertamus. 28. Int in vespera mundi visitat nos. Hier. 29. Theoph. templum relinquit desertum, & in rapinam. Beda. non inueniens in contradicentibus veritati, vbi caput suum reclinet, secedit ad fideles; Bethania enim domus obedientiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

c. pro, quid vultis facere vbi solueritis? 11. accipere scilicet, Apostolis, & adducere. d. id est, missus à Domino. e. id est, felix, faustumq́; sit. f. pro, Rex. 24. sub. qui habitas. 27. scilicet, iis quæ fiebant in templo, vt postridie redargueret, vel num se quis inuitaret, nemoq́; fuit, post tantam licet gloriam, & miracula.
28. Int. id est, vespertinum tempus esset. g. id est, postridie.

cùm

cùm exiret à Bethania,esuriit.[30] Cúmque vidisset à longè[31] ficum habentem[32] folia;[33] venit si quid[34] fortè inueniret in ea. Et cùm venisset ad eam, nihil inuenit præter folia: non[35] enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit[36] ei, Iam non ampliùs in æternum ex te quisquam fructum manducet. Et audiebant Discipuli eius. Et veniunt iterum Hierosolymam. Et cùm introissent[37] in templum, cœpit eiicere[h] vendentes & ementes in templo:[38] & mensas numulariorum,[39] & cathedras[40] vendentium columbas euertit: & non sinebat vt quisquam transferret vas[41] per templum: & docebat dicens eis, Nónne scriptum est[42], Quia domus mea, domus orationis[43] vocabitur omnibus[44] gentibus? vos autem fecistis eam speluncam[45] latronum.[46] Quo audito, Principes Sacerdotum & Scribæ, quærebant quomodo eum perderent:[*] timebant enim, quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et cùm vespera[47] facta esset, egrediebatur de ciuitate.[48] Et cùm manè[49] transirent,[50] viderunt[51] ficum[52] aridam à radicibus.[53] Et recordatus Petrus, dixit ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixisti,[l] aruit. Et respondens Iesus ait illis, Habete[54] fidem[m] Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic

Sens. Lit. In Cap. XI.

30. Int.veritatem humanæ carnis ostendit. 34. Chry.hoc dicitur secundùm suspicionem Discipulorum, qui putabant eum illa causa venire. 36. Chry.maledicit propter Discipulos, vt confidant, poterat enim Iudæos persequentes siccare si vellet. ob hoc ergo venit ad ficum: quid enim impedisset domi priùs comedere? aut cur vellet ex ficu fructum non habente? propriam ergo volebat virtutem demonstrare, ne frangerentur animis in Passione. 37. Beda.quod per figuram fecit, maledicendo ficum, ostendit apertiùs. 38. Int.quod soli orationi dedicatur. 39. Theoph.id est, camptorum.
41. Int.s.immundum, vel mercandi gratia, vel non Deo dedicatum. 42. Int.s.in Esaia. 43. Int. non taurorum, vel hircorum.Beda. 44. Int.non in Iudæa, vel Hierusalem tantùm.Beda. 45. Int.in Hieremia. 46. Theoph.ad hoc enim in templo erant, vt vel non dantes corporaliter persequerentur; vel dantes spiritualiter necarent. Aug.2. de cons.Euang. Factum hoc Iohannes aliter narrat: est enim factum non semel à Domino.animaduertendum verò Matthæum, ordinem rei gestæ secutum, non Marcum. 48. Int.ad aliam beneuolam. Hier. 50. s. ipse cum Apostolis. 51. Theo.quod ait Matthæus vidisse, intelligendum est (vt ait Mar.) in crastinum. Aug 2.de con.Euan.non tunc aruit cùm viderunt, sed cùm maledicta est. 54. Chry.admirati sunt non habentes perfectam fidem, nec Christi virtutem manifestè cognoscentes.

Sens. Myst. In Cap. XI.

30. Int.s.salutem hominum, æstuans ad incredulitatem Israelis. 31. Int.id est, synagogam, vestitam mandatis hominum, & superstitionibus scopatam, cui denegat fructum in æuum, vnde templum ingrediens, eiicit vendentes & ementes, &c. 32. Int.id est, verba. 33. Int.s.homo factus. 34. Int.s. boni operis. 35. Int.reliquiæ in fine fructificabunt. 36 Beda.damnauit Iudæos, quia fructum boni operis non habebant. h. Glo.domus Domini, cor: eiectio, purificatio est. 40. Columbæ, Spiritus sancti charismata, quæ, qui vendunt, ante homines vel Deos, sacerdotio priuantur. Theoph.Colũbam vendit, qui gratiam dæmoni propter peccatum tradit. 47. Int. quia in Iudæis tenebras reliquit Sol egrediens.Hier. 49. Int.cùm Sol occidit Iudæis, oritur Apostolis.Hier. 52. Int.id est, Synagogam. 53. Int.scilicet Cain, & cęteris, à quibus sanguis iustus requiritur ab Abel vsque ad Zachariam.Hier.

Addit. Avct. In Cap. XI.

35. *Indicat factum id ad aliquid significandum.* 51. *id est, quippiam vtensile.* 44. *i.etiam alienigenis. vide 3.Reg.8* *. *adeò q; manus inicere non audebant, vel perdere volebant, timentes ne populum contra ipsos concitaret.* l. *i.malè precatus es.* m. *pro, fiduciam Deo.*

monti[55] tollere,& mittere in mare[56], & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. Propterea dico vobis, Omnia quæcumque orantes[57] petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis[58]. Et cùm stabitis[59] ad orãdum, dimittite si[60] quid habetis aduersus aliquem[61], vt & Pater[62] vester[63] qui in cœlis est, dimittat vobis[64] peccata vestra. Quòd[65] si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. Et veniunt[66] rursus Hierosolymam. Et cùm ambularet in templo, accedunt[67] ad eum summi Sacerdotes[n], & Scribæ[o], & Seniores[p], & dicunt ei: In qua potestate[68] hæc facis? & quis dedit[69] tibi hanc potestatem, vt ista facias? Iesus autem respondens ait illis, Interrogabo[70] vos & ego[q] vnum verbum, & respondete mihi: & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Iohannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant[71] secum, dicentes, Si dixerimus, de cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis ei[72]? Si dixerimus, ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Iohannem, quia verè Propheta esset. Et respondentes dicunt Iesu, Nescimus. Et respondens Iesus ait illis, Neque[73] ego[74] dico vobis in qua potestate hæc faciam.

Sens. Lit. In Cap. XI.

55. Beda. quærũt Gentiles, quando hoc factũ à fidelibus? Non omnia quæ facta, scripta sunt, quamquam factum est & hoc Gregorij Neocæsariensis precibus, datúsque locus cuidam Ecclesiæ.

57. Theoph. qui se totum dedit Deo, cum lacrymis intercedens, & quasi Domini pedes in oratione tenere se cogitans, quæ iustè postulat, consequetur. 59. Int. s. vos qui tantæ perfectionis non estis. Beda. 60. Int. s. querimoniæ. 61. Int. s. qui vos læsit. 62. Int. magna fiducia. 63. Int. non vnius, omnes enim fratres estis. 64. Int. i. iustis. 65. Int. tremenda sententia. 66. Int. s. à Bethania.

67. Hier. vt tentent. 68. Int. quasi dicant, in Belzebub eiicis dæmonia. Theoph. si diceret in mea, vt eum tenerent; si in aliena, vt populus ab eo discederet. 69. Int. apertè Filium Dei negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Beda. 70. Beda. interrogat vt suo, vel silentio, vel sententia condemnẽtur. Theoph. interrogat de Iohanne quod de se testimoniũ perhibuisset. 71. Int. s. cornuto coarctati syllogismo. 72. Beda. s. de me testimonium perhibenti. 73. Int. s. quia non vultis fateri quod vos scitis. Hier. 74. Hier. occultanda veritas, cùm aut quærens minùs capax est, aut indignus.

Sens. Myst. In Cap. XI.

55. Int. id est, Christo, qui est mons crescens de lapide abscisso sine manibus. Hier. ¶ Beda. Diabolus mons ob superbiam, qui à Doctoribus de cordibus electorum eiicitur, & se ad turbulentas infidelium mentes transfert. 56. Int. id est, gentes. Hier.

Addit. Avct. In Cap. XI.

n. qui sacrificia tractabant. o. qui scripturas interpretabantur. p. qui temporalia cum auctoritate administrabant. q. pro, rem vnam. Heb.

CAPVT XII.

ET cœpit illis in parabolis loqui, Vineam[1] pastinauit[*] homo[2], & circumdedit sepem[3], & fodit lacum[4], & ædificauit turrim[5], & locauit eam agricolis[6]: & peregrè profectus[7] est. Et misit ad agricolas in tempore[8] seruum[9], vt ab agricolis acciperet de fructu[10] vineæ. Qui apprehensum eum cæciderunt[11], & dimiserunt vacuum[12]. Et iterum misit ad illos alium[13] seruum: & illum in capite vulnerauerunt[14], & contumeliis affecerunt. Et rursum alium[15] misit, & illum occiderunt: & plures alios, quosdam cædentes, alios verò occidentes. Adhuc ergo vnum habens filium[16] charissimum, & illum misit ad eos nouissimum, dicens: Quia reuerebuntur[17] filium meum. Coloni autem dixerunt ad inuicem, Hic est hæres[18], Venite, occidamus eum: & nostra[a] erit hæreditas. Et apprehendentes eum, occiderunt, & eiecerunt extra vineam[19]. Quid ergo faciet Dominus[b] vineæ[c]? Veniet[20], & perdet[21] colonos: & dabit vineam aliis[22]. Nec[23] scripturam hanc legistis, Lapidem[24] quem reprobauerunt

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. INT. scilicet, domum Israël plantauit. 2. Int. s. Deus Pater humano affectu. Hier. 3. Int. id est, custodiam Angelorum. Hier. ¶ Int. vel murum vrbis. Beda. ¶ Theoph. Legem prohibentem alienigenis commisceri. 4. Int. i. legem. Hier. ¶ Beda. lacus, seu torcular, altare. 5. Int. id est, templum. Hier. 6. Int. id est, Sacerdotibus. Hier. ¶ Int. operariis conductis hora tertia, sexta, & nona. 7. Beda. Liberum operandi arbitrium derelinquens. 8. Int. non fructus, quia nullus erat. 9. Int. s. Prophetas. Beda. 10. Int. fructus vineæ obedientia. Beda. 11. Int. alij Prophetæ cæsi, alij vulnerati, alij occisi. Beda.

12. Beda. seruum primò missum, Moysem demiserunt vacuum; irritauerunt enim Moysem in castris. 13. Beda. Dauidem, & cæteros Psalmistas. 14. Beda. Psalmistarum carmina paruipendentes, & Dauid abiicientes. Quæ nobis pars, inquiũt, cum Dauid? Glo. Dauid caput psalmodiæ, & fons. 15. Beda. s. Prophetarum chorum, & quem Prophetarum non sunt persecuti? significantur ergo tribus his seruorum gradibus, omnes sub Lege Doctores; vnde Dominus, necesse est impleri scripta in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. 16. Int. s. Christum vnigenitum. Hier. 17. Int. per ironiam. Hieron.

¶ Theoph. non ignorabat quid futurum esset, sed hoc dicit ostendens quid eos decebat facere.

18. Beda. manifestissimè probatur Principes Iudæorum, Christum non per ignorantiam, sed per inuidiam crucifixisse; intellexerunt enim hunc esse, cui dictum est, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam.

a. Beda. Hæreditatem Christo occiso præripere moliebantur, dum crucifigentes eius fidem extinguere, & suam ex lege iustitiam gentibus inserere conabantur. 19. Int. id est, plebem, dicentes, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes. Hier. ¶ Theoph. extra ciuitatem. b. Theoph. s. Pater. 20. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus ait ab illis responsum, Malos malè perdet; possumus & hîc intelligere esse hanc eorum responsionem, quòd si indicatur esse Domini responsio, ideo est, quia cùm verum illi dixerunt, de illis hoc ipse respondit qui veritas est. 21. Theoph. s. tradens Romanis. 22. Theoph. scilicet, Apostoli. Hier. id est, ab Oriente & Occidente, & Aquilone, & Austro venientibus, & recumbentibus cum Abraham, Isaac, & Iacob. 23. Int. q. d. quo alio modo impletur hæc Scriptura? Beda. 24. Int. scilicet, Christum. Beda.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

1. BEDA. cuique fidelium quasi vinea excolenda locatur in Baptismo; sed missum seruum eiicit, cùm auditum sermonem contemnit; hæredem occidit, qui Filium Dei conculcat; datur vinea alteri, id est, gratiâ humili, quam superbus spreuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

** id est, suffossa terra excoluit. Græ. ἐφύτευσεν plantauit. 2. pro, quidam. Hebr. 4. fossa est in quam excipitur vinum è torculari. 14. scilicet, lapidibus, vt est Græ. c. genitiuus est. 20. Verba sunt Christi (vt patet ex Luc.) dicta post illorum responsum, de quo Matth. quod de se illi dictum intelligentes, responderunt (vt est apud Lucam) Absit.*

[25] ædificantes, hic factus est in caput[26] anguli.[27] A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris[28]?[d] Et quærebãt eum[29] tenere: &[e] timuerunt[30] turbam: cognouerunt enim quoniam[31] ad eos parabolam hanc dixerit.[32] Et relicto eo abierunt. Et mittunt[33] ad eum quosdam ex Pharisæis & Herodianis[34], vt eum caperent in verbo. Qui venientes dicũt ei, Magister[35], scimus quia verax es, & non curas quemquam; nec enim vides in[f] faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces: licet dari tributum[g] Cæsari[36], an nõ dabimus? Qui sciens versutiam illorum, ait illis, Quid me tentatis[37]? Afferte mihi denarium[38] vt videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis, Cuius[39] est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Respondens autem Iesus, dixit illis, Reddite[40] igitur quæ sunt Cæsaris[41], Cæsari:[42] &[43] quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur[44] super eo.[45] Et venerunt ad eum Saducæi[46], qui dicunt resurrectionem non esse. Et interrogabant eum, dicentes, Magister, Moyses nobis scripsit, vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxorem, & filios non reliquerit: accipiat frater eius vxorem, & resuscitet[h] semen fratri suo. Septem[47] ergo fratres erant, & primus accepit vxorem: & mortuus est non relicto semine. Et secundus accepit eam[48], & mortuus est: & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

25. Int. s. Magistri, qui se, & alios Deo dignam domum ædificare debebant. Beda. 26. Int. s. duos condens in semetipso, ex vtroque populo vnam ciuitatem, & vnum templum sibi ædificans. Beda.
27. Theoph. s. Ecclesiæ coniungentis Iudæos & Gentiles. Hier. finito veteri Testamento, inchoatum nouum. 28. Int. s. fidelium; infideles enim miraculis detrahunt. 29. Int. quasi mentitum contra se; in quo magis probant eum vera dixisse: ipse enim est hæres, ipsi mali coloni. 30. Int. ad modicum timore retardantur, quia nondum venerat hora eius. 32. Int. id est, propter. 32. Int. aliàs, direxit. 33. Beda. quod per se non possunt, per alios efficere tentant. 34. Int. id est, militibus Herodis, qui Hierosolymis erant illis diebus. 35. Int. mellitis sermonibus circumdant, sicut apes, mel portantes in ore, aculeum in dorso. Hier. ¶ Theoph. cum adulatione Christum decipere volunt. 36. Beda. volebant, diceret non soluendũ, vt Herodiani haberent seditionis auctorem contra Romanos. Glo. Iudæa nuper erat facta stipendiaria sub Augusto Cæsare, vnde magna orta seditio, aliis dicentibus soluenda tributa, aliis negãtibus. quod adeo inualuit, vt post resurrectionem Domini, patriam, & omnia perdere maluerint, quàm esse tributarij. Theoph. si diceret censum dandum Cæsari, prouocarent cõtra eum plebem, quasi populum in seruitutem reducentem. 37. Int. Sapientia sapienter agit, vt suis sermonibus capiantur. 38. Beda. pro decem nummis computabatur. 39. Beda. non quasi ignorans interrogat, sed vt ad eorum sermonem conuenienter respondeat. 40. Int. quod necessitatis. Hier. Reddite nummum coacti Cæsari; vos autem libenter Deo. 41. Int. id est, tributum, pecuniam. Glo. Fecit hoc Christus, pro se & Petro tributum soluens. 42. Int. quod voluntatis. 43. Int. id est, vos, & primitias, & decimas. Glo. Fecit hoc Christus Patris voluntatem implens. 44. Int. quia insidiarum calliditate præualere non poterant. 45. Int. id est, super sapientia eius. 46. Theoph. negabant hi Spiritum & Angelos, & resurrectionem. 47. Beda. Fabulam fingunt, potest tamen fieri vt verè acciderit. 48. Int. s. ipse.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

30. Beda. quidam Ecclesiasticam fidem, & pacis vnitatem, propter cohabitantium multitudinem, aut erubescunt, aut timent impugnare. 41. Theoph. quasi Cæsar est ineuitabilis corporis necessitas, cui danda cibaria, & vestitus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

d. pro, itaque. Hebr. e. pro, sed. Hebr. 34. militibus, scilicet, vt quidam interpretantur. f. pro, in personam. g. Græ. κῆνσον, vox Latina.

Et

Et acceperunt eam similiter septem, & non reliquerunt semen.[*] Nouissima omnium defuncta est & mulier.[l] In resurrectione ergo cùm resurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam vxorem. Et respondens Iesus ait illis, Nónne ideo erratis,[49] non scientes Scripturas,[m] neque[50] virtutem Dei?[51] Cùm enim à mortuis resurrexerint, neque nubent,[52] neque nubentur:[53] sed sunt sicut Angeli[54] Dei in cælis. De mortuis[55] autem quòd resurgant, non legistis in libro[n] Moysi super rubum[56]: quomodo dixerit illi Deus, inquiens,[57] Ego[o] sum Deus Isaac, & Deus Abraham,[p] & Deus[58] Iacob?[59] non est Deus mortuorum, sed viuorum. Vos ergo multum erratis. Et accessit vnus de Scribis, qui audierat illos conquirentes,[q] & videns quoniam bene illis responderit: interrogauit eum quod esset primum[60] omnium mandatum. Iesus autem respondit ei, quia primum[61] omnium mandatum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus[62] est. Et,[r] Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde[63] tuo, & ex tota anima[64] tua, & ex tota mente[65] tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum[66] mandatum. Secundum autem simile[67] est illi, Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. Et ait[s] illi Scriba: Bene Magister, in veritate dixisti: quia vnus est Deus, & non est alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tamquam seipsum, maius est omnibus

SENS. LIT. IN CAP. XII.

49. Int.i.quia non scitis. m. Theoph. s. per quas potest probari resurrectio. 50. Int. pro, & ideo nec. 51. Int.s.Christum. 52. Theoph.erūt enim immortales, nuptiæ autem sunt propter corruptionem, vt per successionem generis persistamus. 53. Int.nubere de viris, nubi de vxoribus scriptum est.
54. Int.nemo ibi moritur, nemo nascitur; nec infans, nec senex ibi. Hier. 55. Int.soluta quæstione, probat resurrectionem esse. n. Glo. multa erant apertiora testimonia de resurrectione; sed Sadducæi tantùm quinque libros Moysis recipiebant. 56. Hier. in quo est similitudo vestra, quos inflammat eloquium meum, sed spinas vestras non consumit. 57. Int.hic probat æternitatem animarum.
o. Theoph.non dixit ego fui, sed sum, tamquam illi præsentes existāt. p. Theoph.Abraham vtrumque importat.s.corpus & animam; viuit autem corpus apud Deum.i.in Dei ordinatione. 58. Hier.ter Deum nominando, Trinitatem insinuauit, Deum verò iterans, dicendo, Non est Deus mortuorum, vnam substantiam significat. 59. Beda. cùm probauerit animas manere post mortem, consequenter introducitur corporum resurrectio, quæ cum animabus bona & mala egerunt. 60. Int. cùm in diuersis libris diuersè ordinentur. 61. Hier. s. quod ante omnia debemus in corde quasi vnicum pietatis fundamentum locare. 62. Int.Dij gentium multi sunt. 63. Theoph.id est, vi naturali. 64. Theoph. id est, virtute animali. 65. Theoph.id est, vi rationali. 66. Int.id est, maximum. 67. Theoph. conuertuntur enim reciprocè duo hæc mandata: qui enim diligit Deum, hominem debet diligere, & contrà.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

l. Hier. mulier sterilis, synagoga relicta à spiritu septiformi. Int. id est, mundana conuersatio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

** id est, prolem. 51. scilicet, qua potest resuscitare mortuos. 52. verbum Græcum, tam de viris, quàm de feminis dicitur. n. Moysen isti citarant, solumq; recipiebant. 56. pro, iuxta rubum. q. id est, disputantes. r. pro, itaque. s. scilicet, deposito iam tentandi animo.*

[68] holocauſtomatibus & ſacrificiis. Ieſus autem videns quòd ſapienter reſpondiſſet, dixit illi, [69] Non es longè à regno Dei. Et [v] nemo iam audebat eum [70] interrogare. Et [t] reſpondens Ieſus, dicebat [71] docens in templo: [72] Quomodo dicunt Scribæ Chriſtum [73] filium eſſe Dauid? Ipſe enim Dauid dicit in [74] Spiritu ſancto, Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec [75] ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Ipſe ergo Dauid dicit eum Dominum: & vnde eſt [76] filius eius? Et multa turba eum libenter audiuit. Et dicebat eis in [u] doctrina ſua, [77] Cauete à Scribis, qui [78] volunt in [79] ſtolis ambulare, & [x] ſalutari in foro, & in primis [80] cathedris ſedere in ſynagogis: & primos diſcubitus in cœnis. Qui deuorant [aa] domos viduarum ſub [bb] obtentu prolixæ orationis, hi accipient [81] prolixius [cc] iudicium. Et ſedens Ieſus contra [82] gazophylacium, [83] aſpiciebat quomodo turba iactaret [dd] æs in gazophylacium: & multi [84] diuites iactabant multa. Cùm veniſſet autem [85] vna [86] vidua pauper,

SENS. LIT. IN CAP. XII.

68. Beda. apparet grauem inter Scribas & Phariſæos quæſtionẽ fuiſſe, aliis hoſtias & ſacrificia, aliis fidei & dilectionis opera præferentibus, in qua iſte ſententia erat. 69. Int. quia noui Teſtamẽti ſententiæ, & Euangelicæ perfectioni conſentit. Beda. ¶ Hier. Longior eſt ignorantia à regno Dei, quàm ſcientia. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus dicit hunc acceſſiſſe tentantẽ, ſed fieri poteſt, vt Domini reſponſione correctus ſit; vel tentatio nõ mala fuit, tamquã decipere volentis, ſed cautè volentis ampliùs experiri ignotum. 70. Hier. quia fuerant confutati. 71. Int. Hier. palàm loquitur, vt inexcuſabiles ſint. Theoph. opinionem falſam corrigit Iudæorum, Chriſtum Dauid filium, ſed non Dominũ dicentium. 72. Int. non reprehenduntur, quia Chriſtum Dauid filium dicunt; ſed quia Filium Dei eſſe non credunt. Beda. 73. Int. ſ. hominem eſſe ſimplicem. Beda. 74. Int. non errore, non propria voluntate.
75. Theoph. non ſignificatur infirmitas filij, ſed vnitas naturæ, qua alter in altero operatur. nam & filius ſubjicit inimicos Patri, eum enim clarificat ſuper terrã. 76. Int. ſ. tãtùm, & non Deus? 77. Int. Hier. vt ignis eorum arida exempla incendit. 78. Int. voluntatem arguit, non gradum. 79. Int. ſ. cultioribus veſtimentis ad publicum procedere. Beda. ¶ Theoph. hoc faciebant, vt præhonorarentur.
80. Beda. non vetat primos ſedere, vel diſcumbere, quibus officij ordine competit; ſed hæc indebitè amantes docet cauendos, animum non gradum redarguẽs, licet culpa non careat eoſdem in foro litibus intereſſe, qui in cathedra Moyſi ſynagogæ magiſtri cupiunt appellari. 81. Int. ſ. quàm qui amant in angulis ſtantes orare. hi enim non ſolùm laudes hominũ, ſed etiam pecuniam quærunt. Beda. cùm porrecta manus pauperi preces iuuare ſoleat; quidam vt nummum pauperi tollant, in precibus pernoctant. Theoph. prolixiùs quàm cæteri Iudæorum peccantium. 82. Int. id eſt, diuitiarum cuſtodiam. Beda Græcè φυλάττειν ſeruare: gaza, Perſica lingua diuitiæ; erat autẽ arca in qua donaria populi conſeruabantur ad vſus templi neceſſarios: porticus etiam in quibus ſeruabantur, ita appellabatur, vnde in Euangelio, hæc locutus eſt in gazophylacio docens in templo. Theoph. ponebantur etiam in gazophylacio pro ſacerdotibus, & pauperibus, & viduis, vt inde alerentur.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

83. Glo. offerentes iuſto examine diſcernit, vt retribuat ſingulis ſecundùm cor, & opera. 84. Beda. ſcilicet, Iudæi de iuſtitia legis elati. 85. Int. ſ. Eccleſia. Beda. pro ea enim Chriſtus mortem pertulit, ideo vidua dicitur. 86. Int. ſcilicet, ſpiritu.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

69. ſ. qui viam ſcias, & approbes, ſed neceſſe eſt per eam ambulare. t. pro, verba faciens. Hebr. v. pro, docens. Hebr. 77. ſ. ne vos corrumpant exemplo. 79. veſtes ſunt talares. q. d. veſtibus ſplendidioribus. x. i. publicè. a a. i. ſubſtantiam, facultates. b b. i. prætextu. 81. περισσότερον, abundantius. c c. i. condemnationem. 82. i. Arcam quæ in atrio templi; in quam mittebat quiſque pecuniam pro templi reparatione, & miniſtrorum pauperúmque ſuſtentatione. vide 4. Reg. 12. Gaza Perſica lingua diuitiæ, φυλάττω, cuſtodio. d d. id eſt, pecuniam.

misit[87] duo minuta,quod est[88] quadrans.Et[ee] conuocans discipulos suos,ait illis: Amen dico vobis,quoniam hæc vidua pauper[89] plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium.Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt: hæc de penuria sua omnia quæ habuit misit,[90] totum victum suum.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

88. Beda.quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiuslibet rei, fortè hîc quarta pars sicli,id est,quinque oboli. 89. Beda.Deus non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat, nec quantum,sed ex quanto proferatur,perpendit.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

87. Int.id est,dilectionem Dei,& proximi.Beda. vel fidei & orationis munera. 88. Hier. quadrans prompta voluntas,quæ dicitur quadrans,quia cum tribus consistit:scilicet,cogitatu, verbo,& facto.
90. Beda.Iudæus ex abundanti mittit,qui de iustitia sua præsumit: Ecclesia autem omnem suum victum mittit,quia omne quod viuit,non sui meriti,sed diuini muneris esse intelligit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

88. *id est,quartam partem assis.As autem decima pars denarij.Græ.κοδράντης,vox Latina corrupta.*
ee. προσκαλεσάμενος,aduocans. 89. *scilicet,proportione,item,affectu maiori.*

CAPVT XIII.

T cùm egrederetur[1] de templo, ait illi vnus ex discipulis suis,Magister,aspice[2] quales lapides,& quales structuræ.Et respondens Iesus,ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem[3] qui non destruatur. Et cùm sederet[4] in monte oliuarum contra[5] templum, interrogabant[6] eum separatim Petrus & Iacobus,& Iohannes & Andreas:Dic nobis quando ista fient? & quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari? Et respondens[7] Iesus

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

2. THeoph.quia multa circa destructionem Hierusalem Dominus locutus fuerat, mirabantur discipuli tam magna & pulcra ædificia esse diruenda,ideóque ei ostendunt templi decorem.
3. Theoph.etsi aliquæ remanserint reliquiæ,tamen vsque ad consummationem vniuersalem nō relinquetur lapis super lapidem.adde quod Adrianus ciuitatem & templum à fundamētis dicitur euertisse.Beda.diuinitus procuratum est,vt diuulgato Euangelio,templum cum cæremoniis tolleretur,ne si illa permanerent quæ fuerant à Deo instituta,infirmi in fide ad Iudaïsmum laberentur. 4. Int. s. de ruina templi,& exilio gentis disputans. Beda. 5. Int. ipse situs corporis, congruit verbis. 6. Int.quia prædixerat omnia esse destruenda,discipuli secretò tempus & signa destructionis quærunt. Beda.
7. Aug.ad Hesychium,respondit ex illo tempore secutura,siue de excidio Hierusalem,vnde orta est interrogationis occasio,siue de aduentu suo,per Ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat, dum eius quotidie membra nascuntur,siue de fine in quo apparebit viuos iudicaturus,& mortuos.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

1. BEDA. Recedente Christo de templo,omnia legis ædificia, & compositio mandatorum ita destructa,vt nihil à Iudæis impleri possit,capitéque sublato, membra inter se compugnant. 4. Beda quietus manet in sanctis,superborum detestatur amentiam. mons enim olivueti, fructifera Ecclesiæ celsitudo.Glo.non gignit infructuosas arbores mons ille,sed olueta,quibus lumen alitur, vmbra fugatur,requies lassis tribuitur,infirmitas soluitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII. 5. *id est,è regione templi.*

cœpit dicere illis: [8] Videte ne quis vos ſeducat. [9] Multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego ſum: & multos ſeducent, Cùm audieritis autem [10] bella, & [11] opiniones bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri: ſed [12] nondum finis. Exurget enim [13] gens [a] contra gentem, & regnum ſuper regnum: & [14] erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum, hæc. [b] Videte autem voſmetipſos. [15] Tradent enim vos in [c] conciliis, & in ſynagogis vapulabitis: & ante [16] præſides & [17] reges ſtabitis [18] propter me in [19] teſtimonium illis. Et in [20] omnes gentes [d] primùm [21] oportet prædicari [22] Euangelium. Et cùm [23] duxerint vos tradentes, [24] nolite præcogitare quid [25] loquamini: ſed quod datum vobis [26] fuerit in illa hora, id loquimini: non enim vos eſtis loquentes, ſed Spiritus [27] ſanctus. [28] Tradet autem frater fratrem in mortem, & [29] pater filium: & conſurgent filij in parentes, & morte afficient eos, & eritis odio omnibus [30] propter nomen meum. Qui autem ſuſtinuerit [31] in finem, hic ſaluus erit. Cùm autem

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

8. Theoph. mentem eorum confirmat, ne ſeducantur. 9. Beda. imminente Hieroſolymorum excidio, multi ſe Chriſtos dicebant, tempúſque libertatis appropinquare; multi etiam temporibus Apoſtolorum, Hæreſiarchæ prodiere, multi, in nomine Chriſti, Antichriſti venerunt; quorum primus Simon Magus. 10. Int. ſ. hoſtium. Beda. 11. Int. i. ſeditiones ciuium. Beda. à tempore paſſionis Domini in populo Iudæorum, qui latronem ſeditioſum elegerunt, & Saluatorem abiecerunt, ſeditiones ciuium non ceſſauerunt. 12. Beda. admonentur, ne Hieruſalem Iudæámque deſerant. differtur enim deſolatio in quadrageſimum annum. 13. Theoph. ſ. Romani contra Iudæos tributa non reddentes.

14. Int. Lucas, terræmotus magni erunt per loca, & peſtilentiæ, & fames. Beda. conſtat hæc ad litteram contigiſſe: poſſunt verò intelligi peſtilentiæ eorum, quorum ſermo ſerpit, vt cancer, & fames audiendi verbum Dei; & commotio vniuerſæ terræ, & à fide ſeparatio, in hæreticis magis intelligi, qui contra ſe inuicem dimicantes, Eccleſiæ victoriam faciunt. 15. Beda. hæc maxima cauſa excidij fuit, quòd poſt occiſum Saluatorem, eius fidei præcones impia crudelitate vexabant. 16. Theoph. vt Agrippam, Neronem, Herodem. 17. Int. conſtantes animos tam bona cauſa dabit. 18. Theoph. non modica conſolatio propter Chriſtum pati. 19. Theoph. vt ſcilicet ſint inexcuſabiles. 20. Int. quaſi dicat, ne de perditione veſtræ gentis triſtemini, qui ſocios de omnibus gentibus eſtis habituri. Beda.

21. Theoph. hoc ſubdit, ne crederent tribulationes impedituras prædicationem. 22. Aug. 2. de conſ. Euang. Matth. addit, & tunc veniet conſummatio: ſed Mar. dicens primùm, ſignificauit antequàm veniat conſummatio. Beda. Refertur in Eccleſiaſticis hiſtoriis Apoſtolos omnes multò ante excidium ad prædicandum toto orbe fuiſſe diſperſos, exceptis Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre Domini, qui in Iudæa pro verbo Domini priùs ſanguinem fuderant. Auctor. priùs intellige, id eſt, ante excidium.

23. Int. ſ. ante præſides. 24. Int. q. d. voluntatem tantùm offerte, ego loquar, qui ſum in vobis, & gratia Spiritus ſancti in reſpondendo aderit. Beda. 25. Int. ſ. ante præſides. 26. Int. ſ. à Spiritu ſancto. 27. Int. de quo, quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. 28. Int. hoc in perſecutionibus frequenter viſum eſt. Beda. 29. Int. non eſt eorum fidus affectus, quorum diuerſa eſt fides. Beda.

30. Int. tam bona conſtanter cauſa tuenda fuit. Theoph. cauſa ſufficiens patienter ferendi, eſt pati propter Chriſtum. 31. Int. ſ. finis, non pugna coronat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

11. *id eſt, rumores.* a. *pro, contra.* b. *pro, cauete vobis, vel, quaſi dicat, ad vos pertinent quæ dicturus ſum.* c. *pro, in concilio.* d. *pro, priùs.*
24. *Græcè ſtit: antè ſollicitari, ſeu anxij.*

videritis

videritis [32] abominationem desolationis [33] stantem vbi non debet, [34] qui legit intelligat.
[35] Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui super [e] tectum, ne descendat in domum, nec introeat vt tollat quid de domo sua: & qui in agro erit, non reuertatur
[f] retro tollere vestimentum suum. [36] Væ autem prægnantibus & [37] nutrientibus in illis diebus. [38] Orate verò vt in hyeme non fiant. [39] Erunt enim [40] dies illi tribulationis tales, quales
[41] non fuerunt ab initio [g] creaturæ quam condidit Deus, vsque nunc: [42] neque fient. [43] Et nisi
[44] breuiasset Dominus dies, non fuisset salua omnis [h] caro: sed propter electos quos [45] elegit,
[46] breuiauit dies. [47] Et tunc si quis vobis dixerit, Ecce, hîc est Christus, ecce illic, ne crediderítis. Exurgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ: & dabunt [48] signa & portenta ad seducendos, si fieri [49] potest, etiam electos. Vos ergo videte, ecce

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

32. Int.i.Antichristum, vel imaginem Adriani, vel Cæsaris. Beda. Abominatio secundùm veterẽ scripturam idôlum nuncupatur, ideò addidit desolationis, quòd in desolato templo positum sit. Aug. ad Hesych. epist. 80. Cùm videritis (inquit Dominus apud Lucam) circũdari ab exercitu Hierusalem, scitote quia appropinquauit desolatio eius; tunc ergo fuit abominatio desolationis cum expugnata Hierusalem. 33. Int. Matth. in loco sancto, quod idem est. nam abominatio in loco sancto stare nõ debet. Aug. 2. de con. Euan. 34. Int. s. Prophetas, qui hoc prædixerunt. 35. Beda. Hæc iuxta literam facta; appropinquante enim Romano bello, moniti oraculo, Christiani longiùs discesserũt; manseruntque trãs Iordanem in ciuitate Pella, sub tutela Agrippæ Regis, cuius mentio fit in Actis Apostolorum. 36. Beda. Grauatæ enim impedientur, ne possint fugere. 37. Theoph. videtur mihi in his filiorum esus ostẽdi, fame enim & pestilentia afflicti, manus filiis iniecerunt. 38. Int. Matthæus ait, Orate autem vt nõ fiat fuga vestra hyeme vel Sabbato. g. Glo. prohibet frigus fugere ad solitudinẽ, & in desertis latere.
39. Int. ideò orandum. 40. Int. hæc propriè ad Antichristum, quando crebriora & acerbiora tormẽta inferentur fidelibus; & quod grauius est, signa quoque comitabantur. Beda. 41. Aug. ad Hesych. narrat Iosephus accidisse, quæ vix credibilia videantur. 42. Aug. ad Hesych. Si Antichristi tempore talis tribulatio, aut maior forsitan erit, intelligẽdum est de illo populo dictum, talem eis ampliùs non futuram; si enim populus ille præcipuè Antichristum est recepturus, tribulationem potiùs facturus est, quàm passurus. 43. Beda. hoc solùm in tantis malis refugium, vt Deus, qui dat virtutem patiendi, breuiet potentiam persequendi. 44. Theoph. i. nisi citò bellum terminatum fuisset, nullus Iudæus euasisset: sed quia præsciebat Deus multos eorum credituros, nõ permisit ex toto destrui. Aug. ad Hesych. Dies breuiati. i. mala. donante enim Deo tolerantiam, minùs sentiebantur, ac si breuia fierent.
45. Hier. ne malitia mutet intellectum eorum. 46. Beda. tribus enim annis & dimidio, quantum ex Daniele & Apocalypsi coniici potest, Ecclesia per orbem impugnanda creditur. 47. Theoph. loquitur de aduentu Antichristi, illud verò tunc, non significat statim post supradicta, sed circa tempus Antichristi. Beda. quidam hoc referunt ad tempus captiuitatis Iudaïcæ, sed melius de hæreticis accipiẽdum est, mentientibus se esse Christos, quorũ primus Simon Magus, extremus Antichristus. 48. Aug. 20. de ciuit. Dei. c. 19. Soluetur tunc Sathanas, & per Antichristum mirabiliter, sed mendaciter operabitur; seducentur autem qui seduci merebuntur. 49. Greg. super Ezech. hom. 9. exprimit hoc in electis trepidationem mentis, tentabuntur enim ad calendum per signa prædicatorum Antichristi.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

32. Beda. abominatio, hæreses, & flagitia quæ cũ viderint regnare inter eos qui cœlestibus mysteriis videbantur consecrati, qui in Iudæa. i. veræ fidei confessione persistunt, virtutum culmen ascendant.
e. Hier. nõ descẽdat ad ima, qui ascẽdit ad alta. Beda. qui spiritualiter viuit, animo carnalia excedẽs, non descẽdat ad pristinos conuersationis actus, nec relicta desideria repetat: domus. n. vel mũdus hic, vel caro nostra. g. Hier. i. ne finiantur fructus nostri operis cum fine temporis: hyeme enim finitur fructus, Sabbato verò tẽpus. Theoph. oportet nos à peccato fugere cũ feruore, & nõ frigidè & quietè. Beda. non debet refrigescere fides nostra, & charitas, nec debemus torpere in opere Dei, vt otiosi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

32. *vide Matth. f. s. ad ea quæ reliquit à tergo.* 37. *Græ. lactantibus.* 40. *pro, diebus illis. Hebr. Nota quod alij legunt tribulationes, at Cõplut. legit tribulationis. h. pro, vllus homo. Heb.* 46. *Præt. pro futuro.*

[50]prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam Sol [51]contenebrabitur,& Luna non dabit [52]splendorem suum, & stellæ cœli erunt [53]decidentes:& virtutes quæ in cœlis sunt, [54]mouebuntur. Et tunc [l]videbunt Filium hominis venientem in nu-[m]bibus,cum [55]virtute multa & gloria.Et tunc [56]mittet Angelos suos, & [57]congregabit electos suos [58]à quatuor ventis,[59]à summo terræ vsque ad summum cœli.A [60]ficu autem discite parabolam.Cùm iam ramus eius tener fuerit,& nata fuerint [61]folia, cognoscitis quia in proximo [62]sit æstas. Sic & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quòd in [63]proximo sit in ostiis.Amẽ dico vobis,quoniam non transibit [64]generatio hæc, donec omnia ista fiant. [65]Cœlum & terra transibunt,verba autem mea non transibunt. De [66]die autem illo, vel hora nemo scit:neque [n]Angeli in [67]cœlo,neque [68]Filius,nisi [69]Pater. [70]Videte,vigilate,& [71]orate,nescitis enim [72]quãdo tempus sit.[73]Sicut homo qui peregrè profectus reliquit [74]domum suam,& dedit [75]seruis suis potestatem cuiusque operis:

SENS LIT. IN CAP. XIII.

50. Aug.ad plebem Hippon.Mala prædixit,vt cùm ea sentiremus, bona post finem sæculi secutura certiores expectaremus. 51. Theoph.s.ob abundantiam claritatis Christi.Beda.Sidera in die iudicij obscurari videbuntur,nõ diminutione lucis,sed superueniente claritate Christi;vel ad tempus lumine priuabuntur,vt Sol tempore Passionis. 54. Theoph.stupebunt virtutes Angelicæ ad tanta magnalia. Hier.mouebuntur ad iram vindictę,quando mittentur à Christo.Glo.quid mirum homines tremere, si tremunt Angeli? l. Aug.primo de Trinit.etiam mali. m. Aug.ad Hesych.veniet sicut abiit nube susceptus, venit etiam quotidie in membris suis tamquam in nubibus. 55. Hier.qui priùs sicut pluuia descendit in vellus cum humilitate. 56. Theoph.mittit Christus Angelos,sicut Pater. 57. Int.s. vt triticum ventilatum de area totius terræ. 68. Beda.i.à quatuor mundi partibus. 59. Beda.i.ab extremis terræ finibus,ad vltimos terminos,vbi cœlũ insidere videtur:nullus enim remanebit electus, qui non Domino in aëra occurrat. 63. Aug.ad Hesych.non tunc erit finis,sed in proximo. 64. Int. vel omne genus hominum,vel specialiter Iudæorum.Beda. ¶ Theoph.s.Christianorum : consolatur verò Discipulos ne crederent defecturam fidem. 65. Beda.s.aëreum,quod cum terra transibit,non secundùm essentiam,sed secundùm eam quam nunc habet imaginem : quocumque verò peruenit aqua diluuij,perueniet(iuxta beati Petri sententiam)ignis iudicij. 66. Int.q.d.signa illius diei prænuncia dixi,de die autem illa, &c.Theoph. Voluit Discipulos impedire ab interrogatione illius diei & horę. si enim dixisset,scio,sed nolo reuelare,eos contristasset. 67. Int.s.nobis.Glo.scit quidem,sed non nobis,vt semper simus solliciti; vnde, Videte, vigilate, &c.Theoph.si nunc ignorantes finem non curamus,quid faceremus si finem sciremus? 68. Int.Hier.i.corpus eius in terra positum,quod est Ecclesia.Hilar.9.de Trin. non ignorat Filius,in quo sunt omnes thesauri sciẽtiæ,sed ignorare dicitur,quia in eo latet.Glo.Filius & Spiritussanctus nesciunt à se,sed Pater qui à se est. 69. Int.in quo & Filius. 70. Int.Hier.vigilia opus est mentis,ante mortem corporis. 71. Theoph.multi vigilant,sed in prauitate. 72. Int.s.iudicij. 73. Beda.Christus ad Patrem ascendens, Ecclesiam corporaliter reliquit. 74. Int.locus carnis propriè terra est.Beda. 75. Int.Hier.s.octo talenta, secundùm Matthæum;decem mnas,secundùm Lucam.Beda.id est,facultatem bene operandi.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

51. Int.s.ad gelida corda.Hier. 52. Hier.ob tempestatem dissentionum,non splendebit serena.Hier. s.semen Abrahæ stellis assimilatum penè deerit. 60. Beda.ficus,Synagoga, quæ diu sterilis fructum reddet. cùm enim intrauerit plenitudo gentium,omnis Israel saluus erit. 61. Int.id est, verba.Hier. 62. Hier.in die iudicij manifestabitur vnaquæque arbor,aridáne an viridis.Theoph.post Antichristi angustias,Christi aduentus,æstas erit iustis ex hyeme,peccatoribus verò hyems ex æstate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

54. s.commouebuntur in impios Angeli. n. Græ.qui sunt in cælo. 68. s.vt reuelet, sic dicimus, non habeo.s.vt dem.& Christus alibi ait, Nota feci omnia quæ audiui à Patre.s.indicanda,seu nota facienda. 73. sub.sic se habet regnum Dei,vel,ita vigilate.

& iani

[76] & ianitori præcepit vt vigilet. [77] Vigilate ergo, [78] nescitis enim quando Dominus domus veniat, [79] sero, [80] an media nocte: an galli [81] cantu, an [82] mane: ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormientes. [83] Quod autem vobis [84] dico, omnibus [85] dico, Vigilate.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

76. Int. qui. s. ducit in domum cæli. Beda. ordini pastorum, omnes etiam vigilare præcipimur, ianuas cordium custodientes. 77. Hier. qui dormit; non corpora vera, sed fantasmata intuetur, sic mundani. 78. Theoph nō dicit, nescio. 79. Theoph. cùm quis moritur in senectute. 80. Theoph. cùm quis moritur in media iuuentute. 81. Theoph. cùm puer incipit secundùm rationem viuere; tunc gallus in eo vociferatur, excitans à somno sensualitatis. 82. Theoph. id est, puerili ætate. 83. Int. hoc fine concludit sermonem, vt commune omnium præceptum nouissimi per primos audiant. 84. Int. scilicet, generale bonum est, non singulare. 85. Aug. ad Hesych. Imparatum inueniet dies illa, quem imparatum inuenerit vitæ suæ vltimus dies.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

79. Notantur fines quatuor vigiliarum. 81. s. gallicinio.

CAPVT XIV.

ERAT autem [1] Pascha & [2] Azyma post biduum[a]: & quærebant summi Sacerdotes & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die [b] festo, ne fortè [3] tumultus fieret in populo. Et cùm esset [c] Bethaniæ [4] in domo [5] Simonis [6] Leprosi, & [d] recumberet: [7] venit mulier habens [8] alabastrum vnguenti [9] nardi [10] [e] spicati pretiosi: & [11] fracto alabastro,

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

1. INT. id est, transitus, quod Hebraicè Phase. Beda. Videns enim exterminator sanguinem in foribus Israëlitarū, pertransibat. 2. Beda. Pascha dicitur dies quo agnus occidebatur ad vesperam. s. decimaquarta luna mensis primi; decima verò quinta succedebant festa azymorum, quæ septem diebus durabant; Euangelistæ tamen indifferenter azymorum diem pro Pascha, & è contrà ponunt: nam & Paschæ dies in azymis celebratur. a. Hier. qui templum, & vasa, & se ad esum agni purificare debuerant. b. Theoph. Christus tamen tempus constituerat passioni. 3. Int. non seditionem timebant, sed ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur. Beda. c. Aug. 2. de cons. Euang. ante sex dies Paschæ (vt ait Iohannes.) 6. Int. nomen pristinum manet, vt virtus curantis appareat. Leprosus enim fuerat, sed à Domino curatus erat. 7. Aug. 2. de con. Euang. hæc bis vnxit Christum, semel, vt narrat Lucas, meminitque etiam Iohannes; deinde iterum quod hîc dicitur: perfudit verò non solùm caput, vt ait Matth. & Marc. sed etiam pedes, vt ait Iohannes. 8. Beda. Alabastrum, genus marmoris candidi, variis coloribus, quod cauari solet ad vnguenta: seruat enim ea incorrupta. 9. Beda. Nardus, frutex aromaticus crassa radice, sed breui, nigra, & fragili: redolet vt cupressus, aspero sapore, paruo densóque folio; cuius cacumina in aristas se spargunt 10. Beda. erat enim non solùm de radice, sed etiam de spicis, & foliis confectum. Theoph. Græcè πιστικῆς, id est, fidelis. s. sine dolo confecti.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

b. Hier. Vitant diem festum. non enim est festiuitas iis qui vitam & misericordiam perdiderunt. 4. Beda. i. in domo obedientiæ. Hier. Obediens Christus Patri vsque ad mortem. à nobis obedientiam petit. 5. Int. Simon enim obediens dicitur. Hier. Simon Leprosus, mundus infidelis primò, posteà fidelis. d. Hier. humiliat se, vt eum tangeret fides peccatricis. 7. Int. Hier. s. Ecclesia, quæ dicit: Nardus mea dedit odorem suum. 8. Int. s. carnale desiderium. Hier. quod frangitur ad caput ex quo est omne corpus compaginatum. 11. Int. id est, carnali desiderio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

2. plurale est, pro dies azymorum, quibus vescebantur azymis. 10. id est, ex spicanardi factum. reddidit interpres sensum: id enim significat fidelis Græce, nisi fortè Græcè spicati dixit, vt solet aliquando vti Latinis vocibus, & mutatum est in πιστικῆς. e. coniungendum cum vnguenti.

effu

[f] effudit super caput eius. [12] Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes, Vt quid perditio ista vnguenti facta est? [13] Poterat enim vnguentum istud venumdari plusquàm trecentis denariis,& dari pauperibus. Et [14] fremebant in eam. Iesus autem dixit, [g] Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habebitis vobiscum: & cùm volueritis, potestis illis benefacere: [15] me autem non semper habebitis. [16] Quod habuit hæc, fecit: [17] præuenit vngere corpus meum in [18] sepulturam. [19] Amen dico vobis: vbicumque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo,& quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. Et [20] Iudas [21] Scariothis vnus de [22] duodecim [23] abiit ad summos [24] Sacerdotes, vt [25] proderet eum illis. Qui audientes, gauisi sunt:& [26] promiserunt ei [h] pecuniam [i] se daturos: & quærebat quomodo illum [27] opportunè [28] traderet. Et [29] primo die [30] Azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei [31] discipuli, [32] Quò vis eamus, & paremus tibi vt [33] manduces Pascha?

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

12. Theoph. videntur discipuli plures arguisse, quòd sæpe Christum audissent de eleemosyna docentem; Iudas verò non eadem intentione indignè tulit; sed propter amorem pecuniæ; itaque Iohannes ipsum solum commemorat. Gio. fortè alij discipuli hoc etiam dixerunt, vel senserunt. 14. Int. Bed.. hoc de solo Iuda synecdochicῶs. Theoph. molesti erant, exprobrantes ei & iniurias inferentes. 15. Beda. s. ita vt nunc in conuictu & familiaritate. 16. Hier. id est, quod potuit. 17. Int. s. antequàm veniret qui excluderet. 18. Beda. q.d. non perditio est, sed sepulturæ officium; nec mirum mihi dedisse bonum odorem fidei, cùm ego pro ea fusurus sim sanguinem. Theoph. id est, in signum sepulturæ futuræ. 19. Theoph. duo prophetat, & prædicandum Euangelium in vniuerso mundo; & opus mulieris laudandum 20. Int. Rem. damnum effusi vnguenti vult compensare pretio Magistri. Beda. 21. Chry. Serm. de Pass. erat enim alter qui Iudas Iacobi & Zelotes vocabatur. 22. Chry. Serm. de Pass. auger detestabilitatẽ proditoris. Hier. erat vnus ex illis numero, non merito: corpore, non animo. 23. Int. non inuitatus, non coactus; pretium quoque in voluntate ementium posuit, quasi vilis mancipij, Quid vultis mihi dare,&c. 25. Theoph. s. annunciaret quando solus esset. timebant enim irruere quando docebat, propter turbam. 29. Beda. s. decimaquarta primi mensis, qua fermento abiecto, agnus ad vesperam immolabatur; qua etiam Christus passionis suæ sacrauit exordiũ, corporis & sanguinis sui mysteria celebranda tradens; & à Iudæis tentus, & ligatus. 31. Chry. Serm. de Pass. Iudas de traditione tractabat, Discipuli erant de Paschæ præparatione solliciti. 32. Theoph. apparet Christum hospitium non habuisse, nec Discipulos proprias domos, alioqui eò duxissent.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

f. Glo. facit hoc quotidie Ecclesia; vnde Deo autem gratias, qui semper triumphat, nos in Christo Iesu & odorem suæ notitiæ manifestat per nos,&c. Laudat enim, & prædicat potentiam diuinitatis Christi, quæ illi vna est cum Patre. 13. Hier. sub prætextu auaritiæ mysterium fidei loquitur Iudas: fides enim nostra trecentis emitur denariis, in decem sensibus, interioribus. s. & exterioribus, per corpus, animam, & spiritum triplicatis. 16. Int. Hier. non aliundè quæramus quod in nobis habemus. 28. Beda. imitantur Iudam, Deúmque produnt, qui pro muneribus charitatis & veritatis Iura spernunt. 30. Hier. Azyma quæ cum amaritudine, id est, lactucis agrestibus manducantur, redemptio nostra est; amaritudo verò Passio Domini. 32. Int. Hier. cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

g. id est, desinite calumniari. 16. pro, quod potuit, Græcis. 17. s. quod postea facere non poterit. q. d. quod breui s... ...ndum est. 18. q. d. fecit quod sepultis solet exhiberi. l. s. vbi eum tradidisset. 33. Interlinearis legit co...re, sed manet legi etiam, Vt manduces.

Et mittit [34] duos ex discipulis suis, & dicit eis, Ite in [35] ciuitatem: & occurret [m] vobis [36] homo [37] lagenam aquæ baiulans, sequimini eum: & quocumque introierit, dicite [n] domino domus, quia Magister dicit, Vbi est [38] refectio mea, vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse demonstrabit vobis [39] cœnaculum grande stratum, & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius: & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt [40] Pascha. [41] Vespere autem facto, venit cum [o] duodecim. Et [42] discumbentibus illis, & manducantibus, ait Iesus, Amen dico vobis, quia [43] vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt [44] contristari, & dicere ei singulatim, Numquid ego? Qui ait illis, Vnus ex duodecim qui [45] intingit mecum manum in catino: & Filius quidem hominis [p] vadit sicut scriptum est de eo. [46] Væ autem

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

34. Theoph.s.Petrum & Iohannem. m. Beda.indicium præsentiæ diuinitatis; nouit enim quod alibi futurum esset. 37. Aug.2.de con.Euang.Lucas amphoram dicit.s.alter vasis genus, alter modum significauit: vterque sententiæ veritatem custodiuit. Auctor.Græcè apud vtrumque eadem vox est.s. κεράμιον, vas fictile. 40. Chry.Ser.de Pass.non nostrum, (est enim Christus) sed Iudæorum, quod Christus mãducauit, quia factus est sub lege, vt eos qui sub lege erãt, redimeret; & vt legi cessationem daret; ne quis verò diceret ideo euacuasse legẽ, quia eam vt arduam implere nõ valeret, priùs impleuit, & sic eam fecit cessare. 42. Theoph.at lex præcipiebat stantes Pascha comedere, probabile est priùs adimplesse Pascha legale, deinde discubuisse, cùm cœpit proprium tradere Pascha. 43. Chrys. Serm.de Pass.non apertè publicat, ne fieret impudentior; nec tamẽ silentio præterit, ne cælari arbitratus, audacter ad proditionem properet. Beda.dat pœnitentiæ locum, vt intelligens sciri cogitationes suas, resipisceret. 44. Theoph.magis credunt illi qui omnium corda nouit, quàm sibi. Glos.timentes fragilitatem suam, interrogant de peccato, cuius conscientiam non habent. 45. Beda.Iudas, cæteris contristatis, & manum retrahentibus, mittit manũ in catinum; arguit ergo eum manifestiùs, quia perseuerabat in malo. Glo.impletur illud, Qui edebat panem meum, magnificauit, &c. p Theoph.ostenditur Christi mors voluntaria. 46. Hier.pœna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

34. Int.charitas non est sola. 35. Int.i.Ecclesiam. Hier.fidei muro cinctam. 36. Int.i.primitiuus populus.Hier. ¶ Beda.non ponitur huius nomen, nec domini domus, vt significetur omnibus verum Pascha celebrare volentibus. i. Christi Sacramentis imbui, eúmque mentis hospitio suscipere, danda facultas. 37. Int.i.legẽ litteræ.Hier. ¶ Beda.aqua, lauacrum gratiæ: lagena, fragilitas eorum per quos erat in mundo prædicanda. Theoph.lagenam portat aquæ, qui baptizatus est. Glo.significatur huius Paschæ mysterium pro ablutione mundi celebrandum. n. Hier.s.Petro, cui Dominus domum suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore. Theoph.Dominus domus, intellectus, qui ostendit cœnaculum grande.i.altitudinem intelligentiarum, quod etsi altum est, sternitur tamen, & planum fit humilitate, ibíque paratur Christo Pascha à Petro & Iohanne.i.actione & contemplatione. 39. Hier.Ecclesia magna est, strata varietate virtutum, & linguarum. Beda.cœnaculum, lex; quæ de angustiis litteræ egrediens, in alto mentis solario Christum recipit. 41. Int.i.fine mundi. Hier.circa vndecimam enim veniunt nouissimi, qui primi denarium accipiunt. Glo.ante crucem enim Abraham in inferno, post crucem verò latro in paradiso. Auctor.intellige inferni nomine patrum locum inferiorem: sic dicitur Christus descendisse ad inferos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

37. s.vas fictile. 38. Lucas diuersorium. Græc. apud vtrumque eadem vox. s. κατάλυμα. 39. Fuisse in superiori parte ædium apparet ex verbo ἀνώγεων. q. à terra exaltatum. Hic creditur latuisse discipulos post passionem. Erat in monte Sion. vide Act. 1. o. sic vocatur collegium Apostolicum, etiamsi aliquis desit. & Luc. 24. vocantur vndecim etiam absente Thoma, vel hic duo illi missi iam fuerant reuersi.

hominí[47] illi per quem Filius hominis tradetur. Bonum[48] erat ei si[49] non esset[50] natus homo ille. Et manducantibus[q] illis,accepit[51] Iesus panem,[52] & benedicens[53] fregit,[54] & dedit eis,& ait: Sumite,[55] hoc est[56] corpus meum. Et accepto calice,[r] gratias[57] agens,dedit eis,& bibe[58]runt ex illo omnes.[59] Et[s] ait illis: Hic est sanguis meus noui[60] Testamenti,qui pro multis effundetur.[61] Amen dico vobis, quòd iam non bibam de genimine[62] vitis[t] vsque in diem illum, cùm illud bibam nouum[63] in[u] regno Dei. Et hymno[64] dicto,exierunt[65] in montem[66] Oliuarum. Et ait[67] eis Iesus, Omnes

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

47. Beda.& hodie væ illi homini qui ad mensam Domini malignus accedit.tradit enim Filium hominis in exemplum iudæ peccatoribus membris suis. 49. Int.s.latens materno vtero. 50. Int.aliàs fuisset. ¶ melius est non esse,quàm ad torméta esse Hier. 51. Beda.Finitis Paschæ veteris solemniis, transit ad nouam;vt pro carne agni & sanguine, sui corporis & sanguinis Sacramentum substitueret.
52. Beda.vt se illũ monstraret esse,cui Dominus iurauit,Tu es Sacerdos in æternũ,&c. 53. Theoph. id est,gratias agens. 55. Theoph.s.quod nunc do,nunc sumitis. 56. Theoph.panis in propriũ Christi corpus trãsmutatur;vnde,Panis quem ego dabo,caro mea est.non apparet autem ob infirmitatem nostrã:si enim cerneremus,sumere non sustineremus;condescendens ergo infirmitati nostræ,panis & vini,in carnem & sanguinem suum conuersorum species conseruat.Chry.Serm.de Pass.& nunc etiam Christus corpus facit suum & sanguinẽ; Sacerdos verba profert,sed Dei virtute,& verbo isto,Hoc est corpus meum , proposita consecrantur,vox ista semel dicta est,sed per omnes mensas Ecclesiæ, vsque ad aduentum eius præstat Sacrificio firmitatem. 57. Int.Hier.Gratia,nõ meritis saluati sumus à Deo.
58. Hier.felix ebrietas,satietas salutaris. 59. Theoph.Quidam dicunt Iudam non participasse mysteriis,sed antè exiuisse,alij aliud putant.Chry.Serm.de Pass.Christus proditori sanguinem offerebat, vt haberet peccatorum remissionem,si voluisset.Hier.Bibit Iudas sed nõ extinguit sitim ignis æterni, quia indignè sumit.Chry.Serm.de Pass.vt cibus occupatum ventrem malis humoribus amplius lædit, ita iste cibus malignitate pollutum magis perdit , non natura sua,sed accipientis vitio. 60. Int.non veteris,de quo,hic sanguis Testamenti est quod mãdauit ad vos Deus Beda. 61. Int.Hier.pro multis effunditur,sed non omnes emundat. 62. Theoph.q.d. non bibam de vino vsque ad resurrectionem; posteà enim bibit cum discipulis & comedit,ostendens se eumdẽ esse qui passus fuerat. 63. Theoph. s.nouo modo:non enim post resurrectionem habebat corpus indigens cibo. 64. Theoph.ostendit se libenter pro nobis mori. Beda. Potest intelligi hymnus ille quem secundùm Iohannem Patri gratias agens,decantabat;in quo & pro se,& pro suis,eleuatis sursum oculis precabatur. 65. Theoph.s.vt solitarium caperent sine tumultu: in ciuitate enim fortè fuisset populus conturbatus, haberéntque inimici ansam interficiendi tamquam populi concitatorem. 67. Beda.prædicit quid passuri sint,vt cùm passi fuerint,non desperent salutem;sed pœnitentiam agentes liberentur.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

53. Beda.Benedixit,quia naturam quã assumpsit,gratia diuinæ virtutis impleuit. 54. Beda.vt ostenderet sui corporis fractionem non absque sua voluntate futuram. 56. Hier.Corpus Christi,Ecclesia, quæ accipitur in fide;benedicitur in numero;frãgitur in passionibus;datur in exemplis;sumitur in doctrinis. r. Beda. quia nos in Christo,& Christum in nobis manere oportet,vino in calice aqua miscetur:aquæ enim populi. 62. Theoph. Vitis, Christus; genimen,intellectus occultus quem ipse generat,qui docet hominem scientiam;in futuro ergo seculo bibet cum suis,cùm noua quædam & occulta reuelabit. Beda.vitis.seu vinea,synagoga.q.d. non vltrà carnalibus cærimoniis delectabor, in quibus Paschalis præcipuũ locum tenuit;aderit tempus cũ gloria immortalitatis sublimatus,de salute populi spirituali gratia regenerati , vobiscum gaudio perfundar. 64. Hil.docuit ante cibum,& post gratias agere. 65. Beda.significatur per acceptionem Sacramentorum,ad altiora esse ascendendum. 66. Hier. in monte Olíueti,vnde ad cælos ascendit,tenetur Christus;inde enim ascendimus ad cælos , vnde vigilamus,oramus,ligamur nec repugnamus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

48. *Bonum erat.q.d.melius ei fuisset.* q. *pro,vbi manducassent.s.agnum.Heb.* 53. *i.cùm benedixisset.* 54. *s.antequam discipulis daret.* 57. *pro,gratias egisset.Heb.* s. *s.cùm daret,vt patet ex Matth.* 62. *i.fructu.* v. *pro,regnans,à Patre accepto regno.* 64. *i.cùm laudes Deo dixissent.*

ſcandalizabimini[68] in me in nocte iſta,quid ſcriptum[69] eſt,Percutiam[70] paſtorem,&diſpergentur oues.[71] [72]Sed poſteaquàm reſurrexero,præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi, [74]Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te , [75]ſed non ego. Et ait illi Ieſus,Amen dico tibi , quia tu hodie in nocte hac, priuſquàm [x]gallus vocem [76]bis dederit, ter me es negaturus. At ille ampliùs loquebatur. Et ſi oportuerit me ſimul commori tibi , non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et veniunt in [z]prædium,cui nomen [77]Gethſemani. Et ait diſcipulis ſuis , Sedete hîc donec [78]orem. Et aſſumit [79]Petrum & Iacobum & Iohannem ſecum:& cœpit [80]pauere , & [aa]tædere. Et ait illis , [81]Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem:ſuſtinete hic,& [82]vigilate. Et cùm proceſſiſſet paulùlùm [83]procidit ſuper terram, & orabat vt [84]ſi fieri poſſet , tranſiret ab eo [bb]hora : & dixit,[85]Abba Pater, [86]omnia tibi poſſibilia ſunt,transfer calicem hunc à me : [87]ſed non quod ego volo , [88]ſed quod tu. Et [cc]venit,& [dd]inuenit eos dormientes. Et ait Petro,Simon

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

68. Theoph.permiſit eos cadere ne in ſeipſis conſiderent. 69. Beda.in Zacharia aliis verbis , & ex perſona Prophetæ ad Dominum. 70. Theoph.i.dimittam percuti. 71. Int.ſ.Apoſtoli.Theoph.

72. Int.Hier.promittitur reſurrectio,ne deſperet. 74. Int.non eſt temeritas,nec mendaciũ;ſed fides & ardens affectus. 75. Int.Petrus ex ardore fidei promittebat,ſed Chriſtus, vt Deus futura prænouerat.Beda.Hier.Sine pennis in altum volare nititur. 76. Aug.de conſ.Euang.ante primum galli cãtum cœpta eſt trina negatio,quod attenderunt reliqui Euãgeliſtæ; quamquam & ante primum galli cantum in animo Petri tota concepta eſt. Theoph.poſt primam negationem cantauit ſemel gallus; poſt alias duas cantauit ſecundò. 77. Beda.monſtratur hodie locus Gethſemani , in quo Chriſtus orauit, ad radices montis Oliueti. 79. Theoph.aſſumit inſpectores gloriæ ſuæ in monte Thabor,vt qui glorioſa viderant,viderent & triſtia, verumque eſſe hominem agnoſcerent. 80. Theoph.homines naturaliter inuiti tendunt ad mortem; aſſumpſit autem naturales hominis proprietates. 81. Beda.omnia ſuſcepit quæ corporis ſunt Theoph.quidam putant triſtari ob peccata Iſraëlitarum,qui ſe erant crucifixuri. 82. Beda.ſ.ſomno infidelitatis,& torpore mẽtis. 83. Int.humilitatẽ mentis oſtẽdit habitu corporis.Beda. 84. Aug.3.de con.Euan.non dixit,ſi facere poſſet , ſed ſi fieri poſſet,ac ſi diceret,ſi vellet: fieri enim poteſt quod ille voluerit. 85. Aug.3.de conſ.Euang. fortè Dominus propter aliquod Sacramentum vtrumque dixit volens oſtendere ſe ſui corporis,id eſt,Eccleſiæ perſonã ſuſcepiſſe,cui factus eſt angularis lapis. 86. Aug.de conſ.Euang.oſtendit non ex impoſſibilitate, ſed ex voluntate Patris dictum,ſi fieri poteſt. 87. Hier.vſque in finem docet Patrum noſtrorum voluntatem noſtræ præponere. 88. Glo.non venerat facere voluntatem ſuam quam ſumpſit ex virgine,ſed quã habuit æternus cum Patre.Beda.facit hoc cõtradicentes vnam tantùm in Chriſto eſſe operationẽ,& voluntatem.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

68. Hier.omnes cadunt,ſed nõ omnes iacent:cadere carnale eſt,iacere diabolicum. x. Hier.Gallus lucis nuncius,Spiritus ſanctus,cuius voce in Prophetis & Apoſtolis excitamur de trina negatione ad amariſſimos fletus,qui malè de Deo cogitauimus,locuti ſumus ad proximos, fecimus ad noſipſos.

77. Beda.Gethſemani vallis pinguium,ſeu pinguedinum,inſinuatur:ergo in orationibus humilitas, & internæ dilectionis pinguedo ſeruanda.Chriſtus etiam valle humilitatis & pinguedine charitatis, mortem pro nobis ſubijt. 78. Theoph.Solebat ſolus orare, docens ſolitudinem & ſilentium in orationibus quærere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

z. Græ. χωρίον,id eſt,agrum,locum,prædium,villam. 80. *ἐκθαμβεῖσθαι,cum ſtupore pauere.*

aa. ἀδημονεῖν,grauiter angi,penéq; deficere præ mœrore. Apud Matth.vertit mœſtus eſſe. bb. i.tempus,ſ. Paſſionis,ne pateretur. 85. Syriaca vox,quam ſtatim Euangeliſta interpretatur.Heb. Ab dicitur;nec enim veriſimile Chriſtum Græca voce vſum. cc. dd. vtrumque præſentis temporis.

[89] dormis? [90] non potuisti vna hora vigilare? Vigilate, & orate vt [ee] non intretis in [91] tentationem. [92] Spiritus quidem [93] promptus est, [94] caro verò [95] infirma. Et iterum abiens orauit [96] eumdem sermonem dicens. Et reuersus, [ff] denuo inuenit eos dormientes. Erant enim [97] oculi eorum [98] grauati, & ignorabant quid responderent ei. Et venit [gg] tertiò, & ait illis, [99] Dormite iam & requiescite; [100] sufficit. Venit hora: ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. [101] Surgite, [102] eamus: ecce qui me tradet, propè est. Et adhuc eo loquente, venit Iudas Scarioth, vnus de [103] duodecim, & cum eo turba [104] multa cum gladiis & lignis missi à summis Sacerdotibus, & Scribis, & Senioribus. [hh] Dederat autem traditor eis signum dicens, Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite [ll] cautè. Et cùm venisset, statim [mm] accedens ad eum, ait, Aue Rabbi: & [105] osculatus est eum. At illi manus [106] iecerunt in Iesum, & tenuerunt eum. [nn] Vnus autem quidam de circumstantibus educens gladium, [107] percussit seruum [108] summi Sacerdotis: & amputauit illi [109] auriculam. Et respondens Iesus ait illis, Tamquam ad latronem existis cum [110] gladiis & lignis comprehendere me? Quotidie eram apud vos in templo

Sens. Lit. In Cap. XIV.

89. Hier. sicut dormiunt mente, ita dormiũt corpore. 90. Hier. quasi dicat, quomodo ergo mortem spernes? 91. Hier. s. negandi me. Beda. non dicit, ne tentemini, id enim est homini impossibile; sed ne intretis, id est, ne vos tentatio superet. Hier. in tentationem intrat, qui orare negligit. 92. Theoph. scilicet, vester. 93. Theoph. s. ad me non negandum. 94. Theoph. s. vestra. 95. Beda. temerarios reprimit; qui putant quidquid crediderint se consequi posse; quãtum ex mentis ardore confidimus, tantùm ex fragilitate carnis timeamus. 96. Theoph. per secundam orationem, verum se hominem confirmat. 97. Int. Languescunt oculi Apostolorũ negatione vicina. 98. Theoph. s. somno. 99. Theoph. Ironicè, vt patet ex eo quod dicit, sufficit. 100. August. 3. de cons. Euang. Intelligendum est post illud, Dormite, siluisse Dominum aliquantulum; postea dixisse, sufficit. s. quod requieuistis. 101. Theoph. non vt fugiant, sed vt inimicis obuiam eant. 102. Beda. postquàm Apostolorum timorem sequente pœnitentia impetrauerat corrigendum, pergit ad persecutores. Glo. q. d. non inueniant nos timẽtes, sed gaudium & confidentiam videant. 103. Theoph. hoc ponitur ad maiorem proditoris redargutionem.

h h. Beda. habet adhuc aliquid de verecundia discipuli, cùm non palam tradit, sed per signum osculi, Hier. Dat signum osculi cum veneno doli; sic Caim obtulit sacrificium subdolum, & reprobatum.

105. Beda. Scelerata confidentia: suscepit verò Dominus osculum, ne proditionem fugere videatur; simul illud cõplens: Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. 106. Hier. adest Ioseph vinctus, venditus à fratribus. n n. Theoph. tacet nomen, ne videatur suum laudare magistrum, quasi pro Christo zelantem. 107. Beda. fecit hoc eodem mentis ardore, quo cætera. Sciebat Phinees puniendo sacrilegos mercedem accepisse. 110. Beda. quasi dicat. stultum est cum gladiis & fustibus quærere vltrò se tradentem; & in nocte, quasi latitantem inuestigare, quotidie in templo docentem.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

g g. Hier. trina dormitio discipulorum, tres mortuos significat à Domino suscitatos, scilicet, in domo, ad sepulcrum, de sepulcro; trina autem Domini vigilia; docet nos orando de præteritis, præsentibus, & futuris veniam precari. 104. Hier. Confidit de virtute seculi, qui desperat de auxilio Dei.

108. Theoph. Summi Sacerdotes Scripturas negligebant, quasi serui non audientes facti. 109. Int. Hier. prædicatio Petri auditum abscidit à Iudæis. Theoph. si habuissent isti aures audientes Scripturas, non dominum gloriæ crucifixissent.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

e e. id est, accumbatis. f f. Græ. coniungitur cum dormientes. 99. Ironicè. q. d. Non est dormiendi tempus. 100. scilicet, dormisse hactenus. l l. scilicet, circumspectè, scilicet, ne euadat. m m. prius id factum quàm quod Iohannes dicit, Christum obuiam processisse.

docens:

docens:& non me tenuistis.[111] Sed vt impleantur Scripturæ.[oo] Tunc Discipuli eius relin-[112]quentes eum,[113] omnes fugerunt. [114] Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super [115] nudo: & tenuerunt eum.[116] Et ille reiecta sindone, nudus profugit ab eis. Et adduxerunt [117] Iesum ad summum Sacerdotem,& conuenerunt [118] omnes Sacerdotes & Scribæ & Seniores.[119] Petrus autem [120] à longè secutus est eum, vsque intrò in [121] atrium summi Sacerdotis:& sedebat cum ministris [122] ad ignem,& calefaciebat se.[123] Summi verò Sacerdotes,& omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, vt eum morti traderent,[124] nec inueniebant. Multi autem testimonium falsum dicebant aduersus eum,[pp] & conuenientia [125] testimonia non erant. Et quidam surgentes,[qq] falsum testimonium ferebant aduersus eum dicentes: Quoniam nos audiuimus eum dicentem,[126] Ego dissoluam templum hoc [127] manufactum,& post triduum aliud non manufactum [128] ædificabo. Et non erat conueniens testimonium illorum.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

111. Theoph.non potuerunt eum capere,nisi cùm voluit. 112. Int.Hier.adimpletum est,Elongasti à me amicũ,& proximum,& notos meos à me. 113. Beda.impletur illud,Omnes scandalizabimini.Gl. etsi turba permittente ad petitionem Domini fugerunt,promptiores tamen erant ad fugam,quàm ad patiendi fiduciam. 114. Theoph.videtur fuisse de domo,in qua Pascha comederant: quidam tamen dicũt fuisse Iacobum,fratrem Domini,qui fuit post Episcopus Hierosolymitanus.Greg.14.Mor.c.26. videtur fuisse Iohannes,potuit verò mox resumpto indumento,redire,seque turbis immiscere.

115. Beda.s.corpore.Int.nihil indumenti habebat,nisi solam sindonem.Beda. ¶Auct.vel hinc apparet,non fuisse aliquem ex Apostolis. vide Additionem. 117. Beda.s.Caypham, qui erat (vt Iohannes ait)Pontifex anni illius:emerat verò Pontificatum à Principe Romano,vt testatur Iosephus. 118.Int. Hier.fit congregatio taurorum,in vaccis populorum. 119. Hier.timor retrahit, claritas trahit.Glo. quod timet,naturæ est:quod sequitur,deuotionis:quod negat,obreptionis:quod pœnitet,fidei.

123. Theoph.Lege præcipiente,vt vnus esset summus Sacerdos,multi fiebant per Principem Romanorum.s.annis singulis.summos ergo Sacerdotes dicit,qui summo Sacerdotio functi fuerãt. 124. Int. mẽtita est iniquitas sibi,vt Regina aduersus Ioseph,Sacerdotes aduersus Susannam:sed ignis sine materia defecit.Hier. 125. Int.quod variatur incertum est.Hier. qq. Hier.falsus testis est, qui in eo sensu dicta intelligit,quo non dicuntur. 126. Int.Dominus dixit,soluite nos,sed non ego, quia nemo debet sibi inferre mortem. 127. Int.hoc addunt,vt videatur propriè de templo Iudaico dixisse.

118. Int.Dominus dixit,Suscitabo,viuum animal significans,& spirans templum.Hier.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

113. Beda.sicut Petrus culpam lacrymis abluens,recuperationem in martyrio labẽtium:ita Discipuli fugiendo,cautelam fugiendi docent minùs idoneos ad toleranda supplicia. 116. Glo.significãtur illi, qui vt securiores sint,omnia mundana abiiciunt. 120. Beda.meritò à longè sequebatur qui erat proximè negaturus,quod nõ faceret,si Christo adhæsisset.Glo,significatur Ecclesia secutura Christi Passionẽ.sed longè differenter:Ecclesia enim pro se patitur,ille pro Ecclesia. 121. Hier.atrium,secularis circuitus:ministri,dæmones,cum quibus qui manet,flere peccatũ nõ potest:ignis carnale desiderium.

122. Beda.quoniam abundat iniquitas, refrigescit charitas: hoc frigore torpebat ad horam Petrus, prunisque ministrorum Cayphæ calefieri cupiebat, id est, temporale solatium perfidorum societate quærebat:significabat verò ignis ille ignem [illegible] in maligna synodo contra Christũ accensum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

oo. sed vobis permittitur,vel hæc fiunt. 114. *apparet hunc transeuntium strepitu excitatum è lecto surrexisse,opertum sindone.* 115. *s.corpore.* 116. *hinc apparet quanti periculi fuerit illa nocte Christum sequi.* *pp. s.inter se,[illegible] parum ponderis habitura apud Pilatum ad Christum condemnandum.*

[129] Exurgens autem summus Sacerdos in medium, interrogauit Iesum dicens: Nõ respondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille autem tacebat[130], & nihil respondit. Rursum summus Sacerdos interrogabat[131] eum: & dixit ei, Tu es Christus Filius[132] Dei benedicti?[133] Iesus autẽ dixit[134] illi, Ego[135] sum, & videbitis[rr] Filium hominis sedẽtem[136] à dextris virtutis Dei: & venientem[137] cum nubibus[ss] cœli. Summus autem Sacerdos scindens[138] vestimenta sua, ait, Quid adhuc desideramus[tt] testes? Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. Et[139] cœperunt quidã conspuere[140] eum, & velare[141] faciem eius: & colaphis[142] eum cædere, & dicere[143] ei, Prophetiza:[uu] & ministri[144] alapis eum cædebant. Et cùm esset Petrus in atrio deorsum venit vna[145] ex ancillis summi Sacerdotis: & cùm vidisset Petrum calefacientem se: aspiciens illum, ait: Et tu cum Iesu Nazareno eras.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

129. Beda. s. furore superatus, vt sermonis occasione locum inueniat accusandi, demõstrat verò insaniam mentis corporis motu. 130. Int. sicut ouis ad occisionem ducitur, & obmutuit, & siluit à nobis. ¶ Theoph. sciebat quòd non attenderet verbis eius: vnde apud Lucam: Si dixero vobis, non credetis. Glo. præuidebat quidquid respondisset in calumniam vertendum. 131. Theoph. s. vt occasionem aliquam captaret. Hier. expectabant de longè, quem propè non vident. 132. Theoph. multi erãt Christi, id est, vncti vt Reges, & summi Sacerdotes, sed nullus Dei Filius dicebatur. 133. Theoph. i. semper collaudati. 134. Int. Hier. s. vt inexcusabiles sint. Theoph. sciebat non credituros, sed respõdit ne dicerent postea. Si audissemus aliquid ab eo, credidissemus. 135. Int. Beda. Marcus. Ego sum Matthæus. Tu dixisti, quod idem est. Aug. 3. de cons. Euan. rr. Hier. Sacerdos interrogauerat Filium Dei, ipse respondet, Filium hominis: idem enim Filius Dei, & Filius hominis. 136. Int. Hier. s. in vita regnantem sempiterna, & virtute diuina. 137. Theoph. non sine corpore veniet, sed qualis apparuit crucifigentibus, talis in iudicio eis apparebit. ss. Hier. in corpore solo quod sumpsit à Virgine, ascendit, & cum multiformi Ecclesia, quæ corpus ipsius & plenitudo est, ad iudicium veniet. 138. Leo. s. ad exaggerandam auditu sermonis inuidiam: nescitis verò quid hæc significet insania, Sacerdotali se honore priuauit, oblitus illius præcepti: de capite cidarim non deponet: & vestimenta sua non dirumpet. Glo. rabies quem de sede excusserat, ad scissionem vestium prouocat. Theoph. Solebant Iudęi cùm aliquid intolerabile & triste occurrebat, vestimenta scindere. 139. Int. pro, & ideò. 140. Int. id passus, vt nos lauaret. Hier ¶ Int. faciem meam non auerti à conspuentibus in me. 141. Int. vt velamenta cordium auferret. Hier. 142. Int. vt caput nostrum, quod Adam est, sanaret. Hier. 143. Int. etiam opprobriis exhonoratur. vv. Beda. quasi in contumeliam faciunt, quòd se Prophetam haberi voluit. 144. Int. vt applaudamus ei manibus. Hier. ¶ Int. dedi maxillam meam alapis. Aug. 3. de con. Euang. hæc passus est Dominus vsque ad manè in domo Principis Sacerdorum, quò priùs adductus est.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

138. Glo. Surgens de sede, & vestimenta scindens, significat Iudæos Sacerdotalem gloriam perdidisse, & sedem vacuam esse. Beda. in Passione Domini Pontifex vestimenta discindit. s. Ephod. cùm Domini tunica, nec à militibus scindi potuerit. erat enim Sacerdotium Iudæorum pro Pontificum sceleribus sciendum; soliditas autem Ecclesiæ non potest disrumpi. 140. Glo. opprobria Christi nostrum opprobrium obstruxerunt, vincula liberarunt: corona diadema regni attulit, vulnera sanarunt, sepultura eius resurgimus, descensu ad inferos ascendimus ad cœlos: hic inuenitur mel in ore leonis mortui. 141. Glo. gratiam cognitionis à se abscondunt, manet verò hoc velamen adhuc super cor eorum. 144. Glo. nunc etiam cæditur blasphemiis falsorum Christianorum. 145. Int. s. tribulatio. Hier. ¶ Beda. prima eum prodit ancilla, cùm viri magis potuerint recognoscere, vt & iste sexus peccasse in necem Domini videretur, & per eius Passionem redimeretur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

129. s. pre. ira. tt. pro, requirimus. Gre. Quid opus habemus.

At ille [146] negauit,dicens,Neque ſcio,neque noui quid dicas. Et exijt foras [xx] ante atrium: & [147] gallus cantauit. Rurſus autem cùm vidiſſet illum [148] ancilla,cœpit dicere circumſtantibus,quia hic ex illis eſt. At ille iterum [149] negauit. Et poſt puſillum rurſus qui [150] adſtabant, dicebant Petro, Verè ex illis es: nam & [151] Galilæus es. Ille autem cœpit [zz] anathematizare & iurare; [152] Quia neſcio hominem iſtum quem dicitis. Et ſtatim iterum gallus cantauit. Et recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei Ieſus, Priùs quàm gallus cantet bis, ter me negabis. Et [153] cœpit flere.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

146. Hier.ſine ſpiritu voci ancillæ cedit;cum ſpiritu nec regibus cedit. Glo.negat Chriſtum qui ſe eius negat diſcipulũ. Theoph. Permiſit hoc Dominus,ne ſe extolleret, & vt peccantibus miſereretur. 147. Beda. De hoc galli cantu cæteri Euangeliſtæ tacent,non tamen negant. 148. Int.nõ quæ priùs: nam Matthæus, vidit eum alia ancilla. 149. Aug. 3. de conſ. Euang. In ſecunda negatione à duobus cõpellatus eſt.ſ.ancilla,de qua Matth.& Marc.& ab aliquo,de quo Lucas, Negauit autem ſecundò ad focum ſtans,in atrio:redierat enim. Beda Chriſtum negat,qui ſe negat eſſe Chriſtianũ: negauit enim Chriſtum Petrus,cùm ſe negauit eius diſcipulum:dixerat namque Dominus, me negabis. 151. Hier. Galilæi Hebraicè loquebãtur,ſed habet vnaquæque regio ſuas proprietates,& vernaculum loquẽndi ſonum. 152. Beda.negat inter infideles ſe noſſe hominem, quem inter diſcipulos Deũ fuerat confeſſus. 153. Theoph.confundãtur Nouatiani,qui remiſſionem negant poſt baptiſmum peccantibus. ſunt Sanctorum defectus ſcripti,vt eorum exemplo ſperemus per pœnitentiam ſubleuari.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

147. Int.ſ.prædicator qui dicit, Vigilate iuſti,& nolite peccare. 148. Int.ſ.conſenſus. Hier. 150. Int. ſcilicet,actus. Hier. 153. Glo.nocte negat;ad galli cantum pœnituit; quod enim in tenebris obliuionis errauit,ſperatæ lucis rememoratione correxit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

x x. Græ. in veſtibulum atrij,ſcilicet,intra domum erat,ſed extra atrium. z z. id eſt,deuouere,deteſtari,vt aliàs vertitur. 153. Græ. ἐπιβαλὼν ἔκλαιε,id eſt,prorupit in fletum,vel ſubitò fleuit.

CAPVT XV.

ET [1] confeſtim manè concilium facientes ſummi Sacerdotes,cum Senioribus & Scribis,& vniuerſo conſilio, [2] vincientes Ieſum, [3] duxerunt & [4] tradiderunt Pilato. Et interrogauit eum Pilatus, [5] Tu es Rex Iudæorum? At ille reſpondens

SENS. LIT. IN CAP. XV.

1. INT. Vide quàm ſint ſolliciti in malo,tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium. 2. Beda. Solebant Iudæi quem morti adiudicaſſent ligatum Iudici tradere:ligauerant autem eum in horto comprehenſum,vt Iohannes ait. 3. Int.non.ſolùm ad Pilatum, ſed etiam ad Herodem quoque ductus eſt, vt illuderet ei vterque. 4. Theoph. Tradiderunt eum Romanis, & iis quoque ipſi traditi ſunt:vt illud impleretur, Secundùm opera manuum eorum tribue illis. 5. Beda.nec falsò quidem inuenire potuerunt Iudæi quod obiicerent Saluatori.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

2. GLo.adeſt Samſon vinctus à Dalila,id eſt,Synagoga.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

2. id eſt, cùm vinxiſſent, intellige verò aut prima vincula ei fuiſſe ſoluta in domo Caypha, aut ſemper fuiſſe ligatum.

ait

ait illi, [6]Tu dicis. Et accusabant eum summi Sacerdotes in [7]multis. Pilatus autem rursum interrogauit eum, dicés, Non respondes quidquam? Vide in quantis te accusant. [8]Iesus autem ampliùs nihil respondit: ita vt [9]miraretur Pilatus. Per diem autem [a]festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcumque petiissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas: qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerant homicidium. Et cùm ascendisset turba, cœpit [b]rogare, sicut semper [c]faciebat illis. [10]Pilatus autem respondit eis, & [11]dixit, Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum? Scribat enim quòd per inuidiam tradidissent eum summi Sacerdotes. Pontifices autem cõcitauerunt turbam [12]vt [13]magis Barrabam dimitteret eis. Pilatus autem [14]iterum respondens, ait illis, [15]Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, dicentes, [16]Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis, [17]Quid enim mali fecit? At illi [18]magis clamabant, [19]Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis [20]Barrabam, & [21]tradidit [d]Iesum flagellis cæsum, vt [22]crucifigeretur. [e]Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij: & conuocant totam [23]cohortem: & induunt eum [24]purpura: & imponunt ei plectentes spineam

SENS. LIT. IN CAP. XV.

6. Beda. sic respondet vt eius sermo calumniæ non pateret. Theoph. dubia responsio: potest enim intelligi, tu hoc dicis, ego nõ dico: & nota quòd Pilato, qui inuitus fert sententiã, ex parte respondet, Sacerdotes autem & Principes suo sermone indignos iudicauit. 7. Aug. 3. de cons Euan. vt quòd subuerteret gentem, prohiberet tributa dari Cæsari, &c. vt ait Lucas. 8. Int. ne crimen diluens à Præside dimitteretur, & crucis vtilitas differretur. Beda. 9. Theoph. s. quòd cùm esset legis doctor, & eloquens, potensque accusationem eorum infringere, non responderet. 10. Beda. multas Pilatus liberandi Saluatorem occasiones dedit. 11. Aug. 3. de cons. Euang. alia Pilati Matthæus verba refert, sed eadem est sententia; nisi quòd Marcus tacet de Barraba, dicens solùm quod ad Christum pertinebat. 12. Beda. hæret adhuc Iudæis sua petitio: quia enim pro Iesu latronem, pro Saluatore interfectorem elegerunt, meritò salutem perdiderunt & vitam: séque ita latrociniis & seditionibus subdiderunt, vt patriam & regnũ perdiderint, & libertatem corporis & animæ numquam receperint. 14. Beda. aliam dat occasionem liberandi Christum. 15. Aug. 3. de con. Euang. hoc significauit Matthæus dicendo Christum: dicebantur enim Christi Reges Iudæorum. 16. quanta Iudæorum prauitas. 17. Int. hoc dicendo, Iesum absoluit. Glo. hoc dicit secundùm illam vxoris suggestionem, Nihil tibi & iusto illi. 18. Int. insaniæ suæ satisfacientes, non interrogationi respondentes Præsidis. Beda. 19. Beda. impletur illud: Facta est mihi hæreditas mea sicut leo in sylua, dederunt contra me vocem suam. d. Beda. iussit Pilatus flagellari: vt satiati Iudæi, mortem eius vltrà sitire desisterent. e. Theoph. militaris vana gloria semper inordinatis gaudens, & opprobriis, sibi propria ostendit. 23. Theoph. id est, totum ordinem militiæ.

24. Beda. quia Rex Iudæorum fuerat appellatus, hoc illudentes faciunt: purpura enim Reges vtebãtur. Aug. 3. de con. Euang. Matthæus dicit chlamydem coccineam: hanc enim pro regia purpura adhibuerunt illudentes, quamquam est rubra quædam purpura cocco simillima.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

13. Int. s. vt hircum emissarium. 20. Int. hircum emissarium. Hier. qui cum peccato populi in desertum inferni absolutus dimittitur: alter enim pro peccatis absolutorum, vt agnus occiditur. 24. Int. scilicet, Gentili Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

6. scilicet, quod res est. a. Pascha. s. b. s. turba. Græ. petere. s. vt vinctum vnum dimitteret. c. s. Pilatus.
15. Ironicè.

coro

25 coronam:& cœperunt salutare eum, Aue Rex Iudæorum. f Et percutiebant caput eius
arundine:& conspuebant eum,& ponentes genua, 26 adorabant eum. Et postquàm illu-
serunt ei, 27 exuerunt illum 28 purpura, & induerunt eum 29 vestimentis suis: 30 & educunt il-
lum vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quempiam g Simonem
* Cyrenæum, venientem de villa, h patrem i Alexandri & Ruffi, 31 vt tolleret crucem eius.
Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum 32 Caluariæ locus. Et
dabant ei bibere 33 myrrhatum vinum: 34 & non accepit. 35 Et crucifigentes eum, 36 diuiserunt
37 vestimenta 38 eius, mittentes

SENS. LIT. IN CAP. XV.

25. Beda.pro,diademate. 26. Beda.quasi qui se Deũ falsò dixisset.Hier.opprobria Christi,nostrum opprobrium abstulere,vulneribus eius sanati sumus. 27. Aug.3.de cons.Euan.hoc factum est in fine cùm adduceretur ad crucifigendũ. g. Theoph.nominat ad maiorem fidem.viuebat. n. adhuc ille,qui poterat circa crucem facta enarrare. ¶ Beda.Cyrene Lybiæ ciuitas. h. Hier.alij per merita patrum commemorantur;hic per merita filiorum qui discipuli erant,vnde admonemur, adiuuari parẽtes per natorum merita. 31. Theoph.Primò Christus baiulauit crucem(vt ait Iohannes)postea iste. 32. Bed. Locus erat extra ciuitatem vbi truncabantur capita damnatorum.Hier.tradunt Iudæi in hoc montis loco immolatum arietem pro Isaac. 33. Int.amara vitis,amarum vinum facit,& propinat Iesu,vnde: Dederunt in escã meam fel,& in siti mea potauerũt me aceto.Beda. ¶ Aug.3.de cons.Euan.Matthæus dixit cum felle mixtum,fel ponẽs pro amaritudine,& myrrhatum vinum amarissimũ est; quamquam fieri possit vt myrrha & fel amarissimũ redderent.Theoph.videntur attulisse quidam acetũ,& fel,alij myrrhatum vinum. 34. Int.noluit bibere;secundùm Matthæum.Aug.3.de cons.Euan.non accepit.s.vt biberet,sed gustauit,vt Matth.ait. 35. Int.Maledictus omnis qui pẽdet in ligno:factus est maledictus, vt nostrum tolleret maledictum. Hier.Primum lignum scientiæ boni & mali,secundum boni tãtùm & vitæ:extensio manus ad illud mortem apprehendit, extensio ad hoc vitam inuenit,ligno hoc vehimur per mare vndosum ad terram viuentium. 36. Int.s.in quatuor partes,secundùm Iohannem.
37. Int.s.alia præter tunicam. 38. Int.aliâs sua.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

25. Beda.corona spinea,nostrorum est susceptio peccatorum.Theoph.est arcta via. f. Beda.caput Christi percutiunt arundine,qui verum Deum negant,errorémque suum ex Scriptura confirmare conantur; conspuunt in faciem,qui gratiæ præsentiam verbis execrandis respuunt. 28. Beda.purpura, caro Christi quam passionibus obiecit.Glo.purpura,passionem & regnum significat. 29. Int.s.Iudæis. Hier.Cùm enim intrauerit plenitudo gentium,tunc omnis Israel saluus erit. 30. Int.tamquam Cain fratrem Abel in agrum.Hier.Adest etiam hîc Isaac cum lignis;Ioseph cũ tunica sanguine lita,Moyses cum serpente suspenso in ligno:botrus in ligno portatus:Elisæus ad quærendã securim demersam, id est,genus humanum:Ionas sorte in mare missus. g. Beda.significat iste gentiles,qui olim peregrini & hospites testamentorum obediendo hæredes Dei sunt:Simon obediẽs,Cyrene hæres interpretatur:venit autẽ de villa:villa,Græcè pagus,vnde paganos appellamus à Dei ciuitate alienos.relictis enim paganis ritibus gẽtiles Christi vestigia sunt amplexi. 32. Hier.hîc decaluatur Christus.i.à carne sua carnali.s.Iudæa separatur. 35. Hier.species crucis forma quadrata mũdi,vertex Oriens,dextera Arctos,læua Auster,sub plantis Occidens,vnde Apostolus,vt sciamus quæ sit altitudo,latitudo,longitudo,& profundum:& aues volantes,& natãtes homines forma crucis vtuntur. Beda.Crucis latitudo, hilaritas operantis: altitudo,expectatio retributionis:longitudo,tolerantia:profundum,secretum sacramentum. Glos.hic pullus Iudæ ligatur ad vitem: pallium tingitur in sanguinæ vuæ. 36. Int.s.in quattuor ordines. Hier.s.coniugatos,viduatos, præpositos,& separatos. Auctor.Anachoretas videtur intelligere.Glos.Ecclesia Christi per quatuor orbis partes distributa. 37. Int.s.mandata.Hier.quibus tegitur corpus Christi,id est,Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

i. Christi discipuli hi duo. 34. *gustauit, vt ait Matth.sed non bibit.* 35. *Genus mortis ignominiosissimum,& acerbissimum.Græc.cùm crucifixissent.*

sortem[39] super eis,quis quid[m] tolleret. Erat autem hora tertia[40]: &[n] crucifixerunt eum.Et erat titulus causæ eius inscriptus[41], Rex[42] Iudæorum. Et cum eo[43] crucifigunt duos[o] latrones[44]: vnum à dextris, & alium[45] à sinistris eius. Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum iniquis[46] reputatus est. Et prætereuntes[47] blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui[p] destruis templum, & in tribus diebus reædificas; saluum[48] fac temetipsum[49] descendens de cruce. Similiter & summi Sacerdotes illudentes,ad alterutrum cum Scribis dicebant, Alios[50] saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus Rex Israël descendat[51] nunc de cruce, vt videamus & credamus[52]. Et qui cum eo[53] crucifixi erant, conuiciabantur ei. Et facta hora sexta, tenebræ[54] factæ sunt per totam terram vsque in horam nonam. Et hora[55] nona exclamauit

SENS. LIT. IN CAP. XV.

39. Theoph.s.illudentes,quasi regis vestimenta diuiderent,erant enim vilia.Narrat quidē Iohannes cætera vestimenta diuisa à militibus in quatuor partes, iuxta eorum numerū, sed de tunica inconsutili missam sortem. 40. Aug.3.de cons.Euang.hora quasi sexta.i.sexta inchoata (vt ait Iohānes) traditus est à Pilato crucifigendus;completa sexta,Christoque pendente tenebræ factæ sunt;ait verò Marcus,tertia crucifixum, recapitulans, volensq; ostendere magis Christū crucifixū à Iudæis qui clamauerant vt crucifigeretur,quā à militibus.Idem de q.vet.& nou Testamēti.Marcus sententiā de crucifixione Christi tertia hora datā,vult intelligi. 41. Int.s.Hebraicè,Græcè,& Latinè.Hier. 42. Theoph. scripserunt causam ob quam est crucifixus,quasi vituperātes quòd se Regem fecisset;& ne prætereuntes misererentur,sed improperarēt tamquam tyranno.Beda.nec occidendo potuerunt efficere,vt eum Regem non haberēt;qui eis secundùm sua opera redditurus est.Glo.simul Rex,& Pōtifex,Patri carnis suæ hostiā offerēs,nec per crucē perdidit,sed confirmauit imperiū. 43. Theoph.vt homines prauam de eo opinionē conciperent, quòd latro esset, & maleficus. 45. Hier. ille antecedit Petrum in paradisum, iste Iudam in infernū; confessio breuis vitam acquisiuit longam, blasphemia finita pœna plectitur æterna. Auctor videtur sentire.Hier.seu quicūque est iste Auctor,Iudam post Christi passionem se suspendisse. 46. Int.s.latronibus. 47. Theoph.exprobrantes tamquam seductori. 48. Int. insultant nefarij ne faceret salutem quam inchoauerat.Hier. 49. Theoph.Suggerebat hoc diabolus,sciens salutem fieri per crucem,simulque tentans,vt si à cruce descenderet,sciret non esse Filium Dei.

50. Theoph.hoc dicunt,quasi non verè miracula fecisset,sed secūdùm apparentiam.Beda.etiam nolentes confitentur quòd alios saluos fecit,sua ergo sententia condēnantur:qui enim alios saluos fecit; seipsum saluare poterat. 51. Hier.maius præstitit dum resurrexit,& non crediderunt. 52. Int.fraudulenta promissio. 53. Int.plurale,pro singulari.Aug.3.de cons.Euang. ¶ Theoph. vterque à principio conuiciabatur. 54. Int.Sol refugit quia non potest videre mortem Christi; & collaborat laboranti; vel ne impij blasphemantes,sua luce fruerentur. Theoph:decima quarta luna erat,cùm naturalis eclipsis fieri non potest.Glo.adest Noë inebriatus,& nudatus cæli & terræ pallio tectus tenebroso.

55. Beda.qua hora Adam mortem inuexit,Christus mortem moriendo destruxit.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

39. Hier.Sortiti sunt tunicam indiuisam,quæ est pax & vnitas.Glo.Sors,Dei gratia,solius enim Dei iudicio venit vel cadit sors. 41. Hier. inscriptum tribus linguis, vt omnis lingua cōmemoraret perfidiam Iudæorum. o. Beda. significant hi sub fide & confessione Christi, martyrium, vel arctiorem disciplinam subeūtes,quorum alij hoc pro æterna gloria faciunt,alij humanæ laudis intuitu.Theoph. duo latrones,Iudaicus,& Gentilis populus, vterque iniquus, sed hic pœnitēs, ille vsque in finem blasphemus;in medio Dominus,tamquam lapis angularis vtrumque coniungens. 44. Int.Oues à dextris. ¶ hic assumitur. 45. Int. hœdos à sinistris.¶ hic relinquitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

m. sub.vt viderent. n. pro,cum.Heb. p. id est, qui te iactabas posse destruere.

Iesus voce magna dicens,[56] Heloy,Heloy,[q] lamasabacthani, quod est interpretatũ,[57] Deus
meus,Deus meus vt quid dereliquisti[58] me?Et quidam[59] de circumstantibus audientes di-
cebant: Ecce,Heliam vocat. Currens autem vnus,[60] & implens[61] spongiam aceto, cir-
cumponensque[r] calamo, potum[62] dabat ei,[63] dicẽs, Sinite[s]: videamus si veniat Helias ad
deponendum eum. Iesus[64] autem emissa voce[65] magna,[66] expirauit. Et velum templi scis-
sum[67] est in duo, à summo vsque deorsum. Videns autem Centurio[68] qui ex aduerso sta-
bat,quia sic clamans expirasset,ait,Verè hic homo[69] Filius Dei erat. Erant autem & mu-
lieres de longè aspicientes:inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris,[70]
& Ioseph mater, & Salome:[71] quæ cùm esset in Galilæa, sequebantur eum, & ministra-[72]
bant ei: & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam. Et cùm iam
[73] serò esset factum: quia erat Parasceue,[74] quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Ari-
mathia,[75] nobilis[76] decurio:[77] qui & ipse erat expectans regnum Dei,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

56. Int. Beda. vt homo loquitur, vt homo flet, vt homo crucifigitur, vt homo turbatur. 57. Int. Hier. Principium est vicesimi primi Psalmi: quod enim in medio ponitur, Respice in me, in Hebræo non habetur. 58. Theoph. pro me loquitur, nos enim homines sumus derelicti, ipse nunquam à Patre derelictus fuit; dixit etiam pro Iudæis ex quibus erat: quasi dicat, vt quid Hebraïcum populum dereliquisti vt tuum filium crucifigerent; ergo me, id est, humanam naturam vel Iudaïcum populum. 59. Beda. s. Romani milites Hebraïci sermonis proprietatem non intelligentes: vel Iudæi, vt eum imbecillitatis infament. 64. Int. qui de cælo. 65. Int. illa, scilicet, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. 66. Int. nos cum nulla, vel cum minima, qui de terra sumus. Hier. ille cum exaltata voce expirauit, qui de cælo descẽdit. Theoph. sicut Dominus potestatiuè expirat. 68. Theoph. Cẽturio dicitur centum militum princeps. 69. Int. Beda. hominem & Deum confitetur; Theoph. conuertitur ordo dum Iudæi occidunt, gentiles confitentur; discipuli fugiunt, mulieres expectant. 70. Int. ad differentiã Iacobi Zebedæi, qui inter primos Apostolos vocatus est, & electus à Domino. Beda. Iacobus verò minor, dicebatur Iacobus Alphæi, & frater Domini, cuius mater Maria Cleophe, soror Virginis. 71. Theoph. hæc mater filiorum Zebedæi. 72. Int. Beda. mos erat vt mulieres præceptoribus de sua substantia ministrarent. Hier. Sicut non excluditur muliebris sexus à salute, per Mariam virginẽ; ita non expellitur à mysterij crucis scientia, & resurrectionis, per viduam, Mariã Magdalenã, & cæteras matres. 74. Beda. id est, præparatio, sic Iudæi inter Græcos morantes vocabant sextam Sabbati, præparabant enim eo die ad Sabbatum necessaria. 75. Int. quæ & Ramatha, ciuitas Helcanæ, & Samuelis. Beda. 76. Beda. per iustitiam tali ministerio dignus; per nobilitatem potentiæ secularis, facultatem potens obtinere ministrandi. 77. Beda. de ordine curiæ, & curiæ officium administrans.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

61. Int. scilicet, dolo, malitia. Hier. ¶ Glo. erant ipsi acetum degenerantes à vino Prophetarum, & Patriarcharum, corq; habentes sicut spongiã, cauernosis & tortuosis latibulis fraudulentum. 62. Int. s. amaritudinem. 63. Int. s. dulcedini. 65. Int. cælum aperitur. Hier. ¶ Theoph. significatur Spiritus sancti gratia à templo scindenda. Item caro, velum est mentis nostræ, virtus autem carnis cõtra spiritum scissa est Christi passione ab Adam vsque ad vltimos homines. Glo. Scissum est velum, vt Sacramenta legis quæ tegebantur apparerent, & ad gentes transirent. 73. Int. id est, in fine. 74. Beda. Sexta die factus homo, & reparationis humanæ arcanum per crucem impletum. 75. Hier. interpretatur deponens. Int. Allegoricè Iudaïcus populus deponens desperationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

q. ab Eleba, cuius plurale Elohim. apud Matth. Eli, ab El. r. id est, arundini. s. Cùm ei alij dixissent, Sine, vt est apud Matthæum, dixit ille, Sinite me facere. 68. Græ. κιντυρίων, vox Latina. 70. τοῦ μικροῦ, minoris videtur fuisse cognomen.

& audacter[u] introiuit[x] ad Pilatum,[78] & petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur[79] si iam obiisset: Et accersito Centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cùm cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph. Ioseph autem mercatus sindonem,[80] & deponens eum inuoluit[81] sindone, & posuit eum in monumento[82] quod erat excisum[83] de[84] petra:[85] & aduoluit[86] lapidem[87] ad ostium monumenti: Maria[88] autem Magdalene, & Maria Ioseph aspiciebant[89] vbi poneretur.[z]

SENS. LIT. IN CAP. XV.

x. Beda. quod mediocris & ignotus faceret, & corpus impetrare non poterat. 79. Theoph. putabat enim diutiùs victurum, vt latrones viuebant. 80. Theoph. sciebat Domini corpus pretiosum pretiosè sepeliendum. 81. Beda. hinc mos Ecclesiæ, vt Sacrificiū altaris non nisi in lino terreo celebretur, sicut à beato Syluestro legimus statutum. 83. Beda. dicitur monumentum Domini fuisse domus rotunda, de rupe excisa; tantæ altitudinis; vt vix extenta manu posset homo culmen attingere; introitus ab Oriente, cui lapis magnus impositus, in eius parte Aquilonari sepulcrum Domini ex eadem petra factum, longitudine septem pedum, altitudine à pauimento trium palmorum; patens non desuper, sed à latere Meridiano, vt corpus inferretur, colore albo, & rubeo. 84. Int. aliâs in. 89. Beda. remeantibus ad sua notis Iesu, solæ mulieres quæ arctiùs amabant, aspiciebant quomodo poneretur corpus; vt ei tempore congruo munus possent deuotionis offerre.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

78. Int. i. ad Christianos. Hier. Iudaïcus populus in fide credens, nobilitatur fide, vt sit filius Abrahæ; deponit desperationem, expectat regnum Dei; intrat ad Christianos vt baptizetur; quod significat nomen Pilati, id est, malleatoris, qui domat ferreas gentes; vt regat in virga ferrea; & petit Sacrificium quod donatur pœnitentibus in fine viaticum; & corde mundo, & peccatis mortuo inuoluit munimine fidei; stabilitū operculo spei; per opera charitatis cōcludit, aspicientibus à longè electis, qui sunt stella maris; quando (si fieri potest) scandalizabuntur etiam electi. 80. Int. s. cor mundum, & peccatis mortuum. Theoph. corpus purum, quo suscipiendus Christus; corpus enim animæ indumentū. 81. Glo. ex simplici Domini sepultura, ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis possunt carere diuitiis. 82. Int. in munimine fidei. 85. Int. quæ est Christus. Theoph. illa anima ex petra excisa, id est, Christo, quæ non obliuiscitur Deum. 86. Int. per opera charitatis. 87. Int. operculum spei. 88. Int. electi, qui sunt stella maris. 89. Int. à longè, quia scandalizabuntur, si fieri potest, etiam electi. Beda. animæ humiles quo ordine sit Christi passio completa perpendunt, vt imitentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

v. Indicat non sine periculo fuisse ausum. z. scilicet, vt suo tempore vngerent.

CAPVT XVI.

ET cùm transisset[1] sabbathum, Maria[2] Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome[a] emerunt[3] aromata, vt venientes vngerent[4] Iesum. Et valdè manè[5]

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. INT. post tristia sabbatha, felix irradiat dies. Hier. 3. Glo. reuertentes à monumento, vt ait Lucas, parauerunt aromata, & vnguenta, dum licuit operari, id est, vsq; ad solis occasum; & quia explere non potuerunt transacto sabbatho, id est, occidente sole, vbi operari licebat, aromata emere festinarunt: vt ait Marcus. 4. Theoph. secundùm Iudæorum consuetudinem, vt odoriferū maneret corpus, & conseruaretur; aromata enim desiccant: non sapiebant enim dignitatem diuinitatis Christi. 5. Aug. 3. de cons. Euang. Lucas, valdè diluculo. Iohannes, cùm adhuc tenebræ essent.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

2. INT. id est, electi, qui sunt stellæ maris. 4. Greg. in hom. odore virtutum, & opinione bonorum operum quærendus Christus. 5. Beda. Illuminata facie, discussisque vitiorum tenebris odorem bonorum operum Domino, & orationum suauitatem studeamus offerre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI. *a. Ita vocabatur, & non Maria Salome.*

[6] vna [7] ſabbatorum, veniunt ad [8] monumentum, [9] orto iam Sole. Et dicebant ad inuicem, Quis reuoluet nobis [10] lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes, viderunt [11] reuolutũ [12] lapidem. [13] Erat quippe magnus valdè. Et [14] introeuntes in monumentum [15] viderunt [16] iuuenem [17] ſedentem [18] in dextris, coopertum [19] ſtola candida: & [20] obſtupuerunt. Qui dicit illis, Nolite [21] expaueſcére: Ieſum quæritis Nazarenum, [22] crucifixum: [23] ſurrexit, non eſt hic: [24] ecce [25] locus vbi poſuerunt eum. [26] Sed ite [27] dicite Diſcipulis eius, & [28] Petro, quia [29] præcedet vos in [30] Galilæam: ibi eũ [31] videbitis, ſicut [32] dixit vobis. At illę exeuntes, fugerunt de monumento. Inuaſerat enim eas [33] tremor, & pauor: [d] & nemini quidquam [34] dixerunt: timebant enim.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

6. Int.i.prima à Sabbato, eadem prima Sabbati dicitur, quæ nunc Dominica appellatur. Theoph.i. prima dierum hebdomadæ, Sabbata namque dies hebdomadæ nuncupantur. 7. Int.i.requietionum, quæ in Sabbatis cuſtodiebantur. Beda. 8. Aug.3.de conſ.Euang.ſ. cùm cœlum ab Orientis parte albeſceret, necdum enim videbatur Sol per terram. 12. Beda.ſ.per Angelũ, vt narrat Matthæus. 15. Int. Beda.in domum ſcilicet rotundam, quæ erat exciſa in petra. 17. Theoph.quem priùs viderunt ſedentem ſuper lapidem (vt ait Matth.) ipſum viderunt poſteà intus in monumẽto (vt ait Mar.) quidam tamen dicunt alias fuiſſe mulieres, quæ dicuntur à Matthæo, alias quæ à Marco. Aug.de con.Euan.duos Angelos viderunt, illum de quo Matthæus foris: & hunc de quo Marcus intus, vel vnus erat qui ſupra lapidem ſedebat à dextris: intra aliqua ſepta maceriæ, ante petram in qua exciſa, locus erat ſepulturæ.
18. Beda.ſ.ad meridianam partem ſepulcri, erat enim ſepulti caput ad Occaſum. 19. Seuer.non ex mortali vellere, ſed cœleſti lumine ſplendẽs. Greg.in hom.candor veſtis ſplendorẽ noſtræ ſolemnitatis & feſtiuitatis denunciat. 21. Int.Deus charitas eſt, timor non eſt in charitate. Greg.in hom.quaſi dicant, quid timetis, quæ veſtros conciues videtis? 22. Int.à loco.Greg. 23. Int.à cauſa.Greg.hæc duo dicit, vt intelligatur de quo Ieſus loquitur. Theop.Non erubeſcit Crucem, in hac enim ſalus hominũ.
23. Int.radix amara Crucis euanuit, flos vitæ cum fructibus erupit, qui iacuit in morte, ſurrexit in gloria. Hier. 25. Greg.in hom.ſ.per præſentiam carnis. 26. Theoph.ideò lapidem reuoluerat, vt locum oſtenderet. 27. Int.Mulieribus dicitur vt nuncient Apoſtolis, quia per mulierem mors nunciata eſt, per mulieres vita reſurgens. Hier. 28. Hier.qui ſe indignum iudicauit Diſcipulatu, quòd ter Dominum negaſſet magiſtrum: ſed peccata præterita non nocent, quando non placent. Greg.in hom.ſi Angelus non nominaſſet, venire inter Diſcipulos non auderet: vocatur ergo ex nomine, ne deſperet ex negatione. 29. Aug.2.de conſ.Euang.non exprimitur quando id futurum ſit. 32. Int.non ſicut vidiſtis. 33. Int.Angelorum & hominum. Theoph.ſ.ob viſionem Angeli, & admirationem Reſurrectionis, 34. Theoph.aut propter Iudæos, aut timore viſionis detentæ. Aug.de conſ.Euang.i.reſpondere Angelis non ſunt auſæ, aut nemini cuſtodum, alioquin (vt Matth.ait) Apoſtolis nunciarunt.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

8. Int.ſ.poſt occaſum corporis. 9. Int.i.Chriſto. 10. Int.ſ.legem mortis. 12. Beda.reuolutio ſignificat reſerationem Sacramentorum Chriſti, quæ velamine literæ tenebantur. Lex enim lapide ſcripta eſt. 17. Int.hic iuuenis formam Reſurrectionis timentibus mortem oſtendit. Seuer.neſcit Reſurrectio ſenectutem. Ibi ætas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis. 18. Greg.in hom.ſiniſtra præſens vita, dextra perpetua, quam Angelus nunciare venerat. 17. Int.i.vera lætitia.ſ.hoſte depulſo, regno adepto. Hier. 20. Int.Hier.ſ.ſtupenda ſunt quæ præparauit Dominus diligẽtibus ſe. 30. Greg. in ho.Galilæa, tranſmigratio: iam quippe Chriſtus à Paſſione ad Reſurrectionem, à morte ad vitam migrauerat: & nos eius gloriã videbimus, ſi à vitiis ad virtutes migremus. Qui in ſepulcro nunciatur. i.mortificatione carnis agnoſcitur, in mentis tranſmigratione videtur. 31. Aug.de conſ Euang gratia Chriſti erat de populo Iſrael ad gentes tranſmigratura, præparãte Domino viam. videbitis ergo eum. i.membra eius inuenietis. 34. Theoph.mulieribus audire, non loqui datum eſt: diſcere, non docere.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

6. pro, prima. Hebr. 7. id eſt, dierum hebdomadæ. 8. ſ.peruenerunt, cùm diluculò eſſent profectæ.
b. id eſt, locum vbi monumentum. c. pro, itaque. d. ſcilicet, occurrent um in via.

[35] Surgens autem Iesus [36] manè prima Sabbati, [37] apparuit Mariæ [e] Magdalenæ: de qua eiece-
rat [38] septem dæmonia. [f] Illa vadens nunciauit his qui cum eo fuerant, lugentibus [39] & flen-
tibus: & illi audientes quia viueret, & visus esset ab ea, non [40] crediderunt. [41] Post hæc au-
tem [g] duobus ex his [42] ambulantibus ostensus est [43] in alia effigie euntibus in [44] villam: & illi
euntes nunciauerunt cæteris: nec [45] ills crediderunt. [46] Nouissimè autem recumbentibus il-
lis [47] vndecim apparuit: [48] & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia
his qui viderant eum resurrexisse, non [49] crediderunt. Et [h] dixit eis, [50] Euntes in mundum
vniuersum prædicate Euangelium omni [51] creaturæ. Qui [52] crediderit, & [53] baptizatus fuerit,
saluus erit: qui verò non [54] crediderit, condemnabitur.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

35. Beda. impletur illud, ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Greg. in ho. Sam-
son media nocte de Gaza exijt, & portas tulit: Christus ante lucem resurgens, inferni claustra destru-
xit. 36 Theoph. cum apparuit, coniungendum est, non cum surgens. 37. Int. quomodo, & vbi hæc
apparitio facta sit, Iohannes plenissimè dicit. Beda. e. Beda. mulier culpæ inductrix, quæ mortem pri-
mò gustauit, Resurrectionem primò videt, ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret.
38. Greg. in hom. i. vniuersa vitia, quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, septe-
nario vniuersitas significatur. Theoph. i. septem virtutibus spiritus contrarios. Hier. meretrices & Pu-
blicani præcedent Synagogam in regnum Dei. Beda, vbi abundauit peccatum, superabūdauit & gratia,
ne quisquam dignè pœnitens, de venia desperaret. 39. Hier. beati qui lugent, quoniam ipsi consola-
buntur. 40. Greg. in ho. fuit hoc non tam illorum infirmitas, quàm nostra futura firmitas: dum enim
illis dubitantibus, multis argumentis Resurrectionem legimus demonstratam, solidamur. 41. Int.
quomodo factum sit, Lucas exponit. 43. Aug. de cons. Euang. tenebantur enim (vt ait Lucas) eorum
oculi, ne eum agnoscerent. Seuer. Christus Resurrectione nō vultus substantiam perdidit, sed gloriam
acquisiuit. 44. Aug. de con. Euang. Lucas castellum dicit, & hîc Græcè ager magis est, quàm villa: agri
verò nomine etiam castella vocari solent. 45. Int. s. aliqui eorum. Theoph. non de vndecim Apostolis
dicit, sed de quibusdam aliis. 46. Int. s. die Ascensionis. 47. Int. vt omnes testes sint, & omnibus nar-
rent quod communiter viderunt & audierunt. Hier. 48. Greg. in ho. vt verba quæ discedens diceret,
in corde audientium arctiùs impressa remanerent. 49. Aug. de con. Euang. s. antequàm viderent, cùm
tamen ipsis prædicantibus, gentes quæ non viderant, essent crediturae. 50. Int. Hier. nunc post acce-
ptum Spiritum sanctum, tamquam vasa limosa, per ignem confirmata. 51. Greg. in hom. i. homini qui
habet aliquid commune cum aliqua creatura: & propter quem in terra cuncta creata sunt: vel omni
gentium nationi, erat enim priùs dictum, in viam gētium ne abiëritis. Theoph. s. credenti, & non cre-
denti. Aug. ad Hesych. non iussit Apostolos ipsos solos prædicationis munus implere, sicut non pro-
pter solos dictum est, sed propter vniuersam Ecclesiam: Ego vobiscum sum vsque ad consummatio-
nem sæculi. 52. Int. Beda. s. fide, quæ per dilectionem operatur. Greg. in hom. si fidem operibus teneat.
vera enim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit. 53. Theoph. non enim
sufficit credere. 54. Beda. in Ecclesia per alios paruuli credunt, sicut ex aliis peccatum pertraxerunt.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

f. Seuer suprà vt fœmina tacebat, nunc Ecclesiæ personam gestans, nunciat & loquitur. g. Seuer.
gentibus & Iudæis Resurrectionis fides prædicanda monstratur. 42. Int. i. laborantibus. Hier. Fides
hîc laborat agens vitam actiuam; illic contemplatiua secura visione regnat.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

37. *de quo Iohannes. 20. 43. ita vt non agnoscerent. 44. id est, castellum, seu pagum. 45. aliqui scili-
cet. Nam aliquos credidisse constat ex Luca. 46. Græc. ὕ..ρον, deinde, seu posteà. Hanc quidam aiunt fuisse
apparitionem primam factam Discipulis, de qua Lucas & Iohannes, alij vltimam. 47. sic vocabantur Apo-
stoli, etsi aliqui deessent, tunc quidem aberat Thomas. h. id est, posteà dictum. s. Cùm apparuit in Galilæa
plurimis, dixit autem, pro, præcepit. Hebr.*

[l] Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur.[m] In nomine meo dæmonia eiicient,[55] Linguis loquentur nouis,[56] Serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis[57] nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et Dominus[58] quidem Iesus postquàm locutus est eis,[59] assumptus[*] est in cælum,[60] & sedit[61] à dextris[n] Dei. Illi autem[62] profecti prædicauerunt[63] vbique[o]: Domino cooperante, & sermonem confirmante,[64] sequentibus signis.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

m. Greg. in hom. Fuerunt hæc signa necessaria in Ecclesiæ exordio; vt enim fides cresceret, miraculis, tamquam aqua planta, fuit nutrienda; cùm fixa radix est, à rigando cessamus; fiunt etiam quotidie in Ecclesia spiritualiter. eiiciunt enim Sacerdotes dæmones, manus credentibus imponentes per exorcismi gratiam; fideles sancta loquentes, linguis loquuntur nouis; qui malitiam de aliorum cordibus auferunt exhortationibus, serpentes tollunt; qui pestiferis suasionibus non consentiunt, à veneno non læduntur; qui bono exemplo aliorum vitam roborant, super ægros manus imponunt, vt bene habeant; sunt hæc miracula tanto maiora, quanto spiritualia, & non corpora, sed animas suscitantia. 55. Int. Beda. scilicet, bonis exhortationibus malitiam auferendo ab aliorum cordibus.

56. Theoph. s. intellectuales, vel etiam sensibiles, vt Paulo accidit. 57. Theoph. sæpe in historiis legimus multos venena bibita Christi munitos signaculo, lædere non potuisse. 58. Int. qui de cælo descendit. 59. Aug. de cons. Euang. s. supradicta, & quæ in Actis Apostolorum commemorantur.

* Glo. Psalmista dicit ad Orientem id factum, significans Hierusalem, quæ est in Orientis partibus collocata. 60. Int. scilicet, vnde venerat. Greg. in hom. non aëreum, vt Helias, qui subleuatus est, vt in secreta quadam terræ regione, magna carnis & spiritus quiete viueret vsque ad mundi finem, cùm redibit, & mortis debitum soluet. Ascendit verò Helias in curru. alieno enim, vt homo purus, adiutorio indigebat. Christus autem sua virtute ferebatur. 61. Greg in hom. sedere iudicantis est, stare pugnantis, vel adiuuantis. Sic Stephano in certamine posito apparuit, vt adiutor. Aug de Symbolo. Non intelligamus sessionem, quasi humanis membris positus sit ad dexteram sedentis Patris: sed sedere, id est, habitare intelligitur in dextera. id est, potestate quam accepit vt homo; vt veniat iudicaturus qui primò venerat iudicandus. Dicitur etiam beatitudo Patris dextera: nulla enim illic sinistra miseria.

62. Int. præceptum obedientia, obedientiam signa comitantur. Greg. in hom. 63. Beda. incepit Marcus ab initio prædicationis Euangelicæ à Iohanne facto, & ad prædicationem Apostolorum peruenit. 64. Theoph. sermo per opera confirmatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

l. id est, miracula. m. s. cùm opus erit. 61. significatur quies beatitudinis, & potestas iudiciaria. n. id est, optimo loco post Patrem, quatenus homo. o. s. vbicumque se offerebat opportunitas.

PROOE

PROOEMIVM B. LVCÆ[*] IN EVANGELIVM SVVM.

VONIAM quidem multi[1] conati[a] sunt ordinare[b] narrationem, quę in nobis[2] completæ[c] sunt rerum[3], sicut tradiderunt[4] nobis qui ab initio ipsi[d] viderunt[5]; & ministri[e] fuerunt sermonis[6]: visum[7] est &[8] mihi assecuto[9] omnia[10] à[*] principio diligenter[f] ex ordine tibi scribere[g], optime[11] Theophile[12], vt cognoscas[h] eorum verborum, de[l] quibus eruditus[13] es, veritatem.

SENSVS LITERALIS.

1. INT. vt Basilides, & Apelles, & qui sub nomine Thomæ, vel Matthiæ, vel aliorum Apostolorum falsa scripserunt. Ambr. sicut in populo Iudæorum fuerunt pseudoprophetæ, sic in nouo Testamento qui Euangelia scribere conati sunt, à bonis numulariis non probata, vt Basilides, &c. Beda. Multos dicit, non tam numero, quàm hæresum diuersitate. Chry. possunt intelligi, & qui bene, & qui secus Euangelia scripserunt; sed per sequentia ostendit, de quibus loquatur. addit enim, quæ in nobis completæ sunt rerum, & sicut tradiderunt, &c. a. Glo. cœperunt, nec perfecerunt. 2. Int. non nos, sed in nobis Deus fecit. c. Orig. id est, manifestissimè ostensæ. 3. Int. s. Euangelij. Orig. non secundùm phantasiam, vt aiunt hæretici, sed re vera negotium Christus egit. 4. Chry. ad Apostolos totum refert: par verò erat, vt tradita propagarent, facerentque qui accipiebant quod fecerant qui tradiderant.

d. Theoph. Lucas non fuit ex primis discipulis. Beda. alios etiam Euangelistas oportuit ab aliis, qui ipsi interfuerant, intelligere multa, vt Christi infantiam, pueritiam, &c. ¶ Int. non solùm corporali, sed potius mentis intuitu. Chry. Concordat illud Iohannis, Et vidimus gloriam eius. e. Glo. Duplex in homine perfecto virtus, intentio, & actio: vtrumque in Apostolis, viderunt enim, & ministrarunt.

6. Int. Verbi, quod caro factum est. 7. Int. nō humana voluntate, sed Spiritu sancto intus instigante; cuius gratia geritur, vt id quod bonum est, nobis etiam bonum videatur. 8. Ambr. non negat Deo visum; à Deo enim præparatur voluntas hominum. 10. Ambr. assecuto omnia, non omnia scribere visum est, nec enim mundus caperet: consulto etiam præteriit ab aliis scripta, vt propriis quibusdam Euangelia singula rebus eminerent. Glo. ea scripsit, quæ ad fidem confirmandam idonea credidit.

g. Glo. Studium fuit magis Lucæ res historicè describere, quàm præcepta exprimere. 11. Theoph. Erat Theophilus vir inclytus, & fortè princeps; optime enim, non nisi principibus, & præsidibus, dicebatur. Sic Paulus ad Præsidem, Optime Feste. 13. Beda. id est, quo quidque ordine gestum, dictúmve est. Chry. id est, vt certitudinem habeas, & securus sis.

SENSVS MYSTICVS.

12. BEDA. Theophilus, id est, amans Deum, vel amatus à Deo: qui ergo Deum amat, siue à Deo amari desiderat, ad se scriptum Euangelium putet; & vt commendatum pignus conseruet.

ADDIT. AVCT.

* *Fuit patria Antiochenus, arte Medicus, Pauli Discipulus. b. id est, contexere. e. Græc. rerum certissimæ fidei, vel quæ plenè creditæ, & cognitæ à nobis. πεπληροφορημένων. πληροφορέω, plenam fidem facio. πληροφορία, certa fides. 4. 5. ita completæ, seu creditæ. e. cooperatores. 6. pro, rei. Hebr. vel Christi, qui verbum Dei. 9. quidam assectato verterunt, sed & in eum sensum potest accipi assecuto.*

* *coniungenda cum assecuto. q. d. res ab initio gestas omnes. f. καθεξῆς, deinceps, q. d. ordine quo quæque aliam sequatur. 11. Græca vox, etiam potentissimum significat, apparet fuisse virum primarium.*

h. pro, agnoscas, agnoscuntur vtcumque cognita. l. Græc. velut Catechismo doctus, seu voce eruditus.

13. ἀσφάλειαν, certitudinem.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAPVT I.

FVIT in diebus [1] Herodis regis [a] Iudææ, [2] Sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice [3] Abia: & vxor illius de filiabus [4] Aaron, & nomen eius [5] Elizabeth. Erant autem [b] iusti ambo [6] ante [7] Deum, incedentes in omnibus mandatis & [8] iustificationibus Domini sine [9] querela, & non erat illis filius,

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. INt.Iam alienigena regnabat.Chry.qui Iohannem occidit, Tetrarcha fuit,hic autem Rex.Beda. prædictũ fuerat,Non deficiet Princeps de Iuda,nec Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est; ex quo enim exierunt ex Ægypto vsque ad Samuelem,Iudices suæ gentis habuerunt,inde Reges vsque ad transmigrationem;post reditum Pontifices gubernabant, vsque ad Hircanũ, Regem simul & Pontificem,ab Herode interfectum, cui ab Augusto Cæsare Iudææ regnum datum, cuiusque vigesimo primo anno aduenit Christus. 2. Amb.nõ solùm à parentibus,sed etiam à maioribus Iohãnis nobilitas propagatur,religionis successione venerabilis.Beda.in hom. Iohãnes de sacerdotali prosapia,vt eo potentiùs mutationem sacerdotij prædicaret.Glo.per vitulũ hoc Euangelium figuratũ.inchoat enim à Sacerdotibus,& in vitulo,id est,Christo pro mundo immolato, consummatur. 3.Beda. Erant Sacerdotes tam de Filiis Eleazar,quàm de filiis Ithamar, quorũ vices secũdùm ministeria sua, vt ingrederentur domũ Dei,vigintiquatuor sortibus Dauid distinxit,in quib.familiæ Abia octaua cõtigit. 4. Theoph.non permittebatur de alia tribu vxorem accipere. b. Beda.in hom.Iustitiæ præcepta quæ populis daret, velut hæreditario iure à progenitoribus Iohannes acceperat. 7. Int.qui non fallitur,vt homines.Amb.perfecta laus ante Deum iustũ esse. 8. Amb.Cùm mandatis cælestibus obedimus,in mandatis Domini incedimus;cùm congruè iudicamus,tenere Domini iustificationes videmur. 9. Int.non quòd non peccauerint, sed quia per gratiam Dei abluti, peccare desierint. Amb.prouidere oportet bona etiam corã hominibus;nulla querela est,vbi & mẽtis bonitas concordat, & facti.

SENS. MYST. IN CAP. I.

3. GLo.Abia,id est,pater dominus,& congruè in tempore officij patris Domini conceptus est qui patrem Dominum prædicaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

1. quasi dicat,regnante in Iudæa Herode,cuius primo anno regni legitimi natus Christus. vbi enim sustulit Sanhedrim.i.Regiorum consiliariorum collegium,Iudas,quibus antea inuitis regnabat,eum in Regem legitimum susceperũt.Huius filij Herodes & Philippus,Tetrarchæ,& Aristobulus,cuius filius Herodes Agrippa,qui Iacobum interfecit,paterq; fuit Agrippæ iunioris, qui cum Paulo locutus, vterque autem Agrippa rex Galilææ,Ituræ & Traconitidis. a. s.totius partis Palæstinæ,à 12.tribubus inhabitatæ. 3. Dauid Sacerdotes in 24.familias diuiserat,vt dicitur 1. Par.24. vt vicissim per vnam hebdomadam deseruirent, eo ordine,qui tunc sorte cuique obtigit:obtigit verò familiæ Abia octauus locus. 6. i. teste Deo,qui omnia nouit. 8. i. ceremonijs. 9. id est,de quibus nemo queri meritò posset. sic Phil. 2. vt sitis sine querela. Græ. ἄμεμπτοι,inculpati,irreprehensibiles.

[10] eò quòd esset Elizabeth [11] sterilis: & ambo [12] processissent in diebus suis. Factum est autem cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in [13] ordine vicis suæ ante Deum, secundùm consuetudinem [c] sacerdotij, [d] sorte exiit vt [14] incensum poneret [15] ingressus in [e] templum Domini: & omnis multitudo populi erat orans foris [f] hora incensi. [16] Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris [17] altaris [18] incensi. Et Zacharias [19] turbatus est, videns: & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus, Ne [20] timeas Zacharia, quoniam exaudita est [21] deprecatio tua: & [g] vxor tua Elizabeth [22] pariet tibi filium, & vocabis nomen eius

Sens. Lit. In Cap. I.

10. Int.duæ causæ memorantur,vt maior appareat virtus. 11. Chry.non erat peccati effectus,sterilitas,nam & iustis accidebat;hæc verò sterilitatis causa, vt audientes Virginē parientem credāt. Glo. Diuinitus procuratū,vt de sterili Iohannes nasceretur,vt inopinato ortu,& stupore miraculi,pararentur homines auditui Prophetæ. 12. Theoph.non solùm secundùm corpus, sed etiam secundùm spiritū ascensiones in corde suo ponentes. 13. Glo. à Sabbato hi ad Sabbatū ministrabant tempore vicis suæ. Amb. tunc vices erant,nunc est perpetuitas. d. Beda.non noua sorte electus est,cùm incēsum esset adolendum,sed prisca sors significatur,qua in vicem Abiæ succedebat. 14. Amb.videtur Summus designari Sacerdos. solus enim is intrabat in secundum sanctuarium semel in anno. Beda. Incēsum in Sancta sanctorum deferebatur à Pōtifice die expiationis,seu propitiationis, scilicet,decima die septimi mensis. 15. Int.notatur summus. Chry Ingressus est vt oraret pro cunctis. 16. Amb.scilicet, repentè:solet verò dici in Scriptura apparere,quod nō potest prævideri.Chry.Manifestè apparuit, & nō in somniis,nimis enim arduum annunciabatur;itaq; manifestiore visione opus erat.Damas.lib.2.c.13. non apparent Angeli vt sunt,sed transfigurati,vt possint homines aspicere. 18. Basil. Erat enim alterū holocaustorum. 19. Chry. non potest homo, quantumcumque iustus,absque timore Angelum cernere. Orig.Noua facies apparens,mentem turbat. 20. Athanas.in vita Antonij.Si post timorem succedit gaudium, à Domino est visio. securitas enim animæ præsentis maiestatis indiciū est:si verò incussa formido permanserit,hostis est qui videtur. 21. Int.facta pro populi redemptione,non pro sobole,quam desperabat se posse habere.Aug.de q.Euang.vsque adeo desperabat,vt nec Angelo promittenti crederet. 22. Int.Beda.Ecce ordo salutis exprimitur, cùm illius natiuitas prædicitur, qui Redemptori sit iter facturus, prædicando pœnitentiam,& fidem Christi. Chry. probat exauditam orationem,quòd esset habiturus filium qui clamaret,Ecce qui tollit peccata mundi.

Sens. Myst. In Cap. I.

e. Glo.ingressus Christus in cælum,vt interpellaret pro eorum peccatis, qui adhuc pro foribus expectant orantes,& diligunt aduentum eius. 17. Amb. Apparet Angelus in templo: veri enim Sacerdotis annunciabatur aduentus;& cœleste Sacrificiū parabatur,in quo Angeli ministrarent:non enim dubites assistere Angelum quando Christus immolatur; apparuit verò à dextris altaris, quia diuinæ misericordiæ insigne deferebat;Dominus enim à dextris est mihi ne commouear.

Addit. Avct. In Cap. I.

c. id est,sacerdotalis functionis. d. inter sacerdotes eiusdem familiæ sors mittebatur, vt sciret quo quisque illa hebdomada officio functurus esset, scilicet, vel adolendi incensum, vel offerendi holocausta. Hinc apparet non fuisse summum Sacerdotem (quod multi putarunt) non enim sorte opus fuisset: itaque non id incensum,de quo Leu.16. dici, scilicet,expiationis,sed quod quotidie, manè ac vespere addebatur, de quo Exod. 30. e. scilicet, in sanctum, non in sancta Sanctorum. f. scilicet, in atrio populi. 16. ὤφθη visus est,scilicet,corporali visione. 19. scilicet, ad Angelicæ maiestatis aspectum, & fortè sibi timuit, vt illi de quibus Iudi. 6.& 13. 21. scilicet, pro populo (nam de prole desperauerat) vel pro Messiæ aduentu, atq; pro eo gratias egit in Cantico. g. pro,nam.Heb. 22. quasi dicat, & præcursoris Messiæ tu pater eris, illi dicitur parere mulier,ex quo concipit.

[23]Iohannem : & erit [h]gaudium tibi & exultatio, & multi in [l]natiuitate eius [24]gaudebunt:
erit enim [25]magnus coram [26]Domino, & [27]vinum & [28]siceram non [m]bibet : & Spiritu sancto
replebitur adhuc ex [29]vtero matris suæ : & multos filiorum Israël conuertet ad Domi-
num [30]Deum ipsorum : & [n]ipse [31]præcedet ante [o]illum in [32]spiritu & [33]virtute [34]Heliæ : vt con-
[35]uertat corda [36]patrum in filios, & incredulos ad [37]prudentiam iustorum, parare [38]Domino
plebem [39]perfectam. Et [40]dixit Zacharias ad Angelum, [p]Vnde hoc sciam? ego enim sum
senex: & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus, dixit ei : Ego sum
[41]Gabriel qui [42]adsto ante Deũ: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euãgelizare. Et [q]ecce

SENS. LIT. IN CAP. I.

23. Beda. singularis meriti indicium imponi à Deo nomen, vel mutari. Chry. in Iohannem. quorum virtus ab infantia refulgere debebat, à principio diuinitus nomen sumebant. Beda. Iohannes. i. in quo est gratia, vel Domini gratia. Glo. ne qua esset dubitatio, futuri nomen designatur. h. Glo. nõ paruum Dei munus est, dare liberos propagatores generis, successionis hæredes. 24. Glo. Gaudet pater filio, & tali filio, gaudẽt alij quibus regni cælestis euangelizaturus erat ingressum: gaudent multi nato Iohanne quia salutẽ prædicat, nato verò Christo, quia dat. 25. Int. nõ virtute corporis, sed animi magnitudine. 26. Theoph. multi magni dicuntur, sed corã hominibus. 27. Amb. delicias hominũ, corporisq; lasciuiam, magna animi virtute depressit. 28. Siceræ nomine Hebræi vocant omne quod potest inebriare. 29. Int. i. manens in vtero. Glo. s. quando intrãte Virgine exultauit in vtero genitricis, & præcursoris officium, quoad potuit, impleuit. 30. Beda. Patet Christum Deum esse Israël, in eius enim fide Iohannes baptizabat. 31. Int. priùs natus, priùs prædicat, priùs moritur. s. præcurrit præco Iudicem.

32. Int. s. sancto. 33. Int. s. signorum. Amb. numquam sine virtute spiritus, vel sine spiritu virtus. Orig. non dicit in anima Heliæ, sed in spiritu & virtute. 34. Amb. in Helia virtus conuertendi populos à perfidia; virtus abstinentiæ, & patientiæ, & spiritus prophetandi. In deserto Helias, & Iohannes, ille gratiam Achab non quæsiuit, hic spreuit Herodis; ille Iordanem diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit; hic prioris, ille sequentis Dominici præcursor aduentus. 35. Beda. quod de Helia per Malachiam dictum est. 36. Beda. scilicet, spiritualem sanctorum antiquorum scientiam, populis prædicando infundens. Græcus. Iohannes & Apostoli, patribus suis, id est, Iudæis, contra Euangelium sæuientibus, veritatem monstrabant, in propriam iustitiam & prudentiam eos attrahentes. 37. Beda. quæ est non de legis operibus, iustitiam præsumere; sed ex fide salutem quærere. 38. Int. præcedet.

39. Theoph. id est, præparatam ad suscipiendum Christum. 40. Chry. scilicet, respiciens propriam ætatem, & coniugis sterilitatem. 41. Int. id est, fortitudo Dei. Beda. q d. cùm promittat Angelus, dubitare non decet. 42. Int. aliàs adsisto. Greg. in hom. Angeli quocumque veniant intra Deum currunt. q. Chry. scilicet, in hoc instanti. ¶ Int. Beda. dat signum quod rogatur, vt quia discredendo locutus est; iam tacendo credere discat. Chry. non hic parcitur intuitu sacerdotij, sed eò amplius plectitur, quòd circa fidem cæteris præesse debebat. Glo. taciturnitas, & signum est fidei, quod quæsiuit, & infidelitatis pœna, quam meruit.

SENS. MYST. IN CAP. I.

27. Beda. Non decet vino inebriari, qui Spiritus sancti musto impleri desiderat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

23. *significat Dei gratiam, vel Dominus misertus est, quod cohæreret cum illo, exaudita est deprecatio. h. s. iste filius causa gaudij. l. pro, de. 28. sic dicitur quicquid inebriare potest, à verbo* סכר *quod est inebriari. m. s. velut Deo perpetuò consecratus, vt Nazaræi, de quibus Num. 6. 29. pro, iam inde ab vtero, vel in ipso etiam vtero. n. pro, nam. Heb. o. s. Christum qui Deus. 33. Duo hæc sæpè coniungit Scriptura: sic, Spiritus sanctus superueniet, & virtus Altissimi. Accipietis virtutem superuenientis Spiritus. 34. id est, quibus Elias venit, & iterum venturus est. vide Eccl. 48. Mal. vltimo. 35. id est, vt antiqui Patres posteros agnoscant pro filiis germanis; dum Christo credunt, vel efficiat ea vt in posteris sit mens & fides quæ fuit in Patribus. 38. id est, vt patet. 39. instructam, apparatam. s. ad Christi fidem & doctrinam recipiendam. p. ex incredulitate id. 41. interpretatur fortitudo mea Deus. Reducit autem in mentem reuelationes à se factas Danieli. 42. s. contemplans, & ad obsequium paratus.*

eris[43] tacens,& non[44] poteris loqui vſque in diem[45] quo hæc fiant: pro eo quòd non credi-
diſti verbis meis,quæ implebuntur in tẽpore ſuo. Et erat plebs expectans Zachariam,
& mirabantur quòd tardaſſet ipſe in templo. Egreſſus autem non poterat loqui ad il-
los,& cognouerunt quòd[46] viſionem vidiſſet in templo.Et ipſe erat innuens[47] illis,&per-
manſit mutus.Et factum eſt vt impleti ſunt dies officij[r] eius,abiit in domum[48] ſuam.Poſt
hos autem dies[49] concepit[50] Elizabeth vxor eius:& occultabat[51] ſe menſibus quinque[52], di-
cens[s], Quia ſic fecit mihi Dominus in diebus[53], quibus reſpexit auferre[t] opprobrium[54]
meum[55] inter homines.In menſe autem ſexto[56], miſſus eſt Angelus Gabriel[57] à Deo in ci-
uitatem Galilææ,cui nomen Nazareth[58],ad virginem[59]

SENS. LIT. IN CAP. I.

44. Theoph.tamquam inobediens ſurditatem incurrit,tamquam contradictor taciturnitatem.nam verbum Græcum,etiam ſurdum poteſt ſignificare. 45. Chry.q.d.cùm oſtendero quod dico, & noueris te iure punitum,tum de pœna eripiam. 46. Int.per hoc ſcilicet. 47. Theoph.taciturnitatis cauſam fortè interrogantibus. 48. Beda.Pontifices tempore vicis ſuæ,non ſolùm ab vxoribus, ſed à domorum ſuarum ingreſſu abſtinebant. 49. Int.ſ.officij Zachariæ. Beda.geſta ſunt hæc menſe Septembri, æquinoctio,quo incipit nox maior eſſe die. 50. Beda.quia ſacerdotalis ſucceſſio ex ſtirpe Aarõ quærebatur,dabant Sacerdotes operam liberis;nunc verò,quia non ſucceſſio carnalis, ſed perfectio ſpiritualis inquiritur,ſacerdotibus,vt ſemper altari queant adſiſtere,ſemper caſtitas obſeruãda præcipitur.
51. Amb.eſt enim pudor in ea ætate,geſtare fœtus indicia;ſunt enim quædã tempora præſcripta cõiugio,quando dare operam liberis decorum eſt,dum.ſ.anni vigenti. Erubeſcit onus parentis,quamdiu neſcit myſterium religionis:iactauit enim ſe pòſt, quia genuiſſet Prophetam. Glo.datur intelligi deſiiſſe coniungi, neque enim erubeſceret partum, ſi coitum non erubeſceret. 52. Orig.i.donec fœtus exultans cum gaudio prophetaret. 53. Int.ſ.iſtis. 54. Ambr.quamuis partus erubeſcit ætatem,gaudet ſe opprobrio caruiſſe.pudor enim eſt feminis nuptiarum præmia non habere,quibus hæc ſola eſt cauſa nubendi. 55. Int.quod non eſt opprobrium Domini. 56. Int.vigeſimoquinto Martij Dominus cõceptus eſt,& paſſus.Beda.¶ Glo.Sexto millenario miſſus eſt Chriſtus. 57. Greg.in hom.ſ.Archangelus:ſummum enim Angelum decuit ſummum omnium nunciare. 59. Beda.in hom.Aptum humanæ reſtaurationis principium.prima enim perditionis cauſa,ſerpens à diabolo miſſus ad mulierem. Glo. Mulier à diabolo ſeducta,mortem intulit, Mulier ab Angelo edocta,ſalutem edidit.Hier.in Ser.Aſſumpt.ſemper Angelis eſt cognata virginitas.Aug.de ſancta virginitate.Oportebat caput noſtrum de virgine naſci,quò ſignificaret membra eius de virgine ſecundùm ſpiritum naſcitura.

SENS. MYST. IN CAP. I.

50. Beda.Zacharias ſacerdotium Iudæorum,Elizabeth, lex quæ ſpirituales Deo filios gignere non valebat.neminem enim ad perfectionem adduxit lex. Iuſti ambo,quia bona lex,& Sacerdotium ſanctum.proceſſerant in diebus,adueniente enim Chriſto,incuruantur ad ſenium; ingrediente Zacharia templum,foris erat multitudo;myſtica enim penetrare nequit: dum thymiama imponit, Iohannem naſciturum agnoſcit;reperiunt enim doctores Dei gratiam,cùm diuinæ lectionis flamma ardẽt.Amb. obmutuit,tranſiuit enim ad nos Dei verbum;mutus eſt,qui non intelligit legem; innuit populus Iudæorum,ſuorum enim actuum non poteſt reddere rationem.Beda.Concipit Elizabeth.interiora enim legis Chriſti Sacramentis abundant;quinque menſes,quinque Moyſis libri,vel Chriſti diſpenſatio in quinque mundi ætatibus. 56. Beda.Chriſti incarnatio ſexta ætate ſæculi:eſt autem Chriſtus æquinoctio vernali conceptus,natus ſolſtitio brumali,nempe lucis incremento, illuminat enim omnem hominem venientem in hunc mundum. 57. Greg.in hom.Gabriel Dei fortitudo,per Dei fortitudinem nunciandus erat,qui virtutum Dominus & potens in prœlio,ad debellandas poteſtates aëreas veniebat. 58. Int.quia Nazaræus,id eſt,Sanctus ſanctorum nunciabatur futurus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

43. *etiam ſurdus factus ſecundùm Amb.itaque innuebant ei,& quidem σιωπῶν,qui nec audit,nec loquitur,& Heb.Charas,obſurdeſcere & ſilere ſignificat,quo verbo veriſimile eſt vſum Angelum.vide Pſal.27. ver.1.y.Gr.λειτουργίας.i.miniſterij ſacri.* 48. *tempore miniſterij prope templum habitabant in domunculis. i.deſtinatis. s. q.d.læta tamen dicebat, Deo gratias agens. t. pro,vt auferret,q.d. curæ ei fuit auferre.*

deſponſatam

[60] desponsatam viro, cui nomen erat [61] Ioseph, de [62] domo Dauid: & nomen virginis [63] Maria: Et [u] ingressus Angelus ad [64] eam, dixit: [x] Aue gratia [65] plena, Dominus [66] tecum, [z] benedicta [aa] tu in [67] mulieribus. Quæ cùm [bb] audisset, [68] turbata est in [69] sermone eius, & [70] cogitabat qualis esset ista [71] salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas [72] Maria, [cc] inuenisti enim [73] gratiam apud Deum. [74] Ecce cōcipies in [75] vtero, & paries filium, & [76] vocabis nomen eius [77] Iesum, hic erit [78] magnus, & Filius Altissimi [79] vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus [80] sedem [dd] Dauid [ee] patris [ff] eius: & [81] regnabit in

Sens Lit. In Cap. I.

60. Ambr. ne temeratæ virginitatis aduretur infamia, maluit Dominus de suo ortu, quàm de matris pudore dubitari: nec decuit sinistra virginibus opinione viuentibus velamen excusationis relinqui, quòd infamata mater quoque Domini videretur: viderentur etiam Iudæi natum ex adulterio persequi. Adde quòd diabolus desponsatam videns, partum non potuit habere suspectum. Orig. Si desponsata non esset, cogitasset diabolus conceptum esse diuinum. Ambr. Locupletior etiam testis pudoris maritus adhibetur, qui vindicasset opprobrium si non cognosceret Sacramentum. Glo. voluit nasci de desponsata, vt per Ioseph texeretur genealogia: & ne quasi adultera lapidaretur, & vt haberet solatiũ viri. 61. Int. Ioseph. saluator, quia saluauit Ægyptum à fame: sic iste Mariam ab infamia. 62. Int. non solùm ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est. Beda. in hom. oportebat enim de sua quemque tribu, aut familia vxorem accipere. 64. Amb. sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret. 65. Hier. in serm. Assumpt. cæteris per partes præstatur, Mariæ simul se totam infudit gratiæ plenitudo. Glo. plena gratia, quia prima inter feminas virginitatis munus Deo obtulit, & gratiæ authorem mundo edidit. 66. Aug. serm. de Natiu. tecum magis quàm mecum. Hier. serm. Assumpt. præcessit nuncium suum Dominus. 67. Glo. quæ virgo & mater, materque Dei. 68. Int. more humanæ fragilitatis, de Angelica visione, & de insolita salutatione. Amb. trepidare virgineum est, & ad omnes ingressus viri pauere, omnes viri affatus vereri. 69. Græcus. non visione: assueta enim erat visionibus his. 70. Amb. benedictionis nouam formulam mirabatur. Græcus. nec obstat per incredulitatem, vt Zacharias: nec statim paret ex leuitate. vt Eua. 71. Orig. si similem legisset ad aliquem factum sermonem, vtpote docta in lege, non fuisset salutatione quasi peregrina exterrita. 72. Beda. quasi familiariùs notam vocat ex nomine. 73. Chry. humilibus Deus dat gratiam. Græcus. splendore pudicitiæ gratum se habitaculum Deo præparat. 74. Græcus. celeritatem & præsentiam denotat.

75. Int. hic verum hominem de substantia materna carnis Angelus asserit. 76. Græcus. s. tu non pater. 77. Beda. i. Saluatorem, seu salutarem. Cyril. Nomen nouum quod os Domini nominauit.

78. Glo. Magnus erat ante partum Virginis: sed potentiam, quam Filius Dei naturaliter habet, homo ex tempore erat accepturus. Amb. Iohannes magnus vt homo, hic vt Deus. Græcus. Carnis assumptio Deitatis celsitudini non derogât, sed humanitatis humilitatem sublimat. 79. Græcus. non dicit fiet, vel generabitur, est enim ab æterno. 80. Basil. i. regnum, sed indissolubile. Glo. Israëliticam plebem. ee. Beda. in duabus naturis vna persona demonstratur. 81. Int. in præsenti vita corda inhabitans, regnabit in futuro, de exilio ad gloriam vocans.

Sens. Myst. In Cap. I.

63. Glo Maria, typus Ecclesiæ immaculatæ, & nuptæ, quæ non de spiritu concipit. 63. Int. Beda. Maria maris stella, vel domina, quæ lucem fluctuantibus in sæculo genuit, & Dominum totius mũdi.

Addit. Avct. In Cap. I.

60. *viroq; traditam.* v. *corporali specie.* x. *χαῖρε, salue, Aue, gaude fortè dixit,* שלום לך *pax tibi.*

65. *κεχαριτωμένη, valdè gratiosa. s. apud Deum, seu valdè Deo grata. χαριτόω, gratum facio, sic solemus dicere sermonem plenum gratia.* 66. *s. est faciens, & inhabitans: sic Angelus Gedeoni, & Booz messoribus.*

z. *i. apud Deum benedictione extollens sic Iudith.* 13. aa. *q. d. tu sola inter mulieres expers maledictionis.* 67. *pro, inter mulieres.* bb. *vidisset.* 68. *incertum an solita fuerit Angelos videre.* cc. *pro, obtinuisti. Heb.* 76. *alludit ad Isa.* 7. *vbi ipsa Virgo dicitur vocatura, nempe ipsa mater, non Ioseph. pater.*

78. *quippe Deus: itaque non additur vt in Iohanne coram Domino.* 79. *q. d. semper fuit.* 80. *iuxta illud Isa.* 9. *super solium Dauid. &c.* dd. *Dauid promissam semini, & in illius fide adumbratã: regnauit enim prius super Iudam, tum super alias tribus: & Christus priùs super Iudæos, tum super gentes.* ff. *pro, id est.*

[82] domo Iacob in [83] æternum: & [84] regni eius non [85] erit [86] finis, Dixit autem Maria ad Angelum, [87] Quomodo fiet [88] istud, [89] quoniam virum non cognosco ? Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus [90] sanctus [gg] superueniet in te, & [91] virtus altissimi [92] obumbrabit tibi. Ideóque & quod nascetur ex [93] te [94] sanctum vocabitur Filius [95] Dei. Et [96] ecce Elizabeth [97] cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua : & hic mensis [ll] est sextus illi quæ [mm] vocatur sterilis: quia non erit [98] impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria, [99] Ecce [100] ancilla Domini, [101] fiat mihi secundùm verbum tuum. Et [102] discessit ab illa Angelus. Exurgens autem Maria in diebus illis, [103] abiit in

SENS. LIT. IN CAP. I.

82. Chry. s. his qui ex Iudæis crediderunt. Beda. scilicet Ecclesia. 83. Græc. Solius Dei est regnare in æternum. 84. Int. Beda. Esaias. Et pacis eius non erit finis. 85. Græcus etiam in quantum homo.

86. Int. in sæcula sæculorum laudabunt te. 87. Int. Ambr. faciendum credit, quæ, quomodo fiet, quærit Amb legerat, Ecce virgo concipiet, ideò futurum credidit: sed quomodo fieret, non legerat. Greg. Niss. Angelus partum annunciat, ipsa virginitati innititur, apparet autem hinc non causa copulæ desponsatam fuisse, alioqui non fuisset admirata. 88. Int. s. vt concipiam, & pariam, quæ in virginitate manere disposui. 89. Int. ecce tangit, quod ipsa vouerat castitatem. 90. Chry. q. d. non quæras ordinem naturalem in his, quæ naturam superant, imò si virum experta fuisses, non habereris digna mysterio: decebat Dominum participare nobiscum natiuitatem, itaque ex vtero nascitur: & discrepare, ideò ex Virgine. Greg. Niss. tabulas naturæ nostræ culpa confractas, denuò verus legislator dolat.

91. Chry. s. Christus. 92. Int. s. contra omnia incentiua vitiorum. ¶ q. d. dabit tibi vmbram contra omnem tribulationem. Greg. 18. moral. cap. 12. significatur vtraque natura, vmbra enim à lumine & corpore fit: erat autem incorporeum lumen incorporandum : obumbrabit ergo, id est, incorporeum corpus accipiet. Beda. concupiscentiæ non erit æstus, vbi vmbram faciet Spiritus sanctus. 93. Basil. lib. de Spir. sanct. significatur naturæ communio, cum matre. 94. Int. quia non per virilem coitum. Greg. 18. moral. nos etsi sancti efficimur, non tamen nascimur. 95. Theoph. declarauit Trinitatem Angelus, Spiritum sanctum commemorans, & Filium, & Patrem. 96. Chry. sermonem per sensibilia suadet, non memorauit autem Saræ, vel Rebeccæ exempla : quia antiquiora. Glo. non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti alia mysteria replicat. 97. Greg. Nazianzen. nutu superno contigit, vt Regium genus Sacerdotali iungeretur, vt Christus Rex & Sacerdos, ab vtrisque secundùm carnem nasceretur: & quidem Aaron coniugem, ex tribu Iuda accepit Elizabeth. Glo. & Ioiada Pontifex de tribu Regali vxorem habuit Iesabeth. h h. Int. scilicet, Martius. l l. Int. scilicet, à Conceptione. 98. Aug. 26. cont. Faust. cap. 5. vt præterita non fuerint, fieri non potest: quomodo enim vera in eo quòd vera falsa sint? 99. Int. ecce prompta obedientia. 100. Ambros. vide humilitatem: ancillam se dicit quæ mater eligitur: decebat humilitatem proferre, quæ humilem erat paritura.

101. Int. quasi dicat, fiat sine virili semine conceptus in virgine. 102. Beda. scilicet, accepto virginis consensu. Euseb. us. stupens in virgine virtutis plenitudinem. 103. Ambr. non dubitans, sed læta pro voto, religiosa pro officio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

82. *spirituali, scilicet, Ecclesia.* 87. *non dubitat, sed modum quærit, vouerat enim etiam ante desponsationem virginitatem, secundùm August.* 89. *sic solet qui vouit, v. g. abstinere à vino, dicere, Non bibo vinum, g g. id est, cœlitus illabetur. sic Actor. 1. Superuenientis Spiritus sancti.* 92. *id est, conteget te. sic scapulis suis obumbrabit tibi, pro, te: significatur verò pro viri virtute & complexu, futurum Dei complexum, & virtutem.* 93. *id est, tua substantia.* 94. *non, vt alij, immundi nascuntur.* 97. *miscebantur interdum tribus per matrimonium. Erat autem Elizabeth patre Aaronita, matre ex Dauid. m m. nota erat vulgò sterilitas.* 101. *Consentientis id, simul & optantis.*

103. *comitante, vt creditur Ioseph, præsertim cùm propè esset Pascha, quo omnes ascendebant Hierusalem.*

[104] montana cum [105] festinatione in ciuitatem Iuda : & [106] intrauit in domum Zachariæ, & [107] salutauit Elizabeth. Et [108] factum est vt [109] audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, [110] exultauit infans in vtero eius, & [111] repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & [112] exclamauit [113] voce [114] magna, & [115] dixit, [116] Benedicta tu inter mulieres, [117] & [118] benedictus [nn] fructus ventris [119] tui. Et [120] vnde hoc mihi, vt [oo] veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim, vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, [121] exultauit in [122] gaudio infans in vtero meo, & beata [123] quæ credidisti, quoniam [pp] perficientur ea quæ [qq] dicta sunt tibi à [rr] Domino. Et ait Maria,

Sens. Lit. In Cap. I.

104. Int.non retardat asperitas itineris. Theoph.Habitabat Zacharias in montanis. 105. Int.non gaudet diu in publico videri. Amb.præ gaudio festinat. Orig. festinabat Iesus Iohannem sanctificare. Amb.nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. 106. Int.vt grandæuæ prægnanti iuuencula deseruiret. Amb.venit iunior ad seniorem, superior ad inferiorem, non à publico virginitatis pudor, non à studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardat. 107. Int. quasi congratulans de dono, quòd eam accepisse didicerat. Amb.Prior salutauit, decet enim virginē humilem esse, & deferre senioribus. 108. Amb. citò præsentiæ Dominicæ beneficia declarantur. 109. Amb. hæc vocem prior audiuit, Iohannes prior gratiam sensit: illa Mariæ, iste Domini sensit aduentum. 110. Int. quia senserat aduentum Domini. Græcus. Propheta acutiùs parente videt, & audit, salutatque Prophetatum, & quia verbis nō potest, saltat: fitque tripudium natiuitate antiquius: inspexit non palpebris, sed Spiritu. ex tunc Dominus Iohannem in Prophetam constituit. Glo.inchoat præcursoris officium, apparet verò quod Angelus dixerat, Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero. 111. Orig.s.propter Filium. Glo. Filius repletus, replet & matrem. 112. Amb.quæ se antè occultauerat, iactare cœpit, quia generauerat Prophetam. 113. Int.non tam clamosa, quòd deuota. 114. Int.quia magna dona Dei cognouit.

115. Int.Prophetant matres spiritu paruulorum. 116. Int.non solùm inter mulieres benedicta, sed inter benedictas maiori benedictione insignis. Orig.nulla vmquam tantæ gratiæ particeps. Beda.eadem voce qua à Gabriele benedicitur: nempe Angelis, & hominibus veneranda. 117. Theoph. ratio est, solet enim in Scriptura, &, accipi pro quia. 118. Int.non sicut alij homines benedicti: sed sicut Apost.ait, Qui super omnia Deus benedictus in sæcula, & per quem benedictio venit aliis. nn. Beda.de quo illud, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. 119. Orig. ex sola enim Maria processit. Euseb.hoc contra Eutycheem: Fructus enim eiusdem naturæ cum planta. 120. Int.Amb.quasi dicat, quantum bonum mihi accidit, quòd mater Domini venit ad me; sed qua mea iustitia, quibus meis meritis? Orig.Conuenit cum filio; nam & Iohannes se indignum sentiebat aduentu Christi ad se. 121. Aug.ad Dardanum.Cognouit quid illa exultatio significaret, scilicet, venisse matrem infantis, cuius esset futurus præcursor. 122. Aug. ad Dard. non dixit in fide, fortè tamen acceleratus est Iohanni vsus rationis & voluntatis. 123. Ambr. Non dubitauit Maria, sed credidit. pp. Greg. in Ezech. non solùm de præterito, & de præsenti, sed & de futuro prophetauit. qq. Glo.apparet verba Angeli ad Mariam dicta, per spiritum intellexisse.

Sens. Myst. In Cap. I.

104. Amb. quo iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? Beda. concepto mente Dei verbo, ascendendum ad virtutum cacumina amoris gressu: & ciuitas Iudæ, id est, confessionis & laudis penetranda: & in perfectione fidei, spei, & charitatis, quasi tribus mensibus commorandum. 105. Amb. Discite virgines non demorari in plateis, non in publico miscere sermones.

Addit. Avct. In Cap. I.

105. ob lætitiam, & pudorem manendi diu in publico, & quia à Spiritu sancto agebatur. 110. ἐσκίρτησε; saliit, seu saltauit: videtur Christum agnouisse. vnde Ecclesia, Senseras Regem thalamo manentem.

111. scilicet, accepit maiorem gratiam. 116. Eadem verba Spiritus sanctus per hanc profert, quæ paulò antè per Angelum, quasi dicat, felicissima tu, & felicissimus fructus, &c. 117. pro, quia. Heb. sic Psal. 107. Et vana salus, pro, quia vana salus. 120. pro, quo meo merito. oo. simul conceptus fœtus, & animatus, & verbo vnitus. 122. Græc. ἀγαλλιάσει, gesticulatione lætantis. rr. id est, Domini nomine, vel iunge cum, perficientur.

Magni

[124] Magnificat [125] anima mea [126] Dominum : & [127] exultauit [128] spiritus [ss] meus in Deo [129] salutari meo.
Quia [130] respexit [131] humilitatem ancillæ suæ : ecce enim [tt] ex hoc [132] beatam me dicent omnes
[133] generationes. [134] Quia fecit mihi [135] magna qui potens est:& [136] sanctum nomen eius. Et mi-
[137] sericordia eius à [138] progenie in progenies [139] timentibus eum. [140] Fecit [uu] potentiam in [141] brachio
[xx] suo: [142] dispersit superbos [143] mente cordis [a] sui. [144] Deposuit [b] potentes de sede : & [145] exaltauit hu-
[c] miles. [146] Esurientes impleuit bonis:& [147] diuites [d] dimisit inanes. [148] Suscepit [149] Israël [e] puerum

SENS. LIT. IN CAP. I.

124. Int. audita responsione Elizabeth, qua beatam prædicauit, matrem Domini appellauit, fide fortem laudauit, non amplius tacere poterat dona quæ perceperat;& quæ virginali pudore acceptum oraculum tegebat silentio, iam congruo tempore patefecit. Ambr. congruè ante Iohannem Elizabeth prophetat, & Maria ante Dominum natum; vt à mulieribus sicut peccatum cœpit, ita bona inchoatur. Orig. Magnificatur Deus, quando eius imago grandis efficitur. Glo. Deo nihil potest adiungi, sed magnificatur in nobis, dum Christo per iustitiam conformamur. 125. Int. Ambr. Anima & spiritu Deo Patri deuota & Filio, vnum Deum ex quo omnia, & vnum Dominum per quem omnia, pio veneratur affectu. 126. Int. scilicet, Patrem. 127. Basil. primus fructus Spiritus, pax, & gaudium.

128. Basil. idem animam dicit & spiritum. 129. Int. s. Filio Saluatore. 130. Græcus. q. d. se prouidit, non ego expectaui, humilibus eram contenta. Aug. Serm. Assumpt. Respexit, id est, approbauit. Glo. totum gratiæ attribuit. 131. Aug. Serm. Assumpt. Facta est Mariæ humilitas scala per quam Deus descendit ad terras. Orig. Humilitas virtus est quæ à philosophis modestia dicitur. 132. Græcus. hoc Spiritu sancto tacta, prædicit. 133. Int. Iudęorum, & Gentium. ¶ aliàs: omnes gentes. Theoph. id est, credentium nationes. 134. Int. sub. &. 135. Theoph. scilicet, vt creatura ederem Creatorem. Beda. Respicit hoc ad initium carminis, Magnificat anima mea Dominum. Sola enim anima cui Deus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare potest. 136. Int. quia singularis potentiæ culmine omnia quæ fecit longè transcendit, & inuocatio huius nominis sanctitatis facit participes.

137. Beda. à specialibus donis, ad Dei generalia iudicia se conuertit. 138. Beda. quasi dicat, non mihi solùm magna fecit, sed in omni gente, quę timet Deum, acceptus est illi. 139. Græcus. Miseretur his, quos timor compescit; quique ad fidem, & pœnitentiam conuertuntur; obstinati enim sibi claudunt ianuam pietatis. Theoph. timentes, & nunc & in futuro sæculo misericordiam consequuntur.

140. Int. & hoc per Filium. 141. Beda. id est, Filio, per quem fecit mundum. 142. Cyrill. s. dæmones. Theoph. s. Iudæos. 143. Int. i. voluntate. 144. Int. pro, deponat. Græcus. De cordibus hominum dæmones expulit. 145. Glo. qui se exaltat, humiliabitur: qui se humiliat, exaltabitur. 146. Basil. super Psal. 5. Gentiles Christo adhærentes. Glo. s. æterna desiderantes. 147. Basil. s. Iudæos, Lege & Prophetis diuites. Glo. s. terrenis gaudentes. 148. Int. Beda. sicut Medicus ægrum. Glo. post generalem diuinæ pietatis, & iustitiæ commemorationem, ad Incarnationis dispensationem conuertitur. 149. Basil. s. spiritualem, Deum per fidem videntem, vel etiam carnalem: nam multi Iudæi crediderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

124. *pro, laudibus effert, magnum prædicat, sic beatificare, beatum prædicare.* 125. *i. interiora, non sola lingua.* 127. *præteritum pro præsente, est verò id affectus, vt magnificare intellectus.* 128. *pro, anima, repetitio, more Hebr. q. d. anima quanta est.* s s. *id est, propter Deum, vel Dei beneficio.* 129. *id est, Saluatore, sic illud, Exaudi nos Deus salutaris noster.* 130. *i. Non est auersata tanta Maiestas.* 131. *ταπείνωσιν, paruitatem, abiectionem: nam virtus dicitur ταπεινοφροσύνη, Latinè modestia, animi submissio, sic illud, Reformabit corpus humilitatis nostræ. i. vile, ignobile.* t t. *scilicet, tempore, vel hac de causa.*

133. *fidelium, scilicet, qui nunquam defuturi.* 135. *μεγάλεια, magnalia, magnifica.* 136. *id est, purum, colendum, & quidem ἅγιος, quasi ἄξιος, ab ἀξιόομαι, colo, veneror. & Hebr. קדוש reuerendus, purus.*

138. *id est, in omnes omnium sæculorum.* 139. *Religiosè colentibus, respondet potentiæ, & sanctitati timor & reuerentia.* ¶ *κράτος, robur.* 141. *scilicet, Filio, vel virtute. q. d. exerto brachio ostendit quantum posset.* x x. *scilicet, perdens, vires auferens, conatus frustrans: sunt autem præterita pro præsenti.*

142. *Græc. διανοίᾳ, cogitatione. sic Psal. 32. Dominus dissipat consilia gentium.* a. *Græc. αὐτῶν, ipsorum.* b. *δυνάστας, primores* c. *id est, abiectos in oculis suis.* d. *ἐξαπέστειλε, emisit, scilicet, à se.* 148. *ἀντελάβετο, quod est propriè succurrentis, aut manum porrigentis.* e. *id est, seruum, se colentem scilicet.*

suum:

suum [150] memorari misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & [153]
[151] semini eius [152] in secula. Mansit [f] autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: & reuersa est in domum suam. Elizabeth autem [154] impletum est tempus pariendi: & peperit filium. Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit [g] Dominus misericordiam suam cum illa, & [155] congratulabantur ei. Et factum est die [156] octauo venerunt circumcidere puerum, & [157] vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater [158] eius, dixit, Nequaquam, sed [159] vocabitur Iohannes. Et dixerunt ad illam, Quia [160] nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. [161] Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. Et [162] postulans pugillarem, [h] scripsit, dicens, Iohannes [163] est nomen eius. Et [164] mirati sunt vniuersi. [165] Apertum est autem ilicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et [166] factus est timor super omnes vicinos eorum: & super omnia

SENS. LIT. IN CAP. I.

150. Int. id est, vt memor esset. Basil. impleuit Abrahæ promissum. Glo. quod hominem redemit, non meritum hominis, sed diuinæ pietatis donum. 151. Beda. Non tam carne, quàm fide. 152. Glo. & in finem seculi non deerunt credentes; & erit beatitudo perpetua. 153. Int. s. post partũ eius. Amb. quantum putamus præsentia profuisse, quæ solo ingressu tantum profuit? Theoph. Recessit quando Elizabeth erat paritura; non enim cõueniebat præsentem esse virginem multitudini ad partum cõuenturæ.
155. Amb. habet sanctorum editio lætitiam plurimorum. 156. Chry. præfixit Deus hunc terminum, vt in tenerrima ætate leuior esset dolor. 157. Chry. post circumcisionem imponebatur nomen, priùs enim oportet sumere signaculum Domini, & postea nomen humanum. 158. Int. Amb. Beda. Spiritu prophetiæ didicit, quod non didicerat à marito; non poterat ignorare prænunciũ, quæ prophetauerat Christum. 159. Int. Amb. Beda. Sicut ab Angelo Zachariæ erat prænunciatum. 160. Int. Amb. Beda. aduerte hoc nomen non esse generis, sed vatis. 161. Int. Amb. quia incredulitas affatum ei eripuit & auditum, nutu interrogatur. 163. Int. Amb. Beda. hoc nomen nos non imponimus, quia iam à Deo accepit, habet suum nomen, quod agnouimus, non quod elegimus. 164. Int. s. conuenientiam inter patrem & matrem. 165. Int. Amb. Iam soluit fides linguã, quam incredulitas ligauerat. Greg. Naz. Editus Iohannes Zachariæ soluit silẽtium; absurdũ enim, voce verbi progressa, patrem manere elinguem.
166. Theoph. Fiebant omnia dispẽsatiuè, vt Christi testis fide dignus haberetur. Beda. Futurus Propheta præmissis commendatur auspiciis.

SENS. MYST. IN CAP. I.

* 154. Ambr. Verbum plenitudinis in sola iustorum generatione ponitur, plenitudinem enim habet iusti vita; dies impiorum inanes. 155. Amb. in ortu iusti futuræ vitæ insigne præmittitur; & exultatione vicinorũ præfiguratur. 156. Glos. Circumcisio resurrectionis figura octauo die. s. post Sabbatum factæ. 165. Beda. Loquitur Zacharias octauo die: per Domini enim resurrectionẽ legalis Sacerdotij arcana patuerunt. Glo. multi sacerdotes obedierunt fidei, & Christi dona prædicauerunt. 166. Glos. tempore resurrectionis Domini prædicata Christi gloria, salubris timor, & Iudæorum, & exterarum gentium corda concussit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

150. *id est, vt se memorem declararet.* 151. *sub. exhibendæ, s. misericordiæ, vel sicut locutus est. Solent in Scriptura casus variari, sic Psal. 102. Iustitia illius in filios filiorum, ijs qui seruant testamentum eius, semen autem Isaac, Iacob, Dauid.* 152. *i. in perpetuum. f. vsque ad partum, secundùm quosdam, quod negant alij meritò ob pudorem virginis, & multitudinem eo tempore confluxerant. g. s. magna vsus misericordia, liberans opprobrio sterilitatis, & talem dans prolem.* 155. *συνέχαιρον, congaudebant, ita illud impletum, Multi in natiuitate eius gaudebunt.* 157. *i. vocari volebant. imponebant n men, in circumcisione, vt nunc in baptismo. s. quo tempore quis Dei populo adscribitur.* 158. *Edocta. s. à Spiritu sancto, nec enim citauit mariti auctoritatem.* 162. *s. per nutus. h. id est, tabulam ceratam qua stilo scribitur. Græc. πινακίδιον, tabellam.* 163. *q. d. id ei nomen omnino imponendum, quia sic Deus vult.* 166. *scilicet ex admiratione.*

montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: & [m]posuerunt omnes qui audierant
[n]in corde suo, dicentes, Quis putas puer iste erit? [o]Etenim manus Domini erat cum il-
lo. Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & [167]prophetauit dicens, Bene-
[168]dictus Dominus Deus [p]Israel: quia [169]visitauit, & fecit [170]redemptionem plebis [171]suæ. Et ere-
xit [172]cornu [q]salutis nobis in [173]domo [174]Dauid pueri sui: Sicut [r]locutus est per os [s]sanctorum,
qui [175]à seculo sunt Prophetarum eius. [176]Salutem ex [177]inimicis nostris, & de manu [178]omnium
qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum [179]patribus nostris: & [180]memorari
[t]testamenti sui sancti. [181]Iusiurandum [182]quod iurauit ad [183]Abraham patrem nostrũ, [184]daturum
se nobis. Vt sine [185]timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi. In
[186]sanctitate & [187]iustitia [188]coram ipso.

SENS. LIT. IN CAP. I.

m. Excitati miraculo; & timore stupefacti. n. Int. tacitè euentũ rei expectantes. 167. Amb. Bonus Deus non solùm ablata restituit, sed etiam insperata concedit; nouit mutare sententiam, si moueris emendare delictum. 168. Int. s. est, vel sit. 169. Int. Beda. s. longa infirmitate tabescẽtem. ¶ int. quasi dicat, apparens in carne, quasi longiùs à se recedẽtes iustificare curauit. Beda. quod proximè faciendũ cognouerat, prophetico more, quasi factum narrat. 170. Int. Sanguine filij redemit, sub peccato vendita. Beda. 171. Int. quam suam visitando fecit. Beda. 172. Int. i. firmam celsitudinem salutis. Beda. cornu excedit carnem, & regno Christi mundus, & carnis gaudia superãtur; in cuius figuram Dauid & Salomon cornu olei sunt Reges cõsecrati. Chry. Cornu vocat potestatem, gloriã, & famã. brutis enim, loco muniminis, & glorię cornua data. Orig. sic illud, Vinea facta est in cornu. i. in Christo. Glo. cornu nec caro, nec os: & in Christo nec tantùm caro, nec tãtùm diuinitas. 173. Int. quia de Iudæis nascetur. 174. Int. s. de femore Dauid natus. 175. Beda. tota enim vetus Scriptura propheticè de Christo processit, reddunt que ei testimonium Adam, & cæteri Patres factis suis. 176. Beda. explicat proximè dictum. 177. Origen. scilicet, spiritualibus. 178. Glos. scilicet, hominum & dæmonum. 179. Theoph. Christi gratia etiam ad illos qui mortui erant extenditur. omnes enim per eum resurgunt; impleuit etiam Patrum spem & desiderium. Glos. misericordiam Patribus promissam in nobis impleuit. 180. Int. i. memorem se ostenderet, vel memores nos faceret. t. Theoph. de quo benedicens benedicam tibi, & multiplicabo te. 181. Int. sub. & ad faciendum. 182. Int. Beda. s. in te benedicentur omnes cogitationes terræ. Basil. Verbum Dei, est loco iuramenti. 183. Beda. Abrahæ sanctus Ecclesiæ cœtus promissus, Dauid autẽ Christus ex eo nasciturus, ideo Dauid in Cantico præmissus. 184. Int. s. per carnem, vel per fidem. 185. Orig. quidam liberantur ab hostibus, sed non absque timore, Christus nos repentè ab eis segregans adduxit ad sortis propriæ mansionem. 186. Int. intellectu. 187. Int. operatione. Chry. Sanctitas circa Deum, iustitia circa homines. 188. Int. non in conspectu hominum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

l. pro, res. Heb. m. pro, attentè cogitarunt. o. verba Euangelistæ. Græ. & pro, quia, sensus est, potentiam enim suam Deus in eius ortu declarabat. 168. scilicet, sit, id est, laudatur. p. s. à Iudæis singulariter cultus. 169. scilicet, per filium, vel ipse filius, qui Dominus Deus; sensus est, visitando redemit populum. 172. Cornu, potentiam significat, & gloriam, quasi dicat, salutem robustam & inuictam. q. pro, salutare. 174. s. suscitans regnum spirituale collapsum. vide Psalm. 131. — ech. 29. vbi idem verbum Heb. quod illic versum, producam, hic pullulabit, significat facere germinare. r. loqui, pro, promittere. Heb. sic suprà. Sicut locutus est ad Patres nostros. s. scilicet, Sancto spiritu afflatorum. 175. pro, qui à seculo fuerunt. 176. scilicet, crexit, vel locutus, scilicet, se liberaturum nos. 179. s. etiam illi participes redemptionis. vide Zach. 9. vel sensus est, vt pro sua misericordia faciat quod patribus promiserat. 180. pro, memorem se declararet. t. s. promissionis, & pacti. 181. pro, iurisiurandi: legitur enim Græcè à memorari, vel sub. vt præstet, seu faciat. 184. iungendum, cùm seruiamus. 186. i. pietate in Deum. 187. scilicet, erga homines.

[189] omnibus diebus nostris. [190] Et tu puer, Propheta [191] Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini [192] parare vias eius. Ad dandam scientiam [193] salutis plebi eius: [194] in remissionem peccatorum eorum. Per viscera [195] misericordiæ Dei nostri [196] in quibus [197] visitauit nos, [198] Oriens ex alto. Illuminare [199] his qui in tenebris, & vmbra [200] mortis sedent [201], ad dirigendos [202] [203] pedes nostros in [204] viam [205] pacis. Puer autem crescebat, [206] & confortabatur [207] spiritu: & erat in [208] desertis, vsque in diem [209] ostensionis suæ ad Israel.

Sens. Lit. In Cap. I.

189. Int. non ad horam. Beda. qui ante mortem ab eius seruitio discedit, vel coram hominibus tantùm iustus esse contendit, nondum perfectè liberatus. 190. Amb. conuertitur ad Prophetam, ne cùm publica numeraret, sua quasi ingratus tacuisse videretur; potuit verò vocem patris audire natus qui in vtero Mariæ salutationem audiuit; habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum. Beda. propter eos qui aderant ita loquitur, prædicans quæ per Angelum didicerat. 191. Beda. Audiant Arriani Christum vocari Altissimum, sicut in Psalmo dicitur, Ipse fundauit eam Altissimus. ¶ Theoph. s. ei testimonium perhibendo. 194. Beda. ne temporalis salus intelligeretur. Theoph. Dei est dimittere peccata. 195. Int. non hominum meritis. 196. Int. i. per quæ viscera. 197. Int. s. assumpta carne. 198. Int. s. verbum Patris ortum veræ lucis aperiens. Beda. 199. Int. s. visitauit vt illuminaret.

200. Greg. 4. Mor. i. mentis obliuione, in qua Iudæi vel carnis morte: vera enim mors qua anima separatur à Deo, vel imitatione diaboli, qui in Apocalypsi mors dicitur. 201. Chry. non ambulabamus in tenebris, sed sedebamus. 202. Int. Beda. priùs illuminantur corda, postea opera diriguntur.

203. Theoph. i. affectus. 204. Theoph. via pacis, est via iustitiæ. 206. Int. s. corpore. Orig. s. spiritu semper ad meliora tendens. 207. Theoph. simul cum corpore spirituale donum crescebat. Orig. natura humana infirma, itaque spiritu confortanda. 208. Beda. Prædicator pœnitentiæ futurus, vt liberiùs auditores à mundi illecebris sustollat. Orig. in desertis apertius cælum, familiarior Deus, illic vacabat orationibus, cum Angelis conuersabatur. Theoph. vt extra multorum malitiam nutriretur, & neminem vereretur arguere. 209. Theoph. s. donec Deo placeret ipsum demonstrare.

Sens. Myst. In Cap. I.

192. Greg 19. Mor. qui prædicando corda audientium mundat, venientis sapientiæ ad cor viam præparat. 205. Amb. multis prophetizat Zacharias, paucis Elizabeth. mulieris enim magis diuina discere, quàm docere.

Addit. Avct. In Cap. I.

192. *pro, ad parendum, quod quid sit statim explicat.* 193. *non salutem.* 194. *id est, quæ per remissionem obtinetur.* 195. *quæ contingit, & non meritis.* 196. *pro, per quæ.* 198. *nomen est, & accipitur pro Messia. vt Zach. 6.* **. *iungendum, cum visitauit.* 199. *pro, vt illuminet.* 200. *id est, tenebris morti similibus, vel quæ mortis metum incutiunt.* 201. *scilicet, non valentes ambulare.* 203. *id est, affectus.*

205. *pro, pacificam, prosperam, nempe viam iustitiæ cuius opus pax.* 207. *id est, fiebat robustus.*

208. *ne hominum commercio labem contraheret, vt libere posset reprehendere, neminem reueritus, vt diu cum Deo colloqueretur; vt rigidam vitam ageret, maioriq; postea anthoritate prædicaret. Denique ne suspectum esset de Christo testimonium, si cùm illo fuisset conuersatus.* 209. *anno vitæ suæ 29. eo enim se cœpit manifestare, & Christum prædicare.*

CAPVT II.

FACTVM est autem in [1]diebus illis exiit edictum à Cæsare [2]Augusto, vt de[3]scriberetur [a]vniuersus [4]orbis. Hæc [5]descriptio prima [6]facta est à [b]præside [c]Syriæ [7]Cyrino. Et [8]ibant omnes vt [b]profiterentur, singuli in [9]suam ciuitatem. [e]Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate [10]Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem [11]Dauid quæ vocatur Bethlehem, eo quòd esset de domo & familia Dauid, vt [13]profiteretur [f]cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. Factum est autem cùm essent ibi, impleti sunt dies vt [14]pareret. Et peperit filium suum [15]primogenitum, &

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. INT. quibus crescebat Iohannes; vel quibus Maria in domum reuersa est, post tres menses, quibus cum Elizabeth mansit. 2. Græcus. s. quadragesimo secundo eius imperij anno. ¶ Beda. Pacatissimo tempore nasci voluit pacis amator; nullum maius pacis indicium, quàm totum orbem describi, cuius moderator Augustus, qui maxima duodecim annis circa Christi natiuitatem pace regnauit, bellis toto orbe sopitis. Glo. fiebat hoc vt agnosceret Rex numerum hominum: est autem hîc primùm Iudæa facta stipendiaria Romanis. 4. Græc. s. ad tributa soluenda. 6. Beda. s. earum quæ totũ orbem concluserunt, vel primùm cœpit quando iste in Syriam missus est. c. Glo. in qua Iudæa est media, & quasi vmbilicus totius terræ: ibi ergo primùm cẽsus exigitur, & inde vsque ad fines terræ; soluebatur autẽ denarius Cæsari, id est, decem nummi. 7. Amb. Additur nomen, vt temporum series designetur. 8. Beda. Diuina dispensatio, vt Dominus alibi conceptus, alibi natus, Herodis furorem faciliùs euaderet. 10. Inter. vbi conceptus est Christus. Int. qui gerebat typum Christi. Greg. iudicatur completa esse promissio facta Dauid, de fructu ventris tui, &c. 13. Beda. Christus ob nostri liberationem seruitio subditur. 14. Greg. Nysse. quod ex muliere nascitur, humilitatem redolet; quod verò ex virgine hominem trascendit, huius iucunda portatio, partus facilis, & cum gaudio, absq; corruptela natiuitas. 15. Int. Beda. non postquàm alij sed antequàm nullus. Hier. contra Heluit. Si non est primogenitus, nisi quem sequitur alius, non deberentur Sacerdotibus primogenita, nisi alij etiam nascerentur.

SENS. MYST. IN CAP. II.

3. GReg. in hom. mundus describitur, quia ille apparebat in carne, qui electos scriberet in æternitate. Amb. abolito synagogæ censu vetusto, nouus census Ecclesiæ probatur. Non Augusti, sed Domini est terra, & plenitudo eius. Beda. Christus, Aug. id est, augere desiderans, & sufficiens. a. Theophy. Colendus erat vnus Deus, vnde vnus Rex orbi imperasse describitur. 9. Beda. ciuitas, nostra patria beata, ad quam, crescentibus quotidie virtutibus, ire debemus. e. Orig. describitur Christus cum omnibus, vt omnes sanctificet. Beda. quotidie Ecclesia suo doctore comitata de Galilæa, id est, rota mundanæ conuersationis ascendit in ciuitatem Iuda, id est, confessionis, & laudis, vt cẽsum deuotionis persoluat. 22. Int. domus panis, quia ibi natus est qui suos reficit æterno pane. Greg. Futurum erat vt in carne appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Beda. quotidie Christus in Nazareth concipitur, flore. s. verbi suscepto, & in Bethlehem nascitur his s. qui se domos æterni panis efficiunt. 13. Int. vbi profiterentur iustus, & virgo, nisi vbi Christus nascitur, id est, in pacato corde? prope est verbum in corde tuo, & in ore tuo. Amb. Professio mentium est, & census iustitiæ. 14. Int. non in domo parentum, sed in via nascitur, quia per humanitatẽ quasi in alieno nascebatur. Greg. in hom. Beda. In via nascitur, qui factus est via qua ad patriam adduceremur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

1. scilicet, anno imperij Augusti circiter 42. 3. Fiebat. descriptio, vt cognosceretur quàm latè pateret Romanum imperium. Declarabat verò quisque quas haberet possessiones, & facultates, seq; dato nomine, agnoscebat subiectum Romano imperio, soluebatq; argenteum nummum. vide Act. 5. a. Hyperbole, vel sub Romano imperio subiectus. 6. scilicet, omnium, nulla enim ante istam generalis. Quidam tamen putant primam dici earum, quæ sub Cyrino factæ: nam factas aliquot eò præside. b. id est, cùm præsidem ageret. c In qua Iudæa, cuius tum Rex Herodes. d. scilicet, se Romanis subiectos. 9. scilicet, vnde oriundi. 11. ibi enim natus. 12. etiam arx Sion dicta ciuitas Dauid, quod ab eo ædificata, & in sedem regni electa. f. apparet etiam fœminas solitas describi, alioqui cur grauida eò proficisceretur?

pannis[g] eum inuoluit[16]: & reclinauit eum[17] in præsepio[18]: quia[19] non erat eis locus in di-
uersorio. Et pastores[h] erant in regione eadem vigilantes[l], & custodientes vigilias[m] noctis[n]
super[21] gregem suum. Et ecce Angelus[22] Domini stetit[o] iuxta illos:& claritas[23] Dei[p] circum-
fulsit illos: & timuerunt[q] timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce[24]
enim euangelizo[r] vobis gaudium magnum, quod erit omni populo[25]: quia natus est
vobis[s] hodie Saluator, qui est Christus[26] Dominus in ciuitate[27] Dauid. Et hoc vobis si-
gnum[28]:Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio[t].Et subitò facta
est cum Angelo multitudo[29] militiæ[30] cœlestis laudantium[31] Deum,& dicentium[u]: Gloria
in altissimis Deo,& in terra pax[32] hominibus bonæ[33] voluntatis.

SENS. LIT. IN CAP. II.

16. Hier.contra Heluit.nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sollicitudo intercessit, ipsa pannis inuoluit,ipsa mater & obstetrix. 19. Int.Beda.loco eget,vt nos plures in cœlis habeamus mansiones. 22. Amb.diuina Curia fidem adstruit,Angelus Mariam, Ioseph, & pastores docet. 23. Int.vt non solùm voce sermonis, sed etiam diuinæ lucis claritate ortus veri hominis adstruatur.Chry.Ioseph in somniis,pastoribus autem visibiliter,vt rudioribus:erant autem sinceri,antiquam Patriarcharum cõuersationem colentes.Beda.in ho.Nusquam in veteri Testamento reperimus Angelos cum luce apparuisse.Seruabatur id tempori Christi.Max.serm.de Natiuit.si tibi panni vilescunt, Angelos collaudãtes admirare:si credis vilia,crede mirifica. 24. Crebra sunt de Christi infantia testimonia,vt altiùs cordibus infigatur. 25. Int.Beda.fideliũ populo de cunctis diuersitatibus gentium congregando,æternum gaudium nunciatur. 26. Int.homo,& Deus. 27. in Bethlehem, vnde Dauid natus. 28. Int.signum salutis fidelibus,humilitas Saluatoris,quæ est opposita superbiæ, per quam mors in mundum intrauit. 29. Int.ne parua vnius Angeli videatur authoritas.Beda. 30. Int.quæ Christum ducem sequitur.Beda. 31. Beda.suo nos instruunt exemplo.Chry.olim Angeli ad puniendũ mittebantur,nunc canunt,gratias agentes.Greg.28.Moral.ca.4.gaudent suum numerum impleri.Orig.gaudent venisse Medicum,qui præstet quod ipsi non poterant. 32. Cyril.pax per Christum facta,qui nos Deo reconciliauit:duósque populos in vnum hominẽ pacificauit,& cœlicolas, & terrenos in vnum gregem cõposuit. 33. Beda.non enim est pax impiis. Aug.13.de Trin.c.13.pertinet iustitia ad bonam voluntatẽ.

SENS. MYST. IN CAP. II.

16. Beda.vilibus inuoluitur,vt nos stolam primam recipiamus. Greg.ab ipsis primordiis humanam superbiam calcat,non tantùm homo fit,sed homo pauper ex paupere matre. 17. Int.ponitur in præsepio,id est,corpus Christi super altare. 18. Int.Beda.vt sancta animalia carnis suæ frumento reficiat, qui panis est Angelorum.Cyr.Reperit hominem factum bestialẽ in anima, ideò in præsepio,loco pabuli,ponitur:vt vitam bestialem mutantes,non fœno vescamur,sed cœlesti pane. 21. Int.Amb.grex, populum:nox,sæculum:pastores, Sacerdotes,vel etiam Angeli.Greg.in hom.illi præ cæteris sublimia videre merentur,qui fidelibus sollicitè præsunt.Beda.in hom.pastores,Doctores,& rectores fidelium: nox,pericula tentationum:bene pastores vigilant nato eo, qui est pastor bonus. 23. Glo.significatur præcessisse nox,& dies appropinquasse.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

g. id est,fascijs. 18. scilicet,inter bouem,& asinum,secundùm Græc.Nyss.& Naz. h. ignobilia mundi elegit Deus. l. Græ.in agris agentes,seu stabulantes: scilicet, nocte seruantur greges in septis. m. φυλακὰς custodias scilicet,vicissim,vt fit,onere in plures partito. n. scilicet,qua Christus natus. o. ἐπέστη scilicet,supereminens. 23. δόξα,gloria. p. id est,à Deo immissa. q. ad insolitum splendorem. r. id est, affero vobis lætum nuncium gaudij magni. 25. Israelitico,vel totius mundi. s. hominum causa. 28. quo possitis cognoscere. t. illo scilicet,noto,& communi. Erat in extrema parte Bethlehem ad Orientem, sub rupe excisum, propè ciuitatis murum. 29. scilicet, ne vnius parua videretur aucteritas, & ne paupertate Christi pastores offenderentur. 30. id est,exercitus: scilicet,annunciabant Dominum Sabaoth,id est,exercituum. v. scilicet,sit,vel debetur. 32. scilicet,dato. 33. Græc.εὐδοκία, beneplacitum:scilicet,Dei,seu gratuita beneuolentia.q d pax ex Dei beneplacito inter Deum & homines,qui Deo placent.

Et factum est vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum[34], pastores loquebantur ad inuicem[x]: Transeamus[z] vsque Bethlehem, & videamus hoc verbum[35] quod factum est[36], quod[37] fecit Dominus[38], & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam[40] & Ioseph, & infantem[41] positum in præsepio[42]. Videntes[43] autem cognouerũt de verbo[44] quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierant, mirati sunt[45]: &[aa] de iis quæ dicta erant à pastoribus[46] ad ipsos. Maria autem conseruabat[47] omnia verba[bb] hæc, conferens[48] in corde suo. Et reuersi[cc] sunt pastores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant[49], & viderant[50], sicut dictum[51] est ad illos. Et postquàm consummati sunt dies[dd] octo vt circumcideretur[52] puer, vocatum[53] est nomen eius Iesus[54]: quod vocatum est ab Angelo[55], priusquàm[56] in vtero conciperetur.

SENS. LIT. IN CAP. II.

34. Int. credentes verbis Angeli pastores, testimonium dant vero Agno. 35. Int. Amb. cùm caro Domini videtur, verbum videtur, quod est Filius. 36. Int. Beda. quod in principio apud Patrem, factum est caro: & sic ostensum nobis, quod in Deitate nõ poterat videri. 37. Int. s. caro. 38. Int. Pater, Filius, & Spiritus sanctus fecit, & sic factum ostendit. 40. Int. ministros natiuitatis. 41. Int. hominem natum. 43. Int. recto ordine per cognitionem natiuitatis, venerunt ad cognitionem verbi. 44. Int. quod erat in principio. 45. Glo. de Incarnationis mysterio. 46. Glo. qui fingere nescirent, sed vera prædicarent. 48. Beda. in hom. pudica virgo non diuulgat, sed confert quæ facienda legerat, cum his, quæ facta cognoscit. Glo. expectat tempus congruum, quo Deus vulgari velit. Græc. confert audita ab Angelo, & à pastoribus. 49. Int. s. ab Angelis. Beda. 50. Int. s. in Bethlehem. Beda. 51. Beda. s. inuenerunt quod dictũ erat, vel laudant sicut erant edocti ab Angelis. 52. Epiph. hær. 30. Circumcisus est, vt ostẽderet carnis veritatem: & circumcisionem à se institutam confirmaret, Iudæísque occasionem adimeret non recipiendi tamquã incircumcisum. Beda. in ho. vt obedientiam nobis exemplo commendaret. Athan. Exprimebat circumcisio generationis vetustæ spoliationem: nempe signũ erat futuri per Christũ baptismatis, quo veniente, cessauit figura. Cyr. octauo die celebrabatur, octauo enim & Christus resurrexit. Beda. in ho. idem remedium contra originale peccatum in circumcisione fuit tempore Legis, quod postea in Baptismo, nisi quòd cœlum Antichristi non intrabant. Glo. non respuit qui in similitudinem carnis peccati venerat nec circumcisionẽ, nec baptisma. 54. Cyril. Editus enim ad totius orbis salutem, quam sua circumcisione præfigurauit. 55. Int. nõ decuit tam gloriosum nomẽ primùm ab hominib. appellari, sed ab excellẽtiori natura, ne homo videatur machinator huius nominis.

SENS. MYST. IN CAP. II.

z. Beda. in ho. Transeamus abiectis concupiscentiis, toto mentis desiderio in Bethlehem supernam, id est, panis viui domum. 35. Int. non aspiciamus retrò, nec ad dexteram, vel sinistram: nisi in solum Christum. 39. Glo. non cum desidia quærendus est Christus. 40. Beda in Lucam. Maria, Ecclesiæ pulchritudo: Ioseph, Doctorum cœtus: præsepe, Scriptura, vbi Christus inuenitur. 42. Int. id est, in carne. 46. Beda. in hom. non debent pastores cælare, sed auditoribus ostendere quæ in Scripturis didicerunt. cc. Beda. in Lucam. Magistri spirituales, nunc cæteris dormientibus, cœlestia contemplantur: nunc fidelium exempla quærendo circumeunt: nunc ad officium suum docendo reuertuntur.

dd. Beda. Christus post septimam Sabbati resurrexit, & nos post sex huius sæculi ætates, & Septimam Sabbati animarum, quæ nunc in alia vita geritur, quasi octauo tempore resurgemus. Glo. tũc ab omni corruptione circumcisi erimus, & verum præputium auferetur, quia nec nubent, nec nubentur.

56. Beda. vt à Christo Christiani, ita à Saluatore Saluati, vocantur electi: idque non solùm antequàm in vtero Ecclesiæ per fidem concipiantur, sed etiam ante tempora sæcularia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

x. id est, inter se. 36. pro, rem. Heb. aa. &, non est Græcè, nec in omnibus Latinis. bb. pro, res. Hebr. 48. scilicet, inter se.

Et

Et postquàm impleti sunt dies [57] purgationis eius secundùm [58] legem Moysi, [ee] tulerunt illum in Hierusalem,vt [59] sisterent eum Domino,sicut scriptum est in lege Domini,Quia [ff] omne masculinum [60] adaperiens vuluam , [61] sanctum Domino vocabitur:& vt darent ho- [62] stiam secundùm quod dictum est in [gg] lege Domini : par [63] turturum, aut [64] duos pullos columbarum.Et ecce [65] homo erat in Hierusalem,cui nomen Simeon, & homo iste [hh] iustus & [67] timoratus , expectans [68] consolationem Israël , & Spiritus [69] sanctus erat in eo , & responsum [70] acceperat à Spiritu sancto:non [71] visurum se [72] mortem,nisi

SENS. LIT. IN CAP. II.

57. Int. Mariæ. Beda.erat virgo à legali iure immunis. nec enim suscepto semine peperit, sed vt Christus,ita & ipsa legi est sponte subiecta. 58. Titus. reuera enim non indigebat. ee. Glo.portabantur ad templum paruuli de toto regno Iudæorũ,post trigesimum tertium à circumcisione diem:quòd si de tribu essent Leui,in ministerium templi destinabantur ; si de alia tribu,pretio dato à parentibus redimebantur. 59. Int.id est,offerrent,& consecrarent.Athanas.Propter nos sistitur, vt discamus Deo præsentare nos ipsos,sicut & circumciditur,vt spiritualiter circumcidamur. ff. Glo.scilicet,tam hominis,quàm pecoris:quòd si immundum esset animal,redimebatur. 60. Int.Beda. consueto natiuitatis more loquitur, non quòd dominus ventris hospitium egrediens deuirginasset. Beda. significatur hoc loquendi modo , hominis & pecoris primogenitum.61. Greg. Nyss. Vnde & Gabriel quasi hoc decretum ad ipsum solum pertineret,dicebat, Quod ex te nascetur sanctum , &c. Ambr. Solus per omnia in natis de femina sanctus Iesus , qui contagia corruptelæ cælesti maiestate depulerit. 62. Cyrill.O profunditàs sapientiæ Dei,hostias offert qui per singulas hostias honoratur cum patre; figuras Legis custodit Legis conditor. 63. Beda. Erat hæc pauperum hostia , eorum scilicet qui non poterant agnum offerre cum turture,aut columba. 64. Glo.s.vnum in holocaustum, alterum pro peccato. hh. Amb.non enim suam, sed populi gratiam requirebat. 67. Beda. Difficulter iustitia sine timore custoditur,quo iustus Deum ardentiùs diligit, eò solertiùs offendere cauet. 68. Greg Nyss.scilicet, translationem à legis vmbra ad veritatem. 69. Greg.Nyssen.à quo iustificabatur. 70. Int.mente.
71. Int.id est,experturum.Beda. 72. Int.scilicet carnis.

SENS. MYST. IN CAP. II.

59. Beda.nemo, nisi circumcisus vitiis, Dominico dignus est conspectu;nemo nisi mortalitatis nexibus absolutus,superna gaudia perfectè subit. 63. Int.turtur,castitatem; columba , simplicitatem significat,& casta , & simplex iustorum conuersatio , gratum Deo offert sacrificium. Beda. in hom. si enim coniugem casu perdiderit turtur,non aliam quærit.Cyril.turtur loquacissima in auibus;columba,mansuetum animal , talis Christus mansuetudinem colens , & ortum suum replens melodiis. occidebatur turtur & columba , in figuram passuri Christi. Beda in Lucam. columba gregatim volans, actiuæ vitæ frequentia;turtur singularitate gaudens, contemplatiuæ ; vtraque accepta Domino , nec Lucas dixit vtra illorum esset oblata, ne istorum alterum præferret , sed vtrumque viuendi ordinem sequendum doceret. Beda. in hom. vtraque auis ob consuetudinem gemendi Sanctorum luctus designat ; sed turtur soliuagus secretas lacrymas , columba gregatim volans , publicos Ecclesiæ conuentus. 64. Athanasius. bina iubentur offerri , quia postulat à nobis Deus & corporis & animæ castitatem,& mansuetudinem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

57. scilicet,cæremoniarum,quibus puerpera & fœtus lustrabantur, vt possent in templum ingredi.
58. illa enim n n egebat purgatione , vel quasi dicat , vt lex præcipiebat. 60. id est, primum nascens. Hebr. 61. id est,consecratum:redimebatur tamen pretio ne seruiret in templo : quasi dicat , Domino consecrabitur. 62. Non pro prole , sed pro matre.vide Leuit. 12. illud autem Ecclesiæ obtulerunt pro eo, intellige, id est , pro eius partu.Redimebatur autem prim genitus siclis quinque.Num.18. g g. vbi quod dicitur suscepto semine: Hebr.est,semen fecerit,id est,prolem:scilicet,conceperit. 63. scilicet,alterum in holocaustum, in gratiarum actionem:alterum pro peccato,id est,partus immunditia,ob quam à sacris prohibebatur,quæque figura p ccati, vel pro peccatis,quòd nemo sit sine peccato. h h. scilicet,respectu hominum. 67. scilicet, respectu Dei.Græc.pius,religiosus.non videtur fuisse Sacerdos,nec enim id Lucas tacuisset. 69. etiam per donum prophetiæ. 70. scilicet,interiori inspiratione.

prius [73] videret [74] Christum Domini. Et venit in [75] spiritu in templum. Et cùm inducerent puerum Iesum [76] parentes eius, vt facerent secundùm consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in [77] vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit, [78] Nunc [79] dimittis seruum tuum [80] Domine, secundùm [81] verbum tuum in [82] pace: Quia [83] viderunt [84] oculi mei [85] salutare tuum, [86] Quod [87] parasti ante [mm] faciem omnium populorum: [88] Lumen ad [89] reuelationem gentium, [90] & [91] gloriam plebis tuæ Israel. Et erat [92] Ioseph & mater eius [nn] mirantes super his quæ [93] dicebantur de illo. Et [oo] benedixit [94] illis [95] Simeon: & dixit ad [pp] Mariam matrem eius:

SENS. LIT. IN CAP. II.

73. Int. scilicet, oculis carnis. Ambr. sciebat quia beati oculi, qui viderent. Greg. 18. Moral. hinc discimus quanto desiderio Sancti viri incarnationis mysterium videre cupierunt. 74. Int. Messias Hebraicè, Christus Græcè, Vnctus Latinè. 75. Int. Beda. eadem gratia, qua venturum prænouerat, venientem cognouit. 76. Orig. putabatur enim Ioseph pater. 77. Beda. magna humilitas Saluatoris, qui loco non capitur, grandæui hominis vlnis gestatur. Orig. si ad tactum fimbriæ sanata est mulier, quid putandum est de Simeone, qui accepit in vlnas? 78. Int. scilicet, viso redemptore. 79. Int. q. d. dimitte ad mortem carnis. Basil. omnes iusti super mundo, & eius flebili mora ingemiscunt. Heu mihi, dicit Dauid, Quia incolatus meus prolongatus est. 80. Theoph. scilicet, mortis & vitæ. 81. Int. quia responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi priùs videret Christum Domini. 82. Int. in sinu Abrahæ requieturum. 83. Int. beati qui vident quod Simeon vidit. 84. Int. & carnis hominem, & cordis Deum. 85. Int. scilicet, Christum. 86. Int. q. d. quem postmodum omnibus populis quærendum dilectione, & conspiciendum fide præuidi, iam carnis & mentis oculis Saluatorem contemplor. 87. Cyril. scilicet ante mundi originem. Glo. in primo aduentu, vt credant & diligant: in secundo, vt iudicentur. mm. Theoph. id est, vt omnibus eius incarnatio pateret.

88. Int. ipse Saluator, ipse lux illuminans. Græcus. Infantis ineffabile iubar illustrauit Simeonem, vt futura præuideret. 91. Athan. gentes in tenebris erant cognitione diuina priuatæ: Israël licet tenuiter Lege illuminabatur: ideò non dicit lumen Israël, sed gloriam, quia abiecto veteri velamine, erant de gloria in gloriam transformandi. Cyrill. Christus, singulariter gloria Israël, quia secundùm carnem ex eis processit. Beda. bene reuelatio gentium Israëlis gloriæ præfertur. cùm enim plenitudo gentium intrauerit, omnis Israël saluus fiet. 92. Int. qui ad conseruandam famam Mariæ, pater est ab hominibus reputatus, & quia erat nutritius. Aug. 2. de con. Euang. pater dici potuit, sicut & vir Mariæ, maior coniunctio illa quàm si adoptasset. 93. Int. s. ab Angelis, à pastoribus, à Simeone. 94. Int. Deo. scilicet, & Mariæ. Græcus. scilicet, adducentibus puerum.

SENS. MYST. IN CAP. II.

73. Beda. fœlix videt mortem carnis, qui Christum priùs videre sategerit, conuersationem habendo in cœlesti Hierusalem, & templi Dei limina frequentando, id est, Sanctorum, in quibus Deus habitat, exempla sectando. 75. Orig. Si vis tenere Iesum & amplexari, enitere vt ducem habeas spiritum, & venias ad templum Dei. 77. Beda. accepit senior infantem, vt significetur sæculum quasi senio iam defessum ad infantiam, & innocentiam Christianæ conuersationis rediturum. Glo. Simeon & Anna prouecti, Iesum excipiunt & laudant: fidelis enim Synagoga post longam expectationem promissionum fide non ficta prænunciatum recepit. 82. Orig. in pace discedit de sæculo, qui intelligit quòd Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & nihil habet inimicum Deo, sed omnem pacem bonis in se operibus assumpsit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

75. id est, à Spiritu sancto actus. ll. id est, laudauit, gratias egit. 79. ἀπολύεις, soluis velut vinculo. q. d. si nunc dimittas, in pace dimittis. 81. pro, vt promisisti. 82. id est, animo quieto, & voti compote. sic illud, In pace dormiam, & requiescam. 85. id est, Saluatorem. mm. pro, in conspectu, vt omnes scilicet illum aspiciant, salutem ab eo expectantes. 89. id est, illuminationem. 91. id est, quòd ex Iudæis ortus, iis promissus, cum iis conuersatus, vide Isa. 49. nn. aucta admiratio, quæ antè cœperat, ob alia. oo. s. fœlicia precatus, seu fœlices prædicans. pp. vt ad quam magis puer pertinebat.

Ecce [96]positus est hic in [97]ruinam, & in [98]resurrectionem [99]multorum in [100]Israël, & in [101]signum [qq]cui contradicetur: & tuam ipsius animam [rr]pertransibit [102]gladius, [103]vt [104]reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat [105]Anna Prophetissa, [106]filia [107]Phanuel, de tribu [108]Aser: hæc [109]processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis [110]septem à [111]virginitate sua. Et hæc [112]vidua erat vsque ad annos [ss]octoginta quatuor, quæ non [113]discedebat de templo, [tt]ieiuniis, & [114]obsecrationibus seruiens nocte ac die.

SENS. LIT. IN CAP. II.

96. Int.quia lapis offensionis. 97. Int.s.non credentium. Orig.Gregor.Nyss.ruinam dicit à salute spirituali,& etiam vrbis,& Iudæorum destructionem.Glos.ruinam illorum qui steterant;resurrectionem illorũ qui ceciderant;vel ruinam vitiorum,resurrectionem virtutum; est & Christus in suis prædicatoribus in ruinam,& resurrectionem. vnde Paulus,Christi bonus odor sumus Deo,in iis qui salui fiunt,& in iis qui pereunt. bono enim odore alij saluãtur,alij pereunt. 98. Int.quia lumen,quia gloria. 99. Int.s.credentium.Orig.Greg.Nyss.Diuinum propositum, est salus singulorum, sed casus & subleuatio consistit in intentione credentium,& non credentium. Ambr.pro nostrorum qualitate factorum supplicia decernit & præmia. Chry. Resurrectio est conuersatio noua. 100. Greg.Nyss.grauiores pœnæ Israël, quàm cæterarum gentium,quod dudum prophetatum,& ex eis productum, non susceperunt. 101. Int.s.Euangelium,in quo dicitur,Veni hominem separare aduersus matrẽ,&c. Basil.signum cui contradicitur,crux.Greg.Nyss.Christus signum tamquam supra naturam existens;& signorum author.Orig.omnibus quæ de Christo narrantur, ab infidelibus contradicitur. 102. Orig.s. dolor Dominicæ passionis; ex sua enim carne procreatum, non sine dolore potuit videre crucifigi.

103. Greg.Nyss.designatur per hanc particulam euentus: & quidem alij Deum fatebantur in cruce, alij,nec à criminationibus desistebant. 104. Int.i.vt malæ cogitationes quæ priùs occultabãtur,proferantur in publicum,&destruãtur à Deo;quamdiu enim occultantur,non possunt sanari.Orig.si enim reuelauerimus peccata nostra,non solùm Deo,sed ijs qui possunt mederi vulneribus nostris, delebuntur.Glos.incertum erat antè,qui Iudæorum Christum reciperent, qui non. 105. Ambr. Prophetauerant Simeon, & copulata coniugio,& virgo, debuit & vidua prophetare,ne qua professio deesset aut sexus. Glo. quia per virum & mulierem vita mundi perdita est,in testimonio vitæ per Christum redeuntis,Anna coniungitur Simeoni. 106. Theoph.immoratur circa descriptionem, patrẽ,& tribum enarrans,quasi multos testes adducẽs,qui patrem,& tribum nossent.Greg.Nyss ita describit,quia aliæ etiam eodem nomine vocabantur. 109. Int.i.prouectæ ætatis erat. 111. Int.i.à tẽpore amissæ virginitatis. 112. Amb.& stipendiis viduitatis,& moribus talis inducitur,vt digna fuisse credatur, quæ Redemptorem omnium nunciaret.Orig.Bonum est primùm virginitatis gratiam possidere;& si euenerit vt amittas virum,viduam perseuerare.quod etiam eo viuente habendum est in animo,vt voluntas coronetur. Iustè verò Anna spiritum prophetandi meruit accipere longa castitate & ieiuniis.

114. Glos.id est;frequens erat in templo. 114. Int.aliâs orationes.

SENS. MYST. IN CAP. II.

102. Beda.vsque ad sæculi finem Ecclesię animam tribulationis gladius pertransire non cessat,dum multos videt Christo resistere,& reuelare.i.apparere zizania,vbi fuerat Dei verbũ seminatũ. 105.Int. Anna,quæ gratia Dei;figura est Ecclesiæ. Orig.Simeon formã legis gerebat;nam & nomẽ notat obedientiam;Anna,gratiæ,inter quos Christus medius,illum dimisit cum lege morientem,hanc fouet viuentem per gratiam.Beda.Anna,Ecclesia Christi morte quasi viduata;anni viduitatis,tempus quo Ecclesia peregrinatur à Domino. Septem enim seculi cursus 12.profectio doctrinæ Apostolicæ, septies autem 12.octoginta quatuor.7.verò anni cum viro,id est,cũ Christo in carne versante, perfectionem significat. 113. Glo.Sancta Ecclesia in prosperis & aduersis Deo seruiens,à cælo non recedit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

97. *scilicet, spiritualem per occasionem, dum non credent.* 98. *s.spiritualem dum credent. vide Isa.8. Ioan.9.* 101. *i.portentum,rem insolitam.vide Isa.8. vel erit quasi vexillarius sublato vexillo.* qq. *s.verbis,& re.* rr. *i.penetrabit.q.d.medium cor scindet.sic Psal.56.Ferrum pertransiit animam eius.* 102. *scilicet,contradictionis,vel doloris in passione.* 103. *coniungendum cum,positus in ruinam.* s s. *scilicet,ætatis.* t t. *velut holocaustis.* 114. *velut incenso.*

Et hæc ip[115]sa hora superueniens confitebatur[126] Domino, & loquebatur de illo omnibus qui exp[117]ectabant redemptionem Israël. Et vt perfecerunt[118] omnia secundùm legem Domini, re[uu]uersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth[119]. Puer[120] autem crescebat, & con[122]fortabatur spiritu, plenus sapientia; & gratia Dei erat in illo[123]; & ibant[xx] parentes eius per om[124]nes annos in Hierusalem[125] in die solemni Pascha[a]æ. Et cùm factus esset annorum duo[126]decim, ascendentibus illis in Hierosolymam secundùm consuetudinem diei festi, con[127]summatisque diebus cùm redirent, remansit[128] puer Iesus in Hierusalem,[b] & non co[129]gnouerunt parentes eius: existimantes autem illum esse in comitatu[130], venerunt iter diei: & requirebant eum inter cognatos & notos[131], & non inuenientes, regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum[132] inuenerunt

Sens. Lit. In Cap. II.

115. Int.qua Simeon Christum accepit. 116. Int.i.laudabat. 117. Gloss.s.ciuitates,& populi à ty-
rannide alienigenæ. 118. Beda. Prætermisit Lucas quæ nouerat à Matthæo satis exposita,de discessu
in Ægyptum, & reditu in Galilæam.Solent enim Euangelistæ omittere quæ ab aliis commemorata
viderunt,vel commemoranda in spiritu præuiderunt. 119. Theoph. Bethlehem ciuitas eorum sicut
patria,Nazareth,sicut habitaculum. 120. Int.s.ætate. 121. Int.s corpore.Theoph.vt verus esse homo
appareret. Athanas. Si secundùm quosdam,caro in diuinam naturam mutata est, quomodo capiebat
augmentum? 122. Cyril.iuxta mensuram enim ætatis sapientiam reuelabat.Theoph.Si paruus ætate
omnem sapientiam demonstrasset,prodigium videretur. 123. Int.secundum quod homo. 124. Aug.
de con.Euang.Quuomodo regnante Archelao poterant inter tam ingentē turbam latēter ascendere?
mox reuersuri,vel tunc ascendebant,cùm iam non timeretur Archelaus: nec enim dicunt Euāgelistæ
quamdiu regnarit. 125. Int.s.ad immolandas hostias.Glos.Meritò Lucas vitulo comparatur,versatur
enim maximè circa templum,& Hierusalem. 126. Græc. quo tempore penes nos discretionis ratio
perfici consueuit,Christi sapientia demonstratur. 127. Int.quia octonis protelabatur diebus. Græc.
Septem diebus durabat solemnitas. 128. Gre.scilicet latenter,ne parentes impedimento essent dispu-
tationi peragendæ cum legisperitis,& ne videretur contemnere, si mandantibus nō pareret. 129. Be-
da.in hom. Solebant seorsum viri & feminæ incendere Hierosolymam confluentes, vel ad propria
redeuntes; putabat ergo vterque cum altero esse puerum. 130. Int.id est, inter eos qui simul fue-
rant comitati. 131. Int.scilicet vicinos. 132. Glo, Vna die reuersi sunt ab Hierusalem, secunda
quærunt,tertia regrediuntur.

Sens. Myst. In Cap. II.

126. Int.per 12.annos significantur duodecim tribus,quæ ad Christum veniunt. Glo.per 12.Apo-
stolos fides propaganda erat. Beda.Duodenario;qui multiplicatis inter se inuicem,septenarij partibus
constat,vel rerum,vel temporum vniuersitas, & perfectio designatur. sumit ergo exordium à duode-
cimo anno,Christi iubar,quo sint omnia loca,& tempora occupanda. 131. Orig. non inuenitur Ie-
sus inter cognatos, maiorque est mortali notitia; quære Iesum in templo Dei, id est, in Ecclesia.
132. Ambr.post triduum se ostendit resurgens, qui mortuus credebatur. Glos.quæsitus aduentus
Christi à Patriarchis ante Legem,& à Prophetis,& iustis sub Lege,& non inuentus: gentibus sub gra-
tia quæsitus,inuentus est.Item pater, id est, Ecclesia;mater,id est Synagoga, per tres leges quærentes
Christum non inueniunt, nisi per Euangelium.

Addit. Avct. In Cap. II..

116. scilicet Christum venisse.Græ.confessione respondebat.s.Simeoni,& alijs, confessio autem intelligitur
laudis,& gratiarum actionis. vu. s.ex Ægypto. 122. id est,magis mag sq; in eo elucebat spiritus fortitu-
do. xx. s.itinere dierum trium. 124. id est, quotannis. a. in alijs enim duobus festis, de quibus Exodi
23.Deut.16. dispensabatur cum longè dissitis, sic parentes Samuel semel tantum ascendebant. 126. quo
tempore incepit iudicij specimen apparere. b. s.profecti ab Hierusalem. 131. s.quibus putabatur ad-
hæsisse in via. 132. s. die tertio.

illum

illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem[133] eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis[134] eius. Et videntes[135] admirati[136] sunt. Et dixit[c] mater eius ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater[137] tuus & ego dolentes[138] quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quod me quærebatis?[e] nesciebatis[139] quia in his quæ Patris[d] mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus[140] est ad eos. Et descendit[f] cum eis, & venit Nazareth: & erat subditus[141] illis. Et mater eius conseruabat[142] omnia verba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat[143] sapientia & ætate[g], & gratia apud Deum[144], & homines[145].

Sens. Lit. In Cap. II.

133. Orig. Interrogabat, vt erudiret; ex vno quippe doctrinæ fonte manat interrogare, & respondere sapienter. 134. Inter. scilicet, super responsorum prudentia. Beda. ad ostendendum se hominem, humiliter audiebat; ad probandum se Deum, sublimiter respondebat. Chrysost. in Iohan. Nullum miraculum fecit in pueritia, hoc vnum tantùm prodit Lucas, per quod mirabilis videbatur.

135. Int. scilicet, hoc. 136. Int. scilicet, Maria, & Ioseph, vel quicumque alij hoc videntes. 137. Int. putatiuè. 138. Orig. ne fortè reuersus esset ad cælum, descensurus iterum cùm ei placuisset. d. Glo. non vituperat quòd quærant vt filium; sed quis sit sibi verus pater insinuat, simul ostendens templum non minus ad se, quàm ad Patrem pertinere. 140. Beda. de sua diuinitate. f. Int. verè descendit, qui humiliatur sub illis. 141. Orig. Subiiciebatur Iesus Ioseph, & ego subiiciar Episcopo, qui mihi constitutus est pater. Sæpe subiectus melior est, nō ergo superior eleuetur superbia. Basil. cùm essent egeni; Iesus obediens illis, labores sustinebat. Amb. non mirum est deferre Patri, qui subditur matri.

142. Int. quasi sub signaculo recondebat. Beda. Recondebat diligentiùs scrutanda. Greg. quædam in præsenti contemplabatur, alia spectabat in futurum clariùs reuelanda. 143. In natura humanitatis. Theoph. Proficiebat humanitas in Christo, & paulatim crescente corpore, manifestabat seipsum, & quotidie sapientior apparebat. Glo. Sapientiam paulatim demonstrabat, & gratiam quam habebat apud Deum, & homines; nempe proficiebat Deo ad laudem, hominibus ad salutem. 144. Græ. Paternum opus peragens.

Sens. Myst. In Cap. II.

138. Orig. oportet Iesum quærere non negligenter, sed cum labore, & dolore. 139. Græc. Deficit homo à perfectione per affectum cognatorum. 145. Theoph. priùs oportet placere Deo, postea hominibus.

Addit. Avct. In Cap. II.

133. *respondebat etiam, vt patet ex sequentibus.* 136. *scilicet, nescientes facti huius rationem.* c. *scilicet, seorsum, non coram doctoribus.* 138. *scilicet, ne fortè amitterent, aut ei quicquam mali accidisset.* e. *plenè, scilicet.* 142. *quæ postea docuit Apostolos.* ¶ *aliàs vertit statura. Matth. 6. Lucæ 19. Græc.* ἡλικίᾳ. 144. *id est, Deo probante.* 145. *Quid egit vsque ad baptismum? Resp. vacabat contemplationi; iuuabat etiam secundùm quosdam, parentum inopiam labore manuum, arte scilicet Ioseph fabrili.*

CAPVT III.

[1]ANNO autem quintodecimo imperij [2]Tiberij Cæsaris, [a]procurante Pontio [3]Pilato Iudæam: [4]Tetrarcha autẽ Galilææ [5]Herode, Philippo autem fratre eius [6]tetrarcha Ituræ, & Trachonitidis [7]regionis: & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub [8]Principibus sacerdotum [9]Anna & Caypha: factum est [10]verbum Domini super [b]Iohannem Zachariæ filium in [11]deserto. Et venit in omnem [c]regionem [12]Iordanis, prædicans [13]baptismum pœnitentiæ in [14]remissionem peccatorum, sicut [15]scriptum est in libro sermonum

SENS. LIT. IN CAP. III.

2. GRæc. qui in monarchia successit Augusto, à quo Romani Principes Augusti dicti. 3. Beda. Hic duodecimo Tiberij anno in Iudæam missus, decem illic annos procurationem tenuit. 4. Beda. vt Iudææ regnum minus validum fieret, per tetrarchias ab Augusto diuisum est. 5. Beda. hic & Philippus & Lysanias, filij Herodis, sub quo natus est Dominus, quorum frater Archelaus, qui decem annis regnauit, accusatus à Iudæis apud Augustum, exilio apud Viennam periit. Auctor. vide Additionem. 6. Int. terra. 7. Int. regio est. 9. Beda. Annas illo anno administrauit Sacerdotium, Caïphas autem anno quo Christus crucifixus est, tribus aliis in medio pontificatu perfunctis; commemorat verò Lucas hos, quia ad Domini passionem pertinent. Nulli autem iam Pontificatus vitæ, vel generis merito, sed Romana potestate dabatur. 10. Int. s. istud, vade, & prædica baptismum. Chry. verbum, mandatum Dei dicit. 11. Theoph. in quo fuit vsque ad ostensionem, vt nulla esset suspicio quòd affinitatis aut conuersationis gratia de Christo testificaretur. Greg. Nyss. Amotus à conuersatione humana, inuisibilium speculationi vacabat. 13. Int. idem præco prænunciat, quod post per se ipsam veritas.

14. Chry. in Ioan. Hortabatur enim ad pœnitentiam Iudæos, vt veniam impetrarent credentes in Christum, ad cuius fidem ille baptismus præparabat. Greg. in hom. Baptismũ qui peccata solueret, quia dare non poterat, prædicabat; itaq; sicut verbum incarnatũ præcurrebat verbo prædicationis, ita pœnitentiæ baptismum baptismate suo. Amb. Iohannes, vt lex quæ peccatum denunciare potuit, sed nõ donare. Greg. Nazianz. Baptizauit Iohannes, sed non omnino spiritualiter vt Christus. 15. Int. Ecce Iohannis prædicatio, firmatur Prophetæ testimonio.

SENS. MYST. IN CAP. III.

1. GReg. in hom. quia Iohannes illum prædicare veniebat, qui ex Iudæis quosdam, & ex gentibus multos redempturus erat per regem gentium, & principem Iudæorum prædicationis eius tempora designantur. 2. Orig. in Prophetis, qui solis Iudæis prædicant, solum Iudæorum regnum describitur; at in Euangelio toti orbi prædicando eius dominium, qui totius orbis Dominus videbatur, & quia etiam Iudæos oportebat credere, etiam Iudæorum regna describuntur. 4. Greg. in hom. quia Iudæa pro culpa perfidiæ dispergenda erat, in ea plurimi principabantur. 8. Greg. in hom. quia Iohannes illum prædicauit, qui rex est & sacerdos, etiam sacerdotum mentio fit. 12. Orig. Iordanis. i. descendens, illic decebat perambulare qui pœnitentiæ baptismum prædicabat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

2. Qui regnauit annis 22. eius autem duodecimo missus Pilatus in Iudæam, cuius anno 3. aut 4. cœpit Iohannes prædicare. a. Græc. i. ἡγεμονεύοντος, præsidem agente. s. postquàm Archelaus decimo anno regni sui missus est ab Augusto in exilium Viennam Galliæ. Dati enim Iudææ præsides Coponius, Marcus, Annius Rufus, sub quo obijt Augustus, Valerius Gratus, & Pilatus, sub quo obijt Tiberius. 4. Erat Syria diuisa in quatuor partes, singularumq; præsides tetrarchæ vocabantur, quod nomen retentum, etiam vbi plures esse cœperunt. Plinius enim in Cœlesyria ait fuisse tetrarchias 17. erant autem instar regnorũ. Tres verò istas, de quibus hic dicitur, Agrippa postea à Caio obtinuit, putarunt autem quidam, vt Euseb. in Chronicis, etiam Lysaniam fuisse Herodis filium: at alij negant, dicentes filium Ptolomæi Minæi apud Libanum tyranni, eique successisse, non autem in vlla Herodis regni parte. huic enim soli filij tres successerant, Augusto testamentum eius confirmante, nempe Archelaus, Herodes, & Philippus. 8. ante à Pilato largitionibus obtinuerant, vt Pontifices fierent vicissim, vel Cayphas coadiutor erat Annæ, aut Anna Cayphæ. 10. i. iussio, vel inspiratio.

b. pro, ad q. Dominus est Iohannem allocutus. c. Græc. περίχωρον, id est, circa regionem scilicet finitimam Iordani. 12. qui effluit ab Antilibano ex Ior, & Dan fontibus, facitq; primum lacum Samachoniten, deinde Tiberiaden, absorbeturq; tandem lacu Asphaltite, seu mari mortuo: interpretatur fluuius Iudicij, Ieor enim fluuius, Dan Iudicium.

Eſaiæ Prophetæ:[16] Vox clamantis in [*] deſerto: [17] parate viam Domini, [18] rectas facite ſemitas eius: [19] omnis vallis [20] implebitur, & omnis [21] mons & collis humiliabitur, & erunt [d] praua in [e] directa, & [f] aſpera in vias [22] planas: & [y] videbit omnis caro [23] ſalutare [24] Dei. [25] Dicebat ergo ad [26] turbas quæ [27] exibant vt baptizarentur ab ipſo. [28] Genimina [29] viperarum, [30] quis [31] oſtendit vobis fugere à ventura [32] ira? [33] Facite ergo [34] fructus dignos [35] pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere, [36] Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens eſt Deus de [37] lapidibus iſtis ſuſcitare filios [38] Abrahæ. Iam enim [39] ſecuris ad radicem [40] arborum poſita eſt. Omnis ergo [41] arbor non faciens fructum bonum, excidetur: & in ignem

SENS. LIT. IN CAP. III.

16. Int. Iohannes eſt verbi vox. *. Greg. ſ. relictæ, & deſtitutæ Iudææ ſolatium redemptionis annunciantis. 17. Int. q. d. prauitates abiicite, idem, & bona opera accipite. 18. Int. ſ. vt non pro terrenis ſeruiatis. 19. Int. Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur. 20. Orig. ſ. bonis operibus, & Spiritus ſancti fructibus. 21. Int. Et qui ſe exaltat, humiliabitur. Chry. mõtes, ſuperbi; colles, operib. ſteriles; collis enim nullos fructus producit. Orig. montes & colles aduerſariæ poteſtates Chriſti aduẽtu proſtratæ. Greg. in hom. vallis, gentilitas; montes & colles, Iudæi. 22. Cyril. Aduentu Chriſti explanata ſunt omnia, & reddita ad eundũ facilia. Chry. ſignificatur facilis via ad ſalutem. Greg. in ho. praua fiunt directa, cùm detorta per iniuſtitiam corda, ad iuſtitiæ regulã diriguntur; aſpera verò plana, cùm immites ad manſuetudinem redeunt. 23. Int. ſ. homo Iudæus, & gentilis, vir & mulier, iuuenis & ſenex. Greg. in hom. Chriſtum in die Iudicij omnes & electi, & reprobi videbunt. 25. Int. ſ. Chriſtum. 25. Cyril. ſ. Patris, qui Filium miſit ſaluatorem. 26. Int. Beda. ſ. Phariſæorũ & Saducæorum; qui pœnitentia & correctione maximè indigebant. 28. Int. q. d. venenati venenatorum filij, qui bonis inuidetis, & perſequimini. Greg. ¶ Chry. imponit Scriptura nomina ſecundùm paſſiones, procaces, canes vocans; luxui deditos, equos; dementes, aſinos; rapaces, & petulantes, leones & pardos; doloſos, aſpides. 29. Chry. ferunt viperam marem coëundo necare, perimi verò excreſcente fœtu, prodit enim is ſciſſo parentis vtero. Sic Iudæi ſpirituales patres occidebant. 30. Int. Beda. q. d. quare non priùs deponitis venenum, vt ſic ad baptiſmum veniatis? Auctor videtur legiſſe, oſtendet. 31. Int. q. d. nemo, cùm non pœniteatis, ſed ego demonſtro, & hoc eſt, Facite ergo fructus dignos. 32. Int. i. vindicta. Greg. in hom. i. animaduerſione vltionis extremæ. 33. Greg. in hom. fugere enim ab ira non valet, qui ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. 34. Chry. non ſatis eſt peccata dimittere, ſed opus eſt fructus ferre, Declina à malo, & fac bonum, euulſa ſagitta, oportet vulneri medicamen apponere. Dicit autẽ non fructum, ſed fructus copiã deſignans. 35. Int. ſ. pro æqualitate culpæ. Greg. in hom. q. d. tanto maiora ſint bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto grauiora damna illata per culpam. 36. Greg. in hom. ideò ſe nolebãt agnoſcere peccatores, quia de Abrahæ ſtirpe deſcenderant. Chry. quid cõfert carnalis generoſitas, niſi cõſimilibus ſtudiis fulciatur? 37. Int. Beda. i. de gentilibus, quorum corda inſenſibilia. Amb. Gẽtiles, vt lapides, quia lapidibus ſeruiebant, ſic & infra homines arboribus comparantur: mutatur autem comparatio, vt profectus aliquis intelligatur. Lapides enim deformes ad vſum: nudi, ad ornatum, ſteriles, ad fructum: arbores verò decoræ ad vſum; venuſtæ ad aſpectum; opimæ ad fructum. 38. Int. de quibus dictum, Si autem vos Chriſti, ergo Abrahæ ſemen eſtis, quia ſemini eius Chriſto per fidem vniti.

39. Int. i. ſeueritas iudiciaria ad funditus extirpandos infructuoſos præparata eſt. Orig. Iſraelitici populi præciſio ſignificatur. Cyrill. deciſi fuerunt rami, non radicitus planta extirpata, reliquiæ enim Iſrael ſaluæ fient. 41. Int. vt gentiles, & hypocritæ, qui nullum; & hæretici, qui malum.

SENS. MYST. IN CAP. III.

27. Orig. Non venit ritè ad baptiſmum, qui mores priſtinos, & conſuetudinem non reliquit; qui vult baptizari egrediatur. 40. Greg. in hom. arbor, genus humanum; ſecuris, Chriſtus, qui ex manubrio, & ferro, id eſt, humanitate, & diuinitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

20. *pro, impleatur, futurum pro imperatiuo, more Hebr. & ſic in ſequentibus, vt ſit explicatio ſuperiorum, ſcilicet, quomodo paranda via, &c. d. Græc. σκολιὰ, obliqua, tortuoſa. e. Græc. εὐθεῖαν, rectam ſcilicet viam. f. Græc. τραχεῖαι, aſperæ, ſcilicet viæ. 22. Græc. λείας, id eſt, leuis. g. ſcilicet, etiam oculis carnis.*
26. quibus permiſti Phariſæi & Saducæi, vt patet Matth. 3. 28. aliàs vertit progenies.
31. præteritum eſt.

mittetur.Et[42] interrogabant[43] eum turbæ,dicentes,Quid[44] ergo faciemus?Respondens autem,dicebat illis:Qui habet duas[45] tunicas[46],det[h] non habenti:& qui habet escas,similiter faciat.Venerunt autem & publicani[47] vt baptizarentur,& dixerunt ad illum, Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil ampliùs, quàm quod constitutum est vobis faciatis.Interrogabant autem eum & milites,dicentes,Quid faciemus & nos?Et ait illis,Neminem concutiatis[48],neque calumniam[49] faciatis[50], & contenti estote stipendiis[51] vestris.Existimante[m] autem populo,&cogitantibus omnibus in cordibus suis de Iohanne, ne fortè[52] ipse esset Christus:Respondit[53] Iohannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo[54] vos:veniet autem fortior[55] me,cuius non sum dignus[n] soluere[56] corrigiam[57] calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in Spiritu[58]

SENS. LIT. IN CAP. III.

42. Amb.faciat ergo fructum,qui potest,gratiæ;qui debet,pœnitentiæ. 43. Int.ex verbis Iohannis terrore percussi,consilium quærunt.Greg.in ho. 44. Int.s.ne excidamur,& ne in ignem mittamur.

45. Int.i.superfluas. Basil.hîc docemur ex omni quod affluit debere nos erogare ei qui non habet. Greg.in ho.idcirco de diuidendis duabus tunicis datur præceptum,quia si vna diuiditur, nemo vestitur. 46. Greg.in ho.necessaria vsui nostro cum proximis diuidere ad fructum pœnitentiæ pertinet; quantum verò valent misericordiæ opera,quæ hic præ cæteris præcipiuntur?Amb.misericordiæ communis est vsus,ideò commune præceptum,misericordia plenitudo virtutum est. 47. Beda.i.vectigalium exactores,seu conductores,vel qui huius seculi lucra per negotia sectantur. 48. Beda.s.per violentiam. 49. Int.i.timore,aut amore. 50. Beda.per fraudulentam malitiam. 51. Amb.ideò constituta stipendia,ne dum sumptus quæritur,prædo grassetur. Aug.22.cont.Fau.c.74.Si bellum non liceret,respondisset,arma abiicite, militiam deserite;milites salutis publicæ defensores sunt;nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas,implacabilis animus,libido dominandi,& similia in bellis iure culpantur.Chry. in Matth.publicanos & milites ad maiora traduxisset,si idonei fuissent. 52. Int.i.an.Glo.erat Iudæis notum secundum Scripturas,Messiæ tempus adesse, sed mira cæcitate, quæ in Iohanne spontè credebant,in Christo tantis signis & virtutibus approbato,Iohanne etiam testante,non credunt. 53. Beda. missis enim ad eum Sacerdotibus & Leuitis, an esset Christus inquirebant (vt ait alius Euangelista) Amb.videbat Iohannes cordis occulta. 54. Int.q.d.tingo corpora aqua,& instituo vsum baptizandi, donec veniat qui abluat animas per Spiritum. 55. Int.q.d.Etsi ego magnus reputor,tamen ille fortior,quia Deus.Amb.non facit comparationem,quia nulla comparatio inter Dei filium,& hominem: itaque addit,cuius non sum dignus,&c. 56. Aug.2.de cons.Euang.Matthæus, calceamenta portare, eadem tamen sententia est,significatur enim Christi excellentia,& Iohannis humilitas. 58. Int.Beda.Spiritu qui sanctificat,& accendit amorem Dei; hîc Spiritu,in futuro igni purgatorio permundabit.Ambros.aqua corpus abluitur, Spiritu animæ delicta mundantur. Basil. Non est putandum integrum esse baptisma,in quo solius Spiritus sancti nomē inuocaturi.oportet enim semper manere illibatam traditionem,& sicut credimus,ita baptizare,in nomine Patris,& Filij,& Spiritus sancti.addere enim,vel minuere quidquam,excludit à vita perpetua.

SENS. MYST. IN CAP. III.

57. Int.i.ligaturam mysterij.Greg.Calceamenta enim ex mortuis animalibus fiunt.itaque Christus, qui nostram mortalitatem assumpsit,quasi calceatus apparuit; vel,quasi dicat: Redemptoris vestigia denudare non valeo, qui sponsi mihi nomen non vsurpo. Soluebat olim calceamentum sponsam sibi competentem repudianti,qui eam accipiebat propinquitatis iure.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

h. Gra.μεταδότω,impartiatur,seu communicet,nempe det è duabus vnam. 47. s.qui Pop.Rom.vectigalia conducebant,dicti à publico,id est,Pop.Rom.bonis,infame hominum genus,ob auaritiam,& rapinas,odiosumq; Iudæis,qui tributa iniqua censebant. l. Gra.πράσσετε, quod etiam verti poterat exigatis. 48. i.per terrorem potestatis pecuniam extorqueatis. id enim significat interdum & verbum id Latinum & Græcum διασείω. 49. s.deferendo apud Præsidem prouinciales falso crimine imposito. m. videtur legisse δοκοῦντος nūc legitur,προσδοκῶντος,expectante,seu sperante. 55. s.virtute ad saluandū. n. Græc.ἱκανὸς,idoneus,sufficiens

sancto,

sancto,[59] & igni: cuius[60] ventilabrum in manu[61] eius, & purgabit[62] aream[63] suam:[64] & congregabit[65] triticum in horreum[o] suum: paleas[66] autem comburet igni inextinguibili.[67] Multa quidem & alia exhortans,[p] euangelizabat[q] populo. Herodes[68] autem tetrarcha cùm corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui Philippi; & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc super omnia, & inclusit[69] Iohannem in carcerem. Factum[70] est autem cùm baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato,[71] & orante,[72] apertum[73] est cælum, & descendit Spiritus[74] sanctus corporali[75] specie sicut columba[76] in ipsum: & vox[77] de cœlo facta est, Tu[78] es filius[79] meus dilectus, in te

SENS. LIT. IN CAP. III.

59. Chry. significatur virtus gratiæ, scilicet, feruor, & peccatorum consumptio. 60. Int. i. discretio iusti examinis. Græc. non solùm munificus, sed etiam vltor; est autem ventilabrum iudicij promptitudo, in instanti enim separat damnandos à saluandis. 61. Int. quia omne iudicium dedit Pater Filio. 62. Int. s. à paleis. Beda. dum vel in præsenti ob manifesta peccata eiicitur quis ab Ecclesia, sacerdotali castigatione; vel post mortem, ob occulta, damnatur. 63. Int. i. præsentem Ecclesiam. 64. Cyrill. est enim Christus Ecclesiæ Dominus. 65. Int. i. immobiles à spe æternorum. Amb. Solida merita, fructúsque virtutis. 66. Amb. i. infructuosam leuitatem. Cyril. inanes, & vento peccati volubiles. Basil. Conferunt hi bonis, vt paleæ tritico, non tamẽ faciunt intuitu charitatis. Orig. tentatio ostendit sit ne quis palea, an triticum. Glo. paleæ sacramentis imbuti, sed non solidi: zizania enim, id est, professione etiam ab electis separati, non ventilantur, quia iam iudicati sunt. 67. Int. Beda. quia nec extinguetur, nec extinguet cruciatos, sed æternaliter puniet. dicitur autem sic ad differentiam illius, de quo dicitur, Igne nos examinasti. Greg. 15. Mor. cap. 14. corporalis est ille ignis, & semel creatus, inextinguibilis durat. 68. Euseb. duxerat hic filiam Aretæ Regis Arabum, Philippi fratris sui vxorem sacrilego more; habebat enim prolem ex priori viro. Auctor. vide Additionem Matth. 14. 69. Beda. Factum hoc post aliqua gesta à Christo, sed est præoccupatum à Luca ad exaggerandam Herodis malitiam, qui cùm videret confluere multos ad Iohannem, & baptisma suscipere, non solùm contemnit, sed in vincula coniicit, & occidit. 71. Int. s. à Iohanne, quod alij plenius dicunt. Ambr. non mundari volente, sed mundare aquas, vt batismatis ius haberent. Greg. Nazianz. vt totum veterem hominem immergeret aqua. Chry. Baptisma Iudaïcum sordes carnis amouebat, non conscientiæ crimina, vt nostrum, Iohannis baptisma monebat à vitio in virtutem conuerti, nec remissionem exhibebat. 73. Chry. hactenus reclusum, Beda. virtus baptismatis ostenditur, inde enim egredienti, cælestis ianua aperitur. 74. Aug. 15. de Trin. cap. 26. habebat quidem Christus Spiritum sanctum, sed voluit præfigurare corpus suum, id est, Ecclesiam, in qua baptizati præcipuè accipiunt Spiritum sanctum. 75. Int. quia in natura diuinitatis à mortalibus non poterat videri. Amb. 76. Chry. vt Christi mansuetudinem ad ignoscendum declararet, in Pentecoste autem, specie ignis, restat enim examinis & iudicij tempus. Cypria. de simpl. Prælat. Columba simplex, & lætum animal, non felle amarum, non morsibus sæuum, non vngulæ laceratione violentum; vnius domus nosse consortium, conuersatione communi vitam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere; legem circa omnia vnanimitatis implere. 77. Ambr. Patrem quem videre non possumus, audiamus. 78. Int. non Iohannes. 79. Int. Consubstancialis. Athanas. lib. de Syn. Nic. additur articulus, vt significetur filius secundum naturam.

SENS. MYST. IN CAP. III.

72. Chry. Suscepto baptismate, opportuna est iugis oratio. Beda. Etsi peccata baptismo laxata sunt, manet tamen carnis fragilitas; quasi enim transito mari rubro gratulamur submersos Ægyptios, sed occurrunt alij hostes in deserto mundanæ conuersationis, qui sunt duce Christi gratia, nostro sudore vincendi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

59. sic dictus Spiritus sanctus ob efficaciam, & quia in igne appariturus. 60. id est, iustum iudicium. 62. s. tribulatione, hic, vel postea die Iudicij. Græ. διακαθαριεῖ, perpurgabit, permundabit. 63. scilicet, Iudæos, vel totam Ecclesiam: o. i. regnum cœlorum. 67. vt est Isaiæ vltimo. p. s. ea bona opera. q. scilicet, de Christo, & regno Dei. 69. pro, vt includeret. Heb.

compla

80 complacuit mihi. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta: vt 81 putabatur
filius 82 Ioseph, qui fuit 83 Heli, qui fuit 84 Mathat, qui fuit 85 Leui, qui fuit 86 Melchi, qui fuit
87 Iannæ, qui fuit 88 Ioseph, qui fuit 89 Mathatiæ, qui fuit 90 Amos, qui fuit 91 Naum, qui fuit 92 Hesli,
qui fuit 93 Nagge, qui fuit 94 Mahat, qui fuit 95 Mathatiæ, qui fuit 96 Semei, qui fuit 97 Ioseph, qui
fuit 98 Iuda, qui fuit 99 Iohanna, qui fuit 100 Resa, qui fuit 101 Zorobabel, qui fuit 102 Salathiel, qui fuit
103 Neri, qui fuit 104 Melchi, qui fuit 105 Abdi, qui fuit 106 Cosan, qui fuit 107 Elmadam, qui fuit 108 Her, qui
fuit 109 Iesu, qui fuit 110 Heliezer, qui fuit 111 Iorim, qui fuit 112 Mathat, qui fuit

Sens. Lit. In Cap. III.

80. Int i. placitũ meum constitui, s. per te facere quod mihi placet. ¶ in Adam displicuit. Greg. super Ezechielem, Pœnitet me, inquit, fecisse hominem. quasi enim sibi displicuit in peccatoribus, quos creauit, in solo autem Christo sibi placuit, quia nõ inuenit culpam. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus, Hic est Filius meus, sed eadem est sententia. indicauit autem Matth. factam vocem propter eos qui aderant; Christo enim non erat necesse, qui sciebat se Filium Dei. r. Chry. vsq; ad illam ætatem, quæ peccata cuncta recipit, expectat, totam legem perficiens; ne quis dicat legem soluisse, quod non posset perficere. 81. Int. quia natura nõ erat, sed putabatur, quia Maria eum genuit, quæ Ioseph erat desponsata. Amb. Erant verò ex eadem tribu & patria, ideóq; Ioseph generatio explicatur, nempe viri, more Scripturæ. 83. Int. secundùm legem Ioseph filius est Heli, sed secundùm carnem, Iacob. Greg. Nazian. absurdum est, quod quidam dicunt, eosdem esse qui à Luca & Matthæo numerantur, à Dauid vsq; ad Ioseph. initium enim est Nathan, & Salomon, itaque diuersæ generationes. Euseb. Emiss. Ioseph. verè Iacob filius, vt ait Matth. putatiuè verò, (vt ait Luc.) Heli, plurimi enim hoc putabant. Aug. 2. de q. Euan. aut vnus Euangelista Patres nominauit, alter verò auũ maternũ, vel aliquem de cognatis maioribus: aut vnus erat pater naturalis, alter per adoptionem; aut cùm vnus sine liberis discessisset, alter filium à se genitũ mortuo deputauit. Amb. Mathan Iacob filiũ genuit, & vxore superstite decessit, ex qua postea Melchi genuit Heli, qui sine liberis decedente Iacob fratre suo genuit ex eius vxore Ioseph. Beda. Iacob ex fratris Heli sine liberis decedentis vxore genuit Ioseph. Aug. de q. nou. & vet. Testa. q. 56. Filiũ dicit Lucas per adoptionem. suscepit enim descriptionem originis adoptionis, per hanc enim efficimur filij Dei. v. Glo. non dicit genuit, sed qui fuit, designans se etiam adoptiuos filios interponere, & meritò, per adoptionem enim efficimur filij Dei credendo in Filium Dei.

Sens. Myst. In Cap. III.

t. Græ. significatur spiritualis regeneratio, viros perfectos parere. Beda. significatur baptismi mysterium, s. ob Trinitatis fidem, & operationem decalogi. Greg. Nazian. Baptizandus est tamen infantulus si necessitas vrgeat, nam Christus baptismo non indigebat. Glo. reprimuntur temerarij, qui omnem ætatem ad docendum idoneam credunt. 82. Int. i. auctus. 83. Int. i. Deus meus, vel scandens. 84. Int. id est, donans. s. peccata. 85. Int. i. additus. 86. Int. i. Rex meus. 87. Int. i. dexter. 88. Int. i. auctus. 89. Int. i. donum Dei. 90. Int. i. onerans. 91. Int. i. consolatio, vel consolator. 92. Int. i. adiuua me. 93. Int. i. meridies, vel meridianum. 94. Int. i. desiderium. 95. Int. i. donum Dei. 96. Int. i. obediens. 97. Int. i. augmentum. 98. Int. i. confitens. 99. Int. i. Dominus gratia eius, vel Dominus misericors. 100. Int. i. misericors. 101. Int. i. Princeps, vel magister Babylonis. 102. Int. i. petitio mea Deus. 103. Int. i. lucerna mea. 104. Int. i. regnum meum. 105. Int. i. robustus, vel violentus. 106. Int. i. diuinans. 107. Int. i. Dei mensura. 108. Int. i. vigilans, vel vigilia, vel pelliceus. 109. Int. i. Deus meus adiutor. 111. Int. i. Dominus exaltans. 112. Int. vt suprà.

Addit. Avct. In Cap. III.

80. pro, tu mihi places, seu gratus es. Heb. r. pro, incipiebat esse, ferè, &c. potest etiam intelligi cœpisse tunc prædicare. sic trigesimo anno ætatis cœperunt imperare Ioseph, & Dauid, vterque Christi figura.

s. ὡσεὶ, apud quosdam non legitur, putant quidem Chry. & alij completo trigesimo anno, ad baptismum venisse. Epiphan. ait mense Nouembris fuisse baptizatum, quod verò Ecclesia canit die Epiphaniæ, Hodie Christus baptizari voluit, solum probat eo die celebrari ab Ecclesia Christi baptismum. 83. id est, patris Mariæ, qui dictus Ioachim, & Eliacim, & Eli: sensus est, Christus putabatur filius Ioseph, sed re vera erat Eli patris Mariæ, seu potius qui Ioseph erat gener Eli: vt enim ad Ioseph referatur, Græca postulant. 101. & iste, & Salathiel, alij sunt ab aliis qui apud Matthæum leguntur.

Leui[113], qui fuit Simeon[114], qui fuit Iuda[115], qui fuit Ioseph[116], qui fuit Iona[117], qui fuit Heliachim[118], qui fuit Melcha[119], qui fuit Menna[120], qui fuit Methata[121], qui fuit Nathan[122], qui fuit Dauid[123], qui fuit Iesse[124], qui fuit Obeth[125], qui fuit Booz[126], qui fuit Salmon[127], qui fuit Naasson[128], qui fuit Aminadab[129], qui fuit Aram[130], qui fuit Esron[131], qui fuit Phares[131], qui fuit Iudæ[154], qui fuit Iacob[134], qui fuit Isaac[135], qui fuit Abrahæ[136], qui fuit Thare[137], qui fuit Nachor[138], qui fuit Saruch[139], qui fuit Ragau[140], qui fuit Phaleg[141], qui fuit Heber[142], qui fuit Sale[143], qui fuit Caynan[144], qui fuit Arphaxat[145], qui fuit Sem[146], qui fuit Noë[147], qui fuit Lamech[148], qui fuit Mathusalé[149], qui fuit Enoch[150], qui fuit Iared[151], qui fuit Malalehel[152], qui fuit Cainan[153], qui fuit Enos[154], qui fuit Seth[155], qui fuit Adam[156], qui fuit Dei[157].

SENS. LIT. IN CAP. III.

136. Chry. Matthæus qui Iudæis scribebat, non vlteriùs scripsit, contentus ostendere processisse Christum ex Abraham & Dauid. Lucas verò, qui omnibus loquebatur, vlteriùs procedit. 144. Beda. nomen huius, & generatio non inuenitur iuxta Hebraicam veritatem, in qua Arphaxat dicitur genuisse Sela, seu Sale. sumpsit ergo Lucas ex LXX editione hanc generationem. 147. Amb. non erat prætermittendus typus Christi fabricatoris Ecclesiæ. 157. Amb. pulchrè à Dei Filio generatio incipiens, ad Dei Filium ducitur, præceditque creatus in figura, vt natus in veritate sequeretur. Aug. 2. de cons. Euang. Ex hoc apparet Lucam non dixisse Ioseph filium Heli, quasi de illo genitum. nec enim Adam genitus ex Deo, sed factus.

SENS. MYST. IN CAP. III.

113. Int. i. additus. 114. Int. i. audiens tristitiam, vel signum. 115. Int. i. confitens. 116. Int. i. augmentum. 117. Int. i. columba, vel dolens. 118. Int. i. Dei resurrectio. 119. Int. i. Rex eius. 120. Int. i. viscera mea. 121. Int. i. donum. 122. Int. id est, dedit, vel dans. 123. Int. i. manu fortis. 124. Int. i. incensum 125. Int. i. seruitus. 126. Int. i. fortis. 127. i. sensibilis, vel pacificus. 128. Int. i. augurium, vel serpentinus. 129. Int. i. populus voluntarius. 130. Int. i. excelsus. 131. Int. i. sagitta. 132. Int. i. diuisio. 133. Int. i. confitens. 134. Int. i. supplantator. 135. Int. i. risus, vel gaudium. 136. Int. i. pater multarum gentium, vel videns populum. 137. Int. i. exploratio, vel pastura, siue nequitia. 138. Int. i. requieuit lux. 139. Int. i. lorũ, vel corrigia, vel dependens vel perfectio. 140. Int. i. ægrotans, vel pascens. 141. Int i. diuidens, vel diuisus. 142. Int. i. transitus. 143. Int. i. tollens. 144. Int. i. lamentatio, vel possessio eorum. 145. Int. i sanans depopulationem. 146. Int. i. nomen, vel nominatus. 147. Int. i. requies. 148. Int. i. humiliatus, vel percutiens, vel percussus, vel humilis. 149. Int. i. mortis emissio, vel mortuus est, & interrogauit. 150. Int. i. dedicatio. Beda. pulchrè septuagesimo gradu Enoch ponitur qui translatus est; significatur enim regeneratos in æternam requiem suscipiendos. septem enim requies, decem decalogi impletio. 151. Int. i. descendens, siue continens. 152. Int. i. laudatus Dei, vel laudans Deum. 153. Int. i. lamentatio, vel possessio eorum. 154. Int. i. homo, vel desperans, vel violentus 155. Int. i positio, siue posuit. 156. Int. i. homo, vel terrenus. 157. Theoph Finit in Deum vt credatur Christi generatio sine semine fuisse. fuit enim sine semine Adam factus. Aug. 2. de cons. Euang. Lucas Christum tamquam Sacerdotem peccata mundantem assignans, ascendit ad Deum, cui expiati reconciliamur; numerat verò septuaginta septem personas, quo numero significatur peccatorum remissio; vndecim enim peccatum, transgressio enim denarij. i. perfectionis; septem, numerus hominis, qui transgreditur. tria enim, pars incorporea, quatuor corpus, septies verò vndecim septuaginta septem; multiplicatio verò numeri, motum significat hominis, quo transgressio fit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

144. *Sumptum id ex Septuaginta, nam secundùm Heb. Arphaxat genuit Sale.*

CAPVT IIII.

IESVS autem plenus[1] Spiritu sancto, regressus[a] est à Iordane, & agebatur[2] in Spiritu[b] in deserto[3] diebus quadraginta,[4] & tentabatur[c] à diabolo. Et nihil manducauit[5] in diebus[6] illis: & cōsummatis illis, postea esuriit.[7] Dixit autem illi diabolus, Si[8] filius[9] Dei[10] es: dic[11] lapidi[12] huic vt panis fiat. Et respondit ad illum Iesus, Scriptum[13] est, Quia non in pane[d] solo viuet[e] homo,[f] sed in omni verbo[14] Dei. Et duxit[15] illum diabolus[16] in montem excelsum: & ostendit[17] illi omnia regna[18] orbis terræ in momento[19] temporis. Et ait illi, Tibi dabo[20] potestatem hanc vniuersam, & gloriam[21] illorum

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. ORIG. Et Apostoli pleni Spiritu sancto, sed non æquales Saluatori; sic & vasa multa plena, sed inæqualia. 2. Græc. vt locum daret tentanti. Amb. vt diabolum prouocaret, vt ostenderet nobis diabolū ad meliora tendentibus inuidere. 3. Glo. in deserto, quod est inter Ierusalem & Hiericho, vbi figuraliter dixerat victum Adam à diabolo. 4. Basil. per quadraginta dies mansit intētatus, non enim audebat accedere dæmon ad ieiunantē, & non famescentem. Orig. Tentabatur quadraginta diebus, sed quibus tentationibus, nescimus. c. Glo. non erat indignum tentari, qui occidi venerat. 5. Basil. ostendens sobrietatem necessariam ei qui se ad pugnas tentationum accingit. Greg. Nazian. nihil manducauit, erat enim Deus, nos ieiunium possibilitati accommodamus. 6 Chry. non excessit numerum Moysis & Heliæ, ne videretur non veram carnem sumpsisse. 7. Basil. Concessit naturæ pati quæ sua sunt, prouocans diabolum ad duellum, vbi enim fames, ibi imbecillitas. Glo. Esurit humilis Deus homo, ne inimico innotescat sublimis homo Deus. 8. Int. tentatio à gula, Amb. Inde cœpit, vnde vicit Adam; tria præcipuè tela diaboli, gulæ, iactantiæ, ambitionis. 9. Ambr. cognouerat Filium Dei esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis nō putabat, profitetur se credere, & homini conatur illudere. 11. Int. quia sciuit scriptum, Ipse dixit, & facta sunt. 13. Int. s. in Deuteronomio. q. d. persuasio tua tentatio est, quia agis de cibo corporis, & non de cibo mētis. Glo. docet pugnare magis doctrina, quàm miraculis; humilitate, quàm potentia. f Ambros. ostendit hominem esse tentatum, nō diuinitatem. 14. Cyril. Terrenis cibis alitur corpus, Dei verbo anima. Amb. non potest qui Dei verbum sequitur, panem desiderare terrenum. 15. Glo. Lucas narrat ordine, vt gestum est, Matthæus autem non sequitur ordinem historiæ, sed tentationem Adæ. Aug. 2. de cons. Euan. incertum est quo ordine gestum est. 16. Greg. in hom. non mirum permisisse se à diabolo in montem duci, qui se pertulit ab eius membris crucifigi. 17. Int. tentatio de ambitione. Theoph. tentat de cupiditate, seu auaritia, ostendit verò, vt quidā dicunt, imaginationi; ego verò dico quòd sensibiliter apparere fecit. Tit. descripsit orbem verbo. 18. Orig. s. quomodo in mundo regnaret per gulam, vel superbiam, &c. 16. Orig. scilicet, statim vt Christus aciem mentis ad cōtemplandum vertit, & peccata regnantia, & eos qui regnarentur vitiis, cōspexit. 20. Int. non quia hac possit. 21. Int. i. Regem te faciam horum.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

3. INT. in quo Adam exulauerat, nec quomodo redire posset, habebat. dux ergo ad erroneum accedit. Glo. sic nos accepta in baptismo remissione contra insidias diaboli accingi, & seculum debemus deserere, vt quasi māna deserti, sola æterna esuriamus. 6. Amb. mysticus numerus, tot enim diebus Aquæ abyssi effusæ, & percepta lex: totq; annis in deserto panem Angelorū Patres consecuti sunt. Augu. 2. de con. Euang. numerus hic laboriosi huius temporis Sacramētum, quo sub Christi disciplina dimicamus. tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt: quadraginta autē quater habēt decem. Glo. decem sunt præcepta legis, quatuor partes mundi. 12. Int. duritiam significat diaboli. Orig. hæretici lapides comedunt pro pane. 19. Amb. in momento cuncta illa prætereunt, & sæpe honor seculi abiit, antequàm venerit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

a. Græc. ὑπέστρεψε, reuertit. b. pro, vi spiritus. c. apparet etiam illis diebus fuisse tentatum, idq; etiam sentit Orig. 6. intellige dies naturales, quibus etiam noctes includuntur. d. pro, cibo. Hebr. e. pro, viuere solet. Heb. 14. pro, re, quam Deus voluerit, seu iusserit, aut dixerit. 19. Græc. στιγμῇ, puncto 21. s. gloriam quæ ex illorum administratione proficiscitur.

quia

quia mihi [22] tradita sunt;[23]& cui volo do illa.Tu ergo procidens si [24] adoraueris coram me, erunt tua omnia.Et respondens Iesus,dixit illi, [25] Scriptum est, Dominum [26] Deum tuum adorabis,& illi soli [27] seruies.Et [28] duxit illum in Hierusalem,& statuit eum super [g] pinnam templi:& dixit illi, [29] Si Filius Dei es,[30] mitte te hinc deorsum. [31] Scriptum est enim quòd Angelis [32] suis mandabit de te,vt conseruent te: & quia in manibus tollent te[f], ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.[33] Et respōdens Iesus,[h] ait illi, Dictū est,[34] Non tentabis [35] Dominum Deum tuum. Et consummata [36] omni tentatione, diabolus [37] recessit ab illo vsque ad [38] tempus. Et [39] regressus est Iesus in [40] virtute Spiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuersam [l] regionem de illo. [m] Et ipse docebat in [41] Synagogis eorum,& [n] magnificabatur ab omnibus.Et [42] venit Nazareth vbi erat [43] nutritus:& intrauit

SENS. LIT. IN CAP. IV.

22. Amb.à Deo potestas est,à malo ambitio potestatis.Glo.omnis dignitas seculi diabolicæ subiacet potestati. 23. Titus In vtroque mentitur,nec habet,nec conferre potest. 25. Int.s.in Deuteronomio. 26. Int.qui solus remunerat fructu amplissimo. 27. Beda.seruitus debita Deo,vocatur latria; at quæ etiam hominibus exhibetur,dulia. 28. Orig.sequebatur quasi athleta sponte. 29. Amb.sequitur iactantiæ telum.Glo.in omnibus tentationibus hoc agit,vt intelligat sitne filius Dei. 30. Amb.diabolica vox,quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. 31. Ambr. diabolus de Scripturis sæpe fidelibus laqueum parat,sic & hæretici Scripturas citant. 32. Orig.nō de Christo,sed de Sanctis generaliter scriptum est:non enim ille indiget Angelorum auxilio,qui , si non adiuuaret,offenderent Angeli pedem:& tu ideo diabole cecidisti , quia credere in Dei filium noluisti: quare autem siles quod sequitur, Super aspidē & basiliscū ambulabis,nisi quia tu basiliscus es,tu draco,tu leo? 33. Amb.non putans de se prophetizata,ad arbitrium diaboli esse facienda. 34. Int.O homo.Chry.diabolicum est se iniicere ad pericula,& tētare an eripiat Deus.Glo.pertinet ad sanam doctrinam quando habet homo quid faciat,non tentare Deum:quādo verò deficit humana prouidentia, se totum diuinæ committere potentiæ non est tentatio. 35. Int.s.Patrem & Filium, quia ego & Pater vnum sumus. 36. Amb.in tribus enim præmissis est omnis materia delictorum.s.carnis oblectatione, spe gloriæ,auiditate potentiæ.Glo.vicerat diabolus Adam,quem tentauit de gula,vt scilicet , ederet; & de vana gloria,eritis sicut Dij;& auaritia,scientes bonum & malum. 37. Ambr. cedit diabolus virtuti,& formidat instare,ne triumphetur. 38. Int.s.passionis, quando non tantùm dolis,sed apertè impugnauit.Sic etiam nos ille antiquus hostis aliquādo tentare intermittit,vt quasi securos repentè rediēs,faciliùs irrumpat.Amb.postea nō tentaturus,sed apertè pugnaturus venit.Theoph.in crucis tempore de tristitia tentaturus erat.Maximus.Postea prouocauit ad illius insidias Pharisæos & Scribas.

39. Int. cùm iam traditus esset Iohan. iterum venit in Galilæam. De primo autem Lucas aduentu tacet. 40. Int.i.signis miraculorum.Beda. 41. Synagoga, Latinè congregatio , quo nomine etiam significatur domus in quam conueniebatur à Iudæis.sic Ecclesias nos,& loca, & choros fidelium vocamus.vtimur verò potius nomine Ecclesiæ,id est,conuocationis,quàm Synagogæ.congregantur enim etiam & pecora,conuocantur solùm ratione vtentia. 43. Int.vnde illis vilescebat.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

24. Int.qui diabolum adorat,antè corruit.Tit.habet forensis gratia domesticum periculum, vt dominetur aliis,priùs seruit.30.Amb.nemini potest diabolus nocere,nisi ipse deorsum se miserit. 36. Int. Goliath prostratus tribus lapidibus de torrente , id est , testimoniis de lege. 43. Theoph. docemur priùs benefacere propriis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

28. *pro,iam autem duxerat,& statuerat. g. scilicet,fastigium quod planum erat. h. pro,dixerat.* 38. *rediturus,scilicet,ad tentandum,vel oppugnandum. vnde Iohan.14. Venit princeps huius mundi.* 40. *s.apertius se exerente prædicatione & miraculis. l. Græ.περίχωρον,finitimam regionem. m. pro,ipse enim. n. id est, glorificabatur.Græc.δοξαζόμενος.*

secundùm consuetudinem suam die [44] sabbathi in synagogam:& [45] surrexit [46] legere. Et tra-
[47] ditus est illi liber Esaiæ Prophetæ. Et vt [48] reuoluit librum, inuenit locum vbi scri-
ptum erat, Spiritus Domini [49] super me, [o] propter quod vnxit me euangelizare [50] pauperi-
bus, misit me sanare [p] contritos corde, prædicare [51] captiuis [q] remissionem, & [52] cæcis [r] visum,
[53] dimittere [54] confractos [s] in remissionem, prædicare [55] annum Domini acceptum, & [56] diem
[57] retributionis. Et cùm plicuisset librum, [58] reddidit ministro, & sedit. Et [59] omnium in sy-
nagoga oculi erant [t] intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie
[60] impleta est hæc scriptura in [v] auribus vestris. Et [x] omnes [61] testimonium illi dabant, &
mirabantur in verbis [aa] gratiæ quæ procedebant de ore ipsius: [62] & [63] dicebant, [64] Nonne
hic est [65] filius Ioseph? Et ait illis, [bb] Vtique dicetis mihi hanc [cc] similitudinem, [66] Medice cu-
ra [67] teipsum: [68] quanta audiuimus facta in Capharnaum,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

44. Int. quando, scilicet, omnes confluebant ad legis monita quieto corde meditanda. Ad publicos Christus conuentus accedit, vbi doctrina illius à multis audiatur. 45. Amb. ne lectoris quidem aspernatur officium. 46. Glo. vt quos signorum operatione non conuerterat, propheticæ lectionis attestatione corrigeret. 47. Int. s. ab illis qui Christi aduentum desiderantes, etiam ipsius aduentus manifesta indicia reliquerũt. 49. Athanas. s. hominem. 50. Int. vt, beati pauperes spiritu. Orig. pauperes gentes, non possidentes legem, nec Deum, nec virtutes. p. Cyril. s. debiles, & resistere insultibus passionum non valentes Basil. habentes contritum cor per peccatum; hoc enim cor humanum prosternitur. Beda. Cor contritum & humiliatum Deus non spernit, qui sanat contritos corde. 51. Theoph. s. Iudæis & Gentibus, vel mortuis, qui inferni dominio soluti sunt per Christi resurrectionem. 52. Int. tam Iudæis quàm Gentibus. 53. Int. misit. 54. Beda. Legis pondere importabili depressos. 55. Orig. Annus Domini; tempus Ecclesiæ, quo peregrinatur à Domino. Beda. Ecce nunc tempus acceptabile. 56. Int. s. prædicare. 57. Int. s. Iudicij. Beda. quando reddet vnicuique secundum opus suum. 59. Cyril. stupentium litteras nosse quas non didicerat. 60. Int. impleta est, quia sicut illa prædixerat, & magna faciebat, & maiora euangelizabat. Beda. 61. Beda. s. eum esse de quo Propheta cecinerat. 62. Int. pro, & tamen. 63. Int. s. Scribæ & Pharisæi inuidentes. 64. Int. Beda. magna cæcitas eum quem verbis & factis Christum esse cognoscunt, ob solam generis notitiam contemnunt, quia apud se nutritum, & per ætatum tempora profecisse viderant. 65. Glo. verè filius fabri, id est, mundi fabricatoris. 66. Cyril. commune prouerbium apud Hebræos, ad improperium excogitatum. 67. Int. quid prouerbium contineat aperit. s. quanta audiuimus, &c. 68. Int. q. d. non credimus quod incerta fama vulgauit, cùm apud nos nihil tale feceris, quibus conuenientiùs talia impendenda erant beneficia.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

48. Glo. i. mysterium incarnationis in Prophetis obscurum aperuit. 55. Int. Annus Domini quatuor habet tẽpora. i. quatuor Euangelia, duodecim menses. i. duodecim Apostolos. 58. Beda. ad cælestia reuersurus his qui ab initio viderant, & ministri sermonis fuerant, euangelizandi officiũ tradidit; plicatum verò librum reddit, non enim omnia omnibus dicenda, sed pro captu audientium dispensandum est verbum à doctore: reddito libro, residet, id est, se supernæ quietis solio restituit: prædicator etiam surgat & legat, id est, operetur & prædicet, & resideat, id est, præmia quietis expectet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

45. stans legit, ob authoritatem Scripturæ, eiq; debitam reuerentiam. 46. Græ. ἀναπτύξας. i. cùm explicuisset. o. pro, nam. p. pro, fracto animo præditus. q. i. dimissionem, liberationem. r. Græ. ἀνάβλεψιν, q. d. reuidentiam. s. pro, per. q. d. dimittendo, vel absoluendo illos. 55. i. tempus quo Deus homines in gratiam per Christum recepit. sic Isa. 49. In tempore placito exaudiui te. vide Psal. 68. 2. Cor. 6. dicitur & dies retributionis, seu vltionis respectu hostium superatorum. vide etiam Isa. 35. t. expectabant. scilicet, aliquam nouam doctrinam. v. pro, vobis audientibus. Heb. q. d. ego sum de quo dicit. x. pro, plerique. 61. id est, illum commendabant, laudabantq; bono testimonio. a a. id est, gratiosis, seu plenis gratia. b b. Græ. πάντως ἐρεῖτε.
c c. Græ. παραβολήν, prouerbium.

fac

[69]fac & hîc in patria tua. Ait autem, Amen dico vobis, quia [70]nemo Propheta acceptus est
in patria [71]sua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in [72]dieb. Heliæ in Israel, quando
clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex, cùm facta esset [73]fames magna in omni
terra; & ad nullam illarum [74]missus est Helias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem
[75]viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Helisæo Propheta, & nemo eorum mundatus
est, nisi [76]Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes. Et
surrexerunt, & [77]eiecerunt illum extra ciuitatem: & duxerunt illũ vsque ad supercilium
montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt [78]præcipitarent eum. Ipse autem
[79]transiens per medium [dd]illorum, ibat. Et [80]descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ:
ibíque docebat illos [81]Sabbathis, & stupebãt in doctrina eius, quia [82]in potestate erat sermo
ipsius. Et in [83]synagoga erat [84]homo habens dæmonium [ee]immundum,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

69. Chry. abstinuerat à miraculis, ne prouocaret ad maiorem inuidiam. 70. Int. q. d. ideo non operor inter vos, quia vos increduli, non quia patriam oderim. Amb. aspernator est Deus inuidorum.
71. Cyril. familiaris, quia semper præsto est, debita reuerentia priuatur à notis. Glo. propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere, nec virtutem considerant, sed fragilem recordantur infantiam. Orig. omnium Prophetarum patria circumcisionis populus. 72. Amb. i. quibus Helias operatus est.
73. Basil. per famem illis ieiunium attulit, quo culpa cohiberetur, facti autem sunt iusto corui ministri cibi, qui aliorum pabula vsurpare consueuerunt. 74. Chry. fecit eum Deus per longum iter pergere, vt visa mundi peste, posceret à Domino pluuiam. 77. Amb. Non mirum perdidisse salutem, qui eiecerunt Saluatorem. Glo. ostendunt facto vera Christum dixisse. 78. Beda. Peiores isti diabolo, ille enim ait, Mitte te deorsum, isti mittere conãtur. 79. Beda. s. illorum mente mutata subitò, vel stupefacta. Ambr. quando vult, capitur; quando vult, elabitur. Beda. Nondum venerat hora Passionis, nec hoc mortis genus elegerat, nec hunc passioni locum. Glo. quod non tenetur, sed transit, maiestatis est; dicitur autem ad tactum vestis Domini subterfugisse saxum, & instar ceræ æqualem locum dedisse Christo, in quo vsque hodie apparent rugæ vestis Domini expressæ. 80. Ambros. Immemor iniuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc sanando, corda demulcet. Cyril. Sicut bonus medicus, vltima laborantes ægritudine, sanare tentat. 81. Chry. vacabant enim tunc. 82. Chry. Imperio sanabat, nec dicebat, more Prophetarum, Hæc dicit Dominus, sed tamquam legis Dominus loquebatur. Beda. Sermo Doctoris est in potestate cùm operatur quæ docet. 83. Cyril. dogmatibus plerumque admiscet ardua opera, vt quos ratio non disponit ad cognoscendum, signa moueant.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

69. Orig. erit cùm dicet populus Israel, quæ ostendisti vniuerso orbi, ostende & nobis. 75. Ambr. vidua, typus Ecclesiæ. Beda. Sydonia, venatio inutilis; Sarepta, incendium, vel angustia panis. s. gentilitas negotiis seculi seruiens, & carnalium cupiditatum incendium, panísque spiritualis angustias patiens. Helias, Propheticus sermo, qui receptus, pascit corda credentium. Basil. viduata anima virtute & notitia diuina receptum verbum diuinum, nutrit virtutum panibus. Glo. filium pauperem vidua nutriebat. i. verbum secularis scientiæ. 76. Beda. Naaman. i. decorus, septies lauatur, baptisma enim septiformi spiritu regenerat. 81. Amb. ibi noua creatura incipit, vbi vetus desierat: ostẽdit se etiam Creatorem, prosequens opus quod cœperat. 84. Amb. s. populus Iudæorum, qui Spiritum sanctum amiserat. Theoph. & nunc multi dæmonia habent, qui, scilicet, dæmoniorum desideria implent, Dominus verò in Synagogam venit, cùm fuerit hominis mens congregata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

dd. scilicet, quò voluit. 82. id est, auctoritate, sic infr. ee. id est, qui immunditia delectatur.

&[85] exclamauit voce magna, dicens: Sine,[ff] quid[86] nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti[gg] perdere nos?[87] scio te qui sis,[88] Sanctus Dei.[89] Et increpauit illum Iesus, dicens, obmutesce,[90] & exi ab eo. Et cùm proiecisset[91] illum dæmonium in medium, exiit ab illo: nihilque illum nocuit.[92] Et factus est pauor[hh] in omnibus, & colloquebãtur ad inuicem, dicentes, Quod est hoc verbum,[93] quia in potestate[94] & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. Surgens autem Iesus de Synagoga, introiuit in domum[ll] Simonis. Socrus[mm] autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogauerunt[95] illum pro ea. Et stans[nn] super illam imperauit febri, & dimisit illam. Et continuò[96] surgens ministrabat[97] illis. Cùm autem sol occidisset,[98] omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus[99] imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia à multis,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

85. Cyril. non ferebant dæmones congressum Deitatis. 86. Chry. quæ communicatio Christi ad Belial? Beda. q. d. paululum à me vexando quiesce, cui nulla est societas cum nostra fraude. 87. Int. i. vehementer opinor. Glo. Extorta confessio non habet meritum, sed est veluti fugitiui serui, qui post multum tempus videns dominum, de verberibus deprecatur. 88. Athanas. cum articuli adiectione, est enim naturaliter sanctus: non dicebat autem hoc quasi veraciter nosset, sed se cognoscere fingebat. Cyril. putabant dæmones huiusmodi laude alliciendum, vt desisteret eis repugnare. Chry. voluit dæmon Apostolorum rapere dignitatem. 89. Athan. nefas est cùm adsit nobis Scriptura, à diabolo instrui. 90. Glo. occluditur serpentina lingua, ne virus vltra spargat. 91. Beda. Permissione diuina, vt Saluatoris virtus appareret: hoc est autem quod Marcus ait, discerpens eum. 92. Int. s. nullum membrum amputauit. Beda. 93. Int. i. res digna verbo. 94. Beda. s. propria, Sancti enim in Dei verbo. ll. Chry. manebat Christus apud discipulos, honorans ipsos, & ob hoc animosiores reddens. Cyril. manet apud pauperem virum Christus. 95. Int. alij Euangelistæ non dicunt quod rogassent. 96. Chry. id ars medicinæ efficere non potest, post febris enim sedationem multo opus est tempore vt quis restituatur pristinæ sanitati. Glo. Sanitas quæ Domini datur imperio, tota simul redit. 98. Theoph. magnum turbæ desiderium quæ Solis occasu non impeditur. Orig. circa Solis occasum ducebant, quia verecundabantur, vel timebant Pharisæos, vel quia de die intenti erant circa àlia, vel quia putabant non licere sanari in Sabbatho. 99. Cyril. poterat verbo sanare, sed tangit, ostendens propriam carnem efficacem ad præstanda remedia; erat enim Dei caro: sic ignis vasi æneo imprimit caliditatis effectum.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

85. Glo. omnis amaritudo, ira, & clamor immundi spiritus furor est. mm. Amb. post liberatum virum, substituitur feminæ sanitas. vtrumque enim sexum Dominus curaturus aduenerat, sed prior sanari debuit, qui prior creatus est. Beda. Vir liberatus à dæmonio, anima est, ab immunda cogitatione purgata: femina verò à febribus, caro à concupiscentiæ feruore per continentiæ præcepta frenata. Gl. domus Petri, circumcisio eius Apostolatui commissa: Socrus, Synagoga quodammodo mater Ecclesiæ Petro commissæ: febris, inuidiæ æstus. 95. Hier. in Matth. modò rogatus, modò vltrò curat ægrotos, annuit enim semper contra peccatorum passiones fidelium precibus, & quæ ipsi non intelligunt, in se vel intelligenda dat, vel non intellecta dimittit. 97. Glo. membra quæ seruierant immunditiæ, seruiunt iustitiæ. 98. Glo. Solis occasus, Christi passio, per quam plures sanantur, quàm dum viueret Christus. 99. Int. misericordiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

ff. id est, dimitte nos, vel sine torquere. 86. pro, quid tibi nobiscum est negotij? gg. q. d. an nos venisti mittere in infernum? nondum tempus est. vide Matth. 8. 87. adulatur vt desistat. 88. Græ. ὁ ἅγιος, ille Sanctus. s. de quo Prophetæ, præcipuè Dan. 9. Nesciebat quidem certò, sed suspicabatur. hh. s. stuporis. q. d. expauerunt stupentes. Græc. θάμβος, quod aliàs vertit, stupor & Marci 1. ἐθαμβήθησαν, vertit, mirati sunt. 93. i. res, vel doctrina. vide Mar. 1; nn. flexo, s. corpore sic 2. Regum 1. Sta super me, & interfice. Græ. ἐπιστὰς, adstans.

clamantia & dicentia, Quia tu es Filius Dei, & increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum: & turbæ requirebant eum, & venerunt vsque ad ipsum: & detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum. Et erat prædicans in Synagogis Galilææ.

SENS. LIT. IN CAP. IV.

100. Beda. dæmon cùm fatigatum ieiunio videret, hominem verum esse intellexit: cùm nō præualeret tentando, an esset Dei Filius dubitauit. Per signorū verò potentiam intellexit, vel potius, suspicatus est esse Filium Dei. Persuasit autem Iudæis crucifigere, quia se morte illius non præuidit damnandum. hoc enim (vt ait Apostolus) si cognouisset, nunquam crucifixisset. 101. Chry. non oportebat eos surripere officij Apostolici gloriam, nec decebat Iesu mysteriū lingua fœda publicari. Theoph. nolebat inuidiam accendere Iudæorū, ex hoc quòd ab omnibus laudaretur. Glo. prohibet ne dum quis audit vera prædicantem, sequatur errantem. 103. Chry. maiora putantur miracula post absentiam operantis. 104. Chry. Pharisæi scandalizabantur, populi sequebantur. 105. Græc. Apostolorum vestigia sequentes. 106. Græc. quasi tempore suæ præsentiæ non multum duraturo, gaudebat quidem detentus, sed volebat etiam alios suæ doctrinæ esse participes. 107. Græcus. Marcus, ad hoc veni, ostendens diuinitatis celsitudinem, & voluntariam exinanitionem. Lucas, Ad hoc missus sum, incarnationem ostendens, & Patris beneplacitum missionem appellans.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

102. Beda. Solis occasus, mors Domini; dies rediens, resurrectio, cuius manifestata luce, à credentium turbis requiritur, & in gentium deserto inuentus, ne abeat retinetur; maximè cùm id contigerit prima Sabbathi, qua resurrectio celebrata est. p p. Chry. Exemplum dat vt perambulemus, & requiramus ouem perditam: vna enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

o o. pro, dicere se scire ipsum esse Christum.

CAPVT V.

FACTVM est autem cùm turbæ irruerent in eum, vt audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth. Et vidit duas naues stantes

SENS. LIT. IN CAP. V.

1. CHRY. Diligebant, mirabantur, tenere cupiebant. 2. Int. qui magna fecit in terra, transit ad mare, vt & ibi faciat, & Dominus maris terræque appareat. 3. Beda. idem dicitur mare Galilææ, à prouincia adiacente, & mare Tyberiadis, à proxima ciuitate. est autem haustu dulcis & ad potandum habilis: vocant autem Hebræi omnem congregationem aquarum, mare.

SENS. MYST. IN CAP. V.

1. INT. Conuentus turbarum, fidem designat populorum. 3. Int. i. legem. Glo. præsens seculum. 4. Beda. s. circumcisionem & præputium: vidit autem, quia nouit in vtroque populo qui sint eius; piscatores, doctores rectæ fidei, comprehendentes nos, & terræ viuentium aduehentes; retia modò laxantur in capturam, modò lota plicantur, nō enim omne tempus doctrinæ habile, nunc exercenda est lingua doctori, nunc sui cura gerenda. Petri nauis, Ecclesia primitiua, vna dicitur, quia credentium erat cor vnum, & anima vna. Aug. 2. de con. Euan. Inde Christus docet turbas, i. de authoritate Ecclesiæ gentes. Reducitur à terra pusillum, turbis enim nec terrena præcipienda, nec profunda sacramentorum committenda: vel primùm proximis regionibus prædicandum erat, deinde in altum, i. ad remotiores gentes eundem. Amb. Fluctuat Petri nauis apud Matthæum, secundùm Lucam, repletur piscibus, vt principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis agnoscas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

a. Prostare. b. Heb. Cinereth, vel Cineroth, Num. 34. Deut. 3. Iosf. 11. & 12. Chald. Ginosar. itaque Genesar, vel Genezareth, corruptum est.

secus [5]stagnum: [6]piscatores autem descenderant, & [7]lauabant retia. [7]Ascendens autem in vnam nauim quæ erat Simonis, [9]rogauit eum à terra [10]reducere pusillum. Et sedens docebat de nauicula turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, Duc in [12]altum, & [13]laxate retia vestra in capturam. Et respondens [14]Simon, dixit illi, [c]Præceptor, per totam [15]noctem laborantes, [d]nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cùm hoc fecissent, cõcluserunt [16]piscium multitudinem copiosam, [17]rumpebatur autem rete eorum. [18]Et annuerunt sociis qui erant in alia naui, vt venirent, & adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt [19]ambas nauiculas; ita vt plenè [20]mergerentur. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, [e]Exi à me Domine, quia homo [21]peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piscium quam cœperant. [22]Similiter autem Iacobum & Iohannem filios Zebedæi, qui erant so[23]cij Simonis. Et ait ad Simonem Iesus, [24]Noli timere:

SENS. LIT. IN CAP. V.

6. Int.s. à naui in littus. 7. Chry. secundùm Matthæum reficiebant, adeò pauperes erant. 8. Chry. vt omnes facie ad faciem cernerent. 9. Theoph. vide Christi mansuetudinem. 10. Chry. existens in mari piscatur existentes in terra. Greg. Naz. vult extrahere piscem. i. hominem natãtem in mobilibus rebus, & amaris huius vitæ procellis. 12. Chry. sicut magos per sidus vocauit, sic piscatores per piscatoriam artem. 13. Theoph. nõ sine mercede Dominum nauiculæ relinquit. primò enim dat multitudinem piscium, tum discipulum facit. 17. Aug. 4. de cons. Euang ad hoc respexit Iohannes, cùm dixit, ad mare Tyberiadis post resurrectionem non dirupta retia. 18. Theoph. ex stupore loqui non poterant. 21. Cyril. reducebat ad conscientiam patrata delicta. 22. Int.s. circumdederat stupor. 23. Aug. 2. de con. Euang. non nominat Andream, sed illic erat secundum Matthæum & Marcum.

SENS. MYST. IN CAP. V.

5. Int.s. legem. 10. Int.s. ab amore terrenorum. 12. Int. scilicet, ad Christum ascendentem in altum. Ambr. soli Petro dicitur, duc in altum. id est, in profundum disputationum. 13 Int. quia boni & gentiles parati erant accipere legem. Amb. Apostolica instrumenta retia sunt, non enim captos perimunt, sed reseruant, & fluctuantes de infimis ad superna traducunt. Glo. retia dicta quasi retinentia. 15. Int. q.d. per veterem legem laborantes, nullum duximus ad vitam. Amb. non est humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis munus. 16. pisces sunt, qui hanc vitam enauigant. Cyril. figura hoc futuri: Euangelicæ enim doctrinæ rete tendentes, greges gentium erant aggregaturi. Aug. 2. de q. Euang. tanta erat carnalium multitudo futura in Ecclesia, vt per hæreses & schismata scinderentur. Beda. rumpitur rete, sed non labitur piscis, seruat enim Dominus suos inter scandala persequentium; quando verò rumpitur rete, vocantur alij; aliis enim retrò abeuntibus, alij vocantur. 18. Cyril multi sequuntur Apostolorum labores. 19. Int. quia Ecclesiam & Synagogam conuertit. Amb. omnes in Iesu nomine genu flectunt, siue Iudæus, siue Græcus. 20. Beda. non submerguntur, sed periclitantur, in nouissimis enim diebus erunt tempora periculosa, &c. e. Aug. 2. de q. Euang. Ecclesia turbis carnalium impleta, & eorum moribus penè subuersa, regnum spiritualium, in quibus maximè Christi persona eminet, à se quodammodo repellit. 24. Beda. Confortat Dominus carnalium timorem, ne quis de sua culpæ conscientia tremens, vel aliorum innocentia stupens, sanctitatis iter formidet aggredi. Aug. de q. Euang. Spirituales turbarum peccatis commoti, vt securiùs & tranquilliùs viuant, munus Ecclesiasticum deserere non debent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

12. *id est, profundiorem locum sub nauim. c. Græ.* ἐπιστάτα *q.d. præfecte. d. pro, tuo iussu. Heb.* 18. *scilicet, non valentes clamare, aut loqui præ admiratione.*

[25]ex hoc iam eris homines [26]capiens. Et subductis ad [27]terram nauibus, relictis [28]omnibus,
secuti sunt eum. Et [29]factum est, cùm esset [30]in vna ciuitatum, & ecce vir [f]plenus lepra vi-
dens Iesum, & [31]procidens in faciem suam, rogauit eum dicens, Domine, [32]si [33]vis, potes
me mundare. Et extendens manum, [34]tetigit [35]eum dicens, [36]Volo, [37]Mundare. Et [38]confestim
[39]lepra discessit ab illo, & ipse præcepit illi vt [40]nemini diceret: Sed [41]vade, & ostende te
Sacerdoti, & [42]offer pro [43]emundatione tua sicut præcepit Moyses, in [44]testimonium illis.
Perambulabat autem magis sermo de [45]illo: & [46]conueniebant turbæ multæ vt audirét,
& curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem [47]secedebat in desertum, & [48]orabat. Et
factum est in vna dierum, & ipse [49]sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes, & legis

SENS. LIT. IN CAP. V.

25. Int. nondum eligitur in Apostolatum, sed prædicitur quòd aliquãdo sit eligendus. Aug. 2. de con. Euang. Matthæus & Marcus hoc narrant ambobus fratribus dictum; sed potuit hoc priùs Petro dici, postea ambobus; vel priùs factum est quod Lucas commemorat, deinde quod Matthæus & Marcus, cùm. s. non subductis nauibus ad terram, tamquã cura redeundi; sed ita sunt secuti, tamquam vocãtem aut iubentem sequi: remeauerãt etiam ad propria Petrus & Andreas, cùm fuissent secuti Christũ iuxta Iordanem, vt ait Iohannes. 26. Amb. Quàm bonus Deus qui hominibus viuificandi tribuit potestatem. 27. Int. quia adhuc habent voluntatem redeundi. 38. Cyril. talem obedientiã requirit à nobis Christus, vt eam non prætermittamus, etiamsi aliquid necessarium valde vrgeat. 29. Int. aliâs venisset in vnam ciuitatem. 31. Amb. humilitatis & pudoris signum. 32. Int. Beda. Ambr. voluntati potestatem tribuit, nec quasi incredulus dubitat, sed suæ colluuionis conscius, non præsumit. 33. Cyrill. viderat ipse alios curari. 34. Int. Beda. non quòd sine tactu sanare non posset, sed vt indicet se nõ subiectum esse Legi. Amb non timebat contagium, vt homines. 35. Int. in hoc humilitas. 36. Int. in hoc pietas. 37. Int. In hoc maiestatis potentia. Amb. dicit volo, propter Photinũ, imperat propter Ariũ, tangit propter Manichæum. 38. Int. quia dixit, & facta sunt. Theoph. Christi caro purgatiua, & vitã tribuẽs, vtpote verbi Dei caro. 39. Int. Ambr. nihil medij inter præceptum & opus. 40. Amb. meliores putabat qui fide magis spõtanea, quàm speratis beneficiis credidissent. 41. Int. mittit ad sacerdotes, propter humilitatem; & vt videntes, credant ei; vel non credentes, inexcusabiles sint. Amb vt intelligeret sacerdos gratia Dei supra Legem esse curatum, 42. Amb. ostendit se legem non soluere, sed adimplere. 43. Int. pro emundatione offerebant tortam panis, turtures duos, & sextarium olei.
44. Chrys. s. quòd maior esset Christus Moyse, qui sororem lepra non potuit liberare, sed orauit Dominum. Cyril. ad reprehensionem eorum, & probationem quòd legem reuereor. 45. Int. s. de sanitate & doctrina. 46. Beda. vnius perfecta saluatio, multas ad Dominum cogit turbas. 47. Greg. 6. Mor. prædicatoribus innuens, ne contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant, sed contemplantes sorbeant, quod loquentes profundant. Greg. Nazian. ostendit licere parum quiescere, vt mente sincera cum Deo colloquamur. 49. Glo. in ciuitate sua, secundũ Matth. Marcus dicit in Capharnaũ, quam non natiuitate, sed miraculorum operatione suam fecerat virtutibus illustrando.

SENS. MYST. IN CAP. V.

30. Ambro. non exprimitur certus locus: non enim vnus populus, sed omnes sanati. f. Beda. leprosus, humanum genus, omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. extensa manu, id est, verbo Dei humanam contingente naturam, mundati offerunt corpora hostiam viuam. Theoph. vbi qui mundatus est, dignus est offerre corpus & sanguinem Domini. 32. Titus. Diuino beneplacito totum committamus. 40. Amb ne lepra transeat in medicum, vitanda iactantia est. 48. Glo. quãdo orat, theoricam vitam; quando sanat, actiuam informat: sanat vt Deus, orat vt homo. docet verò nec pro cura proximi amorem Dei, nec pro amore Dei, curam proximi dimittendam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

30. *vel iuxta vnam. Leprosi non poterant in ciuitatibus habitare. Leu. 13. sed poterant transire.* 37. *passiuum est imperatiuum.* 44. *scilicet, quod verè mundatus sis, & ego Legem seruo, & Lege maior sim, qui talia possum.* g. *s. Sacerdotibus.*

doctores qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem, & virtus Domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante ipsum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge, & ambula? Vt autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et cōfestim cōsurgens coram illis, tulit lectū in quo iacebat, & abiit in domum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie. Et post hæc exiit,

SENS. LIT. IN CAP. V.

51. Chry. & paralyticus credebat, alioqui non se permisisset inferiùs submitti. Amb. aliorum merito ignoscit aliis Dominus. 52. Aug. de cons. Euan. eo ipso quòd homo, non poterat dicere, non peccaui. 53. Beda. primò peccatorum vincula absoluit, ostendens ob culpas ægrotare. 54. Chry. metu multitudinis suam intentionem aperire non audebant. n. Beda. verum dicunt, nam & per eos dimittit Deus, quibus dimittendi tribuit potestatem. o. Glo. videbat magnus Sacerdos lepram in cordibus Iudæorum. p. Amb. ex occultorum cognitione Deum se esse demonstrat. 55. Amb. ab ipsis testimonium accipit, validius enim est ad fidem quod confitentur inuiti. 56. Cyril. Facilius quidem est corpus consolidare, sed apertius & illud quod non credebant demonstrans. Glo. non minoris potentiæ est signum hoc visibile. 57. Int. i. dicto facere. 58. Int. quod solus noui, qui dimitto. 59. Int. quod vos etiam videre potestis. 60. Int. quia idem est filius hominis, & Deus. 61. Theoph. dum sumus in terra peccata delere possumus, postea clauditur ianua. q. Cyril. Sortiti sumus & nos ab eo tam mirabilem gratiam, quorum, inquit, remiseritis peccata, remittuntur eis. 62. Int. vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. Cyril. ne reputetur apparenter, & non verè factum. 64. Cyril. tuam correcturus familiam. 65. Int. Beda. magna virtus vbi sine mora salus imperium comitatur, vnde meritò qui aderant, relictis blasphemiis, stupentes ad laudem conuertuntur tantæ maiestatis. 66. Chry. paulatim serpunt Iudæi, non tamen putant eum Deum esse. Amb. si credidissent, non timuissent, sed dilexissent, perfecta enim dilectio timorem excludit.

SENS. MYST. IN CAP. V.

l. Aug. de q. Euang. Paralyticus, anima dissoluta membris, i. operationibus, Christum quærit, i. voluntatem Dei, impeditur à turbis. s. cogitationum, per tecta. i. operta Scripturarum aperta ad Christi notitiam peruenit, ad eius humilitatem fidei pietate descendens. Ponitur à bonis Ecclesiæ doctoribus cum lecto, i. in carne ista adhuc constitutus; iubetur tollere lectum, vt non in carnalibus gaudiis, tamquam in lecto requiescat anima, sed magis affectiones contineat, & tendat in domum suam. i. requiem secretorum cordis sui. Amb. Sanat Dominus totum, plenam resurrectionis spem ostendens: domum repetere, est ad paradisum redire, ea enim verè domus quæ hominem prima suscepit, non iure amissa, sed fraude: restituitur ergo per Christum, qui venerat nexum fraudis abolere, & ius reformare. 50. Int. i. diuinitatem cognitam. 63. Int. i. ne Christiana fide curatus, moreris in perfidia Iudæorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

h. pro, se exerebat. 51. s. & portantium, & ægroti. m. s. coniunctam fiduciæ sanitatis impetrandæ. 66. i. glorificabant, ἐδόξαζον. r. Græ. παράδοξα, incredibilia. s. s. ad mare, vt patet ex Marco.

[67] & vidit publicanum nomine [68] Leui,[69] ſedentem ad [70] telonium,& ait [71] illi, Sequere [72] me. Et [*] relictis [t] omnibus, ſurgens [73] ſecutus eſt eum. Et fecit ei [74] conuiuium [u] magnum Leui in domo ſua: & erat [75] turba multa [76] publicanorum, & aliorum qui cum illis erant [77] diſcumbentes. Et [78] murmurabant [79] Phariſæi & Scribæ eorum, dicentes ad diſcipulos eius, [80] Quare cum publicanis & peccatoribus [81] manducatis & bibitis? Et reſpondens Ieſus dixit ad illos, [82] Non egent [83] qui ſani ſunt, [x] medico: ſed [84] qui malè habent. Non veni vocare [85] iuſtos, ſed [86] peccatores ad pœnitentiam. [87] At illi dixerunt ad eum, Quare [aa] diſcipuli Iohannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Phariſæorum: tui autem [88] edunt & bibunt? Quibus [89] ipſe ait, Numquid [bb] poteſtis filios ſponſi, dum cum illis eſt [90] ſponſus, facere ieiunare? Venient autem dies, & cùm ablatus fuerit ab illis

SENS. LIT. IN CAP. V.

67. Int.non tam corporeo, quàm miſerantis intuitu. 68. Beda.Lucas & Marcus propter nomen Euangeliſtæ nomen tacent vulgatum.Matthæus ſe etiam publicanum nominat, ne quis ſalutem deſperet.Cyril.fuerat vir auarus,alieni amator: hoc enim publicanorum officium. 69. Int.pertinaciter lucris inhiantem. 71. Amb.non greſſu corporis,ſed mentis affectu. 72. Int,amodò nō lucra. *.Amb. propria dereliquit,qui rapiebat aliena. 73. Int.non leuitate ductus,ſed virtute operum,& diuina potentia intus operante,ſequitur tam corporè quàm mente.Chry.nec in propriam domum ire voluit,vt ſuis intimaret.Baſil.etiam pericula contempſit quæ ſibi & ſuis accidere poterāt,dum calculos telonij dimittit imperfectos. 74. Chry.vocatum Dominus honorauit, & hoc ei maiorē præſtabat fiduciam.

75. Int.Beda.viderant publicanum à peccatis ad meliora conuerſum, locum inueniſſe pœnitentiæ, & ob id etiam ipſi non deſperant ſalutem.Chry.iſte glorians de præſentia Chriſti,conuocauit omnes.

76. Nec publicanos vitabat propter vtilitatem ſequentem,niſi enim tangeret ſaniem, non liberaret à morbo 77. Chry.Chriſtus non ſolùm diſputando,ſanando,redarguendo,ſed etiam comedendo errantes corrigebat,inſtruens quodlibet opus & tempus poſſe vtilitatem afferre. Amb.cum peccatoribus manducando,etiam cum Gentibus non prohibet nos inire conuiuium. 78. Int.dupliciter errant qui & ſe iuſtos putant,cùm ſint ſuperbi,& illos reos,cùm iam pœniteant. 79. Int.ſ.de ieiunio gloriantes.

80. Amb.hanc primam vocem ſerpens emiſit,patris ergo ſui venena diffundunt. 81. Cyril.cùm lex iubeat immundo non communicare.Aug.2.de conſ.Euan.Matthæus & Marcus narrant obiectum diſcipulis de Chriſto:magis enim ei obiiciebantur,quàm diſcipulis qui eum ſectando imitabantur.

82. Int.q.d.ideo vos declino,quia putatis vos non egere. 83. Int.ſ.qui gratiam non quęrunt. x. Glo. Chriſtus miro medicandi genere vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. 84. Int.q.d.hos iuuo,qui pœnitēdo dant locum gratiæ. 85 Int.ſ.qui iuſtitiæ ſuæ confidunt. Chry.Ironicè,ſicut illud,Ecce Adam ſicut vnus noſtrum.Greg.Nyſſ.Angelos. 86. Int.ſ.conuerti volentes.Greg.Nyſſ.homines.

87. Aug.2.de conſ.Euang.non diligit Chriſtus peccatores, hoc ipſo quòd peccatores ſunt,ſed vult ab iniquitate conuerti.Amb.Si gratia eſt ex pœnitentia,qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam.

aa. Aug 2.de conſ.Euang.Matth.ait acceſſiſſe diſcipulos Iohannis ad Chriſtum,aderant enim & ipſi, & omnes certatim,vt quiſque poterat,hoc obiecerunt. 89. Aug.2.de conſ.Euang.duplex ieiunium, vnum in tribulatione,aliud in gaudio;de vtroque reſpondet Chriſtus, ſed de illo priùs. bb. Aug.2. de conſ.Euang.indicatur illos facturos vt lugentes filij ſponſi ieiunarent, erant enim ſponſum occiſuri. 90. Chry.q.d.præſens tempus lætitiæ eſt, non ſunt ergo admiſcenda triſtia.Cyril.Saluatoris in hoc ſeculo apparitio quædam fuit feſtiuitas copulans illi naturam noſtram quaſi ſponſam: filij ergo ſponſi ſunt,qui ab eo ſunt vocati per Euangelicam diſciplinam.Glo.Sponſus,Chriſtus; Sponſa,Eccleſia,de hoc connubio Apoſtoli creati,vnde Marcus filios nuptiarum appellat.

SENS. MYST. IN CAP. V.

68. Int.Leui additus,vel aſſumptus,quia diuina eum dilectio aſſumpſit,& in numero Apoſtolorum addidit.Beda.Matthæi electio,fides gentium,quæ priùs mundanis inhiabant,Iudæorum autem inuidia be gentium ſalute torquetur.Amb.libenter Chriſtus in eius recumbit affectu,qui ſe recipit.

ADDIT. ACVT. IN CAP. V.

t. ſ.negotiis,poſtea verò etiam rebus. v. id eſt,ſplendidum.

sponsus, tunc[91] ieiunabunt in illis diebus. Dicebat[92] autem & similitudinem ad illos, Quia[93] nemo commissuram à nouo vestimento[94] mittit in vestimentum[95] vetus: alioquin & nouum[96] rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo.[97] Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres[98]: alioquin[99] rumpit vinum nouum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt. sed vinum nouum[100] in vtres nouos mittendum est, & vtraque[101] conseruantur. Et nemo bibens vetus, statim vult[102] nouū, dicit enim, Vetus[103] melius[cc] est.

*Sens. Lit. In Cap. V.

91. Int. scilicet, ab amore mundi, & non solùm à cibis. Aug. 2. de cons. Euang. q. d. tunc in mœrore & luctu erunt, donec eis per Spiritum sanctum gaudia consolatoria retribuantur. Glo. Post Passionem & Resurrectionem ieiunabunt desiderantes Iudicis aduentum. 92. Int. scilicet, ostendens quare nondum conueniat Apostolis ieiunium. 93. Int. id est particulam. Amb. 94. Int. scilicet, ablatum. Amb. 95. Amb. q. d. non sunt actus noui & veteris hominis miscendi. 96. Int. scilicet, quia incipit displicere, etsi antè placuerit. Aug. de q. Euang. pannus nouus, particula doctrinæ, ad nouæ vitæ temperantiam pertinentis, & docentis generale ieiunium non à concupiscentia ciborum tantùm, sed ab omni lætitia temporalium delectationum, cuius particulā quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus, adhuc veteri consuetudini deditis, impartiri. 97. Int. s. ablata, ¶ vitæ nouæ mysteria non sunt committenda mentibus nondum innouatis. 98. Aug. de q. Euang. veteribus vtribus comparātur Apostoli, qui nouo vino, quasi spiritualibus præceptis, faciliùs dirumpuntur, quàm cōtineant. Erunt autem noui vtres, cùm post Ascensionem innouabuntur. Beda. veteres vtres, Scribæ & Pharisæi; nouus pannus, & nouum vinum, præcepta Euangelij. Greg. Nyss. antiqui vtres, id est, ob incredulitatē inueterati, nouum testamentum non capiunt: imò scinduntur excellentia doctrinæ. 99. Int. q. d. nec rudes mētes hoc pati possent, & ipsa doctrina nihil prodest, & ipsæ mentes pondere peccatorum suffocantur, vel perimuntur. 100. Int. q. d. noua mysteria innouatis mentibus committantur. 101. Int. q. d. doctrina memoriæ traditur, & mens non est sine fructu. 102. Int. vult tamen postea, si innouatur, quod etiam contigit Apostolis. 103. Beda. Iudæis vitæ veteris saliua imbutis, nouæ gratiæ præcepta sordebant.

Sens. Myst. In Cap. V.

91. Beda. Quamdiu sponsus nobiscum est, in lætitia sumus, nec ieiunare possumus, nec lugere: cùm autem per peccata recedit, tunc indicendum ieiunium, & recipiendus luctus. Ambr. nemo tibi Christum auferre potest, nisi te illi auferas. 98. Amb. Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cùm corpora nostra exuuiis defunctorum animalium comparantur. Glo. hos vtres si pleni sunt, gratia seruat; si vacui, tinea & ærugo consumit. 100. Beda. vino intus reficimur, veste foris tegimur; vestis ergo, bona opera quæ foris agimus; vinum, feruor fidei, spei & charitatis.

Addit. Avct. In Cap. V.

94. pro panno. cc. quasi dicat, assueti veteri legi, non facilè eam postponunt nouæ; priùs ergo assuefaciendi nouæ paulatim. melius autem, pro suauius, blandius, Græc. χρηστότερος, *sic Matth.* 11. *Iugum meum suaue. Græc.* χρηστὸς.

CAPVT VI.

Actvm est autem in [a] Sabbatho [1] secundo primo, cùm transiret per sata, vel-
[2] lebant discipuli eius [b] spicas, & [c] manducabant [d] confricantes manibus. Quidam
autem Pharisæorum dicebant illis, [e] Quid facitis quod non [3] licet in Sabbathis? Et respō-
dens Iesus ad eos, dixit, Nec hoc legistis quod fecit [4] Dauid, cùm esuriisset ipse, & qui
cum illo erant? quomodo intrauit in [f] domum Dei, & panes propositionis sumpsit, &
manducauit, & dedit his qui cum ipso erant, quos non licet manducare, nisi tantùm
[5] Sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia [6] Dominus est Filius hominis etiam Sabbathi. Factū
est autem in alio [7] Sabbatho, vt intraret in synagogam, & [8] doceret. Et erat ibi [g] homo, &
manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem Scribæ & Pharisæi si in Sabbatho
curaret: vt inuenirent vnde [9] accusarent eum. Ipse verò sciebat [10] cogitationes eorum: &
[11] ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgens, stetit. [12] Ait
autem ad illos Iesus, Interrogo vos, si licet Sabbathis

Sens. Lit. In Cap. VI.

1. Theoph. Iudæi omnem festiuitatem Sabbathum nuncupabant; Sabbathum enim requies. cùm ergo in Parasceue contingebat festiuitas, sequens Sabbathum vocabant Sabbathum secūdò primum. b. Glo. non habentes spatium manducandi, ob importunitatē turbarum, esuriebant. c. Beda. alij dicunt hæc fuisse obiecta Domino, sed potuerunt à diuersis obiici & Domino, & discipulis. 3. Int. s. secundum præceptum legis. Cyrill. Et vos in Sabbatho nónne frangitis panem? quid ergo reprehenditis? 4. Chry. cùm Christus pro seruis loquitur. i. discipulis, seruos inducit. s. Dauid & Sacerdotes; quando autem pro se, Patrem. 5. Int. i. præest, non subest veteri obseruantiæ. 7. Int. Beda. Sabbathis maximè curat, & docet, non solùm propter insinuandum spirituale Sabbathum, sed etiam propter celebriorem populi conuentum. 8. Cyril. præcedente doctrina, diuinam ostendebat virtutem. 9. Beda. vt arguerent vel transgressionis si faceret, vel si nō faceret, crudelitatis, aut imbecillitatis. 10. Int. Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. 11. Cyril. fortè vt excitaret ad pietatem crudelem Pharisæum, & mitigaret liuorem. 12. Beda. præueniens calumniā sibi ab illis præparatam. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus ait Christum interrogatum ab illis, liceréne Sabbatho curare. priùs enim illi interrogauerunt, postea Christus constituto in medio ægroto, eos interrogauit.

Sens. Myst. In Cap. VI.

2. Epiph. Dissolutum est vinculū Sabbathi, vbi magnum aduenit Sabbathum. s. Christus. b. Amb. ager, mundus seges, humani generis, fœcunditas; spicæ, fructus Ecclesiæ, quibus Apostoli pascuntur, nostro se alentes profectu. c. Beda. mortificant veterem hominem à terrena intentione extrahendo, atque Ecclesiæ membris incorporant. 5. Amb. figurabatur sacerdotalem cibum ad vsum transire populorum, omnes enim debemus vitam sacerdotalem imitari, & Deo offerre sacerdotales hostias. g. Beda. s. humanum genus fœcunditate boni operis arefactum, manu primi parentis ad pomum extēsa, quam sanauit extensa Christi manus in Cruce. Et bene in Synagoga arida erat, vbi enim maior scientia, grauior transgressio.

Addit. Avct. In Cap. VI.

a, Hoc nomine significatur in Scriptura & dies septimus, & festa aliqua celebria (quia & in ijs quiescebatur ab operibus, Sabbathum enim, requies. vide Leuit. 23. quamquam die septima nec cibum licebat parare, licebat autem in alijs festis. vide Exod. 12. [illegible] tota hebdomada. Itaq; dicitur prima & secunda Sabbathi. vide Marci vltimo. 1. Cor. vlt. 1. significatur festum succedens Sabbatho, vel Sabbathum festo, vel vltimus dies festi, quod per multos dies [illegible] enim cū primo honore celebrabatur. Fortè dies septimus azymorum qui adeò venerabilis erat vt dies Pascha, excepto esu agni, vel Sabbathum concurrens cum alia solemnitate, adeoq; velut duplex Sabbathum. [illegible] id est, atrium tabernaculi.

benefacere, an malè: [13] animam [14] saluam facere, [h] an perdere? Et [15] circumspectis omnibus, dixit [16] homini, Extende manum tuam. Et extendit: & [17] restituta est manus eius. [18] Ipsi autem [19] repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad inuicem, quidnam [20] facerent de Iesu. Factum est autem in illis diebus exiit in [l] montem [21] orare: & erat [m] pernoctans in oratione [22] Dei. Et cùm dies factus esset, vocauit discipulos suos, & [23] elegit [24] duodecim ex ipsis, quos & [n] Apostolos nominauit: [25] Simonem, quem [26] cognominauit Petrum, [o] & Andream fratrem eius, Iacobum & Iohannem, [27] Philippum & [28] Bartholomæum, [29] Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi, & Simonem qui [p] vocatur Zelotes, & Iudam [30] Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit [31] proditor. Et descendens cum illis stetit in loco campestri; & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hieru-

Sens. Lit. In Cap. VI.

13. Int. expositio præcedentis. 14. Int. i. hominem curare. Aug. 2. de q. Euang. Animam dicit corpus curaturus, vel quia miracula faciebat propter fidem, vbi est salus animæ: vel animã, pro homine posuit. h. Int. i. à perditione saluam non facere. Glo. quos Deus nõ saluat, perdere dicitur. Chry. q. d. Sabbathum ad opus pietatis introductum est, vt. s. famuli & iumenta quiescerẽt. qui ergo pecorũ miseretur, quomodo non hominis grauiter ægroti? 15. Int. quasi iratus illis obmutescẽtibus. Titus, quasi collectis omnium oculis, & incitata eorum mente ad considerationẽ negotij. 17. Int. quia statim Dei imperium sequitur miraculum. 18. Titus quos oportebat in miraculo stupere. 19. Int. i. inuidia. Glo. magna insipientia de eius nece tractare, cuius beneficiis plurimùm indigebant. 20. Int. i. quomodo eum perderẽt. Orig. vt narrat Matthæus, exeunt, & conciliantur, vt occidant eum. 21. Int. Forma præscribitur quam debeas æmulari. Amb. non orat quasi infirmus, vt impetret, quod implorare nõ possit, sed ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Cyril. docet nos orare semotos, nemine vidente. m. Amb. quid te oportet facere pro salute tua, quando pro te Christus in oratione pernoctat? quid te facere cõuenit cùm vis aliquod officiũ pietatis adoriri, quãdo Christus missurus Apostolos, priùs orauit? Chry. purior est anima tempore noctis, ipsæque tenebræ & silentium possunt ad compunctionem perducere. 23. Amb. non sapientes aliquos, non diuites, non nobiles, ne diuitiis aut potentiæ nobilitatisque authoritate traxisse aliquos ad suam gratiã videretur, sed piscatores & publicanos, vt veritatis ratio præualeret. 25. Cyril. nominatim enumerat Euãgelista, ne quisquam audeat alios Apostolorum catalogo inscribere. 26. Beda. Cùm ab Andrea adducto dixit, Tu vocaberis Cephas. Glo. nominis cõmutatione petræ Sacramentum audientibus commendatum. o. Int. s. vocauit. 27. Euseb. hunc dicit Iohannes fuisse de Bethsaida ciuem Andreæ & Petri. 28. Euseb. & hic vir simplex & expers scientiæ mundanæ. 29. Beda. Cæteri Euangelistæ Matthæũ præponunt Thomæ, ipse humilitatis causa se postponit. 30. Aug. de cons. Euan. Matthæus Thadæum appellat, sed quid prohibet vnũ duobus vel tribus nominibus vocari? 31. Amb. eligitur proditor, non per imprudentiã, sed per prouidentiam, voluit Dominus ab Apostolo tradi, vt tu à socio proditus, moderatè feras, tuũ errasse iudiciũ, periisse beneficiũ.

Sens. Myst. In Cap. VI.

16. Int. s. ad pauperem, vt proximum iuues, viduæ præsidium feras, extende ad Deum pro peccatis tuis orando. Amb. & caue ne auaritia, vel sacrilegio cõtrahatur. Glo. infructuosa debilitas animæ eleemosynarum largitate curatur, frustra ad Deum manus extẽdit pro peccatis rogaturus, qui has ad pauperes pro posse non extendit. l. Glo. sic Moyses legem spiritualiter intelligens, montis verticem, in quo Deus erat, ascendit Beda. mons, altitudo iustitiæ qua instituendi erant Apostoli, & eam prædicaturi, sic & lex in monte data. 24. Int. vt quadratum orbem fide Trinitatis insignirent.

Addit. Avct. In Cap. VI.

13. *i. vitam, vel hominem. Heb.* 15. *an s. aliquis vellet respondere.* 19. *Græ. ἄνοιας. dementia.* 22. *id est, qua Deum precabatur. q. d. totam noctem Deum precabatur.* n. *i. missos, seu nuncios, qui ore nunciant, vt legati & oratores.* p. *pro, vocabatur, vel qui nunc vocatur.*

salem,

ſalem, & mar[q]itima Tyri & Sidonis[32], qui venerant vt audirent eum, & ſanarentur à
languoribus[33] ſuis. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis, curabantur. Et omnis
turba quærebat eum tangere[34]: quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Et ipſe ele-
uatis[35] oculis in diſcipulos ſuos, dicebat[36], Beati pauperes[37]: quia veſtrum[38] eſt regnum Dei.
Beati qui nunc eſuritis[39]: quia ſaturabimini. Beati qui nunc fletis[40]: quia ridebitis[41]. Beati[r]
eritis cùm vos oderint[42] homines, & cùm ſeparauerint[43] vos, & exprobrauerint[44]; & eie-
cerint[45] nomen veſtrum tamquam malum propter[46] Filium[47] hominis. Gaudete in illa die,
& exultate: ecce enim merces veſtra multa[48] eſt in cœlo, ſecundùm[49] hoc enim faciebant
Prophetis[50] patres eorum. Verumtamen[51] væ[52] vobis diuitibus, quia habetis[53]

Sens. Lit. In Cap. VI.

q. Beda. à mari magno cognominatur, non à mari Galilææ. 32. Cyril. & Tyrus & Sidon idolis ſeruiebant. Beda. tanta erat fama virtutis Chriſti, vt externæ etiam ciuitates concurrerent ad ſanitatē, & doctrinam capeſſendam. 36 Aug. de conſ. Euang. hunc ſermonem exorſus eſt Lucas ſicut Matthæus, & in vtriuſque narratione multa ſimilia, & cōcluſio prorſus eadem. Poſſet ergo facilè credi idem eſſe, niſi Matthæus diceret in monte habitum ſedente Domino. Lucas autem in loco campeſtri, eo ſtante: quamquam dici poteſt in aliqua excelſa mōtis parte, fuiſſe Dominū primò cum diſcipulis, cùm ex eis duodecim elegit, deinde deſcendiſſe in aliquam montis partem, quę multas turbas capere poſſet, ibiq; donec congregarentur ſtetiſſe; poſtea verò ſediſſe, propiuſque accedentibus diſcipulis cæteriſque turbis, vnum, de quo Matthæus & Lucas, habuiſſe ſermonem. 37. Int. ſ. ſpiritu hi à peccato abſtinent, ſeculum calcant, illecebroſa non quærunt. Amb. Matthæus octo beatitudines ponit, ſed illæ in iſtis quatuor ſunt. Eſt autem prima beatitudo paupertatis, & parens quædam virtutum: non enim poteſt quis meritum regni cœleſtis adipiſci, qui à mundi cupiditate non emerſerit. Cyril pauper ſpiritu, apud Matthæum qui intellectū habet modeſtum; hîc nō addito ſpiritu appellat pauperes, diuitias contemnentes. 38. Euſeb. Fecerat eos paupertatis cultores, vnde in perſona eorum dicit, Quia veſtrum, &c. Int. ſ. iuſtitiam. Cyril. i. qui caſtigatis corpus in fame & ſiti. Beda. amandus eſt quotidianus iuſtitiæ profectus, ad cuius perfectam ſaturitatē non in hoc, ſed in futuro ſeculo poteſt perueniri. Satiabor cùm manifeſtabitur gloria tua. 40. Int. ſ. de præſenti miſeria, de dilatione bonorum. Chry. Sæpius eſt reperire lugentem Dominum, ridentem nequaquam. 41. Beda. promittitur mera & impermixta triſtitiæ alacritas. r. Amb. in prima temperantia, in 2. iuſtitia, in 3. prudentia, in hac fortitudo. habet temperantia cordis munditiam; iuſtitia; miſericordiam; pacem, prudentia; manſuetudinem, fortitudo: connexæ ſibi ſunt & cōcatenatæ virtutes. ſed quæ in ſanctis fuerit vberior, & merito copioſior, præmiū habebit redundantius. 42. Int. ſ. corde. Beda. 43. Int. ſ. pellendo de ſynagogis. Beda. 44 Int. ſ. nomen crucifixi. Beda. 45. Int. quantum ad Iudæos & gentiles nomen Chriſtianum ſæpe à memoria abraſum, & eiectum eſt ab hominibus. Beda. 46. Int. nulla alia cauſa. Beda. 47. Int. cuius nomen veſtrum facitis cognomen. Beda. 48. Int. multa patientibus in terris, multa merces erit in cælis Chry. Quantum erit quod Deus multum dicit? nempe intellectū quemlibet tranſcendit. Baſil. multa erit abſolutè, nō vt ea quæ ad parua comparata multa dicuntur. 49. Euſeb. munit ad pugnam quam erant toto orbe paſſuri.

50. Int. qui timore non deficiebant à veritate. 51. Int nunc quidem poſſunt exprobrare & deiicere, ſed inde eis væ. Beda. in monte ſolùm beatitudines proborū deſcribit, in campo verò etiam væ reproborum, rudes enim neceſſe eſt terroribus ad bona compelli, perfecto ſatis eſt præmiis inuitari.

52. Chry. hæc dictio ſemper in Scripturis dicitur his qui non poſſunt euadere à futuro ſupplicio. Amb. in pecuniis multa ſunt lenocinia delictorum; non eſt autem cenſus, ſed affectus in crimine.

Sens. Myst. In Cap. VI.

33. Amb. vbi deſcendit, inuenit infirmos, in excelſis enim infirmi eſſe non poſſunt. Beda. rarò inuenies vel turbas Dominum ad altiora ſequi, vel quempiam debilem in monte curari: ſed extincta febre libidinum, accenſaque ſcientiæ luce, pedetentim quemque ad virtutum culmen ſubire. 34. Beda. tangere, eſt in eum fideliter credere. 35. Amb. leuare oculos, eſt interius lumen aperire.

Addit. Auct. In Cap. VI.

36. Idem eſt ſermo cùm illo Matth. 5. ſimiliter enim incipit & deſinit. 34. vt fit excommunicando. 44. id eſt, probris affecerint. 45. id eſt, aboleuerint memoriam, vel poſteris abominabilem reddiderint. 48. id eſt, copioſum præmium. 53. Græ. ἀπε... τε, id eſt, accipitis, ſeu, receptam habetis.

consolationem[54] vestram.[55] Væ vobis qui saturati[56] estis: quia esurietis. Væ vobis qui ride-[57]
tis[s] nunc: quia lugebitis[t] & flebitis[u]. Væ cùm[58] benedixerint vobis omnes homines[x]: se-
cundum hæc enim faciebant[aa] pseudoprophetis patres eorum. Sed vobis dico qui au-
ditis,[60] Diligite inimicos[61] vestros, benefacite[62] his qui oderunt vos. Benedicite[63] maledi-
centibus vobis: & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam,
[64] præbe illi & alteram. Et ab[65] eo qui aufert tibi vestimentum,[66] etiam tunicam[67] noli pro-
hibere.[68] Omni autem te petenti, tribue:[69] & qui aufert quæ[70] tua sunt, ne[71] repetas. Et
prout[72] vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Et si diligitis eos
qui[73] vos diligunt, quæ vobis est[bb] gratia?

Sens. Lit. In Cap. VI.

54. Int. s. quam quæritis. 55. Int. quia nullam veri boni famem patimini. 56. Basil. subiectio corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinentiam. Est hæc amotio passionum, & vitæ spiritualis initium: non est autem possibile cunctis eumdem modum & mensuram præscribere; sit tamen communis intentio non expectare repletionem. 57. Basil. cùm Dominus palàm arguat ridentes, nunquam erit fideli tẽpus risus, præsertim cùm tam multi in peccato moriantur pro quibus lugere oportet. 58. Beda. nutrix peccati, adulatio, ei fomentum vt flammis oleum ministrans. Chry. perniciosum quid inanis gloria: si inde vis diuertere, dirige semper ad Deum aspectum, & esto cõtentus ea quæ est apud Deũ gloria: & si à Deo gloriam cupis, vita laudem humanam, de nullo quidem magis consueuimus admirari, quàm de respuente gloriam. 59. Int. i. benedicebãt pseudoprophetis, qui ob captandum vulgi fauorem, de corde suo prophetabant. 60. Int. hoc perfectum nõ impossibile. Amb. ordinat charitatem. Glo. non sufficit non odisse, sed præcipitur diligere, quod vltra naturam humanã est. 61. Int. homines, non vitia. Basil. omnis qui qualitercumq; nocet alicui, dicitur inimicus. 62. Int. ministrando cibum mentis, vel etiam corporis. 63. Int. i. bona optate; hinc Apostolus. maledicimur, & benedicimus; blasphemamur, & obsecramus. Chry. qui percutiunt animas proprias, digni sunt fletibus, non maledictionibus: est tibi datum os, non vt mordeas, sed vt aliorum vulnera sanes: homo es, non aspis. Beda, inueniuntur tamen imprecationes in Prophetis contra inimicos, sed illi futurum cecinerunt, non optantis voto, sed spiritu præuidentis. 64. Chry. & medici cùm calce feriuntur ab insanis, tunc maximè miserentur, & se ad eorum remedia accingunt. Beda. omnes fere contra hoc mandatũ agimus. Glo. cùm charitas patiens sit, debet sustinere; cùm sit benigna, nõ debet respondere maledictis; nec resistere rapienti, cùm non quærat quæ sua sunt; nec odisse inimicum, cùm non æmuletur. 65. Cyril. vult Dominus nos esse rerum contemptores. 66. Int. s. exterius. 67. Int. s. interius vestimentum. 68. Int. quia parum est non nocere, addit de beneficiis. Aug. in Serm. Dom. non dicit omnia petenti; dandum enim quæ iustè & honestè posceris. aliquãdo meliùs tribuis, cùm iniusta petentem corrigis. 69. Int. s. rem, vel correctionem. Chry. hìc multum peccamus, non solùm nõ dantes, sed etiam increpantes. Cur inquies, ille non laborat, cur otiosus alitur, &c. Abraham quia cunctos recipiebat, recepit & Angelos. 70. Int. s. domum, fundum, & generaliter quamcumque pecuniam. Aug. in Serm. Dom. non oportet autem sic seruum possidere, vt equum aut argentum: si enim honestiùs à te regitur, quàm ab illo qui cupit auferre, non debes contemnere. 71. s. cum lite & contentione. Glo. si de necessariis hoc imperatur, multo magis superflua contemnenda. 72. Chry. est nobis naturalis insita lex, per quam dignoscimus quid sit virtus & vitium. 73. Int. id est, ideo quia.

Sens. Myst. In Cap. VI.

54. Ambr. possumus intelligere Iudæorum populum, vel hæreticos, vel philosophos, qui vbertate verborum, & quodam ambitioso facundiæ patrimonio delectati, veræ fidei simplicitatem supergressi, thesauros inutiles condiderunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

s. scilicet, cùm tempus flendi. t. s. animo. v. s. corpore. x. scilicet, mundani. a a. id est præcessores eorum, scilicet, hominum. 63. id est, bene precamini. 66. Græ. ἱμάτιον, pallium, seu, summam vestem. 72. s. voluntate rationabili. b b. s. habenda, aut quam gratiam facitis.

nam [74] & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his [75] qui vobis benefaciunt,
quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his
à quibus [cc] speratis recipere, quæ [76] gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœ-
[77] nerantur, vt recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, &
mutuum date, nihil inde sperantes [78]: & [79] erit [dd] merces vestra multa, & eritis [80] filij [81] Altissi-
mi: quia ipse [82] benignus est super ingratos & malos. Estote ergo [ee] misericordes, [83] sicut &
Pater vester misericors est. Nolite [84] iudicare, & non [85] iudicabimini. [*] nolite condemnare,
& non [86] condemnabimini. [87] Dimittite, & [88] dimittemini. [89] Date, & [90] dabitur vobis, mensuram
[91] bonam, & [92] confertam, & [93] coagitatam, & [ff] supereffluentem [94] dabunt in sinum vestrum.
[88] Eâdem quippe mensura qua mensi fueritis, [95] remetietur vobis. [96] Dicebat autem & illis
similitudinem: Numquid potest [97] cæcus cæcum ducere: nónne ambo in [98] foueã cadent?
Non est [99] discipulus super [100] magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister
eius. Quid autem vides [101] festucam in oculo fratris tui: trabem [102] autem quæ in [103] oculo tuo
est, non consideras? Aut quomodo [104] potes dicere fratri tuo: Frater

SENS. LIT. IN CAP. VI.

74. Int.s.ethnici, & publicani. 75. Int.pro, ideo quia. 76. Int.ex hoc solo quod speratis recipere, nõ pro Deo datis. 77. Int.i.commodant. Beda.mutuant. 78. Int.s.vltra sortem. Greg. Nyssen. Fœnorum excogitationem si quis appellet furtum & homicidium, non peccabit. Basil. hic auaritiæ modus meritò dicitur τόκος.i.partus. statim enim vt oritur, incipit procreare, cùm animalia non nisi temporis progressu pariant. 79. Int.s.in cælo. dd. Basil. quod das pauperi charitatis intuitu, donum est; quia non speras retributionem, mutuum verò ob munificentiam Domini qui retribuit, Deum tu pro pauperibus persolutorem repudies? Chry. pauper recipit, Deus obligat se. 80. Int. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. 81. Int.& cohæredes Christi. 82. Beda. vel temporalia bona largiendo, vel cœlestia dona inspirando. 83. Cyril. magnũ præconiũ pietatis, facit enim Deo cõformes. 84. Int. non tantùm in largitate beneficiorum sitis misericordes, sed etiam in iudicando. Chry. non facilè reperies quemquam expertem huius erroris. non sunt iudicanda incerta qui seuerè aliena discutit, nunquam propriorum reatuum merebitur veniam. Glo. de apertis, quæ bono animo fieri non possunt, permittitur nobis iudicare. 85. Greg. Nyss. iudicium vocat damnationem. 86. Int.s.à Deo. 87. Int.s.iniurias. 88. Int.i.dimittetur peccatum vestrum. 89. Int.s.beneficia. 90. Int.s.vita æterna. 91. Int.i.vtilem. 92. Int.i.plenam. 93. Int.i.conquassatam. 94. Int.s.erunt causa vt Deus det, quia occasio promerendi fuerunt. Aug.2.de q.Euan. per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli dederunt, mercedem cœlestem recipere merebuntur. gg. Theoph. non dicit tanta, superfluẽtem enim mensuram recipiet. 95. Cyril. qui parcè seminat, parcè & metet; qui autem in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Glo. Secundùm opera singulorũ reddet Deus. 96. Cyril. erant enim discipuli futuri mundi doctores. 97. Int.i.stultus stultum docere. Beda.q.d. si te ira contra violentum, & contra petentem auaritia cæcauerit, numquid mente vitiata vitium eius curare poteris? 98. Int.i. perditionem. 99. s.Apostolus homo fragilis. 100. Int.s.Christum Deum omnipotentem. Beda. si Christus cùm posset vlcisci iniurias, maluit patiendo persecutores reddere mitiores, itidem necesse est faciant discipuli, qui sunt puri homines. 101. Int.s.leuius crimen, vel quicquid turbat oculum mentis. 102. Int.s.grauius crimen. 103. Int.i.intentione. 104. Int.q.d. non potest minus, vt iram in fratre emendare, donec maius, vt odium, vel inuidiam, pepuleris de corde tuo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

*cc. simile.s.beneficium. 77. i.mutuum dant. 78. s.similis beneficij. ee. i.beneficij, misericordia interdum pro beneficio sumitur, vt Gen.20.21.24. i.accusare. seu condemnare. * videtur explicatio præcedentium. 88. pro, dimittetur vobis. 91. i.iustam. 92. Græc.πεπιεσμένον, pressam. 93. i.bene concussam. ff. i.effusissimam. 94. pro, dabitur.*

ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo : ipſe in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita eiice primùm trabem de oculo tuo : & tunc [105]perſpicies vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Non eſt enim [106]arbor bona quæ facit [107]fructus malos : neque [108]arbor mala faciens [109]fructum bonum. Vnaquæque enim arbor de [hh]fructu ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de [110]rubo vindemiant vuam. [111]Bonus homo de bono [112]theſauro cordis ſui, profert [113]bonum : & malus homo de malo theſauro [114]profert malum. [115]Ex abundantia enim cordis [116]os [117]loquitur. [118]Quid autem vocatis me [119]Domine, Domine : & non facitis quæ dico? Omnis qui [120]venit ad me, & [121]audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt [122]homini ædificanti [123]domum, qui fodit in altum, & poſuit fundamentum ſupra [124]petram : [125]inundatione autem facta, illiſum [126]eſt [127]flumen domui illi, & non [128]potuit eam mouere : [129]fundata enim erat ſupra [130]petram. Qui autem [131]audit, & non [132]facit, ſimilis eſt [133]homini ædificanti [134]domum ſuam ſupra terram ſine fundamento, in quam illiſus eſt [135]fluuius : & continuò [mm]cecidit, & facta eſt [136]ruina domus illius [137]magna.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

105. Int.non enim eſt doctor alij idoneus mederi, qui nondũ ſe ſanauerit. Glo. ſi ſimilis es ei quem vis reprehendere, pariter ingemiſce, & pariter conari mone : ſi non es ſimilis, non ex odio, ſed ex miſericordia argue, raró, nec ſine magna neceſſitate ſunt obiurgationes adhibendæ, & non niſi reſpectu Dei, remotaque ab oculo trabe. 106. Int.i.voluntas. Beda. quaſi dicat, ſi veram, & non fictam vis habere iuſtitiam, quod verbis oſtentas, facto compenſa. 107. Int.i.opera. 108. Int.i.voluntas. 109. Int. i.opera. h h. non à veſte, ſed ab operibus. 110. Amb. nemo de peccatis fructũ acquirit animæ. Beda. ſpina & rubus, ſeculi curæ, & punctiones vitiorum; ficus & vua, dulcedo nouæ conuerſationis, & feruor dilectionis. Suſtentat quidem palmitem ſepes; ſic aliquando mali proſunt bonis. Gloſſ. ſpina, & rubus, hæretici qui conſcindunt & cruentant approximantes, à quibus non poſſis ſanitatem vel virtutem inuenire. 111. Int.q.d. ſed bonus. 112. Int.ſ.intentione cogitationis. Beda. idem eſt theſaurus cordis, quod radix arboris. 113. Int.i.prouentum operis. 115. Int.quaſi ex theſauro. 116. Beda. per oris locutionem inſinuát quæ vel dicto, vel facto, vel cogitatu de corde proferimus. ſolet enim Scriptura verba pro rebus ponere. 117. Int.Deo, etſi non hominibus. 118. Beda. ne quis putaret verba ſolùm, & non magis opera à Chriſtiano requiri. 119. Cyril. ſoli ſupremæ naturæ cõuenit dominationis nomen & res. Athanaſ. non hoc verbum hominis, ſed Dei. 120. Int.ſ.per fidem. 121. Int.ſ.cum deuotione. 122. Int.ſ.ipſi Chriſto mediatori. 123. Int.ſ.Eccleſiam, in qua perpetuò manet. ll. Beda.ſ. præceptis humilitatis terrena de cordibus fideliũ eruit. 124. Int.non in terrenis. ¶ petra erat Chriſtus, cuius fidei & dilectioni ſancta Eccleſia nihil præponit. Beda. Fundamentum domus, intẽtio bonæ conuerſationis. Amb. Fundamentum omnium virtutum obediẽtia cœleſtium præceptorum. 125. Int. i.perſecutione inſurgente. Beda. immundorum ſpirituum, vel improborum hominum, vel ipſa mentis aut carnis inquietudine. Glo. hanc inundationem alibi portas inferi appellat. 126. Int.vniuerſæ impulſiones. 127. Int.i.ædificationi virtutum. 128. Int.poteſt irruere, ſed non diruere. ¶ Deus in medio eius non commouebitur. 129. Int.quod ſtat, non ſibi, ſed Deo tribuitur. 130. Int. ſ. Chriſtum.

131. Int.ſ.exterius. 132. Int.ſi fœda eſt conuerſatio, nullam parit fides vtilitatem. 134. Cyril. ſine fundamento ædificat, qui ſuper arenam dubietatis ædificat. m m. Glo. omnes mali, vel fictè boni, ingruente qualibet tentatione, peiores fiunt. 137. Int.ſ.in ignem æternum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

112. *id eſt, ex ijs quæ in corde ſuo coaceruata habet, velut theſaurum.*

CAPVT VII.

CVM autem implesset[1] omnia verba sua in aure plebis[2], intrauit[3] Capharnaum. Centurionis[a] autem cuiusdam seruus[b] malè habens, erat[c] moriturus[4]: qui illi erat pretiosus[d]. Et cùm audisset de Iesu, misit[5] ad eum seniores Iudæorum, rogans[e] eum vt veniret, & saluaret seruum eius. At illi cùm venissent ad Iesum, rogabant eum sollicitè[f], dicentes ei, Quia dignus est vt hoc illi præstes. diligit enim gentem nostram: & synagogam[6] ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat[7] cum illis. Et cùm iam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine[8] noli vexari; non enim sum dignus vt sub tectum meum intres: propter quod & meipsum non sum dignum[9] arbitratus vt venirem ad te: sed dic[10] verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico[g] huic, vade, & vadit: & alij, veni, & venit: & seruo[11] meo, fac hoc, & facit. Quo audito, Iesus miratus[12] est: & conuersus, sequentibus se turbis dixit, Amen dico

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. INT. s. stans in loco campestri. 2. Int. ad quam descenderat de cacumine montis. 3. Aug. de cons. Euang. priùs tamen leprosus mundatus est, de quo Matthæus. a. Euseb. erat iste militibus Romanis præfectus. 4. Ambr. s. nisi fuisset sanatus à Christo. Int. nisi fide precantis Deum, & miserentis Christi pietate, fuisset vitæ redditus. 5. Aug. de cons. Euang. Matthæus dicit eum accessisse, nempe per alios. Chry. credibile est illum voluisse ire ad Christum, sed retractum à Iudæis, promittentibus se Christum ducturũ. Glo. diuina prouidentia factum est, vt mitterentur, eisq́; præsentibus sanaretur seruus; vt inexcusabiles sint, si credere noluerint. 6. Bed. i. locũ quò conueniebant. 7. Euseb. non quia synagogam illi ædificauerat, sed volens generare credulitatem in cunctis mortalibus. Amb. poterat absens curare, sed formã humilitatis dare voluit. Ad reguli filiũ noluit ire, ne videretur diuitiis detulisse, venit ad Centurionis famulum, ne conditionem seruilẽ despexisse videretur. 8. Int. militari tumore deposito, reuerentiam sumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus. Amb. ¶ Amb. coniecit non hominis, sed Dei potestate, dari à Christo hominibus sanitatẽ. 9. Glo. propter vitæ gentilis conscientiã, grauari se magis dignatione putauit, quàm iuuari, nec posse habere hospitem Christum, cuius nondum erat Sacramentis imbutus: sed quod infirmitas humana non præsumit, diuina gratia dare nouit. 10. Int magna fides quæ Dei dicere credit esse facere. Chry. non dicit ora, sed iube. 11. Int. ita Angeli tibi seruiunt. 11. Int. s. quòd suam intelligit majestatem. Beda. nobis mirãdum esse significat, omnes enim tales motus de Christo dicuntur: non perturbati animi signa sunt, sed docentis magistri.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

b. AMB. Seruus hic mysticè populus nationum, qui mundanæ seruitutis vinculis tenebatur. Beda. Centurio, electi; ex gentibus qui Dominum in carne non viderunt, sed ad Deum per fidẽ accedunt; Seniores Iudæorum, Summi Ecclesiæ viri, qui nos ad Dominum præcesserunt, & pro nostris peccatis intercedunt. Amb. non vult Centurio Iesum vexari, quem enim Iudæorũ populus crucifixit, inuiolatũ ab iniuria manere desiderat populus nationum. Beda. serui Centurioni obediẽtes, virtutes naturales, quarum copiam multi ad Dominum venientes, deferunt secum. Theoph. Centurio, intellectus; seruus infirmus, irrationabilis animæ pars; Iudæi, mediatores confessionis, cogitationes & verba.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

c. Græc. ἤμελλε τελευτᾶν, quod aliàs vertit, incipiebat mori, scilicet, agebat animam, morti proximus. d. id est, in pretio habitus, seu charus. e. s. per Iudæos, qui sic petierunt. ille enim solùm repræsentauerat serui necessitatem, vt ait Matth. f. Græc. σπουδαίως, studiosè, sedulò. g. pro, & tamen dico.

vobis,nec in Israël [13] tantam fidem [14] inueni. Et reuersi qui missi fuerant, domum, inuenerunt seruum qui languerat, [15] sanum. Et factum est,deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur [16] Naim:& ibant cum eo [h] discipuli eius,& turba [17] copiosa. Cùm autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce [18] defunctus [l] efferebatur filius [19] vnicus matris suæ: & hæc [20] vidua erat,& turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidisset Dominus, [21] misericordia motus super eam,dixit illi,[22] Noli flere. Et accessit, & [23] tetigit loculum. Hi autem qui portabant,steterunt:Et ait:Adolescens,tibi dico, surge. Et [24] resedit qui erat mortuus,& [25] cœpit loqui. Et dedit illum [26] matri suæ. Accepit autem omnes [27] timor, & [m] magnificabant Deũ,dicentes,Quia Propheta magnus surrexit in nobis: & quia Deus visitauit plebem suam. Et exiit hic [n] sermo in vniuersam Iudæam de eo, & in omnem circa regionem.[28] Et nuntiauerunt Iohanni discipuli eius de omnibus his. Et [o] conuocauit duos de discipulis suis Iohannes:& misit ad Iesum,dicens,[29] Tu es qui

Sens. Lit. In Cap. VII.

13. Int.s.præsentis temporis,inuênit enim in antiquis. Beda. 14. Int. etsi ille à Prophetis edoctus. Beda.hic autem nemine docente,spontè credidit. 15. Ambr. potest meritum Domini etiam famulis suffragari.Beda.dixerat Dominus(vt refert Matthæus)vade,& sicut credidisti,fiat tibi:sed Lucas solet quæ pleniùs alij Euangelistæ exposuerant,abbreuiare,vel etiam præterire. 16. Beda, Galilææ ciuitas est secundo miliario à monte Thabor. Glo. est ad Meridiem. 17. Beda. factum hoc diuino nutu, vt multi essent tãti miraculi testes. 18. Greg.Nyss.diceret aliquis de puero Centurionis,quòd moriturus non erat: vt igitur temerariam linguam compesceret, obuiam fit defuncto. 19. Greg.Nyss.ærumnæ molem breuiter explicuit. 21. Int.misericordia mouetur,in quo imitandæ pietatis exemplum:postea suscitat,in quo fides mirandæ potestatis adstruitur.Beda.22.Int.s.mortuum, quem mox resurgere videbis.Beda. 23. Cyril.vt ostendat efficax esse suum corpus,ad humanam salutem:vt enim ferrum igni adiunctum,facit opus ignis;sic caro verbo vnita,viuificat. 25. Tit. indicium hoc veræ resurrectionis. 28. Beda.inuidia stimulante. 29. Int.sub.hoc dicite.

Sens. Myst. In Cap. VII.

18. Beda.defunctus hic,homo lethali funere criminum soporatus; & animæ mortem quasi per ciuitatis ostia propalans;vidua mater,Ecclesia. loculus,malè secura cõscientia. qui sepeliendũ portant, immunda desideria vel blandimẽta sociorum,quæ Domino tangente stant.i.coërcentur. Theoph.vidua,anima virum amittens.i.diuinum sermonem;filius,intellectus;loculus,corpus.Glo.defunctus,Iudaicus populus,quem mater Ecclesia multis populorum turbis circumsepta, pio affectu plorat, & ad vitam lacrymis reuocare laborat.quod interim in paucis, & tandem in plenitudine impetrat. 20. Int. vidua est Ecclesia quæ Sponsi morte redempta,ab ipso peregrinatur tempore sui incolatus. 22. Chry. monet præsentibus defunctis consolationem recipere resurrectionem sperantes. 23. Amb.posteaquàm Christus lignum tetigit,proficere cœpit ad vitam;nempe salus est per Crucis patibulum refusa.

24. Int.s.interna compunctione reuiuiscens. Glo. suscitauit Dominus filiam Archisynagogi in domo.i.cogitatione; istum in porta.i.verbo; Lazarum in monumento.i. opere. 26. Int.Sacerdotali iudicio sociatus communioni Ecclesiæ. 27. Int.quanto desperatior mors animæ ad vitam reuocatur;tanto plures eo exemplo corriguntur,& pietas Domini maior intelligitur. o. Amb.Iohannes lex Christi prænuncia;discipuli missi, duo populi,ex Iudæis.s.& Gentibus. Glo. Lex pectoribus perfidorum quasi carceribus luce euacuatis inclusa tenebatur.

Addit. Avct. In Cap. VII.

16. non longè à Capharnaum. h. Græ.additur ἱκανοὶ,sufficientes.i. multi. l. scilicet extra ciuitatem sepeliendus. 19. Græ.μονογενὴς,vnigenitus. 27. scilicet,ex stupore. m. Græc. ἐδόξαζον, glorificabant. n. id est, rumor,seu factum.

venturus es, an alium expectamus? Cùm autem venissent ad eum viri, dixerunt, Iohan-
nes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui[30] venturus es, an alium expectamus? In
ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis, & plagis, & spiritibus malis: & cæ-
cis multis donauit visum. Et respondens dixit illis, Euntes renunciate Iohanni quæ
audistis,[31] & vidistis: Quia[32] cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi au-
diunt, mortui resurgunt:[33] pauperes euangelizantur: & beatus est quicumque non fue-
rit[34] scandalizatus in me. Et cùm discessissent[q] nuncij Iohannis, cœpit de Iohanne dicere[35]
ad turbas,[36] Quid existis in desertum videre? arundinem[37] vento agitatam? Sed quid exi-
stis videre?[38] hominem[39] mollibus vestimentis indutum? Ecce, qui in veste[40] pretiosa sunt,
& deliciis, in[41] domibus regum sunt.[r] Sed quid existis videre? Prophetam? vtique dico
vobis,[42] & plus quàm Prophetam: hic est de quo scriptum[43] est, Ecce ego mitto[44] Angelum
meum[45] ante faciem tuam, qui[46] præparabit viam tuam ante te.[47] Dico enim vobis,[s] maior
inter[48] natos mulierum Propheta Iohanne Baptista nemo est. Qui autem

SENS. LIT. IN CAP. VII.

30. Cyr.q.d.tu-ne ille es qui prædictus à Prophetis venturus? nouerat quidẽ vt præcursor, sed voluit constare discipulis. Christus itaque sciens quo animo misisset, fecit tũc vberiora miracula. 31. Cyril. q.d. perfici à me vidistis, quæ per Prophetas audistis. 32. Amb. à Propheta dictũ fuerat, Dominus erigit elisos, soluit compeditos, illuminat cæcos. Theoph. Esaias dicit, Tunc aperientur oculi cæcorũ, &c. 33. Int.s.spiritu, vel opibus, vt in prædicatione nulla sit distantia inter pauperes & diuites. 34. Int. in hoc nuncios percutit. Cyril. ostendit non latere se quid in eorum cordibus versaretur. Scandalizabantur enim de ipso. Amb. Crux etiam electis scandalum posset afferre, sed nullum maius est diuinæ personæ testimonium. nihil enim magis vltra humana, quàm totum vnũ se obtulisse pro mundo. q. Græ. noluit eis præsentibus Iohannem laudare, ne blandientis verba putarentur. 35. Int. ne turbæ Iohannẽ liuore motum suspicarentur, & vt sciant eum quæsisse non sibi, sed discipulis. Cyril. cognoscebat aliquos dicturos, Si Iohannes ignorat, quomodo eum ostẽdit, dicens, Ecce Agnus Dei, &c. 36. Int.s. quæ nesciebant mysterium interrogationis eius. 37. Int.s. qui omni vento agitatur, vt leuitate mentis de me ambigat, quem prædicauit? 38. Int. qui vana gloria ductus, lucra quærat pro dapibus, vel vestibus, qui locustis viuit, & pilis camelorum induitur. 39. Græc. significat in deliciis viuentes. Chry. mollis vestis dissoluit rigidam animam. Gl. nemo putet in luxu & studio vestium peccatum non esse, nã alioqui de asperitate vestium Iohannes non laudaretur. 41. Int. vbi aliquid venentur. 42. Int. qui me venturum non tantùm prædixit, sed etiam digito demonstrauit. Cyril. ¶ Isidor. Abbas. ab ipso enim matris vtero prophetauit, & positus in tenebris, lumẽ quod iã venerat, agnouit. 43. Int.s. in Malachia. 44. Int.i. nuncium. 45. Int.i. manifestationem. Græc. propinquitas designatur. apparuit enim hominibus prope Christi aduentum. 46. Int.i. peruia reddet tibi corda auditorum, per pœnitentiam, prædicando & baptizãdo. Amb. viam parauit non solùm nascendi ordine, & fidei nuncio, sed etiam præcursu quodam passionis. 47. Int. vt summam virtutem eius comprehendam. s. Glo. non præfertur in hoc Patriarchis, & cunctis hominibus, sæd æquales cæteris Sanctis ostenditur. 48. Int. non virginis, nulla enim collatio cum Filio Dei.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

37. Glo. arundo, carnalis animus qui fauore vel detractione tactus in quamlibet partem inclinatur. 39. Amb. indumẽta mollia, deliciosi actus & mores, quos qui sequũtur, sub rectorib. mũdi, & tenebrarum sunt. 40. Int.s. qui ponunt puluinaria sub cubito, qui vitam peccantium palpant, non pungunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

p. id est, cruciatibus. 40. Græc. ἐνδόξῳ, splendida, gloriosa. 41. Græc. βασιλείοις, palatiis regum.
r. id est, versari solent.

[49]minor est in regno Dei,[50]maior est illo.[t]Et omnis populus audiens,& publicani, iustificauerunt[51] Deum,baptizati baptisino Iohannis.Pharisæi autem & legisperiti consilium[52] Dei spreuerunt in[53] semetipsos,nō baptizati ab eo.Ait autem Dominus,Cui ergo similes dicam[54] homines generationis huius?[55] & cui similes sunt?Similes sunt pueris sedentibus[56] in foro,[57] & loquentibus ad inuicē,[58] & dicentibus,Cantauimus[59] vobis tibiis,& non saltastis:lamentauimus,[60] & non plorastis. Venit autem Iohannes Baptista[61] neque[62] manducans panem,neque bibens vinum: & dicitis,dæmonium habet.Venit Filius hominis manducans[63] & bibens: & dicitis, Ecce homo deuorator,[64] & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum.[65] Et iustificata[66] est sapientia[67] ab omnibus

SENS. LIT. IN CAP VII.

49. Int.s.tempore.Glo.ego quem multorum opinio minorem facit. 50.Int.s.dignitate.Beda.duplex sensus,alter qui minor est in regno Dei,maior est illo.maior enim quilibet Angelus quouis iusto portante corpus quod aggrauat animam;alter,qui minor est.s.nascendi tempore, maior est illo in regno Dei.i.Ecclesia.est enim Christus Deus. Chry.nolebat ex laudibus Iohannis occasio præberetur præferendi ipsum Christo.Glo.Omnis Sanctus qui est iam cum Deo, maior est eo qui adhuc est in mundo. t. Beda.verba sunt Euangelistæ,vel Christi,vt quibusdam placet. 51. Amb.qui peccat,& confitetur peccatū,iustificat Deum,credens ei,& ab eo gratiam sperans.Euseb.iustificauerūt.i.apparuit eis iustus in omnibus quæ fecit. 52. Int.quo mundum per passionem Christi saluare decreuit.Beda.¶Amb.Dei consilium in Iohannis baptismate. 53. Int.i.contra se,quia qui gratiā Dei respuit,contra seipsum facit,vel ad seipsos missum Dei consilium stulti & ingrati respuerunt.Beda. 54. Int.s.tot monita salutis respuentes. 65. Int.s.Iudaïcæ. 58. Chry.solebant ita ludere Iudæorum pueri,ridentes præsentis vitę rerum mutationem repentinam;canebant.s.hinc quidam,inde alij mœrebant; & nec gaudentib.congaudebant mœrentes, nec se flentibus conformabant,gaudentes deinde se inuicem arguebant.

59. Greg.Nyss.canticum & lamentatio, excessus sunt gaudij,& mœroris. 61. Aug.2.de q.Euang. Illud,lamentauimus,& non plorastis,ad Iohannem pertinet, cuius abstinentia à cibis & potu luctum pœnitentiæ significabat:illud autem,cantauimus,& non saltastis,ad Christum,qui vtēdo cum cæteris cibo & potu lætitiam regni significabat. 62. Int.exemplo abstinentiæ suæ pœnitentiam nobis indicens,& noluistis humiliari cum illo. 63. Int.cibo & potu lætitiam sæculi præsignans,& noluistis cum illo gaudere,sed calumniati estis.Titus.Noluit Christus ab huiusmodi cibis abstinere,ne occasionem daret hæreticis,qui dicunt creaturas malas, & vituperant carnes & vinum. 64. Cyril.vbi hoc possunt ostendere?vbique enim reprimit immoderantiam,& ad modestiam inducit. 65. Cyril.Sol irradians super immunda corpora,non inquinatur;nec Christus læditur conuersando cum prauis,quilibet tamē propriam fragilitatem considerans,vitet consortia talium.Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua. 66. Amb.s.per baptisma,dum non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam Dei munus agnoscitur.Aug.2.de q.Euang.ostendit filios sapientiæ intelligere,nec in abstinendo,nec in manducādo esse iustitiam,sed in æquanimitate tolerandi inopiam.non enim vsus,sed concupiscentia reprehendenda est, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi viuendum est.Glo.i. iustè facere intellecta est. 67. Amb.i.Dei Flius.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

56. Int.i.monitoribus.Beda.habuerunt Iudæi doctores Prophetas,de quibus dicitur, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.Glo.i.doctoribus spiritu humilibus. 57. Glo.i.synagoga.

58. Int.s.ad illos quos mouent. 59. Amb.cantauerunt Prophetæ spiritualibus modulis salutis oracula,fleuerúntque dura Iudæorum corda, idque in Hierusalem: ipsa est enim Dominicum forum in quo præceptorum cælestium iura conduntur. 60. Int.vt conuertamini in toto corde vestro, in ieiunio & fletu,&c.sed stultus populus me non cognouit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

51. *i.iustum declarauerunt,seu confessi sunt, qui Iohannem miserit.* 52. *s.quod erat in bonum ipsorum.*

53. *i.contra semetipsos.s.in suam perniciem,vel intra se,seu,in animo suo.* 62. *q.d.Iohannes cecinit vobis lugubria,& non plorastis;Christus læta,& non saltastis,id est,lætati non estis.*

filiis

[68] filiis suis. [69] Rogabat autem illum quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo. Et in[70]gressus domum Pharisæi, discubuit. Et ecce [u] mulier quæ erat in ciuitate [71] peccatrix, vt [72] cognouit quòd Iesus accubuit in domo Pharisæi, [73] attulit [74] alabastrum vnguenti: & [75] stans retrò secus pedes eius, [76] lacrymis cœpit [x] rigare pedes eius, & [77] capillis capitis sui [78] tergebat, & [79] osculabatur pedes eius, & [80] vnguento vngebat. [81] Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens,

SENS. LIT. IN CAP. VII.

68. Int. id est, iustis, & post iniustitiam pœnitentibus. Chry. id est, à sapientibus consueuit Scriptura bonos filios appellare informantis eos virtutis. 69. Beda. factis ostendit Euangelista iustificatam sapientiam à iustis & pœnitentibus. 70. Greg. Nyss. vt impartiretur de propria iustitia. v. Græc. tres puto fuisse mulieres, scilicet, Mariam sororem Lazari, de qua Iohannes, quæ vnxit pedes Iesu in propria domo: alteram, quæ in Bethania in domo Simonis, effudit vnguentum super caput: tertiam, de qua hìc Lucas. Chry. duæ sunt; vna de qua Iohannes: altera, de qua tres reliqui Euangelistæ. Amb. potest eadem esse, potest & non esse eadem. Augu. 2. de con. Euang. vna est quæ pedes vnxit (vt ait Lucas) & fecit postea quod narrant alij tres. 71. Int. sed iam pœnitens. 73. Int. prætendit præripere gratiam hospitis. 74. Int. genus est marmoris, in quo incorrupta seruantur vnguenta. Beda. est autem candidum, variis coloribus interstinctum. 75. Greg. Nyss. indignitatem suam ostendens, stabat post tergum, deiectis luminibus, & effusa coma; pedes amplectens, lacrymisque perfundens, rebus ipsis tristem animum ostendebat, veniam implorans. Greg. in hom. quia turpitudinis suæ maculas aspexerat, lauanda ad misericordiæ fontem cucurrit; & quia se grauiter erubescebat intus, nihil esse credidit, quod verecundaretur foris. quo dolore ardet, quæ flere etiam inter epulas non erubescit?
76. Int. oculos, quibus terrena concupierat, iam per pœnitentiam conterens, plorat. Greg. in hom.
77. Int. quos ad compositionem vultus exhibuerat. Greg. in hom. 78. Int. s. lacrymas. Greg. in hom.
79. Int. ore quo superba dixerat. Greg. in hom. 80. Int. quod sibi pro odore suæ carnis exhibuerat. Greg. in hom. quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta. Chry. hæc quidem agebantur exteriùs, sed quæ interiùs reuoluebat, multo erant his feruentiora. 81. Int. de falsa iustitia superbus, nulla compassione naturæ motus, suæ fragilitatis oblitus.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

72. Int. in domo Pharisæi peccatrix meretur veniam, quia cognitio peccati per legem, sic lex mittit ad gratiam. 81. Greg. in hom. Pharisæus, Iudaicus populus de falsa iustitia præsumens; mulier peccatrix, gentilitas. Amb. Princeps huius seculi quidam leprosus est; domus eius, terra in quam Dominus descendit, vt sanaret mulierem. i. animam, seu Ecclesiam. Greg. vnguentum, bonus odor opinionis, ex rectis operibus, quo Dei Ecclesia aspergitur; retro, secus pedes Christi stat, qui Christi vestigia sequitur, quem impugnabat. Lacrymis pedes Domini rigamus, si eius vltimis membris compassionis affectu inclinemur. Capillis pedes tergimus, quando ex charitate compatimur, & ex his quæ nobis superfluunt, miseremur. Osculamur, si studiosè diligimus, vel cùm Incarnationis mysterium ex toto corde diligimus; vngimus, cùm humilitatis Christi potentiam, sacri eloquij bona opinione prædicamus. Vident Iudæi, & inuident, suáque apud se malitia tabescunt, qui nec osculum Deo dederunt, id est, ex charitate amare noluerunt, sed seruierunt timore, nec aquam pedibus dederunt. i. ea quæ extra se erant, pro Domino non tribuerunt; cùm gentilitas pro Domino etiam sanguinem fuderit; nec vnxerunt oleo caput, quia nec diuinitatem digna laude prædicarunt. Gentilitas autem etiam incarnationis mysterium prædicat. Ambr. in domo Pharisæi. i. Legis, & Prophetarum, non Pharisæus, sed Ecclesia iustificatur. Duo debitores, populi duo, fœneratori illi thesauri cælestis obnoxij, qui. s. debent ei, non materialem pecuniam, sed virtutes, quarum merita grauitatis pondere, iustitiæ specie, sono confessionis expenduntur: non mediocris autem est denarius, in quo Regis imago formatur. Glo. Pharisæus Dominum ad conuiuium inuitat. quem enim venientem non credidit Iudaïcus populus, venturum sperare non desiit. Domus, Pharisæi lex & Prophetæ, vbi se habitare gloriabatur: huc Dominus ingreditur, quia non venit soluere legem, sed adimplere. Et discumbit, factus est enim visibilis per formam serui. cognoscit mulier. i. gentilitas misisse Deum Filium suum, &c. Denarij quingenti, peccata gentium, quinque sensibus commissa: quinquaginta autem peccata Iudæorum. minus enim debet Iudæus, cui lex per seruum datur, quàm Christianus, cui per Filium gratia vitæ committitur: neuter tamen potest suis viribus reddere quod debet.

Hic

[82] Hic si esset Propheta, sciret vtique qua & qualis est [83] mulier quę tangit eum: quia peccatrix [84] est. Et respondens Iesus, [85] dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister dic. Duo [86] debitores erant cuidam [aa] fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus [bb] diligit? Respondens Simon dixit, Æstimo quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Rectè iudicasti. Et [87] conuersus ad mulierem, dixit Simoni, [88] Vides hanc mulierem? [89] Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem [90] lacrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo [cc] intraui, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, [dd] Remittuntur ei peccata multa, * quoniam [91] dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt, qui simul accumbebant, dicere intra se, [92] Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? [93] Dixit autem ad mulierem, [94] Fides tua te saluam fecit, vade in [95] pace.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

82. Int. Medicum reprehendit, quia subuenit. Greg. in hom. 83. Int. q.d. vnguentum eius vitare deberet. 84. Int. ægram reprehendit de ægritudine. Greg. in hom. oportet verò cùm peccatores conspicimus, nos priùs defleamus, quia in similibus, aut lapsi sumus, aut labi possumus, destructionem debemus vitiis, compassionem naturæ: si feriendus est peccator, nutriendus est proximus: cùm verò ipse per pœnitentiam percutit quod fecit, iam peccator non est. 85. Int. conuincens superbum, & sub specie mulieris commendans Ecclesiæ meritum. Greg. in hom. aderat Medicus inter duos ægros, sed vnus in febre sensum tenebat, alter sensum perdiderat mentis. Titus. cogitationes eius dominus inspiciebat. 86. Tit. q.d. nec tu absque debito es. 88. Int. corporaliter quidem vides, sed mysterium non vides. 90. Chry. vt post imbrem vehementem, fit serenitas; ita post lacrymas effusas, tranquillitas; peritque caligo reatuum. 91. Greg. tanto ampliùs peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. 92. Int. quia intelligunt hoc opus esse solius Dei. 93. Int. confortans sanatam per pietatis sententiam. 94. Greg. quia quod petiit, posse se accipere non dubitauit. 95. Int. quasi dicat, ne à via veritatis in viam scandali vlteriùs labaris. Theoph. in pace, i. in iustitia quæ est pax hominum ad Deum, sicut peccatum est inimicitia inter Deum & hominem. q. d. operare omnia quæ ad pacem Dei te ducunt.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

87. Int. scilicet, per misericordiam. 89. Int. iam olim intrauit cùm legem dedit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

*v. Græ. mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix. putant autem quidam id in Galilæa contigisse. 71. scilicet carnali peccato, quo propriè feminæ infamantur. 74. id est, vas ex lapide alabastrite. 45. apparet triclinium more veterum in edito fuisse, vt stans pedes posset attingere. z. id est, sic humectare, vt tergi opus esset. 78. puluerulentos. s. a a. Græc. δανειστῇ, creditori. b b. Græ. ἀγαπήσει, diliget. c c. apparet illam statim, ingresso Domino, ad illius pedes accessisse. d d. quantum ad pœnam, vel etiam quantum ad culpam. charitas enim in iustificatione, est causa præcipua remissionis. * Nota, quòd videbatur dicturus, & ideo dilexit multum. id enim videtur postulare consequentia propositi exempli. itaque putarunt quidam positum esse quoniam, pro, ideoq; sed sensus potius est, Cui multum dimittitur, multum diligit: quòd si ei remisissem deberet certè hæc me multum diligere. cùm verò tantum ostenderit amorem, etiam ante remissa (quod sciat) peccata sua, facere non possum quin ei prorsus omnia remittam. Vide Scholia nostra in vniuersam Scripturam. 95. id est, bono ocio, seu tranquillo animo.*

CAPVT

CAPVT VIII.

T factum eſt deinceps,[1] & ipſe iter faciebat per ciuitates & caſtella, prædicans, & euangelizans regnũ[2] Dei:[3] & duodecim cum illo,[4] & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus malignis,[5] & infirmitatibus: Maria[a] quæ vocatur Magdalene,[6] de qua ſeptem dæmonia exierant, & Iohãna vxor Chuſæ procuratoris Herodis, &[7] Suſanna,[8] & aliæ multæ quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis. Cùm autem turba[b] plurima cõueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per[9] ſimilitudinem:[10] Exiit[11] qui ſeminat,[12] ſeminare ſemen[13] ſuum: & dum ſeminat, aliud cecidit[c] ſecus viam,[d] & conculcatum[e] eſt, & volucres cæli[14] comederunt illud. Et aliud cecidit ſupra[15] petram: & natum aruit, quia non habebat[16] humorem. Et aliud cecidit inter[17] ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. GREG. Naz. vadit de loco ad locum, non ſolùm vt plures lucretur, ſed etiam vt multa dedicet loca: dormit, & laborat, vt ſomnum & laborem ſanctificet: plorat, vt det pretiũ lacrymis, &c.
2. Iſid. Abbas. Dei dicitur à regnante; cælorum verò, à ſubditis Angelis & ſanctis, qui cæli dicuntur.
3. Beda. more aquilæ, pullos ad volandũ prouocantis, diſcipulos ad ſublimia erigit, &c. 4. Theoph. ne femineus ſexus prohiberetur ſequi Chriſtum. 5. Beda. de cuius pœnitentia proximè dictum eſt.
6. Int. i. vitia vniuerſa, quibus plena fuerat: in figura Eccleſiæ de gẽtibus ſordidæ. Greg. in hom. Septem dæmonia, vniuerſa vitia. ſeptenario enim numero vniuerſitas figuratur, quia ſeptẽ diebus tempus omne comprehenditur. 8. Hier. cont. Vigilant. non ducebatur in culpã apud Iudæos, vt mulieres de ſubſtantia ſua victum & veſtitum præceptoribus darent; ſed id quia gentibus ſcandalo eſſe poterat, Paulus abiecit: oſtẽdebat verò in eo Chriſtus magiſtros victu & veſtitu de diſcipulis debere eſſe cõtentos. b. Glo. quoties in Euangelio turba nominatur, vt diuerſitas hominum, ita & voluntatum ſignificatur. Chriſtum quidam bono, alij malo animo ſequebãtur. ſed omnibus beneficia præſtabat, docendo, alendo, ſanando. 9. Int. ſ. parabolam. Theoph. implet illud: Aperiam in parabolis os meum; loquitur autem per ſimilitudinẽ Dominus, vt attentiores faceret, & ne indigni myſtica caperent. 10. Beda. de ſinu Patris egrediẽs, venit in mundum. Chry. per amictum carnis nobis appropinquauit, eramus excluſi à Deo, & eiecti: exiuit ergo, vt recõciliaret, & dignos factos aſpectu regio, introduceret. 11. Int. cuius eſt declarare voluntatem Patris. 12. Theoph. ſæpe agricola ob aliam cauſam exit. Euſeb. exierunt Angeli, & ad homines deſcenderunt, non vt ſererent, ſed in miniſterium miſſi. Moyſes etiam & Prophetæ non inſeruerunt hominibus myſteria regni cælorum, ſed ab errore retrahendo, quaſi in noualia redigebant. 13. Titus, non mutuatum, vt Paulus & Iohannes: profert enim doctrinam ex ſua natura. vnde Iudæi, quomodo hic literas nouit quas non didicit? c. Theoph. non ſeminans proiecit: ſed ſermo diuerſimodè cadit in audientes. d. Cyril. incultæ viæ ſunt frequentatæ immundis ſpiritibus. e. Glo. à peſſimis cogitationibus. 14. Int. vt nec in memoria mens teneat quod opere exercere neglexit. 15. Int. vbi non eſt altitudo terræ. i. ſtudiũ diſciplinæ. Beda. i. durum & indomitũ cor. 16. Int. i. amorem, & perſeuerantiã virtutis. 17. Int. ſ. in corda ſollicitudinibus agitata. Chry. non eſt poſſibile viam non eſſe viam, aut petram terram fieri, aut ſpinas non eſſe ſpinas: in rationabilibus autem ſecus eſt, poteſt enim petra conuerti in terram pinguem, & via non conculcari, & ſpinæ diſſipari.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

7. INT. i. lilium, propter odoriferum cæleſtis vitæ candorem. Beda. & propter aureum internæ dilectionis ardorem. interpretatur verò Maria amarum mare, propter pœnitentiam. Magdalena autem turris, vel turrita, à turre de qua factus eſt: ſpes mea turris fortitudinis; Iohanna, Dominus gratia eius, vel Dominus miſericors. 10. Glo. ſecundùm alios Euangeliſtas hanc parabolam dicturus, de domo exiiſſe dicitur, ſitu corporis ſignificans verbi progreſſum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

a. à Magdalo (vt quidam putant) caſtello Galilææ, quod ad eius virum aiunt pertinuiſſe. Nam Bethania ad illam ex paterna hæreditate. Alij tamen vtrumque id negant, & quidem probabiliùs. 6. vel vitia, vel ſpiritus.

bonam[18]: & ortum, fecit fru[19]ctum cen[20]tuplum. Hæc dicens clamabat, Qui[21] habet aures audiendi,[22] audiat. Interroga[23]bant auté eum discipuli eius quæ[f] esset hæc parabola[24]. Quibus ipse dixit[25], Vobis datum est nosse my[26]sterium regni Dei, cæteris[27] autem in parabolis, vt viden[28]tes non videant, & audientes non intelligant[29]. Est[30] autem hæc parabola: Semen, est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt qui[31] audiunt: deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra petram, qui cùm audierint, cum gaudio sus[32]cipiunt verbum, &[g] hi radices non habent: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus, & di[33]uitiis, & voluptatibus vitæ,[h] euntes, suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: hi sunt, qui in corde[i] bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia[34]. Nemo[35] autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. Non est enim occultum[36]

Sens. Lit. In Cap. VIII.

18. Int. mite cor & docile. Cyril. mentem mundam. 19. Int. bonorum operum. 20. Beda. i. perfectum, denarius enim numerus perfectioné significat, in decem enim præceptis custodia legis. & quia centenarius fit multiplicatione denarij, magnã perfectionem significat. 21. Int. i. intelligentiã mentis. 22. Int. i. Spiritualiter hæc verba intelligat. Beda. quoties hæc admonitio in Euangelio ponitur, aut Apocalypsi, mysticum esse quod dicitur, & intentiùs quærendum ostenditur. 23. Beda. cùm esset singularis. vt ait Marcus. 24. Orig. parabola est sermo quasi facti, possibilisque fieri; ænigma autem quasi facti, sed non possibilis, sicut quod dicitur in libro Iudicum, ligna iuisse, vt vngerent sibi regem, &c. 25. Int. s. quia fideles estis; sed Pharisæis incredulis sancta non sunt danda. Greg. Nazianz. vobis, i. volétibus, & similiter dignis. 26. Int. s. intelligétiam Scripturarũ, de quo regno alibi dicitur, auferetur à vobis regnum Dei. 27. Int. s. qui foris sunt (vt Mar. ait) qui nec intueri, nec cognoscere curant veritatem. 28. Theoph. videre se putant, sed non vident. 29. Theoph. s. ne grauiùs puniantur, si contemnant. 30. Greg. in hom. dignatus est exponere, vt sciamus in aliis quæ per se non exposuit, rerum significationes quærere. Glo, hæc prima parabola, quæ cum sua interpretatione posita est. 31. Beda. Sed nulla fide, nullo intellectu. 32. Cyr. sed egressi Ecclesiam obliuiscuntur. 33. Greg. in homi. hæ spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, & cùm ad peccatũ pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant; adiungit verò sollicitudines & voluptates, quia per curam mentem opprimunt, & per affluentiam resoluunt; suffocant autem semen importunis cogitationibus guttur mentis strãgulantes, nec bonum desiderium intrare sinentes. Glo. ab alio Euangelista fallaces diuitiæ vocantur, quia mentis inopiam non implent, nec diu manent. 34. Greg. in hom. nulla enim sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. 35. Beda. ostendit per eos aliquando etiam cæteris idem mysterium reuelandum. Aug. de q. Euang. docet his verbis fiduciã prædicandi, ne quis timore carnalium in commodorum, lucem scientiæ abscondat: vas enim & lectus, caro; lucerna, verbum, cuius manifestationi non est caro præponenda; sed subiiciendum corpus, vt superior sit prædicatio veritatis. hoc enim est ponere lucernam super candelabrum. Maximus. Dominus lucerna, domus mundus, candelabrũ Ecclesia, vas aut lectus, corporalis cultus legis. 36. Euseb. q. d. quamuis multi videntes nõ videant, &c. propter suam incredulitatem, totus tamen sermo patebit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

21. *pro, cui à Deo donatum audita intelligere. vide Deut. 49.* 26. *i. obscura, quæ ad regnum Dei pertinent.* f. *pro, quid significaret.* g. *pro, at. Hebr.* h. *s. post diuitias, vel conuersantes in mundo, vel Hebræis est pro temporis progressu.* i. *Græc. bono, & bono, seu honesto & bono. i. optimo. Hebr.* 34. *i. per patientiam seu patientem expectationem mercedis.* 36. *Quidam subaudiunt ex Matthæi* 10. *Ne timeatis eos.*

quod

quod non manifestetur:nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam[m] veniat.
[37] Videte ergo quid [38] audiatis. Qui enim [39] habet, [40] dabitur illi:& quicumque non habet,
etiam quod [n] putat se habere, [41] auferetur ab illo. Venerunt autem ad illum mater &
[42] fratres eius: & non poterant adire eum præ [43] turba. Et [o] nunciatum est illi, [44] Mater tua,
[45] & fratres tui stant [46] foris, volentes te videre. [47] Qui respondens dixit ad eos, [48] Mater
mea & fratres mei hi sunt, [49] qui verbum Dei audiunt, & [50] faciunt. Factum est autem in
vna dierum,& ipse ascendit in [p] nauiculam, & [51] discipuli eius, & ait ad illos, Transfre-
temus trans stagnum. Et [q] ascenderunt. Et nauigantibus illis, [52] obdormiuit:& descen-
dit procella venti in stagnum,& [r] complebantur, & [53] periclitabantur. Accedentes au-
tem suscitauerunt eum, [54] dicentes, Præceptor, [55] perimus. At ille [s] surgens increpauit ven-
tum & tempestatem aquæ:& cessauit,& facta est

Sens. Lit. In Cap. VIII.

37. Int.q.d.studiosè audite. 38. Int.vt est in vestro pectore continuò ruminetis, & alieno eructare sufficiatis.Beda. 39. Beda.scilicet,amorem verbi. 40. Beda.scilicet,sensus intelligendi quod amat. 41. Glo.Iudæi solam litteram sequentes,etiam quod videntur habere,perdunt.Beda.Sæpe desidiosus ingenium accipit,vt de negligentia iustiùs puniatur; quia quæ sine labore assequi potuit,scire contemnit:studiosus verò tarditate intelligẽtiæ premitur,vt eò maiora præmia inueniat, quò magis laborat. 42. Int.id est,cognati.Titus.putabant fratres dimissurum populum reueritum maternum nomen. o. Theoph.quidam putant istos inuidentes,& subsannantes hoc dixisse, tãquam eum ignobilem demonstrantes. 47. Chry. quasi increpando, quale enim esset inchoata iam doctrina, & populo ab ore eius pendente,foras exire? 48. Amb.præscripturus cæteris Dominis relinquendũ patrem,matrem,&c. Sententiæ huic primùm se subiicit;ostendens se paternis mysteriis ampliùs debere,quàm maternis affectibus,religiosioresq; esse copulas mentiũ quàm corporum. 49. Int.s.qui dicto vel facto,vel exemplo in cordibus proximorum generant Deum Beda. 50. Int.voluntatem Patris mei, qui in cœlis est. Beda. 51. Cyril. vt & ipsi in se etiam Christi virtutem experiantur. 52. Cyril. dans locum timori: si enim vigilasset,non timuissent;vel nõ credidissent eum posse tale aliquid facere, si vigilante eo accidisset tempestas. 53. Cyril.sit manifestior fieret diuinæ maiestatis potentia. 54. Aug.2.de con.Euan. quod Marcus & Matthæus dicunt,eadem est sententia:nec interest ad rem, quid eorum quæ commemorant,Christus dixerit;quamquam fieri potuit vt pluribus excitantibus,omnia,aliud autem ab alio diceretur. 55. Cyril.non erat possibile perire,existente cum eis Omnipotente.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

43. Int.s.Gentium ad fidem Christi confluentium. 44. Int.s.Synagoga. 45. Int.scilicet, populus Iudæorum. 46. Int.scilicet, qui non habent spiritualem intelligentiam. Amb. non debet foris stare qui Christum quærit,foris stantes,nec ipsi agnoscuntur parentes:significatur etiam synagoga, ex qua Christus secundùm carnem,cui erat Ecclesia præferenda. Beda. docente intus Christo, non intrant Iudæi,qui spiritualiter acta negligunt,sed Christum volunt ad carnalia docenda exire; intrat autem gentium turba. p. Beda. nauicula, arbor crucis, cuius beneficio adiuti, maris,id est,mundi fluctibus emersi,obtinemus littus patriæ cælestis,ascendunt & discipuli:ait enim, Si quis vult venire post me, tollat crucem suam,&c.obdormit Christus tempore.s.passionis.exorta tempestas, id est, persecutio dæmoniacis flatibus excitata;excitant Dominum discipuli,cuius mortem viderant, Resurrectionem optantes:surgit celeri resurrectione;ventum increpat,id est,superbiam diaboli:sedat tempestatem, id est,insultantium Iudæorum rabiem labefactat;increpat discipulos,exprobrauit enim post resurrectionem incredulitatem eorum. 53. Glo. meritò turbatur nauis in qua proditor est; & qui suis meritis firmi fuerant,turbantur alienis.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

m. i. apertum. n. δοκεῖ ἔχειν, *videtur habere. q. scilicet, in altum mare.nam Græc.* ἀνήχθησαν, *subducti sunt,scilicet,in altum. r. fluctibus,scilicet. s. Græc.* ἐγερθείς, *experrectus.*

tranquillitas.[56] Dixit[57] autem illis;[58] Vbi est fides vestra? Qui timentes,[59] mirati sunt, ad inuicem dicentes,[60] Quis putas hic est, quia & ventis[61] & mari[62] imperat, & obediunt[63] ei? Et nauigauerunt ad regionem[64] Gerasenorum quæ est contra Galilæam. Et cùm de naui egressus esset ad terram, occurrit illi[65] vir quidam qui habebat dæmonium iam temporibus multis: & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.[66] Is vt vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit,[67] Quid mihi & tibi[t] est Iesu fili Dei Altissimi? obsecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine: multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur cathenis, & compedibus custoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta.[68] Interrogauit[69] autem illum Iesus, dicens, Quod est tibi nomen? At ille dixit,[70] Legio, quia intrauerunt dæmonia[u] multa in eum. Et rogauerunt illum ne

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

56. Cyril. ostendit se esse eum cui dicitur, Tu dominaris potestati maris, &c. Beda. qui vt homo dormiebat, mare vt Deus coërcet. 57. Cyril. soluens tempestatem animorum ipsorum. 58. Aug. 2. de cons. Eua. Matthęus & Marcus aliis verbis, sed totũ dici potuit. s. Quid timidi estis, vbi est fides vestra modicæ fidei? 59. Amb. non ignorantes, nouerant enim Deum esse; sed mirantur tantæ potestatis abundantiam. Beda. mirantur non discipuli, sed nautæ, & alij qui in naui erant. 60. Amb. i. qualis & quãtus.
64. Tit. veriora exemplaria, Gergesinorum. est autem Gergesa vrbs iuxta Tyberiacum stagnũ. Beda. Gerasa, vrbs Arabiæ trans Iordanẽ, non longè à stagno Tyberiadis: eã tenuit tribus Manasse. 65. Aug. 2. de cons. Euan. Matthæus duos dicit fuisse dæmoniacos, sed Marcus & Lucas clarioris & famosioris meminerunt. Chry. hic sæuior erat. 66. Chry. vt putarent homines mortuorum animas dæmones fieri. Cyril. permittit Deus quosdam subesse dæmonibus, vt ædificentur, plures perpendentes, quales sint dæmones erga nos, renuantque illis subiici. 67. Cyril. attende timorem audaciæ, & desperationi coniunctum. t. Gl. tormentum diaboli est, ab hominum læsione cessare; & quo diutiùs possidet, difficiliùs dimittit. 69. Int. non vt ignarus inquirit, sed vt confessa peste, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior emineat. Chry. ¶ Beda. & Sacerdotes qui per exorcismos dæmones eiiciunt, dicunt patientes non posse curari, nisi quæ à spiritibus pertulerint, confiteantur. 70. Int. s. sumus non vnus spiritus tantùm. Greg. Nyss. Imitantes legiones Angelicas, dicunt se legionem.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

61. Int. s. dæmonibus. 62. Int. i. mundanæ motioni. 63. Int. velint, nolint. 64. Beda. Gerasa, gentium natio, quas Christus post resurrectionem per prædicatores visitauit; vnde Gerasa, vel Gergesi, vt quidam legunt. i. eiiciens colonum. s. diabolum, vel aduena propinquans. Amb. dæmoniacus, populus gentilis, multo tempore. i. à diluuio vsque ad Christi aduentũ vexabatur, nudus. s. virtute. Aug. 2. de q. Euan. non habitabat in domo. i. in conscientia sua non requiescebat, sed in monumẽtis. i. mortuis operibus, peccatis. s. delectabatur. Ferrei compedes, gentium leges duræ peccare prohibentes, sed quibus diruptis i. trãsgressis, agebatur in desertum. i. scelera, vulgarem consuetudinem excedentia: legio, multitudo dæmonum cui seruiebat: porci, immundi & superbi homines dæmonibus subiecti: præcipitatio in stagnum, cæca & profunda submersio; fugientes pastores nunciant. i. impiorum primates quidam potentiam Christi, cuius legem fugiunt, stupendo & mirando prædicant. Geraseni Christum rogant vt discedat, nolunt enim multi vetustate delectari, Christi legem pati, quam dicunt se non posse implere. iubetur autem sanatus redire in domum, &c. Redeundum enim in conscientiam bonam post remissionẽ peccati, & seruiendum Euangelio propter aliorum salutem. Amb. Geraseni Iudæi, qui volunt Christum discedere, discessitque ad Ecclesiam. 68. Int. s. in loca spiritualium infœcunda virtutum, sicut profusus à lege, discretus à Prophetis, remotus à gratia. v. Glo. multa dæmonia, multi cultus idololatriæ in gentium populo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

17. *priusquàm tempestatem sedaret, vt patet ex Matthæo.*

imperaret illis vt in abyſſum[71] irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte[72]: & rogabant[73] eum vt permitteret eis in illos ingredi.[74] Et permiſit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & introierunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt.[75] Quod vt viderunt factum qui paſcebant, fugerunt:[76] & nunciauerunt in ciuitatem, & in villas. Exierunt autem videre quod factum eſt:[77] & venerunt ad Ieſum, & inuenerunt hominem ſedentem à quo dæmonia exierant, veſtitum, ac ſana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nunciauerunt autem illis & qui viderant, quomodo ſanus factus eſſet à legione, & rogauerunt[78] illum omnis multitudo regionis Geraſenorum vt diſcederet ab ipſis: quia magno timore[79] tenebantur. Ipſe autem aſcendens nauim, reuerſus[80] eſt. Et rogauit[81] illum vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo eſſet. Dimiſit[82] autem eum Ieſus, dicens, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus.[83] Et abiit per vniuerſam ciuitatem, prædicans quanta illi feciſſet Ieſus.[84] Factum eſt autem cùm rediſſet Ieſus, excepit illum turba.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

71. Int.i.gehennam.Chry.inſtant,ne citò pœnam ſuſtineant,putabant enim Chriſtum nō expectaturum tempus ſupplicij,propter exceſſum eorum quæ faciebant.Theoph.volebant adhuc cum hominibus conuerſari. Max.vnicuique peccato Deus conſonam pœnam ſtatuit; gehennam, ob carnis incendium;ſtridorem dentium,ob riſum laſciuum;ſitim,ob voracitatem & crapulam;vermem,ob malignum cor;caliginem,ob ignorantiam & fallaciam;abyſſum,ob ſuperbiam: itaque dæmonibus, vt ſuperbis abyſſus delegatur.Glo.Sciebant ex Prophetarum dictis ſe per Chriſti aduentum aliquando in abyſſum mergendos. 72. Aug.2.de conſ.Euang.pars gregis erat in monte,pars verò circa montem,vt Marcus ait.Erant enim duo millia porcorum. 74. Cyril.Immundi,immundum gregē petunt.Athan. in vita Antonij, Si in porcos poteſtatem non habent,multo minus in homines;Deus ergo ſolus timēdus,contemnendi illi. 75. Cyril.dæmones praui ſunt,& hoſtes ſubditis ſibi: itaque permiſit Chriſtus, vt ex euentu appareret eorum crudelitas. 76. Titus.ſ.ne cum porcis perirent. 77. Tit.duxit eos dāni neceſſitas,dum Deus homines punit,in rebus confert beneficium animabus. 78.Titus.Oportebat eos ſupplicare ne recederet,ſed cuſtodiret regionem,ne infeſtarentur à dæmonibus.Glo conſcij fragilitatis præſentia Domini ſe indignos iudicant. 79. Theoph.Timebant ne aliquod damnum paterentur iterum,vt paſſi fuerant in ſubmerſione porcorum. 80. Chry.vide Chriſti humilitatem.Glo.non curat inuitos 81. Theoph.Timens ne elongatus à Chriſto,inuaderetur à dæmonibus. 82. Int.vt iactantiæ cauſa vitetur,& infidelibus ſit exemplum. 83. Theoph.Formam præbet humilitatis,vt bona referamus in Deum. Titus, iubet vulgari,quia regio illa Deum ignorabat, dæmonum cultibus irretita:& aduerte,quòd,cùm in Patrem refert miraculum,dicit,narra;cùm de ſe loquitur,prohibet dicere.

84. Titus,nouerat Deum eſſe Ieſum.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

75. Amb.niſi quis porci more vixiſſet,non in eum diabolus accepiſſet poteſtatem,aut non vt perderet,ſed probaret. 76. Amb.nec philoſophiæ profeſſores,nec Principes Synagogæ pereuntibus poterāt ferre medicinam. 80. Glo.Chriſtus qui relictis Iudęis,ad Gentes tranſierat,in patriam reuertitur,vbi enim plenitudo gentiū intrauerit,omnis Iſrael ſaluus fiet. x. Amb.reliquerat Chriſtus ſynagogam,& quē ſui nō receperāt,recipimus alieni.Beda.in fine ſeculi redibit Chriſtus ad Iudęos,& ab eis per fidei confeſſionem excipietur Glo.expectant eum,ſicut ait Propheta,Dies multos expectabis me,non fornicaberis,& non eris cum viro;Synagoga enim nunc nec Chriſto ſubdita, nec fornicatur cum idolis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

71. *Græca vox ſignificans aquarum profunditatem.ſumitur verò in Teſtamento nouo fere pro inferno,vbi velut immerſi damnati.* 82. *id eſt,abs ſe ablegauit.*

Erant autem omnes [85] expectantes eum. Et ecce [86] venit vir cui [87] nomē Iayrus, & ipſe [88] Princeps ſynagogæ erat: & cecidit ad pedes Ieſu, [89] rogans eum intraret in domum eius, quia [90] vnica [91] filia erat ei fere annorum [92] duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis [aa] comprimebatur. Et [93] mulier quædam erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem ſubſtantiam ſuam, nec ab vllo potuit curari: acceſſit [94] retrò, & tetigit [bb] fimbriam veſtimenti eius: & [95] confeſtim

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

85. Theoph.ſ.propter doctrinam & miracula. 86. Aug.2.de conſ.Euan.non continuò: priùs enim factum eſt conuiuium publicanorum (vt ait Matth.) 87. Tit.ponitur nomen Iudæorũ cauſa, qui nouerunt quod accidit. 88. Titus.accedit Princeps, vt magis obturētur Iudæorum ora; accedit verò neceſſitatis cauſa. In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, quia nō approximant ad te. 89. Chry. Ignorabat abſentem poſſe liberare; ſi enim ſciuiſſet, dixiſſet vt Centurio, Dic verbo, & curabitur filia mea. 90. Græc.domus fundamentum, ſucceſſio generis. 92. Græc.in ipſo ætatis flore. aa. Cyril. conculcabat Chriſtus ſuperbiam; non enim eum à longè ſequebantur. 93. Amb.Suſcitaturus mortuã, ad faciendum fidem, Hæmorrhoiſſam antè curauit. Glo.ſic Elizabeth ſterilis paritura indicatur, vt conceptura virgo credatur. 94. Cyril.non licebat immundis tangere ſanctos, vel eis appropinquare. Chry.reputabatur hæc paſſio legis ritu immunditia magna. 95. Theoph.vt qui oculum lucernæ lucenti adhibet, aut igni ſtipulam, ſtatim operationem experitur; ſic illa fidem afferens potenti curare, ſtatim conſequitur curationem. Chry.non ſola veſtimenta ſanauerunt, nam & milites ea ſortiti ſunt, ſed fidei intentio. Theoph.tetigerat priùs Chriſtum mente.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

87. Int.i.illuminans. Moyſes enim dicitur Iayrus, qui diuinis præceptis populũ inſtruxit. 88. Amb. Princeps Synagogæ, Lex, cuius contēplatione Dominus Synagogã non penitus dereliquit. Beda. Princeps Synagogæ, Moyſes; vnde Iayrus.i.illuminans, vel illuminatus. Illuminatus enim à Spiritu ſancto, illuminauit cæteros; cecidit verò ad pedes Ieſu; nam cùm tota patrum progenie ipſe Chriſtũ ſibi præferēdum cognouit; Caput Chriſti, Deus; pedes, incarnatio, qua terrã noſtræ mortalitatis tetigit; rogauit vt intraret in domum ſuam, deſiderabat enim eius aduentũ; filia vnica, Synagoga, duodecimo anno tempore pubertatis appropinquante, moriebatur, cùm ſcilicet ſpirituales fructus gignere debebat; & ſi Chriſtus non ſuccurreret, errorum languore conſternata, corruiſſet, comprimitur in via: præbens enim Iudææ ſalutaria monita, carnalium populorum eſt conſuetudine grauatus. Amb.accedit mulier in via. i.Eccleſia gentium, paratámque Iudæis fide præripuit ſanitatē. Beda.ſanguinis fluxus, idololatriꝗ proſtitutio, & carnis & ſanguinis oblectatione patrata crimina. Amb.hæc duodecim annis laborabat, vt illa duodecimo moriebatur, quamdiu.n.Synagoga viguit, Eccleſia laborauit. Beda.eadē pene ætate ſeculi nata Synagoga in Patriarchis, & Gentes idololatria fœdatæ. Amb.erogauerat omnem ſubſtãtiam in medicos, amiſerant enim gētes omnia dona naturæ. Beda. Medici, falſi Theologi, ſeu Philoſophi, legumque ſeculariũ doctores, multa de virtutibus & vitiis diſſerētes, vel immundi ſpiritus ſe pro Deo colendos ingerentes, quibus audiēdis, quanto magis gentilitas naturalis induſtriæ vires expēdit, tanto minus à ſordibus potuit curari. Amb.audiens ægrotare Iudæorum populũ, ſperare cœpit ſalutis remedium, cognoſcens veniſſe tempus venturi de cælo medici, ſurgit vt occurrat, fide promptior, pudore cunctatior, infirmitatē agnoſcens, non deſperans veniam: peccatum erubeſcens vt deſerat, fidē deſerēs vt credat, deuotionem exhibens, vt roget: ſapientiam induens, vt ſanitatem ſuam ſentiat, retrò tangit, quia ſcriptum eſt, Poſt Dominum Deum tuum ambulabis. Beda. Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: vel quia præſentem in carne Dominum non videns, per fidem ſecuta eſt. Greg.3.Mor.premēte turba vna tangit, premunt enim carnales, tangũt humiles. Beda.diuerſæ hæreſes inordinatè Chriſtum affligunt, cor Eccleſiæ Catholicæ fideliter quærit. Glo.quidam tangentes, non tangunt, ſicut videntes non vident, audientes non audiunt. Amb.Exiit de Chriſto virtus; Dei enim munus eſt ſalus gentium: tangitur fimbria, non ſuperiora veſtimenta; totus enim non poteſt comprehendi: ſed beatus qui vel extremam partem verbi tangit. Glo.fimbriam tangit, qui incarnationis myſteria perfectè amat, & credit, donec ad maiora capienda perueniat. 91. Int.Synagoga Lege & Prophetis inſtructa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

93. *Amb.lib.de Salomone c.5.putat fuiſſe Martham, ſed aliter Euſeb.l.7.c.14.* bb. *geſtabant Iudæi omnes fimbrias in quatuor angulis veſtis inferioribus, vt à cæteris gentibus diſcernerentur. vide Nu.15.Deut.22.id ergo potius tetigit, quod eſſet velut inſigne religionis Iudaïcæ.*

ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus, [96] Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cũ illo erant, Præceptor [97] turbæ te cõprimunt, & affligunt: & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Ieſus, [98] Tetigit me [99] aliquis. nam & ego noui virtutẽ de me exiſſe. Videns [cc] autem mulier quia [dd] non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius, & ob quã cauſam tetigerit eum, indicauit corã omni populo: & quemadmodum confeſtim ſanata ſit. At ipſe dixit ei, [100] Filia, [101] fides tua te [102] ſaluam [103] fecit: Vade in pace. [104] Adhuc illo loquente, venit quidam [ee] ad Principem Synagogæ, dicens ei, [105] quia mortua

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

96. Cyril. qui cuncta cognoſcit, quaſi neſciret, interrogat. Glo. non quærit vt doceatur, ſed vt fides mulieris appareat. 97. Int. q. d. multi ſunt qui te tetigerunt. 98. Int. q. d. non quæro de tactu corporis, ſed de tactu fidei. Græc. ſic etiam dicebat, Qui habet aures audiendi, audiat, quamuis omnes habeant corporalem auditum. non verè tangit, qui infideliter tangit. 99. Cyril. propalat quod factum eſt, non ambitione gloriæ, qui ſæpe præceperat taceri ſua miracula, ſed quia ſpectabat ad vtilitatem eorũ qui vocabantur per fidem ad gratiam. cc. Chry. vult mulierem prædicare quod factum eſt, vt ſuſpicione miraculum careat. 100. Int. ſ. per fidem. 101. Chry. primò ſoluit femineũ metum, ne remorſum conſcientiæ pateretur, quaſi furata gratiã; correxit etiam eam, quia latere putauerat: denique fidem eius expreſſit, vt & alij imitentur. nec minus fuit miraculum retentione ſanguinis, dum oſtẽdit ſibi cuncta patere. Cyril. Principi etiam ſynagogæ ſic perſuadebat credere liberatum iri filiam. 102. Int. in eo enim ſaluata es, quod credidiſti. 103. Orig. i. eſto ſana. Euſeb. in hiſt. lib. 7. ca. 14. Mulier hæc in Cæſarea Philippi, vnde fuit oriunda, ſtatuit ad limina domus ſuæ ſuper altam baſim ſimulacrum æneũ, mulieris flexis genibus, iunctiſq; manibus, quaſi precantis, aliudque inſtar viri amicti diploide, & manus verſus mulierem extendentis, ante cuius pedes planta quædã oriri ſolita, cùm ad veſtis oras pertingeret, omniũ paſſionum medicina dicebatur. 104. Chry. Expectabat Dominus puellæ mortem, vt appareret reſurrectionis miraculũ. itaq; tardiùs incedebat, & cum muliere diutius loquebatur. 105. Aug. de conſ. Euang. Matthæus ſcribit Archiſynagogum dixiſſe Chriſto filiam mortuam, conſiderans quod Chriſtus fecit; itaque dixit rogatum Dominũ, vt mortuam ſuſcitaret, quia hoc fecit Chriſtus: nempe attẽdit nõ patris de filia verba, ſed voluntatẽ, vnde nec is, venientib. nunciis, & prohibentibus ne Chriſtus veniret, conſenſit; nec eum Chriſtus vt diffidentẽ reprehendit, ſed credentẽ robuſtiùs confirmauit.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

105. Beda. filia Principis mortua nunciatur, id eſt, Synagoga, perfidia ſcilicet & inuidia: ſanata mulier, id eſt, Eccleſia mundata; Principis ſeruus nuncians, qui ſynagogæ ſtatum videntes à Deo deſtitutum, reſtaurari poſſe non credunt; itaque non putant ſupplicandum pro ſuſcitatione; pater puellæ, doctorum legis cœtus, qui, ſi credere voluerit, etiam ſubiecta ei Synagoga, ſalua erit. Ambr. domum veniens, paucos reſurrectionis arbitros aſciuit: non enim à multis Iudæis continuò credita eſt reſurrectio; nam quòd viduæ filius publicè ſuſcitatur, pietas Domini fuit: quòd mater vidua non pateretur moras, ſignificabatur etiam citò Eccleſiam crediturам. dicit Chriſtus non eſſe mortuam; vbi enim reſurrectionis fides eſt, non eſt mortis ſpecies, ſed quietis. Beda. Synagoga, quia Sponſi lætitiam amiſit, qua viuere poſſet, quaſi inter plangentes mortua iacet, nec ipſum, cur plangatur intelligens. Amb. tenet Chriſtus manum puellæ: Beatus cuius Sapientia manum tenet, in penetralia ſua inducit, cæleſtem panem manducare iubet. Venite, (inquit Sapientia, quæ corporis & ſanguinis Dei alimentis altaria repleuit) edite panes meos, & bibite vinum, &c. Glo. tenet manum, niſi enim manus Iudæorum, quæ ſanguine plenæ priùs fuerint mundatæ, Synagoga nõ ſurgit. Beda. Surrexit puella, reſipiſcit enim homo Chriſto confortante. Significat verò Archiſynagogi filia, mortuos cogitatione peccati; filius viduæ, qui opere malum complent; Lazarus, peccati conſuetudine corruptos. quanto autem grauior mors, tanto acrior debet eſſe pœnitentia; iſta leui voce ſuſcitata eſt iuuenis, pluribus priùs dictis; Lazarus, fremitu & lacrymis, vocéque magna: publica etiam noxa, publico eget remedio; leuia peccata ſecreta pœnitentia deleantur: vnde hìc pauci arbitri; in aliorum ſuſcitatione, multi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

dd. putauerat poſſe Chriſtum latere. ee. Græc. à Principe, id eſt, à domo Principis. Sic apud Comicum, exit à nobis, id eſt, domo noſtra.

eſt

est filia tua, noli vexare illum. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ, Noli timere, [106] crede tantùm, & salua erit. Et cùm venisset domum, non [107] permisit intrare secum quemquam, nisi [108] Petrum, & Iacobum, & Iohannem: & [109] patrem & [110] matrem puellæ. [111] Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, non est [112] mortua puella, sed dormit. Et [113] deridebant eum, scientes quia mortua esset. Ipse autem [114] tenens manum eius, [ff] clamauit, dicens, Puella surge. Et reuersus est [115] spiritus eius, & surrexit continuò. Et [115] iussit illi [117] dare manducare. Et stupuerunt parentes eius, quibus [118] præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

106. Athana. fidem exigit, non quia indigeat adminiculo aliorum, ipse enim fidei largitor est, sed ne videatur ex acceptione personarũ sua dona conferre, credentibus fauet. 107. Theoph. nihil ad ostentationẽ facit: docet etiam, facturũ miracula non decere esse in medio plurimorum, sed ab aliis separatum. 108. Theoph. Solos intromisit discipulorum vertices, & qui poterant miraculum occultare. nolebat enim reuelari, fortè ob inuidiam Iudæorum. Chry. cæteros discipulos non assumpsit, prouocans ad appetitum maiorem; & quia nondum erant plenè dispositi. 109. Chry. assumpsit & parentes in testes, ne quis diceret fallax esse resurrectionis indiciũ. 111. Chry. exclusit etiam flentes, indignos ostendens eiusmodi visione. 102. Chry. erat enim viuificaturus, quasi à somno suscitans. 113. Int. qui nõ credit, deridet. Amb. ¶ Chry. derisio ipsa fuit mortis indicium. 114. Chry. vt sic disponeret videntes ad resurrectionis fidem. 115. Chry. eadem anima quæ expirauerat, restituta est. 116. Int. ad testimonium vitæ, vt non phantasma, sed veritas crederetur. Chry. 117. Chry. non propinat ipse, sed aliis mandat; sic & in Lazaro dixit, Soluite eum. 118. Græc. ostendens se bonorum largitorem, non gloriæ cupidum, totúmque dare nihil recipientem.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

108. Int. Petrus, Iacobus & Iohannes, fides, spes, & charitas. 109. Int. pater, Episcopus. 110. Int. mater, Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

ff. absentem animam vocans, simul vocis vim indicans.

CAPVT IX.

CONVOCATIS autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis [1] virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos, [2] nihil

SENS. LIT. IN CAP. IX.

1. GLo. s. vt noua facerent, qui noua prædicarent. Cyril. decebat institutos ministros sacratum doctrinarum posse miracula facere per quæ crederentur Dei ministri. dat verò Christus virtutem ex promptuariis propriis. 2. Greg. Nazianz. multa iniungit, quorum summa est, tales eos debere esse, vt nõ minus propter modum viuendi eorum, quàm propter verbum euangelica doctrina propagetur. Chry. Reddit eos insuspectos, & à quauis cura sequestrat, vt totum studiũ adhibeant verbo. Euseb. vult eos carere cupidine rerũ & sollicitudinibus vitæ: nullus enim militans Deo, implicat se vitę secularis negotiis. Amb. Euangelizanti verbum Dei non sunt subsidij secularis adminicula requirenda, magis enim suppetent, quo minus requiret. Aug. 2. de con. Euan. possidere hæc Dominus discipulos noluit, vt hæc eis deberi monstraret, ab illis quibus Euangelium annunciarent, quam potestatem virgæ nomine significauit, cùm diceret apud Marcum, ne quid tollerẽt in via, nisi virgam. Theoph. iubentur nõ thesaurizare, quod pera significat multa cõgregans; nec esse iracundi, quod significat baculus; nec ficti, & dupli ci corde, quod significat tunica duplex. Glo. simplex vestimentum, quidquid est necessarium alicui secundùm qualitatem loci vel temporis; duplex, quod vltra necessitatem est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

2. id est, nihil ad iter tollãtis.

tuleritis in viam ; neque virgam,neque peram, neque panem,neque pecuniam,neque [a]duas tunicas habeatis.Et in [2]quamcumque domum intraueritis, ibi manete,& [3]inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa , etiam puluerem pedum vestrorum excutite , in [4]testimonium [b]supra illos. Egressi autem circuibant per castella euangelizantes,& [5]curantes vbique. [6]Audiuit autem [7]Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo : & [8]hæsitabat eò quòd diceretur à quibusdam , quia Ioannes [9]surrexit à mortuis : à quibusdam verò,quia Helias apparuit : ab aliis autem,quia Propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes : Iohannem ego [10]decollaui. Quis est autem iste de quo ego talia audio ? Et [c]quærebat [11]videre eum.[12]Et reuersi Apostoli,narrauerunt illi quæcumque [d]fecerunt : & assumptis illis [13]secessit seorsum in locum [e]desertum,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

3. Int.s.quamdiu in illa ciuitate prædicabitis.Cyril.iubet in vna domo manere, vt nec hospitẽ grauent dimittendo,nec gulositatis,& leuitatis suspicionem incurrant.Amb.alienum à prædicatore cursitare per domos,inuiolabilis hospitij iura mutare.Glo.secundùm Matthæum domus eligẽda priùs est, vt mutandi hospitij necessitas offeratur. 4. Beda.in testimonium laboris vestri quòd ingressi sitis ciuitatem,& prædicaueritis,vel quòd ab eis nihil accipitis, qui Euangelium spernunt. 5. Euseb. Euangelizant vt doctores,remedia præstant vt medici.Glo.prædicabant (vt est apud Marcum) vt pœnitentiam agerent,& dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo ægros,& sanabant. 6. Int.dum hæc fierent à Domino in Galilæa,Herodes decollauit Ioannem. 7. Theoph.Filius Herodis Regis, qui pueros interemit. 8. Chry.peccatores quemuis strepitum pertimescunt,nempe reddit peccatum timidos. Aug.2.de con.Euang.post hæsitationem intelligendũ est confirmasse in animo suo , quæ ab aliis dicebantur,cùm ait,vt refert Matthæus,hic est Ioannes,ipse surrexit à mortuis,vel ita sunt verba Matthæi pronuncianda,vt adhuc hæsitantem indicent. 9. Glo.Iohãnem , cuius nullum signum viderant , resurrexisse dicebát,quod de Christo summa malitia negabant,cuius multa miracula viderãt. 10. Chry. verbum est consolantis timorem animæ perturbatæ. 11. Int.vt fortè si ipse sit Ioannes,possit cognoscere. 12. Aug.2.de cons.Euang.Matthæus & Marcus ex præcedentium occasione narrant Ioannis mortem : sed Lucas , qui iam eius meminerat, alia subiungit. d. Beda. itemque quid Ioannes eis in docendo occupatis,passus sit. 13. Int.non timore mortis , sed vt parceret inimicis , ne homicidium homicidio iungerent.Beda.simul etiam opportunum passioni tempus expectans. e. Theoph.ne quis diceret facto miraculo,de proxima ciuitate fuisse panes allatos.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

e. Amb.Gratiæ cælestis alimentum Christus impartitur , non otiosis, aut in seculari dignitate residentibus ; sed se inter deserta quærentibus. Beda. petentem gentium deserta Christum fidelium turbæ sequuntur, relictis priscæ conuersationis mœnibus. largitur verò pabula ipse relicta Iudæa (quæ prophetiæ caput non credendo abstulerat) in deserto Ecclesiæ,quæ virum non habebat,die autẽ declinãte,turbam reficit.i.in fine sæculorum,vel cùm Sol iustitiæ,pro nobis occubuit.Non erãt Apostolis nisi quinque panes Mosaicæ legis,& duo pisces vtriusque Testamenti.i abdito mysteriorum,quasi in aquis latentes.Sequuntur quinque millia.i.qui exterioribus vti nouerunt.quinque enim exteriores sensus ; diuersi discubitus,diuersi per orbem terrarum conuentus,qui vnicam Catholicã faciũt. Amb. nondum intellexerant Apostoli cibum non esse venalem,Christus nouerat suas epulas esse gratuitas; est autem panis quem Christus frangit,Dei verbum,quod cùm diuiditur,augetur. Beda.Christus non noua creat cibaria,sed acceptis quæ habebãt discipuli,benedixit. veniẽs enim in carnẽ,non alia quàm quæ prædicta fuerant,prædicat, prophetiæ dicta mysteriis grauida demonstrans;respicit in cælũ, docens illuc dirigendam mentem,ibi lucẽ scientiæ quærendam.distribuit discipulis:Legis enim & Prophetiæ Sacramenta,vt per mundum prædicarent,eis patefecit.implẽtur duodecim cophini,duodecim enim Apostoli &sequẽtes doctores,foris quidẽ despecti sũt,sed intus salutaris cibi reliquiis cumulati.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

Ambro

a. i.binas,seu mutatorias. b. i.contra. 8. i.perplexo erat animo. c. i.optabat.

qui [14] est [15] Bethsaidæ. Quod cùm cognouissent turbæ, [16] secutæ sunt illum: & excepit [17] eos,
& [18] loquebatur illis de [19] regno Dei,& [20] eos qui cura indigebant,sanabat.Dies autem cœ-
perat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, Dimitte turbas,vt euntes in
castella villasque quæ circa sunt, diuertant,& inueniant escas: quia hîc in loco deser-
to sumus. Ait autem ad illos: Vos [21] date illis manducare. At illi dixerunt, [22] Non sunt no-
bis plusquàm quinque panes, & duo pisces: nisi fortè nos eamus,& emamus in om-
nem hanc turbam escas. Erant autem ferè viri quinque [f] millia. Ait autem ad discipu-
los suos, Facite illos discumbere per [g] conuiuia [23] quinquagenos. Et ita fecerunt. Et dis-
cubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in
[24] cælum, & benedixit [h] illis: & fregit, & [25] distribuit discipulis suis, vt ponerent ante tur-
bas. Et [i] manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis
[26] fragmentorum cophini [27] duodecim. Et factum est, cùm solus esset orans, erant cum
illo & discipuli.

Sens. Lit. In Cap. IX.

14. Int.s.pertinēs,& vicinus Bethsaidæ ciuitati Galilææ. 15. Beda.ciuitas Andreæ,Petri, & Philip-
pi,prope stagnum Genezareth. 16. Cyrill.alij vt curarentur à dæmonibus,vel languoribus; alij eius
doctrina oblectati.Glo.sequuntur non iumentis,aut vehiculis,sed proprio labore pedum, vt ardorem
mentis ostendant. 17. Int.fatigatos. Beda. 18. Int.docet inscios.Beda. 19. Int.non de secularibus.
Amb. 10. Int.s.ægros. Beda. 21. Theoph. hoc dicit volens eos inducere ad dicendum quot panes
haberent,vt miraculum appareret. 22. Aug.2.de cons.Euang. coniunxit Lucas in vnam sententiam
responsionem Philippi & Andreæ,quamquam aliqua verborum varietate, in quo docemur nihil quæ-
rendum in verbis,nisi loquentiū voluntatem. f. Cyrill.exceptis mulieribus,& pueris, vt alius Euan-
gelista refert. 23. Aug.2.de cons.Euan.& centenos,vt ait Marcus. 24. Chry.vt crederetur à Patre ve-
nisse.Cyril.docet in principio mensæ panē Deo offerre.& dicere super ipsum benedictionē supernam.
25. Chry.s.honorando eos, & ne obliuiscantur miraculi: non autem facit escas ex non entibus, vt
obturet os Manichæi,asserentis alienam ab eo creaturam,seq; ostendat esse qui dixit.Germinet terra,
&c. l. Greg.Nyssen.Panis paratur,factus in manibus ministrantium. Amb.Inter diuidentium manus,
quas non fregerant,particulæ multiplicantur. 26. Chry.fecit superabundare non panes,sed fragmen-
ta,vt ostenderetur illorum panum esse reliquias. 27. Chrys.scilicet,quot erant discipuli.

Sens. Myst. In Cap. IX.

Ambrosius. Soluitur illud populi Iudaici, manus eius in cophino seruierunt. colligebat is populus
ante lutum in cophinis, sed iam per Christum cœlestis vitæ alimoniam operatur. 12. verò nume-
rus omnium tribuum. Glo. Bethsaida,domus fructuum interpretatur; excipit Christus ad se venien-
tes, & curat vt plena fides statim præmium consequatur. sanati reficiuntur: post remissionem enim
peccatorum, tribuitur alimonia cælestis. pisces duo, Legis Reges & Sacerdotes, in quibus non erat
plena refectio.quinque panibus alūtur,quos necesse est legalibus adhuc præceptis institui,& legali ti-
more cōprimi: nam qui quatuor millia sunt propter Euangelicam doctrinam,septem panibus.i.septi-
formi Spiritus gratia reficiuntur; quinquageni, qui in pœnitentia peccatorum positi. nam quinqua-
gesimus pœnitentiæ Psalmus.centeni,qui æternæ vitæ desiderio suspirant: centenarius enim de læua
transit ad dexterā.quod superest tribus,discipuli tollunt:quod enim rudes non capiunt,perfecti inqui-
runt. frangendo multiplicat panes Christus.i.legem exponēdo, saturatur populus. fames enim in per-
petuū ab electis repellenda.ministrant Apostoli: erant enim diuisuri corpus Dominicū & sanguinem.

Addit. Avct. In Cap. IX.

g. Græc. κλισίας, accubitus. h. s. imprecans diuinam gratiam, qua multiplicarentur, vel q.d.gratijs actis, multiplicauit illos.Hebr.

& inter

&[28] interrogauit illos,dicens,Quem me dicunt esse turbæ?[29] At illi responderunt,& dixerunt, [m]Iohannem Baptistam: alij autem Heliam, alij verò quia vnus Propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis,[30] Vos autem quem me esse dicitis?[31] Respondens Simon Petrus,[32] dixit:[33] Christum[34] Dei. At ille [n]increpans illos,[35] præcepit ne cui dicerent hoc,dicens,[36] Quia oportet Filium hominis multa pati,& reprobari à senioribus, & Principibus sacerdotum & Scribis, & occidi; & tertia die resurgere. Dicebat autem ad omnes, Si[37] quis[38] vult post[39] me venire, abneget semetipsum[40], & tollat crucem[41] suam [p]quotidie,& sequatur me.[42] Qui enim voluerit[43] animam suam saluam facere, perdet[44] illam[45]: nam[46] qui perdiderit animam[47] suam propter me, saluam faciet illam.[48] Quid enim proficit homo si lucretur vniuersum mundum: se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit[49], & meos sermones: hunc Filius hominis erubescet[50] cùm[51] venerit in maie[q]state sua,& Patris,& sanctorum Angelorum.

Sens. Lit. In Cap. IX.

28. Cyril.s.vt eos à plurium opinione auferret, & rectam eis fidem insereret. 29. Beda.hoc priùs interrogat,ne discipulorum confessio vulgi videatur opinione formata.Gl.meritò vocãtur turbæ qui diuersa de Christo sentiunt. m. Glo.fortè Iohannem,qui in vtero matris Christi præsentiam sensit; Heliam,quia raptus in cælum,& venturus creditur.Hieremiam,quia sanctificatus in vtero. 30. Cyr. qui censura mea vocati estis ad Apostolatum, testes miraculorum meorum. 31. Int.vnus,pro omnibus. 32. Int.non populi sententiam,sed suam promens. 33. Cyril.est Græcè cum articulo:multi enim fuerunt Christi vocati.Amb.in vno hoc nomine diuinitatis & incarnationis expressio est, & fides passionis. 34. Cyr.vnum confessus est Christum esse Filium hominis,& Filium Dei de Patris substantia procedentem. 35. Amb.iubet eos tacere,vt fallat principem mundi,declinet iactãtiam,doceat humilitatẽ:simul ne imperfecti discipuli prædicationis tantæ mole opprimantur. Chry.voluit expectari tẽpus opportunum.Cyril.decebat priùs crucem & resurrectionem impleri:vnde subdit, Oportet Filium hominis multa pati,&c. 36. Amb.fortè id addidit,quia sciebat discipulos passionis & resurrectionis mysterium difficilè credituros. 37. Cyril.duces strenuos ad audaciam prouocat,ostendens per certamina gradiendum eius gloriam obtinere cupienti. 38. Chry.nullum pius & benignus inuitum aut coactum vult habere famulum,sed spontaneos, & gratias agentes pro famulatu: ideo persuadendo & benefaciendo attrahit. 39. Basil.s conuersationis imitatione. o. Beda.nisi quis à se deficiat,ad eum qui supra ipsum est,non appropinquat.Basil.abnegatio sui,est totalis recessus à propriis voluntatibus. Orig.Abnegat se,qui vitam mutat. 40. Int.non tantùm sua,sed etiam seipsum,secundùm quod fuerat homo vetus. 41. Basil.s.appetitu mortis pro Christo,mortificatione membrorum,vitæ præsentis contemptu,&c.Greg.in ho.tollitur crux,dum vel per abstinentiam affligitur corpus,vel per cõpassionẽ animus.Græc.rectè coniungit hæc duo,abneget se,& tollat crucẽ: paratus enim crucem ascendere, sumit in mentem mortis intentionem, nec ampliùs vitam præsentem æstimat. 42. Beda.propriam crucem baiulantem. 43. Int.i.qui tempore passionis vult præsentem vitam custodire. Orig.qui vult præsentem vitam in sensibilibus seruare. 44. Int.s.in futuro. 45. Int.s vitam æternam. 46. Int.è contrario. 47. Int.vitam pręsentem.Orig.qui negligit sensibilia pro veritate se morti exponẽs. 48. Greg. in ho.persecutionis tempore ponenda est anima,quod proximè dictum est:pacis autem tempore frãgenda terrena desideria,quod nunc docetur. 49. Greg.in ho.plerumque labentia cuncta despicimus, sed humana verecundia præpediti,rectitudinem quam seruamus in mente, non valemus voce exprimere.huic ergo vulneri medicamentũ subiungit.Theoph.erubescit Christũ qui dicit, Numquid credam crucifixo?sermones verò eius,qui Euangelij ruditatem contemnit. 50. Int.i.abiiciet.Theoph.vt paterfamiliâs seruum prauum nominare erubescit.51.Cyril.incutit timorem.

Addit. Avct. In Cap. IX.

n. i.intercedens, seu interminatus. p. s.quacumque occasione oblata. 47. *i.vitam. q. Gr.δόξα, gloria.*

 Dico

[52] Dico autem vobis verè, ſunt aliqui hîc adſ[r]tantes, qui non guſtabunt [53] mortem donec videant [54] regnum Dei. [55] Factum eſt autem poſt hæc verba [s] ferè dies [56] octo, & [57] aſſumpſit [58] Petrum, & [59] Iacobum, & [60] Iohannem, & [61] aſcendit in montem vt [62] oraret. Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius,

Sens. Lit. In Cap. IX.

52. Amb. Semper Dominus infirmitatem mentis humanæ præſentium remuneratione ſuſtentat. arduum quippè eſt crucem tollere, animam periculis, morti corpus offerre, negare qui ſis, cùm velis eſſe quod non ſis: raróq; quamuis excelſa virtus futuris commutat præſentia. ne quis ergo deſperatione frangatur, aut tædio, continuò ſe videndum fidelibus pollicetur. 53. Int. ſcilicet, temporaliter. 54. Int. ſ. glorificationem corporis in transfigurationem. ¶ repræſentationem futuræ beatitudinis. Theoph. gloriam in qua erunt qui me confitentur. Glo. viſa æterna gloria, etſi in tranſitu, & ad breue momentū, fortiores tamen contra aduerſa facit. 55. Euſeb. ne ſolis verbis credere viderentur, procedit ad opera. Glo. dat Apoſtolis ſignum de cælo, vt fides eorum augeatur, quod Scribis dare noluit vt indurarentur. 56. Damaſc. Matthæus & Marcus ſex dicunt, quia non numerant primum & vltimum, ſci licet quo pollicitus eſt, & quo præſtitit. 57. Int. vt tribus idoneis teſtibus totus mundus crederet. Damaſc. quare nō vocauit omnes? ſolus Iudas indignus erat, ſed ſi ſolus fuiſſet dimiſſus, ad maiorem fuiſſet malitiam prouocatus: itaque alios etiā dimiſit, aſſumpſit verò tres, vt in duobus vel tribus ſtet omne verbum. Glo. Sciebat Chriſtus hos cæteris perfectiores. 58. Int. qui claues regni cælorum accepit. Amb. ¶ Damaſce. vult teſtimonium eius per Patris teſtimonium confirmari: aſſumpſit etiam quaſi præſidem futurum totius Eccleſiæ. 59. Int. qui primus ſolium Sacerdotale conſcendit. Ambr. ¶ Damaſc. tamquam moriturum pro Chriſto ante omnes diſcipulos. 60. Int. cui mater committitur. Amb. ¶ Damaſc. tamquam theologiæ puriſſimum organum, vt viſa gloria Filij, quæ nō ſubiacet tempori, reſonet illud, In principio erat verbum. Theoph. aſſumit hos tamquam rem hanc celare potētes. 61. Theoph. docet nos ſolitarios, & aſcendentes orare, ad nihil terrenorum declinātes. 62. Damaſc. aliter orabat, quàm ſerui, qui per intellectus aſcenſum ad Deum orant. eius enim intellectus ſecundùm hypoſtaſim Deo vnitus; docet verò ſe Deo aduerſarium non eſſe, & Genitorem veneratur, allicitque tyrannum explorantem an Deus eſſet.

Sens. Myst. In Cap. IX.

r. Amb. Soli non queunt guſtare mortem, qui ſtare poſſunt cum Chriſto. 56. Amb. qui Chriſti verba audit, & credit, reſurrectionis gloriam videbit, quę octaua die facta eſt. Beda. poſt ſex ætates ſeculi, & ſeptimā quietem animarum, quæ interim in alia vita geritur, quaſi octaua ætate reſurgemus. Amb. Matth. & Marcus, poſt ſex dies. i. mundi temporibus impletis. ſex enim diebus creatus, reſurrectio erit, & qui mundum hunc tranſcenderit, futuræ reſurrectionis fructus expectabit. Beda. montem aſcendit oraturus, & ſe transfiguraturus. qui enim reſurrectionis fructum exſpectāt, mente in excelſis inhabitare, & continuis precibus debent incumbere. Amb. tres eliguntur. nemo enim reſurrectionis gloriam videbit, niſi Trinitatis myſterium fidei ſinceritate incorruptū ſeruauerit. Glo. Multi vocati, pauci electi: ſignificantur etiam qui habent fidem, ſpem, & charitatem. vel per Petrum præpoſiti ſeu cōiugati; per Iacobum, pœnitentes, vel actuales; per Iohannem, virgines, vel theorici. Beda. veſtitus Domini, ſanctorum chorus, qui Domino in terris conſiſtente deſpectus videbatur, ſed cùm apparuerit, ſimiles ei erimus. Amb. veſtimenta, ſermones ſcripturarum, & quædam intellectus diuini indumenta, quæ in oculis mentis albeſcunt. Moyſes verò & Helias, Lex & Prophetæ. Glo per Moyſem infernales, per Heliam cæleſtes, per Apoſtolos terreſtres ad iudicium venturi ſignificantur. Vel per Moyſem mortuum ſancti defuncti vſque ad diem iudicij, in ipſo iudicio reſuſcitandi, per Heliam viuētem, qui viui inuenientur. Videntur autem in majeſtate, quia cum Chriſto regnabunt glorioſi. Exceſſum eius dicunt: laudabunt enim tunc Domini miſericordiam pro ipſis mortuis. Vident Moyſem, & Heliam in majeſtate: videbunt enim in gloria ſancti meliùs quomodo Dominus Legem & Prophetas impleuerit. Tria tabernacula, verba, cogitationes & opera. errabat verò Petrus; lex enim Prophetæ, & Euangeliū, non tria, ſed vnum habent tabernaculum. i. Eccleſiam Dei. Accepit autem nubis obumbraculum, in reſurrectione enim non domorum tegmine, ſed Spiritus ſancti gloria ſancti protegentur. Timuerunt verò: quanto enim quis ampliora quæſierit, tanto magis ad inferiora collabitur, ſi menſuram ſuam ignorauerit. Cernitur autem Ieſus ſolus, ablata nube, & euaneſcentibus Moyſe & Helia: Legis enim & Prophetarum vmbra diſcedente, Euangelij gratia & lumen reperitur.

Addit. Avct. In Cap. IX.

s. *non enim integri.*

[63] altera: & vestitus eius [64] albus & refulgens. [65] Et ecce duo [66] viri loquebantur cum illo. Erant
autem Moyses & Helias, visi in maiestate: & [67] dicebant [68] excessum eius, quem completu-
rus erat in Hierusalem. Petrus verò, & qui cum illo erant, [69] grauati erant somno. Et vi-
[70] gilantes, viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo. [t] Et factum est
[u] cùm discederent ab illo, ait [71] Petrus ad Iesum, Præceptor, [72] bonum est nos hîc esse: & fa-
[73] ciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum [x] Moysi, & vnum Heliæ, [74] nesciens quid di-
ceret. Hæc autē illo loquente, [75] facta est nubes, & [76] obumbrauit eos: & [77] timuerunt intran-
tibus [aa] illis in nubē. Et vox facta est de nube, dicens, [78] Hic est [79] Filius meus dilectus: ipsum
[bb] audite. Et dum fieret vox, inuentus est Iesus [80] solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini [81] dixe-
runt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant. Factum est autem in sequenti die,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

63. s.sicut Sol. Cyril.non mutata humana forma, sed quadam splendida gloria superueniēte. Damasc.
videns diabolus refulgentem, recordatus est Moysi, cuius glorificata facies; sed id extrinsecus adue-
niente gloria; Christus autem innato diuinæ gloriæ fulgore. Beda. qualis nūc apparuit Apostolis, post
iudiciū cunctis apparebit electis. 64. Damasc. per diuinæ lucis participationem. 65. Damasc. vt noui
& veteris Testamenti, itémque viuorum & mortuorum Dominus ostenderetur. 66. Damasc. tāquam
famuli domino adsistētes. Chry. quia vulgus asserebat esse Heliam, vel Hieremiā, voluit vt appareret
differentia, itémque se non esse aduersarium Dei & Legis: denique vt horum virtutes discipuli imita-
rentur, mansuetudinem. s. Moysis, Heliæ zelum. 67. Damasc. oportebat viderent conseruorum glo-
riam, vt fortificarentur in laboribus. 68. Cyril. i. salutiferam passionem. 69. Theoph. infirmi erant.
Chry. somnum vocat nimium stuporem: lucis enim excellentia grauabat oculorum debilitatem.
v. Aug. 2. de cons. Euang. hoc Matthæus & Marcus tacuerunt. 71. Cyr. putabat fortè imminere tem-
pus regni Dei. Chry. audierat oportere Christum mori, & considerauit tutum esse locum. 72. Int. vn-
de Apostolus, cupio dissolui, & esse cum Christo. Damasc. non est tibi bonum Petre quòd Christus ibi
moretur, non enim obtineres claues regni, nec mors tyranni abolita esset, ne quæras ante tempus feli-
cia, vt Adam deificationem. 73. Amb. suum ministerium pollicetur. Damasc. non te Dominus taber-
naculorum, sed vniuersalis Ecclesiæ constructorem constituit. x. Gloss, quomodo noscunt quem non
viderant? per lucem super eos venientem: sic in resurrectione vnusquisque alterum cognoscet. 74.
Cyril. quomodo oportebat Christum volentem pro mundo pati, desistere? Titus, non oportebat tri-
bus tria tabernacula facere: non enim connumerantur Domino famuli. Amb. quod ignorabat condi-
tionis fuit; quod promittebat, deuotionis. Glo. errabat in hac mortali carne cupiēs regnū. 75. Theop.
vt se ostenderet non minorem Patre, in veteri enim Testamento in nube Dominus habitare diceba-
tur. Basil. erat nubes causata à luce. 76. Int. s. maiori luce suffudit. 78. Amb. s. quem solum videtis,
non Helias, non Moyses. 79. Cyr. verè & naturaliter, ad cuius exemplar alij adoptiui. 80. Theoph.
ne quis putaret de Moyse vel Helia dictum. Amb. recesserant illi vbi cœpit Dominus designari.
81. Orig. non vult Christus dici ante passionem quæ ad ipsius gloriam spectant. fuissent enim offen-
si, præcipuè vulgus videns crucifigi, qui sic fuerat glorificatus. Damasc. præcepit id Christus sciens di-
scipulos imperfectos, ne corda eorum qui non viderant, subuerterentur tristitia, & proditor incitare-
tur ad inuidiæ rabiem. Glo. iussit Dominus taceri, ne esset pro rei magnitudine incredibile.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

70 Int. nemo nisi vigilans videt gloriam Dei. Ambr. x. Theoph. vsque ad tempus aliquod lex &
Prophetæ post Euangelium. 75. Beda. vt in Iordane, ita hîc Trinitatis mysterium declaratum. gloriam
enim quam in baptismate confitemur, in resurrectione videbimus: illic Spiritus sanctus in columba,
hîc in nube lucida. qui enim fidem simplici corde seruat, clarè postea quod credidit, videbit. Basil.
ostenditur nubis operimento quies futuræ mansionis: nebula enim tranquillitatis signum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

68. Græc. ἔξοδον, exitum. i. mortem. 69. s. Christo orante, antequàm viderent transfiguratum, & cum eo Moysem & Heliam. v. nondum tamen discessissent, scilicet, discedere incipiebant. aa. scilicet, Moyse & Helia. bb pro, facta esset.

descendentib.[cc] illis de mõte, occurrit illis turba[82] multa. Et ecce vir de turba exclamauit, dicẽs, Magister, obsecro te respice[83] in filiũ meũ, quia vnicus est mihi:[84] & ecce[dd] spiritus apprehendit eũ, & subitò clamat, & elidit, & dissipat[ee] eũ cum spuma, & vix discedit dilanians eũ. & rogaui[85] discipulos tuos vt eiicerẽt illũ, & nõ potuerũt. Respondens autem Iesus, dixit, O generatio[86] infidelis & peruersa[87], vsquequò ero apud[88] vos, & patiar vos? Adduc[89] huc filiũ tuũ. Et cùm accederet, elisit[90] illũ dæmoniũ, & dissipauit[ff]. Et increpauit Iesus spiritũ immundũ, & sanauit puerũ: & reddidit[91] illum patri eius. Stupebãt autem omnes in magnitudine[gg] Dei: omnibusq; mirantibus[92] in omnibus quæ faciebat, dixit[93] ad discipulos suos: Ponite vos[94] in cordibus vestris sermones[hh] istos. Filius enim hominis futurum est vt tradatur[95] in manus hominum. At illi ignorabant[96] verbum[ll] istud: & erat velatum ante eos, vt non sentirent[mm] illud: & timebant[97] eum interrogare de hoc verbo.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

82. Beda. loca rebus congruunt: in mõte orat, transformatur, &c. descendẽs, turbæ occursu excipitur. 83. Titus. sapiẽter dictũ, sufficit. n. hoc ad salutẽ. sic Propheta, Respice in me, & miserere mei. 84. Titus, explicat passionẽ, vt ad pietatẽ moueat. 85. Titus. q. d. nõ leuiter ad te veni, cogor. n. nam discipuli nõ potuerũt curare. Glo. latẽter discipulos accusat impossibilitatis, cùm hæc aliquando nõ ad curatorẽ, sed ad curandũ referatur. 86. Titus. non ipsum increpat dæmoniaci patrẽ, sed genus incredulum. Chry. erat etiã hic infirmus in fide, vt patet ex Euang. Cyr. puto dæmoniaci patrẽ incredulũ reputatũ quòd Apostolos obiurgauit, dicẽs, nõ posse eos imperare dæmonib. offenditur Christus accusatis sanctis: increpet ergo eũ. q. d. ob infidelitatẽ tuam gratia effectum sortita non est. Chry. non ad eum tantùm sermonẽ dirigit, sed ad omnes etiã Iudæos. 87. Theoph. nõ naturaliter, sed per malitiam. Cyr. s. nesciẽs procedere rectis incessibus. 88. Chry. non illi graue crucis patibulum, sed magis illorũ cõuersatio. Beda. nõ tædio superatus, sed more medici, ægrotũ videntis, cõtra sua præcepta agẽtis, & dicẽtis, Vsquequò accedã ad domũ tuam? 89. Titus. poterat solo visu liberare, sed propalat passionẽ, subiiciẽs infirmum præsentiũ visioni; vt prodita priùs passione, remediũ adhibeatur. 90. Titus. s. Dominũ sentiens. voluit Dominus patrẽ ad fidem futuri miraculi induci, videntẽ dæmonium cõturbari ob solam vocationem. 91. Cyril. s. antea non patris erat, sed dæmonis occupantis. 92. Cyr. irradiabat quiddam præcipuũ, & diuinum in qualibet Christi operatione, iuxta illud, Gloriã & decorẽ impones super eũ. 93. Cyr. ne postea turbarẽtur, eum pati videntes. Glo. ne subita veniens passio terreat, sed leuiùs feratur cogitata. 94. Cyr. distinguit ab aliis, non enim oportebat vulgares scire illum passurum. Glo. vos, quibus arcana mea manifestiùs aperui. 95. Titus. cunctis admirantibus signa ipse prænunciat passionẽ. non enim signa saluant, sed crux beneficia præstat. 96. Theoph. infirmitati eorum condescendens, intelligere non permisit dictum de cruce. Beda. ignorãtia hæc non tam de tarditate est, quàm de amore. s. carnalis adhuc, quem Deum verum crediderant, moriturum credere nequeunt, sed figuratiuè, vt solebat, loqui putabant. 97. Theoph. vide reuerentiam; timor enim magnæ est reuerentiæ.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

cc. Beda. Dominus perfectos sublimiùs extollẽdo glorificat; de æternis instruit, & iis quæ à turbis audiri nõ valẽt: at descẽdẽs ad terrenos & insipiẽtes, cõfortat, docet, & castigat. dd. Beda. dęmoniacũ hũc Matthęus Lunaticũ, Marcus surdũ & mutũ describit. significãtur ergo hi qui vt luna mutantur, nec fidei sermonẽ audiũt, nec fidẽ confitẽtur; eliditur autẽ puer accedens ad Dominũ: plerũque. n. grauiùs à dæmonib. pulsantur ad Dominũ cõuersi, vt odiũ virtutis incutiãt, vel suæ expulsionis iniuriam vendicent. Increpat Dominus dæmoniũ: vitium enim arguendo & odiendo depellere debet, qui peccantem emendare desiderat; hominẽ verò amando fouere donec emẽdatum Ecclesiæ precibus reddere possit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

cc. Græc. κατελθόντων, vbi descendissent. ee. i. lacerat. 87. i. distorta. ff. i. concerpsit. gg. Græc. μεγαλειότητι, magnificentia, seu maiestate, quam. s. per Christum ostendebat. 94. pro, diligenter auscultate. Heb. hh, i. quæ iam dicam. ll. i. rationem, modum, mysterium. alioqui enim quæ dicebantur intelligebant. vide Matth. 17. mm. i. planè intelligerent. 97. s. ne reprehenderentur vt Petrus, aut ne audirent quæ nollent.

[98] Intrauit autẽ [nn] cogitatio in eos,quis [99] eorũ [100] maior esset.At Iesus videns [101] cogitationes cordis illorum,apprehendit [102] puerum,&statuit illũ secus se:& ait illis,Quicumq; susceperit [103] puerum istum [104] in nomine meo,me recipit:& quicumque me receperit,[105] recipit eum [106] qui me misit.Nam qui [107] minor est inter vos omnes, hic [oo] maior est. Respondens [108] autem Iohannes,dixit,Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia,& prohibuimus eum:quia non [109] sequitur nobiscum.Et ait ad illum Iesus,[110] Nolite prohibere:qui enim non est aduersum nos,pro nobis [111] est. Factum est autem dum [112] complerentur dies [113] assumptionis [pp] eius,& ipse faciem [114] suam [115] firmauit vt iret [116] in Hierusalem. Et misit nuncios ante conspectum suum:& euntes intrauerunt in [qq] ciuitatem

Sens. Lit. In Cap. IX.

98. Cyril.multis modis diabolus insidiatur,& cupidinis laqueos effugientibus,gloriæ suscitat passionem. 99. Cyril.nõ in omnes puta,sed ne quemquã nominaret,indeterminatè loquitur. 100.Theophil.videtur ortum hoc quòd dæmoniacũ curare non valuerant,nempe altercantibus,& vno dicente, nõ propter suam impotentiam, sed alterius,non potuisse curari,accensa contentio quis eorum,&c.Beda.quia viderant tres illos seorsum ductos in montem,& Petro claues regni cælorum promissas.Glo. vel quia in tributi solutione Petrum Domino parificatũ viderant, cæteris præferendũ arbitrabantur. Est autem quæstio ista,& ante tributum , & post tributum solutum facta. 101. Int. intelligens causas errorum,vult desideriũ gloriæ humilitatis cõtentione sanare. Cyril.amaritudinis radicem priusquàm crescat radicitus euellit;cùm inchoatur passio,facilè vincitur;aucta, difficiliùs.est autẽ solius Dei rimari corda & renes. 102. Cyril.depascitur inanis gloria vtplurimũ eos qui præeminent aliis;puer sincera est mente,immaculato corde,simplici cogitatione,nõ ambit honores,&c.tales Dominus amplexatur & diligit. 103. Cyril.q.d.eadem est merces,siue minimus sit,siue præclarus,qui Christi nomine suscipitur. 104. Beda. se in puero suscipi docet. 105. Int. non solùm secundùm quod homo extra videor,sed etiam secundũ Deitatem qua sum Patri æqualis.Beda.talem ac tãtum se credi vult,qualis & quantus Pater. 106. Int.quia idem sum cum illo. 107. Cyr.nihil de se sublime putans. 108. Theoph. timebat Iohannes ne fortè malè fecisset prohibendo; qui enim prohibet,videtur aliquid maius sapere. 109. Amb.excludendum putat beneficio,qui non vtatur obsequio. Cyril.putabant solis sibi licere.

110. Amb.docetur,vt nouerit infirmorum esse,firmorúmque distantiam. remunerat Dominus fortiores,nõ excludit infirmos.Ioseph & Nicodemus occulti discipuli propter metum,in tempore Christo officium nõ negauerunt.Glo docentur neminem à bono quod ex parte habent,esse arcendum,sed potius ad id quod non habet prouocandum. 11. Chry.at alibi,qui non est mecum,contra me est, &c. illic de diabolo,& Iudæis sibi cõtrariis loquebatur.Theoph.Christi gratia etiam per indignos,& non discipulos operatur;sic per Sacerdotes nõ sanctos,sanctificantur homines.Beda.in hæreticis & malis non Sacramenta in quibus nobiscum sunt,sed diuisio paci & veritati cõtraria detestanda est,& prohibenda. 112. Int.id est,imminente tempore quo pati debuerat. 113. Int.id est,passionis. Beda. tempus crucifixionis quasi Deus præuidebat. 114. Titus.s.non huc & illuc ibat,sed rectà versus Hierusalem.

115. int.obfirmata,& imperterrita mente,locum quo pati decreuerat, petit. Beda. 116. Tit.oportebat verum agnum offerri,vbi figuralis immolabatur.

Addit. Avct. In Cap. IX.

xx. Amb.vulpes,hæretici fallaces, insidiis intenti ac rapinis; vulpes etiam nunquam mansuescit, vnde Apostolus,hæreticum post vnam correptionem deuita,volucres verò,spirituales nequitiæ, quæ nidos struunt in pectoribus improborum; itaque dominante versutia, nulla est diuinitatis possessio: habitat enim mentem innoxiam.

Addit. Avct. In Cap. IX.

98. *scilicet,occasione eorum quæ dixerat de morte sua & resurrectione, sic postea eadem occasione de primatu cogitarunt, seu primo loco in Christi regno. n n. verti etiam poterat disputatio.* 100. *pro, quis eorum maior futurus esset.* 103. *i. similem puero isti.vide Matth.& Marc. o o. Græc.magnus erit.* 109. *scilicet,te.*

112. *s.incipiebat impleri, post sex namque menses passus.* 113. *s.ex mundo per mortem. p p. abundat,more Hebraico.* 114. *i. iter instituit imperterrita mente morti occursurus, constantiam etiam vultu præferens. q q. κώμλω,castellum,vicum,oppidum.*

Samaritanorum vt [117] pararent illi. [118] Et non [119] receperunt eum, [120] quia facies eius erat euntis
in Hierusalem. Cùm vidissent autem discipuli eius [rr] Iacobus & Iohannes, dixerunt,
Domine, vis [ss] dicimus vt ignis [121] descendat de cœlo, & consumat illos? Et conuersus in-
[122] crepauit illos, dicens, [123] Nescitis cuius spiritus [tt] estis. Filius hominis non venit animas
perdere, sed [124] saluare. Et abierunt in aliud castellum. Factum est autem ambulantibus
illis in [uu] via, dixit quidam ad illum, [125] Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Iesus, [xx] Vulpes
foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis nõ [126] habet vbi caput suum
reclinet. Ait autem ad alterum, [*] Sequere me: ille autem dixit, Domine, [127] permitte mihi
primùm ire, & sepelire patrem meum. Dixítque ei [128] Iesus, Sine vt

Sens. Lit. In Cap. IX.

117. Int. s. hospitium. 118. Cyril. & comitantibus. 119. Int. Samaritani, quia conspiciunt eum ire Hierusalem, non receperunt; quia non coütuntur Iudæi Samaritanis. Beda. ¶ Amb. recipi noluit ab his quos sciebat nõ simplici mente cõuersos. nam si voluisset, ex indeuotis deuotos fecisset; sed Deus, quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit. Cyr. sciebat quidem nõ recepturos, sed iussit præcedere suos, volens præmittere quasi quoddam præludium passionis, Samaritanorũ repulsam, docénsque patientiã. adde quod erant futuri discipuli doctores mundi, quos non essent aliqui recepturi. docuit igitur plenos esse debere patientia, & mansuetudine, non hostiles & iracundos. 120. Theoph. q. d. nõ iuit in Samariam, quia Hierosolymam volebat ire. 121. Ambr. sciebant Phinees reputatum ad iustitiam quòd sacrilegos interemerat, & ad preces Heliæ ignem descendisse de cęlo ad iniuriæ vindictam. Tit. censent iustius esse Samaritanos perire Dominũ non admittentes, quàm quinquaginta Heliam excludere tentantes. Bed. Sancti quorumdã peccata morte punierunt, vt aliis metus incuteretur; & ne in illis peccatum si viuerent, augeretur. 122. Tit. nõ habet vltionis studium perfecta virtus, nec vlla iracundia vbi plenitudo est charitatis, nõ excludenda infirmitas, sed iuuanda. 123. Beda. non amabant correptionem, sed odio desiderabant vindictã. 124. Beda. vos ergo qui eius spiritu signati estis, acta eius imitamini. Amb. non semper in peccatores vindicandum, nõnunquam ampliùs prodest clementia, tibi ad patientiã, lapso ad correptionem: denique Samaritani à quibus ignis arcetur, citiùs crediderunt.

125. Cyril. plenus ostenditur impudentia, non enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut plures de populo, sed insiliebat ad Apostolicas dignitates. Athanas. Ausus est æquiparare se incõprehensibili Saluatoris potestati, qui loco nõ circumscribitur. dicit enim, sequar te quocumque ieris. 126. Int. q. d. in tuo humili pectore, nõ habet diuinitas vbi familiari mãsione quiescat. Cyril. decebat eum accipere crucem suam ad sequendum Christum, & abrenũciare præsentis vitæ affectibus. Theoph. viderat Dominum multum populum adducentem: putauit ergo si Christum sequeretur, posse pecuniam congregare. Beda. q. d. quid me propter diuitias & lucra seculi cupis sequi, cùm nec hospitiolum habeam? Glo. miraculis motus, ob inanem iactantiam sequi voluit, quam significant aues; & obsequium finxit, quæ finctio per vulpem significatur. Chry. vide Domini paupertatem. Cyril. q. d. astutæ dæmonum potestates in te habitant, qualiter Christus in te requiescet? quid luci commune & tenebris? a. Amb. respicitur iste. Dominus enim non obsequiorum speciem, sed puritatem quærit affectus; & qui repudiauit fraudulentum, elegit innocentem. * Amb. Dominus quos miseratur, etiam imprudentes aduocat.

127. Beda. expleta paterni funeris pietate, liberior sequi desiderat. Cyril. erat pater senectute grauatus, putauit ergo honestum obseruare ei debitam pietatem, & decrepitum sustentare vsque ad mortem. nec enim Dominus impedisset defunctum patrem sepelire volentem.

Addit. Avct. In Cap. IX.

117. *hospitium, scilicet.* 120. *Samaritani ascendentes festiuitatis causa Hierosolymam non recipiebant, indignè ferentes alibi adorari quàm in templo suo, in monte Garizim. r r. fortè hi duo missi ad parandum.*

*s s. εἴπωμεν, dicamus, id est, iubeamus. t t. pro, esse vos oporteat, seu ad quem spiritum delecti sitis, scilicet mansuetudinis & tolerantiæ. potest & interrogatiuè legi, quasi dicat, an ignoratis debere vos esse mansueto spiritu? v v. non illa de qua proximè, sed alia. vt patet ex Matth. 8. * non iubet statim ire, sed sensus est, assume officium prædicandi Dei regnum.*

mortui

[129] mortui sepeliant [130] mortuos [131] suos : [132] tu autẽ vade,& annuncia [133] regnũ Dei.Et ait alter,Sequar te Domine,sed permitte mihi primũ [134] renunciare his qui domi sunt. Ait ad illum Iesus, [135] Nemo mittens manus suas ad [b] aratrum , & [136] aspiciens retrò,aptus est regno Dei.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

129. Int.i.non credentes.Amb.docet humana posthabenda diuinis.priùs sunt obeunda quæ maxima. Apostoli ne occuparētur studio dispensandi,ministros pauperibus ordinarũt.qui diuidit curam,differt profectum; non prohibet Dominus sepulturã paterni funeris,sed diuinæ religionis pietatem necessitudini patris vult anteferri;adde quòd nõ reuocatur ab officio patris filius,sed fidelis à perfido cõmunicatione secernitur.Chry.docet pręferre spiritualia cunctis admodũ necessariis,insistit diabolus volens aliquem aditum inuenire,& per modicam negligentiã plurimùm obest. Cyril.docet pietatẽ qua Deo tenemur,præferendã amori parentum. 130. Int. hoc consortibus relinquitur.Amb. 131. Int.i. qui de corpore sine fide exierũt.Amb.mors altera naturæ,altera culpæ,est & tertia qua peccato morimur, Deo viuimus. 132. Chry.ostendit hunc non esse mortuum ipsius, puto enim fuisse infidelem.

133. Int.hoc mandatur electis.Amb. ¶Glo.maius est animas mortuorũ prædicando suscitare,quàm corpus mortui terra abscondere. 134. August.2.de cons.Euang.ne fortè , vt fieri solet,quærant me.

135. Cyril velle consulere proximos non consensuros,erat vtcumque labẽtis,apposuit manũ aratro, qui habet affectum sequendi,tamen respicit retrò qui dilationẽ petit occasione redeundi domum, & cum propinquis conferendi.Aug.de verb.Dom.q.d.vocat te Oriens,& tu attendis Occidentem?Beda. manum ad aratrum mittit,qui quasi compunctionis instrumento, ligno, & ferro Dominicæ passionis duritiam cordis atterit,& ad operum fructus aperit:sed non est cum vxore Loth ad ea quæ reliqueris respiciendum,etsi secuturus Dominũ ; quia vel domi renunciare vult,arguitur quid fiet illis qui sæpe nulla vtilitatis gratia eorum quos in mundo reliquerunt domos visitant.Græc.crebri intuitus eorum quæ deseruimus propter consuetudinem trahit.violentum enim quiddam vsus est ex quo habitus,ex habitu autem natura nascitur,quam amouere,vel alterare difficile , redit enim ad seipsum velociter.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

136. Glo.arans si retrò respiciat, aut inutilem,aut tortuosum faciet sulcum, aut boum vestigia vulnerabit : ita qui spirituali vomere vitia persulcat, si se ad impia & vana conuertat,corpus & animam vulnerabit,& itineris periculosum incurret errorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

134. *i.vale dicere datis mandatis. vide Act.8.vbi idem verbum Græcum.* b. *vitæ melioris institutum.*
136. *scilicet, cogitatione,solicitudine,&c.*

CAPVT X.

POST hæc autem [1] designauit Dominus & alios septuaginta duos : & misit illos [2] binos ante faciem suam in

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. BEDA. quia totidem mundi gentibus Euangelium prædicandum erat. sic primùm duodecim propter 12.tribus Israël , vt autem in duodecim , forma Episcoporum , sic in his Presbyterorum : tametsi in principio Ecclesiæ vtrique & Presbyteri,& Episcopi vocabantur, quorum altero sapientiæ maturitas,altero verò pastoralis industria significatur.

SENS. MYST. IN CAP. X.

1. AVG.de q.Euang.24.horis totus orbis lustratur,sic illustrandum orbem Euangelio Trinitatis in 72.discipulis intimatur,ter enim 24.72.Cyril.huius figura fuit cùm iubẽte Deo, elegit Moyses 70.& in Elim duodecim erant fontes aquarum. & 70.palmæ;nempe significabantur 12. Apostoli, & qui nunc à Christo 72.destinantur. 2. Greg.in hom.duo enim præcepta charitatis.Dei.s.amor, & proximi , & minus quàm inter duos charitas haberi non potest..insinuatur verò qui charitatem non habet, suscipere prædicationis officium non debere..Orig. binos famulari Dei verbo antiquum est. Eduxit Israël per manus Moysi & Aaron,Iosue & Caleph concordant;frater à fratre adiutus, vt ciuitas vallata. Glo. bina animalia missa in arcam , immunda priùs in carnali generatione, sed mundata Ecclesiæ sacramento,per spiritualem gratiam in discipulorum prædicatione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

1. *Græc. Septuaginta , & sic legit Hier.lib.de mansionibus.& Amb.*

omnem[3] ciuitatem & locum quò erat ipse venturus. Et dicebat illis, Messis quidem multa[4], operarij autem pauci[5]: rogate[a] ergo Dominum messis vt mittat[6] operarios in messem suam. Ite: ecce ego mitto vos[7] sicut agnos[8] inter lupos[9]. Nolite portare[10] sacculum[b], neque peram[c], neque calceamenta: & neminem per viam salutaueritis[11]. In quamcumque domum intraueritis, primùm dicite[12], pax[13] huic domui[14]:

Sens. Lit. In Cap. X.

4. Theophyl. ideo multos designauit. Chrysost. vocat Euangelium messem, quasi dicat, mitto vos ad paratam collectionem fructuum; eodem die & serere potestis, & metere, ite ergo alacriter, &c. 5. Gregorius in homil. plenus est mundus sacerdotibus, sed in messe Dei rarus operator; officium sacerdotale suscipimus, opus officij non explemus. Beda. messis multa, turba credentium; operarij pauci, Apostoli, & eorum imitatores. Gloss. licet messis Dei verbo sata sit, tamen culturæ laborem requirit, & sollicitum operarij munus. a. Chrysostom. magnum donum, operarios mitti in messem, quando super hoc Dominus rogandus est. Greg. debent subditi pro pastoribus rogare, vt digna valeant operari, sæpe pro sua nequitia prædicantium lingua restringitur; sæpe autem ex subiectorum culpa id contingit.
6. Cyril. ipse Christus postmodum hoc egit, ipse ergo est Dominus messis. 7. Erat inter omnia pericula solatium, virtus mittentis. Ergo, inquit, mitto vos. 8. Isid. Abbas. denotat simplicitatē, & innocentiam. 9. Int. lupi, Scribæ & Pharisæi. Beda. ¶ Amb. lupi, hæretici, qui more luporum Christi stabula intrare non audent, & ideo non sanantur, sicut curatus est ille in stabulo, qui incidit in latrones, sed circa caulas nocturno tempore fremunt; semper enim perfidis nox est, explorant somnum canum, pastoris absentiam, aut desidiam. præsentibus enim pastoribus oues Christi incursare non possunt, ouium guttur inuadunt, vt citò strangulent; fieri, rapaces, natura rigidiores: non enim à suo errore deflectunt: si priùs hominem vidēt, vocem eripiunt, versura, scilicet, disputatione præuenientes, faciunt obmutescere: quod non accidit si priùs deprehendūtur impietatis eorum cōmenta. Greg. in Pastorali. multi cùm regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorē potestati exhibēt; domini videri appetunt, discipuli vt agni inter lupos mittuntur, vt sensum seruantes innocentiæ, morsum malitiæ nō habeant. prædicator mala inferre non debet, sed tolerare: & qui subditum foris quasi insequendo castigat, intus paterna pietate diligat. Chry. manifestum indicium præclari triumphi circūdatos esse discipulos Christi ab hostibus vt agnos inter lupos, eosque cōuertere. Amb. Bonus pastor lupos gregi timere nō nouit, efficitque vt lupi in agnos audere nihil possint. 10. Greg. in Ezech. Prædicator Deo fidere debet, & scire sibi non defuturos vitæ sumptus, ne dum occupatur mens eius ad tēporalia, minus aliis prouideat æterna. 11. Int. q. d. in via non salutetis, sed in domo. Cyril. distractionem studij prohibet. q. d. rectà ad opus procedite, nec salutationibus impediamini. Amb. non Christo displicet beneuolentiæ officium, sed prosequendæ deuotionis intentio plus placet, nec salutationis officium aufertur, sed deuotionis obstaculum. Greg. Naz. vult eos esse sollicitos, nec verbis detineri. Glo. festinare iubet, & confabulationibus non detineri. quando diuina mandantur, paulisper sequestranda humana. 12. Int. offerte pacem, & ipse ingressus pacis benedictione celebretur. Amb. 13. Chryso. bonorum omnium mater pax. 14. Tit. id est, domum habitantibus.

Sens. Myst. In Cap. X.

3. Int. vbi verba prædicationis præcurrunt, venit Dominus ad mentis habitaculum. Grego. in hom. vnde prædicatoribus dicitur, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. 10. Greg. in ho. pecunia in sacculo, sapientia occulta, cum scilicet quis proximo erogare negligit. pera, onera seculi; calceamenta, mortuorum operum exempla, quibus non se debet concionator munire: quasi autem in itinere salutat, cùm non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem audientibus prædicat. Amb. nihil Dominus in nobis mortale vult; calceamentum iubetur Moyses soluere, iubentur verò in Ægypto calceati agnum comedere; cauendi enim morsus serpentis ab eo qui est in Ægypto, & qui minister est veritatis, venena non trepidat.

Addit. Avct. In Cap. X.

b. id est, crumenam. c. s. ad reponendos cibos. 11. *id est, inter eundum non prohibet officia humanitatis, sed id quod possit remorari, aut præpedire. vide 4. Regum 4.*

& ſi ibi fuerit [15]filius pacis,[d]requieſcet ſuper illum pax veſtra:ſin [16]autem,ad vos [17]reuerte-
tur. In eadem autem domo manete, [18]edentes & bibentes quæ [e]apud illos ſunt. dignus
eſt enim operarius [19]mercede ſua. Nolite [20]tranſire de domo in domum. Et in quãcum-
que ciuitatem intraueritis,& ſuſceperint vos,mãducate [21]quæ apponuntur vobis:& cu-
[22]rate infirmos qui in illa ſunt,& dicite illis, Appropinquauit in vos [23]regnum Dei. In
quamcumque autem ciuitatem intraueritis,& non ſuſceperint vos,exeuntes in [g]plateas
eius,dicite, Etiam puluerem qui [h]adhæſit nobis de ciuitate veſtra,[24]extergimus in [l]vos:
tamen hoc ſcitote,quia [25]appropinquauit regnum Dei.Dico vobis,quia [26]Sodomis in die
illa remiſſiùs erit, quàm illi ciuitati. Væ tibi [27]Corozaim, væ tibi [27]Bethſaïda: quia ſi in
[28]Tyro & [28]Sidone factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, [m]olim in [29]cilicio, & ci-
nere ſedentes [n]pœniterent.[30]Verumtamen Tyro & Sidoni remiſſiùs erit in iudicio,quàm
vobis. Et tu Capharnaum vſque ad [31]cœlum exaltata, vſque ad [32]infernum [33]demergêris.

SENS. LIT. IN CAP. X.

15. Int.ſ.prædeſtinatus ad vitam,ſequitur cæleſte verbum quod audit. Greg. 16. Int.i.ſi audire noluerit.Gre. 17. Int.i.laboris veſtri fructu non priuabimini. Greg.pro labore operis merces vobis recompenſabitur. 18. Greg qui peram & ſacculũ portare prohibuit, ſumptus & alimenta ex prædicatione concedit.dignum eſt vt terrena ab eis ſtipendia cõſequamur,quibus patriæ cæleſtis præmia offerimus.Chry.maiora illi ſuſcipiunt,quã dent. 19. Int.i.cibo ſuo.Greg.vni operi noſtro duæ merces debentur,vna in via quæ in labore ſuſtentet,alia in patria quæ remuneret. Prædicator non ideo debet prædicare,vt hîc mercedem accipiat,ſed mercedem accipere,vt prædicare valeat. 20. Amb.ſed amore hoſpitali ſeruate conſtantiam. 21. Theoph.quamuis modica & vilia ſint,nihil ampliùs inquirentes. 22. Theoph.ſic enim credent per miracula attracti. 23. Chry.non bona terrena prædicant,qualia in Moyſe & Prophetis;ſed noua & mirabilia.Maxi. Regnum Dei potentia eſt in omnibus credẽtibus,actu verò in his qui dicere poſſunt, Viuo,non ego,ſed in me Chriſtus. 24. Beda ad cõteſtationem laboris pro illis ſuſcepti, vel nihil ab eis terrenum ſe quærere oſtendat. 25. Theoph.aduentus Regis, quibuſdam eſt ad pœnam,aliis ad honorem. 26. Euſeb.non enim illic defuit,qui Angelos ſuſciperet hoſpitio. Beda.Loth, iuſtus quidem,ſed non talia docuit,aut fecit qualia Apoſtoli. Gloſ.cui multum donatum eſt,multũ ab eo quæretur. 27. Beda.hæ ciuitates ſunt Galilææ in littore lacus Genezaret, qui ab Euangeliſtis mare Galilææ,vel Tyberiadis appellatur. 28. Beda.hæ poſtea euangelizantibus, Chriſti diſcipulis credidere,cùm illæ,præſente Domino,credere noluerint,itaque impletum eſt quod hîc dixit Dominus. 29. Beda.cilicium, quod de pilis fit caprarum, aſperã peccati pungentis memoriam ſignificat; cinis,mortis conſiderationem,per quam in puluerem redigimur; ſeſſio humilitatem conſcientiæ. n. Glo.quare ſit prædicatum non credituris,& nõ prædicatum credituris, nouit ille qui omnia nouit. 30. Chry.hoc & ad nos dicitur,niſi receperimus prædicatores. 31. Chry.habitabat in ea Dominus, multáque ſigna faciebat. 32. Chry. reſpondet punitio exaltationi. 33. Beda.quia te in cælum exaltaſti per ſuperbiam,vel quia meo hoſpitio & ſignis exaltata,credere noluiſti.

SENS. MYST. IN CAP. X.

g. Orig.Ciuitates quæ non recipiunt ſanam doctrinam,plateas habent,iuxta illud,Lata eſt via quæ ducit ad perditionem. h. Beda.puluis terrenæ cogitationis leuitas,à qua & ſummi doctores immunes eſſe nequeunt.qui ergo ſpreuerit doctrinam, docentium labores & pericula ad ſuæ damnationis teſtimonium inflectunt. Orig. extergendo puluerem quodammodo dicunt, puluis peccatorum veſtrorum meritò veniet ſuper vos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

15. *pro dignus pace. Heb. vide Matth.* 10. *d. i.bonam veſtram precationem conſequetur.* 16. *pro ,ſin minus. e. Gra.ab illis,ſcilicet, offeruntur.* 33. *id eſt,Meſſias, Rex à Deo promiſſus.ſ.regnum pro Rege, vel gratia,qua regnum cæleſte acquiritur,& per quam Deus in ſuis regnat. l. q.d.vobis ipſis habete. m. id eſt, iampridem.*

Qui vos [34] audit,me audit:& qui vos [35] spernit,me [36] spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit [37] me. Reuersi sunt autem septuaginta duo cum [38] gaudio dicentes, Domine,etiam [39] dæmonia subiiciuntur nobis in [o] nomine tuo. Et [40] ait illis,[41] Videbam sa[42]thanam [43] sicut fulgur de [p] cœlo [44] cadentem. Ecce, [q] dedi vobis potestatem calcandi supra [45] serpentes & [46] scorpiones, & [47] super omnem [r] virtutem inimici, & nihil vobis [48] nocebit. Verumtamen in hoc nolite [49] gaudere,quia spiritus vobis [50] subiiciuntur: [51] gaudete autem [52] quia nomina vestra [53] scripta sunt in cælis. In ipsa hora [54] exultauit in Spiritu [55] sancto, & [56] dixit: Confiteor tibi Domine,[57] Pater [58] cæli & [59] terræ, quia abscondisti hæc à [60] sapientibus & [61] prudentibus,& [s] reuelasti ea [62] paruulis.

SENS. LIT. IN CAP. X.

34. Beda extenditur increpatio ad eos qui Euãgelium despiciunt. 35. Cyril. ineuitabilis imminet hæreticis pœna,qui Apostolorum verba spernunt. 36. Int.s.nolens credere in Filiũ Dei.Beda. 37.Int. quia ego & pater vnũ sumus.Beda. 38. Cyril.s.magis quòd miraculorum essent authores,quàm quòd prædicationis ministri. 39. Int.quod in lege non fuit. 40. Greg.24.Mor.s.elationẽ eorum cõprimens exemplo magistri elationis. 41. Int.s.tunc quando corruit, præsens eram. 42. Basil.ita dicitur, quia aduersatur bono;diabolus verò,quia cooperatur in malo,& accusat:est autẽ natura eius incorporea,locus aëreus. 43. Int.s.ita præcipitem de supernis ad ima lapsum.¶ vel sicut fulgur,quia deiectus adhuc transformat se in Angelũ lucis.Beda.¶Titus.natura fulgidus erat vt fulgur,sed factus est tenebrosus. Basil.non cecidisset si natura fuisset insusceptibilis mali. 44. Cyril.s.à superna potentia, in extremam fragilitatem;ante Christi enim aduentũ ab omnib.colebatur,post à fidelib.conculcatur;vnde sequitur, Ecce dedi vobis,&c. 45. Int.qui dente apertè lædunt.Beda 46. Int.qui cauda clàm insidiantur. Beda. intelligũtur verò per serpentes qui inchoãdis virtutibus,venena prauæ persuasionis obiciũt,per scorpiones,qui cõsummatas virtutes,ad finẽ vitiare cõtendunt.Theoph.serpentes qui visibiliter nocẽt,vt fornicationis & homicidij dæmon,scorpiones qui inuisibiliter,& in vitiis spiritualib. Greg. Nyss.serpens,voluptas,cui caput.i.principium amputandũ. Athanas.deludunt nunc per Christi virtutem pueri voluptatem,quæ quondam seducebat grandæuos;& virgines perseuerant,& quidam scorpionis.i.diaboli aculeum conculcantes,mortem non timuerunt,vt martyres pleriq; postpositis terrenis, conuersantur in cælis, principem aëris non timentes. 47. Chry.id subiungit ne putares dictum de bestiis.

48. Beda.Paulus à vipera nihil mali patitur,nec Iohannes hausto veneno. 49. Titus.gaudebãt quasi sublimes effecti,eorúmque lætitia inanem gloriam sapiebat. 50. Beda.spiritus eiicere, & alias virtutes facere,interdum non est meriti eius qui operatur. 51. Cyril.ad maius gaudium erigit. Beda. q. d. non de dæmonum humiliatione,sed de vestra sublimatione gaudere. 25. Int.quæ mundo vilescunt.

53. Basil.quod dicitur,deleantur de libro viuentium,intelligitur de his qui digni putabãtur in libro Dei conscribi.Theoph.nomina Sanctorũ scripta in libro vitæ,nempe Dei memoria & gratia. 54. Int. s.de salute humilium,quibus loquebatur.Theoph.exultat,quia Apostoli tantis bonis facti sunt digni.

55. Cyril.s.in effectibus Spir.S.quasi amator hominum gaudet de horum conuersione, videns plurimos per Apostolos conuertendos. 56. Beda.confessio aliquando gratiarum actionem significat. Tit. Confiteor.i.glorifico te, solus Filius,cùm Deus sit perfectè similis Genitori, perfectè glorificat Patrem. 57. Int.s.meus consubstantialis. 58. Int.non Pater, sed Creator. 59. Epiph. Euangelium à Marcione editum tacet hoc;itémque omittit,Pater:habens solùm; Gratias ago tibi Domine cæli, ne intelligatur Christi Pater Creator cæli & terræ. 60. Theoph.s.Pharisæis & Scribis. 61. Theoph.s.his qui à Scribis fuerunt docti. 62. Int.s.qui se exaltare non norunt. Amb.¶ Theoph.paruulos vocat suos discipulos. Beda. Apostolis aperta sacramenta quæ ignorarunt Scribæ & Pharisæi, qui sibi sapientes videbantur & prudentes, opposuit autem sapientibus & prudentib.Christus nõ insipientes,& hebetes, sed paruulos.i.humiles.non enim acumen damnat, sed tumorem. Chry.non lætatur, & gratias agit quòd mysteria illos lateant,sed quòd hi nouerunt;agit verò gratias ostendens dilectionem in nos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

34. s.credens,& obtemperans. o. pro, ope & auxilio tuo. Heb. 43. sub. extinctumq; eius fulgorem subitò. p. potest intelligi significare potestatem à qua deiectus per Christum & Apostolos.q.d.videbã cùm vos misi ad prædicandũ,ruituras vires Sathanæ. q. Græ.δίδωμι,do. 45. i. animalia venenata. r. i. potestatem. 49. s. vobis complacendi,vt facitis,vel nolite præcipuè gaudere. 53. s.in libro vitæ,vbi scripti electi. 55. id est,per Spiritum sanctum,scilicet,ad id monentem.Græc.exultauit Spiritu S.suo,nempe animo.

[t] Etiam pater quoniam sic [63] placuit ante te. [64] Omnia mihi [65] tradita sunt à Patre meo, & ne-
[66] mo [67] scit quis sit filius, nisi Pater, & quis sit Pater, nisi [68] Filius, & cui voluerit Filius [69] reue-
lare. [70] Et conuersus ad discipulos suos, dixit, Beati [71] oculi qui [72] vident quæ [73] vos videtis. Di-
co enim vobis, quòd multi [74] Prophetæ & [75] Reges voluerunt videre quæ vos videtis, &
[76] non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. [u] Et ecce quidam [77] Legisperitus
surrexit [78] tentans illum, & dicens, [79] Magister, quid faciendo vitam æternam [80] possidebo?
At ille dixit ad eũ, In [81] lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens, dixit,
[x] Diliges Dominum Deum tuum ex toto [82] corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus
[83] viribus tuis, & ex omni [84] mente tua: & [85] proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi. Re-
[86] ctè respondisti, [87] hoc fac, & viues.

Sens. Lit. In. Cap. X.

63. Int. iniustum esse non potest quod iusto placuit. Chry. ostendit huius rei primam causam Dei
voluntatẽ Greg. Exemplum humilitatis accipimus, ne temerè discutiamus de aliorum vocatione, alio
rum repulsione; iniustum enim esse non potest quod placuit iusto. 64. Chry. id subiungit, ne putares
Christum illud non posse facere quod præcessit. 65. Athan. hoc non intelligentes Arriani, aiunt fuis-
se tempus, cùm non habuit dominium creaturæ; sed delirant. Omnia enim per ipsum facta sunt, & in
ipso consistunt. nec hîc significatur creaturę dominium, sed dispensatio in carne. Factum est enim ver-
bum caro, vt omnia restauraret; data ergo ei sunt omnia, nõ quia potestate careret, sed vt restauraret.
Beda. data ei non elementa, sed hi quibus Sacramenta reuelata, de quorum salute exultauit. 66. Amb.
ostendit se in nullo à Patre superari. 67. Amb. i. comprehendit, quid Deus sit incomprehensibile est.
68. Athanas. contradicunt Arriani, negantes videri à Filio Patrem. 68. Titus. s. iuxta proportionem
naturæ cuiusque. Orig. intelligitur hoc etiam ad tempus præteritum; nefariũ enim est dogma illorum
qui dicunt Patrem Iesu ignorũ fuisse Patribus antiquis. Amb. reuelat & Pater quibus vult Filiũ, vnde,
Beatus es Simon Bariona, &c. 70. Cyril. Iudæos repellens surdos; nec videre volentes. 71. Int. s. inte-
riores, non exteriores Pharisæorum qui corpus meum viderunt. 72. Int. i. agnoscunt illa Sacramenta
quæ reuelantur paruulis. 73. Int. quibus me & Patrẽ reuelaui. 74. Int. ventura prædicando. 75. Int.
se, & alios regendo. 76. Chry. nouerunt quidẽ venturum, & dispensaturum quæ dispensauit, sed non
viderunt cum hominibus conuersantem, vnde Christus dicit, quæ vos videtis. Beda. illi à longè vide-
runt per speculum, & in ænigmate, Apostoli verò in præsentia. 77. Int. verba Legis tenens vim Legis
ignorás. Amb. 78. Beda. occasionem sumpsit, quia Christus dixit nomina discipulorum scripta in cæ-
lis. Cyril. volebat vt aliquid diceret contra Moysem. Glo. ostendit in sua tentatione quàm illud verum
sit, Abscondisti hæc à sapientibus, &c. 79. Cyril. Magistrum vocat, & doceri non vult. 80. Cyril. quia
Dominus solebat de vita æterna loqui, vsus est iste hoc principio. 81. Int. Interrogat quod scriptum
est, vt ex suis responsis iustificetur, vel damnetur. x Basil. seminalis quædam ratio nobis insita est,
quam si quis doctrina diligenter colat, & foueat, ad perfectionem perducetur; naturaliter enim bonũ
amamus & benefactores, quorum autem Deus nobis tradidit semen, eorũ fructus requirit. 82. Greg.
Nyssen. cordis nomine nutritiua, animæ sensitiua, mẽtis intellectiua potẽtia significatur. 83. Theoph.
non remissè diligendus est Deus. 84. Basil. proprium nostræ naturæ, inuicem diligere, & communi-
care. 85. Greg. 29. Mor. quomodo alteri miserando pius est, qui adhuc iniustè viuẽdo sit impius sibi?
86. Int. laudat responsionem, non laudat factum. Glo. iste non impleuerat quod scriptum erat.
87. Gloss. per solam dilectionem venitur ad vitam æternam.

Addit. Avct. In Cap. X.

*t, Græ. ναὶ aduerbium confirmantis, quod aliàs vertit vtique. q. d. Sanè id fecisti, quoniam, &c. v. non sta-
tim post præcedentia, sed alio tempore. x. pro, dilige. Heb. 83. i. quantum potes. No. quod ex toto corde com-
prehendit reliqua, sed addantur ad maiorem explicationem. Cor quidem animam includit. i. mentem & affe-
ctum, toto autem dicitur. i. integro & perfecto, non diuiso, vide 4 Reg. 10. 85. s. volendo bonum, nolendo ma-
lum, benefaciendo, non malefaciendo. 87. s. vita interna, de qua quæsisti.*

Ille autem volens iustificare[88] seipsum, dixit ad Iesum, [89] Ecquis est meus proximus? Su-[aa]scipiens autem Iesus,[90] dixit:[91] Homo quidam[92] descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in[93] latrones, qui etiam[94] despoliauerunt eum: &[95] plagis impositis,[96] abierunt,[97] semiuiuo[98] relicto. Accidit autem[99] vt Sacerdos quidam descenderet eadem via: & viso illo, præteriuit. Similiter &[100] Leuita, cùm esset secus locum, & videret eum,[101] pertransiit. Sa-[102]maritanus autem quidam[103] iter faciens, venit[104] secus eum: & videns eũ,[105] misericordia motus est. Et[106] appropians[107] alligauit vulnera eius, infundens

SENS. LIT. IN CAP. X.

88. Cyril. laudatus iste à Christo prorupit in superbiam, nullum sibi proximum putans esse, & in iustitia comparandum. 89. Glo. proximum non habebat, qui numquam forsitan misericordiam fecerat. Cyril. vacuus à dilectione proximi ostenditur, qui non æstimat aliquem sibi proximũ esse. & per consequens à dilectione diuina; qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum, quem non videt, nõ potest diligere. 90. Theoph. docet omnes qui eadem natura communicant, proximos esse. 91. Aug. de q. Euang. Homo iste Adam, ab Hierusalem ciuitate pacis. i. à beatitudine lapsus, Hiericho. i. luna, nempe mortalitas nostra. Idem contra Pelag. Hierusalem paradisus vbi pax erat, & lætitia ante peccatũ, Hiericho mundus in quo omnia orta occidunt, sicut luna. 92. Basil. Hierusalem in loco editiori est, Hiericho in conuallibus. 93. Amb. i. Angelos noctis & tenebrarum, in quos non incidisset, nisi eis mãdati cælestis deuius, se fecisset obnoxium. Aug. contra Pelagium. i. diabolum, & angelos eius, qui per inobedientiam primi hominis, humanũ genus spoliauerunt morum ornamentis, & vulnerauerunt dono possibilitatis liberi arbitrij perdito. Idem de q. Euan. Spoliauerunt immortalitate, reliquerũt semiuiuum; ex qua enim parte potest Deũ cognoscere, viuit; ex qua verò peccatis premitur, mortuus est: imposuerunt autem plagas peccata suadendo. Idem contra Pelagium. In primo homine plaga, in nobis plagæ, cùm per vnum peccatum quod contrahimus, superaddimus multa. 94. Amb. s. indumẽtis gratiæ. Basil. priùs plagas imposuerant, præcedit enim vulnus. i. peccatum, nuditatem. i. gratiæ carentiam, 95. Bed. peccata, plagæ, quia his naturæ integritas violatur. 96. Beda. nõ ab insidiis cessando, sed insidiarũ fraudes occultando. 97. Theoph. anima enim immortalis, corpus verò mortale; vel quia sperabat per Christum salutem consequi. 98. Aug. contra Pelag. vires ei propriæ ad surgendum non sufficiebant. 99. Chry. non profuit sacrificium. 100. nec lex potuit subuenire. Aug. cont. Pelag. in Sacerdote lex per quam sacerdotium & sacrificia instituta, in Leuita vaticiniũ Prophetarũ. 101. Theoph. Lex stetit vsque ad tempus præfixũ, & non valens curare, abiit. nec ad hoc data est, vt curaret; ideò dicitur, accidit quod solemus dicere in his quæ non præmeditatè fiũt. 102. Aug. de verb. Dom. se Christus voluit intelligi, Samaritanus enim custos interpretatur, & cùm ei dictum esset, Samaritanus es, & dæmonium habes, non se negauit Samaritanum. Ambr. Christus Samaritanus descendens. quis enim descendit de cælo, nisi qui ascendit Filius hominis, &c. 103. Theoph. s. ex proposito vt nos curaret. 104. Aug. con. Pelag. s. in similitudine carnis peccati. 105. Aug. cont. Pelag. quia nullum meritũ inuenit, quo curari dignus esset. Glo. hoc de Sacerdote & Leuita non est dictum; quia Lex nõ habet misericordiam, sed iudicium & vindictam. 106. Aug. de verb. Dom. quid tam remotum quàm Deus ab hominibus? cùm haberet Deus in se duo bona, iustitiam & immortalitatem, & nos duo mala, iniquitatem & mortalitatem, factus est mortalis, & ita propè nos, non id quod nos. i. peccator, suscipiendoque pœnam, & non culpã, culpam deleuit & pœnam. 107. Int. s. in baptismo. Aug. 2. de q. Euang. alligatio vulnerum, cohibitio peccatorum; oleum, consolatio spei propter indulgentiã datam ad reconciliationem pacis; vinum, exhortatio ad operandum. Amb. constringit vulnera austeriore præcepto; fouet, vt oleo remissione peccati; cõpungit, vt vino denunciatione iudicij. Gre. 20. Mor. in vino morsus districtionis, in oleo mollities pietatis, miscẽda ergo lenitas est cũ seueritate. Theoph. oleũ, conuersatio secundùm hominẽ, vinum autem ea quæ secundùm Deum, quædam est operatus humanè, quædam diuinitus, nosq; humanitate & diuinitate saluauit. Chry. vinũ sanguis passionis, oleũ chrismatis vnctio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

88. *i. ostendere se iustum, vt qui esset sollicitus de Legis intelligentia. vide Luc. 16.* aa. *Gr. ὑπολαβὼν. q. d. succedens in vicem respondendi. sic Virgil. Excipit Ascanius.* 92. *Hierusalem enim editiori loco.*

oleum

[108] oleum & [109] vinum:& imponens illum in [110] iumentum ſuum,duxit in [111] ſtabulum , & [112] curam [113] eius egit. [114] Et altera die protulit duos [115] denarios:& dedit [bb] ſtabulario,& ait,Curam illius habe, & quodcumque [116] ſupererogaueris , ego cùm [117] rediero,[118] reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi [cc] proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit miſericordiam in illum.Et ait illi Ieſus,[dd] Vade,& tu [119] fac ſimiliter. [120] Factum eſt autem dum irent, & ipſe intrauit in quoddam [121] caſtellum : & mulier quædam Martha nomine,[122] excepit illum in domum ſuam,& huic erat ſoror nomine Maria, quæ [ee] etiam ſedens [123] ſecus pedes Domini,audiebat verbum illis.

SENS. LIT. IN CAP. X.

108. Int.ſ.Chriſma ſancti Spiritus. 109. Int.ſ.calicem ſuæ paſſionis. 110. Aug.de q.Euang,iumentum Chriſti caro:imponi iumento, eſt in ipſam incarnationem credere. Amb. iumento imponit dum peccata noſtra portat. Theoph membra ſua nos fecit,& participes corporis ſui. 111. Chry. Eccleſiam quæ in itinere mundi laſſatos,& ſarcinis delictorum defeſſos ſuſcipit; &, depoſito onere peccatorum, reficit.Beda.iumento impoſitum,induxit in ſtabulum;nemo enim niſi per baptiſmum Chriſti corpore aduaatus,Eccleſiam intrat. 112. Int.ſ.ſpiritualem. 113.Amb.quia redeundum ei erat vnde deſcenderat. 114. Amb.ſ.Dominicæ reſurrectionis. 115. Ambr. duo teſtamenta , quæ in ſe imaginem tenent æterni Regis expreſſam.Glo.poſt reſurrectionem Apoſtolis ſenſum aperuit, vt intelligerēt Scripturas ad regendum populū.Aug.de q.Euang.i.duo præcepta charitatis,quam acceperunt Apoſtoli ad euangelizandum,vel promiſſionem vitæ præſentis,& futuræ. 116. Aug.de q.Euang. ſtabularius fuit Apoſtolus, qui ſupererogauit conſilium de virginibus dans,manibus operans,&c. multum etiam ſupererogauerunt qui Scripturam expoſuerunt. 117. Ambr.ſ.die iudicij. 118. Amb. reddes Domine quod debes,beati quibus es debitor. 119. Cyril.inutilis eſt ſacerdotis dignitas,& Legis ſciētia, niſi per opera bona confirmetur. Chry.q.d.quem vides oppreſſum , adiuua , quicumque is ſit. Aug.1.de doctrina Chriſtiana,cap.30.hinc intelligimus illum eſſe proximū,cui exhibendum eſt officium miſericordiæ, ſi indigeat,à quo nemo excipitur,dicente Domino,Benefacite his qui vos oderunt.continentur ergo etiam Angeli hoc præcepto quo iubemur diligere proximū:impendunt enim nobis miſericordiæ officia,& Dominus ſe proximum noſtrum dici voluit,opitulatus eſt enim ſemiuiuo iacenti. Ambr.non cognatio facit proximum,ſed miſericordia quæ eſt maximè ſecundùm naturam. 120. Beda.Dilectio Dei & proximi rebus ipſis deſignatur. 121. Orig.ſ.Bethaniam. 122. Aug.de verb.Dom. ne quis putet beatos ſolos,qui Chriſtum in ſua perſona ſuſcipere meruerunt.Dictum enim eſt ab ipſo,quod vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis. 123. Aug.de verb.Dom.Martha paſcere Dominū , iſta paſci magis elegit,&quanto humiliùs ad pedes ſedebat,tanto ampliùs capiebat:confluit gratiæ aqua ad humilitatis conuallem.Chry.ſignificatur Mariæ diligentia & ſolertia in auditione;& multa ad Dominum reuerentia,docet verò Dominus diſcipulos ſuſceptos,debere ſuſcipientes replere ſacris doctrinis,eos verò qui ſuſcipiunt,hilariter id facere & feruenter.Martha inquit ſatagebat,&c.

SENS. MYST. IN CAP. X.

122. Aug.de q.Euang.Excipit nunc Eccleſia Chriſti in cor ſuū , Maria eamdem Eccleſiam ſignificat,ſed in futuro ſæculo,vbi ſola ſapiētia perfruetur,& quò per miniſterij merita peruenitur. Greg. 6. Moral.c.28 Maria vita cōtemplatiua,Martha actiua.magna ſunt actiuæ merita,ſed cōtemplatiuæ potiora:actiuæ opera corpore trāſeunt,contemplatiuæ gaudia meliùs ex fine cōualeſcunt. Glo.intrante Chriſto in domū,vita iniqua,ſi aliquando fuerat,fugit:remanent duæ vitæ innocentes , laborioſa,& otioſa,inter quas medius eſt fons vitæ.ſedet Maria,id eſt,mentis quiete fruitur,pacatis vitiorum tumultibus;Martha ſtat,deſudat enim in certamine:illud verò,non eſt tibi curæ,&c.ex illorum perſona dicitur,qui diuinæ contemplationis ignari,ſolùm fraternæ dilectionis opus Deo placitum, omnéſq; huic mancipandos putant:non aufertur Mariæ pars,ſed magis perficitur ; at actiuæ cum corpore deficit:in æterna enim patria non erunt neceſſaria pietatis opera,tranſit labor multitudinis,remanet charitas vnitatis, meritò igitur contemplationi omnia virtutum ſtudia poſtponuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

108. ſ.ad leniendum. 109. ſ.ad corrodendum humorem,lauandumq́; vulnus. 111. id eſt, diuerſorium. 114. i.poſtridie. b b. i. hoſpiti. c c. i. proximi officio functus. d d. pro agedum.Heb. 121. i. pagum. ſ. Bethaniam , quæ in latere montis Oliueti diſtans ab Hieruſalem duobus milliaribus. e e. ſ. cum aliis feminis, vel q.d.totam ſe etiam compoſuerat ad attentionem quieto etiam corpore.

Martha

[124] Martha autem [ff] satagebat circa [gg] frequens ministerium: quæ stetit, [125] & ait, Domine, non est tibi curæ quòd [126] soror mea reliquit me solã ministrare? Dic [hh] ergo illi vt me adiuuet. Et respondens dixit illi Dominus, [127] Martha, Martha, sollicita es, & [128] turbaris erga plurima. [129] Porrò vnũ est necessarium; [130] Maria [131] optimam partem elegit, quæ [132] nõ auferetur ab ea.

Sens. Lit. In Cap. X.

124. Int.s.ministrans necessaria mortali carni qua indutus erat Dei Filius. 125. Int.s.conquerens de sorore. 126. Aug.de verb.Dom.erat enim intenta dulcedini verbi Domini. laborabat illa, vacabat ista, miráque suauitate tenebatur, quæ maior est mentis quàm ventris, causámque suam iudici maluit committere ne si responderet, audiendi intentionem remitteret. 127. Aug.de ver.Dom.repetitio nominis indiciũ dilectionis, aut repetit vt attentiùs audiat. 128. Aug.de verb.Dom. vult qui ministrat, quod aliquando non potest, & queritur quãdo deest. distenditur animus quia temporalia multa sunt, & diuersa sunt, non reprehendit autem Dominus Marthæ ministerium, & hospitalitatis curam, alioquì dimittenda esset, & vacandum verbo, & vni instandum scientiæ omissis operibus misericordiæ; sed munera distinxit. Theoph.non prohibet Dominus hospitalitatem, sed plurimorum turbationem & tumultum. 129. Int.s.Deo iugiter inhærere. Aug.de verb. Dom. vnum sunt Pater, Filius & Spir.S. ad hoc vnum nos non perducit, nisi multi habeamus cor vnum. Basil.vniformis est vita Christiani, & ad vnum intendens.s.Dei gloriam. Glo.præponitur vnum multis, sed multa tamẽ necessaria sunt tendentibus ad vnum. 130. Int.Mariæ factus est aduocatus qui iudex fuerat interpellatus. 131. Aug. de ver Dom.non tu malam, sed illa meliorem. Amb. sapientiæ desiderium maius & perfectius opus: ne ergo ministerij cura cognitionem verbi cælestis auertat, nec otiosos iudices quos videas sapientiæ studere. 132. Aug de ver.Dom.auferetur à te labor, vt requies detur, dulcedo veritatis in hac vita augetur, in illa perficietur, nunquam auferetur.

Addit. Avct. In Cap. X.

ff. id est, anxiè torquebatur, distrahebatur, seu distendebatur. gg. Græc. multum. hh. alioqui enim non auelletur. 127. *repetitio ad attentionem, vel ex beneuolentia.* 128. *id est, tumultuaris.* 129. *id est, vno opus est.s.studio rerum diuinarum.* 131. *Græc.bonam illam, nempe optimam.*

CAPVT XI.

ET [1] factum est, cùm esset in quodam loco orans [2], vt cessauit [3], dixit [4] vnus ex discipulis [a] eius ad eum: Domine, doce nos orare, [5] sicut docuit Iohannes discipulos suos. Et ait illis, Cùm oratis, dicite, [9] Pater,

Sens. Lit. In Cap. XI.

2. CYRIL. vt comedit & bibit, quia homo, ita oratione vtitur: docet verò nos attentè orationibus insistere. Glo.ideo sæpe Christus inducitur orans, vt discipulos ad orationis studium inducat.
3. Int.s.orare. 4. Titus.nouam conuersationem videntes, nouam orationis formam postulant.
5. Titus.s.vt ea petamus, atq; eo modo quo decet. 6. Basil. Duo sunt orandi modi. Vnus laudis cum humilitate. Secundus, petitionis: ab illo autem priori exordium sumendum est. Aug. de verb. Dom. ex malo seruo factus es bonus filius; non est arrogantia, sed fides, & deuotio prædicare quod acceperis. dic ergo Pater, quasi filius, sed noli tibi aliquid specialiter vindicare; solius Christi specialis est Pater, quia genuit nobis autem communis, quia creauit; ideo secundùm Matthæum dicitur Pater noster. Greg.Nyss.non oportet esse corruptæ vitæ qui Deum Patrem vocat.

Sens. Myst. In Cap. XI.

BEDA. Post historiam sororum quibus duæ Ecclesiæ vitæ significantur, orat, & orare docet; oratio enim quam docuit, vtriusque vitæ mysterium continet, & vtriusque vitæ perfectio non nostris viribus, sed precibus obtinenda est.

Addit. Avct. In Cap. XI.

a. scilicet, ex Septuaginta. Apparet Christum bis docuisse orandi modum, semel in monte, & iterum isto interrogante.

sancti.

ſanctificetur[7] nomen tuum, Adueniat[8] regnum tuum, Panem noſtrum quotidianum[9] da[d] nobis hodie, Et dimitte nobis peccata[10] noſtra, ſiquidem[11] & nos dimittimus debitoribus noſtris: Et ne nos inducas in tentationem[12]. Et ait[13] ad illos, Quis[14] veſtrum habebit amicum[15], & ibit ad illum media[16] nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres panes[17], quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam

SENS. LIT. IN CAP. XI.

7. Greg.Nyſſ omnium bonorũ caput eſt, glorificare nomen Dei in vita noſtra; glorificatur verò per vitam puram. Chry. vt qui videt pulchritudinẽ cæli, Deum laudat, ita qui videt alicuius virtutẽ. Aug. de verb.Dom. Sanctificetur. i. ad nos eius ſanctificatio perueniat. Titus. Sãctificetur. i. nota ſit toti mũdo ſanctitas tua, & te laudet, rectos autem decet collaudatio: iubet ergo orare pro emẽdatione totius mundi. Orig. Sanctificetur. i. tibi ſoli Dei nomen tribuatur, nõ creaturis, vt ab errãtibus ſolet. 8. Orig. vt euacuetur regnum mũdi & peccati. Greg.Nyſſ. petimus liberari à corruptione, vel, ſecũdùm quoſdam, vt veniat ſuper nos Spiritus ſanctus, & purificet nos. Aug. de verb.Dom. Tunc venit regnũ Dei, quãdo ſumus Dei gratiam conſecuti: ait enim, Regnum Dei intra vos eſt. Cyril. qui hoc dicũt, videntur optare Chriſti aduentum ad iudiciũ, quo coronandi ſunt qui bene vixerũt. vnde apud Matthæum additur, Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Chry. quaſi dicat, da nobis imitari cæleſtem conuerſationem. Greg.Nyſſen. in carne non carnaliter viuendũ eſt, ſed diſponenda vita ad eam quæ ſperatur. Aug. in Enchi. cap. 115. apud Matthæum. Septẽ petitiones ſunt in oratione Dominica. Apud Lucã verò quinque. 9. Aug. de verb.Dom. in Græco ἐπιούσιον epiuſion. i. ſuperſubſtantialem, qui ſcilicet animę noſtræ ſubſtantiam fulcit. Si quotidianus eſt panis, cur poſt annũ ſumes? accipe quotidie quod quotidie tibi promiſit. ſic viue, vt quotidie merearis accipere. qui vulnus habet, medicinã quærit: medicina eſt cæleſte & venerabile Sacramentum; ſi quotidie accipis, quotidie tibi eſt hodie. Cyril. Ex eo quod iubet panem petere. i. quotidianum alimentum, videtur velle eos colere paupertatem. petũt enim panem non qui habent, ſed qui penuria opprimuntur. Baſil Exponenda eſt Deo neceſſitas naturæ, & petendus panis. Chry. Petenda ſunt vitæ neceſſaria, non quæ delectant, ſed quæ ſubſtantiã corporis ſuſtentant. 10. Tit. ſ. ne impediamur à ſacra cõmunione propter humana peccata, additum eſt autem hoc, quia nullus ſine peccato reperitur. 11. Titus. fit iuſtè à Deo dimiſſio, quando nos relaxamus his qui nobis nocuerunt. Cyril. vult, vt ita dicam, patientiæ noſtræ imitatorem fieri Deum, vt talis in nos ſit, quales fuerimus in conſeruos. gratiæ verò ſunt agendæ debitoribus noſtris, vt qui nobis fiant (ſi ſapimus) cauſa indulgentiæ maximæ. 12. Aug. de verb.Dom. quam ſcilicet ferre non poſſumus. Titus. petimus non derelinqui à Deo: nam non tentari eſt impoſſibile. dicitur verò Deus aliquando facere quod permittit. 13. Chry. ſ. oſtendens patienter orandum eſſe. 14. Int. pro, ſi quis.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

15. Theoph. Amicus eſt Deus, qui omnes amat, & ſaluos vult fieri. Amb. quis nobis amicior, quã qui pro nobis corpus ſuum tradidit? 16. Amb. Docemur etiã noctibus orare. Media nocte, inquit Dauid, ſurgebam ad confitendũ tibi. non timuit excitare dormientem, quẽ ſcit ſemper vigilantem. 17. Aug. de verb.Dom tres panes, myſterij cæleſtis alimentum. venit amicus de via. i. vita huius ſæculi, in qua omnes peregrinamur: vel de vita mala. venit, inquam, vt interroget quod tu fortè neſcis, & cõpelleris quærere, vbi obſcurè ſcriptum eſt fortè in Paulo, aut Petro, &c. quos non potes interrogare. requieſcunt enim cum Domino, nox media eſt huius ſeculi valida ignorantia: adis ergo ad Dominum oratione pulſans. Aug de q. Euang. Amicus ad quem venitur, Deus; media nox, tribulationis tempus; tres panes, intelligentia Trinitatis; amicus veniens de via, appetitus ſeruiens conſuetudini temporali, à qua reuocatur conuerſus ad Dominum, quærenſq; gaudium de doctrina ſpirituali. Aug. de verb.Dom. Cùm perueneris ad intelligentiam Trinitatis habes vnde viuas, vnde paſcas, ne timeas; non enim panis ille finitur. Theoph. Media nox, finis vitæ, in quo multi ad Deum veniunt, vel profundum tentationum; tres panes, neceſſitas corporis, animæ, & ſpiritus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

7. pro, celebretur. Hebr. Græ. ἐπιούσιον. i. ſuperſubſtantialem, ſeu craſtinum. vide apud Matthæum. d. Græ. quædam καθ' ἡμέραν. i. quotidie. 14. Parabola hæc ſumpta à diſſimili, vt illa de villico, & de iudice iniquo. Dedit iſte importuno tempore rogatus, quanto magis Deus, cui nullum tempus importunum?

ante illum:& ille deintus respondens dicat,[18] Noli mihi molestus esse, iam ostium[19] clausum est,& [20] pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere,& dare tibi. Et ille si [21] perseuerauerit pulsans: dico vobis,etsi non dabit illi surgens,eo quòd amicus eius sit, propter [22] improbitatem tamen eius surget, & [23] dabit illi [24] quotquot habet necessarios. [25] Et ego dico vobis,[26] Petite,& dabitur vobis: [27] quærite,& inuenietis:[28] pulsate,& aperietur vobis. [29] Omnis enim qui petit, [30] accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.[c] [d] Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid [31] lapidem dabit illi? Aut [32] piscem: numquid pro pisce [33] serpentem dabit illi? Aut si petierit [34] ouum, numquid porriget illi [35] scorpionem? Si ergo vos cùm sitis [36] mali, nostis bona [37] data dare filiis vestris,

Sens. Lit. In Cap. XI.

21. Int.non pudore perterritus,sed necessitate coactus. 22. Aug.de q.Euang.quasi dicat,quãto magis Deus;qui sine tædio largissimè donat quod petitur? 25. Cyril.hoc vim habet iuramenti. 26. Int. orando. 27. Int.s.rectè viuendo.Chry.petitio orationem ostendit;inquisitio studium,& diligentiam; sollicitè quærẽdus est Deus,vt aurum perditum quæri solet. 28. Int.s.perseuerando.Chry.si immoraberis,recipies. ob hoc clausum est ostium,vt pulses.Græc.pulsatur manu.i.bonis operibus. 26.Aug.de verb.Dom.non hortaretur nos tantopere vt peteremus,nisi dare vellet. 30. Orig.s.nihil omiserit eorum quæ conferunt ad petitorum obtentum; alioquin,vt ait Iacobus,petitis,& non accipitis,eo quòd malè petatis.Basil.non impetrat,sed magis Deũ irritat, qui remissè, & vagante mente diuinũ imploirat auxilium; oportet coram Deo attentum , & tremebundũ assistere;cùm autem quis non ex negligentia,sed ex fragilitate vagatur,seque,quãtum potest,cohibet,Deus ignoscit. Petunt quidam,& non accipiunt,quia infideliter petunt,vel leuiter,vel non conferentia,vel non perseuerãter,&c.Gloss.si petenti datur,& quærenti,& pulsanti,&c. cui non datur, non bene petit: quæsiuit & pulsauit, propè est Dominus inuocantibus eum in veritate:& voluntatem timẽtium se facit. d. Int.pro,si quis. 32. Cyrill.s.si petierit. 36. Beda. Etiã Apostoli supernæ bonitatis respectu mali. solus enim Deus per se bonus. Gloss.Apostoli nondum immunes à delictis, quæ quotidianis orationibus iubentur curari.
37. Int.s.vestra datis.

Sens. Myst. In Cap. XI.

18. Aug.de ver.Do.Qui differt dare,vult ampliùs desideres dilatũ,ne vilescat citò datum. Basil.differt vt agnoscas Dei esse donum,& in timore custodias.Quod multo labore acquirimus,custodimus,ne,si perdiderimus,laborem amittamus. Glo.Non aufert spẽ impetrandi,sed vehementiùs accẽdit desiderium orandi,ostensa difficultate consequendi. 19. Beda.Hoc est ostium quod sibi Paulus exposcit aperiri populi orationibus,ad loquendũ mysterium Chrysti: & fortè illud est quod apertum vidit Iohannes,cui dictum,Ascende huc,&c.Aug.de q.Euang.significatur tempus famis verbi, cùm intelligẽtia clauditur. 20. Aug.de q.Euang.significantur iam esse in quiete cum Domino prædicatores verbi, & tamen orando efficitur,vt accipiat desiderans intellectum à Domino,etiamsi homo desit,per quem sapientia prædicetur.Greg.Nyssen.cubile,saluatorum requies. 23. Int.s.per se inspirando,vel doctorẽ mittendo. 24. Int.etsi non quantum ille voluerit. 31. Aug de q.Euang.panis,charitas,sine qua cætera nihil sunt,vt sine pane mensa inops; lapis,cordis duritia; piscis,fides inuisibilium,quæ mũdi fluctibus circumiactata non frangitur;& de inuisibilibus locis capitur:ouum spes,ouum enim nondum perfectus fœtus,sed speratur.Glo.Fides inuisibiliter in corde gignitur,vt piscis sub aquis nascitur, & inuisibili gratia per baptismum consecratur; inuisibili auxilio Dei nutritur;& inuisibilium præmiorum intuitu operatur. 33. Int.id est,infidelitatem quam serpens primo homini inspirauit. 34. Int.id est,spem. 35. Int.id est,desperationem. Aug.de q.Euang. Scorpionis aculeus venenatus retrò timendus est,contrarium spei retrò respicere; spes enim in illa quæ antè sunt se extendit.

Addit. Avct. In Cap. XI.

22. Græc. ἀναίδειαν, impudentiam, quasi dicat,inuerecundiam, & vrgentem perseuerantiam. c, pro, aperiri solet. 35. Græc.δόματα.i.dationes.

quanto

quanto magis Pater vester cæleſtis de cælo dabit ſpiritum [38] bonum petentibus ſe? Et [e] erat eiiciens dæmonium, & illud erat [39] mutum. Et cùm eiecisset dæmonium, loquutus eſt mutus: & admiratæ [40] ſunt [41] turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt, In [42] Belzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et [43] alij tentantes, [44] ſignum de cœlo quærebant ab eo. Ipſe autem vt vidit [45] cogitationes eorum, dixit eis, [46] Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus [g] ſupra domum cadet. [47] Si autem & Sathanas [h] in ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis in Belzebub me eiicere dæmonia. Si autem ego [l] in Belzebub eiicio dæmonia; [48] filij veſtri in [m] quo eiiciunt? Ideo ipſi [49] iudices veſtri erunt. Porrò ſi in [50] digito Dei eiicio dæmonia, profectò [51] peruênit in vos [52] regnum Dei. [n] Cùm [53] fortis armatus cuſtodit [54] atrium ſuum, in [55] pace ſunt ea quæ poſſidet.

Sens. Lit. In Cap. XI.

38. Beda. ex quo bona omnia. Athana. non ſic diceretur, niſi eſſet de ſubſtantia Dei, qui ſolus bonus, quãdoquidem & Dominus renuit dici bonus in eo quod homo factus eſt. e. Glo. miracula operatur, vt qui prædicanti non credunt, viſis miraculis credant. 39. Int. i. mutum faciens. Theoph. Græ. κωφὸς, id eſt, qui nec audit, nec loquitur, & quidem qui à natiuitate non audiuit, neceſſariò non loquitur, iſte ſanè & mutus erat & ſurdus. Beda. iſte apud Matthęum cæcus fuiſſe dicitur, itaque tria ſigna ſimul facta ſunt in vno homine, cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus à dæmone liberatur: ſic quotidie in conuerſione expulſo dæmone illuminatur homo, & Deũ laudat. 40. Beda. quæ minùs eruditæ videbantur. 41. Int. ſ. Scribæ & Phariſæi, non ſimplex turba. Beda. 42. Beda. is Deus erat Acharon. Glo. Ninus Belo patri ſtatuam cõſecrauit, Chaldæi Bel vocabant, Palæſtini Baal, Moabitæ Beelphegor, Iudæi Beelzebub. Bel enim vir, Zebub muſca, quaſi vir muſcarum, ſeu muſcas habens, ob ſordes; ſcilicet cruoris, qui in eius templo immolabatur. 43. Cyril. Pari liuore ſtimulati. 44. Glo. vt ignem ſicut Eliæ tempore; aut manna, vt ſub Moyſe; aut tonitrua & imbres, vt ſub Samuele. nõ exhibuit verò Chriſtus; nam & illa etiam fuiſſent calumniati. proprium Iudæorũ, quærere ſigna, vnde Paulus, Iudæi ſigna petunt. 45. Chry. metu multitudinis nõ audebant diuulgare quod ſentiebant. Beda. ad cogitata reſpondit, vt vel ſic credant eius potentiam, qui corda nouit. 46. Oſtendit regnum ſuum indiuiſum, & perpetuum. Beda. vnum regnũ Patris, Filij, & Spir. S. & vna maieſtas. 47. Chry. ſecunda ſolutio. 48. Chry. non dicit, diſcipuli mei, ſed filij veſtri, volens eorum permulcere furorem. Beda. ſignificat exorciſtas Iudæorum, qui ad inuocationem Dei eiiciebant dæmones. 49. Chry. i. condemnabunt non credentes, ex vobis enim orti mihi obediunt. Glo. Iudices non poteſtate, ſed comparatione, dum expulſionem non diabolo, ſed Deo aſſignant. 50. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus ſpiritum dicit. Aug. 2. de q. Euang. Spir. S. digitus Dei, ob partitionem donorum, quæ in eo cuique dantur; in nullis enim membris magis apparet partitio, quàm in digitis. Cyril. Spir. S. digitus; manus & brachium Filius; per eum enim Pater cuncta operatur, & Filius per Spir. S. ſibi conſubſtantialem. Glo. hoc digito ſcripta lex in tabulis; hunc digitum Magi confeſſi ſunt in Ægypto. Amb. ad formam vnitatis, non ad diſtinctionem poteſtatis referenda digiti nuncupatio. Athanaſ. gratia humanitatis ſe dicit minorem Spiritu ſancto, & in eius virtute dæmonia eiicere. 51. Chry. q. d. cur veſtra bona faſtiditis? 52. Amb. oſtendit imperialem eſſe Spiritus ſancti poteſtatem, in quo regnum eſt Dei, eóſque in quibus habitat Spir. S. eſſe regalem domum. Glo. Regnum Dei, id eſt, iudiciaria poteſtas, qua bonos à malis ſecernet in die iudicij; vel peruenit regnum Dei, id eſt, patefactus eſt aditus regni cæleſtis. n. Glo. oſtendit ſe non conſentire cum diabolo, ſed ſuperare & eiicere à fidelibus. 53. Chry. fortis diabolus, non naturaliter, ſed noſtra puſillanimitate. 54. Beda. ſ. mundum. 55. Beda. vſque ad Chriſti aduentum in infidelium cordibus, diabolus ſine contradictione quieſcebat.

Addit. Auct. In Cap. XI.

39. i. faciens hominem mutum. f. i. periculum eius potentiæ facere cupientes. g. pro contra. ſ. diuiſa, domus autem pro familia. h. i. contra ſe, pro, ſecum ipſe diſſidet, l. pro, Beelzebub præſidio. m. pro, cuius præſidio, & ope. 50. i. virtute, vel Spiritu ſancto, vt patet ex Matth. 12. 52. A Iohanne, & à me prædicatum. ſ. cùm ſic dæmones expelluntur nouo miroq; modo. 55. pro ſalua ſunt. Hebr.

Si autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum, [56] vniuerſa arma eius auferet in quibus [57] confidebat: & [58] ſpolia eius diſtribuet. [59] Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non colligit [60] mecum, diſpergit. [61] Cùm immundus ſpiritus exierit de homine, ambulat per [o] loca inaquoſa, quærens requiem. Et non inueniens dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cùm venerit, [p] inuenit eam ſcopis [62] mundatam. Tunc vadit, & [q] aſſumit [63] ſeptem alios ſpiritus ſecum, nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi. Et fiunt nouiſſima hominis illius [64] peiora prioribus. Factum eſt autem cùm hoc diceret, [65] extollens vocem quædam mulier de turba, [66] dixit illi, Beatus venter qui te portauit, & [67] vbera quæ ſuxiſti. At ille dixit, [68] Quinimò beati qui [69] audiunt verbum Dei, & [70] cuſtodiunt illud. Turbis [71] autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio [72] hæc, generatio [73] nequam eſt:

SENS. LIT. IN CAP. XI.

56. Theoph.i.ſpecies peccatorum. Beda.i.aſtutias, & dolos. 57. Beda.ſ.homines ab eo deceptos.
58. Baſil.ſ.exhibēs fideles cuſtodias Angelorum. Beda.quoſdam dedit Apoſtolos, alios Euangeliſtas, &c. 59. Chry.quarta ſolutio. 60. Cyril.Sathanas tentat diſpergere à Chriſto congregata. Chry.videtur Iudæos tangere, connumerans eos cum diabolo. nam & ipſi agebant contra eum, & diſpergebant quos congregabat. Glo. Poſſunt hæc de omnibus hæreticis & ſchiſmaticis intelligi, qui omnes excluduntur à regno Dei. 61. Chry.oſtendit vnde Iudæis contingat ad huiuſmodi de Chriſto opiniones labi: itaque apud Matthæum additur, ſic erit & generationi huic peſſimæ. quamdiu erant Iudæi in Ægypto, viuentes ritu Ægyptiorum, habitabat in eis diabolus, qui eſt expulſus mactato agno in figura Chriſti, &c. Amb. A Iudæis per legem ſpiritus immundus exierat; ſed quia in gentibus priùs quidem aridis, ſed poſt per baptiſma humeſcentibus, requiem non potuit inuenire, regreſſus eſt ad Iudæos.
62. Amb.ſ.forenſi & perfunctoria ſpecie comptam. Gloſſ.ſuperfluis obſeruationibus & ceremoniis legis, quæ nihil valent poſt Chriſti aduentum. q. Glo.ſ.vt firmiùs poſſideat. 63. Amb.vt nobis multiplicatur ſeptiformis Spiritus gratia; ita illis immundorum ſpirituum omnis cumulatur iniuria. vniuerſitas enim hoc numero ſignificatur. 64. Chry.Maior nunc penuria virtutis in Iudæis, & ærumna vehementior; & dæmonum poteſtas ſæuior. Glo.deteriores nunc Iudæi blaſphemātes Chriſtum, quàm olim in Ægypto; maior enim infidelitas venientem non ſuſcipere, quàm venturum non credere. Cyr. Fiunt nouiſſima peiora, iuxta illud, Melius erat viam veritatis non agnoſcere, quàm poſt agnitam retroire. Beda. Accidit hoc malis à quibus exierat diabolus tempore baptiſmatis; exploratis enim fidelium cordibus quæ ſunt inaquoſa.i.à fluxis cogitationibus expurgata, redit ad vacantes, & bonis operibus non ſtudentes; ſecumque affert vniuerſa vitia. Chry Grauior eſt pœna ſequentium peccatorum.
68. Int. Magna fiducia inter blaſphemos confiteri Dei Filium. Beda. 67. Beda.cuius lacte nutritus eſt, eius & ſemine conceptus; ex eodem enim fonte, ſecundùm Phyſicos, vtrumque manat. 68. Chry. non eſt reſponſum repudiantis manum, ſed oſtēdētis quòd nihil ei partus profuiſſet, niſi fidelis fuiſſet. Beda. Dei genitrix inde quidem beata, quia verbi incarnandi miniſtra temporalis; ſed inde multo beatior, quia eiuſdem ſemper amandi cuſtos æterna. 69. Int.i.anteriori ore percipiunt. 70. Int.ſ.opere. Beda. Iudæos percutit, qui verbū Dei non audire, & cuſtodire, ſed negare & blaſphemare quærebāt.
71. Int.quaſi ad videnda miracula quæ ab eo audiebant fieri. 72. Int.ſ.Iudæorum. 73. ſ.adultera.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

66. Int.figura Eccleſiæ quæ in medio gentium confitetur Creatorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

58. ſ.committens oues Apoſtolis, & ſucceſſoribus. 61. Senſus parabolæ eſt, cùm dæmon ab homine pellitur, quieſcere non poteſt, vt qui pulſus domo, non poteſt quieſcere in locis deſertis, ſed redit, reperienſque paratum ad ſe recipiendum, vt eſt parata domus purgata, & ornata, ingreditur; idque multis comitatus dæmonibus, vt tutiùs poſſideat: ſic Iudæis accidet. o. ſ.ſolitudines. p. præſens tempus. 68. Gra.μενοῦνγε, verti poteſt certè. 70. Indicatur neceſſaria perſeuerantia. 71. Gra.ἐπαθροιζομένων, id eſt, condenſantibus ſe.

ſignum

[74] signum quærit,& [75] signum non dabitur ei nisi [76] signum Ionæ Prophetæ. Nam sicut fuit [r] Ionas signum Niniuitis:ita erit & filius hominis [77] generationi isti. Regina austri surget [s] in iudicio cum viris generationis huius,& [78] condemnabit illos;quia venit à finibus terræ audire Sapientiam Salomonis: & ecce plusquàm Salomon [79] hîc. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac,& condemnabunt illam:quia [80] pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ,& ecce [81] plusquàm Ionas hîc. [82] Nemo [83] lucernam accendit , & in [t] abscondito ponit,neque sub modio:sed supra candalabrum, [u] vt qui ingrediuntur lumen [x] videant. [84] Lucerna [85] corporis tui,est oculus tuus. Si [86] oculus tuus fuerit [87] simplex, [88] totum corpus tuum [89] lucidum erit:si autem

SENS. LIT. IN CAP. XI.

74. Int.quasi illa quæ viderant signa non fuerint.Basil.Signum est res manifesta, occulti continens declarationem;sicut Ionæ signum,descensum Christi ad inferos,& ascensum à mortuis repræsentat.
75. Int.s.de cælo quo indigni sunt.Beda.sed de profundo inferni.s.passionis,nō glorificationis.Glo. Discipulis dedit signum diuinitatis,transfiguratus in monte,& subleuatus in cælum. 76. Amb.quod signum est Dominicæ passionis,& sceleris Iudæorum,qui exemplo Niniuitarum, non deberēt desperare indulgentiam , si vellent agere pœnitentiam. 77. Int.Electa fuisse non dubitatur.Beda. s. Beda. Vna erit resurrectio omnium,bonorum scilicet & malorum;idque in ipso iudicio. 78. Beda.non potestate iudicij,sed comparatione facti melioris. 79. Int.i.in hoc loco.Beda.in præsentiarū inter vos conuersatur.Chry.q.d.Festinauit mulier barbara per longum iter auditura scientiam animantium,vires herbarum:vos cùm audiatis ipsam Sapientiam de cælestibus instruentem,& verba signis comprobantem,alienamini,&c. 80. Int.quod Iudæi non fecerunt ad prædicationem Christi.Chry.Niniuitæ, barbari,qui numquam acceperant auditum diuinum,conuersi ad vocem serui, non cælorum regnum annunciantis,sed euersionem vrbis. 81. Ionas paucis diebus prædicauit,& peregrinis,& signum non fecit;Christus diu,& ciuibus,& multa signa fecit. 82. Int.de seipso hoc dicit.Beda.Ostendens non esse occultandam fidelibus lucis suæ claritatē.Cyr.Dicebant Iudæi Christum facere miracula ob applausus audientium,hanc igitur calumniam reprobat. v. Glo.condēnātur Iudæi, qui signa exteriùs quærendo , apertam lucis ianuam nolunt ingredi credendo. x. q.d.ego lucernam fidei in vestris sensibus accendo,& in Ecclesia pono;vos,quantum in vobis est,lucernas vestras accendire, id est, intentiones cordis mundate. 84. Int.i.totius tuæ operationis. 85. Int.i.mentis intentio.Theoph.Iudæi Christi miracula accusabant,cùm deberent agnoscere.ad hoc enim lucernam à Deo.i.intellectum acceperār, vt intelligerent.Orig.oculus dicitur intellectus,qui corpus,id est,totam animam illustrat. 86. Int.id est,intentio.Greg.Naz.Ecclesiæ lucerna,& oculus,prælatus. 87. Int.s.pura,& recta. 88. Int.etsi coram hominibus aliquid imperfectionis habere videaris. 89. Greg.28.Mor.cap.28.Bona intentio opus illustrat,peruersa obscurat.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

77. Ambr.Exprimit Ecclesiæ mysterium , quæ de orbis finibus congregatur, vt pacifici Salomonis verba cognoscat;regina planè cuius regnum est indiuisum,de diuersis & distantibus populis in vnum corpus assurgens.Greg.Nyss.vt illa regina Æthiopum,& longè distans:sic Ecclesia nigra in principio, & distans à Dei notitia;sed Christo offert postea pietatis aromata,aurum diuinæ notitiæ,& gemmas. i.obedientiam præceptorum. 80. Amb.significatur Ecclesia quæ ex duobus constat , vt aut peccare nescias,quod pertinet ad Austri reginam,aut desinas quod ad Niniuitas:pœnitentia delictum abolet, sapientia cauet. 83. Int.i.fidem.Beda. Flamma diuinitatis suæ Dominus humanæ naturæ testam impleuit,quæ non est credentibus abscondenda, nec modio.i.legis mensura includenda , aut intra vnius gentis Iudææ terminos:sed supra candelabrum,id est,Ecclesiam ponenda, nostrisque frontibus fides incarnationis affigenda.Amb.Lucerna,fides:qua reperitur drachma quæ perierat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

r. *s.quòd à Deo missus esset.* t. *id est,vase.*

nequam fuerit[90], etiam corpus tuum tenebroſum erit. Vide ergo ne lumen[91] quod in te eſt, tenebræ ſint. Si ergo[92] corpus tuum totum lucidum[93] fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit[aa] lucidum totum; & ſicut lucerna fulgoris illuminabit[94] te. Et cùm loqueretur[95], rogauit illũ quidam Phariſæus vt prãderet apud ſe. Ieſus autem ingreſſus[96], recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus[97] eſſet ante prandium. Et ait Dominus ad illum, Nunc[98] vos Phariſæi quod deforis eſt calicis[bb] & catini[cc] mundatis[99]: quod autem intus eſt veſtrum, plenum[100] eſt rapina, & iniquitate. Stulti[101], nónne[102] qui fecit quod deforis eſt, etiam id quod deintus eſt fecit? Verumtamen quod ſupereſt[dd], date[ee] eleemoſynam: & ecce omnia munda[103] ſunt vobis. Sed væ vobis Phariſæis, qui decimatis[104] mentam & rutam[105] & omne[ff] olus: & præteritis

Sens. Lit. In Cap. XI.

90. Int.ſi peruerſa intentio præceſſerit, prauum opus ſequetur, etſi iuſtum aliquando videatur.
91. Int.i.ipſa intentio, quæ animi lumen eſt, vitiorum tenebris fuſcetur. 92. Int.ſ.ſi bonum bona intentione facis, non habens in tua conſcientia aliquam partem malæ cogitationis. Beda. 93. Beda.i. omnia opera. 94. ſ.hîc, & in futuro gratia lucis donaberis. Beda. Hæc autem dicta ſpecialiter contra hypocriſin Phariſæorum ſub dolo ſigna quærentium. 95. Beda. non ait, cùm hæc loqueretur: nõ enim ſtatim finitis illis, ſed aliquot interpoſitis inuitatus eſt; nempe poſtquàm nunciatum eſſet foris matrẽ & fratres eſſe; & reſpondiſſet, qui fecerit voluntatem, &c. 96. Cyril. vt more optimorum medicorum, grauibus infirmitatibus remedium afferret. 97. i.lauatus more Iudæorum. Aug. de verb. Dom. quotidie Phariſæi antequàm pranderent, abluebant ſe aqua. 98. Cyril. ex his quæ erant præ manibus contexit documentum. Aug. de verb. Dom. Apud ſe Phariſæus cogitauerat, ſed audiuit qui interiora cernebat. bb. Glo. calix, vas vitreum, catinus fictile de terra. 99. Int.i.munditiam carnis exteriùs obſeruatis. 100. Int.i.animæ turpitudinem retineatis. Aug. de verb. Dom. quomodo nõ pepercit ei, à quo fuerat inuitatus? magis obiurgando pepercit; vt correcto in iudicio parceret. 101. Glo. Latiùs explicatur quod ſupra dictum eſt de mundando cordis oculo. 102. Int.q.d. qui fecit vtramque naturam, vtramque mundari voluit. Beda. eſt autem hoc contra Manichæos, qui animam tantùm à Deo, carnem autẽ à diabolo putant creatam; & contra eos etiam qui peccata corporalia deteſtantur, ſpiritualia vt leuia contemnunt. dd. Beda.ſ.neceſſario victui & veſtimento: nec enim ita præcipitur eleemoſyna, vt te conſumas inopia, ſed vt corporis tui cura expleta, inopem, quantum vales, ſuſtentes; vel quod ſupereſt.i. quod tam multo ſcelere præoccupatis remedium reſtat, eſt vt detis eleemoſynam, &c. 103. Amb. mundat nos miſericordia, mundat Dei ſermo, iuxta illud, Iam vos mundi eſtis propter ſermonẽ quem locutus ſum vobis. Cyr. facit eleemoſyna omnia munda, & ieiunio eſt præſtantior, non paruum eleemoſynæ cataplaſma, cùm valeat omnib. apponi vulneribus. Beda. Eleemoſyna eſt, quicquid vtili miſeratione fit, vt parcendo, orando, corripiendo, &c. Aug de ver. Dom. Facere eleemoſynam, eſt facere miſericordiam: quomodo autem es miſericors alteri, ſi crudelis es tibi? Miſerere, inquit, animæ tuæ placens Deo. 105. Int. non triticum ſolummodò & vinum.

Addit. Avct. In Cap. XI.

aa. pro, vt quod ſit lucidum totum, ſicut lucerna te illuminabit. 94. *Græc. vt cùm lucerna fulgore illuminat te: poteſt ſenſus eſſe, ſic erit lucidum corpus tuum, vt eſt lucida domus accenſa lucerna.* 95. *i. cùm aliquando diceret, non enim id factum poſt dicta proximè, ſed alio tempore.* 97. *i. lotus. bb. Parabolicus ſermo, ſignificans munditiam exteriorem. cc. catinus, ſeu catinum, vas eſt eſcarium. dd. Græc. τὰ ἐνόντα, quæ ſuppetunt, ſeu adſunt. q.d. de iis quæ habetis. ee. Quidam ironicè dictum putant, at veteres præceptum eſſe, ſeu concilium.* 103. *ſ. ſi eleemoſyna rectè fiat, & adſint reliqua ad ſalutẽ neceſſaria, vt pœnitentia: ſic enim intelligendæ ſimiles ſententiæ quæcumque ſalutem promittunt: quidam tamen dicunt per eleemoſynam intelligi omnia opera bona. q.d. date operam bonis operibus.* 104. *i. decimas datis, vel exigitis. vtrumque enim ſignificant verbum Latinum, & Græcum ἀποδεκατοῦν, & Heb. עשר. videtur autem hic pro dare accipi. nam exigere potius ſacerdotum, & Leuitarum. vide Leu. 18. ff. pro, quoduis.*

iudicium[106] & charitatem[gg] Dei.[107] Hæc autem oportuit[108] facere,[109] & illa non omittere.[110] Væ vobis Pharisæis,[111] qui diligitis[hh] primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro.[112] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia estis vt monumenta[113] quæ non parent,[114] & homines[115] ambulantes supra,* nesciunt. Respondens[116] autem quidam ex Legisperitis, ait illi, Magister hæc dicens etiam contumeliam[117] nobis facis. At ille ait, Et vobis Legisperitis[118] væ: qui[ll] oneratis hominibus oneribus quæ[119] portari[120] non possunt,[121] & ipsi vno digito[122] vestro[mm] non tangitis sarcinas.[123] Væ vobis qui ædificatis monumenta[124] Prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. Profectò testificamini[nn] & consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam quidem ipsi eos occiderunt, vos autem ædificatis[125] eorum sepulcra. Propterea & sapientia[126] Dei dixit,[127] Mittam[128] ad illos prophetas[129] &

Sens. Lit. In Cap. XI.

106. Aug. de ver. Dom. quid est iudicium? displicere tibi. Quid est charitas? diligere Deum & proximum. hanc eleemosynam si prætermittis, nihil facis, quando tuum non facis. Theoph. Per iudicium dilectionem proximi innuit: quod enim aliquis iustè iudicet proximo, ex eius dilectione prouenit. Glo. q. d. deberetis de vestra miseria iudicare, & Dei charitatem quam vobis donauit, diligere, vt piè viuatis, iustum Dei iudicium confitentes, quia miseri facti estis; & gratias referentes charitati qua liberati estis. Breuiter autem perstrinxit multa eorum vitia: futuri enim iudicij metum non habebant, nec Dei charitatem, &c. 107. Int. s. iudicium, & charitatem. Ambr. perfectionem fidelis viri breuiter concludit, vt & fide, & operibus approbetur. 108. Int. vel oportet. 109. Int. s. primo loco. 110. Int. s. eleemosynas fructuum. Chry. nondum erat tempus expresè abolendi legalia. 111. Int. arrogantiam redarguit qua primatus appetunt. 112. Arguit de hypocrisi. 113. Cyril. Iulianus Apostata ait vitanda esse sepulcra quæ Christus immunda esse ait; sed ignorauit vim verborum, non enim iubet Christus à monumentis discedere, sed eis comparat Pharisæos. 115. Int. legendum patent, vel parent. 116. Cyril Redargutio mansuetos transfert in melius, superbis est intolerabilis. 117. Beda. quàm misera conscientia, quæ, audito Dei verbo, sibi contumeliam fieri putat, 118. Int. s. sicut Pharisæis. Theoph. Pharisæi diuisi ab aliis quasi religiosi, Legisperiti Scribæ erant & doctores, Legis quæstiones soluentes.

119. Int. s. Legis. 120. Int. s. secundùm quod intelligitis, & imponitis. 121. Theoph. quando doctor facit quæ docet, fascem alleuiat, se tradens ad exemplũ; quando verò non facit, graues videntur fasces auditoribus, vt quæ neque à doctore possunt portari. 122. Int. id est, neque in minimis perficitis, quia gratiã meam nõ quæritis, & iugum leue repellitis; sed lex sine gratia nequit impleri. Beda. mm. Greg. tales modò plures sunt, intolerabiles Legislatores, & debiles portatores. 123. Int. s. Legis. 124. Int. s. ambitiosè ornando. Beda. Simulabant se patrum suorum horrere perfidiam, memorias Prophetarum ab illis occisorum magnificè ornando, sed ostendunt se paternæ nequitiæ consentire, dum sunt iniurij in Christum à Prophetis prænunciatum. Glo. persequendo Christum & Apostolos, imitabantur scelera patrum, & sententiam damnationis quam in patres proferebant, in seipsos retorquebant. 125. Int. s. ambitiosè ornando. 126. Amb. s. Christus, vnde apud Matth. Ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes. 127. Int. ab æterno disposuit. 128. Int. Matthæus, Ecce ego mitto ad vos. 129. Int. qui priùs Prophetas, pòst Apostolos misit. Beda. Cessent ergo hæretici Christo ex virgine principium dare; & alium Legis & Prophetarum, alium noui Testamenti Deum prædicare. Intelliguntur quidem aliquando in Scriptura Prophetæ non solùm qui Christum prædixerunt, sed etiam qui futura cæli gaudia; sed hos non crediderim Apostolis in catalogi ordine præferendos.

Addit. Avct. In Cap. XI.

106. i. iustitiam. s. ad proximum. gg. i. in Deum. 107. *s. iudicium & charitatem.* 110. *s. decimationes, eas quidem quæ ex Lege necessariò, aliàs ex abundanti. h h. id est, optatis, ambitis.* * *Quid s. contineant intus: vel loquitur de monumentis quæ sub terra latent. ll. s. & rigidè legem interpretantes, & addentes grauia præcepta, exactamq; obseruantiam requirentes. n n. s. per opera quibus estis similes patribus: Itaque perinde agitis vt si in gloriam patrum, & non Prophetarum ædificaretis.*

Aposto

Apostolos, & ex illis[oo] occident[130] & persequentur[131]: vt inquiratur[pp] sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione[132] ista, à sanguine Abel, vsque ad sanguinem Zachariæ[133], qui periit inter altare[qq] & ædem. Ita dico[rr] vobis, requiretur ab hac generatione. Væ[134] vobis Legisperitis, quia tulistis[135] clauem scientiæ[136], ipsi non[ss] introistis; & eos qui introibant, prohibuistis. Cùm autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi & Legisperiti grauiter insistere[137], & os eius opprimere[138] de multis insidiantes ei: & quærentes aliquid capere[139] de ore eius, vt accusarent eum.

Sens. Lit. In Cap. XI.

130. Int. vt Iacobum. 131. Int. vt nec recepti ab eis, iustè ad gentes migrent. 132. Int. s. malorum. Glo. omnes mali vna generatio sunt, vna ciuitas, vnum corpus diaboli: sicut omnes boni vna generatio. Cyril. exprimit non solùm adstantes, & audientes, sed quemlibet homicidam. 133. Theoph. hunc quidam dicunt esse filium Ioiadæ Sacerdotis. Beda. significantur vtriusque gradus martyres. s. laici, & altaris officio mancipati. Abel enim pastor ouium, Zacharias sacerdos. Greg. Nyss. quidam dicunt Zachariam patrem Iohannis, spiritu prophetiæ Mariæ virginitatem intelligentem, non eam separasse à loco templi virginibus deputato, eáque causa fuisse occisum, præsertim cùm diceret Regem mundi nasciturum. metuebant enim subiectionem. Græc. quidam dicunt, cùm à cæde infantium Elizabeth eripuisset Iohannem in eremum abiens, Herodis satellites ob id indignatos, Zachariam in templo ministrantem occidisse. 134. Basil. Conuenit hæc vox detrudendis paulo pòst in graue supplicium.

135. Int. i. abstulistis. Cyril. 136. Cyril. i. Legem quæ erat figura iustitiæ Christi; est etiam fides clauis scientiæ: per eam enim fit veritatis cognitio iuxta illud, nisi credideritis, non intelligetis. isti ergo nec legem ad Christum ducentem, vt oportebat, interpretabantur; nec homines in Christum credere permittebant. Aug. 2. de q. Euan. Clauis scientiæ humilitas, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. Idem 2. de cons. Euang. Notandum verò Matth. narrasse hæc dicta postquàm Dominus venisset in Hierusalem. Lucas verò dum eò iter haberet: videntur ergo similes esse sermones, quorum ille alterum, iste alterum narrauit. 137. Cyril. i. instare, vel sæuire. 138. Theoph. cùm pluribus interrogantibus diuersa, vnus non possit semel respōdere de omnibus, videtur insipientibus quòd dubitet. 139. Theoph. quod dixit opprimere, nunc capere; interrogabant autem nunc de Lege, vt arguerent quasi blasphemum; nunc de Cæsare, vt accusarent tamquam hostem Cæsareæ maiestatis.

Addit. Avct. In Cap. XI.

126. s. Ego, vide Matth. 127. s. per prophetas, vel decreuit. o o. aliquot. s. p p. i. vltio de sanguine effuso. Nota quòd Deus solet punire eos in quibus completur iniquitas. vide apud Matth. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. 132. coniungendum cum exquiratur. 133. de quo 2. Par. 24. q q. s. holocaustorum quod erat in atrio. r r. Græ. ναὶ, aduerb. vehementer affirmantis. 135. à tollo. q. d. recepistis in vos, seu vobis vendicastis. s s. s. auocando à fide in me. 137. id est, vrgere variis quæstionibus. 138. id est, obruere quærendo multa. s. id agebant, vt videretur indoctus.

CAPVT XII.

VLtis autem turbis[a] concurrentibus, ita vt se inuicem cōculcarent[b], cœpit dicere ad discipulos suos, Attendite[c] à fermento[1] Pharisæorū, quod est hypocrisis[2].

Sens. Lit. In Cap. XII.

1. INT. id est, simulatione. Cyril. cauillatores erant. Greg. Nazianz. Fermentum significat vetustam & acidam malitiam. 2. Theoph. hypocrisis fermentum dicitur, quia intentiones hominum corrumpit & mores.

Addit. Avct. In Cap. XII.

a. Græ. innumera turba multitudine. b. ἐπισυναχθεισῶν, i. simul aggregatis. c. i. cauete. Græ. additur vobis, προσέχετε ἑαυτοῖς. 1. ne s. inficiamini, aut decipiamini. 2. quæ more fermenti vitiat omnia opera.

Nihil

[d]Nihil enim opertum eſt, quod non [3]reueletur : neque abſconditum, quod non ſciatur. Quoniam quæ in [4]tenebris dixiſtis, in [5]lumine dicentur : & quod in [6]aure locuti eſtis in [e]cubiculis, prædicabitur in [7]tectis. Dico autem vobis [8]amicis meis, Ne [9]terreamini ab his qui occidunt corpus, & [10]poſt hoc non habent ampliùs quod faciant. Oſtendam autem vobis quem [11]timeatis : timete eum qui poſtquàm occiderit, habet [12]poteſtatem mittere in gehennam. [f]Ita dico vobis, [13]hunc timete. Nónne quinque [g]paſſeres væneunt [14]dipondio : & [15]vnus ex illis non eſt in [16]obliuione coram Deo? [17]Sed & [h]capilli capitis veſtri omnes [18]numerati ſunt. Nolite ergo timere: multis paſſeribus [19]pluris eſtis vos. [20]Dico autem vobis, Omnis quicumque [21]confeſſus fuerit

Sens. Lit. In Cap. XII.

3. Int.q.d.nequitia diſcooperietur ; & veſtra intentio ſoli Deo modò cognita, ab omnibus ſcietur. Orig.aut loquitur de tempore, cùm iudicabit Deus occulta hominum, aut ſignificat nõ poſſe occultari bonum aliorum calumniis. Chry.q.d.etſi vocent vos ſeductores, omnia tempus deteget, veſtrámque virtutem declarabit : & aliorũ calumniam arguet. ¶Int.ſ.myſterio. Beda.quod Apoſtoli inter tenebras preſſurarum, & carcerũ vmbras loquuti, vel paſſi ſunt : nunc per orbem in Eccleſia prædicatur. 5. Int. i.apertè. 6. Int.i.priuatim. 7. Int.i.publicè. Beda, loquitur iuxta morem Palæſtinæ, vbi ſolent in tectis reſidere. ſunt enim plana in tectis.ergo.i.palã. Theoph.vel intelligitur de Phariſæis.q.d.O Phariſæi, quod in opacis cordibus veſtris intentare conamini, in me luce notum fiet : & quiquid mutuis ſuſurris veſtris auribus inſtillaſtis, mihi notum erit, ac ſi eſſet in tectis prædicatum. 8. Int.ſ.qui nihil terrenum cupitis. Cyrill.conuenit hic ſermo his qui Deum ex tota mente diligunt, qui dicere poſſunt, Quis ſeparabit nos à charitate Chriſti? 9. Int.ſ.propter multitudinem, vel ferocitatem eorum. Amb. docet mortem non eſſe terribilem, quam ſit locupletiori fœnore immortalitas redemptura. Glo.Notãdum, duo eſſe perſecutorum genera.ſ.apertè perſequentium, de quibus nunc: & fraudulenter blãdientium, de quibus ſuprà. 10. Int.q.d.non poſſunt efficere, quin animam Deus reddat corpori, & ipſum corpus reſuſcitet. Beda. 11. Int.i.ei ſeruite in timore. 12. Theoph.non dicit qui mittit, ſed qui poteſt mittere. non enim quicumque moriũtur peccatores mittuntur in gehennã. proſunt quidẽ oblationes & eleemoſynæ quæ fiũt pro defunctis, etiã iis qui in grauibus peccatis mortui ſunt. Auctor.intellige mortuos in peccatis.i.cùm remiſſa à Deo culpa, nondũ pro pœna ſatisfecerint. 13. Int.q d.nolite timere mortem corporis, qui mori non poteſtis ſine nutu Dei. 14. Beda i.duobus aſſibus. 16. Int.ſed ſunt omnia ſub prouidẽtia Dei: quanto magis vos ad imaginem Dei facti? Orig. diuina prouidentia vſque ad minima procedit. 17. Int.q.d.etiam minimæ veſtium particulæ Dei prouidẽtia conſeruantur. 18. Cyril.ſignificatur diligentia curæ adhibitæ. Amb.quæ volumus ſeruare, numeramus. 19. Int. id eſt, maioris pretij, quia rationales, quia æterni. 20. Beda.oſtendit vbi ſit facienda reuelatio operũ, & verborum, de qua ſuprà, nempè in conſpectu æterni Iudicis. 21. Int.ore fit confeſſio ad ſalutem. Chryſ.non eſt Deus contentus intrinſeca fide, ſed exteriorem confeſſionem poſtulat. Gloſ.non ſufficit tempore perſecutionis fides cordis, eſt autem confitendum fide, quæ per dilectionem operatur.

Sens. Myst. In Cap. XII.

7. Theoph. Lux eſt Euangelium; tecta verò, altæ Apoſtolorum animæ: præco Spiritus ſanctus. g. Orig. quinque paſſeres, ſpirituales ſenſus, Deum intuentes: vocem diuinam audientes, guſtantes panem vitæ, olfacientes odorem vnguẽtorum Chriſti, palpantes viuum verbum: dipondio væneunt.i.vilipẽduntur ab his qui ea quæ ſunt ſpiritus, ſtultitiã iudicant, ſed nõ ſunt in obliuione coram Deo. Theoph.quorum ſenſus [illegible] aduntur verbo vitæ, horum Deus ſemper eſt memor: duo aſſes, nouum & vetus teſtamentum. h. Cyril. Caput, hominis intellectus : capilli, cogitationes, quæ Deo patent. Theoph.caput, apta Chriſto conuerſatio: capilli, mortificatiua corporis opera, quæ numerãtur à Deo.

Add. Auct. In Cap. XII.

d. vel redditur ratio, vel noua eſt doctrina qua diſcipulos prædicaturos inſtruit, & tunc, enim, pro autem. 3. ſ. hîc, aut in futuro. 5. i. palàm. e. i. penetralibus, ſeu intimis ædium. Græc. ταμείοις. 7. hæc in Palæſtina plana. 8. i. dilectis. f. Græ. ναὶ, ſanè. 14. conſtat duobus aſſibus.

[22] me coram hominibus, & Filius hominis [23] confitebitur illum coram Angelis Dei. Qui autem [24] negauerit [25] me coram [26] hominibus, negabitur [27] coram Angelis Dei. [28] Et omnis qui dicit verbum in [29] Filium hominis, [30] remittetur illi: ei autem qui in Spiritum ſanctum [31] blaſphemauerit, non [32] remittetur. [33] Cùm autem [34] inducent vos in [35] ſynagogas, & ad [36] magiſtratus, & [37] poteſtates; nolite [38] ſolliciti eſſe qualiter, [m] aut quid [39] reſpondeatis, [40] aut quid [41] dicatis. [42] Spiritus enim ſanctus docebit vos in ipſa hora quid oporteat vos dicere. [43] Ait autem ei quidam de turba, Magiſter, [n] dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

22. Chry. vt Deum, & Dominum. 23. ſ. dicẽdo, Venite benedicti Patris mei. Euſeb. quid erit glorioſius hac Chriſti atteſtatione? reddet verò teſtimonium intra ſuos manens, & implens eos lumine ſuo. 24. Cyril. negant hæretici. Chry. negant etiam quidam factis, vt ait Paulus, & qui ſuorum curam nõ habent; tot verò ſunt cõfeſſionis modi, quot negationis. 25. Int. ſ. Deum, vel hominem eſſe. 26. Int. ſ. vbi prodeſſe debet mei nominis cõfeſſio. 27. Int. non perducetur ad viſionem Patris, qua perfruuntur ſancti. Chry. & in damnatione maius ſupplicium; & in bonis maior recõpenſatio ponitur; hîc enim homo confitetur aut negat, illic verò Chriſtus. 28. Beda. hoc ſubiicit ne putetur eadem eſſe conditio eorum qui infirmitate, vel ignorantia, & qui ſtudio negant. 29. Amb. i. Chriſtum, cuius parens in terris ſola virgo. 30. Cyril. ſ. pœniteat. 31. Athan. lib. de peccatis in Spiritum ſanctum. Quidam Antiquorum, vt Orig. & Theognoſtus, blaſphemare dicunt Spiritum ſanctum, qui poſt baptiſmum regrediuntur ad peccandum, & ob hoc, veniam non obtinere, iuxta illud Pauli, Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, &c. prolapſos reuocari ad pœnitentiam. ſed apertè hoc loc. Chriſtus de illis loquebatur, qui nondum erant baptizati: deinde poſt baptiſmum qui peccant, in ſanctam Trinitatem peccant, in cuius nomine baptizati ſunt; & non ſolùm in Spiritum ſanctũ. Prætereà ſi peccantibus poſt baptiſma non remittitur peccatum, quomodo Paulus condonat Corinthio pœnitẽti; & Galatas parturit donec formetur in eis Chriſtus? Et cur Nouatum arguimus negantem pœnitentiã poſt baptiſmum? Nam Paulus ad Hebræos non negat pœnitentiam peccatorum, ſed vnicam dicit ſolam renouationem eſſe per baptiſma, & non ſecundùm ritum legis multa baptiſmata. peccãt ergo in Filium hominis qui tam quàm in hominem obloquuntur, & per pœnitentiam veniam accipiunt, quòd fragilitas corporis eis occaſio fuerit: ſed qui diuinitatis opera tribuunt diabolo, meritò irreuocabilem ferunt ſententiã, atque hæc erat Phariſæorũ perfidia, vnde Chriſtus non ampliùs eos ſuſtinet, cùm tamen ſuſtinuerit dicentes, Nónne hic eſt fabri filius? & quomodo literas ſcit quas nõ didicit? tamquàm enim in Filium hominis peccabant. ſic eorum patres ſuſtinuit quamdiu murmurabãt, cauſa panis & aquæ: vbi verò vitulum adorauerunt, ei tribuentes quæ ſunt Dei, puniuit. 32. Beda. non quòd non poſſit dimitti à Deo ſi agat pœnitentiam, ſed quia exigentibus meritis, numquam perueniet ad dignæ pœnitentiæ fructus, iuxta illud, Excæcauit oculos eorum ne cõuertantur. Cyril. ſi creatura eſſet Spiritus ſanctus, quomodo in eum contumelia tãtam pœnã ferret? Beda. non tenentur hac irremiſſibili blaſphemia, qui ex ignorantia humana, non autem diabolica inuidentia (vt principes Iudæorum) negant Spiritum ſanctum Deum eſſe, aut Patri, aut Filio æqualem. Aug. de ver. Dom. non de omni blaſphemia intelligitur: non enim dicitur qui blaſphemauerit quamcumq; blaſphemiam, ſed qui blaſphemauerit, quodam ſcilicet modo, ſicut Deus dicitur neminem tentare, quodam ſcilicet tẽtationis modo. eſt autem hæc blaſphemia impœnitentia, loquitur enim impœnitens cor contra donum Spiritus ſancti, quæ eſt remiſſio peccatorum. Gloſſ. blaſphemia Spiritus eſt, cùm quis opera Dei intelligit, & ex inuidia calumniatur, attribuens ea Belzebub. 33. Int. contra terrores cõſolatio. Theoph. metum pœnarum ſuprà excluſit, nunc verò timorem ignorantiæ. 34. Int. ſ. vt me negetis. 35. Int. i. publicos conuentus. 36. Int. i. Principes ſynagogæ. 37. Int. i. Regiam poteſtatem. Gloſſ. q. d. voluntatem veſtram pro Chriſto offert, Chriſtus vero pro ſe loquetur. 39. Int. ſ. interrogantibus. 41. Int. ſ. diſcedere volẽtibus. 42. Int. q. d. non ex ingenio vel arte veſtra verba procedunt, ſed ex Spiritus ſancti gratia. 43. Amb. auaritiæ abolendæ præceptum ſubiicitur, & exemplum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

22. *Græc. in me, pro me. Hebr. ſic Pſalm. 43. In nomine tuo confitebimur, pro, nomen tuum confitebimur. Pſalm. 16. In nomine ſancto tuo inuocabimus, pro, nomen ſanctum tuum. l. ſ. modum. m. ſ. rem. 39. pro, reſponſuri ſitis, ſcilicet, accuſantibus, id enim ſignificat verbum Græcum. n. pro, præcipe. Hebr.*

At ille.

At ille[44] dixit ei,[o] Homo quis me conſtituit iudicem[45] aut diuiſorem[46] ſupra vos?[p] Dixitque ad
illos,[47] Videte,[48] & cauete ab omni[49] auaritia: quia[50] non in abundantia cuiuſquam[q] vita eius[r]
eſt,[51] ex his quæ poſſidet. Dixit autem ſimilitudinem ad illos dicens, Hominis cuiuſdam
diuitis vberes[52] fructus ager attulit: & cogitabat intra ſe dicens:[53] Quid faciam, quia non
habeo quò congregem fructus meos? Et dixit,[54] hoc faciã:[55] Deſtruã horrea mea, & maiora[56]
faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi;[57] &[s] bona mea[58]: & dicam animæ
meę, Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos:[59] requieſce;[60] comede,[61] bibe, epulare.[62]
[63] Dixit autem illi Deus: Stulte,[t] hac nocte[64] animam tuam repetunt[65] à te : quæ autem
paraſti, cuius erunt?[66] Sic eſt[67] qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum[68]

Sens. Lit. In Cap. XII.

44. Theoph. docens nos non oportere ad terrena flecti. o. Beda. cùm ſit inter vos zelus & cõtentio, nónne homines eſtis? 45. Int. ſ. litium. 46. Int. ſ. facultatum, &c. Amb. bene terrena declinat, qui propter diuina deſcenderat; maioribus intento non eſt minoribus obſtrependum. Gl. q. d. non ſum diſſenſionis Deus, ſed pacis & vnitatis. 47. Int. ſ. tam ad turbas, quàm ad diſcipulos. 48. Int. q. d. ratione prouidete, contra quam ſi caro ſuggerit, cauete. 49. Cyril. ſ. magna & parua. 50. Theoph. refellit auarorum intentiones, qui coaceruant diuitias quaſi diu victuri. r. Glo. non in ſolo pane viuit homo, nec temporalis vita multitudine diuitiarum protenditur. 51. Int. pro his. ſ. 52. Int. ſ. plus ſolito. Baſil. Extendit Deus bonitatem ſuam etiam vſque ad malos; & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. 53. Int. Ecce nimia ſollicitudo ex auaritia. Baſil. plena erant horrea, ſed animus non implebatur. Greg. 15. Mor. ca. 13. O anguſtia ex abundantia nata. 54. Int. ex ſollicitudine deliberatio. Baſil. non cogitauit oportere diſpenſare ſuperflua egentibus, veteribus non vult cedere ob auaritiam; noua verò non poteſt ſuſcipere ob multitudinem, in promptu erat dicere, aperiam horrea, conuocabo egenos, ſed hoc non cogitat.

55. Baſil. digna erant deſtructione nequitiæ promptuaria. 56. Baſil. & ſi impleueris hæc, numquid iterum deſtrues? quid ſtultius quàm laborare in infinitum; horrea tibi ſunt ſi vis, domus pauperum.

57. Int. i. meo labore, vel propter me ſolum. Cyril. non cogitat ſe diuinitus obtinere, ſed fructus eſſe laborum ſuorum. s. Chry. & in hoc errat, bona putans quæ ſunt indifferentia, & media dicuntur.

58. Baſil. diuites communia præoccupantes ſua æſtimant, vt ſi quis veniens ad ſpectacula, alios prohiberet. Si ſolùm quis neceſſaria ſumeret, & indigentibus ſuperflua relinqueret, non eſſent diuites nec pauperes. ſpoliator eſt qui cùm diſpenſanda ſuſceperit, propria reputat, panis eſt famelici quem tenes, nudi tunica quam ſeruas, indigentis argentum quod poſſides, quare tot indigentibus iniuriam facis quot dare poſſes. 59. Cyril. habes quidem in horreis fructus, ô diues, ſed annos plurimos vnde habes? Athan. qui ſic viuit quaſi quotidie moriturus, non peccabit: iſte qui ſibi longam vitam promittebat, ad voluptates aſpirabat, vnde ait, requieſce. 60. Int. ſ. à labore. Glo. cum peſte auaritiæ iungitur peſtis deſidiæ. 61. Int. i. eſuriem & ſitim pelle. 62. Int. ſ. magno apparatu. Baſil. totus iſte carnalis erat. Chry. non ſolùm animæ, ſed & corpori nocent deliciæ, faciunt enim debile, ægrum, graue, & deforme.

63. Baſil. examinata ſunt huius propoſita in cælo. Glo. dicere Dei ad hominem, eſt eius prauas machinationes ſubita animaduerſione compeſcere. t. Glo. quia longa tibi tempora diuitiarum promittebas. 64. Greg. 22. Mor. c. 12. qui ſibi longa tempora promittebat, diem ſequentem non vidit. Idem 15. Mor. In nocte ablata eſt anima quæ conſiderationis lucẽ habere noluit. 65. Int. ſ. exactores. Chry. ſcilicet, terribiles virtutes ad hoc miſſæ. 66. Int. ſcilicet, ſtultus, & in nocte rapiendus. Beda. 67. Beda. qui vult eſſe in Deum diues, non ſibi theſaurizet, ſed pauperibus poſſeſſa diſtribuat. Ambr. non noſtra ſunt quæ non poſſumus auferre nobiſcum, ſola virtus comes eſt defunctorum, ſola nos ſequitur miſericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna. 68. Glo. in Deum diues eſt, cuius expectatio eſt Dominus, cuiúſque ſubſtantia eſt apud Deum.

Addit. Avct. In Cap. XII.

p. ſub. diſſidentes de re terrena. 49. Gr. non eſt omni. Fortè legit Interpres, aut addidit, quia auaritia non in ſola pecunia intelligitur. 50. Senſus eſt, non eò quis viuit diutius, quòd amplas habeat facultates.
q. id eſt, alicuius hominis. 62. Gr. εὐφραίνου, lætare, gaude.

diues. Dixitq́ue ad [69] discipulos suos, Ideo [70] dico vobis: Nolite [71] solliciti esse [72] animæ vestræ quid manducetis: neque corpori vestro quid induamini. Anima [73] plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum. Considerate [74] coruos, quia non seminant, neque [75] metunt, quibus non est cellarium neque [76] horreum: & Deus pascit illos. Quanto magis vos [77] pluris [u] estis illis? Quis [78] autem vestrum [79] cogitando potest [80] adiicere ad staturam suam cubitum [81] vnum? Si ergo neque quod [82] minimum est, potestis: quid de cæteris solliciti estis? [83] Considerate [x] lilia quomodo crescunt: non [84] laborant, neque [85] nent. Dico autem vobis, nec [aa] Salomon in omni [bb] gloria sua vestiebatur, sicut vnum ex istis. [cc] Si autem [86] fœnum quod hodie est in agro, & [dd] cras in [87] clibanum mittitur, Deus [88] sic vestit: [89] quanto magis [90] vos pusillæ fidei? Et [91] vos [92] nolite quærere quid [93] manducetis, aut quid bibatis: & [94] nolite in [ee] sublime tolli. [95] Hæc autem omnia [96] gentes mundi [ff] quærunt.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

69. Int. quos specialiter ad contemptum mundi inuitat. 70. Int. Ideo temporalium sollicitudinem veto, ne cum diuitibus seculi vobis thesaurizare conuincamini. 71. Chry. i. nolite rebus mundanis mente affigi. Glo. non prohibet prouidentiam, sed vetat sollicitudinem quæ mentem perturbat, & ab æternis reuocat. 72. Int. i. vita quæ cibo sustentatur. Theoph. nutritiuæ parti animæ. 73. Cyril. q. d. Deus qui dedit quod maius est, dabit quod minus. 74. Int. quorum anima mortalis. ¶ hoc ad escam. ¶ Matthæus volatilia. hìc ergo est species pro genere. Theodoret. in Psal. 146. Ideo coruorum mētionem fecit, quia speciali prouidentia Deus coruorum pullos nutrit. corui enim negligūt pullos quibus miro modo pabulū aura delatum ad os peruenit, quod hiantes suscipiunt, & sic nutriuntur. Euseb. aliis volatilibus colligentibus legumina promptius est alimentum: at iis quæ vescūtur carnibus, vt coruis, difficiliùs, non tamen deest propter Dei prouidentiam. 75. Cyril. s. ad acquirendū cibum. 76. Cyril. s. ad conseruandum. 77. Int. s. propter rationem, propter immortalitatem quæ vobis promittitur, plus valetis. Beda. ¶ Amb. causa inopiæ nostræ auaritia. volatilibus sine labore pabula exuberant, quia fructus ad escam communem datos, non sibi speciali vendicant dominatu: nos communia amisimus, dū propria vendicamus. 78. Int. hoc de vestimēto. 79. Int. i. sua sollicitudine & sagacitate. 80. Int. illi ergo curam tegendi corpus relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. Beda. 81. Int. q. d. nullus. 82. Aug. de q. Eu. s. Deo. Glo. est hæc operatio minima Deo ad comparationem spiritualis creaturæ. 83. Int. vt de minoribus persuadeantur maiora. Chry. supra de alimentis, nunc de vestitu.

84. Int. s. coloribus se ornando. 85. Int. s. vt faciant sibi indumenta. Chry. non reprobat Dominus opus, sed superfluam curam. bb. Glo. quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus cōparari? cc. Si ista quæ ad vsum corporis tantùm sunt, & citò decidua, igne cremabuntur, Deus tā venustè adornat, quanto magis, &c. 86. Chry. declaratio ab infirmitate rerum; vnde non vocat lilia, vt suprà, sed fœnum; nec dicit, cras non futurum, sed in clibanū mittetur. dd. Glo. cras in Scriptura pro futuro ponitur. 88. Chry. magnam hoc habet emphasim. 89. Int. s. vestiet. 90. Int. qui ad imaginē Dei facti estis, & ab æterna vocati. 91. Int. pro, ergo vos. 92. Int. si enim de his diffiditis, quomodo æterna speretis? 93. Beda. arguuntur hinc qui spreto victu cōmuni, lautiora præ his cum quibus vitam ducunt, alimenta acquirunt. 94. Int. q. d. etsi hæc abundauerint, ne inde superbiatis. Aug. 2. de q. Euang. tale est superbire, cùm quis abūdat alimētis, vt si vulneratus se iactet quòd multa domi habeat emplastra; cui bonum esset ne vno quidē indigere. 95. Basil. s. voluptatem, diuitias, & huiusmodi.

69. Int. quibus nulla cura est de futuris; sed filiorum est quærere regnū Dei. Greg. Nyss. adhibere sollicitudinem rebus temporalibus, est eorum qui non habent spem futuri seculi, neque metum iudicij.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

72. pro, vita vestra. v. Græ. διαφέρετε, i. præcellitis. 79. Græc. μεριμνῶν. i. sollicitè cogitans. x. pro, flores, species pro genere. bb. i. magnificentia. 86. i. gramen, seu herbam. 90. s. vestiet. ee. Græ. μὴ μετεωρίζεσθε, ne curiosè cælestes cursus scrutemini, & obseruetis, indeq́ euentus præsagiatis, vel anxiè oculos in cælum tollatis præ sollicitudine, aut dubitantes de diuina prouidentia. ff. pro, curant.

[97] Pater autem veſter [98] ſcit quoniam his indigetis. [99] Verumtamen quærite primùm regnum
Dei,& iuſtitiam eius:& hęc omnia [102] adiicientur [103] vobis.Nolite timere [104] puſillus grex:quia
[105] complacuit Patri veſtro dare vobis [106] regnum. Vendite quæ poſſidetis,& date eleemo-
ſynam. [107] Facite vobis [108] ſacculos qui non [gg] veteraſcunt: theſaurum non deficiẽtem in [109] cælis,
[110] quò fur non appropiat,neque tinea [111] corrumpit. Vbi enim [112] theſaurus veſter eſt , ibi &
cor veſtrum erit. Sint lumbi veſtri [113] præcincti,& [114] lucernæ [hh] ardentes in manibus veſtris,&
[115] vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum quando reuertatur à [116] nuptiis, vt
[117] cùm venerit,& [118] pulſauerit,[119] confeſtim aperiant ei.

SENS. LIT. IN. CAP. XII.

97. Int.ne dubites de voluntate Patris.Chry.non dixit Deus, ſed Pater,vt ad maiorem permoueret fiduciã,quis enim pater negat filio neceſſaria? 98. Int.i.videt hæc omnia in via vobis eſſe neceſſaria. Amb.nouit quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat,& veſtiat. 99. Int.q.d. tamen non eſt in his finis ponendus:ſed in regno,propter quod & iſta. 100. Int.i.omnibus præponite,hoc ſit finis,propter hoc omnia agite. 101. Int.i.bona æterna. Amb.indecorum eſt homines curare de cibo, qui militant de regno. 102. Int.non dabuntur quaſi propter ſe,ſed ſuperaddentur quaſi neceſſaria ad aliud. Beda. debet eſſe in intentione æternitas,in vſu temporalitas. 103. Glo.ſ.etiam non quærentibus,ſubtrahuntur:hæc tamen aliquando ad probationem. 104. Theoph.in hoc ſeculo ſancti parui videntur.Beda. puſillus grex ob humilitatem:vel ad comparationem maioris numeri reproborum. 105. Int.qui etiã propter regnum adiecit temporalia. 106. Cyril.q.d.qui tam pretioſa largitur,quomodo non erit clemens erga vos?Beda.q.d.nolite timere defutura neceſſaria vitæ,quin etiã poſſeſſa vendite ob eleemoſynam:hoc tunc dignè fit,quando omnibus ſpretis, ex labore manuum quis viuit,& eleemoſynã dat.

107. Int.ſ.operando eleemoſynas.Chry.Eleemoſyna abolet omne peccatum , & impoſſibile eſt ſine eleemoſyna videre regnum.Greg.Nazian.terrent me hœdi ad ſiniſtram ſtatuti,non quia rapuerũt,ſed quia egentibus non tribuerunt. 108. Int.i.repoſitiones quarum merces durat in æternum.Beda.non præcipitur vt nihil pecuniæ reſeruetur propriis aut pauperũ vſibus, cùm & Dominus ipſe loculos habuerit ad conſeruanda oblata à fidelibus:ſed ne ob iſta ſeruiatur Deo,& inopiæ timore iuſtitia deſeratur. 109. Int.i.in ſpiritualibus,& æternis. 110. Int.quia ibi aduerſus electos Dei nulla fraus diaboli præualebit. 111. Int.quia diuitiæ ſanctorum futuræ incorruptibiles ſunt. 112. Beda.hoc non ſolùm de pecunia,ſed de cunctis animæ paſſionibus ſentiẽdum eſt. 113. Theoph.i.ſemper procliues ad exequenda opera Domini.Cyril.prompti ſitis ad ſuſtinenda mala.Greg.in ho.i.carnis luxuriam per continentiam coarctate;viris enim luxuria in lumbis,feminis in vmbilico: à principali ergo ſenſu lũborum nomine luxuria deſignatur. 114. Int.cõtra noctem huius vitæ.Theoph.adſit vobis lux rationis, & diſcretionis donum,vt dignoſcatis quid & quomodo agendum ſit. Max.Lucernæ accenſæ,oratio,& contemplatio,& ſpiritualis dilectio.Cyril.ne patiamini aliquos in tenebris ignorantiæ viuere. Greg. in ho.per bona opera proximis lucis exempla monſtrate. Aug.2 de q.Euang. Lumbi præcincti continentia rerum ſecularium;lucernæ ardentes,id vero fine,& recta intentione facere.Gl.non placet Deo vel bona agere non refrenata luxuria,vel caſtè viuere non exercendo bona opera. 115. Int.ſ.ſitis.

116. Greg.in hom.Aſcendens Dominus in cælum , Angelos ſibi nouus homo copulauit. Theoph. quotidie cælum deſponſat Sanctorum animas , veniet verò à nuptiis vniuerſaliter in fine mundi , & forſan venit ſingulis horis in cuiuſque fine. 117. Int.ſ.ad iudicium.Greg.in ho. 118. Int.ſ per ægritudines mortem propinquam deſignando.Greg.in hò. 119. Int.ſ.læti eum ſuſcipiendo.Greg.in hom. aperire Iudici pulſanti non vult,qui eum videre formidat,& exire de corpore trepidat:confeſtim verò aperit,qui de ſua ſpe & oratione ſecurus eſt. de gloria enim retributionis hilareſcit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

104. *ſ.ob paucitatem , & imbecillitatem.* gg. *ſed retinent pecuniam repoſitam. q.d.In tuto loco reponite theſauros.* 113. *ſ.ad iter,ne veſtium prolixitas ſit impedimento.* 114. *ſed ob tenebras , ne in via impingatis.* hh. *pro lucentes,vel intelligitur non ſolùm ſplendor fidei,ſed etiam charitatis ardor.* 115. *Hæc alia paraboła eſt.* 116. *id eſt,nuptiali conuiuio.*

Beati serui illi, quos cùm venerit Dominus, inuenerit vigilantes.[120] Amen[121] dico vobis, quòd præcinget[122] se,& faciet illos discumbere,[123] & transiens[ll] ministrabit[124] illis. Et si venerit in secunda[125] vigilia,& si in tertia[126] venerit,& ita inuenerit,[127] beati sunt serui illi. Hoc autem[128] scitote,quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur[129] veniret,[mm] vigilaret[nn] vtique, & non sineret perfodi domum suam. Et[130] vos[131] estote parati:[132] quia qua hora non putatis,Filius hominis veniet.[oo] Ait autem ei Petrus,[133] Domine,ad nos[pp] dicis hanc parabolam[134]: an & ad omnes? Dixit[135] autem Dominus, Quis,[136] putas,est fidelis dispensator[137] & prudens,[138]

SENS. LIT. IN CAP. XII.

120. Greg.in hom.vigilat,qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, & qui seruat operando quod credit.Greg.Nyss.ideo suprà monuit vt essent lumbi præcincti. reddit enim vigilantē castitas,& pura conscientia,& vt lucernas haberent ardentes.lumē enim oppositum oculis somnolentiam pellit. 121. Int.verè beati,quia. 122. Int.s.præparans se ad retributionem.Greg. ¶ Orig.erit præcinctus iustitia,secundum Esaiam.Theoph.non totam bonorum vbertatē largitur,sed hanc cohibet secundū certā mensurā. 123. Int.i.in æterna beatitudine refoueri,seu in regno quiescere. Theop. vt discumbētis corpus totum quiescit,ita Sancti totaliter quiescunt anima & corpore.Cyril.quasi fessos refocillabit, apponens spirituales delicias.Dionys.ad Titū Epist.9.discubitus, quies à laboribus, vita sine læsione,conuersatio diuina,& copiosa donatio omnium donorū,secundū quam lætitia beati implentur. ll. Greg.in hom.i.de iudicio ad regnum rediens, vel ab humanitatis forma in diuinitatis contemplationem eleuans. 124. Theoph.quasi vicem reddens his qui ipsi ministrarunt. 125. Int. adolescentia.Cyr.diuidunt excubantes in mœniis ciuitatis noctē in tres aut quatuor vigilias:non facit verò mentionē de prima vigilia,quia pueritia non punitur à Deo,sed veniā meretur. Græc.prima vigilia est diligentiùs viuentiū,qui sunt quasi primum gradum sortiti.Theoph.vigiliæ sunt horæ noctis prouocantes soporem;ita in vita sunt horæ,quibus si vigilemus,beati erimus,vt cùm aliquis rapit facultates, accusat,&c.vigilas, si non facis quidquam contra Dei mandata.Greg.in ho.prima vigilia, pueritia,in qua qui noluit vigilare,custodiat secundam.i.adolescentiā,in qua qui euigilare noluit,vel tertiam.i.senectutis remedia non amittat. 126. Int.i.senectute.¶ in quacumque ætate possumus promereri. 127. Int.saltem tunc.Glo.in nocte huius mundi semper debemus esse contra hostem solliciti, & expectare lucē.i.Iudicis aduentum. 128. Int.per simile probat quòd debent vigilare. 129. Theoph. non intelligitur diabolus,vt quidā aiunt,comparatur enim Domini aduentus tamquam ex inopinato proueniens,furi. Dies Domini(inquit Paulus)sicut fur.Greg.in ho.Dum ad sui custodiā spiritus dormit,improuisa mors irrumpit:voluit Dominus horam vltimam esse incognitam,vt ad eam sine intermissione præparemur. nn. Int.s.illa hora quæ sibi suspecta esset. 130. Int.pro,ergo &. 131. Int.post similitudinem apponit exhortationem. 132. Int.sine macula & ruga. 133. Theoph.Petrus,cui iam commissa Ecclesia fuerat,quasi curam omnium gerens,inquirit. pp. Beda.s.Apostolos,& nostri similes. 134. Int.s.vendite,facite sacculos qui non veterascunt.Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes,vigilate.Beda. 135. Cyril.ostendēs mandatum præmissum conuenire admissis in gradū discipulorum.Validam mētem habentibus conueniunt ardua mandatorum. 136. Int.difficultatem notat, non impossibilitatē virtutis.Amb.superioris præcepti in omnes formas est generalis: quæ sequuntur, sacerdotibus videntur proposita. Theoph.q.d.prædicta parabola,omnes fideles attingit,sed quid vobis Apostolis & doctoribus conueniat,audiatis.Chry.indicat raritatem rei, & Præsulatus magnitudinem.Glo.q.d.vobis qui dispensatores estis instituti, conuenit specialiùs, vt vos & alios præparetis in aduentum iudicis. 137. Int.s.pecuniam domini sui bene erogando.Glo.rarus est qui Domino propter dominum seruiat, ouésque Christi amore pascat. 138. Int.s. discernens capacitatem singulorum. Theoph opus est in rebus diuinis fidelitate & prudentia,noui multos fideles, sed per imprudentiam Ecclesiæ possessiones & animas destruentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

ll. i.præteriens ministrantium more, & videns ne quid accumbentibus desit. 126. *q.d.Beati qui semper vigilant,vt quocumq; tempore venerit Dominus, parati inuenientur. videtur autem hic noctem in tres tantùm vigilias distribuisse.* 129. *vide 1.Thess.5.& 2.Pet.3.Apoc.3.& 16. mm. pro,venturus esset. oo. s.ad iudicium vniuersale,vel particulare,in cuiusq; morte, creditur enim tunc adesse saltem quibusdam vt fidelibus,cum Angelis iudicaturus,certè per imperium,adest,iubens animam à corpore discedere.* 136. *Significatur raritas.*

quem

quem constituit[139] Dominus super[140] familiam suam,[141] vt det illis in tempore[142] tritici[143] mensuram? Beatus ille seruus, quem cùm venerit Dominus, inuenerit ita[144] facientem. Verè dico vobis, quoniam supra[145] omnia quæ possidet constituet illum. Quòd si[146] dixerit seruus ille in corde suo, Moram facit Dominus meus venire: & cœperit percutere[147] seruos &[148] ancillas, & edere, & bibere, & inebriari:[149] veniet dominus[150] serui illius in die[151] qua nō sperat, & hora qua nescit: & diuidet[152] eum, partémque eius cum infidelibus[153] ponet. Ille[154] autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non se præparauit: & non fecit secundùm voluntatem eius, vapulabit multis.[155] Qui autem non cognouit,[156] & fecit digna plagis,[157] vapulabit paucis.[158] Omni[159] * autem cui multum dátum est, multum[160] quæretur ab eo: & cui commendauerunt[161] multum, plus petent ab eo. Ignem[162] veni[qq]

Sens. Lit. In Cap. XII.

139. Int. scilicet, Christus. 140. Int. id est, Ecclesiam. 141. Int. scilicet, pro qualitate auditorum
mensuratum cibum diuini verbi, vel exempli. 142. Isid. Beneficium non suo tempore datum, reddi-
tur cassum; panis esurienti appetibilis, non autem satiato. 143. Aug. 2. de q. Euang. scilicet, pro cu-
iusque capacitate. 144. Basil. scilicet, vt habet in mandatis. 145. Int. scilicet, cælestis regni gaudia.
Beda. quanta inter bonos auditores & doctores est meritorum distantia, tanta præmiorum; illos fa-
ciet discumbere; hos abundantiùs æterna possessione frui. Theoph. Faciet ei terrena & cælestia obe-
dire, vt Iosue, & Heliæ. Ierem. vt omnia per speculatiuum intellectum intueatur. 146. Int. id est,
econtra si dissimulauerit iudicium in proximo venturum, securitatem sibi faciens. Beda. inter vitia
serui numeratur, tardum putare Domini aduentum; non autem inter virtutes boni serui citum spera-
re; sed tantùm fideliter ministrare. Theoph. si cogitaremus præsto esse terminum vitæ, minus pecca-
remus. 147. Int. id est, ad vitia incitare, vel conscientias infirmorum prauo verbo vel exemplo la-
niare. Beda. vel iniuriis stimulare. 148. Int. quorum ætas vel sexus quanto infirmior, tanto est ad rui-
nam facilior. 149. Beda. id est, facinoribus, & seculi illecebris, quæ hominem dementant, occupati.
150. Int. in quo omnes mali præpositi intelliguntur. 151. Int. s. iudicij, vel mortis. Beda. 152. Int. à
consortio fidelium segregando; & eis qui nec fidem habuerant sociando, quia qui non habet curam
suorū, negat fidem; & est infideli deterior. Beda. 153. Theoph. quia perfecta caruit fide. 154. Theoph.
maius aliquid, & terribilius ostendit. 155. Chry. maior cognitio maioris fit pœnæ materia. Cyril. in-
excusabile peccatum eius qui ob malitiam peccat. 156. Int. non cognoscere dicendus est, qui appre-
hendere vult, sed non valet. Glo. qui se auertunt ne audiant veritatem, non nescientes, sed contempto-
res iudicantur. 157. Theoph. quia cùm scire potuisset, noluit. 158. Basil. differentiam pœnarum signi-
ficat, torquebuntur enim aliqui mitiùs, aliqui fortiùs, sed sine fine. Beda. mitissima erit eorum pœna,
qui cum solo originali discesserunt. 159. Theoph. ostendit quare scientibus grauior pœna debeatur.
160. Theoph. oportet doctores multiplicare verbi talentum. 161. Int. s. diuina iudicia. * Beda. gre-
gis pascēdi curam. 162. Int. i. feruorem Spir. S. qui corda illuminans ad superiora prouocat, vitia con-
sumit, vasa domus probat, qui etiam accendit lucernas quas superiùs ardere monebat. Glo. ostendit
gratiam virtutum, quam mundo attulerat, à singulis quantum potest esse sectandam. Ambr. hic ignis
bonæ voluntatis. Author. vasa aurea meliorat, fœnum & stipulam consumit. Cyril Ignis, diuini sermo-
nes quibus abstergitur intellectus, & incalescunt homines ad pietatis vitam. q q. Int. s. de cælo.

Addit. Auct. In Cap. XII.

140. *Græc. famulitium.* 143. *coniungendum, cum tritici.* 146. *pro, cogitauerit. Heb.* 152. *Græc.* διχοτομή-
σει. i. dissecabit. s. medium occidens illum: vel, pro s parabit. s. à familia. 153. *cum infidis seruis in pistrinum,*
aut carcerem conijciens, aut aliter puniens, vel cum infidelibus, ut sit applicatio parabolæ ad institutum
suum: sic enim solet Christus à parabolis digredi ad suum propositum. [illegible] *non sic datum cognoscere ut*
alteri. 159. *Solet Christus sæpe uti vulgaribus sententiis ad id quod vult demonstrandum.* [illegible]
dispensandum. vide 1. Pet. 4. Vnusquisque sicut accepit gratiam, &c. 162. *i. cha*[illegible]*tatem vel Euangelicam*
prædicationem. Ignitum eloquium tuum vehementer.

mitte

mittere in [163]terram:& quid [164]volo nisi vt [165]accendatur? [rr]Baptisma autem habeo [166]baptizari, & [167]quomodo [168]coarctor vsque dum [169]perficiatur?Putatis quia [170]pacem veni mittere in terram?non,dico vobis,sed separationem. Erunt enim ex hoc [171]quinque in [172]domo vna diuisi,tres in [173]duos,[174]& duo in [175]tres:diuidentur pater in filium,& filius in patrem suũ: mater in filiam,& filia in matrem:[ss]socrus [tt]in nurum suam, & nurus in socrum suam. Dicebat autem ad [uu]turbas:[176]Cùm videritis nubem orientem ab occasu,statim [xx]dicitis,[a]nimbus venit:& ita [b]fit.& cùm Austrum flantem,dicitis,Quia æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare: hoc autem [177]tempus quomodo non [178]probatis? Quid autem & à [179]vobis ipsis non [180]iudicatis quod

Sens. Lit. In Cap. XII.

163. Glo.i.in omnes credentes. Chry.i.hominem ad cõsumptionem peccatorum & innouationem animarum.Greg.in Ezech.hom.2.id est, in terrenam mentem. s. vt eius desideria carnalia concremet.
164. Int.s.aliud. 165. Int.s.in cordibus fidelium. Glo.ita ignescat,ne aliquo impetu ventorum extinguatur.Cyril.credebant iam quidam ex Israël;ignisque in Iudæa accensus,totum orbem occupare debebat consummata passionis dispensatione.vnde sequitur, Baptisma habeo baptizari. 166. Beda.i. sanguinis proprij tinctione perfundi. 167. Int.q.d.multum. 168. Int.i.angor. Ambr.Qui corpus suscepit, omnia debuit subire quæ corporis sunt,vt esuriret,sitiret,angeretur, & cõtristaretur. 169. Int. s.ipsa passio. 170. Chry.quandoque pax damnosa est;& separans ab amore diuino,per quam.s.consentitur dissidentibus à Deo. 171. Amb.sex videntur esse personæ, sed quinque sunt. Nam eadem mater quæ socrus:quæ enim mater filij,socrus vxoris eius est. 172. Glo.vnaquæque domus habuit fideles & infideles;his contra fidem,illis pro fide pugnantibus. 173. Int.aliàs duo. 174. Int.pro,& è contra.
175. Glo.i.pater & mater in filium,filiam,& nurum. v v. Glo.in quibus erant Pharisæi,vt Matthæus indicat. x x. Basil. necessaria sunt vitæ humanæ siderum coniecturæ, modò ne vltra mensuram eorum indicia perquirantur;interest nautæ præuidere procellarum pericula; viatori mutationem aëris; colono fructuum copiam. 177. Int.s.mei aduentus. 178. Int.s.certis argumentis Scripturarum, & operum. 179. Int.i.ex naturali ratione. Beda. naturali ingenio poterant dignoscere Christum esse supra hominem;& Deum esse qui talia operaretur; & iustum esse Creatoris iudicium venturum, post huius seculi iniustitias addit verò hoc,ne aliqui causarentur se non posse prophetias intelligere,quòd litteras nescirent. 180. Int.s.me esse Deum,& ad iudicium venturum.

Sens. Myst. In Cap. XII.

172. Amb domus vna,homo vnus;duo,corpus & anima;tres,animæ affectiones, rationalis,concupiscibilis,& irascibilis,per Christi autem aduētum qui erat irrationabilis,factus est rationabilis;& qui carnalis,spiritualis;sunt & quinque in hac domo.s.sensus, acciditque vt per ea quæ audimus aut legimus,excludamus gustus,tactus,& odoris voluptates.Beda.tres qui fidẽ Trinitatis habent;duo infideles,qui à fidei vnitate dissentiunt;pater olim noster,diabolus;mater,synagoga;cuius filia Ecclesia primitiua:socrus,synagoga;nurus,Ecclesia de gentib.eius enim sponsus Christus.filius synagogæ secundum carnem. 178. Cyril.Si prudentes essent,possent scire tempestates futuras post vitã præsentẽ;erit enim ventus,& pluuia,& supplicium per ignẽ,quod significatur,cùm dicitur,nimbus venit; agnoscerent etiam salutis tempus,scilicet Saluatoris aduētum,quod significatur cùm dicitur,æstus erit. Glo. nubes ab Occasu oriens, Christi caro à morte resurgens,ex quo tempore imber prædicationis Euangelicæ omnibus terris est infusus:auster flans ante æstum,leuiores tribulationes ante iudicium.

Addit. Avct. In Cap. XII.

r r. quasi dicat,tum verò accendetur,cùm mortuus fuero,id quod vehementer opto, vt breui contingat: vocat passionem Baptisma. Aqua enim tribulationem significant,adeoq; immersio in aqua summam pressuram. vide Psal. 68. 168. s. desiderio solent contrahi, & quasi comprimi corda anxiorum. s s. quæ eadem mater,adeoq; quinque personæ. t t. pro,aduersus,sic suprà. a. Græc. ὄμβρος, imber. b. s.vt plurimum.
179. *id est,ab iis quæ facere soletis.*

[181] iuſtum eſt? [182] Cùm autem vadis cum [183] aduerſario tuo ad [184] principem, in via da operã liberari ab illo: ne fortè [185] trahat te ad [186] iudicem, & iudex tradat te [187] exactori, & exactor mittat te in [188] carcerem. Dico tibi, non [189] exies inde, donec etiam [190] nouiſſimum [c] minutum [191] reddas.

Sens. Lit. In Cap. XII.

181. Orig. numquam hoc diceret, niſi nobis naturâ inſitũ eſſet iudicare quod iuſtum eſt. 182. Theophyl. oſtendit laudabilẽ diſcordiam; nunc docet laudabilem pacem. Chryſ. videtur mihi loqui de præſentibus iudicibus, & carcere huius mũdi, &c. Solet enim ex præſentibus commonere ob rudiores auditores. 183. Amb. aduerſarius noſter diabolus; & omnis vitiorum vſus, & mala conſcientia, quæ & hîc afficit, & in futuro accuſabit: magiſtratus ad quem imus, eſt, penes quem omnis poteſtas eſt: iudex, Chriſtus; exactores, Angeli, qui ſeparabunt malos de medio iuſtorum, &c. Orig. apud Matth. Omiſſa eſt perſona principis, & pro exactore poſitus miniſter, pro minuto quadrans. adſunt autem cunctis hominibus duo Angeli: malus, qui ad malum hortatur, & aduerſarius eſt; & bonus, qui optimè perſuadet. Beda. aduerſarius noſter ſermo Dei, qui contrariatur carnalibus deſideriis, in præſenti vita, à quo liberatur qui eius præceptis ſubditur. quòd ſi contemnit, reus tenebitur in examine iudicis, tradetúrque exactori. i. maligno ſpiritui ad vltionem. 184. Orig. ſ. ſeculi huius, qui aduerſarium miſit. 185. Orig. compelluntur nolentes ad condemnationem. 186. Int. ſ. Deum. Orig. ſ. Chriſtum. 187. Int. ſ. diabolo, qui pœnam exhibet pro reatu quem ſuggeſſit. 188. Int. ſ. inferni. 189. Orig. non habet exactor poteſtatem, vel quadrantem concedendi, ſed eſt à Domino præpoſitus ad exhigẽda debita. 190. Int. i. numquam. Beda. pœnas ſemper ſoluet, numquam perſoluet; itaque numquam exibit. c. Orig. & inter peccata tenuia diuerſitas eſt. 191. Int. i. pro minimis peccatis puniatis.

[A]ddit. Avct. In Cap. XII.

181. *ſcilicet, vos facere.* 183. *vel diabolo, vel Deo, qui peccatoribus aduerſatur.*

CAPVT XIII.

ADERANT autem quidam ipſo in tempore, [a] nunciãtes illi de [1] Galilæis, quorum ſanguinem [b] Pilatus miſcuit cum [c] ſacrificiis eorum. Et reſpondens dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus [2] Galilæis peccatores fuerint, quia talia paſſi ſunt? Non, dico [3] vobis: ſed niſi pœnitentiam [4] habueritis, omnes [5] ſimiliter

Sens. Lit. In Cap. XIII.

1. CYRIL. Hi puniti ſunt à Pilato, quòd Cæſarem dominum non faterentur: prohibebant etiam victimas pro ſalute Imperatoris, & populi Romani offerri. credebat autem vulgus iſtos meritò punitos, quaſi ſcandala ſeminantes; itaque volebant à Chriſto intelligere quid ipſi de re hac videretur, ideò ei factum nunciarunt. c. Cyril. Iuſſit Pilatus illos occidi inter ipſas victimas, quas ritu legis offerebant. 2. Int. ſ. qui non ita ſunt puniti. 3. Int. hîc apertè notat illos eſſe peccatores. 5. Chryſoſt. oſtendit ſe permiſiſſe illos talia pati ad aliorum exemplum, & terrorem. punitur quidem quiſque ob propria crimina, ſed fit ex hoc aliis ſalutis materia. Gloſ. puniti ſunt Galilæi iſti ad correctionem viuentium, vt flagellato peſtilente, ſtultus ſapientior fiat, vel ad exemplum corrigi nolentium, ideóq; peſſimè periturorum.

Sens. Myst In Cap. XIII.

b. Beda. Pilatus. i. os malleatoris, nempe diabolus ſemper cædere paratus; ſanguis, peccatum; ſacrificia, bonæ actiones, quas diabolus vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel alia peſte commaculat.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

a. *ſcilicet, vt audirent quid de ea re ſentiret.* c. *id eſt, quos Pilatus inter ſacrificandum occiderat.* 5. *ſ. oppreſſi diuina vltione, vel inter ſacrificia à Romanis occiſi, & inter ciuitatis ruinas, quod accidit ſub Tito & Veſpaſiano.*

peribitis. Sicut illi decem & octo supra quos [6]cecidit [d]turris in Siloë, & occidit eos: pu-
tatis quia & ipsi [7]debitores fuerint præter [8]omnes homines habitantes in Hierusalem?
Non, dico vobis: [9]sed si non pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Dice-
bat autem hanc similitudinem: [10]Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea
sua: & [12]venit quærens [13]fructum in illa, & non inuênit. Dixit autem ad cultorem vi-
neæ, Ecce anni [14]tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non in-
uenio: [15]succide ergo illam: vt [16]quid etiam terram [e]occupat? At ille respondens [17]dixit
illi, Domine, dimitte illam & [f]hoc anno, vsque dum [18]fodiam circa illam, & mittam
stercora. Et si quidem fecerit [g]fructum: sin autem, in [h]futurum [20]succides eam.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

6. Beda. quia pœnitentiam non egerunt Iudæi, Romani à Galilæa vnde cœperat Domini prædicatio incipientes, eos radicitus deleuerunt, templiq; interiora humano sanguine fœdarunt. 7. Int. i. peccatores. 8. Chry. non omnes Deus hîc punit, sed dat inducias pœnitendi, non tamen cunctis futuræ punitioni reseruat, ne multi prouidentiam negent. 9. Int. s. vos etiam. 10. Amb. arbor illa redundat foliis: ita synagoga tantùm verbis redundans, & legis vmbra: quidam tamen ficum istam non synagogæ, sed malitiæ, & improbitatis figuram putant. 11. Beda. Synagogam Dominus per Moysem instituit.

12. Int. s. incarnatus. Beda. 13. Int. s. operum, non vmbram verborum. Amb. sciebat quidem ficulneæ fructum deesse, sed quærebat, ostendens synagogam iam debere fructum habere. 14. Amb. venit ad Abrahã, venit ad Moysem, venit ad Mariam. i. venit in signaculo, in Lege, in corpore. Circumcisio purificauit, Lex sanctificauit, Gratia iustificauit: Iudæi nec purificari potuerũt, quia nõ circumcisi animo: nec sanctificari, quia legis virtutem ignorabant; nec iustificari, quia pœnitentiam non agẽtes, gratiam nesciebant. Itaque nullus in synagoga fructus inuẽtus est. Greg. in hom. naturam humani generis Dominus ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando requisiuit: sed quidam nec naturali lege corriguntur, nec præceptis erudiuntur, nec miraculis cõuertuntur. Theoph. triẽniũ, ætas puerilis, virilis, & senilis. 15. Int. i. annuncia quòd perdituri sint locum, & gentem, pro quo seruando Christum occiderunt, & suos. Basil. præmittit Deus minas, reuocando ad pœnitentiam. 16. Int. i. cur etiam temporali copia vtitur? Greg. in hom. Qui non facit fructum, alterius locũ occupat. 17. Amb. Bonus cultor, & fortè ille in quo Ecclesiæ fundamentum est. præsagiens alterum ad gẽtes, se autem ad Iudæos mittendum, religiosè, ne excidatur, interuenit, fretus vocatione sua, etiam Iudæos per Ecclesiã posse saluari. Greg. in hom. cultor vineæ, præpositorũ ordo. Theoph. Paterfamilias, Deus Pater; cultor, Christus, qui eos vult irrigare passionibus suis, & doctrinis, qui per Legem, & Prophetas fructum pœnitentiæ non dederunt. Aug. de verb. Dom. colonus qui intercedit, est omnis sanctus qui intra Ecclesiã orat pro his qui sunt extra. Glo. Intelligentes Apostoli, aliquos ex Iudæis posse saluari, orant vt differatur vltio Dominicæ Crucis. f. Augustin. de verb. Dom. id est tempore isto sub gratia. 18. Ambros. scilicet dura eorum corda Apostolicis ligonibus, ne radicem sapiẽtiæ terrarum aceruis obruat, & abscondat. Augu. de verb. Dom. circumfodere est humilitatem & patientiam docere. 19. Ambros. i. humilitatis affectum. Aug. de verb. Dom. stercus sordes sunt, sed fructum dant; sordes cultoris, dolor est peccatoris. Greg. in hom. stercora, peccata carnis, ex quorum cõsideratione suscitatur animus ad bona opera. Glo. mittam stercora, i. malorum quæ fecit, abominationem ad animum reducam. g. videbatur addendum, reseruabitur, vel aliquid simile, nihil tamen addit, vt infrà, sed suspendit sententiam, quia procliuiores ad negandum, quàm ad credendũ videbat. h. Aug. de verb. Dom. quãdo ad iudiciũ veneris. 20. Beda. hoc per Romanos factum, à quibus Iudæi succisi, & à terra promissionis expulsi.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

d. Beda. turris, Christus; Siloë. i. missus, nempe qui missus à Patre venit in mundum, omnes, super quos ceciderit, conteret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

e. Græc. onerat. s. inutili onere. g. sub. bene quidem, vel, sinemus eam.

Erat

Erat autem docens in synagoga eorum [21]sabbathis. Et ecce mulier quæ habebat spi[22]ritum infirmitatis annis decem & octo: & erat [23]inclinata, nec omninò poterat sursum [24]respicere. Quam cùm [25]videret Iesus, [26]vocauit eam ad se, & ait illi, Mulier [l]dimissa es ab infirmitate tua. Et [27]imposuit illi manus, & confestim [28]erecta est, & glorificabat Deum. [m]Respondens autem archisynagogus, [29]indignans quia sabbatho curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari. in [30]his ergo venite, & curamini: & non in die [31]sabbathi. Respondens autem ad illum Dominus, dixit: [32]Hypocritæ, vnusquisque vestrum sabbatho non soluit [n]bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Sathanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo [o]isto die sabbathi? Et hæc cùm diceret, [p]erubescebant omnes aduersarij eius: & [q]omnis populus gaudebat in vniuersis quæ [33]gloriosè fiebant ab eo. [34]Dicebat ergo:

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

21. Cyril. quia tunc Iudæi legi vacabant. 22. Cyril. patiebatur propter crimina propria, vel Adæ transgressionem. dat Deus diabolo hanc potestatem, vt homines aduersitate pressi, velint ad meliora transire. 27. Cyriil. erat in carne virtus diuina. 29. Int. vt æmulator literæ legis. Cyrill. inuidebat. 30. Cyril at erant tunc dispersi, & operibus propriis vacantes. 31. Cyril. an in die sabbathi non licebat comedere, & potare? loqui, & psallere? cui non ergo feminã verbo erigere? Glo. Lex in sabbatho nõ hominẽ curare, sed seruilia opera facere prohibuit. 32. Beda. hypocrita est qui in theatro alienam sumit personam; sic quidam aliud gerunt in corde, aliud ostẽdunt opere. Chry. Iste faciẽ habebat legis cultoris, mens verò eius erat versuti, & inuidi; nõ enim turbatur, quia sabbathũ violatur, sed quia Christus glorificatur. aduertendũ autẽ, Christum cùm iussit fieri opus, vt cùm paralytico iussit grabbatum tollere, transtulisse sermonẽ ad maius: Pater meus, inquit, vsque modò operatur, & ego operor; hîc verò vbi totum facit verbo, calumniã aliter soluit ex his. s. quæ ipsi faciebant. Glo. isti, cùm magistri plebium videri appeterent, sanationem hominis non verebantur postponere curæ pecoris. p. Glo. nec apertè veritati contradicere possunt, nec propter inuidiam credere volunt. 33. Cyril. claritas operum Christi omnẽ quæstionẽ soluebat apud eos qui non erant mentibus peruersis. 34. Glo. s. ad commendationẽ, & instructionem illorum qui erant per humilitatẽ, & fidei feruorẽ exaltandi in Ecclesia.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

22. Int. i. amorem terrenorum. Greg. in hom. hoc significat mulier ista, quod ficulnea infructuosa, quia enim humana natura fructũ obedientiæ ferre noluit, statũ rectitudinis amisit. decẽ & octo anni significãt hominis qui sexto die factus est infirmitatẽ, ante legẽ, sub lege, & in exordio gratię: ter enim sex decem & octo. Amb. mulier ista Ecclesiæ figura quæ curari non potuit, nisi legem implens, & gratiam: in decẽ verbis legis perfectio est, in octauo numero resurrectionis plenitudo. 23. Int. s. à rectitudine mentis. 25. Int. s. prædestinando per gratiam. 26. Int. s. illustrando per doctrinam. Greg. in hom. aliquando vocat Dominus, & non erigit; quia plerumque videmus quæ agenda sunt, sed opere non implemus. 27. Int. s. Spiritualibus donis adiuuando. 28. Int. scilicet, ad glorificandum Deum vsque in finem, perseuerando in bonis operibus. n. Glo. bos qui cognouit possessorem suum, & asinus qui præsepe Domini, Iudaicus, & Gentilis populus; qui peccati vinculis absoluti, mundi sitim & æstum, per haustum diuini fontis deposuerunt. q. Gloss. sunt isti figura gentium, quæ excæcatis Iudæis, congregandæ erant ad fidem per humilitatem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

21. *quibus Iudæi solebant conuenire in synagogam ad Dei legem audiendam.* 22. *scilicet, eam dæmon alligauerat ea infirmitate.* 23. *id est incurua.* l. *pro, liberata es, id est, iamiam liberaberis, videtur enim dictum inter tangendum.* m. *pro, locutus. Hebr.* o. *scilicet tam misero.*

Cui[35] simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? Simile est[36] grano sinapis, quod acceptum[37] homo[38] misit in hortum[39] suum: & creuit[r], & factum est in arborem[40] magnam,[41] & volucres cæli quieuerunt in ramis eius. Et iterum[42] dixit, Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento[43] quod acceptum[44] mulier[45] abscondit[46] in farinæ sata[47] tria:[48] donec fermentaretur totum. Et ibat[s] per ciuitates[49] & castella docens, & iter faciens[50] in Hierusalem. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem dixit ad illos,[51] Contendite[52] intrare[53] per

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

35. Int.i.fidem per quam venitur ad regnum. Amb. Fides est regnum cælorum quod intra nos est. Cyril.Regnum Dei,Euangelium, per quod adquirimus posse regnare cum Christo. 36. Int.s.ob feruorem fidei,vel quia venena dicitur expellere.i.omnia dogmata prauitatis.Amb.Granum sinapis, res vilis & simplex,si teri cœperit,vim suam fundit;sic fides si atteratur aduersis, gratiam suæ virtutis effundit;martyres habebant odorem fidei,sed latebant, contriti gratiam sparsere martyrij.& Christum granum sinapis,qui captus & sepultus,resurrexit,& factus est arbor,mundum obumbrans,cuius rami Petrus & Paulus,in quorum sinus, & disputationum recessus, qui eramus longè assumptis virtutum remigiis aduolamus. Glo.Rami exsparsi prædicatores per totum mundum missi, in quorum dictis & consolationibus fideles à fatigatione mundi respirant. 37. Int.s.acceptabile habens. 38. Int.i.iustus vir,qui in corde suo granum prædicationis fouet.Beda.Homo,Christus;hortus, Ecclesia. 39. Int. vbi crescunt germina virtutum. Theoph. hortus, cuiusque anima. r. Beda. nemo repentè fit perfectus. Glo.creuit prædicatio,quia mentibus hominum quantæ virtutis essent, innotuit. 40. Int. vbi folia cum fructu,& in cuius diuersis sententiis spirituales quiescunt,qui pennis virtutum in alta conscendunt.Beda.non herbarum quæ velociter arescunt, sed arborum instar Euangelij prædicatio exurgit; rami,dogmatum diuersitates;aues,animæ castę.Theoph.aues,qui terrenis supereminent, & in ramis, id est, expansis considerationibus requiescunt.41. Cyril.Doctrina Christi in principio penes paucos erat, sed postea recepit augmentum. 42. Int. vt pro varietate morborum varia sit medicina. 43. Int. vt fermentum est charitas ob feruorem,vel sancta doctrina.Amb. Plerique fermentum Christum putant, quia fermentum ex farina, vi, nõ specie generi suo præstat. sic & Christus Patribus æqualis corpore,sed diuinitate incomparabilis præeminet;me sequi iuuat quod Dominus docuit,fermentum esse Ecclesiæ spiritualem doctrinam. 44. Int.à gratia Dei, vel sapientia. 45. Int.s.Sancta mater Ecclesia. Amb.¶ Glo.nos mulieris.i.Ecclesiæ farina sumus,qui timoris & spei exercitio, quasi mola superiore, & inferiore conterimur, vt vnus panis multi simus in Christo. 46. Int.i.commendat hominibus de tribus Noë filiis originem ducentibus,quos Ecclesia ad fidei vnitatem colligit. Ambr.in interioribus nostræ mentis Christum abscondit,donec nostra penetralia sapientiæ cælèstis color obducat. 47. Beda.Satum genus mensuræ,vnum & dimidium modium capiens. 48. Amb. Renatum hominem Ecclesia in corpore,& anima,& spiritu,fermento spirituali sanctificat. Theoph. Femina, anima; tria sata, pars eius trina,rationabilis,irascibilis,& concupiscibilis,vbi si condatur verbum Dei,facit totum hoc spirituale.Aug.de verb.Dom.mulier,Dei sapientia;tria sata, genus humanum de tribus Noë filiis reparatum.Euseb.Fermentum, Spir. S.quasi virtus procedens ex semine.i. verbo Dei;tria sata, notitia Patris,Filij,& Spir.S.mulier,diuina sapientia.Beda.Fermentum,dilectio quæ feruere facit, & excitat mentem;mulier,Ecclesia;sata tria, iubemur enim diligere Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute.& hoc donec fermentetur totum.i.charitas mentem totam in sui perfectionem commutet, quod hîc inchoatur,in futuro perficitur.. 49. Theoph.non sola parua loca visitabat,vt faciunt qui simplices fallere volunt,nec solas ciuitates,vt qui gloriam quærunt;sed sicut communis Dominus, & Pater omnibus prouidens,omnia circuibat. 50. Theoph.vbi plures erant ægroti,ibi se medicus magis ingerebat. 51. Int.quia ille vnus pro omnibus quæsierat. 52. Glo.q.d.verè pauci,& illi cum magnis laboribus.Cyril.nõ videtur Dominus respondere quæstioni.sic autem solet,quando aliquid inutile queritur:quid.n.refert scire an multi sint qui saluentur? illud potius respõdet quod erat magis necessarium scire.s.quomodo perueniatur ad salutẽ.Aug.de ver.Dom.indicat paucos saluari, pauci.n.intrãt per angustam portam.vnde alibi,Arcta est via,& pauci sunt qui ingrediuntur per illam. 53. Int.s.ad vitam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

s. s. qui 70. discipulos præmiserat.c.10. 52. i. omnibus viribus conamini. 53. s. in regnum cælorum.

angustam[54] portam:quia multi[55] dico vobis quærent[t] intrare,& non poterunt.[56] Cùm autẽ[57]
intrauerit[u] paterfamilias,[58] & clauserit ostium:incipietis foris stare,& pulsare ad ostium,
dicentes:Domine,aperi nobis,& respondens dicet vobis:Nescio[59] vos vnde sitis.Tunc[x]
incipietis dicere,Manducauimus[60] coram te & bibimus,& in plateis nostris docuisti.Et
dicet vobis,Nescio[61] vos vnde sitis.Discedite à me omnes operarij[aa] iniquitatis. Ibi[bb] erit
fletus[62] & stridor[63] dentiũ.Cùm videritis Abrahã,& Isaac,& Iacob,& omnes Prophetas[64]
in regno[65] Dei,vos autẽ expelli foras.Et veniẽt ab Oriente,& Occidẽte,& Aquilone,&
Austro:& accumbent in regno Dei.Et ecce sunt[cc] nouissimi,[66] qui erant primi:[67]& sunt pri-
mi,qui erant nouissimi.[68] In ipsa die accesserunt[69] quidam Pharisæorum,dicentes[dd] illi, Exi,[70]
&vade hinc:quia Herodes vult te occidere.Et ait illis,Ite,& dicite vulpi[71]

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

54. Int.s.labores,& ieiunia;tamen amantibus iugum suaue est. Basil.Rectum iter angustum,& quæ-
libet declinatio periculosa;vt si à põte diuertas,flumine immergeris.Cyrill.Angusta porta ærumnam
& patientiam sanctorum significat.Chry.quomodo Dominus dicit iugum meum suaue,& onus meũ
leue?his.s.qui affectu amplectuntur,alioqui angusta via propter tentationum naturã,est etiam via sa-
lutis angusta in introitu,sed per eam venitur ad latitudinem. 55. Int.s.salutis amore & præmiorum
prouocati. 56. Int.s.itineris asperitate perterriti.Beda.¶ Aug.de verb.Dom.alibi dicit multos vẽturos
ab Oriente & Occidente,&c.multi quidem erunt in societate Angelorum,sed pauci sunt in compara-
tione perditorũ. 57. Cyril. ostendit quàm sint detestabiles qui intrare non possunt. 58. Beda.s.Chri-
stus,qui intus est illis quos sua visione lætificat,quasi foris verò peregrinantibus:intrabit autem,cùm
Ecclesiam totam ad sui contẽplationẽ perducet;claudet ostium,cùm reprobis locũ pœnitentiæ toller,
qui frustrà pulsabunt.i.misericordiam quam contempserunt,implorabunt. 59. Int.i.apud vos fidei,&
dilectionis meæ characterem non approbo. Greg.11.Mor.nescire Dei improbare est, sicut vir verax
dicitur nescire mentiri. 60. Cyril.hoc Iudæis conuenit,qui victimas edebant,& gaudebant, & Moysi
libros in synagogis audiebant. Theoph.Iudæi cum Christo comedebant, & bibebant, & eum prædi-
cantem audiebant:cõgruunt & hæc Christianis.comedimus enim Christi corpus,& bibimus sangui-
nem quotidie ad mensam mysticam accedentes,docétque in plateis animarum nostrarum.Beda.Scri-
ptura in obscurioribus cibus est, qui quasi exponendo frangitur, & manducãdo glutitur: in apertio-
ribus potus,vbi ita sorbetur sicut inuenitur. Glo.occulta & aperta se intellexisse testantur. 61. Int.q.d.
hoc non sufficit. Beda. scientia Scripturarum non facit Deo notum quem operum iniquitas indignũ
ostendit.Basil si charitatem,inquit Paulus,non habuero,nihil mihi prodest. 61. Beda.s.de ardore.
63. Beda.s.de frigore,vel stridor prodit indignantis affectum. Glo.flebunt oculi qui per concupiscẽ-
tias vagabantur,stridebunt dentes qui de edacitate gaudebant.Nota hîc per fletũ,& stridorem veram
impiorum resurrectionem. 64. Int.à quibus successionem carnis non fidei trahitis. 65 Int.s.quiescen-
tes. 66. Cyril.Iudæis,qui primum locum tenebant,prælatæ sunt gentes. 67. Int.vt Iudas. Theoph.
nos primi,qui ab ipsis incunabulis rudimenta accepimus,& fortè erimus nouissimi respectu gentiliũ,
qui circa finem vitæ crediderunt. 68. Int.vt latro.Beda.multi priùs feruentes,postea tepẽt,multi priùs
frigidi,subitò inardescunt,& multi in seculo despecti,in futuro sunt glorificandi. Gloss.Gentiles,qui
diu sine fide vixerunt,ad fidẽ vocandi,Iudæi execrandi. 69. Chry.s.simulantes se diligere,cùm tamẽ
essent ad iram prouocati,quia populus Christo adhærebat. 70. Int.s.de Galilæa,vbi dominatur He-
rodes,& transi in locum vbi non habet potestatem. 71. Beda.Vulpes,animal fraudulentum,in fouea
propter insidias latens,odore fœtens,numquam rectis itineribus incedens:tales hæretici, quorum fi-
gura Herodes,qui Christum in credentibus conantur extinguere. Cyril.videtur sermo non pertinere
ad Herodem,sed ad Pharisaïcas fictiones,vnde Græcè,Dicite vulpi huic.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

t. s.post hanc vitam. v. videtur legisse εἰσέρχῃ, vel εἰσέλθῃ, nunc enim ἐγερθῇ, surrexerit. x. sensus
est,Tunc nihil proderit cognouisse,aut fuisse familiares, &c.Non enim necesse intelligere ista tunc dicenda,
sed sic euenturum,ac si dicerentur. 61. q.d.perinde accidet vobis,ac prorsus ignotis. aa. pro,addicti iniqui-
tati. bb. i.tum,vel eo loco quò cogemini ire. 62. s.dolor. 63. s.horror. cc. pro,erunt,vel q.d.accidet vt
sint,&c.Loquitur verò de Iudæis & Gentilibus. dd. scilicet,fictè,vt videtur.

illi,[ee] Ecce eiicio[72] dæmonia,& sanitates perficio hodie,& cras,[ff] & tertia[74] die consummor. Verũtamen oportet[75] me hodie[76] & cras,& sequẽti die ambulare[77]: quia nõ capit[78] Prophe[gg]tam perire extra Hierusalẽ.[79] Hierusalẽ,[80] Hierusalẽ[81] quæ occidis Prophetas,[82] & lapidas[83] eos qui mittũtur[84] ad te: Quoties volui[*] congregare filios[85] tuos[86] quemadmodũ auis[hh] nidũ[ll] suũ sub pennis,[87] & noluisti?[mm] Ecce[88] relinquetur domus[89] vestra deserta.[nn] Dico autem vobis,quia non videbitis[90] me donec veniat[91] cùm[oo] dicetis, Benedictus[92] qui venit in nomine Domini.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

72. Int.s.vt homines sua peccata,& errores damnent in quibus vixerunt.Aug.2.de con.Euang.c.75. ¶ Glo.q.d.nec Herodes,nec hæretici,quorum ipse figura est,poterunt turbare quod intendo facere. 73. Int.s.vt viuant secundum præcepta mea,quæ sunt vera sanitas.Aug. 74. Int.q.d.& sic præparatos in resurrectione mea glorificabo. Aug. ¶ Cyril.indicat imminere tempus crucis.Theoph.q.d.de morte mea cogitatis: ecce fiet post modicum. 75. Cyril.non ostendit necessitatem sibi ingruentẽ,sed arbitrium voluntatis pergendi quò vellet. 76. Theoph.hodie,& cras,multos dies significat. 77. Int. hæc ambulatio ad litteram intelligitur qua ibat in Hierusalem. Theoph. coniungendum hoc non cũ hodie,& cras,sed cum sequenti die. 78. Int.i.non conuenit,vel non capit Herodes.Theoph.i.non decet,ibi oportebat perire Dominum Prophetarum,vbi morabantur qui solebant Prophetas occidere. 79. Theoph.Illi dicebant vt exiret ex Galilæa, ne occideretur,ipse sibi dicit in Hierusalem patiendum.Glo.vbi non Herodes,sed Pilatus dominatur. 80. Int.homines,non saxa plangit affectu Patris. Beda.¶ Aug.2.de cons.Euan.c.75.præoccupat Lucas,aut talia respondit Dominus Hierusalem appropinquans,monentibus vt caueret Herodem, qualia Matthæus dicit Christum locutum cùm peruenisset Hierusalem. 81. Chry.geminatio verbi,miserantis est,aut nimium diligentis.Græc.nominis geminatio vehementem reprehensionem ostendit. 82. Int.Dominum Prophetarum nũciantes. 83. Int. i.duritia cordis à te repellis,vel corporaliter,vt Stephanum. 84. Int.i.hactenus ad te missi sunt.

85. Int.s.in vnitate fidei.Cyril.manu duxit eos per Moysen,monuit per Prophetas. 86. Int.Patriarcharum hæredes.Glo.ostendit omnes retrò Prophetas esse à se missos. 87. Cyril.sub tegmine virtutis 88. Int.s.in proximo. 89. Beda.i.ciuitas quam Romani diripuerunt. Theoph.Templum,vel tota gens Iudæorum,iuxta illud,Domus Iacob benedicite Domino. 90. Int.s.post passionem.Theoph.q.d. postquàm crucifixeritis me, non me ampliùs videbitis,donec iterum veniam.Beda.q.d.nisi pœnitentiam egeritis,& confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in secundo aduentu faciem meam non videbitis. 91. Int.s.hora qua confiteamini Filium Omnipotentis, quem benedictum.i.à peccato immunem misit Pater ad glorificandum suum nomen. Aug.de cons.Euang.Loquitur de aduentu suo quo in claritate venturus est. 92. Theoph.tunc confitebuntur Saluatorem eum,& Dominum.s.quando nullus erit inde profectus.Cyril.Hoc,redeunti Hierosolymam,turba occurrens dixit.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

76. Glo.Prima dies,abrenunciare vanitatibus;secunda,concordare veritati,moribus,& vita; tertia, vltima glorificatio.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

*71. vel Herodi,vel ei qui mendacium illud finxerat. ee. Gr.ταύτῃ,huic. 72: præs.pro futuro.q.d.paucos adhuc dies victurus sum,& miracula perpetraturus,postea interficiar. ff. pro,breui quodam tempore. Heb. 74. i.non multo pòst moriar. 76. Idem significatur quod proximè.s.breue tempus. 78. Gr.οὐκ ἐνδέχεται.i.non conuenit,non decet,non est possibile. gg. vel se intelligit,vel quemuis Prophetam.q.d.Non decet Prophetam alibi occidi,quàm vbi vsitatissimum occidi Prophetas.In quo illorum crudelitatem notat,& impietatem. 81. Repetitio amantis est, & miserantis. * Sermo est de voluntate non beneplaciti,sed signi, vt dicunt Theologi. hh. ὄρνις,etiam gallinam significat,vt vertit in Matth. ll. i.pullos. mm. simile quiddam Ezech.24. 89. i.ciuitas,vel regio. nn. s.habitatore,vel Deo qui solebat protegere.Itaque dicitur,vobis relinquetur. oo. s.in die iudicij quo me agnoscere cogemini eum esse de quo prædictum est, Benedictus qui venit,&c.Sic Matth.26.dixit se ab illis videndum die iudicij,vel intelligit, illud tunc ex animo dicturos,qui ex Iudæis credituri erant. 92. id est,celebrandus,seu felix.*

CAPVT XIV.

ET factum est, cùm introiisset[1] Iesus in domum cuiusdam Principis Pharisæorum sabbatho manducare panem, &[a] ipsi[2] obseruabant[3] eum. Et ecce homo quidam hydropicus[b] erat ante illum. Et respondens[4] Iesus dixit ad Legisperitos[5], & Pharisæos, dicens: Si licet sabbatho curare[6]? At illi tacuerunt[7]. Ipse verò apprehensum[8] sanauit[9] eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit, Cuius vestrum[10] asinus[c] aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet[11] illum die sabbathi[12]? Et non poterant ad hæc respondere illi. Dicebat[13] autem & ad inuitatos[14] parabolam[15], intendens[16] quomodo primos accubitus eligerent[d], dicens ad illos: Cùm inuitatus fueris ad nuptias[17], nō[e] discumbas in primo[18] loco, ne fortè[19] honoratior te sit inuitatus ab illo: & veniens[20] is[21] qui te & illum vocauit, dicat tibi[22], Da huic locum; & tunc incipias cum

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

1. CYRIL. Cognoscebat quidem malitiam Pharisæorum, sed fiebat eorum conuiua, vt prodesset præsentibus per verba, & miracula. 2. Int. s. Pharisæi. 3. Int. s. si sabbathum solueret. Cyril. an quidquam prohibitorum faceret in die sabbathi. 4. Int. s. insidiosis obseruatoribus. Beda. nouerat eorum cogitationes. 5. Int. à Legisperitis legis iudicium quærit. 6. Int. i. opera charitatis facere, vt non soluatur sabbathum. 7. Beda. si enim dicant licere, cur obseruant Christum? si non licet, cur ipsi pecora curant sabbatho? 8. Cyril. metu Pharisæorum remedium non petebat propter sabbathum, sed stabat, vt Christus misertus sanaret. 9. Theoph. non curans scandalum Pharisæorum, vbi enim magna resultat vtilitas, non est curandum si stulti scandalizentur. 10. Int. q. d. omnes in hac auaritia similes estis. 11. Int. non animali, sed suæ auaritiæ consulens. Beda. violabant illi sabbathum in opere cupiditatis, qui Christum violare arguebant in opere charitatis. 12. Int. non intelligens in hoc violationem sabbathi. 13. Amb. docet humilitatem. 14. Int. s. ab ipso principe. 15. Int. aliud mysticè significantem. 16. Int. id est, intelligens quomodo illi de primis accubitibus laborarēt, vnde reprimuntur. Glo. intendit quomodo debeant accubitus in Ecclesia eligi. 18. Int. id est, quia potest contingere. 19. Int. id est, gratiosior inuitatori, etsi aliis occultus.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

b. BEDA. Hydropicus est quem fluxus carnalium voluptatū exuberans aggrauat; est enim morbus ab aquoso humore nominatus. Glo. Hydor aqua, vnde hydropis morbus aquosus subcutaneus de vitio cutis natus, cū inflatione & anhelitu fœtido. Aug. 2. de q. Euan. hydropicus diues auarus, qui, quo magis abundat, magis sitit. 9. Greg. 14. mor. Sanatur hydropicus ante Pharisæū, per ægritudinem enim corporis illius, huius cordis ægritudo exprimitur. c. Beda. per bouem & asinum significātur sapientes & hebetes; vel Iudæi iugo legis pressi, & gentes nulla ratione domitæ; omnes enim à puteo cōcupiscentiæ demersos, Dominus extrahit. Aug. 2. de q. Euan. congruēter hydropicū animali cadenti in puteum comparauit, humore enim laborabat, sicut mulierem quam soluit, cōparauit iumento quod soluitur, vt ad aquam ducatur. 17. Int. nuptiæ Christi & Ecclesiæ coniunctio. Beda. membris Ecclesiæ per fidem coniunctus, non se extollat quasi sublimior cæteris. 20. Int. i. per gratiam suam, te & illum ostendens. 21. Int. s. Deus qui corda singulorum nouit. 22. Int. i. intellige te minorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

a. abundat more Heb. 3. scilicet, si quid fortè faceret, quod possent accusare. b. illorum opera vt videtur, illuc adductus, quærentium occasionem calumniandi. 4. scilicet, ad eorum cogitationes, vel pro dixit, Hebr. 15. qua latenter volebat humilitatem docere. 16. id est, attendens, obseruans. d. pro, elegissent, vel soliti essent eligere. 17. vbi celeberrimum solet esse conuiuium, & incertum qui alij sint inuitati. e. scilicet vltrò.

rubore nouissimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris, vade [23] recumbe in nouissi-mo loco, [f] vt cùm [24] venerit qui te inuitauit, dicat tibi, [25] Amice, [26] ascende superiùs. Tunc erit tibi [27] gloria coram simul discumbentibus: [g] quia omnis qui se exaltat [28] humiliabi-[29]tur, & qui se [30] humiliat, [31] exaltabitur. [32] Dicebat autem & ei qui se inuitauerat, Cùm fa-[33]cis prandium aut [34] cœnam, [h] noli vocare [35] amicos tuos; neque fratres tuos; neque co-gnatos; neque vicinos [36] diuites: [l] ne fortè & ipsi te reinuitent, & fiat tibi [37] retributio. Sed cùm facis conuiuium, voca [38] pauperes, debiles, claudos, & cæcos: & beatus eris, quia non [39] habent retribuere tibi: [40] retribuetur enim tibi in [41] resurrectione [42] iustorum. Hæc cùm audisset quidam de simul discumbentibus, [m] dixit illi, Beatus qui [43] manducat [44] panem in regno Dei. At ipse dixit ei,

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

23. Basil. occupare in conuiuiis locum vltimum iuxta Domini mandatum conueniens est, sed in
hunc contentiosè irruere reprobatur; tollit enim id ordinem, & causat tumultum, & est ex repugnan-
tia, superbiæ indicium. 28. Int. s. incautè de meritis. Beda. ex conclusione hac manifestè apparet, præ-
cedentem sermonem mysticè intelligendum. 29. Int. scilicet, à Deo, etsi non coram hominibus.
30. Int. scilicet, prouidè de beneficiis. 31. Int. scilicet, à Deo. 32. Theoph. admonuerat inuitatos,
nunc inuitantem. Glo. videtur iste inuitasse, vt iterum inuitaretur. 33. Int. s. quacunque hora diei.
34. Int. scilicet, vespere. 35. Int. id est, carnali affectu, vel cognatione coniunctos. 36. Int. scilicet,
propter hoc quod diuites. Beda. non prohibet fratres, amicos, & diuites alterutrum conuiuia celebra-
re, sed dicit nihil valere ad cælestia præmia. 37. Int. non ait, & fiat tibi peccatum, sed fiat tibi retribu-
tio. Beda. sunt tamen quædam conuiuia fratrum & vicinorum quæ damnationem percipient in fu-
turo. 38. Int. à quibus nihil in præsenti potes expectare. Chry. si pauperem vocaueris, Deum habebis
debitorem, & quanto minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit & visitat, qui magnum
suscipit, sæpe ob gloriam aut vtilitatem facit. Sed dicis, immundus est pauper, & sordidus, laua eum, &
fac in mensa tecum sedere; si vestes immundas habet, mundum vestimentum ei exhibe: sed si non vis
sursum recipere in solario, vel vbi famuli sunt suscipe: si non vis tecum sedeat, mitte de mensa fercu-
la. 39. Int. scilicet, vnde possint. Chry. non turbemur ergo cùm non recipimus beneficij recompensa-
tionem, sed cùm receperimus, tunc enim non ampliùs recipiemus. 40. Int. scilicet, à Deo. 41. Int.
aliàs retributione. Beda. etiam qui amicos, fratres, & diuites propter Deum recipit, mercedem à Deo
recipiet. 42. Int. scilicet, quòd in resurrectione essent beatificandi pauperum susceptores. m. Glo. sci-
licet, illectus dulcedine auditæ resurrectionis. 43. Cyril. erat iste animalis, putans corporeas esse re-
munerationes sanctorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

23. Int. quanto maior es, humilia te in omnibus. 24. Int. s. ad iudicium, vel quotidie augendo gra-
tiam humilibus, quam aufert superbis. Glo. quotidie Dominus dum conuiuas suos visitat, humilibus
dona præstat, quod admirantes qui vident, eos glorificant, & Deum laudant. 25. Int. i. ex humilitate
te amicum recognoscat. 26. Int. s. ad maius præmium æternæ gloriæ, vel hîc ad maiora dona Sancti
Spiritus, recipiendum. Beda. 27. Int. s. in eadem beatitudine, vel in eadem fide quiescentibus. Beda. ne
nunc quærere incipias quod tibi seruatur in fine. 28. Orig. qui vanam gloriã vitat, vocat ad spiritua-
le conuiuium pauperes. i. imperitos vt ditet; debiles. i. læsam conscientiam habentes vt sanet; claudos. i.
declinantes à ratione vt rectè incedant; cæcos, vt videant veritatem. 44. Int. Ego sum panis viuus
qui de cælo descendi. Aug. de verb. Dom. Recumbebat ante illum panis quem desiderabat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

f. q. d. satius id tibi quàm illud: non significatur autem causa finalis, sed quod sequi possit. g. q. d. verum est quod vulgò dici solet. 29. i. solet humiliari. h. s. si vis apud Deum mereri. 36. coniungendum cum omnibus præcedentibus. l. Græ. Nequando. 38. Coniungendum cum omnibus sequentibus. 39. pro, possunt.

Homo

[45] Homo quidam fecit [n] cœnam magnam,& [46] vocauit multos. Et misit [47] seruum suum hora
[48] cœnæ dicere inuitatis vt venirent,quia iam [49] parata sunt [o] omnia. Et cœperũt simul om-
[50] nes [p] excusare. Primus dixit ei, Villam [q] emi,& [51] necesse habeo [52] exire,& [53] videre illam;rogo
[54] te habe me excusatum.Et alter dixit, Iuga [55] boum emi quinque,& eo probare [56] illa , [57] ro-
go te habe me excusatum. Et alius dixit, [58] Vxorem duxi,& ideò [59] non possum venire. Et
reuersus seruus,nunciauit hæc domino suo.Tunc [r] iratus paterfamilias, dixit seruo suo,
[60] Exi citò in [s] plateas & vicos ciuitatis : & [61] pauperes ac [62] debiles , & [63] cæcos & [64] claudos in-
troduc huc: [65] Et ait seruus,Domine factum est vt imperasti:& adhuc [66] locus est.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

45. Int. quasi dicat,verè beati qui comedent,sed dediti terrenis,vel curiositati,vel volũtatibus huius mundi,non comedent.Cyril.Homo iste Deus est Pater,qui magnã in Christo cœnam parauit, qui nobis dedit proprium corpus comedere.Chrys.quãdo Deus vult misericordiam suam exprimere,homo dicitur. Greg.in hom. Cœna magna,satietas dulcedinis æternæ.August.de verb.Dom. Homo iste Christus. n. Gloss. post prandium , de quo Matth.cœna restat , post cœnam nullum conuiuium restat,de prandio multi,de cœna nullus eiicitur. 46. Greg.in hom.Corporales deliciæ cùm non habentur,desiderium accendũt:cùm verò habitæ eduntur, fastidiũ pariunt.Spirituales verò cùm nõ habentur,in fastidio sunt:cùm habentur,in desiderio.Deus ergo inuitat,vt fastidium repellamus. 47. Int.s. Ordinem prædicatorum.Greg.in hom.¶Cyril.s.Christum.Aug.de verb.Dom.Prophetas primò misit, deinde Apostolos , parata iam cœna.i.immolato Christo. 48. Int.s.in fine seculi. Cyril.in nouissimo tempore verbum est incarnatum. 49. Cyril.s.peccatorũ amotio,Spiritus sancti participatio , adoptionis splendor. Glo.Christo immolato introitus regni patet. 50. Int.s.qui venire noluerunt. p. Glos. nemini intercluditur regnũ,nisi quem suæ vocis professio excluserit. 51. Int. i.magno labore acquisiui.Aug.de ver.Dom.villa,dominatio. Primus homo dominari voluit,qui Dominum habere noluit. Greg.in hom.villa,terrena substantia,ad quã exit qui sola exteriora cogitat. 52. Int.s.ab interna cõtemplatione. 53. Int.i.totum studium ad eam applicare. 54. Int.q.d.ora pro me,quia peccator sum.

55. Aug.de verb.Dom.Iuga quinque,quinque sensus carnis,in quibus iuga:nam duo oculi,duæ aures,geminæ nares,& gustus linguæ,& palati tactu fit, & carnis voluntas fit forinsecus , & intrinsecus: dicuntur autem boum,quia per sensus terrena acquiruntur,& homines terrenis dediti,nolunt credere nisi quod vident. 56. Aug.de verb.Dom.non ait pascere , sed probare. notatur enim curiositas , non delectatio. 57. Greg.in hom. & iste,& qui propter villam se excusat, vterque humilitatis verba permiscet,& vterque venire contemnit:humilitas sonat in voce,superbia in actione. 58. Int.coniugium non reprehenditur,sed integritas ad maiorem honorem vocatur. Amb. ¶Aug.de verb.Dom.qui dixit, Vxorem duxi,carnem amplexatur.Sunt verò hęc tria de quibus Iohannes,Cõcupiscentia carnis,vxorẽ duxi,cõcupiscentia oculorũ,iuga boum quinque emi:sunt enim in sensibus principales oculi,ideò per eos cæteri sensus significantur,ambitio sæculi,villam emi.Greg.in hom.Bonum enim coniugium,sed quidam per hoc voluptatem experunt,ideo per rem iustam non incongruè significantur iniusta.Glo. amor terrenarum rerum viscus est spiritualium pennarum. 59. Basil.debilitant illecebræ intellectum.

r. Beda.non est passio iræ in Deo, sed operatio quæ in nobis ab ira fit. 60. Aug.5.super Genesim ad literam,cap.19.Non indiget Deus nunciis,sed ipsis vtitur propter nos,& propter ipsos.

s Amb.vt de viis latioribus,ad angustam viam veniant. 61. Int.s.humiles.Greg.in hom. 62. Int. qui suo iudicio apud se infirmi sunt.Greg.in hom. 63. Int.qui lumen ingenij non habent.Greg.in ho.

64. Int.qui rectos gressus non habent in opere.Greg.in hom. ¶Amb.nullum corporis debilitas excludit à regno. remittit etiam Deus per misericordiam peccatorum infirmitatem.Greg.in hom. Hos eligit Dominus,quos despicit mundus,quia plerumque ipsa despectio hominem reuocat ad seipsum. Gloss.introducit Dominus bonos,& malos ; bonos,vt augeat; malos,vt mutet. 65. Int.scilicet , ordo prædicatorum. 66. Greg.in hom.Iudæi conuiuij locum non impleuerunt,sed vacat locus vbi suscipi debeant gentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

o. i. similiter. q. Gracè ἀγρὸν , rus , prædium , agrum.

Et ait dominus seruo, Exi in [67]vias [t]& sepes: & [68]compelle intrare, vt [69]impleatur domus
mea. [u]Dico autem vobis, quia nemo virorum [70]illorum qui vocati sunt, [71]gustabit cœnam
meam. Ibant autem [72]turbæ multæ cum [73]eo: & [74]conuersus dixit ád illos, Si quis venit ad
me, & non [75]odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores,
adhuc autem & [76]animam suam: non potest meus esse discipulus. Et [78]qui nō baiulat cru-
[79]cem suam, & venit [x]post me: non [80]potest meus esse discipulus. [81]Quis enim ex vobis vo-
[82]lens [83]turrim ædificare, nónne priùs [84]sedens [85]computat [86]sumptus qui [88]necessarij sunt, si ha-
beat ad perficiendum: ne postquàm posuerit [87]fundamentum, & non potuerit perfice-
re, [89]omnes qui vident, incipiant [90]illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare,
& non potuit consummare? Aut quis Rex iturus [91]committere bellum aduersus alium
Regem, non sedens priùs cogitat

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

67. Amb. hi apti regno cælorum, qui nullis præsentium cupiditatibus occupati ad futura festinant,
& qui modò sepis quæ ab incultis culta secernit, & incursus arcet bestiarū, norūt bona & mala distin-
guere, & aduersus tentamenta fidei munimen prætendere. Aug. de verb. Dom. Venerunt de plateis, &
vicis gentes, de sepibus hæretici. Sepes enim qui construunt, diuisiones quærunt. Glos. de vicis vocātur
quos temporalium coarctat inopia. 68. Greg. in hom. qui aduersitatibus fracti, ad Dei amorē redeūt,
compelluntur intrare. 69. Int. s. numero prædestinatorum. 70. Int. s. excusantium. 71. Int. etsi per
seram pœnitentiā aliquando intrare quærant, vnde fatuis dicitur virginibus, Amen dico vobis, nescio
vos. nemo ergo vocatus excuset se. Greg. in hom. nemo contemnat, nemo vocatus excuset, ne cùm vo-
luntatē habuerit, intrare non valeat. 72. Int. s. captæ dulcedine prædicationis & miraculorū. 73. Int.
s. discedente à domo conuiuij. 74. Theoph. quia multi non ex toto affectu, sed tepidè sequebantur,
ostendit qualem deceat esse suum discipulum. 75. Int. diligamus quod sunt, odio habeamus quòd in
Dei itinere nobis obsistunt. Amb. Si Dominus propter te renunciat matri. Quæ est, inquit, mater mea,
& fratres mei? cur tu Domino tuo cupias anteferri? ita indulgendum naturæ, vt venereris authorē, nec
à Deo parentum amore desciscas. 76. Greg. in hom. tunc bene animā nostram odimus, cùm eius vo-
luptatibus reluctamur. 78. Greg. in hom. ostendit quomodo odio habenda sit anima. 79. Int. Crux
à cruciatu dicitur, quia semper est portanda vt amor Christi ostendatur. Greg. in hom. Crux baiula-
tur carnis abstinentia, vel proximi compassione, quod faciendū est studio æternæ intentionis: additur
enim, & venit post me. Greg. in hom. ad magna præmia perueniri non potest, nisi per magnos la-
bores. 81. Greg. in hom. quia sublimia præcepta data sunt, cōparatio ædificandæ sublimitatis adiun-
gitur. 82. Int. per assumptam patientiam. 83. Int. humilitatis. Basil. turris, alta speculatio, ad custo-
diam & perceptionem hostilium occursuum. 84. Int. i. quiescens à tumultibus mundi. 85. Int. Om-
ne quod agimus, præuenire per studium considerationis debemus. Greg. in hom. ¶ Gloss. ille sumptus
computat, qui discernit esse erogandam pecuniam, cor auertendum à cupiditatibus, præparādam ani-
mam contra aduersa. 86. Int. terrenum ædificium congregando expensas construitur, cæleste autem
expensas dispergendo. 87. Int. scilicet fidei. 88. Int. scilicet, non habens consummationem ope-
rum, quæ conueniunt fidei. 89. Int. scilicet maligni spiritus, qui gratulantur de nostro defectu.
90. Gregor. in hom. ipsos irrisores patimur, quos ad malum persuasores habemus. 91. Cyril. in-
cumbit nobis prælium contra dæmones, & passiones varias. Gloss. ostendit per impletionem præce-
dentium mandatorum, nullum ad gloriam posse pertingere, nisi seueri Iudicis sententia temperetur
per misericordiam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

*68. Significatur desiderium ardens patrisfamilias sua quamplurimis communicandi. t. pro, in loca se-
pibus cincta, i. in pagos & domos rusticas. v. applicat Christus parabolam. 75. scilicet quatenus Chri-
sto contrarij sunt. 76. id est, vitam. x. scilicet, imitatione. 81. confirmat exemplo, ædificij & belli: est
enim id de quo agit ædificium, s. spirituale, & prælium contra animæ hostes.*

si possit cum decem millibus occurrere ei,qui cum viginti millibus venit ad se? alioquin adhuc illo longè agente,legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. Si autem sal euanuerit,in quo condietur? Neq; in terram,neque in sterquilinium vtile est,sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi audiat.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

93. Int.s.si intelligit se ex æquo nō posse occurrere. 94. Int.i.patienter expectante. Greg. dum adhuc præsens per iudicium non videtur. 95. Greg.mittamus legationem,lacrymas, misericordiæ opera,hostias placationis. 96. Aug.ad Lætum,epist. 38.cōtinetur hic illud, vt oderint patrem & matrem, &c.hæc enim sunt propria alicuius,quæ plerumq; implicant,& impediunt ad obtinenda cælestia. Beda. Paucorum est relinquere omnia.i.curas mundi postponere,cunctorum autem fidelium renunciare omnibus.i.sic tenere quæ mundi sunt,vt tamen non teneantur in mundo. 97. Glo.ostenditur conclusione hac turrim ædificare,& facere pacem cum fortiore, non esse aliud quàm esse discipulū Christi: parare verò sumptus,vel mittere legationem,esse renunciare omnibus. 98. Glo.q.d. si omnib. renunciauerit, bonum erit sal ad condienda corda auditorū spirituali sapientia. 99. Beda.s.sapientiæ spiritualis. Euseb. Sal cōstat ex aqua & spiritu,modicum quid terrestreitatis participans,corporáq; conseruat,& Christi discipuli regenerati per aquam & spiritū, hominésq; in terra degentes condiebant spirituali vita. 100. Theoph.i.si fiat reprobus,qui aliis futurus est vtilis. Beda. Si illuminatus redierit ad apostasiam,quo alio doctore corrigetur? Glo. Si illi per quos alij cōdiendi sunt, prosperis vel aduersis cesserint,per quos eis error auferetur? 101. quis medicabitur incantatori percusso à serpente? 102. Int. quam suo iniectu germinare prohibet. Beda.¶ Glo. Sal sterilem terrā facit,vnde ira victorū destructas vrbes sale seminabat,ne in eis germen oriretur. 103. Int.quod nō sinit fœcundare. 104. Int.s.ab vnitate Ecclesiæ. Beda. 105. Theoph.quia sermo erat obscurus, auditores excitat. 106. Int. quibus verbum Dei percipere possit. Theoph.aures,vis cognoscitiua animæ, & intelligendi aptitudo. 107. Int.s. obediendo & faciendo quod didicit. Beda.¶ Theoph.q.d.cui sapientia inest intelligat.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

92. Aug.de q. Euang. significatur simplicitas Christiani hominis dimicaturi cum duplicitate diaboli. Theoph. Rex,peccatum,dæmones satellites,qui nobis comparati, maiorem fortitudinem habere censentur. Greg.cum duplo exercitu venit Dominus, contra simplum. nos enim vix in solo opere præparatos,simul de opere & cogitatione discutiet.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

a a. id est,contra se. b b. s.vt oportet odisse patrem, &c. 96. i. dicto vale dimittit omnia saltem affecta. 97. vel simpliciter,vel perfectus. 100. s.perdito vigore redditum fuerit insipidum. Græ. infatuatus fuerit.i.saporem amiserit. cc. pro,qua re sapor ei restituetur. d d. pro,ad audiendum,id est,attendendum.

CAPVT XV.

RANT appropinquantes ei publicani & peccatores vt audirent illum, & murmurabant Pharisæi & Scribæ,dicentes,Quia hic peccatores recipit,& manducat cum illis.

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. INT. id est,qui publica vectigalia exigunt,vel conducunt; & qui lucra seculi per negotia sectantur. Theoph.id exequebatur cuius causa carnem susceperat, admittens peccatores vt medicus ægrotos. 2. Int.dupliciter errant,qui & se iustos putant,cùm sint superbi; & illos reos,cùm iam pœniteant. Greg.in hom.vera iustitia compassionem habet, falsa indignationem, quamuis & iusti soleant rectè peccatoribus indignari,non ex superbia, sed ex zelo; & dum foris increpant, intus charitatem seruant. 3. Int.q.d.contrarius est legi,quæ hoc prohibet.

Et [4]ait ad illos parabolam istam, dicens, [a]Quis ex vobis homo qui habet [5]centum oues, & si disperdiderit [6]vnam ex illis, nónne dimittit [7]nonagintanouem in [8]deserto, & [9]vadit ad illam quæ [b]perierat donec [10]inueniat eam? Et cùm inuenerit eam, [11]imponit in humeros suos gaudens: & [12]veniens domum conuocat [13]amicos & vicinos, dicens illis, Congratulamini [14]mihi: quia inueni ouem meã quæ perierat. Dico vobis quòd ita [15]gaudium erit in [16]cælo super vno peccatore [17]pœnitentiam agente, quàm supra nonagintanouem [18]iustis qui non indigent pœnitentia. Aut quæ [c]mulier habens [19]drachmas decem,

Sens. Lit. In Cap. XV.

4. Greg.in hom.ægros cælestis medicus blandis fomentis curat. a. Glo.q.d.murmuratis, quia peccatores recipio,sed ego nõ veni,nisi vt aberrantes colligam;sicut vnusquisq; vestrum errantem ouem reducere laborat. 15. Ambr. Angeli,quia rationabiles sunt, hominum redemptione lætantur. proficit hoc ad incentiua probitatis,si cõuersionem suam quisque gratam fore credat Angelis,quorũ affectare patrocinium,aut vereri debet offensam. 16. Int.vel coram Angelis Dei. 17. Int.pœnitentiam agere,est perpetrata mala plãgere,& plangenda non perpetrare Greg.in hom. qui enim alia plorat, alia cõmittit,pœnitentiam agere aut ignorat,aut simulat.cogitandum verò,vt Deo satisfaciat qui cõmisit prohibita,abstinendum etiam sibi à quibusdam cõcessis,& se debere reprehendere in minimis,qui deliquit in maximis. 18. Greg.in hom.plerumque pigriores sunt,qui nõ grauiter peccarunt,& quidem dux in prælio plus eum militem diligit, qui post fugam reuersus, hostem fortiter premit, quam qui numquam terga vertit,nec aliquid fortiter gessit.& agricola plus terram diligit, quæ post spinas vberes fruges profert,quàm quæ numquam spinas habuit,nec fertilem messem producit.considerandum verò quantum Deo gaudium faciat humiliter plangens iustus, si tantum in cœlo facit pœnitens iniustus. 19. Int.drachma est nummus certæ quantitatis, habens imaginem regis. Cyril. Superiori parabola docebamur esse creaturæ Dei qui fecit nos, & cuius pascuæ oues sumus; nunc ostendimur ad imaginem & similitudinem Dei facti.

Sens. Myst. In Cap. XV.

5. Greg.in hom.Centenarius perfectus est numerus,Deus ergo centũ oues habuit,cùm sanctorum Angelorum & hominum naturam possedit. 6. Int. Diues pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus. Amb.¶ Cyril.errauit vna.s.genus humanum. 7. Int.Angelicam naturam in summa beatitudine existentem quasi reliquit,dum seipsum exinaniuit.Glo.in nonagintanouem iustorum numerus intelligitur,in vna oue,peccatorum;vnde,Non veni vocare iustos,sed peccatores. 8. Int.i.in cœlo,quod desertum est ab homine peccante.Aug.de q.Euan Superbos reliquit qui se solos videri volunt,quibus ad perfectionem vnitas deest. 9. Int.s.dum per prædicationem vocat. b. Greg.periit ouis,quando homo peccando pascua vitæ reliquit:tunc homo cælũ deseruit,cùm peccauit. 10. Int.Inuenit dum conuertitur aliquis. 11. Greg Nyss.non punit,nec vrgendo ad gregem ducit,sed clementer portat Greg. in hom.Peccata nostra ipse portauit. 12. Greg.in hom.Reparato homine ad regnum cæleste rediit. 11. Greg. in hom.s.Angelorũ choros qui eius voluntatem semper custodiunt, & eius visione fruuntur.Theoph.Angeli dicũtur oues,omnis enim natura respectu Dei bestialis est,vicini autem & amici, quia rationales. 14. Greg.in hom. Non dicit oui,sed mihi; eius enim est gaudiũ vita nostra. c. Greg. in hom.Qui signatur per pastorem,ipse per mulierem.s.Christus, qui Deus, & Dei sapientia;nouem drachmæ,nouem ordines Angelorũ,& vt compleretur electorũ numerus,homo decimus creatus est; perdita verò drachma,quando homo ad Dei imaginem conditus ab eo peccando recessit; accensa lucerna:sapientia enim Dei apparuit in humanitate;lumen in testa,diuinitas in carne;euersa domus,nostra cõscientia concussa;vel vt legitur in aliis codicibus,euertit.i.emundat.s.à vitiis,à quib.mundatur praua mens,vbi priùs fuerit præ timore euersa Aug.2.de q.Euan.Nouem drachmæ, de se præsumentes;vnum.n.deest vt decem sint. Greg.Nyss.Drachmæ, virtutes, quarũ nullam oportet nobis deesse;lucerna,verbum diuinum,vel pœnitentiæ lampas;vicinæ,rationabilis,concupiscibilis,& irascibilis,& si quæ aliæ sunt vites animæ.Glo.mulier,Dei sapientia; reperitur drachma, dum in homine similitudo conditoris reparatur; conuocantur amicæ.s.supernæ virtutes, dum ad amorem Dei vehementiùs accenduntur;mulier etiam Ecclesia,quæ vt mater drachmam requirit.

Addit. Avct. In Cap. XV.

15. *maius.s.actualiter,& sensibiliter.*

si per

ſi perdiderit drachmã vnam, nónne accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit
diligenter, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit, conuocat [d]amicas & vicinas, dicens:
Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita, dico vobis gau-
dium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiã agẽte. Ait autem, [20]Homo
quidam habuit duos [21]filios: & dixit adoleſcentior ex illis patri, Pater [22]da mihi portionẽ
[23]ſubſtantiæ meæ quæ me [e]contingit. Et [24]diuiſit illis ſubſtantiam. Et non poſt multos dies,
congregatis omnibus adoleſcentior filius peregrè profectus eſt in regionem [25]longin-
quam: & ibi diſſipauit [26]ſubſtantiam ſuam viuendo [f]luxurioſè. Et poſtquàm [27]omnia con-
[g]ſummaſſet, facta eſt [28]fames valida in [29]regione illa: & ipſe cœpit [30]egere. Et [31]abiit, & [32]adhæ-
[33]ſit vni ciuium regionis illius: & miſit illum in [h]villam ſuam vt [l]paſceret porcos. Et cu-
piebat implere ventrem ſuum de

Sens. Lit. In Cap. XV.

20. Int. hæc parabola de Iudæo eſt & Gentili; generaliter autẽ de pœnitente & iuſto, vel qui ſibi iuſtus videtur, accipi poteſt. Amb. tres parabolæ, vt triplici remedio prouocati, vulnera noſtra curemus. Beda. Iſta parabola murmur inuidentium reprehendit. 21. Chry. Sunt qui intelligant per ſeniorẽ Angelos, per iuniorem homines, videtur quidem ſenſus pius, ſed neſcio an verus ſit. Cyrill. quidã per ſeniorem intelligunt Iudæos, per alterum gentes. Aug. 2. de q. Euan. Duo filij, populi duo. ſ. qui permãſit in Dei cultu, & qui, deſerto Deo, idola coluit. Cyril. filij duo iuſti, & peccatores. 22. Aug. de q. Euang. Tamquã poteſtate ſua delectata anima, ea vti vult per liberum arbitrium. Titus. Petit vt nõ ex neceſſitate ſeruiat, ſumus enim animalia liberum arbitrium habentia. Glo. vult homo ſuo ſenſu delectatus, ſemper liberum arbitrium regere. 23. Theoph. hominis ſubſtantia rationalitas eſt, quam comitatur libertas arbitrij. 24. Amb. nulla Dei regno infirma ætas; vtinam ille iunior non receſſiſſet à patre, impedimentum neſciſſet ætatis. Chry. Oſtenditur libertas arbitrij, pater enim nec diſcedere volentẽ retinuit, ne auferret arbitrij poteſtatem, nec manere cupiẽtem coëgit recedere. Gl. impertiuit fidelibus gratiæ ſuæ protectionẽ quam deſiderabant; infidelibus autẽ naturalia quibus contenti erant. 26. Int. ſ. vſque ad obliuionẽ Dei. Chry. non loco recedit, ſed affectu. Aug. 2. de q. Euang. non multo poſt humani generis inſtitutionẽ placuit animæ per liberum arbitrium ferre ſecum velut quamdam potentiam naturæ ſuæ, & Deum deſerere, fidẽs de viribus ſuis. Amb. Quid longinquius quàm à ſe recedere?
26. Int. Luxuria conſumit omnia bona naturæ. Amb. meritò prodegit patrimonium, qui receſſit ab Eccleſia. Tit. diſſipauit ſubſtantiam. i. intellectum rectum, veritatis notitiam, genitoris memoriam &c.
f. Glo. prodiga vita fundere amat, & ſpatiari in pompis exterioribus, Deum relinquẽs qui ſibi eſt interior. 27. Int. ſ. ornamenta naturæ. 28. Int. bonorum operum atque virtutum, ſeu verbi Dei.
29. Int. omnis locus abſente patre penuriæ eſt. 30. Amb meritò, theſauros enim ſapientiæ & ſciẽtiæ Dei dereliquit. Qui recedit à verbo Dei, eſuriit, quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei. Qui recedit à theſauro, eget: eget etiam iſte, quia nihil prodigæ ſatis eſt voluntati. Glo. Voluptas ſemper habet famem ſui. 31. Int. ſ. ſponte. 32. Int. iam illaqueatus. Amb. qui hæret, in laqueo eſt.
33. Aug. 2. de q. Euang. alicui aëreo principi ad militiam diaboli pertinẽti; cuius villa eſt modus poteſtatis ipſius; porci, immundi ſpiritus qui ſub ipſo ſunt; quos paſcere, eſt ea quibus immundi ſpiritus gaudent, operari. Amb. ciuis iſte, princeps huius mundi. Beda. In villam mitti, eſt ſubſtantiæ mundialis cupiditate ſubiugari. Glo. Ciuis iſte eſt concupiſcentiis terrenis præpoſitus princeps mundi.
l. Chry. vt ſordidas & immundas cogitationes in animo nutriat.

Sens. Myst. In Cap. XV.

d. Theoph. Angeli & amici, quia Dei voluntatem exequuntur, & vicini, quia incorporei, vel amici Angeli omnes, vicini verò Throni, Cherubin & Seraphin.

Addit. Avct. In Cap. XV.

e. id eſt, ad me pertinet, ſeu mihi obuenit. f. ſ. luxu veſtium, & conuiuiorum, itemq; cum meretricibus expendens. g. i. conſumpſiſſet. h. i. agrum.

[34]siliquis quas porci manducabant,& nemo illi dabat.[m] [35]In se autẽ reuersus dixit, [36]Quanti
mercenarij[n] in domo patris mei abundant panibus: [37]ego autẽ hic [38]fame pereo! [39]Surgam,
[40]& ibo ad patrem meum, & [41]dicam ei, [42]Pater, [43]peccaui in [44]cælum & coram [45]te: iam non
[46]sum dignus vocari filius tuus:fac me sicut vnum de mercenariis tuis. [47]Et surgens [48]venit
ad patrem suum. [49]Cùm autem adhuc longè [50]esset, [51]vidit illum pater ipsius:& misericor-
[52]dia motus est,& [53]accurrens [o]cecidit super collum eius,& [54]osculatus est eum.

Sens. Lit. In Cap. XV.

34. Int.siliqua genus leguminis,sonoris foliis & vacuis,quod ventrem magis onerat, quàm reficit. Aug.2.de q.Euang.siliquæ,seculares doctrinæ;steriles,vanitatem personantes, vbi iste aliquid solidũ & rectum ad vitam beatam pertinens,inuenire volebat,at non poterat. Chry.siliquæ,carnalium delectationum illecebræ.Amb.siliquis cupit implere ventrem.non enim alia cura luxuriosis,quàm vt vẽtrem impleant. m. Theoph.s.saturitatem malorum,student enim dæmones ne hæc proueniat.Gloss. diabolus cùm aliquem suum facit,ei vitiorum abundantiam non procurat, sciens esse iam mortuum.
35. Int.bene ad se reuertitur, qui à se recessit. Ambr.qui ad Deum regreditur,se sibi reddit;qui recedit à Christo,se sibi abdicat.Aug.2.de q Euang.ab eis quæ forinsecus illiciunt & seducũt,in conscientiæ suæ interiora intentionem reduxit. 36. Int.i.quanti ex Iudæis ob præsentia bona tantùm legem custodiunt,non ex dilectione?Amb.sunt etiam mercenarij boni qui conducuntur ad vineam, isti non siliquis sed panibus abundant.Aug.2.de q.Euang.Ista recogitatio resipiscentis est, & aduertentis esse inter prædicatores qui non amore veritatis ducti,sed cupiditate secularium commodorum veritatem annuncient. n. Glo.i.qui futuræ mercedis intuitu dignè operari satagunt,quotidianis supernæ gratię reficiuntur alimentis;seruus est,qui timore pœnæ temperat à vitiis;mercenarius, qui spe, & desiderio regni cælorum;filius,qui amore boni. 37. Chry.s.non alienus,sed filius & liber. 38. Int.in idololatria omni veritate destituor.Greg.Nyss.non priùs rediit ad pristinam felicitatem, quàm in se rediens sentiret opprimentem ærumnam, & pœnitentiam meditaretur. 39. Int.quia me iacere cognoui.
40. Int.qui longè recessi,ad patrem,qui sub principe porcorum miserabili egestate tabesco.
41. Aug.2.de q.Euang.pœnitentiam meditatur, nondum agit,promittit enim se dicturum cùm venerit ad patrem in Ecclesiam,vbi peccatorum legitima,& fructuosa confessio. 42. Amb.quàm misericors qui offensus,nec paternum nomen dedignatur audire. 43. Amb.hæc prima apud Deum confessio,qui etsi omnia nouit,vocem tamen tuæ confessionis expectat.ore fit confessio ad salutem,alleuiat pondus erroris,quisquis se onerat,frustra velis occultare quem nihil fallit, sine periculo prodas quod scias esse iam cognitum : confitere,vt pro te interueniat Christus,roget Ecclesia,&c. 44. Int.i. coram Angelicis spiritibus,sanctisque animabus in quibus Deus sedet.Amb.Peccato animæ dona spiritus cælestia imminuta significantur;& deuiatio à gremio matris Hierusalem,quæ est in cælo.Chry. In cælum peccat qui in Christi humanitatem,quæ vt cælum superna est,& visibilis. 45. Chry.qui solus es conspector omnium,à quo nec in corde meditata abscondi possunt. Aug.2.de q.Euang.vel hoc est in cælum quod coram te,vel in cælum.i.coram sanctis animabus, coram te.i.in ipso conscientiæ penetrali. 46. Beda.Ad filij affectum aspirare non præsumit. 47. Int.sicut deliberauit,ita implet.
48. Chry.si voluerimus,fiet regressus celer,& facilis,modò peccatum deseramus. 49. Int.in Ecclesia constitutus,vbi iam peccatorum fructuosa possit esse confessio. 50. Aug.2.de q Euang.piè tamẽ quęreret. 51. Int.ante oculos haberi non nisi qui diliguntur dici solent:impios enim & superbos Deus nõ videre dicitur.Aug.2.de q.Euan. 52. Int.Dum pro homine reducendo verbũ in carne misit. 53. Int.ne quis impediat venientẽ.In occursu præsentia,in amplexu clementia. Chry. Sensit pater pœnitentiam, nõ expectauit cõfessionem,sed præuenit,accurrit autẽ,quia nos peccatis impediẽtibus,nostra virtute ad eum peruenire non poteramus,ipse ergo ad inualidos peruenit. Greg Nyss.Confessionis meditatio placauit ei patrem. o. Amb.vt iacentem erigeret.Aug.2.de q.Euang.Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.nec enim Pater Filium ad nos missum deseruit:cadere super collum est humiliari in amplexum,seu brachium Dei.s.Christum : osculum dare, est ad spem indulgentiæ peccatorum verbo gratiæ consolari. 54. Chry.osculatur os per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat.

Addit. Avct. In Cap. XV.

34. *fructus est arboris siliqua,quæ Græ.κερατωνία,ac κεράτιον,oblongus,& latus,colore subnigro,sapore prædulci,optimum porcorum pabulum, vescuntur eo etiam homines. Hispani Algarrenam vocant, prouenit in magna copia in regno Valentiæ. 36. pro,quàm multi. 44. i.in Deum. 45. id est,in te.*

Dixit

Dixit[55]que ei filius, Pater, peccaui in cælum, [56]& coram te: [57]iam non sum dignus [58]vocari filius tuus. [59]Dixit autem pater ad seruos [60]suos, [61]Citò proferte [62]stolam [63]primam, & induite illum: & date [64]annulum in [65]manum eius, & [66]calceamenta in pedes eius: & adducite [67]vitulum saginatum, & [68]occidite, & manducemus, & [69]epulemur: quia hic filius meus [70]mortuus erat, & [71]reuixit: [72]perierat, & [73]inuentus est. Et [74]cœperunt epulari. Erat autem [75]filius eius senior in [76]agro. & cùm veniret, & [77]appropinquaret domui, audiuit [78]symphoniam & [p]chorum: & vocauit [79]vnum de seruis, & interrogauit [80]quid hoc esset. Isque

Sens. Lit. In Cap. XV.

55. Int. In Ecclesia constitutus incipit peccatum confiteri. Aug. 2. de q. Euan. 56. Int. quia cœlestem Hierusalem reliqui. 57. Int. qui te deserto idola colui. 58. Int. cupit per gratiam fieri, quo fatetur indignum se esse per meritum. 59. Aug. de q. Euan. non addit quod dixerat, Fac me sicut vnum, &c. id enim post patris osculum iam generosissimè dedignatur. 60. Int. Pater ex natura & substantia quam aliquando dedit, non ergo pater iustis tantùm. 61. Int. i. coadiutores in excolenda vinea. Chry. non filio respondit, sed ministris loquitur, misericordiam præstans in effectu. Theoph. serui, vel Angeli, vel Sacerdotes. Aug. 2. de q. Euan. Serui reconciliationis prædicatores. 62. Int. q. d. certificate de hæreditate immortalitatis habenda. 63. Int. i. vestem Spir. S. Aug. 2. de q. Euang. dignitatem quam perdidit Adam. Amb. amictum sapientiæ. 64. Int. i. signaculum similitudinis Christi, & expressionem veritatis. Aug. 2. de q. Euan. i. Spir. S. pignus: gratiæ enim participatio digito significatur. Chry. signaculi salutaris symbolum, seu desponsationis insigne, & nuptiarum pignus. Glo. signaculum fidei, quo signantur promissa in cordibus credentium. 65. Int. i. operibus. Beda. vt per opera fides clarescat, & per fidem opera confirmentur. 66. Aug. 2. de q. Euang. præparatio est euangelizandi, ad non tangenda terrena. Chry. s. vt per lubricum mundi fixus incedat; vitæ cursus in Scripturis pes appellatur; calceamenta, exempla priorum. 67. Int. Christus vitulus saginatus, omni spirituali virtute opimus, vt pro totius mundi salute sufficiat. Chry. Christus vitulus dicitur ob immolati corporis hostiã; saginatus, quia pro totius mundi salute sufficit. Aug. 2. de q. Euan. Christus vitulus saginatus. i. opprobriis satiatus: præcipit pater abduci. i. prædicari, & occidi. i. eius mortẽ insinuari: tunc enim cuique occiditur, cùm credit occisum.

68. Int. semper Christus credentibus immolatur. Chry. non pater immolauit, sed immolandum tradidit, eo enim permittente Filius crucifixus. 69. Int. Gaudiũ est coram Deo super vno peccatore pœnitentiam agente. Amb. Paternus est cibus salus nostra, & Patris gaudium nostrorum redemptio peccatorum. Glo. refectio Dei & Sanctorum, est salus peccatorum. & nota, quòd post datam stolam, annulum & calceamenta, vitulus immolatur. nisi enim quis spem primæ immortalitatis induerit, & annulo fidei opera munierit, & fidem confitendo prædicauerit, cælestibus non potest Sacramentis interesse.

70. Int. s. per infidelitatem. 71. Int. s. per fidem. 72. Int. s. recedendo à consortio iustorum. Amb. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; periit ille, & omnes in eo perierunt. 73. Int. redditus matri Ecclesiæ. Amb. qui lapsus fuerit per pœnitentiam reuiuiscit. 74. Int. hoc in primitiua Ecclesia; sed epulæ huius festiuitatis iam dilatata Ecclesia in orbe terrarum celebrantur. Aug. 2. de q. Euan. Vitulus enim ille in corpore & sanguine Dominico offertur Patri, & pascit totam domum. 75. Aug. 2. de q. Euan. s. populus Israël. 76. Int. i. terrenis operibus. s. longè à consilio patris. Aug. de q. Euán. In hæreditaria opulentia legis & Prophetarum terrena operans. Glo. non erat in domo, quia legis interiora non penetrabat.

77. Aug. 2. de q. Euan. labore seruilis operis improbato, ex Scripturis Ecclesiæ libertatẽ considerauit.

78. Int. symphonia est collatio quorumcumq; sonorum, & chorus vocum. Aug. de q. Euang. Audiuit Spir. S. plenos consonis vocibus Euangelium prædicare. Amb. i. plebis concordiam concinentis, & de peccatore saluato lætitiæ suauitatem resultantis Glo. diuersarum ætatum & virtutum concordiam.

79. Aug. 2. de q. Euan. legit aliquem Prophetarum, & in eo quærens quodammodo interrogat, vnde ista festa in Ecclesia celebrentur, in qua se esse non videt. 80. Int. s. Propheticus sermo.

Addit. Auct. In Cap. XV.

63. genus est vestis talaris. Græc. τὴν στολὴν, τὴν πρώτην, illam stolam, illam inquam primam. s. qua ille indui prius solebat. 67. Græc. τὸν μόσχον, τὸν σιτευτὸν, vitulum illum, illum inquam saginatum. Nempe certus quidam & insignis significatur. 78. id est, concentum musicum. p. id est, saltationes, vel multitudinem concinentium.

dixit

dixit illi, Frater tuus venit,[81] & occidit pater tuus vitulum saginatum: quia saluum illum recepit.[82] Indignatus est autem, & nolebat introire.[q] Pater ergo illius egressus,[83] cœpit rogare illum. At ille respondens dixit patri suo,[84] Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam mandatum[85] tuum præteriui: & nunquam dedisti[86] mihi hœdum vt cum amicis[87] meis epularer: sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit[r] substantiam suam[s] cum meretricibus,[88] venit, occidisti[89] illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi, Fili, tu semper mecum es,[90] & omnia[t] mea tua sunt[91]: epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

81. Int.s. ab extremis terræ, vnde maior exultatio. Aug.2. de q. Euan. 82. Amb. Gentibus Iudæi beneficium paternæ benedictionis inuiderunt. Aug. 2. de q. Euan. Indignatur & nunc, & non vult intrare. Cùm verò plenitudo gentiũ introierit, egredietur pater, vt etiam omnis Israël saluus fiat. Chry. nullus sanctorum dolet in prosperis aliorum, sed non oportet omnia parabolæ ad litteram pertractare, sed sensum elicere cuius causa componitur: hæc autem composita est vt non diffidant peccatores reuerti: consequentur enim tanta bona, vt possint aliis facere inuidiam. Theoph. volebat Dominus corrigere Pharisæos, quasi dicens, nõ debetis indignari quòd peccatores admittãtur à flagitiis redeuntes. Cyril. Accidit quibusdã, vt ægrè ferant quòd peccatores aliqui in extremo vitę ad Deum cõuertantur. Amb. qui sibi iusti videntur, indignantur quando alicui peccatum fatenti venia laxatur. q. Amb. foris stat, eo quòd meleuolentia eum excludat. 83. Int. etiam hunc bonus pater saluare cupit. Amb. 84. Aug. 2. de q. Euan. manifestatio vocationis Iudæorum ad salutem, est egressus patris ad rogandum. 85. Int.s. quod est de vno Deo colendo. Aug. de q. Euan. nõ enim dixit nullum mandatum: intelliguntur autem hîc non omnes Iudæi, sed qui numquã idôla coluerunt. Amb. Similis est iste publicano iustificanti se. 86. Int. i. numquã te mihi ad refectionem dedisti, eo ipso quòd te hœdum. i. peccatorem, & legis prophanatorem existimaui. Aug. de q. Euan. Amb. Iudæus hœdum requirit, Christianus agnum, ideo illis Barrabas soluitur, nobis agnus immolatur. Hier. i. nullus sanguis Prophetæ vel Sacerdotis à Romano imperio nos liberauit. Theoph. Hœdum. i. persequentẽ me peccatorem numquam decreuisti mei causa mactandum esse. 87. Int. hoc ex persona principum cum plebe, vel ex persona populi Hierosolymitani cum aliis tribus Israël. Aug. 2. de q. Euan. 88. Aug. i. superstitionibus gentilium. 89. Hier. confitetur venisse Christum, sed inuidia non vult saluari. 90. s. lege qua stringeris. t. Glo. omnia, nõ semper ad totum, sed ad partem maximam refertur, vt omnes declinauerunt, omnes qui venerunt fures sunt, omnibus omnia factus sum, omnes quæ sua sunt quærunt. 91. Int. s. si desinas inuidere. Amb.

¶ Aug. Cupiditas nihil sine angustia, nihil cum angustia charitas tenet, cùm beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, ad conuiuendum æqualia, ad dominandum inferiora. Glo. In æterna batitudine & omnium singula, & singulorum omnia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

r. id est, turpiter prodegit. s. Græ. tuam. 91. pro in tua potestate, vel tibi communia.

CAPVT XVI.

DICEBAT[1] autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues qui habebat villicum[2]: & hic diffamatus[3] est apud illum, quasi

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. Beda. Postquàm murmurantes de pœnitentiũ receptione tribus parabolis redarguit, quartam & quintam de eleemosyna danda, & parsimonia sequẽda subiungit. Glo. Pharisæi superbi & auari, vt pœnitentibus veniam, ita egentib. pecuniam negabant. 2. Beda. Villicus, villæ gubernator est. Glo. Villicus hic ponitur pro œconomo i. dispẽsatore vniuersę substãtiæ domus. Chry. Erronea opinio est, possideri à nobis vt dominis res huius vitæ, & vt bona præcipua, sumus n. velut hospites & aduenæ, quib. hinc discedendum est, & dispensatores alienorum, quare nobis humilitas villici, & modestia sumenda est. 3. Int. Hæc accusatio fit quando non exercet quis opera pietatis erga illos quibus debuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

2. Græc. οἰκονόμον, dispensatorem. 3. Græc. delatus est, διεβλήθη.

dissipasset

dissi[4]passet bona illius.Et [5]vocauit illũ,& ait illi,Quid hoc audio de te?[6]redde rationem
[a]villicationis tuæ: [7]iam enim non poteris villi[b]care.[8]Ait autem villicus intra se,Quid fa-
[9]ciam quia Dominus meus aufert à me villicationem? fodere non [10]valeo,mẽdicare eru-
besco. Scio quid [11]faciam, vt cùm amotus fuero à villicatione,[12]recipiant me in domos
suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus [13]domini sui,dicebat primo: Quantum
debes domino meo? At ille dixit,centum [14]cados olei. Dixitque illi, Accipe [c]cautionem
tuam, & sede, citò scribe [15]quinquaginta. Deinde alij dixit; Tu verò quantum debes?
qui ait, Centum [16]coros tritici. Ait illi,Accipe literas tuas,& scribe [17]octoginta. Et lau-
[18]dauit dominus [d]villicum iniquitatis, quia [19]pru[e]denter fecisset:quia filij huius [20]seculi pru-
dentiores filiis lucis in [21]generatione sua sunt. Et ego vobis dico, Facite vobis [22]amicos
de [23]mammona [24]iniquitatis:vt dum defeceritis,

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

4. Int.dissipatio est, vel quando malè congregatur, vel non bene expenditur. 5. Int. vocat quando incutit timorem æternæ damnationis. o. Int.q.d.dum viuis cogita qualiter debeas operari. 7. Int.s. à tẽpore mortis. 8. Int.s.timore perterritus.Chry.cuius sunt vota terrena anxiatur in exitu. 9. Int.s. vt pœnas euitem. 10. Chry.impotentem esse in opere,est vitæ inertis.Glo.post hanc vitam non est locus fodiendi compunctione terram nostram ad ferendum fructum: est etiam tunc cõfusibile mendicare,vt fecerunt fatuæ virgines. 11. Int.s.tẽpore huius villicationis. 12. Int.s.illi,quibus misericordiam hîc impendero.Chry.quoties quis relaxat debita,vel largitur inopibus,conciliat amicos coram iudice testimonium præbituros; non vocibus, sed operum ostensione. 13. Chry.Nihil est nostrum, sed omnia ditionis Dei. 14. Beda.cadus amphora est,continens vrnas tres. 15. Int.dimidiam partem dimittit. Beda. 16. Bedã. Corus modios triginta complectitur. 17. quintam partem dimittit. Beda. Intelliguntur ergo qui pauperis indigentiam ex dimidia vel quinta parte alleuiant.Aug.2.de q.Euãg. Cùm Iudæi decimas darẽt,iste dimidias dat,sicut fecit Zachæus,aut duas decimas,s.quintã.Glo.iustè à Deo misericordiam expectat,qui eam indigenti præstat. 18. Int.non de fraude,sed de prouidentia. Glo.quãto magis Christus laudabit discipulos,si in sibi credito misericordes fuerint?Aug.2.de q.Euã. Laudauit quòd sibi in futurum prospexerit,non tamen debemus omnia imitari,nec enim facienda est fraus,vt de ipsa eleemosynas faciamus. 19. Orig.i.callidè,aliquãdo enim prudẽtia significat astutiã, serpẽs,inquit,erat prudẽtissimus. Auct.sic legitur apud LXX. 20.Beda.cuius quis opera agit,eius cognominatur filius.sic dicuntur filij regni,& filij perditionis.Theoph.filij huius seculi qui cogitãt quæ sibi commoda sunt in terra. 21. Int.s.carnali. 22. Int.non quoslibet pauperes,sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula 23. Aug.de ver.Dom.i.diuitiis.sic enim eas Hebræi appellant. Glos. mammona lingua Syrorum diuitiæ. 24. Aug.de verb.Dom.Non sunt faciendæ eleemosynæ de vsuris,& rebus alienis;sed de iustis laboribus diuitiæ iniquitatis dicuntur diuitiæ sæculi,quia veræ diuitiæ non sunt,sed paupertate plenæ,& casibus obnoxiæ:si veræ essent diuitiæ,securitatẽ darent. Aug.2. de q.Euang.iniquitatis dicuntur,quia diuitiæ non sunt nisi iniquis,& qui in eis spem constituunt:iustis enim non sunt diuitiæ,nisi cælestes & spirituales.Amb.Iniquum mammona,quia variis illecebris tentat,vt ei seruiamus.Basil.In pluribus prædecessoribus diuitiis necesse est reperire aliquem, qui iniustè vsurpauerit aliena. Theoph. nequitiæ opes dicuntur, quæ cùm sint à Deo datæ ad necessitatem conseruorum nostrorum,nos nobis nequiter retinemus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

*a. Græ.οἰκονομίας.i.dispensationis. b. i.dispensare. 14. Græ. βάτους ab Hebr.*בת*. Differt autem Batus à Cado,seu Metreta, secundùm Iosephum: at Hier.pro eodem sumit. 2.Par.2.Ezech.45. c. Græc. γράμμα.i. scriptum.q.d syngrapham obligatoriam accipe, eaq; lacerata,aliam scribe. 16. Heb.* כור & חמר*, cuius decima pars Batus in liquidis, in aridis verò Ephi. 18.Ingenio,vt fit,delectatus. d. pro, villicum iniquum. e. pro, certè, Hebr. 20. pro, mundani. 21. id est, in genere suo, scilicet, in rebus ad se pertinentibus, seu quæ gerunt. 23. Syriaca vox diuitias significans. 24. pro, iniquo. iniquæ autem dicuntur diuitiæ,quod iniquitati collecta, aut quia iniquitatis materia, aut quia iniquè sibi diuitiarum nomen vendicant.Itaque infrà dicitur,quod verum est,&c.*

[25] recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in [26] minimo,& in [27] maiori fidelis eſt: & qui in [f] modico [28] iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo [29] mammona fideles non fuiſtis, quod [30] verum eſt, quis credet vobis? Et ſi in [31] alieno fideles non fuiſtis, quod [32] veſtrum eſt quis dabit vobis? [33] Nemo ſeruus poteſt duobus [34] dominis ſeruire: [35] aut enim [36] vnum odiet, & [37] alterum diliget: aut [38] vni adhærebit, & [39] alterum contemnet: [40] non poteſtis Deo [41] ſeruire, & mammonæ. Audiebant autem omnia hæc [42] Phariſæi, qui erant auari: & [g] deridebant illum. Et ait illis, Vos eſtis qui [43] iuſtificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda veſtra: [h] quia quod hominibus altum eſt, [44] abominatio eſt ante Deum. [45] Lex & Prophetæ vſque ad

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

25. Greg.21.Mor.patronis ergo,cùm eleemoſynas facimus, potius munera offerimus,quàm egenis
dona largimur. Aug.de verb.Dom. qui recipiunt in æterna tabernacula eos qui ſibi neceſſaria mini-
ſtrarunt,ſunt qui omnia ſua dimiſerũt,vt Chriſtum expediti ſequerentur. Amb.Largiẽdo pauperibus,
Angelorum cæterorúmque ſanctorum gratiam cõparamus.Chryſ.Ars artium eſt elemoſyna,quæ non
domos fabricat luteas,ſed vitam perennem. 26. Int.i.in carnalibus,in vſus fratrũ bene expenſis. Cy-
rill.Terrenæ diuitiæ ſuperna ſapientibus nihil eſſe vidẽtur,in his fidelis eſt qui egentibus impartitur.
27. Int.i.in ſpiritualibus erogandis. 28. Int.ſ.non dando fratribus. Glo.qui non cõmunicat fratri-
bus,quod eſt à Deo pro omnibus creatum,iniquus erit in ſpirituali pecunia diuidenda,vt non pro ne-
ceſſitate,ſed pro perſonis doctrinã Domini diuidat. 29. Int.i.in diuitiis quibus præeſt iniquus mam-
mon,vt de eis tentet homines.Auctor.indicat Mammon eſſe nomen dæmonis, ita enim quidam pu-
tarunt. 30. Int.i.veræ vitæ gaudia,vel virtutes quibus ad vitam venitur. 31. Int.alienum eſt à nobis
quidquid ſeculi eſt,quia præter naturam.Amb.alienæ nobis diuitiæ,quia pręter naturam:& nec nobiſ-
cum naſcuntur, nec nobiſcum tranſeunt. 32. Int.i.ea quæ propriè homini deputata ſunt. Amb.Chri-
ſtus noſter eſt,quia hominum vita eſt. 33. Theoph.hoc ſubiungit, quia non poſſunt opes ſecundùm
Deum diſpenſari, ſi quis ad eas ſit affectus. 34. Int.ſcilicet inter ſe diſſidentibus. 35. Int.q.d.nihil
eſt mediũ. 36. Int.ſ.diabolum. 37. Int.ſ.Deum. 38. Int.ſ.diabolo.Aug.2.de q.Euang cùm quaſi eius
præmia temporalia ſectatur.Glo.nemo diabolum diligit,ſed cupiditate ſua implicitus ei adhæret, vt
ſi quis alienæ ancillæ coniunctus,ſeruitutem patiatur eius quem non diligit, ſed ancillam. 39. Int.ſ.
Deum cuius mandata poſtponit. Aug.2 de q.Euang ſolent Dei minas poſtponere cupiditatibus ſuis,
qui de eius bonitate,ad impunitatem ſibi blandiuntur. Glo.Nullius conſcientia Deum odiſſe poteſt,
ſed contemnere. 40. Int.exponit qui ſint duo domini. 41. Beda.qui diuitiarum ſeruus eſt,eas cuſto-
dit vt ſeruus:qui ſeruitutis iugum excuſſit,diſtribuit vt dominus.Glo.qui æternitatem diligit,tempo-
ralia in vſu,non iam affectu poſſidet. 42. Int.intelligentes parabolam aduerſus ſe dictam,& carnalia
præſentia,ſpiritualibus futuris,quaſi incertis præponentes. g. Beda. quaſi contraria Legi præciperet,
vbi multi ditiſſimi Deo placuerunt, & legem ſeruantibus terrena promittebãtur,ſed Dominus oſten-
dit inter Legem & Euangelium eſſe vt promiſſionum,ſic & præceptorum non minimam differẽtiam:
vnde ſubdit,Lex & Prophetæ vſque ad Iohannem. 43. Theoph.ſimulabant iſti iuſtitiam. Beda pec-
catores contemnebant, & ſe tamquam perfectos eleemoſynarum remedio opus non habere crede-
bant. 44. Int.quaſi dicat,veſtra altitudo diſplicet Deo. 45. Int.vbi temporalia dabantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

25. ſ.recipit Chriſtus propter eleemoſynas illis factas,& pauperes ſi ſancti ſunt, adiuuant apud Deum.
Denique Sancti omnes ſic fiunt amici, & adiuuant apud Deum, pauperibus propter Deum benefacien-
tes. 27. ſ.vt plurimum,ſic enim ſimiles ſententiæ vulgares, quibus Chriſtus ſæpe vſus, intelligendæ.Græ.
ἐν πολλῷ, i.multo, ſeu magno. f. Græc. ἐλαχίστῳ, id eſt,minimo. 30. id eſt,ſpirituales diuitias, quæ ſolæ
veræ. 31. ſcilicet, temporalibus diuitijs,quæ & inuitis eripi poſſunt, & à Deo acceptæ, diſpenſandæ.
32. i.vera bona, ad quæ, creati vel mercedem veſtram quam eratis habituri ſi bene diſpenſaſſetis diui-
tias. g. Græc. ἐξεμυκτήριζον, id eſt,ſubſannabant, naſi ſcilicet geſtu,vt fit,ſeu vultus. 43. id eſt, iuſtos fa-
citis, ſeu iuſti vultis videri. h. eaq; reprobat,& abominatur.

Iohannem,[46] ex eo[47] regnum Dei euangelizatur,[48] & omnis in illud[49] vim[50] facit. Facilius est[51] autem cælum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem[52] cadere. Omnis[53] qui dimittit[54] vxorem suam,& alteram ducit, mœchatur:[55] & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Homo[56] quidam[57] erat diues qui induebatur[58] purpura & bysso:[59] &

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

46. Int. qui pœnitentiam,& vitæ austeritatem,verbo & exemplo propter cælestia docebat.¶qui est finis Legis,& initium gratiæ.Chry q.d.Ego sum qui veni,non enim destitissent Prophetæ, nisi venissem ego;loquitur autē de Prophetis qui prædixerunt Christi aduentum.Beda.non potuit vltra venturus prophetari,qui Iohannis præconio iā venisse clarebat. 47. Int.i.à tempore eius. 48. Euseb.Nullus priorum Prophetarum expressè annunciauit regnum cælorum,erat enim Iudæorum mēs puerilis 49. int.s.tendens. 50. Amb.Lex multa secundùm naturam tradidit,vt naturalibus desideriis indulgentior ad iustitię studium nos vocaret;Christus naturales amputat voluptates,ideo vim facimus naturæ,vt se ad superna erigat.Euseb.magna nobis pugna incumbit in ascensu cælorū: subiugādæ enim voluptates,& vita Angelica imitanda.an regno cælorum vim non inferunt qui se mortificant?qui pro Christo vitam ponunt?Glo.magna vis de terra genitum cælum quærere,possidere per virtutem quod non potuit tenere per naturam. 51. Beda.hoc addit,ne putetur Legis & Prophetarum destructionem prædicare. 52. Beda. Nec minima legis à Sacramētis vacant. 54. Theoph.Lex cum imperfectis imperfectè loquebatur,duris Iudæorum præcordiis dicens, Si vir odio habeat coniugem,dimittat eam. erant enim homicidæ,& sanguine gaudebant,adeo vt filios dæmonibus mactarent. 55. Int.Mattheus addit excepta causa fornicationis.Amb Si alienos,multo magis vxoris debes tolerare,&emēdare mores;periculosum adolescentiæ ætatem errori offerre;impiū,senectutem eius destituere,cuius defloraueris iuuentutem.Si repudiata nubat,necessitas illius tuum crimen est, & quod coniugiū putas adulterium est. 56. Int.quasi ignotus apud Deum nomine non designatur. Glo. quod proposuit contra derisores auaros,exemplo adstruit. 57. Chry.non est,præterit enim quasi vmbra fugiens. 58. Int.hoc non nisi ad inanē gloriam. 59. Amb. epist. 38. purpura color est regij habitus, è cōchis marinis ferro circumcisis emissa;byssus verò genus lini candidi,& mollissimi. Greg.in hom.Si subtiliū & pretiosarum vestium cultus culpa non esset, non id Christus tam vigilanter exprimeret: nemo enim vestimenta pretiosa,nisi ad inanem gloriam quærit; itaque nemo sic induitur vbi ab aliis nō possit videri.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

55 AMB. vir, Christus;Ecclesia,vxor charitate,integritate virgo, quem ergo Deus traxit ad Filiū, nihil separet;adulteri sunt omnes,qui adulterare cupiunt fidei & sapientiæ veritatē. 56. Aug. 2.de q.Euan.diues,superbi Iudæi;purpura & byssus,dignitas regni;epulatio splendida,iactantia Legis; Lazarus i.adiutus,gentilis vel publicanus,qui tāto magis adiuuātur,quāto minus de suis viribus præsumunt;canes,homines nequissimi qui laudant opera mala,quæ in se alius gemens detestatur;quinq fratres,Iudæi sub lege,quæ quinque libris scripta.vel Lazarus Dominus,ad ianuā diuitis iacēs.i.apud; Iudæos incarnationis humilitate deiectus,cupiēs micas.i.minima opera iustitiæ à Iudæis quærēs,quæ de mensa caderēt,id est,vel casu fierent ab eis,nec ipsi mensæ, id est,potestati suæ per superbiam vsurparent;canes,gentes,quos Iudæi immundos dicebant,qui vlcera,id est, passiones Domini in eius corporis & sanguinis Sacramento,per totum orbem suauitate deuotissima lambunt,sinus Abrahæ secretum Patris,quo Christus resurgens assumptus est.Dicitur autem portatus ab Angelis,quia hocAngeli annunciauerunt discipulis.Greg.in ho.Lazarus,gentilis populus,vulnerum ruptio, peccatorū confessio.non dantur ei micæ diuitis:gentiles enim ad cognitionem legis superbi Iudæi non admittebāt:canes,prædicatores & doctores,qui dum instruunt,quasi vulnus mentis per linguam tangunt: Abrahæ sinus,secreta requies.videt ibi Lazarum diues:infideles enim super se in requie fideles attēdunt,idque à longè,quia per meritum eò non attingunt; ardent in lingua, quia verba legis in ore tenuerunt,sed non seruauerunt Chry. quinque fratres,quinque sensus,qui in tormenta mittunt, nec possunt saluari; nisi aliquis ab inferis resurrexerit,Christus.s.Ambros.Lazarus pauper,Apostolicus aliquis, pauper in verbo,locuples in fide:micæ,dogmata fidei;diues,hæretici,qui diuitibus abundant sermonibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

46. s.locum habuerunt,posthac alia bona promittuntur,violentiaq; opus est, & abnegatione omnium rerum temporalium,&c. 47. s.tempore. 48. id est,annunciatur.

epulabatur[60] quotidie splendidè.[l] Et erat quidam mendicus nomine Lazarus[61], qui iacebat[m] ad ianuam eius, vlceribus plenus:[62] cupiens saturari[63] de micis quæ cadebant de mensa diuitis,[64] & nemo[n] illi dabat: sed & canes veniebant,[65] & lingebant vlcera eius. Factum est autem vt moreretur mendicus,[66] & portaretur[67] ab Angelis in sinum Abrahæ.[68] Mortuus[69] est autem & diues,[o] & sepultus est in inferno.[70] Eleuans[71] autem oculos suos cùm esset in tormentis,[72] vidit Abraham[p] à longè,[73] & Lazarum in sinu eius:[74] & ipse clamans[75] dixit, Pater[76] Abraham, miserere mei, & mitte[77] Lazarum vt intingat extremum[78] digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia[79]

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

60. Int.ecce.voracitas.Greg.primo Mor.cui possunt sine culpa celebrari conuiuia; penè semper epulas comitatur voluptas. 61. Amb.narratio magis quàm parabola videtur, quando etiã nomen exprimitur.Chry.Parabola est vbi exemplum ponitur,& tacentur nomina.interpretatur autem Lazarus adiutus, illum enim Dominus adiuuabat. Cyril.Refert traditio Iudæorum, fuisse tunc tẽporis Lazarum quemdã Hierosolymis,extrema pressum inopia,& infirmitate, cuius meminit Dominus in hac parabola,introducens in exemplum ad maiorem sermonis manifestationem. Greg.in hom.Dominus nomen pauperis dicit,diuitis tacet: nouit enim humiles, & approbat,superbos ignorat. m. Chry. Ideò iacebat ad ianuam,ne diues diceret,non vidi,nemo mihi nunciauit: videbat eum exiens & reuertẽs. Gr. Cõspiciebat ille quotidie cui misereretur;videbat pauper quotidie de quo probaretur, nẽpe diuitẽ ab obsequentibus circumfulciri,se infirmum & inopem à nullo visitari. 62. Greg.in hom.non solùm pauper,sed etiam æger.Chry.ideò vlceribus plenus,vt crudelitatem diuitiis suo corpore demõstraret. 63. Chry.quanta in isto penuria,inter tanta vulnera. 64. Chry.q.d.quod proiicis de mensa,hoc mihi præbe in eleemosynam,fac damna lucrum. n. Amb.sunt diuites cõditionis humanæ immemores, rident inopes,& egentibus insultant;& quorum misereri decet,his auferunt. 65. Int.hos nec à se remouere poterat,nec erat qui remoueret.Chry.feræ mites lãbunt vlcera,quæ nullus dignabatur lauare,& contrectare. 66. Chry.ne saltem ambulans laboraret. 67. Chry.plures veniunt vt chorum lætitiæ faciant,libenter Angeli talibus oneribus prægrauantur, vt ducant homines ad regna cælorum. 68. Aug.lib.2.de orig.anim.cap.16.i.remotam sedem quietis,atque secretã,vbi est Abraham: dicta verò est Abrahæ,quia is multarum gentium pater. 69. Chry.corpore tunc, ante enim illi anima mortua erat. 70. Chry.& anima eius dum viueret, sepeliebatur corpore,quasi sepulcro obruta. Aug.2.de q.Euang.Sepultura inferni pœnarum profunditas est.Basil.Infernus est locus quidam in intimo terræ, obumbratus vndique & opacus. 71. Chry.vt inspiceret,non vt despiceret,Lazarus enim sursum erat. 72.Chry.oculos solos liberos habebat,vt alterius lætitia inspecta magis torqueretur. 73. Greg.erat adhuc in inferni claustris Abraham requiescens,necdum enim intercessio mediatoris aduenerat.Glo. Credendum est ante iudicium conspici ab iniustis iustos,quosdam in requie,vt de illorum bono crucientur; iusti verò semper in tormentis iniustos intuentur, vt eorum gaudium crescat, dum malum conspiciunt quod misericorditer euaserunt. 73. Chry.multi erant pauperes iusti; sed qui iacuit ad limina eius, occurrit aspectui ad eius tristitiam. 75. Chry. magna pœna magnam vocem reddebat. Theoph.Sermonem non direxit ad Lazarum,quia fortè erubescebat, & putabat eum reminisci malorum. 76. Chry.Tormenta te cogunt,nõ mẽtis affectus. 77. Chry.erras miser,Abraham mittere non potest, sed suscipere; ecce diues indiget paupere, adueniente morte & soluto spectaculo huius vitæ; omnes laruis egestatis & diuitiarum depositis, ex solis operibus diiudicantur, quínam verè sint diuites,qui pauperes. 78. Greg.in hom.guttam aquæ petit,qui micas panis negauit. 79. Int.in qua ampliùs crucior; in hoc nota,quòd sicut mos est etiam inter conuiuia,loquacitati studuit. Chry.multa lingua eius superba locuta est. vbi peccatum,ibi & pœna.

ADDIT. AVGT. IN CAP. XVI.

60. Græc. εὐφραινόμενος.i.oblectatus.s.conuiuijs, musicis,& huiusmodi rebus. l. non solùm exquisitis cibis; sed splendido conuiuij apparatu. 61. Interpretatur, ad adiutorium.s.Dei relictus, vel respiciens. m. Græc.ἐβέβλητο.i.proiectus erat. 65. quos præ debilitate repellere non poterat. 68. i.locum quietis: sic dicitur in mari locus aptus nauibus,vel q.d.exceptus est ab Abraham benignè,vt solent filij dilecti in sinum à parentibus. o. q.d.non eum diuitiæ à morte liberare potuerunt. 70. Græc.coniungitur cum sequentibus. 71. corporaliter describuntur res spirituales, vt meliùs intelligantur. 72. s.multis. p. s.reuelatione.

crucior

[80] crucior in hac flamma.Et dixit illi Abraham, [81] Fili,recordare quia [82] recepisti bona in vita
tua,& Lazarus similiter [83] mala:nunc autem hic consolatur,tu verò cruciaris:& [q] in his o-
[84] mnibus,inter nos & vos [85] chaos magnum [86] firmatum est : [r] vt hi qui volunt hinc [87] transire
ad vos,non possint, [s] neque inde huc [88] transmeare. Et ait, [t] Rogo ergo te Pater , vt mittas
[89] eum in domum patris mei:habeo enim [u] quinque fratres;vt testetur illis, ne & ipsi ve-
[90] niant in hunc locum tormentorum.Et ait illi Abraham,Habēt [91] Moysem & Prophetas,
audiant illos.At ille dixit, [92] Non pater Abraham:sed si quis ex mortuis ierit ad eos,pœ-
nitentiam agent.Ait autem illi,Si [x] Moysem & Prophetas non audiunt,neque si quis ex
mortuis resurrexerit, [93] credent.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

80. Basil.condignum præmium redditur diuiti,vice lyræ sonantis,gemitus;vice potus-, desiderium
stillæ.Chry.non quia diues fuerat,torquetur,sed quia misertus non fuit. Greg.in ho.quantū punietur
qui aliena diripit,si damnatur qui propria non largitur? 81. Chry.vide Patriarchæ bonitatem,filium
vocat,non tamen præbet auxilium ei qui se remedio priuauerat. Greg. Nyss. quia non fuit misertus
pauperis,non exauditur. 82. Chry.quæ vera bona putabas:significatur etiam,istum si quid boni fecit,
recepisse in hoc mundo eius præmium , Lazarum verò si quid peccauit,dedisse pœnas.Greg.in hom.
mali in hac vita bona recipiunt:omne enim suum gaudium felicitatē transitoriam putant. 83. Chry.
diuitis iudicio qui mala æstimabat.Aug.2.de q.Euan.Lazarus intellexit seculi labores & ærūnas pœ-
nam esse peccati. 84. Int.inter pauperem & diuitem chaos est,quia post mortē,nequeunt merita mu-
tari.Ambr.¶ Chry.post misericordiam Dei,in propriis studiis sperandum est de salute. 85. Theoph.
χάσμα μέγα.i.ingens hiatus,signatur verò iustorum & peccatorum vt affectus diuersi fuerunt,ita &
mansiones non parum differre. 86. Chrys. non enim dissolui potest , vel concuti. 87. videmus nos
quid fugerimus,vos quid perdideritis , & nostra gaudia cumulant vestra tormenta,vestra autem tor-
menta nostra gaudia.Greg.in ho.Transire iustorum est per misericordiam ire,&velle liberare,sed ita
Dei iustitiæ coniunguntur,vt nulla ad reprobos compassione moueantur. Aug.2.de q.Euang. per in-
commutabilitatem diuinæ sentētiæ nullum misericordiæ auxilium iusti, etiamsi velint præbere,pos-
sunt peccatoribus.nam illud,vt recipiant vos in æterna tabernacula,non de superbis & immisericor-
dibus scriptum est.Glo.Iustorum beatitudinem nō offuscat aspecta pœna reproborum,quia cùm iam
compassio miseriæ non erit,minuere bonorum lætitiam non valebit. 88. Theoph.conuincūtur hinc
Origenis sequaces,qui dicunt terminum esse imponendum suppliciis. 89. Aug.2.de q.Euang.non cre-
dit se posse laxari ab inferis ad prædicandam veritatem. 90. Greg.in ho.Reproborum mentem pœna
sua quandoque erudit ad charitatem.Notandum verò, ad pœnam seruatam huic cognitionem & me-
moriam;cognouit enim Lazarum in gloria quem despexit,vt magis puniretur ; meminit etiam fratrū
quos reliquit.Greg.Nyssen.Lazari anima non est de rebus relictis sollicita, diues etiam post mortē à
vita carnali detinetur.Aug.de cura pro mortuis.Erat isti cura de viuis, quamuis quid agerēt omni-
no nesciret , sicut nobis est cura de mortuis , quamuis quid agant omnino nesciamus. Abraham verò
sciebat esse hîc libros Prophetarum,& diuitem fuisse in deliciis,Lazarum autem in doloribus,indicā-
te ei hoc Lazaro,aut Angelis,vel Dei spiritu reuelante.Glo.Seruatur diuiti ad pœnā & cognitio pau-
peris quem despexit,& memoria fratrum quos reliquit,vt de vita despecti gloria,& de pœna inutili-
ter amatorum ampliùs torqueatur. 91. Chry.i.scripta Mosaïca,& Prophetica.Ambr. apertè declarat
Dominus vetus testamentum esse fidei firmitatem,retundens perfidiam Iudæorum , & hæreticorum
nequitias. 92. Int.qui verba Dei despexerat,hæc audire non posse suos sequaces æstimabat.Greg.in
hom.¶ Chry.ex his quæ passus ipse fuerat scripturas contemnens de fratribus diiudicabat. 93. Chry.
Hoc ostenderunt Iudæi qui Lazarum volebant interficere, & considera quòd si sciret Deus, mortuos
resurgentes prodesse viuentibus,non hoc omitteret;sed si resurgerent mortui crebrò,contemnerētur,
&diabolus facilè homines deciperet per fallacias.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

x. Greg.in hom.Iudæi quia Moysi verba spiritualiter intelligere contempserunt , ad eum de quo
Moyses scripsit,non peruenerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

82. Græc.additur tua.q.d.accepisti dum viueres portionem tuam,nulla ampliùs bona accepturus. q. pro, super hæc omnia,seu ad hæc illud etiam accedit.85.Græc.χάσμα,hiatus,vorago.f.latissima,& altissima fossa. 86. Dei.f.decreto,& voluntate. r.pro,si maximè vellent. s. pro,istinc. t. exprimitur diuitis desiderium, sicut & infrà quid ei intus responsum,ac si inuicem loquerentur. v. i.admoneat,vel testimonium ferat de his suppliciis. 92. f.audient illos. 95. i.persuadebuntur: certior est enim Scripturæ auctoritas, & alioqui possint dicere phantasma esse,aut dæmonem quod apparet.

CAPVT XVII.

[b] ET ait ad discipulos suos, [a]Impossibile est vt non veniant [1]scandala: [2]Væ autem illi per quem veniunt. [3]Vtilius est illi si lapis [4]molaris imponatur circa collum eius,& proiiciatur in mare,quàm vt [b]scandalizet vnum de [5]pusillis istis. [6]Attendite vobis:Si [c]peccauerit in [d]te frater tuus, [7]increpa illum:& si [e]pœnitentiam [f]egerit,dimitte [8]illi.Et si [g]septies in die peccauerit [9]in te,& septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me,dimitte illi. Et dixerunt Apostoli [10]Domino, Adauge [11]nobis fidem.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

a GLoss.q.d.ne turbemini, si isti derisores scandala mouent:necesse est enim ita fieri, vt probati manifesti fiant;cùm Dominus de misericordia fuisset locutus,Pharisæi auari in irrisione perseuerabant,in quo infirmis scandalum faciebant. 1. Int.i.offendicula. Theoph.f. impedimenta bonæ conuersationis,vel prædicationis,& veritatis obstacula;dixit autem Dominus, necesse est vt accidãt, considerans hominum voluntatem,vt si medicus videns aliquem malè victu vtentẽ,dicat, necesse est hunc ægrotare. 2 Theoph. procedunt enim ex libero arbitrio scandala. 3. Int. Melius est pro culpa breuem recipere pœnam,quàm æternis seruari cruciatibus:non enim iudicabit Deus bis in idipsũ.4. Bed.apud veteres Iudæos maiorũ criminũ hæc pœna erat,vt in profundũ ligato saxo demergerẽtur. 5.Int.magnus enim moueri nõ potest.Bed.qui magnus est,quodcũq; viderit,quodcũq; passus fuerit,nõ declinat à fide.Chry.nisi esset Deo nimiũ curæ salus vnius animæ, nũ cõminaretur scãdalizãtibus tãtã pœnã.Beda.In quãtũ sine peccato possumus euitare proximorũ scãdalũ,debemus;si autẽ de veritate scandalũ sumitur, vtiliùs scandalũ nasci permittitur,quã veritas relinquatur. 6. Int.f.ne quẽ lædatis.Theoph.q.d.necesse est scandala cõtingere, sed non est necesse perire si præcaueritis,vt veniente lupo non est necesse oues perire, si vigilet pastor.Glo.quo ordine scãdala declinare,& væ perpetuum euitare possimus,insinuat. c. Theoph.hoc subiũgit,quia scandalizãtiũ quidã sunt insanabiles,quidam sanabiles. d. Amb.non æqua conditio est in Deum hominémque peccare. 7. Amb. ne sit remissa indulgentia,vel cõniuentia inuitet ad culpam.Glo ita peccat qui peccantem videns,tacet;vt qui pœnitenti non indulget. e. Amb.f.inter te & ipsum solum,vt alibi dicitur. Plus enim proficit amica correctio,quàm accusatio turbulenta;illa pudorem incutit,hæc indignationem mouet: faciliùs consiliis acquiescitur,quàm iniuriæ succumbitur;infirmus custos timor;qui enim metuit, reprimitur, non emendatur;pudor autem bonus est magister officij. 8. Bed. non passim peccanti dimittere iubet, sed pœnitentiam agenti:sic ergo possumus scandala declinare,si nullum lædamus;si peccãtem zelo iustitiæ corripiamus;si pœnitenti misericorditer dimittamus. g. Bed.significatur omnia peccata dimittẽda,vel semper pœnitenti dimittendum; per septem enim solet rei cuiusque aut temporis vniuersitas indicari. 9.Int.si.n.in Deũ,non erit nostri arbitrij.10.Theoph.audiẽtes Dominũ de arduis disserẽtem, & de paupertate,& de scãdalis euitãdis.11.In.q.d.dicis erogãdã pecuniã,cõdonãda peccata;sed vt habeamus perfectã notitiã horũ faciendorũ,adauge nobis fidem. Theoph. nihil sic paupertatis cultum suggerit,vt credere,& sperare in Domino Aug.2.de q.Euang.etiã fides dicitur, quando rebus præsẽtibus creditur,quod erit cũ se Deus præbebit sanctis contẽplandũ per speciẽ manifestã:sic ex fide ista qua ministratur Deo,in eã transferũtur sancti vbi fruãtur Deo, & augebitur fides rebus apparẽtibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

a. supposita.f.hominum malitia. 1. i.salutis impedimenta. 4. genus supplicij est peculiaris Palæstinis. b. i. impedimentum præbeat ad salutem. 5. i.quantumuis abiectis & humilibus. 6. i.cauete ne quem scandalizetis,scandalóve alterius à bono discedatis. f. f.agnoscens peccatum,& veniam petens. 8. f.etiam ore quod iam corde dimiseras,etiam antequàm pœniteret. g. pro,quotiescumque.

Dixit

Dixit autem Dominus, [12] Si habueritis [h] fidem sicut granum [13] sinapis, dicetis huic arbori [14] moro, Eradicare, & transplantare in mare: & [15] obediet vobis. [16] Quis autem vestrum habens [17] seruum arantem aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi, [18] Statim transi, & [19] recumbe: & non [20] dicat ei, [l] Para quod cœnem, & [21] præcinge te, & ministra mihi, donec manducem & bibam: & [22] posthæc tu manducabis & bibes? Numquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non [23] puto. Sic & vos [m] cùm feceritis omnia quæ [24] præcepta sunt vobis, dicite, [25] Serui inutiles sumus: quod [26] debuimus facere, fecimus. Et factum est dum iret in Hierusalem, transibat per mediam [27] Samariam & Galilæam. Et cùm ingrederetur quoddam castellum, [n] occurrerunt ei decem

Sens. Lit. In Cap. XVII.

12. Theoph. ostendit eos bene petisse, & debere constanter credere. 13. Chry. granum sinapis paruum quãtitate, potestate magnũ; insinuat ergo minimũ fidei magna posse. Beda. Fides perfecta vt granũ sinapis; in facie enim humilis, & in pectore feruens. 14. Int. species pro genere; quia fides consummata etiam elementis imperare potest. 15. Chry. non fecerunt hoc Apostoli, quia opus non erat; sed maiora fecerunt. Cur verò Dominus tribuit hoc minimæ parti fidei, cùm Paulus montem transferre tribuat omni fidei? nõ hoc fecit Paulus, quia tota fides hoc solum possit, sed quia carnalib. id magnum videbatur. 16. Theoph. præmonet ne superbiant in suis virtutibus. 18. Int. s. à labore. 19. Int. s. ad mensam. 20. Int. potius. s. 23. Int. q.d. quid mirum si fecerit seruus quod debet, cuius est laborare, & assiduè seruire. Cyril. per hoc morbus superbiæ tollitur: si enim debitum non persoluis, periculum imminet; si persoluis, nullam gratiam facis, iuxta illud: Si euangelizauero, non est mihi gloria. 24. Int. quia empti pretio. 25. Int. quia bonorum operum non eget Deus. vel quia nõ sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Beda. Hæc est igitur in hominibus fidei perfectio, si omnibus præceptis impletis, imperfectos se esse nouerint. Glo. quantò fides est foris virtutibus excellentior, tanto conscientia intus fit humilior. 26. Cyril. Petit Deus à nobis famulatum iure seruitij; sed quia clemens & bonus est, honores laborantibus pollicetur. 27. Titus. ostenduntur Samaritani beneuoli, Iudæi autem prædictis beneficiis ingrati.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

13. GLo. Fides pressuris trita quantum intus ferueat ostendit. granũ quidem sinapis tritum & cribratum, tepidæq; & pingui multæ aquæ admixtum, noxium de capite humorem purgat; si ieiunus contra solem vel in balneo gargarizes: sic fides, tentationis pistillo probata, & à leuium cogitationũ superficie cribro discretionis castigata, & dilectionis melle dulcorata, vitiorũ sentinas de corde exhaurit. 14. Beda. Morus, cuius colore sanguineo fructus & virgulta rubent, Euangelium Crucis, quæ per fidem Apostolorũ, de Iudæis vbi velut in stirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare gẽtium plantata est. Amb. fructus mori primò albet in flore, maturitate nigrescit: sic diabolus ex albẽti naturæ flore præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. Chry. vt mori frondib. vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes ab eo exortas, alit in nobis vermẽ perpetuum: sed hanc morum potest fides ab animabus euellere, & in abyssum demergere. Glo. mori folia serpenti subiecta necem inferunt, & verbũ crucis cuncta noxia tollit. 17. Beda. seruus de agro egreditur, cùm intermissio ad tempus opere prędicandi, ad conscientiam doctor recurrit, sua secum acta vel dicta retractans, cui nõ statim Dominus dicit, transi de hac vita, & recumbe in æterna sede. l. Beda. iubet post laborem apertæ locutionis, humilitatem quoq; considerationis propriæ exhibere; tali cœna Dominus pasci desiderat. Aug. 2. de q. Euan. ministrantibus. i. euangelizantibus seruis suis, manducat & bibit Dominus confessionem & fidem gentium. 21. Beda. i. mentem à fluctuantibus cogitationibus, quib. operum gressus impediri solent, constringe. 22. Int. q.d. postquàm tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ sapientiæ epulis reficieris. Beda.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

h. s. coniunctam cum fiducia. 13. s. ita vehementem, & incendentem, vt incendit sinapis deuorata. m. pro, etiamsi feceritis, vel cùm in aliqua re feceritis. n. s. extra castellum, nec enim talibus ingredi licebat.

viri

[28] viri leprosi,qui steterunt [29] àlongè,& leuauerunt vocem, dicentes, [30] Iesu [31] præceptor, mi-
[32] serere nostri. Quos vt vidit,dixit,Ite, ostendite vos [33] sacerdotibus.Et factum est dum
irent, mundati sunt. Vnus autem ex illis, vt vidit quia mundatus est, regressus est,
cum magna voce [o] magnificans Deum:& cecidit in faciẽ [34] ante pedes eius, gratias agẽs:
& hic erat [35] Samaritanus.Re[p]spondens autem Iesus,dixit,Nónne decem mundati sunt?
& nouem vbi [36] sunt?Non est [q] inuentus qui rediret,& daret gloriam Deo, nisi hic alie-
[r] nigena.Et ait illi:Surge,vade,[s] quia [37] fides tua te saluũ fecit. Interrogatus autem à Pha-
[38] risæis, Quando [t] venit [39] regnum Dei? Respondens eis, dixit, Non veniet [40] regnum Dei
cum [41] obseruatione:neque dicent,Ecce [42] hîc,aut ecce illic.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

28. Cyril.ab vrbibus & oppidis exclusi.Tit.fecerat eos vnanimes communitas passionis;& præsto-labantur sollicitè Christi transitum. 29.Theoph.quasi verecundantes de immunditia,sed proximi fa-cti sunt deprecando, propè est Dominus inuocantibus eum in veritate. Titus. lex Iudæorum lepram immundam iudicat,at lex Euangelica internã lepram asserit immundam. 50. Tit. Iesus interpretatur Saluator,& illi saluté obtinuerunt. 31. Theoph.i.Domine; penè hi videntur opinari Deum. 32.Tit. Non petunt argentum,nec aurum,sed sanitatẽ. 33. Theoph.Sacerdotes iudicabant an essent mundati à lepra,itaq; significat Dominus eos curandos.Cyril.Lex etiam mundatos lepra iubebat offerre sacri-ficiũ. 34. Tit.dedit appropinquandi fiduciã suscepta purgatio, declarat verò fidem suã cum beneuo-lentia. 35. Theoph.Nihil impedit placere Deo,prophanis natum esse, si quis bonam habeat volunta-tem;nec verò natus ex sanctis superbiat,nouem enim Israëlitæ ingrati fuerunt. 36. Int.ingratos,quasi ignotos, vbi sunt inquirit. r. Tit.promptiores ad fidem alienigenæ ostẽduntur quàm Iudæi. 37. Glo. s.orationi coniuncta. 38. Cyril.audierant Christum sæpe regni Dei mentionem facientem, & deride-bant;ita ergo interrogãt,q.d.antequàm veniat regnum istud de quo loqueris,mors crucis te occupa-bit;Christus tamen eos nõ dedignatur responso.Glo.existimabant,veniente Domino Hierosolymam, regnum Dei manifestandum. 40. Int.s.dies iudicij. 41. Int.s.temporis. Beda. Tempus illud nec ab hominibus,nec ab Angelis potest obseruari, sicut tempus incarnationis Prophetarum vaticiniis, & Angelorum præconiis manifestatum est. 42. Int.q.d.nec scietur determinatus locus.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

28. Aug.2.de q.Euang.leprosi,qui varias doctrinas erroris profitentur, non abscondentes imperi-tiam,sed iactantes,& falsis inordinatè vera permiscentes, quod est velut in corpore lepra; hanc le-pram bonus præceptor abstergit,missi isti ad sacerdotes à Christo;per Ecclesiam enim docet, & cate-chizat:dum irent,mundantur:gentiles enim prædicante Petro ante baptisma Spiritum sanctum rece-perunt, nouenarius numerus imperfectionem significat:deest enim vnum,vt sint decem,ille qui gra-tias egit,vnicæ Ecclesiæ significatione approbatus est,qui quod accepit, scilicet, vnitatem regni de-uotè seruauit.Samaritanus enim custos interpretatur, Iudæi verò per superbiam amiserunt regnum cælorum,vbi maximè vnitas custoditur. Beda.cecidit in faciem Samaritanus, nempe erubescendum est de malis quæ te perpetrasse memineris.surgere, & ire præcipitur, id est, ad fortiora opera profi-cere.Glo.leprosi hæretici,quorum variæ sectæ, vt colores varij in eodem corpore sanantur, dum in Ecclesiæ societate doctrinam veram, & integram assequuntur, & colorem fidei verum similem aliis ostendunt;cadit in faciem Samaritanus,id est,se humiliat; qui bonus est,in faciem cadit, videt enim quò cadit;mali qui retro cadunt,non vident,nempe se humiliant boni in visibilibus, vt ad inuisibilia erigantur; mali cadunt in inuisibilibus, vbi non vident quid eos sequatur. 33. Int.qui sunt figura sa-cerdotij futuri in Ecclesia.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

29. s.ob lepræ fœditatem. o. i. glorificans. p. pro,subijciens.Heb. q. pro,extitit. r. i.alienus à gente Iudai-ca. s. s.securus de incolumitate. t. pro, venturum esset. 39. i. Messias, regnum, pro rege. 41. s.temporis vt possit sciri tempus certum. 42. s.regnum Dei.

Ecce

Ecce enim [43] regnum Dei intra [44] vos est. Et ait ad [45] discipulos suos: [*] Venient [46] dies quando desideretis videre vnum [47] diem Filij hominis: & non videbitis. Et [48] dicent vobis, Ecce [49] hîc, & ecce illic. [50] Nolite [51] ire, neque [52] sectemini. nam sicut fulgur [u] coruscans sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt, fulget: [53] ita erit Filius hominis in die [x] sua. [54] Primùm autem oportet illum multa pati: & reprobari à [55] generatione hac. Et sicut factum est in diebus [56] Noë, [57] ita erit & in diebus Filij hominis. [aa] Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias: vsque in diem qua intrauit Noë in arcam: & venit diluuium, & perdidit omnes. [58] Similiter sicut factum est in diebus

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

43. Int. Regnum Dei seipsum dicit, intra ipsos positum, & in cordibus eorum qui crediderunt regnantem. Beda. ¶Glo. quandoque venturus Iudex omnium nunc regnat in cordibus fidelium. 44. Cyril. i. in vestris affectibus, & in potestate vestra est id capere; potest quilibet iustificatus, & virtutibus ornatus obtinere regnum cælorum. Greg. Naz. indita est nobis lætitia per Spiritum sanctũ, velut imago, & arrha peremnis lætitiæ. 45. Int. quos etiam intelligimus de aduentu quæsisse; & isti sunt Petrus, Iacobus, Andreas, & Iohannes, vt Marcus testatur. Cyril. vult discipulos paratos esse ad patientiam, vt intrare valeant regnum cœlorum. * Glo. noluit dicere quando veniret, sed venturum dixit, vt terrorem incuteret. 46. Cyril. s. persecutionis. 47. Cyril. s. illius temporis quo conuersabatur cum illis. Theoph. Cùm essent cum Christo, sine sollicitudine viuebant; erantque tranquillum tempus illo protegente. Beda. vna dies est in gloria, nulla enim illic tenebrarum interruptio: desideranda quidem dies illa, sed non debemus somnia nobis fingere, quasi instet dies Domini. Glo. fuerunt qui computantes ætates, certum diem & horam consummationis seculi se dicerent inuenisse. 48. Int. s. pseudoprophetæ. 49. Int. i. in hac persona, vel in hoc tempore est Christus. Glo. multi hæretici fuerunt, & futuri sunt se Christos asserentes, quorum primus Simon Magus, vltimus Antichristus. 51. Int. s. cum illis vt credatis quæ dicunt. 52. Int. s. vitam eorum. Euseb. q. d. adueniente Antichristo, si fama volet, quasi apparuerit Christus, ne sequamini: non enim Christus ampliùs in terræ angulis cõuersabitur, sed subitò totum orbem claritas aduentus eius replebit. 53. Int. s. subitus, coruscus, vt nullus in sua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Beda. ¶Euseb. Non apparebit Christus super terrã ambulans, sed vniuersaliter irradiabit, ostendens cunctis iubar propriæ Deitatis. Beda. Iudiciũ in aëris medio geretur, iuxta illud, Rapiemur obuiam Christo in aëra. potest & hæc responsio accipi de aduentu quo venit Christus quotidie in Ecclesia, quam in tantùm sæpe hæretici turbarunt, vt fideles Christum desiderarent, si fieri posset, vel vno die redire ad terras, & per seipsum docere; sed hoc dicit non esse opus; prædicato nimirum Euangelio per orbem. 54. Int. q. d. ita clarus veniet, sed ad hanc claritatem oportet venire per passionem; & si diligitis hanc gloriam, ne pro hac timeatis pati mortem. 55. Int. non tantùm Iudæorum, sed omnium reproborum à quibus quotidie patitur Christus in suo corpore. Beda. inserit verò, de passione sua loquẽs, de gloria aduentus sui, vt dolorem passionis spe clarificationis mitiget. 57. Int. id est, sic fiet impiis. aa. Amb. non damnãtur alimenta, aut coniugia. hîc enim successionis, illic naturæ subsidia sunt; sed in omnibus modus quæritur, quidquid abundantius est, à malo est. 58. Int. s. sic fiet impiis. Euseb. vtitur secundo exemplo, ne putaretur iterum futurum diluuium ex aqua: superueniet enim ira Dei, igne cælitus demisso.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

56. Beda. Arcam Noë ædificat. i. Ecclesiam Christus, ligna fideles, ingreditur hanc consummatam, in die. s. iudicij sua præsentia illustrans. & qui luxuriabantur cùm arca ædificaretur, & sanctis certantibus insultabant, eis coronatis plectentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

43. *suprà de secundo aduentu, nunc de primo loquitur. q. d. quamquam iam venit. vel ecce venit, & non deprehenditis, multò minùs secundò venientem poteritis prauidere.* 44. *i. in medio vestrum Christus, vel inter vos tamdiu suam exerit virtutem.* 47. *Gre. vnum dierum. s. quibus nunc vobiscum sum, meaq; estis protecti præsentia. vel. q. d. meam vel vno die præsentiam optabitis, in periculis, & dubijs constituti: loquitur autem de omnibus fidelibus.* v. *i. ex vna cæli plaga coruscans fulget, vsque in alteram.* x. *id est, secundo aduentu.* 55. *s. Iudæorum, vel reproborum.*

[bb] Loth : [59] edebant, & bibebant; emebant, & vendebant; plantabant, & ædificabant : qua [60] die autem exiit Loth à Sodomis, [61] pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit. [62] Secundùm hæc erit qua die Filius hominis reuelabitur. In [63] illa die qui fuerit in [64] tecto, [cc] & vasa eius in domo, ne [65] descendat tollere illa : & qui in [66] agro, similiter non redeat [67] retrò. [68] Memores estote [69] vxoris Loth. Quicumque quæsierit animam suam saluam facere, [70] perdet illam : & quicumque [71] perdiderit illam, viuificabit eam. Dico vobis, in illa [72] nocte erunt [73] duo in lecto vno : vnus [dd] assumetur, & alter relinquetur : duæ erunt [ee] molentes [ff] in vnum : vna assumetur, & altera relinquetur : [74] duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Respondentes dicunt illi, [75] Vbi Domine? Qui dixit illis : [76] Vbicumque [77] fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

59. Beda. omisso nefando Sodomorum scelere, ea sola commemorat, quæ leuia, vel nulla delicta putari poterant, vt intelligas, quali pœna illicita punienda sint, si sic licita immoderatiùs acta puniuntur. 60. Euseb. non priùs perierunt impij, quàm ab eis Noë & Loth recessissent; quamdiu enim cum illis conuersabantur, Deus iram non irrogabat, ne cum aliis perirent; sic non priùs erit finis in seculi consummatione, quàm omnes iusti sint ab impiis separati. 61. Int. s. Dominus. 62. Int. i. ita subitum & ineuitabile erit. Beda. qui interim non apparens omnia videt, tunc apparẽs omnia iudicabit. Theoph. postquàm venerit Antichristus, erunt homines dediti enormibus vitiis iuxta illud: Voluptatum amatores magis, quàm Dei, & hoc Dominus innuit per exempla diluuij, & Sodomitarum. 63. Int. s. quando expectatur; nam postquàm venerit, non poterit quisquam velle descendere in mũdum, vt aliquid capiat. 64. Amb. i. virtutum culmine. Aug. 2. de q. Euang. in tecto est, qui excedens carnalia tamquàm in aura libera spiritaliter viuit; vasa in domo, sensus carnales, quibus multi vtentes ad inuestigãdum veritatem, penitus errauerũt: caueat ergo spiritualis ne in die tribulationis rursus vita carnali delectatus, ad mundũ descendat. 65. Amb. i. ad terrena mundi opera non accedat. 66. Int. i. qui operatur, in Ecclesia plãtans, & rigans, non respiciat spem secularẽ cui renunciauit. Aug. 2. de q. Euang. 67. Theophyl. hæc Matthæus scribit dicta pro captiuitate Hierosolymorũ; ne. s. consistentes domi, descenderẽt; vel manentes in agro, domum redirent pro quocumque necessario, sed protinus fugam arriperent; sed & in Antichristi aduẽtu & consummatione seculi intolerabilis est futura calamitas. 68. Eus. Indicat futuram persecutionẽ à filio perditionis. in illo ergo tempore, inquit, qui fugit, nõ reuertatur; & amittens bona nõ curet. 69. Amb. quæ periit, quia retrospexit. Aug. 2. de q. Euang. Statua salis facta est, vt admonendo homines ne in tribulatione retrospiciant, & se à spe diuinæ promissionis auertant, tamquàm condiat cor eorum ne sint fatui. 70. Int. id est, qui hîc propter Christum perdiderit, exurgẽte Christo illic liberã inueniet. 71. Theoph. non se tyranno subiiciens propter vitæ amorem. Cyril. perdit, qui carnem suam crucifigit cum vitiis & concupiscentiis. 72. Amb. pectoribus hominũ tenebras Antichristus infundet cùm se dicet Christũ esse. Aug. 2. de q. Euang. id est, in illa tribulatione. Theoph. noctu Dominus veniet. 73. Int. Greg. non de duobus hominibus, sed de duobus generibus affectionum dictum est. Cyr. duo, diuites; lectus, quies in diuitiis: non omnes autem qui diuitiis affluunt impij sunt, sed aliqui probi. dd. Glo. s. obuiam Christo in aëra. 74. Int. i. duæ differentiæ prædicatorum, in Ecclesia, quasi in agro laborantium, eorum qui Christum sincerè annunciant, & eorũ qui verbum Dei adulterant. Cyril. per molẽtes & existentes in agro, significãtur pauperes, & pressi laboribus. 75. Int. s. assumentur, vel relinquentur. 76. Beda. Respondet vbi boni assumendi: vbi relinquẽdi maligni, subintelligendum reliquit. 77. Cyril. q. d. vt aues ad cadauer conueniunt, ita ad Christum, cùm venerit, concurrent sancti. Ambro. Iustorum animæ vt aquilæ alta petentes; corpus, est Christi caro circa quam circumuolant spiritualibus alis: sunt etiam circa corpus aquilæ, quæ credunt Christum in carne venisse. Glo. vbi fuerit Dominus corporaliter, congregabuntur electi qui eius passionem imitando, tamquàm carne eius saturantur, quorum per resurrectionem renouabitur vt aquilæ iuuentus.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

bb. Beda. Loth. i. declinãs, populus. s. electorum, qui inter reprobos vt aduena moratur, eorum scelera declinans, eo exeunte, perit Sodoma: separatis enim per Angelos de medio iustorũ malis, mittentur hi in caminum ignis. ee. Amb. mundus iste pistrinum est, anima autem velut carcere quodã includitur;

ditur ; quæ si sancta est,& nullis maculata delictis,triticum tale molit,quod solis æterni calore torridum , bonam Deo similaginem offert ; si autem est obnoxia delictis, triticum madefactum, & graui humore corruptum molitur, nec potest interiora ab exterioribus separare. 74. Ambr. duo populi in agro , id est, mundo,fidelis.s.& infidelis. Aug. 2.de q.Euang.Lectus,otium & quies,quam quidam eligunt , nullis negotiis occupati : molentes sunt,qui in temporalium negotiorum orbe & circuitu versantur,agentes quæ sunt huius seculi,quos quia regi expedit consiliis peritorum, feminarum nomine significantur ; in agro sunt,qui in Ecclesiæ ministerio operantur, de qua agricultura Apostolus , Dei adiutores sumus,Dei agricultura estis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

61. s.Dominus. 63. pro illo tempore.s.quo cœperit orbis commoueri. cc. pro supplex. Heb. 72. Hinc quidam colligũt Christum nocte venturum. dd. s.vt eat obuiam Christo. ee. q.d.etiã in vilissimo vitæ genere suos habet Christus. ff. i.simul. 75. pro quo.s.assumentur. 77. pro, cadauer. sic Græ. σῶμα, pro πλῶμα.

CAPVT XVIII.

DICEBAT autem & [1]Parabolam [a]ad illos, [b]quoniam oportet [2]semper orare, & non [c]deficere,dicens : Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat , & [3]hominem non reuerebatur. [4]Vidua autem quædam erat in ciuitate illa : & veniebat ad eum , dicens : [d]Vindica me de [e]aduersario meo. Et nolebat per multum tempus, Post hæc autem [f]dixit intra se : Etsi Deum non timeo, nec [g]hominem reuereor : tamen quia molesta est mihi hæc vidua , vindicabo illam, ne [l]in nouissimo veniens [5]suggillet me. Ait autem Dominus : Audite quid iudex ini[m]quitatis dicit : Deus autem non faciet vindictam electorum [n]suorum clamantium ad se die ac nocte , & patientiam

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

1. INT. de iudice,qua ad orandum inuitabat. Theophyl.ærumnarum,& periculorum meminit,horum ergo remedium subdit,quæ est iugis oratio. Aug.2.de q.Euang.parabolæ aliquãdo secũdùm similitudinem ponuntur,hic iudex iniquus ex dissimilitudine adhibetur. 2. Int.s.ad declinanda præenumerata incommoda. Chry.vult Dominus te rogando accipere quod impartiri desiderat. Quanta tibi felicitas concessa est orationibus fabulari cum Deo;quod desideras postulare? Beda.semper orat qui canonicis horis orare non desistit,aut qui semper secũdùm Deum operatur.Glos.semper orat, qui semper bene agit. 3. Theoph.multi non timent Deum,sed humano tamen pudore cohibẽtur à peccatis. 4. Glo.q.d.dixi me facturum vindictam iustorum , sed illi erunt valdè pauci , cùm venero ad iudicium. 5. Beda. non dubitat Dominus,sed arguit.sic & nos aliquando dum increpamus,velut dubitantes loquimur,vt si dominus seruo dicat,forsitan sum Dominus tuus.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

4 AVG. 2.de q. Euang.vidua, Ecclesia, quæ desolata videtur donec veniat Dominus, qui nunc in secreto curam eius gerit : cupit verò vindictam,vt omnes scilicet mali pereant , aut conuersione ad iustitiam,aut amissa potestate. Cyril.quoties aliqui contra Dei gloriam peccant, tunc Deum adimus,postulantes subsidium , & exclamantes contra impugnantes eius gloriam. Theoph.vidua secundùm quosdam,anima,quæ virum pristinum,id est,diabolum exclusit,ob hoc ei aduersantem,quòd ad Deum accedat ; Deus iudex,qui neminem timet,nec hominis personam accipit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

1. s.exemplum, seu similitudinem. a. s.discipulos. b. pro, docens oportere. c. id est, ob dilationem rei petitæ animo deficere,& succumbere. Græc. ἐκκακεῖν. id est,defende. e. s.qui mecum in iudicio certat. f. id est, cogitauit. g. non solùm impius,sed etiam impudens. l. pro, tandem,vel perseueranter. Græc. εἰς τέλος. 5. id est,vt suggeret,seu obtundat,& tædio afficiat.est autem suggillare percutiendo liuidum reddere. Græc. ὑπωπιάζῃ. m. pro, iniquus,Heb. n. pro, sui.s.liberatione.

habebit in [o] illis? Dico autem vobis, quia [p] citò faciet vindictam illorum. Verumtamen [q]
Filius hominis veniens, [r] putas inueniet [6] fidem in terra? [7] Dixit autem ad quosdam qui
[10] in se confidebant tamquam iusti, & [11] aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens:
[12] Duo homines ascendebant in templum, vt [13] orarent: vnus Pharisæus, & alter Publica-
nus. Pharisæus [14] stans hæc [15] apud se orabat: Deus gratias ago tibi, [16] quia non sum sicut
[s] cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus. [17] ieiuno bis in
[18] sabbatho: decimas do omnium quæ [19] possideo. Et publicanus [20] à longè [21] stans, nolebat
nec oculos ad cælum [22] leuare: sed percutiebat [23] pectus suum, dicens: Deus [t] propitius esto
mihi [24] peccatori. Dico vobis, [25] descendit hic iustificatus

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

6. Int. de perfecta fide dicit. Aug. de ver. Dom. Perfecta enim fides vix inuenitur in terra. Beda. Cùm
Christus apparuerit, magna erit raritas electorũ. Aug. de verb. Dom. adiecit hoc Dominus, vt ostende-
ret orationem perire, si fides deficiat: ergo vt oremus, credamus; & vt fides non deficiat, oremus. Fides
fundit orationem, oratio fidei impetrat firmitatem. 7. Aug. de verb. Dom. quia fides non est superbo-
rum, sed humilium, de humilitate contra superbiam parabolam subiicit. Theoph. quia superbia plus-
quàm aliæ passiones vexat hominum mẽtes, crebriùs de hac monet. Glo. ne quis ob proximè dicta si-
bi de fidei cognitione, vel cõfessione blandiatur, ostendit à Deo nõ fidei verba, sed opera examinan-
da, inter quæ maximè regnat humilitas. 10. Theoph. & non totum Deo tribuebant. 11. Int. cùm ta-
men parua bona facerent. 12. Int. vterque fidelis, sed vnus verbo tenus, alius & facto. 13. Græc. suprà
docuit orationis diligentiam, nunc quemadmodum orãdum sit. 14. Theoph. notatur eius elatus ani-
mus; ipso enim habitu superbus videbatur. 35. Basil. non apud Deum. 16. Int. si reprehenditur, qui
superbè gratias agit, quid ergo ille qui impugnat gratiam? Aug. de verb. Dom. nec reprehenditur, quia
Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Qui dicit, ego me iustum facio, peior est Phari-
sæo, qui superbè se iustum dicebat, sed inde tamen Deo gratias agebat. s. Int. quid est cæteri homi-
nes? nisi omnes præter ipsum. q. d. solus sum iustus. Aug. de verb. Dom. ¶ Greg. 23. Mor. cap. 7. quatuor
sunt quibus arrogantium tumor demonstratur, cùm. s. bonum, aut à se habere existimant, aut pro suis
meritis accepisse, aut se iactãt habere, quod nõ habent; aut despectis cæteris, singulariter videri appe-
tunt habere quod habẽt. 17. Int. ecce ex vicino publicano maior tumoris occasio, qui ascendit orare,
nõ Deum rogat, sed se laudat, insuper & roganti insultat. Aug. de ver. Dom. ¶ Chry. nõ satiauerat eius
contemptum tota humana natura, sed & publicanum aggressus est, multa autem mala facit, qui aliis
conuiciatur. Primò, audientem reddit peiorem: si enim peccator est, lætatur inuento criminis colle
ga: si iustus, extollitur de se magna putans. Secundò, Ecclesiæ communitatem lædit, hanc enim vitu-
perant, qui audiunt. Tertiò, Deum blasphemari facit. Quartò, illum cui conuiciatur impudentiorem
facit, & sibi aduersarium. Quintò, se statuit pœnæ obnoxium. 18. Theoph. i. hebdomada: ieiunabant
verò Pharisæi secunda, & quinta feria. 19. Greg. 19. Mor. cap. 17. ciuitatem cordis insidiantibus hosti-
bus per elationem aperuit, quam frustra per ieiuniũ, & orationem clausit. frustra munita sunt cætera,
si per vnum locum aditus patet. 20. Aug. de verb. Dom. hunc conscientia remouebat, sed pietas appli-
cabat. 21. Theoph. alio tamen animo quàm Pharisæus. 22. Theoph. indignos censens superna visio-
ne, qui maluerunt terrena bona spectare, & quærere. 23. Theoph. cor quodammodo pungens, & ex-
citans. 14. Chry. audierat contemnentem se publicanum, nec indignatus est: vulnus detegit, medici-
nam quærit. 25. Int. ad comparationem illius. Aug. de verb. Dom. quid mirum si Deus ignoscit, quan-
do ipse agnoscit? à longè stabat, sed eum Dominus de propè attendebat: Excelsus enim Dominus, &
humilia respicit. tremebat conscientia, spes subleuabat, percutiens pectus, pœnas de se exigebat,
ideo Dominus confitenti parcebat. Chry. coniunctam cum superbia iustitiam superat, humilitas cum
peccato, superbia enim facilè iustitiam deprimit, at humilitas peccati pondus superat.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

12. Beda. Pharisæus Iudæorum populus ex iustificationibus legis extollens merita sua, Publicanus
gentilis, qui confitetur peccata sua.

Addit. Auct. In Cap. XVIII.

9. *i. illorum causa. p. opportuno. s. tempore. r. pro, num.* 14. *sic olim orabant.* 18. *i. hebdomada. vide
Leuit. 32. t. Græc. ἱλάσθητι, placatus esto.* 25. *i. effectus iustus, seu minus peccator. vide Esa. 16.*

in

in domum suam[26] ab illo,[27] quia omnis qui se exaltat[28], humiliabitur: & qui se humiliat[29]
exaltabitur.[30] Afferebant[31] autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. Quod cùm vide-
rent discipuli,[32] increpabant illos. Iesus autem conuocans[u] illos, dixit: Sinite[33] pueros ve-
nire ad me, & nolite vetare eos; talium[34] est enim regnum Dei. Amen dico vobis, qui-
cumque non acceperit regnum Dei sicut puer[35], non intrabit in illud. Et interrogauit[36]
eum Princeps[37] quidam, dicens: Magister[38] bone, quid faciens vitam æternam posside-
bo? Dixit autem ei Iesus, Quid me dicis bonum?[39] nemo bonus nisi solus Deus.[40] Mandata[41]
nosti[x]. non occides, non mœchaberis,[42] non furtum[43] facies, non falsum testimonium di-
ces: honora[44] patrem tuum & matrem. Qui ait, Hæc omnia custodiui[45] à iuuentute mea.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

26. Int.i.plusquàm ille. Theoph. cur Pharisæus paucis se laudans, condẽnatur, Iob verò se plurimùm
laudans coronatur? fecit ille criminando alios, Iob verò cogentibus amicis, & pressuris, idque ad Dei
gloriam, ne homines desisterent à profectu virtutis. 28. Int. ante ruinam exaltabitur cor, & ante
gloriam humiliabitur. Basil. contingit exaltari laudabiliter, mente. s. per magnanimitatem erecta, cō-
temptis terrenis, conuersatione cælesti, &c. Et differt hæc mentis sublimitas ab elatione arrogantium,
vt corporis bene dispositi corpulentia ab inflatione ex hydropisi. 29. Chry. humilitatis nomen mul-
tiplex. est enim quædam virtus, iuxta illud, Cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Est &
humilitas ab ærumnis, iuxta illud, Humiliauit in terra vitam meam. Est & humilitas à peccatis, &c.
quid enim humilius his qui se submittunt diuitiis, &c. 30. Chry. humilitas latronem ante Apostolos
in paradisum duxit; quòd si humilitas iuxta delicta tantum potest, quid poterit iustitiæ coniuncta? &
si factus coniunctus iustitiæ potest deprimere, quid faciet coniunctus peccato? Glo. Publicanus hu-
militer orans ad illos pertinet, de quibus dicitur, Deus non faciet vindictam electorum ad se clamā-
tium: Pharisæus verò merita iactans ad illos, de quibus dicitur, Filius hominis veniens putas inue-
niet fidem in terra? 31. Glo. humili magistro offeruntur infantes, vt ostendatur innocens, & simplex
ætas ad gratiam pertinere. 32. Amb. non inuidiæ, aut mentis asperitate, sed ne Dominus comprime-
retur à turbis. Glo. putabant eum offerentium importunitate lassari. 33. Int. q. d. respuenda est vestræ
seruitutis officiosa sedulitas, vbi Diuinitatis est iniuria. 34. Amb. nō pueritia, sed æmula puerilis sim-
plicitatis bonitas designatur, non enim est virtus non posse peccare, sed nolle. Beda. non dicit istorum,
sed talium, mores designans, non ætatem. Glo. Puer non perseuerat in ira, læsus nō meminit, non mu-
lierem concupiscit, &c. 35. Amb. de quo scriptum est, Puer natus est nobis. Bas. debemus vt pueri, qui
non contradicunt, nec disputant cum magistris, credibiliter, & obedienter doctrinam Christi suscipe-
re. Theoph. meritò gentilium sapientes, qui nolunt fidem sine probationibus suscipere à regno Dei
excluduntur. 36. Beda. audierat tantùm similes puerorum regnum Dei intraturos. 37. Int. hìc diues
& superbus non voto discentis, sed tentantis interrogat. Chry. auarum hunc dicere non verebor. hoc
enim Christus ei improperat, nō autem tentatorẽ. 38. Amb. Deum bonum dicere debuisset. 39. Amb.
non se negat bonum, sed Deum designat. Aug. 2. de cons. Euang. apud Matthæum: Quid me interrogas
de bono? vtrumque ergo intelligitur dictum, quid me dicis bonum? &, quid me interrogas de
bono? 40. Ambr. à Deo Filius non excipitur, nec à bono Christus. Tit. intentionem illius attendens
Christus, omissa quæstione, in notitiam fidei ducit. hæc enim est via ad opera. Glo. quiuis sanctus ho-
mo, comparatione Dei, bonus non est. 41. Glo. iustitia legis suo tempore custodita, non solùm bo-
na terræ, sed & vitam conferebat æternam. 43. Basil. etiam fures intelligendi sunt legionum duces,
vel ciuitatum gubernatores, si quid vi exigant. 44. Theoph. peccare in parentes, quia raró contingit,
vltimò ponit. Amb. honor est non solùm honorificentiæ, sed etiam largitatis; pasce parentes, si pauceris,
nondum reddidisti cruciatus quos pro te mater passa est. dices, quod eram parentibus collaturus, Ec-
clesiæ mallem conferre. Non quærit Deus donum de fame parentum, vt autem pascendi sunt, ita pro-
pter Deum relinquendi, si impediant deuotæ mentis affectum. 45. Beda. non est putandus mentitus,
sed simpliciter confessus, vt vixerat exterius. alioqui non eum, vt Mar. ait, Christus intuitus dilexisset.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

26. pro, præ illo, seu plusquàm ille. Hebr. v. pro, aduocans. 37. s. magnæ auctoritatis, & potentiæ apud Iudæos ob diuitias. x. futura, pro imperatiuis.

Quo audito, Iesus ait ei, Adhuc vnum tibi [46]deest: [47]Omnia quæcumque habes vende, & [aa]
da [bb]pauperibus, & [48]habebis [49]thesaurum in cælo: & veni, [50]sequere me. His ille auditis, con-
[51]tristatus est: quia [52]diues erat valdè. Videns autem Iesus illum tristé factum, dixit: [53]Quàm
difficilè, qui pecunias [54]habent in regnum Dei intrabunt? Facilius est enim [55]camelum per
foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui [57]audiebāt,
Et [cc]quis potest saluus fieri? Ait illis: Quæ [58]impossibilia sunt apud homines, [59]possibilia sūt
apud Deum. Ait autem Petrus: [dd]Ecce, nos dimisimus [60]omnia, & [61]secuti sumus te. Qui di-
xit eis: [62]Amen dico vobis, [63]nemo est qui [64]reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut v-
xorem, aut filios propter regnum Dei: & non recipiat multo plura in hoc [65]tempore, &
in seculo futuro vitam æternam.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

46. Int.s.ad perfectionem. 47. Int.non partem.Beda.vt Ananias & Saphira. aa. Basil.non quia fa-
cultates naturaliter malæ:sunt enim Dei creatura.Non condemnantur diuitiæ,sed abusus. 48. Int.s.
sic dando. 49. Athan.non magnum putemus si mūdum despiciamus.tota enim terra in comparatione
cæli breuissima.Basil.dispensatio facultatum,iuxta Dei mandata,crimina delet,& regnum confert.
50. Chry.pauperibus cuncta erogare sine dilectione,imperfectum est, vt Paulus ait. Theoph.cum
paupertate oportet habere cæteras virtutes,& hoc est,sequere me.i.in cæteris esto meus discipulus.
51. Int.hæc est tristitia,quæ mortem operatur;hæ sunt spinæ & tribuli qui semen Dei suffocant.Cy-
ril.non fuit iste capax vini recentis,sed cùm esset vetus vter,tristitia ruptus est.Basi.mercator non tri-
statur cùm acquirit sibi opportuna;tu puluerem dans,vt acquiras vitam æternam tristaris? 52. Int.s.
possidens cum amore. 53. Int.qui multiplicandis diuitiis incumbunt,alterius vitæ gaudia contēnunt.
54. Int.i.cum amore possident,& in eis confidunt,nec impossibile,sed difficile dicit,quia difficulter
diuitiæ contemnuntur. Theoph.viscosiores sunt visco diuitiæ; & vix euellitur animus occupatus ab
eis.Chry.non prohibet Dominus ditari. sed opibus seruire. 55. Theoph.nomen Græcum significat,
vel camelum,vel rudentem. 56. Theoph.attende impossibile saluari diuitem.i.à diuitiis captum,&eis
seruientem,possidentem verò diuitias.s.tamquam dominium difficile:difficile enim fugere decipulas
dæmonis,ideo bonum est paupertas.Chry.Faciliùs quis in paupertate, quàm in diuitiis opes contem-
nit.Aug.2.de q.Euang.diues hic vocatur temporalium cupidus,& de his superbiens. 57. Chry.s.disci-
puli non de se,sed de toto mundo timentes. cc. Aug.2.de q.Euang.multi quidem sunt pauperes, sed
intellexerunt omnes qui diuitias amant.etiamsi adipisci nequeant,in diuitū numero deputari. 58.Int.
s.vt per se à suis cupiditatibus conuertantur. 59. Aug.2.de q.Euang non intrat in regnum diues cum
cupiditate & superbia,sed potest à Deo ad charitatem & humilitatem conuerti. 60. Int.etiam volun-
tatem habendi.Cyril.paucis renunciantes,proposito,& obedientia pares habentur opulentis. 61. Int.
quod perfectius est. 62. Cyril.eleuat ad spem iureiurando promittens. 63. Int.non tantùm de vobis
Apostolis,sed & de quibuscumq; fidelibus. 64. Int.i.omnes affectus carnis meæ caritati postposuerit.
65. Beda.hinc quidam mille annorum Iudaïcam fabulam commenti sunt. Cyril.qui relinquunt tē-
poralia,multiplicia charismatum dona obtinent:pro domo relicta, mansiones supernas;pro patre,cæ-
lestem Patrem;pro fratribus,Christum;pro coniuge, diuinam sapientiam, à qua procreat spirituales
fructus;pro matre,cælestem Hierusalem;denique fratres & sorores in hac vita spirituali glutine con-
iunctos.Glo.carnalia pro Christo dimittens,spiritualia accipiet.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

55. Aug.2.de q.Euang.Facilius est Christum pati pro dilectoribus huius seculi,quàm hos ad Chri-
stum posse conuerti;dicitur Christus camelus,qui sponte humiliatus.infirmitatis nostræ onerasustu-
lit;per acum significantur punctiones & dolores in passione suscepti;per foramen, angustia passionis.
Glo passione velut acu,naturæ nostræ quasi scissa vestimenta Christus resarcire, id est, nos reparare
dignatus est.camelus etiam gentilis populus,gibbo peccatorum deformis; diues, Iudæus de meritis
glorians;angusta via,Christus.

[66] Assumpsit autem Iesus duodecim,& ait illis,Ecce ascẽdimus Hierosolymam,& consummabuntur omnia quę scripta sunt per [67] Prophetas de Filio hominis.Tradetur enim gentibus,& illudetur,& flagellabitur,& conspuetur:& postquàm flagellauerint,occident eum,&die [68] tertia resurget.Et ipsi nihil horum intellexerunt.Et erat verbum istud absconditum ab eis,& non [69] intelligebant quæ dicebantur. [70] Factum est autem cùm ap- [71] propinquaret Hiericho,[ee] cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quòd Iesus Nazarenus transiret. Et clamauit, dicens:[72] Iesu [ff] Fili Dauid [73] miserere mei. Et qui præi- [gg] bant,increpabant eum vt taceret.Ipse verò [74] multo magis clamabat:Fili Dauid miserere mei.[75] Stans autem Iesus,iussit illum adduci ad se.Et cùm

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

66. Theoph.præuidens ex passione sua discipulos turbandos , longè antè prædixit & passionis pœnam,& resurrectionis gloriam.Chry.seorsum de passione Dominus confert cum discipulis:non enim oportebat eum sermonem diuulgari multis,ne turbarentur:prædicit verò,vt faciliùs sustinerẽt.Cyril. & vt sciant illum prænoscere,& sponte pati;itaque seriatim passionis ordinem enarrat. Glo. prædicit, vt cùm morientem cernerent,resurrecturum non dubitarent. 67. Beda.præuidebat futuros hæreticos qui Christum dicerent Legi & Prophetis docuisse contraria. 68. Isid.si tardiùs resurrexisset,impotentiæ esse videretur;celeriùs resurgere,summæ virtutis indicium.qui spondet soluere post triduum creditori debitum,nõ fallax est,si eodem die soluat,quamquam Christus non dixit , Resurgam post tres dies,sed die tertia , resurrexit verò post sabbathum. 69. Beda. quia eius vitam maximè desiderabant; mortem eius audire nõ poterant,& quia Deũ sciebant,nõ putabant posse mori;& quia sæpè parabolicè loquebatur,de passione dicta,allegoricè ad aliud referenda esse credebant. 70. Greg. in hom. quia carnales discipuli,nõ capiebant verba mysterij,venitur ad miraculũ,vt ad fidem solidentur. 71. Aug. 2.de q.Euan.bis factum hoc miraculum:semel in vno cæco,cùm veniret in eam ciuitatem,vt hîc narrat Lucas:iterum verò in duobus , cùm inde egrederetur , vt narrat Matthæus. 72. Int.q.d.homo pro hominib. factus,miserere hominis.Chry.Quis te id docuit ô homo?verè Dominus illuminat cæcos. 73. Cyril.non ignorabat in Iudaismo nutritus,Deum secundùm carnem de progenie Dauid nasciturum.Itaque ei,vt Deo loquitur. 74. Cyril.nocuit fides omnibus repugnare,& vtilẽ est pro cultu diuino pudorem deponere. 75. Cyril.sistit Christum vox inuocantis in fide.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

ee. Amb.cæcus,gentilis populus,qui recepit amissi luminis claritatem. Greg. in hom. cæcum humanum genus;Iericho luna interpretatur,& defectum significat nostræ mortalitatis,cui dum appropinquat Dominus carne suscepta,homines lumen recipiunt,qui,si credant Redemptorem, qui dixit: Ego sum via,iuxta viam sedent : si exorant vt lumen recipiant , mendicant : turba venientem Iesum præcedens , vitiorum tumultus , qui ante aduentum Christi ad cor nostrum cogitationem nostram dissipant,& in oratione conturbant;sed quanto grauiùs premimur , tanto orationi ardentiùs insistere debemus,transit Christus,& stat:transire humanitatis est , stare diuinitatis. Et transiens audiuit clamantem:per humanitatem enim vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est: illuminauit verò stans,nempe per diuinitatis potentiam,cæcus non aurum,sed lucem quæsiuit: sic nos lucem quam cum Angelis videre possimus,petere debemus,ad quam via fides est: vnde cæco dicitur, Fides tua te saluum fecit,vidit,& secutus est:est enim quod intelligas operandum.Aug.2.de q.Euang.Iericho, luna.s.mortalitas:propinquans verò morti Dominus,Iudæis solis Euangelium iusserat prædicare,quos significat iste cæcus:resurgens verò à mortuis,Iudæis & gentibus,quos duos populos significant, duo cæci commemorati à Matthæo.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

71. pro,propè esset,Marcus enim narrat factum id in egressu ex Iericho,vel aliud est id miraculum. ff. sic Messiam appellabant. gg. apparet sapè,& validè clamasse.

appropinquasset, interrogauit[76] illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine, vt[hh] videam. Et Iesus dixit ei, Respice[77], fides[78] tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur[79] illum, magnificans[80] Deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem[81] Deo.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

76. Cyril. interrogat, vt sciant astantes nō illum petere pecuniam, sed diuinam efficaciam tamquam à Deo. Chry. interrogat, ne calumniatores possent dicere, vt in cæco nato: non est hic, sed similis eius. 77. Chry. Quis Prophetarum talia dixit? hinc ergo apparet perfidia Iudæorum. 78. Chry. pro fide venduntur beneficia, & secundùm capacitatem intentionis hauritur gratia. 79. Chry. Feruens fide ante beneficium; post, beneuolentia. Quare verò Christus sequi permisit, qui dæmoniacum curatum sequi prohibuit? illum misit præconem, vt benefactorem prædicaret; hunc sequi permisit ad passionem ascendens, ne existimaret Christum potius infirmitate, quàm misericordia pati, qui recens miraculo tanto curatus esset. 80. Cyril. non glorificasset Deum, nisi verè vidisset. 81. Beda. non solùm pro impetrato munere lucis, sed & pro merito fidei impetrantis.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

76. Int. interrogabat, vt credamus non nisi confitentem posse sanari. Amb. ¶ Greg. in hom. interrogat, vt cor ad orationem excitet.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

h h. Græc. ἀναβλέψω, visum recipiam. 87. Græc. ἀνάβλεψον, visum recipe. 81. i. laudauit Deum.

CAPVT XIX.

ET ingressus perambulabat[a] Hiericho[b]. Et ecce vir nomine Zachæus[c]: & hic princeps erat publicanorum[1]; & ipse diues[d]. & quærebat[2] videre[3] Iesum, quis esset: & non poterat præ turba, quia statura pusillus[4] erat. Et præcurrens, ascendit in

Sens. Lit. In Cap. XIX.

1. AMB. Quis de se desperet, quando iste peruenit ad gratiam, cui census ex fraude? d. Amb. non omnes diuites auari. 2. Tit. pullulauerat in eo semen salutis. 3. Tit. numquam eum viderat: si enim vidisset, iam dudum recessisset à nequitia publicana.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

c. BEDA. Zachæus. i. iustificatus, significat credentem ex gentibus populum, qui temporalium occupatione depressus erat, & minimus, voluit videre Christum intrātem Hiericho. i. fidem quam Christus mundo attulit, participare: turba, vitiorum consuetudo, quam obstantem transcendit, terrena relinquendo, & crucis arborem ascendendo. Sycomorus alta arbor, vnde & celsa nuncupatur, & ficus fatua dicitur. irridetur. s. ab incredulis crux vt fatua; sed alit credentes, vt ficus: ascendit pusillus, cùm quilibet humilis clamat: Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. venit eò Dominus per prædicatores. s. ad populum nationum; vidit. i. per gratiam elegit; manet in domo pusilli Zachæi. i. in humilium nationū corde quiescit. descendit iste de sycomoro: etsi enim cognouimus Christum secundùm carnem, sed iam non nouimus; etsi enim mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Cyril. turba, imperitæ multitudinis confusio, quam oportet transcendere, si velis Christum aspicere. Amb. Zachæus super arborem, i. supra legem. Theoph. Supra sycomorum. i. voluptatis dulcedinem quæ significatur per ficum, ascenditur per pœnitentiam, per humilitatem descenditur. fit restitutio in quadruplum. i. per multiplices virtutes sanantur pristina delicta. Greg. 27. Mor. c. 26. sycomorum. i. ficum fatuam ascendit pusillus Zachæus: qui enim mundi stultitiam humiliter eligit, Dei sapientiam subtiliter contemplatur. 4. Int. non malitia, sed fide.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

a. Græc. διήρχετο, pertransibat. b. distat à Iordane, secundùm Iosephum, stadiis. 60. ab Hierusalem verò 150. c. interpretatur iustificatus, seu purus. 2. id est, cupiebat.

arborem.

arborem [c] ſycomorum vt videret eum: quia inde erat tranſiturus. Et cùm veniſſet ad
locum, ſuſpiciens Ieſus [5] vidit illum, & dixit ad illum, [6] Zachæe, feſtinans deſcende: quia
hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & [7] excepit illum gau-
dens. Et cùm viderent [f] omnes, [g] murmurabant dicentes, quòd ad hominem peccato-
rem diuertiſſet. [h] Stans autem Zachæus, dixit ad Ieſum: [8] Ecce dimidium bonorum
meorum, Domine, do pauperibus. & ſi quid aliquem defraudaui, reddo [9] quadru-
plum. Ait Ieſus [m] ad eum, Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quòd & ipſe [10] filius
[11] ſit Abrahæ. [12] Venit enim filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Hæc
illis audientibus adiiciens, dixit [n] parabolam, eo quòd eſſet prope Hieruſalem; &
quia [o] exiſtimarent quòd [13] confeſtim [p] regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo: Homo
quidam [14] nobilis abiit [15] in regionem longinquam accipere ſibi [16] regnum, & [17] reuerti. Vo-
catis autem [q] decem ſeruis ſuis,

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

5. Cyrill. vidit animam hominis promptiſſimè nitentem ad ſanctè viuendum. 6. Int. non inuitatus, inuitat; quia etſi nondum audierat vocem inuitãtis, audierat affectum. Amb. ¶ Tit. ſolam hic viſionem deſiderauit, ſed qui nouit plus facere quàm quærimus, dedit ei ſupra id quod expectabat. 7. Beda. ecce camelus depoſita ſarcina, per foramen acus tranſit. i. relicto diuitiarum amore, benedictionem Dominicæ ſuſceptionis accipit. Amb. diuitiæ ſunt impędimenta improbis, bonis adiumẽta virtutis. Chry. conſidera Domini bonitatem, inſons cum ſontibus conuerſatur. 8. Chry. Audi mirabile, nondum dicit, & obedit; nempe Saluator iuſtitiæ radiis nequitiæ caliginem fugauit. 9. Chry. ſciebat legem iubẽtem reſtituere in quadruplum malè ablata, nec expectat legis cenſuram, ipſe ſibi iudex effectus; habebat verò etiã ex patrimonio diuitias, alioqui non potuiſſet in quadruplum reſtituere. 10. Beda. non quia de Abrahæ ſtirpe genitus, ſed quia eius fidẽ imitatus; bona enim partiendo pauperibus, reliquit, vt ille, terram & domum paternam. ait verò & ipſe, ſignificans non ſolùm iuſtos, ſed qui ab iniuſtitia reſipiſcunt, ad promiſſionis filios pertinere. 11. Theoph. anteà nullam habebat ad Abrahã ſimilitudinem. 12. Int. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Chry. q. d. medicus veni, non iudex, ob hoc cõuiua fio languentium, patiorq; fœtorem, vt præſtem remedia. ſed quomodo Paulus iubet cum fratre auaro nec cibũ ſumere? ſ. ſi perſtet in malo. n. Glo. docet ſibi magis pœnitẽtiam peccatorum, quàm iuſtitiam ſuperborũ placere, latiúſq; in humilibus gentibus, quàm in ſuperbis Iudæis ſe regnaturum.
13. Euſeb. putabant quidam in primo Chriſti aduentu regnũ eius venire: oſtendit ergo ſe non priùs recepturum regnum à Patre, quàm ab hominibus iret ad Patrem. Theoph. oſtendit Chriſtus ſe quaſi Deum cognoſcere ſuas cogitationes. Glo. docet ſe fidẽ toto orbe diſperſurum, & in fine ſeculi iudicem omnium, regemq; venturum. 14. Cyril. quamuis ſeruus factus ſit Deus verbum, eſt tamen nobilis ſecundùm ineffabilem ortum à Patre. Baſil. Eſt etiam nobilis, quia ex ſemine Dauid. 15. Baſil. non tam locali diſtantia, quàm rerum conditione. Aug. 2. de q. Euang. ad gentes abiit, vt plenitudo gentium intraret; reuerteretur, vt omnis Iſraël ſaluus fiat. Euſeb aſcendit à terra in cælos, vnde redibit apparitione ſecunda glorioſa. 16. Baſil. ſ. gentium, iuxta illud: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Euſeb. Regnũ obtinui, dante Patre, iuxta illud Danielis: Ecce filius hominis veniebat, & datũ eſt illi regnũ. 17. Int. quia in fine ſeculi omnis Iſraël ſaluus erit. q. Glo. ſ. diſcipulis litera decalogi imbutis.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

g. Beda. manifeſtum eſt Iudæos ſemper gentium odiſſe ſalutem. h. Glo. in ea quam cœperat fidei veritate perſiſtens.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

e. q. d. ficum fatuam, eſt enim ignaui ſaporis. dicitur & ſycaminus, συκάμινος, (Hebr. שקמת, & συκόμορος) quod moro folijs ſimilis ſit. f. pro, ferè omnes. ſ. plurimi. l. pro, iam iam dabo, vel ad id deputo. m. pro, de eo, ſic Ro. 10 ad Iſraël. pro, de Iſraël. Pſalm. 3. Multi dicunt animæ meæ, pro de anima mea. 10. ſ. fide, imitatione, q. d. vnus ex electis Dei. o. ſ. diſcipuli. p. quo Meſſiam regnaturum in terra putabant. 16. id eſt, regni poſſeſſionem.

[18] dedit eis decem [19] mnas,& ait [20] ad illos: [r] Negotiamini dum venio. [21] Ciues autem eius ode-
[22] rant eum : & miserunt [23] legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc [24] regnare super
nos. Et factum est vt [25] rediret, accepto [26] regno : & iussit vocari seruos : quibus dedit pe-
cuniam : vt [27] sciret quantum quisque [28] negociatus esset. Venit autem [29] primus, dicens:
Domine, mna tua decem mnas acquisiuit. Et ait illi, [s] Euge bone serue, quia in [30] modico
[31] fuisti fidelis, [t] eris potestatem habens supra decem [32] ciuitates. Et [33] alter venit, dicens:
Domine, mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait, Et tu [34] esto super quinque ciuitates.
Et [35] alter venit, dicens : Domine, ecce mna tua quam habui [36] repositam in [u] sudario. Ti-
mui enim te, quia homo [37] austerus es : tollis quod non posuisti, & metis quod non se-
[38] minasti. Dixit ei : De ore tuo te iudico serue [39] nequam. Sciebas quòd ego homo auste-
rus sum : tollens quod non posui, metens quod non seminaui:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

18. Cyril. Ascendens dispensauit credentibus varia charismata. ¶ Cyrill. significat hic numerus in Scriptura perfectionem, si quis enim eum excedit numerando, ab vnitate iterũ inchoabit, quasi denario perducto ad metam. Significantur ergo qui metam attigerũt diuini officij. Aug. 2. de q. Euan. significatur lex propter Decalogum. 20. Beda. Mina, quam Græci mnam vocant, centũ drachmis appenditur : significat autem Scripturæ sermonem, quia vitæ cælestis perfectionẽ suggerit. Euseb. datur singulis vna, vna enim fides, vnum baptisma. r. Glo. id est, prædicate, & à populis cõfessionem fidei, & morum probitatem recipite. 21. Int. s. Iudæi, ex quibus Christus secundùm carnem, qui eum vsq; ad mortem crucis oderunt. Euseb. Iudæi, ciues, ex eadem enim progenie, & eodem ritu legis vtentes. 22. Oderunt & me, & Patrem meum. 23. Aug. 2. de q. Euan. post resurrectionem miserunt persecutores Apostolis, & prædicationẽ respuerunt. 24. Cyril. Non habemus Regem nisi Cæsarem. 25. Int. hoc erit quãdo ille qui humilis apparuit in manifestissima claritate iudicaturus adueniet. Aug. 2. de q. Euan. ¶ Glo. quotidie Christus accepto regno à Patre redit, peregrinantis enim in terra Ecclesiæ semper statũ conspicit. 26. Chry. duo regna Dei. Est enim Rex creationis iure, & quia iustis dominatur ipsi sponte subiectis, & hoc regnũ dicitur accepisse. 27. Int. i. sciri faceret, tunc enim omniũ opera & cogitationes omnibus palàm ostendentur. 28. Int. & simul de ipsis iudicet. 29. Beda. s. ordo Doctorũ in circumcisionem missorum, decem mnas acquisiuit, i. populum sub lege constitutum negotiatione minæ vnius. i. vnius fidei prędicatione. 30. Beda. quicquid in præsenti præcipimus donorum, in comparatione futurorum, modicum est. 31. Int non tua quærens. 32. Amb. Animæ significantur, quibus iure præponitur. sicut enim Angeli præsunt; ita qui vitam meruerunt Angelorũ. Aug. 2. de q. Euan. significatur multiplicatio intelligentiæ in ipsa veritate. 33. Beda. s. missi euangelizare gentibus, quas quinq; sensibus corporis antea mãcipatas, cõuerterunt. hoc enim est quinq; mnas acquisisse. 34. Int. i. ex earum animarum quas imbuisti fide & conuersatione, magnus sublimisq; esto, vt non tantùm de tuis, sed etiam de auditorum profectibus honoreris. 3. Int. tertius seruus, sunt illi, qui post collectos Iudæos & gentes, negligenter vtuntur commisso prædicationis officio. 36. Aug. 2. de q. Euãg. sunt quidam sibi peruersè blandientes, dum putant sufficere vt de se quisque rationem reddat, nec esse opus aliis prædicare, & ministrare. v. Beda. silenti corporis otio Glos. in sudario pecuniam reponit, qui ad prædicãdum idoneus, officium prædicandi vel suscipere renuit, vel susceptũ non bene gerit. 37. Int. q. d. cogitaui arduam esse viam quæ ducit ad vitam, & quòd quãto gradus altior, tanto casus grauior. 38. Aug. 2. de q. Euang. q. d. video etiam inexcusabiles esse apud te, quibus non est data lex, neq; Euãgelium prædicatum, per creaturam enim poterant cognoscere creatorem. 39. Int. quia piger ad exercendum officium, superbus ad accusandum Domini iudicium. Beda.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

20. *Græ.* μνᾶ, *Latinè mina, continet centum drachmas. Heb.* מנה. *Est autem Mina Hebraica dupla ad Atticam.* r. *s. lucro operam dantes.* 23. *pro legates. qui. s. dicerent, ne ampliùs rediret..* 28. *pro, lucrifecisset negotiando.* s. *vox laudantis, q. d. rectè sanè.* t. *pro, esto.* 38. *q. d. tantum abest, vt finas perire tua, etiam aliena rapis.*

&'quare

& [40]quare non dedisti [41]pecuniam [x]meam ad [42]mensam, & ego veniens cum [43]vsuris vtique
[44]exegissem [aa]illud? Et [bb]adstantibus dixit, [cc]Auferte ab illo mnam, & [45]date illi qui decem
mnas habet. Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas. Dico autem vobis, quia
omni [46]habenti [47]dabitur, & abundabit: ab eo autem qui non [48]habet, & quod habet,
[49]auferetur [dd]ab eo. Verumtamen [50]inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super
se, adducite huc, & [51]interficite ante me. Et his dictis, præcedebat [52]ascendens Hieroso-
lymam. Et factum est cùm appropinquasset ad [53]Bethphage & [54]Bethaniam, ad mon-
tem qui vocatur [55]Oliueti, misit [56]duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod
[ee]contra vos est: in quod introeuntes, inuenietis pullum asinæ [57]alligatum: cui nemo vm-
quam hominum sedit: [58]soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, Quare
soluitis? Sic dicetis ei, [59]Quia Dominus [ff]operam eius desiderat.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

40. Beda. q. d. si me sciebas aliena sectari, cur non cogitasti me mea diligentiùs quæsiturũ? 41. Beda.
Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum. x. Glo. non tuam. vnde Apostolus, Si quis loqui-
tur, quasi sermones Dei. 42. Beda. i. prompta, & parata corda. Aug. 2. de q. Euang. i. professionem reli-
gionis, quæ est tamquam publicè proposita ad vsum necessarium saluti. 43. Chry. in diuinis eloquiis
nõ solùm ad custodiam obligamur, sed etiam multiplicare monemur. Beda. Verbi auditor necesse est
vt cum vsuris soluat operando; vel alia studeat intelligere ex auditis. 44. Int. s. merita discutiens.
bb. Chry. Deus non ipse pœnas irrogat, sed mediantibus Angelis. cc. Glo. collatam gratiam amit-
tit, qui prædicando aliis communicare neglexit, augetur verò illi qui in ea laborauit. 45. Beda. abun-
dantia gratiæ quam modò tepidè exercemus, Iudæorum doctoribus, cùm Isiaël saluus fiet, confere-
tur. 46. Int. i. vtenti eo quod habet. Aug. 2. de q. Euang. 47. Theoph. s. vt fiat lucri maioris occasio,
Domino plura decuplans. 48. Int. i. qui non vtitur. Aug. 2. de q. Euang 49. Theoph. si inuigilaueri-
mus, virtutes, & dona Dei multiplicabimus: si tepeamus, extinguemus. 50. Int. i. Iudæos, & omnes no-
lentes ad Christum conuerti. 51. Theoph. etiam in hoc mundo mactati sunt ab exercitu Romano-
rum. Chry. patet Patrem & Filium eadem facere: Pater enim ad vineam destinat exercitum; Filius
hostes coram se trucidari facit; est autem hæc parabola alia ab ea quæ narratur de talẽtis à Matthæo.
52. Beda. ostendens etiam de eius ciuitatis euentu parabolam fuisse præmissam, quæ & ipsum erat
occisura, & hostili gladio peritura. 53. Beda. locus erat Sacerdotum in monte Oliueti, interpretatur
autem domus maxillarum, maxillas enim sacerdotibus dari lex præcipit. 54. Beda. ciuitas est, seu vil-
lula ex latere montis Oliueti, interpretatur autem domus obedientiæ. 59. Tit. non potest aliquis re-
sistere Deo, quæ sua sunt euocanti.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

55. Int. venit ad montem Oliueti, vt nouellas oliuas in sublimi virtute plantaret. Amb. & fortè ipse
mons Christus est. 56. Int. propter scientiam veritatis, & munditiam operis, vel geminæ dilectionis
sacramentum toto orbe prædicandum, vel propter duos ordines prædicatorum; vnum in circumcisio-
ne, alterum in gentibus. Theoph. Prophetas & Apostolos. 57. Int. alieni alligant, vt possideãt; Christus
soluit, vt teneat. 58. Int. Quæcumque solueritis in terra, erunt soluta & in cælo. Amb. Solui non pote-
rat, nisi iussu Domini; soluit manus Apostolica pullum, i. gentilem populum, in quo nemo sedit: quia
nullus eum, antequàm Christus ad Ecclesiam vocauit; alligatus verò perfidiæ vinculis tenebatur. Glo.
nullus sederat: nullus enim stultitiã eius deprimendo correxerat, & in viam vitæ arctam ire coëgerat.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

42. *pro, mensariis, qui mutuantes pecuniam, aut commutantes lucrantur.* 43. *in parabolarum applica-*
tione tantum sumendum quod proposito seruit. hic ergò non vsuræ exemplum, sed Domini voluntas lucrum
volentis, & serui ignauiam condemnantis. 44. *s. à mensariis. a a. s. quod non posui, &c. vel pecuniam, quæ*
Græcè neutri generis ἀργύριον. 46. *s. vt debet. d d. abundat, more Hebræo. e e. pro; ex aduerso. f f. Græc.*
αὐτοῦ χρείαν ἔχει, eo opus habet.

Abierunt [60] autem qui missi erant,& inuenerunt sicut dixit illis,stantem [61] pullum. Soluẽtibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid soluitis pullum? At illi dixerunt: [62] Quia Dominus eum necessarium habet. [gg] Et duxerunt illum ad Iesum. Et [hh] iactantes [ll] vestimenta sua supra pullum,imposuerunt Iesum. Eunte autem illo, [63] substernebant vestimenta sua in via.Et cùm appropinquaret iam ad [mm] descensum montis Olineti,cœperunt omnes turbæ [64] descendentium gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant [65] virtutibus,dicentes: [66] Benedictus qui [67] venit [68] Rex in nomine Domini, [nn] pax in cælo,& [69] gloria in excelsis. Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum:Magister [70] increpa discipulos tuos.Quibus ipse ait:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

60. Tit.non refutauerunt officium hoc vt paruum.Basil.quidquid intuitu Dei fit, non est paruum, sed dignum regno cælorum. 61. Aug.2.de q.Euang.Matthæus etiam asinæ meminit,cæteri tantùm pulli. 62. Titus.Maiestatis nomen est. 63. Beda.non tantùm discipuli,sed & plurimi de turba,iuxta alios Euangelistas. 64. Theoph.discipulos vocat omnes qui Christum sequebantur.Auctor sequitur lectionem Græcam.vide Additionem. 65. Beda.& maximè Lazari resurrectionem:ob hanc enim,vt ait Iohannes,ei venit obuiam turba. 66. Int.i.ab omni peccato singulariter immunis,& immunes faciens.Glo.extorquetur aduersum se testimonium inuitis: crucifixerunt enim paulo pòst quem nunc Regem appellant,& expectatum secundùm carnem Dauid filium venisse declarant. 67. Int.Ego veni in nomine Patris mei.Beda.potest etiam intelligi in nomine suo, ipse enim Dominus est. 68. Beda. Rex dicitur non ad exigẽdum tributum,vel ferro exercitum armandum,hostésque visibiliter debellandos;sed quia mentes regat,& in regnum cælorum credentes perducat. 69. Beda.quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchrè sibi inuicem in laude eius concinunt cælestia.i. Angeli,qui eo nascente cantarunt;& terrena,id est, homines, qui laudant cùm se cælo redditurus esset. Theoph.significatur euanuisse bellum antiquum quo Deo aduersabamur, & laudari ab Angelis Deũ in tali recõciliatione,& quidem hoc ipsum quod Deus ambulat in territorio nostro, significat ipsum nobiscum habere concordiam. 70. Int.i.turbas laudantes, vel Apostolos ad laudandum instituentes. Theoph.referebant isti regis nomen ad seditionem,Domini autem ad blasphemiam.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

61. Glo.Matthæus asinæ etiam meminit,vt monstraret Iudæorum(si pœnituerint)non desperandam salutem. 62. Amb.cùm Dominus dicitur,vnus agnoscitur:misera seruitus, cui vagum ius est,plures enim habet Dominos,qui vnum non habet.Orig.quando malitiæ seruimus,multis sumus passionibus & vitiis subiecti. gg. Glo.audito Domini nomine,qui contradicebant,quieuerunt, id est,apparente Dei virtute per miracula,cessarunt fidei aduersarij. hh. Orig.significatur impositus Dei sermo super animas audientium.Glo.non despiciendus hic asellus:vt enim in vestitu ouis sunt lupi rapaces,ita sub exuuiis corporis, quod nobis est commune cum belluis,mens Deo plena vegetatur. ll. Glo.vestimenta Apostolorum, doctrina & gratia spiritualis, quibus corda hominum priùs nuda & frigida contegunt,vt mereantur habere sessorem Christum. 63. Glo.discipuli corporis exuentes amictum, sanguine suo viam parant simplicibus,vt inoffenso gressu mentis Hierosolymam,id est,ad veram pacis visionem quo Christus ducit, perueniant;illi etiam qui martyrum exempla sequentes carnem domant,parant Domino iter ad montem,& sequentibus bona præbent exempla. mm. Orig.ad descensum montis occurrunt, vt significent operatorem mysterij spiritalis sibi venisse de cælo. Beda.descendente Domino de monte Oliuarum,id est humiliato misericordiæ auctore, necesse est qui misericordia indigent,eius vestigia imitari.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

64. *Græ.μαθητῶν,discentium,seu discipulorum.* 65. *id est,factis potentibus.* 66. *id est,felix,laudandus.* nn. *q.d.sit nobis pax cum Deo,experiamur posthac eum pacatum, & propitium.* 69. *pro,ab Angelis glorificentur & laudentur.*

[71] Dico vobis,quia ſi hi tacuerint,lapides [72] clamabunt. Et vt appropinquauit,videns ciui-
[73] tatem,fleuit ſuper illam,dicens:[oo] Quia ſi cognouiſſes [74] & [75] tu, & quidem in hac die [pp] tua,
[76] quæ ad pacem tibi,nunc [77] autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. [78] Quia venient dies in [qq] te:
[79] & circumdabunt te inimici tui vallo,& circũdabunt te;& [rr] coanguſtabunt te vndique:
& ad terram proſternent te;& [ſſ] filios tuos qui in te ſunt,& non relinquent in te [80] lapidẽ
ſuper lapidem:eo quòd non cognoueris tempus [81] viſitationis tuæ. Et ingreſſus in tem-
[82] plum,cœpit eiicere vendentes in illo & ementes,dicens illis: Scriptum eſt, [tt] Quia do-
mus mea,domus orationis eſt.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

71. Theoph.q.d.non ſine cauſa me ſic laudant, ſed commoniti virtutibus quas viderunt. 72. Beda. factum hoc dum Chriſto crucifixo petræ ſciſſæ ſunt,& monumenta aperta.Amb.obmuteſcentibus Iudæis poſt Domini paſſionem,viui erant,ſecundum Petrum,lapides clamaturi. 73. Orig. Beatitudines omnes ſuo firmauit exemplo.dixerat:Beati flentes, itaque flet.Cyril.Fletu miſereri ſe eorum declarat. 74. Int.ſ.ruinam quæ imminet. Gregor. in hom. 75. Int. ſub. fleuiſſes,quæ modò exultas.Gregor.in hom.¶ Cyril.habebant velamine obnubilatum cor,nec digni erant qui in Scripturis Chriſtum intelligerent.76. Greg.in hom.cum ſe carnalibus voluptatibus daret, quæ ad pacem eſſe poterant habebat. Euſeb.notat ſuum aduentum ad pacem totius mundi factum,quam iſti,quia recipere noluerant,dicũtur eis fuiſſe abſcondita,&c.77.Int.ſ.ſuperuenturæ miſeriæ. Greg. in hom.ſi mala imminentia videret, læta in præſentibus proſperis non eſſet. 78. Int. Ecce pœna,quam imminentem ignorant. 79. Int. ſ. Romani Principes.Gregor. Illa enim ſubuerſio deſcribitur, quæ à Veſpaſiano & Tito facta eſt. Euſeb. Scripſit de his Ioſephus,vt geſta ſunt, conſonè prædictis à Chriſto.80. Greg.ibi nunc ciuitas conſtructa eſt,vbi extra portam Dominus fuerat crucifixus,prior illa funditus eſt euerſa.81. Theop.ſ.mei aduentus,qui veni ſaluaturus.Euaſerunt omnes qui in Chriſtum crediderunt illa pericula.82. Gregor.in hom.oſtendit ruinam populi maximè ex ſacerdotum culpa fuiſſe. Glo.oſtendit vnde radix perditionis proceſſerit.Theoph.fecit etiam hoc Dominus in principio prædicationis, vt narrat Iohannes,ſed non fuerant ex præcedenti admonitione correcti.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

73.Gre.non ceſſat Chriſtus per electos ſuos plangere, dum quoſdam ex bona vita ad mores reprobos perueniſſe conſiderat:ſuam verò diem hîc habet anima peruerſa quæ tranſitorio gaudet in tẽpore,cui ad pacem ſunt quæ adſunt,dum ex rebus tẽporalibus lætatur.79.Orig.inimici ſpiritus nequam. Greg.maligni ſpiritus exeuntẽ à corpore animã obſident,& ante mentis oculos perpetratas iniquitates reducentes,coarctant; videt in extremitate vitæ à quibus hoſtibus circumcluſa ſit; ſed non poteſt euadere, quia iã non poteſt bona operari;tunc ad terram proſternitur; caro enim, quam ſuam vitã credidit,redire ad puluerem vrgetur: tunc lapis non relinquetur ſuper lapidem.i.omnis cogitationũ illicitarũ conſtructio diſſipabitur;deniq;in extremo vitæ inimicis traditur, quia viſitationis ſuæ tempus non cognouit,viſitat autẽ Dominus prauã animã aſſiduè præcepto aliquando flagello,aliquando miraculo.
82. Greg.in hom.templum Dei in ciuitate,in plebe fideli vita religioſorum.ſunt autem qui religionis officium in cõmercium terrenæ negotiationis trahunt, & domum Dei ſpeluncam latronũ faciunt, qui ibi malitiæ gladiis occidunt proximos, quos orationis interceſſione viuificare deberent:eſt etiam templum mens fidelium.Glo.conſcientiam facit ſpeluncam latronum,qui illud meditatur agere,vnde poſſit innocentem lædere.Orig.eiicitur qui vendit columbas.i.Spiritus ſancti donum.Amb.nummularij ſunt qui de pecunia Domini.i.Scriptura diuina lucrum quærunt.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

oo abundat phraſi Hebr.& Græc.ſic Hiſpani,la ſi tu ſupieſſes.i.quòd ſi tu ſcires, pro.ſi tu ſcires. pp. quænam, ſeu,ò ſi,q.d.ò ſi ſcires in hoc tempore quæ ad pacem tuam, & felicitatem pertinent:at abſcondita tibi ſ.à Deo viſitaris,coniungendum autem cum quæ ad pacem. 76. ſ.pertinent, vel faciunt:ſ.autem, pro.vtiſunt,quia non vis cognoſcere.78.vel abundat,vel redditur cauſa fletus. qq. i.ſupra, vel contra. 79. Græc. Circumdabunt inimici tui vallum tibi,& cingent te. rr i. anguſtè continebunt. ſſ. i. ciues,ſic filiæ Ieruſalem,ciuitas enim velut mater ciuium. 80.hyperbole. tt. abundat,vt alias ſæpè.

Vos[83] autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et erat[84] docens quotidie in templo. Prin-
cipes autem Sacerdotum, & Scribæ, & Principes[uu] plebis quærebant[85] illum perdere: &
non inueniebant quid facerent illi.[86] Omnis enim populus ſuſpenſus[xx] erat, audiés illum.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

83. Int. qui ad hoc in templo reſidetis, vel vt nõ dantes munera corporaliter perſequamini, vel dantes ſpiritualiter necetis. 84. Int. quia Dominus nec indignis verba prædicationis ſubtrahit, poſt rigorem diſciplinæ perſeuerat in gratia docendi. Greg. in hom. 85. Int. quia quotidie docebat in templo, & eiiciebat latrones, & recipiebat laudem turbarum. 86. Beda. q.d. timebant populi tumultum, & ideo non inueniebant quid facerent: vel ideo quærebant perdere, quia ſuo magiſterio neglecto, plures ad eum audiendum confluere cernebant.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

vv. id eſt, primates ciuitatis. xx. id eſt, pendens ab eius ore.

CAPVT XX.

T[1] factum eſt in vna[a] dierum docente[b] illum populo in templo, & euangeli[c]-
zante: conuenerunt principes[2] Sacerdotum & Scribæ cum ſenioribus, &
aiunt, dicentes ad illum: Dic nobis in qua poteſtate hæc facis? aut, quis eſt qui dedit
tibi hanc poteſtatem[3]? Reſpondens autem Ieſus, dixit ad illos, Interrogabo vos & ego
vnum verbum. Reſpondete mihi, Baptiſmus Iohannis de cælo[4] erat, an ex hominibus?
At illi cogitabant intra ſe dicentes; Quia ſi dixerimus, De cælo[5], dicet, Quare ergo
non credidiſtis[6] illi? Si autem dixerimus[7], Ex hominibus; plebs vniuerſa lapidabit nos:
certi[d] ſunt enim Iohannem Prophetam eſſe. Et reſponderunt[8] ſe neſcire vnde eſſet. Et
Ieſus ait illis: Neque ego[9] dico vobis in qua poteſtate hæc facio. Cœpit[10] autem dicere
ad plebem[11] parabolam hanc: Homo quidam plantauit

Sens. Lit. In Cap. XX.

1. AVg. 2. de con. Euang. prætermiſit Lucas exitum Chriſti in Bethaniam, & regreſſum in ciuitatem, & quod de ficulnea factum eſt. 2. Euſeb. debuerant iſti cognoſcere per dicta & facta hunc eſſe Chriſtum quem Prophetæ præcinerant. 3. Cyril. q.d. ſecundùm legem ſolis exorciſtis ex Leuitico ſanguine data eſt authoritas docendi, & ſacrorum atriorum poteſtas. Beda. iſti ſubintelligi volunt diaboli eſſe quod facit, & Dei Filium negant, quem non putãt ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere. 4. Int. ſ. ſicut verum eſt. 5. Int. ſ. ſicut verum eſt. 6. Int. ſ. mihi teſtimonium perhibenti. 7. Int. i. ſi ex inuidia iſtius Iohanni etiam derogauerimus. 8. Int. timentes lapidationem, ſed magis timentes veritatis confeſſioné. Beda. 9. Int. non dico vobis quod ſcio, quia nõ vultis fateri quod ſcitis. Beda. ob duas maximè cauſas veritas occultanda quærenti, cùm. ſ. vel minus capax eſt; vel odio, aut contemptu veritatis indignus cui debeat aperiri. 10. Euſ. congregatis Principibus populi in templo. quæ contra ipſum facturi erant, & ſuperuenturũ eis exterminium, figuratè declarat. 11. Aug. 2. de con. Euan. Matthæus hoc tacuit breuitatis cauſa, dicens ad ſolos Principes parabolam dictam. Gl. plebem alloquitur, Principibus, & Scribis audientibus, quos impietatis arguit per parabolam, & regnum Dei ad gentes transferendum oſtendit.

Addit. Avct. In Cap. XX.

a. pro, quadam die. Hebr. b. ſ. facienda. c. ſ. regnum Dei. 4. q.d. baptizabátne authoritate diuina, an humana? d. i. certo perſuaſi, πεπεισμένος γὰρ ἐστι. 11. ſ. conuerſus.

[12]vineam,& [13]locauit eam colonis: & ipse [14]peregrè fuit [15]multis temporibus. Et in tempo-
re misit ad cultores seruum, vt de [16]fructu vineæ darent illi. [17]Qui cæsum dimiserunt
eum inanem. Et addidit [18]alterum seruum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes
& afficientes contumelia,dimiserunt inanem.Et addidit [19]tertium mittere:qui & illum
vulnerantes,eiecerunt. Dixit autem Dominus vineæ: [20]Quid faciam? Mittam filium
meum dilectum:[21]forsitan cùm hunc viderint,verebũtur. Quem cùm vidissent coloni,
cogitauerunt intra se, dicentes:Hic est [e]hæres, occidamus illum:vt nostra fiat hæredi-
tas.[22]Et eiectum illum extra vineam,occiderunt.[23]Quid ergo faciet illis dominus vineæ?
[24]Veniet,& perdet colonos istos,& dabit vineam [25]aliis.Quo audito,dixerunt illi,

Sens. Lit. In Cap. XX.

12. Amb.Vinea Domini Sabaoth domus Israël est,hancDeus condidit.Beda.qui plantauit vineam, ipse est qui iuxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam suam.Glo huius vineæ sterilitatem Hieremias deplorat,dicens:Ego te plantaui vineam meam electam,quomodo conuersa es in prauam vinea aliena? 13. Euseb.s.Seniorib.populi,Principib.sacerdotũ,doctorib.& optimatibus. 14. Theoph. s.dimisit illos progredi suo arbitrio.Amb.Deus vbiq; præsens est sed præsentior est diligentibus, negligentibus abest. 15. Amb.ne præpropera videretur exactio.Quò indulgentior liberalitas,eò inexcusabilior peruicacia.Cyril.postquàm visus est in specie ignis descendisse in monte Syna, nõ ampliùs visibiliter apparuit; semper tamen misit Prophetas, & iustos commonentes. 16. Theoph. non totum fructum,sed aliquid de fructu volebat,quid enim lucratur Deus à nobis,nisi sui notitiã,quæ etiam est nostra vtilitas? 17. Beda.s.Moysem,qui primùm missus per quadraginta annos,fructum legis à cultoribus requirebat.vexatus est propter eos,quia exacerbauerunt spiritũ eius. 18. Beda.s.Dauidem, Psalmodiæ modulamine cultores vineæ ad exercitiũ boni operis excitantem,cõtra quem dixerunt: Quæ nobis pars in Dauid? aut quæ hæreditas in filio Isai? 19. Beda.s.Prophetarum chorũ, sed quem Prophetarum nõ sunt persecuti?significantur verò tribus his seruorum gradibus, omnes sub lege doctores.vnde illud:Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysis,& Prophetis, & Psalmis de me. 20. Int.quod ambigit,nõ de ignorãtia;sed vt reseruetur homini libera volũtas.Beda. 21.Theoph. nõ ignorat peius tractaturos filium quàm Prophetas; sed significat oportuisse eos filium ipsius revereri. e. Amb.Hæres Christus est,quia morti propriæ superuiuit;idémq; testator. Beda. probat Dominus Iudæorum Principes, non per ignorantiam, sed per inuidiam Filium Dei crucifixisse. intellexerunt enim hunc esse,cui dictum est: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. 22. Int. quia Dominus extra portam passus est,vel quia priùs à cordibus Iudæorum est eiectus,& deinde cruci est addictus.Beda.¶ Amb.occiderunt crucifigendo,eiecerunt negando. Theoph.extra vineam.i.extra populi manus passus est Dominus.non enim eum propriis manibus occiderunt,vel,secundùm quosdam, extra Scripturam.huic enim nõ credentes,Christum necauerũt. Chry.si post seruos venientem filium contempserunt,multo magis si ante venisset,quomodo enim maiora audirent præcepta, qui minora non audiebant?Glo.Marcus ordinem mutat,dicens:occiderunt, & eiecerunt. post resurrectionem enim prædicantibus Apostolis credere noluerunt, sed quasi vile cadauer proiicientes, gentibus suscipiendum dederunt. 23. Amb.interrogat,vt sua se ipsi damnent sententia. ¶ Basil. Diuina miseratio pœnas prædicit,vt ad pœnitentiam reuocet. 25. Cyril.s.Noui testamenti Sacerdotibus.

Sens. Myst. In Cap. XX.

12. AMB. Vinea,typus noster;agricola,Deus Pater;vitis,Christus,nos palmites: hanc vineam diligens agricola fodit:& tondet,ne luxuriet foliorum.i.verborum infructuosa iactantia Beda. cuique fideli vinea quam excolat locatur,dum baptizatur:mittuntur serui tres,cùm legitur lex, psalmodia,& prophetia,qui contumeliis afficiuntur,vel cæduntur,cùm Dei sermo contemnitur, vel blasphematur:missum hæredem occidit, qui Filium Dei peccando conculcat: perdito malo,datur vinea alteri,id est,humili gratia,quam superbus spreuit.

Addit. Avct. In Cap. XX.

20. expressio amoris,sic Oseæ 6. 21. libertas hominis significatur.

[e] Absit. Ille autem aspiciens eos, ait: [27] Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem
quem reprobauerunt [f] ædificantes, hic factus est in [28] caput anguli? Omnis qui ceciderit
rit supra illum lapidem, [29] conquassabitur: super quem autem ceciderit, [30] comminuet
illum. Et quærebant Principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa
hora: [g] & [31] timuerunt populum. [32] Cognouerunt enim quòd ad ipsos dixerit similitudinem
nem hanc. Et [h] obseruantes, miserunt insidiatores qui se [i] iustos simularent: vt [33] caperent
eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati [34] Præsidis. Et interrogauerunt
uerunt eum dicentes: [35] Magister, scimus quia rectè dicis, & doces: & non [36] accipis personam,
sonam, sed viam Dei in veritate [37] doces. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?
Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos, [38] Quid me tentatis?

Sens. Lit. In Cap. XX.

26. Theoph. Matth. refert Iudæos respõdisse, malos malè perd⸗ ⸗ ⸗ primò enim ipsi sententiam pro-
mulgarunt, postea sentientes quò tenderet parabola, dixerunt, Absit, vt Lucas narrat. Aug. 2. de cons.
Euang. erant in illa turba qui dolosè interrogarunt in qua potestate faceret: erant etiam qui fideliter
acclamarunt, Benedictus qui venit in nomine Domini, atq; adeò erant qui dicerent, Perdet illos, &
vineã dabit aliis. quæ vox rectè Domini fuisse intelligitur, vel propter veritatem, vel propter mem-
brorum cum capite suo vnitatem. erant etiam qui talia respondentibus dicerent, absit. intelligebant
enim contra se parabolam dictam. 27. Beda. q. d. quomodo implebitur hæc prophetia. f. Glo. qui suprà
coloni, hîc ædificantes dicuntur. qui enim plebem ad ferendos fructus excolere, hanc ipsi Domino,
quasi domum constituere iubebantur. 28. Beda. Christus ex vtroq; populo vnũ sibi templum ædifica-
uit. Eus. Christus dicitur lapis, ob terrestre corpus, abscissus sine manibus, iuxta Danielem, propter or-
tum ex virgine, est autem reprobatus ab ædificantibus, quia humilis venerat, & abiectus. Cyril. com-
pegit Christus vtrumq; populum in vnũ nouum hominem. 29. Theoph. significatur animarum con-
demnatio. 30. Theoph. significatur captiuitas, & exterminium, cõminuet, inquit, seu ventilabit. Ven-
tilati enim Iudæi à Iudæa per totũ orbem, vt ab area paleæ. Beda. peccator credens Christo, cadit su-
pra lapidem, & cõquassatur. reseruatur enim per patientiã ad salutem: cui verò lapis irruit. i. qui ipsum
negat, cõminuitur, vt nec testa remaneat in qua hauriatur pusillum aquæ, vel qui modò illum conte-
mnunt, nõ penitus intereunt, sed conquassantur; sed quibus superueniet, in iudicio comminuentur, &
proiicientur tamquam puluis à facie terræ. 31. Cyril. nõ reprimebat eos lex, prohibens innocentem &
iustum occidi, sed præferunt diuinæ reuerentiæ humanũ timorem. Beda. fit hoc in Ecclesia quotidie,
dum quis fo o nomine frater eam quam nõ diligit Ecclesiasticam vnitatem propter bonorum multi-
tudinem vel erubescit, vel timet impugnare. 32. Beda. dum quærũnt occidere, docent vera esse in pa-
rabola dicta, ipse enim herus, illi nequam coloni. 33. Int. vt aliquid velut eo ignorante extorquerent
vnde argui posset. 34. Int. Pilati, qui in illis diebus erat Hierosolymis. Glo. quod per se non possunt,
prædis manibus efficere volunt, vt immunes à morte ipsius videantur. 35. Int. quasi laudatus, my-
sterium cordis sui simpliciter eis aperiat, eósque velit habere discipulos. 36. Int. i. non times præla-
tam personam, sed indiscretè dicis veritatem maioribus & minoribus. 37. Int. illuc prouocãt, vt Deum
magis timeat quàm Cæsarem, & dicat non debere solui tributa; vt inde seditionis author fiat. Beda.
Erat enim in populo magna seditio aliis dicentibus, Romanis soluenda tributa, quia pro omnium se-
curitate militabant. Pharisæis verò negantibus debere Dei pop ⸗ ulum humanis legibus subiacere. Glo.
Pharisæi negabant soluenda homini tributa, pro qua seditione postea regnum, & tota patria destructa
sunt. Theoph. si diceret censum dandũ, volebant criminaretur à populo, quasi seruituti gentem subii-
ciens; si prohiberet, vt præsidi tamquam schismaticus præsentaretur. 38. Int. Respondet, non secun-
dùm eorum verba blandè, sed secundùm conscientias eorum asperè.

Addit. Avct. In Cap. XX.

19. *Græc. συνθλασθήσεται i. confringetur. g. pro, sed. Heb. h. i. per obseruationem. l. adeoq; illum ob iusti-
tiam amare, vel id quod iustum esset sciendi studiosos.* 34. *scilicet, Pilati.*

Ostendi

[39] Ostendite mihi [40] denarium. [41] Cuius habet imaginem & inſcriptionem? Reſpondentes
dixerunt, [42] Cæſaris. Et ait illis, [43] Reddite ergo quæ [44] ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ [45] ſunt Dei,
Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere [m] coram plebe: & mirati in [46] reſpon-
ſo eius, tacuerunt. [47] Acceſſerunt autem quidam [48] Saducæorum, qui negant eſſe reſurre-
ctionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis: ſi frater
alicuius mortuus fuerit habens vxorem, & hic ſine liberis fuerit, vt [49] accipiat eam fra-
ter eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. [50] Septem ergo fratres erant: & primus ac-
cepit vxorem, & mortuus eſt ſine filiis. Et ſequens accepit illam, & ipſe mortuus eſt
ſine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes ſeptem, & non reliquerunt ſe-
men, & mortui ſunt. Nouiſſimè omnium mortua eſt & mulier. In reſurrectione ergo
cuius eorum erit vxor? ſiquidem ſeptem habuerunt eam vxorem. Et ait illis Ieſus,
[51] Filij huius ſeculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò qui [52] digni habebuntur ſe-
culo illo, & reſurrectione ex mortuis, neque [n] nubent, neque [o] ducent vxores: neque
vltrà mori poterunt: æquales enim [53] Angelis ſunt, & filij Dei ſunt, cùm ſint

Sens. Lit. In Cap. XX.

39. Amb. docet Dominus circumſpectos nos in reſpondendo hæreticis, vel Iudæis eſſe debere, ſicut alibi ait, Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes. 40. Int. qui pro ſenſu ſoluitur, & habet imaginem Cæſaris. 41. Int. non de ignorantia interrogat, ſed vt competenter ad eorum verba reſpõdeat. Beda. alioquin enim poterat ſcire facilè cuius eſſet imago in nummo. 42. Int. Tyberij priuigni Auguſti, ſub quo paſſus eſt Dominus. Beda. omnes Romani reges à primo Caio Cæſare, Cæſares appellati. 43. Tit. q.d. ſubiuiſtis Cæſaris ſeruitutem, ſuſcepiſtis quæ eius ſunt, date ergo illi cenſum; Deo timorem. Theoph. non dicit date, ſed reddite, eſt enim debitum; tuetur te princeps ab hoſtibus, vitam tuam reddit tranquillam, pro his ergo teneris ei in cenſu, ſed & ipſum numiſma ab eo habes. Amb. Si non vis eſſe obnoxius Cæſari, noli habere quæ mundi ſunt. 44. Int. ſ. tributum, pecuniam. 45. Int. ſ. decimas, victimas. Beda. & primitias, atque oblationes. Glo. ſicut Cæſar exigit impreſſionem ſuæ imaginis, ſic Deus animam lumine vultus ſui ſignatam. m. Theoph. hoc præcipuè intendebant. ſ. increpare coram populo. 46. Int. qui credere debuerant mirantur quòd non habent locum tentandi, 47. Int. vt vel per frequentiam vincerent. 48. Int. qui interpretantur iuſti, Phariſæi credebant corporis & animæ reſurrectionem, Saducæi, & animas interire cum corpore. Orig. Saducæi non ſolùm reſurrectionẽ mortuorum negabant, ſed etiam putabant animam interire cum corpore. 49. Amb. ſecundùm legem inuita etiam cogebatur nubere. 50. Theoph. calumniantes dogma reſurrectionis tamquàm impoſſibile, fingunt hanc narrationem. Beda. confingunt hanc fabulam. Gloſ. fieri poteſt vt in gente eorum hoc aliquando acciderit. 51. Auguſt. de q. Euang. connubia propter filios, filij propter ſucceſſionem, ſucceſſio propter mortem: vbi ergo mors non eſt, neque connubia. 52. Beda. etiam peccatores ſine nuptiis erunt in ſæculo illo. ſed Dominus vt ad reſurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tamen voluit facere ſermonem. n. Glo. Reſurgent quidem corpora quæ poſſent nubere, & ducere, ſcilicet cum membris genitalibus. 53. Int. Ecce ſpiritualis conuerſatio. Cyril. vt Angeli non ſunt per generationem propagati, ita his qui reſurgunt, non eſt opus nuptiis. Glo. non ſanctum dat canibus Chriſtus, hæc myſteria loquens: aderant enim multi idonei.

Sens. Myst. In Cap. XX.

44. Amb. priùs quę ſunt Cæſaris, reddẽda decernit; nec enim quis poteſt eſſe Domini, niſi priùs renũciauerit mũdo. Orig. abiiciẽda terrena imago, vt poſſis reddere quę ſunt Dei, Deo. ſ. ipſum diligere, &c.

Addit. Avct. In Cap. XX

52. q.d. qui in hoc ſeculo viuunt, mori poterunt, ideo opus matrimonio, ob ſucceſſionem. o. Græc. idem verbum quod proximè vertit, traduntur ad nuptias.

[54] filij resurrectionis. Quòd verò resurgant mortui & [55] Moyses ostendit, secus rubum, si-
cut dicit Dominum [56] Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Deus autē non
est mortuorum, [57] sed viuorum: omnes enim [58] viuunt ei. Respondentes autem quidā Scri-
barum, dixerunt ei, Magister, benè dixisti. Et ampliùs non [p] audebant eum quicquā in-
[59] terrogare. Dixit autem ad illos, Quomodo dicunt Christum filium esse [60] Dauid? & ipse
Dauid dicit in [q] libro Psalmorum, [r] Dixit [61] Dominus [62] Domino meo, sede à [63] dextris meis,
[64] donec ponam [65] inimicos tuos [66] scabellum pedum tuorum. Dauid ergo Dominum illum
vocat: & [67] quomodo [68] filius eius est? [s] Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis,
[69] Attendite à Scribis qui volunt ambulare in [70] stolis, & amant salutationes in foro, &
primas cathedras in synagogis, & primos [71] discubitus in conuiuiis; qui [72] deuorant do-
mos [73] viduarum, [74] simulantes [75] longam orationem: hi accipient [76] damnationem [77] maiorem.

Sens. Lit. In Cap. XX.

54. Int. sine labe corruptionis visione Dei fruuntur. Beda. ¶Theoph. filij Dei dicuntur qui per resurrectionem regenerantur. 55. Int. quem vos recipitis, alioquin poterat apertiora dare de resurrectione testimonia prophetarū, sed Prophetas Saducæi non recipiunt. Beda. 56. Int. qui iam mortui erant quando hæc dicebat: probat ergo per hoc post mortē animas permanere, quia nō est Deus non existētium, & sic introducitur corporū resurrectio, quæ cū animabus benè vel malè gesserūt. Bed. ¶Theophil. si Patriarchæ rediissent in nihilum; & non viuerent apud Deum in spe resurrectionis, nō dixisset, Ego sum; sed fueram. Chry. est quidem Deus communis orbis Dominus, sed specialiter se horū Deum dicit. 57. Int. quorum Dominus, & Deus est. 58. Theoph. viuunt apud eum in spe resurgendi. 59. Beda. sed comprehensum tradiderūt Romanæ potestati, venena inuidiæ possunt quidem superari, sed difficilè conquiescere. 60. Int. non reprehenduntur quia Dauid filium dicunt, sed quia Dei filium non credunt. Amb. r. Glo. istud dicere est, æqualem sibi filium generare. 61. Int. scilicet Pater. Amb. 62. Int. s. Filio. Amb. non duo tamen Domini, sed vnus Dominus. 63. Amb. non præfertur qui ad dexterā sedet, gradus non quæritur dignitatis, vbi plenitudo est diuinitatis. Aug. de Symbolo. Dextera est potestas quā accepit ille homo susceptus à Deo, vt veniat iudicaturus, qui primo venerat iudicandus. Cyril. significatur superna gloria, regnúmq;, & omniū potestas, quorū enim thronus ęqualis, & maiestas. 64. Int. non ad horam. 65. Int. inobedientes. 66. Int. i. subiiciam tibi nolentes, & volentes. Amb. subiiciuntur à Patre inimici Christo, & Filius subiicit inimicos Patri, Patrem enim clarificat super terram. s. est, vna vtriusque natura, & alter in altero operatur. 67. Int. q. d. repugnantia sunt hæc secundùm vestrum intellectum. 68. Int. s. si purus homo est. Chry. Dauid Christi pater secundùm carnē, seruus secundùm spiritum. s. Chry. nihil fortiùs quàm ex Prophetis disputare, Christo faciente miracula sæpè contradicebant: cùm allegauit prophetiam, tacuerunt. 69. Theoph. quia eos orbis doctores mittebat, meritò monet, ne imitētur Pharisæorum ambitionē. Bed. iubet nec æstimare bona esse quæ isti faciunt, nec imitari. 70. Int. i. cultioribus vestimentis induti, in publicū procedere, quod reprehēditur in diuite qui induebatur purpura & bysso. Beda. ¶Cyril. passiones Scribarum erant amor inanis gloriæ, & lucri. 71. Beda. non vetat primos discumbere, quibus id officij ordine competit, sed docet cauendos qui id indebitè amant. 72. Beda. non solùm laudes, sed & pecunias quærebant. Chrys. non dicit comedunt, sed deuorant. 73. Int. quæ habent affectū religionis, sed nesciunt sibi prouidere. 74. Beda. simulantes se magni meriti apud Deū, ab infirmis, & peccatorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipiunt. 75. Glo. vt religiosiores appareāt. 76. Glo. oratio istorū fit in peccatū. 77. Theoph. quia non solùm mala faciunt, sed orationes prætendunt, & virtutem faciunt prauitatis excusationē. Sed quia laudes ab hominibus, & pecunias quærunt. Glo. insinuat eos qui in angulis stantes, orant vt videantur ab hominibus, damnationem mereri, sed istos maiorem.

Addit. Avct. In Cap. XX.

54. pro, ad resurrectionem pertinentes, vel qui per resurrectionem velut iterum nascuntur. p. s. Saducæi, vel etiam alij, sed id tamen post alteram quæstionem, de qua Matth. & Marc. q. vel hinc apparet vnus esse Psalmorum liber.

CAPVT XXI.

RESPICIENS autem, vidit eos qui mittebant[a] munera sua in gazophylacium[1]
cium diuites. Vidit[2] autem & quamdam viduam pauperculam mittētem[3]
[4] æra minuta duo. Et dixit, Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus
[5] quàm omnes misit: nam omnes hi ex abundanti[b] sibi miserunt in munera Dei: hæc
autem [c] ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. Et quibusdam
dicentibus de templo, quòd bonis lapidibus & donis[d] ornatum esset, dixit: [e] Hæc quæ
videtis, venient dies in quibus non relinquetur[6] lapis supra lapidem qui non destrua-
tur. Interrogauerunt[7] autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt: & quod si-
gnum cùm fieri incipient[8]? Qui dixit, Videte[9] me seducamini[10]. Multi[11] enim veniēt[12] in no-
mine meo dicentes quia[13] ego[14] sum: & tempus[15] appropinquauit; nolite[16] ergo ire post eos.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

1. BEDA. ita appellari solet locus, quo diuitiæ seruantur. φυλάττειν enim Græcè seruare; Gaza, lin-
gua prisca, diuitiæ. Erat autem arca foramen habens desuper, posita iuxta altare, ad dexterā in-
gredientibus templum, in quam mittebāt sacerdotes omnem pecuniam quæ deferebatur ad tēplum:
Glo. porticus etiam in quo arca seruabatur, gazophylacium dicebatur, vnde hæc locutus est Iesus in
gazophylacio docens in templo. 4. Cyril. i. duos obolos, quos cum sudore ad victum diurnum acqui-
fierat. 5. Cyril. non paucitatem oblati, sed copiam affectus intuitus est Deus. 6. Int. hoc quadragesi-
mosecundo anno post passionem Domini factum est à Romanis. Beda. voluit Deus ciuitatem & tem-
plum subuerti, ne infirmi in fide, illam videntes stare, & sacrificiorum ritum, subuerterentur. 7. Cyril.
putabant Christum locutum de secundi consummatione. Glossa, Petrus, Iacobus, Iohannes, & Andreas
separatim (vt Marcus ait) quæsierunt tempus, & signa destructionis. 8. Ambr. Matthæus etiā de se-
culi consummatione interrogationem addidit. 10. Int. id est, ne quis persuadeat, quasi hæc mox sint
ventura. 11. Int. horum primus fuit Simon Magus. 12. scilicet, ante horum completionem. Tit. fortè
dicit pseudochristos, qui fuere tempore Apostolorum. Beda. multi imminente Hierosolymorum exci-
dio se Christos dicebant, & tempus libertatis appropinquare: multi etiam in Ecclesia Hæresiarchæ
diem Domini instare prædicarunt, quos Apostolus ad Thessal. damnat. 14. Athanas. in vnaquaque
hæresum diabolus dicit: Ego sum Christus, & apud me veritas est. 15. Int. s. libertatis & pacis. 16. Cyr.
Christus in primo aduentu voluit latere, vt crucem sustineret pro nobis, sed secundus aduentus erit
terribilis, & manifestus.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

a. BEDA. diuites mittentes munera, Iudæi de legis iustitia elati, qui mittunt ex abundanti, præsu-
munt enim de iustitia; vidua, Ecclesia paupercula, quia superbiæ spiritum, vel peccata, tamquam
mundi diuitias abiecit: vidua autem, quia vir eius pro ea mortuus; hæc in conspectu Dei, apud quem
oblationes conseruantur, munera sua defert, omne, quod viuit, Dei esse muneris intelligit. Theophil.
vidua, quælibet anima orbata quasi primo viro, pristina lege, quæ Deo offert fidem, & conscientiam
bonam, quod plus est quàm quod offerunt diuites in sermone, & gentilium virtutibus. 2. Beda. Do-
minus sicut operantes in domo sua discutit, ita & dona ferentes respicit. 3. Int. non perpendit Deus
quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Beda. nec substantiam, sed cor pensat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

1. *Gaza, Persicum vocabulum, diuitias significat, φυλάττω, custodio.* b. *id est, ex eo quod superest.*
c. *id est, ex penuria sua, vt vertit in Marco.* d. *ἀναθήμασι, ἀνάθημα, donum in templo suspensum, ἀνα-*
θεῖναι enim seponi, suspendi accipitur & in malam partem, sicut & sacrum. e. *pro, ex ijs quæ videtis.*
8. *Gra. quando futura sunt.*

Cùm autem audieritis[17] prælia,[18] & seditiones,[19] nolite terreri : oportet primùm hæc fieri,
sed nondum[20] statim finis. Tunc dicebat illis, Surget[21] gens contra gentem, & regnum
aduersus regnum. Et[22] terræmotus magni erunt per loca, & pestilentiæ, & fames, ter-
roré[g]sque de cælo : & [23] signa magna erunt. [24] Sed ante hæc omnia, iniicient[25] vobis manus
suas : & persequentur, tradentes in synagogas & custodias, tradentes ad Reges &
Præsides propter nomen meum. Cõtinget autem vobis in testimonium.[26] Ponite[27] ergo
in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis.[h] Ego enim dabo
vobis os[28], & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij
vestri. Trademini autem à parentibus,[29] & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte af-
ficient ex vobis, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum : &[30] capillus

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

17. Int.s.ante excidium.Greg.in hom.perituri mundi præcurrentia mala denunciat,vt minùs pertur-
bent venientia : præuisa enim iacula minùs feriunt. 18. Int.s.hostiũ.Greg.in ho. 19. Int. s.ciuium.
Greg.in ho.¶.Glo.abundarunt hæc in Iudæa à passione Domini. Amb.verborum cælestium nos ma-
ximè testes sumus,quos mundi finis inuenit : quanta enim prælia, & quas opiniones accipimus præ-
liorũ? 20. Greg.in ho.vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur.Amb.occasum seculi præ-
cedunt quædam ægritudines mundi.s.fames, pestilentiæ,& persecutiones.Greg.in ho.omnia,quæ ad
vsum vitæ accipimus,ad vsum conuertimus culpæ : ad vsum ergo nobis vertuntur vltionis. f. Chry.
ciuitatis,vt.s.Hierosolyma capiatur. 21. Int.constat hęc omnia cõtigisse tempore Iudaicæ seditionis,
ante vltimã prouinciæ euersionem.Theoph.Authore pacis perempto,meritò in eis seditiones & bel-
la locum habuerunt ; ex bellis autem pestis & fames consequitur. 22. Chry.est id quandoque iræ si-
gnum,vt cùm crucifixus est Dominus : aliquando prouidentiæ,vt cùm orantibus Apostolis motus est
locus. 23. Glo.narrat Iosephus stellam gladio similem per annum supra Hierosolymam pependisse,
& currus,equitésque armatos quadraginta diebus in aëre certasse;& vitulum inter manus immolan-
tium agnam peperisse. 24. Glo.quo merito hæc cõtigerint,subinfertur. 25. Int.hæc maxima etiam
causa fuit excidij Iudæis,quòd post occisionem Domini nominis etiam eius præcones & confessores
impia crudelitate vexabant. 26. Græc..in martyrij gloriam.Greg.in hom.in testimonium eorum,qui
vel persequendo mortẽ inferunt, vel videndo non imitantur,vt inde peruersi sine excusatione pereãt,
vnde electi exemplum capiunt, vt viuant. Glo.mors iustorum bonis est in adiutorium,malis in testi-
monium damnationis. 27. Int.q.d.nolite terreri,vos enim ad certamẽ acceditis, sed ego prælior:vos
verba editis,sed ego sum qui loquor.Greg.in ho.quia verò auditis tot terroribus turbari poterant,hęc
ad eorum consolationem subdit.Theoph.erant idiotæ,& imperiti,ne ergo turbarentur, redditturi sa-
pientibus rationem, hoc Dominus dicit. 28. Theoph.id est,facundiam. 29. Greg.in hom. plus in
nobis ea tormenta sæuiunt, quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus ; cum malo
enim corporis mala nos cruciant amissæ charitatis. Gregor.Nyss.erant gẽtiles cognatorum fidelium
proditores, & accusatores. 30. Greg.in hom.quia dura sunt quæ prædicantur de affectione mortis,
consolatio subditur de gaudio resurrectionis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

21. Beda. potest regnum contra regnum, & pestilentia,& fames audiendi verbi Dei, & commotio
terræ in hæreticis intelligi,qui contra se inuicem dimicantes,Ecclesiæ victoriam faciunt. Amb.sunt
& diuersarum cupiditatum prælia,& studiorum conflictus,grauiorésque sunt multò domestici hostes,
quàm extranei. 30. Beda. non solùm fortia facta, vel dicta sanctorum, sed & tenuissima cogitatio
digna mercede donabitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

*g. Græc. φόβητρα, terriculamenta. 26. scilicet, quo vestra probetur constantia, & persequentium ma-
litia condemnetur : vel vt testes illis de me sitis ; vel εἰς μαρτύριον, id est, martyrij gloriam. h. pro, vos
defendatis, seu causam dicatis, vt est Græcè. 30 id est, nihil mali patiemini. vide similem phrasim.
1. Regum 14.2.Regum 14.3.Regum 1.*

de

de capite vestro non peribit.[1] In patientia vestra [31] possidebitis animas vestras. [32] Cùm au-
tem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem: tunc scitote, quia appropinquauit
[33] desolatio eius. [34] Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: [35] & qui in medio eius, [36] disce-
dant: & qui [m] in regionibus, non intrent in eam, quia dies [37] vltionis hi sunt, vt [*] impleantur
omnia quæ scripta sunt. [38] Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: erit
enim [n] pressura [39] magna supra terram, & [o] ira in populo hoc. [40] Et cadent in [p] ore gladij, & ca-
ptiui ducentur [41] in omnes gentes, & Hierusalem calcabitur à gentibus, donec implean-
[42] tur tempora [q] nationum. [43] Et erunt [44] signa in

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

31. Greg. in hom. dum nobis dominari discimus, hoc incipimus possidere quod sumus. est autem pa-
tientia mala aliena æquanimiter perpeti, & contra irrogantem nullo dolore morderi. 32. Int. hucus-
que ea quæ per quadraginta annos, nondum fine adueniente, futura erant: hic finis desolationis, quæ
à Romanis facta est. Beda. 33. Euseb. nulla erat futura postea innouatio, sicut tempore regis Persarũ,
& illustris Antiochi, & Põpeij. Aug. ad Hesychium. Lucas hæc Domini verba ideo hîc cõmemorat, vt
ostendat tunc factam abominationem desolationis, à Daniele prædictã, (de qua Matth. & Mar.) quan-
do est expugnata Hierusalem. 34. Int. i. tempore proximo, ante obsidionem, dum adhuc fugere lice-
bit, dum miles Romanus per Galilæam, & Samariam se diffundere cœperit. Beda. 35. Int. i. qui extra
sunt, non fugiant in Hierusalẽ. Beda. narrat Ecclesiastica historia cunctos, qui erant in Iudæa Christia-
nos, imminente Hierosolymorum excidio, commonitos à Domino, discessisse, & trans Iordanem ha-
bitasse in ciuitate Pella, donec desolatio Iudææ compleretur. 36. Beda. s. ante obsidionem. 37. Int. s.
Dominici sanguinis. Beda. 38. Int. quarum vteri, vel manus filiorum sarcina prægrauatæ, fugæ neces-
sitatem impedirent. Beda. ¶ Theoph. quidam dicunt significatum per hoc filiorum esum, quem & Io-
sephus narrat. 39. Chry. talia eos mala occuparunt, vt nulla deinceps ærumna possit eorum calamita-
tibus adæquari, vt Iosephus narrat. Gl. hæc pressura & ira vsque hodie Iudæis per omnes gẽtes disper-
sis durat, sed non semper durabit. 40. Euseb. factum hoc sub Tito & Vespasiano, deinde sub Adriano.
41. Euseb. totum orbem repleuerunt, cumque eorum terra ab alienigenis inhabitetur, solis ipsis est fa-
cta inaccessibilis. 42. Beda. de quib. Paulus: Cæcitas ex parte facta est in Israel, donec plenitudo gen-
tium introiret, & sic omnis Israel saluus fieret; qui cum promissa salute fuerit potitus, ad patriũ solum
rediturus non temerè speratur. Glo. i. donec plenitudo gentium intrauerit. 43. Beda. quid impletis na-
tionum temporibus sequatur, ex ordine manifestat. 44. Amb. hæc Matthæus euidentiùs exprimit.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

33. Amb. abominatio desolationis aduentus Antichristi, qui sibi vendicabit diuinæ solium potesta-
tis, & sacrilegiis mentium interiora contaminabit, tunc plerique à vera religione labentur. est & alius
Antichristus. i. diabolus, qui Hierusalem, id est, animam pacificam obsidere nititur suæ legionis exer-
citu: est & tertius, Arrius, & Sabellius, & quicumque nos praua interpretatione seducunt: prægnantes
autem sunt, quia ruinam suæ carnis extendunt, & quibus gressus pigrescit animarum. Item, qui in bo-
norum actuum molimine constituti, nec dum aliquos suscepti operis dedere processus, nutrientes,
imperfecti, quasi imperfectorum parentes operum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

*l. Græc. ὑπομονῇ, id est, per sustinentiam, tolerantiam, & perseuerantiam. 31. pro, lucrabimini, seu obti-
nebitis, quasi dicat, saluabimini. vide Matth. 24. m. pro, peregrè agunt. *. planè hinc apparet multa esse
in Prophetis de vastatione Ierusalem ad Romanorum expugnationem referenda. n. id est, coarctatio, an-
xietas. o. id est, graues pœnæ sumentur de populo hoc. p. pro, acie. Heb. q. quasi dicat, dum gentes du-
rabunt, scilicet, vsque ad finem seculi: vel dum implebuntur tempora ordinata à Deo ad vltionem Iudæo-
rum per gentes.*

[45] sole,& luna,& stellis:& in terris [46] pressura [r] gentium, præ [47] confusione sonitus maris, &
fluctuum,[48] arescentibus hominibus præ timore,& expectatione quæ [49] superuenient vni-
uerso orbi.Nam [50] virtutes cælorum mouebuntur:& tunc [51] videbunt Filium hominis ve-
nientem in [52] nube cum potestate magna,& [53] maiestate. [54] His autem fieri incipientibus,re-
spicite & [55] leuate capita vestra:quoniam appropinquat [56] redemptio vestra.Et dixit illis si-
militudinem, [57] Videte ficulneam,& omnes arbores:cùm producunt iam ex [s] se fructum,
scitis quoniam propè est æstas:ita & vos cùm videritis

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

45. Int.Sol vertetur in tenebras,& luna in sanguinem,antequã veniat Dies Domini magnus,& ma-
nifestus. Euseb.Christus ipse vice luminarium fulgebit,eiúsque aduentu sol, & cætera sidera occulta-
buntur.Chry.apparente Christo obtenebrescet sol. Aug.ad Hesychium, quia hæc etiam ante primum
aduentum fieri consueuerũt,meliùs in Ecclesia existimo intelligi. Est enim hæc sol,luna,& stellæ,quę
tũc non apparebit persecutoribus vltra modũ sæuientibus.erit autem pressura gentium, non quæ in
semine Abrahæ benedicentur, sed quæ ad sinistram stabunt: & virtutes cęlorum mouebuntur,id est,
quidam fideles fortissimi turbabuntur impiis persequentibus. Amb plurimis à religione deficiẽtibus
clara fides obscurabitur nube perfidiæ; in persecutionibus enim lucem diuini Solis plerumque amor
vitæ huius excludit; cadunt etiam stellæ.i.gloria micantes viri;sic probantur boni,produntur infirmi.
46. Int.s.tempore Antichristi,quando veniet tribulatio magna,qualis non fuit ab initio mundi, ne-
que fiet. 47. Theoph.mare terribiliter fremet,& litus tempestate agitabitur. 48. Euseb.i.tabescenti-
bus. 49. Aug.ad Hesychium.Ecclesia vniuerso orbe tribulatur. 50. Theoph.stupebunt Angeli tam
terribilibus orbis mutationibus.Greg.in hom.apparebunt tunc visibiliter Angeli,exigentque à nobis
districtè quod Deus nunc æquanimiter portat.Euseb.ministerio Angelorum cæli fores patebunt, vt
spectentur excelsa;vel Angeli qui præsunt sensibilibus partibus orbis, ab eo ministerio absoluentur.
Chry.Angeli etsi sibi conscij non sint,videntes tamen infinitos condemnari,non intrepidè stabunt il-
lic.Beda.contremiscunt columnæ;vt in Iob dicitur,quid ergo facient tabulæ? 51. Theoph.s.tam fide-
les,quàm infideles:radiabit enim ampliùs sole Christus,& eius crux. 52. Aug.vel in Ecclesia sua;in
qua,tamquã in nube nunc venire non cessat,sed tunc maior maiestas,& potestas illius apparebit San-
ctis,quibus magnam virtutem dabit,ne vincantur, vel in corpore suo, in quo sedet ad dexteram Pa-
tris,veniet in nube,sicut abiit.Chry.semper Deus in nube apparet,iuxta illud:Nubes & caligo in cir-
cuitu eius.Apparebit ergo Christus vt Deus,& in gloria digna Deo. 53. Greg.in ho.videbunt in ma-
iestate,quem in humilitate positum audire noluerunt, vt eius virtutem tanto tunc districtiùs sentiãt,
quanto nunc ceruicem cordis ad eius patientiam non inclinant. 54. Greg.in hom. præmissa contra
reprobos dixerat,nunc ad consolationem electorum conuertitur. 55. Greg.in hom.1.exhilarate cor-
da. In Scriptura enim sæpè caput pro mẽte ponitur:vt enim à capite reguntur mẽbra,ita à mente co-
gitationes disponuntur;leuare ergo capita,est mentes ad gaudia cælestia erigere.Euseb.Acceptis Dei
promissis,quæ speramus,erigemur,qui antè curui fueramus, & humiliati. Dicit autem Christus ad
discipulos,non tamquam durare deberent ipsi vsque ad finem mundi,sed quia ex ipsis,& omnibus fi-
delibus vnum fit corpus. 56. Theoph.i.perfecta libertas corporis & animæ.Primus Christi aduentus
fuit ad reformationem animarum:secundus erit ad reformationem corporum. 57. Greg.in ho.quòd
calcari mundus,& despici debeat,cõparatione declarat.q.d.sicut ex fructu arboris vicina æstas agno-
scitur,ita ex ruina mundi propè cognoscitur esse regnum Dei;ostenditur autem hinc fructum mundi
ruinam esse,bene autem comparatur æstati regnum Dei, quia tunc mœroris nubila transeunt, cùm
vitæ dies æterni solis claritate fulgescunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

57. Amb.cùm omnis lingua confitetur Deo,confitente etiam populo Iudæorum, sperare debemus
Christi aduentum,quo tamquam temporibus æstiuis resurrectionis fructus metentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

*r. Græc.συνοχὴ,angustia. 47. Græc.ἀπορίᾳ,perplexitate,seu desperatione illi simili qua qui nauigant affi-
ciuntur,cùm mare æstuat & fremit. 48. Græc.ἀποψυχόντων,exanimatis.seu extabescentibus. 55.pro,gau-
dete,& confidite,mœsti enim in terram vultum demittunt,contra qui respirant,à malis eleuant,capita au-
tem.i.mentes. s. i.folia,& gemmas.vt patet ex aliis Euangelistis,nec hic Græcè est fructus,sed solùm προ-
βάλωσιν.i.perduxerint,seu proruperint.s.in gemmas,aut frondes.*

hæc

[58] hæc fieri,scitote quoniam [59] propè est [60] regnum Dei. [61] Amen dico vobis quia non [62] præter-
ibit [63] generatio hæc,donec [t] omnia fiant. [64] Cælum & terra [65] transibunt : [66] verba autem mea
non transibunt. [67] Attendite autem [u] vobis,ne [x] fortè grauentur [aa] corda vestra in crapula,&
[68] ebrietate,& [bb] curis huius vitæ:& [69] superueniat in vos repentina dies illa.tamquã [70] laqueus
enim superueniet in omnes qui [71] sedent [cc] super faciẽ omnis terræ. [dd] Vigilate itaque omni
[72] tẽpore [ee] orantes,vt digni habeamini [73] fugere ista omnia quę futura sunt,& [74] stare antę Fi-
liũ hominis.Erat autem [75] diebus docens in templo:[76] noctibus verò exiens,[77] morabatur in
[ff] mõte,qui vocatur Olіueti.Et omnis populus [78] manicabat ad eum in tẽplo audire eum.

Sens. Lit. In Cap. XXI.

58. Aug.ad Hesychium,in his est quod ait , Et tunc videbunt Filium hominis venientem.ait enim
Matthæus:Cùm videritis hæc omnia. 59. Tit.dũ hæc fient, nondũ vltimus finis rerũ eueniet,sed iam
in finem tendent.Euseb.sicut recedente hyeme,& succedente vere,sol fouet,& viuificat semina,pullu-
lántq; vario virore:sic Christi aduentus nouum seculũ illustrabit ; dormientes in puluere potioribus
corporibus producens in lucem,&c. 61. Beda.si fas est dicere,iuratio est , Amen quippe interpretatur
verum,q.d.verum dico vobis. 62. Int.s.de mortalitate ad immortalitatem.. 63. Int.i.omne humanum
genus,vel gens Iudæorum,quæ non deficiet,donec veniat dies iudicij. Beda.vel nouam Ecclesiæ ge-
nerationem dicit. 64. Int.s.aëreum,non æthereum. Beda. 65. Int.s.innouabuntur deposita priori for-
ma,permanente autem substantia , vnde dicitur , Terra in æternum stat. Beda. 66. Theoph.q.d.etsi
cuncta commoueantur, fides tamen in me nõ deficiet. 67. Theoph. contra prædicta mala remedium
est,cautela,& oratio. Basil.attendite,vt discernere possitis à salubri nociuũ;dicit verò vobis, quia ani-
mæ præcipua cura habenda. 68. Basil.Ebrietas est nimius vsus vini;crapula verò,anxietas , & nausea,
quæ est in ebrietate. 69. Int.pro , & ideo. 70. Int.s.perpetuò retinens , quod semel ceperit. 71. Int.s.
quibus placent illecebræ huius mundi. Theoph.non capientur solertes,& prompti ad bonum,non se-
dentes,& ociantes in terrenis,sed talibus dies illa erit festiua,& non laqueus. 72. Int. non quibusdam
certis diebus , vel horis. 73. Aug. 2. de con.Euan.hæc est illa fuga quæ non debet fieri in hyeme,ad
quam pertinét curæ huius vitæ quæ tristes sunt velut hyems,nec sabbatho,ad quod pertinet crapula
& ebrietas ; sabbatho enim Iudæi deliciis affluunt,dum spirituale sabbathũ ignorant. 74. Int. hæc est
summa beatitudinis,in præsentia iudicis sui securũ consistere. Theoph.hæc angelica gloria stare ante
Filium hominis Deum nostrũ,& faciem eius iugiter cernere. 75. Beda.quod verbis præceperat,con-
firmat exemplis,doctrina,vigiliis,& precibus instans.Cyri. docebat transcendentia cultum legis, in-
stabat enim tempus,quo erat vmbra in veritatem transformanda. Theoph.multa Christi documenta
tacuerunt Euangelistę,ex pluribus pauca describentes.dederunt scilicet nobis quemdam gustũm dul-
cedinis doctrinæ ipsius.Glo.eos pro quibus passurus erat, verbo prouocat,& oratione Pātri commen-
dat. 76. Theoph.ostendit Dominus nobis oportere noctu,& quiete alloqui Deum , & in die prodesse
hominibus,noctéque collecta,distribuere. 77. Theop.non quasi opus habens oratione, sed vt exem-
plum daret. 78. Int.id est,manè ire accelerabat. Cyril.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

75. Beda.docet diebus in templo , qui inter prospera sobriè & piè , iustéque conuersatur,formam
enim boni operis fidelibus præbet , noctibus verò in monte Olіueti moratur , qui in tenebris angu-
stiarum spirituali consolatione respirat : manicat verò ad hunc populus,cùm eum,discussis operibus
tenebrarum,vel pressurarum nebulis imitatur.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

t.s.quæ prædixi,seu promisi. 67. i.cauete. v. i.nequando. x. i.mens,animus. a a. pro, per crapulam.
68. intellige per hæc reliquas voluptates noxias. b b. i.sollicitudinibus, de rebus ad vitam hanc pertinen-
tibus. 71. s.terrenis affixi. c c. pro, sufficit. Heb. d d. opera nostra requiritur. 72. coniungendum cùm vigila-
te,& orantes. e e. à Dei gratia pendendum.s.vtroque opus , & Dei gratia & nostra industria. 74. i.consi-
dentes. sic Sap. 5. Stabunt iusti in magna constantia. f f. vel Bethaniam intelligit , quæ ad latus montis,vel
significat noctibus in monte orationi incubuisse. 78. verbum Græcum in Psalmis vertitur , de luce vigilate
quidam legunt,manè ibat;fortè legendum,manitabat, quasi manè itabat , quamquam & manicabat vide-
tur posse legi. Hispanè diceretur madrugaua.

CAPVT XXII.

APPROPINQVABAT autem dies festus Azymorum[a],qui dicitur Pascha[1]:
[b] & quærebant Principes sacerdotum & Scribæ quomodo eum interficerent:
timebant[3] verò plebem. Intrauit[c] autem Satanas in Iudam[4], qui cognominabatur Sca-
rioth[5], vnum de duodecim[6]. & abiit[7], & locutus est cum Principibus sacerdotum, &
magistratibus[8],quemadmodum illum traderet[9] eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecu-[10]
niam illi dare. Et spopondit[11].Et quærebat opportunitatem vt traderet illum sine tur-[d]
bis. Venit autem dies Azymorum[12], in qua necesse erat occidi[e] pascha[13]:& misit Petrum[15]
& Iohannem,dicens:Euntes parate nobis Pascha,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

1. INT. i.prima die azymorũ post immolationẽ agni.s.decimaquinta dies,quæ erat solemnis. Beda. Pascha Hebraicè phase nominatur; non à passione,sed à transitu,quia pertransibat exterminator, videns sanguinem in foribus Israëlitarum, nec eorũ primogenita percutiebat: vel quia Dominus populo suo auxilium præbens,desuper ambulabat.Differt autem Pascha,& Azyma, quòd Pascha dicitur dies quo agnus occidebatur.s.decimaquarta luna primi mensis: decima verò quinta succedebat festiuitas Azymorum;sed Scriptura vnum pro alio ponere solet. b. Beda. hæc ante biduum Paschæ , congregatis eis in atrio Cayphæ, Matthæus acta testatur. 2. Chry. Moyses quidem præcepit vnum esse Principem sacerdotum,& illo defuncto,creari alium:sed tunc, incipientibus dissolui Iudaicis ritibus, multi erant Principes sacerdotum annuatim succedẽtes. 3. Int.non metuentes seditionem,sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.Beda.4. Tit.non impellens eum,sed patulũ inueniens ostium. Glo.quem priùs intrauerat,vt deciperet postmodũ,vt ait Iohannes,accepta buccella,intrauit, vt.s.sibi traditum,pleniùs possideret. 5. Chry. Erat enim alius Iudas. 6. Chry. hoc addit ad exaggerandũ peccatum , vt qui esset ex Apostolorum choro. 7. Int.non à Principibus inuitatur,nulla necessitate constringitur,sed propria sponte sceleratæ mentis iniit consilium. 8. Theoph.id est , præpositis constructionem templi:vel præfectis populo à Romanis,ne sinerent tumultus fieri. 9. Int.s.sine turbis. Chry. facit auaritia impios. 12. Int.s.decimaquarta luna.Beda. 13. Int.id est,Agnus paschalis.Beda.¶ Euse. Christus Pascha celebrauit prima die Azymorum,id est,feria quinta;Iudæi autem in Parasceue quando passus est Dominus:vnde non introierunt in atrium Pilati, vt manducarent Pascha.cùm enim essent in aliud attenti, postridie eius diei,quo debuerant,Pascha immolarunt. 15. Theoph. alterum vt diligentem,alterum vt dilectum.Mittit verò ad alienam domum;nam nulla domus erat ei, nec discipulis,alioqui apud aliquem illorum celebrasset.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

a. BEDA. durabat festiuitas azymorum septem diebus,nempe toto huius seculi tempore,quod septem diebus agitur,in azymis sinceritatis & veritatis viuendum est. 11. Beda.multi Iudæ scelus exhorrent,nec tamen cauent:qui enim charitatis & veritatis iura spernit,Christum, qui est veritas & charitas,prodit. 15. Theoph.Christi mysteria parant Petrus & Iohannes.i.actio & contemplatio,feruor,& mansuetudo,his occurrit homo.i.status hominis creati ad Dei imaginem:amphora,humilitas cordis;aqua,gratia Spir.S. quæ datur humilibus. Amb. Amphora,mensura perfectior;aqua, Christi sacramentum.Beda.Tolluntur crimina viuifici fontis baptismate.Glo.significabatur per aquam baptismi celebrandum Paschæ mysterium pro mundi ablutione.Orig.in Matth.Homo portans amphoram aquæ , Moyses portans spiritualem doctrinam in corporalibus historiis; paterfamilias,intellectus in homine.Glo.cænaculum magnum dicitur ; spiritualis enim lex de angustiis litteræ egrediens , in sublimi loco recipit Saluatorem,qui aquæ baiulum,id est,gratiæ præconem in domum Ecclesiæ sequitur,in mentis solio refectionem parat Christo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

c. i.inuasit;seu potestatem accepit ad nouum facinus,sicut & Spir.S. dicitur in sanctos venire ad nouos.s. affectus, 8. hos infrà vocat templi magistratus. d. pro,sine tumultu,cùm,scilicet , turbæ abessent , quæ tumultum poterant excitare. e. Græc.θύεσθαι,id est,immolari.

vt man

vt man[16]ducemus. At illi dixerunt: Vbi [17]vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce, [f]introeuntibus vobis in ciuitatem,[18]occurret vobis homo [19]quidam am[g]phoram aquæ portans; sequimini eum in domum in quam intrat,& dicetis patrifamiliâs domus: Dicit tibi Magister, Vbi est diuersorium vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis,& parauerunt Pascha.[20]Et cùm facta esset hora, dis[21]cubuit, & duodecim Apo[22]stoli cum eo. Et ait illis, [23]Desiderio desideraui [24]hoc Pascha man[25]ducare vobiscum antequàm patiar. Dico enim vobis, quia ex [26]hoc non manducabo il[27]lud donec im[28]pleatur in [29]regno Dei: Et [30]accepto calice gratias [31]egit,& dixit: Accipite, & diuidite inter vos, dico enim vobis quòd non bibam de generatione vitis, donec re[32]gnum Dei veniat. Et accepto [33]pane, [34]gratias egit,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

16. Theoph.ostendit se vsque ad extremum vitæ non aduersatum esse legi. 17. Int.s.qui non habe-
mus tabernaculum.Beda.nec domicilium. 18. Amb.Maiestatem diuinitatis aduerte,nouit quid alibi
futurum sit:intuere deinde dignationem;non enim diues,aut potẽs eligitur,sed pauper,& angustũ ho-
spitium pauperis,amplis nobiliũ ædibus antefertur.Thoph.qui mentem ignoti viri subegit,vt eos sus-
ciperet,poterat cũ Iudæis quodcumq; voluisset tractare. 19. Amb.sine nomine designatur, vt igno-
bilis æstimetur.Theoph.dicunt quidam ideo tacitum nomen hominis,ne Iudas domũ indicaret Pha-
risæis,qui venientes cepissent eum priusquàm cœna fieret. Cyril.ne Iudas eum traderet ante festũ Pa-
schæ,non explicauit Dominus domum,vel virũ apud quem Pascha celebraret.Orig.in Matthæũ.Erat
iste minister patrisfamiliâs,portans mundatoriam aut potabilẽ aquam. 20. Int.i.in quartadecima die
primi mẽsis ad vesperam;cùm decimaquinta luna iam terris apparẽte,iuxta legis edicta instabat Pa-
scha.Beda.licet verò Christus decimaquinta luna sit crucifixus, tamẽ nocte qua agnus immolabatur,
tentus,& ligatus,immolationis.i.passionis suæ,sacrauit exordium. 21. Theoph.at Iudæi stãtes man-
ducabant Pascha:quomodo ergo discumbit?vbi manducassent Pascha legale, accubuerunt, secundùm
communem vsum,manducantes alios cibos. 23. Chry.hoc dicit;quia post illud Pascha crux immi-
nebat. 24. Euseb.s.nouum mysterium noui testamenti. 25. Theoph.q.d.hæc vltima mihi cœna vo-
biscum est.Eus.Ebionitarũ de carnis esu dementia redarguitur,Christo manducante Pascha Iudæorũ.
26.Int.s.tempore. 27. Int.s.vetus Pascha. 28. Beda.s.spiritualiter intellectũ. Glo. vsque hodie man-
ducat Christus Pascha in Ecclesia,cùm ea,quæ Moyses rudi populo carnaliter obseruãda præcepit, in
membris suis spiritualiter exercet. 29. Int.id est,Ecclesia. 30. Int.Bis dicitur accepisse calicem:prior
vetus,secundus nouus.Glo.hic calix ad vetus Pascha,cui finem imponebat, pertinet. 31. Beda. quia
vetera transitura,& ventura erant omnia noua. 32. Beda.id est, vsque ad tempus resurrectionis;post-
ea enim,vt ait Petrus,manducauit,& bibit cum illis.Theoph.Resurrectione adueniente,qua,extermi-
nata morte, regnauit Dominus decorem indutus: iterum cum discipulis bibit, vt probaret verita-
tem resurrectionis, 33. Beda.Finitis Paschæ veteris solemniis, transit ad nouum; carnis suæ, & san-
guinis sacramentum in panis,& vini figura substituens, Sacerdos in æternum factus,secundùm ordi-
nem Melchisedech. 34. Beda.sicut & de veteribus terminandis gratias egerat,exẽplum dans in omni
boni operis inchoatione,& perfectione Deum glorificandi.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

31. Chry.significauit Christus post escas orandum esse.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

f. εισελθόντων, ingressis. g. Græc. κεράμιον.i.vas fictile. 23. pro, summopere. 24. s.legale, nempe illa
futura vltima cœna, in qua Eucharistiam instituturus, seq; post in cruce oblaturus. 27. scilicet Pascha,
quasi dicat, non ampliùs in hac vita celebrabo vobiscum Pascha, sed aliud spirituale per id significatum in
cælesti regno.s.post resurrectionem,cùm à Patre regnum accepero. 30. non bis accepit, etsi Lucas bis narrat,
rediens postea ad idem magis explicandum.

[35] & fregit: & dedit eis, dicens: Hoc est corpus [36] meum quod pro vobis datur. [h] hoc facite [37]
in meam [38] commemorationem. Similiter [39] & calicem, [40] postquam [l] cœnauit, dicens: Hic
[41] est calix nouum Testamentum [42] in sanguine meo, [43] qui pro [44] vobis [45] fundetur. [46] Verumtamen
ecce [m] manus tradentis me, mecum est in [47] mensa: & quidem Filius hominis, secundum
quod [48] definitũ est, [n] vadit: verumtamen [49] væ [50] homini illi per quẽ tradetur. Et ipsi [51] cœperũt

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

35. Beda. ostendens sui corporis fractionem non sine sua sponte futuram. Græc. Fractio panis passio-
nem significat; totùm verò Christi corpus, & sanguis sumitur, etiamsi quis mysteriorum partẽ acci-
piat. 36. Greg. Nyss. ante consecrationem panis est; sed vbi consecratur, corpus Christi. Cyril. non du-
bites, veritas enim non mentitur. Insaniunt ergo qui dicunt mysticam benedictionẽ cessare, si quæ re-
liquiæ manserint in diem sequentem: non enim mutatur sacrosanctum Christi corpus. Decebat Chri-
stum nostris quodammodo vniri corporibus per sacram eius carnẽ, & pretiosum sanguinem, quæ ac-
cipimus. Ne autem horreremus carnem & sanguinem, condescendens Deus nostræ fragilitati, conuer-
tit panem in veritate propriæ carnis. Chry. super Ioannem. declarans Christus suam erga nos charita-
tem, se nobis palpandum dat, comedendum, & amplectendum. Itaque vt leones flammam spirãtes, sic
ab illa mẽsa discedimus terribiles effecti diabolo. 37. Int. quotiescumque manducabitis panem hũc,
& calicem biberis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. 38. Basil. i. in memoriam obedientiæ
vsque ad mortem; vt qui viuunt, non ampliùs in se viuant; sed in eo, qui pro eis mortuus est. 39. Int. s.
dedit eis. Beda. ideo verò cœnati communicarunt Apostoli, quia necesse erat priùs Pascha typicũ con-
summari; at nunc in honorem tanti sacramẽti, ieiuni communicamus. 40. Theoph. duos calices Lu-
cas commemorat; alterum de quo suprà, typicum. s. alterum de quo hîc. Aug. 3. de con. Euan. Quod Lu-
cas bis de calice commemorauit, illud quidem, quod superiùs dixit, præoccupatio fuit. 41. Int. ad di-
stinctionem veteris, quod sanguine hircorum, & vitulorũ dedicatum est. 42. Theoph. significat no-
uum Testamentum in suo sanguine exordium sumere. 43. Int. quia impossibile est sanguine hirco-
rum peccata tolli. 44. Chry. hic sanguis effusus lauit orbẽ, & adibile fecit cælum; irrigat hic sanguis
animam, magnamque virtutem inspirat; dæmones fugat, Angelos aduocat: si quis tamen conscientia
praua accedat, in pœnam, & supplicium accedit; pariq; pœna plectetur, cũ his qui Christũ clauis trans-
foderunt. 46. Int. q. d. sed tamen vni de vobis non proderit, per quem fundetur ipse sanguis. Theoph.
ostendit se futura scire, docétque nos vsq; ad finem satagere peccatores lucrari. simul ostendit prodi-
toris nequitiam, qui conuiua fieri non erubuit. Chry. Particeps mysteriorum factus, conuersus non est;
fuitq; eo grauiùs peccatum, quòd tali proposito adierit mysteria. Beda. non eum designauit speciali-
ter, ne impudentior fieret: prædicit verò pœnam, vt quem pudor nõ vicerat, corrigant denunciata sup-
plicia. Glo. prædixit proditorem, vt videns se latere non posse, pœniteat. 47. Int. homo pacis meæ in
quo sperabam, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. 48. Theoph. definie-
rat sibi mortem propter humanam salutem. 49. Chry. ne quis putaret innoxium Iudam, quod ageret,
quæ scripta erant. 50. Beda. & illi væ qui ad mensam Domini indignus accedit. 51. Int. nouerát vn-
decim quòd nihil tale cogitauerant, sed plus credunt magistro quàm sibi, & timentes fragilitatẽ suam,
anxij quærunt de peccato, cuius non habent conscientiam. Beda. ¶ Basil. & infirmi magis credere solẽt
medico quàm sibi; sic magis credendum iis, qui plus possunt tua cognoscere peccata.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

40. Theoph. priùs datur panis, deinde calix. in spiritualibus enim prior est laboriosus actus, velut
panis, qui in vultus sudore acquiritur, & difficilis est ad glutiendum; post labores verò sequitur exul-
tatio diuinæ gratiæ, quæ est calix.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

*h. s. ad salutem nunc in cibum, vel offertur Patri. obtulit enim Christus in cœna, vel pro, dabitur. s. in
mort m. 37. s. quod feci, accipiens, benedicens, &c. 38. pro, ad renouandam mei memoriam. Græc. ἀνά-
μνησιν, rememorationem. l. post agnum paschalem comestum, instituta Eucharistia cùm iterũ accubuis-
sent post pedum ablutionem. 41. s. confirmans per meum sanguinem quem continet. vide Matth. & Marc.
& similem locutionem Gen. 17. m. communicauerat Iudas cum alijs, de quo tamen non intelligitur illud,
cùm illud bibam vobiscum, vt nec illud, Sedebitis & vos, &c. Est autem sensus, etsi vobis do meum sangui-
nem, tamen ecce manus, &c. 48. s. ab æterno. n. i. abit. & de medio tollitur.*

quære

quærere inter se quis esset ex eis qui hoc facturus esset. Facta[52] est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior[o]. Dixit[p] autem eis: Reges[53] gentium dominantur[54] eorum[q]: & qui potestatem[55] habent super eos, benefici[56] vocantur[r]. Vos autem non sic[57]: sed qui maior[58] est in vobis, fiat sicut minor[59]: & qui præcessor[60] est, sicut ministrator[61]. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? nónne qui recumbit? Ego autem in medio[s] vestrum sum, sicut qui ministrat[62]: vos[63] autem estis qui mansistis[64] mecum in tentationibus[t] meis. Et ego dispono[65] vobis sicut disposuit[66] mihi Pater meus regnum: vt edatis[67] & bibatis super mensam[68] meam in regno meo, & sedeatis[69] super thronos iudicantes[70] duodecim tribus Israël. Ait[71] autem Dominus Simoni[72],

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

52. Græc. cùm esset Dominus ex hominibus migraturus, oportebat aliquẽ vicem eius gerere, & aliorum principem fieri, inde ergo orta contentio. Beda. videndum nobis est, non quid carnales discipuli gesserint, sed quid Christus iusserit. p. Glo. pius magister non initæ contentionis arguit, sed formam humilitatis quam sequantur describit. q.d. ad summam virtutem non potentia venitur, sed humilitate. 53. Chry. rem vituperandam ostendit, gentilium enim est ambire primatum. 54. Int. s. per potentiam eos humiliantes. 55. Int. s. largiendi. 56. Chry. s. blandi eis sermones offeruntur à subditis. 57. Int. quia etiam eorum quę distribuitis, non authores, sed dispensatores estis. 58. Int. s. in virtutibus. 59. Int. s. humili reputatione. 60. Int. s. gradu dignitatis. 61. Basil. humilitas vera ministerium plurium est, decet etiam corporale obsequiũ ab his qui præsident offerri exemplo Christi lauantis pedes discipulorum; nec est timẽdum ne in subdito soluatur humilitatis propositum; datur enim humilitatis exemplũ. Amb. non de prælatione debet esse iactãtia, sed de humilitate contẽtio. 62. Theoph. distribuit enim eis panem & calicem. Beda. loquitur de ministerio, quo lauit eorum pedes, quamquam verbo ministrandi possunt intelligi omnia quæ in carne gessit. 63. Theoph. pronunciauit proditori væ, discipulis remanentibus bona prænunciat. 64. Beda. non inchoatio, sed perseuerantia coronatur. t. Glo. q.d. infirmitas mea non vos conturbauit. 65. Beda. si complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. 66. Amb. non æqualitate, sed similitudine. 67. Int. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã, quoniam ipsi saturabuntur, fruendo. s. desiderato olim & amato gaudio veri boni. Beda. ¶ Ambros. non victus & potus promittitur, sed communicatio gratiæ cælestis, & vitæ. Theoph. non erunt corporales escæ, sed Angelica cõuersatio. Cyril. ex his quæ sunt apud nos, spiritalia designat, funguntur enim prærogatiua apud reges, qui eis quasi cõuiuæ confident. 68. Int. mensa quæ omnibus sanctis est ad fruendum proposita, est cælestis vitæ gloria. Beda. 69. Beda. qui hîc in tẽtationibus iniustè iudicati cum Domino permanent, venient cum eo super tentatores suos iusti iudices: excipitur autem Iudas: antequàm enim hæc diceret Dominus, exiisse credendus est, excipiuntur & illi qui retro abierũt. Chry. non simpliciter promisit, sed permanẽtibus secũ in tẽtationibus. 70. Theoph. condemnantes infideles duodecim tribuũ. Amb. Iudices erunt Apostoli virtute errorẽ redarguentes. Glo. per duodecim, non duodecim personæ, sed multitudo iudicantium significatur, propter duas partes septenarij, quo vniuersitas significatur. s. tria & quatuor per quas multiplicatas fiunt duodecim. 71. Beda. ne gloriarẽtur Apostoli quòd soli penè permansisse dicerentur in tentationibus cũ Domino, ostẽdit eos nisi ipsius gratia fuissent protecti, similiter ac cæteros cadere potuisse. 72. Theoph. qui fortior aliis erat, & superbire poterat in promissis à Christo. Cyril. venit ad Petrum cæteris prælatum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

52. audierant enim Christum paulò pòst glorificandum, ut est apud Iohannem o. pro, maximus, adeoq; mortuo Christo præficiendus cæteris, vel illo regnante primum locum habiturus. q. pro, earum, gens enim Græcè neutri generis. 56. q.d. huiusmodi titulos affectant, ut habeantur munifici, seu beneficiorum auctores. r. potius quàm sunt. 59. Iunior, seu minor natu, nempe abiectior & submissior. ut enim presbyter nomen honoris, ita iunior contemptus. Psalm. 118. Adolescentulus sum ego & contemptus. 60. Græc. ἡγούμενος, dux, rector. s. pro, inter vos. 62. Lauerat enim eorum pedes, & solebat illis panem frangere, cibosq; distribuere. t. s. quas passus à Iudæis. 65. Græc. διατίθεμαι, præparo, ordine constituo. 67. id est, summis fruamini delicijs. 70. s. in die iudicij. 72. apertè indicat hunc futurum cæterorum caput. Græc. ait, Simon, Simon. s. repetitio affectum exprimit, & attentionem excitat.

Simon, ecce Sathanas expetiuit[73] vos, vt cribraret[74] sicut triticum; ego autem rogaui[75] pro te, vt non[u] deficiat[76] fides tua: & tu aliquando conuersus[77], confirma[78] fratres[79] tuos. Qui dixit[80] ei, Domine, tecum paratus[81] sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneges[82] nosse me. Et dixit eis: quando[83] misi vos sine sacculo[84], & pera[85], & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat[x], similiter & peram[aa]: & qui non habet[86], vendat tunicam[bb] suam, & emat gladium[87].

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

73. Beda. nullius fides à diabolo, nisi Deo permittente, tentatur. 74. Beda. i. ventilando concuteret. 75. Cyril. humiliter loquitur, tendens ad passionem, vt humanitatem demonstret. v. Glo. non, ne tenteris, sed vt post lapsum ad pristinum lapsum pœnitendo resurgas. vtile est sanctis tentari, vt vel aliis appareat quàm fortes fuerint, vel cognita sua infirmitate, fortiores ipsi fieri discant, & sic probati accipiant coronam vitæ. 76. Theoph. etsi paululum agitandus sis, habes tamen reconditum semen fidei, & si deiecerit tentator folia, viget tamen radix. 77. Theoph. postquàm me negato ploraueris, & pœnitueris. Ego quidem pro te rogaui, tu tamen delinques. 78. Int. sicut ego orando te protexi, ne deficeres, sic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ conforta, ne de venia desperent. Beda. ¶ Theoph. corrobora cæteros, cùm te principem Apostolorum deputauerim, hoc enim te decet, qui mecum robur es, & petra Ecclesiæ. 79. Theoph. i. omnes fideles vsque ad finem mundi futuros. Nemo verò diffidere debet videns Petrum iterum per pœnitentiam obtinuisse, vt esset Antistes mundi. 80. Beda. conscius præsentis affectus & fidei, sed futuri casus nescius. 81. Theoph. præ nimia dilectione flammescit; decebat verò qui audisset à Christo se tentandum, non amplius contendere, & præsumptuosè loqui. 82. Theoph. non sufficit humanum propositum sine diuino subsidio, Petrus derelictus à Deo, supplantatus fuit ab hoste. Basil. Deo permittente, timorati cadunt quandoque ad fastus præcedentis remedium. August. 3. de con. Euang. quod hìc dicitur de Petri negatione, omnes Euangelistæ commemorant, sed Matthæus & Marcus: Postquam egressus est Dominus ex domo, vbi manducauit Pascha. Lucas verò & Iohannes, ante egressum. aut ergo illi recapitulando, aut isti præoccupando posuisse intelligi possent: nisi tam diuersa essent quæ referunt, vt magis intelligendum sit Petrum ter expressisse præsumptionem suam, diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum ante galli cantum ter esse negaturum. 83. Chry. vt qui docent natare, in principio manus supponunt, & sustentant discipulos, pòst deserunt: sic Christus in principio præsto discipulis in cunctis aderat, parans eis omnem affluentiam: postea verò voluit eos proprias vires ostendere, & ex se nonnulla peragere. 84. Chry. quo portatur pecunia. 85. Chry. qua portantur cibaria, q.d. hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc volo vos inopiam experiri. Volebat Christus recognoscerent totum diuinitus emanasse, nec de se maiora opinari: relaxauit verò prioris legis rigorem, ne grauis eis fieret vita. Beda. In persecutione permittit Dominus tollere sibi victui necessaria, vsque dum pax redeat, & tempus euangelizandi, vbi qui Euangelium nuntiat, de Euangelio viuere possit. Aug. 22. cont. Faust. c. 77. pro temporum diuersitate præcepta, vel consilia, vel permissa mutantur. 86. Ambr. s. sacculũ. 87. Amb. vt sit parata defensio. Chry. non iubet vt gladios possideant: dixerat. n. Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei alteram, & alioqui contra insidias populorum, tyrannorum, & vrbium, quid eis prodessent vel mille arma? Significat ergo Dominus per gladios imminere insidias Iudæorum. Theoph. volens violentum inultum innuere, meminit gladij. Basil. non iubet, sed prædicit futurum. s. quòd Apostoli obliti legis Domini, auderent sumere gladios tempore passionis; sæpè enim Scriptura imperatiuo vtitur loco prophetiæ, in multis tamen libris legitur, tollet, & emet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

73. Græc. ἐξητήσατο, postulauit, ἐξαιτῶ, propriè exposcere ad pœnam, aut torturam. 74. id est, tentationum impulsu agitaret. 75. s. peculiariter. 76. Petrus aut fidem non perdidit, aut statim recuperauit. 84. scilicet, ad reponendam pecuniam. 85. scilicet, ad panem, seu cibum. x. id est, accipiat, aut secum ferat, quasi dicat, sibi prospiciat malis ingruentibus. a a. scilicet, habens tollat. 86. scilicet, gladium, b b. Græc. ἱμάτιον, pallium. 87. Sensus horum omnium est, instare maximam persecutionem, vt humano iudicio opus videatur etiam tunica vendita, gladium emere, nedum parare pecuniam in sacculo, & cibum in pera. vide Ierem. 9. similem dicendi modum.

Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis reputatus est: Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladij hîc. At ille dixit eis: Satis est. Et egressus ibat secundùm consuetudinem in montem Oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Et cùm peruenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis: & positis genibus, orabat, dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum à me. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi Angelus de cælo, confortans eum. Et factus in

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

cc. Glo.s.latronibus, in quorum medio crucifixus. 88. Int.s.prædicta. Theoph. 89. Int.i.impletionem. Theoph. 90. Theoph.noluit Dominus eos reprehendere quasi non intelligentes, sed dicens, Satis est, eos dimisit; sic nos cùm videmus aliquem non intelligere, dicimus, Benè. Quidam verò dicunt hoc ironicè dictum.q.d.satis sunt duo gladij ad tantam multitudinem nos inuasurã. Chry.si humano auxilio eos vti volebat, nec centum gladij sufficerent; si nolebat, etiam duo erant superuacui. Gloss.si nulla alia causa esset euaginandi gladium, illa sufficeret, vt amputata serui auricula, tactu Domini sanaretur. 91. Beda.s.in locum in quo facillimè reperiri posset. 92. Cyril.interdiu conuersabatur Hierosolymis, noctu in monte Oliuarum. 94. Int.secundùm alios, in villam dicitur Gethsemani. 95. Beda.i.ne tentatio vos superet: nam non tentati animam impossibile est. 96. Cyril.vbique inuenies orãtem semotum, in quo docet attento animo & quieto colloquendum cum Deo. 97. Int.vt humilitatẽ mentis habitu corporis ostendat. Greg. Nyss.solemus proni supplicare maioribus, facto ostendentes fortiores esse qui rogantur, & excellentiores; Dominus ergo per hominem quem sumpsit, genuflectit orando, docens adhibendam esse oranti humilitatem, Deus enim humilibus dat gratiam. 98. Cyril.vt discas in tentationibus non esse dormitandum, sed orationibus insistendum. Beda.Solus orat pro omnibus, qui solus erat passurus pro omnibus. 99. Chry.iusserat orare ne intrarent in tentationem, hoc ergo opere docet. 100. Chry.non quasi Patris voluntatem ignoret, nouit enim etiam Patris substantiam; nec quasi respuat passionem, reprehendit enim Petrum hanc impedire volentem, Sathanam vocans; sed ne phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, itaque mortem recusat, veram humanitatem demonstrans. 101. Amb.quasi homo mortem recusat, quasi Deus sententiã suam seruat. 102. Int.in se reuertens quod ex hominis persona renuerat trepidanter, ex Dei Filij potestate confirmat. 103. Dionys.Alex.s.humana. Greg.Nyss.quid hîc dicat Apollinaris, qui in Christo negat humanam voluntatem? 104. Dionys.Alex.quæ eadem Christi erat secundùm Deitatem. Athanas.geminum hîc velle ostendit, alterum carnis passionem recusantis, alterum diuinum affectanter eam subiens. Beda.infirmantium in se Christus vocem sumpsit, vt cùm imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus ne fiat, vt per fortitudinem simus parati ad Dei voluntatem. 105. Theoph.vt innotesceret orationis virtus. 106. Int.homo factus, eo modo est confortatus, quo & contristatus: propter nos tristis est, propter nos confortatus. Beda in documẽtum vtriusque naturæ Angeli & alibi ministrasse Christo, & hîc eum confortasse dicuntur. Theoph.quidam dicũt Angelum ita ei locutum: Domine tua est virtus, tu enim potes contra mortem & infernum genus humanum liberare.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

90. Amb.duo gladij veteris.s.& noui Testamenti aduersus diaboli insidias satis sunt. nihil.n.ei deest quẽ vtriusque Testamẽti doctrina munierit. 93. Beda.Corporis sui mysterio imbutos in montẽ Oliuarum educit, designans in morte sua baptizatos sancti Spiritus charismate cõfirmandos. gg. Aug.de q.Euang.tamquã typicè admonens, vt in eum perducerent intentionẽ legis quæ scripta erat in lapide.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

88. *s.Scripta. dd. his vsi fuerant in agni immolatione, & diuisione. 90. significat eos non intellexisse quod dixerat. sic enim solemus, abrumpentes sermonem eius, qui non intelligit, dicere, satis est, seu bene est. ee. omnibus verisimile est dixisse, sed præcipuè tribus, de quibus alij Euangelistæ. 95. i.superemini. ff. ægrè ab eis discedebat ob amorem, & mœrorem. vel significatur doloris magnitudine impulsum quæsisse refugium per orationem. hh. i.desiderium naturale. 105. in tertia oratione, aut fortè in singulis. 106. scilicet, omni solatio destitutum, quantum ad partem inferiorem, confortabat autem proposita Patris voluntate, & Passionis fructu.*

[107] agonia, [ll] prolixiùs orabat. Et factus est [108] sudor eius sicut [mm] guttæ [nn] sanguinis decurrentis in
terram. Et cùm surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dor-
[109] mientes [110] præ tristitia. Et ait illis: [111] Quid dormitis? Surgite, orate, [112] ne intretis in tentatio-
nem. Adhuc eo loquente, ecce turba: & qui [113] vocabatur Iudas, vnus de [114] duodecim, an-
[115] tecedebat eos: & appropinquauit Iesu, [116] vt oscularetur eum. [117] Iesus autem dixit illi: [118] Iuda,
[119] osculo [oo] Filium hominis [120] tradis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant [pp] quod futurum
erat, dixerunt ei: Domine, [qq] si [121] percutimus in gladio? [122] Et percussit vnus ex illis

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

107. Chry. vt veram carnem se suscepisse demonstret, humana sustinet. Amb. nusquam magis Christi pietatem & maiestatem demiror, quàm hîc, vbi plerique horrent; minùs mihi contulerat nisi meum suscepisset affectum: suscepit tristitiam meam, vt mihi suam lætitiā largiretur; confidenter tristitiam nomino, quia crucem prędico; debuit dolorem suscipere, vt vinceret; non habet fortitudinis laudē stupor, nos voluit erudire, vt futurę mortis mœstitiam vinceremus: & fortè ideo tristis est, quia post Adæ lapsum nobis est necesse mori, itémque quia persecutores sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos. Greg. 24. Mor. c. 17. appropinquāte morte, in se mentis nostræ certamen expressit, qui valdè timemus morte appropinquante. 108. Theoph. apparet hinc præmissam orationem fuisse humanæ naturæ, non diuinæ. Beda. nemo sudorē hunc infirmitati deputet, contra enim naturam est sanguinē sudare; declaratur ergo Christum effectum orationis suæ obtinuisse, vt fidem discipulorum infirmam suo sanguine purgaret. 109. Int. præ tristitia somnum vincere non possunt. Chry. erat somnus non torporis, sed mœroris, eorum enim oculi præ angustia premebātur. 111. Int. apparet, quia pro illis orauerat, quos monet orationum suarum vigilando & orando participes existere. Beda. 112. Theoph. i. ne à tentatione superemini. 113. Cyril. id dicit quasi eius nomen habeat exosum. 114. Chry. significatur nequitia proditoris. 115. Int. factum congruit mutatæ menti, iam enim cum fustibus, qui quamdiu cum pace fuit, tranquilliùs se egit. Chry. vt vulnera insanabilia nec austeris medicamentis obediunt, nec demulcentibus, sic anima semel captiuata. 116. Int. vt hoc signo dignoscerent eum quem tenerēt. Cyril. præcipuum dilectionis signum instrumentum facit doli. 117. Chry. admonendus est frater, etiāsi non proficias; si hodie nō persuades, fortè persuadebis cras; piscator totam noctem retia trahens, serò tandem piscem capit. Christus ergo, etsi sciret Iudam non conuertendum, non destitit facere quod suum erat. 118. Chry. proprium nomen ponit, quod est dolentis & reuocantis. 119. Int. q. d. instrumento pacis mortem irrogas, seruus dominum, discipulus magistrum prodis? Amb. & amoris pignore vulnus infligis? osculatus est autem eum Dominus, ne proditorem refugere videretur, & vt eum plus afficeret, amoris officia non denegans. oo. Chry. i. mansuetum & mitem, itaque si nec esset Magister & Dominus, tamen quia te tam suauiter tractauit, non erat à te prodendus. Amb. ostēdit se & Deum dum occulta manifestat, & hominem qui comprehendatur; caro enim, non diuinitas comprehenditur: illud verò plus confutat ingratum quòd eum tradit, qui propter ipsum Filius hominis factus erat. q. d. propter te suscepi ingrate quod tradis. 120. Amb. per interrogationem legendum, quasi amantis affectu corripiat proditorem. Aug. de cons. Euang. Christus primùm hoc dixit, tum quod Matthæus, Amice ad quid venisti? deinde quod Iohannes, Quem quæritis? 121. Theoph. gladios habebant, quia mactauerant agnum, & à mensa discesserant. 122. Int. s. Petrus eodem ardore mentis quo cætera, zelatus sicut Phinees. Amb. sciebat Phinees reputatum ad iustitiam quòd sacrilegos peremisset. Theop. Petrus vbique feruens pro Domino, præceptum non expectat, sed percutit.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

108. Aug. in sent. prosp. significabat de corpore suo toto, quod est Ecclesia, manatura martyria.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

107. *i. angore, mœrore, animiq; anxietate, significat agonia horrorem illum, quo corripi solent homines instante & vrgente graui discrimine. ll. nempe ter, vt alij Euangelistæ dicunt. mm. Græc. θρόμβοι, crassiores guttæ. nn. verè sanguis erat, additur enim decurrentis. s. ob magnam copiam. pp. s. vt captus duceretur. qq. pro, visne percutiamus?*

seruum

[123] seruum Principis sacerdotum, & amputauit [rr] auriculam eius dexteram. Respondens autem Iesus ait:[124] Sinite vsque huc. Et [125] cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, [ss] Principes sacerdotum & [tt] magistratus templi, & seniores: [uu] Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus: [126] Cùm quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est [127] hora vestra, & [128] potestas [129] tenebrarum. [130] Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum [131] Principis sacerdotum: [132] [133] Petrus verò [134] sequebatur eum à [135] longè. Accenso autem igne in medio atrij, & [136] circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum: quem cùm vidisset ancilla

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

123. Aug. de con. Euan. s. Malchum. 124. Int. id est, non moueat vos quod futurũ est. Aug. de con.
Euang. Respondit verò Christus hoc, cùm interrogasset, Domine, si pecutimus in gladio? vnde Lucas
dicit, Respondens Iesus, significat verò permittendos illos progredi eousq;, vt ipsum cõprehenderent.
inter moras autem interrogantium, & respondentis Domini Petrus auiditate defensionis percussit.
125. Int. numquam pietatis obliuiscitur, qui nec hostes suos patitur vulnerari. s s. Beda. non per se-
ipsos, sed per eos quos miserant, isti venerant; apud alios enim Euãgelistas in atrio Caïphæ expectan-
tes ministros misisse perhibentur. v v. Glo. stultum erat cum gladiis & fustibus quærere vltrò se of-
ferentem, & in nocte, quasi latitantem proditorem inuestigare, qui quotidie in templo docebat.
126. Cyril. ostendit se nunc non potuisse capi, nisi se sponte tradidisset: cùm enim noluit, nõ eum ce-
perunt. 127. Int. s. noctis, nequitiæ vestræ congrua. Cyril. i. paruum tempus concessum est vobis exer-
cendæ in me vestræ superbiæ. 128. Cyril. s. data tenebris. i. diabolo & Iudæis insurgendi in me.
129. Beda. q. d. ideo aduersum me in tenebris cõgregamini; quia potestas vestra contra lucem mun
di in tenebris est. 130. Amb. Tenetur, & ligatur secundùm corporis veritatem, non secundùm diuini-
tatem. 131. Beda. s. Caïphæ, qui, secundùm Iohannem, erat Pontifex anni illius. Glo. emerat sibi pretio
à Romano Pontifice Caïphas vnius anni pontificatũ. Aug. de cons. Euan. Primò est ad Annam ductus,
socerum Caïphæ. Chry. ideo eò ductus est, vt de consensu Principis sacerdotum singula facerent.
133. Int. s. diuisus ab aliis. 134. Int. hoc est, deuotionis. 135. Int. hoc est, timoris naturæ. 136. Ambr.
Clauso Domino calor mentis in Petro refriguerat. 138. Int. quod negat Petrus, obreptionis est, quod
pœnitet, fidei, Chry. credenda erat Petro populorum innumera multitudo: erat autem paulò durior,
quod serui auricula truncata declarat, permissus est ergo cadere, vt erga peccantes duriorem senten-
tiam proprij casus intuitu temperaret. Glo. permissus est Petrus hæsitare, vt in Ecclesiæ principe con-
deretur remedium pœnitentiæ, & nemo auderet de sua virtute confidere. 139. Chry. Quid ais ô Pe-
tre? os plenum fidei & amoris in odium & perfidiam conuersum est? idque nondum admotis tormen-
tis, & muliere simpliciter interrogante, nec fortè proditura confessum.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

r.r. Amb. seruus principis mundi auris vulnus excipit, quia non audierit verba sapientiæ, tollitque
Petrus gladio spiritali aurem interiorem malè intelligẽtis: Dominus verò refundit auditum, demon-
strans, si conuertantur, saluari posse, qui in passione Domini vulnerati sunt. Beda. seruus iste populus
Iudæorum, sacerdotum indebito mancipatus officio, qui in passione Domini dexteram auriculam. i.
spiritualis legis intelligẽtiam perdidit diuino iudicio. Est verò in eo populo diuina dignatione in his
qui crediderunt, auris restituta. Glo. auris dextera, spiritualis intelligentia, quam Petrus nõ tollit, sed
diuino iudicio ablatam pandit; sinistra verò, litteræ vilitas, qua contenti Iudæi, significatur; vel aure
amputata & sanata significatur auditus ablata vetustate innouatus, vnde & nomen serui Malchus. i.
rex, vel regnaturus, regnabit enim cum Christo, cui auditus innouatur. 135. Amb. negare non potuis-
set, si Christo proximus adhæsisset. Beda. significatur Ecclesia secutura. i. imitatura Domini passionem,
sed longè differenter. illa enim pro se patitur, Christus pro Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

124. q. d. ne vltrà progrediamini, satis est hucusque processisse, vel, cessate, hucusque enim eis permissum progredi, vt me comprehendant, &c. t t. s. militum præfectos, qui templum custodiebant. 127. qua, scilicet, vobis permittitur sic agere. 129. id est, dæmonum.

quæ

quædam sedentem ad [xx] lumen,& eum fuisset [a] intuita,[137] dixit:Et hic cum illo erat. At ille [138] negauit eum,dicens:Mulier,non [139] noui illum. Et post pusillum alius videns eum,dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait,O [140] homo non sum. Et [141] interuallo facto,quasi horæ v-nius,alius [142] quidam affirmabat,dicens:[143] Verè & hic cum illo erat;nam & [144] Galilæus est.Et ait Petrus,Homo,nescio quid dicis.Et continuò, adhuc illo loquente,[145] cantauit gallus. Et conuersus Dominus [146] respexit Petrum.Et recordatus est Petrus verbi Domini,sicut dixerat:Quia priùs quàm gallus cantet,ter me negabis. Et [b] egressus foras [147] Petrus, fle-uit amarè.Et viri qui tenebant Iesum,illudebant ei,[148] cædentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius:& interrogabant eum,dicentes:[149] Prophetiza,

Sens. Lit. In Cap. XXII.

140. Aug.3.de con.Euang.hoc dixit compellatus etiam ab ancilla,quam commemorant Matth.& Marcus.quod ergo Lucas ait,post pusillum,intelligitur iam egresso Petro ianuam,& post primũ galli cantum,nempe negauit, vt Iohannes ait, vbi rediisset, & ad focum staret. Beda. Christum negat qui se negat esse Christianum,cùm sit. 41. Aug.de con.Euang.de hoc interuallo tacet Iohannes, Matthæus & Marcus dicunt,post pusillum. 142. Aug de con.Euang. Lucas & Iohannes vnum dicunt, Matthæus & Marcus plures,sed vel apud eos plurale vsurpatur pro singulari, aut vnus maximè hoc affirmabat, quem cæteri sequentes Petrum vrgebant. 143. Aug.de con.Euang.Matthæus ait dictum Petro,Nón-ne te vidi in horto? Marcus & Lucas inter se locutos de Petro;sed vna est sententia: tantum enim va-let coram de illo dicere,quantum si illi diceretur.aut vtroque modo factum est. 144. Beda.Erat qui-dem Petrus Hebræus,sed vnaquæque prouincia suas habet proprietates, & visitatum loquendi sonum vitare non potest. 145. Aug.de cons.Euang.Post trinam negationem Petri gallus cantauit,sicut Mar-cus expressit. 146. Int.Respexit Dominus vt recordaretur Petrus.Chry.Admirare curã Magistri,cùm enim vinctus esset,nutu erexit discipulũ.Aug.de con.Euan.quomodo respexit Petrum qui in atrio se-debat foris,secundùm Matthæum & Marcum? Videtur mihi illa respectio diuinitus facta, sicut di-ctum est:Respice,& exaudi me,& conuertere Domine,& libera animam meam.Beda. Respicere Dei, misereri est,quod vt pœnitentia agatur necessarium est. Glo. Christus intuitu prouocauit Petrum ad lacrymas,quasi in mentem reducens ei quoties negauerat,nec potuit in tenebris remanere, quem lux mundi respexit. b. Chry.non audebat palàm flere, ne deprehenderetur. 147. Amb. quos Iesus respi-cit,plorant delictum;tu,si veniam vis mereri,dilue lacrymis culpam tuam. Chry. Flebat Petrus, non propter pœnam,sed quia dilectum negauerat,quod molestius erat ei quolibet supplicio. 148. Chry. cæsus,sustinet & patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiæ præbens. 149. Beda. hoc quasi in contumeliam faciebant,quòd se Prophetam haberi voluisset.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

137. Ambr. primò Petrum prodit ancilla, vt iste sexus peccare in nece Domini videretur, & re-dimeretur per Domini passionem. 138. Ambros.ibi negat Petrus, vbi Christus ligatus est, vbi ve-ritas non est: non negauit in monte, non in templo, non in domo sua, sed in prætorio Iudæo-rum. 145. Beda. galli cantus hic doctoris alicuius increpatio ad somnolentos dicentis, Euigilate iusti,& nolite peccare. 147 Beda. Petrus media nocte peccauit, ad galli cantum pœnituit, nempe correxit veræ lucis rememoratione, quod in tenebris obliuionis errauit. 149. Beda. cæditur & nunc Christus blasphemiis falsorum Christianorum, & illuditur ab his, qui eum reprobis actibus exacerbant, & quasi ei dicunt: Quis est qui te percussit? dum ab eo cogitationes suas, & opera te-nebrarum cognosci non æstimant.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

x x. pro,ignem.Hebr. a. scilicet, fixis in eum oculis,Græcè enim ἀτενίσασα. 146. *scilicet, spiritualibus oculis,& fortè etiam corporalibus,adductus scilicet,è domo in atrium,vbi & illusus,& pessimè tractatus. c. id est,conuiciantes.*

quis

quis est qui te percussit? Et alia [150] multa [c] blasphemantes dicebant in eum. Et vt factus est [151] dies, conuenerunt Seniores plebis, & Principes Sacerdotum, & Scribæ, & dixerunt illum in concilium suum, dicentes: [d] Si tu es Christus, dic [152] nobis. Et ait illis, Si vobis di- [e] xero, [153] non credetis mihi: si autem & [154] interrogauero, non [f] respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit [155] Filius hominis [156] sedens à dextris [157] virtutis Dei. [158] Dixerunt autem omnes, Tu ergo es Filius Dei? Qui ait; [159] Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt. Quid adhuc desideramus [160] testimonium? ipsi enim [161] audiuimus de ore eius.

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

150. Aug. de con. Eua. Intelligitur passus Dominus vsque manè in domo Principis sacerdotum, quò priùs adductus est. 151. Int. vide quàm solliciti in malo: tota nocte vigilauerunt, vt facerent homicidium. 152. Beda. non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Si enim diceret se Christum, calumniarentur, tamquàm sibi arrogaret regiam potestatem, Christum enim ex Dauid stirpe venturum sperabant. 153. Theoph. qui operibus non crediderant, multo minùs sermonibus crederent. Beda. Sæpe se dixerat Christum esse, & non crediderant. 154. Beda. Interrogauerat eos quomodo dicerent Christum filium Dauid, &c. sed respondere noluerunt. 155. Int. quasi dicat, Ego, quem vt hominem despicitis, per supplicium crucis ero exaltatus, & habens nomen, quod est super omne nomen. Theoph. q. d. de cætero non est tempus sermonum & doctrinæ, sed iudicij, cùm videbitis me sedentem, &c. 156. Cyril. cùm de Deo sessio dicitur & thronus, regia, & vniuersis imperans dignitas designatur. 157. Int. cùm infirmus appaream. 158. Theoph. cùm timere deberent, magis insaniunt. 159. Amb. Dominus maluit se regem probare quàm dicere. Glo. ita temperat responsionem, vt & verum dicat, & sermo calumniæ non pateat. 160. Int. scilicet, quòd se Christum & Filium Dei dicat. Theoph. mali ex reuelatis sibi secretioribus, nulla commoda referunt, sed maiorẽ pœnam. 161. Glos. sua se sententia damnant, qui eum morti tradunt, quem oris & operis sui testimonio Deum esse cognoscunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

151. *scilicet, ante diem discesserant, matureq́; redierunt.* d. *id etiam noctu interrogauerant, vt dicunt alij Euangelistæ.* e. *scilicet, qui sint.* f. *scilicet, quod æquum est.* 159. *q. d. verè dicitis, sum etenim, seu ita est; vt dicitis, seu non nego quod dicitis.*

CAPVT XXIII.

ET surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad [1] Pilatum. Cœperunt autem illum [2] accusare, dicentes: Hunc inuenimus [3] subuertentem gentem nostram, & [4] prohibentem tributa dari Cæsari: & dicentem se Christum Regem [a] esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: [5] Tu es [b] Rex Iudæorum? At ille respondens ait: [c] Tu dicis. Ait autem Pilatus ad Principes sacerdotum, & turbas:

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

1. BEDA. Vt impleretur illud Christi, Tradetur Gentibus. Glo. tradiderunt Romanæ potestati, vt se ab eius interfectione alienos ostenderent. 2. Int. impij nihil verisimile quod obiicere possent, inueniunt; & ideo, sicut Marcus ait, non erant conuenientia eorum testimonia. 3. Theoph. euidenter aduersantur veritati. cùm enim vellent eum eligere in Regem, fugit; nec dari censum prohibuit; sed iussit. 4. Int. cùm ipse dixerit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. 5. illud de tributo, quasi apertum mendacium, omisit. Theoph. hoc videtur quæsisse per contemptum. q. d. tu pauper, humilis, &c. de regni ambitione accusaris, ad quod opus est multorum adiutorio, & sumptibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

b. *Græc.* ὁ βασιλεὺς, *ille rex. s. promissus & expectatus.*

Nihil inuenio causæ[d] in hoc homine. At illi inualescebant[e], dicentes: Commouit
populum, docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa[6] vsque huc[7]. Pilatus au-
tem audiens Galilæam, interrogauit[8] si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quòd
de Herodis[f] potestate esset, remisit[9] eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis[g] erat
illis diebus. Herodes autem viso Iesu, gauisus est valdè. Erat enim cupiens ex multo
tempore videre[10] eum, eo quòd audiret multa de eo: & sperabat signum[h] aliquod vi-
dere ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi re-
spondebat[11]. Stabant autem Principes[12] sacerdotum & Scribæ constanter[l] accusantes
eum. Spreuit[13] autem illum Herodes cum exercitu suo[m]: & illusit[n] indutum veste alba[14],
& remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici[15] Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea
inimici erant ad inuicem. Pilatus autem conuocatis Principibus sacerdotum, & ma-
gistratibus[o], & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem
populum: &*ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam[d] inuenio[16] in homine
isto, ex his in quibus eum accusastis.

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

6. Theoph. volebant incutere timorem Pilato. Galilæi enim schismatici fuerunt, & noua tentantes, qualis Iudas Galilæus, de quo in Act. Apostolor. 7. Beda. non illum, sed se accusant, docuisse enim populum, & tali actu totam terram promissionis pertransisse, non criminis est, sed virtutis indicium. 8. Beda. ne cogeretur contra 8. Beda. nactus occasionem cupiebat liberare se à Christo iudicando. 8. Beda. ne cogeretur contra insontem sententiā dare, ad Herodem misit. Theoph. iubebat lex Romana quemlibet à Principe suæ iurisdictionis condẽnari. 10. Theoph. nõ vtilitatis alicuius gratia, sed curiositate ductus. 11. Theoph. sermo prolatus ei, cui nihil proficit, condemnationis causa fit, itaq; Christus tacendum potiùs iudicauit. Greg. 22. Mor. quoties auditores nostri nostra volunt, quasi laudādo cognoscere, & sua peruersā nõ mutare, tacendum nobis est. Glo. non respondet, ne crimen diluens dimissus, crucis vtilitatẽ differret. Pilato quidẽ, qui inuitus sententiā ferebat, ex aliqua parte respondit; Herodi verò, & cæteris cõtra legem innoxiũ dānantibus, vt indignis nihil dicit. 12. Int. sed nec his aliquid dicit. 13. Int. spreuit Herodes, & exercitus vt omnes in eadem culpa pares monstrentur. 15. Theoph. quasi Pilato non vsurpante sibi subditos ditioni Herodis. 16. Amb. Christum absoluit iudicio, crucifigit ministerio.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

11. GLo. vbi tacet Christus, quasi pro grege agnus immolandus, patientiam præstat; vbi respondet, quasi pastor pro ouibus contra lupos, & latrones pugnat. 14. Amb. immaculatæ indiciũ passionis. Glo. alba vestis, & purpurea, iuxta alios Euangelistas, significāt geminum martyrij genus, vt sit Ecclesia candida actione, rubicunda sanguine. 15. Amb. figura est quòd per Domini passionem Iudæorum & Gentilium sit futura concordia, ita tamen vt priùs Gentes capiānt Dei verbum, & ad Iudæos fidei suæ deuotionem transmittant, vt illi quoque gloria maiestatis Christum vestiāt, quem antea despexerant. Beda. significatur consensus Gentilium & Iudæorum in Christianis persequendis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

d. pro, criminis. e. i. instabant. f. s. Tetrarchæ, qui Iohannem interfecit, dicebaturq; Antipas. q. d. quòd ad Herodis ditionem pertineret. g. s. causa festi celebrandi. h. i. miraculum. l. Græc. εὐτόνως, *acriter, & intento clamore. m. s. Herodis. n. varijs. s. modis irridens, & malè tractans. Græc. cùm illusisset, induissetq; veste, &c. 14. Græc.* λαμπρὰν, *splendidam, illustrem. o. sub. à Cæsare. p. s. mortis, vel pro nullum crimen.*

Sed [17] neque Herodes.nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est
[18] ei.Emendatum ergo illum dimittam. [19] Necesse autem habebat dimittere eis [q] per diem
festum vnum. [20] Exclamauit autem simul vniuersa turba,dicens:Tolle hunc,& [21] dimitte
nobis [22] Barrabam:qui erat propter seditionem quamdam factam in ciuitate, & homi-
cidium,missus in carcerem.Iterũ item Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Ie-
sum.At illi succlamabant,dicentes: [23] Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit
ad illos,Quid enim mali fecit iste?Nullam causam mortis inuenio in eo. [24] Corripã ergo
illum,& dimittam. At illi instabant vocibus magnis [r] postulantes vt crucifigeretur,&
inualescebant voces eorum. Et [25] Pilatus [26] adiudicauit fieri petitionem eorum. [27] Dimisit
autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem,
quem petebant, Iesum verò tradidit voluntati eorum. Et cùm ducerent eum,appre-
henderunt Simonem [28] quemdam Cyrenensem venientem de villa: & [29] imposuerunt il-
li crucem portare post Iesum.Sequebatur autem post illum multa turba [30] populi

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

17. Theoph.duorum testimonio insons ostenditur;Iudæi autem qui accusabant, nullũ testem obtulerunt cui credere oporteret. 18. Int.q.d. flagris,& ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo ne sitiatis innoxium sanguinem.Beda. 19. Int.non imperiali legis sanctione,sed annua gentis,cui per talia gaudebat placere,deuictus cõsuetudine.Beda.¶ Theoph.Romani Iudęis concesserant secundùm leges & ritus proprios cõuersari; solebant autem petere damnatos à principe, sic à Saule Ionathã petiuerunt. 20. Int.data optione eligendi quem vellent,quia Pontifices excitauerant turbam, vt magis peterent Barrabam. 21. Amb.non immeritò homicidæ absolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium;tales iniquitatis leges,vt qui oderit innocentiam,scelus diligat.Beda.hæret adhuc Iudæis sua petitio,qui enim pro Iesu latronẽ,pro Saluatore interfectorem elegerunt;meritò salutem & vitam perdiderunt;séque latrociniis,& seditionibus in tantum subiecerunt,vt patriam, & regnũ perdiderint. 23. Beda. pessimum genus mortis optant,quo clauis ad lignum pedibus manibúsque confixis pendentes,producta morte necabantur;sed elegerat Dominus mortem crucis,quam diabolo superato,tamquam trophæum in frontibus fidelium erat positurus. 24. Beda.fecit hoc flagellando,vt Iohannes testatur. r. Chry.quasi esset deterior latrone,& adeo nequam,vt neque pro pietate, neque pro festi prærogatiua deberet liberari. 25. Int.videns quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret.
26. Int.Iudex neque inuidiæ cedere debuit,nec timori. 28. Int.à Cyrene ciuitate. 29. Aug.3.de con. Euan.priùs Christus baiulauit sibi crucem,vt ait Iohannes,deinde imposita est Simoni. 30. Beda.non vna omnes,& eadem mente sequebantur: qui enim mortem impetrauerunt, vt morientem læti aspicerent,alij verò de eius passione mœstissimi.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

22. Amb.Barrabas Latinè filius patris:illi ergo quibus dicitur,Vos ex patre diabolo estis,vero Dei Filio,patris sui filium i.Antichristum prælaturi produntur. 27. Glo.dimissus Iudæis seditionis & homicidiorum author diabolus,& ideo pacem habere non possunt:quia pacis authorem non elegerunt.
29. Amb.priùs Christus crucis suæ trophæa ipse erexit,deinde martyribus tradidit erigẽda:sequitur autẽ qui crucem portat,iuxta illud:tollat crucem suam,& sequatur me.Beda.Simon,obediens;Cyrene, hæres.designantur ergo gentiles,qui quondam peregrini,& hospites testamentorum,obediendo facti sunt Dei hæredes:relictis enim ritib. paganis, tamquam à villa egressi,vestigia passionis Christi amplexi sunt.Theoph.villa,mundus,qui dimittendus est ab eo qui crucem tollit;debet verò, qui magister est,exemplo Christi,priùs ipse crucem tollere,& sic subditis & obedientibus eam imponere.
30. Theoph.significabatur multitudo Iudæorum,qui essent credentes ituri post Crucem:itémq; per feminas,infirmæ mentes sumpta cordis contritione Christum secuturæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

18. *id est,castigatum.* q. *pro,in die festo.s.Pascha.Gra.*κτ' ἑορτὴν ἕνα.*singulis festis.* 24. *i. castigabo.*

& mulierum, quæ [31] plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere [32] super me: sed super vos ipsas flete, & super [33] filios vestros. Quoniam, ecce, venient dies in quibus dicent, Beatæ [34] steriles, & ventres, qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere [35] montibus: Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Quia si in [36] viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo [37] nequam cum eo, vt interficerentur. Et postquàm venerunt in [38] locum qui vocatur Caluariæ, ibi [39] crucifixerunt

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

31. Beda.femineus sexus quasi contemptibilior liberiùs quod sentiret ostentabat. Cyril.femineus sexus flexibilis ad pietatem. 32. Beda.cuius cita resurrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem destructura est, & mortis authorem. Theoph.eum qui vltrò patitur flere non oportet. 33. Cyril. significat mulieres filiis orbandas, perituròsque paruos & magnos irruente bello. s. Glo.i.Romanæ obsidionis & captiuitatis. 34. Theoph.erant feminæ crudeliter suos filios assituræ & comesturæ.

35. Beda.refert Iosephus, insistentibus sibi Romanis, Iudæos cauernas montium, & collium speluncas petisse. 36. Greg.12.Mor.c.4.Christus in se diuinitatem habuit, ideò viride lignum se dicit, nos, qui puri homines sumus, aridum appellamur. Theoph.q.d.si in me ita sæuiunt Romani, quid nō tētabunt in vos? Beda.q.d.si ego, qui peccatum non feci, lignumque vitæ sum sine passionis igne, à mundo non exeo, quæ tormenta manent fructibus vacuos? 37. Theoph. curabat diabolus de Christo malam haberi opinionem. Glo.impletur illud, Et cum iniquis deputatus est. In morte deputatur cum iniquis, vt iniquos in resurrectione viuificet. 38. Athan.vbi corruptum est genus hominum, ibi Christus proprium corpus exposuit; vt vbi seminata est corruptio, ibi incorruptio oriatur. hūc enim locū doctores Iudæorum aiunt esse sepulcrum Adæ. Beda.extra portam locus, vbi capita damnatorum truncabantur, Caluariæ.i.decollatorium dicebatur. Glo.ibi crucifigitur, vt vbi erat area damnatorum, erigantur vexilli martyrij. 39. Euseb.causa mortis Christi vna, ad demonstrandum diuinam virtutem; altera, ad liberandum genus humanum; tertia, vt conspecta resurrectione post mortem, discipuli in spem erigerentur, mortémque contemnentes, agonem contra errores inirēt alacriter. Chry.quia non suam mortem, cùm sit vita, sed hominum venerat consumpturus, non propria morte corpus deposuit, sed ab hominibus illatam sustinuit; nec erat conueniens solui morbo eius corpus, qui venerat aliorum languores sanare; si autem sine morbo deposuisset & rursum se obtulisset, non crederetur resurrexisse: itaque oportebat palā mori, qui palā resurrectionē prædicabat: elegit verò ignominiosā mortē, vt se ostēderet habere virtutē contra quālibet mortē, mortisque dominiū omnino destrueret; volebat etiā portare maledictionē, quam incurreramus, maledictam.s.crucis mortem suscipiendo, moriēs etiam in cruce, à dæmonibus excipiat aërē, & ascensum nobis paret in cælum. Theoph.quia per lignū mors intrauerat, necesse erat per lignū exterminaretur, & per ligni dolores cōfutaretur delectatio proueniēs ex ligno.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

34. Beda.Beati qui se castrauerunt propter regnū cælorum. 35. Beda.memores fragilitatis suæ, ingruente tentatione, sublimium virorum exemplis, monitis & precibus defendi quærūt. 39. Chry.non ei caput amputatur, vt Iohanni, nec secatur, vt Esaias, sed seruatur corpus integrum, & indiuisibile, ne fiat occasio volentibus Ecclesiam diuidere: moritur etiā expansis manibus, vt altera veterē populum, altera gētes trahat, vtrosque sibi coniungēs. Greg. Nyss.figura crucis à medio in quatuor extrema partita, significat virtutem, & prouidentiam eius, qui in ea pependit, vbique diffusam. Aug.de q.no.u.& vet.Testam. tale mortis genus elegit, vt latitudinis, altitudinis, longitudinis, & profunditatis, de quibus Apostolus loquitur, magister existeret: pertinet autem latitudo crucis ad bona opera, quia ibi extenduntur manus; longitudo ad longanimitatem, ibi enim persistitur & perseueratur; altitudo ad expectationem supernam, profunditas ad gratuitam gratiam.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

31. *affectu non solùm humano, sed etiam pio & grato.* 32. *vt super impotenti, vel pro non tam super me. i.mea causa, quàm vestra ipsarum & liberorum vestrorum.* 34. *matres enim tum filiorum, malis maximè cruciabuntur, fletuq́ impedientur, ne fugiant.* 35. *q.d.optabunt mortem potiùs, quàm in tantis malis versari.* 36. *i.humido.s.gratia, & virtute.* 37. *Græ.i.κακοῦργοι, malefici, facinorosi.*

cum

[40] eum,& latrones: vnum à dextris,& alterum à ſiniſtris. [41] Ieſus autem dicebat, Pater, di-
[42] mitte illis,non enim ſciunt quid faciunt. [43] Diuidentes verò veſtimenta eius, miſerunt
[44] ſortes. [45] Et ſtabat populus [46] expectans: & deridebant eum principes [47] cum [t] eis,dicentes: A-
[48] lios ſaluos fecit, ſe ſaluum [49] faciat,ſi hic eſt Chriſtus,Dei electus. Illudebant autem ei &
milites accedentes,& [50] acetum offerentes ei,dicentes: Si tu es Rex Iudæorum, ſaluum
te fac. Erat autem & [u] ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum litteris [51] Græcis,& Latinis, & He-
[52] braicis: Hic eſt rex Iudæorum. [x] Vnus autem de his qui pendebant latronibus blaſphe- [aa]
mabat eum,dicens: Si tu es Chriſtus,ſaluum fac te ipſum,& nos. Reſpondens autem

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

40. Chry. vt eorum ſuſpicionis fieret particeps,ſed non ita euenit,de illis enim nihil dicitur. Crux
Chriſti vbique honoratur,in regum purpuris,in diadematis,in armis,&c. 41. Chry. dixerat orandum
pro perſequentibus,hoc ergo fecit crucem aſcendens. orat verò Patrem, cùm poſſit ipſe relaxare, vt
nos doceat pro perſequentibus orare. Gloſſ. quia Lucas Chriſti ſacerdotium ſcribere diſpoſuit, rectè
Dominus apud eum pro perſecutoribus iure ſacerdotis intercedit. 42. Chry. ſcilicet, ſi pœnitue-
rint. Beda. non eſt putandum fruſtra oraſſe, ſed in eis qui poſt eius paſſionem crediderunt quod ora-
uit,impetraſſe: orauit verò pro his qui neſciebant quid facerent,zelum Dei habentes, ſed non ſec un-
dum ſcientiam. 43. Ambroſ. victus eſt Adam qui veſtimenta quæſiuit, vicit ille qui tegumenta de-
poſuit; talis aſcendit,quales nos auctore Deo natura formauit,pulchrè verò aſcenſurus crucem,rega-
lia veſtimenta depoſuit,vt ſcias quaſi hominem paſſum eſſe, non quaſi Deum Regem, etſi vtrumque
Chriſtus. 44. Theoph. ad opprobrium videbantur hoc facere, quid enim erat pretioſum in veſti-
bus? 45. Theoph. qui petierat eum crucifigi. 47. Auguſt. 3. de conſ. Euang. Omnes primates ge-
nerali nomine complexus eſt,vt poſſint intelligi Scribæ,& Seniores. 48. Beda. etiam nolentes confi-
tentur,quòd alios ſaluos fecit. 49. Athanaſ. Dominus non ſaluando ſe, qui opus non habebat ſalu-
te,ſed creaturam liberando volebat cognoſci Saluator: cognoſcitur enim medicus,cùm erga langui-
dos artem probat. Gloſſ. Poterat quidem ſe ſaluare,ſed venerat pro omnibus crucifigendus. 51. Int.
vt omnis lingua confiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Theoph. vide
dæmonis ſagacitatem; triplici lingua promulgat accuſationem, ne quiſquam tranſeuntium igno-
ret ideo ſuſpenſum,quia ſe Regem feciſſet.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

40. Beda. duo latrones,qui ſub fide Chriſti,vel agonem martyrij, vel continentiæ arctioris inſtitu
ta ſubeunt,ſed qui hæc pro æterna gloria faciunt,dexteri latronis,qui autem pro humana laude,ſini-
ſtri actus imitantur. Glo. Chriſtus bonus,in myſterio,latro,qui inſidiatus eſt diabolo, vt vaſa eius au-
ferret. 43. Amb. nudus aſcendat,qui ſeculum vincere parat,& ſeculi adiumenta non quærat.
44. Beda. In ſorte gratia Dei commendata eſt. 50. Græc. vt vice aceti vinum daret nobis,quod ſa-
pientia miſcuit. Glo. acetum erant Iudæi,à vino Patriarcharum degenerãtes,quorum ſuggeſtione mi-
lites Chriſtum morti tradiderunt. v. Glo. titulus qui Chriſtum regem teſtatur, non infra,ſed ſupra
crucem ponitur; etſi enim in cruce hominis infirmitate dolebat,ſuper crucem tamen Regis maieſta-
te fulgebat,nec per crucem perdidit,ſed roborãuit imperium; eſt etiam ſupra poſitus,vt cunctis lege-
re,id eſt,credere volentibus,pateat. 51. Theoph. ſignificatur potentiſſimos quales Romani, & pru-
dentiſſimos quales Græci,& religioſiſſimos quales Iudæi, ſubiici debere imperio Chriſti. x. Beda.
ablutorum per baptiſmum alij coronantur,alij dono,quod accepere,priuantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

t. id eſt,cum populo. x. ſ. qui à ſiniſtris,vt creditur. aa. id eſt,cennitiabatur,ſcilicet improperans quòd ſe Chriſtum haberi voluiſſet.

alter[53] increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in eadem[54] damnatione[bb] es? Et nos quidem iustè[55], nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali[56] gessit. Et dicebat ad Iesum, Domine[57], memento mei cùm veneris in regnũm tuum. Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi: Hodie[58] mecum eris in paradiso[cc]. Erat autem ferè[59] hora sexta[dd]: & tenebræ[60] factæ sunt in vniuersam[ee] terram, vsque in horam nonam. Et obscuratus[61] est sol: & velum[62] templi scissum est medium. Et clamans voce magna[ff] Iesus, ait: Pater[63], in manus tuas commendo[64] spiritum meum. Et hæc dicens,

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

53. Int. fortè & ille conuiciatus priùs est, sed repentè conuersus; nec mirum si conuerso isto ignoscit qui etiam insultantibus veniam dabat. Amb. potuit de vno pluraliter dici à Matth. & Marco, qui duos conuiciantes inducunt, sicut est illud, in pellibus caprinis ambulabant, quod de Helia dicitur; & secti sunt, quod de Esaia. 54. Int. q. d. saltem hîc deberes quærere liberationem. 55. Chry. fit hîc confessio ad salutem. 56. Chry. q. d. nos viuentes occidimus, hic mortuos suscitauit; nos aliena furati, hic & sua iubet tribuere. 57. Chry. Crucifixum aspicit, & Dominum profitetur, condemnati videt figurã, & Regis prędicat dignitatem. Greg. 18. Mor. c. 25. manus, & pedes claui ligauerant, liberum cor, & lingua remanserant: id ergo Deo totum obtulit, corde credens ad iustitiam, ore confitens ad salutem: credidit Christum regnaturum Deum, spem habuit, regni aditum postulans, & charitatem tenuit, alterũ de sua iniquitate redarguens. Glo. magna virtus, confitetur quem videt humana infirmitate morientem, quem negabant Apostoli, qui viderant miracula diuina virtute faciẽtem. 18. Amb. & vberior est gratia, quàm precatio: semper enim Dominus plus tribuit, quàm rogatur. Theoph. prædatus Dominus diabolicarum prædarum portionem, latronem secum ducit in paradisum. Chry. expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronem impulit, etiam ante Apostolos, ne quis post errores introitum desperaret; vide celeritatem à cruce in cœlos. Legunt autem quidam sic, Dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Gloss. eodem temporis articulo latroni pœnitenti, paradisum reserat, quo peccanti Adæ occluserat. 59. Int. s. quando crucifixus est. 60. Cyril. lugebat machina propriũ Dominum, & obtenebrata est lux in meridie, secundum Amos. 61. Aug. 3. de ciuitate Dei, c. 15. non canonico cursu, erat enim tunc plena luna, regularis autem solis defectio in fine lunæ contingit. Dionys. epist. 7. apud Heliopolim præsentes lunam extra tempus coniunctionis, soli incidẽtem videbamus. Græc. Factum hoc prodigium, vt pateret, qui mortem susceperat, gubernatorem esse totius creaturæ. Gloss. Sol retraxit radios, ne pendentem Dominum videret, & ne impij blasphemantes eius luce fruerentur. Crucifigitur autẽ Christus hora sexta, resurgit diluculo. 62. Beda. hoc exspirãte Domino factum est, vt Matthæus & Marcus testantur, sed Lucas præoccupando narrauit. ff. Theoph. quia inerat ei potestas ponendi animam suam, & eam resumendi. 63. Beda. Patrem inuocando, Dei filium se declarat, spiritum commendando, confidentiam eiusdem cum Patre potestatis insinuat. 64. Amb. caro moritur vt resurgat, spiritus Patri commendatur, vt pax fieret in cælo. Cyril. docet hæc vox sanctorũ animas apud Deum deinceps futuras, facto eius rei Christo principio. Greg. Nyss. tempore passionis neutram partem humanitatis semel vnita diuinitas dimisit. Damasc. in sepulcro erat secundùm corpus, in inferno secundùm animam, sed sicut Deus in paradiso cum latrone, & in throno cum Patre, & Spiritu sancto.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

60. Chry. erat hoc indicium manifestum, quòd essent passuræ caliginem crucifigentium animæ.
62. Theoph. significabatur sancta sanctorum non vlterius futura inaccessibilia, sed tradita in manus Romanorum inquinãda. Item velum quod nos sequestrabat à cælestibus. s. Dei inimicitiam, & peccatum disrupta. Amb. duorum populorũ diuisio, vel synagogę profanatio declaratur, scinditur velum vetus, vt Ecclesia noua fidei suæ vela suspẽdat, itémq; vt religionis interna mysteria reuelata cernamus.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

bb. s. mortis, seu simili genere supplicij damnatus. q. d. timere deberes Deum, cùm sis paulo pòst moriturus, pœnásque tuorum criminum daturus. 55. s. patimur. cc. s. de visione, cælestiumq; bonorum fruitione. dd. paulo post sextam, vt patet ex Marco, itaque Christus in cruce plus tribus horis pependit viuus, ante sextam enim crucifixus. ee. synecdoche: de sola enim Iudæa intelligitur. 64. velut depositum postea recepturus. Græc. παραθήσομαι, id est, deponam, fut. pro præsenti.

expirauit.

expirauit.[65] Videns[gg] autem Centurio[hh] quod factum fuerat, glorificauit[66] Deum, dicens: Verè hic homo iustus erat.[67] Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud,& videbant quæ fiebant,percutientes[68] pectora sua reuertebantur.Stabant autem omnes noti eius à longè[69]: & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc videntes.[70] Et ecce vir nomine Ioseph[71] qui erat decurio[72], vir bonus[73] & iustus: hic non consenserat concilio, & actibus eorum, ab Arimathia[74] ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum Dei.hic accessit[75] ad Pilatum,& petiit corpus Iesu:& depositum inuoluit in sindone[76],& posuit[77] eum in monumento exciso[78],in quo nondum quisquam[79]

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

65. Ambr.tradidit spiritum,quia non inuitus amisit:quod enim emittitur, voluntarium est ; quod amittitur,necessarium. gg. Glo. quòd ita haberet potestatem emittendi spiritum , quod non habet nisi conditor animarum. 67. Aug.4.de Trin,cap.13.maximè sunt mirati,qui aderant , continuò post illam vocem tradidisse spiritum ; longa enim morte cruciabantur ligno suspensi. Idem 3. de cons. Euang.dicens Lucas quod factum fuerat , inclusit omnia quæ facta erant. 67. Aug.3. de con.Euang. alius Euangelista;Filius Dei erat iste.itaque vel vtrumque dictum est à Centurione , vel Lucas Centurionis sententiam expressit , quòd eum Dei Filium dixisset , non quia æqualem Patri intellexerat, sed quia iustum crediderat.Theoph.Impletur illud,Cùm exaltatus fuero , omnia ad me traham. Attraxit enim latronem & Centurionem , & quosdam Iudæorum. 68, Beda. vel quòd dolerent iniustè occisum , cuius vitam dilexerant : vel quòd in morte glorificatum timerent cuius mortem se impetrasse meminerant.Ambr.ô duriora saxis pectora Iudæorum!Iudex arguit, credit minister , proditor scelus suum voluntaria morte condemnat , terra concutitur, &c. Iudæorum tamen duritia immobilis manet. 69. Int.Elongasti à me amicum,& proximum,& notos meos à miseria.Beda. 70. Theoph. sic primæ fruuntur iustificatione,& benedictione,à passione profluente,sic & resurrectione. 71. Græ. fuerat occultus Christi discipulus,sed vinculum timoris rupit,post feruentior factus. 72. Int. Decurio est,qui de ordine curiæ est , & officium curiæ administrat. Beda. qui etiam curialis à procurando munera ciuilia solet appellari. 37. Int.quia & ipse discipulus Iesu, sed occultus , vitans priùs inimicitias Iudæorum, sed in hoc extremo officio minùs curat de illis. Aug. de con. Euang. 74. Int. ipsa est Ramatha Elcanæ , & Samuelis ciuitas , in regione Thamitica, iuxta Decapolim. 75. Int. si ignotus esset,ad principem non accederet,nec corpus impetraret.Aug.de con.Euang. fecit hoc fiducia dignitatis,qua præditus,poterat familiariter intrare ad Pilatum. Beda.per nobilitatem potentiæ secularis, dignus qui impetraret;per iustitiam meritorum,qui sepeliret. 76. Beda. ex simplici sepultura Domini,ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis possunt carere diuitiis. Glo. hinc mos Ecclesiæ habet , vt sacrificium altaris non serico , nec tincto panno , sed puro lineo celebretur. 77. Athanas. mortuorum corpora sepelienda,etiam si sancta sint , quid enim sanctius aut maius Domini corpore? 78. Beda.scilicet,de petra , ne si ex multis esset lapidibus , suffossis fundamentis ablatus furto diceretur. 79. Beda,ne alius surrexisse putaretur.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

67. Beda.per centurionem fides Ecclesiæ designatur,quæ Dei Filium,tacente synagoga,confirmat. 76. Beda.ille sindone munda inuoluit Iesum,qui pura mente suscipit. 77. Ambr. Christus in iusti monumento conditur,vt in iustitiæ habitatione requiescat,qui in se bene humauerit Christum , diligenter custodiat,ne eum perdat. 79. Glo. in monumento nouo sepelitur , debet enim qui Christum suscipit,in nouitate vitæ ambulare.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

hh. id est , præfectus centuriæ quam habebat Pilatus Ierosolymis. 68. in detestationem sceleris,simulque timentes Dei vindictam. 72. Græc. βουλευτής,senator,seu consul dicebatur in Mancipiis,decuriones qui Romæ Senatores.

positus

positus fuerat. Et dies erat parasceues,[80] & sabbathũ[81] illucescebat.[11] Subsecutæ[82] autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa viderunt[83] monumentum: & quemadmodum positum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt[84] aromata & vnguenta: & sabbatho quidem[85] siluerunt[86] secundùm mandatum.

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

80. Int. Parasceue, sexta feria qua preparabantur necessaria sabbatho. Beda. Parasceue autem præparatio interpretatur; sexta die factus homo, ea reparatus. 82. Beda. notis Iesu, post depositum cadauer, ad sua remeantibus, solæ mulieres, quæ arctiùs amabant, funus subsecutæ, vbi poneretur, inspicere cupiebant. 83. Beda. vt ei tempore debito munus possent suæ deuotionis offerre. 84. Theoph. quasi puro homini, nec enim debitam fidem adhuc habebant: solebant verò Iudæi talia exhibere defunctis.

85. Beda. quàm diu quidem licebat operari, id est, vsque ad solis occasum vnguentis præparandis fuerunt occupatæ. 86. Beda. scilicet, à vespera ad vesperam quiescendi.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

81. Beda. Sabbatho in sepulcro requieuit, qui septimo die requieuerat ab opere suo. Sexta autem die crucifixus, & septima quiescens, significat in sexta mundi ætate oportere nos mundo crucifigi, septima verò, id est, post mortem corpora quidem in tumulis, animas verò cum Domino requiescere.

82. Beda. humiles animæ passionem Christi sequuntur, vt imitentur sedula curiositate perpendentes quo ordine gestabit, qua lecta, audita, & recordata, se ad paranda opera virtutum, quibus Christus delectatur, conuertunt, vt finita præsentis vitæ parasceue, resurrectionis tempore Christo occurrant cum aromatibus spiritualium actionum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

80. s. dies, in quo præparabant ad festum necessaria. 11. pro, incipiebat, à vespera enim festa incipiebant. vel, q. d. erat vespera diei sabbathi, quam cum nocte transacta sequitur lux prima sabbathi. 85. pro, quieuerunt, id enim etiam significat verbum Græcum. 86. s. non operandi die sabbathi.

CAPVT XXIV.

VNA[1] autem sabbathi valde diluculò[2] venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata: & inuenerunt lapidem reuolutum[3] à monumento. Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu.

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

1. INT. id est, prima. 2. Beda. Sabbatho transacto. i. sole occidente emerunt aromata, & cùm noctis articulo præoccupante monumentum adire nō possent, venerunt prima sabbathi, quam Christiani Dominicam appellant, valde diluculo ad monumentũ, in quo magnus quærendi & inueniendi Dominum feruor charitatis ostenditur. Amb. Matthæus dicit, vespera sabbathi ad monumentum venisse, sed de aliis loquitur mulieribus. Aug. 3. de cons. Euang. Matthæus à prima noctis parte, quod est vespere, noctem significauit, cuius fine venerunt ad monumentum. 3. Theoph. reuoluerat Angelus, vt ait Matthæus. Chry. Amotus est post resurrectionem, vt videntes mulieres monumentum vacuum, crederent Dominum resurrexisse. Glo. potuit clauso exire sepulcro, qui clauso exiuit vtero.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

2. BEDA. Datur nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedendi. nam & sepulcrum figuram habet altaris, in quo Christi corporis mysteria consecrantur in linteo puro: aromata significant odorem virtutum, & orationum suauitatem, quibus altari appropinquare debemus; reuolutio lapidis reserationem Sacramentorum, quæ tegebantur in lege scripta in lapide, cuius ablato tegmine, Christi corpus viuum euangelizatur: adstant verò Angeli tempore consecrationis corporis Christi, & nos humiliter oportet vultum in terram declinare propter angelicam præsentiam, seu sacræ oblationis reuerentiam, cinerem nos & terram esse recolentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

1. pro, prima hebdomadæ die.

Et

Et factum est dum mente consternatæ essent[a] de isto, ecce duo viri[4] steterunt secus illas in veste fulgenti[5]. Cùm timerent autem, & declinarent[6] vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viuentem[7] cum mortuis[8]? non est hîc[9], sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis[b], cùm adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia[10] resurgere. Et recordatæ[c] sunt verborum eius: & regressæ à monumento, nunciauerunt[11] hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalenæ[12], & Iohanna[13], & Maria Iacobi[14], & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos[15] hæc. Et visa sunt ante illos sicut diliramentum verba ista, & non crediderunt[16] illis. Petrus autem surgens cucurrit[17] ad monumentum, & procumbens[d] vidit linteamina

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

a. Glo.quia & lapidem immensæ magnitudinis reuolutum stupebant; & Christi corpus non inuentum dolebant. 4. Cyril.propter amorem Christi, & adhibitam sollicitudinem, meruerunt visionem angelicam.Aug.3.de con.Euan.possumus intelligere vnum Angelum visum à mulieribus, vt ait Marc. & Matth.vbi essent ingressæ in aliquod spatium septum ante saxei sepulcri locum; deinde visos duos alios Angelos stantes, vt ait Lucas, dum intus inspicerent locum in quo iacebat corpus Domini.Glo. sicut post tentationem in solitudine Angeli ministrabant Christo, ita nunc post deuictã mortem gloriam triumphantis annunciant. 5. Euseb.Iucunditatis id & gaudij indiciũ.Mites & hilares visi sunt, quales decebat conspici in regno, & gaudio Domini: cùm plagæ quidẽ Ægyptiis præpararentur, visus Angelus à Moyse in flamma ignis, & in passione eclipsatus est Sol in mœroris signum. 6. Beda. non in terram ceciderunt, nec legimus quamquam sanctorum tempore Dominicæ resurrectionis, vel Domino, vel Angelis visis prostratum adorasse, vnde mos Ecclesiæ vel in memoriam Dominicæ resurrectionis, vel in nostræ spem, vt omnibus Dominicis diebus, & toto quinquagesimæ tempore, non flexis genibus, sed declinatis in terram vultibus oremus. 7. Int.s.iam resuscitatũ à mortuis. 8. Int.id est, in monumento, qui locus est propriè mortuorum. Beda. 9. Int.s.præsentia corporis. b. Glo. apparet hinc etiã feminis prædixisse Christum se resurrecturum. 10. Beda.die enim parasceue sepultus, mane prima sabbathi resurrexit. Athanas. Poterat statim resurgere, sed dixisset aliquis non plenè fuisse mortuum. 11. Cyril.femina quondam mortis ministra, resurrectionis mysterium prima percepit, & nunciat. 12. Int.ipsa est soror Lazari; quæ vnxit Dominũ vnguento.Beda. 13. Int.vxor Chusæ procuratoris Herodis.Beda. 14. Int.mater Iacobi minoris, & Ioseph; soror matris Domini, vnde Iacobus frater Domini dicitur. 15. Beda.vt perpetui reatus apud viros mulier opprobriũ non sustineret; quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. 16. Theoph.est naturaliter incredibile mortalibus resurrectionis miraculum.Greg.in hom.hoc non tam illorum infirmitas quàm nostra, vt ita dicã, futura firmitas fuit: illis enim dubitantibus resurrectio per multa argumenta mõstrata est. 17. Euseb. solus ipse credit feminis dicẽtibus se Angelos vidisse; & cùm esset eximij affectus præ cæteris sedulitatem promit.Aug.3.de con.Euan.Lucas hoc recapitulando narrat; tunc enim cucurrit quando & Iohannes; cùm.s.nunciatum eis esset à mulieribus de corpore ablato; postea autẽ facta sunt illa de visione Angelorum: commemorauit autem Lucas solum Petrum, quia ei primò Maria nunciauerat. d. Aug.3.de con.Euang.primò procumbens vidit, sed postea, vt ait Iohannes, ingressus est.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

10. Beda. vno die in sepulcro, & duabus noctibus iacuit, quia lucem suæ simplæ mortis tenebris duplæ nostræ mortis adiunxit. c. Glos.sic nos inter Dominicæ passionis mysteria non solùm passionis, sed & resurrectionis debemus recordari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

a. Græc. ἐν τῷ διαπορεῖσθαι, dum hærerent, seu perplexæ essent. 4. vel alij ab illis de quibus Matth. & Marc. vel cùm duo essent, vnius illi tantùm meminerunt. 5. Græc. ἀστραπτούσαις. i. fulgurantibus, seu fulguris instar relucentibus. 17. vnà cum Iohanne, vt patet ex Iohanne.

ſola poſita, & abiit ſecum mirans quod [18]factum fuerat. Et ecce [19]duo ex illis ibant ipſa die in [20]caſtellum quod erat in ſpatio [21]ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem, nomine [e]Emaus. & ipſi [22]loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum eſt dum fabularentur, & ſecum [f]quærerent, & ipſe Ieſus [23]appropinquans ibat cum illis: oculi autem illorum [g]tenebantur ne eum [24]agnoſcerent. Et ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones, quos [25]confertis ad inuicem ambulantes, & eſtis [h]triſtes? Et reſpondens vnus cui nomen [l]Cleophas, dixit ei: Tu ſolus [26]peregrinus es in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt: De Ieſu Nazareno, [27]qui fuit vir Propheta, potens in [28]omni opere & ſermone coram [29]Deo & omni populo: [m]Et quomodo eum tradiderunt ſummi ſacerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. nos autem [30]ſperabamus quia ipſe eſſet [31]redempturus Iſraël: & nunc ſuper hæc omnia [32]tertia dies eſt hodie quòd hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex noſtris [33]terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes ſe etiam viſionem

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

18. Theoph.ſ.qualiter ſola linteamina derelicta,&c. 19. Theoph. quidam alterum horum dicunt Lucam eſſe.Amb.erant Amaon & Cleophas. 20. Aug.3 de conſ.Euang. quam Marcus villam vocat. Beda.ipſa eſt Nicopolis ciuitas. 21. Beda.ſtadium octaua pars milliarij, itaque erant ſeptem millia paſſuum,& quingenti. 22. Theoph.non quaſi credentes,ſed ſicut ſtupentes. 23. Beda.vt in eis fidem reſurrectionis incenderet,& impleret quod promiſerat,ſcilicet,Vbi eſſent duo vel tres in eius nomine congregati,ibi ſe in medio eorum adfuturum. 24. Greg.in hom.hoc agebatur foris in oculis corporis,quod intus in oculis cordis: intus enim amabant & dubitabant, de ſe ergo loquētibus præſentiam exhibuit,de ſe dubitātibus cognitionis ſuæ ſpeciem abſcondit.Glo.apparuit quidem in ſpecie propria, ſed ſpeciem quam recognoſcerent,non oſtendit. 25. Græc.conferebant inter ſe quaſi non ampliùs expectantes Chriſtū viuentem. 26. Beda.peregrinum putabant,cuius vultū non agnoſcebant. 27. Beda.Filium Dei tacent,vel nondū perfectè credentes,vel ne inciderent in manus Iudæorum perſequētium. 28. Theoph.primò opus,deinde ſermo, per illud enim hic comprobatur. 29. Theoph.primò placendum eſt Deo,deinde hominibus,vt.ſ.quantum eſt poſſibile, viuamus ſine ſcandalo. 30. Græc. Vox deſperantium,ſperabamus,inquiūt,non ſperamus.Beda.non credebant reſurrecturū. 31. Theophyl.ſ.ab ingruentibus malis, & Romanorum ſeruitute. 32. Int.promiſſam reſurrectionem tacent, timentes eum cui loquebantur. Theoph.videntur non omnino eſſe increduli,ſed meminiſſe quod eis dixerat ſe tertia die reſurrecturum. 33. Græc.non exiſtimabant firmum quod eis fuerat relatum, ſed ſtuporis & turbationis cauſam inde ſumebant.Glo.q.d.de non inuento corpore,plus mœſtitiæ addiderunt,quàm de nunciata reſurrectione gaudij attulerint.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

26. Beda.Reuera eis peregrinus erat,à quorum naturæ fragilitate,reſurrectionis gloria longè diſtabat,& à quorum fide manebat extraneus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

21. *ſtadia octo faciunt miliare.* f. *id eſt, diſputarent, ſeu commentarentur.* g. *ſcilicet, Chriſto impediente.* h. *Græc.* σκυθρωποὶ, *parum alacri vultu, ſeu triſti.* 26. *quaſi dicat, túne ſolus ſic es in Ieruſalem peregrinus, vt ignores quæ acta ſint in ea, cùm nemo ſit qui ignoret? Solent peregrinis ignota eſſe res ciuitatis.* 29. *id eſt, probante Deo, & etiam populo.* m. *pre, id eſt. Heb.* 31. *ſcilicet, à Romana tyrannide.* 33. *Græc.* ἐξέστησαν, *id eſt, attonitos reddiderunt.*

Angelorum vidisse,qui dicunt eum viuere. Et abierunt[34] quidam ex nostris ad monu-
mentum : & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt , ipsum verò non inuenerunt. Et
ipse dixit ad eos : O[35] stulti & tardi corde ad credendum in[36] omnibus quæ locuti sunt
Prophetæ! Nónne[37] hæc oportuit pati Christum , & ita intrare[n] in gloriam suam ? Et in-
[38]cipiens à Moyse[o] & omnibus Prophetis , interpretabatur illis in omnibus Scripturis
quæ de[p] ipso erant. Et appropinquauerunt castello quò ibant:& ipse se finxit[39] lōgiùs ire.
Et coëgerunt[40] illum,dicentes:Mane nobiscum Domine,quoniam aduesperascit, & in-
clinata[q] est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est dum recumberet cum eis,ac-
cepit panem , & benedixit[r] ac fregit,& porrigebat illis. Et aperti sunt oculi[41] eorum , &
cognouerunt eum:& ipse euanuit[42] ex oculis eorum. Et dixerunt[43] ad inuicem , Nónne
cor nostrum ardens[44] erat in nobis,dum loqueretur in via,

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

34. Græ.nec Petri testimonium certum æstimabant, dum diceret se resurrectionem Domini conii-
cere,ex eo quòd corpus eius in sepulcro non esset. Aug.3.de con.Euan.indicat Lucas duos ad monu-
mentū iuisse.s.Petrum & Iohannem. 35. Theoph.ferè eadem hi dixerant,quæ illi qui adstantes cru-
ci dicebant,alios saluos fecit;seipsum non potest saluum facere. 36. Theoph.nō sufficit credere quæ-
dā quæ sunt loquuti Prophetæ,sed oportet omnibus fidem adhibere. 37. Isid.rei sunt tamen qui cru-
cifixerunt,non enim intendebant perficere quod Deus disponebat;Deus verò eorū nequitiam in ge-
neris humani beneficium cōuertit,quasi vtens vipereis carnibus ad antidoti salutiferi confectionem.
38. Chry.Sacrificium quidem Abrahæ cum Isaac dimisso immolatus est aries,& aliæ scripturæ pro-
pheticæ,crucis & resurrectionis Christi mysteria continent. 39. Aug.2.de q.Euang.non omne quod
fingimus,mendacium est;cùm enim fictio ad aliquam significationem refertur,mendacium non est;
alioqui figuratè dicta mendacia essent.sicut autem dicta,ita & facta finguntur sine mendacio,ad rem
aliquam significandam.Greg.in ho.quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide,finxit se lō-
giùs ire.fingere componere dicimus,vnde compositores lutifiguli vocantur.nihil quidem veritas per
duplicitatem fecit,sed talem se exhibuit in corpore,qualis apud illos erat in mente. 40. Greg.in ho.
peregrini ad hospitium non solùm inuitandi, sed & trahendi sunt. 41. Chry.i.mentis sensus.Aug.3.
de cons.Euang.non clausis oculis ambulabant, sed inerat aliquid quo non sinerentur agnoscere quod
videbant;nec incongruenter accipimus impedimentem in oculis eorum à sathana fuisse,ne agnosce-
retur Iesus,quod ablatum est veritate corporis eius participata.Theoph.Magnam & ineffabilem vim
habet Domini caro , eámque sumentibus aperiuntur oculi. 42. Theoph.Non tale corpus habebat,vt
diutiùs cùm eis commorari deberet:augebat etiam hoc eorum affectum.Glo.Subtrahitur carnalibus
oculis species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria resurrectionis. 43. Iot.iam certi de
resurrectione. 44. Orig.Accendebant Christi sermones cor ad amorem diuinum.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

41. August. de q.Euang.hospitalitatis officio ad Christi cognitionem peruenitur.Greg.in hom.qui
audita vult intelligere,quæ intellexit opere cōpleat.Ecce Dominus cùm loqueretur, nō est cognitus;
dum pascitur,cognosci dignatus est.Gloss.Veritas meliùs operando , quàm audiendo intelligitur,nec
agnoscunt Christum,nisi participes corporis eius,id est,Ecclesiæ;cuius vnitatem commendat Aposto-
lus in Sacramento panis,dicens:Vnus panis,vnum corpus multi sumus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

*35. Gr.ἀνόητοι.i.amentes , insensati. Duriùs loquens reddit attentiores. 36. pro,omnia.Heb. n. pro re-
gnum suum inire. o. i.libris Moysi. p. i.ad ipsum pertinebant. 39. i.sic se composuit,quasi longiùs iturus,
idq; vt ab illis detineretur.Gr.προσεποιεῖτο.i.præ se ferebat. q. s.ad occasum , sic dicunt rē exaggerantes,vt
retineant , alioqui enim tantum adhuc temporis , vt possent post cœnam redire Hierosolymam. r. i.gratias
egit,vt aliàs solebat. 41. q.d.sublatum impedimentum quo tenebantur,ne possent agnoscere.*

& aperiret nobis Scripturas? Et surgentes [45] eadem hora, [s] regressi sunt in Hierusalem: & [t] inuenerunt congregatos [u] vndecim, & eos qui cum illis erant, [46] dicentes: [x] Quòd surrexit Dominus verè, & [47] apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. [48] Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dixit eis: [49] Pax vobis, ego sum, nolite timere. Conturbati verò & conterriti existimabant se [50] spiritum videre. Et dixit eis, [51] Quid turbati estis, & [52] cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum, [53] palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis [aa] manus & pedes. [54] Adhuc autem illis non credentibus,

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

45. Theoph. per plures tamen horas peruenerunt. 46. Aug. 3. de con. Euang. Iam fama erat resur-
rectionis Christi à mulieribus facta, & Petro, cui iam apparuerat. x. Aug. 3. de cons. Euang. Erãt tamẽ
aliqui qui non credebant, vt Marcus indicat. 47. Int. Primo omnium virorum apparuit Petro; quod
etsi non dicit Euangelista quando, vel vbi factum, tamen quia factum sit non tacet. Chry. Primò ap-
paruit digniori, & qui primò confessus est eum Christum, primò resurrectionem videre meretur. Item
quia eum negauerat, ei primo voluit apparere ne desperaret. 48. Cyril. vndique resurrectionis fama
per Apostolos diuulgata, & affectu discipulorum erecto ad Christi visionem, venit desideratus. Aug. 3.
de cons. Euang. Intelligendum est exiisse Thomam antequàm Dominus appareret: nam Iohannes ait
non interfuisse: quod verò dixerat, Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis; post multa cõpletum
est, vel prophetice accipiendum est quod de Galilæa dictum est, scilicet, de populo Israël trãsmigratu-
ros ad Gentes credituras, Domino viã in cordibus præparante. Galilæa enim transmigratio interpre-
tatur; vel significabatur visuros illũ sicuti est in ea forma qua æqualis est Patri, cùm ex hoc seculo mi-
grarent in æternitatem, quò præcesserat: nam & Galilæa interpretatur reuelatio. Amb. Mandauerat
discipulis, vt in Galilæa eum viderent; sed illis ob metum intra conclaue residentibus, primùm se ob-
tulit. Græc. non est hoc promissi transgressio, sed festinata ex benignitate impletio propter pusillanimi
tatẽ discipulorum. Euseb. Priùs in Hierusalem latitantibus visus est semel, aut bis ad eorum consola-
tionem; in Galilæa verò cum multa potestate se ostẽdit in multis signis, vt Lucas testatur in Actibus.
49. Theoph. hoc eos verbo munierat, cùm ad prædicandum mitteret. Cyril. Pudeat nos pacem dese-
rere, quam Christus, ascendẽs, nobis reliquit. Pax Dei dicitur, & Deus pacis, & ipse pax nostra. Pax, bo-
num commendatum ab omnibus, obseruatum à paucis. 50. Int. non carnem. Beda. Non credebãt ter-
tia die potuisse veram carnem de sepulcro resurgere; putant ergo se videre spiritum quem emiserat in
passione. Amb. Et Petrus de resurrectione crediderat, sed poterant tamen turbari, quòd se Dominus,
obseratis vestibulis, improuisus infunderet. 51. Theoph. quia non fuerant per verbum pacis sedati,
indicat se Filiũ Dei, qui mẽtis arcana cognosceret. 52. Beda. s. falsæ & perniciosæ. 53. Greg. 13. Mora.
cap. 31. In resurrectione nõ erit corpus impalpabile, & aëre subtilius, vt Eutychius dixit, sed subtile qui-
dem per effectum spiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatẽ naturæ. aa. Beda. quibus indita
clauorum vestigia. ostendit etiam, secundum Iohãnem, latus, vt ostẽsa vulnerum cicatrice, dubietatis
eorum vulnus sanaret: voluit quidẽ Dominus manere mortis suæ signa; primò, vt per hoc discipulis
fidem suæ resurrectionis adstrueret; deinde, vt Patri pro nobis supplicans, genus mortis quod pro ho-
mine pertulit, semper ostẽdat; tertiò, vt sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuti, insinuet,
postremò, vt in iudicio appareat quàm iustè damnentur impij. Cyril. Ostendit eis manus & pedes, &
clauorum foramina. Gloss. Cicatrices seruauit, vt perpetuum victoriæ suæ triumphum circumferat.
54. Amb. primò non crediderant, postea tamen crediderunt.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

s. scilicet, celeriter; erant enim ferè octo milliaria. t. sic vocabantur Apostoli, vt antea duodecim, etiamsi aliqui ex eo numero deessent. v. scilicet discipulos alios. 54. Græc. coniungitur, cùm præ gaudio, scilicet, qui optant credere, timent ne fortè fallantur, eisq; illa voluptas eripiatur; solet etiam impedire iudicium, & obscurare vehemens gaudium.

& mirantibus præ gaudio, dixit:[55] Habetis hîc aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem [bb] piscis assi, & fauum mellis. Et cùm [56] manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cùm adhuc [57] essem vobiscum, [cc] quoniam necesse est impleri [58] omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis [dd] sensum, vt intelligerent Scripturas: & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum [59] pati, & [60] resurgere à mortuis tertia die, & [61] prædicari in nomine eius [ee] pœnitentiam, & remissionem peccatorum in [62] omnes [ff] gentes, incipientibus [63] ab Hierosolyma. [64] Vos autem testes [gg] estis [65] horum. Et [66] ecce [67] ego mittam [68] promissum Patris mei in vos: vos autem

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

55. Cyril. vult magis discipulos certificare. Beda. ad insinuandam resurrectionis veritatem, non solùm tangi à discipulis, sed cum illis vesci dignatur. 56. Beda. potestate, & non necessitate, aliter sorbet aquam terra sitiens, aliter sol calens: illa indigentia, iste potentia, manducauit, non cibo indigens, sed vt naturam corporis resurgentis adstrueret. Græc. comedit, non quasi post resurrectionē cibis vtendum sit, sed ex quadam dispensatione, sic reliquit clauorum foramina, & lateris cicatricem, cùm tamen sit resuscitaturus nostra corpora incorrupta. 57. Int. in eadem, sed mortali carne. Beda. 58. Int. s. hæc verba. Aug. primo de cons. Euang. qui Magicis artibus tribuunt Christi opera, attendant vtrum potuerit Magicis artibus Prophetas diuino spiritu antequàm in terra nasceretur, implere. 59. Theoph. s. per lignum crucis. 60. Beda. perdidisset Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis. 61. Beda. post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesiæ vnitatem. ee. Euseb. oportebat conuersos expiari à quolibet contagio & macula Christi virtute, ideo dicit prædicandam pœnitentiam, & remissionem peccatorum: veram enim pœnitentiam ostendentibus, veniam commissorum donat. Theoph. In hoc etiam baptismatis meminit, in quo per depositionē priorum scelerum subsequitur venia peccatorum: non intelligitur autem in solo Christi nomine baptisma fieri, sed in Christi morte; continet etiam Christi nomen in se, & Patrem quasi vnctorem, & Spiritum sanctum quasi vnctionē, & Filium quasi vnctum. s. secundùm humanā naturam. 62. Int. nō in vna tantùm gente Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum. Euseb. Dictum erat, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. 63. Beda. Non solùm quia Iudæis credita eloquia Dei, & eorum est adoptio & gloria, sed etiam vt Gentes hoc maximè indicio diuinæ pietatis in spem veniæ prouocētur, quòd eis, qui filium Dei crucifixerunt, venia concedatur. Chry. priùs apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa, sic enim hæc plurimùm demonstratur, cùm vel crucifixores credunt. 64. Int. qui vidistis, & audistis. 65. Int. s. quæ prædicanda sunt. Euseb. mortis, & resurrectionis. 66. Int. vt sufficiatis ad testādum. Theoph. hoc subiungit ne turbarentur quòd idiotæ essent, Gentibus & Iudæis prædicaturi. 67. Int. s. vobis. 68. Int. s. auxilium, Spiritus sancti gratiam. Theoph. quod per Ioëlem promiserat, dicens: Effundam spiritum meum super omnem carnem.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

bb. Beda. Piscis assus, Christus passus, latere enim dignatus est in aquis generis humani, & capi laqueo mortis nostræ, & quasi tribulatione assari tēpore passionis, sed fauus mellis extitit in resurrectione, mel in cera, diuinitas in humanitate. Theoph. Manducauit partē piscis assi: naturā enim humanā in huius vitæ mari natantē, assans igne propriæ Deitatis, eiúsque humiditatē exsiccans à profundis vndis extractam fecit escam diuinam, cibumque suauē, quod significat fauus mellis: vel piscis assus vita actiua consumens nostrā humiditatē laborum prunis: fauus mellis, cōtemplatio dulcis eloquiorū Dei. Greg. Nyssen. Legale Pascha cum amaritudine edebatur, post resurrectionem verò cibus fauo mellis dulcoratur. Glo. qui hîc assantur in tribulationibus pro Deo, vera postea dulcedine satiabuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

cc. hoc est quod eis locutus fuerat. dd. i. mentem. ff. s. Apostolis, videtur legisse ἀρξαμένων, nunc enim ἀρξάμενοι, incipiendo. gg. pro, eritis. 65. passionis scilicet, & [illegible] *68. Græc. ἐπαγγελίαν, id est, promissionem.*

[hh] ſedete in ciuitate quoadusque induamini [69] virtute [ll] ex [70] alto. [71] Eduxit autẽ eos foras in Be[72]thaniá,& [mm] eleuatis manibus ſuis [nn] benedixit [73] eis.Et factum eſt dum benediceret illis, re[74]ceſſit ab eis,& ferebatur in cælum.Et ipſi [oo] adorantes regreſſi ſunt in [75] Hieruſalem cum [76] gaudio magno,& erant [pp] ſemper in [77] templo laudantes & [qq] benedicentes [78] Deum.Amen.

Sens. Lit. In Cap. XXIV.

69. Chry.non vult ad conflictum exeant,niſi armati.Theoph.integram tutelam ſpiritualis armaturæ indicat. 70. Theoph.i.virtute cæleſti,quare non præſente Chriſto,vel eo diſcedente ſtatim Spiritus venit?decebat fieri priùs rei cupidos,itémque naturam noſtram priùs comparere in cælo,& fœdera conſummari;ne autem poſt eius reſurrectionem fugerent, hac expectatione quaſi quodam vinculo eos Hieroſolymis detinuit,nec expreſſit quando eſſet miſſurus, vt ſemper eſſent vigiles.Beda.de hac virtute,id eſt,Spiritu ſancto dicit etiam angelus Mariæ:Et virtus altiſſimi obumbrabit tibi.Amb. at Iohannes ait accepiſſe illos Spiritum ſanctum,vel illis vndecim quaſi perfectioribus inſufflauit, & reliquis poſtea tribuendum promiſit,vel cùm ſint diuiſiones gratiarum,aliam ibi operationem inſufflauit,nempe gratiam remittendorum peccatorum;aliam hîc pollicetur,linguarum.ſ.gratiam.Aug.15. de Trinit.cap.26.Dominus poſt reſurrectionem dedit Spiritum ſanctum; ſemel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de cælo propter dilectionem Dei. 71. Beda.prætermiſſis his quæ per quadraginta dies Dominus cum diſcipulis egit,primo diei reſurrectionis coniungit Lucas nouiſſimum, quo aſcendit in cælum. 73. Beda.quibus præcepta docendi tradiderat. Theoph.Fortè vim conſeruatiuam influens vſque ad aduentum Spiritus, & nos inſtruens, vt quoties recedimus,benedictionibus ſubditos Deo commendemus. 74. Grauia promiſſa aſpectui ſubiicit Dominus, promiſerat reſurrectionem , reſurrexit ; promittitur quod in nubibus rapiemur in aëra ; hoc etiam per opera oſtendi . Theoph.Aſcendit appariturus diuino conſpectui in ſuo corpore. Iam noſtra natura in Chriſto honoratur ab Angelis. 75. Int. vbi promiſſionem Patris iuſſi ſunt expectare.Beda. 76. Int.quia dominum poſt triumphum reſurrectionis etiam cœlos penetrare vident.Beda. 77. Theoph.Nondum aderat Spiritus , & iam ſpiritualiter conuerſantur , priùs erant recluſi , iam ſtant in medio Principum ſacerdotum , nec aliquo diſtrahuntur mundano, ſed omnibus contemptis , Deum iugiter laudant.Beda.Lucas per vitulum ſignificatus,quia Chriſti Sacerdotium cæteris ampliùs exponendum ſuſcepit,Euangelium quod à miniſterio templi cœpit, in templi deuotione compleuit ; ibique Apoſtolos noui ſacerdotij miniſtros futuros,non in victimarum ſanguine,ſed in Dei laude &benedictione concluſit: 78. Theoph. & nos eos imitantes , in ſacra vita ſemper degamus laudantes,& benedicentes Deum,cui eſt gloria,benedictio,& virtus in ſecula.Amen.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

hh. Greg.in Paſtorali,exemplum ſequentibus dat,ne imperfecti prædicare præſumant, ſed in ciuitate ſedeant.i.intra mẽtium ſuarum clauſtra ſe conſtringant,vt virtute diuina perfectè induti,ad alios inſtruendos exeant. mm. Orig.oportet eum , qui aliis benedicit , variis eſſe ornatum operibus , ſic enim manus tolluntur in altum.

Addit. Avct. In Cap. XXIV.

hh. i.quieti manete,dicta hac die aſcenſionis .69. velut armatura. ll. i.fortitudine. 71. pro,eduxerat. 72. i.montem Oliueti,ad cuius latus Bethania. nn. i.bene precatus eſt,ſeu ſalutem illis precatus. oo. Græc.προσκυνήσαντες.i.cùm adoraſſent,ſeu ſe in terram inclinaſſent.ſ.poſt apparitionem Angelorum,de quibus Act.1. pp. pro,aſſiduè. 77. id videtur intelligendum poſt aduentum Spiritus ſancti , antea enim domi ſe continebant. qq. id eſt,prædicantes,celebrantes.

EVANGELIVM SECVNDVM IOHANNEM.[a]

CAPVT. I.

IN PRINCIPIO[1] erat[2] Verbum[3], & Verbum[4] erat apud[5] Deum: & Deus[6]
erat Verbum.[7] Hoc[8] erat in principio apud Deum.[9] Omnia[10] per ipsum facta[11]
sunt:[12] & sine ipso factum[13] est nihil,

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. INT. id est, in Patre, qui principium sine principio est. vel in principio omniũ creaturarũ, vel tem-
porũ, id est, cùm inciperent omnes creaturæ, vel tempora, iam erat Verbum, vel quia ab ipso ha
bent omnia principium existendi. Aug. 6. de Trin. c. 2. In principio, id est, ante omnia. Chry. alij Euan-
gelistæ ab incarnatione incipiunt, Iohannes ab æterna generatione. Si quis verò dicat, cur Patrem
dimittens, mox de Filio loquitur? erat ille manifestus omnibus, si non vt Pater, at vt Deus, vnigenitus
autem ignorabatur; nec tamen Patrem tacuit, nam Filium Verbum vocauit. 2. Int. nota est consub-
stantialitatis. 3. Int. id est, Filius, qui est principiũ de principio. Aug. lib. 83. q. 63. quod Græci λόγος,
Latinè ratio & verbum: sed hic melius verbum interpretatur, vt significetur respectus ad Patrem, & ad
facta per Verbum. nam & ratio dicitur etiamsi nihil per eam fiat. Idem 15. de Trin. ca. x. & xj. qui po-
test intelligere Verbum, non solùm antequàm sonet, sed etiam antequàm sonorum imagines cogita-
tione voluantur, potest videre aliquam verbi similitudinem, quod erat in principio. Nascitur Verbum
quod loquimur, ex scientia quam memoria tenemus, & formata cogitatio à re quam scimus. Verbum
est quod in corde dicimus; quod nec Græcum est, nec Latinum, nec alicuius linguæ, & verbum quod
foris sonat, signum est verbi intus latentis, propter quod & verbum dicitur. Idem 15. de Trin. cap. 13.
Verbum Dei, vnigenitus Filius, qui de Patris sapientia, seu qui de Patre sapientia natus, est per omnia
Patri similis & æqualis. hoc enim est omnino quod Pater, non tamen Pater, ei nosse de Patre est sicut
esse; nosse enim & esse ibi vnum est, & ideo Patri sicut esse nõ est à Filio, ita nec nosse, Pater tamquam
seipsum dicens, genuit Verbum sibi æquale per omnia, non enim se integrè & perfectè dixisset, si ali-
quid minus aut amplius esset in eius verbo quàm in ipso, nostrum verbum vtcumq; diuino simile est,
sed

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

*a. Iohannes patre Zebedæo. Matth. 4. Marc. 1. Luc. 5. matre Salome, de qua Matth. 27. Marc. 15. ad Aposto-
latum vocatus admodum iuuenis, vixit enim post Christi passionem 68. annos secundùm Hier. Dan. 9. & 1.
cont. Iouin. Reuocatum à nuptiis quidam putant, vt Hier. 1. cont. Iouin. & quidem ab illis quæ in Cana Ga-
lilææ. Beda. in præf. in Iohan. & Ruper. lib. 2. in Iohan. At illic iam vt Christi discipulus aderat, antea ergo
vocatus. Virgo fuit, eoq; Christo præcipuè charus secundùm Hier. Asia ei obtigit in prouinciarũ distributione.
Ephesi Episcopus fuit. Incertum quot annos vixerit, etsi quidam putant centum. Euangeliũ scripsit præcipuè
contra Ebionem & Cherinthũ, Christi diuinitatem negantes. 1. i. ante omnia sic in principio dicitur creatum
cælum & terra. 2. potius quàm fuit, sic enim fuit, vt semper fuerit, sit, & futurum sit. q. d. iam erat Verbum.
3. Filius λόγος, dicitur, id est, ratio, definitio, verbum, quod sine passione à Patre procedat, vt ratio seu no-
titia ex animo, quodq; Patri intimus, vt animo ratio. Et quòd velut definitio Patris naturam exprimat, &
quòd procedat à Patre vt à mente verbum. Græc. ὁ λόγος, scilicet, vnicum illud, & singulare verbum.*

quod

sed valdè dissimile;quandoque enim formabile est,nondum formatum,tunc verò formatur & verum fit,cùm res scitur,& vt scitur,sic etiã cogitatur, Dei autem verbum nõ ante formabile fuit quàm formatum,& ideo ita dicitur Dei verbũ,vt Dei cogitatio nõ dicatur,ne aliquid putetur volubile inDeo. Idem de verbis Domini,serm.38.Est Verbum Dei,forma quædam non formata , sed forma omnium formarum,superans omnia,existens in omnibus.Quærunt verò quidam quomodo nasci potuerit Filius coæuus Patri?nónne si ignis æternus esset;coæuus esset splendor?itémque imago quæ de speculo existit,aut aqua,vt si aliquid super aquã,exempli gratia,virgultũ semper fuisset , & imago de eo semper esset. Basil. in hom.in princip.Iohan.Verbum hoc quod erat in principio nec humanum erat,nec Angelorũ,sed ipse Vnigenitus,qui Verbum dicitur,quia impassibiliter natus,& Generãtis imago est, totum in se Generantem demonstrans:habet verò verbũ nostrum diuini Verbi similitudinem quamdam.declarat enim totam mentis cõceptionem: & quidem cor nostrum quasi fons est , verbum prolatum quasi riuulus ex ipso manans:præuidit Spir.S.futuros qui gloriæ Vnigeniti inuidentes,dicerent, antequàm genitus esset,non erat;itaque ait,In principio erat Verbum. Chry. non simpliciter verbum dixit,sed cum articulo à reliquis ipsum separans.est enim quædam hypostasis,ex Patre impassibiliter prouenien;significat verò hoc,In principio erat,semper & infinitè extitisse ; nam de cælo & de terra non dicitur quòd erant in principio,sed quòd in principio facta sunt. Erat,cùm de creaturis dicitur, tempus significat,sicut & est;cùm autem de Deo,æternitatem.Hilar.2.de Trinit.fit in principio,quod creatur,Verbum autem non tempore aliquo concluditur vt cœperit,erat enim,non fiebat.Orig.plura significat principium,est enim principiũ itineris,generationis,disciplinæ,&c. Hîc autem principium accipi potest vt significat agens ex quo,vt Verbũ sit in principio,id est Patre , qui est principium Filij,& creaturarum.Idem in hom.Verbum,sum,aliquando significat temporales motus,aliquando substantiam rei sine vllo motu temporali,ideo substantiuum vocatur.Ex gestis Concil. Ephes. Dei Filius aliquando vocatur Filius,vt intelligatur vna Patris & Filij substantia;aliquando Verbũ,vt natiuitatis impassibilitas demõstretur;aliquandoSplendor,ne putetur Patre posterior,sed coæternus.Alcui.cõtra eos qui propter natiuitatem temporalem dicebant Christum nõ semper fuisse,incipit Euangelista ab æternitate Verbi.Glo.verbum dicitur,& quod profertur,& ipsa cogitatio seu conceptio mentis,cuius similitudine ratio Dei,& sapientia ex Deo nata,Verbum dicitur.Et nota,quòd cùm dicitur,In principio erat Verbũ,significatur æternitas;cùm dicitur & Verbum erat apud Deum,diuinitas;cùm autem hoc erat in principio apud Deum,coomnipotentia , consubstantialitas,& coæternitas. 4. Int.i.Filius, Verbum non prolatum,sed semper apud Deum manens. 5. Int. vt alia persona , non tamen alia substantia.Chry.posuit quod est maximè Dei proprium,æternum,& sine principio esse,addidit deinde id ne putaretur ingenitum:dixit verò,erat apud Deum,hypostasis æternitatem ostẽdens.Hil.2.de Trin. qui abest à tempore nõ abest ab authore.Orig.in hom.erat apud Deum,quia numquam à patre separatus.Theoph.subuersus est ex hoc loco Sabellius,qui Patrem,Filium,& Spir.S.vnam personam dixit. hic enim Filius à Deo,id est Patre alius esse apertè declaratur. 6. Int.id est,ipse Filius erat Deus , ne dicatur esse cum Deo,& non Deus.Basil.excludens accusationem blasphemantium quærentium quid est Verbum,respondet,Deus erat Verbum. Theoph. ostendit vnam naturam Patris & Filij , est enim vna Deitas. Chry. non quia non est adiectus articulus,ideo minor est Patre.nam Paulus dicit,magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi:item qui est super omnia Deus;& quidem Romanis scribens,sine adiectione articuli dixit,Pax à Deo Patre nostro. 7. Int.id est , hoc idem Verbũ non est nouus Deus, sed erat apud Deum in principio , id est , in Patre existens principium omnium cum Patre. 8. Int.ita erat vnum cum Patre,vt omnium creaturarum principium sua præiret essentia.Alcui. ponit verbum substantiuum Erat,vt intelligas omnia tempora præuenisse coæternum Deo patri Verbum. 9. Hil.2. de Trin.s.vnum ingenitũ.Theoph.q.d.numquam à Deo fuit separatũ.Chry. numquam fuit solitarius à Patre,sed semper Deus apud Deum.Orig.tres propositiones præmissas resumit in vnum,dicens hoc Verbum Deus erat in principio apud Deum. 10. Int.id est, omnis creatura visibilis & inuisibilis , omnis forma,omnis compago,omnis concordia partium.Glo.postquàm dixit de natura Filij, dicit de operatione,omnia inquiẽs.id est,quicquid est in substãtia,vel naturali proprietate, per ipsum factum est. 11. Hil.2.de Trin.Infinitũ est per quod fit omne quod factum est,& cùm ab eo sint omnia,etiam tẽpus ab eo est.Aug. 1.super Genes.ad lit.li.1.c.1.quod Deus ait: Fiat lux æternũ est:æternum.n.est in verbo Dei,quãdo aliquid fieri debeat;fit autẽ,quando fieri debuisse , in illo verbo Est.Idem in Iohan. Factum nõ est per quod facta sunt omnia; si enim factũ est,per quod aliud Verbum factũ est? Idem 1. de Trin.ca.6.si verbum factum non est,creatura non est,sed eiusdem cum Patre substantiæ. Theoph. dixit per Verbum facta omnia à Patre,nõ quasi Patris organum sit,vt Ariani dicunt;sed ne intelligeretur ingenitus,& sine principio.Chry.neminem cõturbare debet præpositio Per, nam & de Patre dicitur,per quem vocati sumus in societatem Filij eius.Item,Paulus Apostolus,per voluntatem Dei. Et quidem de Filio apertè in Psalmo dicitur,quòd omnia fecerit. Initio tu Domine terram fundasti , & opera manuum tuarum sunt cœli. 12. Int.id est , nulla res subsistens sine ipso est facta. 13. Chry. visibile vel intelligibile , ne putares sola per ipsum facta , quæ à Moyse dicta sunt. Hilar. cùm dicitur

sine ipso factum est nihil, indicatur non esse solus, sed esse alius, qui per ipsum omnia fecerit. Orig. in hom. id est, nihil factum est, extra ipsum, sed omnia ambit & conseruat. Idem in Iohan. prauitas quæ absque Deo facta est nihil dicitur. putant autem quidam diabolum non esse creaturam Dei. In quantum quidem diabolus creatura Dei non est, sed cui accidit esse diabolum, Dei est creatura, vt homo quatenus homo, non vt homicida. Aug. de q. nou. & vet. Test. q. 97. Satis ostendit Verbum non esse facturam, cùm sine ipso Deus nihil fecisse dicatur. Idem in Ioan. per ipsum non est factum peccatũ, quod nihil est, & nihil fiunt homines cùm peccant. Idem de natura boni cap. 25. Delirant qui dicunt nihil hoc loco aliquid significare, quia positum est in fine sententiæ, quasi verò non idem sit sine ipso nihil factum est, & sine ipso factum est nihil. Glos. ostenditur non esse author malorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

5. quasi respondeat quærenti vbi erat? in sinu Patris erat, & non apparebat, postea apparuit, iuxta illud 1. Iohan. 1. erat apud Patrem, & apparuit nobis. erat verò apud Patrem vt persona distincta, & indiuulsa. Græc. τὸν θεὸν, scilicet, Deum illum qui Pater est. Græc. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & verbum illud erat Deus. significatur autem identitas naturæ. 7. id est, hoc ipsum Verbum, vel id totum quod diximus. 13. Græc. οὐδὲ ἕν, ne vnum quidem, q. d. prorsus omnia per ipsum facta.

CAPVT I.

[14] Quod [15] factum est in [16] ipso [17] vita erat: & [18] vita erat lux [19] hominum: & lux in [20] tenebris lucet, & [21] tenebræ eam non

SENS. LIT. IN CAP. I.

14. Int. pro, & omne. 15. Int. s. cum tempore. 16. Int. s. in spiritualis factoris ratione, semper viuit, & vixit. Hil. 2. de Trinit. ostenditur in eo factũ, quod sine eo factum est, omniaq; per ipsum, & in ipso creata esse. 17. Beda. ne quis putaret mutabilem Verbi voluntatem, dicit in æterna Creatoris sapientia, quando, & quos crearet, semper fuisse dispositum. Aug. potest sic distingui, quod factum est in ipso, vita erat, sed hoc modo omnia vitam habebunt: distinguendũ ergo est sic est, quod factum est, in ipso vita erat. Ratio enim qua factũ est vnũquodque, vita est; sic arca in opere non est vita, sed in arte vita est, viuit enim in anima artificis. Orig. in ho. significatur omnia in ipso vitam esse, & vnũ esse: subsistũt enim in ipso causaliter. Chry. legẽdum ita est propter hæreticos, qui dicunt Spiritum sanctũ creatum, sine ipso factum est nihil quod factum est; & deinde, in ipso vita erat. q. d. nihil factibilium sine ipso factum est, vbi excipitur Spiritus sanctus, qui factibilis nõ est; additur autem, in ipso vita erat, tamquam in fonte qui non minuatur: habet autẽ Filius vitam in seipso sine cõpositione vlla, sicut & Pater. Orig. Inuenitur alia litera non incongruè habens, quod factũ est in eo vita est. Glos. Orig. & Chry. ita distinguunt, sine ipso factũ est nihil quod factum est. Aug. autẽ quod factũ est, in ipso vita erat. Hil. sine ipso factum est nihil, quod factũ est in ipso. 18. Int. s. hæc sapientia Dei. 19. Int. non aliarũ rerũ. Theoph. q. d. lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminãs animam: non dixit autem solùm Iudæorum, sed omnium hominum; omnes enim inde intellectum & rationem acceperunt. Orig. Lux est hominum, sed non solorum; sic Deus dicitur Abraham, Isaac, & Iacob; per quod non excluditur quin sit etiam aliorum. Est verbum lux omnis rationalis creaturæ. Chry. non adiecit, & Angelorum; est enim sermo de natura hominum, quibus Verbum veniens euangelizauit. Aug. Ex ipsa vita illuminantur homines qui possunt percipere sapientiam, quod pecora non possunt. Glo. Lux erat quantum in se est, etsi iniqui non sentiunt. 20. Int. tamen à tenebris non cernebatur. Orig. in hom. lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad spem trahens nostra natura per se considerata, tenebrosa est, sed capax lucis sapientiæ. Chry. Tenebras dicit mortem, & errorem; prædicatio enim Christi in medio erroris regnantis fulsit, & eum disparere fecit, mortémque in vitam mutauit. Glo. lucet hæc lux quantum in se est, etiam in tenebris, sicut sol super cæcum. 21. Int. s. ante incarnationem, sicut nec cæcus comprehendit lucem super se lucentem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

15. quidam hîc finiunt orationem. q. d. nihil ex his quæ facta sunt, sine ipso factum est. Est autem more Hebraico repetitio eiusdem per negationem, vt Esa. 39. Ierem. 4. 16. Quidam, vt Hilar. hîc finiunt sententiam, vt suprà notatum num. 17. 17. quam vt hominibus communicaret factus est homo. iuxta illud Iohan. 10. Ego veni, vt vitam habeant. Vide 1. Ioan. cap. 1. & 5. Quidam aiunt significari ab ipso vitam accipere quæcumque viuunt, vt esse acceperunt quæcumque sunt. 21. id est, hominibus qui in tenebris, id est, peccatis sunt. Sic Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ. q. d. [illegible] solet in tenebris lucere, at lucem hanc multorum hominum tenebræ recipere noluerunt.

[22] comprehenderunt. [23] Fuit [24] homo [25] missus à Deo, [26] cui nomen [27] erat Iohannes. [28] Hic [29] venit [30] in testimonium, [31] vt [32] testimonium perhiberet [33] de lumine, [34] vt omnes [35] crederent per [36] illum. [37] Non erat ille * lux: [38] sed vt testimonium perhiberet de [39] lumine. Erat [40] lux [41] vera: [42] quæ illuminat [43] omnem hominem [44] venientem in hunc mundum. [45] In mundo [46] erat,

Sens. Lit. In Cap. I.

22. Aug.stulta corda peccatis aggrauata,lucem istam capere non possunt;cæcus in sole,soli absens est;sic stultus cæcus est,etsi præsens est illi sapientia. Origen.in hom.Lux hæc omni creaturæ incomprehensibilis est.Chrys.Christi prædicationem neque mors,neque error superauit. Orig.hanc lucem persequutæ sunt tenebræ,sed non inualuerunt,nec apprehenderunt;vel quia celeritatē cursus lucis sequi non valent,vel quia fugantur,luce appropinquante.Aduertendū autem sumi tenebras aliquādo in bonam partē, iuxta illud:Posuit tenebras latibulū suū, nēpe sunt ignota diuina.Glo.Tenebrę si comprehenderent, tenebræ non essent.Aug.10.de ciu.Dei,cap.29.hoc Euangelij initiū vsque ad hęc verba:& tenebræ,&c.quidam Platonicus aureis literis scribendum,& in locis eminentissimis per omnes Ecclesias proponendū dicebat. 23.Int.q.d. sed vt etiā tenebræ comprehenderent fuit,&c. 24. Int.s. Præcursor humanati Verbi.Aug.quia latebat in Christo Deus,missus est ante eum magnus homo,per cuius testimonium inueniretur plusquàm homo.Theoph.homo,non Angelus. 25.Aug.vt posset verbum de Deo dicere. 26.Int. non ab hominibus.Chry.non sua loquitur,sed quæ mittētis, vnde & Angelus dictus est à Propheta:Ego, inquit, mitto Angelum meum.Est autem Iohannes missus à deserto ad baptizandum,ait enim: Qui me misit baptizare,&c. 27. Int.non ab homine impositum,sed à Deo. 29. Int.explicat cur missus. 30. Int.agens libera voluntate. 31. Int.cuius rei? vt testimonium,&c. 32. Int.quicumque contradiceret. 33. Int.i.Christo nato,iam nomen Verbi mutauit in Lumen. 34. Int.quare? vt omnes,&c. 35. Int.s.lumen Christum esse. 36. Int.testificantem. Beda.non dicit vt omnes crederent in illum,sed per illius testimonium in Lucem.Chry.Lumen quidē non indigebat testimonio,sed præconem hominem misit,vt cognatam vocē audientes,faciliùs accederent.Theoph. Si aliqui non crediderunt,ipsi sibi causa fuerunt,solis radiū nolētes recipere. 37. Int.Magnus quidē erat iste,non tamen ex se lucens,sunt tamen Sancti lux illuminata.Chry.hoc addit,ne quia testimonium perhibuit,maior,& fide dignior crederetur.Theoph.potest Iohannes & Sancti dici lux,sed sine articulo;habent enim lucem secundū participationem. 38. Int.subaudi,missus erat. 40. Int.s.Christus.Aug.de quo lumine Iohannes testimoniū perhibeat,ostēdit. 42. Int.quia est,& nō vera lux.s.quæ non ex se,sed aliūde lucet. Aug.homo illuminatus dicitur lux;sed vera lux est quæ illuminat:nam & oculi nostri lumina dicuntur,sed nisi alia lux adsit,frustra patent. 43. Int.etiam ipsum Iohannē. Aug. omnes ad quos venerat Christus,minus erāt idonei eū videre,radiauit Iohannē, & per eum cognitus est ille qui illuminat;sic ab oculis sauciis videtur sol in aliquo corpore radiato. Int.nō quod omnem, sed quia nullus sine illo illuminatur.Aug.de peccator.mer.& remiss.cap.25. ¶Chry.illuminat omnem hominem quantum ad eum pertinet:sed quidam mentis oculos claudunt. 44. Int.i.qui à Deo recedens,& cadens in mundum,cæcatus est:alioquin nō indigeret illuminari.Aug.si illinc non recederet vbi poterat esse illuminatus,non esset illuminādus.Theoph.Erubescat Manichæus,qui nos conditoris maligni & tenebrosi asserit creaturas:non enim illuminaremur,si veri luminis creatura non essemus. Orig.in hom.loquitur de his qui per regenerationem veniunt in mundum virtutū.Glos.quorum vita & conuersatio in cœlis est, quasi in alio mundo sunt: in his ergo,quasi in quodam mundo superiori vera lux lucet. 45. Int.sub & hæc lux. 46. Int.s.præsentia Deitatis, omnibus creaturis infusus, regens,quas fecit.Orig.in hom.Est in mundo sicut artifex regens quod fecit.

Sens. Myst. In Cap. I.

28. IN e.id est gratia;qui totum à gratia habet,& gratiam prædicat. Alcui. Gratia Dei vel in quo est gratia;qui gratiam noui Testamenti,id est,Christum primum mundo innotuit;vel Iohannes,id est,cui donatum est,nempe Christum præcurrere,& baptizare.

Addit. Avct. In Cap. I.

23. *Græc.* ἐγένετο, *id est, exstitit, quasi dicat, Exstitit quidam homo,non vt cæteri,sed diuinitus datus & missus.* 32. *non quòd Christus egeret,sed propter homines.* * *Græc.* τὸ φῶς, *Lux illa.* 42. *per naturam,non per participationem.* 43. *scilicet,quicumque illuminatur, vel quantum in se est, vel dando omnibus lumen naturale.* 44. *scilicet,per natiuitatem.In mundum venire, est nasci;exire mori.quidam putant significari prorsus omnem.*

& mundus per ipſum factus eſt: [47] & mundus eum non cognouit. [48] In propria venit, [49] & [50] ſui eum non receperunt. [51] Quotquot autem receperunt eum, [52] dedit eis poteſtatem [53] filios Dei fieri, [54][55][56] his qui credunt [57] in nomine [58] eius. [59] Qui non ex ſanguinibus [60], neque ex voluntate [61] carnis, [62] * neque ex voluntate viri, [63] ſed ex Deo [64] nati ſunt. [65] Et verbum [66]

SENS. LIT. IN CAP. I.

47. Orig. in hom. Deus non extrinſecus fabricat ſicut faber, ſed mundo infuſus, & vbique exiſtens. Chry. hoc additum eſt, ne putaretur in mundo eſſe velut ei contemporaneus. Theoph. ſubuertitur hîc Marcionis rabies, qui malignũ conditorem cuncta produxiſſe dicebat: & Arrij, Filium Dei creaturam dicentis. 48. Int. i. dilectores mundi. Aug. per ipſum factus mundus, id eſt, creaturæ; nõ cognouit verò mundus. i. mundi dilectores, qui amando mundum, dicuntur mundus (qui enim mundũ non diligunt, corde inhabitãt cælũ.) ſic ſolemus dicere, domus illa mala eſt, aut bona; non parietes intelligentes, ſed inhabitantes. Chry. etiam ante corporalem præſentiã cognouerunt eum Dei amici: vnde, Abraham exultauit vt videret diem meum. non ergo vt obiiciunt Gentiles, præteritis tẽporibus homines neglexit. omnibus enim dignis cognitus erat; etſi eum nõ cognoſcerent qui mundo affixi ſunt, & quæ mundi ſunt ſapientes. 49. Int. i. in mundum qui ſuus eſt. Theoph. in mũdum, ſeu Iudæam. Int. in humanam naturam. 50. Int. ſ. Chriſtus per carnem. Aug. qui dum hîc eſſet per diuinitatem, à ſtultis, cæcis, & iniquis videri non poterat, de quibus dictum eſt: Tenebræ eam non comprehenderunt. Chryſ. quia in mundo exiſtens, non putabatur adeſſe, dignatus eſt induere carnem. 51. Int. i. quicumque homines præſertim Iudæi, quos omnibus prætulit. Chry. Iudæos ſuos dicit, vt populum peculiarẽ. Int. nõ quia nulli, ſed quia rari. 52. Int. ſiue Iudæi, ſiue Gẽtiles. Chry. ſiue ſerui, ſiue liberi, ſiue inſipiẽtes, ſiue ſapiẽtes, ſiue mulieres, ſiue viri, ſiue pueri, ſiue ſenes. Glo. ab initio mundi fuerũt diuini verbi receptores. 53. Int. ſ. per fidem. 55. Chry. non dicit, fecit filios Dei fieri, ſed dedit poteſtatẽ; oſtendẽs multo eſſe opus ſtudio vt acceptã in baptiſmo adoptionis imaginẽ incõtaminatã ſemper cuſtodiamus; ſimul oſtendens poteſtatem hanc nullum nobis auferre poſſe, niſi nos ipſos; denique gratiam hanc aduenire volentibus, & ſtudentibus; eſt enim in poteſtate liberi arbitrij, & gratiæ operatione filios Dei fieri. Theoph. Dedit poteſtatem conſequendi perfectiſſimam in reſurrectione filiationem. 56. Int. ſ. adoptiuos, vt ſint fratres eius, & cohæredes per gratiã, ſicut & ipſe Filius vnigenitus per naturam; vt iam non ſit ſolus. Aug. Magna beneuolẽtia; vnicus natus eſt, & noluit manere vnus; non timuit habere cohæredes; hæreditas enim eius non fit anguſta ſi eam multi poſſederint. 57. Int. pro ſ. his. 58. Int. ſ. Deum eſſe & hominem. Chry. Dei eſt dare gratiã, homini præbere fidem. 59. Int. i. in re eius nominis. ¶ i. Emanuel, quod interpretatur nobiſcum Deus. 60. Aug. quomodo naſcantur filij Dei, ſubdit.

61. Int. pluraliter, vt ſignificet maris & fœminæ materiã. Aug. quia Græcè poſitũ eſt pluraliter, maluit interpres minus Latinè loqui ſecundùm Grammaticos, & tamen explicare veritatem; ex ſanguinibus enim maris & feminæ homines naſcuntur. Beda. Sanguis pluraliter in Scripturis peccatũ ſignificare ſolet, vnde: Libera me de ſanguinibus. 62. Int. i. concupiſcentia. * Aug. carnẽ pro femina poſuit. Caro (inquit Adam) de carne mea. ſic aliquando ponitur ſpiritus pro marito, quia ille imperare debet, iſta ſeruire. Beda carnalis generatio à complexu coniugij ducit originẽ, ſpiritualis verò Spiritus ſancti gratia miniſtratur. 64. Int. ſ. operãte per baptiſmum. 65. Int. homines ex Deo, & Deus ex homine. 66. Int. id eſt, Filius Dei. Aug. ne miraremur, & horreremus tantam gratiam, & nobis incredibile videretur homines ex Deo naſci, quaſi ſecuritatem faciens; hoc dixit, q. d. quid miraris homines ex Deo naſci? attende ipſum Deum ex hominibus natum. Chry. prædicti honoris cauſam ſubiicit, factus eſt enim Filius Dei Filius hominis, vt filios hominum faceret filios Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

58. i. maior hominum pars. 49. Græc. τὰ ἴδια, ſua. 51. ſ. homines ab ipſo facti non ei crediderunt, nec obedierunt. poſitum autem eum, pro id. ſ. verbum + niſi malis ſub Deum. 52. ſ. cuiuſcumque ſexus, ætatis, conditionis. 55. Græc. ἐξουσίαν, auctoritatem, dignitatem, præeminentiam. ſic Rom. 13. non eſt poteſtas niſi à Deo. Significatur verò hoc ipſo quod ipſum recipiunt, per fidem charitate formatam, Dei filios fieri, ſeu eſſe. eſt enim Græc. γενέσθαι, quod ſignificat & fieri, & eſſe. 56. ſ. per charitatem, vel gloriam cæleſtem. 59. Græ. εἰς τὸ ὄνομα, in nomen, pro, in ipſum. Heb. 61. q. d. non ex ſanguine & carne. i. carnaliter, nec opera viri, ſed ex Deo, ſeu ſupernaturaliter, & ſpiritualiter nati. Eſt autem illud, nec ex voluntate viri, præcedentium explicatio. Quidam per voluntatem intelligunt concupiſcentiam. q. d. non ex concupiſcentia carnali. ſolet quidem Scriptura carnalia ſignificare nomine carnis & ſanguinis. ſic illa: Caro & ſanguis non reuelauit tibi. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Non acquieui carni & ſanguini. poſitum verò ſanguinibus, pro ſanguine, more Hebræo. 65. ἐγεννήθησαν, geniti ſunt.

[67] caro [68] factum est : & [69] habitauit in nobis, & [70] vidimus [71] gloriá eius,gloriam [72] quasi [73] vnigeni-
[*] ti à Patre, [74] plenum [75] gratiæ & [76] veritatis. [77] Iohannes [78] testimonium [*] perhibet de [79] ipso: &
[80] clamat,dicens:[b] Hic [81] erat [82] quem dixi,

SENS. LIT. IN CAP. I.

67. Int.i.hom.Aug.cont.ferm.Arrianorum cap.9.Caro pro homine posita est,sic: Ad te omnis caro
veniet,&:Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Theoph. volens ostendere inenarrabilem
Dei benignitatē,carnis meminit,alioqui etiam animam assumpsit;quod enim nō assumpsit,nō sancti-
ficauit,neq; decebat omitti quod principalius est.68.Chry.non substantiam conuertit in carnem,sed
manens quod est,serui formam assumpsit. Aug.15.de Trin.cap.11.Sicut verbum nostrum vox fit , nec
mutatur in vocem;ita Dei Verbum caro factum est,nō mutatum in carnem.Ex gestis Concilij Ephes.
Vt cùm sermo induerit litteras & elementa,visibilis fit & tractabilis; sic verbū Dei tractabile inueni-
tur.Theoph.Apollinaris in hoc verbo hæresim statuit,dicens Christum animam rationalem non ha-
buisse,sed carnem tantùm.& pro anima diuinitatem;subuertitur autem hinc Nestorius, qui dixit non
Deum ipsum factum hominem,sed coniunctum homini ex Virgine concepto , secundùm gratiam &
amorem;at Euangelista dixit ipsum Verbum factum hominem; itaque Dei genitrix nūcupatur, tam-
quàm quæ Deum genuerit.Cyril.ad Nestoriū epist.8.Carnem animatam anima rationali vniens ver-
bum sibi secundùm subsistentiam,ineffabiliter factus est homo.Hil.10.de Trin.Verè Dei Filius,verè
hominis Filius natus est,ex Virgine corpus , & ex se sibi animam assumens.Glo.Verbum factum est
caro,quasi mutatum in lac propter paruulos. 69. Chry.hoc dixit,ne suspicateris diuinitatis cōuersio-
nem:quod enim habitat , aliud est secundùm naturam ab habitaculo. nec enim substantiarum confu-
sio facta est,neque destructio.Alcui.id est, inter homines conuersatus est. 70. Int.s.nos , quos elegit,
cognouimus Deum esse gloriosum.Chry.non vidissemus,nisi per cōsortium humanitatis apparuisset,
quomodo enim aliter inaccessibilem diuinitatem sufferre possemus? Aug.Natiuitate ista collyriū fe-
cit,vnde tergerentur oculi cordis nostri;eius gloriam nemo posset videre,nisi carnis humilitate sana-
retur;caro te obcæcauerat,caro te sanat;sic venit medicus,vt de carne vitia carnis extingueret.71.Int.
i.altitudinem,& maiestatem eius per humanitatem in qua docuit,& miracula fecit,in qua trāsfigura-
tus est,in qua surrexit. 72. Greg.18.Mor.cap.4.In sacro eloquio quasi, aliquando non pro similitudi-
ne ponitur,sed pro veritate.73. Int.non vt cuiuslibet Sancti. Chry.q.d.non vt Prophetæ , aut alterius
hominis,vel Angeli,sed quasi ipsius naturalis Filij,qualem decebat habere Vnigenitū,sic solemus di-
cere Regis apparatum narrantes. Quid multa?quasi Rex ibat.Apparebant enim Angeli vt serui, stella
Magos vocauit;puer exultauit in vtero;Pater de cælis testatus est, & super ipsum Paracletus aduenit;
fugiebant dæmones,morbi soluebantur,suscitabantur mortui,& animæ à malitia ad virtutes cōuerte-
bantur. 74. Int.s.illū hominem. Orig.in hom. potest accipi de humanitate,& diuinitate,vt plenitudo
gratiæ ad humanitatē referatur,secundū quā est caput Ecclesiæ; plenitudo verò veritatis referatur ad
diuinitatē,vel vtrumq; ad nouum Testamentū,vbi & plenitudo gratiæ donata,& legaliū symbolorum
veritas impleta. 75. Int.secundùm humanitatē. 76. Int.secundùm Deitatē.Theoph.Erant Christi ver-
ba gratiosa,&(cùm Prophetæ in figura operati sint)in veritate.Glo.nullis præcedentibus meritis fuit
Deitas in Christo implens hominē illum omni plenitudine:hæc autem gratia dicitur, & veritas,quia
quod fuerat olim promissum,exhibitū est.77.Int.q.d.nō solùm ego dico, sed etiā Iohannes Baptista.
Chry.sæpe meminit testimonij Iohannis,erat enim in multa admiratione apud Iudæos.78.Int.s.quòd
Verbū caro factum est,quia ipse præmissus ei,testatur & celsitudinē humanitatis, & æternitatem di-
uinitatis. 79.Int.s.Christo.80.Int.apertè,non obscurè,vt lex.Chry.cum libertate. Aduertendū autem,
Iohannem non statim Iudæos ad alta duxisse , sed paululum à terra euolare docuisse , dicens eum se
meliorem,&c. b. Glo.apparet hinc Christum tunc adfuisse , sæpè enim adhuc ignotus antequàm ba-
ptizaretur,& prædicaret,ad Iohannem solitus erat venire. 81. Int.s.ab æterno. 82. Int.s.vobis quæ-
rentibus an essem Christus.Chry.dixerat de Christo antequàm appareret,vt faciliùs susciperent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

67. Carnis nomine potiùs vsus,quàm hominis.1.ad demonstrandam Dei benignitatem,qui se ad carnem
vsq; demiserit. 2. ne incredibile putaretur homines Dei filios fieri. 3. vt intelligatur verè factus homo , non
apparenter. 4. vt indicaretur caro etiam per Christum reparata. 68. significatur vna eademq; persona esse
Dei & hominis. 69.i. in nostra natura velut tabernaculo.Græc.ἐσκήνωσεν.Indicatur autem diuersitas natu-
rarum post factā vnionem, vel habitauit in nobis.i.inter nos,iuxta Zach.2.Habitabo in medio tui. 70. Græ.
ἐθεασάμεθα spectauimus velut rem nouam,& admirandam. sub.datam,sic 2.Petr.1. Accipiens à Deo Pa-*
tre honorem,& gloriam. vel coniunge cum vnigeniti. 74. coniungi potest cum illo, Verbum caro factum est,
*vel illo,Habitauit in nobis.vt reliqua per parenthesim legantur. * pro,perhibuit,certè quod sequitur , cla-*
mat.Græc.κέκραγε,Clamauit,scilicet publicè & liberè,Christum prædicans.

Qui

[83] Qui post me [84] venturus est,ante me factus est:quia [85] prior [86] me erat,& [87] de plenitudine [88] eius nos [c] omnes accepimus,& [89] gratiam pro [90] gratia, [91] quia lex per Moysem data est: [92] gratia & [93] veritas per [94] Iesum Christum [95] facta est. [96] Deum [97] nemo vidit vmquam. [98] Vnigenitus Filius qui [99] est in sinu Patris,ipse [100] enarrauit.

SENS. LIT. IN CAP. I.

83. Theoph.sex enim mensibus prior Iohannes natus est.Chry.de aduentu Christi loquitur ad prædicationem.Gloss.post me venturus in prædicatione,in morte, sed non in resurrectione. 84.Int.i.mihi præpositus est,etiam in humanitate.Aug.antepositus est mihi.Chry.clarior est,& honorabilior. 85. Int.cur?quia,&c. 86. Int.s.æternitate Deitatis.Chry.ex hoc apparet illud,Ante me factus est;de honore intelligi;si enim de productione intelligeretur,potius dicendum erat,prior me erat;quia ante me factus est. 87. Orig.verba sunt Baptistæ vsque ad , ipse enarrauit. Chry. coniungit testimonium suum Baptistæ testimonio; sunt enim hæc verba Euangelistæ.Glos.Exposito testimonio Præcursoris, redit Euangelista ad testimonium suæ assertionis. 88. Int.quia illi Spiritus est datus, non ad mensuram,nobis ab eo secundùm mensuram.Orig.q.d.ex hoc conie̋cto eum me priorem,quia de plenitudine eius ego,& ante me Prophetæ gratiam accepimus. c. Chry.s.nos duodecim,& omnes fideles. 90. Int.i.pro bono bonum.Aug.Primò accepimus fidem,quæ gratia vocatur;quia gratis datur,& pro gratia hac,in qua ex fide viuimus,recepturi sumus aliam.i.vitam æternam,quæ quasi merces est fidei. non erat ista gratia in veteri Testamento,lex enim minabatur,non opitulabatur;iubebat,non sanabat; languorem ostendebat,non auferebat,sed præparabat medico venturo cum gratia & veritate. Gl.pro fide quæ per dilectionem operatur,ex qua iustus viuit,gratiam.i.beatitudinē, quæ merces iustitiæ dicitur,& etiam gratia,quia meritum ex gratia.Chry.pro gratia veteri,nouam,pro typo,veritatē:gratiæ enim etiam fuit legem suscipere. 91. Int.verè ab eo accepimus,quia lex mala non tollit,sed ostendit, & reos cōuincit,vt humilient se medico. 92. Chry.quod erat ministrantis. 93.Aug.13.de Trinit.c.19. Gratia ad scientiam refertur,veritas ad sapientiam,in rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia est quòd homo in vnitate personæ coniunctus est Deo;in rebus verò æternis,summa veritas rectè tribuitur Dei verbo.Chry.Gratia,quia cum potestate remittebat peccata,& regenerabat,&c. Veritas autem quia figuras adimpleuit. 94. Int.qui est Dominus liberans,Glo.per Moysem seruum prænunciatio,per Dominum Iesum salutis impletio. 95. Chry.quod est Regis cum potestate operantis. 96. Int.hæc gratia per Christum omnibus est data.i.videre Deum,qui numquam visus est. 97. Int. i.nullus homo,nec Moyses.Glo.nullus purus homo viuens in hoc corpore,vidit Deum vt est,vnde:nō videbit me homo,& viuet.Apparuit autem Deus aliquibus per subiectam creaturam. Greg. 18.Mor. c.37.& 38.Quamdiu hîc viuitur,videri per quasdam imagines Deus potest,sed per naturæ suæ speciē non potest;nec Iacob Deum vidit,sed Angelum,& Moyses qui cū Deo loquebatur,petit vt videat;cœperat enim per imagines videre , & naturæ claritatem cernere cupiebat. quisquis autem Deum videt, vt videri potest à viuentibus in hac corruptibili carne,huic vitæ funditus moritur,ne iam eius amore teneatur:fuere tamen qui negarent Deū in regione beatitudinis in natura sua videri,sed sunt decepti. Aug.ad Paulinam epist.12.Nemo Deum vidit in hac vita sicut est ; nec Dei plenitudinē quisquam aliquando ipsa mente comprehendit.Idem 12.super Genes.ad litt.ca.27. Nisi quis ab hac vita quodammodo moriatur,siue omnino exiens de corpore,siue alienatus à sensibus,nō in illam subuehitur visionem.Chry.Antiqui Patres Deum viderunt,non quidem eius naturam sicuti est,sed sicuti possibile eis erat videre. 98. Int.sub.sed.Hil.6.de Trinit.Adoptionis suspicio excluditur Vnigeniti nomine. 99. Int.i.in secreto.Chry.Nullus Deum nouit vt Filius,qui in sinu conuersatur, & nihil ignorat,significauit enim Euangelista per sinum, Filij familiaritatem,& coæternitatem cum Patre. Aug.quia sinus noster intus est,secretum Patris sinus vocatur. 100. Chry.Maiorem doctrinam per vnigenitum accepimus. Beda. Homo factus , enarrauit quid de veritate Trinitatis sentiendum , qualiter ad eius contemplationem properandum , quibus actibus perueniendum sit , enarrabit etiam cùm electos ad claritatem suæ visionis inducet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

86. q.d.meritò quidem mihi prælatus , me enim multo erat præstantior. 87. verba Euangelistæ coniungenda cum , Plenum gratiæ & veritatis. c. s.quæcumque accepimus. 89. pro,nempe gratiam pro gratia.i. pro operibus ex gratia gloriam. 92. non facta. 97. s.in natura sua dum hic viueret,qui enim leguntur vidisse,per speciem aliquam viderunt. 99. est velut explicatio illius, erat apud Deum,significaturq; coniunctissimus Patri & consubstantialis.Græc. 100. ἐξηγήσατο, latentia in lucem protulit , scilicet,expressius,& certiùs declarauit.

Et hoc est testimoniū[101] Iohannis:[102] quādo miserunt[103] Iudæi[104] ab Hierosolymis Sacerdotes[105] & Leuitas ad eū,[106] vt interrogarent eum.[107] Tu quis es?[d] Et cōfessus est,[108] & non negauit:[109] & confessus[110] est,[e] Quia non sum ego Christus.[111] Et interrogauerunt eum,[112] Quid ergo?[113] Helias es tu? Et dixit:[114] Non sum.[115] Propheta[116] es tu?[117] Et respondit,[118] non. Dixerunt ergo ei;[119] Quis es? vt responsum[120] demus his qui miserunt nos. Quid dicis de te ipso? Ait,[121] Ego[122] vox[123] clamantis in deserto:[124] Dirigite[125] viam[126] Domini, sicut dixit Esaias Propheta.[127] Et qui missi fuerāt, erant ex Pharisæis.[128] Et interrogauerunt[129] eum, & dixerunt ei:[130] Quid ergo baptizas, si tu non es

SENS. LIT. IN CAP. I.

101. Int.iterum.Orig.hoc est secundum Baptistæ testimonium.Theoph.dixerat testificatū de Chri-
sto:nunc subiungit quando id fecerit.Glo.hæc,& cætera sequentia testimonia Iohannis exhibita sunt
post baptizatum Christum. 103. Int.vt lucernæ. 104. Int.cùm eius auctoritatis excellentia mouerē-
tur,quia ausus est baptizare.Aug. 105. Int.i.sapientes in lege. 106. Int.vt confessione ipsius Iohannis
scirent quis esset.Chry.tantum ei tribuebant,vt de seipso dicenti crederent. 107. Int.quid?quod sequi-
tur. 108. Int.s.quòd non est Christus.Orig.aderat iam tempus aduentus Christi, idque legisperiti ex
Scripturis colligebant;itaque Theudas & Iudas Galilæus quasi Christi, magnam multitudinem con-
gregarunt.Chry.indignum putabant Iudæi subiici Iohānem Christo, qui esset genere sacerdotali illu-
stris,& sanctitate,cùm Christus genere humilis haberetur, victuque & vestimentis communibus vte-
retur;malebant ergo Iohannem habere magistrum,itaque eum alliciebant vt confiteretur se Christū,
& ideo miserunt honorabiliores;Iohannes ergo ad eorum mentem respondit.Glo.Putabant Iudæi Io-
hannem esse Christum in lege promissum. 109. Int.s quòd erat præcursor. 110. Chry.repetit Euan-
gelista,indicans Baptistæ virtutem,& malitiam Iudæorum. 111. Int.remota priori opinione.Chry.nisi
mens eorum fuisset eum attrahere vt se diceret Christum,dixissent ad eius responsionem,non hæc ve-
nimus interrogaturi:deprehensi ergo,ad aliud transeunt. 112. Int.s.es. 113. Aug.nouerant Heliam
præcessurum Christum.Orig.vel Iudæi credebant migrationē animarum, vel quærūt an sit ipse Helias
qui assumptus est,vel an sit qui prænunciet Christum venturum. 114. Greg.in hom.7.Iohannes in spi-
ritu Helias erat,præuenit enim primum Christi aduentum,sicut Helias secundum præueniet,in perso-
na Helias non erat. 116. Int.s.Helisæus.Orig.ille de quo Moyses, Prophetam suscitabit vobis Deus,
&c.vnde articulus additur,putabant verò Iudæi eum Prophetam,alium à Christo fore. 117. Int.quia
non prænūcio,sed ostendo.Nō sum Propheta,quia plus quàm Propheta,nō sum vnus de illis Prophe-
tis,de quibus me esse putatis. 118. Chry.vehementiùs insistunt. 119. Int.q.d.dic,quis es?ne absq; re-
sponso redeamus ad illos qui nos miserūt. 120. Int.audiuimus de Christo te prædicare,sed de te ipso
nil manifestum asseris. 121. Int.s.sum. 122. Int.s.Verbi incarnati.Greg.ho.4.per Iohannis ministe-
rium Dei verbum ab hominibus auditum est,vox priùs sonat, vt verbum possit audiri. 123. Int.s.in
me.Orig.Christi se dicit vocē,qui clamabat:Si quis sitit,veniat ad me. 124. Int.i.desertæ Iudææ so-
latium annuncians.Greg.ho.7. 125. Int.i.parate in vobis. 126. Int.s.per fidem,per opera,per quæ Do-
minus ingreditur.Greg.Via Domini ad cor dirigitur,cùm veritatis sermo humiliter auditur. 127. Int.
iterum missum est à Phariseis,est enim hoc tertium testimonium.Interrogauerant autem Sacerdotes
& Leuitæ mansuetè,isti verò contumeliosè,nec quasi scire volentes, sed prohibere à baptismo;ad quē
tamen leguntur accessisse, verùm non credentes, sed ex hypocrisi, cum populum timerent. Chry.ipsi
iidem Sacerdotes & Leuitæ ex Pharisæis erant;cùm ergo blanditiis supplantare non valuissent, accu-
sationem intētant. 128. Glo.Veniunt hi ad Iohannem, quia audiunt prædicasse resurrectionem quam
credebant. 129. Int.ex inuidia quærebant. 130. Int.q.d.audaciæ est.¶ hic planè inuidia patet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

*d. s.munere,officio,dignitate.Sciebant enim filium Zachariæ. 108. s.veritatem. 109. frequens in Scri-
ptura repetitio, idq; interdum addita post affirmationem negatione: sic suprà, Et sine ipso factum est nihil.
Et infr.Et tenebræ in eo non sunt vllæ. e. apparet id eos interrogasse. 113. videntur Iudæi credidisse πα-
λιγγενεσίαν.itaque Christum multi putabāt Eliam,aut Ieremiam. 116. Græc.ὁ προφήτης,ille.s.de quo Deut.
18. 117. Prophetarum ferè officium futura prædicere: talis Iohannes non erat. 125. Græc.εὐθύνατε,quod
alias vertit,rectas facite.*

Chri

[131] Christus, neque Helias, neque Propheta?[132] Respondit[133] eis Iohannes dicens: Ego bapti-[134]
zo[135] in aqua:[136] medius autem vestrum[137] stetit, quem vos[138] nescitis. Ipse est[139] qui[140] post me ven-
[141] turus est, qui[142] ante me factus est: cuius ego non sum dignus vt[143] soluam eius corrigiam
calceamenti. Hæc in[145] Bethania facta sunt trans[146] Iordanem, vbi erat Iohannes baptizans.
[147] Altera[148] die[149] vidit Iohannes Iesum[150] venientem ad se, & ait: Ecce[151] agnus

SENS. LIT. IN CAP. I.

131. Int. qui habet auctoritatẽ baptismi. Glo. intelligebant ex Scripturis Christum baptizaturum.
132. Int. s. Helisæus. Glo. Sciebant Heliam & Helisæum qui siccis pedibus Iordanem transierant,
figuram baptismi gessisse, vnde eos surrexisse putabant. 133. Int. etiam inuidis, ex bonitate veritatem
dicit. Greg. hom. 7. Sanctus enim quisque, etiam cùm peruersa mẽte requiritur, à bonitatis suæ studio
non mutatur. 134. Int. i. lauo. 135. Greg. hom. 7. Peccata soluere non valebat, sed qui nasciturum na-
scendo præuenerat, baptizaturum baptizando præuenit. 136. Int. id est, præsens vobis apparet. Orig.
præsens est cuilibet, & per totum orbem diffusus est, etiam in medio hominum, cor enim in medio
corporis est. 137. Int. s. corpore. 138. Int. quia humilis, & ideo ego lucerna præaccendor. Aug. ¶ Greg.
Dominus visibilis exstitit corpore, inuisibilis maiestate. Chry. nesciebant quis, & vnde esset. Theoph.
Scripturas nõ intelligebant, nec sciebant illũ esse Mediatorem, qui eos Deo volebat cõiungere. Orig.
illud, Ego baptizo in aqua, est responsum ad, Quid ergo baptizas? hoc autẽ, ad illud: Si tu non es Chri-
stus, quem isti nesciebant, quia hominem tantùm putabant futurum Christum. 139. Int. i. ante tempo-
ra definitum est, quòd post me veniret. 140. Int. sicut nascẽdo, ita prædicando. 141. Orig. apparitu-
rus. Chry. q. d. si meum baptisma perfectum esset, alius non veniret post me aliud baptisma daturus; sed
hæc præparatio est illius. Greg. post Iohannem venit, quia post eum natus. 142. Int. i. mihi præpositus
est dignitate. Greg in hom. 7. Orig. 143. Chry. i. in infimis ministrem. 145. Chry. quia res quæ non
ita pridem contigerant, narrat, loci meminit; quædam autẽ exemplaria certiùs habent Bethabora: Be-
thania enim non vltra Iordanem, nec in deserto, sed prope Hierosolyma. Glo. duæ sunt Bethaniæ, vna
trans Iordanem, altera non longè ab Hierusalem. 146. Chry. non in domo, neque in angulo, sed Ior-
danem transiens in media multitudine, Christum prædicabat. 149. Int. s. intuitu mentis & corporis.
150. Orig. Iuerat Maria ad Elizabeth, Christus ad Iohannem, maiores ad minores, in quo exẽplum
datur opitulandi minorib. & modestiæ: venit autẽ de Galilæa, vt Matthæus ait. Chry. Matthæus scri-
psit aduentum ad baptismum, Iohannes autem post baptismum; vnde: Vidi, inquit, Spiritum Dei ascen-
dentem, &c. Venit autẽ Christus vt amoueret suspicionem, quòd fuisset sicut alij baptizatus, s. ad pœ-
nitentiam; itaque Iohannes eam suspicionem correxit. 151. Int. i. innocens, immolandus; præfigura-
tus in agno Paschali. Aug. solus ille Agnus qui non in iniquitate conceptus. Orig. nostros languores
accipiens, mortem quasi baptismum suscepit.

SENS. MYST. IN CAP. I.

137 Orig. Stat verbum Dei ad saluandum continuò. 143. Greg. hom. 7. mos erat, vt si quis, quæ sibi
competeret, accipere vxorem nollet, ille ei calceamentũ solueret, qui ad hanc spõsus iure propinqui-
tatis veniret; Christus autẽ Ecclesiæ Sponsus. Iohannes ergo dicit se sibi sponsi nomẽ non vsurpare, vel
se dicit non sufficere inuestigare incarnationis mysteriũ. Incarnatus enim Dominus, quasi calceatus
apparuit, mortalitate nostra assumpta: calceamẽta enim ex mortuis animalib. fiunt, corrigia ergo cal-
ceamenti, est ligatura mysterij. Glo. non dicit, non soluam, multa enim de diuinitate & humanitate
Christi aperuit, sed indignũ se ad hoc agendum reputat. Orig. quidam sic intelligunt, nec ineptè, non
tanti ego sum, vt causa mei descendat, & carnem quasi calceamentum suscipiat. 145. Int. i. in domo
obedientiæ baptizat, vt significet obedientiam cõuenire baptizatis. Alcui. ¶ Orig. Bethabora interpre-
tatur domus præparationis, & conuenit cum baptismo, qui præparat Domino plebem perfectam.
146. Orig. Iordanis. i. descensus eorũ: significat verò Christum, per quem mundari conuenit. Hic se-
gregat sortes donatas à Moyse, à donatis per Iesum; huius riuuli lætificant ciuitatẽ Dei: latet in Ægy-
ptiaco fluuio draco, in isto Deus, hîc mundamur à lepra, & loti præparamur ad perceptionem hære-
ditatis opprobrio Ægypti deposito. 147. Glo. altera die. i. post legem cognoscit Iohannes. i populus
gratiæ, agnũ quo redimitur. 151. Orig. Agnus quotidie immolabatur, & quotidiano oblatio nostra
debet esse verbum vigens. Glo. ministrat Agnus possidentibus se lac simplicis doctrinæ, quo paruuli
nutriuuntur; lanam, id est, incrementa virtutum, esum carnis suæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

*137. pro, stat, vt legit Cyp. & Hier. 145. hanc Ioseph. 17. Antiq. Bethaneam vocat. 147. Gra. τῇ ἐπαύ-
ριον, postridie eius diei.*

Dei,[152] ecce[153] qui tollit[154] peccatum[155] mundi.Hic est[156] de quo ego dixi,[157] Post[158] me veniet[f] vir[159], qui
ante me factus[160] est; quia prior[161] me erat,& ego[162] nesciebam[163] eum; sed vt manifestetur[164] in
Israël:propterea veni ego in aqua[165] baptizans.Et testimonium[166] perhibuit Iohannes, di-
cens:Quia vidi Spiritum[167] descendentem quasi columbam[168] de cælo,[169] & mansit[170]

SENS. LIT. IN CAP. I.

152. Theoph. dantis Filium suum pro nostra salute in mortem. Orig. hunc Agnum obtulit Deus
in homine recōditus,magnus sacerdos qui dixit:Nemo tollit animam suam à me, sed ego pono eam.
153. Int.quid confert?Tollit,&c. 154. Int.non de loco ad locum,sed vt omnino non sint. Theoph.
non dixit tollet,sed tollit;semper enim hoc facit.Greg.8.Mor.c.22.Tunc plenè peccatū tolletur,cùm
per incorruptionis gloriā nostra corruptio permutabitur;nō enim possumus esse liberi à culpa quam-
diu in corporis morte tenemur.Aug.qui de natura nostra peccatū non assumpsit,ipse est qui tollit no-
strum peccatū. 155. Theoph.i.omne peccati genus.Beda.Originale,quod est commune totius mundi,
quod Christus etiam superaddita per gratiam relaxat. 156. Int. hîc determinat quis ille medius sit,
de quo suprà dixit. 157. Int.s.id quod sequitur. 158. Int.natiuitate, & cæteris. ¶ post Præconem Iu-
dex.Aug.posterior natus est. 159. Theoph.perfecta enim ætate baptizatus est,est etiā spiritualis ani-
mæ vir,& Ecclesiæ Sponsus, vnde: Despondi vos vni viro,virginem castam exhibere Christo. Glo.
Christus est vir,in quo nobis cōgruit, & pro nobis soluit,& Filius Dei in quo Patri cōgruit,& pecca-
ta dimittendo nos ei recōciliat. 160. Int.s.dignitate.Aug.i.prælatus est mihi. 161.Int.i.Deitate.Greg.
hom.7.Sine tempore à Patre generatus.Theoph.ausculta Arrie,nō dixit,Creatus est, sed erat:audiat
& Samosathenus,si enim ex Maria primordiū sumpsit,quomodo prior extitit præcursore? 162.Chry.
hoc addit, ne videatur propter cognationem ei testimonium perhibere. 163. Chry. Fuerat enim in
deserto,apparent autem hinc signa illa quæ quidam dicunt à Christo facta in pueritia,mendacia esse,
& fictiones:alioqui nec Iohannes Christum ignorasset,nec populus eguisset eius testimonio.164.Int.
scilicet,vsu baptizandi,& ostensione humilitatis Christi. Chry. Ista via facilior erat ad inducendum
turbas,non enim concurrissent omnes,si sine baptismate prædicaret. Aug.demonstratus est Dominus
humilis, qui vt daret nobis humilitatis exemplum, suscepit baptismum serui, & ne præponeretur
baptismus serui baptismo Domini, baptizatos baptismo serui oportebat baptizari baptismo Domini,
non contrà.Glo.ne baptisma Iohannis sanctius putaretur baptismo Christi,non solus Christus eo ba-
ptizatus est. 165. Int.non in spiritu peccata tollens. 166. Chry. posset aliquis dicere, quomodo tu
cognouisti eum?respondet, per descensum Spiritus sancti. 167. Aug. 15. de Trinit.cap.27.non tunc
vnctus est Spiritu sancto,quando super eum velut columba descendit;sed tunc Ecclesiam suam præ-
figurare dignatus est,in qua baptizati accipiunt Spiritum sanctum. 168. Int. scilicet corporali specie
columbæ. August. de Agone Christiano cap. 22. non erat difficile Spiritui sancto, verum corpus co-
lumbæ,sine aliarum columbarum ministerio figurare, sicut ei non fuit difficile verum corpus in vte-
ro Virginis sine virili semine fabricare. Idem in Iohan. Apparuit ibi sancta Trinitas, Pater in voce,
Filius in homine, Spiritus sanctus in columba. In ista Trinitate missi sunt Apostoli baptizare.
169. Int.vt Iohannes excellentiùs de Christo intelligeret. 170. Greg.2.Mor.cap.41. in solo Media-
tore Spiritus sanctus semper singulariter permanet,manet etiam in electis omnibus,in his donis,sine
quibus ad vitam perueniri non potest,vnde illud:Apud vos manebit, in aliis autem aliquando se sub-
trahit,vt humiliùs eius virtutes habeantur.

SENS. MYST. IN CAP. I.

168. Aug. duobus modis visibiliter ostendit Dominus Spiritum sanctum, per columbam super
Christum,in quo simplicitas demonstratur,ne.s.in Spiritu sanctificati, dolum habeant: & per ignem
super discipulos,vbi feruor ostenditur,ne.s.simplicitas frigida remaneat. debet esse quisque simplex
sicut columba,& pacem habere cum fratribus, quam significant oscula columbarum. gemunt etiam
columbæ in amore,& Spiritus sanctus nos gemere facit,dum peregrinamur à Domino : significatur
itaque etiam humilitas per auem simplicem,& gementem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

152. *Græc.ὁ ἀμνὸς, Agnus ille,de quo.s.Isa.53. à Deo destinatus ad victimam, pro salute hominum.*
154. & in se recipit, & penitus tollit, tollit verò perpetuò,idq; propria virtute. sic solemus dicere:id pur-
gat choleram.i.purgandi vim habet. 155. fortassè positum pro peccata. f. præsens est. 163. id, ne quis
putaret ob familiaritatem,tam præclarum de Christo testimonium dedisse.

[g] ſuper eum.Et [171] ego [172] neſciebam eum. Sed qui miſit me baptizare in aqua,ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem,& manentem ſuper eum,hic [173] eſt [174] qui baptizat [175] in Spiritu ſancto.Et ego [176] vidi, & teſtimonium perhibui quia hic eſt [177] Filius Dei. [178] Altera die iterum [179] ſtabat Iohannes,& ex diſcipulis eius [180] duo. Et [181] reſpiciens Ieſum ambulantem,[182] dicit:[183] Ecce [184] Agnus [185] Dei. Et [186] audierunt eum [h] duo diſcipuli loquentem : & [187] ſequuti ſunt Ieſum.[l] Conuerſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dixit eis:

SENS. LIT. IN CAP. I.

g. Chry.quia Pater vocem emiſit,ne eam quis putaret dictam de Iohanne,venit Spiritus ſanctus ſu-
per caput Chriſti.Sed quomodo Iudæi non crediderunt ſi viderunt Spiritum?opus eſt nõ ſolùm oculis
corporis,ſed magis viſione mentis; nam & miracula videntes non crediderunt; quidam verò dicunt
non omnes vidiſſe Spiritum,ſed Iohannẽ ſolum,& eos qui deuotiùs diſpoſiti erant. 171. Chry.oſtẽ-
dit Spiritus ſancti deſcenſum, ſolùm fuiſſe ad manifeſtationem. 172. Int.ſ. comparatione huius co-
gnitionis;nã ex viſu & auditu,licet corporali,multũ proficiebat in cognitione maj.ſtatis,&p. ſtatis,
reuelatis oculis.Aug.quomodo neſciebat eũ à quo miſſus eſt? nouerat certè cùm diceret,Ego à te de-
beo baptizari;nouerat quidẽ Dominum & Filium Dei,& quòd baptizaret in Spiritu ſancto.neſciebat
autẽ baptiſmi poteſtatem ſibi retenturum (ne quis diceret baptiſmus meus,ſicut Euangelium meum)
ſed miniſterium tranſiturũ in bonos& malos;quid faciat tibi malus miniſter,vbi bonus eſt Dominus?
poſt Iohãnem baptizatum eſt,poſt homicidam non eſt baptizatum , quia ille dedit baptiſmum ſuum,
hic baptiſma Chriſti,quod tam ſanctum eſt,vt nec homicida miniſtrante polluatur. Chryſ.cùm dicit,
neſciebam,tempus dicit ante baptiſma,non illud quo prohibebat illum,dicens:Ego à te debeo bapti-
zari. Aug.at ex aliis Euangeliſtis conſtat columbam poſt baptiſma deſcendiſſe. 173. Int.non alius.
174. Int.ecce quid didicit. 175. Int.in quo eſt remiſſio. Glo.Baptizat Chriſtus in Spiritu , non ſo-
lùm remittendo peccata in aqua , ſed & poſt purgando, amorem accendendo,& donis implendo.
176. Int ſcilicet illum Spiritum. 177. Int.ſ.vnicus vnde poteſt baptizare. Augu.vnicus habet pote-
ſtatem,adoptati miniſterium. 178. Chry.quia multis dictis Iohãnis non attẽderant,iterũ eos excitat.
176. Chry.Stabat circa flumen,exſpectãs vt oſtenderet venientẽ:ſi enim circuiẽs Galilæam hoc di-
xiſſet,videretur factum humano ſtudio,& eſſe ſuſpectum teſtimonium. 180. Int.firmiter eius adhæ-
rentes magiſterio. 181.Int.ex dilectione.Theoph.quaſi oculis innuẽs gaudiũ quod habebat de Chri-
ſto. 183. Int.ſ.diſcipulis. 184. Int.q.d.quid me ſequimini? illum ſequimini qui eſt Agnus Dei pretiũ
mundi.Aug.Iohannes non quęrebat gloriã ſuam:noluit ergo diſcipulos apud ſe remanere,ſed oſtẽdit
quem ſequerentur.Chry.non lõgum facit ſermonẽ, ſolùm enim volebat Chriſto coniungere. loqui-
tur autem cum admiratione præſentis Chriſti,& nota,quòd Chriſtus nihil loquitur.nam Spõſus cum
ſilentio adeſt,alij eum inducũt,& Sponſam in manu eius ponunt;quam cùm acceperit,de ea diſponit;
Chriſti Sponſa Eccleſia,& ſicut in nuptiis non puella ad ſponſum vadit,ſed cõtrà:ſic Chriſtus ad ho-
mines deſcendit,& ad domum paternam duxit. 185. Chry.additur articulus ad excellentiã oſtẽden-
dam.Aug.iſte ſingulariter Agnus,ſolus ſine macula,hũc lupi timent,hic leonem occiſus occidit.Beda.
vellus dedit,ex quo veſtem nuptialem facere poſſemus, id eſt,exempla viuendi, quibus in dilectione
caleſieremus. 187. Int.ſ.imperio Magiſtri.Chry.Aduerte fuiſſe,alios Iohãnis diſcipulos,qui non ſunt
ſequuti , nempe qui meliores erant,ſequuti ſunt.Aug.de conſ.Euan.lib.2.cap.17.non ei inſeparabili-
ter adhæſerunt,ſed ad propria remearunt.

SENS. MYST. IN CAP. I.

179. Int.Immobilis in culmine perfectionis. Beda.ho.vigil.S.Andr.illam virtutum arcem conſcẽde-
rat, à qua tentationibus nullis deiici poſſet.Alcui.Stat Iohãnes,ceſſat enim lex;venit Ieſus,id eſt,gra-
tia Euangelij,cui lex teſtimonium perhibet. 182. Int.in carne ad nos venientem.Glo.ambulat Ieſus,
id eſt,gratia hinc inde colligens. h. Glo.qui ſequuntur,gemina charitate debent accendi. 187. Int.
ſequentes Euangelium,legem amiſerunt,cuius vſi teſtimonio. l. Glo.de majeſtate deſcendit,vt poſ-
ſet videri.Theoph.ſequentibus ſe faciem conuertit,niſi per bonam operationem Chriſtum ſequutus
fueris , ad viſionem faciei eius numquàm pertinges, nec ad donum eius poteris peruenire.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

178. *ſcilicet,ſequenti. nam Græc.* τῇ ἐπαύριον. 179. *Indicat conſtitiſſe vt Chriſtum ad ſe venientem,*
aut illac tranſeuntem,intueretur.

[189]Quid quæritis? [190]Qui dixerunt ei, [191]Rabbi, quod dicitur [192]interpretatum Magister, vbi habitas? [193]Dicit eis, [m]Venite, & videte. Venerunt, & viderunt vbi [194]maneret: & apud eum [195]manserunt [196]die illo: hora autem erat quasi [197]decima. Erat autem [198]Andreas frater [199]Simonis Petri [200]vnus ex duobus qui audierant à Iohanne, & sequuti fuerant eum. [n]Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei, [202]Inuenimus [203]Messiam, quod est interpretatum [203]Christus, [204]& [205]adduxit eum ad Iesum: [206]Intuitus autem eum Iesus dixit:

Sens. Lit. In Cap. I.

189. Int. dat fiduciam interrogandi. Chry. vide discipulorum studium cum verecundia, non mox interrogant, neque publicè, sed singulariter ei loqui volebãt: interrogat verò Christus vt eos magis familiares faciat, & fiduciam det, & ostendat auditione dignos, cùm bene velle inceperimus, dat nobis Deus multas salutis occasiones. Glos. non dicit quem, ne se videatur ostendere. 191. Int. hoc nomine fidem suam indicant. ¶ Iam sequuntur vt Magistrum. 193. Int. nolunt eo transitoriè vti, sed scire locum quò frequenter veniat, & secretò instrui. Glos. secuti sunt, non penitus adhærentes, sed vt videãt vbi habitet, perfectè verò sunt secuti, quãdo de naui vocati sunt. 194. Chry. nõ habebat Christus vbi caput reclinaret, quia habitaculum proprium non habebat, sed erat ei tamen vbi maneret. 196. Aug. Quàm beatum diem, quàm beatam noctem duxerunt? 197. Theoph. docet hoc doctrinam non esse propter tempus prætermittẽdam. Chry. significatur magnum eorum studium, qui nec auersi sunt, cùm sol esset ad occasum. 199. Glo. frater iunior prior credidit, non enim est ordo fidei in annis, & fortè ad dignitatem dicitur frater eius, super quem erat fundãda Ecclesia. 200. Chry. quare alterius nomen non ponit? quidã dicunt, quia est ipse qui scribit: alij, quia ille non erat insignis. Alcui. alter erat Philippus. n. Glos. statim inuentum thesaurum annunciat fratri. 201. Int. hoc verbo innuit, quòd diu eum quæsierunt. Chrysost. hoc verbum est patientis molestiam post absentiam, & exultantis postquàm apparuit quod expectabatur, non refert autem Euãgelista quæ eis Christus dixerit, sed hinc apparet eis persuasisse. 202. Chry. additur articulus, 204. Aug. Hebraicè Messias, Græcè Christus, Latinè Vnctus, ille singulariter vnctus est. vnde, Vnxit te Deus oleo exultationis præ participibus tuis. 205. Int. non dedignatur maior sequi minorem. Chrys. considera ex ipso principio obedientem Petri mentẽ, statim enim cucurrit, nec in eo videri debet facilis, intelligendum enim est prius à fratre diligenter audisse de Christo, præterea ad Christum ibat à quo posset discere. 206. Int. s. secretum cordis, ex quo cognito, mutat nomen. Beda. hom. 1. temp. hyem. Æterno diuinitatis intuitu vidit cordis eius simplicitatem, animi sublimitatem, quibus meritò cunctæ Ecclesiæ præferendus esset.

Sens. Myst. In Cap. I.

193. Glo. volunt sibi ostendi in quibus Christus habitet, vt se illis assimilent, vel qui incarnationem vident, piè quærunt sibi ostendi æternam mansionem, quomodo sit apud Patrem. m. Glo. quasi dicat, non potest sermone explicari, sed opere demonstratur, venite credendo & operando, & intelligetis. Orig. dicens, venite, ad actionem inuitat, dicens autem, videte, ad contẽplationem. 195. Int. Non est nox vbi est lumen Christus, ad quem postquàm peruenitur, ibi est manendum, 197. Aug. iste numerus est legis, data enim hæc in decem præceptis, & tempus venerat, vt impleretur per dilectionẽ, quæ à Iudæis impleri non poterat per timorem. Glos. Decalogus ad Christum misit, neque alius legem docet, nisi qui eam dedit. 198. Int. id est virilis, quia constans & fortis. 199. Int. id est, obedientis. 201. Beda. hom. 1. temp. hyem. hoc est, verè Dominum inuenire, vera illius dilectione feruere, & fraternæ salutis curam gerere.

Addit. Avct. In Cap. I.

191. id est, Magister mi. Ostendunt se velle esse discipulos. 193. volunt esse familiares, & domestici. m. Non differendum, semper nocuit differre paratis. 196. vel per reliquam diei partem, vel vsque ad diei sequentis vesperam, saltem per totam noctem. 200. verisimile est alterum non fuisse Apostolum, etsi quidam putant fuisse Iacobum fratrem Iohannis. n. præsens est: significatur autem primus omnium ei occurrisse Simon. 202. Græc. τὸν μεσσίαν, illum Messiam, scilicet, tam diu expectatum. Hebr. משיח, *id est, Vnctus. vngebantur autem Sacerdotes, Prophetæ, & Reges.*

[207]Tu es Simon filius [208]Iona: tu [209]vocaberis Cephas, quod interpretatur [210]Petrus. [211]In crastinum [212]voluit exire in [213]Galilæam: & inuenit [214]Philippum. Et dicit ei Iesus: [215]Sequere me. Erat autem Philippus à [216]Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Na[217]thanaël, & dicit ei: [218]Quem scripsit Moyses in Lege & Prophetæ: Inuenimus Iesum fi[219]lium Ioseph, à [220]Nazareth. Et dixit ei [221]Nathanaël; [222]A Nazareth potest aliquid boni esse?

Sens. Lit. In Cap. I.

208. Glo. Iona dicitur & Ioanna; Iona, columba; Ioanna, gratia interpretatur. 209. Int. nondum ponit nomen, sed præsignat. Alc. tunc enim ei impositum, cùm dictum est à Domino, Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Chry. Incipit Dominus reuelare Deitatem. futura enim prædicare cum certitudine maximè opus Dei; quod neque imitari dæmones possunt. Aug. non est magnum quòd Dominus dixit, cuius filius esset: illud magnũ, quòd mutauit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Idem de con. Euan. hic Petrus nomen accepit, non vbi ei dixit Dominus, Tu es Petrus, & super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam. 210. Beda. ho. 1. temp. hyem. idem est Græcè & Latinè Petrus, quod Syriacè Cephas. vocatur autẽ Petrus ob firmitatem fidei, quia illi petræ adhæsit, de qua, petra autẽ erat Christus; quique sperantes in se, ab hostis insidiis tutos reddit, & spiritualium charismatum fluenta ministrat. Chry. nomẽ mutauit, vt se ostenderet esse qui vetus Testamentum dedit, & nomina mutauit, vt Abraham, & Saræ. Quibusdam à natiuitate nomina imposuit, vt Isaac, Samson, &c. quorum. s. virtus à prima ætate debebat clarescere, quorum autem postea debebat augeri, eis postea nomen positũ est. 212. Int. s. à Iudæa vbi erat Iohannes baptizans. Alcui. voluit verò deferre honorem Baptistæ; ne videretur eius magisteriũ minuere, dum statum habebat. Chry. vbi accepit duos illos discipulos, venit ad conuertendum alios. s. Philippum, & Nathanaël. 215. Chry. Philippum vocat sibi magis notum, erat enim in Galilæa nutritus; audisse verò Philippũ à Iohanne de Christo intelligẽdum est, vel Christi vox hoc operata est, vt statim sequeretur. Theoph. Christi verba inflammabant fidelium corda ad eius amorem, & in corde Philippi cogitatio inerat de Christo, & in libris Moysi assidua lectio vt eum expectaret; itaq; statim vt vidit, credidit; fortè autẽ ab Andrea & Petro aliquid de Christo audierat, quod videtur Euangelista innuere, dum dicit ex eadẽ patria fuisse. 216. Chry. apparet Christi virtus, qui à terra nullum ferente fructum (à Galilæa enim Propheta nõ surgit) inclytos discipulorum elegit. 217. Int. fratrem suum. 218. Chry. meditabatur continuè quæ sunt Moysi, & expectabat aduentum Christi; facit verò credibilem suam prædicationẽ, quòd circa Legem & Prophetas sollicitus erat, & omnia perscrutatus cum veritate. Aug. Nathanaël eruditum & peritũ legis noluit Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundũ; volens enim superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorem piscatorẽ, sed de piscatore lucratus est imperatorem: magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator, per quem postea crederet, nõ tantùm Orator, sed Imperator. 219. Int. i. de semine Dauid. 220. patriam ponit, vt notet eum, de quo Propheta, Nazaræus vocabitur. Theoph. In Nazareth erat nutritus, quod multis erat cognitum, generatio autẽ multis incognita. Chry. Nazaræum eum vocant Prophetæ, ab educatione, & conuersatione. 222. Aug. potest dupliciter intelligi, vel vt sit confirmantis, vel vt sit dubitantis vox. Chry. audierat in Scripturis ex Bethlehem exiturum Christum; itaque dubitauit, & interrogauit, sciens Philippum posse circa locum falli.

Sens. Myst. In Cap. I.

207. Int. scilicet, per spiritum obedientiæ. 208. Int. i. columbæ. s. sancti Spiritus, ex quo humilis, dum maior sequitur minorem. 211. Int. post resurrectionem ad Gentes. 213. Alcui. id est, transmigrationem, vel reuelationem, docens suos exire, & proficere in virtutibus, & per passiones ad gaudia transmigrare debere. Glo. vbi quis de vitiis ad virtutes transmigrauerit, & de virtute in virtutem, fiet ei reuelatio vt videat Deum deorum in Sion. 214. Int. id est, os lampadis. 216. Int. id est, venationis domus. Alcui. domus erat venatorum, nempe erant capturi animas. 221. Glo. Nathanaël, id est, donum Dei, est verus populus Israël dono Dei.

Addit. Auct. In Cap. I.

209. s. posthac. 210. Πέτρος. Græ. idem quod πέτρα, Hebr. ביק. Chal. כיפה. Cui deinde Græci addun, s. ita sit Cephas. 211. respectu. s. diei quo Petrus ad Christum venit. 214. quem animo quærebat, vt Apostolum faceret. 217. s. diligenter à se quæsitum. Quidam putant hunc fuisse Bartholomæum, quòd semper Philippo cõnumeretur, vt Petrus Andreæ; & quòd eius mentio fiat inter Apostolos Iohan. vlt. Aiuntq; id esse nomen proprium, Bartholomæũ verò vt Bar-Iona. 222. q. d. potéstne à tam ignobili loco aliquid boni prodire?

Dicit ei Philippus,[223] Veni,& vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se,& dicit de eo:
Ecce,verè Israelita in quo [224] dolus non est. Dicit ei Nathanael,[p] Vnde me nosti? Respondit
Iesus,& dixit ei: Priusquàm te Philippus vocaret,cùm esses sub [225] ficu, [226] vidi te. Respondit
ei Nathanael,& ait: Rabbi,[227] tu es [228] Filius Dei,tu es [229] Rex Israel. Respondit Iesus, & dixit
ei: Quia dixi tibi,[230] Vidi te sub ficu,credis,[231] maius his videbis. Et dicit ei: Amen,amen di-
co vobis,amodò [232] videbitis cælum [q] apertum,& Angelos Dei [233] ascendentes,& descenden-
tes supra [234] Filium hominis.

SENS. LIT. IN CAP. I.

223. Chry.trahit ad Christum,sciens eum non contradicturum,si verba & doctrinam illius gustet.
224. Chry.quia nihil ad gratiam,vel odium loquebatur. Aug. An peccator non erat? aut medicus illi
non erat necessarius? absit. nemo sic natus est,vt medico Christo non egeret,si se iustum diceret,dolus
esset in ore eius; laudatur ergo in Nathanaële confessio peccati,non indicatur non esse peccator. Glo.
Dolus in eo non est,id est,simulatio; si enim habet peccata,cõfitetur. Pharisæi dolosi,qui se bonos præ-
dicant,cùm sint mali. p. Glo.non ex indignatione quærit,sed admirando. 225. Int.i.sub arbore fici.
226. Chry.vidi te desuper cognoscens vt Deus,vidi morum tuorum mansuetudinem,cùm solus esses
cum Philippo; ostendit se Christum,per hoc quòd præsens erat loquentibus. 228. Int. Ecce eadẽ vox
Nathanaëlis & Petri; vnde & Petrus meruit vocari. Aug.de verb.Dom.serm.40.agnouit in illo diuini-
tatem. Chry.verba eadem locutus est Petrus & Nathanaël,sed non eadem mente. Petrus enim confes-
sus est Filium Dei,& verum Deum,vnde & beatificatur tamquam à Patre reuelationem acceperit: hic
autem vt hominem nudum dicit Filium Dei; vnde addit, Rex Israel, Dei autem Filius totius orbis Rex
est; itaque Christus eum ad maiora educit,ne scilicet vltrà existimet purum hominem solum, cui An-
geli ministrant. 229. Chry.q.d. Tu es qui expectabaris,tu es qui quærebaris. Ostendit verò Natha-
naël in mora priori diligentiam,in posteriori autem confessione deuotionem. 231. Int.quia per istud
paruum venisti ad fidẽ,venies ad maiora. Aug. Plus est quòd nos Dominus vocatos iustificauit, quàm
quòd vidit iacentes sub vmbra mortis. 232. Int.hoc maius. Glo.sæpè hoc miraculum apparuit, quòd
Angeli ascendebant,& descendebant super Christum. q. Glo. Postquàm homo Deus ascendit,credẽ-
tibus in eum aperitur aditus cæli. 233. Aug.de verb Dom.serm.40. Si ad illum ascendunt, & descen-
dũt,& sursum est,& deorsum; sursum in se,deorsum in suis. cùm Iacob vidisset in somnis scalam,& An-
gelos ascendentes,& descendentes,&c. Intelligẽs quod viderat,lapidẽ vnxit,agnoscitis chrisma,agno-
scite Christum. Ipse est lapis quem reprobauerunt ædificantes. somnium ergo Iacob, qui Israel dictus
est,in Nathanaele verè Israelita,apparuit. Idem in Iohan. Angeli Dei,boni prædicatores, qui ascẽdunt
sicut Paulus ad tertium cælum,& descendunt ad lac potum paruulis dandum. Glo. Prædicatores nunc
arcana Deitatis considerant,& prædicant,nunc infimis se contemperant; & humana de eo prædicant.
234. Glo. Christus se dicit hominem, Nathanael eius diuinitatem confitetur; sic vtraque natura in
Christo confirmatur.

SENS. MYST. IN CAP. I.

225. Int.i.sub legis litera. Greg.18.Mor.cap.23. ¶ Aug. Cùm Adam & Eua peccassent,de foliis ficus
succinctoria fecerunt,folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. quasi ergo dicat Christus, ô quisquis
sine dolo es,& fidelis, antequàm per Apostolos vocarem te, cùm esses sub vmbra mortis , & me non
videres,ego te vidi. 226. Int.id est,elegi. Greg.18.Mor.cap.23.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

224. *q.d.Iacob refert probitate morum , & animi candore.* 233. *q.d.videbitis ei inseruientes Angelos,*
scilicet,ad eum à cælo descendentes,eoq; ipso iubente,reuertentes. Id verò quando factum,incertum.

CAPVT II.

a b 1 2 3
ET tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ:& erat mater Iesu ibi. Voca-
4 5
tus est autem & Iesus,& discipuli eius ad nuptias. Et deficiẽte vino, dicit ma-
c 6 7
ter Iesu ad eum, Vinum non habent. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? non-
8
dum venit hora mea.

SENS. LIT. IN CAP. II.

a. GLo.ostensus per testimonia Iohannis,& se ipse ostendit miraculo. 1. Alcui. viculus est. 3. Chry. vocarunt eum non tamquàm magnificum aliquem,sed tamquàm notum,& vnum multorum. sicut enim matrem vocauerant,ita & filium:sed qui non est dedignatus formam serui accipere, non est dedignatus ad nuptias venire seruorum. Aug.de verb.Dom.ser.41. Erubescat homo esse superbus,quoniam factus est humilis Deus. ecce venit ad nuptias,qui cùm apud Patrem esset, instituit nuptias. Beda. confirmat hic aduentus fidem rectè credentium: Tatiani, Marcionis, & eorum qui nuptiis detrahunt,perfidiam damnat:si nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset,non ad eas Dominus venisset. bona castitas coniugalis,melior continentia vidualis,optima perfectio virginalis:itaq; Christus ex virgine nascitur,à prophetico viduę Annæ ore benedicitur,ad nuptias inuitatus venit. 4. Beda. vt meliore per Christum facto,eius gloria manifestaretur. 6. Int.Aug.q.d.quid est commune Deitati meæ, & tibi matri secundùm carnem? Chry. ita loquitur,ne suspectum esset miraculum. ab his enim qui indigebant,rogari oportuerat,non à matre. Aug. Secundùm quod Deus matrem non habebat, miraculũ autem secundùm diuinitatem facturus erat,non secundùm infirmitatem humanam. quasi ergo dicat, non tu genuisti Deitatem meam,quæ facit miraculum. 7. Int. est nomen sexus. Aug. 8. Int. opportunitas ostendendi naturam,quam ex te habeo: sed ostensa diuina per miracula, ostendetur & humana natura per passionem. August.q.d.cùm infirmitas pendebit in cruce,cuius mater es,tunc te agnoscam: commendauit enim tunc matrem discipulo. non est autem quòd hîc Mathematici occasionem sumãt erroris,quasi Christus sub fato fuerit, nec enim sub necessitate syderum est eorum Conditor,in potestate habebat quando moreretur,sed ea vti nondum erat opportunum. vocandi erant discipuli, annũciandum regnum cælorum,faciendæ virtutes, commendanda diuinitas in miraculis, & humilitas in passione mortalitatis. vbi verò tantum fecit,quantum sufficere iudicauit, venit hora,non necessitatis, sed voluntatis,non conditionis,sed potestatis. Chry. nondum venit hora.i.nondum sum cognitus his qui adsunt,nec sciunt defecisse vinum: sine eos primùm hoc sentire. qui enim necessitatem non præsensit,nec beneficium magnopere sentiet.

SENS. MYST. IN CAP. II.

b. BEda. prima dies seu seculum,ante legem,Patriarcharum exemplo, secunda sub lege, Prophetarũ scriptis,tertia sub gratia,præconiis Euangelicis,quasi luce refulsit,& in hac die Dominus incarnatus apparuit. 1. Beda in Cana Galilææ.i.zelo transmigrationis nuptiæ celebrantur, nempe digni sunt Christi gratia qui zelo feruent piæ deuotionis,& de vitiis ad virtutes, & de terrenis ad æterna transmigrant. 2. Int. Mater est figura synagogæ. 3. Aug. Venit & in hunc mundum ad nuptias. Verbi enim sponsa humana caro,thalamus,vterus Virginis,vbi sibi eam coniunxit,pignúsque dedit Spiritũ sanctum. Glo. vocatus desiderio præcedentium patrum. 4. Glo. Sensus legis per carnalem expositionẽ Pharisæorum,à prisca virtute cœperat deficere:sed Christus quæ carnalia videbantur,spiritualia ostẽdit,& qui in Prophetis nondum manifestatus, quasi vinum in aqua latuit: cùm aperuit sensum vt intelligerent Scripturas,mentes vino inebriauit,& à carne alienauit. Aug. fecit de aqua vinum Christus, cùm aperuit sensum,& exposuit Scripturas. Sic enim sapit quod non sapiebat. 5. Alcui. Prouocat synagoga Christum ad faciendum miraculum,familiare enim Iudæis miracula quærere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

b. tertia ab aduentu in Galilæam,vel à die quo ad Christum venerat Nathanael. erat autem 13.à nati-
tate. Anno 30. vitæ Christi,etsi Epiphan. putat contigisse id die Natiuitatis. 1. s. In tribu Asser, erat enim
altera Galilæa iuxta Sidonem. 2. s. mortuo iam Iosepho,vt ait Epiphanius. 3. s. tamquam notus,& ami-
cus. 4. i. dum inciperet deficere,quamquam Græc. ὑστερήσαντ(ος) .i. cùm defecisset. c. sufficiens,scilicet.
6. i. omitte me. Hebr. sic Matth. 8. vide etiam 2. Reg. 16. & 4. Reg. 9. Quidam tamen interpretantur, Quid
mihi tecum seu, Quid tibi mecum? 8. i. opportunitas: oportebat enim apparere priùs necessitatem, vel nondũ
tempus est passim edendi miracula: quod tamen anteuertit in gratiam matris,& ne videretur tẽpori subijci.

[9] Dicit mater eius ministris: [10] Quodcumque dixerit vobis, facite. Erãt autem ibi lapideæ [11] hydriæ sex positæ, [12] secundùm purificationem Iudæorum, capientes singulæ [13] metretas [14] binas vel ternas. Dicit eis Iesus, [d] Implete hydrias aqua. [15] Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus, [16] Haurite nunc, & ferte [e] architriclino: Et tulerunt. Vt autem gustauit [17] architriclinus aquam vinum factam, & non [18] sciebat vnde esset: [19] ministri

Sens. Lit. In Cap. II.

9. Int. etsi videtur negare Filius, scit mater pietatem eius, & ideo fiducialiter imperat ministris.
10. Beda. q.d. licet videatur negare, tamen faciet. nouerat enim eum pium, & misericordem. Chry. etsi
dixit nondum venisse horam, tamen fecit, ostendens se non esse subiectum horæ, simul etiam propter
honorem matris, ne ei contradicere videretur, eámque faceret tot præsentibus erubescere, adduxerat
enim illa ministros, vt à pluribus fieret petitio. 11. Int. i. vasa aquaria. Beda. Græcè enim aqua ὕδωρ.
Chry. replebant hydrias aqua, vt eam haberent propè cùm fierent immundi, nec opus esset ad flumina
currere. 12. Alcui. inter alias Pharisæorum traditiones, hoc etiam obseruabant, vt se crebrò lauarent.
Chry. ne quis suspicaretur fæce vini intus remanente, aqua deinde immissa, vinum factum, ostẽdit illa
vasa numquam vinum habuisse. 13. Int. metron Græcè, Latinè mensura dicitur. Aug. metretas. i. men-
suras. q.d. vrnas, seu amphoras. 14. Beda. eædẽ capiebant binas, vel ternas, non aliæ binas, aliæ ternas.
d. Chry. non ex nihilo facit miraculũ, sed ex creatura, ne contrarius putetur mundi conditori, si enim
contrarius esset, non eius operibus vteretur ad suæ virtutis demonstrationem. 16. Chry. non ipse hau-
rit, sed iubet hoc ministros facere, vt testes sint miraculi. Hil. 3. de Trin. qui infuderũt, hauriri aquã exi-
stimant: qui hauriunt, vinum infusum arbitrantur. e. Chry. huic iussit ferri, & non discumbentibus, ne
quis diceret conuiuas ebrios discernere non potuisse, vtrũ aqua esset an vinũ. At hi quibus administra-
tio conuiuarũ credita est, sobrij sunt, vt omnia ordinatè disponãt. 17. Int. i. princeps triclinij. Alcui. tri-
clinium ordo trium lectorum, κλίνη enim lectum significat. olim enim in lectis discumbebant: Archi-
triclinus autem primus inter conuiuas, vnde quidam intelligunt fuisse aliquem ex Sacerdotibus Iu-
dæorum, qui nuptiis interesse poterat, vt eos instrueret quemadmodum nuptiis vti deberent.

Sens. Myst. In Cap. II.

11. Aug. hydriæ sex, sex ætates. s. ab Adam ad Noë, hinc ad Abraham, inde à Dauid, inde ad transmi-
grationem Babylonis, inde ad Iohannẽ Baptistam, inde ad finẽ seculi: impletæ Prophetiæ, plenæ sunt
hydriæ, metretæ binæ, vel ternæ. nominato enim Patre & Filio, etiam Spiritus sanctus intelligitur: vel
quia in duobus hominum generibus. i. Iudæis & Græcis, tres Noë filij significantur. Alcuin. ministri,
doctores noui Testamenti, qui Scripturas spiritualiter interpretantur. Architriclinus, aliquis legispe-
ritus, vt Nicodemus, Gamaliel, Saulus, cui dum Euangelij verbum committitur, quasi vinum de aqua
factum Architriclino propinatur: tres verò ordines discumbentium, tres in Ecclesia fidelium ordines,
coniugatorum, continentium, & doctorum. Glo. aqua, Lex, Prophetæ, & Psalmi, quæ secundùm litterã
aqua insipida, secundùm spiritum, vinum: hydriæ sex, in sex mundi ætatibus corda hominum recepti-
ua scripturarum, parata & proposita in exẽplum viuendi & credendi, vt in prima Abel, in secunda Noë,
&c. lapidea i. fortia in Christo lapide, secundùm purificationem Iudæorum: lex enim Iudæis data, gra-
tia per Christum omnibus facta, metretæ binæ, vel ternæ: binæ, dum Patre Filio nominato Spiritus in-
telligitur; ternæ, dum nominato etiam Spiritu, manifestiùs trinitas intelligitur, vt cùm dicitur: Bapti-
zantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, aqua vinum fit dum aufertur velamen, & Christus
apparet. d. Aug. si iussisset aquam effundi, & ipse vinum mitteret, videretur scripturas veteres impro-
basse: cùm autem aquam conuertit in vinum, ostendit Scripturam veterem ab ipso esse, in qua tamen
nihil sapit, si non Christus intelligatur. Glo. Voluit non ex nihilo, sed ex aqua vinum facere, vt doce-
ret se non soluere legem, sed implere; nec in Euangelio alia facere vel docere, quàm quæ prophetia
prædixit. 15. Int. quia nullum tempus fuit à salutari doctrina vacuum. 18. Int. vt Paulus priùs ne-
sciuit spiritum in litera. 19. Int. vt Esaias, & cæteri.

Addit. Avct. In Cap. II.

9. Fortè spiritu Prophetico, quid Christus facere vellet, prævidit. 12. s. introductam à Iudæis. vide Mar. 7.
13. i. Cados. Cadus autem continet congios decem. Congius autem sex sextarios. Sextarius autem 12. cya-
thos, quamquam alij maiores faciunt. Cyathus, unciæ duæ. e. i. præfecto conuiuij. Est autem triclinium locus
tribus constratus lectis ad discumbendum: olim enim in lectis accumbebant.

autem

autem sciebant qui hauserant aquam:vocat [f] sponsum architriclinus,& dicit ei:Omnis
[20] homo primùm bonum vinum ponit , & cùm [21] inebriati fuerint, tunc id quod deterius
est. [22] Tu autem seruasti bonum vinum vsque [23] adhuc. Hoc fecit initium [24] signorum Iesus
in Cana Galilææ:& [25] manifestauit gloriam suam, & [26] crediderunt in eum discipuli eius:
[27] Post hæc [28] descendit Capharnaum ipse & mater eius , & [29] fratres eius,& [30] discipuli eius:
[31] & ibi manserunt [32] non multis diebus.Et propè erat [33] Pascha Iudæorum,&

SENS. LIT. IN CAP. II.

12. Chry.non simpliciter vinũ,sed optimum Christus fecit:talia enim sunt Christi miracula,vt his
quæ per naturam fiunt speciosiora, & vtiliora fiant. 23. Chry. verisimile est sponsum aliquid respon
disse,sed Euangelista hoc prætermittit,tangens solùm quod est necessariũ scire.s.vinum ex aqua fa-
ctum. 24. Chry.tunc maximè necessarium signa facere,cùm discipuli congregati erant,& attenden-
tes his quæ dicebant:est autem hoc initium simpliciter miraculorũ Christi, nec enim antè miraculum
fecit.Aug.miraculũ hoc mirum non est eis qui nouerunt Deũ fecisse. ille fecit vinum illo die in hy-
driis,qui omni anno facit in vitibus;sed hoc assiduitate amisit admirationẽ;itaque seruauit sibi inusi-
tata quædam quæ faceret,vt tamquàm dormientes homines ad se colendum mirabiliter excitaret.
25. Int.s.latentem Deitatem.Aug.id est, se Regem gloriæ, qui sicut Dominus elementa mutabat.
Chry manifestauit quantũ est ex parte sua,etsi tunc multi non cognouerunt,sed tamen omnes postea
miraculum erant audituri. 26.Aug.de con.Euan.lib.2.ca.17.sic dictum est vocatos discipulos ad nu
ptias,vt illud,Paulus Apostolus in Tarso Ciliciæ natus ; nec enim tunc erat Apostolus : ita discipuli
Christi dicuntur ad nuptias inuitati,non qui discipuli essent, quandoquidem in eum nondum crede-
bant,sed qui discipuli futuri erant. 27. Chry.quia paulo pòst ascensurus erat Hierosolymã , Caphar-
naum adiit,ne vbique fratres & matrem secum ducat.Aug.de con.Euan.lib.2.ca.17 tres alij Euange-
listæ prætermiserunt primum Domini aduentum inGalilæã,postquàm baptizatus est,quando aquam
conuertit in vinum;sed meminerũt eius qui fuit post Iohannem traditum in carcerem. Euseb.in hist.
lib.3.ca.24. tres alij Euangelistæ ea enarrauerunt quæ gesta sunt anno quo Iohannes in carcerem in-
clusus est,itaque ab illis omissa Iohannes conscripsit. 29. Int. i. cognati. Aug.fratres in Scriptura di-
cuntur,non solùm qui ex eodem vtero aut patre nascuntur , vnde Abraham & Loth, Iacob & Laban
fratres dicuntur. 40. Int.s.qui non fratres. Aug.de con. Euan.lib.2 c.17. Incertum est an illi iam ad-
hæserant Petrus & Andreas, & Filij Zebedæi , & Scriptura discipulos appellat non solùm illos duo-
decim,sed omnes qui in Christum credentes,ad regnum cælorum magisterio eius erudiebantur.
31. Chry.nullum ibi tunc miraculum operatus est.Erant enim homines valdè corrupti , accessit eò
tamen,& mansit propter matris honorem. 32. Beda.Appropinquabat enim festum Paschæ. 33.Orig.
est enim quoddam aliud Pascha in spiritu & veritate.

SENS. MYST. IN CAP. II.

20. Int.carnalis à veris ad falsa descendit. 21. Int.mundana prudentia priùs docet homines blan-
da,deinde subdit inutilia,& inhonesta. 22. Int.quia olim bonum,etsi in figuris quasi cum aqua occul-
tum,nunc verò in Euangelio manifestum.Alcui.dilatum Euangelium vsque ad sextam ætatem.
28. Int.i.villa pulcherrima,vel ager consolationis. Orig. oportebat post vini alacritatem ad agrum
consolationis venire Christum,consolaturum in agrorum multitudine suscipientes eius disciplinam.
Alcui.Capharnaum villa pulcherrima,scilicet,mundus in quem verbum Patris descẽdit. Glo.descen-
dit in mundum Filius Dei , secundùm quod habet matrem,& fratres. 32. Beda. non multo tempore
cum hominibus conuersatus est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

*f. apparet sponsum non recubuisse cum cæteris:quòd si quis velit accubuisse etiam ipsum mensæ , vocauit
positum pro compellauit.s.ad illum accedens , non illum ad se vocans. 21. Hebr. pro egregiè biberint. 23. i.
vsque nunc,ἕως ἄρτι. 24. significatur id fuisse primum omnium Christi miraculorum. 25. i.potentiæ clari-
tatem. 26. i.perfectiùs. 27. s.antequàm Iohannes in carcerem conijceretur. Itaq; aliud est de quo Matth. 4.
29. s.Iacobus minor , Ioseph , Simon , & Iudas,filij Alphæi & Mariæ Cleophæ.s.filiæ,quæ soror erat matris
Domini. 33. Non id Pascha de quo Matth.21.Marc.11.Luc.19.hoc enim in primo prædicationis anno, illud
in vltimo:dicit verò Iudæorum,ad differentiam Paschæ Christianorum.*

ascen

[34] ascendit Iesus Hierosolymam,& inuenit in [35] templo vendentes oues & [36] boues, & co-
lumbas, & [37] numularios sedentes. Et cùm fecisset quasi [38] flagellum de funiculis, omnes
[g] eiecit de templo, oues [39] quoque & boues, & numulariorum effudit [40] æs, & [41] mensas sub-
[42] uertit. & his qui [43] columbas vendebant, dixit: [h] Auferte ista hinc, & [44] nolite facere domum
[45] Patris mei domum [46] negotiationis.

Sens. Lit. In Cap. II.

Int. docet nos seruare instituta illius Ecclesiæ ad quam venimus, si nō fuerit cōtra fidem. Alcui.
34. Int. docet nos seruare instituta illius Ecclesiæ ad quam venimus, si nō fuerit cōtra fidem. Alcui. bis legitur ascendisse, semel anno quo Iohannes nondū missus in carcerē, de quo nunc agitur; iterum anno quo est passus. si autē Dei Filius legis decreta seruat, celebrans solennitates cum cęteris, quanto nos studio oportet solennitates celebrare? 35. Beda. cōtinuò templum oraturus adiit, exemplū dans, quocumq; properemus, domū Dei priùs ingrediendi orationis causa. 36. Int. s. vt in sacrificiis offerrentur. Aug. talia populo illi sacrificia data sunt, quib. teneretur, ne ad idola deflueret. 37. Int. s. ne deessent pretia emptoribus. Beda. quia de longinquo venientes, quæ immolarentur secum ferre nō poterant, pretia deferebant. itaq; Scribæ & Pharisæi in templo vendi animalia instituerunt, & vt inter emptores & venditores prompta esset pecunia, numularij sedebant. 38. Aug. Flagellandus ab eis, prior eos flagellauit. g. Aug. Ecce templum illud figura erat; Et eiecit Dominus inde vendentes necessaria ad sacrificia; quid si ibi ebriosos inuenisset? si negotiationis nō debet fieri domus Dei, potationis fieri debet? 39. Int. s. eiecit. 40. Int. s. materiam venditionis. 41. Theoph. s. numularias. 42. Orig. Maior hîc demonstrata potentia quàm in miraculo mutationis aquæ in vinum; illic enim inanimata subsistit materia, hîc verò hominum domantur ingenia. Aug. de con. Euan. Fecit hoc bis Dominus, semel vt narrat Iohannes, atque iterum vt narrant cæteri. 45. Int. hîc apertè se Filium Dei dicit. Beda. commendatur vtraq; Christi natura; humana, quia matrem comitem dicitur habuisse; diuina, quia verus Dei Filius demonstratur. Chry. Patrem vocat, & non irascuntur: putant enim eum simpliciter dicere, postea verò cùm manifestiùs loqueretur, sæuiebant. Aduertendum autem quòd cùm Dominus multa esset facturus, quæ eis viderētur legis transgressio, fecit rem hanc, dans intelligere quòd qui periculis se exponit pro bono ornatu domus, Dominum eius nō contemnit. itaque non dixit domum sanctam, sed domum Patris mei. 46. Chry. Veniens ad passionem (vt Matthæus narrat) cùm eos de templo eiiceret, dicebat: Nolite facere domum meam speluncam latronum, durioribus sermonibus vtens, nunc verò in principio signorum non ita asperè loquitur.

Sens. Myst. In Cap. II.

34. Glo. Pascha agimus dum à vitiis ad virtutes transimus, ad hæc venit Christus, dum Ecclesiam quotidie visitat, & actus cuiusque considerat. 38. Int. qui peccata peccatis addit, quasi funem connectit quo flagelletur & ligetur. Aug. quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates suas, agnoscunt, quia Dominus facit flagellum de resticulis; & admonet vt mutent se, alioqui audient in fine, Ligate illi manus & pedes. 42. Orig. significantur dissoluenda, & dispergenda, quæ secundùm legis scripturam honesta videbantur, translato regno ad gentes. Aug. vendentes in Ecclesia sunt, qui sua quærunt, non quæ Iesu Christi; in columba significatur Spir. S. gratia; in bobus, Apostoli & Prophetæ, qui nobis Scripturas dispensarunt; in ouibus, plebes. Qui ergo Scripturis fallūt populos, à quibus honores quærunt, vendunt boues, vendunt & oues. i. ipsas plebes, idque diabolo. Beda. columbas vendunt, qui gratias non gratis (vt præceptum est) sed ad præmium dant, oues autem qui humanæ laudis gratia, pietatis opera exercent, numularij qui apertè rebus terrenis in Ecclesia deseruiunt. Faciunt etiam Dei domum negotiationis, hi qui gratiam perceptam, non simplici intentione, sed cura humanæ retributionis exercent. Eiiciuntur verò omnes de templo. i. de parte sortis Sanctorum, itémque oues & boues, quia talium vita, pariter & doctrina rebroba ostenditur. Effunditur æs; quia damnatis in fine rerum quas dilexerunt, figura tolletur. Orig. Templum anima studiosi, in qua ante doctrinam Christi, boues. i. terrestres motus, oues. i. motus insensati, columbæ. i. inconstantia mentis, æra, i. quæ bona videntur. Glo. boues vendunt, qui pro quæstu temporali prædicant. 43. Int. specialiter Simoniaca damnatur hæresis. h. Beda. gratiam Spiritus sancti quæ gratis accipitur, gratis dari vult. 44. Int. Gratiam Spiritus prohibet vendi, quia gratia est.

Addit. Avct. In Cap. II.

35. i. atrio templi. 37. Qui pecunias commutabant maiores: s. minoribus, vel contrà. Græc. κερματισάς, *κέρμα enim æris minutiæ. 38. Græc.* φραγέλλιον, *voce Latina aliquantum mutata.*

Quod

[47] Recordati sunt verò discipuli eius quia scriptum est: [48] Zelus domus tuæ comedit me. [49] Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: [50] Quod signum ostendis nobis * quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis: [51] Soluite [52] templum hoc, & [53] in tribus diebus [54] excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, [55] Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem [56] dicebat de [57] templo corporis sui.

Sens. Lit. In Cap. II.

47. Int.ſ.hoc viso. 48. Int. quia zelo domus Dei eiecit impios. Beda. ¶Alcui. Zelus cùm in bono accipitur, est quidam feruor animi, quo mens relicto humano timore, pro defensione veritatis accenditur. Aug. comeditur zelo domus Dei, qui quæ ibi peruersa videt, cupit emendare, & si non potest, tolerat, & gemit. non est patiendum in domo Dei quidquam peruersi: sed si amicus est, admoneatur leniter; si vxor, seuerissimè frenetur; si ancilla, etiam verberibus compescatur. 49. Int. non audentes sibi resistere, quia viderunt diuinum quid in facie eius irradiare. 50. Chry. quid opus erat signis, vt quæ malè fiebant, facere cessarent? an non zelus talis pro domo Dei magnum erat signum virtutis? dolebant autem isti de suo turpi lucro impedito, eúmque prohibere volebant. 51. Int. non imperat, sed quasi diceret, vos soluetis. Theoph. non illos ad homicidium prouocat, sed hoc eis affectantibus, non sibi esse absconditum demonstrat. Beda. q.d. sicut templum inanimatum vestris commerciis & sceleribus mea expio potestate, ita hoc corporis mei templum, cuius istud signum gestat, vestris manibus dissolutum tertia die resuscitabo. 54. Int. ego vt Deus cum Patre. Aug. Resuscitauit eum & Pater, cui dicit, excita me, & reddam illis, sed quid fecit Pater sine Verbo? Theoph. audiant Arriani Dominum mortis destructorem, excitabo, inquit. ſ. virtute propria. Chry. hoc signum maximè ostendebat eum non esse purum hominem. 55. Alcui. prima ædificatio à Salomone perfecta est septem annis, reædificatio autem sub Zorobabel, quadraginta & sex annis. 56. Aug. Ille spiritualiter loquebatur, Iudæi quia caro erant, carnalia sapiebant. 57. Orig. sicut templum gloriam Dei continebat in ipso habitantem, sic corpus Christi vnigenitum, qui est imago Dei & gloria.

Sens. Myst. In. Cap. II.

52. Orig. & corpus Iesu, & templum exemplar Ecclesiæ, quæ ex viuis lapidibus construitur, & quamuis videatur dissipari aduersitatibus tribulationũ, instaurabitur tamen die tertia. 53. Int.ſ. in virtute Trinitatis. 55. Orig. quatuor elementa mũdi, & homo sexta die creatus est. Aug. 4. de Trin. cap. 5. numerus hic perfectioni corporis Christi congruit. quadragesies.n. sexies seni, ducenta septuaginta sex. ſ. nouem menses, & sex dies: tanto autem tempore perfectio corporis Christi ad partum perducta, conceptus enim octauo Kal. Aprilis, quo & passus, natus octauo Kal. Ianuarij. Idem lib. 83. q. 36. dicitur conceptio humana sex primis diebus lactis habere similitudinem, sequentibus nouem conuerti in sanguinem, deinde duodecim solidari, reliquis 18. perfectè formari, deinde vsque ad partum augeri. qui numerus facit 45. addito vno 46. quæ multiplicata per senarium, qui est huius ordinationis caput, fiunt ducenti septuaginta sex. itaque quot anni fuerũt in fabricatione templi, tot fuerunt in perfectione corporis Domini. Idem in Iohan. Christus de Adam corpus accepit, Græcè autem ἀνατολὴ Oriens, δύσις Occidens, ἄρκτος Septemtrio, μεσημβρία Meridies, quorum primæ literæ faciunt nomen Adam, nempe à quatuor ventis colligendi electi, cùm venerit Dominus ad iudicium. Habent & literæ nominis Adam numerum 46. secundum Græcos, α enim vnum, δ quatuor: rursum α vnum, & μ quadraginta. ita fiunt quadraginta sex.

Addit. Avct. In Cap. II.

*48. id est, studium ardentissimum gloriæ domus tuæ, simile illud Psal. 118. Defectio tenuit me, &c. & illud: Tabescere me fecit zelus meus. potest & zelus pro indignatione iusta accipi ob indignè ſ. habitam domum Domini. 49. pro, dixerunt. Hebr. 50. quasi verò paruum signum fuisset sic omnes eijcere, nemine resistere audente. * i. quod auctoritatem habeas id faciendi. 51. pro, soluetis. Hebr. q.d. Tum dabo cùm soluetis, &c. 55. à primo anno Cyri quo facta potestas templum ædificandi vsque ad 6. Darij Hystaspis quo perfectum est, 45. anni numerantur. Nam Cyrus regnauit 30. Cambyses 8. Magi vnum, addunt verò Iudæi vnum, quod septimo Darij inchoante perfectum. Alij aliter. ſ. cœptum ædificari templum primo anno Cyri, perfectum sexto Darij. Imperasse enim Cyrum annis 20. & totidem successorem Assuerum, atque huic Darium successisse. Varij enim sunt doctissimorum virorum de Persarum regibus sententiæ, quot, quive fuerint, & quanto quisque tempore regnauit.*

Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat: & crediderunt Scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Dùm autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quòd ipse nosset omnes: & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. Glo. Apostoli quod intelligere non poterant, patiẽter tolerabant vsq; ad Spiritus sancti reuelationem: vnde exemplum accepimus, vt humiliter expectemus, orantes, & exercẽtes mẽtes nostras, donec intelligamus. Latent quædam in Scriptura, ne citò intellecta iactantiã generent, & exercitio acquisita delectent, carnali sensui claudũtur, spiritualiter laboranti, & diligẽter attendenti dãtur. 58. Int. s. corpus suum morte soluendum, & à se suscitandum. 59. Int. s. Prophetarum, qui dixerunt Christũ tertia die resurrecturum. Alc. ante resurrectionem non intelligebãt scripturas, quia nondũ acceperant Spiritum sanctum. 60. Int. s. Soluite templum hoc. 62. Orig. vide an in miraculis deputandum sit, quod cunctos de templo eiecit. Chry. prudentiores discipuli, qui ad Christum accesserunt, nõ propter signa, sed propter doctrinam; crassiores per signa trahuntur, rationabiliores per prophetias seu doctrinam. 63. Int. non quòd essent aliquid facturi nolenti, qui habet potestatem ponendi animã suam, &c. sed quia occulta in eis nouit, & sciebat eos nõ firmiter credere. Chry. non cõfidebat in eis, vt in discipulis perfectis, neq; cõmittebat eis omnia dogmata, vt iam firmiter fidelibus fratribus. 65. Int. s. vt Deus. 67. Int. q. d. ita nosset, vt à nullo quidquam acciperet, cùm sciret de homine, quod non ipse homo de se. 68. Chry. Scire ea quæ sunt in corde hominum, est Dei qui corda plasmauit. Aug. plus nouerat artifex quid esset in opere suo, quàm ipsum opus. Beda. nunquam simus de nostra conscientia securi, sed semper solliciti formidemus, quod enim nos latet, æternum arbitrum latere non potest.

SENS. MYST. IN CAP. II.

1. Orig. Complementa fidei attingemus in magna resurrectione totius corporis sui. i. Ecclesiæ eius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

m. id est, magis firmiusq; crediderunt. Adde quòd intelligebant quòd priùs non intellexerant. n. pro, in die festo Paschæ. s. 7. illis diebus, vt quidam interpretantur. 61. pro in eo. Notandum verò apud Euangelistas pro eodem sumi, credere Christo, in Christum, in Christo, in nomen Christi. vide Iohan. 3. 5. 6. 1. Iohan. 4. Exod. 14. Act. 8. 63. s. non illis fidebat qui sciret facilè mutandos. o. pro, de aliquo. Hebr.

CAPVT III.

ERAT autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, Princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei:

SENS. LIT. IN CAP. III.

1. INT. qui credunt resurrectionẽ, per hoc ab aliis diuisi. 2. Aug. erat iste ex his qui credebãt in nomine eius. 3. Int. i. vnus de Principibus. 4. Beda. cupiebat secreta locutione pleniùs discere mysteria fidei, cuius iam rudimenta signorum ostensione perceperat. 5. Chry. Adhuc Iudaica detinebatur infirmitate, timens in die venire, vnde alibi: Ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Iudæos non confitebantur, &c. Glo. fortè cùm esset Magister in Israël, palàm discere erubescebat.

SENS. MYST. IN CAP. III.

2. GLOS. Nicodemus, victoria populi, vel victor populi. figura eorum qui ex Iudæis credẽtes, per fidem vincunt mundum. 4. Int. Lucem. 5. Aug. nondum erat natus, vnde in nocte dicitur venisse; renatus ab Apostolo dicitur, fuistis aliquando tenebræ, nunc lux in Domino. Aimo. hom. in octau. Pentec. tenebris ignorantiæ obnubilatus, nondum eò peruenerat vt perfectè crederet. nox enim in Scriptura pro ignorantia ponitur. Glo. figura erat iste catechumenorum, qui fidem habẽt, sed nondum baptizati in quadam nocte Sacramentorum accedunt, vel eorum qui perfectè credunt, sed lucem perfectorum operum nondum habent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

a. pro, quidam. Hebr. 3. Principes dicebantur, vel capita familiarum, vel nobilissimi.

Rabbi[6], ſcimus quia à Deo[7] veniſti[b] Magiſter[8]:nemo enim poteſt hæc ſigna[9] facere quæ tu facis,niſi fuerit Deus cum eo.Reſpondit[10] Ieſus,& dixit ei: Amen,amen dico tibi, niſi quis renatus[11] fuerit denuò[12],non[13] poteſt videre[c] regnum[14] Dei. Dicit ad eum Nicodemus[15], Quomodo[d] poteſt homo renaſci,cùm ſit ſenex[16]?numquid[17] poteſt in ventrem matris ſuę iteratò introire,& renaſci?Reſpondit Ieſus[18],Amen[e],amen dico tibi,niſi[19] quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto,non poteſt introire[20] in regnum Dei. Quod[21] natum eſt ex * carne[22],caro eſt:& quod natum eſt ex ſpiritu,ſpiritus[23] eſt.

SENS. LIT. IN CAP. III.

6. Aimo.Magiſtrum appellat,& Deum tacet.credebat enim à Deo miſſum, ſed Deum non cogno-
ſcebat. 7. Int.à Deo ad cæleſte magiſterium veniſſe credebat, & cùm illo Deũ eſſe,ſed ipſum Deum
eſſe non cognouit.Chry.adhuc humanam de Chriſto mẽtem habens,vt de Propheta loquitur,Et alie-
no auxilio indigenti. 8. Aug.hinc apparet ex illis fuiſſe qui crediderant in nomine eius.Gl.quia pru-
denter ſigna notauerat,pleniùs myſteria fidei requirit,ideo meruit doceri de Chriſti Deitate,vtraque
Natiuitate,Paſſione,Reſurrectione,Aſcenſione,&c. 9. Int.quæ vidit in Paſcha fieri ab eo. 10. Glo.Se-
cundam ei natiuitatem exponit, ne crederet ſolam fidem qua ob ſigna viſa, in Chriſtum crediderat,
ſufficere ad ſalutem abſque regeneratione.Item quia putabat Chriſtum purum hominem, cœpit eum
inſtruere de regeneratione qua intelligat eũ eſſe Filium Dei,& ſe poſſe filiũ Dei fieri. 11. Aug.his qui
nati fuerint denuò,ſe credit Ieſus. 12. Int.Græcè de ſurſum. 13. Chry.q.d.niſi natus fueris deſuper,
longè es à regno cælorum;in quo ſe ipſum oſtendit,& indicat non tantùm eſſe quod videtur,ſed aliis
oculis opus eſſe ad eum videndum. 15. Int.qui ſolùm carnalem natiuitatem nouit, quæ non poteſt
denuò fieri,ideo modum ſecundæ quærit.Chry.Veniens ad Chriſtum vt ad hominem, & audiens ma-
iorem quàm ab homine,erigitur ad altitudinem eorum quæ dicuntur;Infert ergo impoſſibilitatem vt
in apertiorem doctrinam prouocet;admirabatur verò natiuitatem talem,& regnum;nec enim audita
erant apud Iudæos,ſed circa prius inſiſtit,quod eius mentem maximè concutiebat. d. Chry.quærere
quomodo,eſt eorum qui non valdè credunt;& multi ſic quærentes, à fide exciderunt. 16. Beda. Senex
erat,& ideo de ſe protulit exemplum,quaſi dicat,quomodo ego poſſum iterum renaſci? 17. Auguſt.
Spiritus loquitur,& ille carnem ſapit,nouerat natiuitatem ex Adã & Eua, ex Deo & Eccleſia non no-
uerat;ſic tamen tu intellige natiuitatẽ ſpiritus,quomodo ille natiuitatẽ carnis.vt enim vterus non po-
teſt repeti,ſic nec Baptiſmus. 18. Int.modũ ſecundæ natiuitatis oſtendit.Chry. 19. Aug.propter hære-
ditatẽ patris hominis tẽporalis,naſcitur aliquis ex viſceribus matris carnalis; propter hæreditatẽ Pa-
tris Dei ſempiternam,naſcitur ex viſceribus Eccleſiæ.Glo.Neceſſarium eſt viſibile Sacramentũ aquæ
ad ablutionẽ viſibilis corporis,ſicut eſt neceſſaria doctrina inuiſibilis fidei ad ſanctificationem animę
inuiſibilis.Chry.Sicut in principio ſubiiciebatur elementum terra, opus verò totum plaſmantis erat;
ita nunc ſubiicitur elementum aqua,totum verò eſt Spiritus,& gratiæ;tunc datus paradiſus in cõuer-
ſationem,nunc cælum aperitur;perficiuntur verò in aqua diuina ſymbola. vt enim in ſepulcro quodã
ſubmerſis capitibus in aqua,vetus homo ſepelitur & occultatur,deinde nouus aſcẽdit; quod ergo ma-
trix fœtui,hoc eſt,fideli aqua,niſi quod illic plaſmatur tẽpore indigens,hîc omnia in momento fiunt;
ex quo itaque à Iordane Dominus aſcendit,animas ſpirituales aqua reddit. 20. Int.idem eſt,intrare
quod videre;qui enim videt,intrat,& qui intrat videt Aug de Baptiſmo paruulorum cap.30.vnde ima-
go Dei non intrat in regnum Dei,niſi impedimento prohibente peccati? 21. Aimo.hom.in oct.Pent.
Tanta myſteria capere non valenti,ex carnali natiuitate ſimilitudinem dat. 22. Int.i.carnale eſt,ha-
bens naturam generantis.Gl.nomine carnis carnalis homo ſignificatur,&Spiritus nomine ſpiritualis.
23. Int.i.ſimile ſpiritui.Aimo.vbi ſuprà:Sicut caro carnem procreat, ita ſpiritus ſpiritum.Chry.quod
natum eſt ex ſpiritu ſpirituale eſt.Glo.natus eſt ex Adam ad mortem,verbo & ſacramento naſcitur fi-
lius Dei ad vitam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

*b. nominatiuus eſt. 10. apparet hinc illũ interrogaſſe de reb.ad ſalutem neceſſariis,etſi ſcriptum non eſt,aut
Chriſtus reſpondit intelligẽs quid ille vellet. 11. Gr.natus γεννηθῆ,ſic inf.naſci γεννηθῆναι. 12. Gr.ἄνωθεν,quod
etiam ſignificat è ſupernis,ſed hic pro iterum accipi apparet ex reſponſo Nicodemi. c. pro particeps eſſe.Heb.
ſic inf.c.8.& Pſ.15.& Luc.2. 16. propter ſe id dicit. e. i.verè,ſic Mar.12.& Luc.21.Alibi tamen ſignificat,
ſeu ita ſit,optantis modo.vt Num.5.Deut.27.Pſ.40.71.88.105.& aliquandò idem quod verus,ſeu veritas,
vt Iſa.65.Geminatur autem more Hebræo ad confirmationem,vel ad faciendum ſuperlatiuum, quo Hebræi
carent,faciuntq́ geminato nomine,vel aduerbio.Itaq́ amen amen idem eſt quod veriſſimè. 19. nemo,etiam
paruulus. * i.carnali generatione. 22. i.carnalis. 23. i.ſpiritualis.*

Non [24] mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuò. [25] Spiritus [26] vbi [27] vult spirat: & vo-
[28] cem eius audis, * sed [29] nescis vnde veniat, aut quò vadat: [f] sic [30] est omnis qui natus est ex
[31] Spiritu. [32] Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo [33] possunt hæc fieri? [34] Respon-
dit Iesus, & dixit ei, [35] * Tu es magister in Israël, & hæc [36] ignoras? Amen, amen dico ti-
bi, quia quod [37] scimus loquimur, & quod [38] vidimus [39] testamur: & testimonium no-
strum [40] non accipitis.

Sens. Lit. In Cap. III.

24. Int.q.d.non putes impossibile. Chrys.dicendo ne mireris, ostendit animi eius turbationem. 25. Int.id est,spiritualiter. 26. Chry.quasi dicat,si ventum nullus detinet,sed quò vult fertur;multò magis spiritus actionē naturæ leges detinere non poterunt. 27. Int.id est,in quibus vult operatur,& quando. Beda. Spiritus sanctus in potestate habet,cuius cor gratia suæ visitationis illustret.Theoph. Confundatur Macedonius qui seruum Spiritum asseruit. propria enim potestate vbi vult,& qualiter vult operatur. 28.Chry.id est,sonitum. * Beda.scilicet, cùm te præsente loquitur is qui Spiritu sancto repletus est.Aug.cùm sonat Psalmus,Euangelium,& sermo diuinus,vox spiritus est. 29.Int.scilicet,quamuis vocem eius audias. Chry.q.d.si venti quem sentis viam nescis, quomodo diuini Spiritus operationes scruteris? Alcui.quia etsi te præsente Spiritus ad horam quempiam repleuerit,non potest videri quomodo in eum intrauerit,vel quomodo redierit.Aimo.quomodo credentes ad fidem introducat ignoras? & quomodo fideles ad spem perducat. Glo.nescit infidelis, qua gratia veniat quis in adoptionem filij,& vadat in regnum Dei. f. Glo.id est,ad quam perfectionem ducat nascentem ex se. 30. Aimo.quasi dicat, Spiritus sanctus inuisibilis est, ita qui in spiritu nascitur, inuisibiliter nascitur. 31. Int.quod nondum es tu. 32. Aimo.non animo reprehendentis, sed affectu discentis Dominum interrogat. 33. Int.s.quod dicis, vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quò vadat. 34. Chry.quia adhuc in Iudaica vilitate manet,& proposito tam manifesto exemplo, adhuc interrogat,asperiùs ad eum Christus loquitur. 35. Aug.Volebat Dominus illū nasci de Spiritu;nemo autem ex Spiritu nascitur,nisi humilis fuerit,ille autem magisterio inflatus erat: deponit ergo eius superbiam,vt possit nasci de Spiritu. Chry.non eius nequitiam accusat, sed insipientiam & ruditatem. 36. Int.q.d.inflatus nescis,humilis scies. Chry.miracula facta per aquam, vt quod Helisæus ferrum de aqua eduxit;& Iudæi mare transierunt;& Naaman in Iordane purgatus est, natiuitatē spiritualem figuraliter personabant.Itemque illa:Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, & : Beati quorum remissæ sunt iniquitates.hunc natiuitatis modum ostendunt;& Isaac etiā figura erat huius natiuitatis. 37.Int. ego.s.cum Prophetis & Apostolis. Chry. de certissima cognitione loquitur, & quod ait scimus, de se solo dicit.Aimo.hoc dicit ostendens Patrem in Filio,& Filium in Patre,& Spiritum sanctum ab vtroque procedentem.Alcui.scimus ego,scilicet,& qui modò spiritu sunt renati. Glos.ipse est scientia,locutio,& sermo Patris; ipse visio & verum testimonium.& veritas Patris; quòd verò pluraliter loquitur,mysterium Trinitatis innuit. 38. Int.scilicet,in abscondito Dei. Alcui.apud Patrem in abscondito. 39. Int.scilicet, foris mundo.Alcui. 40. Int.id est,testimonio nostro vos carnales non creditis. Alcui. ¶ Theoph.non de Nicodemo dicit, sed de genere Iudæorum,qui vsque ad finem in perfidia permanserunt.

Sens. Myst. In Cap. III.

36. Inter. litera occidit.

Addit. Avct. In Cap. III.

*24. coniungenda hæc cum superioribus, quasi dicat, Ne ergo mireris quod dixi, oportere denuò nasci, loquebar enim de natiuitate quæ fit ex spiritu, non de carnali. 28. sic tonitrui vox dicitur, id est sonus. 29. s.determinatè. 30. Itaque non mirum si non percipitur sensu, vtpote res spiritualis. 33. scilicet, quæ dixisti de noua natiuitate. * ὁ διδάσκαλος, doctor ille.s.celebris. 36. de quibus tam multa in Scriptura, & dicta, & figurata, vt in transitu maris rubri, ablutione Naaman, purgatione diluuij, vt Psalm. 50. 112. Ezech. 11. 37. Zach. 13. 37. s. Ego & Spiritus sanctus & Pater. Itaque paulò pòst vocat testimonium, vel plurale pro singulari. Est autem sensus, ea solemus affirmare quæ scimus. Itaque ne dubites quæ tam asseueranter affirmaui vera esse. 39. Testimonium autem fidem facit, non scientiam. 40. vel Iudæos intelligit, vel eos qui cum Nicodemo venerant, dixit enim is suprà, Scimus quia à Deo, &c.*

[41] Si terrena dixi vobis,& non [42] creditis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis? Et
[43] nemo [44] aſcendit in cælum,niſi [45] qui deſcendit de cælo, [46] Filius hominis [47] qui eſt in cælo. Et
[48] ſicut Moyſes exaltauit [49] ſerpentem in deſerto, ita [50] exaltari oportet Filium hominis: vt
omnis [51] qui credit in ipſo non pereat,ſed habeat vitam

SENS. LIT. IN CAP. III.

41. Int.ſ.ſi terreni corporis ſolutionem,& reſurrectionem non credis,quid quæris aperiri myſteria
ſpiritualis natiuitatis? Aug.ſi non creditis quòd templum à vobis deiectum poſſum ſuſcitare,quomodo
credetis per Spiritum ſanctum homines regenerari? Chry. Baptiſmum terrenum dicit, quia in terra
perficitur;& comparatione natiuitatis ex ſubſtantia Patris,terrena eſt gratiæ natiuitas.Gl.Cæleſtis eſt
Chriſti aſcenſio ad vitam,terrena exaltatio in cruce ad mortem. 42. Chry.non dicit,non intelligitis;
cùm enim aliquis non poteſt intelligere, amentiæ vel ignorantiæ deputatur: cùm autem non credit,
quod fide ſolùm ſuſcipiendum eſt, infidelitatis eſt accuſatio. dicebantur autem hæc, etſi non crede-
bantur,quia poſteri ea erant ſuſcepturi. 43. Int.q.d.attamen dicam cæleſtia.Chry.ne putaretur à Ni-
codemo,qui dixerat,à Deo veniſti Magiſter, Magiſter eſſe vt multi Prophetarum de terra, hoc ſub-
iungit. 44. Int.Aſcendit Chriſtus ſecundùm quod homo.Glo. 45. Int.ſecundùm quod Deus.Greg.27.
Mor.c.11.quia nos vnum cum illo facti ſumus, qui ſolus venit in ſe,ſolus etiam redit in nobis.
46. Int.quia & idem eſt Filius Dei.Aug.de peccat.mor.& remiſſ. Diuinitatem ſuam qua in cælo ma
nens deſcendit ad terram,non indignam cenſuit nomine Filij hominis: ſicut carnem ſuam dignatus
eſt nomine Filij Dei, per vnitatem enim perſonæ qua vtraque ſubſtantia vnus eſt Chriſtus, & Filius
Dei ambulabat in terra,& idem ipſe Filius hominis manebat in cælo. fit ergo credibiliorum fides ex
incredibilioribus creditis; ſi enim diuina ſubſtantia potuit propter nos ita noſtram ſuſcipere, vt vna
perſona fieret, quanto credibiliùs Sancti fiunt cum homine Chriſto vnus Chriſtus? vt omnib.aſcen-
dentibus,ipſe vnus aſcendat,qui de cælo deſcendit. Theoph.non caro deſcendit de cælo,eſt enim hoc
hæreticorum dogma,Chriſti corpus de cælo ſumptum tranſiſſe per Virginem.Chry.à minori ſubſtan-
tia totum nominauit,vt aliquando ſolet à diuinitate totũ vocare.Beda.ſi quis nudus de monte deſcen-
dat,& aſſumptis veſtimentis,aſcendat,rectè idem qui priùs deſcendit,aſcendiſſe dicetur. 47. Int.ſ.ſe-
cundùm quod Deus.Hil.x.de Trinit. quod hominis Filius eſt, ſuſceptæ in Virgine carnis eſt partus;
quod autem in cælis eſt,naturæ ſemper permanentis poteſtas eſt.in forma enim ſerui manens,ab om-
ni intra extráque cæli mundíque circulo,cæli & mũdi Dominus non abfuit.Aug.Si Paulus ambulabat
in terra,& conuerſabatur in cælis,Deus cæli & terræ non poterat eſſe in cælo & in terra? Chry.non ſo-
lùm in cælo eſt,ſed vbique,& omnia replet. 48. Chry.Inducit baptiſmi cauſam.ſ.Crucem.Beda.Ma-
giſtrum legis ad eius ſpiritualem ſenſum inducit, veterem hiſtoriam in ſuæ paſſionis figuram,& hu-
manæ ſaluationis factam ediſſerens. 50. Int.ſ.in cruce. Theoph.ſ.vt ſanctificaret aërem qui terram,
ambulando in ea,ſanctificauerat,intellige etiam per exaltationem,gloriam.Crux enim Chriſti gloria
facta eſt,in quo enim voluit iudicari,qui peccatum non fecerat,mundi Principem iudicauit,& Adam
à morte liberauit. 51. Int.i.vera fide intuetur in ipſum.

SENS. MYST. IN CAP. III.

49. Aug.de pecca.mor.l.1.c.32.Exaltatus ſerpens,eſt mors Chriſti,à ſerpẽte quippe mors venit, qui
peccatum homini perſuaſit:Dominus autem in carnem ſuam non ſerpẽtis venenum.i.peccatum tran-
ſtulit,ſed mortem,vt eſſet in ſimilitudine carnis peccati pœna ſine culpa, vnde & pœna ſolueretur,&
culpa.Theoph.in illo ſerpente ſpecies quidem beſtiæ,ſed non venenum:ſic in Chriſto ſimilitudo car-
nis peccati,non peccatum.Glo.Igniti ſerpentes ſignificabant incentiua vitiorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

*41. q.d.ſi non capitis quæ dixi de his quæ in terra hac,& vita præſenti fiunt,quomodo capietis ſi velim di-
cere de his quæ fiunt in cælo? Fortè ſignificat quæ per parabolas è terra ſumptas aliquando docuerat, poſſunt
enim & cæleſtia intelligi quæ proximè dixerat. 42. Græc. οὐκ ἐπιστεύσατε,non credidiſtis. 43. q.d.poſſum ve-
rò etiam de cæleſtibus loqui vt nemo alius. Nullus enim hominum in cælum adhuc aſcendit. At ego de cælo
deſcendi,ſemperq́; in cælo ſum,vbi non ſe dicit in cælum aſcendiſſe, nec id ex eius verbis colligitur neceſſariò,
ſolùm enim illo dicendi modo ſignificat quæ diximus. quòd ſi quis contendat apertè ſignificare ſe in cælum
aſcendiſſe,concedi poteſt,eo quòd anima beatus erat,quæ magna eſt in cælum,imò in cælum cælorum aſcenſio.
44. præteritum eſt. 45. naturam.ſ.humanam aſſumendo,nec enim cælum deſeruit,ideoq́; ſequitur,Filius
hominis qui eſt in cælo. 46. apparet hic vna Filij Dei & hominis perſona. 47. poterat verti qui erat in
cælo, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.*

[52] æternam.[g] Sic enim Deus [53] dilexit [54] mundum,vt Filium suum [55] vnigenitum [56] daret:vt omnis
qui credit in [57] eum,non pereat,sed habeat vitam æternam. [58] Non enim misit Deus Filiũ
suum in [59] mundum,vt [h] iudicet mundum,sed vt [60] saluetur mundus per ipsum. Qui credit
in [61] eum,non [62] iudicatur:qui autem non credit,iam [63] iudicatus est: [64] quia non credit in no-
mine [65] vnigeniti Filij Dei.Hoc est autem [66] iudicium : quia lex [67] venit [68] in mundum , & dile-
[69] xerunt [70] homines magis [71] tenebras quàm [72] lucem:[73] erant enim [74] eorum

SENS. LIT. IN CAP. III.

52. Int.hoc per Filium hominis,quia idem est Filius Dei ex dilectione Dei ad hoc missus,sic enim Deus,&c. Aug.de peccat.mor.l.1.c.32.vt qui exaltatum serpentem conspiciebat,à veneno sanabatur, & à morte liberabatur,ita qui cõformatur similitudini mortis Christi per fidem & baptismum, à peccato per iustificationem,& à morte per resurrectionem liberatur , & quid opus esset vt morti Christi per baptismum conformaretur paruulus,si morte serpentis non esset venenatus?Chry.Passionẽ obumbratè proposuit,ne contristaretur auditor,fructum verò manifestè. Si autẽ qui credunt in crucifixum non pereunt,multo magis non perit qui crucifixus est. 53. Chry.ne quis mortem quam occultè significauerat,existimaret non esse salutarem,Filium Dei dicit eum qui datur ad mortem , eiúsque mortem causam esse vitæ æternæ.q.d.Ne mireris quòd debeam exaltari , vt vos saluemini , & Patri enim hoc videtur,qui ita vos dilexit,vt pro seruis Filium dederit;dicendo autem,Sic Deus dilexit,amoris vehementiam indicat,itẽque ea quæ sequuntur.non enim seruum dedit,non Angelum,sed Filium,eúmque vnicum.Glo.aperit causam humanæ salutis, dilectionem.s.Dei Patris. 54. Int.i.humanam naturam. 55. Theoph.propter vnam personam in Christo,quæ Dei sunt attribuuntur homini, vt cùm dicitur descendisse de cælo,& quæ hominis de Filio , vt cùm dicitur datus in mortem. 56. Int.s.in mortem. 58. Int.verè salus per Filium Dei,non enim alia causa venit,nisi vt saluet,non vt iudicet.i.dãnet.Alcui. 59. Int.i.humanam naturam. h. Glo.iudicium intelligitur æterna damnatio. 60. Int.vnde Saluator mundi dicitur.August.ergo quantum in medico est sanare venit ægrotum, ipse se interimit,qui præcepta medici seruare non vult.Chry.duo Christi aduentus,prior,vt dimittat peccata per baptismũ primò,& postea per pœnitentiam;secundus,vt iudicet. 61. Chrys.quid si vitam habeat immundam? talis non fidelis est secundũm Paulum,qui confitetur se nosse Deum, factis autem negat. significatur ergo in eo quod credit,non iudicandum,nec infidelitatis causa torquendum, operum tamen pœnam sustinebit.Alcui.In eum credit qui ei adhęret,vt membrum capiti. 63. Aug.nondum apparuit iudiciũ, & iam factum est iudicium , nouit enim Dominus qui ad coronam , & qui ad flammam permaneant. Chry.ipsum discedere , & extra lumen esse,maximum supplicium est , vel quod futurum est prænunciat : sicut enim homicida etsi nondum sententia,rei tamen natura condemnatus est,ita incredulus. sic & Adam qua die comedit de ligno,mortuus est.Greg.26.Mor.c.24. in extremo iudicio eorũ causa non discutitur,qui cum damnatione suæ infidelitatis discedunt, at qui fidem habent & non opera,redarguuntur vt pereant. 65. Int.in quo solo est salus.Aug.de peccat.mor.li.1.c.33.Paruulos baptizatos, inter eos ponimus qui crediderunt,hoc enim eis acquiritur per virtutem Sacramenti , & offerentium responsionem. 66. Glo.i.causa damnationis. 67. Int.s.Verbum in carnẽ.Beda.Lucem seipsum appellat,de qua suprà:Erat lux vera:tenebras verò,peccata.Glo.Venit lux homines excitans , & admonens cognoscere sua mala. 68. Chry.q.d.non ipsi eam quæsierunt, vel laborauerunt vt inuenirent,ipsa ad eos venit,neç ei occurrerunt. 69. Chry.omni eos priuat excusatione. Quis eius qui non vult accedere miserebitur? 70. Int.s.carnales. 71. Int.s.peccata quæ habebant. 72. Int.s.peccata arguentem. 74. Int.quæ ex se.

SENS. MYST. IN CAP. III.

69. Beda.& illi magis tenebras diligunt quàm lucem,qui prædicatores bene docentes odiis & detractionibus insequuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

g. verba Christi,vel Euangelistæ. h. id est,condemnet. 62. id est,non est condemnationi obnoxius. 66. id est,condemnationis causa.

mala

[75] mala opera.[76] Omnis enim qui [77] malè agit,odit [78] lucem,& [79] non venit ad lucem, vt non arguantur [80] opera eius. Qui autem facit [81] veritatem,venit ad lucem vt manifestētur opera eius:[82] quia in Deo sunt facta. [83] Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terram Iudæam:[84] & illic morabatur [85] cum eis, [86] & baptizabat. Erat autem & Iohannes [87] baptizans in En-[88] non iuxta [89] Salim : [90] quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & [91] baptizabantur. [92] Non-dum enim missus fuerat [93] Iohannes in carcerem.

Sens. Lit. In Cap. III.

75. Beda si venisset ad iudicium,haberet hoc aliquam rationem , fugiunt enim malorum sibi con-
scij,iudicem,at parcenti qui deliquerunt,occurrunt,itaq; publicani& peccatores veniebant ad Iesum.
77. Int.i.cui placet malum. Alcui. ¶ Beda.qui eligit in malitia permanere. 78. Int.quæ aperit mala.
Alc.¶ Aug.quia falli nolunt,& fallere volunt;amant eam cùm se indicat,oderunt cùm eos indicat:sed
inde retribuetur eis,vt eos nolentes manifestet,& eis ipsa non sit manifesta. 79. Int.non coniungitur
luci,sed fugit eam. 80. Int. mala quæ diligit. 81. Int.i.bona opera quæ veritas iubet. Aug.quomodo
quidam fecerunt veritatem,si omnia opera Deus mala inuenit?dilexerunt quidē peccata multi,sed ea
confessi sunt.Initium operum bonorum est confessio malorum;& tunc facis veritatē,quia non te pal-
pas,non tibi blandiris,venis autem ad lucem,quia hoc quod tibi displicuit peccatum tuum , non tibi
displiceret nisi Deus tibi luceret:facit & quis veritatem confessionis,etiam propter illa quæ videntur
minuta peccata,sed minuta plura si negligūtur,vt multæ guttæ obruunt,& vt multa arenæ grana op-
primunt,& venit ad lucem in operibus bonis quibus agitur,ne obruāt peccata,gemendo, ieiunando,
tribuendo,ignoscendo. 82. Aug.de peccat.me.li.1.c.33.Intelligit enim iustificationem suam, non ad
sua merita,sed ad Dei gratiam pertinere. 83. Int.s.quæ hîc narrauit facta.Beda.non statim post dispu-
tationem cum Nicodemo,quæ facta est Hierosolymis , sed post aliquantum temporis de Galilæa in
Iudæam rediit. 84. Chry.nihil veritate apertius,neque fortius,quæ nec latêre vult,neque periculum
formidat. Dominus in solemnitatibus Hierusalem ascendebat vt plures doceret. 85. Int.i.discipulis,
vel credentibus in eum Iudæis. 86. Int.s.per Apostolos.Chry.¶ Int.suo baptismo, non eo quo bapti-
zatus est.Aug.Baptizatus est enim à seruo , ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum
Domini.i.suum. 87. Int. præcurrens, & præparans baptismo Christi. 88. Beda. non debuit præcursor
cessare,donec veritas manifestaretur. 89. Int.est ciuitas.Beda.oppidum est iuxta Iordanem, vbi olim
Melchisedech regnauit.Hier.ad Euang.non refert vtrum Salem,an Salim nominetur.vocalibus enim
in medio litteris rarò vtuntur Hebræi , & pro voluntate lectorum ac regionum varietate , eadem
verba diuersis sonis & accentibus proferuntur. 91. Beda.quantum catechumenis nondum baptizatis,
prodest doctrina fidei,tantum profuit baptisma Iohannis ante baptismum Christi ; vt enim ille præ-
dicabat pœnitentiam,& ad baptismum Christi & veritatis cognitionem attrahebat ; sic ministri Ec-
clesiæ primò docent fidem,pòst peccata redarguunt , & eorum per baptismum remissionem promit-
tunt,&c. 92. Chry.significat eousque baptizasse Iohannem dum in carcerem conijceretur,in quo mi-
nisterio non sibi gloriam,sed Christo acquirebat,erátque eius testimoniū sine suspicione , & maioris
apud omnes authoritatis quàm discipulorū Christi.existimo verò ob hoc sublatum de medio Iohan-
nem,vt omnis multitudinis affectio ad Christum transiret. 93. Beda. Exposuit Iohannes facta Christi
ante Iohannem Baptistam incarceratum,quæ alij prætererunt.

Sens. Myst. In Cap. III.

84. Int.significat confitentes quos visitat Christus. Alcui. vbi enim est peccatorum confessio , vel
diuinarum laudum,illuc venit Christus,& discipuli,id est,doctrina eius,& illuminatio , & ibi mora-
tur,purgando à vitiis. 92. Int.nondum erat consummatio literæ legis , sed dum pendens in cruce di-
xit,Consummatum est.

Addit. Avct. In Cap. III.

78. s.quatenus malè agit,peccatum enim luci aduersatur. 81. *pro,iustitiam: Hebr.sic* 4.*Reg.*20. 82. *pro,*
secundùm Deum , vel Dei instinctu , adeoq; ei grata. 84. *s. vnde discesserat post sermonem cum Nicodemo*
habitum,vel ex Ierosolyma in reliquam Iudæam. 86. *s.per discipulos,vt postea dicitur.* 1 *ciuitas est.*89. *Est*
*enim alia Ennon terminus Damasci,vt dicitur Ezech.*47.*Salim autem seu Salem vrbs Sichimorum,de qua*
*Gen.*33.*cuius Rex Melchisedech,secundùm Hier.quamquam alij de hoc aliter.vide Scholia nostra in Genes.*

Facta

Facta est autem quæstio ex [94] discipulis Iohannis cum [95] Iudæis de purificatione. Et vene-
runt ad [96] Iohannem, & dixerunt ei: [97] Rabbi, [98] qui erat tecum trans Iordanem, cui testi-
[99] monium perhibuisti, ecce hic [100] baptizat, & [101] omnes [102] veniunt ad eum. [103] Respondit Iohan-
nes, & dixit: [104] Non potest [105] homo accipere quidquam, nisi fuerit ei [106] datum de cælo. [107] Ipsi
vos mihi testimonium perhibetis, quòd dixerim, Non sum ego Christus: sed quia
[108] missus sum ante illum. [109] Qui habet sponsam, [110] sponsus est: [111] amicus autem sponsi qui [112] stat,
& [113] audit eum, gaudio [114] gaudet propter [115] vocem sponsi.

Sens. Lit. In Cap. III.

94. Int. defendentibus baptismum Magistri, & putantibus Iohannem maiorem Christo. Glo. Dum Iohannes prædicaret, & schola eius duraret, Christus latenter prædicabat & operabatur, sed palàm baptizabat, vt oriretur quæstio de baptismo, & Iohannis testimonio solueretur. 95. Int. dicentib. meliorem baptismum Christi ad quem Iohannes inuitabat homines, nō Iesus ad Iohannem. Aug. dicebant Iudæi Christum maiorem, & ad eius baptisma debere concurri. 96. Int. vt solueret hanc quæstionem. 97. Int. quasi instigarent in inuidiam contra Iesum. 98. Int. q.d. quem baptizasti. Chry. non dixerunt verò, quem tu baptizasti, quia coacti essent meminisse vocis super eum delatæ, sed qui erat tecum. q.d. qui discipuli ordinem habebat. 99. Int. dicens, Ecce Agnus Dei. Chry. q.d. quem tu clarum ostendisti. 100. Int. vnde valde miramur. q.d. quid tibi de hac præsumptione videtur? 101. Int. s. in Iudæa. 102. Int. te dimisso, qui eum baptizasti. Alcui. 103. Chry. non vehementer discipulos increpauit, ne ab eo separati, aliquid secus facerent. 104. Chry. q.d. non est quod miremini, Deus enim est qui hæc facit, nec sunt humanitus adinuēta, sed diuinitus ordinata; terret ergo eos, & ostendit ad impossibilia conari. Glo. q.d. putatis me vltra homines esse quia natus sum ex parentibus prouectæ ætatis, scitote quia purus homo sum, & ille Deus, à quo habeo quicquid habeo. 105. Aug. de se dicit. q.d. de cælo accepi vt aliquid essem, inanem me vultis esse vt loquar contra veritatem? 107. Chry. quod illi proposuerant in Christi subuersionem, id in eos conuertit. 108. Int. maior ergo illo? Non, sed missus antè vt præco, & seruus, parare viam ei. Chry. q.d. minister sum, & Patri eius qui me misit ministrans. 109. Int. Quid ergo es tu? quid ille? ego amicus sponsi, qui zelo sponsam ei, non mihi. 110. Int. s. Ecclesiam, quæ generat, & virgo permanet. Beda. Sponsam hanc Christi in thalamo vteri virginalis sibi sociauit, eámque suo sanguine redemit. Theoph. Animæ sponsus Christus, sponsalium locus Ecclesia, Arrha peccatorum remissio per Spir. S. communionem: perfectiora verò in futuro seculo retribuet, Paranymphi, doctores. 111. Alc. Ille sponsus est, ego amicus sponsi, missus vt per me spōsa præparetur suo sponso; sponsa verò Ecclesia, ex omnibus gentibus congregata, quæ virgo est integritate mentis, perfectione charitatis, &c. Beda. Sponsam suam Dominus amico, id est, ordini prædicatorū commendauit. Chry. qui se dixit non esse dignū soluere corrigiam calceamenti, nunc amicū vocat, nō propter æqualitatē honoris, sed vt magnitudinē gaudij repræsentet, simul vt eorū imbecillitati cōdescendat. 112. Chry. indicat sua iam cessasse, & se de reliquo stare oportere, & audire. 114. Int. nō de se, sed de Deo. Aug. qui vult gaudere de se, tristis erit; qui de Deo, semper gaudebit. Deus enim sempiternus est. 115. Int. i. Testimoniū quo perhibet se Filiū Dei, & Sponsum Ecclesiæ. Aug. Non gaudeo, inquit, propter vocē meam, sed propter vocē Sponsi, gaudeo ego in audiendo, ille in dicendo; ego auris, ille verbum; si custos sponsæ vel vxoris amici sui se amari pro amico voluerit, quàm detestandus est? Chry. indicat sponsalia fieri per vocem & doctrinam, fides enim ex auditu, auditus autem per verbum Dei.

Sens. Myst. In Cap. III.

112. Aug. non cadit, quia humilis est. Non sum, inquit, dignus corrigiam calceamenti soluere.
113. Int. intus docentem.

Addit. Auct. In Cap. III.

94. s. cœpta disputatio à discipulis Iohannis super purificatione. i. baptismo. Est enim baptismus quædam purificatio, & quidem Marc. 7. vocantur baptismata etiam purificationes legales. Hîc verò disputabatur vter potior esset, baptismus ne Christi, an Iohannis. 104. vel de Christo dicit, vel de se potius. 105. pro, quisquam. Heb. 110. potius quàm vxorem, quia conseruat virginitatem, aut quia in cælo velut consummabitur matrimonium vbi perfecta fruitio.

[116] Hoc ergo gaudium meum [117] impletum est. [118] Illum oportet [119] crescere, me autem minui.
[120] Qui [121] desursum [122] venit, [123] super [124] omnes est. [125] Qui est de [126] terra, de [127] terra est, & de [128] terra loqui-
tur. [129] Qui [130] de cælo [m] venit, [131] super omnes est: & quod [132] vidit & [133] audiuit, hoc [134] testatur: & testi-
monium [135] eius nemo accipit. [136] Qui autem acceperit eius testimonium, [137] signauit, quia
[138] Deus [139] verax est. [140] Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad [n] mensuram

SENS. LIT. IN CAP. III.

116. Int. quasi dicat, ita ergo & ego gaudeo ad vocẽ Sponsi, quia ipse me illuminat. 117. Int. quasi dicat, habeo gratiam meam, sufficit mihi gratia mea, plus mihi non assumo, ne quod accepi amittam. August. ¶ Chry. i. perfectum est à me opus quod fieri oportebat. Theoph. Gaudeo quòd omnes illum attendunt. Glo. in hoc gaudium meũ plenum est, quòd factus sum amicus Sponsi; & quia sto, & audio.
118. Int. & ne miremini quia plures baptizat, quàm ego. Illum, &c. Chry. quasi dicat, nostra steterũt, & cessauerunt, de reliquo quæ sunt illius, crescunt. 119. Aug. At Deus neque crescit, neq; minuitur, & Iohannes & Iesus quod ad carnem attinet, coæui erant, sex enim menses qui intererant, nullam distinguunt ætatem. magnum est hoc Sacramẽtum, antequàm veniret Dominus gloriabantur de se homines, venit ille vt minueretur hominis gloria, & augeretur gloria Dei: sic enim venit, vt dimitteret peccata, & homo confiteretur. confessio hominis, humilitas; miseratio Dei, altitudo Dei: crescat in nobis Dei gloria, & minuatur nostra, vt in Deo crescat & nostra. quanto magis intelligis Deũ, videtur in te crescere; sic videtur lux crescere ei qui curatur ex pristina cæcitate, & videre incipit, plusquàm in dies videt. Theoph. vt aliorũ luminariũ lumen adueniente Sole extingui videtur, quia occultatur; sic præcursor minui dicitur; crescit autẽ Christus non in virtutibus, sed se per miracula manifestans. Glo. ille inuenietur esse Christus, qui putabatur esse Propheta, ego Propheta inueniar, qui Christus putabar.
120. Int. s. Christus. Chry. vana gloria nutrientem se animã perdit vt vermis ligna, & ærugo ferrum; ideo multo studio opus est vt hanc destruamus; & Iohannes multis rationibus vtitur ad discipulos suos, hac passione laborantes. 121. Int. i. de Patre. Theoph. ¶ Chry. de cælo. Alc. de altitudine humanæ naturæ, quam habuit ante peccata, inde enim naturam assumpsit. 122. Int. s. in mundũ. 123. Int. ideo meritò crescit. 124. Int. s. homines, & Angelos. 125. Int. s. Iohãnes. 126. Int. s. natus. Glo. de terrenis parentibus natus, à quibus peccata, & pœnam peccati contraxit, ex se nihil est nisi terra. 127. Int. id est, terrenus est ex se. Chry. significat se paruum esse velut in terra natum. 128. Int. s. ex se terrena sapit, & dicit: si verò diuina, ex illuminante est. 129. Chry. extincta discipulorum passione apertiùs multò de Christo loquitur. 130. Int. hoc est quod ante de sursum. Aug. de Patre. m. Int. s. Christus.
131. Aug. & super omnia, est enim Patri æqualis. 132. Int. s. apud Patrem. Chry. rursus ad humiliora sermonem ducit, significat autem omnia quæ à Christo dicuntur, vera esse, & ipsi soli manifestè nota, itaque se indigere ab eo audire. 133. Int. s. à Patre. Theoph. Non à Patre indiget discere, sed significatur omnia quæ nouit, à Patre habere. 134. Int. s. de Deitate sua. Aug. Quomodo tu verbum, id est, rei quam vis dicere, conceptionem in corde habes, sic Deus edidit Verbum, id est, genuit Filium; is ergo cùm verbum Patris nobis locutus est, se est locutus. 135. Int. s. de populo sinistræ. Aug. de populo præparato ad itam Dei, & cum diabolo damnando; vidit, s. Iohannes duos populos, infidelium, & fidelium. Chry. nemo, id est, pauci. tangit verò in hoc discipulos suos nondum in eum credentes; simul & Iudaicam ostendit insensibilitatẽ, sicut in principio dictum est, Sui eum non receperunt. 136. Int. s. de populo dextræ. 137. Chry. id est, monstrauit. Alc. Signum posuit in corde suo, quasi singulare aliquid & speciale, hunc esse verũ Deum qui ad salutem humani generis passus est. 138. Int. s. ipse qui de cælo descendit, & super omnes est. 139. Int. verè verax, quia loquitur verbum Dei. Aug. Deus verax, homo mendax; nec potest veritatem dicere, nisi illuminetur ab eo qui mentiri non potest; Christus autem Deus, & misit illum Deus, & ambo vnus Deus. Chry. timorem auget, ostẽdens qui non credat, falsi Deum arguere qui misit illum. 140. Int. scilicet, Christum.

SENS. MYST. IN CAP. III.

118. Aug. hanc veritatẽ suis passionibus Christus & Iohannes significauerunt; Iohannes enim capite minutus est, itemque natus cùm inciperent dies minui; Christus autẽ in cruce exaltatus, & natus cùm inciperẽt dies crescere. Glos. Iohannes figura legis, Christus veritas, lux minuitur apparente veritate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

119. scilicet, auctoritate. 124. *homines, vel res.* 126. *id est, terrenus.* 127. *pro, vt qui terrenus sit.* 128. *id est, terrena, & humilia.* 133. *id est, à Patre accepit.* 137. *id est, signo confirmauit Deum stare promissis: vt qui sigillo addito, certam rem facit.* n. *i. parcè, vel non omnibus certa & æquali mensura.*

[141] dat Deus spiritum. [142] Pater [143] diligit [144] Filium, & omnia [145] dedit in manu[o] eius, Qui [146] credit in
[147] Filium, habet vitam [148] æternam; qui autem [149] incredulus est Filio, non [p] videbit vitam, [150] sed
[151] [152] ira Dei [153] manet [154] super ipsum.

SENS. LIT. IN CAP. III.

Chry.i.Spiritus sancti actio-
141. Int.s.Filio.Aug.Christus quæ dat nō ad mensuram accepit. 142. Chry.i.Spiritus sancti actio- Spiritus sit?
nem, quomodo itaque suspectus erit Christus qui nihil dicit, quod non Dei sit, & quod nō Spiritus sit? 145. Int.s.vt tātus sit Fi-
143. Int.pro quia Pater, &c. 144. Int.singulariter, non vt adoptiuos.Aug. 145. Int.s.vt tātus sit Fi-
lius, quantus & Pater, æqualem enim sibi genuit.Aug. ¶Theoph.Secundùm diuinitatem omnia dedit
natura, non gratia, dedit etiam omnia secundùm humanitatem, dominatur enim omnium. 146. Be-
da.s.fide quæ operibus adimpletur. Chry.non sufficit fides ad salutem, sed opus vita & conuersatione
recta. ait enim: Non omnis qui mihi dicit Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. 147. Int.
qui est vita æterna. 149. Chry.Sciens non ita promissione bonorum, multos adduci vt terribilium
minis, ita sermonem concludit. 150. Int.s.ipsum Filium. Chry.hoc dixit, ne quis existimaret mor-
tem esse temporaneam. 151. Aug.de qua Apostolus: Eramus natura filij iræ, &c. 152. Chry.non di-
xit filij, quāuis ipse sit iudex, sed ad Patrem reducit supplicij sermonē, magis terrere volens. 153. Aug.
non dixit venit; omnes enim qui nascuntur mortales, habent secum iram Dei quam accepit primus
Adam. 154. Chry.scilicet numquam ab eo recedet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

141. *s. Filio. o. i. potestate. 148. nempe ius ad vitam æternam. 149. Græc.* ἀπειθῶν. *inobediens,*
seu, vt vertit Cypr. dicto non audiens. p. pro, particeps non erit. Hebr. 151. i. sempiterno supplicio ad-
dictus erit Dei iudicio. Hebr.

CAPVT IIII.

T ergo cognouit Iesus quia [1] audierunt Pharisæi quòd Iesus [2] plures disci-
pulos facit, & baptizat, quàm Iohannes; quamquam Iesus non [3] baptizaret,
sed discipuli eius, [4] reliquit Iudæam, & abiit iterum in

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. INT.Quorum consilio Iohannes est captus, vel discipuli Iohannis, qui maximè fuerunt de Phari-
sæis. 2. Int.vnde magis inuidebāt.Chry.non Christus baptizabat, sed æmuli ad conciliandā inui-
diam hoc dicebant; non baptizabat autē Christus, quia nondū Spiritum sanctum dabat, sed discipu-
li id agebant, volentes multos ad Christum adducere. nihil autem ampliùs eorum habebat baptisma,
quàm Iohannis, vtrumque enim expers gratiæ, & vtriusque causa vna.s.ad Christum adducere. Alcui.
dabatur quidem Spiritus sanctus in baptismo discipulorū Christi, licet nō ea manifestatione qua post
ascensionē in linguis igneis datus est. 3. Int.Aug.baptizabat Christus.i.mundabat, sed non baptiza-
bat.i.non tingebat, sed discipuli.Idē ad Seleucianū epist.108.intelligimus discipulos Christi iam fuis-
se baptizatos, siue baptismo Iohannis (vt quidam arbitrātur) siue, quod magis credibile est, baptismo
Christi. 4. Aug. quia cognouit eorum scientiam, simul & inuidentiam; non enim didicerant vt se-
querentur, sed vt persequerentur, poterat quidem præsens non teneri ab his si nollet, sed vt homo. ho-
minibus in se credituris, se præbebat in omnibus exemplum. non peccat qui secedit in alium locum,
videns furorem se persequentium; fecit ergo hoc vt doceret, non quia timeret. Chry.conueniebat hoc
facere, ne si retentus effugisset, in dubium veniret veritas carnis. fecit etiam, vt eorum inuidiam mi-
tigaret. Glo Reliquit Iudæam, id est, Pharisæos incredulos, qui eum persequi cogitabāt, ob baptisma
quod crescebat, & doctrinam qua legem euacuari intelligebant.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

4. INT.significat transitum de Iudæis ad Gentes.Glos.postquam paucos ex Iudæis suscepit, reliquit
incredulos, legis literam sequentes, quæ neminem ad perfectum ducit: & abiit in Galilæam.i.
spiritualem literæ intelligentiam. Hìc transfiguratio.i.humanæ naturæ transmutatio in pristinam
gloriam. Hìc data doctrina in monte, per quam ad vitam transitur. Alcui.relictis infidelibus, abit per
Apostolos in Galilæam, id est, mundi huius volubilitatem, docens suos migrare de vitiis ad virtutes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

1. *s. Qui Christum odio persequebantur. 2. q.d.ita audierunt, quasi Christus ipse per se baptizaret,*
qui tamen per discipulos solum baptizabat, aliis.s.grauioribus occupatus, vt docendo, & miracula faciendo.
Baptizauit tamen ipse Apostolos secundùm Aug.

Gali

[5] Galilæam. [6] oportebat autem eum transire per mediam [8] Samariam. Venit ergo [9] in ciuitatem Samariæ quæ dicitur [10] Sichar: iuxta [11] prædiũ quod dedit Iacob [12] Ioseph filio suo. Erat autem [13] ibi fons Iacob. Iesus autem [14] fatigatus ex [15] itinere, [16] sedebat [17] sic supra fontem. Hora autem erat [18] quasi [19] sexta. Venit [20] mulier de * Samaria haurire [21] aquam.

Sens. Lit. In Cap. IV.

5. Int. quia de Galilæa venerat in Iudæam. 6. Int. ostendit quòd sicut prædicauit Iudæis, prædicauit & gentibus. Chry. vt Apostoli expulsi à Iudæis ad gentes venerunt, ita Christus ad Samaritanos accedit; sed omnem à Iudæis auferens excusationem, non ad eos principaliter vadit, sed quasi transiens, quod Euangelista occultè indicat. 7. Beda. sita enim Samaria inter Iudæam & Galilæam. 8. Beda. à Samaria insigni prouinciæ Palæstinæ ciuitate tota regio ei sociata Samaria dicta. Chry. mõs Samariæ Somer dicebatur, ab eo qui possedit. indéque nominata Samaria, quam habitauerant priùs Israëlitæ, postea Samaritani, eò missi à rege Assyriorum. 10. Chry. locus erat vbi pro Dina Leui & Simeon grauem cædem fecerant. Theoph. hanc ciuitatem desertam dedit Iacob in sortem Ioseph, dicens: Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli. &c. 11. Int. i. agrum. 13. Aug. puteus erat, sed omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Theoph. fit de prædio & fonte mentio, vt memineris, cùm mulier dicit datum sibi fontem à Iacob. Item vt intelligas quæ Patriarchæ ob fidem adepti sunt, Iudæos propter impietatem perdidisse, & eorum loca gẽtibus tradita. 14. Int. Suscepit enim omnia quæ sunt nostræ infirmitatis sine peccato. Chry. Christus deliciosam vitam abiiciens, laboriosam sequens; sic incedit, vt ex itinere fatigetur. Aug. Iesus fortis, quia in principio erat Verbum, sed infirmus, quia Verbum caro factum est, itaque ex itinere fatigatur. 16. Theoph. ne quis incusaret Dominum quòd in Samariam venisset, qui hoc discipulis prohibuerat, dicitur sedisse illic de itinere fessum. Chry. sedebat ob laborem, & vt discipulos expectaret. 17. Chry. non in throno, aut puluinari, sed simpliciter, vt contingebat, super terram. 19. Chry. ne putaretur Christus facere contra suum præceptum, Samaritanis loquens; ponit Euangelista multas causas collocutionis cum muliere; & quidem ad se venientem expellere non oportebat.

Sens. Myst. In Cap. IV.

9. Int. i. collectionem fidelium ex gentibus. 12. Int. in figura Christi, qui est legitimus hæres Patriarchæ, habens hæreditatem in gentibus. Alcui. Ioseph. Christi figura, quem verè sol, luna, & omnes stellæ adorant. 13. Int. s. naturalis intellectus. Glo. Naturalis ratio non aliundè surgit, nisi à causa omnium bonorum, ideò fons Iacob dicitur. i. à Patris altitudine procedens. 15. Int. iter Christi, incarnatio. Aug. iter ipsius, caro pro nobis assumpta; ideo fatigatus ab itinere, quia fatigatus in carne. Glo. homo, Dei potentia creatus, eius infirmitate leuatus est. 16. Aug. lib. 83. q. quod sedet, humilitatem significat, vel magistri personam demonstrat; solent enim sedere Doctores. 18. Int. per quam significatur feruens fides Samaritanorum. Aug. s. ætate seculi sexta. Vna ætas ab Adam vsque ad Noë; secunda, ad Abraham; tertia, ad Dauid; quarta, ad transmigrationem Babylonis; quinta, ad Baptismum Iohannis; inde sexta agitur. Idem lib. 83. q. q. 64. venit ad puteum hora sexta. i. in mundi infimas partes, sexta humani generis ætate, tamquam senectute veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo; prima enim ætas, infantia; secunda, pueritia; tertia, adolescentia; quarta, iuuentus; quinta, grauitas; sexta, senectus. Venit etiam sexta hora. i. medio die, vnde sol incipit declinare in occasum: nobis enim vocatis à Christo, visibilium delectatio minuitur, vt inuisibilium amore homo interior recreatus, ad interiorẽ lucem, quæ numquam excidit, reuertatur. 20. Aug. hæc mulier, forma Ecclesiæ non iustificatæ, sed iam iustificandæ: venit autem ab alienigenis; ventura enim Ecclesia de Gentibus. Gloss. Ecclesia priùs hauriebat aquam. i. voluptatem de profundo seculi: vel mulier, id est, Synagoga venit haurire aquam, id est, discere historiam literæ legis. 21. Glo. aqua, voluptas seculi, quasi de profundo extracta, submissis ad eam & inclinatis hominibus, præmissa cupiditate quasi hydria.

Addit. Avct. In Cap. IV.

8. *id nomen primùm montis in sorte Ephraim, à Somer possessore, deinde ciuitatis in eo ædificatæ. 3. Reg. 16. qua diruta, ædificata Sebaste, seu Augusta, aliquando tamen Samariæ nomine significat Scriptura decem tribus.* 9. *Prope ciuitatem.* 10. *eadem & Sichem dicta à filio Hemor, Ge. 34.* 17. *s. vt se offerebat locus, vel sic fatigatus: vel sic, pro itaque, vel ergo. vt Ps. 60. Sic Psalmum dicam nomini tuo.* * *i. Samaritana: erat autem de Sichem; nam vrbs Samaria longè aberat.*

Dicit ei Iesus, [22]Da mihi bibere. Discipuli [a]enim eius abierant in ciuitatem, vt [23]cibos
emerent.Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: [24]Quomodo tu, Iudæus cùm sis, bibe-
re à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? [25] non enim [26]coütuntur Iudæi Samarita-
nis. [27]Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires [28]donum Dei, & quis [29]est qui dicit tibi, [30]Da
mihi bibere: tu forsitan [31]petisses ab eo,& [32]dedisset tibi aquam [33]viuam. Dicit ei mulier,
Domine, [b]nec in quo haurias habes, & puteus [34]altus est: vnde ergo habes [35]aquam vi-
uam? Numquid tu [36]maior es [c]patre nostro Iacob, qui dedit nobis [37]puteum: & [38]ipse ex
[39]eo bibit, & [40]filij eius, & [41]pecora eius? [42]Respondit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit
ex [43]aqua hac,[44]sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua [45]quam ego dabo ei,

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

22. Theoph.sitiebat propter laborem & æstum. Aug.lib.83.q.q.64.sitiebat autem mulieris fidem.
23.Chry.vide circa cibaria negligentiam, non enim deferebant secum discipuli. vide etiam Christi
humilitatem,qui solus relinquebatur. 24. Int.ex habitu eum cognouit. Chry. Iudæum æstimauit à
figura & locutione, 25. Int.cur hoc dixit?Non enim,&c. 26. Int.quia de loco orationis discrepabãt.
Chry.Iudæi à captiuitate reuersi,se habebãt ad Samaritanos vt alienigenas,& impugnatores. Prophe-
tas enim non suscipiebant,sed solùm ea quæ Moyses.Aug.non vtebãtur Iudæi vasculis Samaritanorũ,
itaque mirata mulier Christum à se aquã petere.Chry.petiit Christus,quia indifferẽs erat de reliquo
tales obseruãtias præterire.Glo.execrabãtur Iudæi Samaritanos,quòd se hæreditate Iacob priuassent.
27. Glo.pedetentim, & simplicibus verbis instruit, vt tandem donum Dei possit accipere. 28. Int.
quod est Spiritus Dei. 29. Int.dator Spiritus. 30. Int.id est,petit à se fidem. 31.Int.sub.aquam vi-
uam.i.Spiritum,per quem daretur etiam fides.Orig.quasi dogma quoddam est,neminem accipere di-
uinum donũ ex non quærentibus illud.vnde,Petite,& dabitur vobis. 32. Int.merito fidei. Aug.li.83.
q.q.64.in quo ostendit se non talem aquã petiisse,qualem ipsa intellexerat; sed quia ipse sitiebat fidẽ
eius,eidem sitienti,Spiritum sanctum dare cupiebat. 33. Aug.vulgò aqua viua dicitur,quæ de fonte
exit.Chry.gratia spiritus quandoque ignis dicitur,quia peccata consumit;quandoq; aqua,quia purgat
& refrigerat. 34. Int.i.profundus. 35.Int.quæ nisi hauriatur de imo putei,haberi nõ poterit. 36.Int.
maius aliquid nobis dando. c. Theoph.vide vt se in Iudaicam nobilitatem intrudat.Beda.vocat pa-
trem Iacob,quia sub lege Moysi vixerat,& Iacob prædium possidebat. 37. Int.s.hunc. 38.Chry.non
alium dedit nobis,alio ipse meliore vsus est. 39. Int.s.hauritorio aquam extrahens. 41. Theoph.si-
gnificatur abundantia aquarum quæ pecorum multitudini sufficeret. 42.Chry.non se dicit maiorem
Iacob,ne videatur gloriari,sed hoc per ea quæ subdit,ostendit. 43. Int.s.figurali. 45. Int.promittit
satietatem spiritus,quæ fiet in resurrectione,quia apud eum est fons vitæ,quo inebriabuntur.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

23. Glo.cibi,corda quæ prædicatione fidei Deo præparãtur. 30. Glos.petit Iesus à primitiua Eccle-
sia potum fidei,qua in eum credatur:& à natura potum rationis,qua conditor inuestigetur. 34. Glo.
puteus altus,profunditas mysteriorũ legis. 40. Int.i.perfectiores in Ecclesia. 41. Int i.minores, vel
prorsus ignorantes.Orig.fons Iacob,Scripturæ; vbi simplices & rudes bibunt more pecorũ Iacob. Gl.
de puteo.i.ratione;bibunt quidam vt homines,qui.s.ea ad bonum vtuntur:qui autem ad malũ,vt phi-
losophi,bibunt vt pecora:ratio autem quia deprauata,& obscurata, magno labore foditur,& exerce-
tur. 44.Int.s.voluptatem seculi,quam talis aqua significat.Aug aqua in puteo,voluptas seculi in pro-
funditate tenebrosa,quam hauriunt homines hydria cupiditatum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

*a. quasi dicat, solus erat, ideo potum ab illa petijt:,vel,enim,pro,autem. 26. i.commercium habent.
28. i.quæ soleat Deus donare: vel quantum tibi collatum sit mea præsentia; id quod statim explicat, di-
cens: Et quis est, &c.q.d.non sum solùm homo Iudæus vt tu putas, sed etiam Deus. 33. id est, vitalem.
b. Græc. ἄντλημα, haustrum.*

[46] non ſitiet in æternum:ſed aqua quam ego dabo ei, [47] fiet in eo fons aquæ ſalientis [d] in vi-
tam æternam. [48] Dicit ad eum mulier, Domine, da mihi hanc aquam, vt nõ ſitiam: [49] neque
[50] veniam huc haurire. Dicit ei Ieſus, Vade, voca [51] virum tuum,& veni huc. Reſpondit
mulier,& dixit: Non habeo virum. Dicit ei Ieſus, Bene [52] dixiſti, quia non habeo virum:
[53] quinque enim viros habuiſti:& nunc quem habes, non eſt tuus vir. hoc verè dixiſti. Di-
cit ei mulier: [54] Domine, [55] video quia [56] Propheta es tu. [57] Patres noſtri in monte hoc adora-
[58] uerunt,& vos dicitis quia Hieroſolymis eſt [50] locus vbi

Sens. Lit. In Cap. IV.

46. Aug. quomodo ſitient qui inebriabuntur ab vbertate domus Dei? 47. Chry. qui intra ſe habet
fontẽ, nõ afficitur ſiti. Theoph. aqua quam Chriſtus dat, ſemper multiplicatur: ſemina enim,& princi-
piũ boni Sancti ſumunt per gratiã, ipſi verò negotiantur & operantur ad eius augmentũ. Orig. habet
quilibet Angelorum in ſe fontem aquæ ſcaturientis in vitam æternã ab ipſo verbo. Glo. qui prædica-
tioni Chriſti cor accommodat,& gratiæ donum cognoſcit, fides quæ per dilectionem operatur, in eo
naſcitur,& ſic tandem tranſibit in vitam æternam. d. Gloſ. aqua corporalis deorſum fluit, ſpiritualis
ſurſum ſalit,& in æternam gloriam bibentes ſubuehit. 48. Chry. vide vt paulatim ducitur ad dogma-
tum altitudinem. 46. Aug. adhuc mulier carnem ſapit, putabat ſibi hoc ſecũdùm carnem promiſſum.
50. Aug. ad laborem indigẽtia cogebat, laborem infirmitas recuſabat,& quidem illud dicebat Ieſus,
vt iam non laboraret, ſed illa nondum intelligebat. 51. Theoph. hoc dicit, quaſi oſtendens & illũ opor
tere his participare. 52. Int. quia verè dixiſti. Glo. non bonum opus, ſed veritatis laudat cõfeſſionem.
35. Int. dum dicit quod ab ea nõ audiuit, probat ſe ex diuinitate ſcire. 54. Chry. reprehenſa, non eſt
cõtriſtata, nec abiit, ſed admiratur,& immoratur. 55. Intpro, quod. 56. Int. verè es Propheta, qui om-
nia noſti. Chry. in hoc quod mihi occulta dicis, oſtẽderis Propheta eſſe. 57. Int. ſ. Iacob,& filij eius. Aug
incipit quærere, quod illam ſolebat mouere, erat enim de adoratione cõtentio inter Iudæos & Sama-
ritanos. Chry. Patrem intelligit Abraham. 59. Int. ſ. templum.

Sens. Myst. In Cap. IV.

51. Int. i. rationalem intellectum. Orig. ſecundùm Apoſtolum, vir animæ, lex eſt. Aug. videns illam
non intelligere, Voca, inquit, virum tuum. i. præſentem intellectum tuum: loquebatur Lex cum mu-
liere, ſed in illa intellectus non aderat. Glo. q. d. quæ dico, non carnaliter, ſed ſpiritualiter ſunt intelli-
genda, ideóque para mihi intellectum. 53. Aug. quinque viri priores, quinque corporis ſenſus, quibus
quiſque regitur antequàm poſſit vti ratione, cuius capax anima, aliquando regitur ab errore, vt iſta,
quæ adhuc errabat: error autem nõ eſt legitimus vir, ſed adulter, nec regit, ſed perdit. Idem 83. q. q. 64.
quidam intelligunt per viros quinque, libros quinque Moyſis,& illud, nunc quem habes, non eſt tuus
vir, i. in me, quẽ audis, nondum credis: verùm & illa adhuc librorum illorũ copulatione tenebatur, nec
illi relinquuntur tranſeuntibus ad Chriſtum, ſed ſpiritualiter intelliguntur. Glo. quinque viri, leges
quinque naturæ humanæ datæ: prima in paradiſo ante peccatum, in prohibitione ligni: ſecunda, poſt
præuaricationem,& expulſionem, de multiplicatione humanæ propaginis: tertia, ante diluuium, de fa-
bricanda arca: quarta, poſt, de diuiſione gentium: quinta, de circumciſione. his legibus humana anima
vſque ad Moyſen ſubiecta, poſtea data lex quæ nullam ſalutẽ contulit: dicuntur & quinque ſenſus viri,
quia in minori ætate legitimi, naturaliter enim regitur illa ætas ad iſta temporalia, appetenda ſi mul-
cent; vitanda, ſi offendunt.

Addit. Avct. In Cap. IV.

46. *non enim conſumitur, aut corrumpitur gratia vt aqua, vt neceſſe ſit iterum bibere, ſed ſemel acce-
pta ſitim ſedat, & perducit in vitam æternam: niſi quis peccato illam amittat, ſed id vitio proprio fit,
non gratiæ natura.* 52. *negauerat illa ſe virum habere, fortè vt ſtatim à Chriſto acciperet quod ei pro-
mittebat, non expectato viro ſuo, cuius Chriſtus præſentiam requirebat. Et ſi autem decipere voluit Chri-
ſtum. tamen verum dixit imprudens, nam illum ipſa pro viro habebat: quod ſi ſciebat non eſſe virum legiti-
mum, negauit tamen ſe virum habere; ſeu verum ſeu putatum. q. d. ſola ſum.* 53. *an iſti fuerint legitimi,
incertum: ferè doctores putant legitimos. Chry. tamen in Pſal. 13. ait fuiſſe adulteros, eodemq; tempore à mu-
liere iſta habitos.*

[60] adorare oportet.Dicit [61] ei Iesus,Mulier,crede [62] mihi,quia [63] veniet [*] hora, quando neque in monte hoc,neque in Hierosolymis [e] adorabitis Patrem.Vos adoratis [64] quod nescitis: [65] nos adoramus quod [66] scimus, quia salus ex Iudæis [67] est. [68] Sed venit hora,& [69] nunc est [70], [71] quando [72] veri adoratores adorabũt Patrem in [73] spiritu & [74] veritate.Nam & Pater [75] tales [76] quærit, qui adorent eum.[77] Spiritus est Deus,& eos [f] qui adorant eum,in spiritu & veritate [79] oportet a- [80] dorare.[81] Dicit ei mulier,Scio,quia [82] Messias [83] venit,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

60. Int.quasi alibi nemo possit placere Deo. 61. Int.quia iam cœpit intelligere, superaddit.Chry. non statim quæstionem soluit,sed ad altiora trahit. 62. Aug.cœpisti adesse intellectu,sed nisi credide- ris,non intelliges.Chry.vbique opus est nobis fide bonorũ matre,sine qua,qui magna volũt possidere, perinde agunt, vt qui nauigant sine naui,citóque merguntur. 63. Int.cùm ablata vmbra,lux veritatis irradiauerit,vt apparet in locis non esse Deũ,sed in puris mentibus. 64. Int.quia veri Iudæi non estis. Glo.nullus adorat Patrem,nisi Filium adoret, per quem ad notitiam Patris venitur. 65. Int.quorum patribus promissus est Christus. 66. Int.per Legem & Prophetas. Chry.Samaritani quod nesciebant adorabant. Deum enim localem æstimabant, ideoque eius cultum cum dæmonum cultu miscuerunt, quo errore liberati erant Iudæi,quibus se connumerat secundùm opinionem mulieris,dicitque adora- mus,cùm ipse sit qui ab omnibus adoratur. 67. Chry.Scire Deum,& idola detestari,aliáque eiusmodi dogmata à Iudæis principium habuerunt,& Christus ex Iudæis est,ex quibus,inquit Paulus,est Chri- stus secundùm carnem,vide autem vt se ostendit non esse legi cõtrarium. Gl.Ex Iudæis orta est fides, & primitiua Ecclesia. Aug.multum dedit Christus Iudæis,ex quorũ persona dicit, nos adoramus quod scimus,sed ex persona non reproborum,sed quales Apostoli & Prophetæ. 68. Chry.q.d.verùm & hic adorationis modus iam finem habebit. 69. Int.s.cùm Spiritus post resurrectionem meam dabitur. 70. Chry.q.d.res instat,& in ianuis est.Orig.bis dicitur,venit hora, & in primo notatur adoratio in perfectione futura,& non additur,& nunc est,sicut in secundo quo notatur vitæ præsentis adoratio. 72. Chry. falsi sunt qui temporalia & caduca quærunt in oratione,& qui contra hoc quod orãt,age- re non cessant. 73. Orig.vnde Paulus,Cui seruio in spiritu meo. 74. Int.non de vanis.Gl.non in tem- plo,non in hoc monte,sed in intimo templo cordis,& in veritate cognitionis. 75. Int.s.adorantes in spiritu,& veritate agnitionis.Chry.olim concessit figuram condescendens,& per hoc ad veritatem in- ducens. 76. Orig.s.per Iesum,qui venit quærere & saluare quod perierat. 77. Int.sub.quia.Chry.In- corporeus Deus est,talémque oportet esse eius cultum.i.animæ & intellectus puri,Iudæi animam ne- gligebant,multum circa corpus occupati. 78. Hil.2. de Trinit. libertatem adorantium ostendit,vbi enim Spiritus Domini,ibi libertas. 79. Chry.priora figura erant,nunc totum veritas. Theoph.Ado- randus est Christus in veritate,& non vt fit ab hæreticis; vel per spiritum actio insinuatur, per veri- tatem contemplatio,vel contra Samaritanos qui localiter adorabant Deum,spiritu,cõtra Iudæos qui sub figura tantùm & vmbra,in veritate dicit Deum adorandum. 80. Aug.quærebas montem fortè ad adorandum,vt Deo esses propinquior,sed qui in altis habitat,humilibus appropinquat. 81. Chry.eo- rum quæ dicta sunt altitudine fatigata. 82. Aug.Latinè Vnctus,Græcè Christus, Hebraicè Messias. Sciebat ista quis eam posset docere,sed iam docentem nondum agnoscebat. 83. Int.pro,veniet.Chry. Nouerant Samaritani Christi aduentum ex lege Moysi,illic enim est:Non deficiet Princeps de Iuda, &c.&,Prophetam suscitabit vobis Deus. Orig.Surrexit aliquando ex Samaritanis quidam Dositheus nomine,qui se Christum asserebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

*60. id est,colere cultu à Moyse præscripto,scilicet,sacrificiis:nam simpliciter adorare vbique licebat. * s.tempus Euangelicæ doctrinæ. e. de omnibus id hominibus dictum. 65. nos,id est,Iudæi.q.d.Iudæi be- ne adorant,vos autem cum errore. 67. q.d.Deus qui ex Iudæis natum missurus erat Saluatorem, & salu- tem mundi,illis dedit sui veram cognitionem,vel id dictum,quia Christus ex Iudæis,qui salus mundi. Adde quòd vera Dei cognitio ex Iudæis ad alios manauit. f. pro,ideo.Heb. 83. i.propè est vt veniat,fortè et- iam rumor sparsus erat iam venisse,& prædicare in Iudæa.est autem venit,præsentis temporis.*

qui

[84] qui dicitur Christus: cùm ergo venerit ille, nobis nunciabit omnia. [85] Dicit ei Iesus, [86] Ego
sum qui loquor tecum. [g] Et continuò venerunt discipuli eius, & [87] mirabantur quia cum
muliere [88] loquebatur: Nemo tamen dixit, Quid quæris, aut [h] quid loqueris cum ea? Re-
[89] liquit ergo [90] hydriam suam mulier: & abiit in ciuitatē, & dicit illis hominibus: Venite, *
& videte [91] hominem qui dixit mihi omnia [92] quæcumque feci, [93] numquid ipse est Chri-
[94] stus? Exierunt ergo de [95] ciuitate, & [96] veniebant ad eum. Intereà [97] rogabant eum discipuli, [98]
dicentes: [99] Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego [100] cibum habeo manducaré quem
[101] vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad inuicem, [102] Numquid

SENS. LIT. IN CAP. IV.

84. Int. Finis Legis & Prophetarum. 85. Int.s.quæ ad cultum suum, & Patris pertinent. 86. Glo. q.d.quem venturum exspectas, venisse cognosce. Chry.si hoc in principio dixisset, videretur ex vanitate loqui: nunc verò paulatim in memoriam Christi adducens, opportunè se reuelauit; & quidem Iudæis quærentibus, Si tu es Christus, dic nobis palàm, nō se apertè reuelauit, quia nō discendi causa, sed iniuriandi quærebant. Hæc verò simplici mente loquebatur. 87. Chry. Mirabātur superabundantem Christi māsuetudinem, & humilitatem. Aug.bonum mirabantur, non malum suspicabantur. Glo. non mirantur quòd cum muliere loquatur, id enim cōsueuerat: sed quòd cum alienigena, ignorantes mysterium Ecclesiæ de gentibus futuræ. 88. Chry. Christum timebant, & venerabantur; alibi quidem confidenter interrogant ad se pertinentia; id verò quod fiebat, nihil ad eos pertinebat. 89. Orig. quasi quodam Apostolo vsus est Christus hac muliere ad ciues illos. 90. Int. hydor Græcè, aqua Latinè; inde hydria, quasi aquarium. Chry. sicut Apostoli vocati dimiserunt retia, ita hæc hydriam; & Euangelistarum opus fecit. Orig. omittenda corpora, & negligenda, ad impartiendum aliis animæ vtilia.
l. Chry. volebat, vt ipsi etiam audirent Christum, nec dubitabat illos, cum gustassent de fonte, eadem passuros quæ & ipsa. 91. Orig. conuocat ad videndum hominem, continentem verbum supra hominem. Alc. paulatim adducit, primò vocans hominem, ne si diceret Christū, nollent illi exire. 92. Chry. non est verecundata hoc dicere, anima enim diuino igne incensa, ad nihil terrenorū aspicit. 93. Chry. nec apertè nunciat Christum, nec omnino tacet. 96. Int. nota facilitatem gentium ad fidem, & duritiam Iudæorum. 97. Int. aliàs interrogabant. Chry. erat hoc amoris cura circa Magistrum. 98. Int. qui attulerant cibos. Aug. 99. Orig. putabant opportunum tempus ad prandium post recessum mulieris, & ante accessum Samaritanorum. ideo Euangelista dixit, interea. 100. Int.s.conuersionem Samaritanorum. Chry. vt nobis concupiscibile est comedere, ita Christo saluare nos; vide autem vt non statim reuelat, sed vbique in quæstionem immittit auditorem, vt incipiens quærere, & laborans, maiori suscipiat desiderio. 101. Theoph. nescitis quòd cibum voco salutem hominum, vel quòd Samaritani credituri sunt. 102. Aug. quid mirùm si mulier non intelligebat aquam? ecce discipuli non intelligunt escam. Chry. consuetam reuerentiam Magistro præbent inter se loquentes, non ipsum præsumentes interrogare. Glo. non sunt ausi interrogare Dominum, timentes ne reprehenderentur, si incautè interrogarent.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

84. Aug.lib. 83.q.q.64. fortè vt indicaretur, quinq; corporis sensus, quinq; virorum nomine significari; post quinque carnales responsiones, sexta nominatur Christus. 89. Glo. discant euangelizaturi priùs deponere curam, & onus huius seculi. Aug.lib.83.q.q.64. oportet Christo credētes seculo renunciare, & relinquere cupiditatum hydriam. 94. Int. Exitur à ciuitate, cùm exitur à mundanis. Orig. vbi quis reperit verbum sincerum, relinquit alias disciplinas, quasi dogmatum ciuitatem. 95. Int.s.ignorantiæ. 99. Orig. alendum verbum, vt corroboratum perseueret apud eos qui ipsum nutriunt; non autem idem cibus omnibus congruit, sed infantes appetunt lac: perfectorum est solidus cibus, qui dicere possunt infirmis, cibum habeo manducare quem nescitis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

g. Græc. ἐπὶ τούτῳ, in hoc.i.dum hæc dicerentur. 87. fortè quòd solus cum sola: vel quòd cum muliere præter morem: vel quòd cum Samaritana. h. pro, cur loqueris. 93. relinquit illi examinandum quod ipsa iam crediderat.

aliquis

aliquis attulit ei mãducare?[103] Dicit eis Iesus[104], Meus cibus est vt faciam voluntatem[m] eius qui misit me, vt perficiam opus eius.[105] Nónne vos dicitis[106] quòd adhuc quatuor[n] menses sunt, & messis venit?[107] Ecce dico vobis, leuate oculos[o] vestros,[108] & videte regiones: quia albæ[110] sunt iam ad messem.[109] Et qui metit,[111] mercedem accipit, & congregat[p] fructum in vitam æternam:[q] vt & qui seminat,[112] simul gaudeat,[113] & qui metit.[114] In hoc enim[r] est verbum[115] verum: quia alius[s] est qui seminat,[116] & alius est qui metit. Ego misi[t] vos metere quod vos non laborastis:[117] alij laborauerunt,[u] & vos in labores[118] eorum introistis.[119] Ex ciuitate autem illa[120] multi crediderunt in eum Samaritanorum,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

103. Theoph. solebat ab aliis oblatos cibos suscipere, qui dat escam omni carni, vt deferētes meri-
tū consequerentur, & ne quis erubescat paupertatem, nec graue putet ab aliis nutriri; proprium enim
& necessariū doctoribus alios habere procuratores ciborum, vt ipsi de nullo curantes, verbi ministra-
tionem procurent solicitè. 104. Aug. audiuit cogitationes discipulorum, instruit ergo eos nō per cir-
cuitū, vt mulierē, sed apertè. m. Int. s. istos credere. Glo. voluntas Patris est, vt credatur in Filiū quem
misit, opus Patris nostra salus. Facit ergo voluntatē docendo credere in se; facit opus, maturando opus
redemptionis. 105. Int. s. per mortem, & passionem. Orig. Solus Filius perfectè operatur paternā vo-
luntatem. Theoph. Perfecit Christus opus Dei, nostram naturam in se ostendens perfectā & incorru-
ptam; perfecit etiam Legem corporali cultu in spiritalem reducēs. 106. Chry. ostendit quæ sit volun-
tas Patris. n. Glo. q.d. putatis quatuor menses esse vsq; ad messem, sed ego aliam messem ostendo vo-
bis albam, & paratam. 107. Theoph. s. materialis. Ego autem dico vobis quòd intelligibilis adest.
o. Orig. sæpè hoc in Scripturis legitur, iubēte nobis verbo diuino extollere cōsiderationes. Glo. q.d.
considerate trãsacta hyeme. i. infidelitate, adesse calorē fidei, & esse parata corda ad iustitiæ opera, iu-
uate ergo ad implendū Patris voluntatem. 108. Int. s. mentis. Chry. & etiam corporis, vibebant enim
multitudinem Samaritanorum venientem. 109. Int. s. corda hominum. Chry. regio & messis hîc indi-
cant multitudinem animarum, quæ præparatæ erant ad prædicationis susceptionē. 110. Int. q.d. sicut
iam vicina est messis terræ, & ita messis hominū. Chry. præparationes hominum regiones albas vocat,
spicæ. n. albæ ad messem paratę; loquitur verò ita, vt sub visum proponãtur dicta, & vt dulcior sit nar-
ratio, & permanentior dictorū memoria. Orig. albescunt regiones illustrante Dei verbo. 111. Aug. in
opus feruebat, & operarios mittere festinabat. Glo. quos mittit, exhortatur proposita mercede. 112. Int.
id est, Prophetæ. 113. Chry. hoc dicit ne quis putaret Prophetas seminantes priuandos mercede, in
sensibilibus quidem aliter accidit, non enim simul seminans & metens lætantur. 114. Int. i. Apostoli,
qui (etsi dispares temporis labores) tamen eamdem mercedem habuerunt. Aug. ¶ Orig. in futuro secu-
lo simul gaudebunt Prophetæ & Apostoli, transfigurato Christo simul cum Petro, Iacobo, & Iohan-
ne, Moyse & Elia. 115. Chry. Sermonē prouerbialem inducit, hoc enim vulgariter dicebatur. s. Glo.
nisi essent parati per Prophetas, non audirent Apostolos. 116. Int. s. Prophetæ, qui præparauerunt,
vnde & ista mulier iam præparata dixit: Scio quia Messias venit. Orig. in qualibet doctrina seminat,
qui principia iacit; & in arte artium seminatores sunt Moyses & Prophetæ; semen, reuelatio mysterij;
regiones, Propheticæ scripturæ nondum albæ his qui aduentus verbi non erant capaces. 117. Aug.
iam in Iudæa messis erat, quando tot milia hominū pretia rerum suarum offerebant ad pedes Aposto-
lorum, Christúmq; expediti sequebantur; de qua messe eiecta pauca grana, seminarunt orbem terra-
rum. Chry. q.d. quod laboriosius erat, fuit Prophetarum, vobis maior delectatio reseruata, ostendit au-
tem Prophetarum voluntatem fuisse homines ad se adducere, multámque esse cognationem noui ad
vetus Testamentum. v. Int. s. ad fidem Christi inuitando. 118. Aug. in omnibus Prophetarum labori-
bus, est prophetia Christi. Glo. multa passi sunt Patriarchę, & Prophetæ, quasi in frigore seminationis.
119. Int. s. inuitatos Iudæos ad fidem congregando. 120. Chry. vt in messe cum facilitate fructus
congregantur, & in momento area manipulis repletur, ita nunc fit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

p. pro, nam. Heb. q. s. congregantis, & congregati. r. q.d. huc potest accommodari illa vulgaris sententia.
t. misisse dixit, pro, destinasse mittere. sic Matth. 10. dicitur misisse, & Marc. 3. dedisse potestatem, pro,
parasse mittere, & dare. 11. id est, coluistis.

propter

[122] propter verbum mulieris testimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia quæcum-
que feci. Cùm venissent ergo ad illum Samaritani, [122] rogauerunt eum vt ibi [123] maneret. Et
[124] mansit ibi [125] duos dies. Et multò plures crediderunt in eũ propter [126] sermonẽ eius. Et mu-
lieri dicebant: [x] Quia iam non propter tuam loquelã credimus: ipsi enim audiuimus, &
scimus quia hic est verè [127] Saluator mundi. Post duos autẽ [128] dies exiit inde: & abiit in Ga-
[129] lilæam. [130] Ipse enim Iesus testimoniũ [131] perhibuit, quia Propheta in sua [aa] patria honorẽ non
[132] habet. Cùm ergo venisset in Galilæã, exceperunt eũ [133] Galilæi, cùm omnia [134] vidissent quæ

Sens. Lit. In Cap. IIII.

121. Chry. considerabant mulierem non eum gratanter fuisse admiraturam, qui eius delicta redàr-
guerat, nisi magnus aliquis esset & excellens. 122. Chrys. isti nullum signum viderant, & rogant, vt
apud se maneat; Iudæi miracula videntes, eum abiecerunt. s. nihil inuidia deterius, nihil inani gloria
difficilius. 123. Int. gratiam eis impartiendo. 124. Orig. illud, In viam gentium ne abieritis, signifi-
cat vitãda esse gentilia dogmata; ciuitatem autem Samaritanorum nõ intrare, est non acceptare fal-
sam doctrinam recipientium Scripturam; nam cùm deseruerint propriam doctrinam, & venerint ad
Iesum, licet cum eis manere. 126. Chry. Quare hæc verba Euangelistæ non scripserunt? vt scias eos
multa magna transcurrere; suasit verò Christus per ea quæ dixit toti ciuitati, vbi autẽ auditores non
persuadentur, tunc Euangelistæ dicta narrant, ne quis illud imputet defectui prædicantis. 127. Chry.
Intellexerunt venire vt orbem terrarum liberaret, quamquàm ad communem salutem veniens, non
debebat in Iudæis suam concludere prouidentiã, sed vbique seminare sermonem; fatentur etiã mun-
dum perditum, veréque Christum saluare, qui non solùm temporalem salutem, sed & æternã tribuat.
dicunt autem se scire, non suspicari. solùm verba audierunt, & hoc dixerunt: quid si miracula multa &
magna vidissent? 128. Int. scilicet, quibus moratus est in Samaria. 129. Int. scilicet, in patriã suam,
vbi nutritus fuerat. 130. Aug. hoc addit quia cùm in Samaria biduo fuisset, crediderunt in eum Sa-
maritani: cùm autem diu fuisset in Galilæa, non crediderunt Galilæi. Chry. hoc adiectum, quia non
in Capharnaum abiit, quæ eius patria dicta, quòd in ea plus fuerit conuersatus. Theoph posset quis
dubitare, cur non semper in Galilæa maneret? huic ergo quæstioni Euangelista respondet. Orig. pa-
tria Prophetarum Iudæa, vbi constat honorem non fuisse consecutos, iuxta illud; Quem Propheta-
rum non sunt persecuti Patres vestri? Int. id est, affirmauit. 132. Chry. honorantur & quidam apud
suos, sed hoc rarò contingit, & si qui in propria patria honorantur, multò magis in aliena: facit facilè
consuetudo homines contemptibiles. 133. Chrys. vides qui mali dicebantur maximè ad Christum
accedere, ob Galilæos enim dictum; Propheta ex Galilæa non surgit, ob Samaritanos verò: Samarita-
nus es, & dæmonium habes, sed ecce Samaritani & Galilæi credunt in confusionem Iudæorum.
134. Int. scilicet, miracula.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

125. Int. duo præcepta caritatis. Aug. 126. Aug. sic hodie agitur cùm his qui foris sunt, tamquàm
enim muliere, id est, Ecclesia nunciante, ad Christum veniunt, multóque plures, & firmiùs in eum cre-
dunt. x. Glo. postquàm Dominus, carnis præsentia, Iudæis spiritualiter edoctis, gratiam suæ cogni-
tionis infudit: mulieri. i. Legi, dicebant: Iam non propter tuam loquelam credimus. 129. Beda. so-
lidatis in fide gentibus, duobus charitatis præceptis, Christus circa finẽ mundi reuertetur ad patriam.
i. ad Iudæos. aa. Glo. patria Christi, populus Iudæorum, vbi sine honore est, quia pauci de his cre-
dunt. 134. Orig. principium recipiendi Dei Filium, videre singula quæ peragit.

Addit. Auct. In Cap. IIII.

*126. id est, doctrinam. x. quasi dicat, potiùs ob eius verba, quàm ob tua credimus. sic illud: Misericor-
diam volo, & non sacrificium, id est, misericordiam potiùs quàm sacrificium. 127. Messiam confitentur,
& qui salutem mundo afferat toti. 129. sub. relicta Nazareth. 131. id Christus aliquando dixit, vt pa
tet Matth. 13. Marc. 6. Luc. 4. 1, 2. scilicet, vt plurimùm. 133. quod Iudæi non fecerant, exceperunt hi
Christum libenter, honorificè, & vt Prophetam, seu virum sanctum.*

[135] fecerat Hierosolymis in die festo : & ipsi enim [136] venerant ad diem festum. Venit [137] ergo
iterum in [138] Cana Galilææ vbi [139] fecit aquam vinum. Et erat quidam [140] regulus, cuius filius
infirmabatur [bb] Capharnaum. [141] Hic cùm audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Gali-
lææm, abiit ad eum, & rogabat eum vt descenderet, & sanaret filium eius : incipiebat
enim mori. [142] Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi signa & [143] prodigia videritis, non [142] creditis. Di-
cit ad eum regulus, Domine [145] descende [146] priusquàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus,
[147] Vade, filius tuus [cc] viuit. [148] Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

135. Orig. scilicet, eiiciens vendentes de tẽplo, in quo non minor eius potentia ostensa, quàm sana-tis cæcis & surdis, fecit etiam illic & alia signa. 137. Aug. cùm cõuertit aquam in vinũ, soli discipu-li crediderunt; redit ergo vt qui per priora non crediderant, modò credant. Chrys. venerat eò primum vocatus ad nuptias, nunc autem sponte propria, patria dimissa, vt magis attrahat, & vt fidẽ priori mi-raculo in eis initiatam fortiorem faciat sua præsentia. 139. Theoph. meminit Euãgelista huius mi-raculi, vt ostenderet Galilæos, non solùm propter miracula facta Hierosolymis, recepisse Christum, & Regulum propter hoc miraculum credidisse. 140. Orig. Erat hic fortè de familia Cæsaris, exercens tunc temporis aliquid in Iudæa. Chry. Regulus dicitur, aut quia generis regalis, aut quia dignitatẽ ali-quam principatus habens; aut quia sic vocabatur. Quidam putant hunc esse Centurionem, de quo est apud Matthæum, sed alius est; ille enim volentem ad se Christum ire, rogat vt maneat; hic ad domum trahit; ille ad Iesum descendentem de monte in Capharnaum venit; hic ad venientem in Cana; illius puer paralysi, huius filius febre detinebatur. 142. Aug. arguit hominem in fide tepidum, aut frigidũ, aut omninò nullius fidei, sed tentare cupientem qualis esset Christus, quantumque posset. 143. Aug. & tamen sine signis, & prodigiis prodigium, quod porrò dicat, & futurum aliquid portẽdat. 144. Int. & tamen sine signis, & prodigiis crediderunt Samaritani. 145. Greg. hom. 28. minùs in illum credidit, quem nõ putauit posse salutem dare, nisi præsentem corpore. Chry. nihil mirum, non credentẽ venisse & rogasse. consueuerunt enim Patres loqui etiam medicis, de quibus non confidunt, nihil volentes prætermittere eorũ quæ ad salu-tem filiorum pertinent: si hic Christi virtutem valdè credidisset, non neglexisset etiam in Iudæam ire.

147. Greg. vbi suprà indicans se non deesse, vbi inuitatur, solo iussu salutem reddidit. retunditur hîc superbia nostra, qui in hominibus, non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores, & diui-tias veneramur. Christus ad filium Reguli ire noluit, ad seruum Centurionis ire paratus fuit. Chry. il-lic fides confirmata erat, ideo promisit Christus ire, hîc adhuc imperfecta erat. 148. Int. Iam inci-pit credere quòd sermone sanet: & sic meruit salutem filio, & sibi. Chry. credidit, non tamen integrè.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

140. Theoph. Regulus est omnis homo, non solùm quia regi vniuersorum propinquus secundùm animam, sed quia super omnia principatum sumpsit: eius filius, mens febricitans voluptatibus prauis & desideriis; descensus Christi, condescensus misericordiæ. dicit autem, vade, id est, profectum con-nuum circa bonum ostende, & tunc filius viuet, alioquin morietur, si ambulare cessaueris. Glo. Regu-lus, gentis Iudaicæ doctor, qui post plenam Ecclesiæ gentium cõuersionem, pro Iudaico populo ora vt de longa perfidiæ infirmitate sanetur. bb. Orig. in agro consolationis curatur filius reguli. s. ge quoddam debilium, non tamen omnino fructibus priuatorum. 141. Int. iste Regulus, est figura dæorum difficilè ad fidem venientium. 144. Glo. per huius duritiam significatur duritia Iudæorum qui nec visis miraculis credunt: contrà, per Samariam, fides Gentium, quæ solo verbo crediderunt

Addit. Avct. In Cap. IIII.

140. quidam Gentilem fuisse putant, alij (quod est probabilius) Iudæum, id quod ex eius parua fide paret. Græc. Βασιλικὸς, regalis, seu regius, scilicet regio genere, vel regis minister, seu de aula regia, vel p aliquis, & clarus vir, vel denique qui Cæsaris nomine magistratu fungeretur. Interpres videtur l Βασιλίσκος. 144. quasi dicat, miraculis opus est, vt ad fidem adducamini, qui aliter credere non vult autem prodigium, vt quibusdam placet, in re præter naturam, vt mortui suscitatio: signum verò, in r turali, vt ægroti curatio. cc. pro, incolumis est. Heb. sic viuificare, pro, liberare à malis.

Iam autem eo[149] descendente,[150] serui occurrerunt ei,[151] & nunciauerunt,dicentes : quia filius eius viueret. [152] Interrogabat ergo horam ab eis in qua meliùs habuerit.[dd] Et dixerunt ei, [153] Quia heri hora[154] septima reliquit eum febris. [155] Cognouit ergo pater, quia illa hora erat qua dixit ei Iesus , Filius tuus viuit. [156] & credidit ipse, [157] & domus eius tota. [158] Hoc iterum [159] secundum signum fecit Iesus cùm [160] venisset à Iudæa in Galilæam.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

150. Orig.ostenditur eius dignitas,& officium;ex hoc quod ei serui occurrerunt. 151. Chry.æsti-
mantes iam esse superfluã Christi præsentiam. 152. Int.non diffidit de misericordia Domini,sed de-
siderat vt virtus diuina seruorum cõfessione plurimis innotescat.Chry.apparet nõ integrè credidisse;
interrogat enim,volens scire vtrum casu,an præcepto Christi hoc factum esset. 154. Chry.s.repentè,
& simul. 15.. Int.comparauit horam nunciantium , horæ prænunciantis,scilicet Christi. 156. Aug.si
propterea credidit,quando rogabat,nondum credebat.Beda.datur intelligi esse in fide gradus,sicut in
aliis virtutibus,quibus est initium,incrementum, & perfectio : huius fides initium habuit , cùm filij
salutem petiit; incrementũ,dum credit sermoni Domini;perfectionem verò obtinuit, nunciantibus
seruis. 157. Aug.ad solum sermonem crediderunt plures Samaritani : ad illud miraculum sola illa
domus. 158. Chry.hoc addit,ostendens secundo signo facto, nondum ad altitudinem Samaritano-
rum,nullum signum videntium,Iudæos peruenisse. 159. Orig.duplex sensus;alter Christum duo fe-
cisse miracula cùm venisset à Iudæa in Galilæam;alter duo in Galilæa miracula fecisse; & eorum se-
cũdum,cùm venisset à Iudæa in Galilæam:& hic sensus verus est. Glo.de omnibus miraculis à Chri-
sto factis ante Iohannis mortem,non facit Iohannes mentionem nisi de istis,& de disputatione Chri-
sti cum Iudæis,de qua suprà;cæteri enim Euangelistæ,quæ hic reticet,planè dixerunt.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

153. Int.in figura sancti Spiritus septiformis , in quo omnis salus. Orig.Septenarius , numerus est
quietis. Alc.per septiformem spiritum est remissio peccatorum;septenarius enim in tria & quatuor di-
uisus,significat sanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus. 160. Orig.quòd Christus bis in Ga-
lilæam venit,significat duplicem in mũdum aduentum;alterum misericordiæ,quo vino facto conui-
uas exhilaret; alterum,quo ad mortem penè deductum, suscitet filium reguli.i.populum Iudæorum,
qui saluabitur in fine.Christus magnus Rex Regum,qui constitutus est à Deo in monte Sion : reguli
autem , qui eius diem viderunt,& gauisi sunt, vt Abraham:fuit verò præcedẽtibus sanctis carne exu-
tis, Israëliticus populus curæ ; vnde legitur in Machabæis : Hic est Ieremias Propheta Dei: qui pluri-
mum orat pro populo. Abraham igitur obsecrat adiuuari à Saluatore populum infirmum. Possunt &
significari duo aduentus Christi ad animam : alterum quo facto vino, præbet animæ gaudium spiri-
tualis conuiuij : alterum quo omnes languores & mortis reliquias amputat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

d d. pro , habuisset. 159. *scilicet , in Galilæa.*

CAPVT V.

P[1]OST hæc erat dies festus[2] Iudæorum, & ascendit Iesus[3] Hierosolymam. Est autem Hierosolymis

SENS. LIT. IN CAP. V.

1. AVG. de conf.Euang.lib.4.cap.10.post factum miraculum in Galilæa , redit Hierosolymam.
2. Chry.scilicet,Pentecostes;solet verò Christus in festis ascendere Hierosolymam , vt cum
Iudæis festos dies agens,non videatur Legi contrarius ; simul vt multitudinem simplicem, quæ tunc
maximè solebat concurrere, per signa & doctrinam attrahat. 3. Int.solemnitatem celebrat cum ho-
minibus homo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

2. *scilicet,Pentecostes,secundùm Chrys.secundùm Iren.& alios, Pascha.*

probatica[4] piscina[5], quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida[a], quinque porticus habens
In his iacebat multitudo[b] magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum[c], expe-
ctantium[6] aquæ motum. Angelus[7] autem Domini descendebat secundùm[d] tempus in
piscinam: & mouebatur aqua. Et qui[8] prior descendisset in piscinam post motionem
aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo
ibi[10] triginta & octo annos habens in infirmitate[11] sua. Hunc

Sens. Lit. In Cap. V.

probaton Græcè, ouis: probatica ergo pecualis, vbi sacerdotes cadauera hostiarum
4. Alc προβατικῇ, probaton Græcè, ouis: probatica ergo pecualis, vbi sacerdotes cadauera hostiarum
4. Alc προβατικῇ, Baptismatis imago erat in piscina, & in aliis pluribus, vt in aqua purgante corpora
abluebant. 5. Chry. Baptismatis imago erat in piscina, & in aliis pluribus, vt in aqua purgante corpora
à sordibus contractis, à funere & lepra, &c. 7. Chry. non sanabat aqua nisi in Angeli descensione, sic
baptismi aqua non operatur, nisi cùm Spiritus sancti gratiã susceperit, tunc verò omnia soluit peccata.
Descendebat ergo Angelus, & sanatiuam imponebat virtutem, vt discerent Iudæi multo magis Ange-
lorum Dominum omnes animæ ægritudines sanare posse. 8. Chry. Nunc vnusquisque accedere po-
test, etsi orbis terrarum vniuersus veniat; gratia nõ consumitur, vt nec lux solis minor fit ob multam
communicationem. 11. Aug. plus est quòd Christus sanauit vitia animarum, quam quòd languores
corporum moriturorum: sed quia anima non eũm nouerat à quo sananda erat, & oculos habebat in
carne, vnde corporalia videret, & nondum in corde sanos habebat, vnde Deum latentem cognosceret,
elegit Christus vnum quem sanaret, fecitque quod videri poterat, vt sanaretur vnde videri non pote-
rat: & quidem si humano ingenio consideremus miraculum hoc, & quod ad potestatem pertinet, non
magnum aliquid fecit; & quod ad benignitatem, parum fecit; poterat quippe vno verbo omnes eri-
gere, sed potestas illa & bonitas magis agebat, quid animæ in factis eius pro salute æterna intellige-
rent, quàm quid pro temporali salute corporis mererentur. Animæ ergo crediture, cuius peccata di-
mittere venerat, de hoc languido sanato magnum signum dedit.

Sens. Myst. In Cap. V.

4. BEda. Iudæorum populus ouis nomine significatur, iuxta illud: Nos populus tuus, & oues gregis
tui. Aug. Aqua illa. i. populus ille, quinque libris Moysi, tamquam quinque porticibus claudeba-
tur, sed illi libri prodebant languidos, non sanabant; lex enim peccatores conuincebat, non absolue-
bat. Glo. populus Iudæorum, vt aqua, modò quietus, modò ventis tentationum turbatus. b. Beda. mul-
ta genera languentium, illic cæci. i. scientiæ lumine carentes: claudi. i. ad ea quæ videntur implenda, vi-
res non habentes; aridi. i. supernæ dilectionis pinguedine carentes. 6. Int. i. mortem Christi, & inde re-
demptionem. Aug. venit Christus ad populum Iudæorũ, & faciendo magna, docendo vtilia, turbauit
aquam. i. peccatores præsentia sua, & excitauit ad passionem suam, sed latens turbauit; si enim cogno-
uissent, numquàm Dominum gloriæ crucifixissent. Descendere in aquam turbatam, est humiliter cre-
dere in Domini passione: quòd verò sanatur vnus, significatur Ecclesiæ vnitas; si quis postea veniat. s.
præter veritatem sit, sanari non potest. 8. Int. etsi plures sanantur morte Christi, propter vnitatem ta-
men vnus dicitur sanari. 10. Int. significat multis, & magnis peccatis oppressum. Aug. hic numerus ad
languorem pertinet, quadragenarius enim numerus nobis in quadam perfectione commendatur; lex
enim in decem præceptis data, prædicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus cõmenda-
tur: & Euangelium per quod impletur lex, quatuor libros habet: si ergo in quadragenario legis perfe-
ctio, & hæc non impletur nisi in gemino præcepto charitatis, mirum non est languere, qui quadragin-
ta minus duos habebat. Christus itaque duo quædam iubendo, quod minus erat impleuit; in duobus
enim Domini iussis, duo præcepta charitatis significata sunt, Dei dilectio prior ordine præcipiendi
proximi autem prior ordine faciendi: dicit ergo ei, tolle grabatum, q. d. cùm esses languidus, portabat
te proximus tuus; sanus factus porta proximum tuum: dicit etiam, ambula. s. ad Dominum Deum
tuum: porta eum cum quo ambulas, vt ad eum peruenias cum quo manere desideras.

Addit. Avct. In Cap. V.

4. *Græc. ἐπὶ τῇ προβατικῇ, in probatica, seu super probatica. Hier. tamẽ & Theoph. legunt sine præpositione*
erat ergo piscina in qua oues lauabantur. Alij fuisse forum ouium, alij locum vbi oues asseruarentur offeren-
dæ. 5. Græc. κολυμβήθρα. i. natatória. erat autem locus in quo aqua pluuia colligebatur. a. sic legit Hier. A
Bethesda. i. domum, seu locum effusionis, quòd, scilicet, in eam aqua aliunde influeret. c. id est, contractorum
seu aliquam partem corporis habentium aridam. 7. Græc. Angelus enim. d. i. certo quodam tempore, sed h
minibus ignoto, ideoq; multi illic diu expectabant.

cù

cùm vidiſſet Ieſus iacentem,& cognouiſſet quia iam multum[e] tempus haberet, dicit
ei, Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus: Domine[f], hominem[13] non habeo, vt cùm
turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam: dum venio enim ego, alius ante me
deſcendit. Dicit ei Ieſus: Surge[14], tolle[15] grabatum tuum, & ambula[16]. Et ſtatim[17] ſanus
factus eſt homo ille: & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſabba-
thum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: Sabbathum[18] eſt, non
licet tibi tollere[g] grabatum tuum. Reſpondit eis: Qui[19] me ſanum fecit, ille mihi dixit,
Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt[20] ergo eum, Quis eſt ille homo qui
dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem qui ſanus fuerat effectus, neſcie[h]-
bat quis eſſet. Ieſus enim declinauit[21] à turba conſtituta in loco. Poſtea inuenit eum Ie-
ſus in templo[22], & dixit illi; Ecce ſanus[l] factus es, iam noli

Sens. Lit. In Cap. V.

12. Gloſſ. accendit ad morem ſanitatis, de qua iam deſperabat. Chyſoſtom. non ſtatim ſa-
nat, ſed primùm familiarem ſibi facit per interrogationem, futuræ fidei faciens viam: non expe-
ctat verò fidem, vt in aliis, qui eius virtutem agnouerant; hic enim nondum eum nouerat manifeſtè
quis eſſet: interrogat etiam, vt oſtenderet iſtius patientiam, qui nihil turbatus ad talem interrogatio-
nem, manifeſtè reſpondit: vnde intelligere licet, cur aliis dimiſſis ad hunc venerit. 13. Chryſo-
ſtom. fortè putabat Chriſtum vtilem fore ad mittendum eum in aquam. 14. Auguſt. Tria dixit, ſur-
ge, quod fuit operatio ſanitatis; &, tolle grabatum tuum; &, ambula, quæ duo ſano imperauit.
15. Chryſoſtom. hoc iuſſit, vt credibile fieret miraculum, nec putarent apparentiam eſſe quod fa-
ctum erat, niſi enim certiſſimè, & vehementer compacta eſſent membra, lectum ferre non poſſent.
17. Chryſoſt. non deriſit Chriſti imperium languidus, quòd cùm Angelus deſcendens, & aquam
turbans, vnum ſolum ſanaret, Chriſtus, qui homo eſſet, ſolo verbo ſperaret plus ſe poſſe Angelis, ſed
audiuit, & non fuit incredulus. 18. Auguſtin. non calumniabantur Chriſto, quia ſanum fecerat
ſabbatho, poſſet enim reſponderi, & iumentum in puteum cadens poſſe inde extrahi die ſabbathi;
ſed quòd portaretur grabatum die ſabbathi. 19. Aug. q. d. quare non acciperem iuſſionem à quo ac-
ceperam ſanitatem? 20. Chryſoſt. malignè, nec dicunt, quis eſt qui te fecit ſanum, ſed hoc dicunt
quod videbatur tranſgreſſio. 21. Chryſoſt. vt eo abſente teſtimonium ſine ſuſpicione eſſet, & ne plus
accenderetur eorum furor ſi præſens eſſet; ſolet enim eius qui inuidetur præſentia, inuidentium ani-
mos accendere. 22. Chry. curatus homo non receſſit ad nundinas, nec ſe voluptati dedit; ſed in tem-
plo conuerſabatur, quod maximè religionis eſt ſignum.

Sens. Myst. In Cap. V.

13. Aug. homo illi ad ſanitatem neceſſarius erat, ſed homo qui & Deus eſſet. 14. Int. à vitiis. 16. Int.
de virtute in virtutem. Beda. Surge à torpore, & ignauia in quibus priùs iacebas, & in bonis operibus
proficere ſtude. Glo. diligendo Deum, feſtinánſque ad viſionem eius, nec fratrem propter amorem e-
ius ad quem pergis deſerens, nec propter fratrem ab illo quærendo ceſſans. h. Aug. Et nos credimus
in eum quem non videmus, & vt non videatur, declinat à turba. Quadam ſolitudine intentionis vide-
tur Deus, turba ſtrepitum habet, viſio iſta ſecretum deſiderat. Glo. qui vult ad viſionem Dei perueni-
re, fugiat turbam ſuorum affectuum, & malorum hominum, & adeat templum internæ orationis. Cæ-
cus in turba poſitus, Ieſum non agnouit, ſed poſt in templo.

Addit. Avct. In Cap. V.

e. id eſt, diu fuiſſe morbo vexatum. f. honoris cauſa, more Hebræo, etſi Chriſtum non noſſet. 15. id eſt, tolle lectum tuum. g. id eſt, geſtare. l. Græc. μηκέτι, ne poſthac.

[23] peccare,[24] ne deterius tibi aliquid contingat. [25] Abiit ille homo,& [26] nunciauit Iudæis, quia
Iesus esset qui [27] fecit eum sanum. Propterea [28] persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc fa-
ciebat in sabbatho. Iesus autem respondit eis, [29] Pater meus vsque [30] modò operatur, &
[31] ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere; quia non solùm
[32] soluebat sabbathum,sed & Patrem suum dicebat Deum, [33] æqualem [34] se faciens Deo. Re-
[35] spondit itaque Iesus,& dixit eis: Amen,amen dico vobis,non [36] potest Filius à se

Sens. Lit. In Cap. V.

23. Chry.apparet ex peccatis natam ei ægritudinem; solet Deus corpus punire pro his quæ anima delinquit. Vide verò vt hic pro peccato diu cruciabatur,nec enim tẽporis mensura peccata vindicantur,sed ipsa delictorũ natura. Nec verò miremur si non omnes pro peccatis hîc torquentur.nihil enim hîc pro peccatis pati,signum est maioris illic futuri supplicij. Accidunt autem & ægritudines propter probationem,sicut in Iob,&c. Aduerte autem Christũ se ostendere Deum, qui omnia sciat quę ab isto facta fuerant delicta. Gl. istum Iesus,sicut exteriùs,ita intus sanauit. 24. Chry.si grauem sustineamus pœnam pro prioribus peccatis,deinde in eadem incidamus,meritò grauiora patiemur. 25. Int.noto Iesu non est piger in annunciando. 26. Int.iste nunciat salutem vt sequantur, sed illi è contra persequuntur. 27. Chry.non maligna mente dicebat;si enim detrahere vellet,sanitatem tacens, id dixisset quod videbatur Iudæis transgressio. 28. Aug.ille annunciabat,isti insaniebant. 29. Aug.q.d.ne puteris sabbatho ita requieuisse Patrem meum,vt ex illo non operetur;operatur enim sine labore,& ego operor. Ideo autem dicitur requieuisse Deus,quia iam creaturam nullam condebat,quod quietem vocat Scriptura;vt nos admoneat post opera quieturos:nec sperandã requiem,nisi redeas ad similitudinẽ in qua factus es; quieuit enim Deus post factum hominẽ ad imaginem & similitudinem suam. Idem 4. super Gen potest intelligi requieuisse Deus,quia vltrà non cõdidit aliqua genera noua rerũ;operatur verò vsque nunc rerum administratione:si enim eius potentia à mundi gubernatione cessaret, omnia continuò dilaberentur.nec enim sicut structuram ædiũ cùm fabricauerit quis,abscedit,illóq; cessante, stat opus eius,ita mundus à Deo cõditus est. Glo.operatur Deus semper gubernando,sustentando,renouando,propagando,vt permaneant condita. Itaque constat Sacramẽtum esse quod de requie sabbathi legitur. 30. Aug.4.super Gen.ad litt.c.12.significatur cõtinuatio quædam operis eius,quæ vniuersam creaturam continet,& administrat,ex quo condita est. 31. Int.Sapientia per quã facit Pater omnia. Aug.Quid expectatis vt non operer sabbatho? per me enim facta sunt omnia, verbo enim facta,& ego Verbum:per me fecit cùm fecit Pater mundum,per me regit cùm regit. Chry.Christus cùm discipulos excusat,Dauid conseruum eorum in medium adfert:cùm autem de ipso erat accusatio,ad patrẽ confugit.notandũ verò se excusare quandoque vt hominẽ,quandoque vt Deum, vt hoc loco, vtrumque enim credi volebat:vocat ergo Patrẽ suum singulariter,séque eadẽ dicit cum illo agere. Aug.Pater sine Filio non operatur. Chry.q.d.sicut Pater operans sabbatho absolutus est à crimine,ita & Filius, cuius par dignitas est cum Patre. 32. Int.quãtum ad opinionem illorum. 33. Int.non vt nos,qui Patrem eum vocamus,sed æqualẽ se faciens Deo. Aug.Ecce intelligunt Iudæi,quod non intelligunt Arriani. Chry.verè hoc significabat Christus,& non Iudęi inaniter suspicabantur,alioquin mentem illorum correxisset. 34. Aug.non ipse se faciebat æqualẽ,sed Pater illum æqualem genuerat. 35. Hil.7. de Trin.suprà respondit suum opus Patris esse,nunc natiuitatem suam confirmat,& naturæ virtutem. 36. Int.i.Filius secundùm hoc quod est homo,nihil potest, nisi quod Pater dat,& docet. Aug.non vt Arriani volunt,se negat hoc loco æqualẽ Patri.si enim Deus erat Verbum,& est Deus maior,& Deus minor,duos Deos colimus,non vnum Deum:hoc ergo significat,ita se æqualem,vt à Patre sit,& ab eo vt substantiam,ita potentiam habeat. Chry.i.nihil contrarium Patri,nihil ab eo alienum Filius facere potest:quod non Filij imbecillitatem,sed multam virtutem ostendit, vt cùm dicimus Deum peccare non posse. Aug.cont.sermonem Arrianorum,non deficientis hoc est,sed in eo quod de Patre natus est permanentis,non enim deficienter non potest,sed potenter.

Addit. Avct. In Cap. V.

26. *simplici animo, tamquam diuinum hominem.* 32. *s. illorum opinione.* 33. *dum se s. dicit proprium eius Filium. Græcè enim ἴδιον, vbi dicitur suum, vel quia se dicebat perinde vt Patrem operari.*

facc

facere quidquam, [*]nisi quod [37]viderit Patrem [m]facientem. [38]quæcumque enim ille fecerit,
[39]hæc & [n]similiter Filius facit. [40]Pater enim diligit Filium, & omnia [41]demonstrat ei quæ
ipse facit, & [o]maiora [42]his [45]demonstrabit ei [p]opera, vt vos [44]miremini. Sicut enim Pater su-
[45]scitat mortuos, & [46]viuificat: [*]sic & Filius [47]quos vult viuificat. [48]Neque enim Pater iudicat
quidquam, sed [49]omne iudicium [50]dedit [51]Filio, vt omnes honorificent [52]Filium,

Sens. Lit. In Cap. V.

37. Aug. videre Filij est natum esse de Patre: non alia visio eius, alia substantia, totum quod est, de Patre est. Hil. 7 de Trin. non corporalibus modis Deus videt, sed visus ei omnis in virtute naturæ est.

39. Int. à Patre habet quod possit; quia à Patre habet quod sit. Aug. ne quis putaret quasi duos fabros, vnum magistrum, alterum discipulum, qui illum imitetur, nō dicit, similia facit, sed hæc eadem: addit verò similiter, ne alius error nasceretur, quòd facerent dissimiliter, vt cùm idem facit animus & corpus, sed ille vt Dominus, hoc vt seruus Hil. 7. de Trinit. omnia & eadem dixit ad ostendendam eamdem naturam; similiter verò ad excludēdum solitudinem operantis: itaque eadem facta naturam, similiter facta natiuitatem testantur. 40. Aug. pertinet hoc ad id quod supra dictum est, nisi quod viderit Patrem facientem. 41. Int. sicut suprà ait, Viderit Patrem facientem. Aug. vbi demonstrat Filio quod facit, nisi in ipso Filio per quem facit? non priùs faciendo demonstrat Filio, sed videt Patrem Filius demonstrantem antequàm aliquid fiat, & ex demonstratione Patris, & visione Filij fit, quod fit à Patre per Filium: dicit Pater Filio, & ipse Filius est verbum Patris. demonstrans Pater Filij visionem gignit: demonstratio quippe generat visionem, nec aliud est Pater, aliud est demonstratio; aliud Filius, aliud eius visio: videre Patrem, hoc est, illi esse Filium: videndo natus est, & ab eo est illi videre à quo esse. Hil. 7. de Trinit. demonstratio operum nihil aliud nobis quàm natiuitatis fidem ingerit; vt subsistentem Filium, ex subsistente Deo Patre credamus. 42. Int. s. corporalibus curationibus. Aug. maiora opera sunt mortuos suscitare, quàm languidos sanare. 43. Glo. demonstrabit ei. i. per eum faciet. 44. Int. quasi de æquali Patri quem non creditis æqualem. 45. Int. s. quos vult. 46. Int. s. in animabus. 47. Aug. ne quis putaret minus potentem Filium, aut tamquam ministrum agere; eadem enim Patris & Filij potestas, & voluntas. 48. Aug. significat se de resurrectione illa loqui, quæ futura est in iudicio: vel suprà de resurrectione animarum locutus, nunc de resurrectione corporum loquitur: vide autem vt Christi verbum mentem nostram versando exerceat, vt exercendo, mundet, mundando, capaces reddat; capaces factos, impleat; paulo enim antè videbam quasi Patrem facientem, & Filium expectantem: modò video Filium facientem, & quasi Patrem vacantem. 49. Aug. 1. de Trin. cap. 13. Pater secundùm hoc quod æqualem genuit Filium cum Filio iudicat, vnde de illo dicit Filius, Est qui quærat, & iudicet: sed dicitur non iudicare, sed omne iudicium dedisse Filio; quia Filius in iudicio non in Dei, sed Filij hominis forma apparebit: non iudicat ergo Pater, sed Filius; nemo enim in iudicio videbit Patrem, sed omnes Filium. Hil. 7. de Trin. in eo quod omne iudicium datum est natiuitas demonstratur; quia omnia habere sola natura potest indifferens, nec natiuitas aliquid habere potest, nisi datum sit. 50. Chry. sicut dedit vitam, id est, genuit viuentem, ita dedit iudicium, id est, genuit eum iudicem. positum enim Verbum, dedit, ne ingenitum Filium suspiceris, aut duos Patres: dicit verò omne iudicium, quia Dominus est & puniendi, & honorandi, vt voluerit. Hil. 7. de Trin. non est ademptum Patris iudicium, Filij enim iudicium ex iudicio est paterno. 51. Chry. ne audiens Patrem habere authorem, dissimilitudinem substantiæ putares, & honoris, eumdem ostendit esse honorem Patris, & Filij. Aug. priùs Filius videbatur vt seruus, Pater honorabatur vt Deus: apparebit Filius æqualis Patri, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. 52. Int. non vt minorem, sed sicut honorificant Patrem.

Addit. Avct. In Cap. V.

** pro, sed solùm. sic Iohan. cap. 15. & Gal. 2. & Matth. 12. 37. scilicet, à Patre habet vt faciat. m. scilicet, secum simul. n. s. quantum ad potentiam, libertatem, scientiam, &c. 41. i. communicat, vel significatur Filium videndo simul accipere faciendi potestatem, & quidem ei idem est videre quod posse, & Patri idem ostendere, quod communicare. p. s. suscitare mortuos, iudicare mundum, iustificare peccatores. 45. vt dicitur 1. Reg. 2. Deuter. 32. Psal. 67. * pari, scilicet, cum Patre, non solùm potestate, sed etiam libertate.*

48. Ex summa re sibi communicata probat superiora, proprium enim Deo mundum iudicare. Dicitur verò Pater non iudicare, scilicet, modo sensibili vt Filius qui in iudicio apparebit. 49. id est, vniuersale, vel de omnibus.

sicut honorificant Patrem. [53] Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui [54] misit illum. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum [q] meum audit, & credit [r] [55] ei [56] qui me misit, [57] habet vitam æternam: & in [58] iudicium non venit, sed [59] transiet à morte in vitam. [60] Amen, [61] amen dico vobis, quia [62] venit [63] hora, & [64] nunc est, quando [65] mortui [66] audient [67] vocem Filij Dei: & qui [68] audierint, [69] viuent. [70] Sicut enim Pater habet [71] vitam in [72] semetipso; [73] sic dedit & Filio habere vitam in

Sens. Lit. In Cap. V.

53. Aug. si Filium tamquam minorem honorificas, ibi tollis honorem Patris, vbi minorem das Filio; quasi Pater æqualem Filium generare aut noluerit, aut non potuerit: si noluit, inuidit; si non potuit, defecit. Glo. honorat Deum, qui credit Creatorem, Omnipotentem, Æternum: honorat Patrem, qui credit eum habere Filium æqualem sibi: honorat Filiũ, qui credit eum esse æqualem Patri. 54. Aug. missionem audi, non separationem, Pater qui misit Filium, non recessit à filio. vnde: Non sum solus, quia Pater mecum est. Idem 4. de Trinit. non ideo missus dicitur, quòd de Patre natus, sed vel quia apparuit mundo, Verbum caro factum. vnde, A Patre exiui, & veni in mundum, vel quia ex tempore alicuius mente percipitur. vnde, Mitte illũ vt mecũ sit, & mecum laboret. Hil. 7. de Trin. conclusa sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia, Filius est, quia à se nihil; Deus est, quia eadẽ facit quæ Pater; vnum sunt, quia exæquantur in honore; non est Pater ipse, quia missus est. r. Int. id est, intelligit. Glo. i. qui credit me Filium, & eum Patrẽ: hæc est enim vita æterna, vt cognoscant te Deũ verum. &c. 55. Int. s. me missum ad salutem hominum. 56. Aug. non dixit mihi, sed ei qui misit me, significans verbũ eius esse in se. q. d. cùm illi credit, verbo eius credit, mihi credit; quia Verbum Patris sum. Chry. nõ dixit, credit mihi, ne putaretur tumor, & gloriatio; sed ei qui me misit, vt susceptibilis sermo fieret. 57. Int. ex Patre, cui credit, & similiter ex me, qui sum vna vita cum eo: & hoc est quod dicit, & qui audierint, viuent. 58. Int. s. damnationis. Aug. Secundùm iudicium discretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi: híc verò iudicium damnationis intelligitur. 59. Aug. nõ nunc transit, sed iam transiit, à morte infidelitatis, ad vitam fidei; à morte iniquitatis, ad vitam iustitiæ; vel ne quis putaret credendo non se moriturum secundum carnem, hoc dicitur. cùm enim persolueris mortem veteris hominis, quæ debetur supplicio Adam, trãsitum facies de morte ad vitam æternam, quæ sola vera vita est. 60. Aug. de verb. Dom. Si tanto labore & cura agitur, vt aliquanto plus viuatur. quomodo agendum est vt semper viuatur? etsi prudentes sunt qui omnibus modis agunt vt mortem differant, & viuant paucos dies; quàm stulti sunt qui sic viuunt vt perdant æternum diem? 63. Aug. adhuc agitur hora ista, & vsque ad finem seculi ipsa hora vna agitur, & vt Iohannes dicit, nouissima hora est. 64. Chry. hoc addit, ne longum fortè suspiceris tempus. Theoph. hoc dixit de mortuis, quos erat suscitaturus; vt filio archisynagogi, filio viduæ & Lazaro. 65. Int. scilicet, sine fide in peccatis. 66. Int. scilicet, credendo. Aug. id est, obedient; qui enim credunt, & secundùm veram fidem agunt, viuunt. 67. Aug. de verb. Dom. scilicet, Euangelium. 68. Int. scilicet, obediendo. 68. Int nunc & semper. Aug. de verb. Dom. iustificabuntur. 70. Aug. ostendit Filium vitam habere vnde viuant credentes. Hil. lib. de Synodis, quidam Filio tribuunt, vt Patri tantùm virtute similis sit, non autem natura, non intelligentes, non nisi ex naturæ similitudine, similitudinem esse virtutis. potest Filius idem cum Patre; quęcumque enim Pater facit, &c. habétque naturæ similitudinem. sicut enim Pater habet vitam, &c. in vita enim naturæ, & essentiæ significatio est, quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum: essentia quæ de essentia nascitur, non dissimilis nascitur. 72. Aug. Ipse sibi vita est, non particeps vitæ, quæ non sit quod ipse. 73. Aug. 15. de Trinit. cap. 27. scilicet gignendo sine tempore. Hil. 7. de Trinit. habet Filius natiuitatis perfectionem sine nouitate naturæ. Aug. dedit Filio, tale est, ac si diceretur genuit Filium, generando enim dedit. Hil. lib. de Synodis. Discernitur persona accipientis, & dantis. Glo. dedit. i. vita genuit vitam.

Addit. Avct. In Cap. V.

53. i. eodem honore. q. i. doctrinam. 57. s. spe, & merito. 59. Græc. præteritum est, sed pro futuro, vel significatur transiisse iam à morte anima ad vitam. sic 1. Iohan. 3. translati sumus de morte ad vitam, &c. 62. i. aduentat, appropinquat. 64. i. propè est, vel significatur incœpisse iam nouissimam horam. i. tempus, sic enim vocatur ætas Euangelij. 65. vt Lazarus, & alij. 66. i. sentient vim vocis, vel obedient veluti si audissent. 72. tamquam fons vitæ.

[74]semetipso : & [75]potestatem dedit ei [76]iudicium facere ; [77]quia Filius hominis est. Nolite
[78]mirari hoc, quia [79]venit hora in [80]qua omnes qui in [81]monumentis sunt, audient vocem [82]Fi-
[83]lij Dei, & [84]procedent qui bona [85]fecerunt, in resurrectionem [s]vitæ : qui verò mala ege-
[88]runt, in [86]resurrectionem [87]iudicij. Non possum ego à meipso facere quidquam. Sicut
audio, iudico : * [89]& iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem [90]meam, sed
voluntatem [91]eius qui misit me.

SENS. LIT. IN CAP. V.

74. Aug.vt ipse esset plenitudo vitæ, vnde credentes viuerent, dum viuerēt, hoc tamen interest, quia Pater dedit, Filius accepit. Glo.Pater est vita non nascēdo, Filius est vita ex Patre nascendo. 75.Glo. postquàm dixit de resurrectione animæ, subdit de resurrectione carnis. 76. Chry. cōtinuè circa hæc versatur, Iudicium dico, Resurrectionem, & Vitam; hæc enim maximè possunt, etiā inflexibilem auditorem permouere. persuasus enim se resurrecturum, & peccatorum pœnas daturum, benignum sibi curabit iudicem facere. 77. Chry.ita legendum, quia Filius hominis est, nolite mirari, & nō vt Paulus Samosatenus legit: dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. non enim suscepit iudicium, quia homo est, sed quia ineffabilis Dei Filius, ideo iudex. Aug.animas suscitat Deus per Christum Filium Dei, corpora verò per eumdem Filium hominis: vnde additur, quia Filius hominis est, nā secundùm quod Dei Filius est, semper habuit. Idem de verb.Dom.Serm.64.ad iudicium ventura est forma hominis: forma illa iudicabit, quæ iudicata est: sedebit iudex, qui stabat sub iudice: conueniens erat vt iudicandi viderent Iudicem, formaq; serui bonis, & malis ostenderetur, at forma Dei solis bonis seruatur. 78. Int.s.quod Filius hominis habet potestatem iudicij: mirum enim videtur, cùm hoc magis conueniret Filio Dei. Chry.causam subdit quare non sit mirandum, ea subiungens, quæ declarent esse Filium Dei, & Deum, resurrectio enim propriū Dei opus. 79. Int.s.in fine seculi. Aug.de verb.Dom. Serm.64.itaque nō addidit, & nunc est. 80. Int.s.tam boni quàm mali. Aug.superius nō dixit, omnes mortui, loquebatur enim de iniquis, Non omnes autem iniqui obediunt Euangelio. 81.Int.s.corpora, non animæ.Aug. 82. Int.non vt viuant sicut suprà, sed vt resurgant. 83. Int.adhuc indiscretio. Aug.non dixit, & viuent, vt suprà, vbi vitam æternam intelligebat, & beatam, quam nō omnes habebunt. 84. Int.ecce discretio iudicij. Chry.quia suprà dixerat, Qui audit sermonem meū, & credit ei qui misit me, in iudicium non venit, ne quis putaret fidē sufficere ad salutem, adiecit hoc. 85. Int.vt videant Deum sicuti est. 86. Int.s.damnationis. Aug.iudicium pro pœna posuit. 87.Aug ostendit se secundùm Patrem iudicaturum. Chry.ostendit impossibile esse se aliud velle quàm Pater velit, séque ita iudicaturum, ac si Pater ipse esset; qui iudicaret. Glo.qui non est à se, non facit à se, & ita qui culpat eum de opere sabbathi, culpat Patrem. 88. Aug.loquēs suprà de resurrectione animarum, vsus verbo video, nunc verbo audio; loquitur enim vt homo. Idem in Serm.cont.Arrianos in illa incommutabili, & simplici natura, quæ sic est Filij, vt tamē ei de Patre sit, non aliud est audire, aliud videre, aliud esse: vnde ab illo est ei audire & videre, à quo & ipsum esse; & ideò sicut audit, iudicat, quia sicut genitū est verbum vt idem sit veritas, ita secundùm veritatē iudicat. Glo.audio.i.scio; nō est enim aliud audire, quàm scire, vel esse. 89. Int.quo iudico cum Patre; quia non quæro voluntatem meam.i.propriam Filij hominis, sed quæ cum Patre Filio eadem est. 90. Int.s.hominis. Aug.Serm.cont.Arr.cap.18. hoc dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem nostram, qui voluntatem suam quærendo, non eius à quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso, sed iustum iudicium habitum est de ipso; dicitur autem Christus non quærere volūtatem suam, non quia eius in iudicando nulla voluntas est, sed quia non est à voluntate Patris aliena. Idē in Iohan.Non quæro voluntatem meā propriam, quæ resistat Deo: vel hoc dicit, quia non est de se, sed de Patre: Filius vnicus dicit, non quæro voluntatem meam, & homines volent facere voluntatem suam? 91. Int.s.Dei Patris. Glo.quæ est de salute hominum; quia ad hoc me misit.i.incarnari fecit; loquitur Christus aliquando secundùm quod est æqualis Patri, vt probetur in eo vera Deitas: aliquando secundùm quod minor, vt probetur vera humanitas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

*77. quatenus homo est, coniungendum cum præcedentibus, accepit enim vt homo potestatem iudicandi. Filius hominis pro homine.Heb. 78. eoq́; minus credere. 81. pro, mortui. 82. de qua 1.Cor.15.1.Thess. 4.Matth.25. formabitur autem ministerio Angelorum. 83. Græc. ἐκπορεύσονται, prodibunt.s. è monumentis. s. s.beatæ. 87. ostendit se iustè iudicaturum. 88. s.à Patre. * pro, propterea, Heb. 90. quæ scilicet, sit aliena à Patris voluntate.*

Si [92] ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt [93] verum. [94] Alius
eſt qui teſtimonium [95] perhibet de me: & [t] ſcio quia [96] verum eſt teſtimonium eius quod
perhibet de me. [97] Vos miſiſtis ad Iohãnem,& [98] teſtimonium perhibuit [99] veritati. Ego au-
tem [100] non ab homine teſtimonium [101] accipio: [102] ſed hæc dico vobis, vt vos ſalui ſitis. [103] Ille
[104] erat [105] lucerna ardens, [106] & lucens: [107] vos autem voluiſtis ad [108] horam [u] exultare in [109] luce eius.
Ego autem habeo teſtimonium [x] maius [110] Iohanne. Opera enim quę dedit mihi Pater vt
perficiam ea: ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium [111] perhibent de me, quia [112] Pater mi-
ſit me: [113] & [114] qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium [115] perhibuit de me. [116] neque [117] vocem eius
[118] vmquam audiſtis, [119] neque ſpeciem eius [120] vidiſtis,

SENS. LIT. IN CAP. V.

92. Int.ſ.homo. Alc.ſi ego homo de me teſtimonium perhibeo. 93. Int.id eſt,vobis incredibile videbitur. Chry.loquitur quantum ad illorum opinionem:itaque teſtes inducit eorum quæ dicta ſunt, opera à ſe facta,Patris teſtimonium,& Iohãnis prædicationem.Auctor. Vide additionem. 94. Int.ſ. Pater,quod poſt aperiet ibi,qui miſit me Pater. Chry.ſ.Iohãnes.Aug.de verb.Dom.Serm.43. nouerat ipſe verum eſſe de ſe teſtimoniũ ſuũ, ſed propter infirmos,& incredulos, qui fulgorẽ Solis ferre non poterant,quærebat Sol lucernas:ideo quæſitus eſt Iohãnes,qui teſtimoniũ perhiberet veritati : ſed ſi diligentiùs inſpicimus,quando martyres perhibent Chriſto teſtimoniũ,ipſe ſibi perhibet teſtimoniũ, habitat enim in martyribus, vt perhibeant teſtimoniũ veritati. 95. Int.vt in baptiſmo,& in monte.
96. Int.quia eſt à veritate,quæ eſt Deus. 97. Int.ſ.Sacerdotes & Leuitas. Chry.q.d.non miſiſſetis, niſi eum dignũ fide opinaremini. 98. Int.q.d.Iohannes etiã,qui ex Deo eſt,teſtatur de me. 99. Int. non ſibi. 100. Int.q.d.non ſum contentus teſtimonio Iohannis. 101. Beda.i.indigeo. 102. Chry. q.d.Ego quidem humano teſtimonio non egebam;ſed quia ei magis attenditis, vobis eius teſtimonium commemoro. 105. Int.propter quod debetis ei credere. ¶ non lux.Chry.oſtendit non ex ſe habuiſſe lumen,ſed à Spiritus ſancti gratia.Alcui. Erat Iohannes lucerna, illuminatus à Chriſto luce; ardens fide & dilectione ; lucens verbo & actione, qui præmiſſus eſt, vt inimicos Chriſti confunderet,ſecundùm illud:Paraui lucernam Chriſto meo,inimicos eius induam cõfuſione.Glo.omnes Prophetæ & Apoſtoli ſunt lucernæ : Chriſtus verum lumen, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mũdum. 106. Int.ſ.Spiritus charitatis.Glo.qui me exteriùs oculis hominum viſibilem exhibuit; interiùs corda hominũ ad me cognoſcendũ accendit. 107. Int.ſ.lumine veritatis. 108. Chry. facilitatem credendi oſtendit, & quàm citò ab eo reſilierint:quod ſi non feciſſent, citò eos ad Ieſum manu duxiſſet. 109. Int.cùm ipſe tamen ſequi Solem moneret. 110. Int. verè maius. 111. Int.quia talia opera non niſi à Deo poſſunt fieri. 112. Int.qui opera dedit. 113. Hil.6.de Trin.quia opera nõ ſufficiunt incredulis ad teſtimonium. 114. Beda.miſſio,incarnatio eius debet intelligi. 115. Int.inuiſibiliter in cordibus hominum. 116. Int.ſed vos.Alcui.poſſent dicere Iudæi, nos ſoliti ſumus Dominum audire in Syna,& eum vidimus in ſpecie ignis : ſi ergo de ſe teſtimonium perhiberet,intelligeremus vocem eius. 117. Int.quæ non aure carnali,ſed tantùm ſpiritualiter capitur. Chry.oſtendit circa Deum nec vocem eſſe,nec ſpeciem,ſed ſuperiorem eſſe figuris & loquelis. 118. Alc.vocem ſpiritualem non audierant;quia eum amare,& præceptis eius obedire nolebant. 119. Int. quia ſubſtantia diuinitatis eſt inuiſibilis. 120. Alcui.fide,& dilectione videtur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

93. quaſi dicat,Ego ſi de me teſtimonium perhibeam,ſcio quòd dicetis,vt ſoletis,Teſtimonium tuum non eſt verum. 94. ſ.Iohannes,vel Pater. t. nec veſtram incredulitatem moror. 101. ſ.mea cauſa. 105. accepto lumine fulgens. Græc. ὁ λύχνος, illa lucerna fortè de qua Pſal.131. paraui lucernam Chriſto meo. 108. id eſt,ad breue tempus,poſteà enim dicebant.q.d.eius lucem magno cum gaudio,ſed ad breue tempus excepiſtis,multum eius teſtimonio tribuentes. v. vt quibus tantus vir contigiſſet. x. id eſt, Iohannis teſtimonio. 117. Dei enim non eſt propriè vox, vt nec os,aut labia, nam quæ in vet.Teſt.audita aliquando Patribus,Angelorum opera in aëre formabatur.

[121] & verbum eius non habetis in vobis manens; quia quem misit ille; [122] huic vos non
creditis.[123] Scrutamini Scripturas,[124] quia vos putatis [a a] in ipsis vitam æternam habere: [b b] &
illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, [125] & non [126] vultis [127] venire ad me vt [128] vitam
[129] habeatis.[130] Claritatem ab hominibus [131] non accipio. [132] Sed cognoui vos, quia dilectionem
Dei non habetis in vobis. [133] Ego veni in [134] nomine Patris mei, & [135] non accepistis me: si
[136] alius venerit in nomine suo, illum accipietis. [137] Quomodo vos potestis credere, qui
gloriam ab inuicem accipitis; [138] & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? [139] Nolite
[140] putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: [141] est qui accusat vos, Moyses, in quo
vos speratis. [142] Si

SENS. LIT. IN CAP. V.

121. Int.quod erat in principio.Chry:Præcepta,Legem; & Prophetas. 122. Int. quia his quæ auditis à me,non creditis,nec amatis. Alcui. Verbum quod erat in principio non habent in se manens, qui verbum Dei quod audiunt,memoria tenere, & opere implere contemnunt. 123. Alcui. quasi dicat,vos qui me quasi cõtrarium Moysi repudiatis, eius testimonio me Deum esse intelligere potestis. Chry. possent illi dicere,si vocem eius non audiuimus,qualiter de te Deus testatus est? per Scripturas, inquit,de me est testatus:testatus quidem erat in Iordane,& in monte;sed hanc vocem illi non audierunt:factam verò in Iordane audierunt, sed non attenderunt; ideo ad Scripturas mittit: dicit verò, scrutamini; erant enim de ipso dicta in Scripturis recondita, veluti thesaurus quidam. 124. Chry. ostendit illos nõ magnum fructum capere ex Scripturis,sola lectione se putantes saluari,cùm fide essent priuati. 125. Int.pro, & tamen. 126. Int.scilicet, per illas. 127. Int. id est, credere in me. Beda. quòd venire,pro credere ponatur,illud ostendit, accedite ad eum, & illuminamini. 128. Int. quam in Scripturis quæritis. 129. Beda.Si anima quæ peccat moritur,ipsi mortui erant: promittebat ergo illis vitam animæ,vel felicitatis æternæ. 130. Int.id est,humanam laudem non quæro,nec honorem, qui veni dare spiritualem.Chry.quia meminerat Iohannis,& Dei testimonij,& operum suorum; probabile erat multos suspicari illum per hæc humanam gloriam captare. 131. Chry. non indiget sol lucernæ lumine.Alcui.non veni vt honorem ab hominibus carnalem acciperem, sed eis darem spiritualem: non itaque loquor gloriam quærens, sed vobis errantibus condoleo, & reducere volo ad viam veritatis. 132. Chry.quasi dicat, ideo hoc dixi,vt conuincam vos, quòd propter Dei amorem me non persequimini,ipse enim mihi attestatur, & per opera, & per Scripturas. 133. Chry. ostendit illos Deum non amare. 134. Alcui.scilicet, vt per me glorificetur nomen Patris; quia Patri omnia attribuo. 135. Alc. quia Iudæi noluerunt accipere Christum, pœna peccati huius congruet vt recipiant Antichristum;& qui nolunt credere veritati,credant mendacio. 136. Alc.scilicet, Antichristus. Int.qui dicet se esse Deum. 137. Chry.ponit causam infidelitatis eorum. 138. Alc. magnum vitium iactantia,& humanæ laudis ambitio. Beda. hoc vitium meliùs caueri non potest, quàm si nos puluerem esse consideremus:& si quid boni in nobis esse deprehendimus, Deo adscribamus. Glo. humilitas solius Dei gloriam quærit, & ei soli placere appetit. 140. Int. quia non veni damnare, sed saluare. Chry. 141. Int.quia voci eius non creditis,qua ait: Prophetam suscitabit vobis Deus, ipsum audietis sicut me. 142. Chry.dicerent qualiter nos accusabit, quid tibi, & Moysi commune, qui sabbathum soluisti? Ideo id subdit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

121. quasi dicat, ex eo apparet Dei verba non esse in cordibus vestris insculpta, non altè infixa, quia mihi non creditis. 123. & Græcè & Latinè potest esse indicatiuum & imperatiuum. a a. scilicet per earum intelligentiam, fidem & obseruantiam. b b. pro, etenim illæ. Hebr. 130. Græc. δόξαν, gloriam, quasi dicat,non indigeo,non requiro,non magni facio. 134. id est,illius nomine, & ad eius gloriam faciens omnia. 136. quasi dicat,si quis ad vos propheta falsus venerit, illum recipietis. 139. q. d. non erit opus vt ego vos accusem,ipsa vos Moysi lex,cui tantopere fiditis,accusabit vt transgressores, & qui ei de me prædicenti non credatis.

enim crederetis Moysi, crederetis[143] forsitan & mihi. de me[144] enim ille scripsit. Si autem[145] illius[146] litteris non creditis, quomodo[147] verbis meis[148] credetis?

SENS. LIT. IN CAP. V.

145. Alc. Prophetam suscitabit vobis Deus, &c. Chry. scripsit oportere ei obedire, signa facienti, & ad Deum ducenti, futuráque cum veritate prædicenti, quæ omnia Christus fecit. Aug. contra Faust. lib. 16. c. 9. quidquid Moyses scripsit de Christo est. i. ad Christum pertinet: siue quod eum figuris prænunciet, siue quod eius gratiam, gloriamque commendet. 146. Int. s. quæ de me testantur. Theoph. Libros reliquit, vt facilè recordari possetis. Chry. si attenderent his quæ dicebantur, oportebat istos quærere, & à Christo discere quæ illa essent quæ Moyses de ipso scripsisset; sed silent, talis enim est nequitia, vt quidquid aliquis dicat, vel faciat, maneat proprium venenum conseruans. 147. Int. qui à Lege prædictus sum. 148. Alc. ex hoc colligitur, qui Legis præcepta implere negligunt, Euangelij dicta, quæ perfectiora sunt, non posse implere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

145. *Gen. 40. Deut. 18.* 146. *cuius tanta apud vos auctoritas.* 147. *quem præ Moyse nullius esse pretij putatis.*

CAPVT VI.

POST[1] hæc abiit[2] Iesus trans[3] mare[4] Galilææ[5] quod est Tyberiadis: & sequebatur eum multitudo[a] magna: quia videbant[6] signa quæ faciebat[7] super his qui infirmabantur.[8] Subiit[9] ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum[10] Pascha,[b] dies

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. INT. s. interfecto Iohanne. 2. Chry. iacula vbi in durum aliquid inciderint, cum magno impetu resiliũt; ita audaces si duriùs tractes, sæuiunt magis: si cedas, facilè mollitur eorum insania. Christus ergo furorem ex præmissis sermonibus natum secedendo mitigat. 3. Chry. non ad eadem loca vnde Hierosolymam ascenderat. Theoph. transit Christus de loco ad locum, probando populi voluntatem, & auidiorem, solicitioremque reddens. 4. Alc. Hebraico more congregationes aquarum maria vocantur. 5. Alc. Galilææ dicitur à prouincia, Tyberiadis autem à ciuitate. Glo. Tyberias & Capharnaum in eodem littore ex parte vna: in opposito verò littore, locus est vbi miraculum istud factum.

6. Chry. signis mouentur magis qui crassiori mente sunt. vnde Paulus: Signa non fidelibus, sed infidelibus. Sapientiores autem, vt est apud Matthæum, stupebant in doctrina eius. 7. Chry. non dicit Euangelista, quæ illa fuerint; maiorem enim partem libri in Domini sermonibus consumere instituit.

8. Alcui. quoscumque in corpore sanabat, omnes reformabat in anima. 9. Chry. Ascendit in montem propter signum quod fieri debebat; nos etiam erudiens à tumultibus, & ea quæ in mundo est turbatione secedere; apta enim ad philosophiam solitudo. 10. Chry. vide vt integro anno Euangelista de signis Christi, paralyticum sanatum, & filium reguli tantùm, nos docuerit. b. Beda. apparet vnius anni spatium fuisse inter decollationem Iohannis, & passionem Domini; Dominus enim, sicut ait Matthæus, audita nece Iohannis, secessit in desertum, vbi turbas pauit: erat verò (vt ait Iohannes) proximum Pascha, qua festiuitate euoluto anno, passus est Christus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

4. ALc. mare, turbidum seculum, quod Christus adiit nascendo, calcauit moriendo, transiit resurgendo; sequutæ autem sunt eum turbæ, credendo, & imitando. 9. Aug. Dominus in monte, Verbum Dei est in alto. Beda. subiit in montem quando cælum ascendit. Alcui. quod turbis inferioribus relictis ad altiora cum discipulis ascendit, ostendit simplicibus minora præcepta committenda, perfectioribus altiora.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. *Græc. ὄχλ☉ πολὺς, id est, turba multa, sic infrà.*

festus

[11] festus Iudæorum. Cùm [12] subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad [13] Philippum, [14] Vnde ememus panes, vt manducent hi? [15] Hoc autem dicebant [16] tentans eum; ipse enim sciebat quid esset facturus. [17] Respondit ei Philippus, [c] Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. [18] Dicit ei vnus ex discipulis eius, [d] Andreas frater Simonis Petri: [19] Est puer vnus hîc qui habet quinque [20] panes hordeaceos, * & duos [21] pisces: sed hæc

Sens. Lit. In Cap. VI.

11. Chry. non ascendit ad diem festum, paulatim enim soluebat legem, occasionē capiens à Iudaïca nequitia. Theoph. quia Iudæi eum persequebantur, occasionē recessus accipiens, legē abrogare cœpit, innuens veritate aduenięte cessare figuras, séque legi non subiici. 12. Beda. non solebat oculos erigere huc atque illuc, sed pudicè sedebat attentus cū discipulis. Chry. loquebatur cum his diligēter, eos ad se conuertens. 13. Chry. indigebat iste ampliori doctrina, itaque eum priùs erudit. Aug. de con. Euan. alij Euangelistæ narrant rogatum à discipulis Dominum vt turbas dimitteret, quibus respondit, secūdùm Matthæum, non habent necesse ire: post quæ verba intelligendum est inspexisse multitudinē, & dixisse Philippo quod Iohannes cōmemorat. Chry. alia sunt illa, alia hæc, non eisdē facta temporibus.
14. Chry. priùs cogit confiteri inopiam, vt certiùs discat miraculi magnitudinem. si enim simpliciter esset factum, non tantum appareret. 15. Alc. vt discipulo rudi propriam tarditatē ostēderet, quam ipse in se perpēdere non valebat. 16. Int. fidem illius de futuro miraculo consulens. 17. Theoph. humanis adhuc subiacens passionibus. Alc. tarditatem suam ostendens, alioquin non diffideret de creatoris potentiæ largitate. Aug. de con. Euan. Marcus dicit responsum à discipulis: vel ergo ex ore cæterorū Philippus respondit, vel Marcus pluralem numerum posuit pro singulari. 18. Int. eadem simplicitate qua Philippus. d. Aug. de con. Euang. cæteri Euangelistæ pluralem numerum pro singulari ponētes, quod Andreas subiecit, ex discipulorum persona retulerunt. 19. Int. puer hic, vel vnus ex discipulis fuit, vel aliquis de turba. 20. Int. audierat Elisæum pauisse de viginti panibus hordeaceis centum homines: ascendit igitur mente in aliquod excelsum, sed ad summum non potuit peruenire. Videant autem qui voluptati attendunt, quid comedebant mirabiles illi, quantáque illis mensæ frugalitas. 21. Int. neque iste adhuc perfectus in fide. Chry. putabat de paucioribus pauciora, de pluribus plura facturū: at Christus nec materia subiecta indigebat, sed ne viderentur creaturæ alienæ esse ab eius sapientia, eis vtitur ad miracula. Theoph. confundantur Manichæi, qui dicunt panes, & alia huiusmodi creata à malo Deo. nam si creaturæ malæ essent, numquam bonus mala multiplicasset.

Sens. Myst. In Cap. VI.

13. Gl. Philippus, qui interpretatur os lampadis, figuram gerit prædicantiū, quibus in altitudine cum Christo constitutis, de carnalium hominum turba pascēda, Dominus quotidie loquitur. 16 Aug. quia ignorantia populi erat in Lege, propterea tētatio Domini ignorantiam discipuli demōstrabat. c. Gl. Cētenarius duplicatus, perfectio bonæ actionis, & rationalis scientiæ, quæ erudiendis in fide nō sufficiunt, nisi theologiæ altitudo addatur, quæ animas purgatas per bonam operationē, & per creaturarū scientias illuminatas, ad refectionis spiritualis plenitudinem perducit. 19. Gl. puer Moyses qui vnus vnitatem Ecclesiæ præfigurabat, hîc. i. in veteri Testamento. 20. Aug. lib. 83. q. q. 61. Quinque panes hordeacei, lex vetus, siue quòd adhuc carnalibus data. i. quinque corporis sensibus deditis. Nā & turba quinque milia hominum, siue quia quinque libris scripta, & in lege quidē vt in hordeo medulla palea tegitur. Nempe vitale alimentum animæ corporalibus sacramentis tegebatur, & populo nondum spoliato carnali desiderio, tamquam palea cordi eius inhærebat. Idē super Iohann. portabat puer. i. puerili sensu Israeliticus populus legē, nec manducabat. illa enim sacramēta clausa onerabant, non pascebant. Beda. hordeum iumentorum pabulum, & cibus seruorum, & lex seruis data, & iumentis. i. carnalibus.
* Aug. lib. 83. q. q. 61. Duo pisces suauem saporem pani dantes, duæ illæ personæ quibus Iudæus populus regebatur, & Christus figurabatur, regia. s. & sacerdotalis. 21. Int. non perfectè intelligentes legem dicent, quid cōfert lex saluti? Beda. Lex vetus parum proficiebat, quousque eam Christus suis manibus suscepit. i. opere impleuit, & eam spiritualiter intelligendam docuit.

Addit. Avct. In Cap. VI.

13. *veluti rudiorem, & qui opus haberet sic erigi ad sublimia, & excitari.* c. *faciunt viginti aureos.*

quid sunt inter tantos? [22] Dicit ergo Iesus, Facite homines discumbere. [23] Erat autem fœnum multum in loco. [24] Discubuerunt ergo viri [25] numero [26] quasi quinque millia. [e] Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias [27] egisset, distribuit [28] discumbẽtibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem * impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite [29] quę superauerunt fragmenta, ne pereant. [30] Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos [31] [f] fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus quæ superfuerant his qui manducauerant. Illi ergo homines [32] cùm vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est verè [33] Propheta

SENS. LIT. IN CAP. VI.

22. Chry. nondũ apparentibus panibus; vocat enim ea, quæ non sunt (vt Paulus ait) tamquam ea quæ sunt. 23. Alcui. olim homines iacendo comedebant. 24. Theoph. viridis erat herba; Pascha enim in primo mense veris. 26. Theoph. solos viros nominat, legali consuetudine. 27. Chry. nec paralyticum sanans, nec suscitans mortuos, nec mare quietans, orat, sed hîc, docens. s. ante cibũ gratias agere oportere, itẽ orat in minoribus, vt scias quòd nõ propter indigentiã orat (alioquin in maioribus hoc multo magis fecisset) sed condescendens nobis, & vt multitudini præsenti suaderetur, non eũ Deo contrarium, sed secundùm eius voluntatẽ aduenisse. Itaque cùm occultè miraculũ faciebat, non orabat. Glo. ostendit se de nostra refectione & salute gaudere. 28. Int. per se, & per Apostolos. Hi. 3. de Tri. Surrepunt in frangentium manus quædam fragmentorum procreationes, & est quod non erat, videturque quod nõ intelligitur, solùm superest, vt Deus omnia posse credatur. Aug. inde multiplicauit quinque panes, vnde multiplicat de paucis granis segetes: potestas erat in manib. Christi, panes autẽ illi quasi semina. Quia miracula quibus Deus totum mundum regit, assiduitate viluerũt, seruauit sibi quædam quæ faceret opportuno tempore præter vsitatum cursum naturæ, vt non maiora, sed insolita videndo stuperẽt, quibus quotidiana viluerunt, maius enim miraculũ gubernatio totius mũdi, quàm saturatio quinque millium hominum de quinq; panibus, & tamen hoc nemo miratur, illud mirantur homines, non quia maius, sed quia rarum. 29. Chry. non id ad ostentationem, sed ne apparentia existimaretur quod factum erat, idcirco etiam ex materia subiecta miraculum fecit: iussit verò, non turbã, sed discipulos fragmenta portare, hos enim orbis terrarum magistros futuros maximè erudire volebat.

31. Chry. miror non solùm multitudinem panum, sed & rem hanc, tantum enim superfuit quantum voluit. s. duodecim cophini, iuxta numerum duodecim Apostolorum. 32. Beda. nondum Christum Deum esse cognoscentes. 33. Alc. Prophetam vocant, quia nondum Deum dicere nouerant. August. Christus Propheta, & Dominus Prophetarum, sicut Angelus, & Dominus Angelorum.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

23. Gl. Magister veritatis priùs in simplicitate literæ, & visibilis creaturæ quia in infimis locis auditores erudit, vt sic in altitudinẽ contẽplationis erigantur. 24. Int. Legis litera multiplex in symbolis. 25. Int. adhuc in eis caro viuebat. Aug. carnaliter sapiebãt, & in carnalibus quiescebãt, nam caro fœnum. Glo. quibus venit Christus, carnẽ calcant, vt spiritualiter reficiantur. 26. Theoph. in lege viri soli numerantur: quod enim virile, dignũ & honorabile apud Deum. e. Alc. quinarius ad quinque sensus corporis refertur, mille ad perfectionẽ: qui verò quinque sensus corporis perfectè regunt, viri dicuntur, quos feminea mollities non corrũpit, & cælestis sapientiæ dulcedine merentur recreari. 28. Aug. frangendo panes multiplicati sunt, quinque enim libri Moysi, multos libros cùm exponuntur tamquã frangendo. i. differendo fecerunt. Idẽ lib. 83. q. q. 61. Dominus tamquam frangendo, & aperiẽdo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos impleuit, cùm eis post resurrectionẽ aperuit scripturas. Alc. quod nouos panes noluit facere, sed allatos cumulauit, significat quòd veterẽ scripturã nõ reprobauit, sed aperiendo patefacit. * Aug. implentur de panibus Domini, qui, quod auribus audiunt, operibus implent. 30. Int. illa subtilia sacramenta, quæ non possunt imperfecti capere, committuntur Apostolis. Aug. f. Alc. cophinis seruilia implentur officia; cophini igitur Apostoli, & eorum imitatores, qui licet in præsenti sint despicabiles, spiritualium Sacramentorum diuitiis sunt interiùs referti.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

33. *Græc. ὁ προφήτης, ille, scilicet, Propheta promissus & expectatus, nempe Messias.*

qui

[34] qui venturus est in mundum.Iesus ergò cùm cognouisset quia venturi essent vt rape-
rent eum,[55]& facerent eum Regem,[36]fugit [37]iterum in [38]montem ipse solus. Vt autem [39]serò
factum est,descenderunt discipuli eius ad mare.Et cùm ascendissent nauim,[40]venerunt
trans mare in [g]Capharnaum. & [41]tenebræ iam factæ erant: [42]& non venerat ad eos Iesus.
[43]Mare autem,[44]vento magno flante,[45]exurgebat. [46]Cùm remigassent ergo quasi stadia vi-
[47]gintiquinque aut triginta,[48]vident Iesum ambulantem supra mare, & proximum naui
[49]fieri,& timuerunt.Ille autem dicit eis:

Sens. Lit. In Cap. VI.

34. scilicet, magnæ salutis mundo præco futurus. Chry. Prophetam quemdam principalem expectabant;& ideo in Græco Prophetæ hîc additur articulus. 35. Int.pro miraculo panum, volentes sub hoc esse, sub quo non videbantur egere.Chry.quanta est gulæ vis, nec illis iam de sabbathi transgressione cura est,nec pro Deo zelant ampliùs, omnia remota sunt ventre repleto, etiam apud eos Propheta erat,& regem esse volebant:fugit autem Christus, docens nos mundanas contemnere dignitates.Beda.intellexerant pium,& potentem,talem verò volunt homines Regem habere, pium ad regendum,potentem ad tuendum. 36.Beda.ascendit celeriter. Aug.de con. Euang. non repugnat quod Matthæus dicit: Ascendit solus orare, nec enim causæ orandi,contraria causa fugiendi,quandoquidem Dominus hinc docet,hanc esse nobis magnam causam orandi,quando est causa fugiendi.. Idem in Iohan. Rex erat Christus, sed non qui ab hominibus fieret, sed qui eis regnum daret. Int. fugit nunc, qui post occurrit crucifixoribus. 38. Int.à quo descenderat pascere turbas. 39. Aug. de cons. Euang.recapitulando dixit Iohannes,postea factum à discipulis,quod iam Iesus iusserat (vt est apud Matthæum)antequàm fugisset in montem. 40.Int.summatim proponit,quod postea explicabit.Aug. g. Chry.veniebant eò, existimantes se illic eum inuenturos. 42. Int. exponit quid veniendo contigerit. 49. Chry.dimiserat,maiorem amorem excitans,apparet verò suam ostendens virtuté. Theoph. non in principio periculi adstitit,sed in fine;permittit enim nos in mediis esse periculis,vt certantes probatiores fiamus, & ad ipsum solum recurramus,qui potens est liberare,& liberat cùm intellectus humanus sibi prouidere non potest.

Sens. Myst. In Cap. VI.

38. Int.docens prospera mundi fugere,& contra ea orare. Aug. fugiendo significauit non potuisse eius altitudinem intelligi. 39. Glo.serò mundi est post Christi ascensionem, in quo discipuli descendunt ad labores mundi,& tegunt nauem,id est Ecclesiam. 41. Int.meritò tenebræ sunt,quia lux nondum venerat.Aug quantum accedit finis mundi,crescunt errores & iniquitas.Lux charitas est,secundùm illud:Qui odit fratrem suum,in tenebris est:ipsi fluctus nauem turbantes,& tempestates,& venti,clamores sunt maledicorum,inde charitas refrigescit,augentur fluctus, & nauis turbatur, sed nec mergitur,nec impeditur quo minùs promoueatur. 43. Int.i.mundus. 44. Int.i.omni genere tentationum. 45. Int.s.aduersus Ecclesiam. 46. Int.non desistebant pro aduersis, quia qui perseuerauerit vsq; in finem,saluus erit.Beda nauicula hæc non torpentes vehit,sed fortiter remigantes.in Ecclesia enim non desidiosi & molles,sed fortes,& in bonis operibus perseuerantes; ad æternæ salutis portum perueniunt. 47. Aug.quinarius numerus ad legem pertinet, quinque enim libri Moysis:legem ergo significat numerus vigintiquinque;quinquies enim quinque,vigintiquinq;: sed Legi antequàm Euangelium veniret,deerat perfectio,quæ in senario numero comprehenditur:quinque ergo per sex multiplicentur,vt lex per Euangelium impleatur,fiántque triginta. Ad eos igitur qui legem implent, venit Iesus calcans fluctus.i.tumores mundi sub pedibus habens,& altitudines premens,& tamen tantæ sunt tribulationes,vt etiam ipsi qui credunt in Iesum,expauescant,ne deficiant. 49. Int.non in seipsis confidentes. Glo. adhuc hodie multi in Ecclesia cùm audiunt sibi persuaderi, vt præsentia & caduca pro æternis dimittant,timent,& se deceptos credunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

34. i.de quo prædictum,esse venturum,seu qui venturus erat. 36. Græc.ἀνεχώρησε, secessit,seu subduxit se,fortè se faciendo inuisibilem,itaq; nemo secutus. g. sed priùs, vt alij Euangelistæ dicunt, in Bethsaida.

47. adeoq; ma[illegible]em partem lacus, est enim quadraginta stadiorum latitudo (stadium autem octaua pars miliarij)longitudo verò centum.

Ego [50]sum, [51]nolite timere. [52]Voluerunt ergo eum accipere [53]in nauim:& [54]statim nauis fuit
ad terram in quam ibant. [55]Altera die, turba quæ stabat trans [56]mare, vidit quia nauicula
alia non erat [57]ibi, nisi vna, & quia non [58]introisset cum discipulis suis Iesus in [59]nauim,
sed soli discipuli eius abiissent:aliæ verò superuenerunt [60]naues à Tyberiade, iuxta lo-
cum vbi [61]manducauerant panem, [62]gratias agentes Deo. Cùm ergo [h]vidisset turba quia
[63]Iesus non esset ibi, neque [64]discipuli eius, ascenderunt in [65]nauiculas, & venerunt Caphar-
naum, quærentes Iesum. Et cùm inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, [66]quan-
do [67]huc venisti? [68]Respondit ei Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæritis me, non
quia vidistis [69]signa, [70]sed quia manducastis ex panibus, & saturati [71]estis. Operamini

SENS. LIT. IN CAP. VI.

50. Beda. Non dixit, ego sum Iesus, facilè enim poterant ex voce cognoscere. 52. Int. agnoscentes.
53. Chry. noluit nauim ascendere, vt maius miraculū fieret. 54. Chry. tranquillam præbuit eis nauigationem. 56. Int. vnde venerant discipuli. 57. Int. s. in præcedente vespera. 58. Chry. dedit Dominus turbæ suspicari, quòd suprà mare ambulasset. Aug. insinuatum est illis tam magnum miraculum.
59. Int. illam. 60. Int. quibus ipsæ turbæ transportarentur. Aug. 61. Aug. & adhuc ibidem erant.
62. Int. quia naues habent. 63. Int. qui non intrauerat nauim. 64. Int. qui intrauerant nauim. 65. Int. quæ venerant à Tyberiade. 66. Chry. non interrogant qualiter pertransierit, nec curant miraculum addiscere, nisi, quando, pro qualiter positum sit. consideranda verò instabilis istorum mens; qui enim dicebant, hic est Propheta, & Regem facere volebant, inuenientes eum, nihil tale moliuntur. 67. Int. quia nauem non intrasti. 68. Int. non ad quæstionem, sed ad intentionem. Aug. quorum satiauit panibus ventrem, satiat sermonibus mentem. Alc. qui dedit exemplum fugiendæ laudis, & terreni imperij, dat exemplum doctoribus insistendi prædicationi. Chry. redarguendo respondit. blandientibus mansuetudo, & lenitas non semper vtilis, sed stimulo aliquando opus est ad desides. 69. Int. quibus potuistis me cognoscere. 70. Int. i. non propter spiritum, sed propter carnem, ne oporteat vos laborare. Aug. multi non quærunt Iesum, nisi vt illis benefaciat, vix quæritur Iesus propter Iesum. 71. Int. operibus meremini. Chry. post reprehensionem doctrinam adiungit, q. d. vos escam exquiritis temporalem, ego autem corpora vestra nutriui, vt per hoc exquireretis escam, quæ tribuit vitam æternam: est autem operari cibum qui perit, affici secularibus rebus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

50. Glo. timentes ne deficiant, consolatur Iesus, dicens, Ego sum. 51. Theoph. cùm homines, vel dæmones nos per timorem nituntur mouere, audiamus Christum dicentem, Ego sum. i. semper exto, & sicut Deus permaneo, & nūquam pertranseo, nolite timere. 53. Int. de fluctu ad soliditatem portus, quæ est in æterna pace. 54. Theoph. Si Christum in nauicula nostra. i. corde susceperimus, statim inueniemur in terra ad quam ire volumus. i. cœlo. 55. Alc. altera die. i. post ascensionem Christi turba stans in bonis operibus, nō in terrenis voluptatibus iacens, expectat, vt veniat ad eos Iesus, nauis vna, vna Ecclesia: aliæ autem quæ superueniunt, hæreticorum conuenticula, qui sua quærunt, non quæ Christi: vnde eis dicitur, quæritis me, quia manducastis ex panibus. h. Beda. significantur illi, qui cognoscentes errores hæreticorum, relinquunt eos, & ad veram fidem veniunt. 70. Greg. 23. Mor. c. 77. per horum personam detestatur dominus eos qui in sacris ordinibus non virtutum merita, sed vitæ præsentis subsidia quærunt. Beda. qui in oratione non quærunt æterna, sed temporalia, Iesum non propter Iesum, sed propter aliud quærunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

54. *eo scilicet in nauim suscepto.* 55. *Græc.* ἐπαύριον, *postridie.* 69. *q. ex illis persuasi quis ego sim, loquitur verò ad carnales.* 71. *id est, operando quærite seu date operam vt quæratis & paretis: sic Paulus, vestram salutem operamini.*

non

[72] non cibum, qui perit, sed qui [73] permanet in vitam æternam, quem [74] Filius hominis dabit vobis. [75] Hunc enim Pater [76] signauit Deus. [77] Dixerunt ergo ad eum, [78] Quid faciemus vt operemur opera Dei? [79] Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus [80] Dei, [81] vt credatis in [82] eum quem misit ille. [83] Dixerunt ergo ei: [84] Quod ergo tu facis signũ, vt [85] videamus, & credamus tibi? [86] quid operaris? Patres nostri manducauerũt [m] manna in deserto, [87] sicut scriptũ est: Panem de cælo dedit eis manducare. [88] Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis [89] panẽ de cælo: sed Pater meus dat vobis [90] panẽ de cælo [91] verum.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

72. Int.non panes, vt priùs. 73. Int.s.Verbum quo viuunt Angeli. Aug.quasi dicat, quærite me propter me; seipsum enim cibum istum insinuat, vt in sequentibus patet. 74. Int.nullus alius; ipse enim & per sacerdotes vobis dat. Aug.sicut Samaritanæ dixerat, si scires qui petit à te bibere, &c. & daret tibi, &c. ita dicit, quem Filius hominis, &c. Alc.Sacerdos dispensator est huius cibi, non author. 75. Int. verè Filius hominis vobis dabit; hunc enim, &c. Alc.quasi dicat, iste Filius hominis, est etiam Dei Filius; itaque nolite contemnere quia Filius hominis sum. 76. Int.præ consortibus suis. Alc.signare, est signum ponere; signauit autem Pater, id est, proprium aliquid dedit, vt per me liberaretur humanum genus. Gl.proprio signo à cæteris discreuit. Chry.i.in hoc misit, vt hanc vobis escã ferret; vel signauit, id est, reuelauit per suum testimonium. Hil.8.de Trin.signaculorum natura est, vt omnẽ in se impressæ speciei formam explicent, nihilque eo minùs habeant, vnde signantur. & Filius omnem in se paternæ formæ plenitudinẽ continet. 77. Int.quia intellexerunt cibum illũ esse opus Dei. Alc. 78. Int. quid obseruando hoc præceptum facere poterimus? Beda. ¶ Chry.hoc dicunt, non vt discant, & faciant, sed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. 79. Theoph.ob communem vtilitatem, illis enim videbat nõ profuturum. 80. Int.non hominis, ne quis hoc se putet habere nisi à Deo. Aug.non dixit, hoc est opus vestrum, sed Dei, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. 81. August.credere in eum, est manducare cibum qui permanet in vitam æternam. vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti. 82. Aug.non dicit ei, sed in eum, etiam dæmones credebãt ei, non autem in eum, & nos Paulo credimus, & non in Paulum. credere enim in eum, est credendo amare, & in eum ire, eiusque membris incorporari, ipsa est fides quam à nobis exigit Deus, quæ per dilectionem operatur, itaque noluit discernere ab opere fidem, sed ipsum dixit esse opus Dei. 83. Chry.quàm irrationabiliter, quasi nullo signo facto ita loquuntur, nec verò Domino signi electionem permittunt, sed tale postulant, quale in eorum patrum tempore factum est. 84. Glo.quia ad fidem eos inuitabat, quærunt signa quibus inducantur ad credendum, vnde Apostolus: Iudæi signa quærunt, isti quasi pro minimo habebant quod Christus fecerat de panibus hordeaceis, cùm Moyses de cælo panẽ dedisset. 85. Int.s.illud. 86. Int. hîc apertè ostendunt se comparare miraculum Moysi, miraculo Christi, quasi minori. Chry.multis signis factis in Ægypto, & mari rubro, & in deserto, huius meminerunt, quod ex gula valde concupiscebant. Aug.q.d.nobis promittis cibum qui non perit, & tamen non talia operaris qualia Moyses, qui non panes hordeaceos dedit, sed manna de cælo. 87. Int.q.d.non paruum quid est manna, quod Psalmista vocat panem cæli. Alc. 88. Chry.licebat Christo dicere, maiora se quàm Moysem miracula fecisse, sed non erat horum verborum tempus: vnum id volebat, eos ad escam spiritualem inducere. 89. Int.etsi de aëre, non tamen illum de quo viuunt Angeli. Chry.de cælo quidem dicitur manna, sicut & volucres cæli dicuntur, & intonuit de cælo Dominus. 90. Int.i.verbum quod versum in lac dum descendit in carnem. Gl.s.Angeli purum verbum, solidum cibum comedunt, nos in lac versum, nisi enim incarnaretur, à nobis non gustaretur. 91. Chry.manna, figura erat, non veritas. Aug.quasi dicat, illud manna cibum hunc significabat, signa dilexistis, quod significatur contẽnitis. Theoph.principale significatum per manna, est Christus, de quo cuilibet quærere contingit, quid est hoc? quomodo Dei Filius, Filius hominis? quomodo ex duabus naturis vna persona?

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

72. pro, non solùm cibum, vel non præcipuo studio. 76. Græc. ἐσφράγισεν, sigillauit, quasi dicat, confirmauit & declarauit Filium suum velut sigillo apposito voce de cælo, & miraculis. 78. pro, quid facere debemus, seu possumus. l. pro, Deo grata. Heb. 81. fides enim fundamentum bonorum operum. m. Chaldaica vox est. Heb. Man. dixerunt enim in Manhu, pro, Mahu quid hoc. s. est? Exod. 16. 89. id est, verè cælestem, qualem ego dabo. 91. non figuratum & imperfectum.

Panis enim verus[92] est,qui de cælo descendit[93], & dat[64] vitam mundo[95]. Dixerunt[96] ergo ad eum, Domine[97], semper da nobis panem hunc. Dixit[98] autem eis Iesus: Ego[99] sum panis[100] vitæ[101],qui venit[102] ad me,non esuriet[103]; & qui credit in me,non sitiet in æternum.Sed dixi vobis[104],quia & vidistis[105] me;& non creditis. Omne[106] quod dat[107] mihi Pater[n], ad me veniet[108]: & eum qui venit[109] ad me,non eiiciam[110] foras: quia descendi[111] de cælo non vt faciam voluntatem[112] meam, sed voluntatem[113] eius qui misit me. Hæc[114] est enim voluntas eius qui misit me, Patris: vt omne[o] quod dedit[p] mihi, non perdam[115] ex eo,

SENS. LIT. IN CAP. VI.

92. Int cor iustificans. 93. Int.dum homo fit. 94. Int.quod non manna. 95. Beda.i.mundi habitatoribus.Chry.non Iudæis solùm,sed orbi terrarum. Alc.qui per assumptam humanitatem descendit de cælo;per assumentem diuinitatem dat vitam mundo. Theoph.sicut panis de terra naturam carnis conseruat,sic Christus animam viuificat per Spiritus operationem. 96. Chry.adhuc humi recumbẽtes,& ventrem implere cupientes. 97. Aug.sicut Samaritana carere indigentia volens,dixit,Domine, da mihi,&c.sic isti,Da nobis panem qui reficiat,& non deficiat. 98. Chry.mysteriorum traditionem inducens.Glo.ad se reuocans,& quem panem dixerit,euidentiùs aperiens. 99. Chry.de diuinitate loquitur,in fine autem de corpore suo dicet,Panem quem ego dabo,caro mea est. 100 Glo.igne Spiritus sancti in clybano vteri virginalis coctus, & formatus,& mundo ad pellendam famem donatus.

101. Theoph.non dixit nutrimenti, sed vitæ, viuificati enim sumus per Christum;est autem panis non consuetæ vitæ,sed æternæ. 102. Int.hoc est,qui credit in me,& comedit me. 103. Int.idem est, non sitire;vtroque enim significatur æterna satietas.Aug. 104. Glo.q.d.non dixi hoc quòd vos sciam hoc pane satiandos,sed ad improperium vestræ infidelitatis,quia videtis,& non creditis. 105. Chry. s.per signa,& testimonia Scripturarum,de quibus suprà dixerat,Illa sunt quæ testimonium perhibent de me. 106. Int.q.d.Si vos non creditis,non ideo inutiliter veni,non ideo alios perdo,sed venientes recipio.Aug.absolutè dicit,omne, vt fidelium plenitudinem ostendat. 107. Aug.per occultam inspirationem faciens in me credere.Chry.non est res fortuita credere in Christum, nec humanis cogitationibus perficitur, sed superna reuelatione indiget; est tamen etiam opus adhibere propriã voluntatem ad credendum. n. Chry.tangit incredulitatem eorum,ostendens qui ei non credit,volũtatem Patris transgredi.Paulus verò dicit,Filium tradere Patri,cùm tradiderit (inquit) regnum Deo & Patri,per Filium enim ad Patrem adducimur:sed & de Patre dictum est, per quem vocati estis in societatem Filij eius. 108. Int.id est,per fidem mihi vnitur. 109. Int.s.passibus fidei,& bonæ operationis. Alc. 110. Alcui.i.in secreto puræ cõscientiæ mecum morabitur, & tandem recipiã eum in æternam beatitudinem.Aug.illud intus vnde non eiicitur foras,est magnum penetrale,dulce secretum sine tædio,& amaritudine malarum cogitationum,& sine interpellatione tentationum, & dolorum, de quo dicitur,Intra in gaudiũ Domini tui. 111. Int.factus sum homo, vt humilem Deum sequatur ille, quẽ pudet sequi humilem hominem. Aug.superbia eiecti sumus, humilitate regredimur. Vt causa omniũ morborũ curaretur.s.superbia,descendit,& humilis factus est Filius Dei. quid superbis homo? Filius Dei propter te humilis factus est:puderet te fortasse imitari humilẽ hominẽ, saltẽ imitare humilem Deum. 112. Aug.hæc est cõmendatio humilitatis:superbia facit voluntatẽ suã,humilitas voluntatẽ Dei:humilis veni humilitatẽ docere.qui ad me venit humilis fit,ideo non eiicietur foras. 113. Int.s. Dei Patris. Hil.3.de Trinit. Obedientiam suam sub effectu paternæ voluntatis ostendit. 114. Chry. ne quis suspicetur aliam suam,& aliam Patris voluntatem,hoc subiungit: nec enim aliud venit acturus,quàm quod Pater vult. 115. Aug.non est voluntas Patris vt pereat vnus de pusillis.Idem de correp.& grat.cap.9. Qui in Dei prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt,etiam nondum nati,iam filij Dei sunt, & omnino perire non possunt. Ab illo ergo datur etiam perseuerantia in bono vsque in finem;qui enim non perseuerauerint,peribunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

95. *toti, vel electis per mundum dispersis.* 97. *carnaliter intellexerant, vt Samaritana de aqua dicta.* 101. *i.viuificans.* 103. *s.in altera vita: nec verò hic aliud quidquam magnopere desiderabit.* 104. *scilicet,aliàs.* 105. *s.facientem per ea quæ credere deberetis.* 107. *scilicet, prædestinando & vocando.* 110. *id est, mea cura non destituam.* 114. *pro,Hæc est autem,contra inf.Hæc est autem;pro,Hæc est enim.* o. *pro, nihil ex eo quod dedit mihi perdam.Heb.*

[116] sed resuscitem illud in nouissimo die. [117] Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me:
vt omnis qui videt [q] Filium, [118] & credit in eum, habeat [119] vitam [r] æternam, & ego [120] resuscitabo
eum in nouissimo die. [121] Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia [s] dixisset, [122] Ego sum panis vi-
uus qui de cælo descendi: & dicebant: [123] Nónne hic est filius Ioseph, [124] cuius nos nouimus
[125] patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi? Respondit ergo
[126] Iesus, [127] & dixit eis: [t] Nolite murmurare in inuicem: [128] nemo potest [129] venire ad me, nisi Pater,
qui me misit, [130] traxerit eum: [131] & [132] ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est [133] scriptũ in Pro-
[134] phetis: Et erunt [135] omnes [136] docibiles [137] Dei. [138] Omnis qui [139] audiuit à Patre,

SENS. LIT. IN CAP. VI.

116. Chry.sæpè resurrectionem inducit,vt aliam expectent vitam. 117. Int.per me mediatorẽ vult
Pater dare credentibus vtramque vitam. 118. Aug.non dixit,& in Patrem,vt suprà;hoc enim est cre-
dere in Filium,quod & in Patrem. 119. Int.credendo in eum,& transeundo in vitam.Aug. 121. Chry.
non sunt turbati vsquequò diffisi sunt se potituros cibo carnali:non contradicebant autem manifestè,
quia recens erat signum. 122. Chry.videbantur quidẽ de hoc turbari,reuera autem turbationis causa
erat quam diximus. 123. Int.ignominiosè indignantes,& eius opprobria quærẽtes,in humilitate ge-
nerationis eius offendunt.Chry.nondum eius mirabilem generationem sciebant. 124. Int.s.Christi.
125. Int.sed non cælestem. 126. Int.quem nihil latet,qui abscondita cordium intuetur. 127. Chry.
non dixit,non sum filius Ioseph; non enim poterant illum mirabilẽ partum audire. t. Glo.quasi non
sim panis qui de cęlo descẽdi,quia verè sum:sed nemo potest venire ad me,nisi à Patre attractus.ideo
vos non creditis me esse panem,quia non estis tracti. 128. Aug.q.d.scio quare non esuritis istum pa-
nem. 129. Int.i.credere in me,nisi gratia eum præuenerit, nisi Pater ei reuelauerit,quæ reuelatio,est
attractio. 130. Aug.magna gratiæ commendatio,nemo venit nisi tractus:quem trahat,& quem non
trahat;quare illum trahat,& illũ non trahat,noli velle iudicare,si non vis errare:si non traheris,ora vt
traharis. Non inuiti trahimur,nec enim inuiti credimus,sed voluntate trahimur;& si Poëtæ dicere li-
cuit,Trahit sua quemque voluptas,quanto potiùs dicere debemus trahi ad Christum, qui delectatur
veritate,iustitia,sempiterna vita,quod totum Christus est:& si trahunt quæ inter delicias terrenas re-
uelãtur amantibus,quãto magis Christus à Patre reuelatus?Quid enim fortius desiderat anima quàm
veritatem?Idem de quæst.no.& vet.Test.q.79. Trahit Pater ad Filium per opera quæ facit per illum.
Chry.non significat Christus nihil in nobis positum esse,sed multam pati oppugnationem , & diuino
auxilio indigere.Glo.reuelat Pater,& trahit per Filium,ideo alibi dicitur nemo cognoscere Patrẽ,nisi
per Filium. 132. Aug.q.d.saturabitur. Chry.ostendit æqualitatem virtutis cum Patre.Gloss.q.d.Ego
æqualis Patri faciã eum videre quod credit,manducare quod esurit;habere,quod amauit. 133. Chry.
ostẽdit modum secundùm quem Pater trahit. 134. Bed.omnes Prophetæ vno eodémque spiritu re-
pleti,licèt diuersa prophetauerunt,tamen ad idem tendebãt. 135. Aug.de prædest.Sanct.c.8.Solemus
dicere de aliquo literarum magistro,omnes iste hic literas docet,non quia omnes discũt,sed quia ne-
mo nisi ab illo illic discit:ita Deus docet omnes ad Christũ venire,non quia omnes discũt,sed quia
nemo aliter venit.Chry.omnes pro pluribus positũ est,vel omnes qui volunt. Aug.omnes regni illius
homines docibiles erunt Dei,non ab hominibus audient;& si hic ab hominibus audiunt, tamen quod
intelligunt intus datur. 136. Int.qui facilè doceantur à Deo,quod non Iudæi. 137. Chry. vides fidei
dignitatem quam oporteat à Deo addiscere? 138. Aug.de prædest.Sanct.c.8.omnes autem docibiles
Dei veniunt ad Filium. 139. Int.quod est trahi à Patre.Aug.trahit Pater docendo veritatem,non im-
ponendo necessitatem,Filius dicebat,& Pater docebat, ille enim docere dicitur cuius verbum audis:
vnde sequitur,non quia Patrem vidit quisquam.Idem de prædest.Sanct.Cùm Pater docet,ibi & Filius
est:est enim Verbum eius per quod Pater docet,est & Spiritus sanctus ; inseparabilia enim opera Tri-
nitatis;sed hoc Patri tribuitur,quia de ipso procedit Filius,& Spiritus sanctus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

q. s.me hominem factum. r. pro,nam.Heb.vel & pro.i.sic etiã inf.vel resuscitabo,pro,resuscitẽ. s. s.Chri-
sto,vel sermone. 130. efficaciter.s.mentem mouendo,quod inf.dicitur datum à Patre. 134. præsertim Isa.
54.Ier.31. 135.s.Ecclesiæ filij,vt patet ex Isa. 136. Gra. διδακτοὶ τοῦ θεοῦ,docibiles Dei,seu docti à Deo.

& didicit,[140] venit ad me. Non[141] quia Patrem vidit quisquam,[142] nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis, qui credit in me,[143] habet vitam æternam.[144] Ego sum panis[145] vitæ.[146] Patres[147] vestri[148] manducauerunt manna in deserto,[149] & mortui sunt:[150] Hic[151] est panis de cælo[152] descendens, vt si quis ex ipso manducauerit,[153] non moriatur.[154] Ego sum panis viuus qui de cælo descendi.[155] Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum;[156] & panis[157] quem ego dabo,[aa] caro mea est,[158] pro mundi vita.[159] Litigabant[160] ergo Iudæi[161] ad inuicem, dicentes:[162] quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducādum? Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis,[163] Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis[164]

SENS. LIT. IN CAP. VI.

140. Aug. de prædest. Sanct. cap. 8. & seq. ergo qui non venit, nō audit à Patre, nec didicit. Gratia quæ occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur; non omnes quidem Deus docet, sed quos docet, misericordia docet, quos non docet, iudicio nō docet. 141. Aug. q.d. ne fortè dicatis, numquam vidimus Patrem, quomodo ab eo discere poterimus? ego illum noui, ab ipso sum, à me ipso audite. 142. Glo. i. nouit. 143. q.d. habet me; vita enim æterna est verbum. 144. Int. pro, quia ego. 145. Int. qui pasco donec pastos iungam vitæ. 146. Chry. vitam nostram sustentat, & præsentem & futuram. 147. Aug. hoc subiungit, quia de manna superbiebant. 148. Aug. murmuratores illi, vt vos. 149. Chry. indicat non diu datum esse manna, nec in terra promissionis. 150. Int. non morte carnali communi cum Moyse & aliis, sed morte spirituali. Aug. mortui sunt, quia quod non videbant, non credebant, nec intelligebant. 152. Int. quem manna significauit. Aug. itaque Apostolus, Omnes eamdem escam spiritualem manducauerunt. 153. Int. intus in corde intelligendo, & amando. 154. Aug. morimur quidē & nos corpore vt illi, sed illi etiam spiritualiter mortui sunt, nisi qui cibum visibilem spiritualiter intelligebant, & gustabant, vt Moyses, & multi qui Domino placuerunt, & nunc multi de altari accipiunt, & accipiendo, moriuntur. Iudicium, inquit Apostolus, sibi manducat & bibit. 155. Theoph. per hoc descendit quòd est incarnatus. Aug. de cælo descēdit & manna, sed vmbra erat, iste veritas est. 156. Int. non tantùm in præsenti per iustitiam. Alc. 157. Aug. ostendit se panem non tantùm secundùm diuinitatem, sed etiam secundùm humanitatem. aa. Theoph. dicens, dabo, potestatē suam ostendit, séque voluntariè crucifixum; se enim tradidit. Beda, hunc panem dedit, quando mysterium corporis, & sanguinis sui tradidit, & quando se Patri obtulit in cruce. 158. Theoph. non dixit figuram gerit carnis meæ, sed caro mea est; panis enim qui in mysteriis à nobis sumitur, non solùm gerit figuram carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi: trāsmutatur enim panis in carnem Domini inenarrabilibus verbis per mysticam benedictionem; non videmus autem carnem, ne nos in assumptione horror inuadat. Aug. norūt fideles corpus Christi, qui vult viuere, accedat, credat, incorporetur, vt viuificetur: fiat portus Christi, qui vult viuere de Spiritu Christi. 159. Beda. i. hominum. 160. Theoph. intellige resurrectionem; hāc enim toti generi humano mors Domini ministrauit, vel vitam, quę in sanctificatione, & beatificatione consistit: & quamuis non omnes sanctificentur, tamen quantum est in Domino, totus mundus sanctificatur; tradidit enim se pro mundo. 161. Aug quia panem concordiæ non intelligebant, qui hunc panem manducant, non litigāt ad inuicem; per hunc enim habitare facit vnanimes in domo. 162. Beda. putabant Dominum particulatim carnem suam diuisurum, & ad manducandum daturum. 163. Int. q.d. etsi ignoretis quis modus sit dandi, vel manducandi, tamen nisi, &c. August. ¶ Chry. quia dicebant esse impossibile carnem suam dare ad manducandum, ostendit esse valde necessarium. 164. Int. sine hac, vita potest haberi temporalis, sed non æterna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

v. [illegible]atus, vel missus, loquitur autem de se. 150. *q.d. illis manna non potuit vel corporis vitam perpetuam dare, hic autem panis & corpori & animæ dat.* x. *pro viuificans, vel viuens vita, quæ possum viuificare.* 159. *Græc. quam ego dabo pro mundi vita. [illegible] daturus erat in mortem & in cibum.* 161. *scilicet, verbis altercantes super iis quæ audierant. Alijs scilicet, accusantibus, alijs defendentibus.*

vitam

[165] vitam in vobis.[166] Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem,[167] habet vitam æternam:[168] & ego[169] resuscitabo eum[170] in nouissimo die.[171] Caro enim mea[172] verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.[173] Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem,[174] in me manet, & ego in illo.[175] Sicut [bb] misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem:[176] [cc] & qui manducat me, & ipse[177] viuet propter me.[dd] Hic est panis qui de cælo descendit.[178] Nõ[179] sicut manducauerunt patres vestri manna,[180] & mortui sunt.[181] Qui manducat hunc panem,[182] viuet in æternum.[183] Hæc dixit in synagoga, docens in[184] Capharnaum.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

165. Int.ne autem de hac vita intelligerent,& inde litigarent,subdit,Qui manducat,&c.Aug.
166. Beda.ne crederetur illis solis hoc dixisse,generalem sententiam intulit. 167. Int.i.secũdùm spiritum,nec caro eius fraudabitur ea suo tempore. 168. Theoph. non enim est puri hominis caro,sed Dei & hominis. Aug.22.de ciu.Dei,c.19.Quidã propter hoc quod dicitur hic promittunt baptizatis, qui participes sunt corporis Christi,liberationẽ ab æterno supplicio quomodolibet vixerint,sed contradicit eis Apostolus,dicens: Manifesta sunt opera carnis,&c.qui talia agunt,regnum Dei non possidebunt;ille verò manducat corpus,& bibit sanguinem Christi, qui in eius est corporis vnitate,cuius Sacramentum fideles de altari sumere consueuerunt. Non debent in perditis moribus esse securi,qui per vitæ iniquitatem ipsam vitæ iustitiam,quæ Christus est,deserunt,non enim dicendi sunt manducare corpus Christi,qui nec in membris computandi sunt Christi.Idem in Iohan.de Dominica mensa sumitur sacramentum quibusdam ad vitam,quibusdam ad exitium. Res verò sacramenti.i.vnitas corporis & sanguinis Christi omnibus est ad vitam,nulli ad exitium,qui eius particeps fuerit.Glo.qui comedit cum fide operante ex dilectione,comedit in vitam æternam,qui verò aliter,in mortem.
169. Int.hoc dicit,ne quis putet manducantem non mori corpore.Aug. 170. Aug.vt interim tamen habeant vitam æternam secundùm spiritum in requie,quæ sanctorum Spiritus suscipit. 172. Chry.id dicit,ne putent superiora esse ænigma,& parabolam,vel significat esse verum cibum,qui animam saluat.Aug.cùm cibo & potu id appetant homines,vt non esuriant,neque sitiant,hoc veraciter nõ præstat, nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur immortales, & incorruptibiles facit. Hil.6.de Trin. de veritate carnis non est relictus ambigendi locus. 173. Chry.promiserat se manducãtibus vitam æternam,id ergo confirmat. 174. Aug.in quo id non est ad iudicium sibi sacramentũ manducat, & bibit. 175. Int.q.d.sicut ego homo viuo propter Patrem viuum cui vnior, sic qui me manducat, & mihi vnitur,viuet propter me. bb. Glo.me æqualem sibi misit.i.hominem fecit. 176. Chry.Patrem sibi esse principium occultè insinuat.Aug.illud propter Patrem dictum est,quia ipse de illo est.Potest & accipi dictum, iuxta illud; Pater maior me est.q.d.vt ad Patrem, tamquam ad maiorem referam vitam meam,exinanitio mea fecit,in qua me misit: vt autem quisque viuat propter me, participatio facit,quia manducat me. 177. Hil.8.de Trin.Hæc vitæ nostræ causa est,quòd in nobis manentẽ per carnem Christum habemus.Chry.viuet vita gloriosa. Aug.participatione Filij per vnitatem corporis eius,& sanguinis,efficimur meliores. dd. Glo.s.Filius hominis. 178. Aug.vt cum manducando viuamus.Theoph.non puri hominis carnem comedimus,quæ nihil posset proficere, sed Dei carnem,quæ idcirco viuificatiua est, vt ferrum ignitum ignis actum habet.Glo.idem ergo Filius hominis,& Filius Dei. 179. Int.non sic morientur in anima, qui me cælestem panem dignè manducant. 180. Aug.vt non viuant in æternum,nam temporaliter etiam morientur, qui Christum manducant. 181. Int. pro,sed qui. 182. Int.in me,qui sum vita. Chry.si fuit possibile sine messe,& frumento,& aliis huiusmodi quadraginta annis vitam illorum conseruare,multo magis cibo spirituali,cuius illæ erant figuræ,hoc fieri poterit. sæpe autem vitam promittit, quia nihil hominibus ita delectabile, simul etiam ostendit sententiam se mortis pro peccato latam soluere. 183. Chry.docebat in synagoga,& templo, multitudinem volens attrahere,seque ostendere non esse Patri contrarium.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

184. Beda.Capharnaum,quæ interpretatur villa pulcherrima, significat mundum, Synagoga verò, Iudaïcum populum, significatur ergo Dominum per incarnationis mysterium mundo apparentem, Iudaïcum populum multa docuisse.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

170. *s.felici resurrectione.* 174. *s.intimè coniunctus.* cc. *pro,sic & qui.Hebr.*

Multi ergo [185] audientes ex [186] diſcipulis eius, [187] dixerunt, [188] Durus eſt hic ſermo : & quis poteſt eum [189] audire? Sciens autem [190] Ieſus apud [191] ſemetipſum quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, [192] dixit eis: [193] Hoc vos ſcandalizat? [194] Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem [195] vbi erat priùs? [196] Spiritus eſt qui [197] viuificat, [198] caro non [199] prodeſt quidquam : [ee] verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & [200] vita ſunt: ſed ſunt [201] quidam ex vobis qui non [202] credunt. Sciebat enim ab [203] initio Ieſus qui eſſent [204] credētes, & quis traditurus [ff] eſſet eum. Et dicebat, Pro-[205]pterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei [206] datum à Patre meo. [gg] Ex hoc [207] multi diſcipulorum eius abierunt [208] retro: & iam non

Sens. Lit. In Cap. VI.

185. Auguſt. intelligentes Chriſtum, carnem ſuam conciſam velle diſtribuere in ſe credentibus.

186. Int. quid ergo inimici? Aug. ¶ Theoph. non intelligas hos qui verè erant diſcipuli, ſed qui videbantur, & diſcipuli dicebantur, quia cum eo vt diſcipuli diu manebant. 187. Aug. apud ſe, vt ab illo nō audirentur, ſed ille apud ſeipſum audiebat. 188. Int. ſapiunt ſecundùm carnem, & ideo mouentur. Chry. i. difficilè ſuſceptibilis. 189. Int. i. ei obedire. 190. Int. quem nihil latet. 191. Int. quia ſic dixerant vt ab illo non audirētur. Aug. 192. Chry. erat hoc Deitatis ſignum, occultè in medium proferre.

193. Int. quod dixi de carne mea & ſanguine. Alc. 194. Chry. ſub. quid dicetis? Aug. ſoluit quod illos commouerat. q.d. cùm videritis me aſcendentem in cælum integrum, tūc videbitis, nō eo quo putatis modo, me cōciſum erogaturum corpus. 195. Int. quia verbum & homo vnus eſt Chriſtus, dicitur in cælo eſſe, dū in terra loquitur. Aug. hoc dicitur, vt intelligamus vnam perſonam eſſe Chriſtum Deum & hominē, non duas, erat Filius Dei in terra in ſuſcepta carne, Filius hominis in cælo in vnitate perſonæ. Theoph. non Chriſti corpus de cælo deſcendit, ſed hoc dicitur, quia vnus & idē erat Filius Dei & hominis. 196. Int. ſ. Dei. 197. Chry. q.d. ſpiritualiter oportet de me dicta audire, qui carnaliter audit, nihil proficit. 198. Chry. non de carne ſua dicit, ſed de eo qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur.

199. Aug. nō prodeſt caro vt illi intellexerūt. ſ. quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello vēditur: ſi caro nihil prodeſſet, Verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Idē 10. de ciuit. Dei, ca. 24. caro non per ſeipſam mundat, ſed per verbum à quo ſuſcepta eſt. ee. Glo. ſ. quibus dixi manducandū me eſſe, & manducantem manere in me, & me in ipſo. 200. Int. ſpiritualiter intellecta viuificant, ſed non eum qui carnaliter accipit, vnde ſubdit, ſed ſunt quidam, &c. Chry. i. ſpiritualia ſunt, nihil habētia carnale. Aug. ſi intellexiſti ſpiritualiter, Spiritus & vita tibi ſunt: ſi carnaliter, etiā Spiritus & vita ſunt, ſed tibi non ſunt. 201. Chry. dicens quidam, diſcipulos excepit, ſuam verò diuinitatē oſtendit, occulta reuelans. 202. Aug. cauſam dicit quare non intelligant, ait enim Propheta: Niſi credideritis, non intelligetis. aduerſarius radio lucis quo penetrandus eſt, non aduertit aciem, ſed claudit mentem, credat & aperiat, & illuminabitur. 203. Theoph. ante conſtitutionem mundi omnia cognoſcebat. 204. Int. ſ. Apoſtoli qui non ſunt ſcandalizati. ff. Glo. ſ. Iudas, quem nec ſilet, nec apertè oſtendit, vt omnes timeant, dum vnus perit. 205. Int. ſ. quidam non credunt. Chry. q.d. non me turbant, nec mouent, qui non credunt, noui quibus dedit Pater. Glo. cauſam, quare quidam non credunt, ſubdit. 206. Aug. ergo & credere datur nobis. Idem de prædeſt. Sanct. c. 9. hoc donum quibuſdam datur, quibuſdam non datur, non datur omnibus, nec vlla in eo eſt Dei iuſta reprehenſio, etiamſi nullum liberaret, gratia enim eſt quòd aliqui liberentur: cur autem iſtum potiùs, quàm illum liberet, inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. 207. Int. non pauci, qui videbantur, & non verè fuerant diſcipuli. 208. Int. non poſt Chriſtum, ſed poſt Sathanam. Aug. ſic de quibuſdam feminis dicit Apoſtolus quòd conuerſæ ſunt retro poſt Sathanam. Chry. quam habebant olim fidem perdiderunt. Aug. præciſi à corpore, vitam perdiderunt. Chry. oportebat iſtos non ſcandalizari, ſed interrogare.

Addit. Avct. In Cap. VI.

199. ſ. per ſe ſola. 200. ſ. ſpiritualiter intellecta vitam dant. 203. ſ. conuerſationis cum diſcipulis, vel ab illo initio de quo in principio erat Verbum. ſ. ab æterno. ff. indicatur hic Iudam parum tunc crediſſe. gg. ſ. tempore. 208. ſ. à Chriſto deſciuerunt.

cum illo [209] ambulabant. Dixit ergo Iesus ad [210] duodecim, Numquid & vos vultis [211] abire?
Respondit ergo ei [212] Simon [213] Petrus: Domine, ad [214] quem [215] ibimus? [216] verba [217] vitæ æternæ ha-
bes: & [218] nos credimus, & [hh] cognouimus [219] quia tu es Christus Filius [ll] Dei. [220] Respondit ei
Iesus: [mm] Nónne ego vos [nn] duodecim [221] elegi, & ex vobis vnus [222] diabolus [223] est? Dicebat au-
tem de [224] Iuda Simonis [225] Iscariotis: hic enim erat traditurus eum, cùm esset vnus ex
duodecim.

Sens. Lit. In Cap. VI.

209. Int. vt præcisi non iam cum illo erant. Aug. factum hoc fortè ad consolationem nostram; contingit enim aliquando vt homo dicat verum, & quod dicit non capiatur, sed qui audiunt scandalizentur, & discedant. 210. Beda. sciebat quidem, an qui remanserant, vellent abire, sed interrogauit, vt eorum fides monstraretur, & aliis imitanda proponeretur. 211. Chry. si eos laudasset, passi essent aliquid humanum, existimantes se gratiam Christo facere, eum non relinquendo; non dixit verò, abite, hoc enim esset eos expellere, sed interrogat an velint abire, auferens eis vim, & necessitatem. 212. Int. vnus pro omnibus. Chry. pro toto respondet collegio. 213. Int. similis tibi cùm non sit. 214. Aug. quasi dicat, repellis nos à te, da nobis alterum te: ad quem ibimus, si te relinquimus? 215. Chry. multæ amicitiæ verbum, honorabilior enim illis Christus quàm patres & matres. 216. Int. non est à te eundum, quia verba, &c. 217. Int. in ministratione corporis & sanguinis tui promittis vitam. Chry. ostendit se recordari illorum Christi verborum, Resuscitabo eum, & habebit vitam æternam. 218. Int. prius est credere, & pòst cognoscere. Aug. si priùs cognoscere, deinde credere vellemus, nec cognosceremus, nec credere valeremus. 219. Int. id est, quia tu es vita æterna, & ideo in carne, & sanguine tuo, non das nisi quod es. Aug. 220. Chry. quia Petrus dixerat, nos credimus, excipit Dominus de credentium collegio Iudam; quod autem dicit tale est, ne existimetis quòd quia secuti estis me, non redarguam malos. nn. Aug. consecratus est duodenarius numerus eorum qui per quatuor cardines mundi trinitatem fuerant denunciaturi, non autem quia periit inde vnus, ideo illius numeri honor ademptus, in locum enim pereuntis alius subrogatus est. 221. Int. id est, vocaui, electione illa qua dicitur: Multi vocati, pauci electi. Chry. Electio Dei vim non infert his quæ futura sunt, sed in voluntate positum est saluari, & perire. Beda. ad aliud elegit vndecim, ad aliud vnum; illos, vt in Apostolica dignitate perseuerarent; istum, vt per proditionis eius officium salutem humani generis operaretur. Aug. Electus est iste de quo nolente & nesciente, magnum aliquid boni fieret; sicut enim iniqui malè vtuntur bonis operibus Dei, sic è contrà Deus bene vtitur malis operibus hominum, malo Iuda bene vsus est Dominus, tradi se pertulit, vt nos redimeret. 222. Greg. 13. Mor. cap. 17. Capitis nomine censetur corpus. Chry. considera Christi sapientiam, nec Iudam manifestum facit, ne fiat inuerecundus, nec latere permittit, ne sine timore agat. 223. Chry. quare nunc discipuli nihil dicunt, vt postea: Numquid ego sum Domine? nondum Petrus audierat, Vade retrò me Sathana; itaque non timuit hîc, adde quod non dixit, Vnus ex vobis me trader, sed diabolus est, quod illi non intelligebant, putantes malitiam solùm vituperari. 224. Int. s. Filio.

Addit. Auct. In Cap. VI.

217. *id est, æternam vitam conferentia iis qui suscipiunt.* hh. *id est, certò persuasi sumus, vel re ipsa experti sumus.* ll. *Græc. Dei viui. s. non vt idola, mortui.* mm. *q. d. non ista est omnium vestrum de me sententia.* 221. *s. ad Apostolatum.* 222. *pro, diabolicus, seu diaboli minister, vel delator, seu calumniator, qui me est apud Principes delaturus.*

CAP.

CAPVT VII.

P[1]ost hæc autem [a] ambulabat Iesus [b] in Galilæam, non enim [2] volebat in Iudæam [3] ambulare: quia quærebant [4] eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies [c] festus Iudæorum, Scenopegia. [5] Dixerunt [6] autem ad eum fratres [7] eius: Transi [8] hinc, & vade in Iudæam, [9] vt & discipuli [10] tui videant [11] opera tua quæ facis. Nemo [12] quippe in occulto quid [d] facit, & quærit [e] ipse in palàm esse: si [13] hæc facis, [14] manifesta [15] te ipsum mundo. Neque enim fratres eius crede[16]bant in eum. Dixit [17] ergo eis Iesus:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. BEDA. hæc verborum connexio talis est, vt intelligamus in medio multa fieri potuisse. 2. Int. non tamen timens, quia habet potestatem, sed infirmis dat exemplum. Aug. futurum erat vt aliquis fidelis Christi absconderet se ne à persecutoribus inueniretur, & ne illi pro crimine obiiceretur latibulũ, præcessit in capite quod in membro confirmaretur. Poterat quidem ambulare inter Iudæos, & non occidi, sed infirmitati nostræ præbebat exemplũ, nostrámque fragilitatem consolabatur. Chry. Fugiebat persecutores vt homo, eis apparebat vt Deus, vtrumque verè existens. Theoph. nondum. s. passionis tempus aduenerat, itaque nolebat in medio inimicorum manere, ne magis eos ad odium incitaret. 3 Beda. non solùm illa regio quam tribus Iuda, sed illa quam tribus Benjamin possidebat, Iudæa dicta est, quia reges ex tribu Iuda. c. Aug. appellabatur dies festus cùm non esset vnus, sed plures. Glo. septem erant, sed vnus dicuntur propter vnam festiuitatem. 5. Int. i. tabernaculorum constructio, siue dedicatio. Aug faciebant tabernacula ad similitudinem tabernaculorum in quibus habitauerunt cùm peregrinarentur in eremo. Glo. Septimo mense Iudæi habitabant in tabernaculis. Chry. ostendit Euangelista se multum tempus prætermisisse: cùm enim Dominus sedit in monte, erat propè dies Paschæ. 6. Theoph. videntes eum non esse paratum ad ascendendum. 7. Aug. cùm fratres audis, consanguineos intellige, vt enim in sepulcro, vbi positum est corpus Domini, nec antè, nec pòst mortuus iacuit: sic vterus Mariæ nec antea nec postea quidquam mortale concepit. 8. Int. humanam gloriam quærunt, & ideo non credunt in eum, vt ipse post eis dicit. 9. Int. vbi est principatus gentis, & ciuitas caput regni Beda. q. d. transi ad regiam vrbem, vbi sunt principes, vt visis signis laudem consequaris ab eis. 10. Beda. non enim omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi in Iudæa erant. Theoph. non de duodecim dicunt, sed de aliis qui cum Christo conuersabantur. 11. Aug. opera Domini discipulos non latebant, sed istos latebant. 12. Aug. prouidentia carnis loquitur. Chry. est id formidinem incusantium, & simul suspicantium quæ fiebant, non verè facta esse. d. Chry. amorem gloriæ in eo notant. 13. Int. pro, si ergo. 14. Int. i. si verè facis, vel, quia hæc facis. 15. Aug. q. d. appare hominibus, vt laudari possis ab hominibus. 16. Aug. Christum consanguineum habere potuerunt, credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Chry. Dignum est mirari Euangelistarum morem veritatis amicum, non enim verecundantur dicere, quæ magistro videntur contumeliosa. 17. Int. corripiens cupidos gloriæ. Chry. mansuetè respondet, docens, non indignè ferendum, si nobis aliqui viles consilium dent.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

b. GLO. Frequenter Dominus in Galilæam ambulabat, vt eum imitari volentes, de vitiis ad virtutes transmigrare discant, vel vt illius temporis sancti de Iudæa ad gentes verbi Dei transitum expectarent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

a. id est, versabatur, sic infrà. 2. Graues quidam auctores legunt, non valebat, seu non poterat, vt Chry. Cyril. August. c. Græc. ἑορτὴ, festum, durabat autem per septem dies. 5. Græc. σκηνοπηγία, à figendis tentoriis, seu tabernaculis. σκηνὴ enim tabernaculum, πηγῶ, seu πηγνύω. figo, constituo, itaq; scribendum scenopegia. 7. non erant hi Apostoli. 10. scilicet, qui in Iudæa sunt. d. s. egregium, singulare, sic Matth. 10. petens aliquid ab eo. e. id est, vult esse celebris. 13. pro, cùm talia facias. 16. scilicet, vt par erat, sed nimis de eo humiliter sentiebant.

[18]Tempus meum nondum aduenit, tempus autem [19]vestrum semper est paratum. [20]Non
potest mundus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium [21]perhibeo de illo,
quia opera eius mala sunt. [22]Vos ascendite [23]ad diem festum [24]hunc, ego enim non [25]ascen-
[26]dam ad diem festum istum: quia meum [27]tempus nondum [28]impletum est. Hæc cùm di-
xisset, [29]ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, [30]tunc & ipse ascendit
ad diem [f]festum, non manifestè, sed quasi in [31]occulto. Iudæi ergo [32]quærebant eum in die
festo, & dicebant, Vbi est [33]ille? Et murmur multus [34]erat in turba de eo. Quidam [g]enim
dicebant: Quia bonus est. Alij autem dicebant, Non, sed [35]seducit tur[h]bas.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

18. Int.s.gloriæ, resurrectionis, & ascensionis, ad quam veniendũ, impleta priùs humilitate passionis.
Beda. Est id referendum ad tẽpus glorificationis. Aug. dabant illi consilium consequendæ gloriæ, sed
Dominus voluit ad celsitudinem per humilitatem viam sternere. dicit ergo, tẽpus meum, id est, glo-
riæ meæ, qua veniam in altitudine iudicaturus. Glo. non est nunc tempus meum; sed vestrũ, quia non
sum amator mundi, vt vos, sed accusator. 19. Int.s.gloriæ mundi, quam affectatis. Aug. cùm nobis
insultant amatores huius seculi, dicamus eis, tempus vestrum adest paratum, nostrũ nondum aduenit:
excelsa enim patria, humilis via: qui recusat viam, quid quærit patriam? Chry. fortè eum Iudæis tra-
dere volebant. ait ergo: tempus meum, id est crucis, & mortis nondum aduenit; vestrum autẽ semper
est paratum: etsi enim sitis cùm Iudæis semper, non vos interficient, vnde sequitur, Non potest, &c.
20. Int. pro, quia non. 21. Chry. q.d. intantum gloriam hominum nõ quæro, vt non prætermittam
redarguere, etsi sciam ex hoc odium nasci, & mihi mortem intentari: indicat verò Iudæorum odium
contra se ex publica redargutione cõcitatum, non ex sabbathi solutione. Theoph. contra formidinem
de qua eum arguebant, hoc inducit, quòd eorum qui mundana sapiunt opera redarguat. 22. Int. sub.
& ideo. Theoph. contra inanem gloriã de qua eum arguebant hoc inducit; si enim vanæ gloriæ pas-
sione detineretur, eos secum retinuisset. 23. Int.s. vbi quæritis humanam gloriam, carnalia gaudia,
non æterna. 24. Int. pro, verò. 25. Int.s. sicut vos quærens gloriam, quia tẽpus gloriæ meæ nondum
est, in quo erit mea festiuitas. Chry. id est, non ascendam modò vobiscum. 27. Aug. q.d. dies festus
meus non diebus istis transit, sed permanet in æternum. 28. Chry. in futuro enim Pascha, crucifigen-
dus erat. 29. Theoph. noluit in principio ascẽdere, vitans iram fremẽtium Iudæorum. 30. Int. post
non vbi illi. Aug. non gloriari tẽporaliter, sed aliquid docere salubriter, & de festo æterno admonere
cupiebat. Chry. ascendit non vt patiatur, sed vt erudiat. 31. Int. non quærens fauorem. Chry. poterat
manifestè ascendere, & eorum inordinatũ impetum cohibere, sed noluit, vt incarnatio certior esset, &
vt disceremus, quid nos oporteat facere, qui non possumus persecutores cohibere. Glo. quod latuit,
exemplum est vitandi malos, quod palàm loquitur, & non tenetur, potestatis est. 32. Int. quia non
ascendit cum fratribus, ascendit autem post, in medio die festiuitatis. 33. Chry. ex multo odio, &
inimicitia, nominatim vocare nolebãt. 34. Int. de hac cõtentione. s. quia quidam, &c. Aug. 35. Aug.
dicunt & id modò de Christi seruis quicumque eminuerit in aliqua gratia spirituali profectu: alij di-
cunt bonus est; alij non, sed seducit turbas; quod autem dictum est de Deo, valet ad consolationem
de quocumque hoc dictum fuerit Christiano. Chry. turbæ dicebant bonum, principes verò & sacer-
dotes seductorem turbarum.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

29. Beda. carnalibus humanam gloriam quærentibus, Dominus manet in Galilæa. i. iis qui migrant
de vitiis ad virtutes; postmodum verò ascendit, quia Christi membra non huius vitæ, sed æternæ
gloriam quęrunt. occultè verò, quia omnis gloria eius ab intus. i. de corde puro, & conscientia bona,
& fide non ficta. 31. Aug. in die festo latebat, id est, membris peregrinantibus, ille enim est in taber-
naculis, qui se in mundo intelligit peregrinum. Glo. Christus occultus ascendit in festiuitatem, quia
in omnibus illis figuralibus latuit, qui modò est manifestus nobis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

18. *i. ascendendi opportunitas.* 20. *s. ea ratione qua me odit.* 25. *Græc. nondum ascendo, οὔπω ἀναβαίνω.*
28. *i. aduenit.* f. *s. vt solebat comitatus discipulis.* 31. *odium Iudæorum interficere volentium de-
clinant.* 33. *per contemptum.* 35. *vox Sacerdotum, & Pharisæorum.* h. *q.d. vulgus indoctum.*

[36] Nemo tamen [l] palàm loquebatur de illo, propter metum [37] Iudæorum. Iam autem die
[38] festo mediante, [39] ascendit Iesus in [40] templum,& [41] docebat. Et [42] mirabantur Iudæi, dicẽtes:
[44] Quomodo hic [m] literas scit, cùm [44] nõ didicerit? [45] Respondit eis,& [46] dixit: [47] Mea doctrina non
est mea, sed eius qui misit me. [48] Si quis voluerit [49] voluntatem eius facere, [50] cognoscet de
doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. [51] Qui à [52] semetipso loquitur, glo-
[53] riam propriam [n] quærit : [o] qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic [54] verax est, &
[55] iniustitia in illo non est. [56] Nónne Moyses dedit vobis [57] legem : & nemo ex vobis [58] facit

SENS. LIT. IN CAP. VII.

36. Int.s.eorum qui dicebant,bonus est. Aug.seducit turbas,clariùs sonabant;bonus est,pressiùs susurrabant. 37. Int.s.tales execrabantur,& extra Synagogã faciebant. Chry.Principes corrupti,subditi verò sani quidẽ iudicio,sed non habebant libertatem dicendi,quod multitudinis est. 38. Int.s.quarta die festi.Aug.quantum datur intelligi,ipsam festiuitatẽ diebus pluribus celebrabant. 39. Int.maximè feruẽte zelo Iudæorum.Chry.Dominus tardatione sua auditores attẽtiores facere volens, non in primis diebus ascẽdit,sed circa solemnitatis medium. 40. Int.sicut non manifestè ascendit,nõ palàm docet,sed quasi latenter. 41. Int.vtens auctoritate Scripturarũ.Chry.qui primis diebus eũ quæsierunt, repentè eum præsentem videntes, magis intendebant docenti ; illi quidem, qui bonum dicebant,vt aliquid lucrarentur,qui autem malum,vt cõprehenderent.Theoph.in principio festi,his quæ festi erant,magis attendebant,vnde postea Christũ attentiùs audierunt.Aug.ille qui priùs latebat,docebat,palàm loquebatur,& non tenebatur. illud enim quod latebat,erat causa exẽpli,hoc potestatis.

42. Int.omnes mirabantur,sed non omnes conuertebantur.Aug. ¶ Chry.tanta erat virtus docentis, vt qui dixerant,seducit turbas,trãsmutati mirarẽtur. 43. Chry.Admiratio,nequitiæ plena. 44. Aug. multi nouerant vbi natus,& quemadmodum fuerat educatus ; numquam eum viderãt literas discentem,audiebant tamẽ de lege disputantẽ,& legis testimonia proferẽtem,quæ nemo posset proferre nisi legisset,nemo legere,nisi literas didicisset.Chry.ex hoc debebant cognoscere non esse in eo scientiam hanc humanitus,sed diuinitus. 45. Int.admiratio,insinuãdæ veritatis est occasio. 46. Int.ecce quomodo scit literas. 47. Aug.quæ est doctrina Patris,nisi verbũ Patris,Christus ipse?& quid tam tuum est,quàm tu? sed dixit doctrinã non suam,quia Patris est verbum.quid tam non tuum quàm tu,si alicuius est quod es? breuiter ergo hoc significat,ego non sum à meipso.Chry.suam dicit,quia eã docet; non suã,quia Patris erat;sed & omnia Patris eius sunt.vehemẽter autẽ sic ostẽdit,sui & Patris vnã esse doctrinã,vt nõ æstimetur aliquid præter Patrem dicere,vel agere.Aug.1.de Trin.cap.11.suã dicit secundùm formã Dei,nõ suam secundùm formã hominis. 48. Aug.si quis illud parũ intellexerit, audiat consilium hoc. 49. Int.i.credere in eum quẽ misit,quod alibi dicit opus Dei.i.quod Deo placet. Aug.¶ Chry.q.d.auferte iram,& inuidiã,& odiũ quod in me habetis,& nihil erit quod prohibeat vos cognoscere,quoniã Dei verba sunt quæ loquor. 50. Aug.cognoscere,est intelligere;ergo noli quærere intelligere,vt credas,sed crede vt intelligas,quia nisi credideris, non intelliges. 51. Int.s.Antichristus.Glo.Antichristus nõ est missus,sed venire permissus.Chry.aliud argumentũ insolubile:qui enim propriã vult instituere doctrinã,non ob aliud hoc vult,quàm vt gloriã acquirat. 52. Int.Non à Deo.

53. Int.non Dei,vnde Apostolus:Extollitur super omne quod dicitur Deus. n. Aug.qui quærit gloriam propriã,Antichristus est. o. Chry.homilia.de se dicit,vt credant quòd non desiderat gloriam, neque principatum;simul etiam propter imbecillitatem audientium, & vt doceat homines nihil magnum de se dicere,sed semper humile.Glo.exemplũ humilitatis tribuit, vt omnia bona Deo tribuamus. 54. Theoph.q.d.verax sum,quia doctrina mea continet veritatem. 55. Theoph.q.d.iniustitia in me non est,quia alterius gloriam non vsurpo. 56. Chry.duo criminabantur, alterũ quòd Patrem suum Deum diceret,ostendit ergo se æqualem Deo Patri,& eadem docere;alterum,quod sabbathum solueret,ad hoc ergo respondet. 57. Glo.q.d.gloriamini in lege,& contra legem,quæ vetat occidere, quæritis me interficere. 58. Int.quia quæritis me interficere.Chry.q.d.Lex dicit, Non occides , vos autem occiditis.Aug.Si legem facerent,in ea Christum agnoscerent,& præsentem non occiderent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

l. Græ. παῤῥησίᾳ.i. liberè,in defensionem.s.& laudem. 37. quibus Christus inuisus. 38. s.die quarto. m. i.scripturam legere, vel etiam interpretari. 44. apparet solùm in Ierusalem solitas disci vbi Scribæ. 46. q. d. quod doceo , non est à me primò , sed à Patre. 50. quippe sana mente , beneq; dispositus. 65. sanans.s.languidum in sabbatho. 66. pro,tumultuamini quasi sabbathum violarim.

legem?[59] Quid me quæritis interficere?[60] Reſpondit turba,& dixit: Dæmonium habes:[61]
quis te[62] quærit interficere?[63] Reſpondit Ieſus,& dixit eis:[64] Vnum opus feci: &[65] omnes
miramini.[66] Propterea[p] Moyſes dedit vobis circumciſionem[67]: non quia ex Moyſe eſt,ſed[68]
ex patribus,[69] & in ſabbatho circumciditis hominem.[70] Si circumciſionem[71] accipit homo[72]
in ſabbatho, vt non ſoluatur lex[q] Moyſi: mihi[73] indignamini quia totum[74] hominem ſa-
num[75] feci in ſabbatho?[76] Nolite[77] iudicare ſecundùm faciem:[78] ſed iuſtum iudicium iudica-
te. Dicebant ergo quidam ex Ieroſolymis: Nónne hic[79] eſt quem quærunt interficere?
Ecce palàm loquitur, & nihil ei dicunt.[80] Numquid verè cognouerunt principes,quia

Sens. Lit. In Cap. VII.

59. Int.quæ cauſa eſt? Chry.q.d.etſi ego ſolui legem,ſed ſalutis hominis cauſa,vos autem tranſgredimini ad malum. 60. Int.non pertinẽtia ad ordinem,ſed ad perturbationem.Aug. 61. Int.hoc non dicerent,niſi dæmonium haberent.Aug.dicunt habere dæmonium,qui dæmones expellebat. 62. Int. negant quod facere volebant. 64. Int.non turbatus,vt illi, ſed tranquillus,non reddens maledictum pro maledicto.Aug.¶Beda.patiẽtiæ exemplum dat,vt cùm nobis falſa obiiciuntur, patiẽter feramus, & vera quæ poſſumus nõ obiiciamus,ſed ſalutaria moneamus. 65. Aug.q.d quid ſi opera mea omnia videretis? 66. Chry.ſ.turbamini,tumultuamini. p. Aug.q.d.bene factum eſt vt acciperetis à Moyſe circumciſionem (quę tamen non ex ipſo eſt primo)conuincit enim vos ipſe Moyſes,ſecundùm enim legem oportet aliquando in ſabbatho circumcidere. 67. Int.quæ ſignificat ſanationẽ animæ & corporis,quam ego facio.Glo.ob tres cauſas data circumciſio, in ſignũ fidei Abrahæ,ad diſtinctionem à cæteris nationibus,ad indicandum mentis caſtitatem obſeruari debere. 68. ſ.incœpta. 69. Int.quia Abrahã priùs accepit à Deo. 70. Int.quo iubemini vacare,ſi occurrit octauus dies,iubemini circumcidere.Aug.pertinet circumciſio ad aliquod ſignaculum ſalutis,& non debẽt homines vacare à ſalute. 71. Int.pro,ſi ergo. 72. Int.quæ ad ſalutem inſtituta eſt,q.d.ſi in ſigno veræ ſalutis non eſt violatio ſabbathi. 73. Int.qui veram ſalutem operor.Glo.qui in lege gloriamini,contra legem quæ me nunciat, de morte mea tractatis. 74. Chry.oſtendit circumciſionem eſſe particularem ſanitatem.ſ.ſolius animæ. 75. Int.curatus eſt vt ſanus eſſet in corpore,& credidit vt ſanus eſſet in mẽte.Aug. 76. Aug. eſtis prohibiti ſeruilia opera facere ſabbatho,numquid ſeruile eſt homines ſanare in ſabbatho?mãducatis quidem,& bibitis ſabbatho,quod pertinet ad ſalutem,per quod oſtenditis opera ſalutis non eſſe die ſabbathi omittẽda.Glo.non eſt cõtra legẽ quod ſanat in ſabbatho Dominus ſabbathi. 77. Chry. q.d.nõ quia Moyſes apud vos maiorem habet gloriam,quàm ego,& à perſonarũ dignitate ſentẽtiam feratis,ſed à rerum natura,hoc enim eſt iuſtè iudicare. 78. Aug.magni laboris eſt in hoc ſeculo non ſecundùm faciem iudicare,ſed rectum;non acceptando perſonas iudicium retinere.non eſt autem timendũ ne perſonas accipiamus;cùm homines diuerſo modo pro ſuis gradibus honoramus. 79. Aug. apparebat poteſtas quæ antea putabatur timiditas;nouerãt iſti qua ſæuitia quęrebatur,mirabãtur qua potẽtia non timebatur. 80. Aug.nõ plenè intelligentes Chriſti potentiã,putauerũt eſſe principũ ſciẽtiã quòd ei pepercerũt.Chry.miſerabiles qui Deitatis ſignũ vidẽtes maximũ,quod.ſ.non teneretur ab his qui eũ maximè quæſierãt,vt interficerẽt,omnia tamen iudicio corruptorũ principũ permittebant.

Sens. Myst. In Cap. VII.

74. Int.i.humanum genus totum innouo. Aug.Fortè illa circumciſio ipſum Dominum ſignificabat. quid enim circumciſio,niſi carnis expoliatio? ſignificauit ergo expoliationẽ à corde cupiditatũ carnalium.itaque data in generationis mẽbro; per vnum enim hominem peccatũ introiuit in mundum. ideo autẽ quiſque cum præputio naſcitur,quia omnis cum vitio propaginis naſcitur, & non mundatur niſi per Chriſtum, vnde & cultellis petrinis circumcidebant, petra Chriſtum figurantes, octauo autem die ob reſurrectionem Domini quæ nos circumcidit,id eſt, abſtulit deſideria carnalia.

Addit. Avct. In Cap. VII.

p. particula hæc Hebraico more non cauſam reddit, ſed auditorem excitat.q.d.aduertite itaque ne miremini.vide Ier.30.& 32.vel pro,propterea quod,vt ſit ſenſus,ideo ſabbatho circumciditis,quia Moyſes dedit legem de circumciſione faciẽda octauo die.Gr. διὰ τοῦτο. *i.ob id.ſ.quia Moyſes,&c.vel propterea.ſ.miramini quod præceſſit. 67. i.lege lata præcepit circumcidi. 68. pro,quamquã non ipſe primus inſtitutor. q.ſ.de circumciſione facienda die octauo. 78. i.perſonæ qualitatem.q.d.qui Moyſi parcitis,ne me accuſate.*

hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: [81] Christus autem cùm venerit, [82] nemo scit [r] vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens: [s] Et me scitis, & [83] vnde sim scitis: & [84] à meipso nō veni, sed est [85] verus qui misit me, quem vos nescitis. [86] Ego [87] scio eum, & si dixero [88] quia nescio eum, ero similis vobis, mendax: sed scio eum, quia ab ipso [89] sum, & ipse me misit. [90] Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, [91] quia nondum [t] venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt [92] in eum, & [93] dicebant: [u] Christus cùm venerit [94] numqnid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt [95] Principes sacerdotum & Pharisæi [96] ministros vt apprehenderent Iesum. Dixit [97] ergo eis Iesus, [98] Adhuc [99] modicum tempus [100] vobiscum [x] sum: [101] & [102] vado ad

Sens. Lit. In Cap. VII.

81. Int.i.cuius filius sit. 82. Aug. orta erat hæc apud Iudęos opinio, quòd nemo sciret vnde sit, quia per Esaiam dictum est, Generationem eius quis enarrabit? prædixerant quidem Scripturæ secundùm hominem vnde esset, at secundùm Deum latebat impios, & quærebat pios, Christus ad vtrumque respondit, & quòd nossent, vnde esset, & quòd non nossent. 83. Aug. secundùm carnem, erat enim à Nazareth, cuius etiam parentes nouerant. 84. Aug. secundùm diuinitatē. 85. Chry. reuęlat, quæ in mente habebant. q.d. non sum de numero eorum qui sine causa venerunt, sed me misit qui verax est, & veracem misit. 86. Aug. q.d. vnde sim nescitis. Hil. 6. de Trin. ignorari vnde sit non potest, quidquid subsistit ex nihilo, non intelligit autem Filium natum, qui putat eum ex nihilo; & qui natum negat non confitetur Filium. 87. Aug. ostendit eis vnde possint scire. q. d. à me quærite, vt sciatis eum. Patrem enim nemo nouit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Hil. 6. de Trinit. Proprietas cognitionis est ex proprietate generationis. 88. Int. quod est impossibile. Chry. 89. Aug. quia Filius de Patre, quod autem me videtis in carne, ipse me misit. 90. Chry. irritati dictis Christi, dixerat enim eos nescire; ipsi autem simulabant se scire. 91. Int.i. quia nondum volebat. Aug. non enim Dominus sub fato natus est, hoc enim nec de te credendum, quanto minùs de illo per quem factus es? si tua hora voluntas est illius, illius hora quæ est nisi voluntas sua? non ergo horam dixit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. Glo. non est necessitas fati, sed opportunitas voluntatis; voluit opportuno tempore nasci, præmissa longa serie præconum; similiter prædicato Euangelio, opportuno tempore mori. Chry. refrenabat quidem eorum furorem inuisibiliter, sed Euangelista hoc non dixit, humiliùs locutus, vt Christus homo putaretur. 92. Int. prædicatione, & miraculis moti, simplices credunt, & verba, & facta Domini glorificant. Aug. humiles, & pauperes saluos faciebat Dominus, turba quædam suam ægritudinem citò vidit, & illius medicinam sine dilatione cognouit. 93. Chry. adhuc in his non erat sana fides, nec enim hoc dicerent, si firmiter credidissent hunc esse Christum. 94. Int. q. d. non Aug. q.d. si duo non erunt, hic est Christus. 95. Aug. Medicum non solùm non agnoscebant, sed etiam occidere cupiebant. Chry. maximè eos mordebat, quòd turbæ Christum glorificabant, prætendebant autem solutionem sabbathi. 96. Chry. ipsi non audebant Christum capere, periculum timentes. 97. Aug. quia non poterant apprehendere nolentem, missi sunt vt audirent docentem. 98. Chry. q.d. quid festinatis me interficere? expectate paruum tempus. Aug. quod modò vultis facere, facturi estis, sed non modò, quia nolo; implere enim debeo dispensationem, & sic peruenire ad passionem. 99. Chry. per hoc studiosiorem turbam magis auidam faciebat ad audiendum, quasi paruo tempore reliquo, in quo possent doctrina potiri. 100. Chry. q.d. etsi me persequamini, non tamen cessabo salutaria docere, & monere.
101. Int. tunc. s. 102. Int.i. patiar, quia sponte patiar. Beda. q.d. reuertens ascendo ad Patrem, qui me incarnari præcipit. Chry. ostendit passionem suam voluntariam esse.

Addit. Avct. In Cap. VII.

82. *pro, nemo sciet. r. s. quibus ortus parentibus, fortè ob illud ab istis malè intellectum, Generationem eius quis enarrabit? & ea quæ Mich. 5. & Psal. 109. dicuntur. s. pro, dicitis quòd me sciatis, &c. at ego à Patre sum, &c. 85. i. promissi seruans. 86. s. me misisse, vel esse Patrem meum, denique cùm sitis mali, non vt par est, agnoscitis. 90. pro, cùm ergo quærerent. t. s. tempus opportunum moriendi. v. q.d. cogitet qui adhuc expectat venturum, Num ille, &c. x. pro, ero. 101. pro, & postea abibo.*

[103] eum qui [104] me [105] misit. [106] Quæretis me, & non inuenietis: [107] & vbi [108] ego [109] sum, vos non [110] potestis ve-
[111] nire. Dixerunt ergo Iudæi ad [112] semetipsos: Quò hic iturus est, quia nõ inueniemus eum?
numquid in [113] dispersionem gentium iturus est, & [114] docturus est gentes? Quis est hic ser-
mo quem dixit, [115] Quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis veni-
re? [116] In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & [117] clamabat, dicens: Si [118] quis
[119] sitit, [120] veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit [121] Scriptura,

Sens. Lit. In Cap. VII.

103. Int. per passionem ad eum vadit, à quo tamen non recessit. 104. Theoph. tamquam Patri sit de ipsis conquesturus. missum enim opprobriis afficientes, & mittenti fecerunt iniuriam. Chry. hoc eos poterat terrere. 105. Int. s. post compuncti de scelere mortis meæ. Chry. dicit Lucas quòd mulieres plangebant super eum, & probabile est multos alios hoc esse passos, & probabile dum ciuitas caperetur, meminisse eos miraculorum Christi, & eius præsentiam quæsisse. Aug. quæsituri erant illum post resurrectionem compuncti, vnde multi dixerunt, quid faciemus? viderunt Christum suo scelere morientem, & crediderunt in eum, suis sceleribus ignoscentem. 106. Int. s. fide, vel corporaliter.

107. Int. quare? quia vbi, &c. 108. Int. incommutabilis cum Patre. 109. Aug. non dixit, ero: semper enim ibi erat, quò fuerat rediturus. erat Christus secundùm carnem visibilem in terra; secundùm inuisibilem maiestatem, in cælo & in terra. Glo. vnde alibi, Filius hominis qui est in cælo. 110. Int. nunc s. Aug. tales tunc erant qui non possent, sic & Petro dixit, Non potes me sequi modò, sequêris autem postea. Chry. hæc induxit omnia, volens eos attrahere. s. modicum tempus relinqui, post recessum desiderandum esse, non posse de cætero inueniri. 111. Int. more suo verba Domini carnaliter intelligentes. 112. Int. non ad ipsum. 113. Int id est, ad gentes, ad vana, & diuersa dispersas. Chrysostom. sic gentes vocabant, quæ vbique disseminatæ erant quasi exprobrantes, sed hoc opprobrium postea ipsi sustinuerunt. vbique enim dispersi sunt. Aug. Dixerat Dominus de sinu Patris, quod isti nullo modo intellexerunt: sed tamen occasione hac salutem nostram prædixerunt, quòd iturus esset ad gentes non præsentia corporis, sed tamen pedibus suis: misit enim ad nos membra sua, & fecit nos membra sua. 114. Chry. non dixerunt lædere, sed docere, iam enim iram submiserant, & his quæ dicta erant, crediderant. neque enim si non credidissent, id inuicem quæsiissent, quis est hic sermo, &c.

115. Glo. cùm prophetassent veritatem replicantes eamdem quæstionem ostendunt se prophetasse ex ignorantia. 116. Chry. cùm essent recessuri domum, dat eis viaticum ad salutem, erat autem vltima & prima festiuitatis dies celeberrima secundùm legem, vnde & Euangelista magnum diem appellat, medios autem dies ad voluptates consumebant, itaque antea hoc non dixit, ne eis voluptati vacantibus exciderent. 117. Chrysostom. propter turbæ multitudinem. Theoph. vt audiretur, & vt confidentiam largiretur, & quia neminem formidabat. 118. Chry. quasi dicat, neminem cogo, sed si quis desiderat, hunc voco. 119. Int. s. interiùs credere, & diligere, & verba Dei audire. August. est sitis interior, quia est homo interior, si sitimus, veniamus, non pedibus, sed affectibus, non migrando, sed amando. Chrysostom. de intellectuali potu loquitur, addit enim, Qui credit in me, &c.

120. Int. s. affectibus amoris, & passibus fidei, recedendo ab amore mundi. 121. Int. s. Esaiæ. Chry. hoc Scriptura nusquam dicit, itaque oportet in dictione, Scriptura, distinguere, vt deinde sequatur, flumina de ventre, &c. tamquam verba Christi, significat enim credendum in ipsum secundùm Scripturam, vnde & suprà, Scrutamini Scripturas. Hiero. in prologo Genesis, de prouerbiis videtur sumptum testimonium, vbi dicitur, Deriuentur fontes tui foris, &c.

Addit. Avct. In Cap. VII.

105. *id est, optabitis præsentiam, vel pro, si me quæratis, sic illud, Quæres locum eius, & non inuenies, pro, si quæras locum eius.* 107. *pro, eò vbi ero, non poteritis venire.* 112. *id est, inter se.* 113. *i. gentes per orbem dispersas.* 116. *octauo. s. quo operari non licebat, dicebaturq; collecta, quòd populus collectus detineretur ad celebrandam festiuitatem.* עצרת*, retentio, quia. s. retinebatur.* 119. *simile illud Isaiæ. 55. Omnes sitientes venite ad aquas. &c.* 121. *coniungit Chrysostom. cum illo, Qui credit in me. Alij cum sequentibus, putantq; sumptum vel ex 1. Prou. 5. vel Isa. 41. 42. 43. 44. 48. Ezech. 36. vel ex tota Scriptura, quæ sæpe loquitur de Spiritu sancto dando.*

[122] flumina de [123] ventre eius fluent aquæ [124] viuæ. [125] Hoc autem dixit de [126] Spiritu quem [127] acceptu-
ri erant credentes in eum. [128] Nondum enim erat Spiritus [aa] datus: quia Iesus nondum
erat [129] glorificatus. Ex [130] illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius, [131] dicebant: Hic
est verè [132] Propheta. [133] Alij dicebant: Hic est Christus. [134] Quidam autem dicebant: [135] Num-
quid à Galilæa venit Christus? Nónne Scriptura dicit, quia ex [136] semine Dauid, & de
Bethlehem castello, vbi [bb] erat Dauid, venit Christus? [137] Dissensio itaque facta est in tur-
ba propter eum. Quidam autem ex ipsis [138] volebant apprehendere eum: sed nemo [139] misit
super eum manus. Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Pharisæos. Et dixerunt eis
[140] illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt [141] ministri,

SENS. LIT. IN CAP. VII.

122. Chry. Flumina dicit, non flumen, copiositatem & vbertatem insinuans. 123. Aug. venter interioris hominis, conscientia cordis: quæ isto liquore purgata, fontem habebit, & ipsa fons erit: est autem fons, & fluuius manans, beneuolentia qua vult consulere proximo, & ideò non siccatur, quia manat. Greg. in Ezech. hom. 10. cùm à mente fidelium, sanctæ prædicationis verba defluunt, quasi aquæ viuæ flumina decurrunt; ventris autem viscera sunt, recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deũ, & ad proximum pia voluntas. 124. Chry. i. semper operantis, Spiritus enim gratia in mente omni fonte vberiùs manat, & non deficit, neque euacuatur, quod videre est in sapientia Stephani, Petri lingua, & Pauli affluentia. 125. Int. exponit ad quem vocasset potum. Aug. 126. Int. s. sancto. Aug. 127. Int. quando post resurrectionem insufflauit; & post ascẽsionem in igneis linguis dedit. 128. Int. accepturi, nondum enim, &c. Aug. 4. de Trin. c. 20. erat quidem datus Spiritus sanctus. Dicitur enim Iohannes repletus Spiritu sancto, & Zacharias, & Maria, & Simeon, & Anna, sed certa quædã Spiritus sancti datio post clarificationem Christi futura erat qualis numquam antea fuerat, nusquã enim legimus linguis quas non nouerant homines locutos veniente in se Spiritu sancto. Idem in Iohan. Cur modò nemo loquitur linguis omnium gentium cùm accipit Spiritum sanctum? quia ipsa Ecclesia linguis omnium loquitur, si amas vnitatem, tibi habet quisquis in illa aliquid habet. tolle inuidiam, & tuum est quod habeo: liuor separat, charitas iungit, ipsam habeto, & cũcta habebis. Noluit Dominus dare Spiritum sanctum, nisi post resurrectionem, vt in resurrectionẽ charitas nostra flagraret, & ab amore seculi separaretur, totáque in eum curreret. Glo. ex eo tempore quo Apostoli Domino crediderunt, Spiritum sanctum habuerunt, sed pro modulo atque mẽsura: post resurrectionẽ verò fuit donationis modus apertior, & plenior. 129. Int. s. resurrectione, & ascensione. Chry. gloriam Christi crucem vocat, oportebat priùs pro nobis offerri hostiam, & tũc factos Dei amicos, suscipere donum. Gl. quæ sit hæc gloria, in sequẽtibus aperit Christus, dicens: Pater clarifica me claritate, &c. 130. Int. cùm hoc loqueretur, & incitaret credentes, nata est de illo in turba dissensio. Beda. 131. Int. s. aliqui qui cœperãt bibere. 132. Theoph. qui. s. expectabatur. 133. Theoph. s. populus. 134. Int. hi nondum inceperant bibere, nescientes hæc esse impleta in Christo, quæ Prophetæ prædixerant, quia erat in Nazareth Galilææ nutritus. 135. Int. qui nouerant in Nazareth nutritum, natiuitatis locum non attendunt. 136. Chry. an nesciebant isti Christum ex domo & familia Dauid natum? sed omnia obumbrant, per educationem in Nazareth, omnia malitiosè loquentes. itaque Christus eis nihil respondit, quia nec diligenter attendebant, nec discere volebant: at Nathanaelem laudauit, qui erat verè Israelita, & veritatis inquisitor. 137. Theoph. non in principibus, erant enim hi vnius voluntatis, vt eum non reciperent tãquam Christum. 138. Int. non tantùm credere nolebant, sed persequi volebant. 139. Int. quia nondum ipse voluit. Chry. sufficiens hoc erat eos in compunctionem adducere, sed nequitia ad vnum aspicit solum, vt eum cui insidiantur, interficiat. 140. Int. s. Pharisæi. 141. Int. qui missi fuerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

122. i. copia spiritualium gratiarum, & operationum. 123. i. corde, seu mente. aa. s. copiosè: q. d. nondum impleta quæ Prophetæ prædixerant de effusione Spiritus sancti. bb. pro, habitabat, seu habitauit.

[142] Numquam ſic locutus [143] [cc] eſt homo, [144] ſicut hic loquitur. [145] Reſponderunt ergo eis Phariſæi:
[146] Numquid & vos [147] ſeducti eſtis? Numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut
ex Phariſæis? ſed turba hæc quæ [148] non nouit legem, [149] maledicti ſunt. [150] Dixit Nicodemus
ad eos ([151] ille qui venit ad eum [152] nocte, qui vnus erat ex [153] ipſis) Numquid lex [dd] noſtra iudicat
hominem, niſi [154] priùs audierit ab ipſo, [155] & cognouerit quid faciat? [156] Reſponderunt, & dixerunt
ei: Numquid & tu [157] Galilæus es? [158] Scrutare Scripturas, & vide, quia à Galilæa Pro-
[cc] pheta [159] non ſurrexit. [190] Et reuerſi ſunt vnuſquiſque in [161] domum ſuam.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

142. Chry. ecce Phariſæi & Scribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, nihil profecerunt, miniſtri verò vna ſola allocutione ſunt capti, & abeuntes vt eum ligarent, redierunt ligati miraculo, & præcones efficiuntur Chriſti ſapientiæ. Admiranda verò iſtorum nõ ſolùm prudentia, quia ſignis non eguerunt, ſed ſola doctrina ſunt capti; ſed etiã ſecuritas, qui ita ad Phariſæos, Chriſti aduerſarios, ſint locuti. 144. Int. quia erat Deus, & homo. Aug. 145. Int. hoc teſtimonium repellentes. Aug. 147. Glo. laudabiliter ſeducti erant, qui dimiſſo malo infidelitatis, tranſierunt ad fidem. 148. Aug. qui non nouerant legem, credebant in eum qui miſerat legem. eum verò condemnabant qui legem docebant, vt illud impleretur, ego veni, vt non videntes videant; & videntes cæci fiant. 149. Chry. vos potiùs maledicti eſtis. Theoph. blandè Phariſæi miniſtris reſponderunt, ne ab eis ſegregati, ad Chriſtum tranſirent. 150. Chry. hoc ſubiungitur ad excludendũ quod dixerant, nullum Principũ credidiſſe. 151. Int. volens illuminari. Aug. 152. Int. timens ſcire. Aug. 153. Int. non tamen incredulus. Aug. d d. Aug. 22. de ciuit. Dei. Legem noſtram dicit, eo quòd eſt ab illo data hominibus. 154. Aug. credebat, ſi tantummodo patienter vellent audire, fortè ſimiles futuros his qui miſſi fuerant tenere, & maluerant credere. Glo. auctoritate legis volebat eos inducere, vt eum audirent. 155. Aug. malebant autem eſſe damnatores, quàm cognitores. 156. Chry. cùm oporteret rationẽ reddere cur miſiſſent, pro eo iracũdiùs contradicunt. 157. Int. i. à Galilæo ſeductus. Aug. Dominus enim Galilæus dicebatur, quia de Nazareth erat mater eius. 158. Int. cùm ſis Legis doctor. Chry. iniurioſè hoc dicunt, quaſi neſcienti Scripturas. q. d. vade, & diſce. 159. Int. tamen Dominus Prophetarum inde ſurrexit, qui dicitur Nazaræus. Aug. 160. Int. ſ. nullo perfecto negotio.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

161. Int. id eſt, malitiam ſuam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

c c. i. quiſque. Heb. ſic infr. Hominem. i. quemquam. 157. *q. d. Numquid tu ex Galilæa es, vt ei ob patriam communem faueas? e e. ſ. quiſquam.* 159. *ſ. vmquam.*

CAPVT VIII.

IESVS autem [1] perrexit in montem [2] Oliueti: & [3] diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum: & ſedens docebat eos.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. Glo. Solebat die docere in templo, veſperi reuerti in Bethaniam.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

2. AVG. in montem vnguenti, montem chriſmatis à quo Chriſti nomen: vnxit autem nos, quia luctatores contra diabolũ fecit. Glo. mons, altitudo miſericordiæ, vnde nobis chriſma. i. vnctio. 3. Glo. manè ortus nouæ lucis, poſt tenebras legis, quo miſericordiã venit fidelib. dare, ſeſſio autem eſt incarnationis humilitas, qua miſeretur, & docet, vnde libentiùs populus venit ad eum. Beda. poſtquàm per gratiam cœpit habitare in templo ſuo. i. in Eccleſia, ex omnib. gentibus crediderunt in eum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII. 2. *Græc. ἐλαιῶν, oliuarum.*

Adducunt autem Scribæ & Pharisæi [a] mulierem in adulterio [4] deprehensam: & statuerunt eam in [b] medio, & [5] dixerunt ei, Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes [c] eum, vt possent accusare eum. Iesus autem [d] inclinans se [6] deorsum, [e] digito [7] scribebat in terram. Cùm ergo perseuerarent interrogantes eum, [8] erexit se, & [9] dixit eis, [10] Qui sine [11] peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et [12] iterum se [13] inclinans, scribebat in terram. Audientes autem hæc, vnus post vnum [14] exibant, incipientes à [f] senioribus: & [g] remansit [15] solus [16] Iesus, & [17] mulier in [18] medio stans. Erigens autem se Iesus, [19] dixit ei, Mulier vbi

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

4. Int. s. recenter. 5. Aug. animaduerterant eum nimium esse mitem, dixerunt ergo apud se, si eam dimitti censuerit, iustitiam non tenebit quam lex iubet; vt verè mansuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus est, eam dimitti debere dicturus est, ita nos ad accusandum occasionem inueniemus. sed Dominus & in respondendo iustitiam seruauit, & à mansuetudine non recessit. 7. Int. scilicet, peccata eorum, Aug. de cons. Euang lib. 4. cap. 10. tamquam illos in terra scribendos significaret, non in cœlo, vbi monuit discipulos, vt se scriptos esse gauderent; aut tempus esse, vt in terra quæ fructum daret, non in lapide sterili sicut antea, lex eius conscriberetur. Beda. Illum se esse monstrat, qui quondam legem in lapide inscripsit. 8. Int. qui inclinatus scripsit, erectus salua misericordia iustitiam iudicat. 10. Aug. non dixit, non lapidetur, ne contra legem dicere videretur, absit autem vt diceret, lapidetur; venit enim non perdere quod inuenerat, sed quærere quod perierat. Respondit ergo, qui sine peccato, &c. q. d. puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus; impleatur lex, sed non à præuaricatoribus legis. Glo. q. d. priùs sitis iusti, vt pòst ream puniatis; si enim lex iubet punire reos, non tamen à similiter puniendis. 11. Greg. 14. Mor. cap. 15. qui priùs se non iudicat, quid in alio rectum iudicet, ignorat. 12. Int. ostendit dimissa peccata mulieris. 13. Aug. non est dignatus, cùm telo iustitiæ percussisset, cadentes attendere, sed auertit ab eis obtutum. Glo. iterum scribit, vultum aliò vertens, vt illis liberum sit exire. 14. Aug. tamquam iustitiæ telo percussi, sese inspicientes, & reos inuenientes, recesserunt. 16. Int. misericordia. 17. Int. miseria. Aug. Relicti sunt duo, miseria & misericordia.
18. Int. scilicet, discipulorum. 19. Aug. leuans in illam oculos mansuetudinis, qui iustitiæ lingua aduersarios eius repulerat.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

a. Glo. mulier in adulterio deprehensa, Synagoga quæ adulterauit legem Moysi, sequendo traditiones Patrum, vel quæ dimissa lege Moysi, iam sequitur fidem Christi, vnde Iudæus eam quasi adulteram accusat, vel significatur Ecclesia, quæ relinquens Deum, fornicata erat cum dæmonibus, quam Iudæus accusat quòd ad Christum accedat. 6. Int. s. de sinu Patris in mundum, ad reclinanda peccata humani generis. e. Glo. docet nos, auditis aliquibus malis, non temerè iudicare, sed priùs digito discretionis nos ipsos intus discutere, sicut illis dicit: Qui sine peccato est vestrum, &c. 8. Int. vt erigat illos qui in peccatis curuabantur. 13. Glo. docet nos sicut ante correctionem; ita & post nos ipsos humiliter inuestigare, ne idem, aut simile in nobis sit. 15. Int. remanet solus Iesus cum muliere in domo, id est, cum Ecclesia in mundo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

b. scilicet, coram Christo. c. captantes occasionem accusandi. d. incipit facere quod erat iteraturus, vt eis daret postea liberiorem discedendi locum: quod si tunc solùm fecisset, fortè illos rei nouitas detinuisset, secundum verò quosdam, illorum peccata scribebat, conuicturus inde, si opus fuisset, quòd illi timentes discessere. 10. Græc. ἀναμάρτητος, *quo significatur etiam qui non potest peccare. f. vel aliis honoris causa cedentibus, aut quia hi grauiorum sibi conscij peccatorum. g. Græc.* κατελείφθη, *relictus est. 15. s. sine vllo accusatorum, seu tentatorum.*

sunt

[h] ſunt qui te [20] accuſabant? Nemo te [21] condemnauit? Quæ dixit, Nemo Domine. Dixit autem [22] Ieſus, [23] Nec ego te [l] condemnabo : vade, & [m] iam ampliùs noli peccare. Iterum ergo [24] locutus eſt eis Ieſus, dicens : Ego ſum [25] lux mundi, [26] qui [27] ſequitur me, non [n] ambulat in te-[28]nebris : ſed [29] habebit lumen [30] vitæ. [31] Dixerunt ergo ad eum Phariſæi, [32] Tu de temetipſo teſtimonium perhibes : teſtimonium tuum [o] non eſt verum. [33] Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Etſi ego teſtimonium perhibeo de meipſo, [34] verum eſt teſtimonium meum : quia [p] ſcio [35] vnde veni, & [36] quò vado. Vos autem neſcitis vnde venio, aut quò vado. Vos ſecundùm [37] carnem iudicatis : [38] ego non [39] iudico quemquem : & ſi iudico ego, [40] iudicium meum [q] verum eſt; quia [41] ſolus non ſum, ſed ego & qui [42] miſit me Pater. [43] Et in lege

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

h. Int.hos fugauit iudicio iuſtitiæ. 20. Int.aliàs accuſarunt. 21. Int.ſ.ſciens ſe ſimiliter inquinatur. 22. Aug.vox manſuetudinis. 23. Aug.à quo te fortè condemnari timuiſti, quia in me peccatum nõ inueniſti. ne verò putentur Dominus fauere peccatis; addit: Vade, &c. Damnauit ergo peccatũ, nõ hominem. intendant qui amant in Domino manſuetudinem, & timeant veritatem : etenim dulcis, & rectus Dominus. 28. Glo.ſubdit quid poſſit ex diuinitate, ne ambigatur quòd poſſit peccata dimittere. 25. Beda.ſ.hominum in tenebris commorantiũ, ſecundùm illud: Illuminare his qui in tenebris, & vmbra mortis ſedent. Chry.obiiciebant ei Galilæam, de ipſo dubitantes: oſtendit ergo ſe non eſſe vnũ Prophetarum, ſed orbis terrarum dominatorem. Aug.putarunt Manichæi ſolem iſtum viſibilem eſſe Chriſtum, nõ eſt Chriſtus ſol factus, ſed per quem ſol factus eſt: omnia enim per ipſum facta ſunt, & propter nos ſub ſole factum eſt lumen, quod fecit ſolem, carnis nube tegitur, nõ vt obſcuretur, ſed vt temperetur. Theoph.nota hinc cõtra Neſtoriũ, quòd non dicit, in me eſt lux mundi; ſed, ego ſum lux mundi. 26. Int.pro, ideo qui. 27. Int.ſ.per fidẽ, & iuſſis obedit, &c. 28. Int.ſ.ignorantiæ, vel peccatorum. Chry.i.non manet in errore. 29. Int.ſ.nunc & in futuro. Aug.modò per fidẽ, pòſt per ſpeciem.

30. Aug.concordant hæc verba cum illis Pſalmi, In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te eſt fons vitæ. In iſtis corporalibus aliud lumen, aliud fons, apud Deum quod lumen hoc fons, qui tibi lucet vt videas, ipſe tibi manat vt bibas, ſi ſequaris iſtum ſolem viſibilem, te deſerit in occaſu, à Deo ſi non facias caſum, numquam ad te ille faciet occaſum. 31. Int.quia Deum ſe ſignificauit. 32. Glo.putant non eſſe ei credendum, quaſi ſolus de ſe teſtetur, obliti præmiſſarũ lucernarum, & Iohannis Baptiſtæ. 33. Int.oſtendens ſe & Patrem cui gloriam dat. 34. Aug.Verum eſt teſtimoniũ luminis, ſiue ſe oſtendat, ſiue alia. p. Glo.q.d.meum teſtimonium verum eſt, quia teſtimonio Patris confirmatur.

35. Int.ſ.à Patre. Aug.Patrem volebat intelligi. Chry.i.ex Deo ſum, Deus, & Dei filius. 36. Aug.nec veniendo inde diſceſſit, nec redeundo nos dereliquit. ſicut autem Sol iſte illuſtrat faciem videntis, & cæci, ſed videt ille, iſte non videt; ſic ſapiẽtia Dei vbique præſens eſt, etiam infidelibus; ſed iſti quibus eam videant, oculos cordis non habent: itaque ſubiungit, Vos, &c. velut inter fideles ſuos, & inimicos diſtinguens. 37. Theoph.q.d.quia in carne ſum, carnem me ſolam putantes, non autem Deum, falsò iudicatis. Aug.videbant hominem, & Deum non credebant. Chry.vt ſecundùm carnẽ viuere, eſt malè viuere, ita ſecundùm carnem iudicare, eſt iudicare iniuſtè. Gloſ.i.hominem putatis, cui in laude ſua credendum non ſit. 38. Chry.quia poſſent dicere, ſi iniuſtè iudicamus, cur non conuincis? hoc ſubiungit. 39. Aug.ſ.modò, ſic alibi dicit, Non veni vt iudicem mundum, vel non iudico, vt vos, ſecundùm carnem: alioqui (vt ſequitur) iudicat. 40. Chry.q.d.ſi iudicarem, iuſtè vos condemnarem : ſed nunc tempus iudicij non eſt. 41. Int.i.etſi homo, Patrem non deſerui, etſi miſſus per carnem, tamen ego & Pater ſimul per Deitatem. Chry.oſtendit quòd non ipſe ſolus eos condemnabit, ſed & Pater: hoc autem ad eorum opinionem loquitur, non enim exiſtimabant dignum fide, niſi Patris teſtimonium aſſumpſiſſet. Aug.formam ſerui accepi, ſed formam Dei non amiſi. 42. Int.i.incarnari conſtituit. Aug.miſſio tua Domine, incarnatio tua eſt. 43. Aug.dixit de iudicio, vult de teſtimonio dicere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

l. Græc. κατακρίνω, condemno. m. Græc. μηκέτι ἁμάρτανε, ne poſt hac preces. n. Græc. ambulabit.i. conuerſabitur. 30. i.vitam dans, vel ad vitam ducens æternam. o. i.non habendum pro vero. 36. pro, quò iturus ſim.ſ.ex hoc mundo. 37. ſ.carnali iudicio. 39. ſ.nunc, vel ſolus, vel à meipſo. q. ſ.pro, verum habendum.

vestra[44] scriptum est; quia duorum[45] hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo[46] de meipso: & testimonium[47] perhibet[48] de me, qui misit me, Pater. Dicebant ergo ei, Vbi[49] est Pater tuus? Respondit Iesus, Neque[50] me scitis, neque Patrem meum: si[51] me sciretis, forsitan[52] & Patrem meum sciretis[53]. Hæc verba locutus[54] est Iesus in gazophylacio[55], docēs in templo[56]. & nemo apprehendit eum, quia nec dum venerat[57] hora eius. Dixit ergo[r] iterum[3] eis Iesus: Ego vado[58], & quæretis[59] me[t], & in peccato[60]

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

44. Int. id est, vobis à Deo data. Aug. cont. Faust. lib. 16. cap. 13. sic Apostolus dicit, Euangelium suum.
45. Aug. magnam habet quæstionem, & valde videtur res in mysterio constituta, vbi Deus dixit: In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. nam & Susanna duobus falsis testibus vrgebatur, & vniuersus populus mētitus est contra Christum. per mysterium ergo hoc modo Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis. si vis habere bonam causam, habe duos, vel tres testes; Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. 46. Int. nunc etsi differo iudicium, nō differo testimonium.
47. Int. si duobus testibus creditur, qui possunt falli & mentiri, quare non mihi & Patri, vbi est stabilis veritas? 48. Beda multis in locis, vt est illud: Hodie genui te; Item, Hic est filius meus dilectus.
49. Aug. Patrem Christi carnaliter acceperunt. q. d. nos solum te videmus, ostende nobis tecum esse Patrem tuum. Theoph. quidam notant hoc prolatum, velut ad contumelium, & contemptum, quasi. s. ex fornicatione genito, & proprium genitorem ignoranti; vel tamquam vili, vt cuius pater putaretur Ioseph. quia ergo non interrogabant scire volentes, non respondet ad eam quæstionem. 50. Aug. q. d. quæritis de patre, quasi me iam sciatis, sed me nō nostis, hominem quippe putatis, ideo patrem vobis non ostendo. Orig. contrarium huic videtur quod suprà scriptum est, & me scitis, & vnde sim scitis, sed illud ad quoddam Hierosolymitarum dictū est, hoc verò ad Pharisæos. 51. Orig. at suprà dictum est quosdam illum scire, & nescire Patrē, ad hoc dicēdum, Christum quandoq; de se vt homine loqui, & ita sciebatur; quandoque autem secundum diuinam naturā, & ita nesciebatur. Aug. quid est; si me sciretis, & Patrē meū sciretis, nisi ego & Pater vnū sumus? sic enim solemus de similibus dicere, si hūc vidisti, illū vidisti. Theoph. erubescat Arrianus; si. n. creatura Filius, & nō consubstātialis, quomodo qui nouit creaturam, Deum nouit? 52. Aug. increpatiuè, sic cùm indignatur Dominus seruo, solet dicere, contemnis me, forsitan sum Dominus tuus. 53. Orig. colebant quidem Iudæi Deum, sed solet Scriptura, qui malè viuunt, eos dicere Deum nō agnoscere; sic de filiis Heli dicitur, quòd Deum ignorabant. Adde quod negantes filium, non agnoscebant esse Patrem. 55. Alc. gaza Persica lingua diuitiæ, φυλάττειν seruare. erat autem locus in templo vbi seruabātur diuitiæ. Orig. Gazophylacium est locus pecuniarum in honorem Dei, & dispensationem pauperum oblatarum. 56. Chry. in templo loquebatur, in ordine magistri. 57. Int. non fatalis, sed oportuna, & voluntaria. Aug. nonnulli hoc audientes sub fato fuisse Christum credunt, sed quomodo factum habet, per quem factum est cælum & sydera, cùm tua voluntas si recta sapias, transcendat & sydera? nondum ergo venerat hora, nō qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. r. Beda. hæc verborum connexio talis videtur, vt hæc vno tempore & loco, vel alio geri potuerint. 58. Int. de futuro quasi de præsenti loquitur. Aug. Christo mors profectio fuit. Glo. vado spontè, & ideo frustrà laboratis. 59. Int. s. persequendo in Apostolis. Orig. de persequentibus aliquando dicitur, quòd quærant Iesum. Aug. quæretis me non pro desiderio, sed odio. quæsierunt Christum pòstquàm abscessit ab oculis hominum, & qui oderunt, & qui amabant; illi persequendo, isti habere cupiendo. t. Glos. pœnam eis prædicit. 60. Int. s. permanentes.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

55. Bed. in gazophylacio Christus loquitur, in parabolis enim ad Iudæos loquebatur. cœpit autem tunc quasi gazophylacium aperiri, quando discipulis cælestia reserauit. Orig. numismata sunt diuina verba, imaginē Regis magni impressam habentia: conferat autem vnusquisque in ædificationē Ecclesiæ, portans ad intellectuale gazophylacium quidquid potest ad honorem Dei, & vtilitatē cōmunem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

52. pro, vtique, nam Græc. ἂν potiùs affirmat. 55. s. in atrio maiore vbi arca pecuniaria quam primus instituerat rex Ioas. s. idem enim suprà dixerat. 58. pro, abiturus sum mox. s. ad Patrem.

vestro

[61] vestro moriemini.[62] Quò ego vado,[63] vos nō [64] potestis venire.[65] Dicebant ergo Iudæi, Num-
quid interficiet [66] semetipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? Et di-
cebat eis,[67] Vos de deorsum [v] estis, ego de supernis sum; vos de mundo [70] hoc estis, ego non [71]
[72] sum de hoc mundo.[73] Dixi ergo [74] vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non
[75] credideritis quia ego sum,[76] moriemini in peccato [77] vestro.[78] Dicebant ergo ei, Tu quis es?[79]
[80] Dicit eis Iesus, Principium,[81] qui [x] & loquor [82] vobis. Multa habeo [83]

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

61. Beda. dixit peccato, in singulari, & vestro in plurali, vt idem omnium scelus ostenderet. 62. Aug. hoc est Christum malè quærere, in peccato suo mori. Orig. non ad omnes præsentes hoc dicit, multi enim (vt infrà dicitur) crediderunt in eum. 64. Orig. non possunt, quia non volunt: si enim voluissent, & non potuissent, non diceret, In peccato vestro moriemini. Aug. hoc discipulis alibi dicit, non tamen eis dixit, In peccato vestro moriemini, sed; quò vado, non potestis venire modò: non abstulit spem, sed prædixit dilationē. 65. Int. omnia carnaliter sapientes, & quod dixit nō intelligentes. Aug. 66. Aug. stulta verba. quid enim? non poterant illi venire, quò ille perrexisset, si se interficeret? numquid non erant morituri? quò vado dixit, non quò itur ad mortem, sed quò ipse ibat post mortem. Theoph. significauit se resurrecturum in gloria, & sessurum ad dextram Dei. Orig. Fortè isti loquebantur secundùm aliquam traditionem quam de eius morte habebant, quòd se esset voluntariè morti traditurus; puto autem eos ignominiosè hoc protulisse. 67. Orig. tamquam terrena sapientibus. 68. Orig. id est, terram sapitis, sursum cor non habetis. Chry. q. d. mirum non est talia cogitare carnales, & nihil spirituale intelligentes. 69. Int scilicet, à Patre, cum eo excedens omnia. Aug. de quibus supernis? à Patre, quo nihil superius. 70. Int. s. in peccato nati, adhuc in eo viuitis. quod non iam ij qui de mundo electi sunt, pertinentes ad eum qui fecit mundum. 71. Int. s. prior mundo. 72. Aug. quomodo de mundo esset per quem factus est mundus? Theoph. nihil mundanum, seu terrenum affectans, itaque nullo modo ad tantam insaniam deuenirem, vt me occiderem. 73. Theoph. Apollinaris hinc malè colligebat Christi corpus cæleste esse, & de sursum descendisse, quasi verò Apostoli, quibus dictum est, Non estis de hoc mundo, cælestia corpora habuerint. sensus ergo est, non sum de numero vestro, qui mundana curatis. 74. Aug. exponit quid voluerit intelligi, cùm dixit, Vos de hoc mundo estis, quia. s. peccatores erant. 75. Aug. erant in illis, & qui credituri erant, quos his verbis ad spem reuocat, quæ erat ablata illis verbis, quasi ad omnes dictis, In peccato vestro moriemini. 76. August. multum est quod commendauit. sic & Moysi dixerat, Ego sum qui sum: sed quid est, Ego sum qui sum, quasi alia non sint? verè non est quidquid mutabile est. hoc ergo est, nisi credideritis, quia ego sum, nisi credideritis, quia Deus sum. Dixit autem credideritis, non autem ceperitis, quis enim hoc capiat? Glo. q. d. qui misi Moysen ad liberandum filios Israël, ego per me ipsum veni liberare perditos. 78. Int. carnaliter sapientes, æternæ essentiæ ignari. 79. Int. quia dixisti, Ego sum, & non addidisti quid. nunc ergo dic quis es, vt credamus. Aug. 80. Aug. Sciebat ibi esse quosdam credituros. 81. Aug. q d. Principium me credite, ne moriamini in peccatis vestris. est Pater principium, & Filius principium, non tamen duo principia, vt nec duo Dij. Glo. Pater principium non de principio. Filius principium à principio, i. Patre, qui omnia per Filium operatus est. Ipse manus dextra, fortitudo, sapientia, & verbum Patris.

x. Beda. quædam exemplaria habent, qui: sed congruentius est, si legatur, quia, vt sit sensus; principium me esse credite, quia propter vos ad hæc verba descendi. 82. Int. Factus homo propter vos, vt possetis me intelligere. Aug. humilis propter vos factus, ad ista verba descendi, & vt credatis vobis loquor. Chry. apparet magna Iudæorum amentia, post tantum tempus, & signa, & doctrinam interrogantium, tu quis es? itaque eis Christus ait, à principio loquor vobis. 83. Aug. suprà dixit, ego non iudico quemquam. s. ad præsens, nunc autem futurum iudicium dicit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

62. *scilicet, qui estis increduli.* v. *scilicet, terra.* 76. *id est, qui sum, vel quòd sim Messias.*

81. *scilicet, Deus. Nota quòd Gracè est accusatiuus: itaque Augustin. subaudit, credite me esse, legit autem, quia & loquor vobis, quasi dicat, quia & vt credatis vobis loquor: humilis enim propter vos factus, ad ista verba descendi.* 82. *quasi dicat, & etiam homo.* 83. *pro, possim Gracis, possum autem, pro, possem.*

de vobis loqui,&[aa] iudicare:[bb]sed qui me misit [84]verax est:& ego quæ audiui ab eo,[85]hæc lo-[86]quor in mundo.Et nó [87]cognouerunt,quia [cc]Patrem eius dicebat Deũ. Dixit ergo eis Ie-sus,Cùm [88]exaltaueritis Filiũ hominis,tūc [89]cognoscetis quia ego [90]sum, & [91]à me ipso facio nihil:sed sicut [92]docuit me Pater,hæc loquor.[93]Et qui me [dd]misit, [94]mecũ est, & non [95]reliquit [96]me solũ:[97]quia ego quæ [98]placita sunt ei,facio [99]semper.Hæc illo loquente, [100]multi crediderunt in eum.Dicebat ergo Iesus[102] ad eos qui crediderunt ei,Iudæos:Si vos [103]manseritis in [104]sermone meo,verè [105]discipuli mei eritis:[106]& [107]cognoscetis [108]veritatem:& [109]veritas [110]liberabit

Sens. Lit. In Cap. VIII.

aa. Glo.qui modò non iudico,sed saluo,habeo post iudicare,habeo inquam ex Patre, qui verax est ex se,ex quo ego sum Veritas quam genuit,& ideo vera dico & iudico. 84. Aug.ideo verus in iudicio ego,quia Filius veracis.Veritas sum.Theoph.futuro seculo significat se iudiciũ reseruare.q.d.etsi vos infideles estis,Pater meus verax est,qui diē stabiliuit in quo vobis retributio fiet. 85.Int.idē est audire ab eo,quod esse ab eo. Aug.dat gloriā Patri æqualis Filius.q.d.do gloriā ei cuius sum Filius,quomodo tu superbis aduersus eum,cuius es seruus? 86. Int.s.veritatē.Chry.s.quæ sunt ad salutē,nō quæ ad iudicium. 87. Glo.adhuc habebāt clausos oculos. 88.Int.q.d.prius est passio implēda per manus vestras, pòst ex vobis aliqui credēt;ne quis ergo desperet de quantocūque scelere.Aug.q.d.differo cognitionē vestrā,vt impleā passionem meam. 89. Int.aliqui ex vobis. nota, inter eos fuisse aliquos,qui credituri erant.Aug.videbat ibi aliquos post passionem suā credituros.Dicit verò hóc illis,ne quisquā sibi malè conscius desperet,quando eis condonatur homicidium,qui occiderunt Christum. 90. Chry.ex signis, resurrectione,& captiuitate vestra cogoscitis me esse Christum Filiũ Dei. 91. Chry.i.non sum contrarius Patri.Aug.hoc subiungit ne fortè subintraret error Sabellianorum.q.d.à meipso non sum.

92. Int.i.scientem genuit.Aug.non sic Pater Filium docuit,quasi indoctum genuerit,sed hoc est docuisse,scientem genuisse:hoc est Filio esse quod nosse.Pater gignendo dedit,sicut esse,ita & nosse.

93. Int.idem iam dixerat,sed quia res est magna,assiduè commemorat.Chrys.rursus ad humilia sermonem reducit. dd. Aug.missio,incarnatio,quæ Filij tantùm est,non Patris,qui me misit.i.cuius auctoritate tamquam paterna incarnatus sum. 94. Int.non tamen missus, vt ego,quia non incarnatus. Chry.hoc addit,ne Patre minor putaretur,ob dictũ proximè:illud dispēsationis,hoc Deitatis est.Aug. Misit Pater Filium,sed non recessit à Filio. 95. Int.Pater. 96. Int. Filium. 97. Int. quare nō reliquit? quia &c. 98 Int.in salute humani generis,quæ est voluntas Patris.Chry. quia dicebāt ex Deo nō esse, qui sabbathũ nō custodiret,sæpe ostendit se non esse Patri cōtrarium. 100. Int.non omnes.Chry.crediderunt quidam,sed non vt oportebat,quod Euangelista in sequētibus ostendit,narrans quòd ei rursum iniuriam faciebāt. 102. Int.quia crediderunt,promittit quò ex fide perueniatur.Aug.voluit Dominus in profundum fundare fidem,vt non superficie tenus crederent. 103. Aug.ostendit quæ in eorum corde erant,sciebat enim credidisse quosdam.Aug.de verb.Dom.Ser.48.oportet manere in illo,si non manserimus,cademus.Quid est in verbis Dei manere,nisi nullis tentationibus cedere? 104.Int.i. in fide quæ in vobis esse cœpit per sermonem. 105. Aug.magnum quid eis promittit,verè discipulos eius fieri. 106. Int.quid prodest esse discipulos?Cognoscetis,&c. 107. Aug.q d.nunc credentes estis, manendo videntes eritis,quid est fides,nisi credere quod non vides?veritas est,quod credidisti videre. 108. Int.s.sicuti est,quā nec oculus vidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit. Aug.Veritas incommutabilis,verbum Dei;panis est mētis,reficit,nec deficit, mutat vescentem,non ipse in vescentem mutatur.Chry.veritatem.i.me.Iudaïca enim omnia typus erant. 109. Int. quam modò creditis, quæ modò carne tecta loquitur vobis,& latet vos.Aug.Latebat in carne veritas, non vt negaretur,sed vt differretur,vt in carne pateretur,vt caro peccati redimeretur. 110. Int.cognita,liberos vos faciet. Aug.de verb.Dom.Serm.48.q.d.si non delectat veritas,delectet libertas,liberari propriè dicitur liberũ fieri,vt sanari,sanum fieri.Aug.4.de Trin.c.18.Liberabit à morte,à corruptione,à mutabilitate.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

bb. pro , nam.Hebr. quasi dicat, interim tamen id dicam. cc. id est, quasi de Patre Deo eis loqueretur. 103. *pro,perseraueritis.* 110. *Græc.ἐλευθερώσει, liberos faciet, exemptos seruitute peccati,& diaboli.*

vos

vos.[ee] Responderunt ei:[111] Semen Abrahæ sumus, & nemini [112] seruiuimus vmquam: quomodo tu dicis,liberi eritis?[113] Respondit eis Iesus : [115] Amen,amen dico vobis, [116] quia omnis qui [117] facit peccatum,[118] seruus est peccati:[119] seruus autem non [120] manet in [121] domo in æternum:[122] filius autem manet in æternum.[123] Si ergo vos Filius [124] liberauerit, [ff] verè [125] liberi eritis. [126] Scio quia [127] Filij Abrahæ estis,[128] sed quæritis me interficere,[129] quia sermo [130] meus nō [131] capit in vobis.[132] Ego [133] quod vidi apud Patrem,[134] loquor:& vos quæ vidistis apud [gg] patrem vestrum, [135] facitis. Responderunt, & [136] dixerunt ei:Pater noster Abraham est.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

ee. Aug. non illi qui iam crediderant, sed qui in turba nondum erant credentes. 111. Int.efferunt genus superbi. 112. Chry.non aliam seruitutem nouerant nisi mundanam.August. quid? Iosephus nō est venumdatus? Prophetæ sancti nónne in captiuitatem inducti? nónne vobis assiduè imputat Deus, quòd vos de seruitutis domo liberauit? quomodo tributa Romanis soluitis,si nemini vmquā seruistis?

113. Int.exponit eis quæ sit seruitus,quæ libertas quam promittit. 115. Int.ingeminat,vt attentiores fiant. Aug.Multum commēdat,quod sic pronūciat quodammodo si dici fas est,iuratio eius est. Amen, verbum est Hebræum,quod verum significat,non est autem interpretatum Græcè, aut Latinè, non vt esset ligatum, sed ne vilesceret nudatum. Veritas dicit, verum dico vobis, quæ mentiri omnino non potest,tamen inculcat,dormientes excitans. 116. Aug.s.Iudæus, Græcus;diues, pauper; imperator, & mendicus. 118. Greg.4.Mora.cap.42. qui se prauo desiderio subjicit, iniquitatis dominio dudum libera mentis colla supponit,sed huic Domino contradicimus,cùm iniquitati,quæ nos ceperat,reluctamur.Idem 25.Mor.cap.20.quanto aliquis liberiùs peragit peruersa quæ vult,tanto iniquitatis seruitio obnoxiùs obligatur.Aug.O miserabilis seruitus,seruus hominis aliquando domini duris imperiis fatigatus,fugiendo requiescit;seruus peccati quò fugiat?secum se trahit quocumque fugerit, peccatum enim intus est,voluptas transiit quæ delectabat,remansit peccatum quod pungat. 119. Int.i.peccator.

120. Int.etiam si intret. 121. Int.id est,Ecclesia. Aug.Ecclesia,domus;seruus,peccator:multi intrant in Ecclesiam peccatores. 122. Int.s.Christus in domo sua cui cohærent filij liberati. Aug.in hoc quod dicit Filius,caput & corpus est. 123. Int. qui solus liberat à peccatis. 124. Aug.terruit,ne peccatum amaremus;spem dedit,ne de peccati absolutione diffideremus;hæc ergo est spes nostra,vt à libero liberemur,ipse enim pretium dedit,solus de peccato liberare potest,qui venit sine peccato,& factus est sacrificiū pro peccato. Aug.de verb.Dom.Serm.48.liberauerit,scilicet,à diabolo,& animæ iniquitate.

ff. Chry.ostendit humanam libertatem de qua gloriabantur,non esse veram libertatem. August.erit voluntas tua libera,si fuerit pia;eris liber,si fueris seruus iustitiæ. 125. Int.vt hîc peccatum non dominetur, & post corruptionem vt omnino non sit. Aug.prima libertas carere criminibus. sed ista inchoata est, non perfecta libertas, caro enim concupiscit aduersus spiritum. libertas plena & perfecta erit,cùm nullæ erunt concupiscentiæ. 127. Int.s.per carnem,sed non per imitationem. Aug.carnis origine,non cordis fide. 128. Chry.hoc addit,ne dicant,peccatum non habemus. 130. Int qui est vt hamus,qui capit dum capitur. 131. Int.s.cor,quia non capitur à corde vestro. Aug.i.non capit cor vestrum,quia ab eo non recipitur:sic est sermo Dei fidelibus,tamquam pisci hamus.tunc capit, quando capitur;nec fit captis iniuria, ad salutem quippe,non ad perniciem capiuntur. Chry.non dixit,non capitis,sed non capit,altitudinem suorum dogmatum ostendens. 132. Chry.hoc ait,quia possent dicere,quid si à teipso loqueris? 133. Theoph.i.cognoui. 134. i.veritatem quæ ego ipse sum,& ideo sermo meus vos debet capere. Aug.quasi dicat,Veritatem vidi,veritatem loquor,quia Veritas sum.

gg. Glo.de diabolo dicit,cuius filij erant,non natura,sed imitatione,adeóque verè serui. 135. Chry. quasi dicat,sicut ego verbis,& veritate ostendo Patrem,ita vos à rebus ostendite Abraham. 136. Aug. quasi dicat,quid tu dicturus es contra Abraham? videntur prouocare,vt aliquid mali de Abraham dicat,quod eis occasio sit faciendi quod cogitabant.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

111. id est,genus. 118. ab illo velut vinculis detentus,& seruire coactus. 120. i.non solet manere,vel non habet ius manendi. 131. Græcè οὐ χωρεῖ,non habet locum.

Dicit eis Iesus:[137] Si filij Abrahæ estis,[138] opera Abrahæ facite.[139] Nunc autem quæritis me in-
terficere[140] hominem,[141] qui veritatem[142] vobis locutus sum, quam[143] audiui à Deo:[hh] hoc[144] Abraham
[ll] non fecit.[145] Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei, Nos ex[146] fornicatione non
sumus nati, vnum[147] Patrem habemus, Deum. Dixit ergo eis Iesus:[148] Si Deus[mm] Pater ve-
ster esset, diligeretis vtique me. ego enim ex Deo[149] processi,[150] & veni:[151] neque enim à
me ipso veni, sed ille me misit.[152] Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non
[153] potestis[154] audire sermonem meum.[155] Vos ex patre diabolo[156] estis: &[nn] desideria patris ve-
stri vultis facere.[157] Ille, homicida erat ab[158] initio,

Sens. Lit. In Cap. VIII.

137. Aug. non negat eorum originem, sed facta condemnat, caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. Glo. Abraham laudat, & istos degeneres damnat. 138. Int. credidit Abraham Deo. Orig. non vinum opus dicit, sed cuncta Abrahæ opera, spiritualiter tamen intellecta; nec enim oportet adire ancillarum coniugia, aut in senectute aliam vxorem ducere. 139. Int. q. d. factis probare, non verbis.

140. Int. in quo probamini non esse filij Abrahæ. Glo. non dicit quod poterat, se esse Dominum Abrahæ, ne sit occasio calumniæ. 141. Orig. Verbum non moritur, sed hoc quod videbant, quod videbant, poterant occidere; & quem non videbant, offendere. 142. Chry. s. quòd sim æqualis Patri, ob hoc enim volebant eum interficere. 143. Chry. hoc ait, vt ostendat quod dixit, non esse Patri contrarium.

144. Int. cuius filios vos facitis. 145. Int. sed est vobis alius pater, cuius opera facitis. Chry. volebat Dominus eis suadere ne spem salutis haberent in cognatione Abrahæ naturali; hanc enim putabant sibi sufficere ad salutem. 146. Aug. cœperunt cognoscere quòd non de carnis generatione, sed vitæ institutione loqueretur; solet autem Scriptura fornicationem appellare, cùm Diis multis & falsis anima tamquam prostituta subiicitur. Orig. atrociùs respondent, latenter designantes ex adulterio natum Christum. 147. Int. q. d. etsi non similes Abrahæ simus, saltem semper Deum colimus, qui Israel suum primogenitum nominat. Orig. Dicunt se habere maiorem patrem quàm Abraham. 148. Chry. Multi eorum ex fornicatione nati erant, sed hoc omisso, Christus ostendit eos non esse ex Deo. Hilar. 6. de Trin. Temerariam Iudæorum vsurpationem patrem sibi Deum præsumentium, per id quod se non diligerent, obiurgat. mm. Orig. Deus alicuius fit Pater, quando eius mandata custodit. 149. Int. Deus. Aug. quod de Deo processit verbum, æterna processio est, venit autem ad nos, quia Verbum caro factũ est, aduentus eius, humanitas eius. 150. Int. s. in carnem. 151. Hil. Docet non sibi à se esse originem. Orig. hoc dicit propter quosdam per se venientes, & non missos à Patre, de quibus in Hieremia: Non mittebam eos, & ipsi currebant. 152. Chry. hoc subdit, quia semper quętebãt, quid esset, quod diceret, Quò ego vado, &c. 153. Int. s. in hoc statu manentes. 154. Int. i. credere. Aug. ideo audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. Glo. ita res est vt dico, sed non potestis cognoscere, quia non potestis audire, cùm nolitis credendo corrigi, sed quia ex diabolo estis, in eo perseuerare elegistis.

155. Chry. quia ausi sunt patrem suum Deum dicere, ita eos percutit. 156. Aug cauenda est hîc Manichæorum hæresis mali quamdam naturam ponentium, & gẽtem tenebrarum, vnde caro nostra originem ducat. Iudæi filij erant diaboli, imitando, non nascendo; itaque sequitur, Et desideria Patris, &c. Gl. erant filij diaboli imitatione, sic illud dictum, Pater tuus Amorrhæus, & mater Cetthæa. nn. Chry. non dixit opera, sed desideria; ostendens vehementer & illum, & ipsos cædibus delectari. Glo. q. d. occidere me vultis in carne, quia non potestis in mente. 158. Int. s. ex quo fuit homo qui posset occidi. Aug. Diabolus verbum malum seminauit, & hominem occidit. non ad eum venit ferro accinctus, ne ergo putes non esse homicidium cùm fratri tuo mala persuades. Orig. Diabolus totum genus hominum peremit, omnes enim in Adam moriuntur.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

hh. pro, tale quid. ll. verti etiam poterat, non fecisset. 146. *q. d. idololatræ non sumus, tales enim vocantur filij fornicationem. Oseæ 2.* 153. *q. d. ideo sermones meos non intelligitis, quia ferre me dicentem non potestis, adeò vobis sum inuisus.* 157. *occidit enim hominem suasione peccati, & peccato in mortem induxit.*

158. *s. mundi, vel hominis, vel ipse est primus homicida, quiq; ex quo cœpit occidere, semper itidem facit.*

& [159] in veritate non ſtetit : [160] quia non eſt [161] veritas [oo] in eo. [162] Cùm loquitur mendacium, ex [pp] propriis loquitur, quia mendax eſt, [163] & [qq] pater eius. [164] Ego autem ſi veritatem dico, non [165] creditis mihi. [166] Quis ex vobis [167] arguet me de peccato? [168] Si veritatem dico, [169] quare vos non creditis mihi? [170] Qui ex Deo eſt, [171] verba Dei audit. [172] Propterea vos non auditis, quia ex [173] Deo non eſtis. Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: [174] Nónne bene dicimus nos quia [175] Samaritanus es tu, & [176] dæmonium habes? Reſpondit Ieſus, [177] Ego [178] dæmonium

Sens. Lit. In Cap. VIII.

159. Int. in qua fuit, ſed tamen cecidit. Aug. 11. de ciuit. Dei, ca. 13. non dicit à veritate alienus fuit, ſed in veritate non ſtetit, à veritate lapſum ſignificans. Vnde & Eſaias : Quomodo cecidiſti qui mane oriebaris? & Ezechiel: In deliciis paradiſi Dei fuiſti, nempe fuit in veritate, ſed non permanſit. Illud autem Iohannis, Ab initio diabolus peccat, ſic eſt intelligendum. non ex quo creatus eſt, ſed ab initio peccati, cœpit enim in ipſo peccatum. 161 Int. à qua lapſus eſt. Orig. Seductus eſt à ſeipſo, in hoc deterior, quod alij ab eo falluntur, ipſe ſibi deceptionis auctor. Aug. 11. de Ciuit. Dei, cap. 14. oſtendit in veritate non ſtetiſſe, ex eo quòd veritas in eo non eſt, eſſet enim in eo ſi in ipſa eſſet. p p. Glo. homo quòd mendax eſt, non habet de proprio, ſed ab alieno, id eſt, à diabolo. 163. Aug. non omnis qui mentitur, eſt pater mendacij, ſed qui aliunde mendacium non accepit, vt diabolus. Orig. Diabolus mendacium genuit. 164. id eſt, me verbum, & veritatem Patri coæternam. 165. Int. vos qui eſtis ex patre mendacij. 166. Theoph. q. d. ſi me non poteſtis de peccato arguere, manifeſtum eſt quòd propter veritatem me odio habetis. Chry. quia eſtis inimici veritatis, vultis me interficere. 167. Int. vt ego arguo vos, & patrem veſtrum. Orig. nullus hominum verè hoc dicere poſſit, niſi ſolus qui peccatum non fecit. Greg. in hom. 18. vide manſuetudinem Dei, non dedignatur ex ratione oſtendere ſe peccatorem non eſſe, qui poterat ex diuinitatis virtute peccatores iuſtificare. 169. Int. niſi quia eſtis filij diaboli. 170. Int. non natura, ſed fide. 171. Int. id eſt, amat. Greg. in hom. 18. Interroget ſe quiſque, ſi verba Dei aure cordis percipit, & intelliget vnde ſit, verba Dei non audiunt, qui etſi ea libenter ſuſcipiunt, opere tamen exercere contemnunt. 173. Int. per vitium non ſunt ex Deo, qui tamen per naturam ſunt ex Deo. Aug. Eſt autem hoc illis dictum, qui non ſolùm peccatores erant, ſed etiam præcogniti, quòd non erant crediturі ea fide, qua poſſent à peccatis liberari. 174. Chry. ſi quid Dominus altum dicebat, Iudæis inſania videbatur. Glo. conuicti eſſe filij diaboli, conuitia ingerunt, quia nō poterant reſiſtere. 175. Int. hoc non negando recipit, quia cuſtos. Orig. quomodo vocant Samaritanum, qui de reſurrectione & iudicio tot & tanta docuerat? fortè improperantes hoc dicunt. vel indicant eum ſentire quidem cum Samaritanis, ſed fictè, vt Iudæis placeat de reſurrectione docere. Theoph. Samaritanum dicunt, tamquam ritus Iudaicos diſſoluentem. aduerte autem, multa eſſe ab Euangeliſtis prætermiſſa, nec enim legimus vbi eum vocauerint Samaritanum. 176. Int. hoc vt falſum negat, ſed vt patiens conuitium non reddit. Orig. id dicunt illi, vel quia eius ſermones tranſcendebant capacitatem humanam; dicebat enim Deum Patrem ſuum, ſéque de cælo deſcendiſſe, &c. vel quia putabant eum in principe dæmoniorum, dæmonia eiicere. Theoph. quia eorum cogitationes reuelabat, dæmonium habere ſuſpicabantur. 177. Greg. in hom. 18. Ecce iniuriam ſuſcipiens Deus, non contumelioſa verba reſpondet, cùm à proximis contumeliam accipis, etiam eorum vera mala tacere debes, ne miniſterium iuſtæ correptionis, in arma vertatur furoris. Chry. vbi oportebat Dominum eos docere, & contra eorum ſuperbiam inuehi, aſper erat: vbi verò exprobrantes ſufferre, multa manſuetudine vtebatur, vt. ſ. diſceremus, quæ ad Deum pertinent vindicare, quæ verò ad nos, deſpicere. Aug imitemur eius patientiam, vt perueniamus ad potentiam. 178. Aug. cùm duo Domino obiecta eſſent, non ſe negauit Samaritanum: nouerat enim noſtrum eſſe cuſtodem, & quidem ipſe eſt Samaritanus, qui acceſſit ad ſaucium, & miſericordiam impendit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

159. i. perfectione, & integritate qua creatus, ſic verum dicitur aurum, quod perfectum, non adulteratum, & verus Iſraëlita in quo dolus non eſt, vel. q. d. ipſe mendacio primos homines decepit. 160. q. d. quod ex eo apparet, quia, &c. ſic illud Pſal. Clamaui, quoniam exaudiſti me. q. d. hinc apparet me clamaſſe. o o. id eſt, eius affectu. p p. corrupto. ſ. affectu. q q. ſ. mendacij. ſic Prouerb. 14. In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis eius. ſ. timentis Deum, &c. Pater autem dicitur. i. auctor. 164. ob quod ipſum credere deberetis.

167. Græc. ἐλέγχει, conuincit, pro, poteſt conuincere. 170. i. Dei ſpiritu præditus. 171. ſ. libenter, delectabiliter. 174. apparet id aliàs dixiſſe. 175. vel ſic ſolebant per contemptum vocare quemcumque odiſſent, vel ita vocant, quòd videretur eis legem ſoluere.

non habeo[179]: sed honorifico[180] Patrem meum[181], & vos inhonoraſtis me[182]. Ego autem[183] non[184] quæro gloriam meam[185]:eſt qui quærat,& iudicet[186]. Amen amen[187] dico vobis, ſi quis[qq] ſermonem meum[rr] ſeruauerit, mortem non[188] videbit in[189] æternum. Dixerunt[190] ergo Iudæi, Nunc cognouimus quia dæmonium[191] habes. Abraham[192] mortuus[193] eſt, & Prophetæ: & tu dicis, Si quis ſermonem meum ſeruauerit,non guſtabit[194] mortem in æternum. Numquid tu maior es patre[195] noſtro Abraham, qui mortuus eſt[196]? & Prophetæ mortui ſunt? Quem[197] te ipſum facis?Reſpondit Ieſus:Si[ſſ]

Addit. Avct. In Cap. VIII.

179. Orig.ſolius Chriſti vox;Ego dæmonium non habeo,nec habui.ſicut & illud: Venit princeps huius mundi,& in me non habet quidquam. 180. Aug.q.d.ne vobis arrogans videar,habeo quem honorificem. 181. Theoph.ſ.non tolerans homicidas & mendaces, ſe Dei filios appellari. Orig. Solus Chriſtus veriſſimè veneratus eſt Patrem. 182. Int.ſ.per falſa opprobria. Aug.q.d. Ego facio quod debeo,vos non facitis quod debetis. Greg.in hom. Quiſquis Dei zelo vtitur, à prauis dominis dehoneſtatur. 183. Quid nobis contra iniurias faciendum ſit, ſuo nos exemplo admonet. 184. Int. ſicut ſimulatores, qui volunt videri quod non ſunt. Glo. Vt homines, qui illatis contumeliis aliquid reddunt.Chry.q.d.ex honore quem Patri defero,hæc ſum vobis locutus,& me dehonoratis, ſed nulla eſt mihi huius contumeliæ cura,ille curabit propter quem patior. 185. Int.ſ.Pater. Aug. quomodo ergo alibi dicit,Pater non iudicat quemquam,ſed omne iudicium dedit Filio?iudicium aliquando pro damnatione accipitur,hîc ſecundùm diſcretionem poſitum eſt. q. d. Eſt Pater qui gloriam meam à veſtra diſcernat.Glo.Duæ ſunt tentationes;vna probationis, de qua: Tentat vos Deus.altera,deceptionis,de qua:Deus intentator malorum eſt.ſic duo timores: vnus quem charitas foras mittit: alter qui permanet in ſeculum ſeculi.ſic & duo iudicia:vnum damnationis,quod Pater dedit Filio:alterum diſcretionis, iuxta illud; Iudica me Deus, diſcerne cauſam meam. hic ergo iudicet.i.diſcernat à gloria veſtra,qui ſecundùm ſeculum gloriamini. 186. Int.diſcernit Pater à gloria hominum, gloriam Filij, quem vnxit præ participibus ſuis. 187. Greg.hom. 18. Creſcente malorum peruerſitate, non debet prædicatio frangi, ſed augeri.ſic Dominus hîc cùm dæmonium habere dictus eſſet, largiùs prædicationis ſuæ beneficia impēdit. rr. Chry.non ſolùm fide, ſed etiam per vitam puram. 188. Int. ſcilicet, veram,ſed Iudæi verè mortui,non intelligentes eam,putant dici, numquam morietur, & iraſcentes dicunt Abraham mortuum eſſe. 189. Aug.id eſt,experietur,loquitur verò de morte æterna,quæ vera mors eſt;nam iſta,qua corpus relinquitur,migratio eſt.Orig.ſic eſt dictum hoc,vt ſi diceretur: ſi quis lucem meam cuſtodierit, tenebras non videbit. Chry. indicat occultè quòd ei nihil poſſunt facere. ſi enim qui ſermonem eius ſeruabit,non morietur in æternum,multo magis ipſe non poteſt mori.

190. Orig.coniungendum eſt cum vtroque præcedentium, qui enim in æternum ſeruauerit ſermonem Chriſti,mortem non videbit in æternum,eò vſque enim quis mortem non videt, quouſq; Chriſti verbum cuſtodit.quòd ſi cuſtodire ceſſet, ſubinde mortem videt. Itaque à Chriſto inſtructi, Prophetæ quærenti,Quis eſt homo qui viuet,& non videbit mortem?reſpondere poſſumus, Qui cuſtodit verbum Chriſti. 191. Greg.in hom. 18.vt boni per contumelias meliores exiſtunt,ita reprobi beneficio priores fiunt. 192. Int.prouocant,vt aliquid diceret contra Abrahã. 193.Int.ſed non illa morte quam Dominus dixit. 194. Glo.quod dicitur, videbit,vel guſtabit, nihil aliud eſt quàm experietur.

195. Chry.Rurſus ad cognitionem confugiunt, poterant verò dicere, Numquid tu maior es Deo, cuius ſermonem qui audierunt,mortui ſunt?ſed non dicunt hoc, quia etiam Abraham eum minorem putabant. 196. Orig. falſum dicunt, & de Abraham,& de Prophetis. Verbum enim Domini audierunt,& cuſtodierunt.Greg.in hom. 18.Solùm carnis mortem aſpicientes,in veritatis ſermone caligabant. Beda. Abraham mortuus erat corpore, anima autem viuebat. 197. Int. vt dicas ex ſermone tuo non mori, cùm ſcias illos mortuos. Beda. q. d.cuius meriti & dignitatis, vis credi?Orig.cæcutientium ſermo, nec enim ſe fecit Ieſus id quod eſt, ſed ex Patre recepit. Glo. ſecundùm illos ſe faciebat Filium Dei, quaſi non eſſet; verè autem erat,vnde Apoſtolus:non rapinam arbitratus eſt,&c. ſſ. Aug. Reſpondet ad illud, Quem teipſum facis? gloriam ſuam referens ad Patrem de quo eſt.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

184. *ſcilicet,quatenus homo.* 186. *ſcilicet,vlciſcendo.*

[198] ego glorifico meipsum, [199] gloria mea nihil est. est Pater meus qui glorificat me; [200] quem
vos dicitis quia [201] Deus vester est,& non cognouistis [202] eum,ego auté noui eũ. [203] Et si dixero
quia [204] non scio eum,ero similis [205] vobis,mendax. Sed scio [206] eum,& [207] sermonem eius seruo.
[208] Abraham pater vester [209] exultauit vt [210] videret [211] diem meum:vidit,& [212] gauisus est. [213] Dixerũt [214]
ergo Iudæi ad eum, [215] Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit
eis [216] Iesus: Amen,amen dico vobis,antequàm Abraham [217] fieret,ego [218] sum.Tulerunt [219] ergo
[220] lapides [221] vt iacerent in eum. [222] Iesus autem [223] abscondit se, [224] & exiuit [225] de templo.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

198. Int.scilicet,tantùm. 199. Chry.s.quantum ad istorum opinionem.sic suprà,testimoniũ meum non est verum. 200. Glo.Vox Patris glorificat Filium in baptismo, in monte;& in aliis huiusmodi. Aug.dicunt Arriani,ergo maior Pater qui Filiũ glorificat.hæretici non legistis & ipsum Filiũ dicentem quòd glorificet Patrem suum? 11. Aug.quidã hæretici dicunt Deum in veteri testamento nunciatum,non esse Patrem Christi,contra istos Christus dicit,Patrem suum,quẽ Iudæi dicebant Deum suum. 201. Chry. volebat ostendere quòd non solùm Patrem suum nesciebant,sed neque Deum.

202. Int.Quia si cognouissent, Filium eius recepissent.Aug.¶Theoph.Deum contemnunt,qui homicidium in lege prohibuit,aduersus Christum clamantes.Glo.non cognouistis spiritualiter, dũ pro terrenis seruistis. 103. Aug.secundùm carnẽ iudicantibus,poterat videri arrogãtis quod dixerat,ideo hoc subdit.Arrogantia ita cauenda est,vt veritas non relinquatur. 204. Int.cùm sciam. 205. Int.qui dicitis vos scire,& nescitis. 206. Theoph.Naturaliter ipsius cognitionẽ obtinens. 207. Int.Sermonem Patris,vt Filius loquebatur:& ipse erat verbũ Patris,qui hominibus loquebatur. Aug.¶Theoph. vocat sermonem mandata.Sumitur autẽ &,pro quia:quasi dicat,quia eius sermonẽ seruo. 208. Chry. nihil de morte dicens,se maiorẽ ostendit Abraham. 209. Aug.non timuit,sed exultauit.credẽs exultauit,sperando,vt videret intelligẽdo. 210. Int.non quia vidit. 211. Aug.incertũ est dixeritne diem Domini quo erat venturus in carne,an diẽ qui nescit ortũ nec occasum.sed ego non dubito Abraham vtrumque sciuisse.ait enim seruo suo:pone manũ sub fœmore meo, & iura mihi per Deum cæli, quo significabatur de genere Abrahæ venturum in carne Deum cæli. Chry.Diem suum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis & Isaac præfigurauit.Ostendit verò per hoc se non inuitũ ad passionem venire. 212. Greg.hom.18.nam in figura summæ Trinitatis,tres Angelos hospitio suscepit.

213. Chry.s.propter beneficium quod à me habet vt à maiore.Aug.quale gaudiũ fuit videntis.Verbum apud Patrem manens,& aliquãdo in carne venturum,nec de Patris gremio recessurũ. 214. Int. irati,in eo solam carnis ætatem pensantes,non diuinã naturã. Greg.carnales Iudæorum mentes oculos à carne non subleuant. 215. Theoph.Erat Christus triginta triũ annorum:quare ergo non dixerunt,quadraginta annos nondum habes,sed quinquaginta?Superuacua est quæstio hæc,dixerũt enim quod eis occurrit. 216.Int ab intuitu carnis,ad diuinitatem trahens.Greg. 217. Int.non dicit,esset, sed fieret,quia creatura.Aug. 218. Int.non dicit factus,sed sum;quia creator.Aug.¶Greg.hom.18.nõ dixit fui,in diuinitate enim nec præteritũ,nec futurum. 219. Int.quia putãt hoc esse blasphemiam.

220. Aug.quò curreret tanta duritia, nisi ad lapides. Greg.quem intelligere non poterant,obruere quærebãt. 221. Int.ipsi duri vt lapides. 222. Int.vt homo humilis. 223. Int.quia cõmendanda erat patientia,non exercenda potentia.Greg.hom.18.Si potentiam exercere voluisset, eos in suis actibus ligaret,aut eos in pœnas subitę mortis obrueret:sed qui pati venerat,iudicium exercere nolebat. Aug. Magis erat commendanda sapientia, quàm exercenda potentia. deserit eos quasi correctionem non suscipientes:non abscondit autem se in angulo templi,quasi timens,aut in domunculam fugiens, aut post murum,aut columnam diuertens: sed cælica potestate inuisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exiuit,tamquam homo à lapidibus fugit, sed væ illis à quorum lapideis cordibus Deus fugit. 224. Int.& sic à duris eorum cordibus fugit. Greg.hom.18.Docemur hoc exemplo iram superbientium,etiam cùm resistere possumus,humiliter declinare.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

220. Beda.quotquot malas cogitationes quis assumit,quasi tot lapides in Iesum mittit.& quantum ad se pertinet,si ad deliberationem transit,Iesum extinguit. 224. Greg.hom.18.absconditur veritas eis,qui eius verba sequi contemnunt. 225. Glo.id est,de figuris Iudæorum.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

198. *s.sine Patre.* 199. *id est.pro nihilo habenda esset.vel,quasi dicat,vestra opinione nihil est.*

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

v v. pro, & tamen. Heb. 209. *id est, gestiuit, magnopere concupiuit, vel exultando optauit.* 211. *scilicet, aduentum in carnem.* 212. *scilicet, oculis mentis, dum viueret in carne, vel in limbo existens.* 217. *pro, esset, vel fuisset.*

CAPVT IX.

ET præteriens Iesus vidit[1] hominem cæcum[2] à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius, dicentes: Rabbi,[3] quis peccauit,[4] hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit Iesus, Neque[5] hic peccauit, neque parentes eius: sed vt[a] manifestentur[b] opera Dei in illo.[6] Me oportet[7] operari opera eius[8] qui misit me,[10] donec[11] dies est:[12] venit nox,[13] quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux[14] sum mundi. Hæc cùm dixisset[15]

SENS. LIT. IN CAP. IX.

1. CHRY. Exiens de templo, curauit cæcum, sui absentia Iudæorum furorem mitigans, & per signi operationem eorum duritiam molliens. 2. Int. i. misertus est. Chry. ipse vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit. Respexit verò ita attentè, vt discipuli interrogarent quod sequitur. 3. Int. Magistrum appellant, quia scire desiderant. Aug. 4. Chry. venerunt ad hanc interrogationem, quia suprà paralytico dixerat: ecce sanus factus es, ne ampliùs pecces. 5. Aug. non quidem hic aut sine peccato originali natus erat, aut viuendo nihil addiderat. habebat ergo peccatũ ipse, & parentes eius; sed non ipso peccato factum est vt cæcus nasceretur. b. Glo. s. vt cæcũ illuminando, & per eum quid in cæcitate humani generis facturus sit, significando, Filius Dei manifestetur. 6. Chry. de se dicit, non de Patre: illius enim gloria iam manifestata erat. non est autem iste iniusta passus, sed beneficiũ accepit per cæcitatem; per hanc enim interioribus respexit oculis: & quidem qui eum ex non ente ad esse deduxit, poterat absque iniuria eum ita dimittere. Dicunt verò quidam, vt, hoc loco non causam significare, sed euentum, vt & illic, Lex subintrauit, vt abũdaret delictum. Secutum est enim, vt huius oculis apertis Dei virtus demõstraretur. Greg. in Præf. Mor. c. 9. alia est percussio qua percutitur peccator vt puniatur, alia vt corrigatur; alia vt saluãtis virtutem cognitã ardẽtiùs amet. 7. Int. pro me enim. 8. Int. s. prædicare, illuminare cæcos. 9. Int. quia Filius de illo, ipse de nullo gloriam dat illi. Aug. ¶ Chry. q. d. oportet me facere, quæ manifestent me eadem cum Patre facere. Beda. asserens se operari opera Patris, sua & Patris opera eadem esse demonstrauit. 10. Int. ecce ille missus in quo cæcus oculos lauit. 11. Int. id est, dum sum in mundo. Aug. dies est vsque dum veniat nox, de qua statim sequitur. 12. Int. quare dum dies est? quia venit, &c. 13. Int. id est persecutio Apostolorum, vel persecutio Antichristi. Aug. nox est, de qua dicitur: Proiicite eum in tenebras exteriores. Ibi ergo nox vbi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est. dum viuis, operare, ne illa nocte præueniaris. 14. Int. Ecce quis est dies, in eo cæcus lauat oculos, & videt diem. Aug. Dies qui circuitu solis impletur, paucas habet horas, dies præsentię Christi vsque ad seculi consummationem extenditur. Ecce, ego vobiscum sum (inquit) vsque ad consummationem seculi. 15. Int. monens bonos, & terrens malos.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

1. BEDA Expulsus de cordibus Iudæorum, mox transiuit ad gentilem populum, eius etiam iter est de cælis in terram descensus; vidit autem cæcum, cùm misericorditer respexit humanũ genus. Aug. contigit cæcitas in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus. cæcum ergo humanum genus à natiuitate. Glo. præteriens scilicet secus viam nostræ mortalitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

2. *attentè aspexisse apparet ex discipulorum interrogatione.* 4. *vel errando id dicunt, quippè rudes. vel sensus est, Quomodo huic malum id accidit, cui nec proprium, nec parentum peccatum causam dare potuit?* a. *scilicet ideo cæcus natus.* 9. *ostendit sua & Patris opera eadem esse.* 11. *i. dum seculum durat, vel dum ago in mundo corporaliter.* 14. *ideò me oportet illuminare, docere.*

expuit[16] in terram,& fecit lutum[17] ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius[18], & dixit
ei,[c] Vade,laua in natatoria[19] Siloë,quod[d] interpretatur[20] missus. Abiit ergo,& lauit:& venit
videns.[21] Itaque vicini,& qui viderant eum priùs quia mendicus erat,dicebant: Nónne[22]
hic est qui sedebat,[e] & mendicabat?[23] Alij dicebant,Quia hic est.[24] Alij autem,Nequaquam,[25]
sed similis est ei.Ille verò dicebat,Quia ego sum.[26] Dicebant ergo ei, Quomodo aperti[27]
sunt tibi oculi?[28] Respódit,Ille homo qui dicitur Iesus,lutum fecit,[29] & vnxit oculos meos:
& dixit mihi,Vade ad natatoriam Siloë,& laua.Et abij,& laui,& video.[f] Et dixerunt ei,[30]
Vbi[31] est ille? Ait, Nescio.[32] Adducunt[33] eum ad Pharisæos qui cæcus fuerat. Erat autem
sabbathum[34] quando lutum fécit Iesus,& aperuit

Sens. Lit. In Cap. IX.

16. Chry.Sermonem quem dixerat per opera credi fecit. 17. Chry.poterat qui res de nihilo produxit,oculos sine luto sanare,sed noluit docere se Creatorem,qui hominem ex luto formauit.nō est autem vsus aqua ad lutū faciendum,sed sputo;vt nihil adscriberetur fōti,sed virtuti oris eius.nam & lauari iussit,ne putaretur ex terræ virtute esse curatio. 18. Int.nondum intus. Theoph.quidam dicunt lutum fuisse in oculos conuersum. c. Chry.quare eum mittit ad Siloë?vt omnes viderent euntem, & lutum super oculos habentem.non erat autem timendum ne Siloë curatio adscriberetur. multi enim lauerant ibi,& curati non fuerant.adde quòd fides cæci demonstrata est,qui non contradixit,nec apud se ita cogitauit,lutum magis excæcat,sæpè laui in Siloë,& nihil adiutus sum.si virtutem Christus haberet,præsens curasset;sed simpliciter obediuit. 19. Int.i.in piscina quæ dicitur Siloë. d. Glo.Siloë, fons est ad radices montis Sion,qui non iugibus aquis, sed certis horis ebullit per concaua terrarum.

20. Chry.significat quòd in Siloë erat virtus Christi,quæ cæcum curauit:sicut enim Apostolus dixit Christum petram spiritualem,ita & Siloë spiritualis erat. 21. Glo.quomodo iste sine fide sanatus est, cùm nemo legatur à Christo sanatus exteriùs,sine sanatione interiori?hoc de illis dicitur,qui propter peccata infirmabantur,at iste propter Dei gloriam languebat. 22. Chry.magnitudo facti incredulitatem inducebat. 23. Chry.mirabilis Dei clementia, eos qui mendicabant cum multa deuotione curabat,ignobiles etiam sua dignos ducens prouidentia,pro salute enim omnium venerat. 24. Chry.Diligenter inspicientes per longam viam euntem,non poterant negare eū esse.25. Int.quia aperti oculi vultum mutauerant.Aug. 26. Int.vox grata,ne damnaretur ingratus.Aug. ¶ Chry.non pudet prioris cæcitatis,nec furorem plebis formidat,sed benefactorem prædicat. 27. Chry.modum ille nesciebat, sed factum nouerat. 29. Chry.non dixit quòd expuisset in terram, id enim non nouerat. 31. Aug. cæcus confitebatur,& cor impiorum frangebatur.Chry.hoc dicebant,quia iam aduersus ipsum cōspirauerant,recedebat Christus vbi curasset,non enim quærebat gloriam,nec se ostentare. 33. Chry.volebant Christum inuenire vt ad Pharisæos ducerent,sed quia non potuerunt,cæcum ducunt,vt eū vehementiùs interrogent. 34. Chry.hoc addit demonstrans illorum malam mentem. quærebant enim occasionem contra eum,& volebant miraculo detrahere per apparentem legis præuaricationem.

Sens. Myst. In Cap. IX.

17. Int.ecce collyrium quo vngitur genus humanum. Aug.fecit lutum de saliua, quia Verbum caro factum est;vnxit oculos cæci,sed nondum videbat:quādo enim vnxit,fortè catechumenum fecit.Mittit ad piscinam Siloë:baptizatus enim in Christo illuminatur. Commendauit autem Euangelista piscinæ nomē,dicens interpretari missum.nisi enim ille fuisset missus,nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus.Glo.Saliua est sapientia quæ ex ore Altissimi prodiit;terra,caro Christi;vngere oculos,catechumenum facere:qui credit Verbum carnem factum, mittitur vt lauet.i.baptizetur,in misso.i.Christo;baptizatus autem,lumen recipit. d. Glo.aquæ Siloë,vt est apud Esaiam,vadunt cum silentio.nullus autem infidelium potest à cæcitate liberari,nisi doctrina Christi,quæ sine strepitu,& clamore verborū leniter fluit. 28. Int.videns,euangelizat gratiam. 32. Beda.figuram tenet catechumenorum,qui etsi credunt in Iesum,tamen,nondum loti,eum quasi nesciunt.

Addit. Avct. In Cap. IX.

d. Fons est ad radices montis Sion,vnde exceptæ aquæ faciunt natatoriam,seu piscinam. 20. שלח*,mittere* שלוח*,missus. e. s.ante templum,vt ille de quo Act.3. f. Græc.*ἀνέβλεψα*,visum recepi.*

oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset. [35] Ille autem dixit eis, Lutum mihi posuit super oculos,& laui, & video. Dicebant ergo ex Pharisæis [36] quidam, Non est hic homo à Deo, qui [37] sabbathum non [g] custodit. [38] Alij autem dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc [39] signa facere? Et [40] schisma erat inter eos. [41] Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid [42] dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, [43] Quia [44] Propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, & vidisset; donec vocauerunt parentes eius qui [45] viderat, & interrogauerunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? [h] Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: [46] Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus; aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum [47] interrogate: ætatem habet, [48] ipse de se lo-[l]quatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum [m] confiteretur esse Christum, extra [49] synagogam fieret. [50] Propterea parentes eius dixerunt, Quia ætatem habet, ipsum interrogate.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

35. Chry. vide vt non turbatur in magno periculo constitutus, nec negat, nec dicit contraria prioribus. dicit verò succinctè ad eos qui iam audierant: itaque isti passi sunt contrariũ eius quod volebãt, duxerunt enim vt negaturum, & certiùs didicerunt. 36. Int. non omnes, quia iam quidam inungebãtur: isti nec videntes, nec inuncti. Aug. 37. Aug. ipse potius custodiebat qui sine peccato erat. Sabbathum enim obseruare spiritualiter est non habere peccatum. Omne opus seruile, inquit, non facietis, omnis autem qui facit peccatum, seruus est peccati. isti carnaliter sabbathũ obseruabant, spiritualiter violabant. Chry. Vide malitiam, tacent curationem, nõ enim dicunt sabbatho curat, sed sabbathũ non seruat. 38. Int. iam inuncti. 39. Chry. à signis inducebantur, sed necdum esse Deum credentes, vt possent respondere, Dominum Sabbathi illud fecisse, nec quisquã audebat manifestè dicere quod sentiebat, sed ambiguè. 42. Int. i. æstimas. Theoph. vide vt beneuolè quærunt. non enim dicunt, quid dicis de illo sabbathum non obseruante, sed miraculum cõmendant. q. d. bene fecit tibi, vnde debes eum prædicare. August. quærebant quomodo hominem calumniarentur, vt eum de synagoga eiicerent.

43. Int constanter exprimit quod sentit. Aug. 44. Aug. adhuc inunctus in corde, nondum Dei Filium confitebatur, non tamen mentiebatur. ipse enim Dominus de se ait, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. 45. Int. id est, qui cæcus fuerat, & viderat. Aug. h. Theoph. quasi dicat, aut falsum est quod nunc videat. aut quod primùm cæcus fuit; constat autem videre, falsum ergo quod dicitis cæcum fuisse. 46. Chry. hæc est veritatis natura, vt per quæ putatur insidias pati, fortior fiat, quod & nunc accidit, parentes enim in medium ducuntur, qui maximè suum filium cognoscebant.

47. Int. vt instruamini, quid nobis calumniamini? 48. August. quasi dicat, iustè cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset. 49. August. iam non erat malum fieri extra synagogam, illi expellebant, Christus suscipiebat. 50. Theoph. imbecilliores erant filio, qui testis aderat intrepidus veritatis.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

40. Int. dies ille diuisit inter lucem & tenebras. August. dies erat Christus, qui inter lucem & tenebras diuidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

g. i. obseruat. 40. i. dissensio. 44. i. à Deo missus, & verax. l. Græc. λαλήσει loquetur. m. id est, pro Messia haberet. 49. Græc. ἀποσυνάγωγοι. q. d. nunc excommunicatus, scilicet, interdictus templo & commercio reliquorum.

Vocauerunt ergo rurſum hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Da gloriam[51] Deo. nos ſcimus[52] quia hic homo peccator eſt. Dixit ergo eis ille, Si peccator eſt neſcio[53]: vnum ſcio, quia cæcus cùm eſſem, modò video. Dixerunt[45] ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit[55] tibi oculos? Reſpondit eis: Dixi vobis iam, & audiſtis, quid[56] iterum vultis audire? numquid & vos[57] vultis diſcipuli eius fieri? Maledixerunt[58] ergo ei, & dixerunt: Tu[n] diſcipulus illius ſis: nos autem Moyſi[59] diſcipuli ſumus. Nos[90] ſcimus quia Moyſi[61] locutus[62] eſt Deus, hunc autem neſcimus[63] vnde[64] ſit[65]. Reſpondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim[o] mirabile eſt[p], quia vos neſcitis vnde ſit, & aperuit[66] meos oculos. Scimus[67] autem quia peccatores Deus non audit[68]: ſed ſi quis Dei cultor[70] eſt, & voluntatem[71] eius facit, hunc exaudit. A ſeculo[72] non eſt auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. Niſi[73] eſſet hic à Deo, non poterat[q] facere quidquam. Reſponderunt, & dixerunt ei, In peccatis

Sens. Lit. In Cap. IX.

51. Int.q.d.nego quod accepiſti, quod eſt blaſphemare, non Deo gloriam dare. Aug.¶ Chry.ſub prętextu religionis ad hoc volunt eum inducere, vt neget ſe à Chriſto curatum. Glo. Dare gloriam Deo, eſt veritatem de aliquo quaſi præſente Deo dicere.q.d.confitere iſtum non eſſe Deum, ſicut nos, ſed peccatorem. 52. Chry.quare ergo non arguitis dicentem, Quis ex vobis arguet me de peccato? 53. Int. nec patet calumniæ, nec veritatem cælat. Chry.quomodo dixit, Propheta eſt, qui nunc dicit, ſi peccator eſt, neſcio. non hoc dicit, quòd timeret, ſed quia volebat Chriſtum à rei teſtimonio, non à ſua voce ab incuſatione eripi.q.d.nihil modò de hoc dico vtrũ ſit peccator, ſed quod ſcio, quia cæcus, &c. 54. Chry. modum curationis iterum inquirunt, more canum, qui venationem nunc huc, nunc illuc inueſtigant.

55. Chry.nõ dicunt quomodo vidiſti, ſed quomodo aperuit tibi oculos, occaſionem detrahendi contra eius operationem dantes. 56. Chry.q.d.inaniter interrogatis, non volentes addiſcere, ſed cauillari. 57. Int.ſicut ego iam video, & non inuideo. Aug. Loquebatur autem hæc iam ſtomachans aduerſus duritiam Iudæorum, & ex cæco videns, non ferens cæcos. 58. Aug.maledictum eſt ſi cor diſcutias, nõ ſi verba perpendas: tale autem maledictum ſit ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 59. Aug.ſi crederent Moyſi, crederent & Chriſto, de quo ille ſcripſit. 60. Int.ſub.quia. 61. Int.ſeruum Deo præferunt.

62. Int.q.d.quod Moyſes docuit à Deo accepit. 63. Chry.at demonſtrauit ſe à Deo veniſſe per miracula quæ vidiſtis. Gloſſ.ſuprà dixerant: Hunc ſcimus vnde ſit, nunc dicunt ſe neſcire, ſed neſcire nos dicimus quæ abiicimus. 65. Int.i.vnde hoc acceperit. 66. Chry.vbique ſignum inducit. quia hoc deprauare non poterant, ſed ab eo conuincebantur. 67. Aug.hæc adhuc iunctus loquitur. nam & peccatores Deus exaudit, alioqui fruſtra publicanus diceret, Deus propitius eſto mihi peccatori, ex qua confeſſione meruit iuſtificationem, ſicut & cæcus ipſe illuminationem. 68. Theoph.cùm peccatores implorant veniam tranſlati ſunt de gradu peccantium ad ſtatum pœnitentium. 70. Chry.apparet quod ſuprà dixit, ſi peccator eſt, neſcio, non quaſi dubitantem dixiſſe, nunc enim Deo valde placentem oſtendit. 71. Chry.non ſufficit Deum cognoſcere, ſed oportet voluntatem eius facere.

72. Int.q.d.magna res eſt. 73. Aug.liberè, conſtanter, veraciter.

Addit. Avct. In Cap. IX.

51. *Modus obteſtandi apud Hebræos in veritatis inquiſitione. quaſi dicat, ad Dei gloriam fatere veritatem. vide Ioſ.7. 1.Reg.6.* 53. *quaſi dicat, de hoc nolo nunc diſputare, vel illum ego eſſe peccatorem neſcio, vel iudicare de illo an ſit peccator, ad me non pertinet.* 57. *ſ.ſicut ego, videtur autem ironicè loqui.* 58. *Græc.* ἐλοιδόρησαν, *conuitiati ſunt. ſic 1.Cor.4. maledicimur, &c.* n. *quaſi dicat, ſis ſanè tu talis hominis diſcipulus, vt ſolemus de re quam execramur.* 64. *ſ.quo ſpiritu agatur* o. *pro, ſanè. pro, accidit.* 66. *pro, cùm tamen aperuerit.* 68. *in peccato. ſ.perſeuerantes, audit autem, pro, exaudit ſ.regulariter.* 72. *adeoq; nec Moyſes, quo vos tantopere gloriamini, tale quid fecit.* q. *pro, non poſſet, ſeu potuiſſet,* ȣ̓κ ἠδύνατο, *q.d.nihil tale facere poſſet.*

natus es totus,[74] & tu doces nos? Et eiecerunt[75] eum foras. Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras:[r] & cùm inuenisset eum, dixit ei,[76] Tu credis in Filium[77] Dei? Respondit ille, & dixit,[78] Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus. Et vidisti[79] eum: & qui loquitur tecum ipse[80] est. At ille ait,[81] Credo Domine. Et procidens[82] adorauit[83] eum.[84] Et dixit[85] ei Iesus,[86] In iudicium ego in hunc mundum veni:[s] vt qui non vident,[87] videant:[88] & qui vident,[89] cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant: & dixerunt ei, Numquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus, Si cæci[90] essetis, non haberetis peccatum,[91] nunc verò dicitis, Quia videmus,[92] peccatum vestrum manet.[93]

SENS. LIT. IN CAP. IX.

74. Chry.i.à prima ætate in peccatis es, exprobant cæcitatem, quasi peccato contigerit. 75. Aug. magistrum illum fecerant, & vt discerent, sæpè interrogauerant; & ingrati, docentē proiecerunt. Chry. eiecerunt eum ex templo Iudæi, sed inuenit eum Dominus templi, & suscepit. 76. Chry. interrogat, volens se notum facere, ob hoc enim eum inuenit. 77. Hil.6.de Trinit. si sola Christi qualiscumque confessio fidei esset consummatio, dixisset, Credis in Christum: sed quia nomen Christi, hæreticis penè omnibus futurum erat in ore, cùm tamen Dei filium quidam negent, ideo ad fidem poscitur, vt credatur in Filium Dei. 78. Chry. desiderantis verbum. Glo. habebat iamdudum cor paratum ad credendū, sed in quem credere deberet, ignorabat. 79. Int.s. corporaliter. Theoph. reducit ei in memoriam sanitatem, & quòd ab ipso virtutem vidēdi acceperat. 80. Theoph. idem qui ex Maria natus est, Dei filius est, non alius, & alius secundùm errorem Nestorij. Aug. modò lauat faciem cordis eius. 81. Int. ecce missus in quo lota facie, iam Filium Dei agnoscit in Filio hominis. August. iam mundata conscientia, agnoscit illum non Filium hominis tantùm, sed Filium Dei. 82. Beda. non erecta ceruice rogandus Dominus, sed suppliciter eius misericordia imploranda. 83. Int. qualem credit, indicat. Aug.¶ Chry. per hoc eius diuinam virtutem ostendit. 84. Int.s. vt Deum. 85. Chry. feruentiorem illum circa fidem faciens, & eos qui sequebantur, erigens. 86. Int.s. discretionis, non vltimæ retributionis.¶ ecce dies inter lucem & tenebras discernit. Chry. in iudicium.i. maius supplicium, qui enim condemnarunt ipsum, ipsi condemnati sunt. 87. Int.s. humiles cæci. 88. Int. per me lumen. Aug. videant, inquit, quia de tenebris liberat. 89. Int.s. sapientes superbi, vt Pharisæi ex istis verbis commoti. Aug.¶ Chry. gentes quæ non quærebant iustitiam, iustitiam inuenerunt, Israel autem sequens legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Theoph. cæcus à natiuitate iam videt anima & corpore, qui verò videbant, excæcati sunt intellectu. 90. Aug.i. si vos cæcos diceretis, & ad Medicum recurreretis. Chry. si cæci essetis, tolerabilius vobis fieret supplicium. Theoph. si essetis inscij Scripturarum, non tam grauiter peccaretis.
91. Int. quia ego veni tollere peccata. 92. Int. propter quod Medicum non quæritis. Aug. 93. Int. & ita cæci permaneretis. Aug. hoc est quod paulo antè dixit, Vt qui non vident.i. se non videre confitētur, & Medicum quærunt, videant; & qui vident.i. se putant videre, & Medicum non quærunt, in sua cæcitate permaneant, istam discretionem vocauit iudicium.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

74. s. & corpore, & anima. q. d. totus quantus es, peccatum es, idq; inde iam à natiuitate. r. s. & extra illū locum vbi cum eo disceptabant, & extra synagogam. 86. s. vt per me Dei iudicium inscrutabile impleatur. s. consecutiuè accipiendum, non finaliter. 21. s. quantum habetis, qui ex ignorantia non peccatis.

CAP.

CAPVT X.

A[1]MEN amen dico vobis, qui nō intrat [2]per ostium [3]in ouile ouium, sed [4]ascen-
dit [5]aliunde, ille [6]fur est & [7]latro. [8]Qui autem intrat [9]per ostium, pastor [a]est [10]ouium.
[11]Huic ostiarius aperit, & [12]oues [13]vocem eius [14]audiunt: & [15]proprias oues vocat nominatim,
& [16]educit eas. Et cùm proprias oues [17]emiserit, [18]ante eas vadit: & oues [19]illum [20]sequuntur,
quia sciunt vocem eius. [21]Alienum autem non sequuntur,

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. CHRY. ne dicerent se ad Christū non accedere, non quidē ex cæcitate, sed eum vt deceptorem fugientes, ostendit se pastorem esse, indicans primò quis sit fur. Aug. quia multi dicuntur boni homines, qui tamen Christiani non sunt; & se iactant sicut Pharisæi, numquid & nos cæci sumus? quę faciunt, quia nesciunt ad quem finē referant, inaniter faciētes, Dominus de grege & ostio ouilis similitudinem proponit. Glo. contra Pharisæorū qui se videre iactabant, arrogantiam, similitudinem proponit, ostendens nec sapientiam, nec bonam vitam quidquam valere, nisi per eum. 2. Chry. i. Scripturas, hæ enim Dei cognitionem aperiunt, oues custodiunt, lupos prohibent, hæreticis aditū præcludentes. Glo. i. per me. 3. Int. i. in Catholicam Ecclesiam, seu in consortium fidelium. 4. Int. s. casurus ex alto. Aug. humilis ianua est Christus, qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, vt sano capite possit intrare. qui se non humiliat, sed per maceriam vult ascendere, ideo exaltatur vt cadat. 5. Int. quoquo modo propter Christum, vel non bene de eo sentiendo, vel non eius gloriam, sed suam quærendo. Aug. dicant pagani, vel Iudæi, vel hæretici, bene viuimus; si per ostium nō intrent, quid eis prodest? non bene viuere dicendi sunt, qui finem bene viuendi, vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Chry. i. qui nō Scripturis vtitur, sed aliam sibi & non legitimā viam facit; dicens verò, aliunde, Scribas significat, qui docebant mandata, & doctrinas hominū, & legem transgrediebantur. 6. Aug. quia quod alienum est, suum dicit. Glo. oues Dei suas faciendo. 7. Aug. quia quod furatur occidit.

8. Int. i. qui rectè sentit de Christo, & non sua, sed quæ Christi sunt, quærit. 9. Aug. de ver. Dom. Ser. 49. intrat per ostium, qui intrat per Christum, eiúsque passionem imitatur & humilitatem. a. Glo. omnes qui veritatē tenent, & docent in Christo pastore, sunt vnus pastor; sibi Christus soli tenuit quod ostiū est, per quem oues intrent ad Deum; intrat autem pastor per ostium: Christum enim & Christus ipse, & alij pastores prædicant. 10. Int. i. prædestinati ad vitam. 11. Chry. s. Moyses, cui Dei eloquia credita sunt. Theoph. Spir. S. per quem nobis Scripturæ reseratæ Christū indicant. Aug. Dominus ipse ostiarius, & pastor, & ostium, ipse se aperit qui seipsum exponit. vel ostiarius Spir. S. de quo Dominus: Ipse vos docebit omnem veritatem. ostium est Christus, qui est Veritas, quam qui docet, ostium aperit. Glo. Ostiū Scriptura quæ ducit ad Christum. 12. Int. i. prædestinati ad vitam. 13. Int. in quocumq; sonat vox verbi Dei. 14. Int. s. obediendo. Chry. ostendit illos qui ei non attendebāt, ex ordine ouium excludi. 15. Int. quia habet nomina scripta in libro vitæ, vnde & dicitur: Nouit Dominus qui sunt eius. Aug. Nouit Dominus nomina prædestinatorum, vnde discipulis ait, Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. 16. Int. quasi de Ægypto in doctrinam vel regnum. Chry. cæcum significat, quem eduxit vocans ex medio Iudæorum. 17. Int. s. de tenebris ad lucem ante eos vadens, quasi in columna nubis & ignis. Aug. Quis alius oues emittit, nisi qui eorum peccata dimittit, vt eum sequi duris liberatæ vinculis possint? 18. Int. exemplum eis faciens quod docuit, vel ad regnū præcedit. Chry. Pastores solent oues sequi, sed Christus præcedit, deducens ad veritatem. Aug. Quis est qui oues præcessit, nisi qui surgens à mortuis, iam non moritur, & Patri dixit, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum? 19. Int. quocumque ierit. 20. Int. perseuerando vsque ad finem. 21. Int. i. in quo non est vox Christi, etiamsi bonus videatur. Chry. per multa se Christus à talibus separat, primò per doctrinam Scripturarum, per quas homines ad se adducebat: secundò, per ouium obedientiam, in Christum enim etiam mortuum homines crediderunt, illos autem statim reliquerunt. Theoph significatur Antichristus, qui non obtinebit sequaces post mortem. Aug. at vocem Christi, & audit, nō eius, vt Iudas, qui lupus erat, & non audiunt oues, vt quidam eorum qui Christum crucifixerunt. Si enim quis dicat non fuisse oues, cùm non audirēt, legat apud Ezechielem errantem ouem. Errat quia vocem pastoris non audit, & ouis tamen appellatur. dicendum ergo, nouisse Dominum qui sunt eius: nouit enim prædestinatos. multæ oues foris sunt, multi lupi intus: est & vox aliqua pastoris, in qua oues non audiunt alienos, nec qui non oues, Christum, nempe ista, qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

2. id est, rectam & iustam viam. 3. Græc. αὐλὼ, stabulum.

sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc[22] prouerbium[23] dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt[24] quid loqueretur eis. Dixit[25] ergo eis iterum Iesus[26]; Amen amen dico vobis, quia ego[27] sum ostium ouium: omnes[28] quotquot[29] venerunt, [b] fures [c] sunt & latrones[30]: sed non audierunt eos[31] oues. Ego[32] sum ostium: per me si quis introierit[33], saluabitur[34], & ingredietur[35], & egredietur, & pascua[36] inueniet[37]. Fur[38] non venit nisi vt furetur[39], & mactet[40], & perdat[41]. Ego veni vt vitam[42] habeant, & abundantius[43] habeant[44]. Ego[45] sum pastor[46] bonus[47]. Bonus pastor[48] animam[49] suam ponit[50] pro ouibus suis. Mercenarius[51] autem, & qui non est pastor[52], cuius non[53] sunt oues propriæ,

SENS. LIT. IN CAP. X.

23. Int. scilicet, exercet obscuris; pascit etiam manifestis, dum exponit. 24. Int. in quo conuincuntur cæci esse. 25. Chry. attentiores volens Iudæos facere. 26. Int. vt credens quæ dixit, & piè quærens intelligat. 27. Int. per me ergo intrat, qui intrat. Aug. ecce quod clausum posuerat, aperuit. Ipse est ostium, intremus, vt nos intrasse gaudeamus. 28. Chry. non de Prophetis dicit, sed de seditiosis.

29. Int. scilicet, præter me, nam Prophetæ præmissi cum eo. i. cum veritate. Aug. Prophetæ non præter Christum venerunt, venerunt enim cum verbo Dei; venturus præcones misit, & eorum quos miserat, corda possidebat. 30. Aug. s. ad furandum & occidendum venerunt. Glo. fur est, qui per Simoniam, vel alio modo contra Christum intrat, & postquam intrauerit, malo exemplo occidit, & fit apertè latro. 31. Int. s. veræ. Aug. s. illi de quibus dictum est, Nouit Dominus qui sunt eius. 32. Aug. quare se ostium dixerit, aperit. 33. Int. s. non fictus. 34. Int. s. perseuerando. 35 Aug. ingredimur, cùm aliquid interiùs cogitamus; egredimur, cùm exteriùs aliquid operamur. secundùm illud, Exibit homo ad opus suum. Theoph. ingreditur, cui est curæ homo interior; egreditur, qui hominem exteriorem. i. membra quæ sunt super terram, mortificat. Greg. super Ezech. hom. 13. Ingredietur ad fidem, egredietur ad speciē, & pascua inueniet in æterna satietate. 36. Chry. i. futuram delectationem & quietem. 37. Theoph. s. in futuro seculo. 38. Int. pro fur autem. 39. Glo. alienam rem vsurpando.

40. Glo. à fide retrahendo. 41. Int. & ideo non audiunt eum oues. Chry. accidit hoc ad litteram seditiosis, vt Iudæ & Theudæ, occisi enim & perditi qui eos sequebantur. 42. Int. Hic iustus ex fide viuit. Aug. vitam habent ingredientes per fidem quæ per dilectionem operatur. 43. Int. s. de hac vita transmigrando. Aug. egredientes. i. cùm moriuntur veri fideles, abundantiùs vitam habent, vbi numquam deinde moriantur. 44. Int. s. in futuro. 45. Aug. aperuit se ostium, nunc pastorem. 46. Int. sicut ostium. Aug. sicut ipse per se nouit Patrem, nos autem per illum: sic intrat in ouile per se ipsum, nos autem per ipsum. quomodo autem vnus pastor est, si Ecclesiæ præpositi pastores sunt? omnes illi vnius pastoris membra sunt, pastoris nomen aliis communicauit, ostij sibi propriè tenuit. 47. Int. ad differentiam furis vel mercenarij. Aug. 48. Int. exprimit quid sit proprium boni pastoris. Greg. in hom. 14. formam quam imitemur adiungit. 49. Int. i. vitam. Greg. hom. 14. fecit quod monuit Christus, pro ouibus animam posuit: qui autem non dat pro ouibus substantiam suam, quomodo pro his daturus est animam suam? Aug. de verb. Dom. Serm. 50. Non omnes qui corpora sua in passionibus etiam igni tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ouibus. Si tradidero, inquit Apostolus, corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest: non habent autem charitatem qui non amant vnitatem. 50. Chry. ostendit se ad passionem venire non inuitum. 51. Greg. hom. 14. s. qui plus terrenam substantiam quàm oues diligit, & ob temporales mercedes pascit. 52. Int. etsi videatur, quia veritatem prædicat vt pastor. Greg. hom. 14. pastoris locum tenet, sed lucrum animarum non quærit. 53. Int. quia non amore earum, sed pro sua mercede.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

23. id est, parabolam. sic Parabolæ Salomonis dicuntur Prouerbia. s. sententiæ arcanæ, seu occultæ. b. scilicet, non missi, vel Christi se nomine obtrudentes. c. pro, fuerunt. 35. pro, conuersabitur, seu aget. Hebr. vide Psal. 12 . 1. Reg. 18. vel ingredietur per fidem in Ecclesiam, & egredietur per mortem è mundo in cælum iturus. 42. scilicet, hic, & abundantius in futuro, vel crescentes in virtute. 43. fortè, pro, abundanter.

46. Græc. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, Ille bonus pastor.

videt

SENS. MYST. IN CAP. X.

38. Theoph. fur, diabolus qui venit tentando, vt furetur per cogitationes illicitas, & mactet per consensum, & deinde per opera destruat.

videt [54]lupum [55]venientẽ, & dimittit oues, & [56]fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. Mer-*cenarius autem fugit, quia mercenarius est, & [57]non pertinet ad eum de ouibus. [58]Ego sum Pastor bonus, & [59]cognosco oues meas, & [60]cognoscũt me meæ. Sicut nouit me Pater, & ego [61]agnosco Patrem: & animam meam pono pro ouibus meis. Et [62]alias oues habeo quæ non sunt ex hoc [63]ouili: & illas oportet me [64]adducere, & vocẽ [65]meã audient, & [66]fiet vnũ ouile, & vnus pastor. [67]Propterea me diligit [68]Pater, quia ego [69]pono animã meã [e]vt

SENS. LIT. IN CAP. X.

54. Greg.hom.14.in necessitatis occasione cognoscitur sitne quis pastor an mercenarius. Aug.de verb.Dom.Serm.49.lupus, diabolus, & qui illũ sequuntur. 55. Greg.hom.14.lupus super oues venit, cùm iniqui fideles opprimunt. 56. Greg.hom.14.non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Aug.quidam corpore stant, animo fugiunt.affectiones enim motus animorũ sunt; lætitia diffusio est, tristitia cõtractio, cupiditas progressio, timor fuga. Aug. Ad Honoratũ epist.180. Fugiãt serui Christi de ciuitate in ciuitatem, quando eorum quisquã specialiter à persecutoribus quæritur; & ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia; cùm autem omniũ est commune periculum; aut omnes ad loca munita trãseant, aut si quos necesse est manere, illi non deserãtur ab eis quorũ opera indigẽt, si enim manente plebe, ministri fugiant, mercenariorũ est illa fuga dãnabilis, quibus non est cura de ouibus.* Aug.de verb.Dom.Ser.49. Diligendus pastor, cauendus latro, tolerandus mercenarius.tamdiu enim vtilis est; quãdiu non videt lupũ, furẽ, vel latronem. Idem in Iohan. Filius patris hæreditatem patiẽter expectat, mercenarius tẽporalem mercedem festinãter exoptat; & inde lædit, vnde mala facit, nõ vnde bona dicit; botrum carpe, spinã caue, multi in Ecclesia cõmoda terrena sectantes, Christum prædicant, audiúntque oues pastoris vocem per mercenarium. 57. Greg.hom.14. In eo quod in ouibus præest, non oues diligit, sed lucrum terrenũ quærit, quod ne amittat, opponere se cõtra periculum trepidat. 58. Chry.Suprà se ab illis distinxit qui furantur & mactant.s.seditiosis, dicẽs se venisse vt vitam habeant, &c. Itemque ab his qui non prohibent, quales erant magistri Iudæorũ, dicens se pro ouibus animam ponere.nunc ergo concludit. 59. Int.i.diligo.Greg.in hom.¶Chry.sic Paulus, non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Theoph.mercenarius oues ignorat, rarò enim visitat. 60. Int.i.diligunt & obsequuntur.Greg.in hom. 61. Greg.in hom.14.q.d.in hoc cõstat quòd cognosco Patrem, & à Patre cognoscor.Charitate enim qua pro ouibus morior, quantũ Patrẽ diligam, ostendo.Glo.Hæc est probatio dilectionis ad Patrem & oues.sic Petrus confitẽs amorem, iubetur pascere oues, & pro eis mori. 62. Int.s.de gentibus.Aug.de ver.Do.Ser.57.Erant in gentibus aliqui prędestinati, nondum congregati. 63. Int.s.de populo Israël. Aug.de verb.Do.Ser.57. d. Chry.non est hoc verbum necessitatis demonstratiuum, sed eius quod fiet omnino. 64. Int.s.per Apostolos. Aug. Præsentiam suam corporalẽ non exhibuit nisi populo Israël, iuxta illud: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël, ad gentes autem non perrexit ipse, sed misit.Glo.per suos adduxit, in quibus ipse est. 65. Int.non illorum.Glo.non dicit meorum, quia in ipsis ille loquitur. 66.Greg.in ho.14.Iudaicum enim populum & Gentilem in sua fide coniungit.Theoph.attendant Manichæi, vnum enim ouile, & vnus pastor est noui & veteris Testamenti. 67. Int.Pono animam pro ouibus, propterea, &c.Chry.hoc subiungit, quia eum dicebant à Patre alienum. 68. Int.quasi dicat, ideo me Pater diligit, quia morior vt resurgam. Aug.¶Theoph.Non dilexit Pater Filium, tamquàm dilectionem tribuens vt stipendium mortis, sed substantiam suam in Filio intuens, qui ex eadem cum Patre charitate, pro nobis voluit mortem subire. 69. Aug non glorientur ergo Iudæi, sæuire quidem poterunt, sed si ego noluero animam ponere, quid sæuiendo facturi sunt?

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

55. Græc. οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων, non curat oues. 63. quo, scilicet, nunc congregatæ sunt oues, id est, fideles. 64. per Apostolos, scilicet. 69. nemo enim ab inuito potest auferre. pono verò, pro, positurus sum, vel, sum paratus ponere suo tempore. e. pro, ita tamen vt.

iterum sumam eam. [70]Nemo tollit eam à me: sed ego ponam eam à meipso. [f] [g]potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. [71]Hoc [72]mandatum [73]accepi à [74]patre meo. [75]Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem [76]multi ex ipsis, [77]Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis? [78]Alij dicebant, Hæc verba non sunt dæmonium habentis. [79]numquid dæmonium potest cæcorum oculos [h]aperire? Facta sunt autem [80]Encænia in Hierosolymis: & [81]hyems erat. Et ambulabat [82]Iesus in [83]templo in [84]porticu Salomonis. [85]Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: [86]Quousque animam nostram [87]tollis? si tu es [88]Christus, [89]dic nobis [90]palàm? Respondit eis Iesus? [91]Loquor vobis, & non creditis. opera quæ ego facio in [l]nomine

SENS. LIT. IN CAP. X.

70. Int. pro, nemo enim. Chry. ostendit se non inuitum ad passionem venire. Aug. 3. de Trinit. cap. 13. Venit ad mortem quia voluit, quando voluit, & quomodo voluit. g. Int. pro, quia potestatem. Aug. Caro ponit animam, & sumit, non potestate sua, sed Verbi. 71. Chry. resurrectionem demonstrat indubitabilem. 72. Int. s. de omnibus prædictis, & ponendi, & sumendi animam. Chry. hoc ait, ne cùm interfecerint, putent à Patre derelictum. Ostendit verò per hæc verba se voluntariè mori, & non esse Patri contrarium. 73. Chry. Mandatum est cum Patre concordia. Alcui. Non verbo accepit mandatum, sed in verbo Patris est omne mandatum: & cùm accipere dicitur, non Filij potestas minuitur, sed generatio ostenditur. 74. Int. Non quòd inferior, sed quia genitus æqualis; quidquid habet, à Patre habet. 75. Int. quia tenebræ lucem non comprehendunt. 76. Int. Isti sunt tenebræ. 77. Chry. hoc dicunt quia supra hominem erant, quæ dicebantur. 78. Int. istorum oculi iam cœperant aperiri. 79. Int. q. d. dæmonium non solet bona operari. h. Chry. Dominus, quia per res demonstrationem tribuerat, silebat, & quia digni non erant illi responsione. 80. Aug. Encænia, festiuitas dedicationis templi. καινὸν enim Græcè nouum. Chry. Dedicatum templum in reditu ex Babylonia. Glo. facta est dedicatio à Iuda Machabæo tempore hyemis, à Zorobabele autem & Iesu sacerdote in Vere, à Salomone verò in Autumno. 81. Theoph. hoc dicit Euangelista ad significandum proximum tēpus passionis: in vere enim sequenti passus est Dominus. 83. Glos. porticus quibus templum cingebatur, solent significari nomine templi. 84. Int. scilicet, vbi Salomon stare solebat ad orandum. 86. Aug. non veritatem desiderant, sed calumniam præparant. Glo. calumniam præparant, Christus autem sic responsum temperat, vt nec calumniæ locus sit, & fidelibus constet ipsum esse Christum Dei Filium. 87. Int. dum incertos nos relinquis. 88. Int. id est, ille Messias qui vēturus est in mūdum. 89. Chry. vide peruersitatem. cùm per sermonem docet, dicunt, quod signum ostendis? cùm per opera, si tu es Christus, dic nobis. 90. Chry. at palàm Christus omnia dicebat, & nihil occultè loquebatur. Aug. quærebant audire, Ego sum Christus, quod si diceret, calumniarentur, quòd sibi arrogaret regiam potestatem. 91. Int. scilicet, vt verbum Dei, & probo per opera quid sim.

SENS. MYST. IN CAP. X.

81. Glo. significatur Iudæorum frigiditas, qui non accedunt ad ignem, id est, in Christum credunt. Aug. Iudæi frigebant diligendi charitate, & ardebant noscendi cupiditate, non accedebāt prosequendo, sed premebant persequendo. Theoph. tu etiam dum hyems est, id est, vita præsens turbinibus iniquitatis concutitur, spiritualia Encænia templi tui celebra renouando teipsum semper, & ascensiones in corde tuo disponens, eritque tibi Iesus præsto in porticu Salomonis, pacificum statum tribuens. 82. Int. ecce ignis de quo deberent accendi. 85. Int. Ecce hyems in Iudæis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

70. ab inuito scilicet. f. i. vltrò, 80. i. festum dedicationis. καινὸν, nouum, ἐγκαινίζω, & ἐγκαινόω innouo, dedico, initio, ἐγκαίνια, quasi initialia: erat autem dedicatio de qua 1. Mach. 4. mense Nouembri facta, non de qua 3. Reg. 8. quæ Septembri, aut 1. Esd. 6 quæ Februario, & quidem sola hæc, quæ altaris celebrabatur quotannis. 84. ita dicta quòd eodem loco & forma, qua quæ olim Salomonis dicebatur. 85. s. ne posset elabi priusquàm responderet. 87. Græc. αἴρεις, suspendis, q. d. quamdiu nos tenebis suspensos? 88. Græ. ὁ χριστὸς, Messias ille tamdiu expectatus. 90. Græ. παῤῥησίᾳ, liberè, confidenter. 91. Græ. εἶπον, dixi, scilicet, quis sim. l. id est, mandato, potestate, vel ad honorem & gloriam.

[92] Patris mei, hæc testimonium [93] perhibent de me: sed vos non [94] creditis, quia non [95] estis
ex ouibus [m] meis, sicut dixi [96] vobis. [97] Oues meæ vocem meam [98] audiunt: & ego [99] cognosco
eas, [100] & sequuntur me: [101] & ego vitam [102] æternam [n] do eis, & [103] non peribunt [104] in æternum, [105] &
non rapiet eas quisquam de [106] manu mea. [107] Pater [108] meus qui dedit mihi, [109] maior [110] omnibus
est: [111] & nemo potest rapere de [112] manu Patris mei. [113] Ego & Pater [114] vnum sumus. [o] Sustulerũt
ergo iterum [115] lapides Iudæi, vt lapidarent eum. [116] Respondit eis [117] Iesus, Multa bona opera
[p] ostendi vobis ex [118] patre meo: propter quod eorum opus me [q] lapidatis? Responderunt
ei Iudæi, De bono [119] opere non lapidamus te: sed de [120] blasphemia, & [r] quia tu homo cùm
sis, [s] facis teipsum [121] Deum. [122] Respondit

SENS. LIT. IN CAP. X.

92. Int.cuius,& non suam gloriam quærit. 93. Chry.q.d.si operibus non creditis, qualiter verbis credetis? 95. Aug.videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos. 96. Theoph.inducit eos,vt oues ipsius efficiantur. 98. Int.i.obediũt præceptis. 100. Int.& imitatione,& beatitudine. 101. Int. quia vos de præsenti vita cogitatis,& calumnias quæritis. 102. Int.hæc sunt pascua de quibus suprà. Aug.Bona verò pascua vita æterna, ibi nulla herba arescit, totum viret. 103. Int.q.d.vos peribitis in æternum,quia non estis de ouibus.Aug. 104. Int.etsi in præsenti videãtur perire.Theoph.periit Iudas, quia non permansit vsque ad finem, loquitur autem Christus de perseuerantibus. 105. Int.fur & latro nihil possunt contra illos quos Deus nouit esse suos. Aug. ostendit quare non pereãt de ouibus enim de quibus dicitur,nouit Dominus qui sunt eius, nec lupus rapit,nec fur tollit, nec latro interficit. 106. Int.id est,potestate. 107. Int.pro quia Pater. 108. Int. s.gignendo dedit esse vnigenitum Filium,coæqualem,coæternum.Hil.7.de Trin.quod à Patre accepit,accepit nascendo. Aug.non crescendo,sed nascendo æqualis est, qui semper natus est,de Patre Filius,de Deo Deus. 109. ex hoc quòd sum ex Patre, maior sum ad protegendum, quàm illi ad impugnandum. Aug.dedit mihi Pater quod omnibus maius est,vt sim verbum eius, ideo nemo rapit oues de manu mea, quia nec de manu Patris. 110. Int.scilicet,omnibus creaturis & Angelis. 111. Int.virtutem & gloriã huius rei, quòd nemo rapit de manu eius,Patri attribuit. 112. Int.id est,potestate,quæ vna est mihi & Patri,vel de me, qui sum manus patris. August.solent enim & homines dicere manus suas,illos,per quos faciunt, quod volunt. 113. Chry.hoc subdit, ne putetur imbecillis, aut Patre minor. 114. Aug.à Charybdi & Scylla liberat; cùm dicit vnũ, ab Arrio;cùm dicit sumus,à Sabellio. Aug.6.de Trin.cap.2.Vnum sunt, secundùm essentiam, non secundùm relatiuum. Hil.8.de Trin.Vnum sunt Pater & Filius,non solùm voluntate,& vnanimitate,vt dicunt hæretici,sed natura, honore,& virtute. 115. Aug. more suo duri ad lapides cucurrerunt. Hilar.7.de Trinit. Et nunc etiam hæretici verborum lapides iniiciunt, & Christum,si possent,de throno suo detraherent. 116. Theoph. ostendens nullam illos habere occasionem iustam furendi contra eum. 117. Int.non verbis,sed factis eorum. 118. Int. cuius gloriam quærit vbique. 119. Int.non possunt negare bona accepisse. 120. Int.non possunt ferre quòd Filius Dei dicatur. 121. Aug. Ecce Iudæi intellexerunt quod Arriani non intelligunt, senserunt enim non posse dici,Ego & Pater vnum sumus,nisi vbi æqualitas est Patris & Filij. 122. Chry. non destruens Iudæorum opinionem,existimantium quòd se Deo parem diceret, sed magis confirmans. Glo.Videns illos non ferre splendorem veritatis, temperat verbis sequentibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

m. scilicet, electis. n. pro, dabo. 108. *s.oues.* 109. *Alij (in quibus August.) legunt, quod dedit mihi maius, intelliguntq; datam naturam & potestatem.* 111. *pro, & sicut nemo, &c. ita, scilicet nec de mea. o. apparet quo animo interrogauerint. p. pro, feci in vestri gratiam, sic illud: Ostende nobis Domine misericordiam tuam.* 118. *id est, Patris mandato & potestate. q. pro, vultis lapidare. & fortè iam cœperant lapides iacere.* 119. *pro, ob opus bonum. r. pro, id est. s. pro, vsurpas tibi diuinitatem.*

eis Iesus, Nónne scriptum est[123] in lege vestra, quia ego dixi,[124] Dij estis?[t] Si illos dixit deos,[125] ad quos[u] sermo Dei factus est,[126] & non potest solui Scriptura,[127] quem Pater sanctificauit,[128] & misit[129] in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas:[130] quia dixi, Filius Dei sum.[131] Si non facio[132] opera Patris mei,[133] nolite credere mihi. Si autem facio,[134] & si mihi non vultis credere,[135] operibus[136] credite, vt cognoscatis, & credatis, quoniam pater in me est,[137] & ego in Patre. Quærebant ergo eum[138] apprehendere:[x] & exiuit de manibus eorum.[139] Et abiit iterum[140] trans Iordanem,[141] in eum locum vbi erat Iohannes baptizans[143] primùm: & mansit illic, & multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Iohannes quidem signum[145] fecit nullum.[z] Omnia[146] autem quæcumque dixit Iohannes de hoc, vera erant: & multi crediderunt[147] in eum.

SENS. LIT. IN CAP. X.

123. Int.s.Psalmo. Aug. Legem appellat generaliter omnes illas scripturas, quamuis alibi à Prophetis distinguat, cùm dicit, in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Aliquando etiam à Psalmis distinguit, cùm dicit: Oportebat impleri quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. 124. Glo. tribus modis dicitur Deus, natura, adoptione, vt hic, & falsò, vt dæmones, & idola.

125. Glo.s.participatione. 126. Int.id est, falsitatis argui. 127. Int.scilicet, Dauid. 128. Int.s.gignendo, vt sanctus esset dedit; quia sanctum genuit. Aug.¶ Hil.7.de Trin. Sanctificatus est in Filium, dicente Paulo, quòd prædestinatus est Filius Dei in virtute secundùm Spiritũ sanctificationis. Theoph. id est, sanxit sacrificari pro mundo. in quo se ostendit non esse Deum, vt cæteri: saluum enim facere mundum, Dei opus est, non autem hominis deificati per gratiam. 130. Aug. si per sermonem Dei homines participando fiunt dij, verbum vnde participatur non est Deus? 131. Chry. vt sermo susciperetur, humiliùs locutus est, nunc ad maiora reducit. 132. Int. quæ nemo potest facere nisi Filius. Chry. ostendit se nihilo esse minorem Patre ab operum qualitate. substantiam enim eius videre non poterant. 133. Int. quasi dicat, si solis verbis prædico, nõ credatis. 134. Int.s.opera illa. 135. Int.s.verbis, & innocentia vitæ. 136. Glo. fidem adhibere operibus, vt merito fidei ampliùs cognoscendo opera, veniatis ad fidem veritatis. 137. Hil.7. de Trin. hoc est illud, Ego & Pater vnum sumus. Aug. in iustis Deus est per gratiam, at Filius in Patre est, & Pater in Filio, tamquam æqualis. 138. Aug. non credendo & intelligendo, sed sæuiendo, & occidendo, tu apprehende vt habeas, illi apprehendere volebant vt non haberent. 139. Aug. non apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. 140. Chry. vt eorum furor per absentiam sedaretur. Theoph. Sæpè Dominus ducit populos ad solitaria loca, de perfidorum societate eripiens, vt magis fructificent. sic legem veterem daturus, eduxit populum in desertum. 145. Aug.i. miraculum. 146. Chry.q.d. etsi signum nullum fecit, tamen omnia de hoc veraciter dixit. si ergo ei credi oportebat, multo magis huic, cum illius testimonio signa facieñti. 147. Aug. apprehenderunt permanentem, nõ quomodo Iudæi volebant apprehendere discedentem: & nos ergo per lucernam veniamus ad diem. Iohannes enim lucerna erat, & diei testimonium perhibebat.

SENS. MYST. IN CAP. X.

141. Theoph. à plebe Iudaica ad loca fontes habentia se transfert. i. ad Ecclesiam ex gentibus quæ habet fontem baptismi, per quem multi ad Christum accedunt, quasi transeuntes Iordanem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

123. *i. libro vbi scripta etiam lex. t. Scriptura. s. v. i. quibusdam Deus familiariter locutus, aut quibus aliqua reuelauit.* 126. *i. irrita esse, vel negari, vel argui falsitatis.* 128. *singulariter, scilicet.* 132. *s. quæ solus Pater potest facere. x. s. reddens se inuisibilem. & autem pro, sed. Hebr.* 143. *scilicet, in Bethabara. z. sub. cùm iste tam multa faciat.*

CAPVT XI.

ERAT autem quidam [1]langués Lazarus à [2]Bethania, de castello Mariæ & Marthæ [b]sororis eius. [2]Maria autem erat quæ [c]vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. [3]Miserunt ergo sorores eius ad [4]eum, dicentes: [5]Domine, ecce quem amas, [6]infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis. [7]Infirmitas hæc non est ad [d]mortem, sed pro [8]gloria [9]Dei: [10]vt glorificetur Filius Dei per [11]eam. Diligebat autem [12]Iesus Martham, & [13]sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, [14]tunc quidem mansit in eodem loco [15]duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis [16]suis: Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli, Rabbi, nũc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit

SENS. LIT. IN CAP. XI.

1. AVg. Inter omnia miracula quæ fecit Dominus, Lazari resurrectio præcipuè prædicatur. Beda. Cùm abiisset Dominus trans Iordanem, contigit Lazarum infirmari. 2. Int. ne erremus, cùm multæ sint huius nominis, ostenditur ex notissima actione. 3. Int. Sufficit amanti nunciare, qui non deserit quem amat. Chry. ideo non iuerunt ad Christum sicut Centurio & Regulus, sed miserunt, quia vehementer de Christo confidebant, propter multam familiaritatem, & quia luctu detinebantur. Theoph. non decet mulieres facilè domo exire. 4. Int. vt se à dolore, illum liberet ab ægritudine.
5. Int. q. d. si dignaris, veni, & sana. Aug. q. d. sufficit vt noueris, non enim amas & deseris. 6. Chry. ad miserandum volunt adducere, adhuc enim quasi homini loquuntur. Theoph. multam deuotionem, & fidem exprimũt, quasi. s. mirum esset dilectum Christi infirmari. 7. Int. quia nec ipsa mors quæ imminebat, ad mortem fuit, sed ad miraculum quo omnes crederent in Christum. 8. Int. quæ non eum auxit, sed nobis profuit. 9. Theoph. Se Deum indicat, sequitur enim vt glorificetur Filius Dei, &c.
10. Chry. non est causale, sed euentus, euenit enim infirmitas, eáque vsus est in gloriam Dei. 11. Int. s. infirmitatem. 12. Int. tristium consolator. 13. Int. quæ tristes erant. Aug. ille languens, illæ tristes, omnes dilecti. habebant ergo spem, quoniam diligebantur ab eo, qui est dolentium consolator, languentiúmque sanator. Chry. per hos nos docet Euangelista nõ tristari, si boni, & Dei amici infirmentur. 14. Int. distulit sanare, vt posset resuscitare. August. 15. Int. vt quatriduum impleretur. August. ¶ Chry. vt dici posset, fœtet: nec putaretur non verè fuisse defunctus qui suscitabatur. 16. Int. quod discessit, infirmitatis fuit; quod redit, potestatis est. Aug. discessit vt homo, ne lapidaretur, sed in redeundo quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem. Chry. Nusquam alibi Dominus prædixit discipulis quò iturus esset, nisi hìc, quia valde formidabant, vt ne repentè conturbarentur: formidabant verò, & pro ipso, & pro se, nondum enim erant in fide firmati.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

1. BEda. Lazarus interpretatur adiutus. Gloss. Lazarus languidus, figura Iudæorum infirmorum in fide Christi; Martha & Maria, doctrina bonorum Iudæorum, vel Iudæi in æterna iam beatitudine recepti, qui pro fratre sanando. i. pro reliquiis in tenebris ignorantiæ adhuc errantibus, Domino supplicãt. vel Lazarus, peccator. qui à Domino amatur; non enim venit vocare iustos, sed peccatores: sorores, bonæ cogitationes, quæ pro peccatis dissoluendis orant. 16. Glo. significatur fides reditura ad Iudæos in fine per Hliam & Enoch.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

a. i. vico, cuius quidam putant fuisse dominas Mariam & Martham: sed probabilius significari incolas, vel inde oriundas. sic enim dicitur ciuitas Andreæ & Petri Bethsaida. b. Martha. s. nam Græc. αὐτῆς. c. s. vt dicetur post. d. in qua. s. sit ei manendum, quod illæ timebant,

Ieſus,[17] Nónne[18] duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulauerit in[e] die, non offendit:[19] quia lucem[20] huius mundi videt: ſi autem ambulauerit in nocte,[21] offendit[22]: quia lux[23] non eſt in eo. Hæc ait:[24] & poſt hæc dicit eis; Lazarus[25] amicus noſter dormit,[26] ſed vado vt à ſomno excitē eum. Dixerunt[27] ergo diſcipuli eius, Domine, ſi dormit ſaluus[28] erit. Dixerat autem Ieſus de morte eius: illi autē putauerunt[29] quia de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo Ieſus dixit eis manifeſtè,[30] Lazarus mortuus[31] eſt: & gaudeo propter vos, vt credatis,[32] quoniam nō[33] eram ibi, ſed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas[34] qui dicitur Didymus,[35] ad condiſcipulos: Eamus & nos,[f] & moriamur[36] cum eo.[g] Venit itaque Ieſus: & inuenit eum

Sens. Lit. In Cap. XI.

17. Int.q.d.non vos detis mihi conſilium, ſed me ſequimini, & in me die ambulate, & nō offendetis. Aug.cùm vellent dare conſilium homines Deo, diſcipuli magiſtro, corripuit eos. 18. Auguſt.vt ſe diem oſtenderet, duodecim diſcipulos elegit: in hoc autem verbo non ipſum Iudam, ſed eius ſucceſſorem præuidebat. Glo.ſe dicit Chriſtus diem in quo debent ambulare, ne offendant, & ſine quo ambulantes, offendunt, vt modò diſcipuli nolentes eum mori, qui pro hominibus venit mori: illos autē dicit horas eſſe quæ diem ſequuntur. 19. Aug.q.d.me ſequimini, ſi non vultis offendere. 20. Int. id eſt, me. 21. Int.i.in tenebris peccatorum vel ignorantiæ. 22. Chry. quaſi dicat, non oportet formidare, nihil enim dignum morte geſſimus, vel, ſi quis lucē huius mundi videt, ſecurus eſt; multo magis qui mecum eſt, niſi ſe amouerit à me. Theoph. quidam diem intelligunt tempus præcedens paſſionem, noctem verò ipſam paſſionem, quaſi dicat, dum dies eſt, id eſt, dum non imminet paſſionis tempus, non offendetis: non enim vos Iudæi perſequentur; cùm autem venerit, tunc poſſidebitis anguſtiarum noctem. 23. Int.ſ.ego. 25. Chry. Oſtendit neceſſarium ſuum aduentum. 26. Aug. Domino dormiebat, qui eum tanta facilitate excitarit de ſepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto, hominibus autem mortuus erat, qui eum ſuſcitare non poterant. ſic Paulus mortuos dormiētes appellat, quia ſunt reſurrecturi. 27. Aug.quomodo intellexerunt, ſic reſponderunt. 28. Int.quia ſolet eſſe ſomnus ægrotanti ſalutis indicium. Chry. 29. Chry.quomodo non intellexerūt mortuum, cùm diceret ſe velle ire vt eum excitaret? ſtultum enim erat tantum iter ſuſcipere, vt à ſomno excitaretur; putabant eſſe ænigma, qualia multa loquebatur. 30. Int.quia obſcurè dixerat, dormit. Aug. 31. Chry.non addidit, vado vt reſuſcitem; non enim volebat verbis prædicere, quod per opera erat confirmaturus, vanam gloriam nos vbique fugere docens. 32. Int.ſcilicet, me nihil latere. Auguſt.adhuc diſcipulorum fides miraculis ædificabatur, non vt eſſe inciperet, ſed vt creſceret. Vt credatis (inquit) id eſt, ampliùs robuſtiúſque credatis. 33. Int. Et tamen ſcio quia mortuus eſt. Aug. quomodo lateret eum qui creauerat? ad cuius manus anima morientis exierat? Theoph. ſi adſtitiſſet Dominus ægrotanti, curaſſet, quod eſſet modicum ſignum ad potentiam ſuam declarandam; magis enim roborat in fide, defunctum putreſcentem reſuſcitare. 34. Chry. infirmior tunc aliis, & poſtea fortior omnibus factus eſt, qui ſolus orbem terrarum percurrit. Beda. Thomas præ omnibus ſocios hortatur, vt eant, & moriantur cum illo, in quo magna eius apparet conſtantia. 35. Int.i.geminus. 36. Int. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo viuere, vel cum eo mori.

Addit. Avct. In Cap. XI.

18. *quaſi dicat, mutari illi poſſunt, vel, q.d. vt oportet diem finiri, ita & meum tempus, nec id poſſunt Iudæi impedire. Loquitur autem more Palæſtinæ, vbi dies omnes duodecim horarum ſ. inæqualium.* e. *q.d. dum quis mecum fuerit, non eſt quod timeat: at in nocte. i. vbi mortuus fuero, tum multa patiemini. Cùm ablatus fuerit ſponſus, tunc ieiunabunt.* 26. *Somnus erat mors illa Chriſto ſuſcitaturo.* 33. *cum hoc coniungendum quod præcedit: & gaudeo, quaſi dicat, gaudeo me non adfuiſſe, vt tanto magis credatis qui abſentia nuntiem, & ſuſcitem mortuum, qui ſi adeſſem, non fuiſſet mortuus, aut ſepultus, adeoq́; non feciſſem tantum ego miraculum, vel ne ſi me præſente obijſſet, dubitaretis de mea potentia.* f. *alij legunt, vt, quaſi dicat, ſi imus, certa nobis mors eſt.* g. *Lazaro, ſcilicet, vt quidam interpretantur, poteſt tamen ad Chriſtum referri.*

[37] quatuor dies iam in monumento habentem. [38] Erat autem Bethania iuxta Hierosoly-
mam quasi [h] stadiis quindecim. [39] Multi autem ex Iudæis venerunt ad Martham & Ma-
riam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Iesus venit,oc-
[41] currit illi:Maria autem domi [42] sedebat.Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine si [43] fuisses
hîc, frater meus non fuisset mortuus.[l] sed & [44] nunc scio quia quæcumque poposceris à
Deo,dabit tibi Deus.Dicit illi Iesus,[45] Resurget frater tuus. [46] Dicit ei Martha, Scio quia
[47] resurget in resurrectione in nouissimo die. [48] Dicit ei Iesus, Ego sum [49] resurrectio & vi-
ta.[m] Qui credit in me,etiam si [50] mortuus fuerit,[n] viuet:& omnis qui [51] viuit, & [52] credit in me,
non morietur [53] in æternum. [54] Credis hoc? Ait illi, [o] Vtique Domine:ego [55] credidi quia tu
es Christus [p] filius Dei viui,qui in hunc [56] mundum [q] venisti. Et cùm hoc dixisset, [57] abiit,&
vocauit Mariam sororem suam [58] silentio,dicens,Magister adest,

Sens. Lit. In Cap. XI.

37. Chry.Venit nuncius quo die Lazarus est defunctus,duobus sequentib.mansit Dominus, quarto accessit. h. Chry.s.circiter milliaria duo;dicitur verò hoc, vt ostendatur par fuisse multos Iudæorum ab Hierosolymis adesse. 39. Chry.Erant fortè hi ex illis qui credebant. Addit autem hoc Euangelista,ad ostendendum verè Lazarum fuisse mortuum. 43. Chry.credebat in Christum, sed non vt oportebat.nondum enim cognoscebat esse Deum,propriáq; virtute posse suscitare;vnde dicit, Quæcumque poposceris, &c. 44 Aug.non rogat vt suscitet,vnde enim sciret an illud vtile esset fratri? sed tantùm dicit,Scio quia potes,si vis:vtrum autem facias,iudicij tui est, non præsumptionis meæ.

45. Chry.non dicit petam,vt resurgat. 46. Int.ambiguè dictum,non determinans quando, & ideo illa sic respondit.Aug. 47. Int.q.d.de illa certa sum,de hac incerta.Aug. 48. Int.q.d.quòd resurget, & verum est,sed per quem tunc resurget,potest & modò, quia ego sum resurrectio. 49. Int.ideo resurrectio,quia vita. m. Chry.Illa dicebat, quæcumque petieris, Christus autem ostendit se esse à quo oporteat petere. 50. Int.vt modò est Lazarus. n. Aug.Viuet in anima donec resurgat,caro numquam postea moritura.Glo.viuet,vt viuit Abraham,Isaac,Iacob, quorum Deus dicitur sicut viuorum.

51. Int.s.in carne. 52. Int.iam viuens in anima. 53. Int.etsi ad tempus moriatur secundùm carnem. Aug. 54. Int.sciens fidem,quærit vt confessionem. 55. Int.q.d.omnia hæc credo,quia, &c. Aug.q.d. quando credidi quòd Filius es Dei,credidi quia tu es resurrectio & vita;& qui credit in te, etiam si moriatur,viuet;& qui viuit,& credit in te,non morietur in æternum. Chry. videtur mihi mulier non intellexisse quod dictum est, intellexit tamen quòd magnum quid erat. 56. Int.s.missus ad salutem mundi. 57. Chry.Sermo Christi,Marthæ luctum dissoluit. 58. Int.i.suppressa voce. Aug ¶ Chry. occultè vocat,ne si sciant Iudæi aduenisse Christum,recedant,& testes non sint miraculi.

Sens. Myst. In Cap. XI.

37. Glo.Primus dies mortis quo nascimur cũ originali.Secundus,quo ad annos rationales venientes,naturalem legẽ transgredimur.Tertius,quo legem contemnimus.Quartus,quo etiã Euangelium. Alc.Primum peccatum,elatio in corde.Secundum,consensus.Tertium,factum. Quartum,cõsuetudo.

38. Glo.in Bethania.i.domo obedientiæ vicina Hierosolymis,suscitatur mortuus:Iudæi enim,qui in fine seculi conuertentur,citò ad Hierusalem.i.pacis visionem peruenient. 41. Int.actiua vita primùm occurrit per opera misericordiæ. 42. Int.quia contemplatiui quietem desiderant.

Addit. Avct. In Cap. XI.

h. faciunt stadia 8. milliare vnum. 39. Apparet fuisse nobiles, & multis ob virtutem etiam charos.

l. nondum Deum esse Christum credebat. 49. i. fons, & auctor resurrectionis, & vitæ. 50. scilicet, corpore. n. s. beata vita, & aliquando etiam corpus resumet. o. credo. s. quæ dicis vera esse. 55. s. iamdudum, vel præteritum pro præsenti. p. s. verus, naturalis, & vnicus. 57. plena spe, fore vt frater resurgeret. q. Græc. ὁ ἐρχόμενος, qui venturus eras, seu, qui expectabaris venturus, nempe Messias. 58. Græc. λάθρα, i. clanculum. ne. s. Iudæi si scirent quo vellet ire, impedirent.

[59] & vocat te. Illa vt audiuit, [60] surrexit citò: & venit ad eum, nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc [61] in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, [62] cùm vidissent Mariam quia citò surrexit, & exiit, [63] secuti sunt eam, dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo cùm venisset vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad [64] pedes eius, & dixit ei: Domine si fuisses hîc, non esset [65] mortuus frater [66] meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, [67] infremuit spiritu: & [68] turbauit seipsum, & dixit, [69] Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, [70] veni, & [71] vide. Et [72] lacrymatus [73] est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo [74] amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non [75] poterat hîc [76] qui aperuit oculos cæci nati, facere vt

Sens. Lit. In Cap. XI.

59. Aug. non dixit Euangelista vbi, quando, vel quomodo Mariam Dominus vocauerit, sed voluit breuitatis causa ex Marthæ verbis intelligi. Theoph. Christi præsentiam vocationem reputauit.

60. Chry. nec dignitas, nec luctus, nec assidentes eam sunt remorati. Aug. Non illam præuenisset Martha si sciuisset aduentum Iesu. 61. Chry. lentè procedebat, ne videretur ad miraculum festinare, vel indicatur Mariam citò cucurrisse, vt venientem anticiparet. 63. Aug. pertinuit ad Euangelistam hoc narrare, vt videamus qua occasione plures ibi fuerint cùm Lazarus est resuscitatus, miraculi testes. 64. Chry. feruentior erat sorore, non enim est turbam verecundata, nec Iudæorum de Christo opinionem timuit, sed omnia humana contempsit præsente Magistro. 65. Int. quia te præsente nulla infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita nouerat hospitari. 66. Beda. non dixit omnia quæ Martha, lacrymis nimirum impedita. 67. Chry. Mariæ nihil loquitur vt Marthæ, aderat enim turba multa, & non erat tempus illorum verborum, sed lacrymatur, humanam naturam ostendens. 68. August. quis eum posset nisi ipse turbare? turbatus est, quia voluit; esuriuit, quia voluit: in illius potestate erat sic vel sic affici. Theoph. ostendit verum hominem, & non apparentem, & nos docet compati.

69. Aug. de verb. Dom. Serm. 52. non locum sepulti ignorat, sed fidem populi probare vult. Chry. Non vult se ingerere, sed omnia ab aliis discere, & rogatus facere, vt omni suspicione miraculum careat. Glo. qui absens sciuit mortuum, scit & vbi sepultus sit. 70. Chry. ita videbatur iturus, vel lacrymaturus, non vt resuscitaturus. 71. Int. id est, miserere. Aug. videt Dominus quando miseretur. vnde, Vide humilitatē meam, & laborem meũ, & dimitte omnia peccata mea. 72. Int. ploret ergo se peccator. Aug. Fleuit, homines flere docens. 73. Int. s. humanitus. 74. Beda. Solent enim homines charos mortuos lugere. 75. Int. potuit, sed noluit, quia plus est suscitare mortuum, quàm ne moreretur facere. Aug. plus est quod facturus vt mortuus suscitetur. 76. Int. inuidi, hoc quod confitebantur, non credebant. Chry. Erant ex inimicis qui hoc dixerunt, qui vnde oportebat admirari eius virtutem, scilicet, ex illuminatione cæci, inde ei detrahunt.

Sens. Myst. In Cap. XI.

68. Aug. turbat se Christus, vt tibi significet quomodo turbari debeas cùm mole peccati premeris.

69. Aug. lib. 83. q. 65. interrogatione significat se ignorare peccatores, iuxta illud: Non noui vos. Glo. sic dicens, Adam vbi es? significat se Deus quasi nescire perditum hominem. 74. Int. vnde dicitur: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Aug. quid est, amabat eum? Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam: si peccatores non amaret, de cælo ad terram non descenderet.

Addit. Avct. In Cap. XI.

59. *apparet Christum dixisse, vt vocaret sororem.* 67. *fremitum emisit virtute spiritus, lacrymas cohibens, ne flens interrogaret, vel spiritu. i. animo, seu affectu humano.* 68. *s. non inuitus turbatus est, sed sponte suscepit eum affectum, mutato s. vultu, & voce præ dolore.* 72. *s. commotus lacrymis Mariæ & Marthæ fusis iterum ad sepulcrum.*

hic non moreretur? Iesus [r] ergo [77] rursum [78] fremens in semetipso, venit ad monumentum. erat autem [s] spelunca: & [79] lapis superpositus erat ei. Ait Iesus, [80] Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam [81] fœtet: quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: [82] Nónne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis [83] gloriam [84] Dei? [85] Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem [86] eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias [87] ago tibi, quoniam [t] audisti me. ego autem sciebam quia semper me audis: sed [88] propter populum qui circumstat, [u] dixi, vt credant quia tu me [90] misisti.

Sens. Lit. In Cap. XI.

77. Glo. difficultatem ostendit viuificationis talis peccatoris. 78. Chry. Frequenter dicit quod lacrymatus est, & quòd fremuit, vt discas verã naturam induisse, & quidem Euangelista hic de Christo maiora præ cæteris loquitur, & humiliora. s. Beda. scilicet, rupes cauata. 80. Chry. poterat quidem voce lapidem mouere Dominus, sed vult eos testes esse miraculi, ne posteà dicant sicut in cæco, non est hic. 81. Aug. de verb. Dom. Serm. 52. non credebant Maria & Martha fratrem suum posse resuscitari. Theoph. Diffidebat Martha fratrẽ posse resuscitari, ob dierum diuturnitatem. Beda. non sunt hęc verba desperationis, sed potiùs admirationis. Glo. timet, remoto lapide potiùs excitari fœtorẽ, quàm fratrem resuscitari. Chry. testãtur miraculum manus tollentes lapidem; auditus, vocem Christi audiens; visus, Lazarum exire videns; odoratus, fœtorem excipiens. 82. Chry. non erat memor mulier eius quod Christus dixerat, Qui credit in me, etiamsi mortuus, &c. 83. Aug. in hoc est gloria Dei, quia & fœtentem, & quatriduanum resuscitat. 84. Chry. suprà dixit, Vt glorificetur Filius Dei, sed hîc nolebat turbare adstantes. 85. Orig. mora tollendi lapidem ex sorore defuncti causata est, quæ dixit, iam fœtet, &c. 86. Orig. pro impletione orationis gratias agit. 88. Chry. ostendit se non indigere oratione, eadem est enim eius, & Patris voluntas. Hil. 3. de Trinit. Nõ prece eguit, nobis orauit, ne Filius ignoraretur; non ipse est auxilij inops, sed nos doctrinæ inopes; ad profectum nostræ fidei loquebatur. 89. Glo. se Patris gloriam quærere ostendit. 90. Chry. non dicit, vt credant me minorem, aut non posse sine oratione facere, sed quòd me misisti, vt ne putetur Deo contrarius, sed ex Deo esse, & secundùm eius voluntatem opus fieri.

Sens. Myst. In Cap. XI.

78. Aug. fides hominis sibi displicentis, fremere debet in accusatione malorum operum, vt violentiæ pœnitentis cedat consuetudo peccandi. In voce frementis, apparet spes resurgentis. 79. Int. mortuus sub lapide, reus sub lege; quia rei sub lege, boni cum lege. Aug. Lex data Iudæis in lapide scripta est, mortuus ergo sub lapide, reus sub lege; omnes autem rei sub lege sunt, iusto autem non est posita lex. Glo Lazarus mortuus, figura Iudæorum in Christum non credentium, & lapide, id est, onere legis oppressorum; sorores pro eo rogantes, fideles in populo Iudæorum: peccator etiam quisque peccatorum mole premitur, & consuetudine mala fœtet, aliósque malo exemplo corrumpit; sorores, cogitationes. quandoque enim cogitans se malè fecisse, dolet. Aug. fœtor, est pessima peccatoris fama, tamquàm odor teterrimus Greg. 4. Mor. cap. 29. Suscitauit Dominus puellam in domo, viduæ filium extra portam, Lazarum in sepulcro, iacet mortuus in domo, qui iacet mortuus in peccato; extra portam ducitur, qui publicè iniquitatem operatur; sepulturæ aggere premitur, qui vsu consuetudinis grauatur. Aug. intus mors est, cùm cogitatum malum nondum processit in factum: si autem malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti. Idem lib. 83. q. 65. Lazarus in monumento, anima terrenis peccatis obruta. 80. Int. i. onus legis remouete, prædicate gratiam. Aug. 81. Int. s. cõsuetudine peccati. 83. Int. omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. 86. Orig. necesse est ad exemplar orationis Christi orare volentem, eleuare oculos cordis sursum, eósque à præsentibus rebus erigere.

Addit. Avct. In Cap. XI.

r. continuatiua particula, non causalis. 80. *non tollit ipse miraculo, quia poterat id per homines fieri.* 82. *apparet dixisse, etsi tacuit Euangelista more Scripturæ, ne idem bis dicatur.* t. *scilicet, cùm id anteà vellem. vel, pro, audis, id est, audire soles.* v. *scilicet, gratias ago tibi.*

Hæc cùm dixisset, voce magna [91]clamauit, [92]Lazare, [93]veni foras. Et [94]statim prodiit qui [95]fuerat mortuus,ligatus manus & [x]pedes institis, & facies illius [aa]sudario erat [96]ligata. Dixit eis Iesus, [97]soluite eum,& [98]sinite [bb]abire. [99]Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, [100]crediderunt in eum. Quidam autem [101]ex ipsis [102]abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus.Collegerunt ergo [cc]Pontifices & Pharisæi [103]concilium, & dicebant,[104]Quid facimus? quia hic [105]homo multa signa [106]facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum:

Sens. Lit. In Cap. XI.

91. Theoph. altiùs clamauit propter gentilium errorem,fabulantiũ in tumulis esse animas defunctorum. quasi enim longè manentem vocat per clamorem. Est autem vox hæc Domini Lazarũ suscitantis indicium tubæ magnæ sonaturæ in communi resurrectione. 92. Aug.de verb.Dom.Vocat tamquàm viuũ,& audire paratum. 93. Chry.non dicit, veni in nomine patris,aut resuscita eum Pater,sed per res auctoritatem ostendit. 94. Theoph.sicut vniuersalis resurrectio in ictu oculi fiet, ita & hæc, impleriqùe incipit illud,Venit hora cùm mortui audient vocem Filij Dei,& qui audierint,viuẽt.Orig. & illud,Sicut Pater suscitat mortuos,& viuificat,sic & Filius quos vult viuificat. 95. Int.sicut potẽtia est quod surgit, ita quod ligatus adhuc prodiit,id est, foras processit. Chry.exit ligatus,ne putaretur phantasma,sed & hoc quod exibat ligatus, non minùs videbatur esse quàm suscitari. 96. Chry.hoc dicit,vt tangentes,& appropinquantes videant quia verè est ille. 98. Chry.hoc dicit propter humilitatem, non enim ducit eum, nec iubet se sequi ad sui demonstrationem. 99. Inter. non omnes. 100. Orig.dixerat suprà, vt credant, præscius futurorum. 101. Int.s.qui venerant, vel qui crediderant. Orig.Videntur mihi isti non fuisse ex credentibus, & voluisse irritare inuidum Pharisæorum zelum in ipsum. 102. Glo.siue annunciando vt crederent;siue prodendo,vt sæuirent. 103. Int.aduersus Iesum.Theoph.cùm admirari deberent,& extollere talia peragentem miracula, occidere cogitãt, 104. Int.q.d.cur non prouidemus nobis? Aug.plus cogitabant perditi homines quomodo nocerent & perderent, quàm quomodo sibi consulerent,ne perirent. 105. Chry.hominem adhuc vocant, qui tantam Deitatis eius demonstrationem susceperant. 106. Orig.quanta insipientia & cæcitas,qui cùm testificentur multa peregisse miracula, se putent contra illum posse aliquid, quasi ab eorum insidiis non se posset eximere.

Sens. Myst. In Cap. XI.

93. Greg.22.Mor.cap.13.ab excusatione & occultatione peccati ad accusationem proprio ore faciendam,peccator prouocatur. 95. Int.s.vinculis peccatorum.Glo.dum peccator contemnit, sepultus iacet; quando pœnitet,surgit;quando confitetur,prodit:sed adhuc ligatus,& dicitur ministris,Soluite illum,& sinite abire,vnde:Quæ solueritis super terrã,erunt soluta & in cælis. Aug.omnis qui peccat, moritur,sed Deus magna misericordia animas suscitat,ne moriantur in æternum.Fremuit Dominus, lacrymauit, voce magna clamauit. difficilè enim surgit quem moles consuetudinis premit. quando contemnis,mortuus iaces; quando confiteris,procedis:sed vt confitearis Deus facit magna voce clamando, id est, magna gratia vocando. 96. Int.s.velamen super cor. 97. Aug.hoc est, quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis.Idem lib.83.q.65.Lazarus exiens de monumento, anima recedens à carnalibus vitiis,sed ligata, id est, nondum aliena à molestiis carnis,dum in corpore viuit, facies sudarió tecta,plena enim cognitio in hac vita haberi non potest: sed dicitur, Soluite eum, post hanc enim vitam auferentur velamina, vt facie ad faciem videamus. 102. Beda. Significantur per hoc nonnulli,qui videntes bona seruorum Dei opera,odiis insequuntur,& infamare conantur.

Addit. Avct. In Cap. XI.

91. s.ob magnitudinem operis,& quia ad absentem animam. 93. q.cum dormiente loquitur. x. id est vinculis sepulcralibus,seu funereis fascijs. aa. Græc. σουδαρίῳ, vsus est Græcè Latina voce. bb. s.suis pedibus incedere. 100. s.illum esse Messiam. cc. Græc. ἀρχιερεῖς, Principes sacerdotum. 104. pro,quid moramur? 105. per contemptum.

[107] & venient Romani, & [dd] tollent nostrum locum, & gentem. Vnus autem ex ipsis, [108] Caiphas nomine, cùm [ee] esset Pontifex anni illius, [109] dixit eis, [ff] Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. [gg] Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius, [110] prophetauit quia Iesus moriturus erat pro gente: [111] & non tantùm pro gente, [112] sed vt filios Dei qui erant dispersi, [113] congregaret in vnum. [114] Ab illo ergo die [hh] cogitauerunt [115] vt interficerent eum. Iesus ergo iam [116] non palàm ambulabat [ll] apud Iudæos: sed abiit [117] inde in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur [mm] Ephrem: & ibi

SENS. LIT. IN CAP. XI.

107. Aug. timebant ne si omnes in Christum crederent, nemo maneret qui contra Romanos ciuitatem, templúmq; defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitauerunt, ac sic vtrumq; amiserunt. Tulerunt autem Romani & locum, & gentem, expugnando & transferendo. Chry. Volebant populũ concitare, vt periclitaturũ ex suspicione tyrannidis, q. d. si viderint Romani eum turbas ducentem, suspicabuntur tyrãnidem, & destruent ciuitatem. at quos Christus armigeros circumferebat & equites? 108. Int. inuestigans, vel sagax interpretatur. e e. Aug. quomodo Pontifex erat anni illius, cùm Dominus cõstituerit vnum summum sacerdotem, cui mortuo vnus succederet? Intelligendũ est, per ambitiones & contentiones, inter Iudæos postea constitutum, vt plures essent Pontifices, qui per annos singulos ministrarent, & fortè plures vno anno ministrabant, quibus alij alio anno succederent. Alc. de hoc refert Iosephus, quòd sibi pretio Sacerdotiũ vnius anni emerit. 109. Chry. impudenter & temerariè. ff. Orig. nihil nouerant, qui Iesum ignorabant. 110. Theoph. dixit quidem ipse praua intentione, sed Spir. S. ore eius vsus est ad futuri præsagium. Orig. non quicumq; prophetat, propheta est; prophetauit Caiphas, sed Propheta non erat; sicut & Balaam. Aug. docemur, etiam homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere. Chry. vide quanta sit Spir. S. virtus. A mente enim mala verba prophetiæ protulit. vide etiam quanta sit virtus Pontificalis potestatis. Pontifex enim etsi indignus, tamẽ prophetauit, nesciens quid diceret, ore enim eius solùm vsa est gratia, cor contaminatum non tetigit. 111. Aug. Caiphas de sola gente Iudęorum prophetauit, sed nouerat Euãgelista alias esse oues, quas oportebat adduci, & ideo hoc addidit. 112. Aug. secũdùm prædestinationem hoc dicitur, nõ enim adhuc erant filij Dei. 113. Greg. 6. Mor. c. 13. Intulerunt illi mortem, vt ab eo abscinderent fideliũ deuotionem, sed fides inde creuit, vnde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. 114. Int. non quin & priùs, sed modò definitè. Chry. quærebant quidem priùs interficere, nunc & sententiam firmarunt. 115 Orig. sicut sacram Scripturam ad vtilitatem prolatam, aliqui prauè suscipiunt ad constituendum errorem, sic editam pro Saluatore prophetiam, non debito modo percipientes, consiliati sunt vt eum interficerent. 116. Int. non quòd hoc non posset, sed docet suos cedere furori persequentium. Aug. non defecerat eius potentia, sed exemplum demõstrabat, quo appareret non esse peccatum, si fideles oculis persequentium se subtrahant, & furorem sceleratorum latendo potiùs euitent, quàm se ostendendo magis accendant. Orig. æquum est non tradere occasionem tentationi, & vt alij magis impij & noxij fiant.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

117. Int. significat transitum ad gentes in Ephrem, quæ interpretatur fructificatio. i. Ecclesia. Orig. conuersabatur Iesus dudum inter Iudæos, verbum. s. diuinum per Prophetas, sed abiit, nec est apud illos: accessit autem ad villam quæ est prope desertum, de qua dicitur, multi filij desertæ magis quàm coniugatæ, interpretatur autem Ephrem fertilitas. Fuit verò Ephraim frater Manasse, senioris populi obliuioni traditi, post populum enim obliuioni datum prętermissum, prodiit ex gentibus abundantia; discedens ergo Dominus à Iudæis, venit in terram totius orbis propè desertam Ecclesiam, quæ dicitur ciuitas fœcunda, ibique moratur cum discipulis vsque nunc.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

d d. s. occupantes vel perdentes. e e. Græc. ἀρχιερεὺς, Summus sacerdos, adeoq; multum auctoritate valeret, vel. q. d. cùm plus deberet sapere. g g. quatenus. s. verum bonumq; poterat sensum habere. 110. s. Spiritu Dei prædixit. 112. id est, electos. h h. i. post deliberationem firmiter decreuerunt. l l. pro, inter. m m. dicta etiam Ephron. Erat autem iuxta Iordanem.

morabatur cum [118]discipulis suis. Proximum autem erat [119]Pascha [120]Iudæorum : & [121]ascenderunt multi Hierosolymam de regione [122]ante Pascha [123]vt sanctificarent seipsos. [124]Quærebant ergo Iesum, & [125]colloquebantur ad inuicem in templo stantes. Quid putatis, quia [nn]non venit ad diem festum istum? Dederant [126]autem Pontifices & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit vbi [oo]sit, indicet, vt [127]apprehendant eum.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

118. Chry. permanebant cum eo, iuxta illud: Qui permansistis mecum in tentationibus meis.
119. Aug. qui de cælo venerat pati, propinquare voluit loco passionis, quia eius hora imminebat.
120. Aug. habebant Iudæi Pascha in vmbra, nos in luce, sanguine occisi pecoris illorum postes signatæ, frontes nostræ Christi sanguine. 122. Theoph. Ascenderunt ante vt purgarentur: qui enim peccauerant, Pascha nō celebrabant, nisi priùs expiati ablutionibus, ieiuniis, rasura, oblationibus. 123. Int. sicut præceperat Deus, vndique conuenire ad Pascha, vt illius diei sanctificarentur celebratione. Aug.
124. Chry. tempus festi faciebant tempus occisionis. Orig. propter hoc non dixit Pascha Domini, sed Iudæorum, Christo enim insidiabantur. Alc. illi quærebant Iesum non benè, nos quærimus stantes in templo Dei; mutuò nos consolando, & orando, vt veniat ad diem festum nostrum, & sua præsentia nos sanctificet. 125. Int. obliti suæ sanctificationis, in ipso loco orationis tractant de nece agni.
126. Theoph. si vulgus solùm talia ageret, videretur ex imperitia factum: at Pharisæi sunt qui præcipiunt. 127. Int. s. ad occidendum. August. nos autem indicemus modò Iudæis vbi sit, vtinam velint audire & apprehendere.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

oo. Orig. insidiantes Iesu, ignorant vbi sit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

120. *ad differentiam Paschæ Christianorum.* 123. *i. purgarent ab immunditiis contractis, secundùm legem, per cerimonias & sacrificia, seq; ad Paschæ celebrationem præpararent.* nn. *scilicet, solebat, vt cæteri, ante festum venire.*

CAPVT XII.

IEsvs [1]ergo ante [2]sex dies Paschæ venit Bethaniam, [3]vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus, [a]Fecerunt autem ei cœnam ibi: & [4]Martha

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. INt. Sciens eos conspirasse, venit quasi agnus ad victimam, vt verū Pascha habeamus. 2. Theoph. decima die mensis agnum Iudæi capiebant in Pascha immolandum, & cœna nonæ diei, quæ erat ante sex dies Paschæ, epulabantur lautiùs, & Iesus quoque pergit Bethaniam vt cœnaret. 3. Gl. venit priùs in Bethaniam, vt resuscitatio Lazari altiùs memoriæ hominum traderetur, & inexcusabiles Iudæi confunderentur, tractantes de morte tanti suscitatoris. 4. Int. s. soror Lazari. Theoph. indicat in huius domo fuisse conuiuium. attende verò mulieris fidem, non enim famulabus ministerium imponit, sed ipsa suscipit.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

2. GLo. Sex diebus omnia fecit, sexta die hominem condidit, sexta ætate redimere venit, sexta feria passus est, sexta hora mortuus. 3. Venit in Bethaniam, i. domum obedientiæ, ipse Patri obediēs vsque ad mortem, obedientiam docens Ecclesiam, quæ est in monte Olei. i. misericordiæ, nec potest abscondi, in qua suscitat sepultos à peccatis grauibus, ibi fit cœna in fide & deuotione iustorum; Martha ministrat dum quilibet fidelis opera deuotionis Domino impēdit. Lazarus. i. suscitati cum iis qui manserunt in iustitia, læti epulantur de præsentia Domini.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

2. *pro, sex diebus ante Pascha.* a. *pararunt. s. qui ipsum exceperant, seu inuitarant, idq; in domo Simonis leprosi.*

ministra

ministrabat[5], Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria[6] ergo accepit libram[7] vnguenti nardi[b] pistici[c] pretiosi, & vnxit[8] pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus[9] impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus[10] ex discipulis eius Iudas Scariotis[11], qui erat eum traditurus, Quare hoc vnguentum non væniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit[12] autem hoc, non quia de egenis pertinebat[13] ad eum, sed quia[14] fur erat,& loculos[15] habens, ea quæ mittebantur[16] portabat[17]. Dixit ergo Iesus, Sinite[18] illam, vt in diem

Sens. Lit. In Cap. XII.

5. Int.vt non phantasma, sed vera eius resurrectio probetur,comedit,loquitur, &c.Aug.viuebat, loquebatur,epulabatur,veritas ostendebatur,infidelitas Iudæorũ confundebatur. 6.Int.altera soror Lazari.Chry.Maria honorem soli Iesu impendit,accedens,non vt ad hominem,sed vt ad Deum. b. Glo. pretiosum vnguentum fit de nardo,maximè de spicis. c. Aug.locum aliquem credere debemus,vnde erat hoc vnguentum.Glo. pistici.i. fidelis,non alia admixtione corrupti. 8. Aug.de con.Euang. cùm Matthæus & Marcus caput Domini vnguento perfusum dicant.Ioannes autẽ pedes,non solùm caput, sed & pedes Domini accipiamus perfudisse mulierem. 10. Aug.de con.Euang.quod alij Euangelistæ dicũt discipulos murmurasse,puto discipulorum nomine Iudam significatum,plurali numero pro singulari vsurpato;vel alij etiã hoc senserunt,aut dixerunt,sed Iudas ideo dixit,quia fur erat,cæteri verò ob pauperum curam. Voluit autem Ioannes solùm Iudam commemorare, cuius hac occasione furandi consuetudinem erat intimaturus.Glo.Iudas,etsi malus,tamen inter Apostolos numeratur. 11. Int. à loco.12. Int. ne eum cura pauperũ putaremus dixisse,determinat Euangelista cur dixerit. 13. Glo.i. de ipsis non curabat, etsi commissum ei esset dispensare pauperibus. 14. Aug. non tunc periit Iudas, quãdo accepit à Iudæis pecuniam,vt Dominum traderet;iam fur erat, Dominũ perditus sequebatur, non corde,sed corpore,admonuit autem per hoc Dominus tolerãdos malos,ne corpus Christi diuidamus;tolera malum bonus,vt venias ad præmium bonorum. 15.Int.s.Domini loculorum custos.Aug. loculos habuit cui Angeli ministrabãt, quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat,fures admisit,vt eius Ecclesia fures,dum patitur,toleraret. 16. Int.s.in loculos. 17. Int.s.ministerio,sed furto exportabat. Chry.commisit furi Dominus loculos,vt omnem ei abscinderet proditionis occasionem,ne videretur ob pecuniarum defectum facere.Theoph.Quidam dicunt Iudam,vt omnium minimum,administrationem pecuniæ suscepisse. 18. Glo.nouit furem,sed non prodit,docens tolerare malos,tantum obsequium Mariæ commendat,ostendens se moriturum,& aromatibus vngendum. Mariæ cui non licuit mortuum vngere,datum est viuentem officio funeris donare, vnde Marcus:quod habuit,id est,potuit, hoc fecit,præuenit vngere corpus meum.

Sens. Myst. In Cap. XII.

7. Aug.vnguentum quo vnxit,iustitia fuit,ideo libra fuit,erat autem vnguentum nardi pistici, πίςις Græcè,Latinè fides dicitur.Iustus ex fide viuit;vnge pedes Iesu bene viuendo, Dominica sectare vestigia,capillis terge pedes Domini,id est, superflua da pauperibus. 8. Glo.Maria olim pœnitens vnxit pedes, nunc verò vbi non pœnitentium rudimenta, sed perfectorum iustitia designatur, caput & pedes vngit,vnde libra dicitur vnguenti,id est,iustitiæ perfectio:caput vngit,qui alta de Christo prædicat,pedes,qui infima veneratur.Alc.Caput diuinitatis sublimitas,pedes humilitas incarnationis,vel caput ipse Christus,pedes,pauperes,qui sunt membra eius. 9. Aug.mundus impletur bona fama, reuoca ad Apostolum intentionem,qui dicit,aliis sumus odor vitæ ad vitam,aliis odor mortis ad mortem,quod & hîc accidit,vt patet ex sequentibus. Dixit ergo vnus ex discipulis,&c. 10. Int.iste moritur bono odore,de quo alij viuunt.

Addit. Avct. In Cap. XII.

10. Græc.πιστικῆς,i.fidelis.s.nulla mistura vitiati,sed germani.dicitur & Nardum genere neutro,quod secutus interpres. 8. s.postquam lauisset aqua,& extersisset. 13. pro,curaret. 15. i.marsupium.

ſepulturæ[19] meæ ſeruet[20] illud. Pauperes enim ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper[21] habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic eſt: & venerunt, non propter Ieſum tantùm, ſed vt Lazarum viderent,[22] quem ſuſcitauit à mortuis. Cogitauerunt[23] autem Principes ſacerdotum vt & Lazarum interficerent:[24] quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ieſum. In craſtinum[25] autem turba[26] multa quæ venerat ad diem feſtum, cùm audiſſent quia venit Ieſus Hieroſolymam: acceperunt ramos[27] palmarum, & proceſſerunt obuiam ei, & clamabant, Oſanna,[28] benedictus qui venit in nomine Domini,[29] Rex[30] Iſrael. Et inuenit[31] Ieſus aſellum,[32] & ſedit[33] ſuper eum, ſicut ſcriptum[34] eſt: Noli[35] timere

SENS. LIT. IN CAP. XII.

19. Chry. meminit ſepulturæ, propter proditorem, q. d. grauis ſum tibi, ſed expecta parum, & abibo. 20. Int. vt ſi non re, impleat tamen deuotione poſt meam mortem. 21. Aug. ſ. præſentia corporis, vel in Iudæ perſona ſignificati ſunt mali, qui etſi videantur habere Chriſtum in præſenti per fidem & ſacramentum baptizati enim ſunt & accedunt ad altare; at quia malè viuunt, non ſemper habebunt.

22. Aug. curioſitas eos adduxit, nō caritas. Theoph. cupiebant audire aliquid de inferis Lazaro referente. 23. Int. quia propter Lazarum veniebant. 24. Aug. miraculum tanta erat euidentia diffamatū, vt nec occultare poſſent, nec negare. O cæcam ſæuitiam, quaſi nō poſſit ſuſcitare occiſum, qui mortuum ſuſcitauit! vtrūque fecit, & Lazarum mortuū, & ſeipſum ſuſcitauit occiſum. Chry. nullum Chriſti miraculū eos ita furere fecit, erat enim hoc mirabilius, & corā multis factum, cúmque hîc nō poſſint queri contra Dominum, contra Lazarum irritantur: hoc etiam eos malè habebat, quòd feſtiuitatē inſtantem omnes dimittentes, Bethaniam veniebant. 25. Int. ſ. in die Dominica. Chry. præceptum legis erat vt decima luna primi menſis agnus in domo recluderetur vſque ad decimā quartam, in cuius veſpera immolabatur; Agnus ergo ſine macula pro populi ſanctificatione immolandus, decima luna Hieroſolymam aſcendit. 26. Aug. apparet hinc fructus prædicationis Chriſti quantus fuerit, quātúſque grex vocem Paſtoris audierit. 28. Int. i. ſalua obſecro. Chry. maiorem de illo, quàm de Propheta opinionē habebant, ſalutem enim ſoli Deo Scriptura tribuit. 29. Int. ſ. Patris, etiam poſſent dicere in ſuo, quia ipſe Dominus. Beda. Verba tamen eius meliùs noſtrum dirigunt intellectum, Ego veni inquit, in nomine Patris mei. 30. Aug. Quid magnum fuit Regi ſeculorum Regem fieri hominum? quòd Rex eſſe voluit Iſrael, dignatio eſt, non promotio, miſerationis indicium, non poteſtatis augmentū, Rex eſt Iſrael, quòd mentes regat & in regnum cælorum perducat. Theoph. Iudæi illum Regem Iudæorum nuncupabant, quaſi temporalem regem, expectabant enim regem quemdam qui eos à Romanis eriperet. 31. Int. breuiter dicit quod alij latiùs quomodo factum ſit, narrant. Aug. 34. Int. ſ. in Zacharia. 35. Int. huic facto adhibetur propheticum teſtimonium. Aug. vt appareat quòd maligni Principes Iudæorum, eum non intelligebant, in quo implebantur quæ legebant.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

27. Int. per ramos mortificatio carnis, vel exempla præcedētium patrum. Aug. rami palmarum laudes ſunt, ſignificantes victoriam, qua erat Dominus mortem moriendo ſuperaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. 32. Int. i. populum Iudæorum. Auguſt. pullum aſinæ in quo nemo ſederat, intelligimus gentium populum, qui legem Domini non acceperat, aſinam verò (vtrumque enim adductum eſt) populum Iſrael. 33. Int. ſ. per confeſſionem fidei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

20. *q. d. ſinite facere, id enim ei ſeruatum & perfectum nunc, quod poſtea facere non poterit. ſ. tempore ſepulturæ. quod ideo nunc præuenit.* 23. *Græc.* ἐβουλεύσαντο. *i. conſilio habito decreuerunt.* 24. *qui cùm Chriſtum comitaretur, expectarunt vt cum illo rediret.* 25. *ſ. poſtridie ſabbathi. i. decima luna, cùm quiſque agnum in Paſcha immolandum, domum inferebat.* 27. *ſic ſolebant in ſolemnibus gaudiis. vide* 1. *Mach.* 13. *&* 2. *Mach.* 10. 29. *miſſus à Domino.*

filia

[36] filia Sion:ecce Rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non [37] cognouerunt di-
scipuli eius primùm, sed quando [38] glorificatus est Iesus, tunc [39] recordati sunt, quia hæc
erant scripta de eo,& [40] hæc fecerunt ei. [41] Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat
cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Pro-
pterea & obuiam venit ei turba:quia audierunt eum fecisse hoc signum. [42] Pharisæi er-
go [d] dixerunt ad semetipsos: videtis quia nihil proficimus? [43] ecce mundus totus post
eum [e] abiit. Erant autem quidam [44] Gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in die
festo. Hi ergo accesserunt ad [45] Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ,& rogabant
eum,dicentes: Domine, volumus Iesum [46] videre. Venit Philippus, & dicit [47] Andreæ.
Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem [48] respondit eis,dicens: Venit
[g] hora,vt [49] clarificetur Filius hominis.Amen amen dico vobis, nisi [50] granum frumenti ca-
dens in terram,mortuum fuerit,ipsum [h] solum manet:si autem [51] mortuum

Sens. Lit. In Cap. XII.

36. Aug.ipsa est Hierusalem, quasi dicat, illum agnosce qui à te laudatur, & noli trepidare cùm patitur,quia ille sanguis funditur,per quem tuum delictum deleatur,& vita redimatur.Chry.quia reges eorum iniusti fuerant,& bella mouentes,confidere iubet,quia non hic talis est,sed mitis & mansuetus,quod ex asina ostenditur, nec enim intrat cum exercitu. 37. Int. scilicet, fieri secundùm prophetiam,quòd in pullo sederit.Chry.non pudet Euangelistam priorem ignorantiam diuulgare.Ignorabant verò quia ipse non reuelauerat,ne scilicet, scandalizarentur audientes Regem passurum, regnúmque temporale intelligerét. 38. Int.scilicet,in resurrectione. 39. Int.Recolentes,quæ viderant.
40. Int. non alia quàm quæ scripta erant de eo.Aug. 41. Int. simplices mirabile factum efferebant, sed Pharisæi turbide loquuntur. 42. Int.scilicet, turbati. Aug. Turba turbauit turbam. 43. Int. prophetant nescientes.Aug.quid inuidet cæca turba, quia post eum abiit mundus, per quem factus est mundus?Chry.mundum turbam dicunt. 44. Int.scilicet,proselyti.Beda.adeo erat famosum templum, vt diebus festis etiam ex longinquis regionibus Gentes conuenirent,sicut de Eunucho Candacis Reginæ Apostolorum actus declarant.Chry.cùm propè esset vt proselyti fierent, ad festum venerant.
46. August.Iudæi volunt occidere,Gentiles videre; sed & ex Iudæis erant qui clamabant, Benedictus qui venit in nomine Domini. isti ex circumcisione, illi ex præputio, velut duo parietes de diuerso venientes in vnam Christi fidem pacis osculo concurrunt. 47. Chry. quasi priori discipulo Christi. 48. August. audiamus vocem lapidis angularis. 49. Int. sed priùs sum moriturus. August. videbat Gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros, occasione igitur istorum gentilium,annunciat futuram plenitudinem gentium; & promittit iam adesse horam glorificationis suæ,qua facta in cælis,gentes fuerant crediture, iuxta illud. Exaltare super cælos Deus,& super omnem terram gloria tua, sed altitudinem glorificationis oportuit præcedere humilitatem passionis, itaque adiungit: Amen amen, &c. 50. August. se dicit granum mortificandum in infidelitate Iudæorum, & multiplicandum in fide populorum. Beda. Seminatus est ipse ex semine Patriarcharum,in agro mundi huius,id est,incarnatus solus mortuus est, cum multis surrexit. Glo. ipse est frumentum quo viuere debet fidelis anima, granum de quo spiritualis seges surgere. 51. Int. in infidelitate Iudæorum. August.

Sens. Myst. In Cap. XII.

45. Glo.ostenditur Gentes per prædicationem Apostolorum conuersas.

Addit. Avct. In Cap. XII.

d. i.ad se mutuò,seu inter se. 43. Hyperbole. e. i.illum sequitur. f. i.cupimus. 46. i.salutare,colloqui.vide Prou.7. 2 Paral.25. g. i.tempus. 49. per ascensionem s.& missionem Spir.S. h. id est,sine fructu.

fuerit

fuerit, multum [52] fructum affert. [53] Qui [54] amat animam suam, perdet eam:& [55] qui odit animam [56] suam in hoc [57] mundo, in vitam æternam custodiet eam. [58] Si quis mihi [59] ministrat, [60] me sequatur,& [61] vbi [62] sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, [63] honorificabit eum [64] Pater meus. [65] Nunc [1] anima mea turbata est:& [66] quid dicam? [67] Pater [68] saluifica me ex hac [69] hora. Sed [70] propterea veni in horã hanc. Pater, [71] clarifica nomen tuum.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

52. Int. in fide populorum. Aug. 53. Glo. ad passionem exhortatur. Chry. ostendit proximè tempus esse veniendi ad crucem, & quia de morte sua præuidit discipulos suos contristandos, ostendit oportere etiam ipsos mori. 54. Int. s. vero amore. 55. Int. s. morietur cum Christo. Aug. potest hoc duobus modis intelligi, vno, Qui amat, perdet; si cupis vitã tenere cum Christo, noli mortẽ timere pro Christo. altero, Qui amat, perdet. noli amare in hac vita, ne perdas in æterna: atq; huic sensui magis cõsonat quod sequitur. 56. Int. i. temporalem vitã. Aug. nemini hinc subrepat seipsum debere interimere, vt quidam malè intellexerũt, peruersi sui homicidæ; hoc Christus nõ docuit, sed diabolo præcipitium suggerenti respondit, Vade Sathana. at cum articulus venerit, vt faciendũ sit contra Dei præceptum, aut ab hac vita migrandum, comminante mortem persecutore, id potiùs eligatur. 57. Aug. ergo quod suprà dictum est, qui amat subintelligitur in hoc mundo. Chry. amat animam in hoc mundo, qui desideria eius incõuenientia facit. odit autẽ, qui nõ cedit ei noxia cõcupiscenti. dixit verò, odit; sicut enim eorum qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, ita animam contraria Deo volentem, cum vehementia auertere oportet. Theoph. quia graue erat audire odio habendam animam, cõsolatur, dicens: in hoc mundo, in quo temporis breuitatem indicat, emolumentum æternum subiungens. Glo. odit animam in hoc mundo, qui diligendo Deum potiùs quàm in eum peccet, eligit occidi. 58. Chry. quia ad cælum bonáq; ibi reposita respiciens, facilè contemnit vitã præsentem, ideo hæc subdit Dominus. 59. Int. i. quærit non quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, quæcumq; bona, siue in temporalibus, siue in spiritualibus propter Deum faciens. Aug. 60. Chry. i. imitetur morte & operibus. Aug. Vias ambulet meas, & non suas. 61. Aug. Ecce fructum & mercedem: gratis amatur, & operis quo ministratur illi, pretium est esse cum illo. 62. Chry. Erat Christus in cælis ante resurrectionem. 63. Int. vt ibidem sit adoptatus, vbi est vnicus. Aug. 64. Chry. non dixit, ego honorificabo eum, nondum enim de eo decentem opinionem habebant, sed maiorem de Patre. 65. Int. q. d. Tunc honorificabitur anima mea, nunc verò &c. Chry. exhortatus fuerat ad passionem, ne ergo dicant extra dolorem existentem, facilè de morte philosophari; ostendit etiam se in agonia esse, tamen mortem non recusare. 66. Int. quod est ex voluntate. Aug. sequi iubes animam meam, sed turbari video animam tuam, quale fundamentum quæram si petra succumbit? agnosco misericordiam tuam Domine: nam qui charitatis voluntate turbaris, infirmos ne desperando pereant, cõsolaris: in se caput nostrum suscepit membrorum suorum affectũ. Chry. Erant in Christo humanæ passiones & necessitates, vt esurire, præsentem vitam appetere, &c. 67. Int. q. d. scis quid agam. Glo. q. d. conturbatur anima mea, quid dicam? quò confugiam? quem inuocem? in quem sperem? in Patrem qui saluat. Chry. q. d. nõ habeo quid dicam ereptionem quærens. propterea enim veni in horam hanc. 68. Aug. docuit te quem inuoces, cuius voluntatem tuæ præponas. docet dicere, non quod ego volo, sed quod tu. 69. Int. s. passionis. 70. Glo. s. vt hæc patiar, vnde & clarificatio mihi sit, & membris meis. 71 Int. s. suscitando. Aug. passione, & resurrectione. Chry. quòd pro veritate moritur, gloriam Dei vocat. futurum enim erat, vt post crucem cognosceretur ab orbe nomen Dei. Glo. saluationem quæro, sed passionem non recuso, propter quam passionem clarifica me, quod est gloria nominis tui.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

59. id est, se ministrum meum profitetur. 60. etiam vsque ad mortem. l. pars animalis, non spiritus. 66. scilicet, mortis horrore naturali. 67. quasi dicat, quò me vertam in hac turbatione?

68. quasi dicat, num id petam, vt liberer, seu saluer? 69. id est, à morte imminenti. 70. velut corrigit quod dixerat, vel dicere poterat ex naturali animæ desiderio: simile illud, Veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat, quasi dicat, ideo veni vt moriar. 71. id est, per mortem & resurrectionem meam glorifica te, propter tuam enim gloriam libenter moriar. Nota verò concisas esse sententias velut animi turbati & æstuantis.

Venit ergo vox[72] de cælo,[m] dicens: Et clarificaui,[73] & iterum clarificabo.[74] Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum.[75] Alij autem dicebant, Angelus ei locutus est.[76] Respondit Iesus, & dixit: Non[77] propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc[78] iudicium[79] est mundi: nunc[80] Princeps[81] huius mundi eiicietur foras.[82] Et ego[83] si[n] exaltatus[84] fuero à terra, omnia[85] traham[86] ad meipsum[87] (hoc autem dicebat significans qua morte[88] esset moriturus.) Respondit ei turba.[89] Nos audiuimus ex lege,[o] quia Christus manet[*] in æternum: & quomodo tu dicis,[p] oportet exaltari[90] Filium[91] hominis? Et quis[92]

SENS. LIT. IN CAP. XII.

72. Greg.28.Mor.cap.2.s.per Angelum. 73. Int.s.antequàm mundus esset, vel in omnibus mirabilibus quæ hucusque egit in homine, vt in resurrectione Lazari. Aug. 74. Int.s.in resurrectione, & ascensione. Aug. 75. Chry.aperta quidem & significatiua erat vox, sed à crassis & carnalibus citò euolauit, tantúmque sonum retinuerunt. 76. Chry.qui, quòd articulata quidem esset, nouerant, sed non quid significaret. 77. Aug.ostendit illa voce non sibi indicatum quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. sicut autem vox illa non propter ipsum facta est, sed propter eos: sic anima eius nõ propter ipsum, sed propter eos turbata est. Chry.quia semper dicebãt ipsum non esse ex Deo, vox Patris adfuit. quomodo autem qui à Deo glorificatur, non est ex Deo? 78. Chry.ostendit mundum clarificationis. 79. Int.s.discretionis. Aug.iudicium quod in fine expectatur, erit præmiorũ & pœnarum: hîc autem iudicium vocat discretionem, & à suis redemptis diaboli expulsionẽ. 80. Int.q.d.nunc patior, turbor, & per hoc Princeps, &c. 81. Int.s.diabolus, qui dominatur in malis mũdo deditis. Aug.Princeps malorũ, qui habitant in mundo. appellatur & mundus in bonis, cùm dicitur, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, hi sunt ex quorum cordibus princeps mundi eiicitur foras. 82. Aug.præuidebat post passionem & glorificationem suam per vniuersum mundũ multos populos credituros, è quorum cordibus diabolus, quando ei ex fide renunciant, foras eiicitur. Est quidem & de veterum iustorum cordibus eiectus, sed dicitur nunc eiiciendũ, quia quod in paucissimis factum est tunc, in multis magnisque populis mox erat futurũ. Eiicitur quidẽ diabolus foras, attamen tẽtare non cessat, sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare. Chry.vti si quis debitores feriat, & in vincula mittat, eademque demẽtia eum, qui nihil debet, in carcerem ducat, is eorum quæ in alios fecit, pœnas dabit; sic diabolus per ea quæ in Christum ausus est, eorũ etiã quæ in nos fecit, pœnas dedit. 83. Chry. ne quis dicat, quomodo mittetur foras si te superabit? hoc subiungit. n. August.id est, cùm exaltatus fuero, non enim dubitat futurum, quod venit implere. 84. Int.s.in cruce. Aug.Exaltationem dicit, suã in cruce passionẽ, vnde subditur, hoc autem dixit, &c. 85. Aug.s.ex quibus diabolus eiicitur foras. nõ dixit verò omnes, non enim omniũ est fides, sed omnia, id est, spiritum, animam, & corpus, aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem dicere possumus, vel omnia hominum genera. 86. Chry.plus hoc est quàm si dixisset, resurgam: dixit autem traham, cùm suprà dixerit, Pater trahit, quia Filio trahente, Pater trahit. Dicit verò traham, quasi à tyranno detẽtos, & per seipsos non volentes accedere, & illius manus effugere. 87. Int.vt sim caput, & illi membra. 88. Int.s. in cruce. 89. Aug.intellexerunt Iudæi quòd de morte sua dixisset, quærunt ergo quomodo se diceret moriturum. * Chry.vide vt malitiosè interrogant, non enim dicunt quia Christus nihil patitur, in multis enim Scripturæ locis passio & resurrectio simul ponitur. 90. Aug.q.d.quomodo crucis passione morietur? intellexerunt eum hoc dixisse, quod facere cogitabant, nec verborum obscuritatem eis aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia. Chry hinc est videre multa eorum intellexisse, quæ parabolicè dicebantur. 91. Aug.memoriter tenebant assiduè Dominum dicere se Filium hominis, & superiùs dixerat, Venit hora vt clarificetur Filius hominis. 92. Chry.& hoc malitiosè, quasi dicat, ne putes nos propter odium tuum hoc dicere, nec enim nouimus de quo dicas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

m. id est, est è supernis audita. cælum enim pro aëre, more Scripturæ. 73. *per te, scilicet nomen meum.* 79. *scilicet, quo homines eripientur à diaboli tyrannide.* 82. *id est, suo imperio deiicietur.* 85. *Græc.* πάντας, *omnes scilicet electos, seu omne hominum genus.* 86. *s.inuito diabolo. o. id est, Scriptura, scilicet Mich.5. Dan.4. Isa.9. Ezech.37. Psal.71. & 109. Dicit quidem Scriptura perpetuò regnaturum, sed nõ negat moriturum. p. quidam putant Christum id etiam dixisse, etsi scriptum non est, intellexerunt autem Iudæi significari crucem. sic enim apud eos vocabatur.* 92. *q.d. quis iste, cui duo hæc inter se contraria conueniant?*

est iste Filius hominis? [93] Dixit ergo eis Iesus. [94] Adhuc modicum lumen in vobis est. [95] Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ [q] comprehendant, [96] & qui [r] ambulat [97] in tenebris, [s] nescit quò vadat. [98] Dum [99] lucem habetis, credite in lucem, [100] vt filij [101] lucis sitis. Hæc locutus est Iesus, & abiit, & [102] abscondit se ab eis. [103] Cùm autem [t] tanta signa fecisset coram eis, [104] non credebant in eum: [u] vt sermo Esaiæ Prophetæ [105] impleretur, quem dixit: [x] Domine, [106] quis credidit [107] auditui nostro: & [108] brachium Domini cui [109] reuelatum est? Propterea [110] non poterant credere, quia [111] iterum dixit Esaias: [112] Excæcauit

Sens. Lit. In Cap. XII.

93. Chry. ostendens passionem non prohibere eum in æternum manere. 94. Int. q.d. cùm intelligetis quòd Christus manet in æternum, hæc pars fidei & veri luminis per se non sufficit. Chry. q.d. adhuc paruo tempore ego lux vobiscum sum. per quod ostendit mortem suam esse migrationem; lux solis non interimitur cùm recedit, sed rursum apparet. Aug. modicum in eis lumen erat, per hoc quòd intelligebant Christum manere in æternum. 95. Aug. Ambulate, accedite, totum intelligite, & moriturum, & victurum in æternum. 96. Aug. si scilicet eo modo credideritis Christi æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem. Glo. Ambulate, dũ Christum vobiscum habetis, ne tenebræ ignorantiæ & mortis perpetuæ vos comprehendant. 97. Int. i. qui non credit mortem Christi. Chry. Quanta Iudæi nunc agunt, in tenebris ambulantes! s. Glo. qui non credit in mortem Christi, offendit in petram scandali, quod est Christus, Iudæis contemnentibus, & irridẽtibus mortuum. 99. Aug. s. aliquid veri. 100. Aug. id est, veritatem, vt renascamini. 101. Chry. id est, mei. dictum est autem suprà, ex Deo nati sunt, id est ex Patre; vna enim actio Patris, & Filij. 102. Int. sicut corporaliter, sic & spiritualiter. Aug. cùm se abscondit, nostræ infirmitati cõsuluit, non suæ potestati derogauit. Chry. quare se abscondit, cùm nec lapides tollerent, nec blasphemarent? nouerat furorem in eorum cordibus sæuientem, & non expectauit vt in opus exiret, sed se occultauit, mitigans eorum inuidiam. 103. Aug. non ab eis qui credere, & diligere cœperant, sed qui videbant, & inuidebant. 104. Theoph. non paruæ iniquitatis fuit tantis signis non credere. 105. Glo. quem impleri necesse est, non tamen necessitate faciendum, sed voluntate, præsciuit enim Deus, & prædixit non credituros, sed non ad hoc coëgit. Aug. quidam inter se mussitant quæ culpa fuit Iudæorum, si necesse erat sermonem Isaiæ impleri? prædixit Deus infidelitatem Iudæorum, non fecit; fecerunt illi peccatum, quod facturos prædixit, quem nihil latet. Chry. illud, vt non causale est, sed euentus; non enim quia dixit Esaias, non crediderunt; sed ideo dixit, quia non erant credituri. 106. Int. q.d. rari, & cum difficultate. 107. Int. id est, iis quæ nos à te audiuimus, vel ipsi nos de te nunciantes, audiunt. 108. Int. s. Filius, per quem omnia fecit. Aug. si enim quis tanta potestate præualeret, vt sine vllo motu corporis quod diceret fieret, verbum eius, brachium eius esset. 109. Int. s. per fidem, quod cùm esset in carne, paucis contingit, scilicet, humilibus, non superbis Iudæis. 110. Aug. si non poterant, quod peccatum est, non facientis quod non potest? non poterant, quia nolebant: sicut enim quod Dominus negare se non potest, laus est voluntatis diuinæ: ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ. Chry. non poterãt, quia impossibile est mentiri Prophetam. 111. Int. quando prædicebat incarnationem Christi, prædicebat etiam excæcationem Iudæorum. 112. scilicet, Deus deserendo eos, qui cùm possent videre, noluerunt, & cùm possent cogitare, & intelligere, noluerunt. Aug. quòd excæcati sunt, hoc meruerunt. excæcat verò Deus & obdurat, deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Chry. non derelinquit nos Deus, nisi nos voluerimus, secundùm illud Oseæ: Oblitus est legis Dei tui; obliuiscar & ego tui. nos derelictionem incipimus, & causa sumus perditionis.

Addit. Avct. In Cap. XII.

94. q.d. non diu me, qui lux sum, vobiscum habebitis. Græc. μικρὸν χρόνον, *modicum tempus. in vobis autem, pro, vobiscum,* μεθ' ὑμῶν. *95. i. credite, vel, sequimini me, qui sum lux. q. s. errorum. 96. i. occupent. r. pro, nam. Heb. 101. adeoq́ participes. 102. i. subtraxit, secedens scilicet, in Bethaniam, vt dicunt alij Euangelistæ. t. Græc.* τοσαῦτα, *tot, tantaq́. 104. scilicet, multi. v. non causam significat, sed consequutionem. q.d. Itaque impletum illud Esaiæ. vel, sub. Deo ita permittente vt impleretur. x. sumptum id ex L X X. nostra enim editio non habet Domine, nec est Heb. 107. i. ijs quæ à nobis audierunt, seu prædicationi nostræ. Heb. 108. i. Dei virtus quæ in Christo operabatur. 110. ob obstinatam scilicet voluntatem à Propheta prædictam, in quam Dei iudicio ob peccata deserentis inciderunt. 112. Sensum magis reddit, quàm verba, secutus partim Hebraica, partim L X X.*

oculos eorum,& [aa]indurauit cor eorum , vt non videant oculis & non intelligant cor-
de:& [113]conuertantur,& sanem eos.[114]Hæc dixit Esaias,quando [115]vidit [116]gloriam [117]eius , & lo-
[118]cutus est de [bb]eo.Verumtamen & ex principibus multi [11]crediderunt in eum:sed propter
Pharisæos non [120]confitebantur,vt de synagoga non eiicerentur: [121]dilexerūt enim [122]gloriam
hominum magis quàm [123]gloriam Dei.Iesus autem clamauit,& dixit: Qui [124]credit in me,
[125]non credit in me,[126]sed in [127]eum qui misit me.[128]Et qui [cc]videt me,[dd]videt eū qui misit me. [129]Ego
[ee]lux in mundum veni,vt omnis qui [130]credit in me,[131]in tenebris non maneat. Et si [132]quis au-
[133]dierit verba mea , & [134]non custodierit : [135]ego non [136]iudico eum.[137]non enim veni vt [138]iudicem
mundum,sed vt [139]saluificem mundum.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

113. Int.i.vt non conuertantur ,vel vt aliquando sic confusi conuertantur,& sanem eos. Aug.vel est subaudiendum,non.s.non cōuertantur,vel intelligitur diuinæ misericordiæ factū,vt quia superbè iustitiam suam statuere volebant, desererentur,& excæcarentur,vt offenderent in lapidem offensionis; & impleretur facies eorū ignominia,atque humiliati quærerent non suam, qua inflatur superbus,sed iustitiam Dei,qua iustificatur impius;multi enim eorum de suo scelere cōpuncti, in Christum postea crediderunt. 114. Int. s.de execratione Iudæorum. 115. Int.non sicut est,sed aliqua specie. Aug. est quidem inuisibilis Pater & Filius,qui vt ab hominibus videretur,formā serui accepit, & antequā carnem susciperet,se ostendit sicut voluit,non sicut est. 116. Chry. gloriam dicit visionem sedentis in throno excelso,& alia quæ ibi dicuntur. 117. Int.s.Christi. 118. Chry hoc.s. vidi,Dominū sedentem, &c. 119. Int.etsi alij non crederent. 120. Int. ergo hoc credere fuit eis quasi non credere. 121. Int. hos credentes improbat. 122. Int. quæ in mundanis. 123. Int.quæ cruce. Glo.ideo crux in fronte figitur,vbi est sedes verecundiæ, ne de Christi nomine erubescamus,magísq; Dei quàm hominum gloriam quæramus. 124. Int.s.veraci,& spirituali intellectu. 125. Int.s.secūdùm quod videt exterius. Aug.nō à se abstulit credētis fidem,sed noluit in forma serui remanere credentem. Chry.qui fluminis aquam accipit,nō ea quæ est fluminis accipit,sed ea quæ fontis. 126. Int.s.solum,sed etiā in Patrem. 127. Int.s.Patrem. Chry.q.d.quid formidatis credere in me, in Deum fides peruenit per me. August. quia homo apparebat hominibus,cùm lateret Deus,ne putarent eum esse tantùm quod videbant,talē ac tantū se credi volens,qualis & quantus est Pater,inquit,Qui credit in me,nō credit in me.i.in hoc quod videt,sed in eum qui me misit.i. Patrem. 128. Aug.ne putarent sic intelligendum Patrem,tanquam multorum filiorum per gratiam generatorem,& nō vnici verbi æqualis sibi,hoc subiecit,ostēdens vsque adeo nihil distare inter se & Patrem,vt qui se videret,videret Patrem. cc. Int. s. spirituali visione. Chry.considerationem veri,quæ est per intellectum visionem dicit. dd. Gloss.nō ait,non videt me,sed eum qui me misit,vt suprà dixit, Non credit in me,&c.Illud enim dixit ne sicut videbatur, crederetur tantùm filius hominis;hoc autem,vt crederetur æqualis Patri. 129. Int.quasi illi dicerent, quis enim es tu? ee. Chry.quia Pater lux vocatur,nomine hoc vtitur;vocat autem se lucem, quia ab errore eripit,& spirituales tenebras soluit. 130. Int.quod nō in alia lumina. Aug.credimus Apostolo, sed non in Apostolum. 131. Int.s. in quibus inuentus est. Aug. Satis manifestat,se omnes in tenebris inuenisse,in quibus ne maneant,debent credere in lucem quæ venit in mundum. 132. Chry. ne putent propter imbecillitatem,se contemnentes,impunitos dimissurum,hoc subdit. 133. Int.s.exterius.
134. s.interius. 135. Int.cui Pater dedit omne iudicium. Aug. 136. Int.s.modò. Aug.quare autē modò non iudicat,ostēdit statim. Chry. non iudico.i.nō sum causa perditionis eius, sed ipse qui verba mea spernit. 137. Int.cur non modò,non enim,&c. 138. Int. quia primus aduentus non iudicij,sed misericordiæ est. 139. Aug.i.saluum faciam,hunc tempus est misericordiæ,post autem iudicij.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

aa. pro ita factum est vt. 115. dixitq;, Vidi Dominum sedentem, &c. Ex hoc loco Christi diuinitas cōfirmatur. bb. s.Christo. 119. s.eum esse Messiam. 122. i.gloriam apud homines, quàm apud Deum,seu quæ à Deo obtinetur. 126. s.tantùm.vide similem exaggerandi modum,1.Reg.8.Marc.9.1.Thess.5.
cc id est,fide contemplatur seu mente,ὁ θεωρῶν. 131. indicat omnes alicqui esse in tenebris. 136. id est, condemno,scilicet,nunc.

[140] [141] Qui spernit me,& non accipit verba mea, habet qui iudicet eũ. [143] Sermo quem [144] locutus [145] sum,ille [ff] iudicabit eum in nouissimo die: [146] Quia ego ex [147] meipso nõ sum loquutus,sed qui [148] misit me Pater, ipse mihi [149] mandatum dedit quid [150] dicam , & quid [151] loquar. Et scio quia mandatũ [152] eius vita æterna est. [153] Quæ ergo ego loquor, [154] sicut dixit mihi Pater,sic [155] loquor.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

140. Int.de iudicio verò nouissimo subdit.Chry.ne pigriores fiãt,terribile subdit iudiciũ.. 142.Int. i.non credit me esse Deum. 143. Int.quisnam ille sermo,&c. 144. Int.i.ego.Aug.seipsum in nouissimo die iudicaturũ dicit; seipsum quippè locutus est,seipsum annũciauit. 145. Int.s.extrà hominibus. ff.Chry.accusans & omnẽ tollẽs excusationem. 146. Int.ideo iudicabit,quia ego Filius ex Patre. 147. Int.non loquitur ex se,quia non est ex se. Aug.1.de Trinit. Non iudicabit Christus ex potestate humana,sed ex potestate verbi Dei. 148. Int.s.ad hoc,vt loquerer. 149. Aug.in sapientia Patris,quod est Verbum,omnia mandata sunt Patris;dicitur autem mandatum datum , quia non est à seipso is cui dicitur datum;est autem dare Filio,Filium gignere. Chry.omnia hæc propter eos dicebantur,vt nullam habeant excusationem.Glo.mandatum dedit Pater Filio,ipsum Verbum & Sapientiam, in qua sunt omnia mandata gignendo, sicut ei vitam dedit,ipsum,qui Vita est,gignendo. 150. Int.s. intra. 151. Int.s.extra. 152. Aug.si vita æterna est,ipse Filius,& vita æterna est mandatũ Patris;quid aliud dictum est,nisi,ego sum mandatũ Patris? 153. Int.i.qui meipsum Verbum annuncio. 154.Aug. non per verba locutus est Pater vnico Verbo. 155. Int.i.sicut Verax, me Veritatem genuit, sic Veritas me Veritatem annuncio. Aug. ita ille dixit vt Verax , ita iste loquitur vt Veritas,Verax genuit Veritatem. Glo.intelligentibus mentibus loquitur Veritas intus sine sono, sed vt crederent homines, quod nondum possunt intelligere,ex ore carnis verba sonuerunt,quæ prolata, & literis figurata , nos ad ipsam Veritatem aliquatenus erigunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

ff. i.condemnabit,vt qui spretus sit, 149. *i.præcepit.* 152. *i.vitam æternam confert obedientibus.*

CAPVT XIII.

NTE [1] diem festum [2] Paschæ, sciens Iesus [3] quia venit hora eius vt [4] transeat ex [5] hoc mundo ad Patrem ; cùm [6] dilexisset suos qui erant in

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. INT.s figuralem.Glo.s.diem passionis,die enim sequẽte immolationem,faciebant Iudæi magnum festum quod hic Pascha vocatur:Græci verò diem immolationis agni dicunt solum vocari Pascha,atque in eo Christum crucifixum, anticipasse verò vnum diem, vt cùm discipulis agnum comederet , quod ex illo loco confirmant,ne contaminarentur;sed vt manducarent Pascha.id est agnum,vt ipsi interpetantur,sed errant. 2. Beda.celebrior inter Iudæorum festiuitates erat dies Paschæ. Aug.nõ est Pascha,vt quidam existimant,Græcum nomen,sed Hebræum,quod transitum significat.tunc enim primùm celebratum est,cùm fugientes ex Ægypto rubrum mare transierunt. 3.Int.ipse dies Paschæ quo transiret per crucem , quæ est veritas illius figuræ. Aug.completa est illa figura transitus populi Dei,cùm sicut quis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illitis postibus nostris.i.eius crucis signo signatis frontibus,à perditione seculi,tamquàm captiuitate Ægyptiaca liberamur,& agimus saluberrimum transitum de diabolo ad Christum , & ab instabili seculo , ad eius fundatissimum regnum. 4. Aug.veluti interpretatur Paschę nomen Euangelista. Chry.transitũ eius mortem vocat. 5. Int. quomodo transiit populus de Ægypto. Glos.sicut Iudæi de Ægypto, sic Christus de mundo transiuit. 6. Int.pro eis factus homo.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

4. GLO.& nos transimus de vitiis ad virtutes,de mundo ad cælum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

4. *Allusio ad nomen Pascha,quod transitum significat.*

[a] mundo, in [7] finem [8] dilexit eos. Et [b] cœna [9] facta, cùm diabolus iam [10] misisset in [11] cor, vt tra-[12]deret [13] eum Iudas Simonis [c] Scariotis: [14] sciens quia omnia [15] dedit [16] ei [d] Pater in [17] manus, & [18] quia [19] à Deo exiuit, & ad [20] Deum vadit: [21] surgit à cœna, & ponit [22] vestimenta sua, & cùm acce-[23]pisset linteum, [24] præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim: & [e] cœpit lauare [25] pedes discipulorum, & [26] extergere [27] linteo quo erat præcinctus.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

a. Chry. sui etiam erant defuncti, vt Abraham, Isaac, & Iacob, sed in mundo non erant. 7. Int. pro eis moriens. Chry. nihil reliquit eorum, quæ valde amantem facere decet, perfectum amorem in eos ostendens, & hoc est, in finem dilexit eos. Aug. In finem dilexit, vt & ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent. quid est enim in finem, nisi in Christum? Finis enim legis Christus finis perficiens, non interficiens. vel in finem. i. vsque ad mortẽ; non tamen dilectionẽ morte finiuit: vel vsque ad mortẽ dilexit. i. vsque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. 8. Int. vt eius dilectione ipsi transirent de mundo. 9. Int. i. parata, nõdum transacta, quia postea recubuit, & buccellam Iudæ dedit. Aug. non enim debemus intelligere transactam cœnam, adhuc enim cœnabatur cùm surrexit. 10. Int. s. spirituali suggestione. Aug. quæ non fuit per aurem, sed per cogitationem. 11. Int. s. Iudæ. 12. Chry. hoc Euangelista quasi stupens interseruit, eum enim qui iam prodere statuerat, Dominus lauit.

13. Int. non credens esse Deum. 14. Aug. locuturus Euangelista de tanta Domini humilitate, priùs eius celsitudinem voluit commendare. 15. Int. etiam traditorem, quo vtitur vt vult, &. de malo bonũ facit. Greg. 3. Moral. c. 12. In manu sua etiam persecutores acceperat, vt ad vsum pietatis intorqueret, quidquid eorum contra se permissa malitia sæuiret. 16. Chry. traditionem hîc salutem fidelium vocat, sicut verò Pater ei tradidit, ita ipse Patri. vnde Paulus: Cùm tradiderit regnum Deo & Patri.

17. Orig. i. potestatem. 18. Int. s. sciens. 19. Int. non eum deserens. 20. Int. non nos relinquens. Aug. nec Deum, cùm inde exiret, nec nos deserens, cùm rediret. 21. Chry. dignum erat qui à Deo exiuit, vniuersum conculcare timorem, vide autem humilitatem: postquàm resedissent omnes, surrexit, nec solùm lauit, sed vestimenta deponens, linteum præcinxit, ipse peluim impleuit. e. Orig. postmodum finiuit lotionem, fuerunt enim Apostolorum pedes postea contaminati, iuxta illud: Omnes scandalizabimini ista nocte, purgauit ergo postea, vt vltrà non fœdentur. 25. Aug. cùm Pater illi omnia dedisset, & cùm se sciret à Deo exiise, & pergere ad Deum, hominis serui impleuit officium.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

b. Orig. prandium ante terminum diei spiritualis, fit in præsenti vita, estque eorum qui introducũtur, cœna verò his qui iam vltra progressi sunt, apponitur, vel prandium in scripturis antiquis, cœna verò in noui Testamenti mysteriis reconditis. Glo. cœna significat passionẽ, vt enim post cœnam non fit prandium, sic Christus postquam semel passus est, non iterum patitur. 28. Int. significat quòd de cælestibus descendit, & quòd seipsum exinaniuit, & quòd formam serui induit. Glo. surgens à cælesti refectione qua cum Angelis reficiebatur, deponit gloriam æternæ beatitudinis. 22. Aug. posuit vestimenta, qui cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit: præcinxit se linteo, formam serui accipiẽs, non tamen eam, quam habebat deposuit: misit aquam in peluim, sanguinem in terram fundens, quo immunditiam ablueret peccatorũ: linteo pedes tersit, carne qua erat indutus, Euangelistarum vestigia confortans. Glo. post cœnam. i. post passionem prioris infirmitatis, vestimenta deposuit, seque immortalitate induit, aqua in peluim baptismi gratia, vestimenta postea accepta, Iudæi in fine seculi quos priùs excæcatos deposuit. 23. Int. s. carnem mundam. 24. Int. s. humilitate. 25. Int. vestigia Euangelistarum firmat & purgat. 26. Int. quia tota eius passio nostra est purgatio. Aug. 27. Int. i. corporis. Orig. in proprium corpus suscepit Christus immunditiam pedum discipulorum: ipse enim languores nostros portauit.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

7. pro, in finem vsque. 9. i. cœpta, vel apparata sic Iob. 2. dicitur factum prandium. i. paratum, & 1. Reg. 25. arietes facti, i. parati, nos legimus cocti. 11. i. persuasisset. c. pro, Issachariote. i. de tribu Issachar.

d. quatenus Deus per æternam generationem, quatenus homo per vnionem hypostaticam. 22. pro, vestimentum. s. exterius. 23. Græc. λέντιον, vox Latina aliquantum immutata. e. factum hoc post esum agni, & ante Eucharistiæ institutionem.

Venit[28] ergo ad Simonem Petrum. Et dicit[29] ei Petrus, Domine,[30] tu[31] mihi[32] lauas[f] pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod[33] ego facio, tu nescis[g] modò, scies autem postea.[h] Dicit ei Petrus, Non[34] lauabis mihi pedes in æternum.[35] Respondit[36] ei Iesus, Si non lauero te,[37] non[38] habebis partem[39] mecum. Dicit ei Simon Petrus,[40] Domine, non tantùm pedes meos,[41] sed & manus,[42] & caput.[43] Dicit ei Iesus: Qui[44] lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, *sed est mundus totus.[45]

Sens. Lit. In Cap. XIII.

28. Int. nō post alios, sed priùs ad Principem Apostolorum, ideo expauescit, quòd Deus lauet pedes homini. Orig. vt medicus multorum ægrotorum curæ intentus, ab his incipit qui magis indigent: sic Christus exorsus ab his qui magis erant fœdi, vltimò venit ad Petrum, quasi minus aliis lotione indigentem. Chry. credibile est stultum proditorem ante Petrum recubuisse, quod Euangelista significauit, dicens, Cœpit lauare, deinde venit ad Petrum. 29. Glo. pauore perterritus. 30. Chry. quare nullus aliorum prohibuit, sed solus Petrus? videtur mihi solum proditorem ante Petrum lauisse, alios verò discipulos per Petrum fuisse monitos quid esset faciendum. Orig. omnes porrigebant pedes, existimātes non sine causa Christum id facere, solus autem Petrus non præbet pedes, more suo feruidus ad dicendum quod sentit. Aug. à Petro, vt Apostolorū primo, cœpit Dominus, expauitque Petrus quòd cæterorū quilibet expauisset. 31. Int. Deus. Aug. quid est, tu, & quid est, mihi, cogitanda sunt potiùs quàm dicenda, ne fortè quod concipit anima, non explicet lingua. 32. Int. seruo. 33. Int. s. mysterium huius rei. Chry. humilitatem huius doctrinæ, & quomodo humilitas sufficit in Deum perducere. 34. Aug. exterritus facti altitudine non permittit fieri, quod cur fieret, ignorabat; nec potest sustinere vsque ad suos pedes humilem Christum videre. 35. Int. i. numquam hoc patiar, hoc enim in æternum non fit, quod numquam fit. Orig. in hoc Petrus non tantùm Iesum arguit, sed & cōdiscipulos suos pedes porrigentes. 36. Int. terrens de periculo salutis. 37. Int. te dicit, pro solis pedibus. Aug. sic solet dici, calcas me, quando sola planta calcatur. 38. Chry. non dixit qua causa faceret, sed minatur. Petrus enim non fuisset persuasus, timens verò separari à Christo, permisit. Orig. hoc dicto vtendum cōtra eos qui aliquid facere statuerunt quod non prodest, admonendi enim sunt malè decretum omittere, etiamsi iureiurando firmassent. 40. Aug. amore & timore perturbatus, plus expauit Christū sibi negari, quàm vsque ad suos pedes humiliari. 44. Gloss. Intelligimus ex his verbis baptizatos Apostolos, etsi non legimus vbi, vel quando. 45. Int. s. præter pedes quibus tangit terram. Aug. Totus homo abluitur in baptismo, verūtamen cùm in rebus humanis postea viuitur, vtique terra calcatur, ipsi igitur humani affectus quasi pedes sunt, vbi humanis rebus afficimur, & si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus: si autem confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorū lauit, nobis peccata dimittit. Orig. impossibile puto non contaminari extrema animæ, etiam in viris qui perfecti putātur. Gloss. Qui in otio studet veritati, dū in aliis pulsanti sponso aperire pergit, pedes inquinat, veritas enim humiliter auditur, sed sine periculo non potest prædicari. Aug. ad Seleucianū epist. 108. Ex hoc quod hîc dicitur, intelligimus Petrum baptizatū, cæterósque discipulos Christi, per quos baptizabat, siue baptismo Iohannis (vt quidam putant) seu quod magis credibile est, baptismo Christi. Nec enim renuit ministeriū baptizandi, vt haberet baptizatos seruos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit humilitatis ministerio, quando eis pedes lauit.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

39. Gloss. Qui non lauatur per baptismum & confessionem pœnitentiæ, non habet partem cū Iesu. 41. Int. s. affectionis. 42. Int. s. opera. 43. Int. s. cogitationes.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

f. pro, lauabis, seu lauare vis? g. i. non intelligis. h. s. post lotionem, vel aduentum Spiritus sancti.
34. q. d. numquam patiar. 37. vel corporaliter vel spiritualiter: solet enim Christus à corporalibus ad spiritualia transferre orationem: sic cum Samaritana ab aqua sensibili ad intelligibilem. 39. s. in cælesti regno. q. d. non eris meus cohæres, pars enim pro hæreditate. 43. sub. potiùs quàm me tuo consortio eijcias.
*44. q. d. vt lotus in balneo solùm opus habet pedum ablutione, ita qui spiritualiter, vt vos, sola affectuum purgatione, quam per id significo. * pro, est enim, vel, q. d. vt qui sit.*

Et vos

Et vos mundi[l] estis, sed non omnes. Sciebat[46] enim quisnam esset qui traderet eum.
propterea dixit, Non estis mundi omnes. Postquàm[47] ergo lauit pedes eorum, accepit[48]
vestiméta sua, & cùm recubuisset,[49] iterum[50] dixit eis, Scitis[51] quid[m] fecerim vobis? Vos vo-
catis me Magister, & Domine, & bene[52] dicitis, sum[53] etenim. Si ergo laui[54] pedes vestros,
Dominus[55] & Magister:[56] & vos debetis[n] alter alterius lauare[o] pedes. Exemplum[57] enim de-
di vobis, vt quemadmodum[58] ego feci vobis, ita & vos faciatis.[59] Amen amen dico vo-
bis,[60] non est seruus maior Domino suo, neque Apostolus[p] maior est eo qui misit illum.
Si[61] hæc[62] scitis, beati eritis si feceritis ea. Non[63] de omnibus vobis dico[q]: ego scio quos[64]
elegerim. Sed[65] vt adimpleatur Scriptura,[r] Qui manducat[66] mecum panem,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

l. Orig. Lauat pedes postquàm mundi erant, quoniam gratia transcendit necessitatem, & sicut dixit Iohannes, Mundus mundificetur adhuc. 46. Int. quare hoc dixit, exponit Euangelista. August.
51. Aug. promiserat Petro facti scientiam, dicens: Scies autem postea, docere ergo nunc incipit. Glo. vt priùs exemplo, ita nunc verbo instruit. 53. Aug. homini præceptum est, Non te laudet os tuum, periculosum est enim sibi placere, cui cauendum est superbire: ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet; non se extollit excelsiùs, nec potest arrogans dici, nobis expedit Deum nosse, nec possumus, nisi seipse indicet; quomodo autem arrogantiam veritas timeat? Glo. quod Dominus de se magna dicit, non est arrogantia, sed veritas, quæ prodest auditoribus, sicut facit & Paulus. Quidam incauti se mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant, séque contra veritatem erigunt, quam relinquunt. qui necessitate cogente, vera de se, & bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur, quanto veritati sociatur. 55. Int. quia Deus. Chry. nos ad conseruos facimus, si fecerimus. 56. Int. quia veritas. n. Aug. Est apud plerosque consuetudo huius humilitatis, cùm se inuicem hospitio suscipiunt. Non dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus; cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel si iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. 57. Aug hoc est beate Petre quod nesciebas, hoc tibi postea sciendum promisit. 58. Int. sicut ego patior, & vos patiamini, sicut me humilio, ita vos humiliemini. 59. Int. manu, vel corde. 60. Int. debetis facere quod ego, quia non est, &c. 61. Beda. quia scire bonum, & non facere, ad cendemnationem pertinet, hoc subiungit. 62. Int. s. quæ feci, & doceo. 63. Int. q.d. non omnes vos beatos dico. Aug. q.d. est inter vos qui non erit beatus, nec faciet ea. 64. August. quos nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit? erat quidem electus Iudas, iuxta illud: Nónne ego vos duodecim elegi, sed non ad beatitudinem, de qua dicit: Beati eritis, si feceritis ea. Glo. Electus est Iudas ad salutem aliorum. 65. Chry. hæc subiungit, ne multos contristet. r. Glo. scilicet, quæ hoc prædixit, non quòd cogat, sed quia quod futurum erat, non tacuit. 66. Chry. id est, qui à me nutritus est, & mea mensa participauit. Aug. manducabat iste panem Domini contra Dominum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

47. Int. implera purgatione per sanguinem. 48. Int. surgens, immortalis factus est. 49. Int. ad dexteram Patris sedens. 50. Int. per Spiritum missum in linguis docet. 54. Int. id est, dimisi peccata vestra. o. Int. id est, alter alteri peccata dimittere, & pro inuicem orare. Augustin. confiteamur inuicem delicta nostra, inuicem delicta donemus, inuicem oremus, ac ita inuicem quodammodo pedes nostros lauemus. Orig. lauacrum spirituale pedum principaliter fit à Iesu, secundariò verò à discipulis eius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

l. s. per baptismum. m. pro, quid sibi velit quod feci. o. aliaq; humilitatis & charitatis officia exhibere. p. i. legatus, missus. q. s. quòd beati eritis. 64. s. ab æterno. 65. sub. permisi esse, vel fero talem vnum inter vos. 66. pro, qui sumit mecum cibum. Hebr.

[s] leuauit [67] contra me calcaneum suum. [68] Amodò dico vobis, priusquàm fiat: vt cùm factum fuerit, [t] credatis, [69] quia ego sum. [70] Amen amen dico vobis, [71] qui accipit si quem misero, me accipit. qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Cùm hæc dixisset Iesus, tur-[72]batus est [73] spiritu, & [74] protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis: [75] quia vnus ex vo-[76]bis tradet me. [77] Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens [78] vnus ex discipulis eius [79] in sinu Iesu, quem [80] diligebat Iesus. [81] Innuit ergo huic Simon Petrus, & [82] dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaq; cùm recubuisset ille supra [83] pectus Iesu, dicit ei, Domine, quis est? Respondit Iesus, Ille est cui ego intinctum

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

67. Chry. ostendit non ignorare se quòd tradatur, id quod maximè poterat Iudam continere, dixit autem, leuabit; & non, trader, dolum & insidias significans. Aug. Leuabit calcaneum super me, id est, conculcabit me. 68. Glo. q. d. hucusque toleraui, & tacui, sed iam noto proditorem antequàm fiat, quod mox faciendum est, vt cùm factum fuerit, &c. t. Orig. id est, vt perseuerantes in fide operemini. 69. Aug. de quo scilicet illa Scriptura processit. 70. Chry. quia discipuli multa erant passuri, eos consolatur. Glo. consolatur eos, ex eo quòd ipse & Pater in eis recipitur. 71. Orig. ergo & qui missum à Iesu recipit, Patrem recipit. Aug. qui Christum accipit, accipit Patrem, vnius enim naturæ sunt Pater & Filius. 72. Aug. turbauit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cuius fuerat præcognitus animus, significare etiam turbatione dignatus est, quòd quando ex falsis fratribus aliquos à Dominico grege separari vrgens causa compellit, fieri id sine Ecclesiæ turbatione non possit. 73. Int. humano. Aug. turbatus est non carne, sed spiritu; spiritus enim in huiusmodi scandalis charitate turbatur, ne fortè in separatione aliquorum zizaniorum aliquod eradicetur & triticum; siue ergo Iudam pereuntem miserando, siue sua morte appropinquante turbatus est, non animi infirmitate, sed potestate turbatur. non enim aliquo cogente turbatur: sed turbauit semetipsum, vt suprà dictum est, in quo infirmos consolatur, ne se reprobos putent, si suorum morte imminente turbantur. Pereant ergo argumenta Philosophorum, qui negant in sapientem cadere perturbationem animi; turbetur animus Christiani, non miseria, sed misericordia. 74. Int. quod occultùm fuerat manifestauit. 75. Int. numero, non vinculo spiritus. Aug. numero, non merito; specie, non virtute. 76. Int. scilicet, exiturus. 77. Int. quia etsi nota fuit cuique sua conscientia, alterius tamen sibi erat ignota. Chry. quia nominatim non dixit, in omnes induxit timorem, & licet sibi mali conscij non essent, tamen Christo magis quàm propriis cogitationibus credebant. Orig. recordabantur velut homines mutabiles esse affectus etiam prouectorum. 78. Int. de se, quasi de alia dicit, vt rerum gestarum scriptor, non sui prædicator. Aug. Erat hæc consuetudo eorum qui sacras litteras nobis ministrarunt, vt de se, tamquam de alio loquerentur. 79. Aug. hic est vtiq; pectoris sinus, sapientiæ secretum. Glo. significat secretum, de quo bibit diuinitatis Sacramentum. 80. Int. non plus omnibus, sed familiariùs, vt per pacem de vita exiret, non per passionem. Chry. familiaritatis causa amor erat, plus enim cæteris amabatur: hoc etiam dicit, ne putes Petrum ei vt maiori innuisse. 81. Int. non loquendo, sed innuendo motu corporis, pòst sono vocis. 82. Aug. innuendo dixit, si enim cogitando aliquid dicitur, secundùm illud: Dixerunt apud semetipsos, quanto magis innuendo: Orig. primò innuit, deinde dixit.
83. Aug. quod nunc supra pectus dicit, suprà dixerat in sinu. Beda. quod in sinu, & supra pectus recubuit, non solùm fuit præsentis amoris indicium, sed etiam futuræ rei signum, quòd, scilicet, inde vocem sumeret, quam postea cunctis seculis inauditam emitteret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

s. pro, dolum parauit, vel oppressit, vt solet qui calcaneo trudit, aut calcat. 68. Græc. ἀπ' ἄρτι, ex nunc. 69. scilicet, de quo id scriptum, vel quem me vobis sæpe esse dixi, denique Deum, qui omnia nouerim. 70. redit ad charitatis & officij mutui commendationem. 72. scilicet, præ horrore sceleris Iudæ, eiusq; vicem dolens. 73. id est, animo. 74. pro, testatus. 79. scilicet, capite super pectus inclinato. 80. scilicet, ob virginitatem, modestiam, mansuetudinem, & in se eximiam dilectionem. 82. significauit, scilicet, per nutum, fortè scire volebat vt impediret.

panem

panem[u] porrexero. Et cùm intinxiſſet[84] panem, dedit Iudæ Simonis Scariotæ. Et poſt buccellam,[85] introiuit in[86] eum ſathanas. Et dicit[87] ei Ieſus, Quod facis,[88] fac citiùs. Hoc autem[89] nemo ſciuit diſcumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant,quia loculos[90] habebat Iudas, quod dixiſſet ei Ieſus, Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum: aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergo accepiſſet ille[91] buccellam, exiuit[92] continuò. Erat autem nox.[93] Cùm ergo exiſſet, dixit Ieſus, Nunc[94] clarificatus[95] eſt Filius[96] hominis: [97] & Deus clarificatus[x] eſt in eo. Si Deus clarificatus eſt in[98] eo,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

84. Aug.non tunc Iudas (vt quidam dicunt)Chriſti corpus accepit : iam enim omnibus diſtribuerat Dominus Sacramenta corporis & ſanguinis ſui,vbi & ipſe Iudas erat,fortè autẽ hîc per panis tinctionem ſignificata eſt eius fictio:quædam enim non vt abluantur,ſed vt inficiãtur,tinguntur.quod ſi bonum aliquod tinctio hæc ſignificat, eidem bono ingratũ meritò eſt ſecuta damnatio. 85. Int.quia bono malè eſt vſus, & hæc præſumptio peccatum auxit. Orig.primò immiſit in cor eius vt proderet, poſteà verò etiã ingreſſus eſt;cauẽda nobis ergo diaboli tela ignita,inſidiatur enim vt deinde intret.
86. Int.vt pleniùs poſſideret in quem intrauerat,vt deciperet. Aug.intrauit in eum, vt ſibi traditum pleniùs poſſideret;nec enim in illo non erat,quando ad Iudæos de pretio pactus eſt,cùm Lucas dicat, Intrauit Sathanas in Iudam,& abiit,&c. 87. Orig.vel Sathanæ dicit ad pugnã prouocãs aduerſariũ, vel Iudæ,nolens paſſionem ampliùs tardari. 88. Aug.Non præcepit facinus,ſed prædixit,non tam in perniciẽ perfidi ſæuiendo,quam ad ſalutem fidelium feſtinando.Chry.non eſt præcipiẽtis hoc,aut cõſulentis,ſed exprobrantis,& oſtendentis ſe nolle ſuam proditionem impedire. 89. Chry.At interroganti dixerat Dominus,Cui ego intinctum,&c.dicẽdum eſt Dominum hoc latenter dixiſſe, vt nullus audiret;fortè enim ſi manifeſtum feciſſet,Petrus proditorem interfeciſſet;nec verò Iohannes etiã intellexit;non enim putauit diſcipulum in tãtum iniquitatis proditurũ: quia enim procul erat à tali iniquitate,non hoc de aliis ſuſpicabatur. 90. Aug.habebat Dominus loculos,& à fidelibus oblata cõſeruans,ſuorum neceſſitatibus,& aliis indigentibus tribuebat.Tunc primùm Eccleſiaſticæ pecuniæ forma eſt inſtituta,vt intelligeremus quod præcepit non eſſe cogitandũ de craſtino,non ad hoc eſſe præceptum,vt nihil pecuniæ ſeruetur à ſanctis, ſed ne Deo propter iſta ſeruiatur,& propter inopiæ timorem iuſtitia deſeratur.Chry.per hoc inſinuatur quòd quædam mulieres Chriſtum de ſuis facultatibus nutriebant. Qui autem iubet non peram,non æs deferre, loculos ferebat ad inopum miniſterium, vt doceret valdè pauperes,& mundo crucifixos,huius rei magnam curam habere. 91. Int.malus bonum.
92. Int.à Domino apertè recedit.Orig.non ſolùm de domo,ſed omnino egreſſus eſt à Ieſu:ingreſſus enim in eum Sathanas,non ſinebat in eodem loco eſſe cum Ieſu. 93. Chry.hoc ſubditur vt diſcas Iudæ temeritatem,quando nec tempus eum tenuit.Glo.congruit nox Sacramento, erat enim qui exiuit filius tenebrarum, faciens opera tenebrarum. 94. Int.abſente palea iam triticum quadammodo eſt purgatũ.Aug.Exeunte in mundo,omnes mundi cum ſuõ mundatore manſerunt, velut triticum zizaniis ſeparatis. 95. Aug.tamquàm diceret, ecce in illa mea clarificatione quid erit vbi malorũ nullus erit,vbi bonorum nullus perit:nõ autẽ dictum nunc eſt. ſignificata clarificatio Filij hominis,ſed nũc eſt clarificatus Filius hominis;ſicut non eſt dictum, petra ſignificabat Chriſtum,ſed petra erat Chriſtus:ſolet enim in Scriptura res ſignificans, tamquàm illa quæ ſignificatur appellari. 96. Orig.non immortalis vnigeniti Verbi,ſed hominis facti ex ſemine Dauid,gloria hîc narratur.Hil.9.Trin.Gloria non Verbo,ſed carni acquirebatur. 97. Aug.Filij hominis clarificatio eſt, vt Deus clarificetur in eo. 98. Int.quia non quæſiuit niſi gloriam Patris. Aug.quia non venit facere voluntatem ſuam, ſed eius qui miſit eum.Hil.15.de Trin.hoc ad gloriam corporis ſpectat,per quã intellecta eſt Dei gloria.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

v. Græc. ψωμίον, buccellam, offulam. 85. ſcilicet,ad perficiendam traditionem,antea enim introierat ad promittendam & deſignandam ſcilicet,maiorem in illum nunc poteſtatem accipiens. 88. id eſt, expedi citò quod moliris,vel quod facturus es,citò fac. 89. ſcilicet præter Iohannem. ſortè tamen,nec is,præ turbatione aduertit quid ea verba ſignificarent. 95. pro, iamiam glorificabitur,ſcilicet, per paſſionem. per eam enim diabolum vicit,& hominem eripuit. x. pro, glorificabitur per eum.

& Deus[99] clarificabit eum in semetipso:[100] & continuò[101] clarificabit eum. Filioli,[102] adhuc modicum[103] vobiscum sum: Quæretis[104] me, & sicut dixi Iudæis, Quò[105] ego vado, vos[106] non potestis[107] venire: & vobis dico[108] modò.[109] Mandatum[110] nouum do[111] vobis,

Sens. Lit. In Cap. XIII.

99. Aug. vt natura humana à Verbo immortalitati donetur. 100. Chry. per seipsum, non per alium. Hilar. 9. de Trinit. quem in seipso Pater glorificat, in eius gloria cōfitendus est; & qui in Patris gloria glorificandus est, in his intelligendus est esse, in quibus est Pater: secundùm enim naturæ veritatē verus Deus Christus est: non enim extra se est quod glorificat in seipso. 101. Aug. Resurrectionē suam, non sicut nostram in fine seculi, sed continuò futuram prædicit, de quo & illud potest intelligi, Nunc clarificatus est Filius hominis, tamquàm fuerit factum quod erat tam proximè futurum. Chry. quasi dicat, non post longum tēpus, sed confestim in ipsa cruce ea quæ clara sunt apparebunt: sol enim auersus est, petræ scissæ sunt. Orig. nomen gloriæ non accipitur hîc iuxta quosdam paganorum, qui gloriā definiunt esse à pluribus collata præconia: dicitur enim gloria Dei repletum tabernaculū, & aspectus Moysi glorificatus. diuinior enim quædam apparitio in illis contigit: golrificata est facies Moysi, eo facto diuino secundùm intellectum; est autem Filius totius diuinæ gloriæ fulgor, vt Paulus ait, vnde splendores perueniunt ad totā rationalem creaturam: totum enim diuinæ gloriæ fulgorē capere solus Filius potest. cùm ergo non esset mundo Filius notus, nondum erat in mundo glorificatus: est autem glorificatus in his, quibus Pater eius notitiam tradidit, cùm ergo appropinquaret ad dispensationem, qua mundo notus, debebat gloriam promereri, ait: Nunc clarificatus est Filius hominis. 102. Aug. ne putarent sic esse clarificandum, vt non eis coniungeretur vlterius ea conuersatione, quæ in terra est, hoc adiicit, quasi dicat, continuò quidē resurrectione clarificabor, non tamen continuò ascendo in cælum. quadraginta enim dies mansit cum eis, de quibus hîc dicit, adhuc modicū vobiscum sum. Orig. Filiolos vocat; animarum adhuc paruitatem significans. quos autem nunc filiolos dicit, vocat post resurrectionē fratres, sicut & antequā essent filioli, fuerunt serui. 103. Aug. Potest hoc sic intelligi, adhuc sicut & vos in hac infirmitate carnis ipse sum; fuit quidem cum illis post resurrectionem, exhibitione præsentiæ corporalis, sed non consortio infirmitatis humanæ, vnde apud aliū Euāgelistam, Hæc locutus sum vobis, cùm adhuc essem vobiscum. i. in carne mortali, sicut & vos: est & alia diuina præsentia sensibus ignota mortalibus, de qua dicit, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, de qua non intelligitur hoc quod dicit: non enim modicum est vsque ad consummationem seculi, nec post eam quò ipse vadit, venire illi non possunt, de quibus dicitur, Volo vt vbi ego sum, ipsi sint mecum. Orig. post modicum scandalizati sunt, & sic non fuit cum eis Iesus, qui cum dignis tantummodo conuersatur; erant tamen ipsi (vt dicitur hîc) quæsituri Iesum, velut Petrus post negationē grauiter plorabat, quærēs, puto, Iesum. 104. Int. i. volentes sequi me. Orig. quærere Iesum, est quærere Verbum, sapientiam, iustitiā, veritatē, diuinam virtutem, quæ omnia Christus est. 105. Aug. Iudæis cùm hoc diceret, non addidit, modò; discipuli autē non poterant tunc venire, sed posteà. 107. Orig. volentibus sequi discipulis iuxta illud: Qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus, ait nondum esse validos ad hoc, cùm nondum esset Spiritus datus. Aug. vel illos significat minus idoneos sequi moriturum pro iustitia, vtpotè martyrio nondum maturos, aut non posse iterū ad immortalitatem, ita sequi quomodo erant in fine seculi resurgentes secuturi. Chry. Discipulorum in se amorem erigit: exardescimus enim cùm videmus dilectissimos descendentes, & maximè cùm non possumus in eum locum quò abeunt, venire; simul ostendit mortem suam translationem esse ad meliora loca. 108. Orig. dicit eis non absque additione huius aduerbij, modò. Iudæi quidem in suis facinoribus morituri, non poterant pergere quò Iesus ibat, sed discipuli poterant post breue tempus sequi. 109. Int. ne desperent additur, modò. Chry. ne putarent audientes, sicut dixi Iudæis, similiter in se dici, adiecit Dominus filioli. 110. Aug. docens quomodo idonei esse possunt pergere quò ille antecedebat, nempe ad felicitatem in qua nemo potest esse, nisi perfectus in charitate, hoc subiungit.

111. Aug. erat quidem hoc in antiqua lege, vt proximum tamquam nos ipsos diligamus, sed nouum mandatum appellatur, quia exuto vetere, induit nos hominem nouum.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

99. *scilicet, Resurrectione, Ascensione, Missione Spiritus sancti, & Euangelij prædicatione.* 100. *i. per semetipsum, seu, sua virtute.* 103. *s. vsque ad mortem, vel ad ascensionem.* 107. *s. nunc, prædicaturi enim priùs Euangelium.* 111. *id est, renouatum, aliàs quî enim vetus, vt dicitur 1. Iohan. 2 sed in hominū mentibus obliteratum, vel nouum, quia legis nouæ proprium, certè nouum diligere vt Christus dilexit.*

vt diligatis inuicem, sicut [112] dilexi vos, [aa] vt & vos [113] diligatis inuicem. [114] In hoc cognoscent omnes [115] quòd discipuli mei [116] estis, [117] si dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon [118] Petrus, Domine, quò vadis? Respondit Iesus, [119] Quò ego vado, [120] non potes me modò [bb] sequi, [121] sequêris autem postea. Dicit ei Petrus, Quare non possum te sequi modò: ani- [122] mam meam pro te ponam. [123] Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me pones? [124] Amen, amen dico tibi: [cc] non cantabit gallus, donec ter [125] me neges.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

112. Int. innuit se conferre diligendo nos, vt mutua dilectione inter nos constringamur. Aug. Dilectionem istã, vt à carnali & mundana omni dilectione distingueret, addit: Sicut dilexi vos. quid enim nisi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, sed vt haberemus; sic ergo & nos inuicem diligamus, vt, quantum possumus, inuicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus. Chry. Sicut dilexi vos, non præcedentibus vestris iustitiis, debitum reddens; ita & vos oportet benefacere etiam nihil debẽtes. 113. Aug. non est prætermissum illud magnum mandatũ de diligendo Deũ; qui enim spiritualiter diligit proximũ, quid in eo diligit nisi Deum? sic & qui Deum diligit, nõ potest cõtemnere præcipientem vt diligat proximũ. bene itaque intelligentibus vtrumque mandatum inuenitur in singulis. 114. Int. non in aliis, quæ etiam non mei habent. Chry. prætermittens miracula quæ erant facturi, ab amore eos designat. 115. Chry. hoc maximè homines sanctos ostẽdit, hos enim dicit esse discipulos. 117. Int. Hic est fons in quo alienus non communicat, vt ait Salomon. Aug. q. d. alia munera mea habent vobiscũ, etiã nõ mei, non solùm naturã, vitam, sensum, rationem; sed etiã linguã, sacramenta, prophetiam, scientiã, fidem, distributionem rerum suarũ pauperibus, & traditionem corporis sui vt ardeant, sed quoniam charitatem non habent, vt cimbala concrepant, nihil eis prodest.

118. Chry. ardentissimus. 119. Int. q. d. non festines, quia nondum es indutus virtute ex alto: & ideo ne interim præsumas. Aug. sic Petrus dixerat, Domine, quò vadis? tamquàm sequi paratus. 120. Int. nõ poterant Apostoli nondum spiritu solidati. 121. Int. ne desperes. Aug. dilationem intulit, non spem abstulit, quid festinas Petre, nondum petræ spiritu solidatus? noli extolli præsumendo, nõ potes modò, noli deiici desperãdo, sequêris enim posteà. 122. Chry. dixerat Dominus, nõ potes; ille se posse dicit. experientia ergo sciuit nihil esse suum amorem, nisi præsente superna liberatione. Glo. multum pręsumit, qui animam pro eo ponere promittit, qui nondum pro Petro animã dedit, quasi præire possit, voluntatem suam, sed non vires cognoscens, vt infirmus voluntatem suam iactat, sed medicus in valetudinem inspiciebat, ille promittebat, ille prænoscebat, & qui nesciebat, audiebat; qui præsciebat, docebat. 123. Int. qui totum nouit. 124. Int. s. quandoque, sed prope est vt neges timore mortis vitam; & occidas tuam animam. Beda. Duobus modis potest pronunciari; vno modo affirmando, alio modo insultando. Aug. q. d. itáne facies pro me, quod ego nondũ pro te? præire potes, qui sequi non potes; quid præsumis? audi qui sis. Amen, amen dico tibi, &c. cc. Glo. Petrus ante primum galli cantum trinam negationem incepit, totam verò perfecit ante secundũ galli cantum. 125. Int. s. Christum quidquid in verbis sonet. Aug. qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam, volũtatem suã iactabat infirmus, sed inspiciebat valetudinem medicus. notandũ autem propter eos qui Petrum peruerso fauore excusare nituntur, quasi Christum non negauerit, quia interrogatus respondit se hominẽ nescire, Dominum apertè dicere, donec me neges. Non accusemus Christum dum Petrum defendimus, agnouit planè peccatum suum infirmitas Petri, & quantum malum Christum negando cõmiserit, plorando monstrauit. quem intuendo admoneri nos oportet, ne de humanis viribus fidamus. Chry. Dominus casum Petri permisit vt propriã imbecillitatem disceret, & ne quid tale pateretur orbis terrarum dispensatione suscepta propriæ fragilitatis recordatus. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 2. hãc negationis Petri prædictionem omnes Euangelistæ, quamquàm non eadem occasione cõmemorant: Matthæus enim & Marcus eam subnectunt postquàm Dominus egressus est ex domo vbi manducauerat Pascha. Lucas verò & Iohãnes, antequàm inde esset egressus; sed debemus intelligere ter eum expressisse præsumptionem suam, diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, quòd eum esset ante galli cantum negaturus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

112. s. verè, spiritualiter, perfectè. aa. ad hoc. s. dilexit vt. vel repetitio est more Scripturæ. 119. Respondet non ad verba, sed ad animum quò interrogauerat. s. sequendi Christum quocumque iret. bb. vel quia imbecillis, vel quia nondum tempus à Deo definitum. cc. pro, non complebitur gallicinium.

CAPVT XIV.

T ait discipulis suis, Non[1] turbetur cor vestrum, neque formidet.[2] Creditis in[3] Deum, & in me[4] credite.[5] In domo Patris mei[6] mansiones multæ sunt.[7] si quominus[8] dixissem vobis: Quia[10] vado parare[11] vobis locum.[12] Et si abiero,[13] & præparauero vobis locum: iterum

Sens. Lit. In Cap. XIV.

2. AVG. ne mortem Christi tamquam homines timerent, & ideo turbarentur, cõsolatur eos, Deum se esse contestans. 3. Int.s.pro morte mea carnis, quia Deus sum qui suscitabo carnem. Aug. mortem metuitis huic formæ serui, non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei. Chry. Diuinitatis virtutem ostendit ea prodens, quæ illi habebant in mente. 4. Int. quia si creditis in Deum, consequitur, vt & in me credatis, quia ego Deus sum. Aug. 5. Chry. q.d. fides in me, & in Patrem, potentior est his quæ superuenient, & nihil cõtra eam potest præualere. 6. Aug. hoc subiungit, quia sibi discipuli metuebant, cùm Petro dictum esset, Non cantabit gallus, &c. vt à turbatione recreentur, fidentes etiam post pericula tentationũ se apud Christum cum Deo esse mansuros. Chry. quia Dominus dixerat Petro, sequêris autẽ postea, ne existiment ei soli hanc promissionem datam, ostendit, & illos etiam in eam regionem suscipiendos. 7. Int. i. diuersa præmia meritorum. Aug. mansionem pro suo quisque accepturus est merito; est quidem denarius æqualis i. vita æterna, quod ad æternitatẽ pertinet, sed sunt diuersæ meritorum dignitates. Fiet quidẽ per charitatem, vt quod habent singuli, cõmune sit omnibus. sic enim quisquam etiam ipse habet, cùm amat in altero, quod ipse non habet. Respuendus est autem illorum error, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cælorũ erit aliquid vbi beati maneant; paruuli ex hac vita discedentes sine baptismo; absit enim vt regnantiũ quisquam sit extra regnum, nec Dominus dixit in beatitudine, sed in domo Patris mei. Greg. super Ezech. ho. 61. Etsi alius minus, alius amplius exultant, omnes tamen vnũ gaudium conditoris sui visione lætificat. Glo. in eadem æterna vita, diuersæ dignitates. alia enim claritas solis, alia lunæ, alia stellarum.

8. Int. i. si non essent. Chry. hoc subdit, ne putentur mansiones præparatione indigere. Aug. ostendit se ideo hoc illis nõ dixisse, quia ibi iam mansiones multæ sunt, & nõ est ei opus aliquã præparare. Glo. i. si nõ prædestinassem mansionem, (quod est inconueniens quantũ ad Deum, qui omnia bona ante tempora prædestinauit) modò præpararem. i. prædestinarem, quod etiam est inconueniens Deum aliquid præsentialiter prædestinare. 10. Int. si non essent paratæ, vel prædestinatæ, sed essent præparandæ, vel prædestinandæ, tunc vado, &c. 11. Int. Vadit parare, non vt paratæ sunt, sed vt parandæ. 12. Theoph. q.d. turbari vos non oportet, siue paratæ sint, siue non; nam si paratæ non essent, ego illas præparassem.

13. Aug. quomodo parat, si iam multæ sunt? nondum sunt, sicut parandæ sunt, easdem quas prædestinando præparauit, præparat operando. Iam ergo sunt in prædestinatione, alioqui dixisset, ibo, & præparabo. i. prædestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, dicit, si abiero, & præparauero, &c. Parat modò mansiones præparando mansores: domus enim Dei, de qua Apostolus, Templum Dei sanctum, quod estis vos, adhuc ædificatur, adhuc præparatur; dicitur verò abire, vt præparet, quia iustus ex fide viuit: si autẽ vides, non est fides; id ne videatur, latet vt credatur; tunc locus paratur, si ex fide viuatur, creditus desideretur, vt desideratus habeatur, vt vadit latendo, venit apparendo, sed etsi maneat regendo, vt proficiamus bene viuendo, non parabitur locus vbi possimus permanere perfruendo. Glo. credenti colligitur meritum, eunti redditur præmium, desiderium dilectionis, præparatio est mansionis. Alc. abiit per carnis absentiam, venit per diuinitatis præsentiam.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

6 IN r.s. in iustis. Glo. regnũ cælorum sunt homines iusti, in quibus sunt multæ differentiæ inter se, & hæ sunt mansiones iam paratæ in prædestinatione, quia elegit nos, inquit, ante mundi constitutionem, & parandæ in operatione, quos prædestinauit, inquit, hoc est, vocauit & iustificauit, & magnificauit: & secundùm hoc dicitur, facit Deus, quæ futura sunt, id est, quæ facturus est.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

7. nempe perpetuò illic manendum. 8. sensus est. Alioqui dixissem, seu dicerem me ire, vt parem, & si abiero, &c. sed id dicere opus non est, quia paratæ sunt, vel q.d. Quando aliud non esset, vel hoc deberet vos consolari, quod vado parare, &c. vide inf. similem significationem. Alioqui, vbi dicitur, Alioqui propter opera credite, q.d. quando aliud non esset, vel ipsa opera sufficere deberent ad credendum. sensus ergo est, in cælo multæ sunt mansiones, quod vel solùm debet vos consolari, eo enim parare, &c. 12. quidam hic incipiunt nouam clausulam, etsi autem, pro, postquam verò.

[14] venio, & [15] accipiam vos ad meipsum, vt vbi [a] sum ego, & [16] vos sitis. Et quò ego vado sci-[17]tis, & viam [18] scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus [19] quò vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus, Ego sum [20] via, veritas, & vita. [21] Nemo venit ad [22] Patrem, nisi [23] per me. [24] Si cognouissetis [25] me, & [b] Patrem meum vtique cognouissetis: [c] & amodò [d] cognoscetis eum: & [26] vidistis eum. Dicit ei [27] Philippus, Domine, [28] ostende nobis [29] Patrem,

Sens. Lit. In Cap. XIV.

14. Int.i.apparebo in iudicio. 15. Int.i.introducam in mansiones, vt maneatis perfruendo. 16. Int. ne quærant vbi sit, hoc subdit, quò.i.ad Patrem, & nota quòd & ibi est vt Deus, & illuc vadit vt homo, cùm sit vna persona Deus & homo. Alc. hoc subiūgit, quia sciebat interrogaturos, quò iret. Chry. hoc dicens, desiderium quod in eorum mente erat, ostendit, & dat eis interrogandi occasionem. 17. Int.i. me. 18. Chry. si Iudæi volentes à Christo separari, quærebant quò iturus esset, multo magis discipuli numquam ab eo separari volentes, hoc discere cupiebant, & interrogant ex multa dilectione, & timore. 19. Aug. At Dominus vtrumque dixerat illos scire, sciebant quidem, sed se scire nesciebant.
20. Int. via sine errore quærentibus, veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. Augu. de verb. Dom. serm. 4. q.d. quà vis ire? Ego sum via, quò vis ire? ego sum Veritas, vbi vis permanere? ego sum vita, veritatem & vitam omnis homo capit, etiam philosophi Deum esse vitam quamdam & veritatem viderunt, viam non omnis inuenit. Verbum ergo Dei quod apud Patrem est veritas & vita, assumendo hominem factum est via: ambula per hominem, & peruenies ad Deum: melius est in via claudicare, quàm præter viam fortiter ambulare. Hil. 7. de Trin. non nos in via seducit qui via est, nec illudit per falsa qui veritas est, nec in mortis relinquit errore qui vita est. Theoph. cùm exerces actiuam, fit tibi Christus via. veritas autem cùm in contemplatiua perseueras, adiecta est autem vita, quia ad Deum est referenda actio & contemplatio. August. per formam serui Dominus venit ad nos, & rediit ad se, carnem de morte ad vitam reducens, venerat per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. non reliquit autem se cùm veniret ad nos, nam & qui loquitur quodammodo ad auditores procedit, nec se relinquit, cùm autem tacet, veluti ad se redit, & cum illis manet, si teneant quod audierunt. Ipse Dominus per seipsum, & ad seipsum, & ad Patrem, & nos per ipsum, & ad ipsum, & ad Patrem imus. 21. Int. quasi & cùm sim via nemo vestrum, &c. 22. Int. cum quo sum veritas & vita. 23. Int. viam. Chry. non est possibile alia venire via, exæquat verò se Patri nunc, qui suprà dixit, Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit illum. 24. Chry. ostendit qualiter dixerit, quò vado scitis, & viam scitis, q.d. si meam sciretis substantiam & dignitatem, & eam quæ à Patre est sciretis, nouerant quidem eum, sed non perfectè, vt post aduentum Spiritus, vnde dicit, amodò cognoscetis. Gloss. ne quærerent quis est Pater, ostendit eis se noto nasci Patrem. 25. Int. qui idem sum cum Patre. Beda. at suprà dixit, Quò ego vado, scitis, &c. Sciebant quidam eorum, quidam verò nesciebant, quorum vnus erat Thomas. Glo. quidam eorum etsi scirent istum Filium, illum Patrem, non putabant Filium ex toto similem Patri, & ita nec Patrem nec Filium sciebant. c. Glo. s. per me cognitum. 26. Int. non tamen oculis corporeis. Chry. vidistis eum s. per me carne indutum. Glo. solemus de duobus similibus dicere, si istū vidisti, illum vidisti. 27. Int. non intelligens ipsum omnino similem Patri. Hil. 7. de Trin. commouit Philippum nouitas dictorum. 28. Hil. 7. de Trin. demonstrationem intelligendi eius qui visus est postulat. Chry. corporeis oculis Patrem volebat videre. 29. Int. q.d. qui maior te est.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

a. pro, ero, scilicet, tunc. 17. scilicet, qua me sequi debeatis. Sciebant quidem illi aliquo modo, perfectè nesciebant. 20. Sensus est, sum via vera per quam itur ad vitam, vel via per quam itur ad veram vitam, vel via per quam itur ad veritatem, & vitam, vel via & lux per quam itur ad vitam, additur autem Græc. omnibus articulus, quasi dicat, illa vera, & vnica via, & veritas, & vita. 23. scilicet, per meritum mortis meæ, seu per mei imitationem, ostendit autem se esse cum Patre dicens venit, non vadit.
25. s. perfectè. b. adeòque quo videam. d. id est, ex hoc tempore, seu paulò pòst, scilicet, adueniente Spiritu sancto. Græc. tamen cognoscitis, fortè præsens pro futuro. 26. scilicet, in me. q.d. quamquam iam illum aliquo modo cognoscitis.

&[30] ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus, Tanto tempore vobiſcum ſum, & non[31] cognouiſtis me? Philippe,[32] qui[33] vidit me, vidit Patrem.[34] Et quomodo[35] tu dicis, oſtende nobis Patrem? Non credis[36] quia ego[37] in Patre, & Pater in me eſt?[38] Verba quæ ego loquor vobis, à meipſo[39] nō loquor. Pater autem in me manens, ipſe facit[40] opera. Non creditis[41] quia ego in Patre, & Pater[42] in me eſt? Alioquin[43] propter opera ipſa credite.[44] Amen,[45] amen dico vobis, qui[e] credit in me,[46] opera[47] quæ ego facio[48] & ipſe facie[49]t,

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

30. Int. quia in eo ſufficientia erit nobis. Glo. q. d. in quo ſufficientia, & non in te. Chry. i. nihil plus quærimus. Aug. 1. de Trin. c. 8. Illa lętitia qua nos adimplebit cum vultu ſuo, nihil amplius requiretur, quod bene intellexerat Philippus vt diceret, Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis, ſed nōdum intellexerat ſe poſſe dicere, Domine, oſtende nobis te, & ſufficit nobis, quod vt intelligeret, reſponſum eſt ei, tanto tempore vobiſcum ſum, &c. 31. Int. quia nec Filium nouit, quia Patrem meliorem credit. Aug. quomodo hoc dicit, cùm dixerit, quò vado ſcitis, & viam ſcitis? quia eorum quidam ſciebant, ali qui neſciebant, de quibus erat Philippus. Chry. non me cognouiſtis. ſ. quantū ad hoc quod Filius in ſe oſtendit eum qui genuit. Hil. 7. de Trin. arguit Apoſtolum in cognoſcendo ſe ignorantē, cùm ea quæ gereret propria Deo eſſent, calcare vndas, iubere ventis, peccata dimittere, mortuis vitā reddere. 32. Int. verè me non nouiſtis, quia ſi me nouiſſetis, nouiſſetis & Patrem. 33. Int. ſ. ſpiritualibus oculis. Hil. 7. de Trin. non hic viſum oculorum carnaliū ſignificat, intellectus Dei Filius id præſtat, vt intellectus & Pater ſit, dum ita imago eſt, vt non differat natura. 34. Int. quia omnino ſimiles. Aug. non quòd ipſe ſit Pater & Filius, ſed quòd à Patris ſimilitudine in nullo prorſus diſcrepet Filius. Solemus de duobus ſimillimis dicere, vidiſtis iſtum, vidiſtis illum. Hil. 7. de Trinit. cùm dicitur & Patrem, excluſa eſt ſingularis, & vnici intelligentia. Chry. diuidit hypoſtaſes, ne quis dicat ipſum eſſe Patrem, qui Filius. Apparet verò hinc non eſſe Filium creaturam, non enim qui creaturam videt, Deum videt; conſubſtantialitatem voluit Dominus repręſentare, nec enim ſi alterius ſubſtantię eſſet, diceret, qui videt me, videt & Patrem, nec in argento auri ſubſtātia videri poteſt, nec alia per aliam naturam apparet. 35. Aug. numquid obiurgandus eſt, qui cùm ſimilem viderit, illū qui eſt ſimilis vult videre? videbat Dominus cor poſtulātis, qui Patrē tamquam melior eſſet Filio, noſſe cupiebat, vnde additur, Non credis quia ego ſum, &c. Glo. q. d. video quo animo dicas, nō quæris alterum ſimilem, ſed putas meliorem. 36. Aug. q. d. ſi ad te multum eſt hoc videre, ſaltem quod non vides crede. Aug. 1. Trinit. c. 8. volebat eum ex fide viuere, antequàm illud poſſet videre, viſio merces eſt, cui mercedi per fidem corda mundantur. 37. Int. cur ergo inſeparabiles, ſeparatim vis noſcere? Hil. 7. de Tri. quæ ignorandi Patrem, aut oſtēdendi ignorantibus, neceſſitas relinquebatur, cùm Pater in filio viſus eſſet, & ex proprietate naturæ, & indifferentia vnitatis vnū ſint natus & generans? 38. Hil. 7. de Tri. ſ. per natiuitatem viuentis naturæ ex viuente, dū non aliud ex Deo quàm Deus naſcitur. Hil. 5. de Trinit. ſubſiſtentem in eo Dei naturam intelligimus, cum in Deo Deus ſit. 39. Int. ſic eſt æqualis alter alteri, vt tamē alter ex altero. Aug. i. à meipſo non ſum qui loquor, ei tribuit quod facit, de quo eſt ipſe qui facit. Hil. 7. de Trin. natiuitatē in ſe Dei à Deo teſtatur. 40. Chry. apertè demonſtratur vna ſubſtantia, ſic & alibi: Si non facio opera Patris mei, non credatis mihi. Hil. 7. de Tri. manere in Filio Patrem, nō eſt ſingularis & vnici, operari per Filium non eſt differentis aut exteri. 41. Int. & cùm facit in me, non creditis quia ego in Patre? Hic oſtenditur non ſolùm Philippus arguēdus. Aug. antea ſolus Philippus arguebatur. 42. Hil. 7. de Trin. per naturæ quæ ſecundum natiuitatem eſt proprietatem. 43. Chry. q. d. ſi non ſufficit hoc ad oſtendendam conſubſtantialitatem, ſaltem ab operibus diſcite. 44. Int. ſ. quòd ego in Patre, & Pater in me eſt. ſi enim ſeparati eſſemus, nullo modo inſeparabiliter operari poſſemus. Aug. 45. Chry. oſtendit nō ſolùm poſſe, ſed quod eſt mirabilius. poſſe aliis dare vt maiora faciāt. e. Glo. quicumque, ne de ſolis Apoſtolis hoc acciperetur. 46. Int. Ecce fides quæ operatur per dilectionem. 48. Int. priùs ego, poſt ipſe, quia ego facio vt ipſe faciat. 49. Glo. non tamen ex ſe, ſed ex me, non eſt ſeruus maior Domino; ipſe ſine eis multa, illi ſine eo nihil, niſi peccatum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

31. *Græc. cognouiſti,* ἔγνωκας. 40. *adeoq; & verba loquitur.*

[50] & maiora horum faciet:[51] quia ego ad Patrem vado.[52] Et quodcumque [53] petieritis Patrem, in nomine meo,[54] hoc faciam:[55] vt glorificetur Pater in [f] Filio. Si quid petieritis me in nomine meo,[56] hoc faciam. Si diligitis me,[57] mandata mea seruate.[58] Et ego [59] rogabo

Sens. Lit. In Cap. XIV.

50. Aug. quæ sunt ista maiora? an fortè quòd ægros vmbra sanabant? maius est enim quòd sanet vmbra quàm fimbria; sed quando ista dicebat, verborum suorum facta commendabat. cùm enim dixit, Pater in me manens ipse facit opera, opera dicebat verba quæ loquebatur, quorum fructus erat fides illorum, euangelizantibus autem discipulis, non tam pauci quàm illi erant, sed gentes etiam crediderunt: discessit ab ore Domini diues tristis, & tamen postea quod ille vnus non fecit, fecerunt multi, cùm per discipulos loqueretur, non de Apostolis autem tantùm loquebatur, dicens: Qui credit in me, &c. Ipsum quidem credere in Christum opus est Christi, quod operatur in nobis, non vtique sine nobis: ipse facit vt faciamus. i. vt ex impiis iusti fiamus, & hoc maius esse dixerim quàm creare cælum & terram, hæc enim transibunt, prædestinatorum autem salus & iustificatio permanebit. Sunt & in cælis Angeli opera Christi, etsi æqualis sit potentiæ istos creare, & impios iustificare, hoc maioris est misericordiæ. Quamquam omnia Christi opera intelligere, vbi ait maiora horum faciet, nulla necessitas cogit: horum enim fortè dixit quæ tunc faciebat, faciebat autem verba fidei, minus est autem verba iustitiæ prædicare, quod fecit propter nos, quàm impios iustificare, quod ita facit in nobis, vt faciamus & nos. Glo. quod facit in nobis, non sine nobis, maius est his quæ sine nobis facit in cælo, terra, &c. In illis enim est tantùm opus Dei, in istis imago Dei. 51. Chry. q.d. vestrum est de cætero miracula facere, ego enim vado. ostendit autem se non perire, sed in propria manere in cælis dignitate. 52. Aug. hoc adiicit, vt illa etiam opera maiora seipsum facere ostenderet, ne quisquam sibi illa tribueret. 53. Int. id est, ad salutem. Chry. omnia signa quæ fecerunt Apostoli, ipse faciebat, itaque dicebant, In nomine Christi surge, & ambula. Theoph. per orationem & inuocationẽ nominis Christi mira fiunt. 54. Int. statim, vel post. Aug. qui dixerat faciet, ait faciam, q.d. non vobis hoc impossibile videatur, ego enim sum facturus, & tunc maiora quàm nunc. Quæri autem potest, quid est quod dicit, Quodcumque petieritis, &c. plerumque enim fideles petunt, & non accipiunt, an fortè quia malè petunt? an fortè solis Apostolis dictum hoc debemus accipere? at superiùs dixerat, Qui credit in me, &c. nec verò ipsi Apostoli omnia quæ petierunt, acceperunt; rogauit Paulus vt discederet angelus Sathanæ, nec tamen accepit; sed vide dictum esse in nomine meo, quod est Iesus. quod enim petimus contra salutem, non petimus in nomine Saluatoris, & tamen ipse Saluator est. Nouit medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus, & ideo contraria poscentis non facit voluntatem, vt faciat sanitatem; aliquando verò etiam quædam eorum quæ in nomine eius petimus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit. differuntur enim, non negantur. 55. Interlin. non facit sine Patre Filius, quandoquidem ideo facit vt in eo Pater glorificetur. Augußt. ¶ Chrysost. cùm Filius ostenditur magna posse, glorificatur qui genuit. Theoph. In nomine Iesu fiebant signa per quæ credebatur Apostolorum sermonibus, dúmque qui credebant ad notitiam Patris peruenirent, glorificabatur Pater in Filio. 56. Chry. hoc inducit ne putent omnem simpliciter petitionem valere, sed tunc se facturum quod petant, si mandata seruent, vel. q.d. ne meo discessu turbemini, hoc enim non est me amare, sed facite mandata mea, hoc enim est amor, obedire & credere ei qui diligitur. 57. Int. scilicet, vt faciam quæ petitis. 58. Chry. hoc dicit, quia consequens erat, eos vehementer requirere eius præsentiam, & illam consolationem quam priùs habuerant. Aug. quomodo mandata seruabimus vt eum accipiamus, quem nisi habuerimus, mandata seruare non possumus? habet Spiritum sanctum qui diligit, & habendo meretur, vt plus habeat, & plus habendo plus diligat. iam itaque Spiritum habebant discipuli, sed dandus eis erat ampliùs, habebant occultè, accepturi erant manifestè. Chry. purgatis discipulis per passionem, & ad pericula, agonésque missis, oportebat Spiritum sanctum abundanter dari. 59. Int. rogat inquantum homo, inquantum Deus dat. Chry. dicit, rogabo Patrem, vt credibilem sermonem faceret, si enim dixisset, Ego mittam, non ita credidissent. Aug. cont. Arrianos cap. 19. alibi, vt sua & Patris opera inseparabilia demonstraret, ait: Cùm abiero, mittam eum ad vos. Alc. Rogabo dicit, vt inferior secundùm humanitatem.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

50. vt conuertere mundum. 51. vnde illa per vos faciam, concedamq́; cum Patre quodcumq́; petieritis. 53. i. per mei inuocationem, & meritorum meorum, seu propter me. f. i. per Filium.

Patrem,[60]&[61]alium paracletum dabit vobis,vt [62]maneat vobiscum in [63]æternum , [64]Spiritum
[65]veritatis [66]quem [67]mundus non poteſt accipere , quia[68]non videt eum,[69]nec ſcit eum. Vos
autem cognoſcetis eum, quia apud vos [g]manet , [70]& in [71]vobis [72]erit. Non relinquam vos
[73]orphanos:[74]veniam ad [h]vos.[75]Adhuc [76]modicum:& mundus me iam non [77]videt. Vos autem
[l]videtis me:quia ego [78]viuo,[m]& vos [79]viuetis.In illo [80]die vos [81]cognoſcetis

Sens. Lit. In Cap. XIV.

60. Aug.oſtendit & ſeipſum eſſe paracletum,id eſt,conſolatorem,& aduocatum;Aduocatum habemus,inquit Paulus, apud Patrem Ieſum Chriſtum. Didy. de Spiritu ſancto non aliam dixit naturam. Chry.cùm dicit alium, hypoſtaſeos differentiam oſtendit. 61. Int.id eſt, aduocatum vel conſolatorem,ſicut ego ſum vobis præſens carne.Aug.cont.ſermonem Arrianorum, cap.19. Non eſt (vt dicunt Arriani) conſolatoris officium Spiritus ſancti tamquam infimæ perſonæ in Trinitate: tribuit enim Deo hoc Apoſtolus;qui conſolatur,inquit,humiles,conſolatus eſt nos Deus. 62. Int. hic ad quædam vt illuſtret, & alia huiuſmodi faciat, poſt vt ad videndum ſpeciem introducat. 63. Chry. nec enim poſt mortem recedit. 64. Int. ſcilicet, ſanctum, qui Patri & Filio coæternus eſt,& conſubſtantialis. Aug. 65. Chry. manifeſtat enim figuras veteris Teſtamenti. Beda. cùm dicit veritatis, ſuum eſſe ſpiritum oſtendit;cùm à Patre dari, Patris eſſe, ac per hoc à Patre & Filio procedere. 66. Chry. hoc ſubiungit, ne aliam ſuſpicarentur incarnationem, & paracletum putent oculis videndum. 67. Int. id eſt,amator mundi,dum talis remanet. Chry. mundum hic malos dicit. Aug. ſic dicit mundi dilectores non poſſe accipere Spiritum ſanctum, vt ſi dicamus, iniuſtitia iuſta eſſe non poteſt. 68. Int. id eſt, non habet inuiſibiles oculos,quibus inuiſibiliter videtur Spiritus ſanctus. Aug.¶ Chry. viſionem vocat certiſſimam cognitionem. Greg. 5. Mor.cap. 20. Spiritus ſanctus quem replet ad deſideranda inuiſibilia, accendit mundana corda, quia ſolùm inuiſibilia diligunt, eum non accipiunt, quanto enim ſe foras per deſideria dilatant,tanto ad receptionem illius ſinum cordis anguſtant.

69. Int.id eſt,nec ſciendo intelligit. g Greg.2.Mor.cap.41. in his donis, ſine quibus ad vitam perueniri non poteſt, Spiritus ſanctus in electis omnibus ſemper manet, in aliis non ſemper. aliquando enim ſe à ſignorum oſtenſionibus ſubtrahit, vt eo humiliùs virtutes eius habeant. 70. Auguſt. hoc addit, ne putent ita manſurum, vt apud homines ſolet hoſpes viſibiliter manere. 71. Chry. in veſtris habitabit animabus. Auguſt. expoſitio eſt illius, apud vos manebit. 72. Auguſt. hoc adiecit ne putaret quiſquam ita Spiritum ſanctum daturum, vt non eſſet ipſe futurus cum eis. 73. Int. indicat ſe Patrem illis eſſe.Auguſt.orphanus Græcè, Latinè pupillus. 74. Int. ſcilicet, poſt reſurrectionem carnis.Auguſt. promittit eis ſuam præſentiam, quàm maximè quærebant h. Chry. ad vos ſolos, Iudæis enim dixerat, Amodo non videbitis me. 75. Chry.ne rurſus eamdem quærant præſentiam,qualem & priùs habuerunt, id ait, quaſi dicat, veniam quidem ad vos, ſed non vt priùs.

76. Int. ſcilicet tempus. 77. Auguſt. videbat tunc eum mundus carneis oculis, ſed poſt reſurrectionem carnem ſuam non ſolùm videndam,ſed etiam contrectandam demonſtrauit ſuis, noluit demonſtrare non ſuis,auferetur etiam in fine ſeculi ab oculis damnatorum,dixit autem modicum, quia quod videtur prolixum hominibus, breuiſſimum eſt ante oculos Dei. 78. Theoph q d. etſi mortem ſubiero,tamen reſurgam. 79. Int.ſuam vitam illis promittit.Theoph.q.d.cùm me videritis, lætabimini,& tamquam mortui reuiuiſcetis apparitione mea.Aug.de præſenti ſe dixit viuere, illos de futuro victuros,eius enim mox futura erat reſurrectio,illorum autem in ſeculi finem differenda: quia verò viuit ille,ideo & nos viuemus,per hominem quippe mors, & per hominē reſurrectio mortuorum.

80. Aug.ſ.quo viuetis. Chry. quo reſurgam, cùm enim viderunt reſurrexiſſe, & eſſe cum eis, tunc certiſſimè crediderunt. 81. Int.quod modò creditis.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

63. quaſi dicat,non diſcedet,vt ego nunc per mortem, ſed per totam vitam vobiſcum erit. 65. i. qui veritatem docet. 67. i.mundani. 68. pro,non optat videre & noſſe. 69. ſ.perfectè,& cum affectu, ſic.1.Iohan. 4.Qui non diligit, non nouit eum. g. ſic Græc. & Syr. Quidam tamen legunt manebit, vt Aug. 73. i. mea præſentia orbatos & deſtitutos. 74. ſ.poſt reſurrectionem corporaliter, & miſſo Spir.S.ſpiritualiter. 77. pro, videbit,nec corporalibus,nec ſpiritualibus oculis. l. pro videbitis. 78. pro, viuam.ſ.poſt reſurrectionem.
m. pro,ſic & vos etiam 80. ſ.cùm reſurrexero.

quia ego sum in [82] Patre meo, [83] & vos in me, [84] & ego in vobis. [85] Qui habet mandata mea,
[86] & seruat ea, ille est qui [87] diligit me. [88] Qui autem diligit me, [n] diligitur à Patre meo: [89] &
ego [90] diligam eum, & [91] manifestabo ei [92] meipsum. [93] Dicit ei Iudas, non ille Scariotis: Do-
mine, [94] quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Re-
spondit Iesus, & dixit ei: Si [95] quis [96] diligit me, [o] sermonem meum seruabit, & Pater meus
diliget eum, & ad eum [97] veniemus, & [98] mansionem apud eum [99] faciemus. [100] Qui non
diligit me, [101] sermones meos non seruat. [105] Et sermonem quem audistis, [103] non est meus:
sed eius qui misit me Patris. [114] Hæc locutus

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

82. Int. vt radius in sole vnum cum ipso. 83. Int. vt palmites in vite. 84. Int. vt ait Apostolus, si autem Christus in nobis. Aug. quãdo viuemus ea vita qua mors absorbetur, tunc perficietur hoc, quod inchoatum est iam per ipsum, vt sit in nobis, & nos in ipso. Hil. 8. de Trinit. Ille in Patre per naturam diuinitatis, nos in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per Sacramenti mysterium; ait enim, Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Glos. nunc cognoscitur per fidem, tunc cognoscetur per speciem, quando hæc coniunctio perficietur quæ modò inchoatur. 83. Glo. non solùm vos Apostoli viuetis & cognoscetis, sed quicũque, &c. 86. Int. hoc enim opere ostẽditur dilectio. Aug. qui habet in memoria, & seruat in vita, qui habet in sermonibus, & seruat in operibus, qui habet audiendo, & seruat faciendo, qui habet faciendo, & seruat perseuerando. 87. Aug. opere est demõstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. Theoph. signũ dilectionis, mandata seruare. 88. Int. hic fructus. 89. Int. Pater, & Filius inseparabiliter diligunt.
90. Aug. i. ad hoc diligam, vt manifestem, nec enim tunc non diligebat. nunc ad hoc nos dilexit vt credamus, tunc ad hoc vt videamus: nunc diligimus credendo quod videbimus, tunc diligemus videndo quod credidimus. Glo. diligit nunc ad hoc vt credamus, & mãdata seruemus, vt mereamur quod post capiamus. 91. Int. hæc visio erit merces fidei. Aug. 92. Aug. ad Paulinam, cap. 1. scilicet, cum Patre Deum vnum, non quomodo in hoc seculo viderunt etiã mali. 93. Aug. cuius inter scripturas canonicas epistola legitur. 94. Aug. causam quærit quare nõ se mundo, sed suis manifestaturus sit. Respondet autẽ Dominus, quia hi diligunt, illi verò non diligunt. 95. Int. Apostolus vel quicumque.
96. Int. dilectio probatur custodia sermonum. Greg. homilia 30. probatio dilectionis, exhibitio est operis. numquam amor Dei est otiosus, operatur enim magna si est; si verò operari renuit, amor nõ est,
97. Int. Ego, & Pater, & Spiritus sanctus. Aug. Dilectio sanctos discernit à mũdo, quæ facit vnanimes habitare in domo, in qua facit Pater, & Filius mansionem, qui & dilectionem donant, quibus in fine donabunt suã manifestationem. veniunt ad nos dum venimus ad eos: veniunt subueniendo, illuminando, implendo, venimus obediendo, intuendo, capiendo. 98. Int. & erit mansio nõ transitoria, sed æterna. Aug. ¶ Greg. hom. 30. quidam per compunctionem respectum Dei percipiunt, sed tentationis tempore ad peccata redeunt, in eorũ corda venit Deus, sed mansionẽ non facit. Ille verè amat, cuius mentem delectatio praua ex consensu non superat, sed sic eũ diuinitatis amor penetrat, vt ab eo tentationis tempore non recedat. 99. Aug. non est ab hac mansione Spiritus sanctus exclusus, de quo suprà dictum est, apud vos manebit, & in vobis erit: in eadem ergo mãsione cum Patre & Filio erit in æternum, quia nec ille sine ipsis venit, nec illi sine eo. 100. Int. hi sunt qui numquã vident Patrem, & Spiritum, sed nec Filium in forma Dei, etsi in forma serui. 101. Greg. hom. 30. tanto quisque à superno amore disiungitur, quãto inferiùs delectatur. de dilectione ergo Dei, lingua, mens & vita requiratur.
102. Chrysost. quasi dicat, non me solùm, sed nec Patrem amat, qui meum non suscipit sermonem.
103. Int. quia non est suum verbum, sed Patris. Aug. Sermonẽm dixit singulariter, & non suum, sed Patris, se intelligi volens qui Patris est verbũ, imago & Filius, rectè auctori tribuit quod facit æqualis, à quo habet hoc ipsum quòd illi est æqualis. Chrys. significat se nihil extra Patrem loqui, nec præter id quod illi videtur. 104. Chry. hoc adiungit, quia eorum quæ dixerat, quædam non intellexerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

n. scilicet, quantum ad effectus maiores, alioqui enim Dei dilectio nostram præcedit. Ipse enim prior dilexit nos. 94. pro, quid accidit, aut quid causa est. o. id est, præceptum.

ſum vobis apud vos [105] manens. [106] Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pa-
ter [107] in nomine meo, ille vos [108] docebit omnia, & [109] ſuggeret vobis omnia quæcumque di-
[110] xero vobis. [111] Pacem [112] relinquo vobis, pacem meam [113] do vobis: [114] non quomodo [115] mun-
dus dat, ego do vobis. Non [116] turbetur cor veſtrum, [117] neque formidet. Audiſtis quia
ego dixi vobis, [118] Vado & [119] venio ad vos.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

105. Int.ſcilicet, corporali præſentia,quæ ſi iam aufertur,ne timeatis,quia Paracletus,&c. Aug.alia eſt manſio, quam promiſit futuram; ſpiritualis, ſcilicet, & intrinſecus mentibus reddita, alia quam præſentem teſtatur,corporalis,forinſecus oculis & auribus exhibita. 106. Chryſ.vt eius corporalem receſſum faciliùs ſuſtinerent, præparat eos promiſſo Spiritu ſancto. Greg.hom.30.Paracletus Græcè, Latinè Aduocatus, vel conſolator; Aduocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud iuſtitiam Patris interuenit, id eſt, eos quos repleuerit exorantes facit;Conſolator autem quia de peccati perpetratione mœrentibus,dum ſpem veniæ præparat,ab afflictione triſtitiæ mentem leuat. Chry. Frequenter eum Paracletum vocat propter eorũ triſtitiam.Glo.cùm ſit conſolari Trinitatis opus,ad Spiritum ſanctum tamen pertinet,quia is in Scriptura bonitatis,per quam nos Deus conſolatur, nomine deſignatur. 107. Didy.de Spiritu ſancto.Filij tantummodò eſt in nomine Patris venire, veniunt quidem alij in nomine Domini Dei,& Omnipotentis, ſerui, ſcilicet, at in nomine Patris ſolus Filius, in Filij autem nomine à Patre mittitur Spiritus ſanctus. 108. Int.Docebit,vt ſciatis;ſuggeret,vt velitis. Didy.de Spiritu ſancto.Docebit omnia in Chriſti fide perfectos,ſpiritualia,& intellectualia Sacramẽta;docebit autem inuiſibiliter menti diuinorum ſcientiam infundens. Greg.hom.30.niſi Spiritus ſanctus cordi adſit audientis,otioſus eſt ſermo doctoris:nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit,niſi intus ſit qui doceat,doctoris lingua exteriùs in vacuũ laborat.Aug.non Filius ſine Spiritu ſancto dicit;nec docet ſine Filio Spiritus ſanctus,ſed omnis dicit & docet Trinitas.ſed niſi hæc ſigillatim commendaretur,eam nullo modo humana caperet infirmitas. 109. Int.aliâs commemorabit vobis,id eſt,faciet vos memores omnium. Greg.hom.30.Suggeret, id eſt, ſubminiſtrabit ex occulto.Aug.Suggeret,id eſt,commemorabit vos.pertinet enim ad gratiam,etiam non obliuiſci ſaluberrima monita.Theoph.Docuit Spiritus ſanctus quæcumque non dixerat Chriſtus,tamquã non valentibus portare:cõmemorauit autẽ quæ dixerat Dominus, ſed obſcuritatis cauſa, vel intellectus tarditate commendare memoriæ nequiuerunt. 111.Chry.quia turbabantur cogitãtes odia,& prælia ſibi imminere. poſt eius receſſum rurſus conſolatur. Aug.de verb.Dom.non poterit ad hæreditatem Domini peruenire, qui teſtamentum pacis noluerit obſeruare,nec poteſt concordiam habere cum Chriſto,qui diſcors voluerit eſſe cum Chriſtiano. pax eſt ſerenitas mentis, ſimplicitas cordis,amoris vinculum,conſortiũ charitatis. 112. Int.Iturus ad Patrem. 113. Int.perducturus ad Patrem. Aug.pacem reliquit in hoc ſeculo,in qua manentes,hoſtem vincimus,pacem dabit in futuro,quando ſine hoſte regnabimus.pax nobis ipſe eſt, & cùm credimus quia eſt, & cùm videbimus eum ſicuti eſt. notandũ verò cùm dicit, dabo, addidiſſe meam, pacem ſuam volens intelligi, qualem habet ipſe, in quo nihil repugnat, quia nullum habet peccatum; pax verò quam nobis reliquit, noſtra potiùs dicenda eſt, quàm ipſius, talem habemus pacem nunc in qua adhuc dicamus, Dimitte nobis debita noſtra. Eſt & inter nos ipſos nobis pax: inuicem enim credimus, & diligimus,ſed nec ipſa plena eſt, quia cogitationes cordis inuicem non videmus. Poſſunt & Domini verba ſic accipi,vt eiuſdem ſententiæ repetitio videatur. 115. Auguſt.id eſt,qui diligunt mundum, qui propterea ſibi dant pacem,vt ſine moleſtia mundo fruantur.Chry.pax exterior ſæpè ad malum fit. 116. Chry.hoc dicit,quia verbum, relinquo, quod erat recedentis, eos poterat conturbare. Gloſſ. quaſi dicat, non turbetur de eo quod dixi vado, quaſi paſtore abſente lupus inuadat,quia vt homo vado,vt Deus præſens ſum. 117. Int.quod plus eſt. 118. Int.ſcilicet,à vobis corpore, quaſi dicat, ſi dixi vado,quod vos terret, dico, venio, quod mulcet. Aug.Ibat per id quod homo erat,manebat per id quod Deus erat,cur ergo turbetur cor,quod non deſerebat? 119. Int.ſcilicet, corpore in iudicio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

106. *pro,Paracletus ille qui eſt Spiritus ſanctus.* 107. *id eſt,loco mei.* 109. *Græc.* ὑπομνήσει, *commoneſaciet,faciet recordari.* 110. *Græc.* εἶπον, *dixi.* 111. *ſcilicet ne turbemini ijs quæ accident, vel, q.d.relinquo vobis meam benedictionem.* 119. *pro,veniam, quaſi dicat,ab eo,mox redditurus.*

Si

[120] Si diligeretis me, gauderetis vtique, [121] quia [122] vado ad Patrem, quia [123] Pater maior me est: [124] Et nunc dixi vobis priusquàm fiat; vt cùm factum [125] fuerit, credatis. [126] Iam non multa loquar vobiscum: [127] venit enim [128] princeps [129] mundi huius, [p] & in me non habet [130] quidquam. [131] Sed, vt cognoscat [q] mundus quia diligo Patrem; & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. [132] Surgite, [133] eamus hinc.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

120. Aug. hoc subiicit, vt intelligant secundùm quod homo erat eum dixisse: per hoc enim erat ad Patrem iturus, per quod non est ei æqualis, per illud enim in quo est æqualis, numquam ab eo recedit.
121. Int. id est, de eo quod. Aug. gratulandum naturæ humanæ, eo quòd sic assumpta est à verbo, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt sederet ad dexteram Patris. quis non suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum? 122. Int. secundùm quod minor vadit & veniet iudicare. Chry. nondum de eo discipuli, quam oportebat opinionem habebant. Patrem verò magnum esse æstimabant. Ait ergo ob eorum imbecillitatem, si non confiditis post crucem rursum vos visurum, tamen lætari oportet, quia ad Patrem vado, potentem omnia molesta dissoluere. 123. Aug. Filius in forma Dei etiam seipso maior est, maior enim forma Dei quæ amissa non est, quàm forma serui quæ accepta est, in vtraque enim natura non duo, sed vnus est Christus, ne sit quaternitas, sed Trinitas Deus. Hil. 9. de Trinit. Maior est donans donantis auctoritate, sed minor non est, cui vnum esse donatur. 124. Int. scilicet, quia vado ad Patrem. 125. Aug. & hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur; sed ex rebus quæ videntur acquiritur in nobis, vt ea credantur quæ non videntur: visuri erant discipuli post mortem viuentem, & ad Patrem ascendentem, eóque credituri Filium esse Dei, qui hoc posset facere, & prædicere antequam faceret; credituri autem fide non noua, sed aucta, aut certè cùm mortuus esset, defecta; cùm resurrexisset, refecta. 126. Beda. hoc dicebat, quia instabat tempus mortis. 127. Int. scilicet, accepta licentia à Deo. 128. Int. scilicet, diabolus. 129. Int. id est, peccatorum, non creaturarum. Aug. vnde Apostol. cùm dixisset Rectores mundi, exposuit, subiungens tenebrarum harum, id est, hominum impiorum.
130. Int. quod ad se pertineat, scilicet, nullum omnino peccatum. Aug. neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine Virgo pepererat. 131. Aug. quasi ei diceretur, cur ergo morieris si non habes peccatum, cui mors debetur, id subiecit. 132. Int. quia discumbens dicebat discumbẽtibus hoc. Chry. timebant discipuli, & à tempore, erat enim nox profunda; & à loco manifesto, erant enim in villa. itaque consequens erat non attendere his quæ dicebantur, sed circumuoluere oculos, & imaginari se aggrediendos, præsertim audientes, venit princeps mundi huius. ducit ergo in alium locum, vt cum otio reliqua audiant, magna enim dogmata erant audituri. 133. Int. scilicet, ad locum vnde tradendus ad mortem ero. August.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

120. *pro, si me diligitis, debetis gaudere.* 123. *s. quatenus homo sum, adeoq́; ad dignitatem & honorem ascendo.* 125. *s. firmius in me.* 127. *pro, iam venturus est, scilicet, per suos satellites. p. pro, sed in me.* 130. *i. suum, vel iuris sui. q. i. electi qui sunt in mundo.* 132. *id quidam cum superioribus iungunt.* 133. *non statim discessit, sed in principio cap. 18. itaque reliqua ad eum vsque locum in cœnaculo dicta, fortè stando.*

CAPVT XV.

Go [1]sum [2]vitis [3]vera,& [4]Pater meus [5]agricola est. Omnem [6]palmitem in me
non ferentem fructum, [7]tollet [a]eum :& omnem qui [8]fert fructum, [9]purga-
bit [*]eum, vt fructum [b]plus afferat. Iam vos [10]mundi estis propter [11]sermonem
quem locutus sum vobis. [12]Manete in [13]me, [c]& ego in [15]vobis. [16]Sicut palmes non [17]potest fer-
re fructum à semetipso, [d]nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. [18]Ego
sum [19]vitis, vos palmites, [e]qui [20]manet in me, & ego in [21]eo, [f]hic fert fructum multum: quia
sine me [22]nihil potestis facere. Si [23]quis in me non [24]manserit, mittetur foras sicut [g]pal-
mes, & [25]arescet, & colligent eum, & in

SENS. LIT. IN CAP. XV.

1. HIL. q. de Trinit. ad consummanda passionis Sacramenta exurgens corporeæ assumptionis mysterium pandit, per quam ei tamquam viti palmites insumus. Glo. q. d. me præcedentẽ ad passionem debetis sequi, quia ego sum vitis. i. caput vestrum eiusdem naturæ vobiscũ, &c. 2. Int. secundùm quod homo caput Ecclesiæ vnius naturæ cum palmitibus. Aug. 3. Int. quia est alia in amaritudine conuersa. Aug. quomodo enim est vitis vera, quæ expectata vt faceret vuam, fecit spinas? 4. Int. cum quo idem est Filius. 5. Int. non tantùm extra operando, sed etiam intus incrementum dando. Aug. de verb. Dom. serm. 59. Colimus Deum adorando, non arando, & colit nos Deus meliores reddendo; extirpat enim verbo suo mala semina de cordibus nostris, aperit cor nostrum tamquã aratro sermonis, plantat semina præceprorum, exspectat fructum pietatis. 6. Chry. quia Christus sibi sufficit, discipuli autem multo egent auxilio, de vite nihil dicit, sed de palmitibus. 7. Chry. ostendit sine operibus non posse aliquem esse in eo. 8. Int. propter hoc mundatus est. 9. Int. mundando corda, Spiritum charitatis infundendo. Chry. etiam valde boni indigent agricolæ opera. Aug. quis in hac vita sic mũdus est, vt non sit magis magisque mundandus? mundat itaq; mundos vt tanto sint fructuosiores, quanto mũdiores. 10. Int. atque iterum plus mundandi, vt fructum plus feratis. 11. Aug. Christus secundùm hoc vitis est, quod ait, Pater maior me est, secundùm autem illud: Ego & Pater vnum sumus, & ipse agricola est, vnde etiam se mundatorẽ palmitum dicit; sed quare non dicit; propter baptismum mundi estis? quia & in aqua verbum mundat, detrahe verbum, & quid est aqua, nisi aqua? accedit verbum ad elementũ, & fit sacramentum. vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo; non quia dicitur, sed quia creditur? tantum valet fidei verbum in Ecclesia Dei, vt per ipsam credentem, offerentem, tingentem, mundet infantem, quamuis credere non valentem. 12. Int. cùm ego sim vitis vera. 13. Int. à quo totum accipitis. 15. Int. vt ampliùs fructificetis. Aug. non eo modo illi in ipso, quo ipse in illis, sic sunt in vite palmites, vt viti non conferant, sed inde accipiant vnde viuant; ita est vitis in palmitibus, vt eis alimentum subministret, non sumat ab eis. 16. Int. pro quia sicut. 17. Aug. magna gratiæ commendatio. corda hìc instruit humilium, ora obstruit superborum, huic veritati resistunt liberi arbitrij non assertores, sed præcipitatores; qui à semetipso fructũ se existimat ferre, in vite non est. 18. Int. pro, quia ego. 19. Int. totum vobis dans, nihil à vobis recipiens. e. Glo. quicumque non solùm vos. 20. Glo. s. credendo, obediendo, perseuerando. 21. Glo. s. illuminando, subueniendo, perseuerantiam dando. 22. Int. nec parum. Aug. ¶ Chry. vide Filium non minus Patre conferentem. Pater enim purgat, ipse palmites in se tenet, quod eos facit fructificare, quamquam & purgare Filij est. & tenere Patris, qui radicem genuit. 23. Int. pro, si quis autem. 24. Int. quod est in potestate liberi arbitrij. 25. Int. s. messores Angeli.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

3. *i. eximia, præcipua, seu veritatis fructum proferens. Denique cuius comparatione vites omnes velut vmbræ sunt.* 7. *i. auferet, resecabit.* * *abundat more Hebræo.* b. *pro, copiosiorem.* 11. *i. doctrinam, cui credidistis, & obedistis.* c. *pro, sicut & Heb.* 15. *sub. curate vt maneam.* d *pro, sed solùm si.* f. *q. d. hic solus, & non alius.* 24. *s. constanti fide, & dilectione.* g. *s. inutilis; foras autem, id est, extra consortium sanctorum.* 25. *s. Angeli.*

ignem

[26]ignem mittent,& ardet. [27]Si manſeritis in me,& [h]verba mea in vobis [28]manſerint : quod-
[29]cumque volueritis,petetis,[30]& fiet vobis. [31]In hoc clarificatus eſt Pater meus,vt fructum
[32]plurimum afferatis,& [33]efficiamini [34]mei diſcipuli. [35]Sicut dilexit [m]me Pater, [n]& ego [36]dilexi
[37]vos.Manete in [o]dilectione mea. [38]Si præcepta mea ſeruaueritis, [39]manebitis in [p]dilectione
mea,ſicut & ego Patris mei præcepta ſeruaui,& [40]maneo [41]in eius dilectione. Hæc locu-
tus ſum vobis, [42]vt gaudium [q]meum in vobis ſit, & gaudium [43]veſtrum [44]impleatur. Hoc
[45]eſt [r]præceptum meum,vt diligatis inuicem,ſicut

Sens. Lit. In Cap. XV.

26. Aug.ligna vitis tanto ſunt contemptibiliora ſi in vite non manſerint, quanto glorioſiora ſi mãſerint,palmes ſi in vite non eſt,in igne erit. 27. Int.manete in me,& ſi manſeritis,&c. 28. Int.nõ tantùm fuerint. Aug.tunc dicenda ſunt verba eius in nobis manere,quando facimus quæ præcepit,& diligimus quæ promiſit,quando verba eius manent in memoria,nec inueniuntur in vita, non computatur palmes in vite,quia vitam non attrahit ex radice. 29. Int.quia manentes in Ieſu, non poſſunt velle niſi quod eſt ſalutis.Aug. 30. Aug.ad verba eius pertinet oratio quam nos docuit,ab huius verbis & ſenſibus non recedamus in petitionibus noſtris,& quidquid petemus fiet nobis. 31. Chry.q.d.ſi ad gloriam Patris pertinet quod fructificetis,non contẽnet gloriam ſuam. Aug.ne hoc gloriæ noſtræ tribuamus,tamquam ex nobis habeamus,eius enim hæc eſt gratia,à quo enim faciemus fructum,niſi ab illo cuius miſericordia præuenit nos? 32. Int.ſ.per prædicationẽ,& paſſionem, ſicut ego. Theoph. Fructus Apoſtolorum ſunt gentes per eorum doctrinam appoſitæ fidei. 34. Chry.qui fructum facit, ille eſt diſcipulus Chriſti. 35. Aug.hoc ad hominem in Chriſto referendum eſt,gratiam enim oſtendit qua mediator eſt Dei & hominum. 36. Aug.Ecce vnde ſunt nobis opera bona. vnde enim nobis eſſent,niſi quia fides per dilectionem operatur? vnde autem diligeremus,niſi priùs diligeremur?

37. Int.& ideo perſeuerate.Chry.hoc ſubdit ne pigros eos faceret. o. Aug.illam dilectionem dicit qua dilexit eos.hoc eſt ergo manere in eius dilectione, in eius gratia manere. 38. Int.quaſi diceretur,quomodo in ea manebimus? 39. Aug.præcedit dilectio obſeruationem præceptorum. vnde enim præcepta ſeruet non habet qui non diligit.quod ergo hìc ait,oſtendit,nõ vnde dilectio generetur,ſed vnde monſtretur,vt nemo ſe fallat dicendo quòd eam diligat, ſi eius præcepta non ſeruet, quamquã hoc ad dilectionem,qua nos diligit,referẽdum eſt,vt ſenſus ſit, ex hoc ſcietis quòd in dilectione qua vos diligo manetis,ſi mea præcepta ſeruatis: non enim vt nos diligat priùs præcepta ſeruamus, ſed niſi nos diligat,ſeruare non poſſumus,hæc eſt gratia quæ humilibus patet,ſuperbos latet. 40. Int.& per hoc oſtẽdor diligi à Patre ego homo. 41. Aug.qua me diligit. 42. Aug.quod eſt gaudium Chriſti in nobis,niſi quòd dignatur gaudere de nobis? 43. Chry.q.d.etſi incidat triſtitia,hanc auferam,vt ad finem veniat gaudium.Auguſt.quod eſt gaudium noſtrum quod dicit implendum,niſi eius habere conſortium? gaudium quidẽ ipſe perfectum de nobis habebat,quando nos præſciendo & prædeſtinãdo gaudebat, ſed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos eramus, cœpit autem eſſe in nobis quando vocauit nos,inchoatur in fide renaſcentium,implebitur in fide reſurgentium. 44. Int.vt verò impleatur,hoc eſt,&c. Gloſſ.& ſuprà dixerat de dilectione proximi,ſed repetitio eſt confirmatio,ibi tamen dicit,mandatum do,quaſi non ante fuerit,hìc autem,hoc eſt, quaſi non aliud ſit,ibi nouum,ne in vetuſtate remaneamus;hîc meum,ne contẽnatur. 45. Int.non aliud,quia in hoc ſunt omnia.Greg. hom.27.Omne mandatum de ſola dilectione eſt:quidquid enim præcipitur, in ſola charitate ſolidatur,& vt multi rami ex vna radice prodeunt,ſic multæ virtutes ex vna charitate generantur, nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis,ſi non manet in radice charitatis.Aug. vbi charitas eſt,quid eſt quod poſſit deeſſe? vbi non eſt,quid eſt quod poſſit prodeſſe?

Addit. Avct. In Cap. XV.

26. *ſ.gehennæ. h. i.doctrina & præcepta.* 28. *ſ.affectu,& obſeruatione.* 31. *pro,in hoc glorificabitur. l. Græc.πολὺν,multum.* 32. *pro,ſi attuleritis.* 33. *ſ.opere. m. ſ.hominem. n. pro,ſic &. o. ſ.qua vos diligo.* 41. *ſ.qua me diligit.* 41. *ſ.quo gaudeo de Dei gloria,& ſalute hominum. q. i.permaneat.* 43. *ſ.in cæleſti gloria. r. ſ.proprium,& peculiare,quodq́; vt maximè neceſſarium,maximè ſoleo commendare.*

dilexi vos.[46] Maiorem hac dilectionem nemo habet,[47] quàm vt animam [s] suam ponat quis [48] pro amicis suis.[49] Vos amici mei estis, [50] si feceritis quæ ego præcipio vobis.[51] Iam non dicam vos seruos:[52] quia seruus nescit [53] quæ [t] faciat [u] dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia [54] quæcumque audiui [55] à Patre meo, nota [x] feci vobis.[56] Non vos me elegistis, sed ego elegi vos,[57] & posui [58] vos vt eatis,[59] & fructum [60] afferatis,[61] & fructus [62] vester maneat:[63] vt quodcumque petieritis Patrem in nomine meo,[64] det vobis.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

46. Int. s. vt Deum habeatis. Aug. vt quid nos diligit Christus, nisi vt possimus regnare cum Christo? ad hoc ergo nos inuicem diligamus, qui se propter habendum Deum diligunt, ipsi se diligunt, qui aliter diligunt, non verè diligunt. 47. Int. vt sicut posui animam meam pro vobis, ita & vos pro fratribus, vt me imitemini, sed non mihi comparemini. Gloss. Definit plenitudinem mutuæ dilectionis, quam habere præcipit. 48. Int. ponere animam pro amicis, non est dilectio, sed effectus dilectionis.
49. Greg. hom. 27. vna est, & summa probatio charitatis, si & ipse diligatur qui aduersatur, mori Dominus pro inimicis venerat, & tamen positurũ se animam pro amicis dicebat, vt ostẽderet quia cum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam amici sunt qui persequũtur, qui verò trãquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam suam, quomodo in persecutione daturus est animam suam? charitatis ergo virtus vt inuicta sit in perturbatione, nutriatur per misericordiã in trãquillitate. Aug. sicut Christus pro nobis animã posuit, & nos debemus animas pro fratribus ponere, hoc martyres ardenti dilectione fecerunt. 50. Aug. 8. de Trin. cap. 8. cùm duo sint præcepta charitatis, Scriptura plerũque pro vtroque vnum ponit. Qui enim diligit Deum, consequens est vt impleat, vt hîc dicitur quæ præcipit Deus, adeóque vt proximum diligat. 51. Int. etsi priùs. 52. Aug. sicut sunt duo timores, ita & duæ seruitutes. Est timor quẽ perfecta charitas foras mittit, est & timor castus permanens in seculum seculi: ad primam seruitutem seruos pertinentes Dominus intuebatur, dicens: Iam nõ dicam vos seruos. 53. Int. s. ille qui solo timore seruit, nõ ille de quo dicitur, Euge serue, &c. qui seruit ex amore. Aug. 54. Aug. omnia nota se fecisse discipulis ait, quæ se nouit nota esse facturum in illa plenitudine, de qua dicit Apostolus, Tunc cognoscã, sicut & cognitus sum, alioquin enim multas eis nõ dixit, quia sciebat portare non posse. Chry. Omnia. s. quæ eos audire oportebat. 55. Int. ego homo. Chrys. per hoc quod dicit se audisse, ostendit se nihil loqui alienum à Patre. 56. Aug. hæc est ineffabilis gratia, quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, nisi iniqui & perditi? vana est enim illorum ratiocinatio, qui nos dicunt electos, quia præsciuit nos Deus futuros bonos. non eligit Deus bonos, sed quos elegit, facit bonos; alioqui gratia non esset gratia. nõ potes dicere, ideo electus sum quia iã credebam, si enim credebas in eum, iam elegeras eum: nec dicere; antequàm crederẽ bona operabar, ideo electus sum: quid enim est boni operis ante fidem? mali eramus, & electi sumus, vt boni per gratiam nos eligentis essemus. Aug. de præd. Sanctorum cap. 17. Electi sunt quidã ante mundi constitutionem ea prædestinatione, qua Deus sua futura facta præsciuit, electi autẽ de mundo ea vocatione qua Deus Deus quod prædestinauit impleuit, quos enim prædestinauit, hos & vocauit. 57. Int. misericordia præueni vos. 58. Aug. hinc apparet quòd non eligit bonos, sed quos eligit, facit bonos. 59. Int. s. volendo. ¶ per me viã, & hoc iterum gratia. Aug. Ipse est via in qua nos posuit vt eamus. Greg. hom. 17. velle, ire est. 60. Aug. de quo iam dixerat, Sine me nihil potestis facere. 61. Int. s. perseuerando. Gregor. in hom. s. operando. 62. Int. i. dilectio, quæ est fructus noster, quæ modò est in desiderio, nondum in saturitate, & ipso desiderio quodcũque petieritis, &c. Aug. 63. Greg. in hom. quod pro æterna vita agitur, etiam post mortem seruatur. 64. Int. quodcũque petierimus in nomine Iesu, dabit nobis pater. Aug. hoc petimus nomine Saluatoris, quod pertinet ad rationem salutis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

46. s. vsque ad mortem. 47. pro, nullum maius amoris signum. s. nec est, in Græcis, nec in Latinis correctioribus, & quidem sensum impedit. 49. i. à se dilectis, etsi alioqui inimicis. 50. i. vos mihi dilecti eritis.
51. q. d. etsi serui estis, habeo tamen loco amicorum. t. communiter, seu vt plurimum. v. i. facere intendat. q. d. ignorat Domini consilia. 55. s. dicenda vobis. x. fortè præteritum pro futuro. s. faciendum id misso Spiritu sancto. 58. i. constitui. 59. s. ad prædicandum, vel, pro, proficiatis, crescatis.

Hæc

[65]Hæc mando vobis,vt diligatis inuicem.[66]Si [67]mundus vos [aa]odit : [bb]scitote quia [68]me [cc]priorem vobis [69]odio habuit.[70]Si de [71]mundo [dd]fuissetis,mundus quod suum [ee]erat [72]diligeret. Quia verò de mundo [73]non [74]estis,sed [75]ego elegi vos de mundo,propterea [76]odit vos mundus.[77]Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis,[78]Non [ff]est seruus maior domino suo.[79]Si me persecuti sunt, [80]& vos [81]persequentur.Si sermonem meum [82]seruauerunt,& [83]vestrum seruabunt. [84]Sed [85]hæc omnia facient vobis propter [86]nomen meum : quia [87]nesciunt eum qui [88]misit me.Si non venissem,& locutus [89]fuissem eis,[90]peccatum [91]non haberent:

Sens. Lit. In Cap. XV.

65. Aug. dixerat , posui vos vt fructum afferatis, fructus autem noster est charitas;Fructus(inquit Apostolus)spiritus charitas, de hac ergo mandat; meritò verò dilectionem sæpè commendat , tamquam sola præcipienda sit,vt sine qua non possunt prodesse cætera bona, & quæ non potest haberi sine cæteris bonis,quibus homo efficitur bonus.Glo.ostendit qui sit fructus quem dixerat.Chry.quasi dicat,quæ dixi,ad dilectionem vos inducens dixi,vt diligatis inuicem. 66. Glo.ostendit pro charitate omnia patienter sustinenda. 67. Glo.mundi nomine aliquando boni,aliquando mali designantur, vna enim est massa,quæ tota in Adam periit,de qua,sunt alia vasa in honorem, alia in contumeliam. a a. Aug.aliquando Ecclesia mundi nomine appellatur,vt illic, Deus erat in Christo (inquit) mundum reconcilians sibi.mundus igitur odit mundum,inimicus reconciliatum,damnatus saluatum,inquinatus mundatum. 68. Int.grandis consolatio membri ex capite. Aug. recusat esse in corpore , qui non vult mundi odium sustinere cum capite : debemus pro dilectione etiam mundi odium sustinere: necesse est enim vt oderit nos , quos cernit nolle quod diligit. 69. Int.id est , contemptu. 70. Chry. aliam causam adiicit,ostendens esse virtutis argumentum,à mundo odio haberi , malitiæ verò diligi. 71. Int.s.damnato. 72. Aug.at mali etiam persequuntur malos , scilicet , impij reges & iudices homicidas & adulteros puniunt:odit quidem mundus quod suum est , ex ea parte qua sceleratis nocet,& diligit quod suum est,ex ea parte qua ipsis fauet. 73. Int. nunc. 74. Int.quia tunc de eo fuistis. 75. Int.gratis.Aug.vt de mundo damnato non essent electi,sunt inde,non meritis suis,quorum nulla bona opera præcesserant , non natura quæ tota in ipsa radice fuerat vitiata , sed gratia. 76. Greg. hom 9.super Ezech peruersorum derogatio,vitæ nostræ approbatio est , ostenditur enim nos aliquid iustitiæ habere,si illis displicere incipimus, qui non placent Deo. 77. Aug. de se proponit exemplum ad mundi odia perferenda. f f. Aug. significat seruum pertinentem ad timorem castum,qui permanet in seculum seculi. 80. Int.in quibus ego. 81. Int .non potest placere seruus , cui displicet Dominus. 82. Theoph.quod cùm non fecerint,nec vestrum seruabunt. 83. Int. qui etiam meus. 84. Chry. aliam consolationem proponit.s.Patrem cum eis contumeliam pati. 85. Int. quæ dixit odio habebunt,persequentur, sermonem contemnent. Aug. 86. Int. q. d. me in vobis odio habebunt,& persequentur,& sermonem,quia meus est, contemnent. Aug. tanto igitur miseriores qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiores qui patiuntur , quæri autem potest quomodo propter Christi nomen faciant, qui non propter iustitiam faciunt , sed propter iniquitatem ? Faciunt propter iustitiam quam oderunt,sicut & boni persequuntur malos propter iniquitatem, quam in illis oderunt. 87. Int. s.ea scientia,de qua scriptum est,scire autem te , sensus est consummatus. Aug. 88. Chry. ponit aliam consolationem,ostendens iniustè & in se , & in discipulos talia operaturos. 89. Aug. Iudæis locutus est Christus,non aliis gentibus,in eis ergo voluit intelligi mundum,qui Christum odit,& discipulos eius. 90. Aug.magnum quoddam peccatum vult intelligi,quo tenentur cuncta peccata , quod si quis non habet,dimittuntur ei cuncta peccata,quod est non credere in Christnm,hoc peccatum si non venisset,non haberent. 91. Int.s.illi,de quibus suprà,Si me persecuti sunt,&c.

Addit. Avct. In Cap. XV.

65. quasi dicat , ecce præcepta mea vnico & facili concludo.s.mutuæ dilectionis præcepto. b b. pro , cogitate. c c. id est , priusquam vos , vel pro vobis excellentiorem , sic suprà , quia prior me erat. 71. id est, mundani. d d. pro,essetis. e e. pro,esset. 86. id est,odio nominis mei. 90. scilicet, incredulitatis , & persecutionis nominis mei.

nunc autem excusationem non habet de peccato suo.[92] Qui[93] me odit,[94]& Patrem[95] meum odit. Si opera non fecissem[96] in eis,[97] quæ[gg] nemo alius fecit,[hh] peccatum non haberent;[98] nunc[99] autem & viderunt,[100] & oderunt[101] & me & Patrem meum. Sed vt adimpleatur[ll] sermo qui in lege[102] eorum[103] scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.[104] Cùm autem[105] venerit[106] Paracletus,[107] quem ego mittam vobis à Patre[108] spiritum veritatis,[109] qui à Patre[110]

SENS. LIT. IN CAP. XV.

92. Int. quia veni,& locutus sum eis. Aug. habent de peccato hoc quod in Christum non crediderunt, excusationem, ij ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, sed in eo numero non sunt, ad quos per discipulos venit, non effugient tamẽ etiam illi damnationem. nemo enim saluatur, nisi in eo qui venit quærere quod perierat; quamquam alij leuiùs, alij grauiùs punientur. 93. Glo. quia nõ credunt me, sed oderunt, quod peccatum etiam in Patrem redundat: nam qui me odit,&c. 94. Chry. quia causabantur propter Patrem, se Christum persequi, hanc excusationẽ destruit. 95. Aug. cùm superiùs dixerit; nesciunt eum qui me misit, quomodo possunt odisse quem nesciunt? Non diligunt quidem Patrem veritatis, qui habent odio veritatem; nolũt enim sua facta damnari,& hoc habet veritas, vt talia damnẽtur: nesciunt autem illam esse veritatem, quę tales, quales ipsi sunt, damnat: oderunt ergo quam nesciunt,& eum de quo nata est,& quia veritatem qua iudicante damnantur, de Patre Deo natam nesciunt, etiam ipsum nesciunt,& oderunt. 96. Glo. non solùm veni, & locutus sum, sed opera feci quæ videntes oderunt me & Patrem. 97. Int. non inter eos, vel coram eis, sed in eis: quia eos sanauit pro quibus debuerunt eum amare, nõ odisse. Aug. h h. Aug. Nemo tam multa tanta potestate fecit in eis. s. eos sanans,& quicumque aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit; ipse verò fecit non illis facientibus; quod si hæc & Spir. S. fecit, nemo alius fecit, vna enim totius Trinitatis substãtia. 98. Aug. s. hoc quod in eum loquentem & operantem non crediderunt. 99. Aug. cum beneficiis, iis amorem retribuere deberent. 100. Int. s. illa opera. 101. Int. etsi nescientes. Glo. sicut oderunt suam pœnam, ita & veritatem, quæ irrogat pœnam. 102. Int. s. in Psalmis. Aug. 15. de Trin. ca. 17. Legis nomine aliquando omnia veteris Testamenti eloquia significantur,& ita Dominus dicit, in lege scriptum, quod legitur in Psalmis. 103. Int. i. quæ est eis data. Aug. 104. Aug. gratis odit, qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit. sic oderunt Deum impij, sic diligunt iusti, vt alia præter ipsum bona non expetant. Greg. 25. Mor. c. 16. Sicut nonnumquam grauius est peccatum diligere quàm patrare; ita nequius odisse iustitiam quàm non fecisse. 105. Chry. hoc addit ne turbarentur discipuli, ita apud se dicentes, si oderunt & Patrem & te, si eis verba tua,& opera non profuerunt, quare nos mittis? quomodo fide digni erimus? Aug. q. d. me odio habuerunt,& occiderunt videntes, faciet autem Paracletus eos in me credere, non videntes. 106. Int. sponte, vt Deus. 107. Int. vt sit fiducia consolationis. Dyd. de Spir. S. ab operatione nomen imponit, reddit enim à perturbatione alienos, & incredibile gaudium tribuit: sempiterna enim lætitia in eorum corda versatur, quorum Spir. S. habitator est. 108. Int. ecce quod & Filius mittit à Patre, à quo ipse est. Dyd. de Spir. S. Mittitur Spiritus à Filio vt à sapientia & virtute. Theoph. aliàs dicit Patrem mittere Spiritum, nunc autem se missurũ, æqualitatem denotans.

109. Int. vt sit fiducia prædicatoris. Chry. Veritatis eum vocat spiritum, vt ostendat quòd erit fide dignus. 110. Int. ecce quòd & Pater mittit. Theoph. Est autem processio singularis spiritus proprietas, vt naturalis subsistentia. Aug. Spir. S. Patris est & Filij. Spiritus Patris vestri, inquit, qui loquitur in vobis.& Apostolus: Misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra. nam & ideo propriè vocatur Spiritus nomine Patri & Filio communi, vt in quo amborum communitas apparet. procedit quidem & à Filio Spir. S. cùm eius etiam Spiritus sit: vnde & post resurrectionem insufflauit, dicẽs: Accipite Spir. S. dixit autem, de Patre procedit, ad eum referens, quod ipsius est, sicut cùm dicit, mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Si igitur eius doctrina intelligitur quam dixit non suam, sed Patris, quanto magis intelligendus est de ipso procedere Spir. S. de quo non dixit, de me non procedit? à quo autem habet Filius vt sit Deus, ab illo habet vt procedat ab eo Spir. S.& sicut Pater cùm habeat vitam in semetipso, dedit & Filio vitam habere in semetipso, sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

97. i. inter eos, ipsisq́; videntibus. g g. pro qualia. l l. sub. id faciunt. s. vel me oderunt, vel Deus id permisit. 102. i. veteri Testamento. 104. i. sine causa. 110. non per hoc negatur procedere etiam à Filio, sed iudicatur Filium à Patre habere, quod etiam ab ipso Spiritus sanctus procedit.

procedit, ille testimonium perhibebit[111] de me: & vos[112] testimonium perhibebitis[113], quia ab initio[114] mecum estis.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

111. Int. scilicet, manifestatione sui, tantóque miraculo, vt qui putabatur mortuus, resurrexisse & viuere probatus sit. 112. Aug. dabit enim vobis fiduciam testimonium perhibendi, charitas Dei diffusa in cordibus, &c. 113. Int. s. per eum. Aug. Ille cordibus vestris inspirando perhibebit testimoniũ, vos vocibus vestris sonando. 114. Int. s. prædicationis meæ, ideo prædicare poteritis quod nostis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

111. *& per miracula, & interius in mente.* 113. *scilicet, prædicatione.*

CAPVT XVI.

Æc[a] locutus sum vobis, vt non scandalizemini[1]. Absque synagogis[2] facient vos: sed[3] venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur[4] obsequium[b] se præstare Deo[5]. & hæc[6] facient vobis, quia non nouerunt Patrem[7], neque me[8]. Sed hæc[9] locutus sum vobis: vt cùm venerit hora[10], eorum[11] reminiscamini[12], quia ego dixi[13] vobis[14]. Hæc autem vobis ab initio non dixi[c], quia vobiscum eram[15]: Et nunc vado[d]

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

a. Glo. s. de odio mei, de Spiritu qui confirmabit, &c. 1. Aug. meritò promisso Spiritu sancto, hæc subiungit: nam cùm charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, fit pax multa diligentibus legem Dei, vt non sit illis scandalum. 2. Chry. Iam enim decreuerãt, vt si quis cõfiteretur Christũ, extra synagogã fieret. Aug. Quid mali erat expellere Apostolos de synagogis, quasi non fuerint inde exituri etiamsi eos nullus expelleret? sed hoc voluit denunciare Iudæos Christũ non recepturos, à quo isti non erant recessuri. Si cognoscerent illi Christũ, non aliæ fierent Ecclesiæ Christi, aliæ synagogæ Iudæorum, quod, quia noluerunt, restabat vt remanentes extra Christum, extra synagogam facerent eos qui non relinquerent Christum. 3. Aug. q. d. nolite solitudinem formidare, separati enim ab eorum congregationibus, tam multos in meo nomine congregabitis, vt illi metuentes ne tẽplum & legis sacramenta deserantur, sic interficient vos, vt Deo arbitrentur se præstare obsequiũ, zelum Dei habentes, sed non secundùm scientiam. 4. Int. ex stulta ignorantia. 5. Aug. occisi sunt & à gentibus martyres, sed non illi arbitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare, at Iudæi Deo se putabant præstare obsequiũ, credebant enim deseri Deum ab his, qui conuerterentur ad Christum. 6. Chry. consolationem inducit, quòd propter se & Patrem hæc patiantur. 7. Int. s. esse. 8. Int. s. Filium. 9. Int. hæc fient, sed ego prædixi, ne ignaros hæc & improuisa turbarẽt, sed præuisa patienter ferantur. Aug. 10. Int. i. opportunitas. Aug. hora tenebrosa, nocturna, sed nox Iudæorum separatũ à se diem Christianorum nulla confusione fuscabit. 11. Int. s. malorum. 12. Int. & caueatis vobis.

13. Chry. prædixit, ne dicerent quòd non præuidit futura aut blandientem ea quæ erant ad gratiam solùm dixisse. 14. Int. s. de aduentu paracleti. c. Aug. at alij Euangelistæ prædixisse ista demonstrãt, antequàm vẽtum esset ad cœnam, qua peracta, secundùm Iohannem ista locutus est. quin etiam Matthæus, non solùm imminente passione, verùm etiam ab initio hæc denunciata commemorat. significatur ergo non dicta ab initio quæ dicit de Spiritu sancto quòd sit venturus, & testimonium perhibiturus quãdo mala passuri essent, hoc non dixit ab initio, quia eius præsentia cõsolabantur. Chry. prædixit quidem passuros flagella, sed non eorum mortem putandam Dei cultum, quod eos maximè terrere poterat, vel prædixit passuros à gentibus, hic autem etiam à Iudæis. 15. Int. ego Paracletus vester. Chry. quia in custodia mea eratis, & licitum erat interrogare quando volebatis, & in me totum prælium vertebatur. d. Glo. ita palàm vt nemo interroget, quod visu corporali cernat. Aug.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. s. de odio mundi, & persecutionibus. 1. *adeoq; à fide, aut patientia excidatis.* 2. *q. d. excõmunicabunt vos Iudæi.* 3. *pro, sed & venit, seu, propè est tempus.* b. *Græc.* λατρείαν, *id est, cultum, q. d. sacrificium se putabit Deo facere.* 11. *coniungendum cum reminiscamini, vt patet ex Græco.* 13. *pro, quòd ego ea dixerim.* c. *scilicet, ita apertè, & distinctè.* 15. *cuius præsentia tuti eratis.* d. *ideò hæc vobis dico.*

ad [16] eum qui misit me,& nemo ex vobis [17] interrogat me, [18] Quò [19] vadis? Sed quia [20] hæc locutus sum vobis, [21] tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis; expedit vobis vt ego [22] vadam: [23] si enim ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos. si autem abiero, [e] mittam eum ad vos. Et cùm venerit [24] ille, [25] arguet mundum de [26] peccato,& de [27] iustitia,& de [28] iudicio. [29] De [30] peccato quidem,[31] quia non [32] crediderunt in [33] me: de iustitia [f] verò, quia ad Patrem [34] vado,& iam non videbitis

Sens. Lit. In Cap. XVI.

16. Int. & ideò opus est prædicare de illo. 17. Chry.audientes qui se interficerent,opinaturos obsequium præstare Deo,ita ceciderunt animo,vt nihil possent loqui.Aug.quia superiùs interrogauerãt quò esset iturus,& responderat se iturum quò ipsi tunc venire nõ possent,nũc ita se promittit iturum, vt nullus eorum quò vadat interroget,euntem enim in cælũ,non verbis quæsierunt,sed oculis deduxerunt. 18. Int.s.iturum à vobis. 19. Int.s.à nobis. 20. Int.i.me iturum à vobis. 21. Aug. videbat Dominus quid sua verba in eorum cordibus agerent, spiritualem enim consolationem nondum interiùs habentes,quam per Spiritum sanctũ fuerant habituri,id quod exteriùs in Christo videbant,amittere metuebant;& quia se amissuros illo denunciante dubitare non poterant,contristabatur humanus affectus,quia carnalis desolabatur aspectus.Chry.non parua hæc erat consolatio,scire quod Dominus sciret eorum tristitiæ abundantiam,& propter absentiam eius,& propter mala quę audierant se passuros,& nesciebant an possent viriliter ferre. 22. Int.vt spiritualiter iam me noscatis,& carnaliter iam me nosse desistatis,ne verbo carne facto,quasi lacte cõtenti sitis.Aug.1.de Trin.cap.9.oportebat vt auferretur ab eorũ oculis forma serui, quam intuentes, hoc solùm Christum esse putabant quod videbant. 23. Int.si carni qua alui carnaliter hæseritis, capaces Spiritus non eritis.Aug.numquid hîc positus non poterat mittere?poterat quidem,sed illi non poterant capere Spiritum, quamdiu secundùm carnem Christum nosse persistebãt. Greg.8.Mor.cap.17.q.d.si ab intentionis vestræ oculis corpus nõ subtraho,ad intellectum vos inuisibilem per consolatorium Spiritum non perduco.Chry.quid hîc dicunt qui non cõuenienter de Spiritu sancto sentiunt? numquid expedit Dominum abire,& venire seruum? e. Glo.Spirituales ex carnalibus facti,capaciùs fuerant Trinitatẽ habituri. 24. Chry.ostendit quæ sit vtilitas aduenientis Spiritus. 25. Int.s.per vos,qui modò timidi.Aug.numquid Christus non arguit mundum? arguit quidem non solùm Spiritus sanctus,sed & Christus per suos discipulos mundum.An experimentum,inquit,quęritis eius qui in me loquitur Christus?dixit ergo de Spiritu sancto, ille arguet mundũ,q.d.diffundet in cordibus vestris charitatẽ.sic enim timore depulso, arguẽdi habebitis libertatem. 26. Int.s.quod habet mundus. 27. Int.s.quam non imitatur.Glo.non de sua, sed de credentium iustitia mundus arguitur,quorum comparatione damnatur. 28. Int.scilicet,quod non timet. 29. Int.exponit quod dixerat. 30. Int.s.suo. 31. Int.s.arguet. 32. Int. hoc specialiter ponit, quia,hoc manente,cætera manent. Aug. ¶Chry.q.d.omnẽ eorum excusationem abscindet,& ostendet eos peccasse, non credentes in me,dũ videbunt Spiritus sancti donationem ineffabilem me inuocato fieri.Aug.de q.nou.& vet.Test.q.89.arguit Spiritus sanctus de peccato:quia in nomine Saluatoris qui reprobatus est à mundo,virtutes operatus est. 33. Aug.de verb.Dom.Serm.61. Ipsum esse Christum & dæmones crediderunt,ille verò credit in Christum,qui & sperat in Christum, & diligit Christum.

34. Aug.arguitur mundus de peccato, quia in Christum nõ credit;de iustitia verò eorũ qui credunt; fidelium enim comparatio,infideliũ est vituperatio;quia verò infidelium vox esse consueuit,quomodo credimus quod non videmus; ideò credentium iustitiam sic definiuit,quia ad Patrem vado,& iam non videbitis me;beati enim qui non vident & credunt.Erit itaque vestra iustitia de qua mundus arguitur,quoniã in me quem non videbitis,credetis.Aug.de verb.Dom.Ser.61.Illi non crediderunt,ipse ad patrem vadit. illorum ergo peccatũ,ipsius autẽ iustitia: quod enim ad nos venit,misericordia est; iustitia verò quod ad Patrem vadit,secũdùm illud Apost.Propter quod & Deus exaltauit illum.Aug. de q.nou.& vet.Test.q.89.per id quod regressus est,probauit se inde venisse.Chry.Ire ad Patrem argumentum fuit,quòd irreprehensibilem vitam egisset,ne possint dicere,peccator est,& non est ex Deo.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

17. *q.d.iam præ tristitia nihil quæritis, vt paulò anteà, id est, reprehendet, vel conuincet.* 33. *Græc. credunt.* *f. mea, scilicet, qua iustus sum,& possum iustificare.*

me.[35] de iudicio[36] autem, quia Princeps[37] mundi huius iam iudicatus est.[38] Adhuc multa ha-[39]beo vobis dicere, sed non[40] potestis portare[g] modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit[41] vos omnem[h] veritatem.[42] Non[43] enim loquetur à semetipso, sed quæ-[44]cumque audiet[45] loquetur: & quæ

Sens. Lit. In Cap. XVI.

35. Int.iam talem non videbitis,& Paulus enim & Stephanus postea viderunt eum, sed iam alium. Aug.videbitis,non mortalem,sed sempiternum. 36. Int.s.futuro. 37. Aug.i.diabolus princeps iniquorum,qui corde in hoc mundo habitant, quem diligunt. 38. Int.s.foras missus, iudicio ignis reseruatus. Aug.de verb.Dom.ser.60 hoc ipso quod foras missus est,iudicatus est, & de hoc iudicio mũdus arguitur,quia frustra de diabolo queritur,qui non vult credere in Christum, quem iudicatum.i. foras missum,& propter nostram exercitationem forinsecus expugnare permissum, non solùm viri, sed etiam mulieres & pueri martyres vicerunt. Idem in Iohan.Iudicatus.i.iudicio æterni ignis irreuocabiliter destinatus,& de hoc iudicio mundus arguitur,quia cum suo principe iudicatur,quem superbum & impium imitatur.credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis,quo peccata omnia detinentur;transeant in numerum fidelium,ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur;caueant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur,quẽ imitantur.Chry.si Christus peccator esset,non expugnasset aduersarium. non possunt ergo iam dicere,Dæmonium habet.seductor est.August.de q.vet.& nou.Test. Videntes dæmones animas de inferis ire ad cælos,cognouerunt adiudicatum esse principem huius mundi, vt reus factus in causa Saluatoris,quæ tenebat,amitteret. hæc quidem ascendente Saluatore visa sunt, sed superueniente in discipulos Spiritu sancto manifestata. 39. Aug. omnes hæretici figmenta sua huius sententiæ occasione colorare conantur, quasi hæc sint quæ tunc discipuli portare non poterant. 40. Int. quia nondum venit Spiritus.August.quis nostrum audeat eorum se dicere iam capacem, quæ illi capere non valebant?non ergo à me expectanda sunt, vt dicantur. Absurdissimè autem mihi videtur dici, tunc non potuisse portare discipulos, quæ de altissimis rebus inuenimus scripta postmodum in Apostolicis literis. Quid enim est ferre non posse,nisi æquo animo non habere? certè vel catechumeni æquo animo legunt & audiunt,etiamsi non intelligunt,quæ post ascensionem Domini scripta sunt.Didym. aliqua eis tradens,maiora in posterum distulit, adhuc etiam legis vmbris & imaginibus seruientes, non poterant veritatem inspicere,cuius lex vmbra erat. 41. Int.s.intus sine sono, aliàs, deducet in omnem veritatem.Aug.Docebit vos omnem veritatem, vel,deducet in omnem veritatem,quo verbo intelligimus,eius nobis plenitudinem in vita alia reseruari.Didym.id est,diriget, transferens vos à morte literæ ad spiritum viuificantem. 42. Int.s.saluti necessariam. 43. Chry.hæc addit ne ob ea quæ dixerat,putarent maiorem Spiritum sanctum. 44. Aug.simile est hoc illi, non possum à meipso facere quidquam;sic itaque debemus hoc accipere,vt intelligamus Spiritum sanctum non esse à seipso.Didym.non loquetur à semetipso,id est,non sine meo & Patris arbitrio, quia non ex se est,sed ex Patre & me est,& quod subsistit, & loquitur,à Patre & à me illi est. 45. Aug.audire illi scire est, scire verò esse.Ab illo à quo procedit,illi est essentia,scientia,& audientia,semper audit Spiritus sanctus,quia semper scit.Didy.loqui Patrem,& audire Filium eiusdem naturæ in Patre & Filio, consensúsque significatio est;Spiritus verò sanctus, qui est Spiritus veritatis & sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cùm hoc ipsum sit quod profertur à filio.i.procedens veritas à veritate, consolator à consolatore,Deus de Deo.Aug.2.de Trinit.ca.3. non hinc efficitur vt minor sit Spiritus sanctus,secundùm hoc enim dictum est quòd de Patre procedit.Aug.in Iohan.non moueat quòd verbum futuri temporis positum est.est enim illa sempiterna audientia, quia sempiterna scientia:in sempiterno autem sine initio & fine cuiuslibet temporis verbum ponitur, nec mendaciter dicimus,fuit, & est,& erit;fuit,quia numquam defuit;erit,quia numquam deerit;est,quia semper est.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

36. *scilicet,per me facta.Nota verò facta hæc per Apostolorum doctrinam & signa, & eodem spiritu operante in mentibus hominum.* 39. *sic solemus dicere,habeo quæ tibi dicam.Erant autem hæc multa de fidei mysteriis,& Ecclesiæ gubernatione.* g. *id est,capere.* 41. *Græc.ὁδηγήσει,ducet, vnde Ecclesia inducat in omnem,sicut tuus promisit Filius,veritatem.* h. *scilicet,saluti necessariam.* 45. *fortè,pro,audit,id est,accipit à Patre & Filio.*

ventura[46] sunt, annunciabit vobis. Ille me clarificabit[47], quia de meo[48] accipiet[49], & annunciabit vobis. Omnia[50] quæcumque habet Pater[51], mea[52] sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit[53] vobis. Modicum, & iam[m] non[54] videbitis me : & iterum, modicum, & videbitis[n] me : quia vado[55] ad Patrem. Dixerunt[56] ergo ex discipulis eius ad inuicem, Quid est hoc quod dicit nobis[57]: Modicum, & non videbitis me ? & iterum, modicum, & videbitis me, &, quia vado ad Patrem ? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit, Modicum ? nescimus[57] quid loquitur. Cognouit[58] autem Iesus quia volebant eum interrogare, & dixit eis : De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me ; & iterum, modicum & videbitis me.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

46. Int. non solùm quæ futura in tempore, sed magis æterna, quorum amore inflammat. Didy. per Spiritum veritatis futurorum sanctis scientia certa conceditur, vnde & Prophetæ futura quasi præsentia intuebantur. Bed. ventura annunciabit, id est, gaudia cælestis patriæ ad memoriã reducet; nunciabit etiam mala quæ vobis pro confessione Christi ventura sunt. Chry. excitauit per hoc eorũ mentem: ad nihil enim ita auidum genus humanum, vt ad sciendum futura, ab hac ergo eos sollicitudine liberauit, ostendens futura eis annuncianda, ne incauti errarent. 47. Aug. diffundendo in cordibus charitatem, & spirituales faciendo, declarauit eis Filium Patri esse æqualem, quem secundùm carnem priùs tantummodo nouerant. Item per ipsam charitatem fiducia repleti Apostoli, & timore depulso annunciauerunt hominibus Christum, & sic eius fama toto orbe diffusa est: quod enim facturi erant in Spiritu sancto, hoc eumdem spiritum dixit facturum. 48. Int. s. Patre à quo ego. Chry. id est, quæ ego dixi, dicet, & accipiet quæ ego scio, vna enim vtriusque scientia. 49. Didym. dans Filius non priuatur his quæ tribuit, nec cũ damno suo impartitur aliis, nec Spiritus sanctus accipit quod antè nõ habuit: sic est intelligendus Spiritus sanctus à Filio accipere, vt vna cognoscatur dantis & accipientis substãtia : sic & Filius à Patre accipit ea in quibus subsistit. Aug. non propterea minor est Filio Spiritus sanctus, quia Filius à Patre accipit, Spiritus sanctus à Filio. Itaque Christus ipse cur dixerit, de meo accipiet, in sequentibus declarat. 50. Didy. q. d. licet à Patre procedat Spiritus veritatis, tamen omnia quæ habet Pater, mea sunt, & ipse meus est, & de meo accipiet. 51. Didy. Patris nomine se Filiũ declarauit.

52. Didy. quæ Pater habet iuxta substantiam, id est, æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & Filius. Hil. 8. de Trin. docet à Patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt, nõ habet vniuersitas diuersitatem. 53. Chry. eos assuefacit æquo animo ferre suam separationem, id enim audientes, & animo volutantes, rem ipsam, postmodùm facilè laturos credibile erat. 54. Beda. sequenti enim die crucifixus & sepultus ab humanis est seclusus obtutibus. 55. Chry consolatur, ostendens se non perire, sed mortem esse trãslationem. Glo. q. d. tempus est vt deposita mortalitate, humanam naturam cælis inferam; eundo ad Patrem facturus erat, vt non eum vlteriùs mortalem viderent, post modicum verò tempus visuri erant eum æterna visione. Aug. modicum est hoc totum spatium, quo præsens peruolat seculum. est autem illud, quia vado ad Patrem, referẽdum ad priorem sententiam, scilicet modicum, & non videbitis me: quod autem posteà dicit, modicum, & videbitis me, vniuersæ promisit Ecclesiæ. videtur quidem hoc modicum nobis lõgum, quoniam adhuc agitur ; sed cùm fuerit finitum, sentiemus quàm modicum fuerit. 56. Int. quia obscurè dixit. August.

57. Chry. non intelligebant, vel propter tristitiam, vel quia obscura erant quæ dicebantur. Aug. quod illis tunc obscurum fuit, iam nobis manifestum est. pòst paululum enim passus est, & non viderunt eũ; rursus post paululum resurrexit, & viderunt eum. Glo. modico tempore, id est, triduo quo clausus fuit, non est visus; & iterum paruo tempore, id est, quadraginta diebus, visus est. 58. Int. in hoc ostendit se Deum, cùm sine verbis eorum intellexit dubitationem.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

46. s. quæ scire expedit. 47. i. clarum reddet. 48. s. essentia, scientia. 53. i. paulò pòst. m. iam, non est Græcè. n. s. post resurrectionem. 55. adeoq; mori debeo, & resurgere.

Amen

[59] Amen amen dico vobis, quia [60] plorabitis & flebitis vos, [61] mundus autem [o] gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra [62] vertetur in gaudium. Mulier cùm parit, tri-[63]stitiam habet, quia venit hora eius: cùm autem peperit [64] puerum, iam non meminit pressuræ, propter gaudium, quia natus est [p] homo in [65] mundum. Et [66] vos igitur nunc qui-[67]dem tristitiam habetis. [68] Iterum autem [q] videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gau-dium vestrum nemo [69] tollet à vobis. Et in illo [70] die me non [71] interrogabitis quidquam. [r] Amen amen dico vobis, si [72] quid petieritis Patrem in [s] nomine meo,

Sens. Lit. In Cap. XVI.

59. Int.exponit quod dixerat.ſ.ſe moriturum,& reſuſcitandum. 60. Aug. contriſtati enim ſunt de morte Domini. 61. Aug.ſ.inimici, à quibus Chriſtus occiſus eſt.Gloſſ.plorant omnes boni in ærumnis huius ſeculi,ſed mundi amatores gaudent. 62.Int.in.ſ.reſurrectione & aſcenſione.Alc.Fideles per lacrymas & preſſuras ad gaudia æterna contendunt. 63.Int.ſ.pariendi. Aug.parturitio triſtitiæ partus gaudio comparatur. 64.Aug.tunc maius gaudiũ eſſe conſueuit,quando non puella,ſed puer naſcitur. p. Chry.non dixit puer,ſed homo,occultè ſuam reſurrectionem inſinuans. 66. Int. adaptat ſimilitudinem.67.Aug.non ſumus ſine gaudio triſtes,ſed ſicut dicit Apoſtolus, Spe gaudentes.nam & mulier parturiens(cui cõparati ſumus)plus gaudet de mox futura prole, quàm triſtis eſt de præſenti dolore. 68. Int.quaſi dicat,poſt triſtitiam victo impugnatore, remunerabo. q. Alcui.i.adſumam vos ad meipſum;vel iterum videndus apparebo. Aug.totius laboris ſui fructũ Eccleſia nunc parturit deſiderando,tunc eſt paritura cernendo. 69. Int.quia gaudium ipſorum Chriſtus eſt,qui iam non moritur.Aug.nec verò finis nobis ſufficit, niſi cuius nullus eſt finis. 70. Int. ſ.æternæ viſionis.Chry.ſ.cùm reſurrexero. 71. Int.id eſt,non petetis,vel interrogabitis,quia tunc erit plena cognitio,& ſufficiẽtia. Aug.verbum Græcum & petere,& interrogare ſignifiat.Chry.non rogabitis quidquam.i.non dicetis, oſtende nobis Patrem,&,quò vadis?ſcietis enim per Spiritum ſanctum;vel,non rogabitis.i.non indigebitis mediatore ad impetrandum, ſed ſufficiet nomen meum,quod inuocantes omnia accipietis. Aug.at poſtquàm reſurrexit,interrogatum legimus à diſcipulis,quãdo regnum reſtitueret Iſrael,rogatus eſt etiam à Stephano cùm eſſet in cælo,vt ſpiritum eius ſuſciperet.puto ergo quod hîc dicit referendum eſſe ad tẽpus quando videbimus eum ſicuti eſt,vbi nihil deſiderandũ remanebit,nihil quærendum latebit. r. Glo.q.d.in futuro non rogabitis,ſed modò petite,& dabitur vobis. 72. Int.ſ.quod ſit aliquid nonnihil.Aug.i.aliquid quod non in beatæ vitæ comparatione ſit nihil. s. Aug.non petitur in nomine Saluatoris quidquid petitur contra rationem ſalutis,& qui ſentit de Chriſto,quod non eſt de vnico Dei Filio ſentiendum,non petit in eius nomine,accipit autem qui vt debet petit,quando debet accipere,quædam enim non negantur,ſed vt congruo dentur tempore,differuntur.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

64. Int.non feminam,ſed maſculum,quia ad fructum æternæ contemplationis cunctæ actiones referuntur,non ad mollitiem huius ſeculi.Alc.mulier,Eccleſia,propter fœcunditatem bonorum operũ, & quia ſpirituales Deo filios generat,hæc dum parit.i.virtutum profectibus inſiſtit,dum tentatur vndique & affligitur,triſtitiam habet:nemo enim carnem ſuam odio habuit,cùm autem peperit.i.deuicto laborum certamine,ad palmam peruenit,non meminit preſſuræ præcedentis propter gaudiũ perceptæ retributionis, quia natus eſt homo, fidelium.ſ.populus in vitam æternam. 65. Int.i.in vitam æternam. Beda.non debet videri nouum ſi natus dicatur, qui ex hac vita migrauerit, vt enim procedens de matris vtero,in hanc lucem ingreditur,ita ſolutus à carnis vinculis,ad lucem æternam ſublimatur,vnde Sanctorum ſolemnia,non funebria,ſed natalitia vocantur.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

60. *ſcilicet,me patiente,& abſente.* o. *quaſi me victo, & ſublato.* 67, *ſcilicet,de meo diſceſſu.*
69. *Græc.αἴρει,tollit.i.tollere perſiſt.* 70. *ſcilicet,poſt aduentum Spiritus ſancti, vel in cælo.*
71. *docti,ſcilicet,ſenſum Scripturarum.*

[73] dabit vobis. Vsque modò non [74] petistis quidquam [75] in nomine meo. [76] Petite, [77] & accipietis: [t] vt gaudium vestrum sit [u] plenum. [x] Hæc in [aa] prouerbiis locutus sum vobis. [78] Venit hora cùm iam non in prouerbiis loquar vobis, [bb] sed palàm de Patre meo [79] annunciabo vobis. [cc] In illo die in [80] nomine meo petetis, [81] & non dico vobis quia ego [82] rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater [83] amat vos, quia vos me [84] amastis, [85] & credidistis

Sens. Lit. In Cap. XVI.

73. Chry. ostendit nominis virtutem, solùm enim nominatus apud Patrem, facit mirabilia, q.d. nõ existimetis de reliquo non me futurum vobiscum, aut vos derelictos. nomen enim meum magnam dabit securitatem. Aug. beneficia significantur quæ ad eos qui petunt propriè pertinent: exaudiuntur enim Sancti pro seipsis, non autem pro omnibus; non enim dictum est dabit, sed, dabit vobis.

74. Int. confisi meæ præsentiæ. 75. Int. quod aliquid sit comparatione rei permanentis.

76. Int. quod non cognouistis sicut cognoscendum est. Aug. vel non petistis quidquam, in comparatione enim rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. 77. Int. nunc autem petite, vt gaudium vestrum sit plenum, quod est in æternis, & verè accipietis. v. Aug. gaudium spirituale plenum erit, quando tantum erit, vt ei non sit aliquid addendum. quidquid petitur ad hoc gaudium consequendum pertinens, hoc est in Christi nomine petendum: quidquid autem aliud petitur, nihil petitur. quia in tanta rei comparatione nihil est. Aug. 1. de Trinit. Hoc est plenum gaudium quo amplius non est, frui Deo, Trinitate, ad cuius imaginem facti sumus. x. Glo. quæ hucusque dixi quasi in prouerbiis (quæ solent homines audire, & non intelligere) dixi, quia animales estis, animalis autem, quæ de incorporea & immutabili substantia dicuntur, habet quasi prouerbia. 78. Chry. tempus resurrectionis dicit. Glo. dato Spiritu, faciam vos spirituales, vt certissima intelligentia mentis, Deum, etsi non vt in futuro videatis, méque eiusdem substantiæ intelligatis. Greg. 30. Moral. ca. 8. venturum tempus dicit quo de Patre palàm annunciet, id est, per patefactam suæ maiestatis speciem, quomodo gignenti non impar oriatur, & quomodo vtrorumque spiritus vtrique coæternus procedit, ostendat. Aug. dicerem loqui de futuro seculo, vbi videbimus facie ad faciem, sed hunc sensum impedit, quod ait, in illo die in nomine meo petetis: quid enim petemus cùm satiabitur in bonis desiderium? petitio enim alicuius est indigentiæ, significat ergo se discipulos de animalibus spirituales facturum, animali homini prouerbia sunt, quæ de incorporea immutabilíque substantia dicuntur, non enim intelligit: at spiritualis factus, certissima mentis intelligentia capit, Deum non corpus esse, sed spiritum. Ita palàm de Patre annunciante Filio, vt eiusdem substantiæ conspiciatur, & ipse qui annunciat, in eius nomine petunt qui petunt, possuntque cogitare Dominum in quantum homo est, pro nobis interpellare Patrem, in quantum Deus est, nos exaudire cum Patre, quod significauit, dicens: Et non dico vobis, quia rogabo Patrem pro vobis. 79. Int. intus in corde, non aure.

80. Gloss. Cognoscetis enim verè, & scietis, quòd si vt homo rogo Patrem, vt Deus exaudio cum Patre. Theoph. præbet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium desuper.

81. Theoph q.d. adeo vobis Patrem fauere assero, quòd nec interuentu meo vlteriùs indigebitis.

82. Int. quia nihil tunc deerit. 83. Int. ideo ita exaltamini. 84. Theoph. cùm itaque excideritis ab amore meo, confestim & à Paterno decidetis. Aug. numquid ideo amat ille, quia nos amamus? an potiùs quia ille amat, nos amamus? Diligamus (inquit in epistola sua Euangelista) quia ipse prior dilexit nos. Amat ergo nos Pater, quia nos amamus Filium, cùm à Patre & Filio accepimus, vt & Patrem amemus & Filium, amauit quod fecit, sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequàm id faceret, nos amaret. 85. Hil. 6. de Trinit. caret apud Patrem intercessionis necessitate perfecta de Filio fides, quæ, quod à Deo exiuit, credit atque amat, & per se ipsam iam & audiri meretur, & amari, natum ex Deo Filium, missúmque confessa.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

76. i. propter me, seu merita mea, seu, inuocatione nominis mei. s. nondum eam formam orandi fuerant edocti. t. pro, atque ita fiet vt gaudium. aa. i. obscuriùs, & velut per prouerbia, quæ solent esse obscura.

78. pro, instat tempus. bb. i. apertè. cc. post aduentum Spiritus sancti cœperunt Apostoli petere in Christi nomine. 81. q.d. non est opus vt dicam me pro vobis Patrem rogaturum. 84. cumulat Deus amantes donis maioribus.

quia [86] ego à Deo exiui. [87] Exiui à Patre, & [88] veni in mundum, iterum [89] relinquo mundum, & [90] vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius, Ecce, nunc [91] palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc scimus quia scis [92] omnia, & non opus est [93] tibi vt quis te interroget. In [94] hoc credimus quia à Deo [95] existi. Respondit eis Iesus, Modò [96] creditis? Ecce venit [97] hora, & [dd] iam venit, vt [ee] dispergamini vnusquisque in [98] propria, & me solum relinquatis: & [99] non sum solus, quia [100] Pater mecum est. [ff] Hæc locutus sum vobis, vt in [101] me [gg] pacem habeatis. In [102] mundo pressuram habebitis: sed [103] confidite, [104] ego [105] vici mundum.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

86. Int. s. carne sumpta, non tamen deserui. 88. Int. s. visibiliter. Hil. 6. de Trin. alterum in dispensatione, alterum in natura est: exiuit enim à Deo in substantiam natiuitatis, & in mundum venit ad consummanda salutis nostræ sacramenta. cùm autem exire à Deo sit ex natiuitate subsistere, quid aliud quàm Deus esse posset? 89. Aug. Exiit à Patre qui de Patre est, in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit; mundum reliquit corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit præsentiæ gubernatione; sic enim exiens venit vt non desereret Patrem.

90. Glo. Relinquit mundum, ab aspectu amatorum mundi quod viderant auferens; redit ad Patrem amatoribus suis, se æqualem Patri credẽdum docens; relinquit mundum corporali præsentia, vadit ad Patrem, humanitatem ad inuisibilia Paternæ maiestatis inducens. 91. Int. palàm loqui æstimant, cùm dictorum eius nequeant cõprehendere mysteria. Aug. cùm promitteretur hora, in qua sine prouerbiis locuturus esset, hoc dicunt, quia vsq; adeo nõ intelligunt, vt nec intelligant se nõ intelligere, quæ Dominus, eis non intelligentibus, scit esse prouerbia. 92. Chry. hoc dicunt quia ad id quod erat in eorum mente respondit; vide autem eorum imperfectionem, qui post tot, & tanta demonstrata dicunt, nunc scimus. Glo. confitentur eum scire omnia, quasi Deum, & Dei Filium. 93. Int. s. scient quid quæsiturus velit, aliis opus est interrogare; quia aliter nesciunt quid quæsitor scire vellet. Aug. videntur dicere debuisse, non est opus vt quidquam interroges: soluitur autẽ hoc, non enim Christo interrogare, aut interrogari opus est, sed aliis; nec enim interrogabat vt disceret, sed vt doceret, & qui interrogabãt eum, illis id opus erat, vt scirẽt ab eo aliqua, qui nouerat omnia; ille verò priusquàm interrogaretur, interrogatorum nouerat voluntatem. 94. Int. s. quòd scis omnia. Aug. non erat magnum Domino præuidere cogitationes hominum, sed magnum paruulis erat. Hil. 7. de Trinit. per id credunt à Deo exisse, quia ea quæ Dei sunt, agit. 95. Hil. 7. de Trinit. Filij à Deo, exitio potiùs quàm partus est; est enim vnius ex vno, non portio, nõ defectio, non diminutio, non deriuatio, non protensio, non passio, sed viuentis naturæ ex viuente natiuitas; Deus ex Deo exiens est; & exisse significationem habet natiuitatis, non inchoationis. 96. Beda. potest pronunciari vel insultando, quasi tardiùs ad credendum euigilassent, vel affirmando. 97. Glo. venit hora passionis, in qua ita perturbemini, vt quod modò creditis, relinquatis. 98. Int. in vestræ infidelitatis torporem. Aug. quando cõprehensus est, non solùm carne sua eius carnem, sed & mente fidem reliquerunt. Chry. tantùm vobis dominabitur timor, vt nec simul possitis recedere. 99. Chry. q. d. sed ex hoc nullum patiar malum. Aug. volebat eos ad hoc extendi & crescere, vt non sic Filium à Patre cogitarent exisse, vt putarent etiam recessisse. 100. Glo. hoc intelligenti est verbum, non intelligenti prouerbium. ff. Aug. non recentiora paulo antè ab eo dicta debemus accipere, sed quæcumque illis locutus est, ex quo eos cœpit habere discipulos, siue ex quo post cœnam exorsus est hunc mirabilem, prolixúmque sermonem. 101. Chry. id est, vt non abiiciatis me à mente vestra. g g. Aug. hæc pax finem temporis non habebit, sed omnis piæ nostræ intentionis actionisque finis ipsa erit. 102. Int. contra pressuras hortatur. Chry. quasi dicat, non solùm quando comprehendat accident vobis aduersa, sed donec eritis in mundo. Greg. 26. Mor. cap. 11. quasi dicat, sit vobis de me interiùs quod consolando reficiat, quia erit de mundo exteriùs quod sæuiendo grauiter premat. 103. Int. id fecerunt dato Spiritu, & vicerunt; non vt priùs reliquerunt solùm. Aug. non vult eos tales esse in pressura, quam post eius ascensionem erant in mundo habituri, vt relinquant eum; sed in eo pacem habeant permanentes; dato autem Spiritu, confiderunt, & vicerunt in illo: non enim vicisset ille mundum, si membra eius vinceret mundus. Chry. Confidite. i. resurgite mente, magistro enim superante inimicum, non oportet discipulos anxiari. 104. Int. Ego caput vestrum vici, vnde magna spes membris. 105. Int. vici in me, & in meis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

94. propter hoc, seu hoc argumento, q.d. vel id sufficere potest ad credendum. 95. i. missus es. 96. q.d. itáne modò creditis? vel q.d. nunc quidem creditis, at paulo pòst apparebit quàm sit ista fides infirma. d d. pro, iam adest. e e. pro, dispergemini. 98. s. suũ quisque locum propriæ saluti consulens. 99. pro, sed. Heb. g g. pro, sitis animo tranquillo, nec animum despondeatis, itaque sequitur, confidite. 105. & vos per me vincetis.

CAPVT XVII.

[1] ÆC locutus est Iesus: & subleuatis oculis in cælum, [2] dixit: [a] Pater, venit [3] hora, [4] clarifica Filium [5] tuum, vt Filius tuus clarificet te. [6] Sicut dedisti ei potestatem [7] omnis carnis, [b] vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. [8] Hæc est autem [c] vita æterna, [d] Vt cognoscant te

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

1. INT. Finito sermone ad discipulos, ad Patrem verba conuertit, & orare cœpit. Chry. post admonitionem in orationem conuertitur, docens nos ad Deum cõfugere. Beda. hæc quæ in cœna locutus est sedendo quidem, vsq; ad illud, Surgite, deinde stando vsq; ad finem Hymni, cuius hoc est initium, Pater, &c. Glo. hæc. s. non solùm quæ in cœna, sed etiam quæ ab initio, sed maximè quæ in cœna, quæ dixit vt in illo pacem haberent, pro qua Christiani sumus, sacramentis imbuimur, spiritus pignus accipimus, credimus, speramus, amamus. 2. Chry. docens nos in orationibus sursum aspicere, non oculis carnis solùm, sed etiam mentis. a. Aug. poterat Dominus orare silẽtio, sed voluit nos docere. Glo. notam facit orationem, quæ & præsentium, & futurorum est ædificatio. 3. Int. quam constitui tecum. Aug. ostendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositũ, qui tempori subditus nõ est. Venit hora, non fato vrgente, sed Deo ordinante, absit vt sidera mori cogerent siderum conditorem. 4. Hil. 3. de Trin. conspuendus erat, flagellandus, crucifigendus, sed clarificat Pater deficiente sole, tremente terra, proclamante Centurione. Aug. Si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? ait ergo, clarifica, &c. q.d. venit hora seminandæ humilitatis, fructum nõ differas claritatis. 5. Hil. 3. de Trin. non solùm nomine se Filium contestatur, sed & proprietate, dicens, tuum. Multi Dei filij, sed ipse proprius & verus; origine, non adoptione; veritate, nõ nuncupatione; natiuitate, non creatione. 6. Int. i. notum faciat omni carni. Hil. 3. de Trin. non est infirmus Filius, vicem clarificationis ipse cùm clarificandus sit, redditurus; expostulatio clarificationis dandæ, vicissimque reddendæ; eamdem in vtroque ostendit diuinitatis virtutem. Aug. quomodo Filius Patrem clarificauit? erat in Iudæa tantummodo notus Deus, factum est verò per Euãgelium Christi, vt Pater innotesceret gentibus: ait ergo, Clarifica, &c. q.d. resuscita me, vt innotescas toti orbi per me. 7. Int. q.d. sicut ei secundùm hominem dedisti potestatem carnis. i. hominis, sic etiam dedisti, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Aug. omnem carnem dixit omnem hominem, à parte totum significans. est autem hæc potestas Christo data, secundùm hominem. Hil. 9. de Trin. acceptio potestatis, significatio est natiuitatis, in qua accepit id quod est: non est infirmitati datio deputanda, manet enim Filius Deus æternæ vitæ dandæ sumpta potestate. Chry. ostendit non ad solos Iudæos, sed ad totum orbem terrarum prædicationem extendendam. Aug. q.d. sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ita te glorificet Filius, id est, notum te faciat omni carni quam dedisti ei. 8. Int. scilicet, Filio. c. Glo. si eo modo Patrem clarificat Filius. sicut dedit ei potestatem omnis creaturæ, & sic dedit, vt omne quod dedit ei, det eis vitam æternam. & hæc est vita æterna, vt cognoscant Patrem: sic ergo Filius eum clarificat, vt omnibus quos dedit ei, Patrem cognitum faciat. d. Aug. si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus; erit autem hæc perfecta quando nulla mors erit; summa Dei tunc clarificatio quia summa gloria: definitur autem gloria, frequens de aliquo fama cum laude. quòd si homo laudatur cùm famæ creditur, quomodo Deus laudabitur cùm videbitur? Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Aug. 1. de Trin. cap. 8. quod Moysi dictum est, Ego sum qui sum, hoc contemplabimur cùm viuemus in æternum. Glo. hîc ex parte cognóscimus, in futuro cognoscemus plenè.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

3. id est, tempus à te præscriptum. 4. scilicet, per resurrectionem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, Euangelij prædicationem. 6. id est, clarum faciat nomen tuum in mundo per Euangelium, miracula, &c. q.d. Filij gloria tua erit. 7. id est, in homines omnes. b. pro, ad hoc vt electis det æternam vitam. c. scilicet, hic inchoatur per Dei cognitionem.

[9]solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te [10]clarificaui super [11]terram: [e]opus [12]consummaui quod [13]dedisti mihi vt faciam: & nunc [14]clarifica me tu Pater apud [15]temetipsum, claritate quam habui [16]priùs quàm mundus fieret [17]apud te. [18]Manifestaui [19]nomen tuum [20]hominibus [21]quos dedisti [22]mihi de [23]mundo: [24]Tui erant, & [25]mihi eos [26]dedisti: & [27]sermonem tuum [28]seruauerunt.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

9. Hil.9.de Trin.non excluditur Filius,sequitur enim, & quem misisti,&c. Vnigenito Deo naturæ demutationẽ naturalis natiuitas non intulit.Aug.6.de Trin.cap.9.& Pater solus est verus Deus, & Filius,& Spiritus sanctus,& simul ipsa Trinitas,non tres Dij,sed vnus verus Deus.Idẽ in Iohan.Est solus verus Deus Pater,& quem misit Iesus Christus, intelligitur verò etiam & Spiritus sanctus; est enim Spiritus Patris & Filij,tamquàm charitas consubstantialis amborum. 10. Aug.s.his quos dedisti mihi te cognitum faciens.Clarificatur Deus cùm annunciatus hominibus innotescit, & per fidem credentibus prædicatur.Hil.3.de Trin.non pertinet hoc ad diuinitatis profectũ, sed ad honorẽ qui ex ignorantiũ cognitione suscipiebatur. 11. Chry.in cælo enim glorificatus fuerat,& ab Angelis adoratus; de ea ergo gloria loquitur,quæ ad culturam hominum pertinet. 12. Aug.at restabat adhuc passionis experimentum,consummasse ergo se dicit,quod se cõsumaturum certissimè nouit.Chry.cùm id quod maximum est,factum est,dici potest,totum iam factum:radix quidem bonorum submissa erat, quam omninò debebat fructus sequi. 13.Aug.non ait,iussisti,sed dedisti;vbi commendatur euidens gratia quid enim habet quod non accepit, etiam in vnigenito humana natura? 14. Int.s.vt te clarificem. Aug.suprà dixit,clarifica Filium tuum,vt Filius tuus clarificet te;nunc verò ego te clarificaui, clarifica me;sed suprà ordo positus est,quo futurum erat,hic autem est vsus verbo præteriti temporis de re futura,q.d.ego te clarificabo,opus consummãdo,&c.nunc clarifica tu me,&c. 15. Int.s.ad dexteram tuam collocando. 16. Int.s.ab initio sic præordinatum est, vt Deus sic hominem illum exaltaret.

17. Aug.Legendum sic, quam habui apud te priùs quàm mundus esset.Petit autem vt quam habuit claritatem in prędestinatione,habeat perfectione,& redditione.s.in dextera Patris,videbat enim glorificationis prædestinatæ tẽpus aduenisse. 18. Int.non quòd iam sit perfecta manifestatio,sed quòd certissimè futura. Aug.si tantùm hic discipulos intelligit,cũ quibus cœnauit, nõ pertinet hoc ad illam glorificationem de qua suprà,quãta enim gloria est tam paucis innotescere? si autem omnes intelligit homines qui in eum fuerant credituri,hæc est glorificatio qua Filius clarificat Patrem:& tale est,manifestaui nomen tuum,quale,ego te clarificaui;vtrobique præterito posito pro futuro. apparet autem ex sequentibus intelligendũ,non de omnibus credituris,sed de his qui iam erant discipuli. Chry.ostẽdit quale opus consummauit.s.vt Dei nomen manifestaret. 19. Int.non quo diceris Deus, quod erat notum Iudæis,sed quo diceris Pater meus,quòd sine Filio non noscitur. Aug.nam quod Deus dicitur nec gentibus incognitum:in hoc quod fecit mundum notus in omnibus Deus:in hoc quod non cum Diis falsis colendis,notus in Iudæa Deus,in hoc quod Pater Christi nunc per Christum manifestatus. Chry.se Filium Dei Patris manifestauerat iam & verbis & rebus. 20. Int.s.Apostolis. Glo.Discipulos intelligit,vnde posteà:cùm essem cum eis, ego seruabam eos,&c. De cæteris verò addit: non pro his tantùm rogo,sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum. 21. Int.s.instruendos. 22. Int.s.homini. 23. Int.de quo iam non sunt.Aug.sed hoc eis regeneratio præstitit,non generatio. 24. Aug.an aliquid habuit Pater sine Filio? habuit quidem aliquando Dei Filius, quod nondum habuit idem ipse hominis Filius,qui nondum erat homo factus:dicens ergo,tui erant,non se separauit, sed solet ei tribuere omne quod potest,à quo ipse est qui potest. 25. Aug.scilicet,secundùm hominem,dedit & ipse sibi eos, Deus homini. 26. Int.scilicet,ad docendum. 27. Beda. se Patris sermonem appellat, quem memoriæ commendauerunt,vt numquam obliuiscantur. 28. Int.scilicet,in fide permanserunt.Beda. Seruauerunt in eo quod mihi crediderunt.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

9. *non excluditur Filius aut Spiritus sanctus,sed solùm falsi dij.* e. *scilicet, quod mihi in terra perficiendum erat.* 14. *quasi dicat,fac cognoscant homines qui sim.s.Deus qui semper fui.* 19. *scilicet,Patris, vel tuum potentiam,bonitatem,&c.* 23. *s.segregatos.* 24. *s.creatione & electione.* 26. *id est,per me saluandos credidisti.* 27. *id est,doctrinam quam tuo nomine illis tradidi.*

Nunc [29]cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs [f]te sunt: [g]quia [30]verba quæ [h]dedisti mihi, [31]dedi eis: & ipsi [32]acceperunt, & cognouerunt verè quia à te exiui, & [33]crediderunt quia tu me [34]misisti. [35]Ego pro eis [l]rogo, non pro [36]mundo rogo, sed pro his quos [37]dedisti mihi: quia [38]tui [39]sunt, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt: & [40]clarificatus sum in [41]eis. Et [42]iam [43]non sum in [44]mundo: & hi in mundo sunt, & [45]ego ad te venio. [46]Pater sancte, [47]serua eos in [m]nomine tuo, quos dedisti [48]mihi: vt sint [n]vnum, [49]sicut & nos. [50]Cùm essem cum [51]eis, [52]ego [*]seruabam eos in

Sens. Lit. In Cap. XVII.

29. Int.i.cognouerunt quia à te sum, simul enim Pater dedit omnia cùm genuit. Beda. Didicerunt nihil esse in me extra te, & quòd quæcumque doceo tua sunt. Quidam autem legũt, nũc cognoui, sed errant: quomodo enim poterat ignorare Filius quæ sunt Patris? Aug. simul Pater dedit ei omnia cùm genuit, qui habet omnia. 30. Chry.q.d.didicerunt ex verbis meis. h. Aug. facilè est intelligere, si secundùm quod est Filius hominis accepisse à Patre credatur: si verò secundùm quod est genitus, nihil ibi temporis cogitandum, quasi priùs fuerit, & ea non habuerit: quidquid enim Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit. 31. Int.s.intus. 32. Int.i.intellexerunt, & tenuerunt. Aug. tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur. 33. Int. similiter verè. Aug. hoc crediderunt verè, quod cognouerunt verè. crediderunt autem verè.i.quomodo credendum est, inconcussè, firmè, stabiliter, non iam ad propria redituri, adhuc discipuli tales non erant, quales eos dicit, verbis præteriti tẽporis prænuncians, quales futuri essent accepto Spiritu sancto; est autem additum, crediderũt, ne illa cognitio putaretur per speciem facta, non per fidem. 34. Int. quod est idem quod à te exiui. Aug. 35. Chry. loquitur Patri, dilectionem quã habebat ad discipulos ostẽdens. l. Glo. prima oratio fuit, Clarifica Filium, &c. iam pro eis rogat vt Pater seruet, &c. 36. Int.i.deditis mundo. Aug. id est, eis qui viuunt secundùm concupiscentiam mundi. 37. Int. per quod iam non sunt de mundo, pro quo non rogo. Aug. per hoc quod Deus Pater illi dedit, factum est vt non pertineant ad mundum, pro quo non rogat. Chry. Frequenter ponit, dedisti mihi, vt discant & hoc placere Patri, nec se à Christo, vt alieno seductos, sed vt proprios ab eo acceptos. 38. Aug. non Pater quos dedit Filio amisit. 39. Chry. hoc addit, ne quis putet nouum eius principatum, & nuper eos accepisse à Patre. q.d. quia eos mihi dedisti, nõ existimet quis alienos à te, nec quia tui sunt, à me alienos, mea enim tua, & tua mea sunt. 40. Chry. ex quo patet potestatem me habere super eos. glorificant enim me tibi credentes & mihi. Aug. dicendo iam esse factum, ostendit iam fuisse prædestinatũ, & certum haberi voluit quod esset futurum. 41. Aug. s. dum eis innotescit, & per eos omnibus credentibus. Chry. etsi non appareant secundùm carnem, per hos glorificor, qui pro me moriuntur, sicut & pro Patre; méque sicut & ipsum prædicant. 42. Int. quia citò futurum. 43. Int. etsi priùs fui. Aug. at erat Christus in mundo: erat quidem, sed quantocyus abiturus. vnde sequitur, & ego ad te venio. 44. Int.s.corporali præsentia. 45. Int. exponit quomodo dixit, non sum in mundo, sciens aliquos inde mouendos. 46. Int.q.d. Pater, iam propè est ascensio, & ideo commendo tibi corporaliter quos relinquo. Aug. sicut homo rogat Deum pro discipulis. 47. Int. sed sine me. 48. Int. homini, vel verbo gignendo Pater omnia dedit. 49. Aug. non ait, vt simus vnum ipsi & nos, sicut & nos vnum sumus: rogabat Christus vt homo, sed vt Deus vnum erat cum eo quem rogabat; vult autem suos esse conspirante voluntate in vnum Spiritum, quodammodo charitatis igne conflatos, vt sicut Pater & Filius non tantùm æqualitate substantiæ, sed etiam voluntate vnum sunt, ita & hi inter quos & Deum mediator est Filius, non tantùm per hoc quod eiusdem naturæ sunt, sed etiam per eamdem dilectionis societatem vnum sint. 50. Int. quasi dicat, modò serua in tuo nomine in quo eos seruabam. Chry. rursus vt homo loquitur. 51. Int. scilicet, corporaliter. 52. Int. ego Filius homo. * Int. sed non sine te.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

f. id est, à te proficiscuntur. g. pro, certè. 36. in est, mundanis, & reprobis. 39. & pro, quia. 41. scilicet, mihi credentibus, & obedientibus. 43. sum, pro ero. quasi dicat, breui discedam. 45. pro, nam ego. 47. s. in bono. m. id est, virtute tua & bonitate, vel propter te. n. s. inter se. 49. s. imitando nostram vnitatem.

nomine

[53]nomine tuo. [54]Quos dedisti mihi, ego custodiui: & [p]nemo ex eis periit, nisi filius per-
[55]ditionis, [56]vt Scriptura impleatur. [57]Nunc autem ad te venio, [q]& hæc [58]loquor [59]in mundo,
[60]vt habeant [61]gaudium meum impletum in semetipsis. [62]Ego dedi eis [63]sermonem tuum,
& mundus eos odio [64]habuit, [65]quia [66]non sunt de [67]mundo: sicut & [68]ego non sum de mun-
[69]do. [70]Non [71]rogo vt tollas eos de [72]mundo, sed vt serues [73]eos à malo. [74]De mundo non [75]sunt:
[76]sicut & ego non sum de mundo. [77]Sanctifica eos [78]in veritate. [79]Sermo tuus

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

53. Chry.i.per tuum adiutorium, humanè enim loquitur. Aug.seruabat discipulos in nomine Patris, sed & Pater in nomine Filij seruabat, quos in nomine Filij petentes exaudiebat, non quidem vicissim seruant Pater & Filius, sed simul nos cũ Spiritu sancto custodiunt, sed ita Dominus loquitur personas distinguens, non naturã separans. Quando abstulit Filius præsentiam corporalem à discipulis, tenuit cum Patre custodiam spiritalem. 54. Aug.quando homo Filius accepit custodiendos discipulos, non eos custodiæ paternæ abstulit, & cùm Pater dedit homini Filio, non dedit sine Deo eodem ipso Filio. p. Chry.solus tunc ille periit, sed multi postea. 55. Aug.s.traditor Christi perditioni prędestinatus. 56. Int.quæ hoc de illo prophetauit. Aug.qua de illo maximè in Psalmo centesimooctauo prophetatur. 57. Int.s.peracta obedientia. 58. Int.scilicet, electis filiis, per quos prædicatio impleatur. 59. Int.quia adhuc corpore in mundo. Aug.In mundo erat, quia nondum abierat, quodammodo autem iam non erat, vt suprà dixi, quia mox erat abiturus. 60. Chry.i.vt non perturbentur vtpotè imperfecti. 61. Int.id est, à me eis collatum. Aug.quod hoc sit gaudium, suprà expressit, dicens, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. hæc est pax & beatitudo futuri seculi. 62. Int.pro ego autem. Chry. rursus causam assignat propter quam discipuli digni sunt, qui diligenter à Patre custodiãtur. 63. Int. hoc abiens reliquit eis, & hæc est causa odij. 64. Int.hoc de secuturis passionibus dicit. Aug.nondum id experti fuerant, sed more suo verbis præteriti temporis Dominus futura prænunciat. Chry.quasi dicat, propter te, & propter sermonem tuũ odio habiti sunt. 66. Int.scilicet, me liberante eos. 67. Aug. regeneratione collatum est eis, vt de mundo non sint, nam generatione de mundo erant. 68. Aug. ipse de mundo numquam fui, quia etiam secundùm formam serui de Spiritu sancto natus est, de quo illi renati. 69. Int.q.d.etsi mundus odit, tamen non rogo, &c. 71. August.quamuis iam non essent de mundo, adhuc tamen necessarium erat eos esse in mundo. Beda.q.d.imminet tempus vt ego tollar de mundo, ideò necesse est vt illi nunc non tollantur, vt me & te primùm annuncient. 72. Int.vbi adhuc necessarij sunt, etsi non sunt de eo. Aug. 73. Chry.non de periculorum ereptione ait solùm, sed de permanentia in fide. 74. Aug.repetit eamdem sententiam. 75. Chry.suprà de natura loquens, dixit: quos dedisti mihi de mundo; hìc verò loquitur de actibus malis.q.d.nihil est eis cõmune cum terra, sed cælestium facti sunt ciues, in quo amorem eis suum ostendit, dum Patri eos laudat. 76. Chry. hoc quod dicit sicut, cùm de Christo & Patre ponitur, æqualitatem naturæ ostendit: cùm autem dicitur de Christo & nobis, multa est distantia. 77. Int.pro ideo sanctifica. 78. Aug.quæri potest quomodo de mundo non erant, si sanctificati in veritate nondum erant, an quia & sanctificati in eadem proficiunt sanctitate, adiuuante gratia Dei; sanctificantur autem in veritate hæredes Testamenti noui, cuius veritatis vmbræ fuerunt sanctificationes veteris. & cùm sanctificantur in veritate, sanctificantur in Christo, qui dixit, Ego sum Via, Veritas, & Vita. Chry. Sanctificantur in veritate.i.sancti fiunt per sancti Spiritus donationem, & recta dogmata; videtur autem & mihi etiam aliud ostẽdere, dicens, Sanctifica eos in veritate.i.segrega eos sermoni, & prædicationi. Gloss.sicut ex gratia tua incepta est sanctificatio, per quam iam non sunt de mundo, eadem gratia fac sanctiores, vt perseuerent in veritate. 79. Aug.Græcè λόγος, id est, verbum. Sanctificat ergo Pater in veritate, id est, verbo suo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

53. *id est, virtute tua, vel propter te.* 55. *pro, perditus, seu, perditioni obnoxius, vel qui perdendus erat.* 56. *quasi dicat, iuxta Scripturam, quam impleri oportet.* q. *pro, ideo.* 61. *scilicet, quale habeo, vel quod dedit eis.* 63. *id est, docui quæ iusseras.* 64. *sub.habel itá, semper.* 67. *id est, de numero sapientium, quæ mundi sunt.* 73. *id est, peccato, vel diabolo.* 77. *scilicet, magis ac magis.* 78. *non vt qui legalibus ceremonijs consecrabantur ad spiritualia ministeria.* 79. *id est, doctrina Euangelica.*

[80]veritas est.Sicut [81]tu me [82]misisti in mundum, ita & ego [83]misi [84]eos in mundum. [85]Et pro eis
ego [86]sanctifico meipsum,vt sint & [r.]ipsi sanctificati [87]in veritate. [88]Non pro eis autem [89]rogo
tantùm,sed & pro eis qui [90]credituri sunt [91]per verbum eorũ in me:[92]vt [93]omnes [94]vnum sint,
[95]sicut tu Pater in me,& ego in [96]te,[97]vt & ipsi in [98]nobis [99]vnum [100]sint:vt [101]credat mundus

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

80. Chry.nullum enim in eo mendacium,nihilque typicum. 81. Chry. pro quo Christus missus est, pro hoc & ipsi,vnde Paulus, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis;quod verò dicit sicut,non similiter & de eo,& de Apostolis ponitur, sed vt erat possibile hominibus. 82. Int.in carne non peccati. 83. Int.vnde Apostoli dicuntur. Aug.Apostoli nomen Græcũ est,Latinè missus.Chry.dixit,misit more suo, quod futurum erat factum dicens 84. Int. liberatos à labe peccati. 85. Aug.per hoc quod Christus factus est caput Ecclesiæ,illi mẽbra sunt eius.
86. Aug.i.eos in meipso sanctifico.Chry.i.pro eis me offero tibi hostiã:sanctæ enim dicũtur hostiæ, & quæcumq; Deo dicantur,antiquitus autem sanctificatio erat in figura,nunc autem in ipsa veritate.
r. Aug.s.quemadmodum ego. 87. Aug.i.in me,verbum veritas est,in quo & ipse Filius hominis sanctificatus est ab initio,quando verbum caro factum est,tunc enim sanctificauit se in se.i.hominem se in verbo se.Chry.Sint sanctificati in veritate,quia & eos tibi offero;quod dicit,quia ipse qui offertur, est caput eorũ,aut quia & ipsi immolantur, Exhibere (inquit Apostolus) membra vestra hostiam viuentem,&c. 88. Aug.Cùm orasset pro discipulis,adiungit & cæteros,qui in eum fuerant credituri.
89. Int.s.vt seruentur à malo,& vt sanctificentur. 90. Int.pro illis quorum iam fides incepta, resurrectione & accensione confirmabitur.Glo.pro his qui credituri sunt vsq; in finem mundi,vel qui iam credunt,sed non tam perfectè,vt post resurrectionem credituri sunt. Aug.omnes suos intelligi voluit, non solùm qui tunc erant in carne, sed etiam qui futuri erant. 91. Chry.cõsolatur eos, ostendens aliis salutis causam futuros.Aug.verbum fidei,quod prędicauerunt in mundo,significatur.dicitur autẽ eorum,qui ab ipsis est primitus,& præcipuè prædicatum, & Paulus per reuelationem Iesu Christi ipsum eorum verbum accepit,& latro ille in fide sua eorum verbum habebat: itaq; illa oratione pro omnib. quos redemit,siue tunc in carne viuentes,siue postea futuros, Redemptor noster orauit. Pro mortuis autẽ iustis dici potest orandum non fuisse, qui cum magnis suis meritis hinc abierant. 93. Int.quod suprà de solis Apostolis,hoc de omnibus simul rogat. 94. Int.in fide,in charitate,in pace.Chry.in vnanimitate sermonem concludit,ibi finiens vnde incepit,cœpit enim,dicens:Mandatum nouum do vobis,vt diligatis inuicem. 95. Chry.non significatur æqualitas, sed quantum hominibus possibile est, veluti cùm dicitur:Estote misericordes,sicut Pater,&c.Hil.8 de Trin. Volũt hæretici hinc in Patre & Filio vnitatem voluntatis,& dilectionis,& nõ naturę adstruere,sed nõ possunt sua impietate dictorum intelligentiam destruere:si enim regenerati in vnius vitæ & æternitatis natura sunt,cessat in his solus vnitatis assensus,qui vnum sunt in eiusdem regeneratione naturæ,soli autem Patri & Filio ex natura proprium est,vt vnum sint,quia Deus ex Deo vnigenitus, non potest nisi in originis suæ esse natura.
96. Aug.ita est Pater in Filio,vt vnũ sint,quia vnius substantiæ sunt;nos verò esse quidem possumus in eis vnum,vnum tamen cum eis esse nõ possumus,quia non vnius substantiæ nos & ipsi sumus.Sunt illi vnum in natura sua, nos vnũ in nostra;sunt ipsi in nobis vt Deus in templo;nos in illis, vt creatura in Creatore. 97. Int.s.rogo. 98. Aug.hoc additum est,vt quod vnum efficimur fidelissima charitate,gratiæ Dei tribuatur,non nobis.Aug.de Trin. Dissociati ab inuicem per diuersas voluptates & cupiditates,mundantur per mediatorem,vt sint in illo vnum.99.Int.vnitas Sanctorum hìc vel in futuro non est causa fidei,sed merces. 100. Int.ita sint vnum,vt credat, &c. 101. Aug. numquid tunc crediturus est mundus,quando in Patre & Filio omnes vnum erimus?nónne ista est pax illa perpetua,fidei merces?sed & in vita hac non vt credamus, sed quia credimus, vnum sumus. quid est ergo vt omnes vnum sint,& mundus credat?ipse quippe omnes mundus est credens; dixit enim se rogare etiam pro his qui credituri sunt,&c.Intelligendum ergo est,nõ in eo causam positam,vt credat mundus quia illi vnum sunt,sed rogasse vt vnum sint; itémque vt mundus credat.Hil.8.de Trin.Per id mundus crediturus est Filium à Patre missum, quod omnes credituri vnum in Patre & Filio erunt. Chry. quòd credentes fiant vnum,valde ædificat ad fidem; vt contrà scandalizat ab inuicem diuidi, vnde in hoc cognoscent quia discipuli mei estis,si dilectionem,&c.si enim altercantur, non dicentur pacifici magistri discipuli,atque adeo non eius qui à Deo missus sit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

83. *i. ad prædicandum mittam.* 86. *pro,sanctificabo.s.paulo post.i.offeram in hostiam sanctam & sanctificantem.* 98. *i.per nos,seu gratiam nostram,vel per vnionem vobiscum.* 101. *i.reliqui homines.*

quia tu me misisti. [102] Et ego [103] claritatem quam tu [104] dedisti mihi, [105] dedi eis, vt sint
[106] vnum, [107] sicut & nos vnum sumus. Ego in [108] eis, & tu in [109] me, vt sint [110] consummati
in vnum: [111] & cognoscat [112] mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, [113] sicut &
me dilexisti. [114] Pater, quos [115] dedisti mihi, [116] volo, vt [117] vbi sum ego, & illi sint me-
[118] cum: [119] vt [120] videant claritatem meam quam [121] dedisti mihi, quia [122] dilexisti me ante con-
stitutionem mundi. [123] Pater iuste [124] mundus [125] te non

Sens. Lit. In Cap. XVII.

102. Int.quasi dicat,pro eis vt homo rogo, & vt Deus facio quod rogo. August. 103. Int.s.immortalitatis. August.quam natura humana in illo fuerat acceptura: vtitur autem præterito tempore propter immutabilitatem prædestinationis. Chryso.claritatem dicit gloriam per signa & dogmata,& vt vnanimes sint,vnde subdit:vt vnum sint in nobis,&c.hæc enim gloria, vt sint vnum,etiam signis maior est. 104. August.etiam Filius ipse sibi dedit, sed cùm tacet, in opere Patris operationem suam, humilitatem commendat,cùm verò in opere suo tacet operationem Patris, parilitatem commendat.

105. Int.id est, dabo tecum ego Deus. 106. Int.scilicet, in charitate. 109. August.non hoc ita dictum est,tamquam Pater non in nobis, aut nos in Patre non simus, sed per hoc Mediatorem inter Deum & hominem se breuiter intimauit. 110. Int.suprà tantùm vt sint vnum, hîc consummati,ibi credat,hîc cognoscat.Aug.ostendit eò perduci reconciliationem quæ fit per Mediatorem, vt perfecta beatitudine perfruamur. 111. August. quamdiu credimus quod non videmus, nondum sumus consummati,sicut erimus cùm videbimus.talis est ergo hoc loco, quo de consummatione loquitur, intelligenda cognitio,qualis erit per speciem, non qualis est nunc per fidem. 112. August.ipsi credentes sunt mundus,non permanens inimicus,sed ex inimico amicus effectus,vnde sequitur:Et dilexisti eos,&c. 113. Augu.in Filio nos Pater diligit,quia in eo nos elegit, nec ideo pares sumus vnigenito,nec enim semper,sicut,æqualitatem significat, hoc verò loco perinde dictum est,quasi dicat, Dilexisti eos,quoniam & me dilexisti.Glo.sic suprà dictum est, Sicut me misisti,misi eos,id est,quia me misisti, misi illos. 114. Chry.Loquitur de coronis eis repositis. 115. August.Ipsi sunt quos à Patre accepit,quos & ipse de mundo elegit;dixit enim suprà datam sibi potestatem omnis carnis,&c. id est,omnis hominis,vt liberaret,& damnaret quos vellet.Glo.Dedisti,id est,traxisti ad me.

116. Int.quasi dicat,quia dilexisti eos in me,recipe eos mecum.August.non poterat non fieri,quod omnipotenti Patri se velle dicit omnipotens Filius,cuius est cùm Patre eadem voluntas.

117. Int.consummandos in tantam spem erigit,qua maior non sit.August.Ibi se dicit,vbi mox futurus erat,scilicet,in cælo,vbi serui formam ad dexteram Patris collocauit.Si autem velimus intelligere secundùm formam Dei,quod dictum est,non est opus inquirere vbi Filius sit,nemo enim inueniet vbi non sit.Glo.Vbi sum,inquit,sic suprà,Filius hominis,qui est in cælo, qui est,inquit,non erit propter vnitatem personæ,in qua & Deus homo est, & homo Deus. 118. Augu.esse cum illo magnum bonum est,nam & miseri possunt esse vbi est ille,sed beati soli sunt cum illo,est cæcus vbi lux est,non tamen cum luce,sed absens est à præsente,est quidem fidelis cum Christo per fidem, sed non per speciem,de qua hîc loquebatur,vnde subdit:vt videant claritatem meam. 119. ita mecum vt videant, &c. 120. Int.non ait credant,quia hoc est merces fidei,non fides. Aug.¶Chry.occultè insinuat omnem requiem ibi esse Filium Dei videre. 121. Int.post crucem mihi homini,vel mihi Deo, cùm me genuisti tibi æqualem.Aug.tolletur verò impius,ne videat claritatẽ Domini,illam,scilicet,qua Deus est.Chry.Dedit Pater claritatem quando eum genuit. 122. Int.in quo & nos dilexit, & prædestinauit tunc,quod in fine mundi faciet.Aug.¶Beda.Claritatem ergo vocat dilectionem, qua est dilectus à Patre ante mundi constitutionem. 123. Int.q.d.Ideo hoc eis volo, quia hi soli de mundo cognouerunt te. 124. Int.scilicet,iniquus. 125. Int.scilicet,iustum.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

105. *scilicet,communicando filiationem prout capaces erant, iuxta illud, Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* 110. *id est,perfecti vnitate.* 116. *pro,opto.Hebr.* 117. *beatitudinem intelligit.* 121. *s.vt Deo & vt homini.*

cognouit,[126] ego autem[127] te cognoui: & hi cognouerũt,[128] quia tu me misisti.[129] Et notũ[130] feci eis nomen[t] tuum,& notum faciam:[131] vt dilectio,[132] qua dilexisti me,in ipsis sit,[133] & ego in ipsis.[134]

Sens. Lit. In Cap. XVII.

126. Theoph.q.d.Ego cuperem cunctos homines consequi bona quæ fidelibus sum precatus,sed quia ignorauerunt te,ea non consequentur.Chry. videtur hoc anxius dicere quod tam bonum & iustum cognoscere noluerunt.Aug.cognitionem mundo damnato non dedit, reconciliato dedit,ideo mundus non cognouit quia iustus es,hoc meritis eius,vt non cognosceret,retribuisti, ideo mundus reconciliatus cognouit quia misericors es,& vt cognosceret,non ex merito, sed ex gratia subuenisti. 127. Int.Mediator. 128. Int.s.per me. 129. Int.per hoc cognouerunt quia tu me misisti, ergo gratia nouerunt.Aug. 130. Int.s.per fidem.Aug. 131.Int.s.per speciem.Aug. ¶ Chry.per Spiritum sanctũ eis perfectam cognitionem dando. 132. Aug.similis est ista locutio, Dilectio qua dilexisti me, illi Apostoli,Bonum certamen certaui,cùm vsitatiùs diceretur,Bono certamine,sic vsitatè diceretur,Dilectio qua dilexisti me, de Græco quidem illa translata est,sed sunt similes & Latinæ, sicut dicimus, fidelem seruitutem seruiuit,strennam militiam militauit,cùm dici debuisse videatur,fideli seruitute, strenua militia. 133. Aug.quia membra eius,& in illa diliguntur,cùm ipse diligitur totus,id est,caput,& corpus. 134. Aug.tamquam in templo suo in nobis est,nos autem in illo secundùm quod caput nostrum est.Chry.q.d.ipsis me amantibus,ego manebo in eis.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

t. id est,potentiam tuam. 131. *scilicet,ampliùs misso Spiritu sancto.* 133. *id est, dilectione ea illos prosequaris,qua me diligis.*

CAPVT XVIII.

HÆc cùm dixisset Iesus,[1] egressus est[2] cum discipulis suis trans Torrentem[3] Cedron,[4] vbi erat hortus,in quem introiuit[5] ipse & discipuli eius. Sciebat autem[6] & Iudas,qui tradebat eum,locum:quia frequenter Iesus

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

1. AVg.Non continuò hoc factum est cùm illa finita esset oratio,sed alia quædam sunt interposita,quæ ab isto prætermissa apud alios Euangelistas leguntur. Aug.de cons.Euang.Facta est contentio inter eos,quis eorum videretur maior,vt est apud Lucam,dixitque Petro Dominus,Ecce sathanas expetiuit, &c.Et sicut Matthæus & Marcus aiunt: Exierunt in montem Olìueti hymno dicto.Venitque Iesus,vt ait Mat.in villam Gethsemani, quem locum hîc Iohannes commemorat. 3. Chry.Flumen pertransit,& properat ad locum proditori cognitum, auferens his qui insidiantur laborem,& discipulis ostendens se sponte ad mortem venire. 4. Alc.i.Cedrorum, genitiuus Græcus.Auctor.vide additionem. 5. Int.non statim,sed quibusdam interpositis,quæ alij narrant.Aug.non ante ingressus est quàm illa verba finiret,hoc enim significat,Hæc cùm dixisset,&c. 6. vbi ipse lupus inter oues locum prænotauerat.Aug.ibi lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrifamilias consilio toleratus,didicit vbi ad tempus dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem. Chry.hoc additur,ne audiens hortum,eum occultari existimares.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

2. INt.Transiens de Iudæis ad gentes. 3. Int.quia bibit de torrente huius seculi. 5. Glo.in horto capitur, vt deleret peccatum commissum in horto deliciarum.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

2. *s.hymno priùs dicto,de quo alij Euangelistæ.* 4. *Græc.* τ͂ κέδρων, *cedrorum, videtur additum* τῶν, *ab aliquo Hebraicè nesciente,est enim vox Hebraica* קדרון, *significatq́; obscuritatem,seu nigrorem.*

conue

[7] conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Iudas ergo cùm accepiſſet [8] cohortem, & à [a] Pontificibus & Phariſæis [9] miniſtros: venit [10] illuc cum [11] laternis, & [12] facibus, & [13] armis. Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, [14] proceſſit, & dixit eis, [15] Quem quæritis? Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego [16] ſum. Stabat autem & [17] Iudas, qui tradebat eum, cum ipſis. Vt ergo dixit eis, Ego ſum: abierunt retrorſum, & [18] ceciderunt in terram. [19] Iterum ergo interrogauit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus, [20] Dixi vobis, quia ego ſum. Si ergo me quæritis, [21] ſinite hos abire, [22] vt impleretur ſermo quem dixit, Quia quos dediſti mihi, non

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

7. Chry. ſæpe illuc cum diſcipulis conuenerat, de neceſſariis loquens, & quæ non erat fas alios audire: faciebat autem hoc in montibus & hortis, ſegregatum à tumultibus inquirens locum. Theoph. nouerat Iudas Dominum ſolitum in feſtis docere diſcipulos aliquid ſublime, idque in talibus locis: quia ergo erat tunc dies ſolemnis, putauit illic docere quæ ad celebritatem ſpectabant. 8. Aug. ſcilicet, militum à Præſide, id autem factum, vt nemo tenentibus auderet obſiſtere contra legitimam poteſtatem. Chry. milites erant pecuniarum gratia omnia audentes. 9. Int. ſcilicet, Iudæos. 10. Chry. Sæpe enim Chriſtus extra pernoctabat, iuſſet autem ad domum, ſi putaſſet eum inuenire ibi dormientem. 11. Int. nox erat, ideo cum lucernis & facibus, vt ſi latere vellet, his quæreretur. Glo. nocte traditur, vt ſine turbis, quæ in die frequentes aderant, inueniretur. Theoph. faces afferunt & laternas, ne Chriſtus latens in tenebris fugeret. Aug. Sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt cum laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris. 13. Auguſt. manus tanta fuerat congregata, & ſic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiam repugnaret, ſi quiſquam Chriſtum defendere auderet. 14. Chry. ſæpe miſerant comprehendere, ſed non valuerant, nunc ſe ſpontè dedit.

15. Int. non ignorans quod vellent, ſed vt ſcirent eum eſſe quem quærebant. 16. Int. non abſcondit ſe, ſed oſtendit. Chry. in medio eorum exiſtens, excæcauit eorum oculos, alioqui vel Iudas potuiſſet agnoſcere, ſaltem ex voce; oſtendit ergo Dominus ſe non ſolùm comprehendi, ſed nec videri potuiſſe niſi vellet. 17. Int. quaſi neſcius facti eorum, vel potius vt ſigno oſculi eum traderet. Glo. de oſculo hìc tacetur, quod alij Euangeliſtæ hîc dicunt. 18. Auguſt. vbi nunc militum cohors, vbi terror, & munimen armorum? vna vox turbam, odiis ferocem, armis terribilem, ſine telo vllo percuſſit, repulit, ſtrauit. Deus enim latebat in carne: quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? 19. Int. vt benè eum cognoſcant, ne errent in captione. Chry. manifeſtè oſtendit eis omnia quæ ſufficiebant, eos reuocare, ſed cùm permanerent in malitia, tradidit ſe eorum manibus. 20. Auguſt. audierant primò, ſed non comprehenderant, noluit enim hoc qui potuit quidquid voluit: ſed ſi numquam ab eis ſe permitteret apprehendi, non faceret propter quod venerat, tenere volentibus, & non valentibus oſtendit poteſtatem ſuam; nunc verò ſe teneri permittit, vt faciat de neſcientibus voluntatem ſuam. 21. Chry. vſque ad vltimam horam dilectionem ad ſuos demonſtrat. Aug. inimicis iubet, & hoc faciunt quod iubet, ſinunt. ſ. abire quos non vult perire. 22. Chry. hoc ſubditur ne putetur fuiſſe eorum propoſiti, ſed virtutis eius qui comprehenſus fuerat.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

12. Int. ipſi accenderunt ſibi lumen pœnale. 18. Aug. & nunc per Euangelium dicit Chriſtus, Ego ſum, & à Iudæis expectatur Antichriſtus, vt retrò redeant, & in terram cadant, deſerentes enim cæleſtia, terrena deſiderāt. Greg. ſuper Ezech. hom. 9 Electi in faciem, reprobi retrorſum cadunt, non enim vident vbi cadunt. ſ. cadunt in inuiſibilibus, quódq; eos ſequetur modò videre non poſſunt: electi autem in viſibilibus ſe ſponte deiiciunt, vt in inuiſibilibus erigantur.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

8. ſ. Romanorum militum, nempe mille milites. a. i. Principibus ſacerdotum. 21. Imperatiuè dictum, & factum. 22. ſub. hoc dixit, vel factum eſt.

perdidi

perdidi[23] ex eis quemquam. Simon ergo[24] Petrus habens gladium,[25] eduxit eum: & percussit[26] Pontificis[b] seruum, & abscidit auriculam[27] eius dexteram.[c] Erat autem nomen seruo Malchus.[28] Dixit ergo Iesus Petro.[29] Mitte glaudium tuum in viginam.[30] Calicem quem dedit[31] mihi Pater,non[d] vis vt bibam illum? Cohors autem,[e] & tribunus,& ministri Iudæorum comprehenderunt[32] Iesum,& ligauerunt[33] eum, & adduxerunt eum ad Annam[f] primùm,[34] erat enim[35] socer Cayphæ,qui erat pontifex

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

23. Chry. perditionem æternam dixerat, Euangelista verò etiam de præsenti morte accepit. Aug. numquid non erant postea morituri? Cur ergo si tunc morerentur, perderet eos? nisi quia nondum in eum sic credebant, quomodo credunt quicumque non pereunt. 24. Int. ardentior cæteris discipulis. Chry. confidens in prædicta voce Domini, & in iis, quæ iam facta fuerant. 25. Int. i. cultellum. Chry. quomodo iussus non habere peram, nec vestimenta duo, gladium habet? mihi videtur hunc formidans præparasse dudum. Theoph. ad vsum agni illo antea indigens ferebat etiam post cœnam. 26. Chry. quomodo iussus non alapam dare, homicida fit? non se vlciscebatur, sed magistrum. Denique nondum perfecti erant, postea verò Petrus verberatus, humiliter fert. 27. Chry. ad caput impetum fecerat.

28. Aug. Solus hic Euangelista nomen serui expressit, sicut Lucas solus quòd Dominus eius auriculam tetigerit, & sanauerit eum. Chry. fecit Dominus miraculum, erudiens nos, malefacientibus bene facere, & suam etiam virtutem demonstrans. Posuit autem Euangelista serui nomen, vt legentibus liceret quærere si verè factum sit. Dicit verò seruum summi Pontificis, quia magnum est curasse eum, qui paulo pòst alapam daturus erat. 29. Aug. factum Petri Dominus improbat, & vlterius progredi prohibet: commonendus fuit ille ad patientiam, & hoc ad intelligentiam conscribendum. Glo. quasi dicat, quiescat vindicta. 30. Int. scilicet, passionis. Chry. ostendit non illorum virtutis esse quæ fiebant, sed suæ concessionis, séque non Deo contrarium, sed obedientem vsque ad mortem. Theoph. Passionem dicit calicem, ostendens quàm sibi grata sit & acceptabilis pro hominum salute. 31. Int. vt Apostolus ait, Pro nobis omnibus tradidit eum. Aug. est autem auctor calicis etiam ipse qui bibit, vnde idem Apostolus: Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis. d. Int. q. d. cur resistis?

32. Aug. non sic accesserunt, vt in Psalmo dicitur. Accedite ad eum & illuminamini; si sic accederent, non eum manibus occidendum, sed corde recipiendum comprehenderent. Comprehenderunt, & ab eo longiùs recesserunt. Glo. Mos erat Iudęis, quem morte dignum iudicarent, vinctum Præsidi tradere. 33. Aug. à quo potiùs solui velle debuerunt, & erant fortè in eis qui postea liberati ab eo, dixerunt. Dirupisti vincula mea. 34. Int. causa cur ad eum. 35. Aug. intelligendum est hoc Caïpham fieri voluisse. Beda. voluit Caïphas minoris criminis reus haberi, dum à consimili Pontifice damnaretur; vel fortè sic eius domus sita erat, vt eam præterire non possent, vel diuinitus factum est, vt qui erant affines sanguine, sociarentur in scelere.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

28. Aug. Malchus interpretatur regnaturus: auris ergo pro Domino amputata, & à Domino sanata, significat auditũ amputata vetustate renouatum, quod cui præstitũ fuerit, dubium non est regnaturum cum Christo, seruus inuentus est, quod ad illã pertinet vetustatem quæ in seruitutẽ generat, sed cùm accessit sanitas, figurata est & libertas. Theoph. abscissio auris dextrę serui Principis sacerdotum, signum surditatis, quæ præcipuè in Sacerdotum Principibus inoleuerat: restitutio verò significat vltimam reparationem intellectus in Israëlitis, veniente Helia. 29. Glo. Conuerte verbum prædicationis ad gentes, vbi, secundùm Paulum, ostium apertum, & ingens inueniatur, vel postquam plenitudo subintrauerit. Petro dicit, id est, prædicatoribus, Mitte verbum prædicationis ad Israël.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

23. *etiam de salute corporis intelligitur.* 26. *s. non expectato Christi responso, ad illud: Domine, si percutimus in gladio?* b. *Summi sacerdotis.* c. *& id & Malchi nomen ad historiæ certitudinem pertinet, quamquam etiam ad mysterium significandum.* e. *Græc. χιλίαρχος, Præfectus mille.* f. *qui eum statim misit ad Caypham, in cuius domo facta quæ sequuntur.*

[36] anni illius. [37] Erat autem Cayphas, qui consilium dederat Iudæis, [38] Quia expedit vnum hominem mori pro populo. [39] Sequebatur autẽ Iesum Simon Petrus, & [40] alius discipulus. Discipulus autem ille erat [41] notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis. Petrus autem stabat ad ostium [42] foris. Exiuit ergo discipulus alius qui erat notus [43] Pontifici, & [g] dixit ostiariæ, & [44] introduxit Petrum. Dixit [h] ergo Petro ancilla ostiaria, Numquid [45] & tu ex discipulis es hominis illius? Dicit ille, [46] Non sum. Stabãt autẽ serui & ministri ad prunas, quia [47] frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de [48] discipulis suis, & de [49] doctrina

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

36. Beda. erat quidem præceptũ in lege, vt vnus esset summus Pontifex, cui mortuo succederet filius: sed iam Pontificatus erat ambitione infectus. Glo. Erant eo tẽpore duo sacerdotũ Principes, vt Lucas ait, Annas & Cayphas, qui vicissim annos suos agebant, erat verò tunc annus Cayphæ. Alcui. Refert Iosephus istũ Caypham, vnius anni sacerdotium emisse. non ergo mirũ, iniquũ pontificem inique iudicasse. Sæpè qui per auaritiã ad sacerdotium accedit, per iniustitiam in eo versatur. 37. Chry. recolit propheticã, quòd eius mors salus sit orbis, ne audiens vincula turbetur auditor. 38. Chry. tanta est veritatis excellentia, vt eam etiã inimici personent. 39. Int. ex deuotione. Alcui. à longè tamen propter timorem. 40. Aug. quis ille sit, non temerè affirmandum. solet quidem Iohannes se ita significare, & addere, quem diligebat Iesus; fortasse ergo & hic ipse est. Chry. se occultat Iohãnes humilitatis gratia, vt qui narret se omnibus fugiẽtibus secutũ; præponit autẽ sibi Petrum; coactus est autẽ sui meminisse. vt scias eum certò narrare quæ facta sunt in atrio quasi intus existentem. 41. Chry. hoc addit, ne magnum quiddã videatur quod secutus est, quasi fuerit excelsæ mẽtis factum. 42. Chry. quod illuc venit, amoris fuit; quod non intrauit, timoris. 43. Int. s. Annæ. 44. Chry. indicat intraturũ fuisse Petrũ, si ei fuisset cõcessum. Dixit verò ostiariæ, & non ipse introduxit, quia Christo adhærebat, & eũ sequebatur. 45. Chry. hoc dicit, quia Iohãnes intus erat. 46. Chry. quid dicis ô Petre? nónne priùs dixisti, Si oportuerit, pro te animã meam ponam? ostiariæ interrogationẽ non fers? non miles interrogat, sed ostiaria vilis; nec dicit seductoris discipulũ, sed hominis illius, quod miserentis erat. Aug. mirũ nõ est si Deus vera prædixit, homo autẽ falsa præsumpsit. Aduertendũ autẽ hìc, non solũ ab eo negari Christum, qui dicit eũ non esse Christũ, sed etiam qui se negat Christianum; negauit Christum Petrus, cùm se Christi negauit discipulum. Dixerat autẽ Dominus, me negabis, negauit Petrus se Christianũ, cùm multi posteà pueri & puellæ mortẽ pro Christi cõfessione contempserint, regnúmque cælorũ fortiter introierint, quod tunc iste non potuit, qui eius claues accepit; ecce vnde dictũ est, Sinite hos abire, &c. quia quos dedisti mihi nõ perdidi ex eis quemquã, vtique si Petrus, negato Christo, hinc iret, periret, Chry. Ser. de Petro & Helia. Ideo permisit Deus, vt laberetur Petrus, quò erga peccantes duriorẽ sententiã proprij casus intuitu tẽperaret; peccauit orbis terrarũ magister, & veniã impetrauit, vt hæc indulgentiæ norma iudicantibus præberetur. Ideo non cõmissa est Angelis sacerdotij potestas, ne cùm ipsi non peccent, sine misericordia in peccatoribus vẽdicarent, ordinatur passibilis homo suprà homines, vt dum in aliis suas recolit passiones, mitem se præbeat & benignum. 47. Aug. Frigus erat, quale solet æquinoctio verno accidere. 48. Chry. quia Christo nullũ crimen inferre poterant. De discipulis interrogant, fortè vbi essent, vel cuius gratia eos collegisset, volebant enim quasi seditiosum, & nouarum rerũ factorẽ arguere. 49. Theoph. s. cuiusmodi foret vtrum à lege discrepans, &c. Alcui. non cognoscendæ veritatis amore interrogat, sed vt causam inueniat accusandi, & Romano Præsidi tradendi, sed Dominus ita temperauit responsum, vt nec veritatem taceret, nec se defendere videretur.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

42. Int. foris stabat qui negaturus erat. Alcui. nec erat in Christo, qui Christum confiteri non est ausus. 47. Int. s. infidelitatis. Greg. 2. Mor. c. 2. iam intus à charitatis calore pectus torpuerat, & ad amorem præsentis vitæ, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate æstuante recalebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

40. *quidam putant fuisse aliquem ciuem Hierosolymitanum, non Iohannem, nec enim probabile piscatorem familiarem fuisse Pontifici.* g. *pro, iussit, vel rogauit.* h. *s. cùm eum videret in atrio se calefacientem.* 48. *scilicet, qui essent, & in quem vsum assumpti.* 49. *scilicet, qualis esset.*

eius. Respondit ei Iesus, Ego [50] palàm locutus sum mundo. Ego [l] semper docui in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi cōueniunt: & in [m] occulto locutus sum nihil. Quid [51] me interrogas? [52] Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce, hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cùm dixisset, vnus assistens ministrorū dedit [53] alapam Iesu, dicens: Sic respōdes [54] Pōtifici? Respōdit ei [55] Iesus, [56] Si malè locutus sum, testimoniū [n] perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Et [57] misit eū Annas [o] ligatū ad [58] Caypham Pontificem. Erat autē [59] Simon Petrus stans, & calefaciens se. [p] Dixerunt ergo ei, Numquid & tu ex discipulis eius es? [60] Negauit ille, & dixit: Non sum. [61] Dixit ei vnus ex seruis Pontificis,

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

50. Aug. at nec discipulis loquebatur palàm, sed id se posteà facturum promittebat. adde quod solis discipulis remotus à turbis, parabolas aperiebat. Ait ergo, palàm locutus sum, quasi dicat, multi me audierūt, quod rursum palàm non erat, quia non intelligebant; quod verò seorsum discipulis loquebatur, non in occulto loquebatur: quis enim in occulto loquitur corā tot hominibus? præsertim si per eos velit quod loquitur, multis innotescere? Chry. Locutus est quidem in occulto, sed non, vt illi putabant, trepidans, & seditionē faciens, sed vbi altiora quædā, & suprà multitudinis captū loquebatur. 51. Glos. à quo veritatē audire nō desideras? interroga magis eos, de quorū dictis nō habes inuidiā. 52. Chry q. d. interroga inimicos meos qui insidiantur mihi; verba sunt cōfidentis in dictorū veritate; hæc enim est veritatis maxima demonstratio, cùm inimicos quis inuocat testes. Aug ipsa quæ audierant, & non intellexerant, talia erant, vt non possent iustè & veraciter criminari, & quoties interrogando tentarūt, vt inuenirent vnde accusarent, sic eis respondit, vt omnes eorū retunderētur doli, & calumniæ frustrarentur. 53. Alc. hîc impletur illa Prophetia, Dedi maxillam meam percutientibus. 54. Aug. de con Euang. hîc ostenditur quòd Annas pontifex erat. 55. Int. vt mansuetus & patiens, qui iussu quamlibet percutienti irrogare pœnam poterat. 56. Theoph. q. d. si quid habes ex his, quæ dixi, reprehendere, ostende, vel si quidquam perperam docui in synagogis, certifica Principem sacerdotū. Aug. quid ista responsione verius, mansuetius, iustius, quid non potuisset per potentiā iubere, per quē factus est mundus, nisi nos docere maluisset patientiā qua vincitur mundus? quòd si quis quærat, cur nō, sicut docuit, maxillam alteram præbuit, dicēdum non solùm maxillam alteram iterum percussuro, sed totum corpus figendum præparasse in ligno: demonstrauit autem hîc sua illa præcepta patientiæ, non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda. potest quis alteram maxillam visibiliter præbere iratus, quanto ergo meliùs, & respondeat vera placatus, & ad perferenda grauiora trāquillo animo si paratus? 57. Chrys. consequens erat redarguere, aut acceptare quod dictum est, sed fiebant res hîc non iudicio, sed seditione, & tyrannide. o. Beda, ligatus est, cùm est captus: misit ergo ligatū, sicut sibi fuerat præsentatus: vel fuerat illic ad horam solutus, vt discuteretur, posteà verò iterum ligatus. 58. Int. qui erat Princeps sacerdotum eo anno, & ad eum principio ducebatur. Aug. alternis quippè intelligēdi sunt annis soliti agere pontificatum, credendúmque voluntate Cayphæ factū, vt primò ad Annam duceretur, vel sic erant eorum domus positæ, vt non deberet Annas à transeuntibus præteriri. Theoph. Suspicabantur Caypham, cùm esset astutior, excogitare aliquid contra Christum posse. 59. Int. scilicet in domo Annæ. Aug. Reuertitur ad locum narrationis, vbi reliquerat Petrū, vt explicet quod in domo Annæ de trina eius negatione contigerat. Chry. multo stupore Petrus detinebatur, quanta est naturæ imbecillitas, cùm Deus hominē reliquerit? 60. Int. ecce secundò negat. Aug de con Euang. lib. 3. c. 6. negauit secundò stans ad focum, vbi rediisset postquàm foras exierat. cùm enim surgeret, vt exiret, videns eum (vt Mat. ait) altera ancilla, dixit his qui erant simul ad ignem intus in atrio, Et hic cū Iesu Nazareno erat. ille ergo qui foras exierat, hoc audito, rediens iurauit illis cōtranitentibus, se non nouisse hominem. quod enim hic Iohānes ait illos dixisse, Numquid & tu ex discipulis eius es? redeūti, & stanti dictum intelligimus. 61. Int. vt tertia negatio cōpleretur. Aug. de con. Euan. Matth. & Marc. plurali numero vtuntur, Lucas & Iohannes singulari. vel ergo illi pluralem numerum pro singulari vsurpant, vel cùm vnus maximè se vidisse affirmaret, cæteri eum secuti, simul vrgebant.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

l. id est, fere semper, vel assiduè. m. id est, quod occultari noluerim, aut ab ijs quæ palàm docui diuersum. n. pro, ostende quid malè dixerim. 57. *pro, miserat autem. p. Lucas vnum dicit fuisse, fortè præcipuum inter illos, vel hic plurale pro singulari.*

co gna

cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculã, Nõne ego te vidi in horto cũ illo? Iterum ergo negauit Petrus:[62] & ſtatim gallus cãtauit. Adducũt[63] ergo Ieſum à Caypha[q] in prætoriũ.[64] Erat auté mane:[65] & ipſi[66] nõ introierũt in pretoriũ, vt nõ cõtaminarẽtur,[67] ſed vt manducarẽt Paſcha.[68] Exiuit[r] ergo Pilatus[69] ad eos[70] foras, & dixit:[71] Quã accuſationẽ affertis aduerſus hominẽ hunc?[72] Reſponderunt, & dixerunt ei, Si nõ eſſet hic malefactor,[73] [74] nõ tibi[75] tradidiſſemus eum.[76] Dixit ergo eis Pilatus, Accipite[77] eum vos, & ſecundùm legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere[78] quemquam.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

62. Aug. Ecce cõpleta Medici prædictio, ægroti conuicta præſumptio; non enim factũ quod iſte dixerat, animã meam pro te ponã, ſed quod ille prædixerat, ter me negabis. Chry. Euangeliſtæ concorditer Petri negationem ſcripſerunt, vt nos docerent quantum malũ ſit in ſe conſidere. 63. Int. ſ. ab Anna. Aug. adducunt ad Caïpham ab Anna collega, & ſocero; ſed quid eſt, ad prætorium? aliqua vrgente cauſa eò Caïphas perrexerat de domo Annæ, quod ad audiendum ambo cõuenerant, & ſocero Ieſum reliquerat audiendũ; aut in domo Caïphæ prætorium Pilatus acceperat. Auctor. hinc apparet Auguſtinum legiſſe ad Caïpham, & non à Caïpha, vt tamẽ legendum eſt. 64. Int. in illam partem domus quã Pilatus tenebat. Beda. Prætoriũ dicitur ſedes prætoris, qui & præfectus dicitur. Aug. de con. Euan. lib. 3. c. 1. quia iam vt conuictũ reum adducebant, viſũmque antea Caïphæ vt moreretur, nulla eſt interpoſita mora, quin Pilato occidendus traderetur. 65. Chry. antequàm gallus cantaret, ad Caïpham ducitur, à quo per totum noctis intermediũ interrogatus, in nullo redarguitur; idcirco manè ad Pilatum mittitur. 66. Int. ſ. Iudæi, qui adducebant Ieſum. 67. Aug. i. in eam partem domus, quam Pilatus tenebat, ſi ipſa erat domus Caïphæ. 68. Chry. Faciebant tunc Iudæi Paſcha, Chriſtus verò ante vnam diem fecit, reſeruans ſuam occaſionem ſextæ feriæ, quãdo vetus paſcha fiebat; vel paſcha dicit totum feſtum Aug. dies agere cœperant azymorum, quibus contaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare; ſed ô impia cæcitas, alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis ſanguinem fundere non timebant. Alc. Paſcha propriè dies qua agnus ad veſperam decimaquarta luna occidebatur: ſeptem autem dies ſequentes azymorum dicebantur, inter quos inuenitur dies paſchalis. dicitur enim apud Matth. Prima die azymorum acceſſerunt, &c. Vocantur & dies azymorum paſcha, vt hoc loco, vt manducarent paſcha: nec enim ſignificatur immolatio agni, quæ fiebat decimaquarta luna, qua Dominus, ſicut & alij Iudæi, Paſcha celebrauit, ſed decimaquinta, quã magna ſolemnitas celebrabatur. 69. Beda. Cõſuetudo erat Iudæorũ, quem mortis reum iudicaſſent, vinctum præſidi tradere, vt is vinctum cernens, intelligeret morti addictum. 70. Int. ad eos qui quærebant falſum teſtimonium aduerſus Ieſum. 72. Int. ſ. quem iudicatis reum mortis. 73. Aug. interrogentur ab immundis ſpiritibus liberati, cæci videntes, mortui reſurgentes, & quod omnia ſuperat, ſtulti ſapientes, vtrum ſit malefactor Ieſus, ſed iſta dicebant illi de quibus Propheta, Retribuebant mihi mala pro bonis. 75. Int. quod probarur falſum in tot beneficiis, quæ fecerat, pro quibus reddebant mala.

76. Aug. de con. Euang. lib. 3. ca. 8. ait Lucas iſtos accuſaſſe de certis criminibus; intelligendum ergo eſt, vtrumq; dictum eſſe & quod Iohannes, & quod Lucas commemorauit: multa enim dicta, & multa reſponſa ſunt, commemorauit verò quiſque Euangeliſta quod ſatis eſſe iudicauit. 77. Theoph. q. d. quia ad votum iudicium poſcitis, accipite, & damnate; ego talis iudex non efficiar. Alc. q. d. vos, qui legem habetis, ſecundùm quod iuſtum eſſe ſcitis, ita facite. 78. Int. ſ. in feſtiuis diebus, quia in alio tempore licebat ſecundùm legem. Aug. itáne verò omnem ſenſum nimia malitia perdidiſtis, vt ideo vos à ſanguine innocentis impollutos credatis, quia fundendum alteri traditis? Chry. Multum erat eis de poteſtate ablatũ à Romanis; vel ſignificant peccatum Chriſti non contra legem, ſed contra rempublicam eſſe, quia ſe Regem dixiſſet; vel hoc dicunt, quia eis crucifigere non licebat, quod optabant, vt eo mortis modo diffamarent: nam quod aliter interficerent, oſtendit Stephanus lapidatus.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

62. Beda. Per primam Petri negationem ſignificantur qui ante Chriſti paſſionẽ negarunt eum eſſe Deum, per ſecundam verò qui poſt reſurrectionem in diuinitate & humanitate offenderunt. Primus galli cantus, reſurrectio capitis; ſecundus, totius corporis in fine celebranda: prima ancilla negare cogens, cupiditas; ſecunda, carnalis delectatio; ſerui, dæmones, qui ſuadent Chriſtum negare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

q. pro, à domo Cayphæ. 64. i. domum prætoris. r. i. agnum paſchalem. 78. ſcilicet, cruce, quod optabant. Romani enim prohibuerant.

Vt sermo[79] Iesu impleretur quem dixit[s], significans qua morte[t] esset moriturus. Introiuit
ergo iterum in Prætorium Pilatus, &[80] vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum?[81]
Respondit Iesus, A temetipso[82] hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus,
Numquid[83] ego Iudæus[u] sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti?[84]
Respondit Iesus, Regnum meum[85] non est de hoc mundo[86]; si ex hoc mundo esset regnũ
meum, ministri[87] mei vtique decertarent[88] vt non traderer Iudæis. nunc autem regnum
meum non est hinc[89]. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo Rex es tu? Respondit Iesus, Tu[90] dicis,
quia[x] Rex[91] sum ego. Ego[92] in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

79. Int. s. tradent eum gentibus ad crucifigendũ, & illudendum. Aug. Pilatus Romanus erat, eumque in Iudæam Romani præsidem miserant; vt ergo iste Iesu sermo impleretur. i. vt eum sibi traditũ, gentes interficerent, noluerunt eum accipere, dicentes: Nobis non licet, &c. 80. Theoph. s. seorsum, quia enim magna de eo habebant opinio, volebat omnia exquisitè rimari, amoto strepitu Iudæorum.

81. Int. hoc enim obiiciebant Iudæi, quòd se dicebat Regem. Alc. ¶ Chry. audierat Pilatus hoc à nõnullis, itaque quod cõmuniter dicebatur in medium adduxit. 82. Theoph. innuit Pilatum indiscretè iudicare. q. d. Si ex te loqueris, pãde signa meæ rebellionis; si ab aliis percepisti, inquisitionem fac ordinariam. Aug. Sciebat Dominus & quod ipse interrogabat, & quod ille responsurus erat: sed dici voluit, nõ vt ipse sciret, sed vt conscriberetur, quod voluit vt sciremus. Chry. non interrogauit ignorans, sed volens ab ipso Iudæos accusari. 83. Int. q. d. à me hoc nõ dixi, sed à Iudæis accepi, qui ideo te tradiderunt mihi. Aug. abstulit à se suspicionem qua posset putari à se dixisse, à Iudæis se audisse demonstrans. 84. Aug. ostendit illud pro crimine obiectum, q. d. Si te Regem negas, quid fecisti vt traderceris mihi? 85. Int. i. credentes in me. 86. Chry. Vult ostendere se nõ hominem nudum, sed Deum, & Dei Filium, quodq; Pilatus formidauerat, tyrãnidis suspicionẽ amouere. Aug. hoc est quod bonus magister scire nos voluit, sed priùs nobis demõstrãda fuerat vana hominũ de regno eius opinio, siue Gentiũ, siue Iudęorũ, à quibus hoc Pilatus audierat; quasi ideo esset morte plectẽdus, quòd illicitum affectasset regnũ: vel quia solẽt regnaturis inuidere regnãtes, & cauendũ erat ne Christi regnũ Romanis, aut Iudæis esset aduersum. Post responsionẽ ergo Pilati, Christus Iudæis & Gẽtibus apertè respõdit, Regnũ meũ, &c. q. d. audite Iudæi & Gentes, nõ impedio dominationẽ vestrã in hoc mundo, regnũ meum nõ est de hoc mundo, quid vultis ampliùs? venite credendo ad regnũ, quod nõ est de hoc mũdo. Quid n. est regnũ eius, nisi credentes in eum, quibus dicit, De hoc mundo nõ estis. nõ ait autem, non est in hoc mũdo, sed, nõ est de hoc mũdo. De mũdo. n. est, quidquid ex Adã vitiata stirpe generatũ: factũ est autẽ nõ iam de mundo quidquid inde in Christo est regeneratũ. Eruit, inquit, nos Deus de potestate tenebratũ, & transtulit in regnũ Filij charitatis suæ. Chry. Dicit se nõ tenere regnũ, vt tenent reges terreni: habet enim desuper principatũ. 87. Int. q. d. apparet, quia nullus defendit. 88. Chry. ostendit regni quod est apud nos imbecillitatẽ: habet. n. à ministris fortitudinẽ, superiùs verò regnũ sibi sufficiẽs est, nullo indigens; volẽs itaque captus est Christus, seipsum tradẽs. 89. Int. etsi adhuc inter malos. Aug. nõ dicit, non est hic; hîc. n. regnũ eius vsque ad finẽ seculi, habens cõmistam zizaniam vsque ad messẽ. sed non est hinc, quia peregrinatur in mundo. Theoph. Regnat quidẽ in mundo, & iuxta votũ cuncta disponit, sed non est à terrenis constitutum regnum eius, sed cælitus, & ante secula. Chrys. non priuat mundum à sua prouidentia, & prælatione, vt volunt hæretici, sed ostendit regnum suum non esse humanum & corruptibile. 90. Aug. nõn quia regem se timuit confiteri, sed ita hoc dictum est, vt nec Regem se neget, nec talem fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo. q. d. tu carnalis carnaliter dicis. 91. Int. ideo non nego me regem, quia in hoc natus sum, vt ostendam quod sum. 92. Aug. Commemorat temporalem suam natiuitatem, non illam sine initio qua Deus erat. Theoph. Natus ad hoc vt Rex sim, hoc enim ipsum quod à Rege productus sum, me quoque testatur Regem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

79. sub. dictum à Iudæis. s. pro, dixerat cùm significaret. t. s. crucis, v. adeoq; rerum Iudaicarum peritus, vt sciam quæ de Messia expectato scripta sunt, aut vt vestra curem. 85. q. d. sum quidem Rex, sed regnum meum, &c. 86. i. mundanum, & terrenum. 90. q. d. tu dicis id quod res est, seu in tua interrogatione habes responsum si affirmatiue efferas. x, pro, certè. Hebr. 92. id addit, ne superba videretur responsio, cùm respondet ad illud, Quid fecisti?

perhibeam

perhibeam[93] veritati.[94]Omnis qui[95] eſt ex veritate[aa], audit[96] vocem meam. Dicit ei Pilatus,
Quid eſt Veritas?[97]Et cùm hoc dixiſſet,iterum exiuit[98] ad Iudæos, & dicit eis, Ego nul-
lam[99] inuenio in eo cauſam[bb]. Eſt autem[100] conſuetudo vobis vt vnum dimittam vobis in
paſcha:vultis ergo dimittam vobis[101] Regem Iudæorum[102]? Clamauerunt rurſum omnes,
dicentes:Non[103] hunc,ſed Barrabam. Erat autem[104] Barrabas latro[105].

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

93. Chry.vt hoc ipſum ſuadeã omnibus.Notanda verò Chriſti humilitas,qui cùm appellatur malefactor,ſilens fert,interrogatus verò de regno,Pilatũ erudit,reducẽs ad altiora. 94. Aug.Cùm veritati teſtimoniũ perhibet,ſibi perhibet,eſt enim ipſe Veritas. 95. Aug.hoc adiungit,quia nõ omnium eſt fides. 96. Aug.ſ.interioribus auribus.i.credit mihi.dicens verò,omnis qui eſt ex veritate,gratiã commendauit quã ſecundùm propoſitũ vocat,ſi enim naturã cogitemus in qua creati ſumus, cùm omnes Veritas creauerit,quis non eſt ex veritate? ideo audit aliquis quia ex veritate eſt.i.quia hoc illi donũ ex veritate collatũ eſt.ſ.donãte Chriſto,credit in Chriſtum. 97. Chry.attrahebat Chriſtus auditores, itaque Pilatum verbis ſuis allexit vt quæreret. 98. Aug.Credo ei veniſſe in mentẽ conſuetudinẽ Iudæorũ,qua ſolebat vnus dimitti in paſcha,itaque non expectauit reſponſũ,ne mora fieret.Chry.Sciebat temporè indigere interrogationem,oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæorum.Alc.non expectauit reſponſum,quia fortè indignus fuit audire. 99. Chry.Primùm eum excuſat,tunc rogat ex abundanti,vt ſi nollent vt innocentem dimittere,ſaltem vt obnoxium donarent tempori. 100. Beda. non erat legis præceptum,ſed antiqua patrum traditio ob recordationem liberationis ex Ægypto.

101. Int.q.d.quem meliùs?Aug.auelli ex Pilati corde non potuit,Ieſum eſſe Regẽ Iudæorum tamquam hoc ibi,ſicut in titulo ipſa veritas fixerit,de qua quid eſſet, interrogauit. 102. Theoph.innoxiũ Ieſum prodit,illuditque Iudæos.q.d.quem vos criminamini,vt regem ſe putantem,hunc abſolui iubeo,quaſi talem non exiſtentem:eum enim qui ſe Regem aſſereret,æmulúmque Romanæ poteſtatis,Romanorum vicarius numquam abſoluiſſet. 103. Auguſt.non reprehendimus,ô Iudæi,quòd per paſcha liberaſtis nocentem,ſed quòd occidiſtis innocentem,quod tamẽ niſi fieret,verum Paſcha non fieret,vt enim verum Paſcha fieret,Chriſtus vt ouis immolatus. 105. Beda.quia reliquerunt Saluatorem,& petiuerunt latronem,vſque hodie diabolus ſua latrocinia exercet in ipſos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

aa. i.ex parte veritatis,ſcilicet,veritatis amator,& ſectator. 98. *ſ.adducto ſecum Ieſu.* *bb. Græc.* αἰτίαν, *culpam,ſeu crimen.*

CAPVT XIX.

TVNC ergo apprehendit Pilatus Ieſum,&[1] flagellauit.Et milites plectentes coronam[a] de ſpinis,impoſuerunt[2] capiti eius: & veſte[3] purpurea[4] circumdederunt

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

1. AVg.Fecit hoc Pilatus,vt eius iniuriis Iudæi ſatiati, vſque ad eius mortem ſæuire deſiſterent.
2. Aug.permiſit hoc Pilatus facere,aut fortaſſe etiam iuſſit. Chry.Non erat Pilati iuſſio quod faciebant,ſed Iudæis pecuniarum gratia gratificantes,omnia audebant. a. Beda.pro diademate.
3. Int.deriſoriè,quia ſe Regem dicebat eſſe:purpura enim eſt ſignum Regis, Chry. quia Pilatus dixerat eum Regem Iudæorum. 4. Beda.Non eſt contrarium quod Matthæus dicit,chlamydem coccineam,ex eadem enim materia fiunt coccus & purpura.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

4. BEda.Per ſpineam coronam noſtrorum deſignatur ſuſceptio peccatorum,quę ſicut ſpinas terra noſtri corporis germinat:per purpuram verò,caro paſſionibus ſubiecta purpura etiam veſtitur cùm de martyrum triumphis gloriatur.Glo.ſpinæ in peccatorum ſignificatione ponuntur, vnde:Terra tua ſpinas & tribulos germinabit.i.conſcientia tua punctiones,& aculeos vitiorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

1. *ſc. more Romano,quo crucifigendi prius flagellabantur,& volens Iudæos placare, vt vel ſic caſtigatum dimitterent,erat autem flagellum ex funiculis,aut loris.*

eum. Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum, & dabant ei alapas.[5] Exiuit ergo iterum Pilatus foras,[6] & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam.[7] Exiuit ergo Iesus foras,[8] portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis,[9] Ecce homo.[10] Cùm ergo vidissent eum[11] pontifices,[b] & ministri, clamabant,[12] dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus:[13] Accipite[14] eum vos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam.[15] Responderunt ei Iudæi,[16] Nos[c] legem habemus: & secundùm legem nostram debet mori, quia Filium[17] Dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.[18] Et ingressus est prætorium iterum:[19] & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei.[20] Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?[21] Respondit Iesus,[22] Non haberes potestatem

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

5. Chry.Stabat Dominus silens: tu ergo hæc in mente habe continuè, & Angelorum Dominum videns contumeliam patientem, & omnia ferentem, cum silentio imitare. Aug.Sic implebantur quæ de se Christus dixerat: sic martyres informabantur ad omnia perferenda; sic regnum quod de hoc mũdo non erat, superbum mundum, non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat. 6. Aug.Apparet hîc non ignorante Pilato hæc à militibus facta, siue iusserit ea, siue permiserit, vt Christi inimici eius vlteriùs sanguinem non sitirent. 7. Int.s.mortis. 8. Int.non clarus imperio, sed plenus opprobrio.Aug. 9. Int.s.Pilatus. 10. Int.q.d.si Regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis.Aug. & cùm ferueat ignominia, frigescat inuidia. 11. Int.qui se Regem dixit. 12. Aug. Iudæorum inuidia non frigescit, inardescit potiùs, & increscit. 13. Chry.videns omnia inaniter fieri. 14. Chry.indignãtis est verbum, potiùs quàm concedentis. absoluit enim eum, dicens se non inuenire in eo causam. nã & priora propter illorum concessit insaniam. 15. Int.s.quare mori debeat. 16. Chry.canes impudentes. 17. Aug.ecce altera maior inuidia, parua illa videbatur, affectasse regnum, & tamen neutrum sibi Iesus mendaciter vsurpauit, est enim Dei Vnigenitus, & Rex à Deo constitutus super montem Sion, & vtrumque demonstraret nunc, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior.Chry.ad inuicem illis disputantibus, silebat Christus, implens illud Propheticum: Non aperuit os suum, &c.Aug. de cons.Euang.lib.3.c.8. Potest hoc congruere ei quod Lucas commemorat dixisse illos, Inuenimus hunc subuertentem gentem nostram, vt adiungatur, Quia Filium Dei se fecit. 18. Chry.s.ne fortè verum esset quod dicebatur, & videretur iniquè agere. Beda.timuit ne Filium Dei occideret.

19. Chry.timore concussus, rursus inquisitionem facit. 20. Int.vbi non respondebat, sicut ouis silebat: vbi respondet, sicut pastor docet.August.¶Chry.audierat iam, In hoc natus sum, &c. Et regnum meum non est hinc, ex quo debuerat Iudæis resistere, & eum eripere, quod non fecit, sed est Iudaïcum impetum secutus.non ergo ei respondit, quia inaniter interrogabat.August.siluit Christus apud Principem sacerdotum, apud Herodem, & apud Pilatum, vt non frustra prædictum sit, Sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. quamuis enim quibusdam interrogationibus sæpe responderit, tamen propter illa in quibus noluit respondere, data est de agno similitudo, ad hoc vt in suo silentio non reus, sed innocens haberetur, id est, non sicut malè sibi conscius, sed sicut mansuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis. 21. Chry.vide vt se condemnauit, si in te positum est, quare nullam causam inueniens, non absoluis? 22. Chrys.quia ille aduersus seipsum sententiam protulerat, respondit: ostendens etiam illum reum esse criminis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

10. *q.d.videte miserum, & commiseramini.* b. *i.Summi sacerdotes.* c. *q.d.Si secundùm leges Romanas non inuenis, at secundùm nostras, causa maxima est blasphemia.* 17. *i.Filij Dei dignitatem sibi arrogauit.* 18. *s.ne fortè verus esset Dei Filius, reusq́; si condemnaret, magni sceleris fieret.*

aduersum

aduersum me vllam[23], nisi tibi datum[d] esset desuper[e]. Propterea qui me tradidit tibi[24],
maius[25] peccatum habet. Exinde[26] quærebat[27] Pilatus dimittere eum. Iudæi autem cla-
mabant,dicentes: Si hunc dimittis,non es[f] amicus Cæsaris.[28] omnis enim qui se regem
facit[29],contradicit[g] Cæsari. Pilatus autem cùm audisset[30] hos sermones,adduxit foras Ie-
sum: & sedit[31] pro tribunali[32], in loco qui dicitur Lithostratos[33], Hebraicè autem Gaba-
tha[34]. Erat autem parasceue[35] Paschæ,hora quasi sexta[36]. Et dicit[37] Iudæis,Ecce Rex[38] vester.
Illi autem clamabant[39],

Sens. Lit. In Cap. XIX.

23. Int.id est,quantulamcumque habes,non enim tibi omnino liberum est. Aug. Fecit enim timore maioris potestatis sub qua erat. d. Chry.id est,permissum esset,sed non propterea illi extra nequitiam sunt. e. Glo.id est,à Deo. Aug.discamus quod dixit,quod & per Apostolum docuit,Quia non est potestas nisi à Deo. 24. Int.scilicet,iudaicus populus. Theoph.Iudas, vel turba. 25. August.plus peccat qui potestati innocentem occidendum liuore tradit, quàm potestas eum timore alicuius maioris potestatis occidens.itaque non ait, Qui me tibi tradidit, ipse peccatum habet, tamquam Pilatus non haberet, sed, maius peccatum habet, vt etiam se habere Pilatus intelligeret. 26. Int. id est, ideo. August. id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem. 27. Glo. priùs dimittere volebat,modò quærebat. 28. August. maiorem se timorem Pilato ingerere putauerunt, terrendo de Cæsare, quàm superiùs vbi dixerunt, Secundùm legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit. 29. Chry.vnde hoc demonstratis?à purpura? à diademate? à curru? à militibus? nónne solus semper cum duodecim discipulis incedebat?vili vtens cibo, veste, habitatione? 30. Aug. non timuit suprà eorum legem vt occideret,sed Dei Filium timuit ne occideret; nunc verò non sic potuit contemnere Cæsarem,authorem potestatis suæ,quemadmodum legem gentis alienæ. 31. Chry. rem examinaturus. 32. Int.scilicet,in sede. 33. Beda.Lithostratos dicitur pauimētum,quasi lapide stratum, erat autem locus sublimis. 34. Int.id est,collis, vel sublimitas. 35. Glo.id est,præparatio; præparabant enim sexta feria sabbatho necessaria. 36. August. Marcus dicit tertiam quando est crucifixus, scilicet, Iudæorum linguis, nam militum manibus sexta. Sedit quidem Pilatus pro tribunali hora quinta iam transacta, cùm sexta incepisset, cùm autem duceretur & crucifigeretur, & iuxta crucem gererentur quæ gesta narrantur, sexta completa est;à qua vsque ad nonam tenebræ factæ, secundùm Matth.Marc. & Luc. Marcus quidem tertiam potiùs horam expressit, vt non tantùm milites putarentur Christum crucifixisse, sed etiam Iudæi, qui, vt crucifigeretur hora tertia clamauerunt.Est & alia solutio quæstionis, vt non accipiatur hora sexta diei, sed parasceues,id est, præparationis:paschæ enim nostri, qui secundùm Apostolum immolatus est Christus, si præparationem ab hora noctis nona computemus, quando Principes sacerdotum immolationem pronunciarunt, dicentes,reus est mortis,vsque ad tertiam diei quam commemorat Marcus, sex horæ sunt, tres nocturnæ,& tres diurnæ. Theoph. Quidam dicunt vitio scriptoris factum apud Iohannem,vt pro γ.quæ tertiam horam importat,poneretur ϛ,quæ sextam. 37. Chry. exierat examinaturus, sed nullam examinationem faciens,tradidit eum. 38. Theoph. quasi dicat, ecce qualem hominem dicitis imperium inuadere attentasse,humilem,scilicet, & qui nihil tale possit tentare. 39. Chry. sufficerent quidem quæ dicta sunt eorum iram compescere,sed timebant ne dimissus rursum turbam alliceret.Graue quiddam est ambitio,& animam perdere sufficiens.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

d. id est,concessum,permissum. e. scilicet,à Deo. 25. scilicet,quàm tu,vel pro maximum,quasi dicat, quo grauius est illorum peccatum,qui me tibi innocentem tradiderunt occidendum. 26. scilicet, ex illo tempore, magis quàm antea. f. pro, eris. g. id est, contrarius est. 33. quasi lapide stratus,sic solent tribunalia.

34. Chald. est & significat locum editum. 35. id est, præparatio, præparabantur enim pridie sabbathi, quo operari non licebat, ad sabbathum necessaria. putant autem quidam Pascha tunc incidisse in diem sabbathi,alij intelligunt præparasse se Iudæos, vt Pascha.i.agnum comederent,quem occupati in Christi traditione nondum comederant.Fortè sensus est, fuisse parasceue paschæ.i.quæ in dies paschæ festos incidebat.

36. nondum sexta,sed inter tertiam & sextam: dicebatur autem tertia totum tempus à tertia vsque ad sextam,ideo Marcus tertiam appellauit. 38. fortè,per irrisionem.

Tolle,tolle,crucifige eum.[40] Dicit eis Pilatus, [41] Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices,[42] Non habemus regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit[43] eis[44] illum vt crucifigeretur.[45] Susceperunt[46] autem Iesum, & eduxerunt eum. Et baiulans[47] sibi crucem exiuit in eum qui dicitur Caluariæ[48] locum: Hebraicè[h] autem Golgotha:[49] vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios[50] duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit[51] autem & titulum[l] Pilatus, & posuit super crucem.[52] Erat autem scriptum, Iesus[m] Nazarenus Rex

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

40. Chry.interficere conantur ignominiosissima morte, timentes ne aliqua eius post ipsum seruaretur memoria. 41. Aug.terrorem quem de Cęsare iniecerant,superare conatur,de ignominia eorum volens eos frangere,quos de ignominia Christi mitigare non potuit. 42. Chry. videntes seipsos submiserunt supplicio;propterea & Deus tradidit eos.regnum enim Christi refutantes, Cæsaris regnum implorarunt. 43. Aug.timore vincitur Pilatus,apertissimè enim contra Cæsarem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profitentibus,alium regē vellet ingerere,dimittendo impunitum, quem propter hos ausus tradiderant occidendum. 44. Int.voluntati eorum. Aug.ideo illis dicit traditum, vt eos crimine implicatos ostenderet,à quo alieni esse conabantur, non enim faceret hoc Pilatus,nisi eos id cupere cerneret. 45. Aug. s.iudicio, ac potestate præsidis. 46. Int.milites facto, Iudæi voto,qui totum fecerunt,quod fieri extorserunt. Aug. potest hoc referri ad milites apparitores præsidis;dicitur enim pòst,Milites ergo cùm crucifixissent eum:quamuis Euangelista,si totum Iudæis tribuit,meritò facit;ipsi enim fecerūt quidquid vt fieret extorserunt. 47. Int.suo humero,vt eam commendaret imitaturis.Chry.quia lignū prophanum putabant,& nec tangere sustinebant, crucem Iesu imposuerunt,id & in typo factū.Isaac enim ligna portauit.Theoph. vt illic Isaac dimissus est, & mactatus aries,ita hìc diuina natura manet impassibilis, sed humanitas, secundùm quam aries dicitur, tamquam errantis arietis Adæ filius,mactata est.Aug.de con.Euan.lib.3.vtrumq; factum est, & quod Iohannes dicit,& quod cæteri tres,angariatum Simonem vt crucem portaret. Aug. in Iohan.Grande spectaculum;& si spectet impietas, grande ludibriū,si pietas grande mysteriū; videt impietas Regem pro virga regni lignum sui portare supplicij; videt pietas Regem baiulantem lignū ad seipsum figendum,quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum:crucem suam humero ferens commendabat,& lucernæ arsuræ,quæ sub modio ponenda non erat,candelabrum ferebat.Chry. sicut victores,ita ipse in humeris portabat victoriæ signū.Dicunt verò quidam in loco Caluariæ Adam mortuum,& sepultum; itaque vbi mors regnauit,Christum trophæum statuisse. Hier. in Matth. Mulcet hoc quod de Adam dicitur,aurem populi,sed tamen verum non est,Adam enim sepultus iuxta Hebron, vt dicitur in Iosue. 48. Int.i.decollatorum.Hier.in Matth. ca.27. Extra vrbem loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum,& Caluariæ,quasi decollatorū sumpsere nomen. 50. Int.s.latrones,vt alij dicunt.Chry. Impleta prophetia,Et cum iniquis reputatus est.Volebat dæmon quod fiebat obumbrare,sed non valuit.tribus enim in cruce affixis,miracula quę fiebant,nemo adscripsit nisi Christo;latronem etiam in cruce conuertere,& in Paradisum inducere,non minùs fuit quàm concutere petras. 51. Int. operatur diuina virtus in corde nescientis.52.Chry.vt in trophæo litteræ ponuntur,victoriam ostendentes:ita Pilatus inscripsit titulum,& Christum à latronum communione discernens, & Iudæorum malitiam ostendens,qui in suum Regem insurrexissent.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

47. Glo.priùs Dominus crucem portat,quia prior passus est.postea imposita Simoni,quia debemus sequi vestigia eius. 50. Glo.latro qui permansit in perfidia,significat Iudæos; qui autem confitetur, gentes. Alc. Crux tribunal fuit, latro qui credidit,liberatus,& qui insultauit,damnatus;significabant quod facturus est Iudex de viuis & mortuis,alios posituros ad dextram,alios ad sinistram.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

46. scilicet,milites. 47. scilicet,vt latro solet funem ferre, quo est suspendendus. h. id est, lingua qua Hebræi vtebantur, scilicet, Syriaca, seu Chaldæa. 51. vt appareret causa condemnationis. l. Græcè Ṫιτλον, *vox Latina. m. sic scriptum, vt apparet in titulo Romæ asseruato. Alij Euangelistæ sensum tantùm retulerunt.*

[53] Iudæorum. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt : quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè, & [54] Latinè. Dicebant ergo Pilato [55] pontifices Iudæorum, Noli [56] scribere Rex Iudæorum : sed quia ipse [57] dixit; Rex sum Iudæorum. Respondit [58] Pilatus, [59] Quod scripsi, scripsi. [60] Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt [61] vestimenta eius, & fecerunt [62] quatuor partes : vnicuique militi partem, & [63] tunicam. [64] Erat autem tunica inconsutilis, [65] desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non [66] scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Vt Scriptura impleretur dicens:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

53. Int.corde,non carne.Beda.monstrabatur iam Christi regnum,non,vt ipsi putabant,destructum, sed potiùs augmentatum.Aug.non est Rex Iudæorum tantùm, sed etiam Gētium:cùm enim dixisset, Constitutus sum Rex ab eo super Sion,&c.subiecit,Postula à me,& dabo tibi gentes,&c.Magnum ergo in hoc titulo intelligimus sacramentū,quia scilicet,oleaster factus est particeps pinguedinis oleę; Rex ergo Iudæorum Christus,sed Iudæorum circumcisione,non carnis,sed cordis;non litera,sed spiritu. 54. Int.tribus linguis scribitur, quasi tribus testibus, quia in ore duorum,vel trium testium stat omne verbum.Chry.credibile est multos gentiles propter festū conuenisse, vt ergo nullus ignoraret, in tribus linguis scripsit.Aug.hæ tres linguæ præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege gloriantes;Græca,propter Gentium sapientes;Latina,propter Romanos,penè omnibus gentibus tunc imperantes. 55. Int.qui dixerāt,Non habemus Regem nisi Cæsarem.Chry.qui inuidebāt crucifixo. 57. Aug.Quid loquimini insani pontifices,numquid propterea non erit verū,quia Iesus ait,Rex sum Iudæorū?si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod Veritas dixit?ideo enim Pilatus quod scripsit,scripsit,quia Dominus quod dixit,dixit. 59. Aug.O ineffabilem diuinæ operationis vim; etiam in cordibus ignorantium, velut occulta vox quædam Pilato intus quodam (si dici potest) clamoso silentio personabat,quod tanto ante in Psalmis prophetatum est,ne corrumpas tituli inscriptionem. Int.q.d.non corrumpo veritatem,etsi vos diligitis falsitatem. 60. Aug.qui Pilato parebant,quamquam si volūtates cogitemus,Iudæi magis crucifixerunt. 61. Aug.de partitione & sorte vestimentorum,cæteri Euangelistæ breuiùs,& clausè, Iohannes apertissimè locutus est. 62. Int. hinc apparet quatuor milites fuisse qui crucifixerunt.Aug. 63. Int.acceperunt similiter ; sed non similiter diuiserunt.Aug. 64. Int.hæc est causa quare nō diuiserunt. 65. Chry.in Palæstina duos pannos connectentes texunt indumenta.Indicat verò Iohannes vilitatem vestimentorum Iesu. 66. Aug.apparet in aliis vestimentis æquales eos habuisse partes,vt sortiri necesse non fuerit;hic verò non eos habere potuisse singulas partes,nisi scinderetur,quod ne fieret, ad vnum peruenire sortitione maluerūt.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

54. Theoph.significat triplex superscriptio Dominum Regem Philosophiæ,Practicæ, Physicæ, & Theologicæ.Latinis literis figuratur Practica, Romanorum enim imperium potentissimum : Græcis Physica,Græci enim naturaliū speculationi dediti:Hebraicis Theologica, Iudæis enim credita diuinorum cognitio. 65. Aug.quadripartita vestis Domini,quadripartitam figurauit Ecclesiam,quatuor partibus in orbe diffusam,& æqualiter,id est,concorditer distributam;tunica verò,omnium partium vnitatem,quæ charitatis vinculo continetur. meritò autem dicitur contexta desuper , charitas enim supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ,& super omnia præcepta est. Dicitur verò per totum,quia nemo eius est expers,qui ad totum pertinet,à quo Catholica vocatur Ecclesia:inconsutilis autem ne aliquando dissuatur, & ad vnū peruenit,in vnum enim omnes colligit:in sorte verò Dei gratia commendata est,cùm enim sors mittitur,non personę meritis,sed occulto iudicio Dei creditur.Chry.tunica desuper contexta,significat hominem,qui crucifixus est habere desuper Deitatem. Theoph.vestis inconsutilis,significat Christi corpus à superiori parte contextum, superueniente,scilicet,Spiritu sancto.Glo.inconsutilis tunica,ne aliquando dissoluatur vnitas Ecclesiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

59. q.d.quod scripsi,nolo mutare. 65. Græc. ἐκ τῶν ἄνωθεν, *ex superioribus.s.incipiendo, vsque ad infimas partes. solent & tunc tales fieri tunicæ,vulgò camisolæ sine vlla sutura.*

67 68 69
Partiti sunt vestimenta mea sibi:& in vestem meam miserũt sortem.Et mulieres qui-
80 71
dem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius,& soror matris eius,
72 73
Maria Cleophæ,& Maria Magdalene.Cùm vidisset ergo Iesus matrem,& discipulum
74 75 n o
adstantem quem diligebat,dicit matri suæ:Mulier, ecce filius tuus.Deinde dicit disci-
76 77 78
pulo,Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

67. Int.non sortiti,Aug.Matth.Dicendo,Diuiserunt vestimenta eius,sortem mittẽtes;ad totam diuisionem vestimentorũ voluit intelligi,& illam tunicam pertinere,de qua sortẽ miserunt. sic Lucas, Diuidentes vestimẽta eius,miserunt sortes,diuidentes enim venerũt ad tunicã, de qua facta sortitio. Dicẽdo autem sortes,pluralem numerũ pro singulari posuit.Marcus breuitate obscuritatẽ fecit.Mittentes,inquiẽs ,sortem super eis, quis quid tolleret.i.quis tunicã tolleret,quæ partibus æqualibus superfuerat. 68. Int.s.alia quàm tunicam. 69. Int.s.tunicam. 70. Amb.in epistolis.hoc solus me docuit Iohannes.Alij Euangelistæ concussum mundũ,obductum tenebris cælum,refugisse solem , receptum latronẽ in Paradisum scripserũt.Iohannes pluris putauit,quòd victor suppliciorũ matri pietatis officia exhibebat,quàm quòd regnum cæleste donabat,testatur de cruce Christus,& inter matrem & discipulum diuidit pietatis officia. condit nõ solùm publicũ,sed etiam domesticum testamentũ;bonũ testamentum,non pecuniæ,sed vitæ æternæ,non atramento scriptum,sed Spiritu Dei viui : stat mater Christi,fugientibus Apostolis,ante crucem,& piis spectat oculis Filij vulnera,quia expectabat nõ pignoris mortẽ,sed mundi salutem.Hanc imitamini matres sanctæ,quæ in vnico Filio dilectissimo tãtum maternæ virtutis exemplũ dedit,nec enim vos dulciores liberos habetis,nec illud Virgo quærebat solatium,vt alium posset generare Filium. 71. Int.hæc erat mater Iacobi.Hier.cont.Heluid.quæ in Marco & Matthæo Iacobi & Ioseph mater dicitur,fuit vxor Alphæi,quam Iohãnes vocat Mariam Cleophæ,à patre,siue à gentilitate familiæ,aut alia causa nomen imponens.Chry.cõsidera quòd imbecillius genus.s.mulierum virilius apparet,iuxta crucem stando,fugientibus discipulis. 72.Int.s.filia. 73. Aug.de cons.Euan.lib.3.c.21.Matt.& Lucas dicunt,Magdalenam cũ aliis mulieribus à lõgè stetisse.Iohannes autẽ,fuisse iuxta crucem, erant enim in tanto interuallo, vt iuxta dici possent,quia in conspectu eius præsto aderant,& à longè in cõparatione turbæ propinquiùs circumstãtis,vel aderant simul cũ matre Domini:postquàm verò eam discipulo cõmendauit,abire cœperãt,vt à densitate turbæ se eruerent. Cæteri ergo Euangelistæ qui post mortem Domini eas cõmemorant,longè stãtes referunt. 74. Int.s.præ cæteris familiariùs.Beda.non quòd exceptis cæteris solus,sed præ cæteris familiariùs propter priuilegiũ castitatis à Domino amabatur,virgo enim à Christo vocatus,virgo permãsit.Chry.Si vellet Iohãnes gloriari,causã adiecisset propter quã amabatur,magnã enim & mirabilem fuisse oportet. 75.Chry.cùm adstarent aliæ mulieres,solius matris meminit,docẽs nos plus matribus aliquid præbere,vt enim parentes circa spiritualia aduersantes,neq; nosse oportet,ita si nõ impediũt,deferendũ est eis,suntq; aliis præferendi.Aug.hęc illa hora est,de qua Iesus matri aquã cõuersurus in vinũ dixit,Nondũ venit hora mea. tũc enim diuina facturus,nõ diuinitatis,sed humanitatis matrẽ,velut incognitã repellebat:nunc humana patiẽs,ex qua factus fuerat homo,affectu cõmendat humano;exẽplo suo instruẽs,vt à filiis piis cura parẽtibus impendatur,lignũ illud vbi erãt fixa mẽbra moriẽtis,etiã cathedra fuit magistri docẽtis.Chry.Vide vt Crucifixus omnia imperturbatè agit,discipulo loquẽs de matre,latroni bonã spẽ tribuens,&c.cũ antequàm crucifigeretur, trepidare videretur. s.est illic naturæ imbecillitas demõstrata,hîc autẽ virtutis superabũdantia,per quod nos docet,si ante aduersa cõturbamur,non ideo desistere in agonẽ ingressos,sed omnia sustinere. 76. Chry.nihil aliud Iohãni loquitur,nec dolentẽ cõsolatur,non enim tẽpus erat consolationis verborũ. Aug.Matri,quam relinquebat,alterũ pro se filiũ quodammodo prouidebat. 78.Int.s.Matrem.Aug.Suscipit eam in sua, non prædia,quæ nulla propria possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat. Beda alia litera habet in suam.s.Matrem,vt quidam volunt,sed cõgruentiùs subauditur,in suã curam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

70. aliæ longè erant , vt dicunt alij Euangelistæ, fortè priùs iuxta fuerant , postea longè. 71. s. vxor, secundùm quosdam qui alium putant fuisse ab Alphæo. Alijs verò idem putatur,& hæc Iacobi Minoris mater esse,Græce Cleophæ.Dicebatur ergo secundùm istos etiam Alphæus , eratq; frater Ioseph , viri Mariæ, ideoq; hæc Maria soror dicebatur.nam quod vulgò receptum , Annam ex tribus viris tres Marias genuisse, falsum est,vnica enim ei filia B.Maria. Alij dicunt Cleophæ filiam. n. non dixit Mater , ne eius viscera commoueret. Item quia negotium agebat Patris cælestis. o. q.d.is tibi Filij loco erit , & pro me tui curam geret. 76. id est,erit tibi pro matre. 77. in sua,id est,in proprias ædes,vel in suum ius,seu ad se.

Posteà [79] sciens Iesus quia iam [80] omnia consummata sunt, vt consummaretur [81] Scriptura dicit, [82] Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi verò [p] spongiam plenam aceto, [83] hyssopo circumponentes, [84] obtulerunt ori eius. Cùm ergo accepisset [85] Iesus acetũ, dixit, [86] Consummatum est. Et [87] inclinato capite tradidit [88] spiritum. [89] Iudæi [90] ergo (quoniam Parasceue [91] erat) vt non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies [92] ille sabbathi) rogauerunt Pilatum vt [93] frangerentur eorum crura, & tollerentur. [94] Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed [q] vnus militum lancea latus eius aperuit, [95] & continuò

Sens. Lit. In Cap. XIX.

79. Int.quia omnia disposuit, per nescientes agit. Aug. Patiebatur hæc omnia, qui apparebat homo, & idẽ disponebat omnia, qui latebat Deus. 80. s.quæ oportebat fieri antequàm acciperet acetum, & traderet spiritũ. 81. Aug.i.quod Scriptura prædixerat, Et in siti mea potauerunt me aceto. 83. Aug. humilis est herba pectus purgans. 84. Int.arundinẽ, vt alius dicit. Aug. in arũdine, vt apud alios Euãgelistas legitur; talis potus ad crucis sublimia leuatus est. Theoph. Quidã dicunt hyssopũ vocari arundinẽ, habet enim frondes arundini similes. Chry. non reddebantur ex his quæ fiebãt mansueti Iudæi, sed magis sæuiebant. 85. Beda. Non accepit vt biberet, dicit.n. alius Euangelista, noluit bibere, sed vt quod scriptum erat impleret. 86. Int.s.quod prophetia prædixerat, & quia nihil iam restat quod ante mortem fieri oportet, & tradidit spiritum, vt qui potestatem habebat ponendi animã suam, & iterum sumendi eam. Aug. 87. Chry. non quia expirauit, inclinauit caput, sed post inclinationem expirauit, per quæ indicauit Euãgelista omniũ esse dominum. Aug. quis ita dormit quando voluerit, sicut Christus mortuus est, quando voluit? quanta speranda vel timenda potestas iudicantis, si apparuit tanta morientis? 88. Theoph.s. Deo & Patri, ostendens animas sanctorum deuenire ad manus Patris omnium, peccatoribus ad infernum delatis. 89. Greg. 11. Mor.i. animam. 90. Chry. camelum glutientes, & culicem excolantes, tantam enim operati audaciam de die sunt solliciti. 91. Beda.i. præparatio, sic dicta sexta feria, quòd eo die duplices cibi à Iudæis præpararentur. 92. Beda.s. ob solemnitatem paschalem. 93. Int.s. vt morerentur. Aug. 94. Int.s. mortui de ligno, ne pendentes magnum diem sui diuturni cruciatus horrore fœdarent Aug. ¶ Theoph. sic iubebatur in lege, ne occideret sol in hominis supplicio. 95. Theoph.s. vt Iudæis complaceret, sed contumelia in signum euasit, sanguinem enim ex corpore manare, miraculosum est. Aug. non dixit, percussit, aut vulnerauit, sed aperuit, vt illic quodammodo vitæ ostium panderetur, vnde Sacramenta Ecclesiæ manarunt, sine quibus ad veram vitam non intratur. Chry. quia hinc habent ortum sacra mysteria, cùm accesseris ad tremendum calicem, ita accedas, vt ab ipso bibiturus Christi latere.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

82. Aug.q.d. date quod estis Iudæi, quippe ipsi erant acetum degenerantes à vino Patriarcharum, & Prophetarum, & tamquàm vas plenum habentes.s. cor plenum iniquitate, & velut spongiam cauernosis, & tortuosis latibulis fraudulentum. 83. Aug. Hyssopus, herba humilis, pectus purgans, Christi humilitatem significat: Christi enim humilitate mundamur. hanc Iudæi circumdederunt, & se circumuenisse putauerunt. 95. Aug. hoc prænunciabat ostium factum in latere arcæ, vt intrarent animalia diluuio non peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Et prima mulier de viri dormientis latere, & hìc secundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniunx per id quod de latere dormientis effluxit.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

80. *s.quæ ad passionem pertinebant.* 81. *s. Psalm.68. In siti mea potauerunt me aceto. p. pro, vnus ex illis.* 83. *i. hyssopi calamo. Quidam putant calami summitatem ita vocatam à Iohanne. vide Theoph.* 84. *dabatur acetum crucifixis, vt citius morerentur.* 86. *scilicet, redemptionis opus, vel quidquid patiendum restabat.* q. *vel insolentia militari, vel vt certior fieret de morte.* 96. *legisse videtur* ἤνοιξε, *nunc* ἔνυξε, *pupugit, vulnerauit.*

exiuit [96] sanguis & [97] aqua. Et qui vidit, [98] testimonium perhibuit: & [r] verum est [99] testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: vt & vos credatis. [100] Facta sunt enim hæc vt Scriptura impleretur, [101] Os non comminuetis ex eo. [102] Et iterum alia Scriptura dicit, [103] Videbunt in [104] quem transfixerunt. [105] Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab [106] Arimathia [107] (eo quòd esset [108] discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu. Et [109] permisit Pilatus. Venit ergo, & [110] tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte [111] primùm, ferens mixturam [112] myrrhæ [u] & aloës, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & [x] ligauerunt [aa] eum linteis cum aromatibus, [113] sicut mos est Iudæis sepelire. [114] Erat autem in loco vbi crucifixus est, hortus:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

96. Aug. ille sanguis in remissionem fusus est peccatorũ, aqua illa salutare temperat poculum, hæc & lauacrum præstat & potum. 97. Theoph. Erubescant Armenij, qui vino in sacris mysteriis non admiscent aquam, videtur enim non credere aquam de latere fluxisse. 98. Chry. q. d. non ab aliis audiuit, sed præsens vidit. 99. Chry. & meritò sanè, contumelias enim Christi enarrat, non magnum aliquod & admirabile signum, vt suspectus sermo reddi possit. 100. Int. nõ ait sciatis, scit ipse qui videt, credit is qui non vidit. Aug. 101. Aug. duo testimonia de Scripturis reddit singulis rebus, quas factas narrauit. 102. Int. s. agno. Aug. præceptum erat hoc celebrãtibus pascha ouis immolatione, quæ Dominicæ passionis vmbram præcesserat. 103. Int. ad hoc quod dixit, Lancea latus eius aperuit. Aug. 104. Int. quia in carne venturus est, in qua est crucifixus. Aug. 105. Hier. hoc testimoniũ sumptum est de Zacharia. 106. Beda, cælitus prouisum est, vt esset diues, vt ad Præsidem posset accedere, & vt esset iustus, vt corpus Domini accipere mereretur. 107. Beda. ipsa est Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis. 108. Chry. non ex 12. sed fortè ex 70. 109. Chry. erat valde insignis, & Pilato notus, vnde & impetrauit. 110. Chry. Sepeliendum non vt condemnatũ, sed vt magnum aliquem & admirabilem. Aug. de con. Euang. In extremo illo officio funeri exhibendo, minus curauit de Iudæis, quãuis soleret in Domino audiendo eorũ inimicitias deuitare. Beda. sedata vtcumque eorũ sæuitia: sic enim aduersus Christum præualuisse gaudebant, corpus Christi petiit, quod nõ videbatur causa discipulatus, sed pietatis factum; solet enim funeris officiũ malis etiam impendi. t. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 23. non repugnat Iohannes aliis Euangelistis, nec enim illi Nicodemũ tacentes, affirmant à solo Ioseph Dominum sepultum, vt nec vna sindone à Ioseph inuolutũ dicentes, intelligi prohibẽt & alia lintea potuisse afferri à Nicodemo, vt verum narret Iohannes, dicens linteis inuolutũ, quamuis propter sudarium capiti adhibitum, & institas lineas, quibus corpus est alligatum, etiamsi vna syndon fuit, dici poterit ligatus linteis. 111. Aug. Vox primùm cum nocte iungenda, significatur autem, nõ tunc solum venisse, sed tunc primùm, venisse verò etiam postea, vt fieret audiẽdo discipulus. 112. Chry. aromata ferunt quæ corpus apta sunt quamplurimùm conseruare. Adhuc isti vt de nudo homine opinabantur, sed multum amorẽ demonstrabant. aa. Beda. hinc Ecclesiæ consuetudo, corpus Domini non in sericis, aut auro textis, sed sindone munda consecrandi. 113. Aug. admonet Euangelista in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis seruandum; erat verò Iudæorũ consuetudo corpora variis aromatibus condire, vt diutius seruarentur illæsa. 114. Chry. quia breuitate temporis vrgebantur, nona enim hora mortuo Christo, illísque ad Pilatum accedentibus, & corpus deponentibus, vespera imminebat, ponunt enim in proximum monumentum.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

v. Theoph. & tu esto Ioseph, & tege Christi nuditatem, & in tuo corde recondc, & misce myrrham & aloën, considerando vocem illam: Ite maledicti in ignem æternum, qua nihil amarius puto.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

97. *s. distincta à sanguine res magni miraculi.* r. *pro, perhibet.* 103. *s. Zach. 12. secundùm Hebr. Nam 70. aliter vertunt, secutus est autem Iohannes sensum.* 107. *s. oriundus. nam ciuis erat Hierosolymitanus, dicitur autem 1. Regum 1. Ramathaim Sophim.* x. *pro, illud, Græ.* αὐτὸ.

& in

& in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter Parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

115. Int. Sicut in vtero Mariæ nemo ante eũ, nemo post eum, ita in hoc monumento. Aug. ¶ Chry. Factũ hoc dispẽsatione, ne alterius putaretur resurrectio facta. Theoph. vide Christi paupertatẽ, qui domum in vita non habuit, mortuus, in alieno sepulcro reconditur, & nudus existens, à Ioseph operitur. 116. Int. accelerata sepultura, ne vesperasceret, quãdo nihil tale licebat facere. Aug. 117. Chry. propinquum fuit sepulcrum, ita vt discipuli possent cum facilitate accedere, & considerare quæ fiebant.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

115. Theoph. nouum sepulcrum, per Christi enim sepulturam omnes innouamur, morte & corruptione destructa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

bb. quòd, scilicet, ad vesperam vergeret.

CAPVT XX.

VNA autem sabbathi, Maria Magdalene venit manè, cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum: & vidit lapidem sublatum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem diligebat Iesus, & dicit illis, Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit

SENS. LIT. IN CAP. XX.

1. INt. quam Matth. primam sabbathi dicit. Aug. ¶ Chry. transierat iam sabbathum, in quo impediebatur à lege: venit ergo profundo diluculo. consolationem quamdam à loco sepulturæ quærẽs. Aug. vna sabbathi est, quem nos diem Dominicum, propter Domini resurrectionem appellamus. Beda. vna sabbathi. i. prima post sabbathum. Theoph. Iudæi hebdomadæ dies sabbathum nominant, vnam verò, primam. 2. Aug. de con. Euan. lib. 3. c. 24. Cæteris mulieribus, quæ Domino ministrauerant, dilectione feruentior, vt non immeritò Iohannes eam solam commemoraret, tacitis aliis quæ cum illa fuerant, sicut alij testantur. 3. Int. s. cùm iam tempus operandi rediisset. 4. Aug. de cons. Euang. lib. 3. c. 24. non repugnat quod Marcus ait, orto iam sole: die quippe surgente, aliquæ tenebrarum reliquiæ sunt: nec Marcus significat solem visum super terram, sed proximè aduenientem. 5. Int. aliàs reuolutum. Aug. de con. Euang. lib. 3. c. 24. iam factum erat quod solus Matth. commemorat de terræmotu & lapide reuoluto, conterritisq; custodibus. Chry. Surrexit quidem Dominus clauso & signato sepulcro, sed quia oportebat alios certificari, aperitur monumentum. 6. Int. s. ex nimio ardore. ¶ cucurrit nunciare discipulis, vt aut secum quærerent, aut secum dolerent. Chry. nõdum de resurrectione nouerat aliquid manifestum, sed putabat factam corporis translationem. 7. Aug. s. præ cæteris, & familiarius. 8. Aug. nõnulli codices Græci habent meũ, quod potest videri dictũ propẽsiore charitatis, vel famulatus affectu, sed hoc in pluribus codicibus, quos in prõptu habemus, nõ inuenimus. Greg. 3. Mor. c. 9. Solum Domini corpus quæsitura venerat, & quasi totum Dominum sublatum deplorat. Chry. non priuauit Euangelista mulierem hac laude, nec sibi dedecori esse existimauit, quòd ab ea primùm discerent.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

1. THeoph. Futuri seculi exẽplar hæc dies, vna enim illic dies nequaquam nocte interpolata, Deus ibi Sol qui numquam occidit. 4. Greg. hom. 22. congruè hoc dicitur, Maria enim Christum mortuum quærebat, cumque minimè inuenisset, furatum credidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

1. *id est, prima die post sabbathum, seu sabbathi, id est, hebdomadæ.* 6. *scilicet, post visos Angelos, de quibus alij Euangelistæ.* a. *& alios etiam Apostolos, vt dicunt Matthæus & Marcus.* b. *apparet simul adfuisse alias mulieres.*

ergo Petrus,& ille alius discipulus,& [9]venerunt ad monumentum. [10]Currebant autem duo simul,& ille alius discipulus præcurrit citiùs Petro: & venit primus ad monumētum.Et cùm se [c]inclinasset,vidit posita linteamina:non tamen [d]introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum,& [11]introiuit in monumentum, & vidit [12]linteamina posita,& [e]sudarium quod fuerat super caput eius non cum linteaminibus positum,sed separatim inuolutum in vnum [13]locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui venerat primus ad [14]monumentum:& [15]vidit,& [16]credidit:nondum enim sciebant Scripturā, quia oportuit eum à mortuis resurgere. [17]Abierunt ergo iterum discipuli ad [18]semetipsos. [19]Maria autem [20]stabat ad [21]monumentum foris,[22]plorans.Dum ergo fleret,inclinauit se,

SENS. LIT. IN CAP. XX.

9. Theoph.quomodo adstantibus custodibus venerunt?post terræmotū recesserant custodes annunciaturi Pharisæis 10. Greg.præ cæteris cucurrerunt,qui præ cæteris amauerunt. 12. Chry.Petrus vt feruidus introit,& vniuersa diligenter inspicit. 13. Chry.signū hoc resurrectionis erat;nō enim si trāstulissent corpus,nudassent,nec si essent furati,de hoc fuissēt solliciti vt sudariū inuoluerent,& seorsū ponerent;ideo Iohannes præmisit sepultū cū myrrha,quæ conglutinat corpori linteamina, vt ne deciperetis à dicentibus furto sublatū,quis enim fur circa rē superfluam tantum laboraret? 14. Int.i. vacuum sepulcrum. 15. Int.non quidē resurrexisse,sed sublatum esse.Aug.Sequitur enim,nondū sciebat,&c.non ergo credidit resurrexisse,quem nesciebat oportere resurgere,quādo autem ab ipso Domino audiebant,quamuis apertissimè diceretur, consuetudine tamen ab illo audiendi parabolas,non intelligebant,& aliquid aliud eum significare credebant. 17. Int.cùm crederent ablatum. 18. Int.eò vbi habitabant.Aug. 19. Aug.viris redeūtibus,infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus.Greg.ho.25.Magdalene,quæ fuerat in ciuitate peccatrix,mentem magna vis amoris accēderat,quæ à monumento Domini,etiam discipulis recedentibus,non recedebat. 20. Int.s.cum aliis duabus. 21. Aug.de cons.Euang.ante saxei sepulcri locum , sed tamen intra illud spatium, quò iam ingressæ fuerant,erat quippe illic hortus. 22. Chry.Petrus nihil tale passus est,nec mirum,compassibile enim est muliebre genus,& natura flebile.Aug.oculi qui Dominum quæsierant,& non inuenerant lacrymis vacabant,ampliùs dolentes quòd ablatus de monumento,quàm quòd occisus in ligno,quia tanti Magistri cuius vita subtracta fuerat,nec memoria remanebat.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

10. Int.per decursum huius mundi,Iudæi per legis litteram,Gētiles per legem naturæ.Greg.ho.22. per Iohannē iuniorem,synagoga,per seniorem Petrum,Ecclesia gentium designatur. prior quidē illa ad Dei cultum,sed hæc ad seculi vsum prior quàm synagoga.Currunt simul:ab ortus enim sui tēpore, vsque ad occasum,pari & communi via,quamquam non sensu gentilitas cū synagoga decurrit. Venit priùs synagoga,mandata enim legis percepit,&prophetias de Christo:sed nō intrat,quia credere noluit:Credidit ecclesia Gentium secuta posterior.Sudarium capitis non inuenitur cū linteaminibus:caput enim Christi Deus,& diuinitatis Sacramenta incomprehensibilia,ab infirmitatis nostræ cognitione disiuncta sunt:non solùm autē separatim,sed inuolutum dicitur inueniri,quia nec initium,nec finis diuinitatis aspicitur,nec est,dicitur autē in vno loco, in scissura enim mentium Deus non est.potest & sudarij nomine intelligi labor:sudario enim laborantiū sudor detergi solet:sudariū ergo seorsum,quia Christi passio longè est à nobis disiuncta:ipse enim sine culpa passus,nos cum culpa toleramus,ipse sponte ad mortē venit,nos inuiti:post Petrum ingressus Iohannes,in fine enim mundi etiam Iudæi conuertentur.Theoph.Petrus actiuus & promptus,Iohannes contemplatiuus,& rerum diuinarum peritus.præuenit quidem plerumque contemplatiuus notitia, & docilitate,sed actiuus instantia feruoris,& sedulitate priùs inspicit diuinum mysterium. 12. Int.Sacræ Scripturæ Sacramenta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

c. s.ad ostium. d. vel timore,vel Petro deferens. e. Græc.σουδάριον,vox Latina. 15. s.sublatum,vt Mariæ dixerat. 18. i.in domum suam. 19. quæ cum aliis mulieribus ad monumentum redierat. 20. cùm aliæ inde abijssent.

&pro

& [23] prospexit in monumentum:& vidit duos [24] Angelos in albis, [25] sedentes vnũ ad caput, & vnũ ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu. [26] Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? [27] Dicit eis, [28] Quia tulerunt Dominũ meũ:& [29] nescio vbi posuerunt eum. [30] Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum,& vidit Iesum stantem:& [31] non sciebat quia Iesus est. [32] Dicit ei Iesus, [33] Mulier, [34] quid ploras? [35] quem quæris? Illa [36] existimans quia hortulanus esset, dicit ei, [37] Domine, [38] si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum: & [f] ego eum tollam. Dicit ei [39] Iesus, Maria.

Sens. Lit. In Cap. XX.

23. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 24. Viderat cum aliis mulieribus Angelum sedentem super lapidem reuolutum à monumento, ad cuius verba cùm fleret, prospexit in monumentũ. nimium dolebat, nec suis, nec discipulorũ oculis facilè putabat credendum; vel diuino instinctu in eius animo factum est, vt prospiceret. Greg. hom. 25. Amanti semel aspexisse nõ sufficit, quia vis amoris intentionẽ multiplicat inquisitionis: perseuerauit vt quæreret, & inuenit, dilata desideria creuerũt, & crescẽtia inuenerunt. 24. Chry. quia non erat excelsa mulieris mens, vt ex sudariis perciperet resurrectionẽ, Angelos videt læto habitu, vt & ipsa à dolore mitigetur. 26. Chry. nihil de resurrectione dicunt, sed paulatim in eum sermonem intrant: ne ergo ex visione turbaretur, compassionis voce lacrymas prohibent, futurum quodammodo gaudium nunciantes, ita enim dicunt, quid ploras? quasi dicant, plorare noli.

27. Aug. putans interrogasse nesciẽtes, prodit causam lacrymarum. 28. Aug. Dominum vocat Domini corpus exanime, à toto partem significans: sic confitemur Iesum Christum sepultum, cùm sola eius caro sepulta sit. 29. Int. hæc est maior causa doloris. Aug. nesciebat enim quò iret ad cõsolandum dolorem. Chry. nondũ de resurrectione aliquid nouerat, sed adhuc translatum arbitrabatur. 30. Aug. de con. Euan. lib. 3. c. 24. hîc intelligendi sunt surrexisse Angeli, vt etiam stantes viderentur, sicut eos Lucas visos commemorat. Chry. quare ad Angelos loquens aliò cõuertitur? videtur mihi ea loquente Dominum à tergo apparuisse, Angelósq; figura, inspectione, & motu hoc ostendisse; hoc ergo eam fecit retrorsum cõuerti. Aug. hora iam venerat qua gaudiũ ab Angelis quodammodo nunciatum, fletibus succederet. 31. Chry. Apparuit Angelis vt Dominator; mulieri verò nõ ita, ne eam stupefaceret.

32. Int. redarguens eam. 34. q. d. non lacrymas nudas, sed fidem exigo. 35. Int. interrogatur causa doloris, vt augeatur desideriũ. Greg. hom. 25. quatenus nominato eo, quem quærebat, in amorem eius ardentiùs æstuaret. 36. Int nõ penitus falsò, quia in eius mente seminabat. Greg. Forsitan nec errando hæc mulier errauit, in eius enim pectore per amoris sui vim semina virtutum virentia plantabat. Chry. Hortulanum existimat, quia in communi figura apparuit. 37. Glo. quem putat hortulanum, dicit Dominum, vt honorificaret hominem à quo rogabat beneficium. 38. Greg. at nondum dixerat quem quæreret, sed vis amoris hoc agere solet in animo, vt quem semper cogitat, nullũ alium credat ignorare. f. Chry. q. d. si propter timorem Iudæorum tulisti, ego eum accipiam. Theoph. Timebat ne Iudæi in corpus exanime sæuirent, & ideo volebat aliò transferre. 39. Greg. qui communi vocabulo appellans, ex sexu agnitus non est, vocat ex nomine. q. d. recognosce eum à quo recognosceris.

Sens. Myst. In Cap. XX.

25. Aug. qui Græcè Angeli, Latinè nuntij dicuntur: significabatur ergo Euangeliũ Christi à capite vsque ad pedes. i. ab initio vsq; ad finem nunciandũ. Greg. ho. 25. ad caput sedet Angelus, cùm per Apostolos prædicatur quòd in principio erat Verbũ, quasi ad pedes sedet, cùm dicitur, Verbũ caro factum est, vel duo Angeli, duo Testamenta, quæ dum pari passu incarnatũ, mortuũ, & resurrexisse Dominum nunciant, quasi testamentũ prius ad caput, & posterius testamentũ ad pedes sedet. 26. Greg. hom. 25. ipsa sacra eloquia, quæ in nobis lacrymas amoris excitant, easdem consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem repromittunt. 30. Greg. hom. 23. quæ adhuc de Domini resurrectione dubitabat, conuersa est, vt videret, per dubitationem enim quasi tergum in Domini faciem miserat, quem resurrexisse non credebat. 31. Greg. quia amabat, & dubitabat, videbat, & non agnoscebat eum. 33. Int. quæ non credit, adhuc est mulier, adhuc corporei sexus appellatione signatur.

Addit. Avct. In Cap. XX.

30. *vt solent qui aliquid sollicitè quærunt huc illuc se vertere.*

Conuersa[40] illa dicit ei, Rabboni[g] (quod dicitur, Magister[41]) Dicit ei Iesus, Noli[42] me tangere, nondum enim ascendi[43] ad Patrem meum. Vade[44] autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo[h] ad Patrem[45] meum, & Patrem[46] vestrum, Deum[47] meum, & Deum[48] vestrum[49]. Venit[50] Maria Magdalene annuncians[51] discipulis, Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cùm ergo serò[52] esset die illo vna sabbathorum, & fores[53] essent clausæ, vbi erant

SENS. LIT. IN CAP. XX.

40. Int.priùs corpore conuersa, putauit quod non erat; nunc cōuersa corde, quod erat agnouit. Aug. ¶ Chry. conuersa fuerat ad Angelos, vt interrogaret cur essent stupefacti. Christus ergo eā vocans conuertit ad se, per vocem seipsum manifestans. 41. Aug. Hortulanum vocauit Dominū, Iesum verò vocat Magistrum: ibi enim honorabat hominem, à quo beneficiū postulabat, hîc recolebat doctorem à quo discernere humana & diuina discebat. 42. Greg. hom. 25. in his verbis ostenditur voluisse Mariā amplecti vestigia Christi. 43. Aug. an sedens in cælo tāgi poterat? certè se discipulis tāgendū obtulit, dicens: Palpate, & videte, &c. quin & feminæ eum antequàm ad Patrē ascenderet, tetigisse leguntur, in quibus erat & Magdalena. aut ergo hîc figuratur Ecclesia de gentibus, quæ in Christum nō credidit, nisi cùm ascēdisset ad Patrem: aut sic in se credi voluit Iesus, id est, sic se spiritualiter tangi, quòd ipse & Pater vnum sunt. ei quippe in intimis sensibus, quodammodo ascendit ad Patrē, qui sic in eo profecit vt Patri agnoscat æqualem. hæc autem carnaliter adhuc in eum credebat, quē sicut hominē flebat. Aug. 1. de Trinit. cap. 9. Tactus tamquā finem facit notionis, nolebat ergo Christus in eo esse finē intenti cordis in se, vt hoc quod videbatur, tātummodo putaretur. Chry. volebat hæc mulier adhuc cum Christo versari, vt ante passionem: ab hac ergo mente eam abducit, vt cum multa reuerentia ei loquatur: dicens autem, Nondum ascendi, ostēdit se illuc properare, nec debere vltrà cum hominibus, vt antea conuersari. Glo. Noli me tangere. i. sic credere, nondū ascendi ad Patrem. i. nōdum credis me Patri æqualem, tunc tanges, cùm non imparem credes. Auctor. vide Additionem. 46. Int. natura. non ait cōmuniter nostrum, sed meum & vestrum, quia differunt. Hil. 11. de Trin. Est ei Pater vt cæteris, ex ea parte qua homo est; & Deus ei, vt cunctis, ex ea natura qua seruus est; vnde, Vade, inquit, ad fratres meos, vnigenitus enim Deus sine fratribus est. Aug. Patrem meū natura, vestrum gratia.
47. Int. gratia. 48. Int. quia ego homo. ¶ sub quo & homo sum. Aug. 49. Aug. inter quos & ipsum, mediator sum. 50. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 24. Egressa à monumēto, id est, ab illo loco vbi erat horti spatium ante lapidem effossum; & cum illa aliæ quas secundùm Marcum inuaserat tremor, & pauor, & nemini. s. aliorū quidquam dicebant: cùm verò cum aliis veniret, tunc secundùm Matthæū, occurrit illis Iesus, dicens, Auete. habuerunt itaque collocutionem Angelorum, bis ad monumentum venientes; bis etiam Domini, semel. s. cùm Maria hortulanum putauit, & iterum cùm occurrit in via, vt eas repetitione firmaret. 51. Greg. ibi culpa abscinditur vnde processit; quia mulier in paradiso viro mortem propinauit, mulier à sepulcro viris vitam annunciat; dictáque viuificatoris sui narrat, quæ mortiferi serpentis verba narrauerat. Glo quasi rebus ipsis Deus dicit, de qua manu illatus est potus mortis, de ipsa suscipite potū vitæ. 52. Int. hoc in ipso die resurrectionis. Beda. ideo serò apparuit quia consequēs erat, maximè eos tunc timidos esse. Theoph. præstolabatur Dominus, vt omnes cōuenirēt. Chry. nec vnum diē dimisit pertrāsire, sed videre sitientibus quod sciebāt iam suscitatū, & timētibus, cùm serò factū esset, ipsis adstitit. 53. Int. moli corporis vbi erat diuinitas, ostia clausa nō abstiterunt, sicut & natus fuerat de Virgine. Aug. ¶ Theoph ostiis clausis venit, vt ostendat eodem modo resurrexisse clauso sepulcro. Aug. Serm. de pass. quidā hîc disputant, quomodo per ostia clausa corpus intrare potuit? si comprehendis modum, non est miraculum, vbi deficit ratio, ibi est fidei ædificatio.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

44. Gloss. Noli manum maioribus adhibere, sed vade ad perfectiores, qui facilè resurrectionē credant, mulieribus enim in Ecclesia docere non permittitur. 51. Beda. Maria, quæ interpretatur domina illuminata, illuminatrix seu stella maris, significat Ecclesiam. in eo verò quod Christum resurrexisse nunciat, monentur omnes quibus est commissum prædicandi officium, vt si quid eis cælitus reuelatum fuerit, studiosè proximis propinent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

g. i. Magister mi, Syriacum est. 42. amplecti illa volebat. 43. pro, ascendo. q. d. nondum discedo, tangere poteris postea. h. i. post aliquot dies ascendam. q. d. dic eis vt recordentur quod dixi ante passionem, me ad Patrem ascensurum, &c. l. i. prima die hebdomadæ. s. postridie sabbathi.

discipuli

discipuli congregati propter metum Iudæorum:venit[54] Iesus,& stetit[55] in medio,& dixit
eis,[56] Pax vobis.Et cùm hæc dixisset,ostendit[57] eis manus,& latus. Gauisi[58] sunt ergo disci-
puli viso Domino.Dixit ergo eis Iesus iterum,[59] Pax vobis.Sicut[60] misit[61] me Pater,& ego
mitto vos.Hæc cùm dixisset,insufflauit:[62] & dixit eis,Accipite Spiritum sanctum : quo-[63]
rum remiseritis[64] peccata,remittuntur eis : & quorum retinueritis , retenta sunt. Tho-
más autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus,[65]

SENS. LIT. IN CAP. XX.

54. Int.die Dominica eiusdem resurrectionis.Glo.quinquies in eo die apparuit.Primò,Magdalenæ. Secundò,eidem cum aliis in via.Tertiò,Petro.Quartò,Cleophæ,cum socio.Quintò,discipulis ianuis clausis,prædictis duobus iã reuersis. 55. Chry.mirum est non putasse illos phantasma;sed præueniẽs mulier multã in eis fidem operata est,& ipse per visum se eis manifestum ostendit,& voce eorũ mentem fluctuantem firmauit. 56. Chry.i.ne turbemini,commemorat autem verbum,quod ante crucem dixerat,Pacem meam do vobis,& in me pacem habebitis. 57. Int.vbi ad dubitantium corda sanãda, vulnerum sunt seruata vestigia.Greg.& quia ad illud corpus quod videri poterat,fides intuentiũ dubitabat,ostendit eis manus & latus.Claui enim manus fixerant,lancea latus aperuerat.Aug.22.de ciu. cap.19.Claritas,qua iusti fulgebũt sicut sol,in Christi corpore cùm resurrexit,abscõdita fuisse potius, quàm defuisse credenda est. non enim eum ferret humanus atque infirmus aspectus,quãdo à suis ita deberet attendi,vt posset agnosci. 58.Chry.impletur illud,iterũ videbo vos,& gaudebit cor vestrum.

59. Int.iteratio,confirmatio est,dat eis pacẽ super pacem,sicut promisit per Prophetam.Beda. Repetit,quia gemina est virtus charitatis,vel quia ipse est qui fecit vtraque vnũ. Glo.pacẽ offert, qui propter pacẽ venerat;iterat,vt monstret per suũ sanguinẽ pacificata,quæ in cælis,& quæ in terra.Chry. quia prælium implacabile habebant cum Iudæis,rursus eis pacem annunciat,vt consoletur:simul demonstrans crucis efficaciam,per quam soluit omnia tristia,& cõtulit omnia bona, & hæc est pax.mulieribus verò supra annunciatum gaudium. susceperant enim maledictionem hanc, in dolore paries, & erant in mœrore. 60. Aug.æqualem Patri Filium nouimus,sed hîc verba mediatoris agnoscimus, medium quippe se ostendit,dicendo : ille me,& ego vos. 61. Int.i.ad passiones.q.d.ea charitate vos mitto ad mala,qua Pater me misit. Greg.q.d.ea charitate vos diligo,cùm inter scandala persecutorũ mitto,qua me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit. 62. Int.insufflatio significauit,Spiritum sanctũ,non Patris esse solius Spiritũ,sed & suum.Aug.¶Chry.non Patrẽ deprecatur,sed sua authoritate dat eis virtutem.Greg.hom.26.priùs in terra discipulis datur Spiritus sanctus, postmodum de cælo mittitur,quia duo sunt præcepta charitatis;in terra datur vt diligatur proximus, datur de cælo,vt diligatur Deus.vna est charitas,& duo pręcepta;vnus Spiritus,& duo data.& proximi amore discitur,qualiter perueniri debeat ad amorem Dei. 63.Chry.apparet accepisse eos tunc potestatem quãdam,& spiritualem gratiam ad dimittendum peccata:vnde sequitur,quorũ remiseritis,&c.

64. Int.i.quos dignos remissione iudicaueritis , duabus scilicet clauibus , potestatis & discretionis. Greg.hom.26.qui priùs Spiritum sanctũ habuerũt,vt innocenter viuerent,& quibusdã prædicatione prodessent,hunc post resurrectionẽ patenter acceperunt,vt pluribus prodesse possent,ad quantum verò culmen gloriæ discipuli perducti sunt,qui principatũ superni iudicij sortiuntur,vt vice Dei peccata retineant,& relaxent? horum in Ecclesia locum Episcopi tenent,& soluendi,vel ligandi auctoritatẽ suscipiunt,qui gradũ regiminis sortiuntur. grandis honor,sed graue pondus honoris : durum quippe est,vt qui nescit tenere moderamen vitæ suæ,iudex fiat alienæ. Chry.Sacerdos si propriã benè dispẽset vitam,alienam verò non diligenter curet,in gehennã vadit;nec propterea læditis, in iis quæ sunt à Deo commissa. Deus enim est,qui dispensat,sacerdos linguam suã & manum tribuit : non enim iustum esset,vt propter alterius malitiam circa salutis symbola læderentur,qui ad fidem veniunt.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

65.Glo.Didymus.i.geminus,quia dubius.Thomas.i.abyssus,quia dubitando profundiùs nouit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

56. salutatio Hebræorum more,qui ita imprecantur omnia prospera.s.à Deo. 61. s.in mundum pro salute hominum. 64. potestas hæc promissa, Matth.18.nunc data , vel illic de foro exteriori sermo est , hic de interiori etiam. 65. id est,geminus,id quod significat Hebraicè Thomas,seu Thoma תאמ

non [66] erat cum eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis, [67] Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam [68] digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. [69] Venit Iesus ianuis [70] clausis; & stetit in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, [71] Infer digitum tuum huc, & vide [72] manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & [73] Deus meus. Dixit ei Iesus, [74] Quia vidisti

SENS. LIT. IN CAP. XX.

66. Chry. deficiebat ex dispersione, quę iam facta erat. Greg. hom. 26. non casu factum est, vt deesset, sed Dei clementia, vt discipulus dubitans, dũ vulnera in magistro palpat carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis; plus nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quàm credentiũ discipulorum fides profuit; dum enim ille ad fidẽ palpando reducitur, mens nostra in fide solidatur. Beda. ait Lucas duos illos discipulos ex Emaus reuersos, inuenisse vndecim cõgregatos, sed datur intelligi, quoddam fuisse interuallum quòd ad horã Thomas egressus sit, & Iesus veniens in medio stetit. 67. Chry. sicut qualitercumque credere facilitatis est, ita præter modum inuestigare crassissimæ est mẽtis, ideoque accusatur Thomas, qui dicentibus Apostolis, vidisse se Dominũ; non credidit, quin etiã rẽ putauit impossibilem.

68. Chry. aliis crassior existens, per sensum crassissimum, scilicet tactum, quærebat fidem, non cõtentus videre. 69. Chry. Vide Domini clementiam, etiam pro vna anima se ostendit, & accedit vt saluet vnum; non apparuit autem ei statim, sed post dies octo, vt accenderetur desiderio, & fidelior fieret in futurum. 70. Aug. serm. de Pass. Dicis, si per ostia clausa intrauit, vbi corporis modus? Respõdeo, si super mare ambulauit, vbi est corporis põdus? Fecit illud Dominus tamquàm Dominus, numquid quia resurrexit destitit esse Dominus? 71. Chry. ostendit se adfuisse cùm hæc Thomas loqueretur ad cõdiscipulos. 72. Chry. quomodo corpus incorruptibile typos habebat clauorum? erat id cõdescensionis, vt discerent ipsum esse, qui fuerat crucifixus. Aug. lib. de Symbolo. Posset de corpore clarificato omnem maculam cicatricis abstergere, sed sciebat cur reseruaret; sicut enim demonstrauit Thomæ non credenti nisi tangeret & videret; ita inimicis suis vulnera demonstraturus est, vt conuincat, dicens: Ecce hominem quem crucifixistis: videtis vulnera quæ infixistis, agnoscitis latus quod pupugistis, per vos enim, & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. Aug. 22. de Ciuit. Nescio quomodo sic afficimur amore martyrum, vt velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt; & fortè videbimus; non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam in corpore virtutis pulchritudo fulgebit: si qua verò martyribus amputata, aut ablata sunt, restituentur. dictum enim eis, Capillus capitis vestri non peribit. quòd si decebit vt indicia vulnerum ibi cernantur, vbi membra percussa, vel secta sunt, ibi cicatrices; sed tamen eisdem membris redditis, non perditis apparebunt, eruntque non vitia, sed virtutũ indicia. Greg. hom. 26. Duo mira Dominus, & iuxta humanam rationem valde contraria ostendit, dum corpus & incorruptibile, & tamen palpabile demonstrauit: corrumpi enim necesse est quod palpatur, & palpari non potest quod non corrumpitur: palpabilem ergo se demonstrauit, & incorruptibilem, vt ostenderetur corpus eiusdem naturę, & alterius gloriæ. Greg. 14. Mor. cap. 31. Corpus nostrum in resurrectionis gloria subtile erit per effectum spiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. 73. Aug. Tangebat hominem, & Deum confitebatur. Theoph. Qui priùs fuerat infidelis, post lateris tactum optimum se Theologum ostendit, duplicem naturam, & vnam hypostasim Christi edisserens. dicens enim Dominum, naturam humanam, dicens Deum, diuinam confessus est in vno & eodem. 74. Aug. Non ait, tetigisti: generalis est quodammodo sensus visus, & per alios sensus solet nominari. dicimus enim, vide quàm bene sonet, oleat, sapiat, caleat. Et Dominus, Infer, inquit, digitum tuum, & vide, quasi dicat, tange, & vide: nec tamen ille oculos habebat in digito. Potest etiam dici, non ausum Thomam tangere, cùm se Christus tangendum offerret. Greg. quomodo dicitur, vidisti, si fides est argumentum non apparentium? aliud vidit, aliud credidit; hominem vidit, Deum confessus est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

71. *quod te facere velle dixisti.* 74. *scilicet, tactu ad quem etiam suprà inuitans dixerat, Vide manus meas, &c. vel fortè contentus vidisse, & audisse, tangere noluit.*

[75]me Thoma,credidi[76]sti: [77]beati qui non [m]viderũt,& credide[78]runt. Multa [79]quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum,quę non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, vt [80]credatis quia Iesus est Christus Filius Dei viui, & vt cre[81]dentes,vitam habeatis in [82]nomine eius.

Sens. Lit. In Cap. XX.

75. Int.hominem. 76. Int. me esse Deum. 77. Greg. In hac sententia nos specialiter significati sumus,qui eum,quem carne non vidimus,mente retinemus,si tamẽ fidem nostram operibus sequimur; ille enim verè credit,qui exercet operando, quod credit. 78. Aug. Præteriti temporis verbis vtitur, vt qui nouit quod erat futurum,in sua prædestinatione iam factum. Chry. Cùm aliquis dixerit,vtinam illis temporibus fuissem,& vidissem Christi miracula,cogitet,Beati qui non viderunt,& crediderunt. Theoph.significat hic etiam discipulos,qui nec plagas clauorum,nec latus palpantes,crediderunt. 79. Chry.quia Iohannes pauciora aliis Euangelistis dixerat,hoc subiungit:sed nec alij omnia dixerunt,sed quæ erant sufficientia adducere ad fidem;videtur autẽ mihi loqui de signis factis post resurrectionem,vnde dicit in conspectu discipulorum, cum quibus solis post resurrectionem conuersatus est.Glo.quasi in fine libri concludit,deinde tamen narrat gesta ad mare Tiberiadis, & capturam piscium. 80. Chry. nec enim solùm discipulorum gratia signa fiebant. 81. Chry. non enim illi cui creditur,sed nobis vtile est credere. 82. Chry.id est,per Iesum,ipse autem est vita.

Addit. Avct. In Cap. XX.

m. pro, cùm non viderint, credent. 79. hic videtur voluisse finem facere scribendi,sed postea iudicauit etiam reliqua addenda. 82. i.per ipsum,seu propter ipsum.

CAPVT XXI.

POSTEA [1]manifestauit se [2]iterum Iesus discipulis suis ad [3]mare Tiberiadis. Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus,& Nathanaël,qui erant à Cana Galilææ, & [4]filij Zebedæi,& [5]alij ex discipulis eius duo.Dicit eis Simon Petrus, Vado [6]piscari. Dicunt ei,[7]Venimus & nos tecum. Et exierunt,& ascenderunt in nauim:& illa

Sens. Lit. In Cap. XXI.

1. CHRY. Postea dicit,quia non semper cum eis erat, vt antea. 2. Chry. non enim videretur nisi condescenderet. 3. Int.Idem est quod mare Galilææ,& stagnum Genezareth. Chry.abierant in Galilæam,periculum Iudæorum declinantes. 4. Int.s.Iohannes,& Iacobus Maior. 5. Int.quorum nomina tacentur. 6. Chry. quia Dominus non continuè cum eis erat, neque eis aliquid erat cõmissum, artem piscatoriam tractabant.Greg.hom.24. Negotium quod ante cõuersionem sine peccato extitit, post cõuersionem repetere culpa non fuit.Itaq; Petrus ad piscationem rediit;Matthæus ad telonium non rediit: sunt enim pleraq; quæ sine peccato exhiberi,aut vix,aut nullatenus possunt, ad quæ post conuersionem non est redeundum. Aug. Non fuerant prohibiti Apostoli ex arte sua licita victum necessarium quærere, si quando vnde viuerent aliud nõ haberent.Sic Paulus ne gentes offenderet,si potestate quam cum cæteris prædicatoribus habebat, vteretur,artem quam non nouerat,didicit, vt dum suis manibus transigitur doctor,nullus grauaretur auditor.quanto ergo magis B.Petrus, qui piscator fuerat,quod nouerat,fecit,si aliud vnde viueret non inuenit?quòd si quis dicat,cur nõ Dominus quod eis promisit.s.apponenda his omnia si quærerent regnũ Dei,impleuit?Respondendum implesse. quis enim alius pisces,qui caperentur,apposuit,qui non ob aliud credendus est eis iniecisse penuriam, qua cogerentur ire piscatum,nisi depositum volens exhibere miraculum? Chry.sequebantur alij discipuli Petrum,erant enim sibi inuicem colligati.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

3. id est,lacum.

[8]nocte nihil [9]prendiderunt. Manè autem iam facto stetit Iesus in littore:non tamen cognouerunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, [10]Pueri, numquid [a]pulmentarium habetis? Responderunt ei, [11]Non. Dicit eis, Mittite in dexteram nauigij [b]rete, & inuenietis. Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro, [12]Dominus est. Simon [13]Petrus cùm audisset quia Dominus est: [14]tunica

Sens. Lit. In Cap. XXI.

8. Chry. Nocte piscabantur, quia adhuc formidolosi erant. 9. Greg. ho. 24. Facta est discipulis magna difficultas, vt veniente Magistro, fieret admirationis magna sublimitas. 10. Chry. Init cum eis sermonem, velut ab eis emere volens. 12. Chry. Iohannes perspicacior erat, & ideo primò cognouit Christum. Beda. Cognouit Iohannes primùm Dominum, siue miraculo piscationis, siue sono præcognitæ vocis. 13. Chry. Petrus feruentior erat, ideo promptiùs venit ad Christum.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

8. GLo. nox ante aduentũ Christi, in qua nullus ad perfectionem per legem venit; manè, aduentus Christi. Aug. in captura piscium commendatur Ecclesiæ Sacramentũ, qualis futura est in vltima resurrectione, ad quod cõmendãdum valet, quod tamquam finis est interpositus libri, quod esset secuturæ narrationis quasi prooemium, & septem discipuli suo numerô finem significant temporis: vniuersum enim tempus septem diebus voluitur, & littus finem seculi significat, est enim finis maris: & sicut hîc significata est Ecclesia, qualis in fine seculi futura sit; ita alia piscatione significata est, qualiter nũc fit; itaque ibi non stabat Iesus in littore, sed ascendit in nauim; illic non mittuntur retia in dexterã, ne soli significentur boni; nec in sinistram, ne soli mali: sed indifferenter, vt significẽtur permixti boni & mali. hîc verò mittitur in dexteram rete; vt soli boni significentur, qui pertinent ad resurrectionẽ vitæ, & in littore. i. in fine seculi, cùm resurrexerint, apparebunt; habet istos Ecclesia post finẽ vitæ huius in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perueniat; & quod in prima piscatione duabus nauiculis, hoc isto loco centũ & centum cubitis est figuratum. s. vtriusque generis electi, circũcisionis & præputij; illic numerus piscium non exprimitur; tamquam illud fiat per Prophetam prædictum, Annunciaui, & locutus sum, multiplicati sunt super numerum; hîc certus est numerus, vbi decem decalogum significat; cùm autem ad legẽ accedit gratia. i. ad litteram Spiritus, quodammodo denario additur septenarius, quo numero significatur Spiritus sanctus, ad quẽ sanctificatio pertinet, quæ tribuitur diei septimo in lege: & Esaias Spiritum sanctum munere septenario commendat: numerus verò decimus septimus ab vno vsque ad seipsum omnibus computatis crescens, ad centum quinquaginta tria peruenit: non ergo tantùm cẽtum quinquaginta tres ad vitam æternam resurrecturi significantur, sed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes, hoc numero figurantur, qui etiam ter habet quinquaginta, & insuper tria propter mysterium Trinitatis; quinquagenarius autẽ completur multiplicatis septẽ per septem, additoque vno, vt eos significet esse vnum. Dicitur verò quòd erant magni pisces. qui enim fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Illic rete propter significãda schismata rumpebatur, hic non rũpitur. in illa enim summa pace sanctorũ nulla erunt schismata. Theoph. Cùm nox erat ante Solis Christi præsentiam, Prophetæ nihil ceperunt, quia etsi vnam nationẽ Israel corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idololatriam labebatur. Greg. ho. 24. mare præsens seculum significat, quod se causarum tumultibus, & vndis vitæ corruptibilibus illidit; soliditas autẽ littoris perpetuitas est quietis æternæ: discipuli ergò adhuc fluctibus mortalis vitæ inerãt, Dominus autem iam in littore stabat; ad quod Petrus, cui specialiter Ecclesia commissa est, pisces pertrahit, stabilitatẽ æternæ pacis fidelibus ostendens, quod egit verbis, & epistolis, agitque quotidie miraculorũ signis Beda. per ducentos cubitos gemina charitatis virtus exprimitur; per dilectionẽ enim Dei & proximi Christo appropinquamus. Piscis assus est, Christus passus, ipse latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo nostræ mortis, & qui nobis factus est piscis humanitate, extitit panis reficiens diuinitate. b. Int. i. prædicationem ad colligendos solos dexteros. 14. Int. s. fide Ecclesiæ.

Addit. Auct. In Cap. XXI.

3. *i. lacum,* 10. *sic operarij soliti vocari apud Iudæos.* *a.* *i. obsonium* προσφάγιον. *q. d. pani additum.*
14. *s. quæ solet superindui, nempe pallium piscatorum tunica est quædam.*

[c] ſuccinxit ſe (erat enim [15] nudus) & miſit ſe in [16] mare. Alij autem diſcipuli [17] nauigio venerũt (non enim longè erant à terra, ſed quaſi cubitis [d] ducentis) trahentes rete piſcium. Vt ergo deſcenderunt in terram, [18] viderunt [19] prunas poſitas, & [20] piſcem ſuperpo[21]ſitum, & [22] panem. Dicit eis Ieſus, [23] Afferte de piſcibus quos prédidiſtis nunc. Aſcendit Simõ Petrus, [24] & traxit rete [25] in terram, plenum magnis piſcibus cẽtum quinquaginta tribus. Et cùm [26] tanti eſſent, non eſt [27] ſciſſum rete. Dicit eis Ieſus, Venite, & prandete. Et nemo [28] audebat [e] diſcumbentium interrogare eum, Tu quis es? ſciẽtes quia Dominus eſt. Et venit Ieſus, & accepit [29] panem, & [30] dabat eis, & [31] piſcem ſimiliter. Hoc iam [32] tertiò manifeſtatus eſt

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

c. Theoph. quod ſe præcinxit, pudoris eſt ſignũ: præcinxit verò ſe lineo amictu, quẽ Phœnices, & Tyrij piſcatores ſibi circũuoluunt, cùm nudi ſunt. 15. Beda. nudus dicitur ad comparationẽ cæterorum veſtimentorũ quibus vti ſolebat, ſic ſolemus ſimplici veſtimẽto induto dicere, Cur nudus incedis? poteſt etiam intelligi more piſcatorum ſtudio piſcandi nudus inceſſiſſe. 16. Beda. eodẽ ardore, quo & multa alia fecerat, venit ad Ieſum. nõ eſt autẽ intelligendum ſuper fluctus veniſſe, ſed aut natãdo, aut pedibus propriis; erant enim prope terram. 18. Chry. aliud ſignum ſubditur. 21. Int. ſ. prunis. Aug. 22. Int. ſ. viderunt, non ſuper prunas. Aug. 23. Chry. Iubet afferri ex piſcibus, vt oſtendat non eſſe phantaſma quod factum eſt. 26. Int. Numero, quantitate. Aug. i. tam magni. 27. Chry. aliud hoc fuit ſignum. 28. Int. tanta erat euidentia veritatis, quòd Ieſus erat, vt nullus eorum auderet nõ ſolùm negare, ſed nec dubitare, & ideo non interrogare. Aug. Si enim quiſquam dubitaret, vtique interrogaret. Chry. non ſimiliter confidebant ei loqui vt priùs, ſed cum ſilentio & reuerentia multa ſedebant attendentes in eum, formam quidem mutatam videntes, & multa admiratione plenam, ſtupefacti volebant interrogare, ſed formido, cùm ſcirẽt Dominum eſſe, cohibebat interrogationem. 29. Chry hîc non reſpicit in cælum, nec humana illa facit, quæ condeſcenſionis gratia ſolebat. 30. Chry. hîc nõ dicitur comediſſe cũ eis, ſed Lucas hoc dicit, quod non fiebat quaſi cibis indigeret, ſed condeſcenſione, ad demonſtrandam reſurrectionẽ. Aug. 13. de ciuit. Corpora iuſtorum in reſurrectione nullis indigebũt nutrimentis, inuiolabili enim munere immortalitatis induẽtur, vt nõ niſi velint poſſibilitate, nõ neceſſitate veſcantur, non enim eis poteſtas edendi & bibẽdi, ſed egeſtas auferetur, ſicut Chriſtus poſt reſurrectionem cibum & potum cum diſcipulis ſumpſit, non indigentia, ſed poteſtate. 32. Int. quantum ad dies, non ad apparitionũ numerũ. Aug. manifeſtauit enim ſe primo die cùm reſurrexiſſet, & poſt dies octo, præſente Thoma, & hoc die, & deinde quoties voluit, vſque dum aſcẽderet in cælũ. Aug. de con. Euan. l. 3. c. 25. Decies legitur Dominus apud Euangeliſtas viſus poſt reſurrectionẽ. Semel à mulieribus ad monumentũ. Secundò, iſdem in itinere. Tertiò, Petro. Quartò, euntibus in caſtellum. Quintò, pluribus in Hieruſalem, abſente Thoma. Sextò, præſente Thoma. Septimò, ad mare Tiberiadis. Octauò, omnibus in monte Galilææ, ſecundùm Matthæum. Nonò, ſecundùm Marcum nouiſſimè recumbentibus; quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi. Decimò, ipſo die Aſcenſionis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

16. Int. ex dilectione in fluctus ſeculi. 17. Int. i. in Eccleſia fluctus mundi calcantes. 19. Int. quibus ſignificatur calor charitatis. 20. Int. ſ. fidem. 22. Int. ſ. verbum Dei. 24. Int. dum his qui in ſeculi fluctibus ſunt, ſtabilitatem æternitatis oſtẽdit. 25. Int. i. littus, quod eſt finis mundi. 31. Aug. piſcis aſſus, Chriſtus eſt paſſus, ipſe eſt panis qui de cælo deſcendit, huic incorporatur Eccleſia ad participandum beatitudinẽ ſempiternam, propter quod dictũ eſt, Afferte de piſcibus, quos prendidiſtis: vt omnes qui hanc ſpẽ gerimus, per illum ſeptenarium numerũ diſcipulorum, per quẽ noſtra vniuerſitas figuratur, tanto Sacramento nos cõmunicare noſſemus, & eidem beatitudini ſociari. Greg. ho. 24. per hoc quod ſeptem diſcipulis vltimum conuiuium celebrat, eos tantùm, qui ſeptiformi gratia Spiritus ſancti pleni ſunt, futuros ſecum in æterna refectione denunciat, quique nunc perfectionis ſtudio terrena tranſcendunt. nam & ſeptenario numero perfectio deſignatur. Gloſſ. Chriſtus piſcis, qui in aquis generis humani latuit, captus laqueo mortis, idem fauus, in quo mel in cera. i. diuinitas in humanitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

c. i. circumuoluit, ſeu circumcinxit, διεζώσατο. 15. ſ. ex parte more piſcatorum. d. adeóq; paſſibus ſexaginta, cubitus enim ſ. ſeſquipes, paſſus autem pedes quinque. e. legendum diſcentium. i. diſcipulorum. nam Gr. μαθητῶν. 32. ſ. multis ſimul, vel pro tertia die, prima enim, cùm reſurrexit, ſecunda, poſt octo dies.

Iesus discipulis suis,cùm surrexisset à mortuis.Cùm ergo prandissent,dixit Simoni Pe-
tro Iesus,Simõ[33] Iohannis,[34] diligis me plus his?Dicit ei,Etiam[f] Domine:tu scis[35] quia amo[36]
te.Dicit ei,Pasce[37] agnos meos.Dicit ei iterum,Simon Iohannis,diligis me? At ille,Etiã
Domine,tu scis quia[38] amo te.Dicit ei iterum,Pasce agnos meos. Dicit ei tertiò,[39] Simon
Iohannis,amas me?Contristatus[40] est Petrus , quia dixit ei tertiò , Amas me? & dixit ei,
Domine,tu omnia nosti : tu scis quia amo[41] te.Dicit ei Iesus,Pasce[42] oues[43] meas.[44] Amen,[45] a-
men dico tibi,cùm esses iunior,[46] cingebas te,& ambulabas vbi volebas : cùm autem se-
nueris,[47] extendes[48] manus tuas,& alius te cinget,[49] & ducet quò tu

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

33. Aug.interrogat,sciens quòd se plus omnibus diligeret Petrus. 34. Alcui.s.Filius. 35. Int.ostẽdit Dominũ sciẽtẽ interrogasse.Gl.Sciebat Iesus an plus diligeret:Petrus quod de se nouerat,dicit.s.quòd amat:vtrũ verò plus diligat,tacet,quantũ enim alij diligãt,nescit.s.priori periculo negationis doctus, cautiùs respondet. 36. Aug.Serm.de Passione.Cùm moreretur Dominus,timuit,& negauit,resurgens Dominus,amorẽ inseruit,timorem fugauit;negauit,mori timens,resurgẽte Domino, quid timeret in quo mortẽ mortuã reperiret? 37. Aug.ser.de Passione,tamquã non esset vbi ostenderet Petrus amorẽ in Christũ,nisi esset pastor fidelis.Chry.quod nobis maximè tribuit diuinã beneuolentiã,est proximorum curatio:præteriens autẽ Dominus alios,Petro de talibus loquitur.Erat enim Apostolorũ eximius,& os discipulorũ,& vertex collegij,vnde & ei fratrũ prælationẽ committit.q.d.animam quã dixisti te positurum pro me,hãc da pro ouibus meis. 38. Aug.Demonstratur vnum & idẽ esse amorem & dilectionẽ,dixerat enim Dominus,Diligis me?vnde & nouissimè Dominus ait,Amas me? 39. Aug. negationi trinæ trina cõfessio redditur,ne minùs amori lingua seruiat,quàm timori,& plus vocis elicuisse videatur mors imminẽs,quàm vita præsens.Chry.Tertiò interrogat,& eadẽ iniungit,ostendens quanti faciat curã propriarum ouium,& quia hoc est maximum eius amoris signum. Theoph.ex tũc inoleuit consuetudo vt ter cõfiteantur qui veniunt ad baptismum. 40. Chry.Rursus formidat priora, ne fortè æstimans se diligere,si non diligat,corripiatur,sicut priùs correptus est,se æstimans fortẽ:itaque ad ipsum Christũ confugit.Aug.de verb.Dom.Cõtristatus est quòd sæpe interrogatus esset ab eo qui sciuerat quod interrogabat,& donauerat quod audiebat. 41. Aug.non addidit plus his,quia cor aliorũ videre non poterat. 42. Aug.q.d.sit amoris officiũ pascere Dominicũ gregẽ,sicut fuit timoris indicium negare Pastorẽ. 43. Int.pro quibus pones animã,quod est dilectionis confirmatio.Theoph. Agni sunt qui introducuntur:oues,perfecti. Gl.Pascere oues,est credẽtes,ne deficiant,confortare,terrena subsidia si necesse est subditis prouidere,exẽpla virtutum præbere,aduersariis obsistere,peccantes corrigere. 44. Aug.qui hoc animo pascũt oues Christi,vt suas velint esse , nõ Christi,se cõuincuntur amare,non Christũ,vel gloriandi,vel dominandi,vel acquirendi cupiditate,non obediendi,& subueniẽdi,& Deo placendi charitate:nõ ergo nos,sed ipsum amemus,& in pascendis ouibus eius quæ sunt eius,nõ nostra quæramus. qui se,non Deum amat,non se amat: qui enim non potest viuere de se,moritur amãdo se,cùm ille diligitur de quo viuitur,non se diligendo magis se diligit,qui propterea non se diligit,vt eum diligat de quo viuit.Gl.vt meas,non vt tuas;gloriam meam in eis quære,non tuam, mea lucra,nõ tua. 45. Chry.prænunciat ei martyriũ,docens quomodo cũ amare oporteat. 46. Chry. in secularibus iuuenis quidẽ vtilis,senex inutilis est:at in diuinis nõ ita,sed cùm superuenit senectus, tunc virtus clarior.quia verò Petrus semper volebat pericula subire pro Christo , dicit se impleturum eius desiderium,vt quæ iuuenis non est passus,patiatur senex. 47. Chry.per hoc ostenditur quòd non erat iuuenis,nec senex,sed vir perfectus. 48. Aug.hoc est,crucifigẽris,ad quod vt venias, alius te cinget.Glo.Passurum prædicit,qui negaturum prædixerat, hoc iam poterat resurrectione firmatus,quod immaturè pollicebatur infirmus;iam non metuit huius vitæ interitum, quia resurgente Domino,vitæ alterius præcessit exemplum. 49. Int.scilicet,vinculis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

33. Alc.Simon,obediens, Iohannes, gratia : nempe sic vocatur, vtpote obediens gratiæ Dei, quod enim ardentiori charitate eum amplectitur,non meriti humani,sed diuini est muneris.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

34. s.filius.apparet Bar-Iona per contractionem positum pro Bar Iohanna,quod idem est cum Bar Iohannis. f. i.certè,sub.diligo. 48. s.in cruce. 49. i.ligabit ad supplicium ducturus.

non vis

50 non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. 51 Et cùm hoc dixisset, dicit ei, 52 Sequere me. Conuersus Petrus, vidit illum discipulũ quem diligebat 53 Iesus, 54 sequentem, qui & g recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? 55

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

50. Int.s.ad mortem. Aug. si fieri posset, præter mortis molestiam vitam concupiscebat æternam; ad quam molestiam nolens venit, & volens eam vicit; vsque adeo est naturalis infirmitatis affectus quo nemo vult mori, vt eum beato Petro nec senectus auferre potuerit. Debet mortis molestiã vincere vis amoris, quo amatur ille, qui cùm sit vita nostra etiã mortem voluit ferre pro nobis. Si nulla esset mortis vel parua molestia, non esset tam magna martyrij gloria. Chry. Naturalis est compassio animæ, & inuita separatur à corpore, Deo hoc dispensante, ne multi sibi mortem inferant. Glo. Si pastor immolatus est, vt ouis, qui de ouibus fiunt pastores, nõ metuant immolari. 51. Int. quia hac morte ostendit quantum colendus & amandus sit Deus. Chry. non dixit moriturus, sed clarificaturus. pati enim pro Christo, gloria est & honor. Aug. hunc inuenit exitum ille negator & amator; vt pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturũ peruersa festinatione promiserat; oportebat vt priùs Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur. 52. Int. q. d. ne timeas mori pro me, cùm ego priùs pro te. Aug. cur dicit Petro, Sequere me, & nõ cæteris? numquid solus pro Christiana veritate passus est Petrus? nónne ibi erat Iacobus, quẽ Herodes occidit? dixerit aliquis, Petrum non solùm mortem, sed mortem crucis, sicut Christus, expertum. Theoph. in hoc quod dicit, Sequere me, cunctorũ fidelium prælatum instituit; simul & se vult sequatur in cunctis verbis & operibus, deniq; ostendit affectionem ad ipsum; qui enim nobis adstrictiores sunt, hos nos sequi volumus.

53. Int. cõmendat priuilegium amoris sui. Aug. Se ipsum dicit, quem Iesus præ cæteris, & familiariùs diligebat, ita vt in conuiuio supra pectus suũ discumbere faceret; credo vt Euangelij istius quod per eum fuerat prædicaturus, excellentiam altiùs commẽdaret. Sunt qui dicant Iohannem plus amatum, quia ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Glo. Donauit Christus Iohannem potiore dulcedine sui amoris, quia virgo electus ab ipso, virgo permãsit; vnde & matrem ei commendauit. Aug. Cur. Iohannem plus dilexit Dominus, cùm Dominũ plus dilexerit Petrus? quantũ intelligo melior est, qui plus diligit Christum, felicior quem plus diligit Christus: puto ergo duas vitas hîc significatas; vnam, quæ in fide est per Apostolũ Petrũ propter Apostolatus sui primatũ, itaque ei dicitur, sequere me. per imitationem. s. perferendi temporalia mala; alteram verò quæ in spe per Iohannem, de quo dicitur, Sic eum volo manere donec veniam. s. sempiterna bona redditurus. q. d. perfecta me sequatur actio informata meæ passionis exẽplo, inchoata verò contemplatio maneat. i. expectet perficienda cùm venero. In actiua vita quãto magis Christum diligimus, tanto faciliùs liberamur à malo; at ipse nos minus diligit quales sumus, & ideo liberat, ne semper tales simus; illic nos amplius diligit, vbi quod ei displiceat, & quod à nobis auferat, nõ habebimus; amet eum Petrus vt ab ista mortalitate liberemur; ametur Iohannes, vt in illa immortalitate seruemur. Minus Iohannes diligit, quia manet. i. expectat, nec dũ habens illũ amorem, qui tunc multo amplior erit, hoc ergo significatũ est per Petrum plus amantem, sed minus amatum. Minus enim nos amat Christus miseros, quàm beatos, minus verò veritatis contemplationem, qualis tunc futura est, amamus, quia nondũ nouimus, nec habemus. Glo. quòd magis diligat Iohannẽ, cùm Petrus magis diligat, est manifesta misericordia, sed occulta iustitia. cõmendantur hîc duæ Ecclesiæ vitæ: ad procellosæ gubernaculũ dantur claues ad liganda, & soluenda peccata, propter illã quietam requiẽ, super pectus Iesu discumbitur, vnde veritas bibitur. Et quod virgo est Iohannes, cõuenit futuræ vitæ, vbi nec nubent, nec nubentur. 54. Glo. Cœperat Iesus abire, Petrúsque nondum intellecto, quod audiuit, Sequere me, cœpit sequi pedum incessu, secutus est & Iohannes.

g. Int. commendat veritatem Euangelij. Chry. Recolit illam accubationẽ, vt ostendat Petri fiduciam post negationem, qui enim in cœna non audebat interrogare, pro aliis nunc Magistrum interrogat.

55. Theoph. i. numquid morietur & ipse? Glo. Audierat se crucifigendũ, voluit etiam fratris cognoscere exitum. Chry. quia magna ei prædixerat Dominus, & orbem terrarũ commiserat, & martyrium prænunciauerat, & amorẽ testatus est ampliorem, volens & Iohannem cõmunicatorem accipere, dixit, Hic autem quid? q. d. nónne eâdem nobiscum veniet via? valdè enim Iohannem amabat Petrus, eúmque putans velle interrogare de se ipso, nec audere, pro eo suscepit interrogationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

50. s. naturali voluntate. 51. i. glorificaturus. 52. apparet Christum surrexisse, & cœpisse ambulare, aut se ad discessum composuisse. 55. s. facturus, aut passurus?

Dicit

Dicit ei Iesus, Sic[56] eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.[57] Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus[58] ille non moritur. Et non dixit ei Iesus, Non moritur: sed, Sic eum volo manere donec veniam,[59] quid ad[60] te?[61] Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit[62] hæc: & scimus[63] quia verum est testimonium eius. Sunt[64] autem & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum[65] capere posse eos, qui scribendi sunt[h] libros.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

56. Int. Specialiter enim Domino eum visitante, placitam accepit carnis absolutionem. 57. Int. s. crucis passione. 58. Int. ex prædictis hoc intellexerunt, & quòd non esset ita intelligendum, ipse Iohannes admonet. Aug. cui placet, adhuc resistat, & dicat verum quidem esse, non dixisse Dominum, discipulum illum non moriturum, sed hoc tamen significasse. Fortè aliquis in illo sepulcro apud Ephesum, dormire eum potiùs quàm mortuum iacere contendet, quod illic terra quasi ebullire perhibetur, quasi eius hoc anhelitu fiat. sed cur discipulo, quem præ cæteris diligebat, pro magno munere longum donauerit somnum? 59. Theoph. quidam ita intellexerunt, quousque veniam contra Iudæos illos percussurus baculo Romanorum. aiunt enim Iohannem vsque ad Vespasiani tempus in illis locis conuersatum. vel, donec veniam, id est, dum hunc volens dirigam ad prædicandum. te namq; nunc dirigo ad orbis Pontificatum. 60. Chry. q. d. opus tibi commissum attende, & perfice; hunc si voluero manere hîc, quid ad te? 61. Chry. consuetudo est cùm valde vera dicimus, nostrum testimonium non negare, multo magis ergo ille qui Spiritu sancto scribebat, vnde & Apostoli alij dicebant, nos sumus testes horum. Glo. Apertè suam designat personam ex officio, quod noluit designare ex vocabulo.

62. Chry. hoc dicit quia posterior ad scribendum venit, Christo monente. vnde & frequenter ostendit Christi ad se amorem, occultè insinuans causam, ex qua ad scribendum processit, & fide dignum faciens sermonem à sua dignitate. 63. Chry. omnibus enim interfuit. 64. Chry. si aliqui non credunt, vel ex hoc inducantur ad credendum. apparet enim hinc non scripsisse ad gratiam, qui plura reliquerit, contumelias, & conuitia in medium proponés: cùm oporteat eum, qui ad gratiam scribit, opprobria tacere, & clara proponere. 65. Int. quantum ad intelligentiam. Aug. non spatio locorum, sed capacitate legentium, credendum est, comprehendi non posse. Quamuis salua rerum fide plerumque verba excedere videntur fidem, nec tamen à tramite veritatis erratur; sic enim verba rem excedunt, vt voluntas loquentis, nec fallentis appareat; quem loquendi modum hyperbolem Græci vocant, & sicut hîc, ita in aliis diuinis litteris inuenitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

56. si eum habent Græca & Latina correcta, quamquam idem est sensus. s. quid si sic eum volo manere, s. vt non moriatur, vel non morte violenta? 63. s. ego, & multi mecum. 65. hyperbolè. h. pro, forent.

FINIS.

APPROBATIO.

Scholia hæc in quatuor Euangelia, sunt approbata Romæ à Magistro sacri Palatij, & à R.P. Generali, posteaquàm ea per aliquot Societatis nostræ Theologos recognoscenda curasset, eáque vt ederentur mandauit.

IOHANNES PAVLVS OLIVA *Prou[lis] Mediolanensis Societatis* IESV.

10

AFD/363

UNIVERSIDAD DE SEVILLA

600711909

c 27916583